നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

അഭിധമ്മപിടകേ

സമ്മോഹവിനോദനീ നാമ

വിഭങ്ഗ-അട്ഠകഥാ

൧. ഖന്ധവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

ചതുസച്ചദസോ നാഥോ, ചതുധാ ധമ്മസങ്ഗണിം;
പകാസയിത്വാ സമ്ബുദ്ധോ, തസ്സേവ സമനന്തരം.

ഉപേതോ ബുദ്ധധമ്മേഹി, അട്ഠാരസഹി നായകോ;
അട്ഠാരസന്നം ഖന്ധാദി-വിഭങ്ഗാനം വസേന യം.

വിഭങ്ഗം ദേസയീ സത്ഥാ, തസ്സ സംവണ്ണനാക്കമോ;
ഇദാനി യസ്മാ സമ്പത്തോ, തസ്മാ തസ്സത്ഥവണ്ണനം.

കരിസ്സാമി വിഗാഹേത്വാ, പോരാണട്ഠകഥാനയം;
സദ്ധമ്മേ ഗാരവം കത്വാ, തം സുണാഥ സമാഹിതാതി.

൧. **പഞ്ചക്ഖന്ധാ - രൂപക്ഖന്ധോ...പേ॰... വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോതി** ഇദം വിഭങ്ഗപ്പകരണസ്സ ആദിഭൂതേ ഖന്ധവിഭങ്ഗേ സുത്തന്തഭാജനീയം നാമ. തത്ഥ **പഞ്ചാതി** ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേന ന തതോ ഹേട്ഠാ ന ഉദ്ധന്തി ദസ്സേതി. **ഖന്ധാതി** പരിച്ഛിന്നധമ്മനിദസ്സനം. തത്രായം ഖന്ധ-സദ്ദോ സമ്ബഹുലേസു ഠാനേസു ദിസ്സതി - രാസിമ്ഹി, ഗുണേ, പണ്ണത്തിയം, രുള്ഹിയന്തി. ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, മഹാസമുദ്ദേ ന സുകരം ഉദകസ്സ പമാണം ഗഹേതും - എത്തകാനി ഉദകാള്ഹകാനീതി വാ എത്തകാനി ഉദകാള്ഹകസതാനീതി വാ എത്തകാനി ഉദകാള്ഹകസഹസ്സാനീതി വാ എത്തകാനി ഉദകാള്ഹകസതസഹസ്സാനീതി വാ, അഥ ഖോ അസങ്ഖ്യേയ്യോ അപ്പമേയ്യോ മഹാഉദകക്ഖന്ധോത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൫൧; ൬.൩൭) ഹി രാസിതോ ഖന്ധോ നാമ. നഹി പരിത്തകം ഉദകം ഉദകക്ഖന്ധോതി വുച്ചതി, ബഹുകമേവ വുച്ചതി. തഥാ ന പരിത്തകോ രജോ രജക്ഖന്ധോ, ന അപ്പമത്തകാ ഗാവോ ഗവക്ഖന്ധോ, ന അപ്പമത്തകം ബലം ബലക്ഖന്ധോ, ന അപ്പമത്തകം പുഞ്ഞം പുഞ്ഞക്ഖന്ധോതി വുച്ചതി. ബഹുകമേവ ഹി രജോ രജക്ഖന്ധോ, ബഹുകാവ ഗവാദയോ ഗവക്ഖന്ധോ, ബലക്ഖന്ധോ, പുഞ്ഞക്ഖന്ധോതി വുച്ചന്തി. ''സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൫) പന ഗുണതോ ഖന്ധോ നാമ. ''അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധം ഗങ്ഗായ നദിയാ സോതേന വുയ്ഹമാന''ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൪൧). എത്ഥ പണ്ണത്തിതോ ഖന്ധോ നാമ. ''യം ചിത്തം മനോ മാനസം...പേ॰... വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ''തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൬൩, ൬൫) രുള്ഹിതോ

ഖന്ധോ നാമ. സ്വായമിധ രാസിതോ അധിപ്പേതോ. അയഞ്ഹി ഖന്ധട്ഠോ നാമ പിണ്ഡട്ഠോ പൂഗട്ഠോ ഘടട്ഠോ രാസട്ഠോ. തസ്മാ 'രാസിലക്ഖണാ ഖന്ധാ'തി വേദിതബ്ബാ. കോട്ഠാസട്ഠോതിപി വത്തും വട്ടതി; ലോകസ്മിഞ്ഹി ഇണം ഗഹേത്വാ ചോദിയമാനാ 'ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി ദസ്സാമ, തീഹി ഖന്ധേഹി ദസ്സാമാ'തി വദന്തി. ഇതി 'കോട്ഠാസലക്ഖണാ ഖന്ധാ'തിപി വത്തും വട്ടതി. ഏവമേത്ഥ **രൂപക്ഖന്ധോ**തി രൂപരാസി രൂപകോട്ഠാസോ, **വേദനാക്ഖന്ധോ**തി വേദനാരാസി വേദനാകോട്ഠാസോതി ഇമിനാ നയേന സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്താവതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ യ്വായം "ചത്താരോ ച മഹാഭൂതാ ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായരൂപ"ന്തി അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാദീസു ഏകാദസസു ഓകാസേസു വിഭത്തോ 'പഞ്ചവീസതി രൂപകോട്ഠാസാ'തി ച 'ഛന്നവുതി രൂപകോട്ഠാസാ'തി ച ഏവംപഭേദോ രൂപരാസി, തം സബ്ബം പരിപിണ്ഡേത്വാ രൂപക്ഖന്ധോ നാമാതി ദസ്സേസി. യോ പനായം "സുഖാ വേദനാ, ദുക്ഖാ വേദനാ, അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ"തി തേസ്വേവ ഏകാദസസു ഓകാസേസു വിഭത്തോ ചതുഭൂമികവേദനാരാസി, തം സബ്ബം പരിപിണ്ഡേത്വാ വേദനാക്ഖന്ധോ നാമാതി ദസ്സേസി. യോ പനായം "ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ"തി തേസ്വേവ ഏകാദസസു ഓകാസേസു വിഭത്തോ ചതുഭൂമികസഞ്ഞാരാസി , തം സബ്ബം പരിപിണ്ഡേത്വാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ നാമാതി ദസ്സേസി. യോ പനായം "ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ ചേതനാ...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജാ ചേതനാ"തി തേസ്വേവ ഏകാദസസു ഓകാസേസു വിഭത്തോ ചതുഭൂമികചേതനാരാസി, തം സബ്ബം പരിപിണ്ഡേത്വാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ നാമാതി ദസ്സേസി. യോ പനായം "ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണം, മനോധാതു, മനോവിഞ്ഞാണധാതൂ"തി തേസ്വേവ ഏകാദസസു ഓകാസേസു വിഭത്തോ ചതുഭൂമികചിത്തരാസി, തം സബ്ബം പരിപിണ്ഡേത്വാ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ നാമാതി ദസ്സേസി.

അപിചേത്ഥ സബ്ബമ്പി ചതുസമുട്ഠാനികം രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, കാമാവചരഅട്ഠകുസലചിത്താദീഹി ഏകൂനനവുതിചിത്തേഹി സഹജാതാ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഫസ്സാദയോ ധമ്മാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ഏകൂനനവുതി ചിത്താനി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോതി. ഏവമ്പി പഞ്ചസു ഖന്ധേസു ധമ്മപരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ.

൧. രൂപക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ

൨. ഇദാനി തേ രൂപക്ഖന്ധാദയോ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമോ രൂപക്ഖന്ധോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു പഞ്ചസു ഖന്ധേസു. **കതമോ**തി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. **രൂപക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛിതധമ്മനിദസ്സനം. ഇദാനി തം വിഭജന്തോ **യം കിഞ്ചി രൂപ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യം കിഞ്ചീ**തി അനവസേസപരിയാദാനം. **രൂപ**ന്തി അതിപ്പസങ്ഗനിയമനം. ഏവം പദദ്വയേനാപി രൂപസ്സ അനവസേസപരിഗ്ഗഹോ കതോ ഹോതി.

തത്ഥ കേനട്ഠേന രൂപന്തി? രുപ്പനട്ഠേന രൂപം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

“കിഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, രൂപം വദേഥ? രുപ്പതീതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മാ രൂപന്തി വുച്ചതി. കേന രുപ്പതി? സീതേനപി രുപ്പതി, ഉണ്ഹേനപി രുപ്പതി, ജിഘച്ഛായപി രുപ്പതി, പിപാസായപി രുപ്പതി, ഡംസമകസവാതാതപസരിസപസമ്ഫസ്സേനപി രുപ്പതി. രുപ്പതീതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മാ രൂപന്തി വുച്ചതീ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൯).

തത്ഥ **കിന്തി** കാരണപുച്ഛാ; കേന കാരണേന രൂപം വദേഥ, കേന കാരണേന തം രൂപം നാമാതി അത്ഥോ. രുപ്പതീതി ഏത്ഥ **ഇതീ**തി കാരണുദ്ദേസോ. യസ്മാ രുപ്പതി തസ്മാ രൂപന്തി വുച്ചതീതി അത്ഥോ. **രുപ്പതീ**തി കുപ്പതി ഘട്ടീയതി പീളിയതി ഭിജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഏവം ഇമിനാ ഏത്തകേന ഠാനേന രുപ്പനട്ഠേന രൂപം വുത്തം. രുപ്പനലക്ഖണേന രൂപന്തിപി വത്തും വട്ടതി. രുപ്പനലക്ഖണഞ്ഹേതം.

സീതേനപി രുപ്പതീതിആദീസു പന **സീതേന** താവ **രുപ്പനം ലോകന്തരികനിരയേ** പാകടം. തിണ്ണം തിണ്ണഞ്ഹി ചക്കവാളാനം അന്തരേ ഏകേകോ ലോകന്തരികനിരയോ നാമ ഹോതി അട്ഠയോജനസഹസ്സപ്പമാണോ, യസ്സ നേവ ഹേട്ഠാ പഥവീ അത്ഥി, ന ഉപരി ചന്ദിമസൂരിയദീപമണിആലോകോ, നിച്ചന്ധകാരോ. തത്ഥ നിബ്ബത്തസത്താനം തിഗാവുതോ അത്തഭാവോ ഹോതി. തേ വഗ്ഗുലിയോ വിയ പബ്ബതപാദേ ദീഘപുഥുലേഹി നഖേഹി ലഗ്ഗിത്വാ അവംസിരാ ഓലമ്ബന്തി. യദാ സംസപ്പന്താ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥപാസഗതാ ഹോന്തി അഥ ‘ഭക്ഖോ നോ ലദ്ധോ’തി മഞ്ഞമാനാ തത്ഥ ബ്യാവടാ വിപരിവത്തിത്വാ ലോകസന്ധാരകേ ഉദകേ പതന്തി, സീതവാതേ പഹരന്തേപി പക്കമധുകഫലാനി വിയ ഛിജ്ജിത്വാ ഉദകേ പതന്തി. പതിതമത്താവ അച്ചന്തഖാരേന സീതോദകേന ഛിന്നചമ്മന്ഹാരുമംസഅട്ഠീഹി ഭിജ്ജമാനേഹി തത്തതേലേ പതിതപിട്ഠപിണ്ഡി വിയ പടപടായമാനാ വിലീയന്തി. ഏവം സീതേന രുപ്പനം ലോകന്തരികനിരയേ പാകടം. മഹിംസകരട്ഠാദീസുപി ഹിമപാതസീതലേസു പദേസേസു ഏതം പാകടമേവ. തത്ഥ ഹി സത്താ സീതേന ഭിന്നച്ഛിന്നസരീരാ ജീവിതക്ഖയമ്പി പാപുണന്തി.

ഉണ്ഹേന രുപ്പനം അവീചിമഹാനിരയേ പാകടം. തത്ഥ ഹി തത്തായ ലോഹപഥവിയാ നിപജ്ജാപേത്വാ പഞ്ചവിധബന്ധനാദികരണകാലേ സത്താ മഹാദുക്ഖം അനുഭവന്തി.

ജിഘച്ഛായ രുപ്പനം പേത്തിവിസയേ ചേവ ദുബ്ഭിക്ഖകാലേ ച പാകടം. പേത്തിവിസയസ്മിഞ്ഹി സത്താ ദ്വേ തീണി ബുദ്ധന്തരാനി കിഞ്ചിദേവ ആമിസം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ മുഖേ പക്ഖിപന്താ നാമ ന ഹോന്തി . അന്തോഉദരം ആദിത്തസുസിരരുക്ഖോ വിയ ഹോതി. ദുബ്ഭിക്ഖേ കഞ്ജികമത്തമ്പി അലഭിത്വാ മരണപ്പത്താനം പമാണം നാമ നത്ഥി.

പിപാസായ രുപ്പനം കാലകഞ്ജികാദീസു പാകടം. തത്ഥ ഹി സത്താ ദ്വേ തീണി ബുദ്ധന്തരാനി ഹദയതേമനമത്തം വാ ജിവ്ഹാതേമനമത്തം വാ ഉദകബിന്ദും ലദ്ധും ന സക്കോന്തി. ‘പാനീയം പിവിസ്സാമാ’തി നദിം ഗതാനമ്പി നദീ വാലികാതലം സമ്പജ്ജതി. മഹാസമുദ്ദം പക്ഖന്താനമ്പി മഹാസമുദ്ദോ പിട്ഠിപാസാണോ ഹോതി. തേ സുസ്സന്താ ബലവദുക്ഖപീളിതാ വിചരന്തി.

ഏകോ കിര കാലകഞ്ജികഅസുരോ പിപാസം അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ യോജനഗമ്ഭീരവിത്ഥാരം മഹാഗങ്ഗം ഓതരി. തസ്സ ഗതഗതട്ഠാനേ ഉദകം ഛിജ്ജതി, ധൂമോ ഉഗ്ഗച്ഛതി, തത്തേ പിട്ഠിപാസാണേ ചങ്കമനകാലോ വിയ ഹോതി. തസ്സ ഉദകസദ്ദം സുത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തസ്സേവ രത്തി വിഭായി. അഥ നം പാതോവ ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താ തിംസമത്താ പിണ്ഡചാരികഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ - "കോ നാമ ത്വം, സപ്പുരിസാ"തി പുച്ഛിംസു. "പേതോഹമസ്മി, ഭന്തേ"തി. "കിം പരിയേസസീ"തി? "പാനീയം, ഭന്തേ"തി. "അയം ഗങ്ഗാ പരിപുണ്ണാ, കിം ത്വം ന പസ്സസീ"തി? "ന ഉപകപ്പതി, ഭന്തേ"തി. "തേന ഹി ഗങ്ഗാപിട്ഠേ നിപജ്ജ, മുഖേ തേ പാനീയം ആസിഞ്ചിസ്സാമാ"തി. സോ വാലികാപുളിനേ ഉത്താനോ നിപജ്ജി. ഭിക്ഖൂ തിംസമത്തേ പത്തേ നീഹരിത്വാ ഉദകം ആഹരിത്വാ ആഹരിത്വാ തസ്സ മുഖേ ആസിഞ്ചിംസു. തേസം തഥാ കരോന്താനംയേവ വേലാ ഉപകട്ഠാ ജാതാ. തതോ "ഭിക്ഖാചാരകാലോ അമ്ഹാകം, സപ്പുരിസ; കച്ചി തേ അസ്സാദമത്താ ലദ്ധാ"തി ആഹംസു. പേതോ "സചേ മേ, ഭന്തേ, തിംസമത്താനം അയ്യാനം തിംസമത്തേഹി പത്തേഹി ആസിത്തഉദകതോ അഡ്ഢപസതമത്തമ്പി പരഗലഗതം, പേതത്തഭാവതോ മോക്ഖോ മാ ഹോതൂ"തി ആഹ. ഏവം പിപാസായ രുപ്പനം പേത്തിവിസയേ പാകടം.

ഡംസാദീഹി രുപ്പനം ഡംസമക്ഖികാദിസമ്ബഹുലേസു പദേസേസു പാകടം. ഏത്ഥ ച **ഡംസാ**തി പിങ്ഗലമക്ഖികാ, **മകസാ**തി മകസാവ **വാതാ**തി കുച്ഛിവാതപിട്ഠിവാതാദിവസേന വേദിതബ്ബാ. സരീരസ്മിഞ്ഹി വാതരോഗോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഹത്ഥപാദപിട്ഠിആദീനി ഭിന്ദതി, കാണം കരോതി, ഖുജ്ജം കരോതി, പീഠസപ്പിം കരോതി. **ആതപോ**തി സൂരിയാതപോ. തേന രുപ്പനം **മരുകന്താരാ**ദീസു പാകടം. ഏകാ കിര ഇത്ഥീ മരുകന്താരേ രത്തിം സത്ഥതോ ഓഹീനാ ദിവാ സൂരിയേ ഉഗ്ഗച്ഛന്തേ വാലികായ തപ്പമാനായ പാദേ ഠപേതും അസക്കോന്തീ സീസതോ പച്ഛിം ഓതാരേത്വാ അക്കമി. കമേന പച്ഛിയാ ഉണ്ഹാഭിതത്തായ ഠാതും അസക്കോന്തീ തസ്സാ ഉപരി സാടകം ഠപേത്വാ അക്കമി. തസ്മിമ്പി സന്തത്തേ അങ്കേന ഗഹിതം പുത്തകം അധോമുഖം നിപജ്ജാപേത്വാ കന്ദന്തം കന്ദന്തം അക്കമിത്വാ സദ്ധിം തേന തസ്മിംയേവ ഠാനേ ഉണ്ഹാഭിതത്താ കാലമകാസി.

സരീസപാതി യേ കേചി ദീഘജാതികാ സരന്താ ഗച്ഛന്തി. തേസം സമ്ഫസ്സേന രുപ്പനം ആസീവിസദട്ഠാദീനം വസേന വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി 'യം കിഞ്ചി രൂപ'ന്തി പദേന സംഗഹിതം പഞ്ചവീസതികോട്ഠാസഛന്നവുതികോട്ഠാസപ്പഭേദം സബ്ബമ്പി രൂപം അതീതാദികോട്ഠാസേസു പക്ഖിപിത്വാ ദസ്സേതും **അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്ന**ന്തി ആഹ. തതോ പരം തദേവ അജ്ഝത്തദുകാദീസു ചതൂസു ദുകേസു പക്ഖിപിത്വാ ദസ്സേതും **അജ്ഝത്തം വാ ബഹിദ്ധാ വാ**തിആദി വുത്തം. തതോ പരം സബ്ബമ്പേതം ഏകാദസസു പദേസേസു പരിയാദിയിത്വാ ദസ്സിതം രൂപം ഏകതോ പിണ്ഡം കത്വാ ദസ്സേതും **തദേകജ്ഝ**ന്തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **തദേകജ്ഝ**ന്തി തം ഏകജ്ഝം; **അഭിസഞ്ഞൂഹിത്വാ**തി അഭിസംഹരിത്വാ; **അഭിസങ്ഖിപിത്വാ**തി സങ്ഖേപം കത്വാ; ഇദം വുത്തം ഹോതി - സബ്ബമ്പേതം വുത്തപ്പകാരം രൂപം രുപ്പനലക്ഖണസങ്ഖാതേ ഏകവിധഭാവേ പഞ്ഞായ രാസിം കത്വാ രൂപക്ഖന്ധോ നാമാതി വുച്ചതീതി.

ഏതേന സബ്ബമ്പി രൂപം രുപ്പനലക്ഖണേ രാസിഭാവൂപഗമനേന രൂപക്ഖന്ധോതി ദസ്സിതം ഹോതി. ന ഹി രൂപതോ അഞ്ഞോ രൂപക്ഖന്ധോ നാമ അത്ഥി. യഥാ ച രൂപം, ഏവം വേദനാദയോപി വേദയിതലക്ഖണാദീസു രാസിഭാവൂപഗമനേന. ന ഹി വേദനാദീഹി അഞ്ഞേ വേദനാക്ഖന്ധാദയോ നാമ അത്ഥി.

൩. ഇദാനി ഏകേകസ്മിം ഓകാസേ പക്ഖിത്തം രൂപം വിസും വിസും ഭാജേത്വാ ദസ്സേന്തോ **തത്ഥ കതമം രൂപം അതീത**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി ഏകാദസസു ഓകാസേസു പക്ഖിപിത്വാ ഠപിതമാതികായ ഭുമ്മം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നന്തിആദിനാ നയേന ഠപിതായ മാതികായ യം അതീതം രൂപന്തി വുത്തം, തം കതമന്തി? ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബപുച്ഛാസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അതീതം നിരുദ്ധ**ന്തിആദീനി പദാനി നിക്ഖേപകണ്ഡസ്സ അതീതത്തികഭാജനീയവണ്ണനായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൪൪) വുത്താനേവ. **ചത്താരോ ച മഹാഭൂതാ**തി ഇദം അതീതന്തി വുത്തരൂപസ്സ സഭാവദസ്സനം. യഥാ ചേത്ഥ ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമിനാ ഇദം ദസ്സേതി - അതീതരൂപമ്പി ഭൂതാനി ചേവ ഭൂതാനി ഉപാദായ നിബ്ബത്തരൂപഞ്ച, അനാഗതമ്പി...പേ॰... ദൂരസന്തികമ്പി . ന ഹി ഭൂതേഹി ചേവ ഭൂതാനി ഉപാദായ പവത്തരൂപതോ ച അഞ്ഞം രൂപം നാമ അത്ഥീതി.

അപരോ നയോ - **അതീതംസേന സങ്ഗഹിത**ന്തി അതീതകോട്ഠാസേനേവ സങ്ഗഹിതം, ഏത്ഥേവ ഗണനം ഗതം. കിന്തി? ചത്താരോ ച മഹാഭൂതാ ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായരൂപന്തി. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അനാഗതപച്ചുപ്പന്നനിദ്ദേസപദാനിപി ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥാനേവ.

ഇദം പന അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം നാമ സുത്തന്തപരിയായതോ അഭിധമ്മനിദ്ദേസതോതി ദുവിധം. തം സുത്തന്തപരിയായേ ഭവേന പരിച്ഛിന്നം. പടിസന്ധിതോ ഹി പട്ഠായ അതീതഭവേസു നിബ്ബത്തം രൂപം, അനന്തരഭവേ വാ നിബ്ബത്തം ഹോതു കപ്പകോടിസതസഹസ്സമത്ഥകേ വാ, സബ്ബം അതീതമേവ നാമ. ചുതിതോ പട്ഠായ അനാഗതഭവേസു നിബ്ബത്തനകരൂപം, അനന്തരഭവേ വാ നിബ്ബത്തം ഹോതു കപ്പകോടിസതസഹസ്സമത്ഥകേ വാ, സബ്ബം അനാഗതമേവ നാമ. ചുതിപടിസന്ധിഅനന്തരേ പവത്തരൂപം പച്ചുപ്പന്നം നാമ. അഭിധമ്മനിദ്ദേസേ പന ഖണേന പരിച്ഛിന്നം. തയോ ഹി രൂപസ്സ ഖണാ - ഉപ്പാദോ, ഠിതി, ഭങ്ഗോതി. ഇമേ തയോ ഖണേ പത്വാ നിരുദ്ധം രൂപം, സമനന്തരനിരുദ്ധം വാ ഹോതു അതീതേ കപ്പകോടിസതസഹസ്സമത്ഥകേ വാ, സബ്ബം അതീതമേവ നാമ. തയോ ഖണേ അസമ്പത്തം രൂപം, ഏകചിത്തക്ഖണമത്തേന വാ അസമ്പത്തം ഹോതു അനാഗതേ കപ്പകോടിസതസഹസ്സമത്ഥകേ വാ, സബ്ബം അനാഗതമേവ നാമ. ഇമേ തയോ ഖണേ സമ്പത്തം രൂപം പന പച്ചുപ്പന്നം നാമ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഇദം സുത്തന്തഭാജനീയം, ഏവം സന്തേപി അഭിധമ്മനിദ്ദേസേനേവ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നരൂപം നിദ്ദിട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം.

അപരോ നയോ - ഇദഞ്ഹി രൂപം അദ്ധാസന്തതിസമയഖണവസേന ചതുധാ അതീതം നാമ ഹോതി. തഥാ അനാഗതപച്ചുപ്പന്നം. അദ്ധാവസേന താവ ഏകസ്സ ഏകസ്മിം ഭവേ പടിസന്ധിതോ പുബ്ബേ അതീതം, ചുതിതോ ഉദ്ധം അനാഗതം, ഉഭിന്നമന്തരേ പച്ചുപ്പന്നം. സന്തതിവസേന സഭാഗഏകഉതുസമുട്ഠാനം ഏകാഹാരസമുട്ഠാനഞ്ച പുബ്ബാപരിയവസേന

പവത്തമാനമ്പി പച്ചുപ്പന്നം. തതോ പുബ്ബേ വിസഭാഗഉതുആഹാരസമുട്ഠാനം അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം. ചിത്തജം ഏകവീഥിഏകജവനഏകസമാപത്തിസമുട്ഠാനം പച്ചുപ്പന്നം. തതോ പുബ്ബേ അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം. കമ്മസമുട്ഠാനസ്സ പാടിയേക്കം സന്തതിവസേന അതീതാദിഭേദോ നത്ഥി. തേസഞ്ഞേവ പന ഉതുആഹാരചിത്തസമുട്ഠാനാനം ഉപത്ഥമ്ഭകവസേന തസ്സ അതീതാദിഭേദോ വേദിതബ്ബോ. സമയവസേന ഏകമുഹുത്തപുബ്ബണ്ഹസായന്ഹരത്തിദിവാദീസു സമയേസു സന്താനവസേന പവത്തമാനം തം തം സമയം പച്ചുപ്പന്നം നാമ. തതോ പുബ്ബേ അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം. ഖണവസേന ഉപ്പാദാദിക്ഖണത്തയപരിയാപന്നം പച്ചുപ്പന്നം നാമ. തതോ പുബ്ബേ അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം.

അപിച അതിക്കന്തഹേതുപച്ചയകിച്ചം അതീതം. നിട്ഠിതഹേതുകിച്ചം അനിട്ഠിതപച്ചയകിച്ചം പച്ചുപ്പന്നം. ഉഭയകിച്ചമസമ്പത്തം അനാഗതം. സകിച്ചക്ഖണേ വാ പച്ചുപ്പന്നം. തതോ പുബ്ബേ അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം. ഏത്ഥ ച ഖണാദികഥാവ നിപ്പരിയായാ, സേസാ സപരിയായാ. താസു നിപ്പരിയായകഥാ ഇധ അധിപ്പേതാ. അജ്ഝത്തദുകസ്സാപി നിദ്ദേസപദാനി ഹേട്ഠാ അജ്ഝത്തത്തികനിദ്ദേസേ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൭൦) വുത്തത്ഥാനേവ. ഓളാരികാദീനി രൂപകണ്ഡവണ്ണനായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൬൭൫) വുത്തത്ഥാനേവ.

൬. ഹീനദുകനിദ്ദേസേ **തേസം തേസം സത്താന**ന്തി ബഹൂസു സത്തേസു സാമിവചനം. അപരസ്സാപി അപരസ്സാപീതി ഹി വുച്ചമാനേ ദിവസമ്പി കപ്പസതസഹസ്സമ്പി വദന്തോ ഏത്തകമേവ വദേയ്യ. ഇതി സത്ഥാ ദ്വീഹേവ പദേഹി അനവസേസേ സത്തേ പരിയാദിയന്തോ 'തേസം തേസം സത്താന'ന്തി ആഹ. ഏത്തകേന ഹി സബ്ബമ്പി അപരദീപനം സിദ്ധം ഹോതി. **ഉഞ്ഞാത**ന്തി അവമതം. **അവഞ്ഞാത**ന്തി വമ്ഭേത്വാ ഞാതം. രൂപന്തിപി ന വിദിതം. **ഹീളിത**ന്തി അഗഹേതബ്ബട്ഠേന ഖിത്തം ഛഡ്ഡിതം, ജിഗുച്ഛിതന്തിപി വദന്തി. **പരിഭൂത**ന്തി കിമേതേനാതി വാചായ പരിഭവിതം. **അചിത്തീകത**ന്തി ന ഗരുകതം. **ഹീന**ന്തി ലാമകം. **ഹീനമത**ന്തി ഹീനന്തി മതം, ലാമകം കത്വാ ഞാതം. **ഹീനസമ്മത**ന്തി ഹീനന്തി ലോകേ സമ്മതം, ഹീനേഹി വാ സമ്മതം, ഗൂഥഭക്ഖേഹി ഗൂഥോ വിയ. **അനിട്ഠ**ന്തി അപ്പിയം, പടിലാഭത്ഥായ വാ അപരിയേസിതം. സചേപി നം കോചി പരിയേസേയ്യ, പരിയേസതു. ഏതസ്സ പന ആരമ്മണസ്സ ഏതദേവ നാമം. **അകന്ത**ന്തി അകാമിതം, നിസ്സിരികം വാ. **അമനാപ**ന്തി മനസ്മിം ന അപ്പിതം. താദിസഞ്ഹി ആരമ്മണം മനസ്മിം ന അപ്പീയതി. അഥ വാ മനം അപ്പായതി വഡ്ഢേതീതി മനാപം, ന മനാപം അമനാപം.

അപരോ നയോ - **അനിട്ഠം** സമ്പത്തിവിരഹതോ. തം ഏകന്തേന കമ്മസമുട്ഠാനേസു അകുസലകമ്മസമുട്ഠാനം. **അകന്തം** സുഖസ്സ അഹേതുഭാവതോ. **അമനാപം** ദുക്ഖസ്സ ഹേതുഭാവതോ. **രൂപാ സദ്ദാ**തി ഇദമസ്സ സഭാവദീപനം. ഇമസ്മിഞ്ഹി പദേ അകുസലകമ്മജവസേന അനിട്ഠാ പഞ്ച കാമഗുണാ വിഭത്താ. കുസലകമ്മജം പന അനിട്ഠം നാമ നത്ഥി, സബ്ബം ഇട്ഠമേവ.

പണീതപദനിദ്ദേസോ വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിം പന പദേ കുസലകമ്മജവസേന ഇട്ഠാ പഞ്ച കാമഗുണാ വിഭത്താ. കുസലകമ്മജഞ്ഹി അനിട്ഠം നാമ നത്ഥി, സബ്ബം ഇട്ഠമേവ. യഥാ ച

കമ്മജേസു ഏവം ഉതുസമുട്ഠാനാദീസുപി ഇട്ഠാനിട്ഠതാ അത്ഥി ഏവാതി ഇമസ്മിം ദുകേ ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണം പടിവിഭത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അയം താവ ആചരിയാനം സമാനത്ഥകഥാ. വിതണ്ഡവാദീ പനാഹ - **ഇട്ഠാനിട്ഠം** നാമ പാടിയേക്കം പടിവിഭത്തം നത്ഥി, തേസം തേസം രുചിവസേന കഥിതം.

യഥാഹ -

"മനാപപരിയന്തം ഖ്വാഹം, മഹാരാജ, പഞ്ചസു കാമഗുണേസു അഗ്ഗന്തി വദാമി. തേവ, മഹാരാജ, രൂപാ ഏകച്ചസ്സ മനാപാ ഹോന്തി, ഏകച്ചസ്സ അമനാപാ ഹോന്തി. തേവ, മഹാരാജ, സദ്ദാ, ഗന്ധാ, രസാ, ഫോട്ഠബ്ബാ ഏകച്ചസ്സ മനാപാ ഹോന്തി, ഏകച്ചസ്സ അമനാപാ ഹോന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൩).

ഏവം യസ്മാ തേയേവ രൂപാദയോ ഏകോ അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതി, തത്ഥ ലോഭം ഉപ്പാദേതി. ഏകോ കുജ്ഝതി പടിഹഞ്ഞതി, തത്ഥ ദോസം ഉപ്പാദേതി. ഏകസ്സ ഇട്ഠാ ഹോന്തി കന്താ മനാപാ, ഏകസ്സ അനിട്ഠാ അകന്താ അമനാപാ. ഏകോ ചേതേ 'ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ'തി ദക്ഖിണതോ ഗണ്ഹാതി, ഏകോ 'അനിട്ഠാ അകന്താ അമനാപാ'തി വാമതോ. തസ്മാ ഇട്ഠാനിട്ഠം നാമ പാടിയേക്കം പടിവിഭത്തം നാമ നത്ഥി. പച്ചന്തവാസീനഞ്ഹി ഗണ്ഡുപ്പാദാപി ഇട്ഠാ ഹോന്തി കന്താ മനാപാ, മജ്ഝിമദേസവാസീനം അതിജേഗുച്ഛാ. തേസഞ്ച മോരമംസാദീനി ഇട്ഠാനി ഹോന്തി, ഇതരേസം താനി അതിജേഗുച്ഛാനീതി.

സോ വത്തബ്ബോ - "കിം പന ത്വം ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണം പാടിയേക്കം പടിവിഭത്തം നാമ നത്ഥീതി വദേസീ"തി? "ആമ നത്ഥീ"തി വദാമി. പുന തഥേവ യാവതതിയം പതിട്ഠാപേത്വാ പഞ്ഹോ പുച്ഛിതബ്ബോ - "നിബ്ബാനം നാമ ഇട്ഠം ഉദാഹു അനിട്ഠ"ന്തി? ജാനമാനോ "ഇട്ഠ"ന്തി വക്ഖതി. സചേപി ന വദേയ്യ, മാ വദതു. നിബ്ബാനം പന ഏകന്തഇട്ഠമേവ. "നനു ഏകോ നിബ്ബാനസ്സ വണ്ണേ കഥിയമാനേ കുജ്ഝിത്വാ - 'ത്വം നിബ്ബാനസ്സ വണ്ണം കഥേസി, കിം തത്ഥ അന്നപാനമാലാഗന്ധവിലേപനസയനച്ഛാദനസമിദ്ധാ പഞ്ച കാമഗുണാ അത്ഥീ'തി വത്വാ 'നത്ഥീ'തി വുത്തേ 'അലം തവ നിബ്ബാനേനാ'തി നിബ്ബാനസ്സ വണ്ണേ കഥിയമാനേ കുജ്ഝിത്വാ ഉഭോ കണ്ണേ ഥകേതീതി ഇട്ഠേതം. ഏതസ്സ പന വസേന തവ വാദേ നിബ്ബാനം അനിട്ഠം നാമ ഹോതി . ന പനേതം ഏവം ഗഹേതബ്ബം. ഏസോ ഹി വിപരീതസഞ്ഞായ കഥേതി. സഞ്ഞാവിപല്ലാസേന ച തദേവ ആരമ്മണം ഏകസ്സ ഇട്ഠം ഹോതി, ഏകസ്സ അനിട്ഠം".

ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണം പന പാടിയേക്കം വിഭത്തം അത്ഥീതി. കസ്സ വസേന വിഭത്തന്തി? മജ്ഝിമകസത്തസ്സ. ഇദഞ്ഹി ന അതിഇസ്സരാനം മഹാസമ്മതമഹാസുദസ്സനധമ്മാസോകാദീനം വസേന വിഭത്തം. തേസഞ്ഹി ദിബ്ബകപ്പമ്പി ആരമ്മണം അമനാപം ഉപട്ഠാതി. ന അതിദുഗ്ഗതാനം ദുല്ലഭന്നപാനാനം വസേന വിഭത്തം. തേസഞ്ഹി കണാജകഭത്തസിത്ഥാനിപി പൂതിമംസരസോപി അതിമധുരോ അമതസദിസോ ച ഹോതി. മജ്ഝിമകാനം പന ഗണകമഹാമത്തസേട്ഠികുടുമ്ബികവാണിജാദീനം കാലേന ഇട്ഠം കാലേന അനിട്ഠം ലഭമാനാനം വസേന വിഭത്തം. ഏവരൂപാ ഹി ഇട്ഠാനിട്ഠം പരിച്ഛിന്ദിതും സക്കോന്തീതി.

തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ പനാഹ - “ഇട്ഠാനിട്ഠം നാമ വിപാകവസേനേവ പരിച്ഛിന്നം, ന ജവനവസേന. ജവനം പന സഞ്ഞാവിപല്ലാസവസേന ഇട്ഠസ്മിംയേവ രജ്ജതി, ഇട്ഠസ്മിംയേവ ദുസ്സതി; അനിട്ഠസ്മിംയേവ രജ്ജതി, അനിട്ഠസ്മിംയേവ ദുസ്സതീ”തി. വിപാകവസേനേവ പനേതം ഏകന്തതോ പരിച്ഛിജ്ജതി. ന ഹി സക്കാ വിപാകചിത്തം വഞ്ചേതും. സചേ ആരമ്മണം ഇട്ഠം ഹോതി, കുസലവിപാകം ഉപ്പജ്ജതി. സചേ അനിട്ഠം, അകുസലവിപാകം ഉപ്പജ്ജതി. കിഞ്ചാപി ഹി മിച്ഛാദിട്ഠികാ ബുദ്ധം വാ സങ്ഘം വാ മഹാചേതിയാദീനി വാ ഉളാരാനി ആരമ്മണാനി ദിസ്വാ അക്ഖീനി പിദഹന്തി, ദോമനസ്സം ആപജ്ജന്തി, ധമ്മസദ്ദം സുത്വാ കണ്ണേ ഥകേന്തി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസോതവിഞ്ഞാണാനി പന നേസം കുസലവിപാകാനേവ ഹോന്തി.

കിഞ്ചാപി ഗൂഥസൂകരാദയോ ഗൂഥഗന്ധം ഘായിത്വാ ‘ഖാദിതും ലഭിസ്സാമാ’തി സോമനസ്സജാതാ ഹോന്തി, ഗൂഥദസ്സനേ പന തേസം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, തസ്സ ഗന്ധഘായനേ ഘാനവിഞ്ഞാണം, രസസായനേ ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണഞ്ച അകുസലവിപാകമേവ ഹോതി. ബന്ധിത്വാ വരസയനേ സയാപിതസൂകരോ ച കിഞ്ചാപി വിരവതി, സഞ്ഞാവിപല്ലാസേന പനസ്സ ജവനസ്മിംയേവ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, കായവിഞ്ഞാണം കുസലവിപാകമേവ. കസ്മാ? ആരമ്മണസ്സ ഇട്ഠതായ.

അപിച ദ്വാരവസേനാപി ഇട്ഠാനിട്ഠതാ വേദിതബ്ബാ. സുഖസമ്ഫസ്സഞ്ഹി ഗൂഥകലലം ചക്ഖുദ്വാരഘാനദ്വാരേസു അനിട്ഠം, കായദ്വാരേ ഇട്ഠം ഹോതി. ചക്കവത്തിനോ മണിരതനേന പോഥിയമാനസ്സ, സുവണ്ണസൂലേ ഉത്താസിതസ്സ ച മണിരതനസുവണ്ണസൂലാനി ചക്ഖുദ്വാരേ ഇട്ഠാനി ഹോന്തി, കായദ്വാരേ അനിട്ഠാനി. കസ്മാ? മഹാദുക്ഖസ്സ ഉപ്പാദനതോ. ഏവം ഇട്ഠാനിട്ഠം ഏകന്തതോ വിപാകേനേവ പരിച്ഛിജ്ജതീതി വേദിതബ്ബം.

തം തം വാ പനാതി ഏത്ഥ ന ഹേട്ഠിമനയോ ഓലോകേതബ്ബോ. ന ഹി ഭഗവാ സമ്മുതിമനാപം ഭിന്ദതി, പുഗ്ഗലമനാപം പന ഭിന്ദതി. തസ്മാ തംതംവാപനവസേനേവ ഉപാദായുപാദായ ഹീനപ്പണീതതാ വേദിതബ്ബാ. നേരയികാനഞ്ഹി രൂപം കോടിപ്പത്തം **ഹീനം** നാമ; തം ഉപാദായ തിരച്ഛാനേസു നാഗസുപണ്ണാനം രൂപം **പണീതം** നാമ. തേസം രൂപം ഹീനം; തം ഉപാദായ പേതാനം രൂപം പണീതം നാമ. തേസമ്പി ഹീനം; തം ഉപാദായ ജാനപദാനം രൂപം പണീതം നാമ. തേസമ്പി ഹീനം; തം ഉപാദായ ഗാമഭോജകാനം രൂപം പണീതം നാമ. തേസമ്പി ഹീനം; തം ഉപാദായ ജനപദസാമികാനം രൂപം പണീതം നാമ. തേസമ്പി ഹീനം; തം ഉപാദായ പദേസരാജൂനം രൂപം പണീതം നാമ. തേസമ്പി ഹീനം; തം ഉപാദായ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ രൂപം പണീതം നാമ. തസ്സാപി ഹീനം; തം ഉപാദായ ഭുമ്മദേവാനം രൂപം പണീതം നാമ. തേസമ്പി ഹീനം; തം ഉപാദായ ചാതുമഹാരാജികാനം ദേവാനം രൂപം പണീതം നാമ. തേസമ്പി ഹീനം; തം ഉപാദായ താവതിംസാനം ദേവാനം രൂപം പണീതം നാമ...പേ॰... അകനിട്ഠദേവാനം പന രൂപം മത്ഥകപ്പത്തം പണീതം നാമ.

൭. ദൂരദുകനിദ്ദേസേ **ഇത്ഥിന്ദ്രിയാ**ദീനി ഹേട്ഠാ വിഭത്താനേവ. ഇമസ്മിം പന ദുകേ ദുപ്പരിഗ്ഗഹട്ഠേന ലക്ഖണദുപ്പടിവിജ്ഝതായ സുഖുമരൂപം **ദൂരേ**തി കഥിതം. സുഖപരിഗ്ഗഹട്ഠേന ലക്ഖണസുപ്പടിവിജ്ഝതായ ഓളാരികരൂപം

സന്തികേതി. കബളീകാരാഹാരപരിയോസാനേ ച നിയ്യാതനട്ഠാനേപി 'ഇദം വുച്ചതി രൂപം ദൂരേ'തി ന നീയ്യാതിതം. കസ്മാ? ദുവിധഞ്ഹി ദൂരേ നാമ - ലക്ഖണതോ ച ഓകാസതോ ചാതി. തത്ഥ ലക്ഖണതോ ദൂരേതി ന കഥിതം, തം ഓകാസതോ കഥേതബ്ബം. തസ്മാ ദൂരേതി അകഥിതം. ഓളാരികരൂപം ഓകാസതോ ദൂരേതി ദസ്സേതും അനിയ്യാതേത്വാവ **യം വാ പനഞ്ഞമ്പീ**തിആദിമാഹ. സന്തികപദനിദ്ദേസേപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ **അനാസന്നേ**തി ന ആസന്നേ, **അനുപകട്ഠേ**തി നിസ്സടേ, **ദൂരേ**തി ദൂരമ്ഹി, **അസന്തികേ**തി ന സന്തികേ. **ഇദം വുച്ചതി രൂപം ദൂരേ**തി ഇദം പണ്ണരസവിധം സുഖുമരൂപം ലക്ഖണതോ ദൂരേ, ദസവിധം പന ഓളാരികരൂപം യേവാപനകവസേന ഓകാസതോ ദൂരേതി വുച്ചതി. സന്തികപദനിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോയേവ.

ഇദം വുച്ചതി രൂപം സന്തികേതി ഇദം ദസവിധം ഓളാരികരൂപം ലക്ഖണതോ സന്തികേ, പഞ്ചദസവിധം പന സുഖുമരൂപം യേവാപനകവസേന ഓകാസതോ സന്തികേതി വുച്ചതി. കിത്തകതോ പട്ഠായ പന രൂപം ഓകാസവസേന സന്തികേ നാമ? കിത്തകതോ പട്ഠായ ദൂരേ നാമാതി? പകതികഥായ കഥേന്താനം ദ്വാദസഹത്ഥോ സവനൂപചാരോ നാമ ഹോതി. തസ്സ ഓരതോ രൂപം സന്തികേ, പരതോ ദൂരേ. തത്ഥ സുഖുമരൂപം ദൂരേ ഹോന്തം ലക്ഖണതോപി ഓകാസതോപി ദൂരേ ഹോതി; സന്തികേ ഹോന്തം പന ഓകാസതോവ സന്തികേ ഹോതി, ന ലക്ഖണതോ. ഓളാരികരൂപം സന്തികേ ഹോന്തം ലക്ഖണതോപി ഓകാസതോപി സന്തികേ ഹോതി; ദൂരേ ഹോന്തം ഓകാസതോവ ദൂരേ ഹോതി, ന ലക്ഖണതോ.

തം തം വാ പനാതി ഏത്ഥ ന ഹേട്ഠിമനയോ ഓലോകേതബ്ബോ. ഹേട്ഠാ ഹി ഭിന്ദമാനോ ഗതോ. ഇധ പന ന ലക്ഖണതോ ദൂരം ഭിന്ദതി, ഓകാസതോ ദൂരമേവ ഭിന്ദതി. ഉപാദായുപാദായ ദൂരസന്തികഞ്ഹി ഏത്ഥ ദസ്സിതം. അത്തനോ ഹി രൂപം സന്തികേ നാമ; അന്തോകുച്ഛിഗതസ്സാപി പരസ്സ ദൂരേ. അന്തോകുച്ഛിഗതസ്സ സന്തികേ; ബഹിഠിതസ്സ ദൂരേ. ഏകമഞ്ചേ സയിതസ്സ സന്തികേ; ബഹിപമുഖേ ഠിതസ്സ ദൂരേ. അന്തോപരിവേണേ രൂപം സന്തികേ; ബഹിപരിവേണേ ദൂരേ. അന്തോസങ്ഘാരാമേ രൂപം സന്തികേ; ബഹിസങ്ഘാരാമേ ദൂരേ. അന്തോസീമായ രൂപം സന്തികേ; ബഹിസീമായ ദൂരേ. അന്തോഗാമഖേത്തേ രൂപം സന്തികേ; ബഹിഗാമക്ഖേത്തേ ദൂരേ. അന്തോജനപദേ രൂപം സന്തികേ; ബഹിജനപദേ ദൂരേ. അന്തോരജ്ജസീമായ രൂപം സന്തികേ; ബഹിരജ്ജസീമായ ദൂരേ. അന്തോസമുദ്ദേ രൂപം സന്തികേ; ബഹിസമുദ്ദേരൂപം ദൂരേ. അന്തോചക്കവാളേ രൂപം സന്തികേ; ബഹിചക്കവാളേ ദൂരേതി.

അയം രൂപക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ.

൨. വേദനാക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ

൮. വേദനാക്ഖന്ധനിദ്ദേസാദീസു ഹേട്ഠാ വുത്തസദിസം പഹായ അപുബ്ബമേവ വണ്ണയിസ്സാമ. **യാ കാചി വേദനാ**തി ചതുഭൂമികവേദനം പരിയാദിയതി. **സുഖാ വേദനാ**തിആദീനി അതീതാദിവസേന നിദ്ദിട്ഠവേദനം സഭാവതോ ദസ്സേതും വുത്താനി. തത്ഥ സുഖാ വേദനാ അത്ഥി കായികാ, അത്ഥി ചേതസികാ . തഥാ ദുക്ഖാ വേദനാ. അദുക്ഖമസുഖാ പന

ചക്ഖാദയോ പസാദകായേ സന്ധായ പരിയായേന ‘അത്ഥി കായികാ, അത്ഥി ചേതസികാ’. തത്ഥ സബ്ബാപി കായികാ കാമാവചരാ. തഥാ ചേതസികാ ദുക്ഖാ വേദനാ . ചേതസികാ സുഖാ പന തേഭൂമികാ. അദുക്ഖമസുഖാ ചതുഭൂമികാ. തസ്സാ സബ്ബപ്പകാരായപി സന്തതിവസേന, ഖണാദിവസേന ച അതീതാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ സന്തതിവസേന ഏകവീഥിഏകജവനഏകസമാപത്തിപരിയാപന്നാ, ഏകവിധവിസയസമായോഗപ്പവത്താ ച പച്ചുപ്പന്നാ. തതോ പുബ്ബേ അതീതാ, പച്ഛാ അനാഗതാ. ഖണാദിവസേന ഖണത്തയപരിയാപന്നാ പുബ്ബന്താപരന്തമജ്ഝഗതാ സകിച്ചഞ്ച കുരുമാനാ വേദനാ പച്ചുപ്പന്നാ. തതോ പുബ്ബേ അതീതാ, പച്ഛാ അനാഗതാ. തത്ഥ ഖണാദിവസേന അതീതാദിഭാവം സന്ധായ അയം നിദ്ദേസോ കതോതി വേദിതബ്ബോ.

ഫ്ഫ. ഓളാരികസുഖുമനിദ്ദേസേ **അകുസലാ വേദനാ**തിആദീനി ജാതിതോ ഓളാരികസുഖുമഭാവം ദസ്സേതും വുത്താനി. **ദുക്ഖാ വേദനാ ഓളാരികാ**തിആദീനി സഭാവതോ. **അസമാപന്നസ്സ വേദനാ**തിആദീനി പുഗ്ഗലതോ. **സാസവാ**തിആദീനി ലോകിയലോകുത്തരതോ ഓളാരികസുഖുമഭാവം ദസ്സേതും വുത്താനി. തത്ഥ അകുസലാ താവ സദരഥട്ഠേന ദുക്ഖവിപാകട്ഠേന ച ഓളാരികാ. കുസലാ നിദ്ദരഥട്ഠേന സുഖവിപാകട്ഠേന ച സുഖുമാ. അബ്യാകതാ നിരുസ്സാഹട്ഠേന അവിപാകട്ഠേന ച സുഖുമാ. കുസലാകുസലാ സഉസ്സാഹട്ഠേന സവിപാകട്ഠേന ച ഓളാരികാ. അബ്യാകതാ വുത്തനയേനേവ സുഖുമാ.

ദുക്ഖാ അസാതട്ഠേന ദുക്ഖട്ഠേന ച ഓളാരികാ. സുഖാ സാതട്ഠേന സുഖട്ഠേന ച സുഖുമാ. അദുക്ഖമസുഖാ സന്തട്ഠേന പണീതട്ഠേന ച സുഖുമാ. സുഖദുക്ഖാ ഖോഭനട്ഠേന ഫരണട്ഠേന ച ഓളാരികാ. സുഖവേദനാപി ഹി ഖോഭേതി ഫരതി. തഥാ ദുക്ഖവേദനാപി. സുഖഞ്ഹി ഉപ്പജ്ജമാനം സകലസരീരം ഖോഭേന്തം ആലുളേന്തം അഭിസന്ദയമാനം മദ്ദയമാനം ഛാദയമാനം സീതോദകഘടേന ആസിഞ്ചയമാനം വിയ ഉപ്പജ്ജതി. ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജമാനം തത്തഫാലം അന്തോ പവേസന്തം വിയ തിണുക്കായ ബഹി ഝാപയമാനം വിയ ഉപ്പജ്ജതി. അദുക്ഖമസുഖാ പന വുത്തനയേനേവ സുഖുമാ. അസമാപന്നസ്സ വേദനാ നാനാരമ്മണേ വിക്ഖിത്തഭാവതോ ഓളാരികാ . സമാപന്നസ്സ വേദനാ ഏകത്തനിമിത്തേയേവ ചരതീതി സുഖുമാ. സാസവാ ആസവുപ്പത്തിഹേതുതോ ഓളാരികാ. ആസവചാരോ നാമ ഏകന്തഓളാരികോ. അനാസവാ വുത്തവിപരിയായേന സുഖുമാ.

തത്ഥ ഏകോ നേവ കുസലത്തികേ കോവിദോ ഹോതി, ന വേദനാത്തികേ. സോ ‘കുസലത്തികം രക്ഖാമീ’തി വേദനാത്തികം ഭിന്ദതി; ‘വേദനാത്തികം രക്ഖാമീ’തി കുസലത്തികം ഭിന്ദതി. ഏകോ ‘തികം രക്ഖാമീ’തി ഭൂമന്തരം ഭിന്ദതി. ഏകോ ന ഭിന്ദതി. കഥം? ‘‘സുഖദുക്ഖാ വേദനാ ഓളാരികാ, അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ സുഖുമാ’’തി ഹി വേദനാത്തികേ വുത്തം. തം ഏകോ പടിക്ഖിപതി - ന സബ്ബാ അദുക്ഖമസുഖാ സുഖുമാ. സാ ഹി കുസലാപി അത്ഥി അകുസലാപി അബ്യാകതാപി. തത്ഥ കുസലാകുസലാ ഓളാരികാ, അബ്യാകതാ സുഖുമാ. കസ്മാ? കുസലത്തികേ പാളിയം ആഗതത്താതി. ഏവം കുസലത്തികോ രക്ഖിതോ ഹോതി, വേദനാത്തികോ പന ഭിന്നോ.

കുസലാകുസലാ വേദനാ ഓളാരികാ, അബ്യാകതാ വേദനാ സുഖുമാ''തി യം പന കുസലത്തികേ വുത്തം, തം ഏകോ പടിക്ഖിപതി - ന സബ്ബാ അബ്യാകതാ സുഖുമാ. സാ ഹി സുഖാപി അത്ഥി ദുക്ഖാപി അദുക്ഖമസുഖാപി. തത്ഥ സുഖദുക്ഖാ ഓളാരികാ, അദുക്ഖമസുഖാ സുഖുമാ. കസ്മാ? വേദനാത്തികേ പാളിയം ആഗതത്താതി. ഏവം വേദനാത്തികോ രക്ഖിതോ ഹോതി, കുസലത്തികോ പന ഭിന്നോ. കുസലത്തികസ്സ പന ആഗതട്ഠാനേ വേദനാത്തികം അനോലോകേത്വാ വേദനാത്തികസ്സ ആഗതട്ഠാനേ കുസലത്തികം അനോലോകേത്വാ കുസലാദീനം കുസലത്തികലക്ഖണേന, സുഖാദീനം വേദനാത്തികലക്ഖണേന ഓളാരികസുഖുമതം കഥേന്തോ ന ഭിന്ദതി നാമ.

യമ്പി ''കുസലാകുസലാ വേദനാ ഓളാരികാ, അബ്യാകതാ വേദനാ സുഖുമാ''തി കുസലത്തികേ വുത്തം, തത്ഥേകോ 'കുസലാ ലോകുത്തരവേദനാപി സമാനാ ഓളാരികാ നാമ, വിപാകാ അന്തമസോ ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണസഹജാതാപി സമാനാ സുഖുമാ നാമ ഹോതീ'തി വദതി. സോ ഏവരൂപം സന്തം പണീതം ലോകുത്തരവേദനം ഓളാരികം നാമ കരോന്തോ, ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം അഹേതുകം ഹീനം ജളം വേദനം സുഖുമം നാമ കരോന്തോ 'തികം രക്ഖിസ്സാമീ'തി ഭൂമന്തരം ഭിന്ദതി നാമ. തത്ഥ തത്ഥ ഭൂമിയം കുസലം പന തംതംഭൂമിവിപാകേനേവ സദ്ധിം യോജേത്വാ കഥേന്തോ ന ഭിന്ദതി നാമ. തത്രായം നയോ - കാമാവചരകുസലാ ഹി ഓളാരികാ; കാമാവചരവിപാകാ സുഖുമാ . രൂപാവചരാരൂപാവചരലോകുത്തരകുസലാ ഓളാരികാ; രൂപാവചരാരൂപാവചരലോകുത്തരവിപാകാ സുഖുമാതി. ഇമിനാ നീഹാരേന കഥേന്തോ ന ഭിന്ദതി നാമ.

തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ പനാഹ - ''അകുസലേ ഓളാരികസുഖുമതാ നാമ ന ഉദ്ധരിതബ്ബാ. തഞ്ഹി ഏകന്തഓളാരികമേവ. ലോകുത്തരേപി ഓളാരികസുഖുമതാ ന ഉദ്ധരിതബ്ബാ. തഞ്ഹി ഏകന്തസുഖുമ''ന്തി . ഇമം കഥം ആഹരിത്വാ തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരസ്സ കഥയിംസു - ഏവം ഥേരേന കഥിതന്തി. തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോ ആഹ - ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന അഭിധമ്മം പത്വാ ഏകപദസ്സാപി ദ്വിന്നമ്പി പദാനം ആഗതട്ഠാനേ നയം ദാതും യുത്തട്ഠാനേ നയോ അദിന്നോ നാമ നത്ഥി, നയം കാതും യുത്തട്ഠാനേ നയോ അകതോ നാമ നത്ഥി. ഇധ പനേകച്ചോ 'ആചരിയോ അസ്മീ'തി വിചരന്തോ അകുസലേ ഓളാരികസുഖുമതം ഉദ്ധരമാനോ കുക്കുച്ചായതി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന പന ലോകുത്തരേപി ഓളാരികസുഖുമതാ ഉദ്ധരിതാ''തി. ഏവഞ്ച പന വത്വാ ഇദം സുത്തം ആഹരി - ''തത്ര, ഭന്തേ, യായം പടിപദാ ദുക്ഖാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, അയം, ഭന്തേ, പടിപദാ ഉഭയേനേവ ഹീനാ അക്ഖായതി - ദുക്ഖത്താ ദന്ധത്താ ചാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൫). ഏത്ഥ ഹി ചതസ്സോ പടിപദാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ.

തം തം വാ പനാതി ഏത്ഥ ന ഹേട്ഠിമനയോ ഓലോകേതബ്ബോ. തംതംവാപനവസേനേവ കഥേതബ്ബം. ദുവിധാ ഹി അകുസലാ - ലോഭസഹഗതാ ദോസസഹഗതാ ച. തത്ഥ ദോസസഹഗതാ ഓളാരികാ, ലോഭസഹഗതാ സുഖുമാ. ദോസസഹഗതാപി ദുവിധാ - നിയതാ അനിയതാ ച. തത്ഥ നിയതാ ഓളാരികാ, അനിയതാ സുഖുമാ. നിയതാപി കപ്പട്ഠിതികാ ഓളാരികാ,

നോകപ്പട്ഠിതികാ സുഖുമാ. കപ്പട്ഠിതികാപി അസങ്ഖാരികാ ഓളാരികാ, സസങ്ഖാരികാ സുഖുമാ. ലോഭസഹഗതാപി ദ്വിധാ - ദിട്ഠിസമ്പയുത്താ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്താ ച. തത്ഥ ദിട്ഠിസമ്പയുത്താ ഓളാരികാ, ദിട്ഠിവിപ്പയുത്താ സുഖുമാ. ദിട്ഠിസമ്പയുത്താപി നിയതാ ഓളാരികാ, അനിയതാ സുഖുമാ. സാപി അസങ്ഖാരികാ ഓളാരികാ, സസങ്ഖാരികാ സുഖുമാ.

സങ്ഖേപതോ അകുസലം പത്വാ യാ വിപാകം ബഹും ദേതി സാ ഓളാരികാ, യാ അപ്പം സാ സുഖുമാ. കുസലം പത്വാ പന അപ്പവിപാകാ ഓളാരികാ, ബഹുവിപാകാ സുഖുമാ. ചതുബ്ബിധേ കുസലേ കാമാവചരകുസലാ ഓളാരികാ, രൂപാവചരകുസലാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, അരൂപാവചരകുസലാ സുഖുമാ . സാപി ഓളാരികാ, ലോകുത്തരകുസലാ സുഖുമാ. അയം താവ ഭൂമീസു അഭേദതോ നയോ.

ഭേദതോ പന കാമാവചരാ ദാനസീലഭാവനാമയവസേന തിവിധാ. തത്ഥ ദാനമയാ ഓളാരികാ, സീലമയാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, ഭാവനാമയാ സുഖുമാ. സാപി ദുഹേതുകാ തിഹേതുകാതി ദുവിധാ. തത്ഥ ദുഹേതുകാ ഓളാരികാ, തിഹേതുകാ സുഖുമാ. തിഹേതുകാപി സസങ്ഖാരികഅസങ്ഖാരികഭേദതോ ദുവിധാ. തത്ഥ സസങ്ഖാരികാ ഓളാരികാ, അസങ്ഖാരികാ സുഖുമാ. രൂപാവചരേ പഠമജ്ഝാനകുസലവേദനാ ഓളാരികാ, ദുതിയജ്ഝാനകുസലവേദനാ സുഖുമാ...പേ... ചതുത്ഥജ്ഝാനകുസലവേദനാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, ആകാസാനഞ്ചായതനകുസലവേദനാ സുഖുമാ ആകാസാനഞ്ചായതനകുസലവേദനാ ഓളാരികാ...പേ.... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനകുസലവേദനാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, വിപസ്സനാസഹജാതാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, സോതാപത്തിമഗ്ഗസഹജാതാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ...പേ... അരഹത്തമഗ്ഗസഹജാതാ സുഖുമാ.

ചതുബ്ബിധേ വിപാകേ കാമാവചരവിപാകവേദനാ ഓളാരികാ, രൂപാവചരവിപാകവേദനാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ...പേ... ലോകുത്തരവിപാകവേദനാ സുഖുമാ. ഏവം താവ അഭേദതോ.

ഭേദതോ പന കാമാവചരവിപാകാ അത്ഥി അഹേതുകാ, അത്ഥി സഹേതുകാ. സഹേതുകാപി അത്ഥി ദുഹേതുകാ, അത്ഥി തിഹേതുകാ. തത്ഥ അഹേതുകാ ഓളാരികാ, സഹേതുകാ സുഖുമാ. സാപി ദുഹേതുകാ ഓളാരികാ, തിഹേതുകാ സുഖുമാ. തത്ഥാപി സസങ്ഖാരികാ ഓളാരികാ, അസങ്ഖാരികാ സുഖുമാ. പഠമജ്ഝാനവിപാകാ ഓളാരികാ, ദുതിയജ്ഝാനവിപാകാ സുഖുമാ...പേ... ചതുത്ഥജ്ഝാനവിപാകാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, ആകാസാനഞ്ചായതനവിപാകാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ...പേ... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനവിപാകാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, സോതാപത്തിഫലവേദനാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, സകദാഗാമി...പേ... അരഹത്തഫലവേദനാ സുഖുമാ.

തീസു കിരിയാസു കാമാവചരകിരിയവേദനാ ഓളാരികാ, രൂപാവചരകിരിയവേദനാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, അരൂപാവചരകിരിയവേദനാ സുഖുമാ. ഏവം താവ അഭേദതോ. ഭേദതോ പന അഹേതുകാദിവസേന ഭിന്നായ കാമാവചരകിരിയായ

അഹേതുകകിരിയവേദനാ ഓളാരികാ, സഹേതുകാ സുഖുമാ. സാപി ദുഹേതുകാ ഓളാരികാ, തിഹേതുകാ സുഖുമാ. തത്ഥാപി സസങ്ഖാരികാ ഓളാരികാ, അസങ്ഖാരികാ സുഖുമാ. പഠമജ്ഝാനേ കിരിയവേദനാ ഓളാരികാ, ദുതിയജ്ഝാനേ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, തതിയേ...പേ॰... ചതുത്ഥേ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, ആകാസാനഞ്ചായതനകിരിയവേദനാ സുഖുമാ. സാപി ഓളാരികാ, വിഞ്ഞാണഞ്ചാ...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനകിരിയവേദനാ സുഖുമാ. യാ ഓളാരികാ സാ ഹീനാ. യാ സുഖുമാ സാ പണീതാ.

൧൩. ദൂരദുകനിദ്ദേസേ അകുസലവേദനാ വിസഭാഗട്ഠേന വിസംസട്ഠേന ച കുസലാബ്യാകതാഹി ദൂരേ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു ദൂരതാ വേദിതബ്ബാ. സചേപി ഹി അകുസലാദിവേദനാസമങ്ഗിനോ ദുക്ഖാദിവേദനാസമങ്ഗിനോ ച തയോ തയോ ജനാ ഏകമഞ്ചേ നിസിന്നാ ഹോന്തി, തേസമ്പി താ വേദനാ വിസഭാഗട്ഠേന വിസംസട്ഠേന ച ദൂരേയേവ നാമ. സമാപന്നവേദനാദിസമങ്ഗീസുപി ഏസേവ നയോ. അകുസലാ പന അകുസലായ സഭാഗട്ഠേന സരിക്ഖട്ഠേന ച സന്തികേ നാമ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു സന്തികതാ വേദിതബ്ബാ. സചേപി ഹി അകുസലാദിവേദനാസമങ്ഗീസു തീസു ജനേസു ഏകോ കാമഭവേ, ഏകോ രൂപഭവേ, ഏകോ അരൂപഭവേ, തേസമ്പി താ വേദനാ സഭാഗട്ഠേന സരിക്ഖട്ഠേന ച സന്തികേയേവ നാമ. കുസലാദിവേദനാസമങ്ഗീസുപി ഏസേവ നയോ.

തം തം വാ പനാതി ഏത്ഥ ഹേട്ഠിമനയം അനോലോകേത്വാ തം തം വാപനവസേനേവ കഥേതബ്ബം. കഥേന്തേന ച ന ദൂരതോ സന്തികം ഉദ്ധരിതബ്ബം, സന്തികതോ പന ദൂരം ഉദ്ധരിതബ്ബം. ദുവിധാ ഹി അകുസലാ - ലോഭസഹഗതാ ദോസസഹഗതാ ച. തത്ഥ ലോഭസഹഗതാ ലോഭസഹഗതായ സന്തികേ നാമ, ദോസസഹഗതായ ദൂരേ നാമ. ദോസസഹഗതാ ദോസസഹഗതായ സന്തികേ നാമ, ലോഭസഹഗതായ ദൂരേ നാമ. ദോസസഹഗതാപി നിയതാ നിയതായ സന്തികേ നാമാതി. ഏവം അനിയതാ. കപ്പട്ഠിതികഅസങ്ഖാരികസസങ്ഖാരികഭേദം ലോഭസഹഗതാദീസു ച ദിട്ഠിസമ്പയുത്താദിഭേദം സബ്ബം ഓളാരികദുകനിദ്ദേസേ വിത്ഥാരിതവസേന അനുഗന്ത്വാ ഏകേകകോട്ഠാസവേദനാ തംതംകോട്ഠാസവേദനായ ഏവ സന്തികേ, ഇതരാ ഇതരായ ദൂരേതി വേദിതബ്ബാതി.

അയം വേദനാക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ.

൩. സഞ്ഞാക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ

൧൪. സഞ്ഞാക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ **യാ കാചി സഞ്ഞാ**തി ചതുഭൂമികസഞ്ഞം പരിയാദിയതി. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ**തിആദീനി അതീതാദിവസേന നിദ്ദിട്ഠസഞ്ഞം സഭാവതോ ദസ്സേതും വുത്താനി. തത്ഥ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സതോ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സസ്മിം വാ ജാതാ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ നാമ. സേസാസുപി ഏസേവ നയോ . ഏത്ഥ ച പുരിമാ പഞ്ച ചക്ഖുപസാദാദിവത്ഥുകാവ. മനോസമ്ഫസ്സജാ ഹദയവത്ഥുകാപി അവത്ഥുകാപി. സബ്ബാ ചതുഭൂമികസഞ്ഞാ.

൬൭. ഓളാരികദുകനിദ്ദേസേ **പടിഘസമ്ഫസ്സജാ**തി സപ്പടിഘേ ചക്ഖുപസാദാദയോ വത്ഥും കത്വാ സപ്പടിഘേ രൂപാദയോ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നോ ഫസ്സോ പടിഘസമ്ഫസ്സോ നാമ. തതോ തസ്മിം വാ ജാതാ പടിഘസമ്ഫസ്സജാ നാമ. ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ...പേ॰... കായസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാതിപി തസ്സായേവ വത്ഥുതോ നാമം. രൂപസഞ്ഞാ...പേ॰... ഫോട്ഠബ്ബസഞ്ഞാതിപി തസ്സായേവ ആരമ്മണതോ നാമം. ഇദം പന വത്ഥാരമ്മണതോ നാമം. സപ്പടിഘാനി ഹി വത്ഥൂനി നിസ്സായ, സപ്പടിഘാനി ച ആരമ്മണാനി ആരബ്ഭ ഉപ്പത്തിതോ ഏസാ പടിഘസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാതി വുത്താ. മനോസമ്ഫസ്സജാതിപി പരിയായേന ഏതിസ്സാ നാമം ഹോതിയേവ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ഹി മനോ നാമ. തേന സഹജാതോ ഫസ്സോ മനോസമ്ഫസ്സോ നാമ. തസ്മിം മനോസമ്ഫസ്സേ, തസ്മാ വാ മനോസമ്ഫസ്സാ ജാതാതി മനോസമ്ഫസ്സജാ. തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണം മനോ നാമ. തേന സഹജാതോ ഫസ്സോ മനോസമ്ഫസ്സോ നാമ. തസ്മിം മനോസമ്ഫസ്സേ, തസ്മാ വാ മനോസമ്ഫസ്സാ ജാതാതി മനോസമ്ഫസ്സജാ.

അധിവചനസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാതിപി പരിയായേന ഏതിസ്സാ നാമം ഹോതിയേവ. തയോ ഹി അരൂപിനോ ഖന്ധാ സയം പിട്ഠിവട്ടകാ ഹുത്വാ അത്തനാ സഹജാതായ സഞ്ഞായ അധിവചനസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാതിപി നാമം കരോന്തി. നിപ്പരിയായേന പന പടിഘസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ നാമ പഞ്ചദ്വാരികസഞ്ഞാ , അധിവചനസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ നാമ മനോദ്വാരികസഞ്ഞാ. തത്ഥ പഞ്ചദ്വാരികസഞ്ഞാ ഓലോകേത്വാപി ജാനിതും സക്കാതി ഓളാരികാ. രജ്ജിത്വാ ഉപനിജ്ഝായന്തഞ്ഹി 'രജ്ജിത്വാ ഉപനിജ്ഝായതീ'തി, കുജ്ഝിത്വാ ഉപനിജ്ഝായന്തം 'കുജ്ഝിത്വാ ഉപനിജ്ഝായതീ'തി ഓലോകേത്വാവ ജാനന്തി.

തത്രിദം വത്ഥു - ദ്വേ കിര ഇത്ഥിയോ നിസീദിത്വാ സുത്തം കന്തന്തി. ദ്വീസു ദഹരേസു ഗാമേ ചരന്തേസു ഏകോ പുരതോ ഗച്ഛന്തോ ഏകം ഇത്ഥിം ഓലോകേസി. ഇതരാ തം പുച്ഛി 'കസ്മാ നു ഖോ തം ഏസോ ഓലോകേസീ'തി? 'ന ഏസോ ഭിക്ഖു മം വിസഭാഗചിത്തേന ഓലോകേസി, കനിട്ഠഭഗിനീസഞ്ഞായ പന ഓലോകേസീ'തി. തേസുപി ഗാമേ ചരിത്വാ ആസനസാലായ നിസിന്നേസു ഇതരോ ഭിക്ഖു തം ഭിക്ഖും പുച്ഛി - 'തയാ സാ ഇത്ഥീ ഓലോകിതാ'തി? 'ആമ ഓലോകിതാ'. 'കിമത്ഥായാ'തി? 'മയ്ഹം ഭഗിനീസരിക്ഖത്താ തം ഓലോകേസി'ന്തി ആഹ. ഏവം പഞ്ചദ്വാരികസഞ്ഞാ ഓലോകേത്വാപി ജാനിതും സക്കാതി വേദിതബ്ബാ. സാ പനേസാ പസാദവത്ഥുകാ ഏവ. കേചി പന ജവനപ്പവത്താതി ദീപേന്തി. മനോദ്വാരികസഞ്ഞാ പന ഏകമഞ്ചേ വാ ഏകപീഠേ വാ നിസീദിത്വാപി അഞ്ഞം ചിന്തേന്തം വിതക്കേന്തഞ്ച 'കിം ചിന്തേസി, കിം വിതക്കേസീ'തി പുച്ഛിത്വാ തസ്സ വചനവസേനേവ ജാനിതബ്ബതോ സുഖുമാ. സേസം വേദനാക്ഖന്ധസദിസമേവാതി.

അയം സഞ്ഞാക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ.

൪. സങ്ഖാരക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ

൨൦. സങ്ഖാരക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ **യേ കേചി സങ്ഖാരാ**തി ചതുഭൂമികസങ്ഖാരേ പരിയാദിയതി. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ ചേതനാ**തിആദീനി അതീതാദിവസേന

നിദ്ദിട്ഠസങ്ഖാരേ സഭാവതോ ദസ്സേതും വുത്താനി. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **ചേതനാ**തി ഹേട്ഠിമകോടിയാ പധാനസങ്ഖാരവസേന വുത്തം. ഹേട്ഠിമകോടിയാ ഹി അന്തമസോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന സദ്ധിം പാളിയം ആഗതാ ചത്താരോ സങ്ഖാരാ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേസു ചേതനാ പധാനാ ആയൂഹനട്ഠേന പാകടത്താ. തസ്മാ അയമേവ ഗഹിതാ. തംസമ്പയുത്തസങ്ഖാരാ പന തായ ഗഹിതായ ഗഹിതാവ ഹോന്തി. ഇധാപി പുരിമാ പഞ്ച ചക്ഖുപസാദാദിവത്ഥുകാവ. മനോസമ്ഫസ്സജാ ഹദയവത്ഥുകാപി അവത്ഥുകാപി. സബ്ബാ ചതുഭൂമികചേതനാ. സേസം വേദനാക്ഖന്ധസദിസമേവാതി.

അയം സങ്ഖാരക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ.

൫. വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ

൨൬. വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ **യം കിഞ്ചി വിഞ്ഞാണ**ന്തി ചതുഭൂമകവിഞ്ഞാണം പരിയാദിയതി. **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ**ന്തിആദീനി അതീതാദിവസേന നിദ്ദിട്ഠവിഞ്ഞാണം സഭാവതോ ദസ്സേതും വുത്താനി. തത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി പഞ്ച ചക്ഖുപസാദാദിവത്ഥുകാനേവ, മനോവിഞ്ഞാണം ഹദയവത്ഥുകമ്പി അവത്ഥുകമ്പി. സബ്ബം ചതുഭൂമകവിഞ്ഞാണം. സേസം വേദനാക്ഖന്ധസദിസമേവാതി.

അയം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ.

പകിണ്ണകകഥാ

ഇദാനി പഞ്ചസുപി ഖന്ധേസു സമുഗ്ഗമതോ, പുബ്ബാപരതോ, അദ്ധാനപരിച്ഛേദതോ, ഏകുപ്പാദനാനാനിരോധതോ, നാനുപ്പാദഏകനിരോധതോ, ഏകുപ്പാദഏകനിരോധതോ, നാനുപ്പാദനാനാനിരോധതോ, അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നതോ, അജ്ഝത്തികബാഹിരതോ, ഓളാരികസുഖുമതോ, ഹീനപണീതതോ, ദൂരസന്തികതോ, പച്ചയതോ, സമുട്ഠാനതോ, പരിനിപ്ഫന്നതോ, സങ്ഖതതോതി സോളസഹാകാരേഹി പകിണ്ണകം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ ദുവിധോ **സമുഗ്ഗമോ** - ഗബ്ഭസേയ്യകസമുഗ്ഗമോ, ഓപപാതികസമുഗ്ഗമോതി. തത്ഥ **ഗബ്ഭസേയ്യകസമുഗ്ഗമോ** ഏവം വേദിതബ്ബോ - ഗബ്ഭസേയ്യകസത്താനഞ്ഹി പടിസന്ധിക്ഖണേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ അപച്ഛാഅപുരേ ഏകതോ പാതുഭവന്തി. തസ്മിം ഖണേ പാതുഭൂതാ കലലസങ്ഖാതാ രൂപസന്തതി പരിത്താ ഹോതി. ഖുദ്ദകമക്ഖികായ ഏകവായാമേന പാതബ്ബമത്താതി വത്വാ പുന 'അതിബഹും ഏതം, സണ്ഹസൂചിയാ തേലേ പക്ഖിപിത്വാ ഉക്ഖിത്തായ പഗ്ഘരിത്വാ അഗ്ഗേ ഠിതബിന്ദുമത്ത'ന്തി വുത്തം. തമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ 'ഏകകേസേ തേലതോ ഉദ്ധരിത്വാ ഗഹിതേ തസ്സ പഗ്ഘരിത്വാ അഗ്ഗേ ഠിതബിന്ദുമത്ത'ന്തി വുത്തം. തമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ 'ഇമസ്മിം ജനപദേ മനുസ്സാനം കേസേ അട്ഠധാ ഫാലിതേ തതോ ഏകകോട്ഠാസപ്പമാണോ ഉത്തരകുരുകാനം കേസോ; തസ്സ പസന്നതിലതേലതോ ഉദ്ധടസ്സ അഗ്ഗേ ഠിതബിന്ദുമത്ത'ന്തി വുത്തം. തമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ 'ഏതം ബഹു, ജാതിഉണ്ണാ നാമ സുഖുമാ; തസ്സാ ഏകഅംസുനോ പസന്നതിലതേലേ

പക്ഖിപിത്വാ ഉദ്ധടസ്സ പഗ്ഘരിത്വാ അഗ്ഗേ ഠിതബിന്ദുമത്ത’ന്തി വുത്തം. തം പനേതം അച്ഛം ഹോതി വിപ്പസന്നം അനാവിലം പരിസുദ്ധം പസന്നതിലതേലബിന്ദുസമാനവണ്ണം . വുത്തമ്പി ചേതം -

തിലതേലസ്സ യഥാ ബിന്ദു, സപ്പിമണ്ഡോ അനാവിലോ;
ഏവം വണ്ണപടിഭാഗം, കലലന്തി പവുച്ചതീതി.

ഏവം പരിത്തായ രൂപസന്തതിയാ തീണി സന്തതിസീസാനി ഹോന്തി - വത്ഥുദസകം, കായദസകം, ഇത്ഥിയാ ഇത്ഥിന്ദ്രിയവസേന പുരിസസ്സ പുരിസിന്ദ്രിയവസേന ഭാവദസകന്തി. തത്ഥ വത്ഥുരൂപം, തസ്സ നിസ്സയാനി ചത്താരി മഹാഭൂതാനി, തംനിസ്സിതാ വണ്ണഗന്ധരസോജാ, ജീവിതന്തി - ഇദം വത്ഥുദസകം നാമ. കായപസാദോ, തസ്സ നിസ്സയാനി ചത്താരി മഹാഭൂതാനി, തന്നിസ്സിതാ വണ്ണഗന്ധരസോജാ, ജീവിതന്തി - ഇദം കായദസകം നാമ. ഇത്ഥിയാ ഇത്ഥിഭാവോ, പുരിസസ്സ പുരിസഭാവോ, തസ്സ നിസ്സയാനി ചത്താരി മഹാഭൂതാനി, തന്നിസ്സിതാ വണ്ണഗന്ധരസോജാ, ജീവിതന്തി - ഇദം ഭാവദസകം നാമ.

ഏവം ഗബ്ഭസേയ്യകാനം പടിസന്ധിയം ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന സമതിംസ കമ്മജരൂപാനി രൂപക്ഖന്ധോ നാമ ഹോതി. പടിസന്ധിചിത്തേന പന സഹജാതാ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, സങ്ഖാരാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, പടിസന്ധിചിത്തം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോതി. ഏവം ഗബ്ഭസേയ്യകാനം പടിസന്ധിക്ഖണേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിപുണ്ണാ ഹോന്തി. സചേ പന നപുംസകപടിസന്ധി ഹോതി, ഭാവദസകം ഹായതി. ദ്വിന്നം ദസകാനം വസേന സമവീസതി കമ്മജരൂപാനി രൂപക്ഖന്ധോ നാമ ഹോതി. വേദനാക്ഖന്ധാദയോ വുത്തപ്പകാരാ ഏവാതി. ഏവമ്പി ഗബ്ഭസേയ്യകാനം പടിസന്ധിക്ഖണേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിപുണ്ണാ ഹോന്തി.

ഇമസ്മിം ഠാനേ തിസമുട്ഠാനികപ്പവേണീ കഥേതബ്ബാ ഭവേയ്യ. തം പന അകഥേത്വാ **‘ഓപപാതികസമുഗ്ഗമോ’** നാമ ദസ്സിതോ. ഓപപാതികാനഞ്ഹി പരിപുണ്ണായതനാനം പടിസന്ധിക്ഖണേ ഹേട്ഠാ വുത്താനി തീണി, ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാദസകാനി ചാതി സത്ത രൂപസന്തതിസീസാനി പാതുഭവന്തി. തത്ഥ ചക്ഖുദസകാദീനി കായദസകസദിസാനേവ. നപുംസകസ്സ പന ഭാവദസകം നത്ഥി. ഏവം പരിപുണ്ണായതനാനം ഓപപാതികാനം സമസത്തതി ചേവ സമസട്ഠി ച കമ്മജരൂപാനി രൂപക്ഖന്ധോ നാമ. വേദനാക്ഖന്ധാദയോ വുത്തപ്പകാരാ ഏവാതി. ഏവം ഓപപാതികാനം പടിസന്ധിക്ഖണേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിപുണ്ണാ ഹോന്തി. അയം ‘ഓപപാതികസമുഗ്ഗമോ’ നാമ. ഏവം താവ പഞ്ചക്ഖന്ധാ **‘സമുഗ്ഗമതോ’** വേദിതബ്ബാ.

‘പുബ്ബാപരതോ’തി ഏവം പന ഗബ്ഭസേയ്യകാനം അപച്ഛാഅപുരേ ഉപ്പന്നേസു പഞ്ചസു ഖന്ധേസു കിം രൂപം പഠമം രൂപം സമുട്ഠാപേതി ഉദാഹു അരൂപന്തി? രൂപം രൂപമേവ സമുട്ഠാപേതി, ന അരൂപം. കസ്മാ? പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ന രൂപജനകത്താ. സബ്ബസത്താനഞ്ഹി പടിസന്ധിചിത്തം, ഖീണാസവസ്സ ചുതിചിത്തം, ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി, ചത്താരി അരൂപ്പവിപാകാനീതി സോളസ ചിത്താനി രൂപം ന സമുട്ഠാപേന്തി. തത്ഥ പടിസന്ധിചിത്തം താവ വത്ഥുനോ ദുബ്ബലതായ അപ്പതിട്ഠിതതായ

പച്ചയവേകല്ലതായ ആഗന്തുകതായ ച രൂപം ന സമുട്ഠാപേതി. തഥ ഹി സഹജാതം വത്ഥു ഉപ്പാദക്ഖണേ ദുബ്ബലം ഹോതീതി വത്ഥുനോ ദുബ്ബലതായ രൂപം ന സമുട്ഠാപേതി. യഥാ ച പപാതേ പതന്തോ പുരിസോ അഞ്ഞസ്സ നിസ്സയോ ഭവിതും ന സക്കോതി, ഏവം ഏതമ്പി കമ്മവേഗക്ഖിത്തത്താ പപാതേ പതമാനം വിയ അപ്പതിട്ഠിതം. ഇതി കമ്മവേഗക്ഖിത്തത്താ, അപ്പതിട്ഠിതതായപി രൂപം ന സമുട്ഠാപേതി.

പടിസന്ധിചിത്തഞ്ച വത്ഥുനാ സദ്ധിം അപച്ഛാഅപുരേ ഉപ്പന്നം. തസ്സ വത്ഥു പുരേജാതം ഹുത്വാ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതി. സചേ സക്കുണേയ്യ, രൂപം സമുട്ഠാപേയ്യ. യത്രാപി വത്ഥു പുരേജാതം ഹുത്വാ പച്ചയോ ഭവിതും സക്കോതി, പവേണി ഘടിയതി, തത്രാപി ചിത്തം അങ്ഗതോ അപരിഹീനംയേവ രൂപം സമുട്ഠാപേതി. യദി ഹി ചിത്തം ഠാനക്ഖണേ വാ ഭങ്ഗക്ഖണേ വാ രൂപം സമുട്ഠാപേയ്യ, പടിസന്ധിചിത്തമ്പി രൂപം സമുട്ഠാപേയ്യ. ന പന ചിത്തം തസ്മിം ഖണദ്വയേ രൂപം സമുട്ഠാപേതി. യഥാ പന അഹിച്ഛത്തകമകുലം പഥവിതോ ഉട്ഠഹന്തം പംസുചുണ്ണം ഗഹേത്വാവ ഉട്ഠഹതി, ഏവം ചിത്തം പുരേജാതം വത്ഥും നിസ്സായ ഉപ്പാദക്ഖണേ അട്ഠ രൂപാനി ഗഹേത്വാവ ഉട്ഠഹതി. പടിസന്ധിക്ഖണേ ച വത്ഥു പുരേജാതം ഹുത്വാ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതീതി പച്ചയവേകല്ലതായപി പടിസന്ധിചിത്തം രൂപം ന സമുട്ഠാപേതി.

യഥാ ച ആഗന്തുകപുരിസോ അഗതപുബ്ബം പദേസം ഗതോ അഞ്ഞേസം - 'ഏഥ ഭോ, അന്തോഗാമേ വോ അന്നപാനഗന്ധമാലാദീനി ദസ്സാമീ'തി വത്തും ന സക്കോതി, അത്തനോ അവിസയതായ അപ്പഹുതതായ, ഏവമേവ പടിസന്ധിചിത്തം ആഗന്തുകന്തി അത്തനോ ആഗന്തുകതായപി രൂപം ന സമുട്ഠാപേതി. അപിച സമതിംസ കമ്മജരൂപാനി ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപാനം ഠാനം ഗഹേത്വാ ഠിതാനീതിപി പടിസന്ധിചിത്തം രൂപം ന സമുട്ഠാപേതി.

ഖീണാസവസ്സ പന ചുതിചിത്തം വട്ടമൂലസ്സ വൂപസന്തത്താ ന സമുട്ഠാപേതി. തസ്സ ഹി സബ്ബഭവേസു വട്ടമൂലം വൂപസന്തം അഭബ്ബുപ്പത്തികം പുനബ്ഭവേ പവേണി നാമ നത്ഥി. സോതാപന്നസ്സ പന സത്ത ഭവേ ഠപേത്വാ അട്ഠമേവ വട്ടമൂലം വൂപസന്തം. തസ്മാ തസ്സ ചുതിചിത്തം സത്തസു ഭവേസു രൂപം സമുട്ഠാപേതി , സകദാഗാമിനോ ദ്വീസു, അനാഗാമിനോ ഏകസ്മിം. ഖീണാസവസ്സ സബ്ബഭവേസു വട്ടമൂലസ്സ വൂപസന്തത്താ നേവ സമുട്ഠാപേതി.

ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണേസു പന ഝാനങ്ഗം നത്ഥി, മഗ്ഗങ്ഗം നത്ഥി, ഹേതു നത്ഥീതി ചിത്തങ്ഗം ദുബ്ബലം ഹോതീതി ചിത്തങ്ഗദുബ്ബലതായ താനി രൂപം ന സമുട്ഠാപേന്തി. ചത്താരി അരൂപവിപാകാനി തസ്മിം ഭവേ രൂപസ്സ നത്ഥിതായ രൂപം ന സമുട്ഠാപേന്തി. ന കേവലഞ്ച താനേവ, യാനി അഞ്ഞാനിപി തസ്മിം ഭവേ അട്ഠ കാമാവചരകുസലാനി, ദസ അകുസലാനി, നവ കിരിയചിത്താനി, ചത്താരി ആരുപ്പകുസലാനി, ചതസ്സോ ആരുപ്പകിരിയാ, തീണി മഗ്ഗചിത്താനി, ചത്താരി ഫലചിത്താനീതി ദ്വേചത്താലീസ ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി, താനിപി തത്ഥ രൂപസ്സ നത്ഥിതായ ഏവ രൂപം ന സമുട്ഠാപേന്തി. ഏവം പടിസന്ധിചിത്തം രൂപം ന സമുട്ഠാപേതി.

ഉതു പന പഠമം രൂപം സമുട്ഠാപേതി. കോ ഏസ ഉതു നാമാതി? പടിസന്ധിക്ഖണേ ഉപ്പന്നാനം സമതിംസകമ്മജരൂപാനം അബ്ഭന്തരാ

തേജോധാതു. സാ ഠാനം പത്വാ അട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതി. ഉതു നാമ ചേസ ദന്ധനിരോധോ; ചിത്തം ഖിപ്പനിരോധം. തസ്മിം ധരന്തേയേവ സോളസ ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി. തേസു പടിസന്ധിഅനന്തരം പഠമഭവങ്ഗചിത്തം ഉപ്പാദക്ഖണേയേവ അട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതി. യദാ പന സദ്ദസ്സ ഉപ്പത്തികാലോ ഭവിസ്സതി, തദാ ഉതുചിത്താനി സദ്ദനവകം നാമ സമുട്ഠാപേസ്സന്തി. കബളീകാരാഹാരോപി ഠാനം പത്വാ അട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതി. കുതോ പനസ്സ കബളീകാരാഹാരോതി? മാതിതോ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതീ മാതാ, അന്നം പാനഞ്ച ഭോജനം;
> തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, മാതുകുച്ഛിഗതോ നരോ''തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൫);

ഏവം കുച്ഛിഗതോ ദാരകോ മാതരാ അജ്ഝോഹടഅന്നപാനഓജായ യാപേതി. സാവ ഠാനപ്പത്താ അട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതി. നനു ച സാ ഓജാ ഖരാ? വത്ഥു സുഖുമം? കഥം തത്ഥ പതിട്ഠാതീതി? പഠമം താവ ന പതിട്ഠാതി; ഏകസ്സ വാ ദ്വിന്നം വാ സത്താഹാനം ഗതകാലേ പതിട്ഠാതി. തതോ പന പുരേ വാ പതിട്ഠാതു പച്ഛാ വാ; യദാ മാതരാ അജ്ഝോഹടഅന്നപാനഓജാ ദാരകസ്സ സരീരേ പതിട്ഠാതി, തദാ അട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതി.

ഓപപാതികസ്സാപി പകതിപടിയത്താനം ഖാദനീയഭോജനീയാനം അത്ഥിട്ഠാനേ നിബ്ബത്തസ്സ താനി ഗഹേത്വാ അജ്ഝോഹരതോ ഠാനപ്പത്താ ഓജാ രൂപം സമുട്ഠാപേതി. ഏകോ അന്നപാനരഹിതേ അരഞ്ഞേ നിബ്ബത്തതി, മഹാഛാതകോ ഹോതി, അത്തനോവ ജിവ്ഹായ ഖേളം പരിവത്തേത്വാ ഗിലതി. തത്രാപിസ്സ ഠാനപ്പത്താ ഓജാ രൂപം സമുട്ഠാപേതി.

ഏവം പഞ്ചവീസതിയാ കോട്ഠാസേസു ദ്വേവ രൂപാനി രൂപം സമുട്ഠാപേന്തി - തേജോധാതു ച കബളീകാരാഹാരോ ച. അരൂപേപി ദ്വേയേവ ധമ്മാ രൂപം സമുട്ഠാപേന്തി - ചിത്തഞ്ചേവ കമ്മചേതനാ ച. തത്ഥ രൂപം ഉപ്പാദക്ഖണേ ച ഭങ്ഗക്ഖണേ ച ദുബ്ബലം, ഠാനക്ഖണേ ബലവന്തി ഠാനക്ഖണേ രൂപം സമുട്ഠാപേതി. ചിത്തം ഠാനക്ഖണേ ച ഭങ്ഗക്ഖണേ ച ദുബ്ബലം, ഉപ്പാദക്ഖണേയേവ ബലവന്തി ഉപ്പാദക്ഖണേയേവ രൂപം സമുട്ഠാപേതി. കമ്മചേതനാ നിരുദ്ധാവ പച്ചയോ ഹോതി. അതീതേ കപ്പകോടിസതസഹസ്സമത്ഥകേപി ഹി ആയൂഹിതം കമ്മം ഏതരഹി പച്ചയോ ഹോതി. ഏതരഹി ആയൂഹിതം അനാഗതേ കപ്പകോടിസതസഹസ്സപരിയോസാനേപി പച്ചയോ ഹോതീതി. ഏവം **'പുബ്ബാപരതോ'** വേദിതബ്ബാ.

'അദ്ധാനപരിച്ഛേദതോ'തി രൂപം കിത്തകം അദ്ധാനം തിട്ഠതി? അരൂപം കിത്തകന്തി? രൂപം ഗരുപരിണാമം ദന്ധനിരോധം. അരൂപം ലഹുപരിണാമം ഖിപ്പനിരോധം. രൂപേ ധരന്തേയേവ സോളസ ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി. തം പന സത്തരസമേന ചിത്തേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝതി. യഥാ ഹി പുരിസോ 'ഫലം പാതേസ്സാമീ'തി മുഗ്ഗരേന രുക്ഖസാഖം പഹരേയ്യ, ഫലാനി ച പത്താനി ച ഏകക്ഖണേയേവ വണ്ടതോ മുച്ചേയ്യും. തത്ഥ ഫലാനി അത്തനോ ഭാരികതായ പഠമതരം പഥവിയം പതന്തി, പത്താനി ലഹുകതായ പച്ഛാ.

ഏവമേവ മുഗ്ഗരപ്പഹാരേന പത്താനഞ്ച ഫലാനഞ്ച ഏകക്ഖണേ വണ്ടതോ മുത്തകാലോ വിയ പടിസന്ധിക്ഖണേ രൂപാരൂപധമ്മാനം ഏകക്ഖണേ പാതുഭാവോ; ഫലാനം ഭാരികതായ പഠമതരം പഥവിയം പതനം വിയ രൂപേ ധരന്തേയേവ സോളസന്നം ചിത്താനം ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝനം; പത്താനം ലഹുകതായ പച്ഛാ പഥവിയം പതനം വിയ രൂപസ്സ സത്തരസമേന ചിത്തേന സഹ നിരുജ്ഝനം.

തഥ കിഞ്ചാപി രൂപം ദന്ധനിരോധം ഗരുപരിണാമം, ചിത്തം ഖിപ്പനിരോധം ലഹുപരിണാമം, രൂപം പന അരൂപം അരൂപം വാ രൂപം ഓഹായ പവത്തിതും ന സക്കോന്തി. ദ്വിന്നമ്പി ഏകപ്പമാണാവ പവത്തി. തത്രായം ഉപമാ - ഏകോ പുരിസോ ലകുണ്ടകപാദോ, ഏകോ ദീഘപാദോ. തേസു ഏകതോ മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തേസു യാവ ദീഘപാദോ ഏകപദവാരം അക്കമതി, താവ ഇതരോ പദേ പദം അക്കമിത്വാ സോളസപദവാരേന ഗച്ഛതി. ദീഘപാദോ ലകുണ്ടകപാദസ്സ സോളസ പദവാരേ അത്തനോ പാദം അഞ്ഛിത്വാ ആകഡ്ഢിത്വാ ഏകമേവ പദവാരം കരോതി. ഇതി ഏകോപി ഏകം അതിക്കമിതും ന സക്കോതി. ദ്വിന്നമ്പി ഗമനം ഏകപ്പമാണമേവ ഹോതി. ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ലകുണ്ടകപാദപുരിസോ വിയ അരൂപം; ദീഘപാദപുരിസോ വിയ രൂപം; ദീഘപാദസ്സ ഏകം പദവാരം അക്കമണകാലേ ഇതരസ്സ സോളസപദവാരഅക്കമനം വിയ രൂപേ ധരന്തേയേവ അരൂപധമ്മേസു സോളസന്നം ചിത്താനം ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝനം; ദ്വിന്നം പുരിസാനം ലകുണ്ടകപാദപുരിസസ്സ സോളസ പദവാരേ ഇതരസ്സ അത്തനോ പാദം അഞ്ഛിത്വാ ആകഡ്ഢിത്വാ ഏകപദവാരകരണം വിയ രൂപസ്സ സത്തരസമേന ചിത്തേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝനം; ദ്വിന്നം പുരിസാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അനോഹായ ഏകപ്പമാണേനേവ ഗമനം വിയ അരൂപസ്സ രൂപം രൂപസ്സ അരൂപം അനോഹായ ഏകപ്പമാണേനേവ പവത്തനന്തി. ഏവം **'അദ്ധാനപരിച്ഛേദതോ'** വേദിതബ്ബോ.

'ഏകുപ്പാദനാനാനിരോധതോ'തി ഇദം പച്ഛിമകമ്മജം ഠപേത്വാ ദീപേതബ്ബം. പഠമഞ്ഹി പടിസന്ധിചിത്തം, ദുതിയം ഭവങ്ഗം, തതിയം ഭവങ്ഗം...പേ... സോളസമം ഭവങ്ഗം. തേസു ഏകേകസ്സ ഉപ്പാദട്ഠിതിഭങ്ഗവസേന തയോ തയോ ഖണാ. തത്ഥ ഏകേകസ്സ ചിത്തസ്സ തീസു തീസു ഖണേസു സമതിംസ സമതിംസ കമ്മജരൂപാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. തേസു പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ സമുട്ഠിതം കമ്മജരൂപം സത്തരസമസ്സ ഭവങ്ഗചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേയേവ നിരുജ്ഝതി; ഠിതിക്ഖണേ സമുട്ഠിതം ഠിതിക്ഖണേയേവ; ഭങ്ഗക്ഖണേ സമുട്ഠിതം ഭങ്ഗക്ഖണേയേവ നിരുജ്ഝതി. ഏവം ദുതിയഭവങ്ഗചിത്തം ആദിം കത്വാ അത്തനോ അത്തനോ സത്തരസമേന ചിത്തേന സദ്ധിം യോജേത്വാ നയോ നേതബ്ബോ. ഇതി സോളസ തികാ അട്ഠചത്താലീസ ഹോന്തി. അയം അട്ഠചത്താലീസകമ്മജരൂപപവേണീ നാമ. സാ പനേസാ രത്തിഞ്ച ദിവാ ച ഖാദന്താനമ്പി ഭുഞ്ജന്താനമ്പി സുത്താനമ്പി പമത്താനമ്പി നദീസോതോ വിയ ഏകന്തം പവത്തതി യേവാതി. ഏവം **'ഏകുപ്പാദനാനാനിരോധതോ'** വേദിതബ്ബോ.

'നാനുപ്പാദഏകനിരോധതാ' പച്ഛിമകമ്മജേന ദീപേതബ്ബാ. തത്ഥ ആയുസംഖാരപരിയോസാനേ സോളസന്നം ചിത്താനം വാരേ സതി ഹേട്ഠാസോളസകം ഉപരിസോളസകന്തി ദ്വേ ഏകതോ യോജേതബ്ബാനി. ഹേട്ഠാസോളസകസ്മിഞ്ഹി പഠമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ സമുട്ഠിതം

സമതിംസകമ്മജരൂപം ഉപരിസോളസകസ്മിം പഠമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേയേവ നിരുജ്ഝതി; ഠിതിക്ഖണേ സമുട്ഠിതം തസ്സ ഠിതിക്ഖണേയേവ ഭങ്ഗക്ഖണേ സമുട്ഠിതം തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേയേവ നിരുജ്ഝതി. ഹേട്ഠിമസോളസകസ്മിം പന ദുതിയചിത്തസ്സ...പേ०... സോളസമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ സമുട്ഠിതം സമതിംസകമ്മജരൂപം ചുതിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേയേവ നിരുജ്ഝതി; തസ്സ ഠിതിക്ഖണേ സമുട്ഠിതം ചുതിചിത്തസ്സ ഠിതിക്ഖണേയേവ; ഭങ്ഗക്ഖണേ സമുട്ഠിതം ചുതിചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേയേവ നിരുജ്ഝതി. തതോ പട്ഠായ കമ്മജരൂപപവേണീ ന പവത്തതി. യദി പവത്തേയ്യ, സത്താ അക്ഖയാ അവയാ അജരാ അമരാ നാമ ഭവേയ്യും.

ഏത്ഥ പന യദേതം 'സത്തരസമസ്സ ഭവങ്ഗചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേയേവ നിരുജ്ഝതീ'തിആദിനാ നയേന 'ഏകസ്സ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പന്നം രൂപം അഞ്ഞസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ നിരുജ്ഝതീ'തി അട്ഠകഥായം ആഗതത്താ വുത്തം, തം "യസ്സ കായസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതീ"തി? "ആമന്താ"തി (യമ० ൨.സങ്ഖാരയമക.൭൯) ഇമായ പാളിയാ വിരുജ്ഝതി. കഥം? കായസങ്ഖാരോ ഹി ചിത്തസമുട്ഠാനോ അസ്സാസപസ്സാസവാതോ. ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപഞ്ച ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ യാവ അഞ്ഞാനി സോളസ ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി താവ തിട്ഠതി. തേസം സോളസന്നം സബ്ബപച്ഛിമേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝതി. ഇതി യേന ചിത്തേന സദ്ധിം ഉപ്പജ്ജതി, തതോ പട്ഠായ സത്തരസമേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝതി; ന കസ്സചി ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ വാ ഠിതിക്ഖണേ വാ നിരുജ്ഝതി, നാപി ഠിതിക്ഖണേ വാ ഭങ്ഗക്ഖണേ വാ ഉപ്പജ്ജതി. ഏസാ ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപസ്സ ധമ്മതാതി നിയമതോ ചിത്തസങ്ഖാരേന സദ്ധിം ഏകക്ഖണേ നിരുജ്ഝനതോ "ആമന്താ"തി വുത്തം.

യോ ചായം ചിത്തസമുട്ഠാനസ്സ ഖണനിയമോ വുത്തോ കമ്മാദിസമുട്ഠാനസ്സാപി അയമേവ ഖണനിയമോ. തസ്മാ പടിസന്ധിചിത്തേന സഹുപ്പന്നം കമ്മജരൂപം തതോ പട്ഠായ സത്തരസമേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝതി. പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഠിതിക്ഖണേ ഉപ്പന്നം അട്ഠാരസമസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ നിരുജ്ഝതി. പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പന്നം അട്ഠാരസമസ്സ ഠാനക്ഖണേ നിരുജ്ഝതീതി ഇമിനാ നയേനേത്ഥ യോജനാ കാതബ്ബാ. തതോ പരം പന ഉതുസമുട്ഠാനികപവേണീയേവ തിട്ഠതി. 'നീഹരിത്വാ ഝാപേഥാ'തി വത്തബ്ബം ഹോതി. ഏവം **'നാനുപ്പാദഏകനിരോധതോ'** വേദിതബ്ബാ.

'ഏകുപ്പാദഏകനിരോധതോ'തി രൂപം പന രൂപേന സഹ ഏകുപ്പാദം ഏകനിരോധം. അരൂപം അരൂപേന സഹ ഏകുപ്പാദം ഏകനിരോധം. ഏവം **'ഏകുപ്പാദഏകനിരോധതോ'** വേദിതബ്ബാ.

'നാനുപ്പാദനാനാനിരോധതാ' പന ചതുസന്തതിരൂപേന ദീപേതബ്ബാ. ഇമസ്സ ഹി ഉദ്ധം പാദതലാ അധോ കേസമത്ഥകാ തചപരിയന്തസ്സ സരീരസ്സ തത്ഥ തത്ഥ ചതുസന്തതിരൂപം ഘനപുഞ്ജഭാവേന വത്തതി. ഏവം വത്തമാനസ്സാപിസ്സ ന ഏകുപ്പാദാദിതാ സല്ലക്ഖേതബ്ബാ. യഥാ പന ഉപചികരാജി വാ കിപില്ലികരാജി വാ ഓലോകിയമാനാ ഏകാബദ്ധാ വിയ ഹോതി, ന പന ഏകാബദ്ധാ. അഞ്ഞിസ്സാ ഹി സീസസന്തികേ അഞ്ഞിസ്സാ സീസമ്പി ഉദരമ്പി പാദാപി, അഞ്ഞിസ്സാ ഉദരസന്തികേ അഞ്ഞിസ്സാ സീസമ്പി ഉദരമ്പി പാദാപി, അഞ്ഞിസ്സാ പാദസന്തികേ അഞ്ഞിസ്സാ സീസമ്പി ഉദരമ്പി പാദാപി ഹോന്തി. ഏവമേവ

ചതുസന്തതിരൂപാനമ്പി അഞ്ഞസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ അഞ്ഞസ്സ ഉപ്പാദോപി ഹോതി ഠിതിപി ഭങ്ഗോപി, അഞ്ഞസ്സ ഠിതിക്ഖണേ അഞ്ഞസ്സ ഉപ്പാദോപി ഹോതി ഠിതിപി ഭങ്ഗോപി, അഞ്ഞസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ അഞ്ഞസ്സ ഉപ്പാദോപി ഹോതി ഠിതിപി ഭങ്ഗോപി. ഏവമേത്ഥ **'നാനുപ്പാദനാനാനിരോധതാ'** വേദിതബ്ബാ.

'അതീതാദീനി' പന ദൂരദുകപരിയോസാനാനി പാളിയം ആഗതാനേവ. **'പച്ചയസമുട്ഠാനാനി'**പി ''കമ്മജം, കമ്മപച്ചയം, കമ്മപച്ചയഉതുസമുട്ഠാന''ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൻ൭൫) നയേന ഹേട്ഠാ കഥിതാനിയേവ. പഞ്ചപി പന ഖന്ധാ **പരിനിപ്ഫന്നാവ** ഹോന്തി, നോ അപരിനിപ്ഫന്നാ; **സങ്ഖതാവ** നോ അസങ്ഖതാ; അപിച നിപ്ഫന്നാപി ഹോന്തിയേവ. സഭാവധമ്മേസു ഹി നിബ്ബാനമേവേകം അപരിനിപ്ഫന്നം അനിപ്ഫന്നഞ്ച. നിരോധസമാപത്തി പന നാമപഞ്ഞത്തി ച കഥന്തി? നിരോധസമാപത്തി ലോകിയലോകുത്തരാതി വാ സങ്ഖതാസങ്ഖതാതി വാ പരിനിപ്ഫന്നാപരിനിപ്ഫന്നാതി വാ ന വത്തബ്ബാ. നിപ്ഫന്നാ പന ഹോതി സമാപജ്ജന്തേന സമാപജ്ജിതബ്ബതോ. തഥാ നാമപഞ്ഞത്തി. സാപി ഹി ലോകിയാദിഭേദം ന ലഭതി; നിപ്ഫന്നാ പന ഹോതി നോ അനിപ്ഫന്നാ; നാമഗ്ഗഹണഞ്ഹി ഗണ്ഹന്തോവ ഗണ്ഹാതീതി.

കമാദിവിനിച്ഛയകഥാ

ഏവം പകിണ്ണകതോ ഖന്ധേ വിദിത്വാ പുന ഏതേസ്വേവ -

ഖന്ധേസു ഞാണഭേദത്ഥം, കമതോഥ വിസേസതോ;
അനൂനാധികതോ ചേവ, ഉപമാതോ തഥേവ ച.

ദട്ഠബ്ബതോ ദ്വിധാ ഏവം, പസ്സന്തസ്സത്ഥസിദ്ധിതോ;
വിനിച്ഛയനയോ സമ്മാ, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിഭാവിനാ.

തത്ഥ **'കമതോ'**തി ഇധ ഉപ്പത്തിക്കമോ, പഹാനക്കമോ, പടിപത്തിക്കമോ, ഭൂമിക്കമോ, ദേസനാക്കമോതി ബഹുവിധോ കമോ.

തത്ഥ ''പഠമം കലലം ഹോതി, കലലാ ഹോതി അബ്ബുദ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൫) ഏവമാദി ഉപ്പത്തിക്കമോ. ''ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ, ഭാവനായ പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ''തി (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൮) ഏവമാദി പഹാനക്കമോ. ''സീലവിസുദ്ധി, ചിത്തവിസുദ്ധീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൯; പടി॰ മ॰ ൩.൪൧) ഏവമാദി പടിപത്തിക്കമോ. ''കാമാവചരാ , രൂപാവചരാ''തി ഏവമാദി ഭൂമിക്കമോ. ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൫) വാ ''ദാനകഥം സീലകഥ''ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൬൯; ദീ॰ നി॰ ൧.൨൯൮) വാ ഏവമാദി ദേസനാക്കമോ. തേസു ഇധ ഉപ്പത്തിക്കമോ താവ ന യുജ്ജതി, കലലാദീനം വിയ ഖന്ധാനം പുബ്ബാപരിയവവത്ഥാനേന അനുപ്പത്തിതോ; ന പഹാനക്കമോ കുസലാബ്യാകതാനം അപ്പഹാതബ്ബതോ; ന പടിപത്തിക്കമോ അകുസലാനം അപ്പടിപജ്ജനീയതോ; ന ഭൂമിക്കമോ വേദനാദീനം ചതുഭൂമകപരിയാപന്നത്താ.

ദേസനാക്കമോ പന യുജ്ജതി. അഭേദേന ഹി യം പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അത്തഗ്ഗാഹപതിതം വേനേയ്യജനം സമൂഹഘനവിനിബ്ഭോഗദസ്സനേന

അത്തഗ്ഗാഹതോ മോചേതുകാമോ ഭഗവാ ഹിതകാമോ തസ്സ ജനസ്സ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ചക്ഖുആദീനമ്പി വിസയഭൂതം ഓളാരികം പഠമം രൂപക്ഖന്ധം ദേസേസി. തതോ ഇട്ഠാനിട്ഠരൂപസംവേദിതം വേദനം, യം വേദയതി തം സഞ്ജാനാതീതി ഏവം വേദനാവിസയസ്സ ആകാരഗ്ഗാഹികം സഞ്ഞം, സഞ്ഞാവസേന അഭിസങ്ഖാരകേ സങ്ഖാരേ, തേസം വേദനാദീനം നിസ്സയം അധിപതിഭൂതഞ്ച വിഞ്ഞാണന്തി ഏവം താവ 'കമതോ' വിനിച്ഛയനയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

'വിസേസതോ'തി ഖന്ധാനഞ്ച ഉപാദാനക്ഖന്ധാനഞ്ച വിസേസതോ. കോ പന തേസം വിസേസോ? ഖന്ധാ താവ അവിസേസതോ വുത്താ, ഉപാദാനക്ഖന്ധാ സാസവഉപാദാനീയഭാവേന വിസേസേത്വാ. യഥാഹ -

> "പഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഖന്ധേ ദേസേസ്സാമി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ ച, തം സുണാഥ. കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചക്ഖന്ധാ? യം കിഞ്ചി, ഭിക്ഖവേ, രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം...പേ॰... സന്തികേ വാ - അയം വുച്ചതി, രൂപക്ഖന്ധോ. യാ കാചി വേദനാ...പേ॰... യാ കാചി സഞ്ഞാ...പേ॰... യേ കേചി സങ്ഖാരാ...പേ॰... യം കിഞ്ചി വിഞ്ഞാണം ...പേ॰... സന്തികേ വാ - അയം വുച്ചതി, വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ. ഇമേ വുച്ചന്തി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചക്ഖന്ധാ. കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ? യം കിഞ്ചി, ഭിക്ഖവേ, രൂപം...പേ॰... സന്തികേ വാ സാസവം ഉപാദാനിയം - അയം വുച്ചതി, രൂപൂപാദാനക്ഖന്ധോ. യാ കാചി വേദനാ...പേ॰... യം കിഞ്ചി വിഞ്ഞാണം...പേ॰... സന്തികേ വാ സാസവം ഉപാദാനിയം - അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, വിഞ്ഞാണുപാദാനക്ഖന്ധോ. ഇമേ വുച്ചന്തി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൪൮).

ഏത്ഥ ച യഥാ വേദനാദയോ അനാസവാപി സാസവാപി അത്ഥി, ന ഏവം രൂപം. യസ്മാ പനസ്സ രാസട്ഠേന ഖന്ധഭാവോ യുജ്ജതി തസ്മാ ഖന്ധേസു വുത്തം. യസ്മാ രാസട്ഠേന ച സാസവട്ഠേന ച ഉപാദാനക്ഖന്ധഭാവോ യുജ്ജതി തസ്മാ ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു വുത്തം. വേദനാദയോ പന അനാസവാവ ഖന്ധേസു വുത്താ, സാസവാ ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു. **'ഉപാദാനക്ഖന്ധാ'**തി ഏത്ഥ ച ഉപാദാനഗോചരാ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇധ പന സബ്ബേപേതേ ഏകജ്ഝം കത്വാ ഖന്ധാതി അധിപ്പേതാ.

'അനൂനാധികതോ'തി കസ്മാ പന ഭഗവതാ പഞ്ചേവ ഖന്ധാ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി? സബ്ബസങ്ഖതസഭാഗേകസങ്ഗഹതോ, അത്തത്തനിയഗ്ഗാഹവത്ഥുസ്സ ഏതപ്പരമതോ, അഞ്ഞേസഞ്ച തദവരോധതോ. അനേകപ്പഭേദേസു ഹി സങ്ഖതധമ്മേസു സഭാഗവസേന സങ്ഗയ്ഹമാനേസു രൂപം രൂപസഭാഗസങ്ഗഹവസേന ഏകോ ഖന്ധോ ഹോതി, വേദനാ വേദനാസഭാഗസങ്ഗഹവസേന ഏകോ ഖന്ധോ ഹോതി. ഏസ നയോ സഞ്ഞാദീസുപി. തസ്മാ സബ്ബസങ്ഖതസഭാഗസങ്ഗഹതോ പഞ്ചേവ വുത്താ. ഏതപരമഞ്ചേതം അത്തത്തനിയഗ്ഗാഹവത്ഥു യദിദം രൂപാദയോ പഞ്ച. വുത്തഞ്ഹേതം - "രൂപേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സതി രൂപം ഉപാദായ രൂപം അഭിനിവിസ്സ ഏവം ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി - 'ഏതം മമ, ഏസോഹമസ്മി, ഏസോ മേ അത്താ'തി (സം॰ നി॰ ൩.൨൦൭). വേദനായ... സഞ്ഞായ... സങ്ഖാരേസു....

വിഞ്ഞാണേ സതി വിഞ്ഞാണം ഉപാദായ വിഞ്ഞാണം അഭിനിവിസ്സ ഏവം ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി - 'ഏതം മമ, ഏസോഹമസ്മി, ഏസോ മേ അത്താ'''തി. തസ്മാ അത്തത്തനിയഗ്ഗാഹവത്ഥുസ്സ ഏതപരമതോപി പഞ്ചേവ വുത്താ. യേപി ചഞ്ഞേ സീലാദയോ പഞ്ച ധമ്മക്ഖന്ധാ വുത്താ, തേപി സങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിയാപന്നത്താ ഏത്ഥേവ അവരോധം ഗച്ഛന്തി. തസ്മാ അഞ്ഞേസം തദവരോധതോപി പഞ്ചേവ വുത്താതി. ഏവം 'അനൂനാധികതോ' വിനിച്ഛയനയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

'ഉപമാതോ'തി ഏത്ഥ ഹി ഗിലാനസാലൂപമോ രൂപുപാദാനക്ഖന്ധോ ഗിലാനൂപമസ്സ വിഞ്ഞാണുപാദാനക്ഖന്ധസ്സ വത്ഥുദ്വാരാരമ്മണവസേന നിവാസനട്ഠാനതോ, ഗേലഞ്ഞൂപമോ വേദനുപാദാനക്ഖന്ധോ ആബാധകത്താ, ഗേലഞ്ഞസമുട്ഠാനൂപമോ സഞ്ഞുപാദാനക്ഖന്ധോ കാമസഞ്ഞാദിവസേന രാഗാദിസമ്പയുത്തവേദനാസമ്ഭവാ, അസപ്പായസേവനൂപമോ സങ്ഖാരുപാദാനക്ഖന്ധോ വേദനാഗേലഞ്ഞസ്സ നിദാനത്താ. "വേദനം വേദനത്തായ സങ്ഖതമഭിസങ്ഖരോന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൯) ഹി വുത്തം. തഥാ "അകുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ വിപാകം കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പന്നം ഹോതി ദുക്ഖസഹഗത"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൫൫൬). ഗിലാനൂപമോ വിഞ്ഞാണുപാദാനക്ഖന്ധോ വേദനാഗേലഞ്ഞേന അപരിമുത്തത്താ. അപിച ചാരകകാരണഅപരാധകാരണകാരകഅപരാധികൂപമാ ഏതേ ഭാജനഭോജനബ്യഞ്ജനപരിവേസകഭുഞ്ജകൂപമാ ചാതി, ഏവം 'ഉപമാതോ' വിനിച്ഛയനയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

'ദട്ഠബ്ബതോ ദ്വിധാ'തി സങ്ഖേപതോ വിത്ഥാരതോ ചാതി ഏവം ദ്വിധാ ദട്ഠബ്ബതോ പേത്ഥ വിനിച്ഛയനയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ. സങ്ഖേപതോ ഹി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ആസിവിസൂപമേ (സം॰ നി॰ ൪.൨൩൮) വുത്തനയേന ഉക്ഖിത്താസികപച്ചത്ഥികതോ, ഭാരസുത്തവസേന (സം॰ നി॰ ൩.൨൨) ഭാരതോ, ഖജ്ജനീയപരിയായവസേന (സം॰ നി॰ ൩.൭൯) ഖാദകതോ, യമകസുത്തവസേന (സം॰ നി॰ ൩.൮൫) അനിച്ചദുക്ഖാനത്തസങ്ഖതവധകതോ ദട്ഠബ്ബാ.

വിത്ഥാരതോ പനേത്ഥ ഫേണപിണ്ഡോ വിയ രൂപം ദട്ഠബ്ബം, ഉദകപുബ്ബുളോ വിയ വേദനാ, മരീചികാ വിയ സഞ്ഞാ, കദലിക്ഖന്ധോ വിയ സങ്ഖാരാ, മായാ വിയ വിഞ്ഞാണം. വുത്തഞ്ഹേതം -

"ഫേണപിണ്ഡൂപമം രൂപം, വേദനാ പുബ്ബുളൂപമാ;
മരീചികൂപമാ സഞ്ഞാ, സങ്ഖാരാ കദലൂപമാ;
മായൂപമഞ്ച വിഞ്ഞാണം, ദേസിതാദിച്ചബന്ധുനാ"തി. (സം॰ നി॰ ൩.൯൫);

തത്ഥ രൂപാദീനം ഫേണപിണ്ഡാദീഹി ഏവം സദിസതാ വേദിതബ്ബാ - യഥാ ഹി ഫേണപിണ്ഡോ നിസ്സാരോവ ഏവം രൂപമ്പി നിച്ചസാരധുവസാരഅത്തസാരവിരഹേന നിസ്സാരമേവ. യഥാ ച സോ 'ഇമിനാ പത്തം വാ ഥാലകം വാ കരിസ്സാമീ'തി ഗഹേതും ന സക്കാ, ഗഹിതോപി തമത്ഥം ന സാധേതി ഭിജ്ജതേവ; ഏവം രൂപമ്പി 'നിച്ച'ന്തി വാ 'ധുവ'ന്തി വാ 'അഹ'ന്തി വാ 'മമ'ന്തി വാ ഗഹേതും ന സക്കാ, ഗഹിതമ്പി ന തഥാ തിട്ഠതി, അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ അസുഭഞ്ഞേവ ഹോതീതി. ഏവം **'ഫേണപിണ്ഡസദിസമേവ'** ഹോതി.

യഥാ വാ പന ഫേണപിണ്ഡോ ഛിദ്ദാവഛിദ്ദോ അനേകസന്ധിഘടിതോ ബഹൂന്നം ഉദകസപ്പാദീനം പാണാനം ആവാസോ, ഏവം രൂപമ്പി ഛിദ്ദാവഛിദ്ദം അനേകസന്ധിഘടിതം. കുലവസേന ചേത്ഥ അസീതി കിമികുലാനി വസന്തി. തദേവ തേസം സൂതിഘരമ്പി വച്ചകുടിപി ഗിലാനസാലാപി സുസാനമ്പി. ന തേ അഞ്ഞത്ഥ ഗന്ത്വാ ഗബ്ഭവുട്ഠാനാദീനി കരോന്തി. ഏവമ്പി ഫേണപിണ്ഡസദിസം. യഥാ ച ഫേണപിണ്ഡോ ആദിതോവ ബദരപക്കമത്തോ ഹുത്വാ അനുപുബ്ബേന പബ്ബതകൂടമത്തോപി ഹോതി, ഏവം രൂപമ്പി ആദിതോ കലലമത്തം ഹുത്വാ അനുപുബ്ബേന ബ്യാമമത്തമ്പി ഗോമഹിംസഹത്ഥിആദീനം വസേന പബ്ബതകൂടമത്തമ്പി ഹോതി, മച്ഛകച്ഛപാദീനം വസേന അനേകയോജനസതപ്പമാണമ്പി. ഏവമ്പി ഫേണപിണ്ഡസദിസം. യഥാ ച ഫേണപിണ്ഡോ ഉട്ഠിതമത്തോപി ഭിജ്ജതി, ഥോകം ഗന്ത്വാപി, സമുദ്ദം പത്വാ പന അവസ്സമേവ ഭിജ്ജതി; ഏവമേവ രൂപമ്പി കലലഭാവേപി ഭിജ്ജതി, അബ്ബുദാദിഭാവേ, അന്തരാ പന അഭേജ്ജമാനമ്പി വസ്സസതായുകാനം വസ്സസതം പത്വാ അവസ്സമേവ ഭിജ്ജതി, മരണമുഖേ ചുണ്ണവിചുണ്ണം ഹോതി. ഏവമ്പി ഫേണപിണ്ഡസദിസം.

യഥാ പന പുബ്ബുളോ അസാരോ, ഏവം വേദനാപി. യഥാ ച സോ അബലോ, അഗയ്ഹുപഗോ, ന സക്കാ തം ഗഹേത്വാ ഫലകം വാ ആസനം വാ കാതും, ഗഹിതഗ്ഗഹിതോപി ഭിജ്ജതേവ; ഏവം വേദനാപി അബലാ, അഗയ്ഹുപഗാ, ന സക്കാ 'നിച്ചാ'തി വാ 'ധുവാ'തി വാ ഗഹേതും, ഗഹിതാപി ന തഥാ തിട്ഠതി. ഏവം അഗയ്ഹുപഗതായപി വേദനാ **'പുബ്ബുളസദിസാ'**. യഥാ പന തസ്മിം തസ്മിം ഉദകബിന്ദുമ്ഹി പുബ്ബുളോ ഉപ്പജ്ജതി ചേവ നിരുജ്ഝതി ച, ന ചിരട്ഠിതികോ ഹോതി; ഏവം വേദനാപി ഉപ്പജ്ജതി ചേവ നിരുജ്ഝതി ച, ന ചിരട്ഠിതികാ ഹോതി, ഏകച്ഛരക്ഖണേ കോടിസതസഹസ്സസങ്ഖ്യാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി. യഥാ ച പുബ്ബുളോ ഉദകതലം, ഉദകബിന്ദും , ഉദകജല്ലകം സങ്കഡ്ഢിത്വാ പുടം കത്വാ ഗഹണവാതഞ്ചാതി ചത്താരി കാരണാനി പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി; ഏവം വേദനാപി വത്ഥും, ആരമ്മണം, കിലേസജാലം, ഫസ്സസങ്ഘട്ടനഞ്ചാതി ചത്താരി കാരണാനി പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമ്പി വേദനാ പുബ്ബുളസദിസാ.

സഞ്ഞാപി അസാരകട്ഠേന **'മരീചിസദിസാ'**. തഥാ അഗയ്ഹുപഗട്ഠേന; ന ഹി സക്കാ തം ഗഹേത്വാ പിവിതും വാ ന്ഹായിതും വാ ഭാജനം വാ പൂരേതും. അപിച യഥാ മരീചി വിപ്ഫന്ദതി, സഞ്ജാതൂമിവേഗോ വിയ ഖായതി; ഏവം നീലസഞ്ഞാദിഭേദാ സഞ്ഞാപി നീലാദിഅനുഭവനത്ഥായ ഫന്ദതി വിപ്ഫന്ദതി. യഥാ ച മരീചി മഹാജനം വിപ്പലമ്ഭേതി , 'പരിപുണ്ണവാപീ വിയ പരിപുണ്ണനദീ വിയ ദിസ്സതീ'തി വദാപേതി; ഏവം സഞ്ഞാപി വിപ്പലമ്ഭേതി, 'ഇദം നീലകം സുഭം സുഖം നിച്ച'ന്തി വദാപേതി. പീതകാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം വിപ്പലമ്ഭനേനാപി മരീചിസദിസാ.

സങ്ഖാരാപി അസാരകട്ഠേന **'കദലിക്ഖന്ധസദിസാ'**. തഥാ അഗയ്ഹുപഗട്ഠേന. യഥേവ ഹി കദലിക്ഖന്ധതോ കിഞ്ചി ഗഹേത്വാ ന സക്കാ ഗോപാനസീആദീനമത്ഥായ ഉപനേതും, ഉപനീതമ്പി ന തഥാ ഹോതി; ഏവം സങ്ഖാരാപി ന സക്കാ നിച്ചാദിവസേന ഗഹേതും, ഗഹിതാപി ന തഥാ ഹോന്തി. യഥാ ച കദലിക്ഖന്ധോ ബഹുവട്ടിസമോധാനോ ഹോതി, ഏവം സങ്ഖാരക്ഖന്ധോപി ബഹുധമ്മസമോധാനോ. യഥാ ച കദലിക്ഖന്ധോ നാനാലക്ഖണോ, അഞ്ഞോയേവ ഹി ബാഹിരായ പത്തവട്ടിയാ വണ്ണോ,

അഞ്ഞോ തതോ അബ്ഭന്തരബ്ഭന്തരാനം; ഏവമേവ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോപി അഞ്ഞദേവ ഫസ്സസ്സ ലക്ഖണം, അഞ്ഞം ചേതനാദീനം. സമോധാനേത്വാ പന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോത്വേവ വുച്ചതീതി. ഏവമ്പി സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ കദലിക്ഖന്ധസദിസോ.

വിഞ്ഞാണമ്പി അസാരകട്ഠേന **'മായാസദിസം'**. തഥാ അഗയ്ഹുപഗട്ഠേന. യഥാ ച മായാ ഇത്തരാ ലഹുപച്ചുപട്ഠാനാ, ഏവം വിഞ്ഞാണം. തഞ്ഹി തതോപി ഇത്തരതരഞ്ചേവ ലഹുപച്ചുപട്ഠാനതരഞ്ച. തേനേവ ഹി ചിത്തേന പുരിസോ ആഗതോ വിയ, ഗതോ വിയ, ഠിതോ വിയ, നിസിന്നോ വിയ ഹോതി. അഞ്ഞദേവ ചാഗമനകാലേ ചിത്തം, അഞ്ഞം ഗമനകാലാദീസു. ഏവമ്പി വിഞ്ഞാണം മായാസദിസം. മായാ ച മഹാജനം വഞ്ചേതി, യം കിഞ്ചിദേവ 'ഇദം സുവണ്ണം രജതം മുത്താ'തിപി ഗഹാപേതി. വിഞ്ഞാണമ്പി മഹാജനം വഞ്ചേതി, തേനേവ ചിത്തേന ആഗച്ഛന്തം വിയ, ഗച്ഛന്തം വിയ, ഠിതം വിയ, നിസിന്നം വിയ കത്വാ ഗാഹാപേതി. അഞ്ഞദേവ ച ആഗമനേ ചിത്തം, അഞ്ഞം ഗമനാദീസു. ഏവമ്പി വിഞ്ഞാണം മായാസദിസം. വിസേസതോ ച സുഭാരമ്മണമ്പി ഓളാരികമ്പി അജ്ഝത്തികരൂപം അസുഭന്തി ദട്ഠബ്ബം. വേദനാ തീഹി ദുക്ഖതാഹി അവിനിമുത്തതോ ദുക്ഖാതി സഞ്ഞാസങ്ഖാരാ അവിധേയ്യതോ അനത്താതി വിഞ്ഞാണം ഉദയബ്ബയധമ്മതോ അനിച്ചന്തി ദട്ഠബ്ബം.

'ഏവം പസ്സന്തസ്സത്ഥസിദ്ധിതോ'തി ഏവഞ്ച സങ്ഖേപവിത്ഥാരവസേന ദ്വിധാ പസ്സതോ യാ അത്ഥസിദ്ധി ഹോതി, തതോപി വിനിച്ഛയനയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ, സേയ്യഥിദം - സങ്ഖേപതോ താവ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേസു ഉക്ഖിത്താസികപച്ചത്ഥികാദിഭാവേന പസ്സന്തോ ഖന്ധേഹി ന വിഹഞ്ഞതി. വിത്ഥാരതോ പന രൂപാദീനി ഫേണപിണ്ഡാദിസദിസഭാവേന പസ്സന്തോ ന അസാരേസു സാരദസ്സീ ഹോതി. വിസേസതോ ച അജ്ഝത്തികരൂപം അസുഭതോ പസ്സന്തോ കബളീകാരാഹാരം പരിജാനാതി , അസുഭേ സുഭന്തി വിപല്ലാസം പജഹതി, കാമോഘം ഉത്തരതി, കാമയോഗേന വിസംയുജ്ജതി, കാമാസവേന അനാസവോ ഹോതി, അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥം ഭിന്ദതി, കാമുപാദാനം ന ഉപാദിയതി. വേദനം ദുക്ഖതോ പസ്സന്തോ ഫസ്സാഹാരം പരിജാനാതി, ദുക്ഖേ സുഖന്തി വിപല്ലാസം പജഹതി, ഭവോഘം ഉത്തരതി, ഭവയോഗേന വിസംയുജ്ജതി, ഭവാസവേന അനാസവോ ഹോതി, ബ്യാപാദകായഗന്ഥം ഭിന്ദതി, സീലബ്ബതുപാദാനം ന ഉപാദിയതി. സഞ്ഞം സങ്ഖാരേ ച അനത്തതോ പസ്സന്തോ മനോസഞ്ചേതനാഹാരം പരിജാനാതി, അനത്തനി അത്താതി വിപല്ലാസം പജഹതി, ദിട്ഠോഘം ഉത്തരതി, ദിട്ഠിയോഗേന വിസംയുജ്ജതി, ദിട്ഠാസവേന അനാസവോ ഹോതി, ഇദം സച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥം ഭിന്ദതി, അത്തവാദുപാദാനം ന ഉപാദിയതി. വിഞ്ഞാണം അനിച്ചതോ പസ്സന്തോ വിഞ്ഞാണാഹാരം പരിജാനാതി, അനിച്ചേ നിച്ചന്തി വിപല്ലാസം പജഹതി, അവിജ്ജോഘം ഉത്തരതി, അവിജ്ജായോഗേന വിസംയുജ്ജതി, അവിജ്ജാസവേന അനാസവോ ഹോതി, സീലബ്ബതപരാമാസകായഗന്ഥം ഭിന്ദതി, ദിട്ഠുപാദാനം ന ഉപാദിയതി.

ഏവം മഹാനിസംസം, വധകാദിവസേന ദസ്സനം യസ്മാ;
തസ്മാ ഖന്ധേ ധീരോ, വധകാദിവസേന പസ്സേയ്യാതി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൩൨. ഇദാനി അഭിധമ്മഭാജനീയം ഹോതി. തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ ഹേട്ഠാ രൂപകണ്ഡേ വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൩൪. വേദനാക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ **ഏകവിധേനാ**തി ഏകകോട്ഠാസേന. **ഫസ്സസമ്പയുത്തോ**തി ഫസ്സേന സമ്പയുത്തോ. സബ്ബാപി ചതുഭൂമികവേദനാ. സഹേതുകദുകേ സഹേതുകാ ചതുഭൂമികവേദനാ, അഹേതുകാ കാമാവചരാവ. ഇമിനാ ഉപായേന കുസലപദാദീഹി വുത്താ വേദനാ ജാനിതബ്ബാ. അപിചായം വേദനാക്ഖന്ധോ ഏകവിധേന ഫസ്സസമ്പയുത്തതോ ദസ്സിതോ, ദുവിധേന സഹേതുകാഹേതുകതോ, തിവിധേന ജാതിതോ , ചതുബ്ബിധേന ഭൂമന്തരതോ, പഞ്ചവിധേന ഇന്ദ്രിയതോ. തത്ഥ സുഖിന്ദ്രിയദുക്ഖിന്ദ്രിയാനി കായപ്പസാദവത്ഥുകാനി കാമാവചരാനേവ. സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഛട്ഠവത്ഥുകം വാ അവത്ഥുകം വാ തേഭൂമകം . ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഛട്ഠവത്ഥുകം കാമാവചരം. ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം ചക്ഖാദിചതുപ്പസാദവത്ഥുകം ഛട്ഠവത്ഥുകം അവത്ഥുകഞ്ച ചതുഭൂമകം. ഛബ്ബിധേന വത്ഥുതോ ദസ്സിതോ. തത്ഥ പുരിമാ പഞ്ച വേദനാ പഞ്ചപ്പസാദവത്ഥുകാ കാമാവചരാവ ഛട്ഠാ അവത്ഥുകാ വാ സവത്ഥുകാ വാ ചതുഭൂമികാ.

സത്തവിധേന തത്ഥ മനോസമ്ഫസ്സജാ ഭേദതോ ദസ്സിതാ, അട്ഠവിധേന തത്ഥ കായസമ്ഫസ്സജാ ഭേദതോ, നവവിധേന സത്തവിധഭേദേ മനോവിഞ്ഞാണധാതുസമ്ഫസ്സജാ ഭേദതോ, ദസവിധേന അട്ഠവിധഭേദേ മനോവിഞ്ഞാണധാതുസമ്ഫസ്സജാ ഭേദതോ. ഏത്തേസു ഹി സത്തവിധഭേദേ മനോസമ്ഫസ്സജാ മനോധാതുസമ്ഫസ്സജാ, മനോവിഞ്ഞാണധാതുസമ്ഫസ്സജാതി ദ്വിധാ ഭിന്നാ. അട്ഠവിധഭേദേ തായ സദ്ധിം കായസമ്ഫസ്സജാപി സുഖാ ദുക്ഖാതി ദ്വിധാ ഭിന്നാ. നവവിധഭേദേ സത്തവിധേ വുത്താ മനോവിഞ്ഞാണധാതുസമ്ഫസ്സജാ കുസലാദിവസേന തിധാ ഭിന്നാ. ദസവിധഭേദേ അട്ഠവിധേ വുത്താ മനോവിഞ്ഞാണധാതുസമ്ഫസ്സജാ കുസലാദിവസേനേവ തിധാ ഭിന്നാ.

കുസലത്തികോ ചേത്ഥ കേവലം പൂരണത്ഥമേവ വുത്തോ. സത്തവിധഅട്ഠവിധനവവിധഭേദേസു പന നയം ദാതും യുത്തട്ഠാനേ നയോ ദിന്നോ. അഭിധമ്മഞ്ഹി പത്വാ തഥാഗതേന നയം ദാതും യുത്തട്ഠാനേ നയോ അദിന്നോ നാമ നത്ഥി. അയം താവ ദുകമൂലകേ ഏകോ വാരോ.

സത്ഥാ ഹി ഇമസ്മിം അഭിധമ്മഭാജനീയേ വേദനാക്ഖന്ധം ഭാജേന്തോ തികേ ഗഹേത്വാ ദുകേസു പക്ഖിപി, ദുകേ ഗഹേത്വാ തികേസു പക്ഖിപി, തികേ ച ദുകേ ച ഉഭതോവഡ്ഢനനീഹാരേന ആഹരി; സത്തവിധേന, ചതുവീസതിവിധേന, തിംസവിധേന, ബഹുവിധേനാതി സബ്ബഥാപി ബഹുവിധേന വേദനാക്ഖന്ധം ദസ്സേസി. കസ്മാ? പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന ചേവ ദേസനാവിലാസേന ച. ധമ്മം സോതും നിസിന്നദേവപരിസായ ഹി യേ ദേവപുത്താ തികേ ആദായ ദുകേസു പക്ഖിപിത്വാ കഥിയമാനം പടിവിജ്ഝിതും സക്കോന്തി, തേസം സപ്പായവസേന തഥാ കത്വാ ദേസേസി. യേ ഇതരേഹി ആകാരേഹി കഥിയമാനം പടിവിജ്ഝിതും സക്കോന്തി, തേസം തേഹാകാരേഹി ദേസേസീതി. അയമേത്ഥ **'പുഗ്ഗലജ്ഝാസയോ'**. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പന അത്തനോ മഹാവിസയതായ തികേ വാ ദുകേസു

പക്ഖിപിത്വാ, ദുകേ വാ തികേസു ഉഭതോവഡ്ഢനേന വാ, സത്തവിധാദിനയേന വാ, യഥാ യഥാ ഇച്ഛതി തഥാ തഥാ ദേസേതും സക്കോതി. തസ്മാപി ഇമേഹാകാരേഹി ദേസേസീതി അയമസ്സ **‘ദേസനാവിലാസോ’**.

തത്ഥ തികേ ആദായ ദുകേസു പക്ഖിപിത്വാ ദേസിതവാരോ ദുകമൂലകോ നാമ. ദുകേ ആദായ തികേസു പക്ഖിപിത്വാ ദേസിതവാരോ തികമൂലകോ നാമ. തികേ ച ദുകേ ച ഉഭതോ വഡ്ഢേത്വാ ദേസിതവാരോ ഉഭതോവഡ്ഢിതകോ നാമ. അവസാനേ സത്തവിധേനാതിആദിവാരോ ബഹുവിധവാരോ നാമാതി ഇമേ താവ ചത്താരോ മഹാവാരാ.

തത്ഥ **ദുകമൂലകേ** ദുകേസു ലബ്ഭമാനേന ഏകേകേന ദുകേന സദ്ധിം തികേസു അലബ്ഭമാനേ വേദനാത്തികപീതിത്തികസനിദസ്സനത്തികേ അപനേത്വാ, സേസേ ലബ്ഭമാനകേ ഏകൂനവീസതി തികേ യോജേത്വാ, ദുതിയദുകപഠമത്തികയോജനവാരാദീനി നവവാരസതാനി പഞ്ഞാസഞ്ച വാരാ ഹോന്തി. തേ സബ്ബേപി പാളിയം സംഖിപിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ദസ്സേതബ്ബയുത്തകം ദസ്സേത്വാ വുത്താ. അസമ്മുയ്ഹന്തേന പന വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബാ.

തികമൂലകേപി തികേസു ലബ്ഭമാനേന ഏകേകേന തികേന സദ്ധിം ദുകേസു അലബ്ഭമാനേ പഠമദുകാദയോ ദുകേ അപനേത്വാ, സേസേ ലബ്ഭമാനകേ സഹേതുകദുകാദയോ പഞ്ഞാസ ദുകേ യോജേത്വാ, പഠമത്തികദുതിയദുകയോജനവാരാദീനി നവവാരസതാനി പഞ്ഞാസഞ്ച വാരാ ഹോന്തി. തേപി സബ്ബേ പാളിയം സങ്ഖിപിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ദസ്സേതബ്ബയുത്തകം ദസ്സേത്വാ വുത്താ. അസമ്മുയ്ഹന്തേന പന വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബാ.

ഉഭതോവഡ്ഢിതകേ ദുവിധഭേദേ ദുതിയദുകം തിവിധഭേദേ ച പഠമതികം ആദിം കത്വാ ലബ്ഭമാനേഹി ഏകൂനവീസതിയാ ദുകേഹി ലബ്ഭമാനേ ഏകൂനവീസതിതികേ യോജേത്വാ ദുതിയദുകപഠമതികയോജനവാരാദയോ ഏകൂനവീസതിവാരാ വുത്താ. ഏസ ദുകതികാനം വസേന ഉഭതോവഡ്ഢിതത്താ ഉഭതോവഡ്ഢിതകോ നാമ തതിയോ മഹാവാരോ.

ബഹുവിധവാരസ്സ സത്തവിധനിദ്ദേസേ ആദിതോ പട്ഠായ ലബ്ഭമാനേസു ഏകൂനവീസതിയാ തികേസു ഏകേകേന സദ്ധിം ചതസ്സോ ഭൂമിയോ യോജേത്വാ ഏകൂനവീസതി സത്തവിധവാരാ വുത്താ. ചതുവീസതിവിധനിദ്ദേസേപി തേസംയേവ തികാനം വസേന ഏകൂനവീസതിവാരാ വുത്താ. തഥാ ബഹുവിധവാരേ ചാതി . തിംസവിധവാരോ ഏകോയേവാതി സബ്ബേപി അട്ഠപഞ്ഞാസ വാരാ ഹോന്തി. അയം താവേത്ഥ വാരപരിച്ഛേദവസേന പാളിവണ്ണനാ.

ഇദാനി അത്ഥവണ്ണനാ ഹോതി. തത്ഥ സത്തവിധനിദ്ദേസോ താവ ഉത്താനത്ഥോയേവ. ചതുവീസതിവിധനിദ്ദേസേ **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാക്ഖന്ധോ അത്ഥി കുസലോ**തി കാമാവചരഅട്ഠകുസലചിത്തവസേന വേദിതബ്ബോ. **അത്ഥി അകുസലോ**തി ദ്വാദസഅകുസലചിത്തവസേന വേദിതബ്ബോ. **അത്ഥി അബ്യാകതോ**തി തിസ്സോ മനോധാതുയോ, തിസ്സോ അഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതുയോ, അട്ഠ മഹാവിപാകാനി, ദസ കാമാവചരകിരിയാതി ചതുവീസതിയാ ചിത്താനം വസേന വേദിതബ്ബോ.

തഥ അട്ഠ കുസലാനി ദ്വാദസ അകുസലാനി ച ജവനവസേന ലബ്ഭന്തി. കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനവസേന ലബ്ഭതി. ദ്വേ വിപാകമനോധാതുയോ സമ്പടിച്ഛനവസേന, തിസ്സോ വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതുയോ സന്തീരണതദാരമ്മണവസേന, കിരിയാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബനവസേന, അട്ഠ മഹാവിപാകചിത്താനി തദാരമ്മണവസേന, നവ കിരിയചിത്താനി ജവനവസേന ലബ്ഭന്തി. സോതഘാനജിവ്ഹാകായദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ.

മനോദ്വാരേ പന **അത്ഥി കുസലോ**തി ചതുഭൂമകകുസലവസേന കഥിതം, **അത്ഥി അകുസലോ**തി ദ്വാദസഅകുസലവസേന. **അത്ഥി അബ്യാകതോ**തി ഏകാദസന്നം കാമാവചരവിപാകാനം, ദസന്നം കിരിയാനം , നവന്നം രൂപാവചരാരൂപാവചരകിരിയാനം, ചതുന്നം സാമഞ്ഞഫലാനന്തി ചതുത്തിംസചിത്തുപ്പാദവസേന കഥിതം. തഥ ചതുഭൂമകകുസലഞ്ചേവ അകുസലഞ്ച ജവനവസേന ലബ്ഭതി. കിരിയതോ അഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു ആവജ്ജനവസേന, ഏകാദസ വിപാകചിത്താനി തദാരമ്മണവസേന, തേഭൂമകകിരിയാ ചേവ സാമഞ്ഞഫലാനി ച ജവനവസേനേവ ലബ്ഭന്തി. താനി സത്തവിധാദീസു യഥ കത്ഥചി ഠത്വാ കഥേതും വട്ടന്തി. തിംസവിധേ പന ഠത്വാ ദീപിയമാനാനി സുഖദീപനാനി ഹോന്തീതി തിംസവിധസ്മിംയേവ ഠത്വാ ദീപയിംസു.

ഏതാനി ഹി സബ്ബാനിപി ചിത്താനി ചക്ഖുദ്വാരേ ഉപനിസ്സയകോടിയാ, സമതിക്കമവസേന, ഭാവനാവസേനാതി തീഹാകാരേഹി ലബ്ഭന്തി. തഥാ സോതദ്വാരമനോദ്വാരേസുപി. ഘാനജിവ്ഹാകായദ്വാരേസു പന സമതിക്കമവസേന, ഭാവനാവസേനാതി ദ്വീഹേവാകാരേഹി ലബ്ഭന്തീതി വേദിതബ്ബാനി. കഥം? ഇധ ഭിക്ഖു വിഹാരചാരികം ചരമാനോ കസിണമണ്ഡലം ദിസ്വാ 'കിം നാമേത'ന്തി പുച്ഛിത്വാ 'കസിണമണ്ഡല'ന്തി വുത്തേ പുന 'കിം ഇമിനാ കരോന്തീ'തി പുച്ഛതി. അഥസ്സ ആചിക്ഖന്തി - 'ഏവം ഭാവേത്വാ ഝാനാനി ഉപ്പാദേത്വാ, സമാപത്തിപദട്ഠാനം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ, അരഹത്തം പാപുണന്തീ'തി. അജ്ഝാസയസമ്പന്നോ കുലപുത്തോ 'ഭാരിയം ഏത'ന്തി അസല്ലക്ഖേത്വാ 'മയാപി ഏസ ഗുണോ നിബ്ബത്തേതും വട്ടതി, ന ഖോ പന സക്കാ ഏസ നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദായന്തേന നിബ്ബത്തേതും, ആദിതോവ വീരിയം കാതും സീലം സോധേതും വട്ടതീ'തി ചിന്തേത്വാ സീലം സോധേതി. തതോ സീലേ പതിട്ഠായ ദസ പലിബോധേ ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ, തിചീവരപരമേന സന്തോസേന സന്തുട്ഠോ, ആചരിയുപജ്ഝായാനം വത്തപടിവത്തം കത്വാ, കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, കസിണപരികമ്മം കത്വാ, സമാപത്തിയോ ഉപ്പാദേത്വാ, സമാപത്തിപദട്ഠാനം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ, അരഹത്തം പാപുണാതി. തഥ സബ്ബാപി പരികമ്മവേദനാ കാമാവചരാ, അട്ഠസമാപത്തിവേദനാ രൂപാവചരാരൂപാവചരാ, മഗ്ഗഫലവേദനാ ലോകുത്തരാതി ഏവം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ചതുഭൂമികവേദനാനിബ്ബത്തിയാ ബലവപച്ചയോ ഹോതീതി ചതുഭൂമികവേദനാ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം താവ **'ഉപനിസ്സയവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

ചക്ഖുദ്വാരേ പന രൂപേ ആപാഥഗതേ 'ഇട്ഠേ മേ ആരമ്മണേ രാഗോ ഉപ്പന്നോ, അനിട്ഠേ പടിഘോ, അസമപേക്ഖനായ മോഹോ, വിനിബദ്ധസ്സ പന മേ മാനോ ഉപ്പന്നോ, പരാമട്ഠസ്സ ദിട്ഠി, വിക്ഖേപഗതസ്സ ഉദ്ധച്ചം, അസന്നിട്ഠാഗതസ്സ വിചികിച്ഛാ, ഥാമഗതസ്സ അനുസയോ ഉപ്പന്നോ'തി പരിഗ്ഗഹേ

ഠിതോ കുലപുത്തോ അത്തനോ കിലേസുപ്പത്തിം ഞത്വാ 'ഇമേ മേ കിലേസാ വഡ്ഢമാനാ അനയബ്യസനായ സംവത്തിസ്സന്തി, ഹന്ദ നേ നിഗ്ഗണ്ഹാമീ'തി ചിന്തേത്വാ 'ന ഖോ പന സക്കാ നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദായന്തേന കിലേസേ നിഗ്ഗണ്ഹിതും; ആദിതോവ വീരിയം കാതും വട്ടതി സീലം സോധേതു'ന്തി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ പടിപജ്ജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. തത്ഥ സബ്ബാപി പരികമ്മവേദനാ കാമാവചരാ, അട്ഠസമാപത്തിവേദനാ രൂപാവചരാരൂപാവചരാ, മഗ്ഗഫലവേദനാ ലോകുത്തരാതി ഏവം രൂപാരമ്മണേ ഉപ്പന്നം കിലേസം സമതിക്കമിത്വാ ഗതാതി ചതുഭൂമികവേദനാ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം **'സമതിക്കമവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

ചക്ഖുദ്വാരേ പന രൂപേ ആപാഥഗതേ ഏകോ ഏവം പരിഗ്ഗഹം പട്ഠപേതി - 'ഇദം രൂപം കിം നിസ്സിത'ന്തി? തതോ നം 'ഭൂതനിസ്സിത'ന്തി ഞത്വാ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ഉപാദാരൂപഞ്ച രൂപന്തി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, തദാരമ്മണേ ധമ്മേ അരൂപന്തി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. തതോ സപ്പച്ചയം നാമരൂപം പരിഗണ്ഹിത്വാ തീണി ലക്ഖണാനി ആരോപേത്വാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. തത്ഥ സബ്ബാപി പരികമ്മവേദനാ കാമാവചരാ, അട്ഠസമാപത്തിവേദനാ രൂപാവചരാരൂപാവചരാ, മഗ്ഗഫലവേദനാ ലോകുത്തരാതി ഏവം രൂപാരമ്മണം സമ്മസിത്വാ നിബ്ബത്തിതാതി അയം വേദനാ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം **'ഭാവനാവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

അപരോ ഭിക്ഖു സുണാതി - 'കസിണപരികമ്മം കിര കത്വാ സമാപത്തിയോ ഉപ്പാദേത്വാ സമാപത്തിപദട്ഠാനം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണന്തീ'തി. അജ്ഝാസയസമ്പന്നോ കുലപുത്തോ 'ഭാരിയം ഏത'ന്തി അസല്ലക്ഖേത്വാ 'മയാപി ഏസ ഗുണോ നിബ്ബത്തേതും വട്ടതീ'തി പുരിമനയേനേവ പടിപജ്ജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. തത്ഥ സബ്ബാപി പരികമ്മവേദനാ കാമാവചരാ, അട്ഠസമാപത്തിവേദനാ രൂപാവചരാരൂപാവചരാ, മഗ്ഗഫലവേദനാ ലോകുത്തരാതി ഏവം സോതവിഞ്ഞാണം ചതുഭൂമികവേദനാ നിബ്ബത്തിയാ ബലവപച്ചയോ ഹോതീതി ചതുഭൂമികവേദനാ സോതസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം താവ **'ഉപനിസ്സയവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

സോതദ്വാരേ പന സദ്ദേ ആപാഥഗതേതി സബ്ബം ചക്ഖുദ്വാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവം സദ്ദാരമ്മണേ ഉപ്പന്നം കിലേസം സമതിക്കമിത്വാ ഗതാതി ചതുഭൂമികവേദനാ സോതസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം **'സമതിക്കമവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

സോതദ്വാരേ പന സദ്ദേ ആപാഥഗതേ ഏകോ ഏവം പരിഗ്ഗഹം പട്ഠപേതി - അയം സദ്ദോ കിം നിസ്സിതോതി സബ്ബം ചക്ഖുദ്വാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവം സദ്ദാരമ്മണം സമ്മസിത്വാ നിബ്ബത്തിതാതി അയം വേദനാ സോതസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം **'ഭാവനാവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

ഘാനജിവ്ഹാകായദ്വാരേസു പന ഗന്ധാരമ്മണാദീസു ആപാഥഗതേസു 'ഇട്ഠേ മേ ആരമ്മണേ രാഗോ ഉപ്പന്നോ'തി സബ്ബം ചക്ഖുദ്വാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവം ഗന്ധാരമ്മണാദീസു ഉപ്പന്നം കിലേസം

സമതിക്കമിത്വാ ഗതാതി ചതുഭൂമികവേദനാ ഘാനജിവ്ഹാകായസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം തീസു ദ്വാരേസു **'സമതിക്കമവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

ഘാനദ്വാരാദീസു പന ഗന്ധാദീസു ആപാഥഗതേസു ഏകോ ഏവം പരിഗ്ഗഹം പട്ഠപേതി - 'അയം ഗന്ധോ, അയം രസോ, ഇദം ഫോട്ഠബ്ബം കിം നിസ്സിത'ന്തി സബ്ബം ചക്ഖുദ്വാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവം ഗന്ധാരമ്മണാദീനി സമ്മസിത്വാ നിബ്ബത്തിതാതി അയം വേദനാ ഘാനജിവ്ഹാകായസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം **'ഭാവനാവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

മനോദ്വാരേ പന തീഹിപി ആകാരേഹി ലബ്ഭന്തി. ഏകച്ചോ ഹി ജാതിം ഭയതോ പസ്സതി, ജരം ബ്യാധിം മരണം ഭയതോ പസ്സതി, ഭയതോ ദിസ്വാ 'ജാതിജരാബ്യാധിമരണേഹി മുച്ചിതും വട്ടതി, ന ഖോ പന സക്കാ നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദായന്തേന ജാതിആദീഹി മുച്ചിതും, ആദിതോവ വീരിയം കാതും സീലം സോധേതും വട്ടതീ'തി ചിന്തേത്വാ ചക്ഖുദ്വാരേ വുത്തനയേനേവ പടിപജ്ജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. തത്ഥ സബ്ബാപി പരികമ്മവേദനാ കാമാവചരാ, അട്ഠസമാപത്തിവേദനാ രൂപാവചരാരൂപാവചരാ, മഗ്ഗഫലവേദനാ ലോകുത്തരാതി ഏവം ജാതിജരാബ്യാധിമരണം ചതുഭൂമികവേദനാനിബ്ബത്തിയാ ബലവപച്ചയോ ഹോതീതി ചതുഭൂമികവേദനാ മനോസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം താവ **'ഉപനിസ്സയവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

മനോദ്വാരേ പന ധമ്മാരമ്മണേ ആപാഥഗതേതി സബ്ബം ചക്ഖുദ്വാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവം ധമ്മാരമ്മണേ ഉപ്പന്നം കിലേസം സമതിക്കമിത്വാ ഗതാതി ചതുഭൂമികവേദനാ മനോസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം **'സമതിക്കമവസേന'** ലബ്ഭന്തി.

മനോദ്വാരേ പന ധമ്മാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ ഏകോ ഏവം പരിഗ്ഗഹം പട്ഠപേതി - 'ഏതം ധമ്മാരമ്മണം കിം നിസ്സിത'ന്തി? 'വത്ഥുനിസ്സിത'ന്തി. 'വത്ഥു കിം നിസ്സിത'ന്തി? 'മഹാഭൂതാനി നിസ്സിത'ന്തി. സോ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ഉപാദാരൂപഞ്ച രൂപന്തി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, തദാരമ്മണേ ധമ്മേ അരൂപന്തി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. തതോ സപ്പച്ചയം നാമരൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ തീണി ലക്ഖണാനി ആരോപേത്വാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. തത്ഥ സബ്ബാപി പരികമ്മവേദനാ കാമാവചരാ, അട്ഠസമാപത്തിവേദനാ രൂപാവചരാരൂപാവചരാ, മഗ്ഗഫലവേദനാ ലോകുത്തരാതി ഏവം ധമ്മാരമ്മണം സമ്മസിത്വാ നിബ്ബത്തിതാതി അയം വേദനാ മനോസമ്ഫസ്സപച്ചയാ നാമ ജാതാ. ഏവം **'ഭാവനാവസേന'** ലബ്ഭന്തി. യാ പനേതാ സബ്ബേസമ്പി ചതുവീസതിവിധാദീനം വാരാനം പരിയോസാനേസു ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ വേദനാ...പേ... മനോസമ്ഫസ്സജാ വേദനാതി ഛ ഛ വേദനാ വുത്താ, താ സമ്പയുത്തപച്ചയവസേന വുത്താതി.

അയം വേദനാക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ.

സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദയോപി ഇമിനാ ഉപായേന വേദിതബ്ബാ. കേവലഞ്ഹി സഞ്ഞാക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ തികേസു വേദനാത്തികപീതിത്തികാപി ലബ്ഭന്തി, ദുകേസു ച സുഖസഹഗതദുകാദയോപി. സങ്ഖാരക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ ഫസ്സസ്സാപി സങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിയാപന്നത്താ ഫസ്സസമ്പയുത്തോതി അവത്വാ ചിത്തസമ്പയുത്തോതി വുത്തം. ദുകേസു ചേത്ഥ ഹേതുദുകാദയോപി ലബ്ഭന്തി.

തികാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധസദിസാ ഏവ . വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാദിഭാവം അവത്വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണന്തിആദി വുത്തം. ന ഹി സക്കാ വിഞ്ഞാണം മനോസമ്ഫസ്സജന്തി നിദ്ദിസിതും. സേസമേത്ഥ സഞ്ഞാക്ഖന്ധേ വുത്തസദിസമേവ. ഇമേസം പന തിണ്ണമ്പി ഖന്ധാനം നിദ്ദേസേയേവ വേദനാക്ഖന്ധനിദ്ദേസതോ അതിരേകതികദുകാ ലദ്ധാ. തേസം വസേന വാരപ്പഭേദോ വേദിതബ്ബോതി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൧൫൦. ഇദാനി പഞ്ഹാപുച്ഛകം ഹോതി. തത്ഥ പഞ്ഹാപുച്ഛനേ പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം ''കതികുസലാ? കതിഅകുസലാ? കതിഅബ്യാകതാ''തിആദിനാ നയേന യം ലബ്ഭതി, യഞ്ച ന ലബ്ഭതി, തം സബ്ബം പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനേ ''രൂപക്ഖന്ധോ അബ്യാകതോ''തിആദിനാ നയേന യം ലബ്ഭതി തദേവ ഉദ്ധടന്തി വേദിതബ്ബം. യത്ഥ യത്ഥ ച 'ഏകോ ഖന്ധോ'തി വാ 'ദ്വേ ഖന്ധാ'തി വാ പരിച്ഛേദം അകത്വാ ''സിയാ ഉപ്പന്നാ, സിയാ അനുപ്പന്നാ''തിആദിനാ നയേന തന്തി ഠപിതാ, തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ചന്നമ്പി ഖന്ധാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. സേസോ തേസം തേസം ഖന്ധാനം കുസലാദിവിഭാഗോ ഹേട്ഠാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ ൻവ്വ൫) വുത്തോയേവ.

ആരമ്മണത്തികേസു പന ചത്താരോ ഖന്ധാ പഞ്ചപണ്ണാസ കാമാവചരധമ്മേ ആരബ്ഭ രജ്ജന്തസ്സ ദുസ്സന്തസ്സ മുയ്ഹന്തസ്സ സംവരന്തസ്സ സമ്മസന്തസ്സ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ച പരിത്താരമ്മണാ ഹോന്തി, സത്തവീസതി രൂപാരൂപാവചരധമ്മേ ആരബ്ഭ രജ്ജന്തസ്സ ദുസ്സന്തസ്സ മുയ്ഹന്തസ്സ സംവരന്തസ്സ പരിഗ്ഗഹം പട്ഠപേന്തസ്സ മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ, മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അപ്പമാണാരമ്മണാ, പഞ്ഞത്തിം പച്ചവേക്ഖണകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണാതി.

തേയേവ സേക്ഖാസേക്ഖാനം മഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണകാലേ മഗ്ഗാരമ്മണാ ഹോന്തി, മഗ്ഗകാലേ സഹജാതഹേതുനാ മഗ്ഗഹേതുകാ, മഗ്ഗം ഗരും കത്വാ പച്ചവേക്ഖണകാലേ ആരമ്മണാധിപതിനാ മഗ്ഗാധിപതിനോ , വീരിയജേട്ഠകം വാ വീമംസജേട്ഠകം വാ മഗ്ഗം ഭാവേന്തസ്സ സഹജാതാധിപതിനാ മഗ്ഗാധിപതിനോ, ഛന്ദജേട്ഠകം പന ചിത്തജേട്ഠകം വാ ഭാവേന്തസ്സ നവത്തബ്ബാരമ്മണാ നാമ ഹോന്തി.

അതീതാനി പന ഖന്ധധാതുആയതനാനി ആരബ്ഭ രജ്ജന്തസ്സ ദുസ്സന്തസ്സ മുയ്ഹന്തസ്സ സംവരന്തസ്സ പരിഗ്ഗഹം പട്ഠപേന്തസ്സ അതീതാരമ്മണാ ഹോന്തി, അനാഗതാനി ആരബ്ഭ അനാഗതാരമ്മണാ ഹോന്തി, പച്ചുപ്പന്നാനി ആരബ്ഭ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ ഹോന്തി, പഞ്ഞത്തിം വാ നിബ്ബാനം വാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ നവത്തബ്ബാരമ്മണാ ഹോന്തി.

തഥാ അത്തനോ ഖന്ധധാതുആയതനാനി ആരബ്ഭ രജ്ജന്തസ്സ ദുസ്സന്തസ്സ മുയ്ഹന്തസ്സ സംവരന്തസ്സ പരിഗ്ഗഹം പട്ഠപേന്തസ്സ അജ്ഝത്താരമ്മണാ ഹോന്തി, പരേസം ഖന്ധധാതുആയതനാനി ആരബ്ഭ ഏവം പവത്തേന്തസ്സ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ, പണ്ണത്തിനിബ്ബാനപച്ചവേക്ഖണകാലേപി ബഹിദ്ധാരമ്മണായേവ, കാലേന അജ്ഝത്തം കാലേന ബഹിദ്ധാ ധമ്മേസു

ഏവം പവത്തേന്തസ്സ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണാതി വേദിതബ്ബാ.

ഇതി ഭഗവാ ഇമം ഖന്ധവിഭങ്ഗം സുത്തന്തഭാജനീയാദിവസേന തയോ പരിവട്ടേ നീഹരിത്വാ ഭാജേന്തോ ദസ്സേസി. തീസുപി ഹി പരിവട്ടേസു ഏകോവ പരിച്ഛേദോ. രൂപക്ഖന്ധോ ഹി സബ്ബത്ഥ കാമാവചരോയേവ. ചത്താരോ ഖന്ധാ ചതുഭൂമകാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ഖന്ധവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ആയതനവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

൧൫൪. ഇദാനി തദനന്തരേ ആയതനവിഭങ്ഗനിദ്ദേസേ സുത്തന്തഭാജനീയം താവ ദസ്സേന്തോ **ദ്വാദസായതനാനി ചക്ഖായതനം രൂപായതന**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ പാളിമുത്തകേന താവ നയേന -

> അത്ഥലക്ഖണതാവത്വ, കമസങ്ഖേപവിത്ഥാരാ;
> തഥാ ദട്ഠബ്ബതോ ചേവ, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ വിസേസതോ താവ ചക്ഖതീതി **ചക്ഖു;** രൂപം അസ്സാദേതി, വിഭാവേതി ചാതി അത്ഥോ. രൂപയതീതി **രൂപം;** വണ്ണവികാരം ആപജ്ജമാനം ഹദയങ്ഗതഭാവം പകാസേതീതി അത്ഥോ. സുണാതീതി **സോതം**. സപ്പതീതി **സദ്ദോ;** ഉദാഹരിയതീതി അത്ഥോ. ഘായതീതി **ഘാനം**. ഗന്ധയതീതി **ഗന്ധോ;** അത്തനോ വത്ഥും സൂചയതീതി അത്ഥോ. ജീവിതം അവ്ഹായതീതി **ജിവ്ഹാ**. രസന്തി തം സത്താതി **രസോ;** അസ്സാദേന്തീതി അത്ഥോ. കുച്ഛിതാനം സാസവധമ്മാനം ആയോതി **കായോ**. ആയോതി ഉപ്പത്തിദേസോ. ഫുസീയതീതി **ഫോട്ഠബ്ബം**. മനതീതി **മനോ**. അത്തനോ ലക്ഖണം ധാരയന്തീതി **ധമ്മാ**.

അവിസേസതോ പന ആയതനതോ, ആയാനം തനനതോ, ആയതസ്സ ച നയനതോ ആയതനന്തി വേദിതബ്ബം. ചക്ഖുരൂപാദീസു ഹി തംതംദ്വാരാരമ്മണാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ സേന സേന അനുഭവനാദിനാ കിച്ചേന ആയതന്തി ഉട്ഠഹന്തി ഘട്ടേന്തി വായമന്തീതി വുത്തം ഹോതി. തേ ച പന ആയഭൂതേ ധമ്മേ ഏതാനി തനോന്തി വിത്ഥാരേന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഇദഞ്ച അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ പവത്തം അതീവ ആയതം സംസാരദുക്ഖം യാവ ന നിവത്തതി താവ നയന്തേവ, പവത്തയന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഇതി സബ്ബേപി മേ ധമ്മാ ആയതനതോ ആയാനം തനനതോ ആയതസ്സ ച നയനതോ 'ആയതനം ആയതന'ന്തി വുച്ചന്തി.

അപിച നിവാസട്ഠാനട്ഠേന, ആകരട്ഠേന, സമോസരണട്ഠാനട്ഠേന , സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന, കാരണട്ഠേന ച ആയതനം വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി ലോകേ "ഇസ്സരായതനം വാസുദേവായതന"ന്തിആദീസു നിവാസട്ഠാനം ആയതനന്തി വുച്ചതി . "സുവണ്ണായതനം രജതായതന"ന്തിആദീസു ആകരോ. സാസനേ പന "മനോരമേ ആയതനേ സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൩൮) സമോസരണട്ഠാനം. "ദക്ഖിണാപഥോ ഗുന്നം ആയതന"ന്തിആദീസു സഞ്ജാതിദേസോ. "തത്ര തത്രേവ സക്ഖിഭബ്ബതം പാപുണാതി സതി സതിആയതനേ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൨൩) കാരണം.

ചക്ഖുരൂപാദീസു ചാപി തേ തേ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ നിവസന്തി തദായത്തവുത്തിതായാതി ചക്ഖാദയോ നേസം നിവാസനട്ഠാനം. ചക്ഖാദീസു ച തേ ആകിണ്ണാ തം നിസ്സിതത്താ തദാരമ്മണത്താ ചാതി ചക്ഖാദയോ നേസം ആകരോ. ചക്ഖാദയോ ച നേസം സമോസരണട്ഠാനം, തത്ഥ തത്ഥ വത്ഥുദ്വാരാരമ്മണവസേന സമോസരണതോ. ചക്ഖാദയോ ച നേസം സഞ്ജാതിദേസോ; തം നിസ്സയാരമ്മണഭാവേന തത്ഥേവ ഉപ്പത്തിതോ.

ചക്ഖാദയോ ച നേസം കാരണം, തേസം അഭാവേ അഭാവതോതി. ഇതി നിവാസട്ഠാനട്ഠേന, ആകരട്ഠേന, സമോസരണട്ഠാനട്ഠേന, സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന, കാരണട്ഠേനാതി ഇമേഹി കാരണേഹി ഏതേ ധമ്മാ 'ആയതനം ആയതന'ന്തി വുച്ചന്തി. തസ്മാ യഥാവുത്തേനത്ഥേന ചക്ഖു ച തം ആയതനഞ്ചാതി **ചക്ഖായതനം...പേ०...** ധമ്മാ ച തേ ആയതനഞ്ചാതി **ധമ്മായതന**ന്തി ഏവം താവേത്ഥ 'അത്ഥതോ' വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ലക്ഖണതോ'തി ചക്ഖാദീനം ലക്ഖണതോപേത്ഥ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ. താനി ച പന നേസം ലക്ഖണാനി ഹേട്ഠാ രൂപകണ്ഡനിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

'താവത്വതോ'തി താവഭാവതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ചക്ഖാദയോപി ഹി ധമ്മാ ഏവ. ഏവം സതി ധമ്മായതനമിച്ചേവ അവത്വാ കസ്മാ ദ്വാദസായതനാനി വുത്താനീതി ചേ? ഛ വിഞ്ഞാണകായുപ്പത്തിദ്വാരാരമ്മണവവത്ഥാനതോ. ഇധ ഛന്നം വിഞ്ഞാണകായാനം ദ്വാരഭാവേന ആരമ്മണഭാവേന ച വവത്ഥാനതോ അയമേവ തേസം ഭേദോ ഹോതീതി ദ്വാദസ വുത്താനി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിപരിയാപന്നസ്സ ഹി വിഞ്ഞാണകായസ്സ ചക്ഖായതനമേവ ഉപ്പത്തിദ്വാരം, രൂപായതനമേവ ചാരമ്മണം . തഥാ ഇതരാനി ഇതരേസം. ഛട്ഠസ്സ പന ഭവങ്ഗമനസങ്ഖാതോ മനായതനേകദേസോവ ഉപ്പത്തിദ്വാരം, അസാധാരണഞ്ച ധമ്മായതനം ആരമ്മണന്തി . ഇതി ഛന്നം വിഞ്ഞാണകായാനം ഉപ്പത്തിദ്വാരാരമ്മണവവത്ഥാനതോ ദ്വാദസ വുത്താനീതി. ഏവമേത്ഥ 'താവത്വതോ' വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'കമതോ'തി ഇധാപി പുബ്ബേ വുത്തേസു ഉപ്പത്തിക്കമാദീസു ദേസനാക്കമോവ യുജ്ജതി. അജ്ഝത്തികേസു ഹി ആയതനേസു സനിദസ്സനസപ്പടിഘവിസയത്താ ചക്ഖായതനം പാകടന്തി പഠമം ദേസിതം. തതോ അനിദസ്സനസപ്പടിഘവിസയാനി സോതായതനാദീനി. അഥ വാ ദസ്സനാനുത്തരിയസവനാനുത്തരിയഹേതുഭാവേന ബഹൂപകാരത്താ അജ്ഝത്തികേസു ചക്ഖായതനസോതായതനാനി പഠമം ദേസിതാനി. തതോ ഘാനായതനാദീനി തീണി. പഞ്ചന്നമ്പി ഗോചരവിസയത്താ അന്തേ മനായതനം. ചക്ഖാദീനം പന ഗോചരത്താ തസ്സ തസ്സ അനന്തരാനി ബാഹിരേസു രൂപായതനാദീനി. അപിച വിഞ്ഞാണുപ്പത്തികാരണവവത്ഥാനതോപി അയമേവ തേസം കമോ വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം "ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ०... മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേ ച ഉപ്പജ്ജതി മനോവിഞ്ഞാണ"ന്തി (മ० നി० ൩.൪൨൧) ഏവം 'കമതോ'പേത്ഥ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'സങ്ഖേപവിത്ഥാരാ'തി സങ്ഖേപതോ ഹി മനായതനസ്സ ചേവ ധമ്മായതനേകദേസസ്സ ച നാമേന, തദവസേസാനഞ്ച ആയതനാനം രൂപേന സങ്ഗഹിതത്താ ദ്വാദസാപി ആയതനാനി നാമരൂപമത്തമേവ ഹോന്തി.

വിത്ഥാരതോ പന അജ്ഝത്തികേസു താവ ചക്ഖായതനം ജാതിവസേന ചക്ഖുപസാദമത്തമേവ, പച്ചയഗതിനികായപുഗ്ഗലഭേദതോ പന അനന്തപ്പഭേദം. തഥാ സോതായതനാദീനി ചത്താരി. മനായതനം

തേഭൂമകകുസലാകുസലവിപാകകിരിയവിഞ്ഞാണഭേദേന ഏകാസീതിപ്പഭേദം, വത്ഥുപടിപദാദിഭേദതോ പന അനന്തപ്പഭേദം. രൂപഗന്ധരസായതനാനി സമുട്ഠാനഭേദതോ ചതുപ്പഭേദാനി, സദ്ദായതനം ദ്വിപ്പഭേദം. സഭാഗവിസഭാഗഭേദതോ പന സബ്ബാനിപി അനന്തപ്പഭേദാനി. ഫോട്ഠബ്ബായതനം പഥവീധാതുതേജോധാതുവായോധാതുവസേന തിപ്പഭേദം, സമുട്ഠാനതോ ചതുപ്പഭേദം, സഭാഗവിസഭാഗതോ അനേകപ്പഭേദം. ധമ്മായതനം തേഭൂമകധമ്മാരമ്മണവസേന അനേകപ്പഭേദന്തി. ഏവം സങ്ഖേപവിത്ഥാരാ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ദട്ഠബ്ബതോ'തി ഏത്ഥ പന സബ്ബാനേവേതാനി ആയതനാനി അനാഗമനതോ അനിഗ്ഗമനതോ ച ദട്ഠബ്ബാനി. ന ഹി താനി പുബ്ബേ ഉദയാ കുതോചി ആഗച്ഛന്തി, നാപി ഉദ്ധം വയാ കുഹിഞ്ചി ഗച്ഛന്തി; അഥ ഖോ പുബ്ബേ ഉദയാ അപ്പടിലദ്ധസഭാവാനി, ഉദ്ധം വയാ പരിഭിന്നസഭാവാനി, പുബ്ബന്താപരന്തവേമജ്ഝേ പച്ചയായത്തവുത്തിതായ അവസാനി പവത്തന്തി. തസ്മാ അനാഗമനതോ അനിഗ്ഗമനതോ ച ദട്ഠബ്ബാനി. തഥാ നിരീഹതോ അബ്യാപാരതോ ച. ന ഹി ചക്ഖുരൂപാദീനം ഏവം ഹോതി - 'അഹോ വത അമ്ഹാകം സാമഗ്ഗിയാ വിഞ്ഞാണം നാമ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ'തി, ന ച താനി വിഞ്ഞാണുപ്പാദനത്ഥം ദ്വാരഭാവേന വത്ഥുഭാവേന ആരമ്മണഭാവേന വാ ഈഹന്തി, ന ബ്യാപാരമാപജ്ജന്തി; അഥ ഖോ ധമ്മതാവേസാ യം ചക്ഖുരൂപാദീനം സാമഗ്ഗിയം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി സമ്ഭവന്തി. തസ്മാ നിരീഹതോ അബ്യാപാരതോ ച ദട്ഠബ്ബാനി. അപിച അജ്ഝത്തികാനി സുഞ്ഞഗാമോ വിയ ദട്ഠബ്ബാനി ധുവസുഭസുഖത്തഭാവവിരഹിതത്താ, ബാഹിരാനി ഗാമഘാതകചോരാ വിയ അജ്ഝത്തികാനം അഭിഘാതകത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ചക്ഖു, ഭിക്ഖവേ, ഹഞ്ഞതി മനാപാമനാപേഹി രൂപേഹീതി വിത്ഥാരോ. അപിച അജ്ഝത്തികാനി ഛ പാണകാ വിയ ദട്ഠബ്ബാനി, ബാഹിരാനി തേസം ഗോചരാ വിയാതി. ഏവമേത്ഥ 'ദട്ഠബ്ബതോ' വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോതി.

ഇദാനി തേസം വിപസ്സിതബ്ബാകാരം ദസ്സേതും **ചക്ഖും അനിച്ച**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ ചക്ഖു താവ ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന **അനിച്ച**ന്തി വേദിതബ്ബം. അപരേഹിപി ചതൂഹി കാരണേഹി അനിച്ചം - ഉപ്പാദവയവന്തതോ, വിപരിണാമതോ, താവകാലികതോ, നിച്ചപടിക്ഖേപതോതി.

തദേവ പടിപീളനട്ഠേന **ദുക്ഖം**. യസ്മാ വാ ഏതം ഉപ്പന്നം ഠിതിം പാപുണാതി, ഠിതിയം ജരായ കിലമതി, ജരം പത്വാ അവസ്സം ഭിജ്ജതി; തസ്മാ അഭിണ്ഹസമ്പടിപീളനതോ, ദുക്ഖമതോ, ദുക്ഖവത്ഥുതോ, സുഖപടിക്ഖേപതോതി ഇമേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി ദുക്ഖം.

അവസവത്തനട്ഠേന പന **അനത്താ**. യസ്മാ വാ ഏതം ഉപ്പന്നം ഠിതിം മാ പാപുണാതു, ഠാനപ്പത്തം മാ ജിരതു, ജരപ്പത്തം മാ ഭിജ്ജതൂതി ഇമേസു തീസു ഠാനേസു കസ്സചി വസവത്തിഭാവോ നത്ഥി, സുഞ്ഞം തേന വസവത്തനാകാരേന; തസ്മാ സുഞ്ഞതോ, അസ്സാമികതോ, അകാമകാരിയതോ, അത്തപടിക്ഖേപതോതി ഇമേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി അനത്താ.

വിഭവഗതികതോ , പുബ്ബാപരവസേന ഭവസങ്കന്തിഗമനതോ, പകതിഭാവവിജഹനതോ ച **വിപരിണാമധമ്മം**. ഇദം അനിച്ചവേവചനമേവ.

രൂപാ അനിച്ചാതിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. അപിചേത്ഥ ഠപേത്വാ ചക്ഖും തേഭൂമകധമ്മാ അനിച്ചാ, നോ ചക്ഖു. ചക്ഖു പന ചക്ഖു ചേവ അനിച്ചഞ്ച. തഥാ സേസധമ്മാ ദുക്ഖാ, നോ ചക്ഖു. ചക്ഖു പന ചക്ഖു ചേവ ദുക്ഖഞ്ച. സേസധമ്മാ അനത്താ, നോ ചക്ഖു. ചക്ഖു പന ചക്ഖു ചേവ അനത്താ ചാതി. രൂപാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇമസ്മിം പന സുത്തന്തഭാജനീയേ തഥാഗതേന കിം ദസ്സിതന്തി? ദ്വാദസന്നം ആയതനാനം അനത്തലക്ഖണം. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹി അനത്തലക്ഖണം ദസ്സേന്തോ അനിച്ചേന വാ ദസ്സേതി, ദുക്ഖേന വാ, അനിച്ചദുക്ഖേഹി വാ. തത്ഥ ''ചക്ഖു, അത്താതി യോ വദേയ്യ, തം ന ഉപപജ്ജതി. ചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദോപി വയോപി പഞ്ഞായതി. യസ്സ ഖോ പന ഉപ്പാദോപി വയോപി പഞ്ഞായതി 'അത്താ മേ ഉപ്പജ്ജതി ച വേതി ചാ'തി ഇച്ചസ്സ ഏവമാഗതം ഹോതി. തസ്മാ തം ന ഉപപജ്ജതി - ചക്ഖു അത്താതി യോ വദേയ്യ ഇതി ചക്ഖു അനത്താ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൪൨൨). ഇമസ്മിം സുത്തേ അനിച്ചേന അനത്തലക്ഖണം ദസ്സേസി. ''രൂപം, ഭിക്ഖവേ, അനത്താ. രൂപഞ്ച ഹിദം, ഭിക്ഖവേ, അത്താ അഭവിസ്സ, ന യിദം രൂപം ആബാധായ സംവത്തേയ്യ; ലബ്ഭേഥ ച രൂപേ - ഏവം മേ രൂപം ഹോതു, ഏവം മേ രൂപം മാ അഹോസീതി. യസ്മാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, രൂപം അനത്താ തസ്മാ രൂപം ആബാധായ സംവത്തതി; ന ച ലബ്ഭതി രൂപേ - ഏവം മേ രൂപം ഹോതു, ഏവം മേ രൂപം മാ അഹോസീ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൫൯; മഹാവ॰ ൨൦) ഇമസ്മിം സുത്തേ ദുക്ഖേന അനത്തലക്ഖണം ദസ്സേസി. ''രൂപം, ഭിക്ഖവേ, അനിച്ചം, യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ, യദനത്താ തം നേതം മമ, നേസോഹമസ്മി, ന മേസോ അത്താ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൭൬) അനിച്ചദുക്ഖേഹി അനത്തലക്ഖണം ദസ്സേസി. കസ്മാ? അനിച്ചദുക്ഖാനം പാകടത്താ.

ഹത്ഥതോ ഹി തട്ടകേ വാ സരകേ വാ കിസ്മിഞ്ചിദേവ വാ പതിത്വാ ഭിന്നേ 'അഹോ അനിച്ച'ന്തി വദന്തി. ഏവം അനിച്ചം പാകടം നാമ. അത്തഭാവസ്മിം പന ഗണ്ഡപിളകാദീസു വാ ഉട്ഠിതാസു ഖാണുകണ്ടകാദീഹി വാ വിദ്ധാസു 'അഹോ ദുക്ഖ'ന്തി വദന്തി. ഏവം ദുക്ഖം പാകടം നാമ. അനത്തലക്ഖണം അപാകടം അന്ധകാരം അവിഭൂതം ദുപ്പടിവിജ്ഝം ദുദ്ദീപനം ദുപ്പഞ്ഞാപനം . അനിച്ചദുക്ഖലക്ഖണാനി ഉപ്പാദാ വാ തഥാഗതാനം അനുപ്പാദാ വാ പഞ്ഞായന്തി. അനത്തലക്ഖണം വിനാ ബുദ്ധുപ്പാദാ ന പഞ്ഞായതി, ബുദ്ധുപ്പാദേയേവ പഞ്ഞായതി. മഹിദ്ധികാ ഹി മഹാനുഭാവാ താപസപരിബ്ബാജകാ സരഭങ്ഗസത്ഥാരാദയോപി 'അനിച്ചം ദുക്ഖ'ന്തി വത്തും സക്കോന്തി, 'അനത്താ'തി വത്തും ന സക്കോന്തി. സചേ ഹി തേ സമ്പത്തപരിസായ അനത്താതി വത്തും സക്കുണേയ്യും, സമ്പത്തപരിസായ മഗ്ഗഫലപടിവേധോ ഭവേയ്യ. അനത്തലക്ഖണപഞ്ഞാപനഞ്ഹി അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി അവിസയോ, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനമേവ വിസയോ. ഏവമേതം അനത്തലക്ഖണം അപാകടം. തസ്മാ സത്ഥാ അനത്തലക്ഖണം ദസ്സേന്തോ അനിച്ചേന വാ ദസ്സേസി, ദുക്ഖേന വാ, അനിച്ചദുക്ഖേഹി വാ. ഇധ പന തം അനിച്ചദുക്ഖേഹി ദസ്സേസീതി വേദിതബ്ബം.

ഇമാനി പന ലക്ഖണാനി കിസ്സ അമനസികാരാ അപ്പടിവേധാ, കേന പടിച്ഛന്നത്താ, ന ഉപട്ഠഹന്തി? അനിച്ചലക്ഖണം താവ ഉദയബ്ബയാനം

അമനസികാരാ അപ്പടിവേധാ, സന്തതിയാ പടിച്ഛന്നത്താ, ന ഉപട്ഠാതി. ദുക്ഖലക്ഖണം അഭിണ്ഹസമ്പടിപീളനസ്സ അമനസികാരാ അപ്പടിവേധാ, ഇരിയാപഥേഹി പടിച്ഛന്നത്താ, ന ഉപട്ഠാതി. അനത്തലക്ഖണം നാനാധാതുവിനിബ്ഭോഗസ്സ അമനസികാരാ അപ്പടിവേധാ, ഘനേന പടിച്ഛന്നത്താ, ന ഉപട്ഠാതി. ഉദയബ്ബയം പന പരിഗ്ഗഹേത്വാ സന്തതിയാ വികോപിതായ അനിച്ചലക്ഖണം യാഥാവസരസതോ ഉപട്ഠാതി. അഭിണ്ഹസമ്പടിപീളനം മനസികത്വാ ഇരിയാപഥേ ഉഗ്ഘാടിതേ ദുക്ഖലക്ഖണം യാഥാവസരസതോ ഉപട്ഠാതി. നാനാധാതുയോ വിനിബ്ഭുജിത്വാ ഘനവിനിബ്ഭോഗേ കതേ അനത്തലക്ഖണം യാഥാവസരസതോ ഉപട്ഠാതി.

ഏത്ഥ ച അനിച്ചം അനിച്ചലക്ഖണം, ദുക്ഖം ദുക്ഖലക്ഖണം, അനത്താ അനത്തലക്ഖണന്തി അയം വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **അനിച്ച**ന്തി ഖന്ധപഞ്ചകം. കസ്മാ? ഉപ്പാദവയഞ്ഞഥത്തഭാവാ, ഹുത്വാ അഭാവതോ വാ; ഉപ്പാദവയഞ്ഞഥത്തം **അനിച്ചലക്ഖണം,** ഹുത്വാ അഭാവസങ്ഖാതോ ആകാരവികാരോ വാ. "യദനിച്ചം തം ദുക്ഖ"ന്തി വചനതോ പന തദേവ ഖന്ധപഞ്ചകം **ദുക്ഖം**. കസ്മാ? അഭിണ്ഹസമ്പടിപീളനതോ; അഭിണ്ഹസമ്പടിപീളനാകാരോ **ദുക്ഖലക്ഖണം**. "യം ദുക്ഖം തം അനത്താ"തി പന വചനതോ തദേവ ഖന്ധപഞ്ചകം **അനത്താ**. കസ്മാ? അവസവത്തനതോ; അവസവത്തനാകാരോ **അനത്തലക്ഖണം**. ഇതി അഞ്ഞദേവ അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ, അഞ്ഞാനി അനിച്ചദുക്ഖാനത്തലക്ഖണാനി. പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോതി ഇദഞ്ഹി സബ്ബമ്പി അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ നാമ. വുത്തപ്പകാരാകാരവികാരാ അനിച്ചദുക്ഖാനത്തലക്ഖണാനീതി.

സങ്ഖേപതോ പനേത്ഥ ദസായതനാനി കാമാവചരാനി, ദ്വേ തേഭൂമകാനി. സബ്ബേസുപി സമ്മസനചാരോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൧൬൭. അഭിധമ്മഭാജനീയേ യഥാ ഹേട്ഠാ വിപസ്സകാനം ഉപകാരത്ഥായ "ചക്ഖായതനം രൂപായതന"ന്തി യുഗലതോ ആയതനാനി വുത്താനി, തഥാ അവത്വാ അജ്ഝത്തികബാഹിരാനം സബ്ബാകാരതോ സഭാവദസ്സനത്ഥം "ചക്ഖായതനം സോതായതന"ന്തി ഏവം അജ്ഝത്തികബാഹിരവവത്ഥാനനയേന വുത്താനി.

൧൬൮. തേസം നിദ്ദേസവാരേ **തത്ഥ കതമം ചക്ഖായതന**ന്തിആദീനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

൧൬൯. യം പനേതം ധമ്മായതനനിദ്ദേസേ "തത്ഥ കതമാ അസങ്ഖതാ ധാതു? രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോ"തി വുത്തം, തത്രായമത്ഥോ - **അസങ്ഖതാ ധാതൂ**തി അസങ്ഖതസഭാവം നിബ്ബാനം. യസ്മാ പനേതം ആഗമ്മ രാഗാദയോ ഖീയന്തി, തസ്മാ രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോതി വുത്തം. അയമേത്ഥ ആചരിയാനം സമാനത്ഥകഥാ.

വിതണ്ഡവാദീ പനാഹ - 'പാടിയേക്കം നിബ്ബാനം നാമ നത്ഥി, കിലേസക്ഖയോവ നിബ്ബാന'ന്തി. 'സുത്തം ആഹരാ'തി ച വുത്തേ ''നിബ്ബാനം നിബ്ബാനന്തി ഖോ, ആവുസോ സാരിപുത്ത, വുച്ചതി; കതമം നു ഖോ, ആവുസോ, നിബ്ബാനന്തി? യോ ഖോ, ആവുസോ, രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോ - ഇദം വുച്ചതി നിബ്ബാന''ന്തി ഏതം ജമ്ബുഖാദകസുത്തം ആഹരിത്വാ 'ഇമിനാ സുത്തേന വേദിതബ്ബം പാടിയേക്കം നിബ്ബാനം നാമ നത്ഥി, കിലേസക്ഖയോവ നിബ്ബാന'ന്തി ആഹ. സോ വത്തബ്ബോ - 'കിം പന യഥാ ചേതം സുത്തം തഥാ അത്ഥോ'തി? അദ്ധാ വക്ഖതി - 'ആമ , നത്ഥി സുത്തതോ മുഞ്ചിത്വാ അത്ഥോ'തി. തതോ വത്തബ്ബോ - 'ഇദം താവ തേ സുത്തം ആഭതം; അനന്തരസുത്തം ആഹരാ'തി. അനന്തരസുത്തം നാമ - ''അരഹത്തം അരഹത്തന്തി, ആവുസോ സാരിപുത്ത, വുച്ചതി; കതമം നു ഖോ, ആവുസോ, അരഹത്തന്തി? യോ ഖോ, ആവുസോ, രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോ - ഇദം വുച്ചതി അരഹത്ത''ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൧൫) ഇദം തസ്സേവാനന്തരം ആഭതസുത്തം.

ഇമസ്മിം പന നം ആഭതേ ആഹംസു - 'നിബ്ബാനം നാമ ധമ്മായതനപരിയാപന്നോ ധമ്മോ, അരഹത്തം ചത്താരോ ഖന്ധാ. നിബ്ബാനം സച്ഛികത്വാ വിഹരന്തോ ധമ്മസേനാപതി നിബ്ബാനം പുച്ഛിതോപി അരഹത്തം പുച്ഛിതോപി കിലേസക്ഖയമേവ ആഹ. കിം പന നിബ്ബാനഞ്ച അരഹത്തഞ്ച ഏകം ഉദാഹു നാന'ന്തി? 'ഏകം വാ ഹോതു നാനം വാ. കോ ഏത്ഥ തയാ അതിബഹും ചുണ്ണികരണം കരോന്തേന അത്ഥോ'? 'ന ത്വം ഏകം നാനം ജാനാസീതി. നനു ഞാതേ സാധു ഹോതീ'തി ഏവം പുനപ്പുനം പുച്ഛിതോ വഞ്ചേതും അസക്കോന്തോ ആഹ - 'രാഗാദീനം ഖീണന്തേ ഉപ്പന്നത്താ അരഹത്തം രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോ'തി വുച്ചതീതി. തതോ നം ആഹംസു - 'മഹാകമ്മം തേ കതം. ലഞ്ജം ദത്വാപി തം വദാപേന്തോ ഏതദേവ വദാപേയ്യ. യഥേവ ച തേ ഏതം വിഭജിത്വാ കഥിതം, ഏവം ഇദമ്പി സല്ലക്ഖേഹി - നിബ്ബാനഞ്ഹി ആഗമ്മ രാഗാദയോ ഖീണാതി നിബ്ബാനം രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോതി വുത്തം. തീണിപി ഹി ഏതാനി നിബ്ബാനസ്സേവ അധിവചനാനീ'തി.

സചേ ഏവം വുത്തേ സഞ്ഞത്തിം ഗച്ഛതി ഇച്ചേതം കുസലം; നോ ചേ, ബഹുനിബ്ബാനതായ കാരേതബ്ബോ. കഥം? ഏവം താവ പുച്ഛിതബ്ബോ - 'രാഗക്ഖയോ നാമ രാഗസ്സേവ ഖയോ ഉദാഹു ദോസമോഹാനമ്പി? ദോസക്ഖയോ നാമ ദോസസ്സേവ ഖയോ ഉദാഹു രാഗമോഹാനമ്പി? മോഹക്ഖയോ നാമ മോഹസ്സേവ ഖയോ ഉദാഹു രാഗദോസാനമ്പീ'തി? അദ്ധാ വക്ഖതി - 'രാഗക്ഖയോ നാമ രാഗസ്സേവ ഖയോ, ദോസക്ഖയോ നാമ ദോസസ്സേവ ഖയോ, മോഹക്ഖയോ നാമ മോഹസ്സേവ ഖയോ'തി.

തതോ വത്തബ്ബോ - 'തവ വാദേ രാഗക്ഖയോ ഏകം നിബ്ബാനം ഹോതി, ദോസക്ഖയോ ഏകം, മോഹക്ഖയോ ഏകം; തിണ്ണം അകുസലമൂലാനം ഖയേ തീണി നിബ്ബാനാനി ഹോന്തി, ചതുന്നം ഉപാദാനാനം ഖയേ ചത്താരി, പഞ്ചന്നം നീവരണാനം ഖയേ പഞ്ച, ഛന്നം തണ്ഹാകായാനം ഖയേ ഛ, സത്തന്നം അനുസയാനം ഖയേ സത്ത, അട്ഠന്നം മിച്ഛത്താനം ഖയേ അട്ഠ, നവന്നം തണ്ഹാമൂലകധമ്മാനം ഖയേ നവ, ദസന്നം സംയോജനാനം ഖയേ ദസ, ദിയഡ്ഢകിലേസസഹസ്സസ്സ ഖയേ പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം നിബ്ബാനന്തി

ബഹൂനി നിബ്ബാനാനി ഹോന്തി. നത്ഥി പന തേ നിബ്ബാനാനം പമാണന്തി. ഏവം പന അഗ്ഗഹേത്വാ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ രാഗാദയോ ഖീണാതി ഏകമേവ നിബ്ബാനം രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോതി വുച്ചതി. തീണിപി ഹേതാനി നിബ്ബാനസ്സേവ അധിവചനാനീതി ഗണ്ഹ'.

സചേ പന ഏവം വുത്തേപി ന സല്ലക്ഖേതി, ഓളാരികതായ കാരേതബ്ബോ. കഥം? 'അന്ധബാലാ ഹി അച്ഛദീപിമിഗമക്കടാദയോപി കിലേസപരിയുട്ഠിതാ വത്ഥും പടിസേവന്തി. അഥ നേസം പടിസേവനപരിയന്തേ കിലേസോ വൂപസമ്മതി. തവ വാദേ അച്ഛദീപിമിഗമക്കടാദയോ നിബ്ബാനപ്പത്താ നാമ ഹോന്തി. ഓളാരികം വത തേ നിബ്ബാനം ഥൂലം, കണ്ണേഹി പിളന്ധിതും ന സക്കാതി. ഏവം പന അഗ്ഗഹേത്വാ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ രാഗാദയോ ഖീണാതി ഏകമേവ നിബ്ബാനം രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോതി വുച്ചതി. തീണിപി ഹേതാനി നിബ്ബാനസ്സേവ അധിവചനാനീതി ഗണ്ഹ'.

സചേ പന ഏവം വുത്തേപി ന സല്ലക്ഖേതി, ഗോത്രഭുനാപി കാരേതബ്ബോ. കഥം? ഏവം താവ പുച്ഛിതബ്ബോ - 'ത്വം ഗോത്രഭു നാമ അത്ഥീതി വദേസീ'തി? 'ആമ വദാമീ'തി. 'ഗോത്രഭുക്ഖണേ കിലേസാ ഖീണാ, ഖീയന്തി, ഖീയിസ്സന്തീ'തി? ന ഖീണാ, ന ഖീയന്തി; അപിച ഖോ ഖീയിസ്സന്തീതി. 'ഗോത്രഭു പന കിം ആരമ്മണം കരോതീ'തി? 'നിബ്ബാനം'. 'തവ ഗോത്രഭുക്ഖണേ കിലേസാ ന ഖീണാ, ന ഖീയന്തി; അഥ ഖോ ഖീയിസ്സന്തി. ത്വം അഖീണേസുയേവ കിലേസേസു കിലേസക്ഖയം നിബ്ബാനം പഞ്ഞപേസി, അപ്പഹീനേസു അനുസയേസു അനുസയപ്പഹാനം നിബ്ബാനം പഞ്ഞപേസി. തം തേ ന സമേതി. ഏവം പന അഗ്ഗഹേത്വാ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ രാഗാദയോ ഖീണാതി ഏകമേവ നിബ്ബാനം രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോതി വുച്ചതി. തീണിപി ഹേതാനി നിബ്ബാനസ്സേവ അധിവചനാനീതി ഗണ്ഹ'.

സചേ പന ഏവം വുത്തേപി ന സല്ലക്ഖേതി, മഗ്ഗേന കാരേതബ്ബോ. കഥം? ഏവം താവ പുച്ഛിതബ്ബോ - 'ത്വം മഗ്ഗം നാമ വദേസീ'തി? 'ആമ വദേമീ'തി. 'മഗ്ഗക്ഖണേ കിലേസാ ഖീണാ, ഖീയന്തി, ഖിയിസ്സന്തീ'തി? ജാനമാനോ വക്ഖതി - 'ഖീണാതി വാ ഖീയിസ്സന്തീതി വാ വത്തും ന വട്ടതി, ഖീയന്തീതി വത്തും വട്ടതീ'തി. 'യദി ഏവം, മഗ്ഗസ്സ കിലേസക്ഖയം നിബ്ബാനം കതമം? മഗ്ഗേന ഖീയനകകിലേസാ കതമേ? മഗ്ഗോ കതമം കിലേസക്ഖയം നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ കതമേ കിലേസേ ഖേപേതി? തസ്മാ മാ ഏവം ഗണ്ഹ. നിബ്ബാനം പന ആഗമ്മ രാഗാദയോ ഖീണാതി ഏകമേവ നിബ്ബാനം രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോതി വുച്ചതി. തീണിപി ഹേതാനി നിബ്ബാനസ്സേവ അധിവചനാനീ'തി.

ഏവം വുത്തേ ഏവമാഹ - 'ത്വം ആഗമ്മ ആഗമ്മാതി വദേസീ'തി? 'ആമ വദേമീ'തി. 'ആഗമ്മ നാമാതി ഇദം തേ കുതോ ലദ്ധ'ന്തി? 'സുത്തതോ ലദ്ധ'ന്തി . 'ആഹര സുത്ത'ന്തി. ''ഏവം അവിജ്ജാ ച തണ്ഹാ ച തം ആഗമ്മ, തമ്ഹി ഖീണാ, തമ്ഹി ഭഗ്ഗാ, ന ച കിഞ്ചി കദാചീ''തി. ഏവം വുത്തേ പരവാദീ തുണ്ഹീഭാവം ആപന്നോതി.

ഇധാപി ദസായതനാനി കാമാവചരാനി, ദ്വേ പന ചതുഭൂമകാനി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൧൬൭. ഇധാപി പഞ്ഹാപുച്ഛകേ യം ലബ്ഭതി യഞ്ച ന ലബ്ഭതി, തം സബ്ബം പുച്ഛിത്വാ ലബ്ഭമാനവസേനേവ വിസ്സജ്ജനം വുത്തം; ന കേവലഞ്ച ഇധ, സബ്ബേസുപി പഞ്ഹാപുച്ഛകേസു ഏസേവ നയോ. ഇധ പന ദസന്നം ആയതനാനം രൂപഭാവേന അബ്യാകതതാ വേദിതബ്ബാ. ദ്വിന്നം ആയതനാനം ഖന്ധവിഭങ്ഗേ ചതുന്നം ഖന്ധാനം വിയ കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. കേവലഞ്ഹി ചത്താരോ ഖന്ധാ സപ്പച്ചയാവ സങ്ഖതാവ ധമ്മായതനം പന ''സിയാ അപ്പച്ചയം, സിയാ അസങ്ഖത''ന്തി ആഗതം. ആരമ്മണത്തികേസു ച അനാരമ്മണം സുഖുമരൂപസങ്ഖാതം ധമ്മായതനം ന-വത്തബ്ബകോട്ഠാസം ഭജതി. തഞ്ച ഖോ അനാരമ്മണത്താ ന പരിത്താദിഭാവേന നവത്തബ്ബധമ്മാരമ്മണത്താതി അയമേത്ഥ വിസേസോ. സേസം താദിസമേവ. ഇധാപി ഹി ചത്താരോ ഖന്ധാ വിയ ദ്വായതനാ പഞ്ചപണ്ണാസ കാമാവചരധമ്മേ ആരബ്ഭ രജ്ജന്തസ്സ ദുസ്സന്തസ്സ മുയ്ഹന്തസ്സ സംവരന്തസ്സ സമ്മസന്തസ്സ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ച പരിത്താരമ്മണാതി സബ്ബം ഖന്ധേസു വുത്തസദിസമേവാതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ആയതനവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ധാതുവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

൧൭൨. ഇദാനി തദനന്തരേ ധാതുവിഭങ്ഗേ സബ്ബാ ധാതുയോ ഛഹി ഛഹി ധാതൂഹി സങ്ഖിപിത്വാ തീഹി ഛക്കേഹി സുത്തന്തഭാജനീയം ദസ്സേന്തോ **ഛ ധാതുയോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഛാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **ധാതുയോ**തി പരിച്ഛിന്നധമ്മനിദസ്സനം. **പഥവീധാതൂ**തിആദീസു ധാതുഅത്ഥോ നാമ സഭാവട്ഠോ, സഭാവട്ഠോ നാമ സുഞ്ഞതട്ഠോ, സുഞ്ഞതട്ഠോ നാമ നിസ്സത്തട്ഠോതി ഏവം സഭാവസുഞ്ഞതനിസ്സത്തട്ഠേന പഥവീയേവ ധാതു **പഥവീധാതു**. ആപോധാതുആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവമേത്ഥ പദസമാസം വിദിത്വാ ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - **പഥവീധാതൂ**തി പതിട്ഠാനധാതു. **ആപോധാതൂ**തി ആബന്ധനധാതു. **തേജോധാതൂ**തി പരിപാചനധാതു. **വായോധാതൂ**തി വിത്ഥമ്ഭനധാതു. **ആകാസധാതൂ**തി അസമ്ഫുട്ഠധാതു. **വിഞ്ഞാണധാതൂ**തി വിജാനനധാതു.

൧൭൩. പഥവീധാതുദ്വയന്തി പഥവീധാതു ദ്വേ അയം. അയം പഥവീധാതു നാമ ന ഏകാ ഏവ അജ്ഝത്തികബാഹിരഭേദേന പന ദ്വേ ധാതുയോ ഏവാതി അത്ഥോ. തേനേവാഹ - "അത്ഥി അജ്ഝത്തികാ അത്ഥി ബാഹിരാ"തി. തത്ഥ **അജ്ഝത്തികാ**തി സത്തസന്താനപരിയാപന്നാ നിയകജ്ഝത്താ. **ബാഹിരാ**തി സങ്ഖാരസന്താനപരിയാപന്നാ അനിന്ദ്രിയബദ്ധാ. **അജ്ഝത്തം പച്ചത്ത**ന്തി ഉഭയമ്പേതം നിയകജ്ഝത്താധിവചനമേവ. ഇദാനി തം സഭാവാകാരതോ ദസ്സേതും **കക്ഖള**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കക്ഖള**ന്തി ഥദ്ധം. **ഖരിഗത**ന്തി ഫരുസം. **കക്ഖളത്ത**ന്തി കക്ഖളഭാവോ. **കക്ഖളഭാവോ**തി കക്ഖളസഭാവോ. **അജ്ഝത്തം ഉപാദിന്ന**ന്തി നിയകജ്ഝത്തസങ്ഖാതം ഉപാദിന്നം. ഉപാദിന്നം നാമ സരീരട്ഠകം. സരീരട്ഠകഞ്ഹി കമ്മസമുട്ഠാനം വാ ഹോതു മാ വാ, തം സന്ധായ ഉപാദിന്നമ്പി അത്ഥി അനുപാദിന്നമ്പി; ആദിന്നഗ്ഗഹിതപരാമട്ഠവസേന പന സബ്ബമ്പേതം ഉപാദിന്നമേവാതി ദസ്സേതും "അജ്ഝത്തം ഉപാദിന്ന"ന്തി ആഹ.

ഇദാനി തമേവ പഥവീധാതും വത്ഥുവസേന ദസ്സേതും **സേയ്യഥിദം കേസാ ലോമാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സേയ്യഥിദ**ന്തി നിപാതോ. തസ്സത്ഥോ - യാ സാ അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതു സാ കതമാ? യം വാ അജ്ഝത്തം പച്ചത്തം കക്ഖളം നാമ തം കതമന്തി? **കേസാ ലോമാ**തിആദി തസ്സാ അജ്ഝത്തികായ പഥവീധാതുയാ വത്ഥുവസേന പഭേദദസ്സനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കേസാ നാമ അജ്ഝത്താ ഉപാദിന്നാ സരീരട്ഠകാ കക്ഖളത്തലക്ഖണാ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ. ലോമാ നാമ...പേ... കരീസം നാമ. ഇധ പന അവുത്തമ്പി പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ (പടി॰ മ॰ ൧.൪) പാളിആരുള്ഹം **മത്ഥലുങ്ഗം** ആഹരിത്വാ മത്ഥലുങ്ഗം നാമ അജ്ഝത്തം ഉപാദിന്നം സരീരട്ഠകം കക്ഖളത്തലക്ഖണം ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ. പരതോ ആപോധാതുആദീനം നിദ്ദേസേ പിത്താദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇമിനാ കിം ദസ്സിതം ഹോതി? ധാതുമനസികാരോ. ഇമസ്മിം പന ധാതുമനസികാരേ കമ്മം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഉത്തമത്ഥം അരഹത്തം പാപുണിതുകാമേന കിം കത്തബ്ബം? ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം സോധേതബ്ബം. സീലവതോ ഹി കമ്മട്ഠാനഭാവനാ ഇജ്ഝതി. തസ്സ സോധനവിധാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. വിസുദ്ധസീലേന പന സീലേ പതിട്ഠായ ദസ പുബ്ബപലിബോധാ ഛിന്ദിതബ്ബാ. തേസമ്പി ഛിന്ദനവിധാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഛിന്നപലിബോധേന ധാതുമനസികാരകമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹിതബ്ബം. ആചരിയേനാപി ധാതുമനസികാരകമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേന്തേന സത്തവിധം ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം ദസവിധഞ്ച മനസികാരകോസല്ലം ആചിക്ഖിതബ്ബം. അന്തേവാസികേനാപി ആചരിയസ്സ സന്തികേ ബഹുവാരേ സജ്ഝായം കത്വാ നിജ്ജടം പഗുണം കമ്മട്ഠാനം കാതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം അട്ഠകഥായം - "ആദികമ്മികേന ഭിക്ഖുനാ ജരാമരണാ മുച്ചിതുകാമേന സത്തഹാകാരേഹി ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം ഇച്ഛിതബ്ബം, ദസഹാകാരേഹി മനസികാരകോസല്ലം ഇച്ഛിതബ്ബ"ന്തി.

തത്ഥ വചസാ, മനസാ, വണ്ണതോ, സണ്ഠാനതോ, ദിസതോ, ഓകാസതോ, പരിച്ഛേദതോതി ഇമേഹി സത്തഹാകാരേഹി ഇമസ്മിം ധാതുമനസികാരകമ്മട്ഠാനേ **'ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം'** ഇച്ഛിതബ്ബം. അനുപുബ്ബതോ, നാതിസീഘതോ, നാതിസണികതോ, വിക്ഖേപപടിബാഹനതോ , പണ്ണത്തിസമതിക്കമതോ, അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ, ലക്ഖണതോ, തയോ ച സുത്തന്താതി ഇമേഹി ദസഹാകാരേഹി **'മനസികാരകോസല്ലം'** ഇച്ഛിതബ്ബം. തദുഭയമ്പി പരതോ സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗേ ആവി ഭവിസ്സതി.

ഏവം ഉഗ്ഗഹിതകമ്മട്ഠാനേന പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തേ അട്ഠാരസ സേനാസനദോസേ വജ്ജേത്വാ പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതേ സേനാസനേ വസന്തേന അത്തനാപി പഞ്ചഹി പധാനിയങ്ഗേഹി സമന്നാഗതേന പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തേന വിവിത്തോകാസഗതേന കമ്മട്ഠാനം മനസികാതബ്ബം. മനസികരോന്തേന ച വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദവസേന കേസാദീസു ഏകേകകോട്ഠാസം മനസികരിത്വാ അവസാനേ ഏവം മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ - ഇമേ **കേസാ** നാമ സീസകടാഹപലിവേഠനചമ്മേ ജാതാ. തത്ഥ യഥാ വമ്മികമത്ഥകേ ജാതേസു കുണ്ഠതിണേസു ന വമ്മികമത്ഥകോ ജാനാതി 'മയി കുണ്ഠതിണാനി ജാതാനീ'തി, നാപി കുണ്ഠതിണാനി ജാനന്തി 'മയം വമ്മികമത്ഥകേ ജാതാനീ'തി, ഏവമേവ ന സീസകടാഹപലിവേഠനചമ്മം ജാനാതി 'മയി കേസാ ജാതാ'തി, നാപി കേസാ ജാനന്തി 'മയം സീസകടാഹപലിവേഠനചമ്മേ ജാതാ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി കേസാ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

ലോമാ സരീരവേഠനചമ്മേ ജാതാ. തത്ഥ യഥാ സുഞ്ഞഗാമട്ഠാനേ ജാതേസു ദബ്ബതിണേസു ന സുഞ്ഞഗാമട്ഠാനം ജാനാതി 'മയി ദബ്ബതിണാനി ജാതാനീ'തി, നാപി ദബ്ബതിണാനി ജാനന്തി 'മയം സുഞ്ഞഗാമട്ഠാനേ ജാതാനീ'തി, ഏവമേവ ന സരീരവേഠനചമ്മം ജാനാതി 'മയി ലോമാ ജാതാ'തി, നാപി ലോമാ ജാനന്തി 'മയം സരീരവേഠനചമ്മേ ജാതാ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി ലോമാ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

നഖാ അങ്ഗുലീനം അഗ്ഗേസു ജാതാ. തത്ഥ യഥാ കുമാരകേസു ദണ്ഡകേഹി മധുകട്ഠികേ വിജ്ഝിത്വാ കീളന്തേസു ന ദണ്ഡകാ ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു മധുകട്ഠികാ ഠപിതാ'തി, നാപി മധുകട്ഠികാ ജാനന്തി 'മയം ദണ്ഡകേസു ഠപിതാ'തി, ഏവമേവ ന അങ്ഗുലിയോ ജാനന്തി 'അമ്ഹാകം അഗ്ഗേസു നഖാ ജാതാ'തി, നാപി നഖാ ജാനന്തി 'മയം അങ്ഗുലീനം അഗ്ഗേസു ജാതാ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി നഖാ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

ദന്താ ഹനുകട്ഠികേസു ജാതാ. തത്ഥ യഥാ വഡ്ഢകീഹി പാസാണഉദുക്ഖലേസു കേനചിദേവ സിലേസജാതേന ബന്ധിത്വാ ഠപിതഥമ്ഭേസു ന ഉദുക്ഖലാനി ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു ഥമ്ഭാ ഠിതാ'തി, നാപി ഥമ്ഭാ ജാനന്തി 'മയം ഉദുക്ഖലേസു ഠിതാ'തി, ഏവമേവ ന ഹനുകട്ഠികാ ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു ദന്താ ജാതാ'തി , നാപി ദന്താ ജാനന്തി 'മയം ഹനുകട്ഠികേസു ജാതാ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി ദന്താ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

തചോ സകലസരീരം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതോ. തത്ഥ യഥാ അല്ലഗോചമ്മപരിയോനദ്ധായ മഹാവീണായ ന മഹാവീണാ ജാനാതി 'അഹം അല്ലഗോചമ്മേന പരിയോനദ്ധാ'തി, നാപി അല്ലഗോചമ്മം ജാനാതി 'മയാ മഹാവീണാ പരിയോദ്ധാ'തി, ഏവമേവ ന സരീരം ജാനാതി 'അഹം തചേന പരിയോനദ്ധ'ന്തി, നാപി തചോ ജാനാതി 'മയാ സരീരം പരിയോനദ്ധന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി തചോ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

മംസം അട്ഠിസങ്ഘാടം അനുലിമ്പിത്വാ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ മഹാമത്തികായ ലിത്തായ ഭിത്തിയാ ന ഭിത്തി ജാനാതി 'അഹം മഹാമത്തികായ ലിത്താ'തി, നാപി മഹാമത്തികാ ജാനാതി 'മയാ മഹാഭിത്തി ലിത്താ'തി, ഏവമേവ ന അട്ഠിസങ്ഘാടോ ജാനാതി 'അഹം നവമംസപേസിസതപ്പഭേദേന മംസേന ലിത്തോ'തി, നാപി മംസം ജാനാതി 'മയാ അട്ഠിസങ്ഘാടോ ലിത്തോ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി മംസം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

ന്ഹാരു സരീരബ്ഭന്തരേ അട്ഠീനി ആബന്ധമാനാ ഠിതാ. തത്ഥ യഥാ വല്ലീഹി വിനദ്ധേസു കുട്ടദാരൂസു ന കുട്ടദാരൂനി ജാനന്തി 'മയം വല്ലീഹി വിനദ്ധാനീ'തി, നാപി വല്ലിയോ ജാനന്തി 'അമ്ഹേഹി കുട്ടദാരൂനി വിനദ്ധാനീ'തി, ഏവമേവ ന അട്ഠീനി ജാനന്തി 'മയം ന്ഹാരൂഹി ആബദ്ധാനീ'തി, നാപി ന്ഹാരൂ ജാനന്തി 'അമ്ഹേഹി അട്ഠീനി ആബദ്ധാനീ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി ന്ഹാരു നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

അട്ഠീസു പണ്ഹികട്ഠി ഗോപ്ഫകട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതം. ഗോപ്ഫകട്ഠി ജങ്ഘട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതം. ജങ്ഘട്ഠി ഊരുട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതം. ഊരുട്ഠി കടിട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതം . കടിട്ഠി പിട്ഠികണ്ടകം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതം. പിട്ഠികണ്ടകോ ഗീവട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതോ. ഗീവട്ഠി സീസട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതം. സീസട്ഠി ഗീവട്ഠികേ പതിട്ഠിതം. ഗീവട്ഠി പിട്ഠികണ്ടകേ പതിട്ഠിതം. പിട്ഠികണ്ടകോ കടിട്ഠിമ്ഹി പതിട്ഠിതോ. കടിട്ഠി ഊരുട്ഠികേ പതിട്ഠിതം. ഊരുട്ഠി ജങ്ഘട്ഠികേ പതിട്ഠിതം. ജങ്ഘട്ഠി ഗോപ്ഫകട്ഠികേ പതിട്ഠിതം. ഗോപ്ഫകട്ഠി പണ്ഹികട്ഠികേ പതിട്ഠിതം.

തത്ഥ യഥാ ഇട്ഠകദാരുഗോമയാദിസഞ്ചയേസു ന ഹേട്ഠിമാ ഹേട്ഠിമാ ജാനന്തി 'മയം ഉപരിമേ ഉപരിമേ ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതാ'തി, നാപി ഉപരിമാ ഉപരിമാ ജാനന്തി 'മയം ഹേട്ഠിമേസു ഹേട്ഠിമേസു പതിട്ഠിതാ'തി, ഏവമേവ ന പണ്ഹികട്ഠി ജാനാതി 'അഹം ഗോപ്ഫകട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത'ന്തി, ന ഗോപ്ഫകട്ഠി ജാനാതി 'അഹം ജങ്ഘട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത'ന്തി, ന ജങ്ഘട്ഠി ജാനാതി 'അഹം ഊരുട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത'ന്തി, ന ഊരുട്ഠി ജാനാതി 'അഹം കടിട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത'ന്തി, ന കടിട്ഠി ജാനാതി 'അഹം പിട്ഠികണ്ടകം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത'ന്തി, ന പിട്ഠികണ്ടകോ ജാനാതി 'അഹം ഗീവട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതോ'തി, ന ഗീവട്ഠി ജാനാതി 'അഹം സീസട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത'ന്തി, ന സീസട്ഠി ജാനാതി 'അഹം ഗീവട്ഠിമ്ഹി പതിട്ഠിത'ന്തി, ന ഗീവട്ഠി ജാനാതി 'അഹം പിട്ഠികണ്ടകേ പതിട്ഠിത'ന്തി, ന പിട്ഠികണ്ടകോ ജാനാതി 'അഹം കടിട്ഠിമ്ഹി പതിട്ഠിതോ'തി, ന കടിട്ഠി ജാനാതി 'അഹം ഊരുട്ഠിമ്ഹി പതിട്ഠിത'ന്തി, ന ഊരുട്ഠി ജാനാതി 'അഹം ജങ്ഘട്ഠിമ്ഹി പതിട്ഠിത'ന്തി, ന ജങ്ഘട്ഠി ജാനാതി 'അഹം ഗോപ്ഫകട്ഠിമ്ഹി പതിട്ഠിത'ന്തി, ന ഗോപ്ഫകട്ഠി ജാനാതി 'അഹം പണ്ഹികട്ഠിമ്ഹി പതിട്ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി അട്ഠി നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

അട്ഠിമിഞ്ജം തേസം തേസം അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരേ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ വേളുപബ്ബാദീനം അന്തോ പക്ഖിത്തേസു സിന്നവേത്തഗ്ഗാദീസു ന വേളുപബ്ബാദീനി ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു വേത്തഗ്ഗാദീനി പക്ഖിത്താനീ'തി, നാപി വേത്തഗ്ഗാദീനി ജാനന്തി 'മയം വേളുപബ്ബാദീസു ഠിതാനീതി, ഏവമേവ ന അട്ഠീനി ജാനന്തി 'അമ്ഹാകം അന്തോ അട്ഠിമിഞ്ജം ഠിത'ന്തി, നാപി അട്ഠിമിഞ്ജം ജാനാതി 'അഹം അട്ഠീനം അന്തോ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി അട്ഠിമിഞ്ജം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

വക്കം ഗലവാടകതോ നിക്ഖന്തേന ഏകമൂലേന ഥോകം ഗന്ത്വാ ദ്വിധാ ഭിന്നേന ഥൂലന്ഹാരുനാ വിനിബദ്ധം ഹുത്വാ ഹദയമംസം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ വണ്ടുപനിബദ്ധേ അമ്ബഫലദ്വയേ ന വണ്ടം ജാനാതി 'മയാ അമ്ബഫലദ്വയം ഉപനിബദ്ധ'ന്തി, നാപി അമ്ബഫലദ്വയം ജാനാതി 'അഹം വണ്ടേന ഉപനിബദ്ധ'ന്തി, ഏവമേവ ന ഥൂലന്ഹാരു ജാനാതി 'മയാ വക്കം ഉപനിബദ്ധ'ന്തി, നാപി വക്കം ജാനാതി 'അഹം ഥൂലന്ഹാരുനാ ഉപനിബദ്ധ'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി വക്കം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

ഹദയം സരീരബ്ഭന്തരേ ഉരട്ഠിപഞ്ജരമജ്ഝം നിസ്സായ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ ജിണ്ണസന്ദമാനികപഞ്ജരബ്ഭന്തരം നിസ്സായ ഠപിതായ മംസപേസിയാ ന ജിണ്ണസന്ദമാനികപഞ്ജരബ്ഭന്തരം ജാനാതി 'മം നിസ്സായ മംസപേസി ഠപിതാ'തി, നാപി മംസപേസി ജാനാതി 'അഹം ജിണ്ണസന്ദമാനികപഞ്ജരബ്ഭന്തരം നിസ്സായ ഠിതാ'തി, ഏവമേവ ന ഉരട്ഠിപഞ്ജരബ്ഭന്തരം ജാനാതി 'മം നിസ്സായ ഹദയം ഠിത'ന്തി, നാപി ഹദയം ജാനാതി 'അഹം ഉരട്ഠിപഞ്ജരബ്ഭന്തരം നിസ്സായ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി ഹദയം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

യകനം അന്തോസരീരേ ദ്വിന്നം ഥനാനം അബ്ഭന്തരേ ദക്ഖിണപസ്സം നിസ്സായ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ ഉക്ഖലികപാലപസ്സമ്ഹി ലഗ്ഗേ യമകമംസപിണ്ഡേ ന ഉക്ഖലികപാലപസ്സം ജാനാതി 'മയി യമകമംസപിണ്ഡോ ലഗ്ഗോ'തി, നാപി യമകമംസപിണ്ഡോ ജാനാതി 'അഹം ഉക്ഖലികപാലപസ്സേ ലഗ്ഗോ'തി, ഏവമേവ ന ഥനാനം

അബ്ഭന്തരേ ദക്ഖിണപസ്സം ജാനാതി 'മം നിസ്സായ യകനം ഠിത'ന്തി, നാപി യകനം ജാനാതി 'അഹം ഥനാനം അബ്ഭന്തരേ ദക്ഖിണപസ്സം നിസ്സായ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി യകനം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

കിലോമകേസു പടിച്ഛന്നകിലോമകം ഹദയഞ്ച വക്കഞ്ച പരിവാരേത്വാ ഠിതം, അപടിച്ഛന്നകിലോമകം സകലസരീരേ ചമ്മസ്സ ഹേട്ഠതോ മംസം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ പിലോതികപലിവേഠിതേ മംസേ ന മംസം ജാനാതി 'അഹം പിലോതികായ പലിവേഠിത'ന്തി, നാപി പിലോതികാ ജാനാതി 'മയാ മംസം പലിവേഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന വക്കഹദയാനി സകലസരീരേ മംസഞ്ച ജാനാതി 'അഹം കിലോമകേന പടിച്ഛന്ന'ന്തി, നാപി കിലോമകം ജാനാതി 'മയാ വക്കഹദയാനി സകലസരീരേ മംസഞ്ച പടിച്ഛന്ന'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി കിലോമകം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

പിഹകം ഹദയസ്സ വാമപസ്സേ ഉദരപടലസ്സ മത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ കോട്ഠകമത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിതായ ഗോമയപിണ്ഡിയാ ന കോട്ഠകമത്ഥകപസ്സം ജാനാതി 'ഗോമയപിണ്ഡി മം നിസ്സായ ഠിതാ'തി, നാപി ഗോമയപിണ്ഡി ജാനാതി 'അഹം കോട്ഠകമത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിതാ'തി, ഏവമേവ ന ഉദരപടലസ്സ മത്ഥകപസ്സം ജാനാതി 'പിഹകം മം നിസ്സായ ഠിത'ന്തി, നാപി പിഹകം ജാനാതി 'അഹം ഉദരപടലസ്സ മത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി പിഹകം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

പപ്ഫാസം സരീരബ്ഭന്തരേ ദ്വിന്നം ഥനാനം അബ്ഭന്തരേ ഹദയഞ്ച യകനഞ്ച ഉപരിച്ഛാദേത്വാ ഓലമ്ബന്തം ഠിതം. തത്ഥ യഥാ ജിണ്ണകോട്ഠബ്ഭന്തരേ ഓലമ്ബമാനേ സകുണകുലാവകേ ന ജിണ്ണകോട്ഠബ്ഭന്തരം ജാനാതി 'മയി സകുണകുലാവകോ ഓലമ്ബമാനോ ഠിതോ'തി, നാപി സകുണകുലാവകോ ജാനാതി 'അഹം ജിണ്ണകോട്ഠബ്ഭന്തരേ ഓലമ്ബമാനോ ഠിതോ'തി , ഏവമേവ ന സരീരബ്ഭന്തരം ജാനാതി 'മയി പപ്ഫാസം ഓലമ്ബമാനം ഠിത'ന്തി, നാപി പപ്ഫാസം ജാനാതി 'അഹം ഏവരൂപേ സരീരബ്ഭന്തരേ ഓലമ്ബമാനം ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി പപ്ഫാസം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

അന്തം ഗലവാടകതോ കരീസമഗ്ഗപരിയന്തേ സരീരബ്ഭന്തരേ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ ലോഹിതദോണികായ ഓഭുജിത്വാ ഠപിതേ ഛിന്നസീസധമനികളേവരേ ന ലോഹിതദോണി ജാനാതി 'മയി ധമനികളേവരം ഠിത'ന്തി, നാപി ധമനികളേവരം ജാനാതി 'അഹം ലോഹിതദോണികായം ഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന സരീരബ്ഭന്തരം ജാനാതി 'മയി അന്തം ഠിത'ന്തി, നാപി അന്തം ജാനാതി 'അഹം സരീരബ്ഭന്തരേ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി അന്തം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

അന്തഗുണം അന്തന്തരേ ഏകവീസതി അന്തഭോഗേ ബന്ധിത്വാ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ പാദപുഞ്ഛനരജ്ജുമണ്ഡലകം സിബ്ബേത്വാ ഠിതേസു രജ്ജുകേസു ന പാദപുഞ്ഛനരജ്ജുമണ്ഡലകം ജാനാതി 'രജ്ജുകാ മം സിബ്ബേത്വാ ഠിതാ'തി, നാപി രജ്ജുകാ ജാനന്തി 'മയം പാദപുഞ്ഛനരജ്ജുമണ്ഡലകം സിബ്ബേത്വാ ഠിതാ'തി, ഏവമേവ ന അന്തം ജാനാതി 'അന്തഗുണം മം ആബന്ധിത്വാ ഠിത'ന്തി, നാപി അന്തഗുണം ജാനാതി 'അഹം അന്തം ബന്ധിത്വാ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി അന്തഗുണം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

ഉദരിയം ഉദരേ ഠിതം അസിതപീതഖായിതസായിതം. തത്ഥ യഥാ സുവാനദോണിയം ഠിതേ സുവാനവമഥുമ്ഹി ന സുവാനദോണി ജാനാതി 'മയി സുവാനവമഥു ഠിതോ'തി, നാപി സുവാനവമഥു ജാനാതി 'അഹം സുവാനദോണിയം ഠിതോ'തി, ഏവമേവ ന ഉദരം ജാനാതി 'മയി ഉദരിയം ഠിത'ന്തി, നാപി ഉദരിയം ജാനാതി 'അഹം ഉദരേ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി ഉദരിയം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

കരീസം പക്കാസയസങ്ഖാതേ അട്ഠങ്ഗുലവേളുപബ്ബസദിസേ അന്തപരിയോസാനേ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ വേളുപബ്ബേ ഓമദ്ദിത്വാ പക്ഖിത്തായ സണ്ഹപണ്ഡുമത്തികായ ന വേളുപബ്ബം ജാനാതി 'മയി പണ്ഡുമത്തികാ ഠിതാ'തി, നാപി പണ്ഡുമത്തികാ ജാനാതി 'അഹം വേളുപബ്ബേ ഠിതാ'തി, ഏവമേവ ന പക്കാസയോ ജാനാതി 'മയി കരീസം ഠിത'ന്തി, നാപി കരീസം ജാനാതി 'അഹം പക്കാസയേ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി കരീസം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

മത്ഥലുങ്ഗം സീസകടാഹബ്ഭന്തരേ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ പുരാണലാബുകടാഹേ പക്ഖിത്തായ പിട്ഠപിണ്ഡിയാ ന ലാബുകടാഹം ജാനാതി 'മയി പിട്ഠപിണ്ഡി ഠിതാ'തി, നാപി പിട്ഠപിണ്ഡി ജാനാതി 'അഹം ലാബുകടാഹേ ഠിതാ'തി, ഏവമേവ ന സീസകടാഹബ്ഭന്തരം ജാനാതി 'മയി മത്ഥലുങ്ഗം ഠിത'ന്തി, നാപി മത്ഥലുങ്ഗം ജാനാതി 'അഹം സീസകടാഹബ്ഭന്തരേ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി മത്ഥലുങ്ഗം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതി.

യം വാ പനഞ്ഞമ്പീതി ഇമിനാ ആപോകോട്ഠാസാദീസു തീസു അനുഗതം പഥവീധാതും ലക്ഖണവസേന യേവാപനകം പഥവിം കത്വാ ദസ്സേതി.

ബാഹിരപഥവീധാതുനിദ്ദേസേ **അയോതി** കാളലോഹം. **ലോഹന്തി** ജാതിലോഹം, വിജാതിലോഹം, കിത്തിമലോഹം, പിസാചലോഹന്തി ചതുബ്ബിധം. തത്ഥ അയോ, സജ്ഝു, സുവണ്ണം, തിപു, സീസം, തമ്ബലോഹം, വേകന്തകന്തി ഇമാനി സത്ത ജാതിലോഹാനി നാമ. നാഗനാസികലോഹം വിജാതിലോഹം നാമ. കംസലോഹം, വട്ടലോഹം, ആരകൂടന്തി തീണി കിത്തിമലോഹാനി നാമ. മോരക്ഖകം, പുഥുകം, മലിനകം, ചപലകം, സേലകം, ആടകം, ഭല്ലകം, ദൂസിലോഹന്തി അട്ഠ

പിസാചലോഹാനി നാമ. തേസു പഞ്ച ജാതിലോഹാനി പാളിയം വിസും വുത്താനേവ. തമ്ബലോഹം, വേകന്തകലോഹന്തി ഇമേഹി പന ദ്വീഹി ജാതിലോഹേഹി സദ്ധിം സേസം സബ്ബമ്പി ഇധ ലോഹന്തി വേദിതബ്ബം.

തിപൂതി സേതതിപു. **സീസ**ന്തി കാളതിപു. **സജ്ഝൂ**തി രജതം. **മുത്താ**തി സാമുദ്ദികമുത്താ. **മണീ**തി ഠപേത്വാ പാളിആഗതേ വേളുരിയാദയോ സേസോ ജോതിരസാദിഭേദോ സബ്ബോപി മണി. **വേളുരിയോ**തി വംസവണ്ണമണി. **സങ്ഖോ**തി സാമുദ്ദികസങ്ഖോ. **സിലാ**തി കാളസിലാ, പണ്ഡുസിലാ, സേതസിലാതിആദിഭേദാ സബ്ബാപി സിലാ. **പവാള**ന്തി പവാളമേവ. **രജത**ന്തി കഹാപണോ. **ജാതരൂപ**ന്തി സുവണ്ണം. **ലോഹിതങ്കോ**തി രത്തമണി. **മസാരഗല്ല**ന്തി കബരമണി. തിണാദീസു ബഹിസാരാ അന്തമസോ നാളികേരാദയോപി **തിണം** നാമ. അന്തോസാരം അന്തമസോ ദാരുഖണ്ഡമ്പി **കട്ഠം** നാമ. **സക്ഖരാ**തി മുഗ്ഗമത്തതോ യാവ മുട്ഠിപ്പമാണാ മരുമ്ബാ സക്ഖരാ നാമ. മുഗ്ഗമത്തതോ പന ഹേട്ഠാ **വാലികാ**തി വുച്ചതി. **കഠല**ന്തി യം കിഞ്ചി കപാലം. **ഭൂമീ**തി പഥവീ. **പാസാണോ**തി അന്തോമുട്ഠിയം അസണ്ഠഹനതോ പട്ഠായ ഹത്ഥിപ്പമാണം അസമ്പത്തോ പാസാണോ നാമ. ഹത്ഥിപ്പമാണതോ പട്ഠായ പന ഉപരി **പബ്ബതോ** നാമ. **യം വാ പനാ**തി ഇമിനാ താലട്ഠി-നാളികേര-ഫലാദിഭേദം സേസപഥവിം ഗണ്ഹാതി. **യാ ച അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതു യാ ച ബാഹിരാ**തി ഇമിനാ ദ്വേപി പഥവീധാതുയോ കക്ഖളട്ഠേന ലക്ഖണതോ ഏകാ പഥവീധാതു ഏവാതി ദസ്സേതി.

൬൭൪. **ആപോധാതു**നിദ്ദേസാദീസു ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **ആപോ ആപോഗത**ന്തിആദീസു ആബന്ധനവസേന ആപോ. തദേവ ആപോസഭാവം ഗതത്താ ആപോഗതം നാമ. സ്നേഹവസേന **സ്നേഹോ**. സോയേവ സ്നേഹസഭാവം ഗതത്താ **സ്നേഹഗതം** നാമ. **ബന്ധനത്തം രൂപസ്സാ**തി അവിനിബ്ഭോഗരൂപസ്സ ബന്ധനഭാവോ. **പിത്തം സേമ്ഹ**ന്തിആദീനിപി വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദവസേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ ധാതുവസേനേവ മനസികാതബ്ബാനി.

തത്രായം നയോ - **പിത്തേസു** ഹി അബദ്ധപിത്തം ജീവിതിന്ദ്രിയപടിബദ്ധം സകലസരീരം ബ്യാപേത്വാ ഠിതം, ബദ്ധപിത്തം പിത്തകോസകേ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ പൂവം ബ്യാപേത്വാ ഠിതേ തേലേ ന പൂവം ജാനാതി 'തേലം മം ബ്യാപേത്വാ ഠിത'ന്തി, നാപി തേലം ജാനാതി 'അഹം പൂവം ബ്യാപേത്വാ ഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന സരീരം ജാനാതി 'അബദ്ധപിത്തം മം ബ്യാപേത്വാ ഠിത'ന്തി, നാപി അബദ്ധപിത്തം ജാനാതി 'അഹം സരീരം ബ്യാപേത്വാ ഠിത'ന്തി. യഥാ ച വസ്സോദകേന പുണ്ണേ കോസാതകീകോസകേ ന കോസാതകീകോസകോ ജാനാതി 'മയി വസ്സോദകം ഠിത'ന്തി, നാപി വസ്സോദകം ജാനാതി 'അഹം കോസാതകീകോസകേ ഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന പിത്തകോസകോ ജാനാതി മയി ബദ്ധപിത്തം ഠിതന്തി, നാപി ബദ്ധപിത്തം ജാനാതി 'അഹം പിത്തകോസകേ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി പിത്തം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

സേമ്ഹം ഏകപത്ഥപൂരപ്പമാണം ഉദരപടലേ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ ഉപരി സഞ്ജാതഫേണപടലായ ചന്ദനികായ ന ചന്ദനികാ ജാനാതി 'മയി ഫേണപടലം ഠിത'ന്തി, നാപി ഫേണപടലം ജാനാതി 'അഹം ചന്ദനികായ ഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന ഉദരപടലം ജാനാതി 'മയി സേമ്ഹം ഠിത'ന്തി, നാപി സേമ്ഹം ജാനാതി 'അഹം ഉദരപടലേ ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി സേമ്ഹം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

പുബ്ബോ അനിബദ്ധോകാസോ, യത്ഥ യത്ഥേവ ഖാണുകണ്ടകപ്പഹരണഅഗ്ഗിജാലാദീഹി അഭിഹടേ സരീരപ്പദേസേ ലോഹിതം സണ്ഠഹിത്വാ പച്ചതി, ഗണ്ഡപീളകാദയോ വാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ തത്ഥേവ തിട്ഠതി. തത്ഥ യഥാ ഫരസുപ്പഹാരാദിവസേന പഗ്ഘരിതനിയാസേ രുക്ഖേ ന രുക്ഖസ്സ ഫരസുപ്പഹാരാദിപ്പദേസാ ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു നിയ്യാസോ ഠിതോ'തി, നാപി നിയ്യാസോ ജാനാതി 'അഹം രുക്ഖസ്സ ഫരസുപ്പഹാരാദിപ്പദേസേസു ഠിതോ'തി, ഏവമേവ ന സരീരസ്സ ഖാണുകണ്ടകാദീഹി അഭിഹടപ്പദേസാ ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു പുബ്ബോ ഠിതോ'തി, നാപി പുബ്ബോ ജാനാതി 'അഹം തേസു പദേസേസു ഠിതോ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി പുബ്ബോ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

ലോഹിതേസു സംസരണലോഹിതം അബദ്ധപിത്തം വിയ സകലസരീരം ബ്യാപേത്വാ ഠിതം. സന്നിചിതലോഹിതം യകനട്ഠാനസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗം പൂരേത്വാ ഏകപത്തപൂരണപ്പമാണം വക്കഹദയയകനപപ്ഫാസാനി തേമേന്തം ഠിതം. തത്ഥ സംസരണലോഹിതേ അബദ്ധപിത്തസദിസോവ വിനിച്ഛയോ. ഇതരം പന യഥാ ജജ്ജരകപാലട്ഠേ ഉദകേ ഹേട്ഠാ ലേഡ്ഡുഖണ്ഡാനി തേമയമാനേ ന ലേഡ്ഡുഖണ്ഡാനി ജാനന്തി 'മയം ഉദകേന തേമിയമാനാ ഠിതാ'തി, നാപി ഉദകം ജാനാതി 'അഹം ലേഡ്ഡുഖണ്ഡാനി തേമേമീ'തി, ഏവമേവ ന യകനസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗട്ഠാനം വക്കാദീനി വാ ജാനന്തി 'മയി ലോഹിതം ഠിതം, അമ്ഹേ വാ തേമയമാനം ഠിത'ന്തി, നാപി ലോഹിതം ജാനാതി 'അഹം യകനസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗം പൂരേത്വാ വക്കാദീനി തേമയമാനം ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി ലോഹിതം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

സേദോ അഗ്ഗിസന്താപാദികാലേസു കേസലോമകൂപവിവരാനി പൂരേത്വാ തിട്ഠതി ചേവ പഗ്ഘരതി ച. തത്ഥ യഥാ ഉദകാ അബ്ബൂള്ഹമത്തേസു ഭിസമുളാലകുമുദനാളകലാപേസു ന ഭിസാദികലാപവിവരാനി ജാനന്തി 'അമ്ഹേഹി ഉദകം പഗ്ഘരതീ'തി, നാപി ഭിസാദികലാപവിവരേഹി പഗ്ഘരന്തം ഉദകം ജാനാതി 'അഹം ഭിസാദികലാപവിവരേഹി പഗ്ഘരാമീ'തി, ഏവമേവ ന കേസലോമകൂപവിവരാനി ജാനന്തി 'അമ്ഹേഹി സേദോ പഗ്ഘരതീ'തി, നാപി സേദോ ജാനാതി 'അഹം കേസലോമകൂപവിവരേഹി പഗ്ഘരാമീ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി സേദോ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

മേദോ ഥൂലസ്സ സകലസരീരം ഫരിത്വാ കിസസ്സ ജങ്ഘമംസാദീനി നിസ്സായ ഠിതോ പത്ഥിന്നസ്നേഹോ. തത്ഥ യഥാ ഹലിദ്ദിപിലോതികപടിച്ഛന്നേ മംസപുഞ്ജേ ന മംസപുഞ്ജോ ജാനാതി 'മം നിസ്സായ ഹലിദ്ദിപിലോതികാ ഠിതാ'തി, നാപി ഹലിദ്ദിപിലോതികാ ജാനാതി 'അഹം മംസപുഞ്ജം നിസ്സായ ഠിതാ'തി, ഏവമേവ ന സകലസരീരേ ജങ്ഘാദീസു വാ മംസം ജാനാതി 'മം നിസ്സായ മേദോ ഠിതോ'തി, നാപി മേദോ ജാനാതി 'അഹം സകലസരീരേ ജങ്ഘാദീസു വാ മംസം നിസ്സായ ഠിതോ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി മേദോ നാമ ഇമസ്മിം

സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ പത്ഥിന്നസ്നേഹോ പത്ഥിന്നയൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

അസ്സു യദാ സഞ്ജായതി തദാ അക്ഖികൂപകേ പൂരേത്വാ തിട്ഠതി വാ പഗ്ഘരതി വാ. തത്ഥ യഥാ ഉദകപുണ്ണേസു തരുണതാലട്ഠികൂപകേസു ന തരുണതാലട്ഠികൂപകാ ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു ഉദകം ഠിത'ന്തി, നാപി ഉദകം ജാനാതി 'അഹം തരുണതാലട്ഠികൂപകേസു ഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന അക്ഖികൂപകാ ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു അസ്സു ഠിത'ന്തി, നാപി അസ്സു ജാനാതി 'അഹം അക്ഖികൂപകേസു ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി അസ്സു നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

വസാ അഗ്ഗിസന്താപാദികാലേ ഹത്ഥതലഹത്ഥപിട്ഠിപാദതലപാദപിട്ഠിനാസപുടനലാടഅംസകൂടേസു ഠിതവിലീനസ്നേഹോ. തത്ഥ യഥാ പക്ഖിത്തതേലേ ആചാമേ ന ആചാമോ ജാനാതി 'മം തേലം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിത'ന്തി, നാപി തേലം ജാനാതി 'അഹം ആചാമം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന ഹത്ഥതലാദിപ്പദേസോ ജാനാതി 'മം വസാ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതാ'തി, നാപി വസാ ജാനാതി 'അഹം ഹത്ഥതലാദിപ്പദേസേ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതാ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി വസാ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

ഖേളോ തഥാരൂപേ ഖേളുപ്പത്തിപച്ചയേ സതി ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരോഹിത്വാ ജിവ്ഹായ തിട്ഠതി. തത്ഥ യഥാ അബ്ബോച്ഛിന്നഉദകനിസ്സന്ദേ നദീതീരകൂപകേ ന കൂപതലം ജാനാതി 'മയി ഉദകം സന്തിട്ഠതീ'തി, നാപി ഉദകം ജാനാതി 'അഹം കൂപതലേ സന്തിട്ഠാമീ'തി , ഏവമേവ ന ജിവ്ഹാതലം ജാനാതി 'മയി ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരോഹിത്വാ ഖേളോ ഠിതോ'തി, നാപി ഖേളോ ജാനാതി 'അഹം ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരോഹിത്വാ ജിവ്ഹാതലേ ഠിതോ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി ഖേളോ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

സിങ്ഘാണികാ യദാ സഞ്ജായതി തദാ നാസാപുടേ പൂരേത്വാ തിട്ഠതി വാ പഗ്ഘരതി വാ. തത്ഥ യഥാ പൂതിദധിഭരിതായ സിപ്പികായ ന സിപ്പികാ ജാനാതി 'മയി പൂതിദധി ഠിത'ന്തി, നാപി പൂതിദധി ജാനാതി 'അഹം സിപ്പികായ ഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന നാസാപുടാ ജാനന്തി 'അമ്ഹേസു സിങ്ഘാണികാ ഠിതാ'തി, നാപി സിങ്ഘാണികാ ജാനാതി 'അഹം നാസാപുടേസു ഠിതാ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി സിങ്ഘാണികാ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

ലസികാ അട്ഠികസന്ധീനം അബ്ഭഞ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ അസീതിസതസന്ധീസു ഠിതാ. തത്ഥ യഥാ തേലബ്ഭഞ്ജിതേ അക്ഖേ ന അക്ഖോ ജാനാതി 'മം തേലം അബ്ഭഞ്ജിത്വാ ഠിത'ന്തി, നാപി തേലം ജാനാതി 'അഹം അക്ഖം അബ്ഭഞ്ജിത്വാ ഠിത'ന്തി, ഏവമേവ ന അസീതിസതസന്ധയോ ജാനന്തി 'ലസികാ അമ്ഹേ അബ്ഭഞ്ജിത്വാ ഠിതാ'തി, നാപി ലസികാ ജാനാതി 'അഹം അസീതിസതസന്ധയോ അബ്ഭഞ്ജിത്വാ ഠിതാ'തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി ലസികാ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി.

മുത്തം വത്ഥിസ്സ അബ്ഭന്തരേ ഠിതം. തത്ഥ യഥാ ചന്ദനികായ പക്ഖിത്തേ അധോമുഖേ രവണഘടേ ന രവണഘടോ ജാനാതി 'മയി ചന്ദനികാരസോ ഠിതോ'തി, നാപി ചന്ദനികാരസോ ജാനാതി 'അഹം രവണഘടേ ഠിതോ'തി, ഏവമേവ ന വത്ഥി ജാനാതി 'മയി മുത്തം ഠിത'ന്തി, നാപി മുത്തം ജാനാതി 'അഹം വത്ഥിമ്ഹി ഠിത'ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി മുത്തം നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ യൂസഭൂതോ ആബന്ധനാകാരോ ആപോധാതൂതി. **യം വാ പനാ**തി അവസേസേസു തീസു കോട്ഠാസേസു ആപോധാതും സന്ധായ വുത്തം.

ബാഹിരആപോധാതുനിദ്ദേസേ മൂലം പടിച്ച നിബ്ബത്തോ രസോ **മൂലരസോ** നാമ. **ഖന്ധരസാദീ**സുപി ഏസേവ നയോ. ഖീരാദീനി പാകടാനേവ. യഥാ പന ഭേസജ്ജസിക്ഖാപദേ ഏവമിധ നിയമോ നത്ഥി. യം കിഞ്ചി ഖീരം ഖീരമേവ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഭുമ്മാനീ**തി ആവാടാദീസു ഠിതഉദകാനി. **അന്തലിക്ഖാനീ**തി പഥവിം അപ്പത്താനി വസ്സോദകാനി. **യം വാ പനാ**തി ഹിമോദകകപ്പവിനാസകഉദകപഥവീസന്ധാരകഉദകാദീനി ഇധ യേവാപനകട്ഠാനം പവിട്ഠാനി.

൧൭൭. **തേജോധാതു**നിദ്ദേസേ തേജനവസേന **തേജോ**. തേജോവ തേജോഭാവം ഗതത്താ **തേജോഗതം. ഉസ്മാ**തി ഉണ്ഹാകാരോ. ഉസ്മാവ ഉസ്മാഭാവം ഗതത്താ **ഉസ്മാഗതം. ഉസുമ**ന്തി ചണ്ഡഉസുമം. തദേവ ഉസുമഭാവം ഗതത്താ **ഉസുമഗതം. യേന ചാ**തി യേന തേജോഗതേന കുപ്പിതേന. **സന്തപ്പതീ**തി അയം കായോ സന്തപ്പതി, ഏകാഹികജരാദിഭാവേന ഉസുമജാതോ ഹോതി. **യേന ച ജീരീയതീ**തി യേന അയം കായോ ജീരീയതി, ഇന്ദ്രിയവേകല്ലതം ബലപരിക്ഖയം വലിപലിതാദിഭാവഞ്ച പാപുണാതി. **യേന ച പരിഡയ്ഹതീ**തി യേന കുപ്പിതേന അയം കായോ ഡയ്ഹതി, സോ ച പുഗ്ഗലോ 'ഡയ്ഹാമി ഡയ്ഹാമീ'തി കന്ദന്തോ സതധോതസപ്പിഗോസീതചന്ദനാദിലേപനഞ്ചേവ താലവണ്ടവാതഞ്ച പച്ചാസീസതി. **യേന ച അസിതപീതഖായിതസായിതം സമ്മാ പരിണാമം ഗച്ഛതീ**തി യേനേതം അസിതം വാ ഓദനാദി, പീതം വാ പാനകാദി, ഖായിതം വാ പിട്ഠഖജ്ജകാദി, സായിതം വാ അമ്ബപക്കമധുഫാണിതാദി സമ്മാ പരിപാകം ഗച്ഛതി, രസാദിഭാവേന വിവേകം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച പുരിമാ തയോ തേജോധാതൂ ചതുസമുട്ഠാനാ, പച്ഛിമോ കമ്മസമുട്ഠാനോവ. അയം താവേത്ഥ പദസംവണ്ണനാ.

ഇദം പന മനസികാരവിധാനം - ഇധ ഭിക്ഖു 'യേന സന്തപ്പതി, അയം ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ പരിപാചനാകാരോ തേജോധാതൂ'തി മനസി കരോതി; 'യേന ജീരീയതി, യേന പരിഡയ്ഹതി, യേന അസിതപീതഖായിതസായിതം സമ്മാ പരിണാമം ഗച്ഛതി, അയം ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ പരിപാചനാകാരോ

തേജോധാതൂ'തി മനസി കരോതി. **യം വാ പനാതി** ഇമസ്മിം സരീരേ പാകതികോ ഏകോ ഉതു അത്ഥി, സോ യേവാപനകട്ഠാനം പവിട്ഠോ.

ബാഹിരതേജോധാതുനിദ്ദേസേ കട്ഠം പടിച്ച പജ്ജലിതോ കട്ഠുപാദാനോ അഗ്ഗി **കട്ഠഗ്ഗി** നാമ. സകലികഗ്ഗിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **സങ്കാരഗ്ഗീ**തി കചവരം സംകഡ്ഢിത്വാ ജാലാപിതോ കചവരഗ്ഗി. **ഇന്ദഗ്ഗീ**തി അസനിഅഗ്ഗി. **അഗ്ഗിസന്താപോ**തി ജാലായ വാ വീതച്ചികങ്ഗാരാനം വാ സന്താപോ. **സൂരിയസന്താപോ**തി ആതപോ. **കട്ഠസന്നിചയസന്താപോ**തി കട്ഠരാസിട്ഠാനേ സന്താപോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **യം വാ പനാതി** പേതഗ്ഗി കപ്പവിനാസഗ്ഗി നിരയഗ്ഗിആദയോ ഇധ യേവാപനകട്ഠാനം പവിട്ഠാ.

൬൭൩. **വായോധാതു**നിദ്ദേസേ വായനവസേന **വായോ**. വായോവ വായോഭാവം ഗതത്താ **വായോഗതം. ഥമ്ഭിതത്തം രൂപസ്സാ**തി അവിനിബ്ഭോഗരൂപസ്സ ഥമ്ഭിതഭാവോ. **ഉദ്ധങ്ഗമാ വാതാ**തി ഉഗ്ഗാരഹിക്കാദി പവത്തകാ ഉദ്ധം ആരോഹനവാതാ . **അധോഗമാ വാതാ**തി ഉച്ചാരപസ്സാവാദിനീഹരണകാ അധോ ഓരോഹനവാതാ. **കുച്ഛിസയാ വാതാ**തി അന്താനം ബഹിവാതാ. **കോട്ഠാസയാ വാതാ**തി അന്താനം അന്തോവാതാ. **അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരിനോ വാതാ**തി ധമനിജാലാനുസാരേന സകലസരീരേ അങ്ഗമങ്ഗാനി അനുസടാ സമിഞ്ജനപസാരണാദിനിബ്ബത്തകാ വാതാ. **സത്ഥകവാതാ**തി സന്ധിബന്ധനാനി കത്തരിയാ ഛിന്ദന്താ വിയ പവത്തവാതാ. **ഖുരകവാതാ**തി ഖുരേന വിയ ഹദയം ഫാലനവാതാ. **ഉപ്പലകവാതാ**തി ഹദയമംസമേവ ഉപ്പാടനകവാതാ. **അസ്സാസോ**തി അന്തോപവിസനനാസികാവതോ. **പസ്സാസോ**തി ബഹിനിക്ഖമനനാസികാവതോ. ഏത്ഥ ച പുരിമാ സബ്ബേ ചതുസമുട്ഠാനാ, അസ്സാസപസ്സാസാ ചിത്തസമുട്ഠാനാവ. അയമേത്ഥ പദവണ്ണനാ.

ഇദം പന മനസികാരവിധാനം - ഇധ ഭിക്ഖു ഉദ്ധങ്ഗമാദിഭേദേ വാതേ ഉദ്ധങ്ഗമാദിവസേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ 'ഉദ്ധങ്ഗമാ വാതാ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ വിത്ഥമ്ഭനാകാരോ വായോധാതൂ'തി മനസി കരോതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **യം വാ പനാതി** സേസേ വായോകോട്ഠാസേ അനുഗതാ വാതാ ഇധ യേവാപനകട്ഠാനം പവിട്ഠാ.

ബാഹിരവായോധാതുനിദ്ദേസേ **പുരത്ഥിമാ വാതാ**തി പുരത്ഥിമദിസതോ ആഗതാ വാതാ. **പച്ഛിമുത്തരദക്ഖിണേസുപി** ഏസേവ നയോ. **സരജാ വാതാ**തി സഹ രജേന സരജാ. **അരജാ വാതാ**തി രജവിരഹിതാ സുദ്ധാ അരജാ നാമ. **സീതാ**തി സീതഉതുസമുട്ഠാനാ സീതവലാഹകന്തരേ സമുട്ഠിതാ. **ഉണ്ഹാ**തി ഉണ്ഹഉതുസമുട്ഠാനാ ഉണ്ഹവലാഹകന്തരേ സമുട്ഠിതാ. **പരിത്താ**തി മന്ദാ തനുകവാതാ. **അധിമത്താ**തി ബലവവാതാ. **കാളാ**തി കാളവലാഹകന്തരേ സമുട്ഠിതാ, യേഹി അബ്ഭാഹതോ ഛവിവണ്ണോ കാളകോ ഹോതി. തേസം ഏതം അധിവചനന്തിപി ഏകേ. **വേരമ്ഭവാതാ**തി യോജനതോ ഉപരി വായനവാതാ. **പക്ഖവാതാ**തി അന്തമസോ മക്ഖികായപി പക്ഖായൂഹനസമുട്ഠിതാ വാതാ. **സുപണ്ണവാതാ**തി ഗരുളവാതാ. കാമഞ്ച ഇമേപി പക്ഖവാതാവ ഉസ്സദവസേന പന വിസും ഗഹിതാ. **താലവണ്ടവാതാ**തി താലപണ്ണേഹി വാ അഞ്ഞേന വാ കേനചി മണ്ഡലസണ്ഠാനേന സമുട്ഠാപിതാ വാതാ. **വിധൂപനവാതാ**തി ബീജനപത്തകേന സമുട്ഠാപിതാ വാതാ. ഇമാനി ച താലവണ്ടവിധൂപനാനി അനുപ്പന്നമ്പി വാതം ഉപ്പാദേന്തി, ഉപ്പന്നമ്പി പരിവത്തേന്തി. **യം വാ പനാതി** ഇധ പാളിആഗതേ ഠപേത്വാ സേസവാതാ യേവാപനകട്ഠാനം പവിട്ഠാ.

൬൭൪. **ആകാസധാതു**നിദ്ദേസേ അപ്പടിഘട്ടനട്ഠേന ന കസ്സതീതി **ആകാസോ**. ആകാസോവ ആകാസഭാവം ഗതത്താ **ആകാസഗതം**. അഘട്ടനീയതായ **അഘം**. അഘമേവ അഘഭാവം ഗതത്താ **അഘഗതം** . **വിവരോ**തി അന്തരം. തദേവ വിവരഭാവം ഗതത്താ **വിവരഗതം**. **അസമ്ഫുട്ഠം മംസലോഹിതേഹീ**തി മംസലോഹിതേഹി നിസ്സടം. കണ്ണച്ഛിദ്ദന്തിആദി പന തസ്സേവ പഭേദദസ്സനം. തത്ഥ **കണ്ണച്ഛിദ്ദ**ന്തി കണ്ണസ്മിം ഛിദ്ദം വിവരം മംസലോഹിതേഹി അസമ്ഫുട്ഠോകാസോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **യേനാ**തി യേന വിവരേന ഏതം അസിതാദിഭേദം അജ്ഝോഹരണീയം അജ്ഝോഹരതി, അന്തോ പവേസേതി. **യത്ഥാ**തി യസ്മിം അന്തോഉദരപടലസങ്ഖാതേ ഓകാസേ ഏതദേവ ചതുബ്ബിധം അജ്ഝോഹരണീയം തിട്ഠതി. **യേനാ**തി യേന വിവരേന സബ്ബമ്പേതം വിപക്കം കസടഭാവം ആപന്നം നിക്ഖമതി, തം ഉദരപടലതോ യാവ കരീസമഗ്ഗാ വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലമത്തം ഛിദ്ദം മംസലോഹിതേഹി അസമ്ഫുട്ഠം നിസ്സടം ആകാസധാതൂതി വേദിതബ്ബം. **യം വാ പനാതി** ഏത്ഥ ചമ്മന്തരം മംസന്തരം ന്ഹാരുന്തരം അട്ഠിന്തരം ലോമന്തരന്തി ഇദം സബ്ബം യേവാപനകട്ഠാനം പവിട്ഠം.

ബാഹിരകആകാസധാതുനിദ്ദേസേ **അസമ്ഫുട്ഠം ചതൂഹി മഹാഭൂതേഹീ**തി ചതൂഹി മഹാഭൂതേഹി നിസ്സടം ഭിത്തിഛിദ്ദകവാടഛിദ്ദാദികം വേദിതബ്ബം. ഇമിനാ യസ്മിം ആകാസേ പരികമ്മം കരോന്തസ്സ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി തം കഥിതം.

൬൭൫. **വിഞ്ഞാണധാതു**നിദ്ദേസേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതാ ധാതു **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു**. സേസാസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ഇമാസു ഛസു ധാതൂസു പരിഗ്ഗഹിതാസു അട്ഠാരസ ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹിതാവ ഹോന്തി. കഥം? പഥവീതേജോവായോധാതുഗ്ഗഹണേന താവ ഫോട്ഠബ്ബധാതു ഗഹിതാവ ഹോതി, ആപോധാതുആകാസധാതുഗ്ഗഹണേന ധമ്മധാതു, വിഞ്ഞാണധാതുഗ്ഗഹണേന തസ്സാ പുരേചാരികപച്ഛാചാരികത്താ മനോധാതു ഗഹിതാവ ഹോതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുആദയോ സുത്തേ ആഗതാ ഏവ. സേസാ നവ ആഹരിത്വാ ദസ്സേതബ്ബാ . ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുഗ്ഗഹണേന ഹി തസ്സാ നിസ്സയഭൂതാ ചക്ഖുധാതു, ആരമ്മണഭൂതാ രൂപധാതു ച ഗഹിതാവ ഹോന്തി. ഏവം സോതവിഞ്ഞാണധാതുആദിഗ്ഗഹണേന സോതധാതുആദയോതി അട്ഠാരസാപി ഗഹിതാവ ഹോന്തി. താസു ദസഹി ധാതൂഹി രൂപപരിഗ്ഗഹോ കഥിതോ ഹോതി. സത്തഹി അരൂപപരിഗ്ഗഹോ. ധമ്മധാതുയാ സിയാ രൂപപരിഗ്ഗഹോ, സിയാ അരൂപപരിഗ്ഗഹോ. ഇതി അഡ്ഢേകാദസഹി ധാതൂഹി രൂപപരിഗ്ഗഹോ, അഡ്ഢട്ഠധാതൂഹി അരൂപപരിഗ്ഗഹോതി രൂപാരൂപപരിഗ്ഗഹോ കഥിതോ ഹോതി. രൂപാരൂപം പഞ്ചക്ഖന്ധാ. തം ഹോതി ദുക്ഖസച്ചം. തംസമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം . ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം. തംപജാനനോ മഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചന്തി ഇദം ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം അട്ഠാരസധാതുവസേന അഭിനിവിട്ഠസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ മത്ഥകം പാപേത്വാ നിഗമനം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം.

൬൭൬. ഇദാനി ദുതിയഛക്കം ദസ്സേന്തോ **അപരാപി ഛ ധാതുയോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഖധാതു ദുക്ഖധാതൂ**തി കായപ്പസാദവത്ഥുകാനി സുഖദുക്ഖാനി സപ്പടിപക്ഖവസേന യുഗളകതോ ദസ്സിതാനി. സുഖഞ്ഹി ദുക്ഖസ്സ പടിപക്ഖോ, ദുക്ഖം സുഖസ്സ. യത്തകം സുഖേന ഫരിതട്ഠാനം തത്തകം ദുക്ഖം ഫരതി. യത്തകം ദുക്ഖേന ഫരിതട്ഠാനം തത്തകം സുഖം ഫരതി. **സോമനസ്സധാതു ദോമനസ്സധാതൂ**തി ഇദമ്പി തഥേവ യുഗളകം കതം.

സോമനസ്സഞ്ഹി ദോമനസ്സസ്സ പടിപക്ഖോ, ദോമനസ്സം സോമനസ്സസ്സ. യത്തകം സോമനസ്സേന ഫരിതട്ഠാനം തത്തകം ദോമനസ്സം ഫരതി. യത്തകം ദോമനസ്സേന ഫരിതട്ഠാനം തത്തകം സോമനസ്സം ഫരതി.

ഉപേക്ഖാധാതു അവിജ്ജാധാതൂതി ഇദം പന ദ്വയം സരിക്ഖകവസേന യുഗളകം കതം. ഉഭയമ്പി ഹേതം അവിഭൂതത്താ സരിക്ഖകം ഹോതി. തത്ഥ സുഖദുക്ഖധാതുഗ്ഗഹണേന തം സമ്പയുത്താ കായവിഞ്ഞാണധാതു, വത്ഥുഭൂതാ കായധാതു, ആരമ്മണഭൂതാ ഫോട്ഠബ്ബധാതു ച ഗഹിതാവ ഹോന്തി. സോമനസ്സദോമനസ്സധാതുഗ്ഗഹണേന തം സമ്പയുത്താ മനോവിഞ്ഞാണധാതു ഗഹിതാ ഹോതി. അവിജ്ജാധാതുഗ്ഗഹണേന ധമ്മധാതു ഗഹിതാ. ഉപേക്ഖാധാതുഗ്ഗഹണേന ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണധാതുമനോധാതുയോ , താസംയേവ വത്ഥാരമ്മണഭൂതാ ചക്ഖുധാതുരൂപധാതുആദയോ ച ഗഹിതാതി ഏവം അട്ഠാരസപി ധാതുയോ ഗഹിതാവ ഹോന്തി. ഇദാനി താസു ദസഹി ധാതൂഹി രൂപപരിഗ്ഗഹോതിആദി സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവമ്പി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ മത്ഥകം പാപേത്വാ നിഗമനം കഥിതം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **കതമാ സുഖധാതു യം കായികം സാതന്തി** ആദീനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനേവ.

൧൮൧. തതിയഛക്കേ **കാമോതി** ദ്വേ കാമാ - വത്ഥുകാമോ ച കിലേസകാമോ ച. തത്ഥ കിലേസകാമം സന്ധായ കാമപടിസംയുത്താ ധാതു **കാമധാതു,** കാമവിതക്കസ്സേതം നാമം. വത്ഥുകാമം സന്ധായ കാമോയേവ ധാതു **കാമധാതു,** കാമാവചരധമ്മാനമേതം നാമം. ബ്യാപാദപടിസംയുത്താ ധാതു **ബ്യാപാദധാതു,** ബ്യാപാദവിതക്കസ്സേതം നാമം. ബ്യാപാദോവ ധാതു ബ്യാപാദധാതു, ദസആഘാതവത്ഥുകസ്സ പടിഘസ്സേതം നാമം. വിഹിംസാ പടിസംയുത്താ ധാതു **വിഹിംസാധാതു,** വിഹിംസാവിതക്കസ്സേതം നാമം. വിഹിംസായേവ ധാതു വിഹിംസാധാതു, പരസത്തവിഹേസനസ്സേതം നാമം. അയം പന ഹേട്ഠാ അനാഗതത്താ ഏവം അത്ഥാദിവിഭാഗതോ വേദിതബ്ബാ - വിഹിംസന്തി ഏതായ സത്തേ, വിഹിംസനം വാ ഏതം സത്താനന്തി വിഹിംസാ. സാ വിഹേഠനലക്ഖണാ, കരുണാപടിപക്ഖലക്ഖണാ വാ; പരസന്താനേ ഉബ്ബേഗജനനരസാ, സകസന്താനേ കരുണാവിദ്ധംസനരസാ വാ; ദുക്ഖായതനപച്ചുപട്ഠാനാ; പടിഘപദട്ഠാനാതി വേദിതബ്ബാ. നേക്ഖമ്മം വുച്ചതി ലോഭാ നിക്ഖന്തത്താ അലോഭോ, നീവരണേഹി നിക്ഖന്തത്താ പഠമജ്ഝാനം, സബ്ബാകുസലേഹി നിക്ഖന്തത്താ സബ്ബകുസലം. നേക്ഖമ്മപടിസംയുത്താ ധാതു **നേക്ഖമ്മധാതു,** നേക്ഖമ്മവിതക്കസ്സേതം നാമം. നേക്ഖമ്മമേവ ധാതു നേക്ഖമ്മധാതു, സബ്ബസ്സാപി കുസലസ്സേതം നാമം. അബ്യാപാദപടിസംയുത്താ ധാതു **അബ്യാപാദധാതു,** അബ്യാപാദവിതക്കസ്സേതം നാമം. അബ്യാപാദോവ ധാതു അബ്യാപാദധാതു, മേത്തായേതം നാമം. അവിഹിംസാപടിസംയുത്താ ധാതു **അവിഹിംസാധാതു,** അവിഹിംസാ വിതക്കസ്സേതം നാമം. അവിഹിംസാവ ധാതു അവിഹിംസാധാതു, കരുണായേതം നാമം.

൧൮൨. ഇദാനി തമേവത്ഥം ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമാ കാമധാതൂ**തി പദഭാജനം ആരദ്ധം. തത്ഥ **പടിസംയുത്തോതി** സംപയോഗവസേന പടിസംയുത്തോ. **തക്കോ വിതക്കോ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **വിഹേഠേതീ**തി ബാധേതി, ദുക്ഖാപേതി. **ഹേഠനാ**തി പാണിപ്പഹാരാദീഹി ബാധനാ, ദുക്ഖുപ്പാദനാ. ബലവഹേഠനാ **വിഹേഠനാ**. ഹിംസന്തി ഏതായാതി **ഹിംസനാ**. ബലവഹിംസനാ **വിഹിംസനാ. രോസനാ**തി ഘട്ടനാ. **വിരോസനാ**തി ബലവഘട്ടനാ. സബ്ബത്ഥ വാ 'വി' ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. ഉപഹനന്തി ഏതേനാതി ഉപഘാതോ, പരേസം ഉപഘാതോ **പരൂപഘാതോ**.

മേത്തായന്തി ഏതായാതി **മേത്തി**. മേത്തായനാകാരോ **മേത്തായനാ**. മേത്തായ അയിതസ്സ മേത്താസമങ്ഗിനോ ഭാവോ **മേത്തായിതത്തം**. ബ്യാപാദേന വിമുത്തസ്സ ചേതസോ വിമുത്തി **ചേതോവിമുത്തി**. ഏത്ഥ ച പുരിമേഹി തീഹി ഉപചാരപ്പത്താപി അപ്പനാപത്താപി മേത്താ കഥിതാ, പച്ഛിമേന അപ്പനാപത്താവ.

കരുണായന്തി ഏതായാതി **കരുണാ**. കരുണായനാകാരോ **കരുണായനാ**. കരുണായ അയിതസ്സ കരുണാസമങ്ഗിനോ ഭാവോ **കരുണായിതത്തം**. വിഹിംസായ വിമുത്തസ്സ ചേതസോ വിമുത്തി **ചേതോവിമുത്തി**. ഇധാപി പുരിമനയേനേവ ഉപചാരപ്പനാഭേദോ വേദിതബ്ബോ. ഉഭയത്ഥാപി ച പരിയോസാനപദേ മേത്താകരുണാതി ചേതോവിമുത്തിവിസേസനത്ഥം വുത്തം.

ഏത്ഥ ച കാമവിതക്കോ സത്തേസുപി ഉപ്പജ്ജതി സങ്ഖാരേസുപി. ഉഭയത്ഥ ഉപ്പന്നോപി കമ്മപഥഭേദോവ. ബ്യാപാദോ പന സത്തേസു ഉപ്പന്നോയേവ കമ്മപഥം ഭിന്ദതി, ന ഇതരോ. വിഹിംസായപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച ദുവിധാ കഥാ - സബ്ബസങ്ഗാഹികാ ചേവ അസമ്ഭിന്നാ ച. കാമധാതുഗ്ഗഹണേന ഹി ബ്യാപാദവിഹിംസാധാതുയോപി ഗഹിതാ. കാമധാതുയായേവ പന നീഹരിത്വാ നീഹരിത്വാ ദ്വേപി ഏതാ ദസ്സിതാതി. അയം താവേത്ഥ സബ്ബസങ്ഗാഹികകഥാ . ഠപേത്വാ പന ബ്യാപാദവിഹിംസാധാതുയോ സേസാ സബ്ബാപി കാമധാതു ഏവാതി. അയം അസമ്ഭിന്നകഥാ നാമ. നേക്ഖമ്മധാതുഗ്ഗഹണേനാപി അബ്യാപാദഅവിഹിംസാധാതുയോ ഗഹിതായേവ. നേക്ഖമ്മധാതുതോ പന നീഹരിത്വാ നീഹരിത്വാ തദുഭയമ്പി ദസ്സിതന്തി അയമേത്ഥാപി സബ്ബസങ്ഗാഹികകഥാ. ഠപേത്വാ അബ്യാപാദഅവിഹിംസാധാതുയോ അവസേസാ നേക്ഖമ്മധാതൂതി അയം അസമ്ഭിന്നകഥാ നാമ.

ഇമാഹി ച ഛഹി ധാതൂഹി പരിഗ്ഗഹിതാ ഹി അട്ഠാരസ ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹിതാവ ഹോന്തി. സബ്ബാപി ഹി താ കാമധാതുതോവ നീഹരിത്വാ നീഹരിത്വാ ലഭാപേതബ്ബാ അട്ഠാരസ ധാതുയോവ ഹോന്തീതി തിണ്ണം ഛക്കാനം വസേന അട്ഠാരസ ഹോന്തി. ഏവം പന അഗ്ഗഹേത്വാ ഏകേകസ്മിം ഛക്കേ വുത്തനയേന അട്ഠാരസ അട്ഠാരസ കത്വാ സബ്ബാനിപി താനി അട്ഠാരസകാനി ഏകജ്ഝം അഭിസങ്ഖിപിത്വാ അട്ഠാരസേവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തന്തഭാജനീയേ സോളസ ധാതുയോ കാമാവചരാ, ദ്വേ തേഭൂമികാതി ഏവമേത്ഥ സമ്മസനചാരോവ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൧൮൩. അഭിധമ്മഭാജനീയേ സരൂപേനേവ സബ്ബാപി ധാതുയോ ദസ്സേന്തോ **അട്ഠാരസ ധാതുയോ - ചക്ഖുധാതു രൂപധാതൂ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഉദ്ദേസവാരേ താവ -

അത്ഥതോ ലക്ഖണാദിതോ, കമതാവത്വസങ്ഖതോ;
പച്ചയാ അഥ ദട്ഠബ്ബാ, വേദിതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **'അത്ഥതോ'**തി ചക്ഖതീതി **ചക്ഖു**. രൂപയതീതി **രൂപം**. ചക്ഖുസ്സ വിഞ്ഞാണം **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ**ന്തി എവമാദിനാ താവ നയേന ചക്ഖാദീനം വിസേസത്ഥതോ വേദിതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ. അവിസേസേന പന വിദഹതി, ധീയതേ, വിധാനം, വിധീയതേ ഏതായ, ഏത്ഥ വാ ധീയതീതി **ധാതു**. ലോകിയാ ഹി ധാതുയോ കാരണഭാവേന വവത്ഥിതാ ഹുത്വാ സുവണ്ണരജതാദിധാതുയോ വിയ സുവണ്ണരജതാദിം അനേകപ്പകാരം സംസാരദുക്ഖം വിദഹന്തി ; ഭാരഹാരേഹി ച ഭാരോ വിയ സത്തേഹി ധീയന്തേ ധാരീയന്തേതി അത്ഥോ. ദുക്ഖവിധാനമത്തമേവ ചേതാ അവസവത്തനതോ. ഏതാഹി ച കരണഭൂതാഹി സംസാരദുക്ഖം സത്തേഹി അനുവിധീയതി; തഥാവിഹിതഞ്ചേതം ഏതാസ്വേവ ധീയതി ഠപീയതീതി അത്ഥോ. ഇതി ചക്ഖാദീസു ഏകേകോ ധമ്മോ യഥാസമ്ഭവം വിദഹതി ധീയതേതിആദിഅത്ഥവസേന ധാതൂതി വുച്ചതി.

അപിച യഥാ തിത്ഥിയാനം അത്താ നാമ സഭാവതോ നത്ഥി, ന ഏവമേതാ. ഏതാ പന അത്തനോ സഭാവം ധാരേന്തീതി ധാതുയോ. യഥാ ച ലോകേ വിചിത്താ ഹരിതാലമനോസിലാദയോ സിലാവയവാ ധാതുയോതി വുച്ചന്തി, ഏവമേതാപി ധാതുയോ വിയ ധാതുയോ. വിചിത്താ ഹേതാ ഞാണഞ്ഞേയ്യാവയവാതി. യഥാ വാ സരീരസങ്ഖാതസ്സ സമുദായസ്സ അവയവഭൂതേസു രസസോണിതാദീസു അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസഭാഗലക്ഖണപരിച്ഛിന്നേസു ധാതുസമഞ്ഞാ, ഏവമേതേസുപി പഞ്ചക്ഖന്ധസങ്ഖാതസ്സ അത്തഭാവസ്സ അവയവേസു ധാതുസമഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ. അഞ്ഞമഞ്ഞവിസഭാഗലക്ഖണപരിച്ഛിന്നാ ഹേതേ ചക്ഖാദയോതി. അപിച ധാതൂതി നിജ്ജീവമത്തസ്സേതം അധിവചനം. തഥാ ഹി ഭഗവാ - "ഛ ധാതുരോ അയം, ഭിക്ഖു, പുരിസോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൩-൩൪൪) ജീവസഞ്ഞാസമൂഹനത്ഥം ധാതുദേസനം അകാസീതി. തസ്മാ യഥാവുത്തേനത്ഥേന ചക്ഖു ച തം ധാതു ചാതി ചക്ഖുധാതു ...പേ॰... മനോവിഞ്ഞാണഞ്ച തം ധാതു ചാതി മനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി ഏവം താവേത്ഥ അത്ഥതോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ലക്ഖണാദിതോ'തി ചക്ഖാദീനം ലക്ഖണാദിതോ പേത്ഥ വേദിതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ. താനി ച പന തേസം ലക്ഖണാദീനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

'കമതോ'തി ഇധാപി പുബ്ബേ വുത്തേസു ഉപ്പത്തിക്കമാദീസു ദേസനാക്കമോവ യുജ്ജതി. സോ ച പനായം ഹേതുഫലാനുപുബ്ബവവത്ഥാനവസേന വുത്തോ. ചക്ഖുധാതു രൂപധാതൂതി ഇദഞ്ഹി ദ്വയം ഹേതു. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതൂതി ഫലം. ഏവം സബ്ബത്ഥ കമതോ വേദിതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'താവത്വതോ'തി താവഭാവതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - തേസു തേസു ഹി സുത്താഭിധമ്മപദേസേസു ആഭാധാതു, സുഭധാതു, ആകാസാനഞ്ചായതനധാതു, വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനധാതു, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനധാതു , നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനധാതു, സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധധാതു, കാമധാതു, ബ്യാപാദധാതു, വിഹിംസാധാതു, നേക്ഖമ്മധാതു, അബ്യാപാദധാതു, അവിഹിംസാധാതു, സുഖധാതു, ദുക്ഖധാതു, സോമനസ്സധാതു, ദോമനസ്സധാതു, ഉപേക്ഖാധാതു , അവിജ്ജാധാതു, ആരമ്ഭധാതു, നിക്കമധാതു, പരക്കമധാതു, ഹീനധാതു, മജ്ഝിമധാതു, പണീതധാതു, പഥവീധാതു, ആപോധാതു, തേജോധാതു, വായോധാതു, ആകാസധാതു, വിഞ്ഞാണധാതു, സങ്ഖതധാതു, അസങ്ഖതധാതു, അനേകധാതുനാനാധാതുലോകോതി ഏവമാദയോ അഞ്ഞാപി ധാതുയോ ദിസ്സന്തി.

ഏവം സതി സബ്ബാസം വസേന പരിച്ഛേദം അകത്വാ കസ്മാ അട്ഠാരസാതി അയമേവ പരിച്ഛേദോ കതോതി ചേ? സഭാവതോ വിജ്ജമാനാനം സബ്ബധാതൂനം തദന്തോഗധത്താ. രൂപധാതുയേവ ഹി ആഭാധാതു. സുഭധാതു പന രൂപാദിപ്പടിബദ്ധാ. കസ്മാ? സുഭനിമിത്തത്താ. സുഭനിമിത്തഞ്ഹി സുഭധാതു. തഞ്ച രൂപാദിവിനിമുത്തം ന വിജ്ജതി, കുസലവിപാകാരമ്മണാ വാ രൂപാദയോ ഏവ സുഭധാതൂതി രൂപാദിമത്തമേവേസാ. ആകാസാനഞ്ചായതനധാതുആദീസു ചിത്തം മനോവിഞ്ഞാണധാതു. സേസാ ധമ്മാ ധമ്മധാതു. സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധധാതു പന സഭാവതോ നത്ഥി; ധാതുദ്വയനിരോധമത്തമേവ ഹി സാ. കാമധാതു ധമ്മധാതുമത്തം വാ ഹോതി, യഥാഹ "തത്ഥ കതമാ കാമധാതു? കാമപടിസംയുത്തോ തക്കോ ...പേ॰... മിച്ഛാസങ്കപ്പോ"തി; അട്ഠാരസപി ധാതുയോ വാ, യഥാഹ "ഹേട്ഠതോ അവീചിനിരയം പരിയന്തം കത്വാ ഉപരിതോ പരനിമ്മിതവസവത്തിദേവേ അന്തോകരിത്വാ യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാ ഖന്ധധാതുആയതനാ, രൂപാ, വേദനാ, സഞ്ഞാ, സങ്ഖാരാ, വിഞ്ഞാണം - അയം വുച്ചതി കാമധാതൂ"തി. നേക്ഖമ്മധാതു ധമ്മധാതു ഏവ; "സബ്ബേപി കുസലാ ധമ്മാ നേക്ഖമ്മധാതൂ"തി വാ വചനതോ മനോവിഞ്ഞാണധാതുപി ഹോതിയേവ.
ബ്യാപാദവിഹിംസാഅബ്യാപാദഅവിഹിംസാസുഖദുക്ഖസോമനസ്സദോമനസ്സുപേക്ഖാഅവിജ്ജാആരമ്ഭനിക്കമപരക്കമധാതു ധമ്മധാതുയേവ.

ഹീനമജ്ഝിമപണീതധാതുയോ അട്ഠാരസധാതുമത്തമേവ. ഹീനാ ഹി ചക്ഖാദയോ ഹീനധാതു. മജ്ഝിമപണീതാ ചക്ഖാദയോ മജ്ഝിമാ ചേവ പണീതാ ച ധാതൂ. നിപ്പരിയായേന പന അകുസലാ ധമ്മധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതുയോ ഹീനധാതു. ലോകിയാ കുസലാബ്യാകതാ ഉഭോപി ചക്ഖുധാതുആദയോ ച മജ്ഝിമധാതു. ലോകുത്തരാ പന ധമ്മധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതുയോ പണീതധാതു. പഥവീതേജോവായോധാതുയോ ഫോട്ഠബ്ബധാതുയേവ. ആപോധാതു ആകാസധാതു ച ധമ്മധാതുയേവ. വിഞ്ഞാണധാതു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിസത്തവിഞ്ഞാണധാതുസങ്ഖേപോയേവ. സത്തരസ ധാതുയോ ധമ്മധാതുഏകദേസോ ച സങ്ഖതധാതു. അസങ്ഖതധാതു പന ധമ്മധാതുഏകദേസോവ. അനേകധാതുനാനാധാതുലോകോ പന അട്ഠാരസധാതുപ്പഭേദമത്തമേവാതി. ഇതി സഭാവതോ വിജ്ജമാനാനം സബ്ബധാതൂനം തദന്തോഗധത്താ അട്ഠാരസേവ വുത്താതി.

അപിച വിജാനനസഭാവേ വിഞ്ഞാണേ ജീവസഞ്ഞീനം ജീവസഞ്ഞാസമൂഹനത്ഥമ്പി അട്ഠാരസേവ വുത്താ . സന്തി ഹി സത്താ വിജാനനസഭാവേ വിഞ്ഞാണേ ജീവസഞ്ഞിനോ. തേസം ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണമനോവിഞ്ഞാണധാതുഭേദേന തസ്സാ അനേകത്തം, ചക്ഖുരൂപാദിപച്ചയായത്തവുത്തിതായ അനിച്ചതഞ്ച പകാസേത്വാ ദീഘരത്താനുസയിതം ജീവസഞ്ഞം സമൂഹനിതുകാമേന ഭഗവതാ അട്ഠാരസ ധാതുയോ പകാസിതാ. കിഞ്ച ഭിയ്യോ? തഥാ വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേന; യേ ച ഇമായ നാതിസങ്ഖേപവിത്ഥാരായ ദേസനായ വേനേയ്യാ സത്താ, തദജ്ഝാസയവസേന ച അട്ഠാരസേവ പകാസിതാ.

> സങ്ഖേപവിത്ഥാരനയേന തഥാ തഥാ ഹി,
> ധമ്മം പകാസയതി ഏസ യഥാ യഥാസ്സ;
> സദ്ധമ്മതേജവിഹതം വിലയം ഖണേന,

വേനേയ്യസത്തഹദയേസു തമോ പയാതീതി.

ഏവമേത്ഥ 'താവത്വതോ' വേദിതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'സങ്ഖതോ'തി ചക്ഖുധാതു താവ ജാതിതോ ഏകോ ധമ്മോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി ചക്ഖുപസാദവസേന. തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാകായരൂപസദ്ദഗന്ധരസധാതുയോ സോതപസാദാദിവസേന. ഫോട്ഠബ്ബധാതു പന പഥവീതേജോവായോവസേന തയോ ധമ്മാതി സങ്ഖം ഗച്ഛതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു കുസലാകുസലവിപാകവസേന ദ്വേ ധമ്മാതി സങ്ഖം ഗച്ഛതി. തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണധാതുയോ. മനോധാതു പന പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനകുസലാകുസലവിപാകസമ്പടിച്ഛനവസേന തയോ ധമ്മാതി സങ്ഖം ഗച്ഛതി. ധമ്മധാതു തിണ്ണം അരൂപക്ഖന്ധാനം, സോളസന്നം സുഖുമരൂപാനം, അസങ്ഖതായ ച ധാതുയാ വസേന വീസതിധമ്മാതി സങ്ഖം ഗച്ഛതി. മനോവിഞ്ഞാണധാതു സേസകുസലാകുസലാബ്യാകതവിഞ്ഞാണവസേന ഛസത്തതിധമ്മാതി സങ്ഖം ഗച്ഛതീതി ഏവമേത്ഥ 'സങ്ഖതോ' വേദിതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'പച്ചയാ'തി ചക്ഖുധാതുആദീനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുആദീസു പച്ചയതോ വേദിതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ. സോ പനേതേസം പച്ചയഭാവോ നിദ്ദേസവാരേ ആവി ഭവിസ്സതി.

'ദട്ഠബ്ബാ'തി ദട്ഠബ്ബതോപേത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോതി അത്ഥോ. സബ്ബാ ഏവ ഹി സങ്ഖതാ ധാതുയോ പുബ്ബന്താപരന്തവിവിത്തതോ, ധുവസുഭസുഖത്തഭാവസുഞ്ഞതോ, പച്ചയായത്തവുത്തിതോ ച ദട്ഠബ്ബാ. വിസേസതോ പനേത്ഥ ഭേരിതലം വിയ ചക്ഖുധാതു ദട്ഠബ്ബാ, ദണ്ഡോ വിയ രൂപധാതു, സദ്ദോ വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു . തഥാ ആദാസതലം വിയ ചക്ഖുധാതു, മുഖം വിയ രൂപധാതു, മുഖനിമിത്തം വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. അഥ വാ ഉച്ഛുതിലാനി വിയ ചക്ഖുധാതു, യന്തചക്കയട്ഠി വിയ രൂപധാതു, ഉച്ഛുരസതേലാനി വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. തഥാ അധരാരണീ വിയ ചക്ഖുധാതു, ഉത്തരാരണീ വിയ രൂപധാതു, അഗ്ഗി വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. ഏസ നയോ സോതധാതുആദീസുപി.

മനോധാതു പന യഥാസമ്ഭവതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുആദീനം പുരേചരാനുചരാ വിയ ദട്ഠബ്ബാ. ധമ്മധാതുയാ വേദനാക്ഖന്ധോ സല്ലമിവ സൂലമിവ ച ദട്ഠബ്ബോ ; സഞ്ഞാസങ്ഖാരക്ഖന്ധാ വേദനാസല്ലസൂലയോഗാ ആതുരാ വിയ; പുഥുജ്ജനാനം വാ സഞ്ഞാ ആസാദുക്ഖജനനതോ രിത്തമുട്ഠി വിയ, അയഥാഭുച്ചനിമിത്തഗ്ഗാഹകതോ വനമിഗോ വിയ; സങ്ഖാരാ പടിസന്ധിയം പക്ഖിപനതോ അങ്ഗാരകാസുയം ഖിപനകപുരിസോ വിയ, ജാതിദുക്ഖാനുബന്ധനതോ രാജപുരിസാനുബന്ധചോരാ വിയ, സബ്ബാനത്ഥാവഹസ്സ ഖന്ധസന്താനസ്സ ഹേതുതോ വിസരുക്ഖബീജാനി വിയ; രൂപം നാനാവിധൂപദ്ദവനിമിത്തതോ ഖുരചക്കം വിയ ദട്ഠബ്ബം.

അസങ്ഖതാ പന ധാതു അമതതോ സന്തതോ ഖേമതോ ച ദട്ഠബ്ബാ. കസ്മാ? സബ്ബാനത്ഥപടിപക്ഖഭൂതത്താ. മനോവിഞ്ഞാണധാതു ഗഹിതാരമ്മണം മുഞ്ചിത്വാപി അഞ്ഞം ഗഹേത്വാവ പവത്തനതോ വനമക്കടോ വിയ, ദുദ്ദമനതോ അസ്സഖലുങ്കോ വിയ, യത്ഥകാമനിപാതിതോ വേഹാസം ഖിത്തദണ്ഡോ വിയ, ലോഭദോസാദിനാനപ്പകാരകിലേസയോഗതോ രങ്ഗനടോ വിയ ദട്ഠബ്ബോതി.

൧൮൪. നിദ്ദേസവാരേ **ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ചാതി** ഇദഞ്ച ദ്വയം പടിച്ച അഞ്ഞഞ്ച കിരിയാമനോധാതുഞ്ചേവ സമ്പയുത്തഖന്ധത്തയഞ്ചാതി അത്ഥോ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ ഹി ചക്ഖു നിസ്സയപച്ചയോ ഹോതി, രൂപം ആരമ്മണപച്ചയോ, കിരിയമനോധാതു വിഗതപച്ചയോ, തയോ അരൂപക്ഖന്ധാ സഹജാതപച്ചയോ. തസ്മാ ഏസാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു ഇമേ ചത്താരോ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി നാമ. **സോതഞ്ച പടിച്ചാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

നിരുദ്ധസമനന്തരാതി നിരുദ്ധായ സമനന്തരാ. **തജ്ജാ മനോധാതൂ**തി തസ്മിം ആരമ്മണേ ജാതാ കുസലാകുസലവിപാകതോ ദുവിധാ മനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചാ. **സബ്ബധമ്മേസു വാ പന പഠമസമന്നാഹാരോ**തി ഏതേസു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീസു സബ്ബധമ്മേസു ഉപ്പജ്ജമാനേസു പഠമസമന്നാഹാരോ; ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുആദീനം വാ ആരമ്മണസങ്ഖാതേസു സബ്ബധമ്മേസു പഠമസമന്നാഹാരോതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏതേന പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനകിച്ചാ കിരിയമനോധാതു ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

മനോധാതുയാപി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധസമനന്തരാതി ഏത്ഥ പി-കാരോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തസ്മാ മനോധാതുയാപി മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാപീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തേന യാ ച വിപാകമനോധാതുയാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധായ സമനന്തരാ ഉപ്പജ്ജതി സന്തീരണകിച്ചാ വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതു, യാ ച തസ്സാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധായ സമനന്തരാ ഉപ്പജ്ജതി വോട്ഠബ്ബനകിച്ചാ കിരിയമനോവിഞ്ഞാണധാതു, യാ ച തസ്സാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധായ സമനന്തരാ ഉപ്പജ്ജതി ജവനകിച്ചാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു - താ സബ്ബാപി കഥിതാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ. **മനഞ്ച പടിച്ചാ**തി ഭവങ്ഗമനം. **ധമ്മേ ചാ**തി ചതുഭൂമികധമ്മാരമ്മണം. **ഉപ്പജ്ജതി മനോവിഞ്ഞാണ**ന്തി സഹാവജ്ജനകം ജവനം നിബ്ബത്തതി.

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഹത്ഥേ ഗഹിതപഞ്ഹം നാമ ഗണ്ഹിംസു. മഹാധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരോ കിര നാമ ദീഘഭാണകാഭയത്ഥേരം ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ ആഹ - 'പടിച്ചാതി നാമ ആഗതട്ഠാനേ ആവജ്ജനം വിസും ന കാതബ്ബം, ഭവങ്ഗനിസ്സിതകമേവ കാതബ്ബ'ന്തി. തസ്മാ ഇധ **മനോ**തി സഹാവജ്ജനകം ഭവങ്ഗം. **മനോവിഞ്ഞാണ**ന്തി ജവനമനോവിഞ്ഞാണം. ഇമസ്മിം പന അഭിധമ്മഭാജനീയേ സോളസ ധാതുയോ കാമാവചരാ, ദ്വേ ചതുഭൂമികാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാതി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൧൮൯. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനുസാരേനേവ കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന **ഛ ധാതുയോ പരിത്താരമ്മണാ**തി ഇദം പന പഞ്ചന്നം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം മനോധാതുയാ ച ഏകന്തേന പഞ്ചസു രൂപാരമ്മണാദീസു പവത്തിം സന്ധായ വുത്തം. **ദ്വേ ധാതുയോ**തി വുത്താനം പന ധമ്മധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതൂനം മനായതനധമ്മായതനേസു വുത്തനയേനേവ പരിത്താരമ്മണാദിതാ വേദിതബ്ബാ. ഇതി ഇമസ്മിമ്പി പഞ്ഹാപുച്ഛകേ സോളസ ധാതുയോ കാമാവചരാ, ദ്വേ ചതുഭൂമികാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ. ഏവമയം ധാതുവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദേസിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ധാതുവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സച്ചവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

൧൮൯. ഇദാനി തദനന്തരേ സച്ചവിഭങ്ഗേ **ചത്താരീ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **അരിയസച്ചാനീ**തി പരിച്ഛിന്നധമ്മനിദസ്സനം. **ദുക്ഖം അരിയസച്ച**ന്തിആദിമ്ഹി പന ഉദ്ദേസവാരേ -

വിഭാഗതോ നിബ്ബചന-ലക്ഖണാദിപ്പഭേദതോ;
അത്ഥത്ഥുദ്ധാരതോ ചേവ, അനൂനാധികതോ തഥാ.

കമതോ അരിയസച്ചേസു, യം ഞാണം തസ്സ കിച്ചതോ;
അന്തോഗധാനം പഭേദോ, ഉപമാതോ ചതുക്കതോ.

സുഞ്ഞതേകവിധാദീഹി, സഭാഗവിസഭാഗതോ;
വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ, വിഞ്ഞുനാ സാസനക്കമേ.

തത്ഥ **'വിഭാഗതോ'**തി ദുക്ഖാദീനഞ്ഹി ചത്താരോ ചത്താരോ അത്ഥാ വിഭത്താ തഥാ അവിതഥാ അനഞ്ഞഥാ, യേ ദുക്ഖാദീനി അഭിസമേന്തേഹി അഭിസമേതബ്ബാ. യഥാഹ, ''ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ, സങ്ഖതട്ഠോ, സന്താപട്ഠോ, വിപരിണാമട്ഠോ - ഇമേ ചത്താരോ ദുക്ഖസ്സ ദുക്ഖട്ഠാ തഥാ അവിതഥാ അനഞ്ഞഥാ. സമുദയസ്സ ആയൂഹനട്ഠോ, നിദാനട്ഠോ, സംയോഗട്ഠോ, പലിബോധട്ഠോ...പേ॰... നിരോധസ്സ നിസ്സരണട്ഠോ, വിവേകട്ഠോ, അസങ്ഖതട്ഠോ, അമതട്ഠോ...പേ॰... മഗ്ഗസ്സ നിയ്യാനട്ഠോ, ഹേതുട്ഠോ, ദസ്സനട്ഠോ, ആധിപതേയ്യട്ഠോ - ഇമേ ചത്താരോ മഗ്ഗസ്സ മഗ്ഗട്ഠാ തഥാ അവിതഥാ അനഞ്ഞഥാ''തി (പടി॰ മ॰ ൨.൮). തഥാ ''ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ, സങ്ഖതട്ഠോ, സന്താപട്ഠോ, വിപരിനാമട്ഠോ, അഭിസമയട്ഠോ''തി (പടി॰ മ॰ ൨.൧൧) ഏവമാദി. ഇതി ഏവം വിഭത്താനം ചതുന്നം ചതുന്നം അത്ഥാനം വസേന ദുക്ഖാദീനി വേദിതബ്ബാനീതി. അയം താവേത്ഥ വിഭാഗതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

'നിബ്ബചനലക്ഖണാദിപ്പഭേദതോ'തി ഏത്ഥ പന 'നിബ്ബചനതോ' താവ ഇധ **'ദു'**ഇതി അയം സദ്ദോ കുച്ഛിതേ ദിസ്സതി; കുച്ഛിതഞ്ഹി പുത്തം ദുപുത്തോതി വദന്തി. **'ഖം'**സദ്ദോ പന തുച്ഛേ; തുച്ഛഞ്ഹി ആകാസം **ഖ**ന്തി വുച്ചതി. ഇദഞ്ച പഠമസച്ചം കുച്ഛിതം അനേകഉപദ്ദവാധിട്ഠാനതോ, തുച്ഛം ബാലജനപരികപ്പിതധുവസുഭസുഖത്തഭാവവിരഹിതതോ. തസ്മാ കുച്ഛിതത്താ തുച്ഛത്താ ച **ദുക്ഖ**ന്തി വുച്ചതി. **'സം'**ഇതി ച അയം സദ്ദോ ''സമാഗമോ സമേത''ന്തിആദീസു (വിഭ॰ ൧൯൯; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൮൭) സംയോഗം ദീപേതി; **'ഉ'**ഇതി അയം സദ്ദോ ''ഉപ്പന്നം ഉദിത''ന്തിആദീസു (പാരാ॰ ൧൭൨; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൪൧) ഉപ്പത്തിം. **'അയ'**സദ്ദോ പന കാരണം ദീപേതി. ഇദഞ്ചാപി ദുതിയസച്ചം അവസേസപച്ചയസമായോഗേ സതി ദുക്ഖസ്സുപ്പത്തികാരണം. ഇതി ദുക്ഖസ്സ സംയോഗേ ഉപ്പത്തികാരണത്താ **ദുക്ഖസമുദയ**ന്തി വുച്ചതി.

തതിയസച്ചം പന യസ്മാ 'നി'സദ്ദോ അഭാവം **'രോധ'**സദ്ദോ ച ചാരകം ദീപേതി, തസ്മാ അഭാവോ ഏത്ഥ സംസാരചാരകസങ്ഖാതസ്സ ദുക്ഖരോധസ്സ സബ്ബഗതിസുഞ്ഞത്താ, സമധിഗതേ വാ തസ്മിം സംസാരചാരകസങ്ഖാതസ്സ ദുക്ഖരോധസ്സ അഭാവോ ഹോതി തപ്പടിപക്ഖത്താതിപി **ദുക്ഖനിരോധ**ന്തി വുച്ചതി, ദുക്ഖസ്സ വാ അനുപ്പാദനിരോധപച്ചയത്താ ദുക്ഖനിരോധന്തി. ചതുത്ഥസച്ചം പന യസ്മാ ഏതം ദുക്ഖനിരോധം ഗച്ഛതി ആരമ്മണവസേന തദഭിമുഖീഭൂതത്താ, പടിപദാ ച ഹോതി ദുക്ഖനിരോധപ്പത്തിയാ, തസ്മാ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി വുച്ചതി.

യസ്മാ പനേതാനി ബുദ്ധാദയോ അരിയാ പടിവിജ്ഝന്തി, തസ്മാ **അരിയസച്ചാനീ**തി വുച്ചന്തി. യഥാഹ - "ചതാരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അരിയസച്ചാനി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൭). കതമാനി...പേ॰... ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി അരിയസച്ചാനി. അരിയാ ഇമാനി പടിവിജ്ഝന്തി, തസ്മാ **അരിയസച്ചാനീ**തി വുച്ചന്തീ"തി. അപിച അരിയസ്സ സച്ചാനീതിപി അരിയസച്ചാനി. യഥാഹ - "സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ തഥാഗതോ അരിയോ, തസ്മാ അരിയസച്ചാനീതി വുച്ചന്തീ"തി. അഥ വാ ഏതേസം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ അരിയഭാവസിദ്ധിതോപി അരിയസച്ചാനി. യഥാഹ - "ഇമേസം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം യഥാഭൂതം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ 'അരിയോ'തി വുച്ചതീ"തി. അപിച ഖോ പന അരിയാനി സച്ചാനീതിപി അരിയസച്ചാനി; അരിയാനീതി തഥാനി അവിതഥാനി അവിസംവാദകാനീതി അത്ഥോ. യഥാഹ - "ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി അരിയസച്ചാനി തഥാനി അവിതഥാനി അനഞ്ഞഥാനി, തസ്മാ അരിയസച്ചാനീതി വുച്ചന്തീ"തി. ഏവമേത്ഥ നിബ്ബചനതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

കഥം **'ലക്ഖണാദിപ്പഭേദതോ'**? ഏത്ഥ ഹി ബാധനലക്ഖണം ദുക്ഖസച്ചം, സന്താപനരസം, പവത്തിപച്ചുപട്ഠാനം. പഭവലക്ഖണം സമുദയസച്ചം, അനുപച്ഛേദകരണരസം, പലിബോധപച്ചുപട്ഠാനം. സന്തിലക്ഖണം നിരോധസച്ചം, അച്ചുതിരസം, അനിമിത്തപച്ചുപട്ഠാനം . നിയ്യാനലക്ഖണം മഗ്ഗസച്ചം, കിലേസപ്പഹാനകരണരസം, വുട്ഠാനപച്ചുപട്ഠാനം. അപിച പവത്തിപവത്തകനിവത്തിനിവത്തകലക്ഖണാനി പടിപാടിയാ. തഥാ സങ്ഖതതണ്ഹാഅസങ്ഖതദസ്സനലക്ഖണാനി ചാതി ഏവമേത്ഥ 'ലക്ഖണാദിപ്പഭേദതോ' വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

'അത്ഥത്ഥുദ്ധാരതോ ചേവാ'തി ഏത്ഥ പന **അത്ഥതോ** താവ കോ സച്ചട്ഠോതി ചേ? യോ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഉപപരിക്ഖമാനാനം മായാവ വിപരീതകോ, മരീചീവ വിസംവാദകോ, തിത്ഥിയാനം അത്താവ അനുപലബ്ഭസഭാവോ ച ന ഹോതി; അഥ ഖോ ബാധനപഭവസന്തിനിയ്യാനപ്പകാരേന തച്ഛാവിപരീതഭൂതഭാവേന അരിയഞാണസ്സ ഗോചരോ ഹോതിയേവ; ഏസ അഗ്ഗിലക്ഖണം വിയ, ലോകപകതി വിയ ച തച്ഛാവിപരീതഭൂതഭാവോ സച്ചട്ഠോതി വേദിതബ്ബോ. യഥാഹ - "ഇദം ദുക്ഖന്തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തഥമേതം അവിതഥമേതം അനഞ്ഞഥമേത"ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൦) വിത്ഥാരോ. അപിച -

നാബാധകം യതോ ദുക്ഖം, ദുക്ഖാ അഞ്ഞം ന ബാധകം;
ബാധകത്തനിയാമേന, തതോ സച്ചമിദം മതം.

തം വിനാ നാഞ്ഞതോ ദുക്ഖം, ന ഹോതി ന ച തം തതോ;
ദുക്ഖഹേതുനിയാമേന, ഇതി സച്ചം വിസത്തികാ.

നാഞ്ഞാ നിബ്ബാനതോ സന്തി, സന്തം ന ച ന തം യതോ;
സന്തഭാവനിയാമേന, തതോ സച്ചമിദം മതം.

മഗ്ഗാ അഞ്ഞം ന നിയ്യാനം, അനിയ്യാനോ ന ചാപി സോ;
തച്ഛനിയ്യാനഭാവത്താ, ഇതി സോ സച്ചസമ്മതോ.

ഇതി തച്ഛാവിപല്ലാസ-ഭൂതഭാവം ചതൂസുപി;
ദുക്ഖാദീസ്വവിസേസേന, സച്ചട്ഠം ആഹു പണ്ഡിതാതി.

ഏവം 'അത്ഥതോ' വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

കഥം **‘അത്ഥുദ്ധാരതോ’**? ഇധായം ‘സച്ച’സദ്ദോ അനേകേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി, സേയ്യഥിദം - “സച്ചം ഭണേ, ന കുജ്ഝേയ്യാ”തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൨൨൪) വാചാസച്ചേ. “സച്ചേ ഠിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ചാ”തിആദീസു (ജാ॰ ൨.൨൧.൪൩൩) വിരതിസച്ചേ. “കസ്മാ നു സച്ചാനി വദന്തി നാനാ, പവാദിയാസേ കുസലാവദാനാ”തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൮൯൧) ദിട്ഠിസച്ചേ. “ഏകഞ്ഹി സച്ചം ന ദുതിയമത്ഥീ”തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൮൯൦) പരമത്ഥസച്ചേ നിബ്ബാനേ ചേവ മഗ്ഗേ ച. “ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം കതി കുസലാ”തിആദീസു (വിഭ॰ ൨൧൬) അരിയസച്ചേ. സ്വായമിധാപി അരിയസച്ചേ വത്തതീതി ഏവമേത്ഥ ‘അത്ഥുദ്ധാരതോ’പി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

‘അനൂനാധികതോ’തി കസ്മാ പന ചത്താരേവ അരിയസച്ചാനി വുത്താനി, അനൂനാനി അനധികാനീതി ചേ? അഞ്ഞസ്സാസമ്ഭവതോ, അഞ്ഞതരസ്സ ച അനപനേയ്യഭാവതോ; ന ഹി ഏതേഹി അഞ്ഞം അധികം വാ ഏതേസം വാ ഏകമ്പി അപനേതബ്ബം സമ്ഭോതി. യഥാഹ - “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ആഗച്ഛേയ്യ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ‘നേതം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം, അഞ്ഞം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം യം സമണേന ഗോതമേന ദേസിതം. അഹമേതം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം പഞ്ഞപേസ്സാമീ’തി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ”തിആദി. യഥാ ചാഹ - “യോ ഹി കോചി, ഭിക്ഖവേ, സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഏവം വദേയ്യ ‘നേതം ദുക്ഖം പഠമം അരിയസച്ചം, യം സമണേന ഗോതമേന ദേസിതം. അഹമേതം ദുക്ഖം പഠമം അരിയസച്ചം പച്ചക്ഖായ അഞ്ഞം ദുക്ഖം പഠമം അരിയസച്ചം പഞ്ഞപേസ്സാമീ’തി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ”തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൬).

അപിച പവത്തിമാചിക്ഖന്തോ ഭഗവാ സഹേതുകം ആചിക്ഖി, നിവത്തിഞ്ച സഉപായം. ഇതി പവത്തിനിവത്തിതദുഭയഹേതൂനം ഏതപ്പരമതോ ചത്താരേവ വുത്താനി. തഥാ പരിഞ്ഞേയ്യ പഹാതബ്ബ സച്ഛികാതബ്ബ ഭാവേതബ്ബാനം, തണ്ഹാവത്ഥുതണ്ഹാതണ്ഹാനിരോധതണ്ഹാനിരോധുപായാനം, ആലയാലയരാമതാആലയസമുഗ്ഘാതആലയസമുഗ്ഘാതൂപായാനഞ്ച വസേനാപി ചത്താരേവ വുത്താനീതി. ഏവമേത്ഥ ‘അനൂനാധികതോ’ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

‘കമതോ’തി അയമ്പി ദേസനാക്കമോവ. ഏത്ഥ ച ഓളാരികത്താ സബ്ബസത്തസാധാരണത്താ ച സുവിഞ്ഞേയ്യന്തി ദുക്ഖസച്ചം പഠമം വുത്തം, തസ്സേവ ഹേതുദസ്സനത്ഥം തദനന്തരം സമുദയസച്ചം, ഹേതുനിരോധാ ഫലനിരോധോതി ഞാപനത്ഥം തതോ നിരോധസച്ചം, തദധിഗമുപായദസ്സനത്ഥം അന്തേ മഗ്ഗസച്ചം. ഭവസുഖസ്സാദഗധിതാനം വാ സത്താനം സംവേഗജനനത്ഥം പഠമം ദുക്ഖമാഹ. തം നേവ അകതം ആഗച്ഛതി, ന ഇസ്സരനിമ്മാനാദിതോ ഹോതി, ഇതോ പന ഹോതീതി ഞാപനത്ഥം തദനന്തരം സമുദയം. തതോ സഹേതുകേന ദുക്ഖേന അഭിഭൂതത്താ സംവിഗ്ഗമാനസാനം ദുക്ഖനിസ്സരണഗവേസീനം നിസ്സരണദസ്സനേന അസ്സാസജനനത്ഥം നിരോധം. തതോ നിരോധാധിഗമത്ഥം നിരോധസമ്പാപകം മഗ്ഗന്തി ഏവമേത്ഥ ‘കമതോ’ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

‘അരിയസച്ചേസു യം ഞാണം തസ്സ കിച്ചതോ’തി സച്ചഞാണകിച്ചതോപി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോതി അത്ഥോ. ദുവിധഞ്ഹി സച്ചഞാണം - അനുബോധഞാണഞ്ച പടിവേധഞാണഞ്ച. തത്ഥ അനുബോധഞാണം ലോകിയം അനുസ്സവാദിവസേന നിരോധേ മഗ്ഗേ ച പവത്തതി. പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം നിരോധാരമ്മണം കത്വാ കിച്ചതോ ചത്താരിപി സച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി. യഥാഹ - “യോ, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖം പസ്സതി ദുക്ഖസമുദയമ്പി സോ പസ്സതി, ദുക്ഖനിരോധമ്പി പസ്സതി, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിം പടിപദമ്പി പസ്സതീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൦൦) സബ്ബം വത്തബ്ബം. യം പനേതം ലോകിയം, തത്ഥ ദുക്ഖഞാണം പരിയുട്ഠാനാഭിഭവനവസേന പവത്തമാനം സക്കായദിട്ഠിം നിവത്തേതി, സമുദയഞാണം ഉച്ഛേദദിട്ഠിം, നിരോധഞാണം സസ്സതദിട്ഠിം, മഗ്ഗഞാണം അകിരിയദിട്ഠിം; ദുക്ഖഞാണം വാ

ധുവസുഭസുഖത്തഭാവരഹിതേസു ഖന്ധേസു ധുവസുഭസുഖത്തഭാവസഞ്ഞാസങ്ഖാതം ഫലേ വിപ്പടിപത്തിം, സമുദയഞാണം ഇസ്സരപ്പധാനകാലസഭാവാദീഹി ലോകോ പവത്തതീതി അകാരണേ കാരണാഭിമാനപ്പവത്തം ഹേതുമ്ഹി വിപ്പടിപത്തിം, നിരോധഞാണം അരൂപലോകലോകഥൂപികാദീസു അപവഗ്ഗഗ്ഗാഹഭൂതം നിരോധേ വിപ്പടിപത്തിം, മഗ്ഗഞാണം കാമസുഖല്ലികഅത്തകിലമഥാനുയോഗപ്പഭേദേ അവിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിസുദ്ധിമഗ്ഗഗ്ഗാഹവസേന പവത്തം ഉപായേ വിപ്പടിപത്തിം നിവത്തേതി. തേനേതം വുച്ചതി -

ലോകേ ലോകപ്പഭവേ, ലോകത്ഥഗമേ സിവേ ച തദുപായേ;
സമ്മുയ്ഹതി താവ നരോ, ന വിജാനാതി യാവ സച്ചാനീതി.

ഏവമേത്ഥ 'ഞാണകിച്ചതോ'പി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

'അന്തോഗധാനം പഭേദാ'തി ദുക്ഖസച്ചസ്മിഞ്ഹി, ഠപേത്വാ തണ്ഹഞ്ചേവ അനാസവധമ്മേ ച, സേസാ സബ്ബധമ്മാ അന്തോഗധാ; സമുദയസച്ചേ ഛത്തിംസ തണ്ഹാവിചരിതാനി; നിരോധസച്ചം അസമ്മിസ്സം; മഗ്ഗസച്ചേ സമ്മാദിട്ഠിമുഖേന വീമംസിദ്ധിപാദപഞ്ഞിന്ദ്രിയപഞ്ഞാബലധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനി. സമ്മാസങ്കപ്പാപദേസേന തയോ നേക്ഖമ്മവിതക്കാദയോ, സമ്മാവാചാപദേസേന ചത്താരി വചീസുചരിതാനി, സമ്മാകമ്മന്താപദേസേന തീണി കായസുചരിതാനി, സമ്മാആജീവമുഖേന അപ്പിച്ഛതാ സന്തുട്ഠിതാ ച, സബ്ബേസംയേവ വാ ഏതേസം സമ്മാവാചാകമ്മന്താജീവാനം അരിയകന്തസീലത്താ സീലസ്സ ച സദ്ധാഹത്ഥേന പടിഗ്ഗഹേതബ്ബത്താ തേസം അത്ഥിതായ ച അത്ഥിഭാവതോ സദ്ധിന്ദ്രിയസദ്ധാബലഛന്ദിദ്ധിപാദാ, സമ്മാവായാമാപദേസേന ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനവീരിയിന്ദ്രിയവീരിയബലവീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനി, സമ്മാസതിഅപദേസേന ചതുബ്ബിധസതിപട്ഠാനസതിന്ദ്രിയസതിബലസതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനി, സമ്മാസമാധിഅപദേസേന സവിതക്കസവിചാരാദയോ തയോ തയോ സമാധീ, ചിത്തസമാധിസമാധിന്ദ്രിയസമാധിബലപീതിപസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനി അന്തോഗധാനീതി. ഏവമേത്ഥ 'അന്തോഗധാനം പഭേദാ'പി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

'ഉപമാതോ'തി ഭാരോ വിയ ഹി ദുക്ഖസച്ചം ദട്ഠബ്ബം, ഭാരാദാനമിവ സമുദയസച്ചം, ഭാരനിക്ഖേപനമിവ നിരോധസച്ചം, ഭാരനിക്ഖേപനൂപായോ വിയ മഗ്ഗസച്ചം; രോഗോ വിയ ച ദുക്ഖസച്ചം, രോഗനിദാനമിവ സമുദയസച്ചം, രോഗവൂപസമോ വിയ നിരോധസച്ചം, ഭേസജ്ജമിവ മഗ്ഗസച്ചം; ദുബ്ഭിക്ഖമിവ വാ ദുക്ഖസച്ചം, ദുബ്ബുട്ഠി വിയ സമുദയസച്ചം, സുഭിക്ഖമിവ നിരോധസച്ചം , സുവുട്ഠി വിയ മഗ്ഗസച്ചം. അപിച വേരീവേരമൂലവേരസമുഗ്ഘാതവേരസമുഗ്ഘാതുപായേഹി, വിസരുക്ഖരുക്ഖമൂലമൂലുപച്ഛേദതദുപച്ഛേദുപായേഹി, ഭയഭയമൂലനിബ്ഭയതദധിഗമുപായേഹി, ഓരിമതീരമഹോഘപാരിമതീരതംസമ്പാപകവായാമേഹി ച യോജേത്വാപേതാനി ഉപമാതോ വേദിതബ്ബാനീതി. ഏവമേത്ഥ 'ഉപമാതോ' വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

'ചതുക്കതോ'തി അത്ഥി ചേത്ഥ ദുക്ഖം ന അരിയസച്ചം, അത്ഥി അരിയസച്ചം ന ദുക്ഖം, അത്ഥി ദുക്ഖഞ്ചേവ അരിയസച്ചഞ്ച, അത്ഥി നേവ ദുക്ഖം ന അരിയസച്ചം. ഏസ നയോ സമുദയാദീസു. തത്ഥ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ ധമ്മാ സാമഞ്ഞഫലാനി ച "യദനിച്ചം തം ദുക്ഖ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫) വചനതോ സങ്ഖാരദുക്ഖതായ ദുക്ഖം ന അരിയസച്ചം. നിരോധോ അരിയസച്ചം ന ദുക്ഖം. ഇതരം പന അരിയസച്ചദ്വയം സിയാ ദുക്ഖം അനിച്ചതോ, ന പന യസ്സ പരിഞ്ഞായ ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി തഥത്ഥേന. സബ്ബാകാരേന പന ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകം ദുക്ഖഞ്ചേവ അരിയസച്ചഞ്ച അഞ്ഞത്ര തണ്ഹായ. മഗ്ഗസമ്പയുത്താ ധമ്മാ സാമഞ്ഞഫലാനി ച യസ്സ

പരിഞ്ഞത്ഥം ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി തഥത്ഥേന നേവ ദുക്ഖം ന അരിയസച്ചം. ഏവം സമുദയാദീസുപി യഥായോഗം യോജേത്വാ 'ചതുക്കതോ'പേത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

'സുഞ്ഞതേകവിധാദീഹീ'തി ഏത്ഥ സുഞ്ഞതോ താവ പരമത്ഥേന ഹി സബ്ബാനേവ സച്ചാനി വേദകകാരകനിബ്ബുതഗമകാഭാവതോ സുഞ്ഞാനീതി വേദിതബ്ബാനി. തേനേതം വുച്ചതി -

ദുക്ഖമേവ ഹി ന കോചി ദുക്ഖിതോ, കാരകോ ന കിരിയാവ വിജ്ജതി;
അത്ഥി നിബ്ബുതി ന നിബ്ബുതോ പുമാ, മഗ്ഗമത്ഥി ഗമകോ ന വിജ്ജതീതി.

അഥ വാ -

ധുവസുഭസുഖത്തസുഞ്ഞം, പുരിമദ്വയമത്തസുഞ്ഞമമതപദം;
ധുവസുഖഅത്തവിരഹിതോ, മഗ്ഗോ ഇതി സുഞ്ഞതോ തേസു.

നിരോധസുഞ്ഞാനി വാ തീണി, നിരോധോ ച സേസത്തയസുഞ്ഞോ. ഫലസുഞ്ഞോ വാ ഏത്ഥ ഹേതു സമുദയേ ദുക്ഖസ്സാഭാവതോ മഗ്ഗേ ച നിരോധസ്സ, ന ഫലേന സഗബ്ഭോ പകതിവാദീനം പകതി വിയ. ഹേതുസുഞ്ഞഞ്ച ഫലം ദുക്ഖസമുദയാനം നിരോധമഗ്ഗാനഞ്ച അസമവായാ, ന ഹേതുസമവേതം ഹേതുഫലം ഹേതുഫലസമവായവാദീനം ദ്വിഅണുകാദീനി വിയ. തേനേതം വുച്ചതി -

തയമിധ നിരോധസുഞ്ഞം, തയേന തേനാപി നിബ്ബുതി സുഞ്ഞാ;
സുഞ്ഞോ ഫലേന ഹേതു, ഫലമ്പി തം ഹേതുനാ സുഞ്ഞന്തി.

ഏവം താവ 'സുഞ്ഞതോ' വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

'ഏകവിധാദീഹീ'തി സബ്ബമേവ ചേത്ഥ ദുക്ഖം ഏകവിധം പവത്തിഭാവതോ, ദുവിധം നാമരൂപതോ, തിവിധം കാമരൂപാരൂപൂപപത്തിഭവഭേദതോ, ചതുബ്ബിധം ചതുആഹാരഭേദതോ, പഞ്ചവിധം പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധഭേദതോ. സമുദയോപി ഏകവിധോ പവത്തകഭാവതോ, ദുവിധോ ദിട്ഠിസമ്പയുത്താസമ്പയുത്തതോ, തിവിധോ കാമഭവവിഭവതണ്ഹാഭേദതോ, ചതുബ്ബിധോ ചതുമഗ്ഗപ്പഹേയ്യതോ, പഞ്ചവിധോ രൂപാഭിനന്ദനാദിഭേദതോ, ഛബ്ബിധോ ഛതണ്ഹാകായഭേദതോ. നിരോധോപി ഏകവിധോ അസങ്ഖതധാതുഭാവതോ, പരിയായേന പന ദുവിധോ സഉപാദിസേസഅനുപാദിസേസതോ, തിവിധോ ഭവത്തയവൂപസമതോ, ചതുബ്ബിധോ ചതുമഗ്ഗാധിഗമനീയതോ, പഞ്ചവിധോ പഞ്ചാഭിനന്ദനവൂപസമതോ, ഛബ്ബിധോ ഛതണ്ഹാകായക്ഖയഭേദതോ. മഗ്ഗോപി ഏകവിധോ ഭാവേതബ്ബതോ, ദുവിധോ സമഥവിപസ്സനാഭേദതോ ദസ്സനഭാവനാഭേദതോ വാ , തിവിധോ ഖന്ധത്തയഭേദതോ. അയഞ്ഹി സപ്പദേസത്താ നഗരം വിയ രജ്ജേന നിപ്പദേസേഹി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതോ. യഥാഹ -

"ന ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, അരിയേന അട്ഠങ്ഗികേന മഗ്ഗേന തയോ ഖന്ധാ സങ്ഗഹിതാ. തീഹി ച ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, ഖന്ധേഹി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ സങ്ഗഹിതോ. യാ ചാവുസോ വിസാഖ, സമ്മാവാചാ, യോ ച സമ്മാകമ്മന്തോ, യോ ച സമ്മാആജീവോ - ഇമേ ധമ്മാ സീലക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ; യോ ച സമ്മാവായാമോ, യാ ച സമ്മാസതി, യോ ച സമ്മാസമാധി - ഇമേ ധമ്മാ സമാധിക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ; യാ ച സമ്മാദിട്ഠി, യോ ച സമ്മാസങ്കപ്പോ - ഇമേ ധമ്മാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൨).

ഏത്ഥ ഹി സമ്മാവാചാദയോ തയോ സീലമേവ. തസ്മാ തേ സജാതിതോ സീലക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതാ. കിഞ്ചാപി ഹി പാളിയം സീലക്ഖന്ധേതി ഭുമ്മേന നിദ്ദേസോ കതോ, അത്ഥോ പന കരണവസേനേവ വേദിതബ്ബോ. സമ്മാവായാമാദീസു പന തീസു സമാധി അത്തനോ ധമ്മതായ ആരമ്മണേ ഏകഗ്ഗഭാവേന അപ്പേതും ന സക്കോതി, വീരിയേ പന പഗ്ഗഹകിച്ചം സാധേന്തേ സതിയാ ച അപിലാപനകിച്ചം സാധേന്തിയാ ലദ്ധൂപകാരോ ഹുത്വാ സക്കോതി.

തത്രായം ഉപമാ - യഥാ ഹി നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമാതി ഉയ്യാനം പവിട്ഠേസു തീസു സഹായേസു ഏകോ സുപുപ്ഫിതം ചമ്പകരുക്ഖം ദിസ്വാ ഹത്ഥം ഉക്ഖിപിത്വാപി ഗഹേതും ന സക്കുണേയ്യ. അഥസ്സ ദുതിയോ ഓനമിത്വാ പിട്ഠിം ദദേയ്യ. സോ തസ്സ പിട്ഠിയം ഠത്വാപി കമ്പമാനോ ഗഹേതും ന സക്കുണേയ്യ. അഥസ്സ ഇതരോ അംസകൂടം ഉപനാമേയ്യ. സോ ഏകസ്സ പിട്ഠിയം ഠത്വാ ഏകസ്സ അംസകൂടം ഓലുബ്ഭ യഥാരുചി പുപ്ഫാനി ഓചിനിത്വാ പിളന്ധിത്വാ നക്ഖത്തം കീളേയ്യ. ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം.

ഏകതോ ഉയ്യാനം പവിട്ഠാ തയോ സഹായാ വിയ ഹി ഏകതോ ജാതാ സമ്മാവായാമാദയോ തയോ ധമ്മാ, സുപുപ്ഫിതചമ്പകരുക്ഖോ വിയ ആരമ്മണം, ഹത്ഥം ഉക്ഖിപിത്വാപി ഗഹേതും അസക്കോന്തോ വിയ അത്തനോ ധമ്മതായ ആരമ്മണേ ഏകഗ്ഗഭാവേന അപ്പേതും അസക്കോന്തോ സമാധി, പിട്ഠിം ദത്വാ ഓനതസഹായോ വിയ വായാമോ, അംസകൂടം ദത്വാ ഠിതസഹായോ വിയ സതി. യഥാ തേസു ഏകസ്സ പിട്ഠിയം ഠത്വാ ഏകസ്സ അംസകൂടം ഓലുബ്ഭ ഇതരോ യഥാരുചി പുപ്ഫം ഗഹേതും സക്കോതി, ഏവമേവ വീരിയേ പഗ്ഗഹകിച്ചം സാധേന്തേ സതിയാ ച അപിലാപനകിച്ചം സാധേന്തിയാ ലദ്ധൂപകാരോ സമാധി സക്കോതി ആരമ്മണേ ഏകഗ്ഗഭാവേന അപ്പേതും. തസ്മാ സമാധിയേവേത്ഥ സജാതിതോ സമാധിക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതോ. വായാമസതിയോ പന കിരിയതോ സങ്ഗഹിതാ ഹോന്തി.

സമ്മാദിട്ഠിസമ്മാസങ്കപ്പേസുപി പഞ്ഞാ അത്തനോ ധമ്മതായ 'അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ'തി ആരമ്മണം നിച്ഛേതും ന സക്കോതി, വിതക്കേ പന ആകോടേത്വാ ആകോടേത്വാ ദേന്തേ സക്കോതി. കഥം? യഥാ ഹി ഹേരഞ്ഞികോ കഹാപണം ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ സബ്ബഭാഗേസു ഓലോകേതുകാമോ സമാനോപി ന ചക്ഖുതലേനേവ പരിവത്തേതും സക്കോതി, അങ്ഗുലിപബ്ബേഹി പന പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേതും സക്കോതി; ഏവമേവ ന പഞ്ഞാ അത്തനോ ധമ്മതായ അനിച്ചാദിവസേന ആരമ്മണം നിച്ഛേതും സക്കോതി, അഭിനിരോപനലക്ഖണേന പന ആഹനനപരിയാഹനനരസേന വിതക്കേന ആകോടേന്തേന വിയ പരിവത്തേന്തേന വിയ ച ആദായ ആദായ ദിന്നമേവ നിച്ഛേതും സക്കോതി. തസ്മാ ഇധാപി സമ്മാദിട്ഠിയേവ സജാതിതോ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതാ, സമ്മാസങ്കപ്പോ പന കിരിയതോ സങ്ഗഹിതോ ഹോതി. ഇതി ഇമേഹി തീഹി ഖന്ധേഹി മഗ്ഗോ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. തേന വുത്തം - "തിവിധോ ഖന്ധത്തയഭേദതോ"തി. ചതുബ്ബിധോ സോതാപത്തിമഗ്ഗാദിവസേന.

അപിച സബ്ബാനേവ സച്ചാനി ഏകവിധാനി അവിതഥത്താ അഭിഞ്ഞേയ്യത്താ വാ, ദുവിധാനി ലോകിയലോകുത്തരതോ സങ്ഖതാസങ്ഖതതോ ച, തിവിധാനി ദസ്സനഭാവനാഹി പഹാതബ്ബതോ അപ്പഹാതബ്ബതോ നേവപഹാതബ്ബനാപഹാതബ്ബതോ ച, ചതുബ്ബിധാനി പരിഞ്ഞേയ്യാദിഭേദതോതി. ഏവമേത്ഥ 'ഏകവിധാദീഹി' വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

'സഭാഗവിസഭാഗതോ'തി സബ്ബാനേവ ച സച്ചാനി അഞ്ഞമഞ്ഞം സഭാഗാനി അവിതഥതോ അത്തസുഞ്ഞതോ ദുക്കരപടിവേധതോ ച. യഥാഹ -

“തം കിം മഞ്ഞസി, ആനന്ദ, കതമം നു ഖോ ദുക്കരതരം വാ ദുരഭിസമ്ഭവതരം വാ - യോ ദൂരതോവ സുഖുമേന താലച്ഛിഗ്ഗളേന അസനം അതിപാതേയ്യ പോങ്ഖാനുപോങ്ഖം അവിരാധിതം, യോ വാ സത്തധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിയാ കോടിം പടിവിജ്ഝേയ്യാ”തി? “ഏതദേവ, ഭന്തേ, ദുക്കരതരഞ്ചേവ ദുരഭിസമ്ഭവതരഞ്ച - യോ സത്തധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിയാ കോടിം പടിവിജ്ഝേയ്യാ”തി. “തതോ ഖോ തേ, ആനന്ദ, ദുപ്പടിവിജ്ഝതരം പടിവിജ്ഝന്തി യേ ഇദം ദുക്ഖന്തി യഥാഭൂതം പടിവിജ്ഝന്തി...പേ॰... അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി യഥാഭൂതം പടിവിജ്ഝന്തീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൧൫).

വിസഭാഗാനി സലക്ഖണവവത്ഥാനതോ. പുരിമാനി ച ദ്വേ സഭാഗാനി ദുരവഗാഹത്ഥേന ഗമ്ഭീരത്താ ലോകിയത്താ സാസവത്താ ച, വിസഭാഗാനി ഫലഹേതുഭേദതോ പരിഞ്ഞേയ്യപ്പഹാതബ്ബതോ ച. പച്ഛിമാനിപി ദ്വേ സഭാഗാനി ഗമ്ഭീരത്ഥേന ദുരവഗാഹത്താ ലോകുത്തരത്താ അനാസവത്താ ച, വിസഭാഗാനി വിസയവിസയീഭേദതോ സച്ഛികാതബ്ബഭാവേതബ്ബതോ ച. പഠമതതിയാനി ചാപി സഭാഗാനി ഫലാപദേസതോ, വിസഭാഗാനി സങ്ഖതാസങ്ഖതതോ. ദുതിയചതുത്ഥാനി ചാപി സഭാഗാനി ഹേതുഅപദേസതോ, വിസഭാഗാനി ഏകന്തകുസലാകുസലതോ. പഠമചതുത്ഥാനി ചാപി സഭാഗാനി സങ്ഖതതോ, വിസഭാഗാനി ലോകിയലോകുത്തരതോ. ദുതിയതതിയാനി ചാപി സഭാഗാനി നേവസേക്ഖാനാസേക്ഖഭാവതോ, വിസഭാഗാനി സാരമ്മണാനാരമ്മണതോ.

ഇതി ഏവം പകാരേഹി, നയേഹി ച വിചക്ഖണോ;
വിജഞ്ഞാ അരിയസച്ചാനം, സഭാഗവിസഭാഗതന്തി.

സുത്തന്തഭാജനീയഉദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧. ദുക്ഖസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ

ജാതിനിദ്ദേസോ

൧൯൦. ഇദാനി സങ്ഖേപതോ ഉദ്ദിട്ഠാനി ദുക്ഖാദീനി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും അയം **തത്ഥ കതമം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം ജാതിപി ദുക്ഖാ**തി നിദ്ദേസവാരോ ആരദ്ധോ. തത്ഥ ജാതി വേദിതബ്ബാ, ജാതിയാ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ; ജരാ, മരണം, സോകോ , പരിദേവോ, ദുക്ഖം, ദോമനസ്സം, ഉപായാസോ, അപ്പിയസമ്പയോഗോ, പിയവിപ്പയോഗോ വേദിതബ്ബോ; അപ്പിയസമ്പയോഗസ്സ പിയവിപ്പയോഗസ്സ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ; ഇച്ഛാ വേദിതബ്ബാ, ഇച്ഛായ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ; ഖന്ധാ വേദിതബ്ബാ, ഖന്ധാനം ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ ദുക്ഖസ്സ അരിയസച്ചസ്സ കഥനത്ഥായ അയം മാതികാ - ഇദഞ്ഹി ദുക്ഖം നാമ അനേകം നാനപ്പകാരം, സേയ്യഥിദം - ദുക്ഖദുക്ഖം, വിപരിണാമദുക്ഖം, സങ്ഖാരദുക്ഖം, പടിച്ഛന്നദുക്ഖം, അപ്പടിച്ഛന്നദുക്ഖം, പരിയായദുക്ഖം, നിപ്പരിയായദുക്ഖന്തി.

തത്ഥ കായികചേതസികാ ദുക്ഖവേദനാ സഭാവതോ ച നാമതോ ച ദുക്ഖത്താ **‘ദുക്ഖദുക്ഖം’** നാമ. സുഖവേദനാ വിപരിണാമേന ദുക്ഖുപ്പത്തിഹേതുതോ **‘വിപരിണാമദുക്ഖം’** നാമ. ഉപേക്ഖാവേദനാ ചേവ അവസേസാ ച തേഭൂമകാ സങ്ഖാരാ ഉദയബ്ബയപീളിതത്താ **‘സങ്ഖാരദുക്ഖം’** നാമ. തഥാ പീളനം പന മഗ്ഗഫലാനമ്പി അത്ഥി. തസ്മാ ഏതേ ധമ്മാ ദുക്ഖസച്ചപരിയാപന്നത്തേന സങ്ഖാരദുക്ഖം നാമാതി വേദിതബ്ബാ.
കണ്ണസൂലദന്തസൂലരാഗജപരിളാഹദോസജപരിളാഹാദി കായികചേതസികോ ആബാധോ

പുച്ഛിത്വാ ജാനിതബ്ബതോ ഉപക്കമസ്സ ച അപാകടഭാവതോ **‘പടിച്ഛന്നദുക്ഖം’** നാമ, അപാകടദുക്ഖന്തിപി വുച്ചതി. ദ്വത്തിംസകമ്മകാരണാദിസമുട്ഠാനോ ആബാധോ അപുച്ഛിത്വാവ ജാനിതബ്ബതോ ഉപക്കമസ്സ ച പാകടഭാവതോ **‘അപ്പടിച്ഛന്നദുക്ഖം’** നാമ, പാകടദുക്ഖന്തിപി വുച്ചതി. ഠപേത്വാ ദുക്ഖദുക്ഖം സേസം ദുക്ഖസച്ചവിഭങ്ഗേ ആഗതം ജാതിആദി സബ്ബമ്പി തസ്സ തസ്സ ദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവതോ **‘പരിയായദുക്ഖം’** നാമ. ദുക്ഖദുക്ഖം **‘നിപ്പരിയായദുക്ഖം’** നാമ.

തത്ഥ പരിയായദുക്ഖം നിപ്പരിയായദുക്ഖന്തി ഇമസ്മിം പദദ്വയേ ഠത്വാ ദുക്ഖം അരിയസച്ചം കഥേതബ്ബം. അരിയസച്ചഞ്ച നാമേതം പാളിയം സങ്ഖേപതോപി ആഗച്ഛതി വിത്ഥാരതോപി. സങ്ഖേപതോ ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖേപേനപി വിത്ഥാരേനപി കഥേതും വട്ടതി . വിത്ഥാരതോ ആഗതട്ഠാനേ പന വിത്ഥാരേനേവ കഥേതും വട്ടതി, ന സങ്ഖേപേന. തം ഇദം ഇമസ്മിം ഠാനേ വിത്ഥാരേന ആഗതന്തി വിത്ഥാരേനേവ കഥേതബ്ബം. തസ്മാ യം തം നിദ്ദേസവാരേ “തത്ഥ കതമം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം? ജാതിപി ദുക്ഖാ”തിആദീനി പദാനി ഗഹേത്വാ “ജാതി വേദിതബ്ബാ, ജാതിയാ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ”തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ജാതിആദീനി താവ “തത്ഥ കതമാ ജാതി? യാ തേസം തേസം സത്താനം തമ്ഹി തമ്ഹി സത്തനികായേ ജാതി സഞ്ജാതീ”തി ഇമസ്സ പന പദഭാജനീയസ്സ വസേന വേദിതബ്ബാനി.

൱൯൧. തത്രായം അത്ഥവണ്ണനാ - **തേസം തേസം സത്താന**ന്തി അയം സങ്ഖേപതോ അനേകേസം സത്താനം സാധാരണനിദ്ദേസോ. യാ ദേവദത്തസ്സ ജാതി, യാ സോമദത്തസ്സ ജാതീതി ഏവഞ്ഹി ദിവസമ്പി കഥിയമാനേ നേവ സത്താ പരിയാദാനം ഗച്ഛന്തി, ന സബ്ബം അപരത്ഥദീപനം സിജ്ഝതി. ഇമേഹി പന ദ്വീഹി പദേഹി ന കോചി സത്തോ അപരിയാദിന്നോ ഹോതി, ന കിഞ്ചി അപരത്ഥദീപനം ന സിജ്ഝതി. തേന വുത്തം - “യാ തേസം തേസം സത്താന”ന്തി. **തമ്ഹി തമ്ഹീ**തി അയം ജാതിഗതിവസേന അനേകേസം സത്തനികായാനം സാധാരണനിദ്ദേസോ. **സത്തനികായേ**തി സത്താനം നികായേ, സത്തഘടായം സത്തസമൂഹേതി അത്ഥോ.

ജാതീതി അയം ജാതിസദ്ദോ അനേകത്ഥോ. തഥാ ഹേസ “ഏകമ്പി ജാതിം, ദ്വേപി ജാതിയോ”തി (പാരാ· ൧൨; മ· നി· ൨.൨൫൭) ഏത്ഥ ഭവേ ആഗതോ. “അത്ഥി വിസാഖേ , നിഗണ്ഠാ നാമ സമണജാതികാ”തി (അ· നി· ൩.൭൧) ഏത്ഥ നികായേ. “തിരിയാ നാമ തിണജാതി നാഭിയാ ഉഗ്ഗന്ത്വാ നഭം ആഹച്ച ഠിതാ അഹോസീ”തി (അ· നി· ൫.൧൯൬) ഏത്ഥ പഞ്ഞത്തിയം. “ജാതി ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാ”തി (ധാതു· ൭൧) ഏത്ഥ സങ്ഖതലക്ഖണേ. “യം, ഭിക്ഖവേ, മാതുകുച്ഛിമ്ഹി പഠമം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, പഠമം വിഞ്ഞാണം പാതുഭൂതം, തദുപാദായ സാവസ്സ ജാതീ”തി (മഹാവ· ൧൨൪) ഏത്ഥ പടിസന്ധിയം. “സമ്പതിജാതോ, ആനന്ദ, ബോധിസത്തോ”തി (മ· നി· ൩.൨൦൭) ഏത്ഥ പസൂതിയം. “അനുപക്കുട്ഠോ ജാതിവാദേനാ”തി (ദീ· നി· ൧.൩൩൧) ഏത്ഥ കുലേ. “യതോഹം, ഭഗിനി, അരിയായ ജാതിയാ ജാതോ”തി (മ· നി· ൨.൩൫൧) ഏത്ഥ അരിയസീലേ. ഇധ പനായം സവികാരേസു പഠമാഭിനിബ്ബത്തക്ഖന്ധേസു വത്തതി. തസ്മാ ജായമാനകവസേന ജാതീതി ഇദമേത്ഥ സഭാവപച്ചത്തം. സഞ്ജായനവസേന **സഞ്ജാതീ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. ഓക്കമനവസേന **ഓക്കന്തി**. ജായനട്ഠേന വാ **ജാതി,** സാ അപരിപുണ്ണായതനവസേന യുത്താ. സഞ്ജായനട്ഠേന **സഞ്ജാതി,** സാ പരിപുണ്ണായതനവസേന യുത്താ. ഓക്കമനട്ഠേന **ഓക്കന്തി,** സാ അണ്ഡജജലാബുജവസേന യുത്താ. തേ ഹി അണ്ഡകോസഞ്ച വത്ഥികോസഞ്ച ഓക്കമന്തി, ഓക്കമന്താപി പവിസന്താ വിയ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തി. അഭിനിബ്ബത്തനട്ഠേന **അഭിനിബ്ബത്തി**. സാ സംസേദജഓപപാതികവസേന യുത്താ. തേ ഹി പാകടാ ഏവ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തന്തി. അയം താവ സമ്മുതികഥാ.

ഇദാനി പരമത്ഥകഥാ ഹോതി. ഖന്ധാ ഏവ ഹി പരമത്ഥതോ പാതുഭവന്തി, ന സത്താ. തത്ഥ ച **ഖന്ധാന**ന്തി ഏകവോകാരഭവേ ഏകസ്സ, ചതുവോകാരഭവേ

ചതുന്നം, പഞ്ചവോകാരഭവേ പഞ്ചന്നം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **പാതുഭാവോ**തി ഉപ്പത്തി. **ആയതനാനന്**തി ഏത്ഥ തത്ര തത്ര ഉപ്പജ്ജമാനായതനവസേന സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. **പടിലാഭോ**തി സന്തതിയം പാതുഭാവോയേവ; പാതുഭവന്താനേവ ഹി താനി പടിലദ്ധാനി നാമ ഹോന്തി. **അയം വുച്ചതി ജാതീ**തി അയം ജാതി നാമ കഥിയതി. സാ പനേസാ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പഠമാഭിനിബ്ബത്തിലക്ഖണാ, നീയ്യാതനരസാ, അതീതഭവതോ ഇധ ഉമ്മുജ്ജനപച്ചുപട്ഠാനാ, ഫലവസേന ദുക്ഖവിചിത്തതാപച്ചുപട്ഠാനാ വാ.

ഇദാനി **'ജാതിയാ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ'**തി അയഞ്ഹി ജാതി സയം ന ദുക്ഖാ, ദുക്ഖുപ്പത്തിയാ പന വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖാതി വുത്താ. കതരദുക്ഖസ്സ പനായം വത്ഥൂതി? യം തം ബാലപണ്ഡിതസുത്താദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൬ ആദയോ) ഭഗവതാപി ഉപമാവസേന പകാസിതം ആപായികംദുക്ഖം, യഞ്ച സുഗതിയം മനുസ്സലോകേ ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകാദിഭേദം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ സബ്ബസ്സാപി ഏസാ വത്ഥു. തത്രിദം ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകാദിഭേദം ദുക്ഖം - അയഞ്ഹി സത്തോ മാതുകുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തമാനോ ന ഉപ്പലപദുമപുണ്ഡരീകാദീസു നിബ്ബത്തതി. അഥ ഖോ ഹേട്ഠാ ആമാസയസ്സ ഉപരി പക്കാസയസ്സ ഉദരപടലപിട്ഠികണ്ഡകാനം വേമജ്ഝേ പരമസമ്ബാധേ തിബ്ബന്ധകാരേ നാനാകുണപഗന്ധപരിഭാവിതേ അസുചിപരമദുഗ്ഗന്ധപവനവിചരിതേ അധിമത്തജേഗുച്ഛേ കുച്ഛിപ്പദേസേ പൂതിമച്ഛപൂതികുമ്മാസചന്ദനികാദീസു കിമി വിയ നിബ്ബത്തതി. സോ തത്ഥ നിബ്ബത്തോ ദസ മാസേ മാതുകുച്ഛിസമ്ഭവേന ഉസ്മനാ പുടപാകം വിയ പച്ചമാനോ പിട്ഠപിണ്ഡി വിയ സേദിയമാനോ സമിഞ്ജനപസാരണാദിരഹിതോ അധിമത്തം ദുക്ഖം പച്ചനുഭോതീതി. ഇദം താവ **'ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകം'** ദുക്ഖം.

യം പന സോ മാതു സഹസാ ഉപക്ഖലനഗമനനിസീദനഉട്ഠാനപരിവത്തനാദീസു സുരാധുത്തഹത്ഥഗതോ ഏളകോ വിയ അഹിഗുണ്ഠികഹത്ഥഗതോ സപ്പപോതകോ വിയ ച ആകഡ്ഢനപരികഡ്ഢനഓധുനനനിദ്ധുനനാദിനാ ഉപക്കമേന അധിമത്തം ദുക്ഖമനുഭവതി, യഞ്ച മാതു സീതുദകപാനകാലേ സീതനരകൂപപന്നോ വിയ, ഉണ്ഹയാഗുഭത്താദിഅജ്ഝോഹരണകാലേ അങ്ഗാരവുട്ഠിസമ്പരികിണ്ണോ വിയ, ലോണമ്ബിലാദിഅജ്ഝോഹരണകാലേ ഖാരാപടിച്ഛകാദികമ്മകാരണപ്പത്തോ വിയ തിബ്ബം ദുക്ഖമനുഭോതി - ഇദം **'ഗബ്ഭപരിഹരണമൂലകം'** ദുക്ഖം.

യം പനസ്സ മൂള്ഹഗബ്ഭായ മാതുയാ മിത്താമച്ചസുഹജ്ജാദീഹിപി അദസ്സനാരഹേ ദുക്ഖുപ്പത്തിട്ഠാനേ ഛേദനഫാലനാദീഹി ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി - ഇദം **'ഗബ്ഭവിപത്തിമൂലകം'** ദുക്ഖം. യം വിജായമാനായ മാതുയാ കമ്മജേഹി വാതേഹി പരിവത്തേത്വാ നരകപപാതം വിയ അതിഭയാനകം യോനിമഗ്ഗം പടിപാതിയമാനസ്സ പരമസമ്ബാധേന യോനിമുഖേന താളച്ഛിഗ്ഗളേന വിയ നിക്കഡ്ഢിയമാനസ്സ മഹാനാഗസ്സ നരകസത്തസ്സ വിയ ച സങ്ഘാടപബ്ബതേഹി വിചുണ്ണിയമാനസ്സ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി - ഇദം **'വിജായനമൂലകം'** ദുക്ഖം. യം പന ജാതസ്സ തരുണവണസദിസസ്സ സുകുമാരസരീരസ്സ ഹത്ഥഗ്ഗഹണന്ഹാപനധോവനചോളപരിമജ്ജനാദികാലേ സൂചിമുഖഖുരധാരവിജ്ഝനഫാലനസദിസം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി - ഇദം മാതുകുച്ഛിതോ **'ബഹി നിക്ഖമനമൂലകം'** ദുക്ഖം. യം തതോ പരം പവത്തിയം അത്തനാവ അത്താനം വധന്തസ്സ, അചേലകവതാദിവസേന ആതാപനപരിതാപനാനുയോഗമനുയുത്തസ്സ, കോധവസേന അഭുഞ്ജന്തസ്സ, ഉബ്ബന്ധന്തസ്സ ച ദുക്ഖം ഹോതി - ഇദം **'അത്തൂപക്കമമൂലകം'** ദുക്ഖം.

യം പന പരതോ വധബന്ധനാദീനി അനുഭവന്തസ്സ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി - ഇദം **'പരൂപക്കമമൂലകം'** ദുക്ഖന്തി. ഇതി ഇമസ്സ സബ്ബസ്സാപി ദുക്ഖസ്സ അയം ജാതി വത്ഥുമേവ ഹോതീതി. തേനേതം വുച്ചതി -

ജായേഥ നോ ചേ നരകേസു സത്തോ,
തത്ഥഗ്ഗിദാഹാദികമപ്പസയ്ഹം;
ലഭേഥ ദുക്ഖം നു കുഹിം പതിട്ഠം,
ഇച്ചാഹ ദുക്ഖാതി മുനീധ ജാതി.

ദുക്ഖം തിരച്ഛേസു കസാപതോദ-
ദണ്ഡാഭിഘാതാദിഭവം അനേകം;
യം തം കഥം തത്ഥ ഭവേയ്യ ജാതിം,
വിനാ തഹിം ജാതി തതോപി ദുക്ഖാ.

പേതേസു ദുക്ഖം പന ഖുപ്പിപാസാ-
വാതാതപാദിപ്പഭവം വിചിത്തം;
യസ്മാ അജാതസ്സ ന തത്ഥ അത്ഥി,
തസ്മാപി ദുക്ഖം മുനി ജാതിമാഹ.

തിബ്ബന്ധകാരേ ച അസയ്ഹസീതേ,
ലോകന്തരേ യം അസുരേസു ദുക്ഖം;
ന തം ഭവേ തത്ഥ ന ചസ്സ ജാതി,
യതോ അയം ജാതി തതോപി ദുക്ഖാ.

യഞ്ചാപി ഗൂഥനരകേ വിയ മാതുഗബ്ഭേ,
സത്തോ വസം ചിരമതോ ബഹി നിക്ഖമനഞ്ച;
പപ്പോതി ദുക്ഖമതിഘോരമിദമ്പി നത്ഥി,
ജാതിം വിനാ ഇതിപി ജാതിരയഞ്ഹി ദുക്ഖാ.

കിം ഭാസിതേന ബഹുനാ നനു യം കുഹിഞ്ചി,
അത്ഥീധ കിഞ്ചിദപി ദുക്ഖമിദം കദാചി;
നേവത്ഥി ജാതിവിരഹേ യദതോ മഹേസീ,
ദുക്ഖാതി സബ്ബപഠമം ഇമമാഹ ജാതിന്തി.

ജരാനിദ്ദേസോ

൫൯൨. **ജരാനിദ്ദേസേ ജരാ**തി സഭാവപച്ചത്തം. **ജീരണതാ**തി ആകാരനിദ്ദേസോ. **ഖണ്ഡിച്ച**ന്തിആദയോ തയോ കാലാതിക്കമേ കിച്ചനിദ്ദേസാ. പച്ഛിമാ ദ്വേ പകതിനിദ്ദേസാ. അയഞ്ഹി ജരാതി ഇമിനാ പദേന സഭാവതോ ദീപിതാ, തേനസ്സാ ഇദം സഭാവപച്ചത്തം. ജീരണതാതി ഇമിനാ ആകാരതോ , തേനസ്സായം ആകാരനിദ്ദേസോ. ഖണ്ഡിച്ചന്തി ഇമിനാ കാലാതിക്കമേ ദന്തനഖാനം ഖണ്ഡിതഭാവകരണകിച്ചതോ. **പാലിച്ച**ന്തി ഇമിനാ കേസലോമാനം പലിതഭാവകരണകിച്ചതോ. **വലിത്തചതാ**തി ഇമിനാ മംസം മിലാപേത്വാ തചേ വലിത്തഭാവകരണകിച്ചതോ ദീപിതാ. തേനസ്സാ ഇമേ ഖണ്ഡിച്ചന്തി ആദയോ തയോ കാലാതിക്കമേ കിച്ചനിദ്ദേസാ. തേഹി ഇമേസം വികാരാനം ദസ്സനവസേന പാകടീഭൂതാതി പാകടജരാ ദസ്സിതാ. യഥേവ ഹി ഉദകസ്സ വാ വാതസ്സ വാ അഗ്ഗിനോ വാ തിണരുക്ഖാദീനം സംസഗ്ഗപലിഭഗ്ഗതായ വാ ഝാമതായ വാ ഗതമഗ്ഗോ പാകടോ ഹോതി, ന ച സോ ഗതമഗ്ഗോ താനേവ ഉദകാദീനി, ഏവമേവ ജരായ ദന്താദീസു ഖണ്ഡിച്ചാദിവസേന ഗതമഗ്ഗോ പാകടോ, ചക്ഖും ഉമ്മീലേത്വാപി ഗയ്ഹതി. ന ച ഖണ്ഡിച്ചാദീനേവ ജരാ; ന ഹി ജരാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ ഹോതി.

ആയുനോ സംഹാനി ഇന്ദ്രിയാനം പരിപാകോതി ഇമേഹി പന പദേഹി കാലാതിക്കമേയേവ അഭിബ്യത്തായ ആയുക്ഖയചക്ഖാദിഇന്ദ്രിയപരിപാകസങ്ഖാതായ പകതിയാ ദീപിതാ. തേനസ്സിമേ

പച്ഛിമാ ദ്വേ പകതിനിദ്ദേസാതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ യസ്മാ ജരം പത്തസ്സ ആയു ഹായതി തസ്മാ ജരാ "ആയുനോ സംഹാനീ"തി ഫലൂപചാരേന വുത്താ. യസ്മാ ദഹരകാലേ സുപ്പസന്നാനി സുഖുമമ്പി അത്തനോ വിസയം സുഖേനേവ ഗണ്ഹനസമത്ഥാനി ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ജരം പത്തസ്സ പരിപക്കാനി ആലുളിതാനി അവിസദാനി ഓളാരികമ്പി അത്തനോ വിസയം ഗഹേതും അസമത്ഥാനി ഹോന്തി, തസ്മാ "ഇന്ദ്രിയാനം പരിപാകോ"തി ഫലൂപചാരേനേവ വുത്താ.

സാ പനേസാ ഏവം നിദ്ദിട്ഠാ സബ്ബാപി ജരാ പാകടാ പടിച്ഛന്നാതി ദുവിധാ ഹോതി. തത്ഥ ദന്താദീസു ഖണ്ഡാദിഭാവദസ്സനതോ രൂപധമ്മേസു ജരാ **'പാകടജരാ'** നാമ. അരൂപധമ്മേസു പന ജരാ താദിസസ്സ വികാരസ്സ അദസ്സനതോ **'പടിച്ഛന്നജരാ'** നാമ. തത്ഥ യ്വായം ഖണ്ഡാദിഭാവോ ദിസ്സതി, സോ താദിസാനം ദന്താദീനം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ വണ്ണോയേവ. തം ചക്ഖുനാ ദിസ്വാ മനോദ്വാരേന ചിന്തേത്വാ "ഇമേ ദന്താ ജരായ പഹടാ"തി ജരം ജാനാതി, ഉദകട്ഠാനേ ബദ്ധാനി ഗോസിങ്ഗാദീനി ഓലോകേത്വാ ഹേട്ഠാ ഉദകസ്സ അത്ഥിഭാവം ജാനനം വിയ. പുന അവീചി സവീചീതി ഏവമ്പി അയം ജരാ ദുവിധാ ഹോതി. തത്ഥ മണികനകരജതപവാളചന്ദസൂരിയാദീനം മന്ദദസകാദീസു പാണീനം വിയ ച പുപ്ഫഫലപല്ലവാദീസു അപാണീനം വിയ ച അന്തരന്തരാ വണ്ണവിസേസാദീനം ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യത്താ ജരാ **'അവീചിജരാ'** നാമ, നിരന്തരജരാതി അത്ഥോ. തതോ അഞ്ഞേസു പന യഥാവുത്തേസു അന്തരന്തരാ വണ്ണവിസേസാദീനം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ ജരാ **'സവീചിജരാ'** നാമ.

തത്ഥ സവീചിജരാ ഉപാദിന്നാനുപാദിന്നകവസേന ഏവം ദീപേതബ്ബാ - ദഹരകുമാരകാനഞ്ഹി പഠമമേവ ഖീരദന്താ നാമ ഉട്ഠഹന്തി, ന തേ ഥിരാ. തേസു പന പതിതേസു പുന ദന്താ ഉട്ഠഹന്തി. തേ പഠമമേവ സേതാ ഹോന്തി, ജരാവാതേന പന പഹടകാലേ കാളകാ ഹോന്തി. കേസാ പന പഠമമേവ തമ്ബാപി ഹോന്തി കാളകാപി സേതാപി. ഛവി പന സലോഹിതികാ ഹോതി. വഡ്ഢന്താനം വഡ്ഢന്താനം ഓദാതാനം ഓദാതഭാവോ, കാളകാനം കാളകഭാവോ പഞ്ഞായതി, ജരാവാതേന പന പഹടകാലേ വളിം ഗണ്ഹാതി. സബ്ബമ്പി സസ്സം വപിതകാലേ സേതം ഹോതി, പച്ഛാ നീലം, ജരാവാതേന പന പഹടകാലേ പണ്ഡുകം ഹോതി. അമ്ബങ്കുരേനാപി ദീപേതും വട്ടതി ഏവ. **അയം വുച്ചതി ജരാ**തി അയം ജരാ നാമ കഥിയതി. സാ പനേസാ ഖന്ധപരിപാകലക്ഖണാ, മരണൂപനയനരസാ, യോബ്ബനവിനാസപച്ചുപട്ഠാനാ.

'ജരായ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ'തി ഏത്ഥ പന അയമ്പി സയം ന ദുക്ഖാ, ദുക്ഖസ്സ പന വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖാതി വുത്താ. കതരസ്സ ദുക്ഖസ്സ? കായദുക്ഖസ്സ ചേവ ദോമനസ്സദുക്ഖസ്സ ച. ജിണ്ണസ്സ ഹി അത്തഭാവോ ജരസകടം വിയ ദുബ്ബലോ ഹോതി, ഠാതും വാ ഗന്തും വാ നിസീദിതും വാ വായമന്തസ്സ ബലവം കായദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി; പുത്തദാരേ യഥാപുരേ അസല്ലക്ഖേന്തേ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഇമേസം ദ്വിന്നമ്പി ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖാതി വേദിതബ്ബാ. അപിച -

> അങ്ഗാനം സിഥിലഭാവാ, ഇന്ദ്രിയാനം വികാരതോ;
> യോബ്ബനസ്സ വിനാസേന, ബലസ്സ ഉപഘാതതോ.
>
> വിപ്പവാസാ സതാദീനം, പുത്തദാരേഹി അത്തനോ;
> അപസാദനീയതോ ചേവ, ഭിയ്യോ ബാലത്തപത്തിയാ.
>
> പപ്പോതി ദുക്ഖം യം മച്ചോ, കായികം മാനസം തഥാ;
> സബ്ബമേതം ജരാഹേതു, യസ്മാ തസ്മാ ജരാ ദുഖാതി.

മരണനിദ്ദേസോ

ഫ്ന്ന. **മരണ**നിദ്ദേസേ ചവനകവസേന **ചുതി;** ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധായ ചുതിയാ സാമഞ്ഞവചനമേതം. **ചവനതാ**തി ഭാവവചനേന ലക്ഖണനിദസ്സനം. **ഭേദോ**തി ചുതിഖന്ധാനം ഭങ്ഗുപ്പത്തിപരിദീപനം . **അന്തരധാന**ന്തി ഘടസ്സ വിയ ഭിന്നസ്സ ഭിന്നാനം ചുതിഖന്ധാനം യേന കേനചി പരിയായേന ഠാനാഭാവപരിദീപനം. **മച്ചു മരണ**ന്തി മച്ചുസങ്ഖാതം മരണം. കാലോ നാമ അന്തകോ, തസ്സ കിരിയാ **കാലകിരിയാ**. ഏത്താവതാ സമ്മുതിയാ മരണം ദീപിതം ഹോതി.

ഇദാനി പരമത്ഥേന ദീപേതും **ഖന്ധാനം ഭേദോ**തിആദിമാഹ. പരമത്ഥേന ഹി ഖന്ധായേവ ഭിജ്ജന്തി, ന സത്തോ നാമ കോചി മരതി. ഖന്ധേസു പന ഭിജ്ജമാനേസു സത്തോ മരതി ഭിന്നേസു മതോതി വോഹാരോ ഹോതി. ഏത്ഥ ച ചതുപഞ്ചവോകാരവസേന ഖന്ധാനം ഭേദോ, ഏകവോകാരവസേന കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ; ചതുവോകാരവസേന വാ ഖന്ധാനം ഭേദോ, സേസദ്വയവസേന കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ വേദിതബ്ബോ. കസ്മാ? ഭവദ്വയേപി രൂപകായസങ്ഖാതസ്സ കളേവരസ്സ സമ്ഭവതോ. യസ്മാ വാ ചാതുമഹാരാജികാദീസു ഖന്ധാ ഭിജ്ജന്തേവ, ന കിഞ്ചി നിക്ഖിപതി, തസ്മാ തേസം വസേന ഖന്ധാനം ഭേദോ. മനുസ്സാദീസു കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ. ഏത്ഥ ച കളേവരസ്സ നിക്ഖേപകരണതോ മരണം ''കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ''തി വുത്തം.

ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദോതി ഇമിനാ ഇന്ദ്രിയബദ്ധസ്സേവ മരണം നാമ ഹോതി, അനിന്ദ്രിയബദ്ധസ്സ മരണം നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. 'സസ്സം മതം, രുക്ഖോ മതോ'തി ഇദം പന വോഹാരമത്തമേവ. അത്ഥതോ പന ഏവരൂപാനി വചനാനി സസ്സാദീനം ഖയവയഭാവമേവ ദീപേന്തി. **ഇദം വുച്ചതി മരണ**ന്തി ഇദം സബ്ബമ്പി മരണം നാമ കഥിയതി.

അപിചേത്ഥ ഖണികമരണം, സമ്മുതിമരണം, സമുച്ഛേദമരണന്തി അയമ്പി ഭേദോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **'ഖണികമരണം'** നാമ പവത്തേ രൂപാരൂപധമ്മാനം ഭേദോ. 'തിസ്സോ മതോ, ഫുസ്സോ മതോ'തി ഇദം **'സമ്മുതിമരണം'** നാമ. ഖീണാസവസ്സ അപ്പടിസന്ധികാ കാലകിരിയാ **'സമുച്ഛേദമരണം'** നാമ. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ സമ്മുതിമരണം അധിപ്പേതം. ജാതിക്ഖയമരണം, ഉപക്കമമരണം, സരസമരണം, ആയുക്ഖയമരണം, പുഞ്ഞക്ഖയമരണന്തിപി തസ്സേവ നാമം. തയിദം ചുതിലക്ഖണം, വിയോഗരസം, വിപ്പവാസപച്ചുപട്ഠാനം.

'മരണസ്സ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ'തി ഏത്ഥ പന ഇദമ്പി സയം ന ദുക്ഖം, ദുക്ഖസ്സ പന വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖന്തി വുത്തം. മരണന്തികാപി ഹി സാരീരികാ വേദനാ, പടിവാതേ ഗഹിതാ ആദിത്തതിണുക്കാ വിയ, സരീരം നിദഹന്തി. നരകനിമിത്താദീനം ഉപട്ഠാനകാലേ ബലവദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഇമേസം ദ്വിന്നമ്പി ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖന്തി വേദിതബ്ബം. അപി ച -

പാപസ്സ പാപകമ്മാദി, നിമിത്തമനുപസ്സതോ;
ഭദ്ദസ്സാപസഹന്തസ്സ, വിയോഗം പിയവത്ഥുകം.

മീയമാനസ്സ യം ദുക്ഖം, മാനസം അവിസേസതോ;
സബ്ബേസഞ്ചാപി യം സന്ധി-ബന്ധനച്ഛേദനാദികം.

വിതുജ്ജമാനമമ്മാനം, ഹോതി ദുക്ഖം സരീരജം;
അസയ്ഹമപ്പടികാരം, ദുക്ഖസ്സേതസ്സിദം യതോ;
മരണം വത്ഥു തേനേതം, ദുക്ഖമിച്ചേവ ഭാസിതന്തി.

അപിച ഇമാനി ജാതിജരാമരണാനി നാമ ഇമേസം സത്താനം വധകപച്ചാമിത്താ വിയ ഓതാരം ഗവേസന്താനി വിചരന്തി. യഥാ ഹി പുരിസസ്സ തീസു പച്ചാമിത്തേസു

ഓതാരാപേക്ഖേസു വിചരന്തേസു ഏകോ വദേയ്യ - "അഹം അസുകഅരഞ്ഞസ്സ നാമ വണ്ണം കഥേത്വാ ഏതം ആദായ തത്ഥ ഗമിസ്സാമി, ഏത്ഥ മയ്ഹം ദുക്കരം നത്ഥീ"തി. ദുതിയോ വദേയ്യ "അഹം തവ ഏതം ഗഹേത്വാ ഗതകാലേ പോഥേത്വാ ദുബ്ബലം കരിസ്സാമി, ഏത്ഥ മയ്ഹം ദുക്കരം നത്ഥീ"തി. തതിയോ വദേയ്യ - "തയാ ഏതസ്മിം പോഥേത്വാ ദുബ്ബലേ കതേ തിണ്ഹേന അസിനാ സീസച്ഛേദനം നാമ മയ്ഹം ഭാരോ ഹോതൂ"തി. തേ ഏവം വത്വാ തഥാ കരേയ്യും.

തത്ഥ പഠമപച്ചാമിത്തസ്സ അരഞ്ഞസ്സ വണ്ണം കഥേത്വാ തം ആദായ തത്ഥ ഗതകാലോ വിയ സുഹജ്ജഞാതിമണ്ഡലതോ നിക്ഖഡ്ഢിത്വാ യത്ഥ കത്ഥചി നിബ്ബത്താപനം നാമ ജാതിയാ കിച്ചം. ദുതിയസ്സ പോഥേത്വാ ദുബ്ബലകരണം വിയ നിബ്ബത്തക്ഖന്ധേസു നിപതിത്വാ പരാധീനമഞ്ചപരായണഭാവകരണം ജരായ കിച്ചം. തതിയസ്സ തിണ്ഹേന അസിനാ സീസച്ഛേദനം വിയ ജീവിതക്ഖയപാപനം മരണസ്സ കിച്ചന്തി വേദിതബ്ബം.

അപിചേത്ഥ ജാതിദുക്ഖം സാദീനവമഹാകന്താരപ്പവേസോ വിയ ദട്ഠബ്ബം. ജരാദുക്ഖം തത്ഥ അന്നപാനരഹിതസ്സ ദുബ്ബല്യം വിയ ദട്ഠബ്ബം. മരണദുക്ഖം ദുബ്ബലസ്സ ഇരിയാപഥപവത്തനേ വിഹതപരക്കമസ്സ വാളാദീഹി അനയബ്യസനാപാദനം വിയ ദട്ഠബ്ബന്തി.

സോകനിദ്ദേസോ

൬൪. **സോക**നിദ്ദേസേ ബ്യസതീതി ബ്യസനം; ഹിതസുഖം ഖിപതി വിദ്ധംസേതീതി അത്ഥോ. ഞാതീനം ബ്യസനം ഞാതിബ്യസനം; ചോരരോഗഭയാദീഹി ഞാതിക്ഖയോ ഞാതിവിനാസോതി അത്ഥോ. തേന **ഞാതിബ്യസനേന ഫുട്ഠസ്സാ**തി അജ്ഝോത്ഥടസ്സ അഭിഭൂതസ്സ സമന്നാഗതസ്സാതി അത്ഥോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പന വിസേസോ - ഭോഗാനം ബ്യസനം **ഭോഗബ്യസനം;** രാജചോരാദിവസേന ഭോഗക്ഖയോ ഭോഗവിനാസോതി അത്ഥോ. രോഗോയേവ ബ്യസനം **രോഗബ്യസനം;** രോഗോ ഹി ആരോഗ്യം ബ്യസതി വിനാസേതീതി ബ്യസനം. സീലസ്സ ബ്യസനം **സീലബ്യസനം;** ദുസ്സീല്യസ്സേതം നാമം. സമ്മാദിട്ഠിം വിനാസയമാനാ ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠിയേവ ബ്യസനം **ദിട്ഠിബ്യസനം**. ഏത്ഥ ച പുരിമാനി ദ്വേ അനിപ്ഫന്നാനി, പച്ഛിമാനി തീണി നിപ്ഫന്നാനി തിലക്ഖണബ്ഭാഹതാനി. പുരിമാനി ച തീണി നേവ കുസലാനി ന അകുസലാനി. സീലദിട്ഠിബ്യസനദ്വയം അകുസലം.

അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേനാതി ഗഹിതേസു വാ യേന കേനചി അഗ്ഗഹിതേസു വാ മിത്താമച്ചബ്യസനാദീസു യേന കേനചി. **സമന്നാഗതസ്സാ**തി സമനുബന്ധസ്സ അപരിമുച്ചമാനസ്സ. **അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന ദുക്ഖധമ്മേനാ**തി യേന കേനചി സോകദുക്ഖസ്സ ഉപ്പത്തിഹേതുനാ. **സോകോ**തി സോചനകവസേന സോകോ; ഇദം തേഹി കാരണേഹി ഉപ്പജ്ജനകസോകസ്സ സഭാവപച്ചത്തം. **സോചനാ**തി സോചനാകാരോ. **സോചിതത്ത**ന്തി സോചിതഭാവോ. **അന്തോസോകോ**തി അബ്ഭന്തരേ സോകോ. ദുതിയപദം ഉപസഗ്ഗവസേന വഡ്ഢിതം. സോ ഹി അബ്ഭന്തരേ സുക്ഖാപേന്തോ വിയ പരിസുക്ഖാപേന്തോ വിയ ഉപ്പജ്ജതീതി "അന്തോസോകോ അന്തോപരിസോകോ"തി വുച്ചതി.

ചേതസോ പരിജ്ഝായനാതി ചിത്തസ്സ ഝായനാകാരോ. സോകോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോ അഗ്ഗി വിയ ചിത്തം ഝാപേതി പരിദഹതി, "ചിത്തം മേ ഝാമം, ന മേ കിഞ്ചി പടിഭാതീ"തി വദാപേതി. ദുക്ഖിതോ മനോ ദുമ്മനോ, തസ്സ ഭാവോ **ദോമനസ്സം**. അനുപവിട്ഠട്ഠേന സോകോവ സല്ലന്തി **സോകസല്ലം. അയം വുച്ചതി സോകോ**തി അയം സോകോ നാമ കഥിയതി. സോ പനായം കിഞ്ചാപി അത്ഥതോ ദോമനസ്സവേദനാവ ഹോതി, ഏവം സന്തേപി അന്തോനിജ്ഝാനലക്ഖണോ, ചേതസോ പരിനിജ്ഝായനരസോ, അനുസോചനപച്ചുപട്ഠാനോ.

‘സോകസ്സ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ’തി എത്ഥ പന അയം സഭാവദുക്ഖത്തോ ചേവ ദുക്ഖസ്സ ച വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖോതി വുത്തോ. കതരദുക്ഖസ്സാതി? കായികദുക്ഖസ്സ ചേവ ജവനക്ഖണേ ച ദോമനസ്സദുക്ഖസ്സ. സോകവേഗേന ഹി ഹദയേ മഹാഗണ്ഡോ ഉട്ഠഹിത്വാ പരിപച്ചിത്വാ ഭിജ്ജതി, മുഖതോ വാ കാളലോഹിതം നിക്ഖമതി, ബലവം കായദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. “എത്തകാ മേ ഞാതയോ ഖയം ഗതാ, എത്തകാ മേ ഭോഗാ”തി ചിന്തേന്തസ്സ ച ബലവം ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഇമേസം ദ്വിന്നം ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവേനപേസ ദുക്ഖോതി വേദിതബ്ബോ. അപിച -

സത്താനം ഹദയം സോകോ, സല്ലം വിയ വിതുജ്ജതി;
അഗ്ഗിതത്തോവ നാരാചോ, ഭുസഞ്ച ഡഹതേ പുന.

സമാവഹതി ച ബ്യാധി-ജരാമരണഭേദനം;
ദുക്ഖമ്പി വിവിധം യസ്മാ, തസ്മാ ദുക്ഖോതി വുച്ചതീതി.

പരിദേവനിദ്ദേസോ

൧൯൮. പരിദേവനിദ്ദേസേ ‘മയ്ഹം ധീതാ, മയ്ഹം പുത്തോ’തി എവം ആദിസ്സ ആദിസ്സ ദേവന്തി രോദന്തി എതേനാതി **ആദേവോ**. തം തം വണ്ണം പരികിത്തേത്വാ പരികിത്തേത്വാ ദേവന്തി എതേനാതി **പരിദേവോ**. തതോ പരാനി ദ്വേ ദ്വേ പദാനി പുരിമദ്വയസ്സേവ ആകാരഭാവനിദ്ദേസവസേന വുത്താനി. **വാചാ**തി വചനം. **പലാപോ**തി തുച്ഛം നിരത്ഥകവചനം. ഉപഡ്ഢഭണിതഅഞ്ഞഭണിതാദിവസേന വിരൂപോ പലാപോ **വിപ്പലാപോ. ലാലപ്പോ**തി പുനപ്പുനം ലപനം. ലാലപ്പനാകാരോ **ലാലപ്പനാ**. ലാലപ്പിതസ്സ ഭാവോ **ലാലപ്പിതത്തം. അയം വുച്ചതി പരിദേവോ**തി അയം പരിദേവോ നാമ കഥിയതി. സോ ലാലപ്പനലക്ഖണോ, ഗുണദോസപരികിത്തനരസോ, സമ്ഭമപച്ചുപട്ഠാനോ.

‘പരിദേവസ്സ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ’തി എത്ഥ പന അയമ്പി സയം ന ദുക്ഖോ, കായദുക്ഖദോമനസ്സദുക്ഖാനം പന വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖോതി വുത്തോ. പരിദേവന്തോ ഹി അത്തനോ ഖന്ധം മുട്ഠീഹി പോഥേതി, ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി ഉരം പഹരതി പിംസതി, സീസേന ഭിത്തിയാ സദ്ധിം യുജ്ഝതി. തേനസ്സ ബലവം കായദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. ‘എത്തകാ മേ ഞാതയോ ഖയം വയം അബ്ഭത്ഥം ഗതാ’തിആദീനി ചിന്തേതി. തേനസ്സ ബലവം ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഇമേസം ദ്വിന്നമ്പി ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖോതി വേദിതബ്ബോ. അപിച -

യം സോകസല്ലവിഹതോ പരിദേവമാനോ,
കണ്ഠോട്ഠതാലുതലസോസജമപ്പസയ്ഹം;
ഭിയ്യോധിമത്തമധിഗച്ഛതിയേവ ദുക്ഖം,
ദുക്ഖോതി തേന ഭഗവാ പരിദേവമാഹാതി.

ദുക്ഖദോമനസ്സനിദ്ദേസോ

൧൯൯-൨. ദുക്ഖദോമനസ്സനിദ്ദേസാ ഹേട്ഠാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം വണ്ണിതത്താ പാകടാ എവ. ലക്ഖണാദീനി പന തേസം തത്ഥ വുത്താനേവ.

‘ദുക്ഖസ്സ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ, ദോമനസ്സസ്സ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ’തി എത്ഥ പന ഉഭയമ്പേതം സയഞ്ച ദുക്ഖത്താ കായികചേതസികദുക്ഖാനഞ്ച വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖന്തി വുത്തം. ഹത്ഥപാദാനഞ്ഹി കണ്ണനാസികാനഞ്ച ഛേദനദുക്ഖേന ദുക്ഖിതസ്സ , അനാഥസാലായം ഉച്ഛിട്ഠകപാലം പുരതോ കത്വാ നിപന്നസ്സ, വണമുഖേഹി പുളുവകേസു നിക്ഖമന്തേസു ബലവം കായദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി; നാനാരങ്ഗരത്തവത്ഥമനുഞ്ഞാലങ്കാരം നക്ഖത്തം കീളന്തം മഹാജനം ദിസ്വാ

ബലവദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം താവ ദുക്ഖസ്സ ദ്വിന്നമ്പി ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവോ വേദിതബ്ബോ. അപിച -

പീളേതി കായികമിദം, ദുക്ഖം ദുക്ഖഞ്ച മാനസം ഭിയ്യോ;
ജനയതി യസ്മാ തസ്മാ, ദുക്ഖന്തി വിസേസതോ വുത്തന്തി.

ചേതോദുക്ഖസമപ്പിതാ പന കേസേ പകിരിയ ഉരാനി പതിപിസേന്തി, ആവട്ടന്തി, വിവട്ടന്തി, ഛിന്നപപാതം പപതന്തി, സത്ഥം ആഹരന്തി, വിസം ഖാദന്തി, രജ്ജുയാ ഉബ്ബന്ധന്തി, അഗ്ഗിം പവിസന്തി . തം തം വിപരീതം വത്ഥും തഥാ തഥാ വിപ്പടിസാരിനോ പരിഡയ്ഹമാനചിത്താ ചിന്തേന്തി. ഏവം ദോമനസ്സസ്സ ഉഭിന്നമ്പി ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവോ വേദിതബ്ബോ. അപിച -

പീളേതി യതോ ചിത്തം, കായസ്സ ച പീളനം സമാവഹതി;
ദുക്ഖന്തി ദോമനസ്സമ്പി, ദോമനസ്സം തതോ അഹൂതി.

ഉപായാസനിദ്ദേസോ

ഫ്ന്‍വ്വ. **ഉപായാസ**നിദ്ദേസേ ആയാസനട്ഠേന **ആയാസോ;** സംസീദനവിസീദനാകാരപ്പവത്തസ്സ ചിത്തകിലമഥസ്സേതം നാമം. ബലവം ആയാസോ **ഉപായാസോ**. ആയാസിതഭാവോ **ആയാസിതത്തം**. ഉപായാസിതഭാവോ **ഉപായാസിതത്തം**. **അയം വുച്ചതി ഉപായാസോ**തി അയം ഉപായാസോ നാമ കഥിയതി. സോ പനേസ ബ്യാസത്തിലക്ഖണോ, നിത്ഥുനനരസോ, വിസാദപച്ചുപട്ഠാനോ.

'ഉപായാസസ്സ ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ'തി എത്ഥ പന അയമ്പി സയം ന ദുക്ഖോ, ഉഭിന്നമ്പി ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖോതി വുത്തോ. കുപിതേന ഹി രഞ്ഞാ ഇസ്സരിയം അച്ഛിന്ദിത്വാ ഹതപുത്തഭാതികാനം ആണത്തവധാനം ഭയേന അടവിം പവിസിത്വാ നിലീനാനം മഹാവിസാദപ്പത്താനം ദുക്ഖട്ഠാനേന ദുക്ഖസേയ്യായ ദുക്ഖനിസജ്ജായ ബലവം കായദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. 'എത്തകാ നോ ഞാതകാ, എത്തകാ ഭോഗാ നട്ഠാ'തി ചിന്തേന്താനം ബലവദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഇമേസം ദ്വിന്നമ്പി ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖോതി വേദിതബ്ബോതി. അപിച -

ചിത്തസ്സ പരിദഹനാ, കായസ്സ വിസാദനാ ച അധിമത്തം;
യം ദുക്ഖമുപായാസോ, ജനേതി ദുക്ഖോ തതോ വുത്തോ.

എത്ഥ ച മന്ദഗ്ഗിനാ അന്തോഭാജനേയേവ തേലാദീനം പാകോ വിയ സോകോ. തിക്ഖഗ്ഗിനാ പച്ചമാനസ്സ ഭാജനതോ ബഹിനിക്ഖമനം വിയ പരിദേവോ. ബഹിനിക്ഖന്താവസേസസ്സ നിക്ഖമിതുമ്പി അപ്പഹോന്തസ്സ അന്തോഭാജനേയേവ യാവ പരിക്ഖയാ പാകോ വിയ ഉപായാസോ ദട്ഠബ്ബോ.

അപ്പിയസമ്പയോഗനിദ്ദേസോ

ഫ്ന്‍ന്‍. **അപ്പിയസമ്പയോഗ**നിദ്ദേസേ **യസ്സാ**തി യേ അസ്സ. **അനിട്ഠാ**തി അപരിയേസിതാ. പരിയേസിതാ വാ ഹോന്തു അപരിയേസിതാ വാ, നാമമേവേതം അമനാപാരമ്മണാനം. മനസ്മിം ന കമന്തി, ന പവിസന്തീതി **അകന്താ**. മനസ്മിം ന അപ്പിയന്തി, ന വാ മനം വഡ്ഢേന്തീതി **അമനാപാ**. **രൂപാ**തിആദി തേസം സഭാവനിദസ്സനം. അനത്ഥം കാമേന്തി ഇച്ഛന്തീതി **അനത്ഥകാമാ**. അഹിതം കാമേന്തി ഇച്ഛന്തീതി **അഹിതകാമാ**. അഫാസുകം ദുക്ഖവിഹാരം കാമേന്തി ഇച്ഛന്തീതി **അഫാസുകകാമാ**. ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമം നിബ്ഭയം വിവട്ടം ന ഇച്ഛന്തി, സഭയം വട്ടമേവ നേസം കാമേന്തി ഇച്ഛന്തീതി **അയോഗക്ഖേമകാമാ**.

അപിച സദ്ധാദീനം വുദ്ധിസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥസ്സ അകാമനതോ തേസംയേവ ഹാനിസങ്ഖാതസ്സ അനത്ഥസ്സ ച കാമനതോ **അനത്ഥകാമാ**. സദ്ധാദീനംയേവ ഉപായഭൂതസ്സ ഹിതസ്സ അകാമനതോ സദ്ധാഹാനിആദീനം ഉപായഭൂതസ്സ അഹിതസ്സ ച കാമനതോ **അഹിതകാമാ**. ഫാസുകവിഹാരസ്സ അകാമനതോ അഫാസുകവിഹാരസ്സ ച കാമനതോ **അഫാസുകകാമാ**. യസ്സ കസ്സചി നിബ്ഭയസ്സ അകാമനതോ ഭയസ്സ ച കാമനതോ **അയോഗക്ഖേമകാമാ**തി എവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

സങ്ഗതീതി ഗന്ത്വാ സംയോഗോ. **സമാഗമോ**തി ആഗതേഹി സംയോഗോ. **സമോധാന**ന്തി ഠാനനിസജ്ജാദീസു സഹഭാവോ. **മിസ്സീഭാവോ**തി സബ്ബകിച്ചാനം സഹകരണം. അയം സത്തവസേന യോജനാ. സങ്ഖാരവസേന പന യം ലബ്ഭതി തം ഗഹേതബ്ബം. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം അപ്പിയസമ്പയോഗോ നാമ കഥിയതി. സോ അനിട്ഠസമോധാനലക്ഖണോ, ചിത്തവിഘാതകരണരസോ, അനത്ഥഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ.

സോ അത്ഥതോ ഏകോ ധമ്മോ നാമ നത്ഥി. കേവലം അപ്പിയസമ്പയുത്താനം ദുവിധസ്സാപി ദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവതോ ദുക്ഖോതി വുത്തോ. അനിട്ഠാനി ഹി വത്ഥൂനി സമോധാനഗതാനി വിജ്ഝനഛേദനഫാലനാദീഹി കായികമ്പി ദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തി, ഉബ്ബേഗജനനതോ മാനസമ്പി. തേനേതം വുച്ചതി -

> ദിസ്വാവ അപ്പിയേ ദുക്ഖം, പഠമം ഹോതി ചേതസി;
> തദുപക്കമസമ്ഭൂത-മഥ കായേ യതോ ഇധ.
>
> തതോ ദുക്ഖദ്വയസ്സാപി, വത്ഥുതോ സോ മഹേസിനാ;
> ദുക്ഖോ വുത്തോതി വിഞ്ഞേയ്യോ, അപ്പിയേഹി സമാഗമോതി.

പിയവിപ്പയോഗനിദ്ദേസോ

൨൦൦. **പിയവിപ്പയോഗ**നിദ്ദേസോ വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബോ. **മാതാ വാ**തിആദി പനേത്ഥ അത്ഥകാമേ സരൂപേന ദസ്സേതും വുത്തം. തത്ഥ മമായതീതി **മാതാ**. പിയായതീതി **പിതാ**. ഭജതീതി **ഭാതാ**. തഥാ **ഭഗിനീ**. മേത്തായന്തീതി മിത്താ, മിനന്തീതി വാ **മിത്താ;** സബ്ബഗുയ്ഹേസു അന്തോ പക്ഖിപന്തീതി അത്ഥോ. കിച്ചകരണീയേസു സഹഭാവട്ഠേന അമാ ഹോന്തീതി **അമച്ചാ**. അയം അമ്ഹാകം അജ്ഝത്തികോതി ഏവം ജാനന്തി ഞായന്തീതി വാ **ഞാതീ**. ലോഹിതേന സമ്ബന്ധാതി **സാലോഹിതാ**. ഏവമേതാനി പദാനി അത്ഥതോ വേദിതബ്ബാനി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം പിയേഹി വിപ്പയോഗോ നാമ കഥിയതി. സോ ഇട്ഠവത്ഥുവിയോഗലക്ഖണോ, സോകുപ്പാദനരസോ, ബ്യസനപച്ചുപട്ഠാനോ.

സോ അത്ഥതോ ഏകോ ധമ്മോ നാമ നത്ഥി. കേവലം പിയവിപ്പയുത്താനം ദുവിധസ്സാപി ദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവതോ ദുക്ഖോതി വുത്തോ. ഇട്ഠാനി ഹി വത്ഥൂനി വിയുജ്ജമാനാനി സരീരസ്സ സോസനമിലാപനാദിഭാവേന കായികമ്പി ദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തി, 'യമ്പി നോ അഹോസി, തമ്പി നോ നത്ഥീ'തി അനുസോചാപനതോ മാനസമ്പി. തേനേതം വുച്ചതി -

> ഞാതിധനാദിവിയോഗാ, സോകസരസമപ്പിതാ വിതുജ്ജന്തി;
> ബാലാ യതോ തതോ യം, ദുക്ഖോതി മതോ പിയവിയോഗോതി.

ഇച്ഛാനിദ്ദേസോ

൨൦൧. **ഇച്ഛാ**നിദ്ദേസേ **ജാതിധമ്മാന**ന്തി ജാതിസഭാവാനം ജാതിപകതികാനം. **ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതീ**തി തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജതി. **അഹോ വതാ**തി പത്ഥനാ. **ന ഖോ പനേതം ഇച്ഛായ പത്തബ്ബ**ന്തി യം ഏതം "അഹോ വത മയം ന ജാതിധമ്മാ അസ്സാമ, ന ച വത നോ

ജാതി ആഗച്ഛേയ്യാ''തി ഏവം പഹീനസമുദയേസു സാധൂസു വിജ്ജമാനം അജാതിധമ്മത്തം, പരിനിബ്ബുതേസു ച വിജ്ജമാനം ജാതിയാ അനാഗമനം ഇച്ഛിതം, തം ഇച്ഛന്തസ്സാപി മഗ്ഗഭാവനായ വിനാ അപത്തബ്ബതോ അനിച്ഛന്തസ്സ ച ഭാവനായ പത്തബ്ബതോ ന ഇച്ഛായ പത്തബ്ബം നാമ ഹോതി. **ഇദമ്പീ**തി ഏതമ്പി; ഉപരി സേസാനി ഉപാദായ പികാരോ. **യമ്പിച്ഛന്തി** യേനപി ധമ്മേന അലബ്ഭനേയ്യം വത്ഥും ഇച്ഛന്തോ ന ലഭതി, തം അലബ്ഭനേയ്യവത്ഥുഇച്ഛനം ദുക്ഖന്തി വേദിതബ്ബം. **ജരാധമ്മാനന്തി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവമേത്ഥ അലബ്ഭനേയ്യവത്ഥൂസു ഇച്ഛാവ ''യമ്പിച്ഛം ന ലഭതി തമ്പി ദുക്ഖ''ന്തി വുത്താ. സാ അലബ്ഭനേയ്യവത്ഥുഇച്ഛനലക്ഖണാ, തപ്പരിയേസനരസാ, തേസം അപ്പത്തിപച്ചുപട്ഠാനാ.

ഭിന്നം പന ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവതോ ദുക്ഖാതി വുത്താ. ഏകച്ചോ ഹി രാജാ ഭവിസ്സതീതി സമ്ഭാവിതോ ഹോതി. സോ ഛിന്നഭിന്നഗണേന പരിവാരിതോ പബ്ബതവിസമം വാ വനഗഹനം വാ പവിസതി. അഥ രാജാ തം പവത്തിം ഞത്വാ ബലകായം പേസേതി. സോ രാജപുരിസേഹി നിഹതപരിവാരോ സയമ്പി ലദ്ധപ്പഹാരോ പലായമാനോ രുക്ഖന്തരം വാ പാസാണന്തരം വാ പവിസതി. തസ്മിം സമയേ മഹാമേഘോ ഉട്ഠഹതി, തിബ്ബന്ധകാരാ കാളവദ്ദലികാ ഹോതി. അഥ നം സമന്തതോ കാളകിപില്ലികാദയോ പാണാ പരിവാരേത്വാ ഗണ്ഹന്തി. തേനസ്സ ബലവകായദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. 'മം ഏകം നിസ്സായ ഏത്തകാ ഞാതീ ച ഭോഗാ ച വിനട്ഠാ'തി ചിന്തേന്തസ്സ ബലവദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി അയം ഇച്ഛാ ഇമേസം ദ്വിന്നമ്പി ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവേന ദുക്ഖാതി വേദിതബ്ബാ. അപിച -

> തം തം പത്ഥയമാനാനം, തസ്സ തസ്സ അലാഭതോ;
> യം വിഘാതമയം ദുക്ഖം, സത്താനം ഇധ ജായതി.
>
> അലബ്ഭനേയ്യവത്ഥൂനം, പത്ഥനാ തസ്സ കാരണം;
> യസ്മാ തസ്മാ ജിനോ ദുക്ഖം, ഇച്ഛിതാലാഭമബ്രവീതി.

ഉപാദാനക്ഖന്ധനിദ്ദേസോ

൨൦൨. ഉപാദാനക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ **സംഖിത്തേനാ**തി ദേസനം സന്ധായ വുത്തം. ദുക്ഖഞ്ഹി ഏത്തകാനി ദുക്ഖസതാനീതി വാ ഏത്തകാനി ദുക്ഖസഹസ്സാനീതി വാ ഏത്തകാനി ദുക്ഖസതസഹസ്സാനീതി വാ സംഖിപിതും ന സക്കാ, ദേസനാ പന സക്കാ, തസ്മാ ''ദുക്ഖം നാമ അഞ്ഞം കിഞ്ചി നത്ഥി, സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖാ''തി ദേസനം സങ്ഖിപേന്തോ ഏവമാഹ. **സേയ്യഥിദ**ന്തി നിപാതോ; തസ്സ തേ കതമേതി ചേതി അത്ഥോ. **രൂപൂപാദാനക്ഖന്ധോതി**ആദീനം അത്ഥോ ഖന്ധവിഭങ്ഗേ വണ്ണിതോയേവ.

'ഖന്ധാനം ദുക്ഖട്ഠോ വേദിതബ്ബോ'തി ഏത്ഥ പന -

> ജാതിപ്പഭുതികം ദുക്ഖം, യം വുത്തം ഇധ താദിനാ;
> അവുത്തം യഞ്ച തം സബ്ബം, വിനാ ഏതേ ന വിജ്ജതി.
>
> യസ്മാ തസ്മാ ഉപാദാന-ക്ഖന്ധാ സങ്ഖേപതോ ഇമേ;
> ദുക്ഖാതി വുത്താ ദുക്ഖന്ത-ദേസകേന മഹേസിനാ.

തഥാ ഹി ഇന്ധനമിവ പാവകോ, ലക്ഖമിവ പഹരണാനി, ഗോരൂപമിവ ഡംസമകസാദയോ, ഖേത്തമിവ ലാവകാ, ഗാമം വിയ ഗാമഘാതകാ, ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകമേവ ജാതിആദയോ നാനപ്പകാരേഹി ബാധയമാനാ, തിണലതാദീനി വിയ ഭൂമിയം, പുപ്ഫഫലപല്ലവാദീനി വിയ രുക്ഖേസു,

ഉപാദാനക്ഖന്ധേസുയേവ നിബ്ബത്തന്തി. ഉപാദാനക്ഖന്ധാനഞ്ച ആദിദുക്ഖം ജാതി, മജ്ഝേദുക്ഖം ജരാ, പരിയോസാനദുക്ഖം മരണം. മാരണന്തികദുക്ഖാഭിഘാതേന പരിഡയ്ഹമാനദുക്ഖം സോകോ, തദസഹനതോ ലാലപ്പനദുക്ഖം പരിദേവോ. തതോ ധാതുക്ഖോഭസങ്ഖാതഅനിട്ഠഫോട്ഠബ്ബസമായോഗതോ കായസ്സ ആബാധനദുക്ഖം ദുക്ഖം. തേന ബാധിയമാനാനം പുഥുജ്ജനാനം തത്ഥ പടിഘുപ്പത്തിതോ ചേതോബാധനദുക്ഖം ദോമനസ്സം. സോകാദിവുഡ്ഢിയാ ജനിതവിസാദാനം അനുത്ഥുനനദുക്ഖം ഉപായാസോ. മനോരഥവിഘാതപ്പത്താനം ഇച്ഛാവിഘാതദുക്ഖം ഇച്ഛിതാലാഭോതി ഏവം നാനപ്പകാരതോ ഉപപരിക്ഖിയമാനാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാവ ദുക്ഖാതി യദേതം ഏകമേകം ദസ്സേത്വാ വുച്ചമാനം അനേകേഹി കപ്പേഹി ന സക്കാ അസേസതോ വത്തും, തം സബ്ബമ്പി ദുക്ഖം ഏകജലബിന്ദുമ്ഹി സകലസമുദ്ദജലരസം വിയ യേസു കേസുചി പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു സങ്ഖിപിത്വാ ദസ്സേതും "സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖാ"തി ഭഗവാ അവോചാതി.

ദുക്ഖസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സമുദയസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൨൦൩. **സമുദയസച്ച**നിദ്ദേസേ **യായം തണ്ഹാ**തി യാ അയം തണ്ഹാ. **പോനോബ്ഭവികാ**തി പുനബ്ഭവകരണം പുനോബ്ഭവോ, പുനോബ്ഭവോ സീലമസ്സാതി പോനോബ്ഭവികാ. അപിച പുനബ്ഭവം ദേതി, പുനബ്ഭവായ സംവത്തതി, പുനപ്പുനം ഭവേ നിബ്ബത്തേതീതി പോനോബ്ഭവികാ. സാ പനേസാ പുനബ്ഭവസ്സ ദായികാപി അത്ഥി അദായികാപി, പുനബ്ഭവായ സംവത്തനികാപി അത്ഥി അസംവത്തനികാപി, ദിന്നായ പടിസന്ധിയാ ഉപധിവേപക്കമത്താപി. സാ പുനബ്ഭവം ദദമാനാപി അദദമാനാപി, പുനബ്ഭവായ സംവത്തമാനാപി അസംവത്തമാനാപി, ദിന്നായ പടിസന്ധിയാ ഉപധിവേപക്കമത്താപി പോനോബ്ഭവികാ ഏവാതി നാമം ലഭതി. അഭിനന്ദനസങ്ഖാതേന നന്ദിരാഗേന സഹഗതാതി **നന്ദിരാഗസഹഗതാ,** നന്ദിരാഗേന സദ്ധിം അത്ഥതോ ഏകത്തമേവ ഗതാതി വുത്തം ഹോതി. **തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീ**തി യത്ര യത്ര അത്തഭാവോ തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീ, രൂപാദീസു വാ ആരമ്മണേസു തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീ; രൂപാഭിനന്ദിനീ സദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബധമ്മാഭിനന്ദിനീതി അത്ഥോ. **സേയ്യഥിദ**ന്തി നിപാതോ; തസ്സ സാ കതമാതി ചേതി അത്ഥോ. **കാമതണ്ഹാ**തി കാമേ തണ്ഹാ കാമതണ്ഹാ; പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സേതം അധിവചനം. ഭവേ തണ്ഹാ **ഭവതണ്ഹാ;** ഭവപത്ഥനാവസേന ഉപ്പന്നസ്സ സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതസ്സ രൂപാരൂപഭവരാഗസ്സ ച ഝാനനികന്തിയാ ചേതം അധിവചനം. വിഭവേ തണ്ഹാ **വിഭവതണ്ഹാ;** ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതസ്സ രാഗസ്സേതം അധിവചനം.

ഇദാനി തസ്സാ തണ്ഹായ വത്ഥും വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **സാ ഖോ പനേസാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉപ്പജ്ജതീ**തി ജായതി. **നിവിസതീ**തി പുനപ്പുനം പവത്തിവസേന പതിട്ഠഹതി. **യം ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപ**ന്തി യം ലോകസ്മിം പിയസഭാവഞ്ചേവ മധുരസഭാവഞ്ച. **ചക്ഖും ലോകേ**തിആദീസു ലോകസ്മിഞ്ഹി ചക്ഖാദീസു മമത്തേന അഭിനിവിട്ഠാ സത്താ സമ്പത്തിയം പതിട്ഠിതാ അത്തനോ ചക്ഖും ആദാസാദീസു നിമിത്തഗ്ഗഹണാനുസാരേന വിപ്പസന്നപഞ്ചപസാദം സുവണ്ണവിമാനേ ഉഗ്ഘാടിതമണിസീഹപഞ്ജരം വിയ മഞ്ഞന്തി, സോതം രജതപനാളികം വിയ പാമങ്ഗസുത്തകം വിയ ച മഞ്ഞന്തി, തുങ്ഗനാസാതി ലദ്ധവോഹാരം ഘാനം വട്ടേത്വാ ഠപിതഹരിതാലവട്ടിം വിയ മഞ്ഞന്തി, ജിവ്ഹം രത്തകമ്ബലപടലം വിയ മുദുസിനിദ്ധമധുരരസദം മഞ്ഞന്തി, കായം സാലലട്ഠിം വിയ സുവണ്ണതോരണം വിയ ച മഞ്ഞന്തി, മനം അഞ്ഞേസം മനേന അസദിസം ഉളാരം മഞ്ഞന്തി, രൂപം സുവണ്ണകണികാരപുപ്ഫാദിവണ്ണം വിയ , സദ്ദം മത്തകരവീകകോകിലമന്ദധമിതമണിവംസനിഗ്ഘോസം വിയ, അത്തനാ പടിലദ്ധാനി

ചതുസമുട്ഠാനികഗന്ധാരമ്മണാദീനി ‘കസ്സ അഞ്ഞസ്സ ഏവരൂപാനി അത്ഥീ’തി മഞ്ഞന്തി. തേസം ഏവം മഞ്ഞമാനാനം താനി ചക്ഖാദീനി പിയരൂപാനി ചേവ ഹോന്തി സാതരൂപാനി ച. അഥ നേസം തത്ഥ അനുപ്പന്നാ ചേവ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നാ ച പുനപ്പുനം പവത്തിവസേന നിവിസതി. തസ്മാ ഭഗവാ - “ചക്ഖും ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം. ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉപ്പജ്ജമാനാ**തി യദാ ഉപ്പജ്ജതി തദാ ഏത്ഥ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥാപീതി.

സമുദയസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. നിരോധസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൨൦൪. നിരോധസച്ചനിദ്ദേസേ **യോ തസ്സായേവ തണ്ഹായാ**തി ഏത്ഥ ‘യോ തസ്സേവ ദുക്ഖസ്സാ’തി വത്തബ്ബേ യസ്മാ സമുദയനിരോധേനേവ ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി നോ അഞ്ഞഥാ, യഥാഹ -

“യഥാപി മൂലേ അനുപദ്ദവേ ദള്ഹേ,
ഛിന്നോപി രുക്ഖോ പുനരേവ രൂഹതി;
ഏവമ്പി തണ്ഹാനുസയേ അനൂഹതേ,
നിബ്ബത്തതി ദുക്ഖമിദം പുനപ്പുന”ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൩൮);

തസ്മാ തം ദുക്ഖനിരോധം ദസ്സേന്തോ സമുദയനിരോധേന ദസ്സേതും ഏവമാഹ. സീഹസമാനവുത്തിനോ ഹി തഥാഗതാ. തേ ദുക്ഖം നിരോധേന്താ ദുക്ഖനിരോധഞ്ച ദസ്സേന്താ ഹേതുമ്ഹി പടിപജ്ജന്തി, ന ഫലേ. സുവാനവുത്തിനോ പന അഞ്ഞതിത്ഥിയാ. തേ ദുക്ഖം നിരോധേന്താ ദുക്ഖനിരോധഞ്ച ദസ്സേന്താ അത്തകിലമഥാനുയോഗേന ചേവ തസ്സേവ ച ദേസനായ ഫലേ പടിപജ്ജന്തി, ന ഹേതുമ്ഹീതി. സീഹസമാനവുത്തിതായ സത്ഥാ ഹേതുമ്ഹി പടിപജ്ജന്തോ **യോ തസ്സായേവാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **തസ്സായേവാ**തി യാ സാ ഉപ്പത്തി നിവേസവസേന ഹേട്ഠാ പകാസിതാ തസ്സായേവ. **അസേസവിരാഗനിരോധോ**തിആദീനി സബ്ബാനി നിബ്ബാനവേവചനാനേവ . നിബ്ബാനഞ്ഹി ആഗമ്മ തണ്ഹാ അസേസാ വിരജ്ജതി നിരുജ്ഝതി. തസ്മാ തം “തസ്സായേവ തണ്ഹായ അസേസവിരാഗനിരോധോ”തി വുച്ചതി. നിബ്ബാനഞ്ച ആഗമ്മ തണ്ഹാ ചജിയതി, പടിനിസ്സജ്ജിയതി, മുച്ചതി, ന അല്ലിയതി. തസ്മാ നിബ്ബാനം “ചാഗോ പടിനിസ്സഗ്ഗോ മുത്തി അനാലയോ”തി വുച്ചതി. ഏകമേവ ഹി നിബ്ബാനം. നാമാനി പനസ്സ സബ്ബസങ്ഖതാനം നാമപടിപക്ഖവസേന അനേകാനി നിബ്ബാനവേവചനാനേവ ഹോന്തി, സേയ്യഥിദം - അസേസവിരാഗനിരോധോ, ചാഗോ, പടിനിസ്സഗ്ഗോ, മുത്തി, അനാലയോ, രാഗക്ഖയോ, ദോസക്ഖയോ, മോഹക്ഖയോ, തണ്ഹാക്ഖയോ, അനുപ്പാദോ, അപ്പവത്തം, അനിമിത്തം, അപ്പണിഹിതം, അനായൂഹനം, അപ്പടിസന്ധി, അനുപപത്തി, അഗതി, അജാതം, അജരം, അബ്യാധി, അമതം, അസോകം, അപരിദേവം, അനുപായാസം, അസംകിലിട്ഠന്തിആദീനി.

ഇദാനി മഗ്ഗേന ഛിന്നായ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ അപ്പവത്തിപത്തായപി ച തണ്ഹായ യേസു വത്ഥൂസു തസ്സാ ഉപ്പത്തി ദസ്സിതാ, തത്ഥേവ അഭാവം ദസ്സേതും **സാ ഖോ പനേസാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യഥാ പുരിസോ ഖേത്തേ ജാതം തിത്തഅലാബുവല്ലിം ദിസ്വാ അഗ്ഗതോ പട്ഠായ മൂലം പരിയേസിത്വാ ഛിന്ദേയ്യ, സാ അനുപുബ്ബേന മിലായിത്വാ അപ്പവത്തിം ഗച്ഛേയ്യ. തതോ തസ്മിം ഖേത്തേ തിത്തഅലാബു നിരുദ്ധാ പഹീനാതി വുച്ചേയ്യ. ഏവമേവ ഖേത്തേ തിത്തഅലാബു വിയ ചക്ഖാദീസു തണ്ഹാ. സാ അരിയമഗ്ഗേന മൂലച്ഛിന്നാ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ അപ്പവത്തിം ഗച്ഛതി. ഏവം ഗതാ പന തേസു വത്ഥൂസു ഖേത്തേ തിത്തഅലാബു വിയ ന പഞ്ഞായതി.

യഥാ ച അടവിതോ ചോരേ ആനേത്വാ നഗരസ്സ ദക്ഖിണദ്വാരേ ഘാതേയ്യും, തതോ അടവിയം ചോരാ മതാതി വാ മാരിതാതി വാ വുച്ചേയ്യും; ഏവമേവ അടവിയം ചോരാ വിയ യാ ചക്ഖാദീസു തണ്ഹാ, സാ ദക്ഖിണദ്വാരേ ചോരാ വിയ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ നിരുദ്ധത്താ നിബ്ബാനേ നിരുദ്ധാ. ഏവം നിരുദ്ധാ പന തേസു വത്ഥൂസു അടവിയം ചോരാ വിയ ന പഞ്ഞായതി. തേനസ്സാ തത്ഥേവ നിരോധം ദസ്സേന്തോ "ചക്ഖും ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ പഹീയമാനാ പഹീയതി, ഏത്ഥ നിരുജ്ഝമാനാ നിരുജ്ഝതീ"തിആദിമാഹ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

നിരോധസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. മഗ്ഗസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൨൦൫. **മഗ്ഗസച്ച**നിദ്ദേസേ **അയമേവാ**തി അഞ്ഞമഗ്ഗപടിക്ഖേപനത്ഥം നിയമനം. **അരിയോ**തി തംതംമഗ്ഗവജ്ഝേഹി കിലേസേഹി ആരകത്താ അരിയഭാവകരത്താ അരിയഫലപടിലാഭകരത്താ ച അരിയോ. അട്ഠങ്ഗാനി അസ്സാതി **അട്ഠങ്ഗികോ**. സ്വായം ചതുരങ്ഗികാ വിയ സേനാ, പഞ്ചങ്ഗികം വിയ തൂരിയം അങ്ഗമത്തമേവ ഹോതി, അങ്ഗവിനിമുത്തോ നത്ഥി. നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗീയതി, നിബ്ബാനം വാ മഗ്ഗതി, കിലേസേ വാ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി **മഗ്ഗോ**. **സേയ്യഥി**ദന്തി സോ കതമോതി ചേതി അത്ഥോ.

ഇദാനി അങ്ഗമത്തമേവ മഗ്ഗോ ഹോതി, അങ്ഗവിനിമ്മുത്തോ നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ **സമ്മാദിട്ഠി...പേ... സമ്മാസമാധീ**തി ആഹ. തത്ഥ സമ്മാ ദസ്സനലക്ഖണാ **സമ്മാദിട്ഠി**. സമ്മാ അഭിനിരോപനലക്ഖണോ **സമ്മാസങ്കപ്പോ**. സമ്മാ പരിഗ്ഗഹലക്ഖണാ **സമ്മാവാചാ**. സമ്മാ സമുട്ഠാപനലക്ഖണോ **സമ്മാകമ്മന്തോ**. സമ്മാ വോദാനലക്ഖണോ **സമ്മാആജീവോ**. സമ്മാ പഗ്ഗഹലക്ഖണോ **സമ്മാവായാമോ**. സമ്മാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണാ **സമ്മാസതി**. സമ്മാ സമാധാനലക്ഖണോ **സമ്മാസമാധി**.

തേസു ച ഏകേകസ്സ തീണി തീണി കിച്ചാനി ഹോന്തി, സേയ്യഥിദം - സമ്മാദിട്ഠി താവ അഞ്ഞേഹിപി അത്തനോ പച്ചനീകകിലേസേഹി സദ്ധിം മിച്ഛാദിട്ഠിം പജഹതി, നിരോധം ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച പസ്സതി തപ്പടിച്ഛാദകമോഹവിധമനവസേന അസമ്മോഹതോ. സമ്മാസങ്കപ്പാദയോപി തഥേവ മിച്ഛാസങ്കപ്പാദീനി ച പജഹന്തി, നിരോധഞ്ച ആരമ്മണം കരോന്തി. വിസേസതോ പനേത്ഥ സമ്മാസങ്കപ്പോ സഹജാതധമ്മേ അഭിനിരോപേതി, സമ്മാവാചാ സമ്മാ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാ സമുട്ഠാപേതി, സമ്മാആജീവോ സമ്മാ വോദാപേതി, സമ്മാവായാമോ സമ്മാ പഗ്ഗണ്ഹാതി, സമ്മാസതി സമ്മാ ഉപട്ഠാതി, സമ്മാസമാധി സമ്മാ പദഹതി.

അപിചേസാ സമ്മാദിട്ഠി നാമ പുബ്ബഭാഗേ നാനാക്ഖണാ നാനാരമ്മണാ ഹോതി, മഗ്ഗകാലേ ഏകക്ഖണാ ഏകാരമ്മണാ, കിച്ചതോ പന ദുക്ഖേ ഞാണന്തിആദീനി ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. സമ്മാസങ്കപ്പാദയോപി പുബ്ബഭാഗേ നാനാക്ഖണാ നാനാരമ്മണാ ഹോന്തി, മഗ്ഗകാലേ ഏകക്ഖണാ ഏകാരമ്മണാ. തേസു സമ്മാസങ്കപ്പോ കിച്ചതോ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോതിആദീനി തീണി നാമാനി ലഭതി. സമ്മാവാചാദയോ തയോ പുബ്ബഭാഗേ നാനാക്ഖണാ നാനാരമ്മണാ വിരതിയോപി ഹോന്തി ചേതനായോപി, മഗ്ഗക്ഖണേ പന വിരതിയോവ. സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതീതി ഇദമ്പി ദ്വയം കിച്ചതോ സമ്മപ്പധാനസതിപട്ഠാനവസേന ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. സമ്മാസമാധി പന പുബ്ബഭാഗേപി മഗ്ഗക്ഖണേപി സമ്മാസമാധിയേവ.

ഇതി ഇമേസു അട്ഠസു ധമ്മേസു ഭഗവതാ നിബ്ബാനാധിഗമായ പടിപന്നസ്സ യോഗിനോ ബഹൂപകാരത്താ പഠമം സമ്മാദിട്ഠി ദേസിതാ. അയഞ്ഹി

“പഞ്ഞാപജ്ജോതോ പഞ്ഞാസത്ഥ”ന്തി (ധം സം ൧൬, വം, വൻ, ൩ർ) ച വുത്താ. തസ്മാ ഏതായ പുബ്ബഭാഗേ വിപസ്സനാഞാണസങ്ഖാതായ സമ്മാദിട്ഠിയാ അവിജ്ജന്ധകാരം വിദ്ധംസേത്വാ കിലേസചോരേ ഘാതേന്തോ ഖേമേന യോഗാവചരോ നിബ്ബാനം പാപുണാതി. തേന വുത്തം “നിബ്ബാനാധിഗമായ പടിപന്നസ്സ യോഗിനോ ബഹൂപകാരത്താ പഠമം സമ്മാദിട്ഠി ദേസിതാ”തി.

സമ്മാസങ്കപ്പോ പന തസ്സാ ബഹൂപകാരോ, തസ്മാ തദനന്തരം വുത്തോ. യഥാ ഹി ഹേരഞ്ഞികോ ഹത്ഥേന പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ ചക്ഖുനാ കഹാപണം ഓലോകേന്തോ ‘അയം കൂടോ, അയം ഛേകോ’തി ജാനാതി, ഏവം യോഗാവചരോപി പുബ്ബഭാഗേ വിതക്കേന വിതക്കേത്വാ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ഓലോകയമാനോ ‘ഇമേ ധമ്മാ കാമാവചരാ, ഇമേ ധമ്മാ രൂപാവചരാദയോ’തി ജാനാതി. യഥാ വാ പന പുരിസേന കോടിയം ഗഹേത്വാ പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ ദിന്നം മഹാരുക്ഖം തച്ഛകോ വാസിയാ തച്ഛേത്വാ കമ്മേ ഉപനേതി, ഏവം വിതക്കേന വിതക്കേത്വാ വിതക്കത്വാ ദിന്നധമ്മേ യോഗാവചരോ പഞ്ഞായ ‘ഇമേ ധമ്മാ കാമാവചരാ, ഇമേ ധമ്മാ രൂപാവചരാ’തിആദിനാ നയേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കമ്മേ ഉപനേതി. തേന വുത്തം ‘സമ്മാസങ്കപ്പോ പന തസ്സാ ബഹൂപകാരോ, തസ്മാ തദനന്തരം വുത്തോ”തി.

സ്വായം യഥാ സമ്മാദിട്ഠിയാ, ഏവം സമ്മാവാചായപി ഉപകാരകോ. യഥാഹ - “പുബ്ബേ ഖോ, ഗഹപതി, വിതക്കേത്വാ വിചാരേത്വാ പച്ഛാ വാചം ഭിന്ദതീ”തി (മം നിം ൧.൪൬൩). തസ്മാ തദനന്തരം സമ്മാവാചാ വുത്താ.

യസ്മാ പന ‘ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരിസ്സാമാ’തി പഠമം വാചായ സംവിദഹിത്വാ ലോകേ കമ്മന്തേ പയോജേന്തി, തസ്മാ വാചാ കായകമ്മസ്സ ഉപകാരികാതി സമ്മാവാചായ അനന്തരം സമ്മാകമ്മന്തോ വുത്തോ.

ചതുബ്ബിധം പന വചീദുച്ചരിതം, തിവിധം കായദുച്ചരിതം പഹായ ഉഭയം സുചരിതം പൂരേന്തസ്സേവ യസ്മാ ആജീവട്ഠമകസീലം പൂരതി, ന ഇതരസ്സ, തസ്മാ തദുഭയാനന്തരം സമ്മാആജീവോ വുത്തോ.

ഏവം സുദ്ധാജീവേന ‘പരിസുദ്ധോ മേ ആജീവോ’തി ഏത്താവതാ പരിതോസം അകത്വാ സുത്തപ്പമത്തേന വിഹരിതും ന യുത്തം, അഥ ഖോ സബ്ബഇരിയാപഥേസു ഇദം വീരിയമാരഭിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും തദനന്തരം സമ്മാവായാമോ വുത്തോ.

തതോ ആരദ്ധവീരിയേനാപി കായാദീസു ചതൂസു വത്ഥൂസു സതി സുപ്പതിട്ഠിതാ കാതബ്ബാതി ദസ്സനത്ഥം തദനന്തരം സമ്മാസതി ദേസിതാ.

യസ്മാ പന ഏവം സുപ്പതിട്ഠിതാ സതി സമാധിസ്സ ഉപകാരാനുപകാരാനം ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്വേസിത്വാ പഹോതി ഏകത്താരമ്മണേ ചിത്തം സമാധാതും, തസ്മാ സമ്മാസതിഅനന്തരം സമ്മാസമാധി ദേസിതോതി വേദിതബ്ബോ.

സമ്മാദിട്ഠിനിദ്ദേസേ “ദുക്ഖേ ഞാണ”ന്തിആദിനാ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം ദസ്സിതം. തത്ഥ പുരിമാനി ദ്വേ സച്ചാനി വട്ടം, പച്ഛിമാനി വിവട്ടം. തേസു ഭിക്ഖുനോ വട്ടേ കമ്മട്ഠാനാഭിനിവേസോ ഹോതി, വിവട്ടേ നത്ഥി അഭിനിവേസോ. പുരിമാനി ഹി ദ്വേ സച്ചാനി “പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖം, തണ്ഹാ സമുദയോ”തി ഏവം സങ്ഖേപേന ച “കതമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ? രൂപക്ഖന്ധോ”തിആദിനാ നയേന വിത്ഥാരേന ച ആചരിയസ്സ സന്തികേ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വാചായ പുനപ്പുനം പരിവത്തേന്തോ യോഗാവചരോ കമ്മം കരോതി; ഇതരേസു പന ദ്വീസു സച്ചേസു “നിരോധസച്ചം ഇട്ഠം കന്തം മനാപം, മഗ്ഗസച്ചം ഇട്ഠം കന്തം മനാപ”ന്തി ഏവം സവനേനേവ കമ്മം കരോതി. സോ ഏവം കമ്മം കരോന്തോ ചത്താരി സച്ചാനി ഏകേന പടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി, ഏകാഭിസമയേന അഭിസമേതി; ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി,

സമുദയം പഹാനപടിവേധേന, നിരോധം സച്ഛികിരിയപടിവേധേന, മഗ്ഗം ഭാവനാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി; ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാഭിസമയേന...പേ॰... മഗ്ഗം ഭാവനാഭിസമയേന അഭിസമേതി.

ഏവമസ്സ പുബ്ബഭാഗേ ദ്വീസു സച്ചേസു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാസവനധാരണസമ്മസനപടിവേധോ ഹോതി, ദ്വീസു സവനപടിവേധോയേവ; അപരഭാഗേ തീസു കിച്ചതോ പടിവേധോ ഹോതി, നിരോധേ ആരമ്മണപടിവേധോ. തത്ഥ സബ്ബമ്പി പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം, സവനധാരണസമ്മസനഞാണം ലോകിയം കാമാവചരം, പച്ചവേക്ഖണാ പന പത്തസച്ചസ്സ ഹോതി. അയഞ്ച ആദികമ്മികോ. തസ്മാ സാ ഇധ ന വുത്താ. ഇമസ്സ ച ഭിക്ഖുനോ പുബ്ബേ പരിഗ്ഗഹതോ 'ദുക്ഖം പരിജാനാമി , സമുദയം പജഹാമി, നിരോധം സച്ഛികരോമി, മഗ്ഗം ഭാവേമീ'തി ആഭോഗസമന്നാഹാരമനസികാരപച്ചവേക്ഖണാ നത്ഥി, പരിഗ്ഗഹതോ പട്ഠായ ഹോതി; അപരഭാഗേ പന ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാതമേവ ഹോതി...പേ॰... മഗ്ഗോ ഭാവിതോവ ഹോതി.

തത്ഥ ദ്വേ സച്ചാനി ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാനി, ദ്വേ ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസാനി. ദുക്ഖസച്ചഞ്ഹി ഉപ്പത്തിതോ പാകടം; ഖാണുകണ്ടകപ്പഹാരാദീസു 'അഹോ ദുക്ഖ'ന്തി വത്തബ്ബതമ്പി ആപജ്ജതി. സമുദയമ്പി ഖാദിതുകാമതാഭുഞ്ജിതുകാമതാദിവസേന ഉപ്പത്തിതോ പാകടം. ലക്ഖണപടിവേധതോ പന ഉഭയമ്പി ഗമ്ഭീരം. ഇതി താനി ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാനി. ഇതരേസം പന ദ്വിന്നം ദസ്സനത്ഥായ പയോഗോ ഭവഗ്ഗഗഹണത്ഥം ഹത്ഥപ്പസാരണം വിയ, അവീചിഫുസനത്ഥം പാദപ്പസാരണം വിയ, സതധാ ഭിന്നവാലസ്സ കോടിയാ കോടിം പടിപാദനം വിയ ച ഹോതി. ഇതി താനി ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസാനി. ഏവം ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരേസു ഗമ്ഭീരത്താ ച ദുദ്ദസേസു ചതൂസു സച്ചേസു ഉഗ്ഗഹാദിവസേന പുബ്ബഭാഗഞാണുപ്പത്തിം സന്ധായ ഇദം "ദുക്ഖേ ഞാണ"ന്തിആദി വുത്തം. പടിവേധക്ഖണേ പന ഏകമേവ ഞാണം ഹോതി.

സമ്മാസങ്കപ്പനിദ്ദേസേ കാമതോ നിസ്സടോതി **നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ**. ബ്യാപാദതോ നിസ്സടോതി **അബ്യാപാദസങ്കപ്പോ**. വിഹിംസായ നിസ്സടോതി **അവിഹിംസാസങ്കപ്പോ**. തത്ഥ നേക്ഖമ്മവിതക്കോ കാമവിതക്കസ്സ പദഘാതം പദച്ഛേദം കരോന്തോ ഉപ്പജ്ജതി, അബ്യാപാദവിതക്കോ ബ്യാപാദവിതക്കസ്സ, അവിഹിംസാവിതക്കോ വിഹിംസാവിതക്കസ്സ. നേക്ഖമ്മവിതക്കോ ച കാമവിതക്കസ്സ പച്ചനീകോ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി, അബ്യാപാദഅവിഹിംസാവിതക്കാ ബ്യാപാദവിഹിംസാവിതക്കാനം.

തത്ഥ യോഗാവചരോ കാമവിതക്കസ്സ പദഘാതനത്ഥം കാമവിതക്കം വാ സമ്മസതി അഞ്ഞം വാ പന കിഞ്ചി സങ്ഖാരം. അഥസ്സ വിപസ്സനാക്ഖണേ വിപസ്സനാസമ്പയുത്തോ സങ്കപ്പോ തദങ്ഗവസേന കാമവിതക്കസ്സ പദഘാതം പദച്ഛേദം കരോന്തോ ഉപ്പജ്ജതി, വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ മഗ്ഗം പാപേതി. അഥസ്സ മഗ്ഗക്ഖണേ മഗ്ഗസമ്പയുത്തോ സങ്കപ്പോ സമുച്ഛേദവസേന കാമവിതക്കസ്സ പദഘാതം പദച്ഛേദം കരോന്തോ ഉപ്പജ്ജതി; ബ്യാപാദവിതക്കസ്സാപി പദഘാതനത്ഥം ബ്യാപാദവിതക്കം വാ അഞ്ഞം വാ സങ്ഖാരം സമ്മസതി; വിഹിംസാവിതക്കസ്സ പദഘാതനത്ഥം വിഹിംസാവിതക്കം വാ അഞ്ഞം വാ സങ്ഖാരം സമ്മസതി. അഥസ്സ വിപസ്സനാക്ഖണേതി സബ്ബം പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

കാമവിതക്കാദീനം പന തിണ്ണം പാളിയം വിഭത്തേസു അട്ഠതിംസാരമ്മണേസു ഏകകമ്മട്ഠാനമ്പി അപച്ചനീകം നാമ നത്ഥി. ഏകന്തതോ പന കാമവിതക്കസ്സ താവ അസുഭേസു പഠമജ്ഝാനമേവ പച്ചനീകം, ബ്യാപാദവിതക്കസ്സ മേത്തായ തികചതുക്കജ്ഝാനാനി, വിഹിംസാവിതക്കസ്സ കരുണായ തികചതുക്കജ്ഝാനാനി.

തസ്മാ അസുഭേ പരികമ്മം കത്വാ ഝാനം സമാപന്നസ്സ സമാപത്തിക്ഖണേ ഝാനസമ്പയുത്തോ സങ്കപ്പോ വിക്ഖമ്ഭനവസേന കാമവിതക്കസ്സ പച്ചനീകോ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി. ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേന്തസ്സ വിപസ്സനാക്ഖണേ വിപസ്സനാസമ്പയുത്തോ സങ്കപ്പോ തദങ്ഗവസേന കാമവിതക്കസ്സ പച്ചനീകോ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി. വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ മഗ്ഗം പാപേന്തസ്സ മഗ്ഗക്ഖണേ മഗ്ഗസമ്പയുത്തോ സങ്കപ്പോ സമുച്ഛേദവസേന കാമവിതക്കസ്സ പച്ചനീകോ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നോ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോതി വുച്ചതീതി വേദിതബ്ബോ.

മേത്തായ പന പരികമ്മം കത്വാ, കരുണായ പരികമ്മം കത്വാ ഝാനം സമാപജ്ജതീതി സബ്ബം പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഏവം ഉപ്പന്നോ അബ്യാപാദസങ്കപ്പോതി വുച്ചതി, അവിഹിംസാസങ്കപ്പോതി ച വുച്ചതീതി വേദിതബ്ബോ. ഏവമേതേ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദയോ വിപസ്സനാഝാനവസേന ഉപ്പത്തിനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ; മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസു തീസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നസ്സ അകുസലസങ്കപ്പസ്സ പദച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനോ ഏകോവ കുസലസങ്കപ്പോ ഉപ്പജ്ജതി. അയം സമ്മാസങ്കപ്പോ നാമ.

സമ്മാവാചാനിദ്ദേസേപി യസ്മാ അഞ്ഞേനേവ ചിത്തേന മുസാവാദാ വിരമതി, അഞ്ഞേനഞ്ഞേന പിസുണവാചാദീഹി, തസ്മാ ചതസ്സോപേതാ വേരമണിയോ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ; മഗ്ഗക്ഖണേ പന മിച്ഛാവാചാസങ്ഖാതായ ചതുബ്ബിധായ അകുസലദുസ്സീല്യചേതനായ പദച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ സമ്മാവാചാസങ്ഖാതാ കുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി. അയം സമ്മാവാചാ നാമ.

സമ്മാകമ്മന്തനിദ്ദേസേപി യസ്മാ അഞ്ഞേനേവ ചിത്തേന പാണാതിപാതാ വിരമതി, അഞ്ഞേന അദിന്നാദാനാ, അഞ്ഞേന കാമേസുമിച്ഛാചാരാ, തസ്മാ തിസ്സോപേതാ വേരമണിയോ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ; മഗ്ഗക്ഖണേ പന മിച്ഛാകമ്മന്തസങ്ഖാതായ തിവിധായ അകുസലദുസ്സീല്യചേതനായ പദച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ സമ്മാകമ്മന്തസങ്ഖാതാ അകുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി. അയം സമ്മാകമ്മന്തോ നാമ.

സമ്മാആജീവനിദ്ദേസേ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **അരിയസാവകോ**തി അരിയസ്സ ബുദ്ധസ്സ സാവകോ. **മിച്ഛാആജീവം പഹായാ**തി പാപകം ആജീവം പജഹിത്വാ. **സമ്മാആജീവേനാ**തി ബുദ്ധപസത്ഥേന കുസലആജീവേന. **ജീവികം കപ്പേതീ**തി ജീവിതപ്പവത്തിം പവത്തേതി. ഇധാപി യസ്മാ അഞ്ഞേനേവ ചിത്തേന കായദ്വാരവീതിക്കമാ വിരമതി; അഞ്ഞേന വചീദ്വാരവീതിക്കമാ, തസ്മാ പുബ്ബഭാഗേ നാനാക്ഖണേസു ഉപ്പജ്ജതി; മഗ്ഗക്ഖണേ പന ദ്വീസു ദ്വാരേസു സത്തന്നം കമ്മപഥാനം വസേന ഉപ്പന്നായ മിച്ഛാആജീവദുസ്സീല്യചേതനായ പദച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ സമ്മാആജീവസങ്ഖാതാ കുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി. അയം സമ്മാആജീവോ നാമ.

സമ്മാവായാമനിദ്ദേസോ സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗേ അനുപദവണ്ണനാവസേന ആവിഭവിസ്സതി. അയം പന പുബ്ബഭാഗേ നാനാചിത്തേസു ലഭതി. അഞ്ഞേനേവ ഹി ചിത്തേന അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായ വായാമം കരോതി, അഞ്ഞേന ഉപ്പന്നാനം പഹാനായ; അഞ്ഞേനേവ ച അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പാദായ, അഞ്ഞേന ഉപ്പന്നാനം ഠിതിയാ; മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഏകചിത്തേയേവ ലബ്ഭതി. ഏകമേവ ഹി മഗ്ഗസമ്പയുത്തം വീരിയം ചതുകിച്ചസാധനട്ഠേന ചത്താരി നാമാനി ലബ്ഭതി.

സമ്മാസതിനിദ്ദേസോപി സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗേ അനുപദവണ്ണനാവസേന ആവിഭവിസ്സതി. അയമ്പി ച പുബ്ബഭാഗേ നാനാചിത്തേസു ലബ്ഭതി. അഞ്ഞേനേവ ഹി

ചിത്തേന കായം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, അഞ്ഞേനഞ്ഞേന വേദനാദീനി; മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഏകചിത്തേയേവ ലബ്ഭതി. ഏകായേവ ഹി മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സതി ചതുകിച്ചസാധനട്ഠേന ചത്താരി നാമാനി ലഭതി.

സമ്മാസമാധിനിദ്ദേസേ ചത്താരി ഝാനാനി പുബ്ബഭാഗേപി നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേപി. പുബ്ബഭാഗേ സമാപത്തിവസേന നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ നാനാമഗ്ഗവസേന. ഏകസ്സ ഹി പഠമമഗ്ഗോ പഠമജ്ഝാനികോ ഹോതി, ദുതിയമഗ്ഗാദയോപി പഠമജ്ഝാനികാ, ദുതിയാദീസു അഞ്ഞതരജ്ഝാനികാ വാ. ഏകസ്സ പഠമമഗ്ഗോ ദുതിയാദീനം അഞ്ഞതരജ്ഝാനികോ ഹോതി, ദുതിയാദയോപി ദുതിയാദീനം അഞ്ഞതരജ്ഝാനികാ വാ പഠമജ്ഝാനികാ വാ. ഏവം ചത്താരോപി മഗ്ഗാ ഝാനവസേന സദിസാ വാ അസദിസാ വാ ഏകച്ചസദിസാ വാ ഹോന്തി.

അയം പനസ്സ വിസേസോ പാദകജ്ഝാനനിയാമേന ഹോതി. പാദകജ്ഝാനനിയാമേന താവ പഠമജ്ഝാനലാഭിനോ പഠമജ്ഝാനാ വുട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നമഗ്ഗോ പഠമജ്ഝാനികോ ഹോതി; മഗ്ഗങ്ഗബോജ്ഝങ്ഗാനി പനേത്ഥ പരിപുണ്ണാനേവ ഹോന്തി. ദുതിയജ്ഝാനതോ ഉട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ മഗ്ഗോ ദുതിയജ്ഝാനികോ ഹോതി; മഗ്ഗങ്ഗാനി പനേത്ഥ സത്ത ഹോന്തി. തതിയജ്ഝാനതോ ഉട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ മഗ്ഗോ തതിയജ്ഝാനികോ ഹോതി; മഗ്ഗങ്ഗാനി പനേത്ഥ സത്ത, ബോജ്ഝങ്ഗാനി ഛ ഹോന്തി. ഏസ നയോ ചതുത്ഥജ്ഝാനതോ പട്ഠായ യാവ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനാ.

ആരുപ്പേ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി. തഞ്ച ഖോ ലോകുത്തരം നോ ലോകിയന്തി വുത്തം. ഏത്ഥ കഥന്തി? ഏത്ഥാപി പഠമജ്ഝാനാദീസു യതോ ഉട്ഠായ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പടിലഭിത്വാ ആരുപ്പസമാപത്തിം ഭാവേത്വാ യോ ആരുപ്പേ ഉപ്പന്നോ, തംഝാനികാവ തസ്സ തത്ഥ തയോ മഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി . ഏവം പാദകജ്ഝാനമേവ നിയാമേതി. കേചി പന ഥേരാ ''വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭൂതാ ഖന്ധാ നിയാമേന്തീ''തി വദന്തി. കേചി ''പുഗ്ഗലജ്ഝാസയോ നിയാമേതീ''തി വദന്തി. കേചി ''വുട്ഠാനഗാമിനീവിപസ്സനാ നിയാമേതീ''തി വദന്തി. തേസം വാദവിനിച്ഛയോ ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ ലോകുത്തരപദഭാജനീയവണ്ണനായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൩൫൦) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **അയം വുച്ചതി സമ്മാസമാധീ**തി യാ ഇമേസു ചതൂസു ഝാനേസു ഏകഗ്ഗതാ, അയം പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയോ, അപരഭാഗേ ലോകുത്തരോ സമ്മാസമാധി നാമ വുച്ചതീതി. ഏവം ലോകിയലോകുത്തരവസേന ഭഗവാ മഗ്ഗസച്ചം ദേസേസി.

തത്ഥ ലോകിയമഗ്ഗേ സബ്ബാനേവ മഗ്ഗങ്ഗാനി യഥാനുരൂപം ഛസു ആരമ്മണേസു അഞ്ഞതരാരമ്മണാനി ഹോന്തി. ലോകുത്തരമഗ്ഗേ പന ചതുസച്ചപടിവേധായ പവത്തസ്സ അരിയസ്സ നിബ്ബാനാരമ്മണം അവിജ്ജാനുസയസമുഗ്ഘാതകം പഞ്ഞാചക്ഖു സമ്മാദിട്ഠി. തഥാ സമ്പന്നദിട്ഠിസ്സ തംസമ്പയുത്തം തിവിധമിച്ഛാസങ്കപ്പസമുഗ്ഘാതകം ചേതസോ നിബ്ബാനപദാഭിനിരോപനം സമ്മാസങ്കപ്പോ. തഥാ പസ്സന്തസ്സ വിതക്കേന്തസ്സ ച തംസമ്പയുത്താവ ചതുബ്ബിധവചീദുച്ചരിതസമുഗ്ഘാതികാ മിച്ഛാവാചായ വിരതി സമ്മാവാചാ. തഥാ വിരമന്തസ്സ തംസമ്പയുത്താവ മിച്ഛാകമ്മന്തസമുച്ഛേദികാ തിവിധകായദുച്ചരിതവിരതി സമ്മാകമ്മന്തോ. തേസംയേവ സമ്മാവാചാകമ്മന്താനം വോദാനഭൂതാ തംസമ്പയുത്താവ കുഹനാദിസമുച്ഛേദികാ മിച്ഛാആജീവവിരതി സമ്മാആജീവോ. ഇമിസ്സാ സമ്മാവാചാകമ്മന്താജീവസംഖാതായ സീലഭൂമിയം പതിട്ഠമാനസ്സ തദനുരൂപോ തംസമ്പയുത്തോവ കോസജ്ജസമുച്ഛേദകോ അനുപ്പന്നുപ്പന്നാനം അകുസലകുസലാനം അനുപ്പാദപഹാനുപ്പാദട്ഠിതിസാധകോ ച വീരിയാരമ്ഭോ സമ്മാവായാമോ. ഏവം വായമന്തസ്സ തംസമ്പയുത്തോവ മിച്ഛാസതിവിനിദ്ധുനനകോ കായാദീസു കായാനുപസ്സനാദിസാധകോ ച ചേതസോ അസമ്മോസോ സമ്മാസതി. ഇതി അനുത്തരായ സതിയാ സുവിഹിതചിത്താരക്ഖസ്സ

തംസമ്പയുത്താവ മിച്ഛാസമാധിസമുഗ്ഘാതികാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ സമ്മാസമാധീതി. ഏസ ലോകുത്തരോ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ യോ സഹ ലോകിയേന മഗ്ഗേന ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി സങ്ഖം ഗതോ.

സോ ഖോ പനേസ മഗ്ഗോ സമ്മാദിട്ഠിസങ്കപ്പാനം വിജ്ജായ, സേസധമ്മാനം ചരണേന സങ്ഗഹിതത്താ **വിജ്ജാ ചേവ ചരണഞ്ച**. തഥാ തേസം ദ്വിന്നം വിപസ്സനായാനേന, ഇതരേസം സമഥയാനേന സങ്ഗഹിതത്താ **സമഥോ ചേവ വിപസ്സനാ ച**. തേസം വാ ദ്വിന്നം പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന, തദനന്തരാനം തിണ്ണം സീലക്ഖന്ധേന, അവസേസാനം സമാധിക്ഖന്ധേന അധിപഞ്ഞാഅധിസീലഅധിചിത്തസിക്ഖാഹി ച സങ്ഗഹിതത്താ **ഖന്ധത്തയഞ്ചേവ സിക്ഖാത്തയഞ്ച** ഹോതി; യേന സമന്നാഗതോ അരിയസാവകോ ദസ്സനസമത്ഥേഹി ചക്ഖൂഹി ഗമനസമത്ഥേഹി ച പാദേഹി സമന്നാഗതോ അദ്ധികോ വിയ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ ഹുത്വാ വിപസ്സനായാനേന കാമസുഖല്ലികാനുയോഗം, സമഥയാനേന അത്തകിലമഥാനുയോഗന്തി അന്തദ്വയം പരിവജ്ജേത്വാ മജ്ഝിമപടിപദം പടിപന്നോ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന മോഹക്ഖന്ധം, സീലക്ഖന്ധേന ദോസക്ഖന്ധം, സമാധിക്ഖന്ധേന ച ലോഭക്ഖന്ധം പദാലേന്തോ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖായ പഞ്ഞാസമ്പദം, അധിസീലസിക്ഖായ സീലസമ്പദം, അധിചിത്തസിക്ഖായ സമാധിസമ്പദന്തി തിസ്സോ സമ്പത്തിയോ പത്വാ അമതം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി, ആദിമജ്ഝപരിയോസാനകല്യാണം സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മരതനവിചിത്തം സമ്മത്തനിയാമസങ്ഖാതം അരിയഭൂമിഞ്ച ഓക്കന്തോ ഹോതീതി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൨൦൬-൨൧൪. ഇദാനി അഭിധമ്മഭാജനീയം ഹോതി. തത്ഥ ''അരിയസച്ചാനീ''തി അവത്വാ നിപ്പദേസതോ പച്ചയസങ്ഖാതം സമുദയം ദസ്സേതും ''ചത്താരി സച്ചാനീ''തി വുത്തം . അരിയസച്ചാനീതി ഹി വുത്തേ അവസേസാ ച കിലേസാ, അവസേസാ ച അകുസലാ ധമ്മാ, തീണി ച കുസലമൂലാനി സാസവാനി, അവസേസാ ച സാസവാ കുസലാ ധമ്മാ ന സങ്ഗയ്ഹന്തി. ന ച കേവലം തണ്ഹാവ ദുക്ഖം സമുദാനേതി, ഇമേപി അവസേസാ ച കിലേസാദയോ പച്ചയാ സമുദാനേന്തിയേവ. ഇതി ഇമേപി പച്ചയാ ദുക്ഖം സമുദാനേന്തിയേവാതി നിപ്പദേസതോ പച്ചയസങ്ഖാതം സമുദയം ദസ്സേതും ''അരിയസച്ചാനീ''തി അവത്വാ ''ചത്താരി സച്ചാനീ''തി വുത്തം.

നിദ്ദേസവാരേ ച നേസം പഠമം ദുക്ഖം അനിദ്ദിസിത്വാ തസ്സേവ ദുക്ഖസ്സ സുഖനിദ്ദേസത്ഥം ദുക്ഖസമുദയോ നിദ്ദിട്ഠോ. തസ്മിഞ്ഹി നിദ്ദിട്ഠേ ''അവസേസാ ച കിലേസാ''തിആദിനാ നയേന ദുക്ഖസച്ചം സുഖനിദ്ദേസം ഹോതി. നിരോധസച്ചമ്പേത്ഥ തണ്ഹായ പഹാനം ''തണ്ഹായ ച അവസേസാനഞ്ച കിലേസാനം പഹാന''ന്തി ഏവം യഥാവുത്തസ്സ സമുദയസ്സ പഹാനവസേന പഞ്ചഹാകാരേഹി നിദ്ദിട്ഠം. മഗ്ഗസച്ചം പനേത്ഥ പഠമജ്ഝാനികസോതാപത്തിമഗ്ഗവസേന ധമ്മസങ്ഗണിയം വിഭത്തസ്സ ദേസനാനയസ്സ മുഖമത്തമേവ ദസ്സേന്തേന നിദ്ദിട്ഠം. തത്ഥ നയഭേദോ വേദിതബ്ബോ. തം ഉപരി പകാസയിസ്സാമ.

യസ്മാ പന ന കേവലം അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോവ പടിപദാ ''പുബ്ബേവ ഖോ പനസ്സ കായകമ്മം വചീകമ്മം ആജീവോ സുപരിസുദ്ധോ ഹോതീ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൪൩൧) വചനതോ പന പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന പഞ്ചങ്ഗികോപി മഗ്ഗോ പടിപദാ ഏവാതി ദേസിതോ, തസ്മാ തം നയം ദസ്സേതും പഞ്ചങ്ഗികവാരോപി നിദ്ദിട്ഠോ. യസ്മാ ച ന കേവലം അട്ഠങ്ഗികപഞ്ചങ്ഗികമഗ്ഗാവ പടിപദാ, സമ്പയുത്തകാ പന അതിരേകപഞ്ഞാസധമ്മാപി പടിപദാ ഏവ, തസ്മാ തം നയം ദസ്സേതും തതിയോ സബ്ബസങ്ഗാഹികവാരോപി നിദ്ദിട്ഠോ. തത്ഥ ''അവസേസാ ധമ്മാ

ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ സമ്പയുത്താ”തി ഇദം പരിഹായതി. സേസം സബ്ബത്ഥ സദിസമേവ.

തത്ഥ അട്ഠങ്ഗികവാരസ്സ “തണ്ഹായ അവസേസാനഞ്ച കിലേസാനം പഹാന”ന്തിആദീസു പഞ്ചസു കോട്ഠാസേസു പഠമകോട്ഠാസേ താവ സോതാപത്തിമഗ്ഗേ ഝാനാഭിനിവേസേ സുദ്ധികപടിപദാ, സുദ്ധികസുഞ്ഞതാ, സുഞ്ഞതപടിപദാ, സുദ്ധികഅപ്പണിഹിതം, അപ്പണിഹിതപടിപദാതി ഇമേസു പഞ്ചസു വാരേസു ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം ചതുക്കപഞ്ചകനയാനം വസേന **ദസ നയാ** ഹോന്തി. ഏവം സേസേസുപീതി വീസതിയാ അഭിനിവേസേസു **ദ്വേ നയസതാനി**. താനി ചതൂഹി അധിപതീഹി ചതുഗ്ഗുണിതാനി അട്ഠ . ഇതി സുദ്ധികാനി ദ്വേ സാധിപതീ അട്ഠാതി സബ്ബമ്പി **നയസഹസ്സം** ഹോതി. യഥാ ച സോതാപത്തിമഗ്ഗേ, ഏവം സേസമഗ്ഗേസുപീതി **ചത്താരി നയസഹസ്സാനി** ഹോന്തി. യഥാ ച പഠമകോട്ഠാസേ ചത്താരി, ഏവം സേസേസുപീതി അട്ഠങ്ഗികവാരേ പഞ്ചസു കോട്ഠാസേസു **വീസതി നയസഹസ്സാനി** ഹോന്തി. തഥാ പഞ്ചങ്ഗികവാരേ സബ്ബസങ്ഗാഹികവാരേ ചാതി സബ്ബാനിപി **സട്ഠി നയസഹസ്സാനി** സത്ഥാരാ വിഭത്താനി. പാളി പന സങ്ഖേപേന ആഗതാ. ഏവമിദം തിവിധമഹാവാരം പഞ്ചദസകോട്ഠാസം സട്ഠിനയസഹസ്സപടിമണ്ഡിതം അഭിധമ്മഭാജനീയം നാമ നിദ്ദിട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൨൧൭. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ ചതുന്നമ്പി സച്ചാനം ഖന്ധവിഭങ്ഗേ വുത്തനയാനുസാരേനേവ കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന സമുദയസച്ചം കാമാവചരധമ്മേ അസ്സാദേന്തസ്സ പരിത്താരമ്മണം ഹോതി, മഹഗ്ഗതധമ്മേ അസ്സാദേന്തസ്സ മഹഗ്ഗതാരമ്മണം, പഞ്ഞത്തിം അസ്സാദേന്തസ്സ നവത്തബ്ബാരമ്മണം. ദുക്ഖസച്ചം കാമാവചരധമ്മേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നം പരിത്താരമ്മണം, രൂപാരൂപാവചരധമ്മേ ആരബ്ഭ ഉപ്പത്തികാലേ മഹഗ്ഗതാരമ്മണം, നവ ലോകുത്തരധമ്മേ പച്ചവേക്ഖണകാലേ അപ്പമാണാരമ്മണം, പണ്ണത്തിം പച്ചവേക്ഖണകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണം. മഗ്ഗസച്ചം സഹജാതഹേതുവസേന സബ്ബദാപി മഗ്ഗഹേതുകം വീരിയം വാ വീമംസം വാ ജേട്ഠകം കത്വാ മഗ്ഗഭാവനാകാലേ മഗ്ഗാധിപതി, ഛന്ദചിത്തേസു അഞ്ഞതരാധിപതികാലേ നവത്തബ്ബം നാമ ഹോതി. ദുക്ഖസച്ചം അരിയാനം മഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണകാലേ മഗ്ഗാരമ്മണം, തേസംയേവ മഗ്ഗം ഗരും കത്വാ പച്ചവേക്ഖണകാലേ മഗ്ഗാധിപതി, സേസധമ്മപച്ചവേക്ഖണകാലേ നവത്തബ്ബം ഹോതി.

ദ്വേ സച്ചാനീതി ദുക്ഖസമുദയസച്ചാനി. ഏതാനി ഹി അതീതാദിഭേദേ ധമ്മേ ആരബ്ഭ ഉപ്പത്തികാലേ അതീതാദിആരമ്മണാനി ഹോന്തി. സമുദയസച്ചം അജ്ഝത്താദിഭേദേ ധമ്മേ അസ്സാദേന്തസ്സ അജ്ഝത്താദിആരമ്മണം ഹോതി, ദുക്ഖസച്ചം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണമ്പീതി വേദിതബ്ബം. ഇതി ഇമസ്മിം പഞ്ഹാപുച്ഛകേ ദ്വേ സച്ചാനി ലോകിയാനി ഹോന്തി, ദ്വേ ലോകുത്തരാനി. യഥാ ച ഇമസ്മിം, ഏവം പുരിമേസുപി ദ്വീസു. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഹി തീസുപി സുത്തന്തഭാജനീയാദീസു ലോകിയലോകുത്തരാനേവ സച്ചാനി കഥിതാനി. ഏവമയം സച്ചവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനീയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

സച്ചവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗോ

൧. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൨൧൯. ഇദാനി തദനന്തരേ ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗേ **ബാവീസതീ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **ഇന്ദ്രിയാനീ**തി പരിച്ഛിന്നധമ്മനിദസ്സനം. ഇദാനി താനി സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ **ചക്ഖുന്ദ്രിയ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ ചക്ഖുദ്വാരേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **ചക്ഖുന്ദ്രിയം**. സോതഘാനജിവ്ഹാകായദ്വാരേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **കായിന്ദ്രിയം**. വിജാനനലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **മനിന്ദ്രിയം**. ഇത്ഥിഭാവേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **ഇത്ഥിന്ദ്രിയം**. പുരിസഭാവേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **പുരിസിന്ദ്രിയം**. അനുപാലനലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **ജീവിതിന്ദ്രിയം**. സുഖലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **സുഖിന്ദ്രിയം**. ദുക്ഖസോമനസ്സ ദോമനസ്സ ഉപേക്ഖാലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം**. അധിമോക്ഖലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **സദ്ധിന്ദ്രിയം**. പഗ്ഗഹലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **വീരിയിന്ദ്രിയം**. ഉപട്ഠാനലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **സതിന്ദ്രിയം**. അവിക്ഖേപലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **സമാധിന്ദ്രിയം**. ദസ്സനലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **പഞ്ഞിന്ദ്രിയം**. അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി പവത്തേ ജാനനലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം**. ഞാതാനംയേവ ധമ്മാനം പുന ആജാനനേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **അഞ്ഞിന്ദ്രിയം**. അഞ്ഞാതാവീഭാവേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം**.

ഇധ സുത്തന്തഭാജനീയം നാമ ന ഗഹിതം. കസ്മാ? സുത്തന്തേ ഇമായ പടിപാടിയാ ബാവീസതിയാ ഇന്ദ്രിയാനം അനാഗതത്താ. സുത്തന്തസ്മിഞ്ഹി കത്ഥചി ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി കഥിതാനി, കത്ഥചി തീണി, കത്ഥചി പഞ്ച. ഏവം പന നിരന്തരം ദ്വാവീസതി ആഗതാനി നാമ നത്ഥി. അയം താവേത്ഥ അട്ഠകഥാനയോ. അയം പന അപരോ നയോ - ഏതേസു ഹി

> അത്ഥതോ ലക്ഖണാദീഹി, കമതോ ച വിജാനിയാ;
> ഭേദാഭേദാ തഥാ കിച്ചാ, ഭൂമിതോ ച വിനിച്ഛയം.

തത്ഥ ചക്ഖാദീനം താവ ''ചക്ഖതീതി ചക്ഖൂ''തിആദിനാ നയേന **അത്ഥോ** പകാസിതോ. പച്ഛിമേസു പന തീസു പഠമം 'പുബ്ബഭാഗേ അനഞ്ഞാതം അമതം പദം ചതുസച്ചധമ്മം വാ ജാനിസ്സാമീ'തി ഏവം പടിപന്നസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ ഇന്ദ്രിയട്ഠസമ്ഭവതോ ച അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയന്തി വുത്തം. ദുതിയം ആജാനനതോ ച ഇന്ദ്രിയട്ഠസമ്ഭവതോ ച അഞ്ഞിന്ദ്രിയം. തതിയം അഞ്ഞാതാവിനോ ചതൂസു സച്ചേസു നിട്ഠിതഞാണകിച്ചസ്സ ഖീണാസവസ്സേവ ഉപ്പജ്ജനതോ ഇന്ദ്രിയട്ഠസമ്ഭവതോ ച അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

കോ പനേസ ഇന്ദ്രിയട്ഠോ നാമാതി? ഇന്ദലിങ്ഗട്ഠോ ഇന്ദ്രിയട്ഠോ, ഇന്ദദേസിതട്ഠോ ഇന്ദ്രിയട്ഠോ, ഇന്ദദിട്ഠട്ഠോ ഇന്ദ്രിയട്ഠോ, ഇന്ദസിട്ഠട്ഠോ ഇന്ദ്രിയട്ഠോ, ഇന്ദജുട്ഠട്ഠോ ഇന്ദ്രിയട്ഠോ. സോ സബ്ബോപി ഇധ യഥായോഗം യുജ്ജതി. ഭഗവാ ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പരമിസ്സരിയഭാവതോ ഇന്ദോ. കുസലാകുസലഞ്ച കമ്മം കമ്മേസു കസ്സചി ഇസ്സരിയാഭാവതോ. തേനേവേത്ഥ കമ്മസഞ്ജനിതാനി ഇന്ദ്രിയാനി കുസലാകുസലകമ്മം ഉല്ലിങ്ഗേന്തി. തേന ച സിട്ഠാനീതി ഇന്ദലിങ്ഗട്ഠേന ഇന്ദസിട്ഠട്ഠേന ച ഇന്ദ്രിയാനി. സബ്ബാനേവ

പനേതാനി ഭഗവതാ യഥാഭൂതതോ പകാസിതാനി ച അഭിസമ്ബുദ്ധാനി ചാതി ഇന്ദദേസിതട്ഠേന ഇന്ദദിട്ഠട്ഠേന ച ഇന്ദ്രിയാനി. തേനേവ ഭഗവതാ മുനിന്ദേന കാനിചി ഗോചരാസേവനായ, കാനിചി ഭാവനാസേവനായ സേവിതാനീതി ഇന്ദജുട്ഠട്ഠേനപി ഇന്ദ്രിയാനി. അപിച ആധിപച്ചസങ്ഖാതേന ഇസ്സരിയട്ഠേനാപി ഏതാനി ഇന്ദ്രിയാനി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിപ്പവത്തിയഞ്ഹി ചക്ഖാദീനം സിദ്ധമാധിപച്ചം; തസ്മിം തിക്ഖേ തിക്ഖത്താ മന്ദേ ച മന്ദത്താതി. അയം താവേത്ഥ **'അത്ഥതോ'** വിനിച്ഛയോ.

'ലക്ഖണാദീഹീ'തി ലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനേഹിപി ചക്ഖാദീനം വിനിച്ഛയം വിജാനിയാതി അത്ഥോ. താനി നേസം ലക്ഖണാദീനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനേവ. പഞ്ചിന്ദ്രിയാദീനി ഹി ചത്താരി അത്ഥതോ അമോഹോയേവ. സേസാനി തത്ഥ സരൂപേനേവാഗതാനി.

'കമതോ'തി അയമ്പി ദേസനാക്കമോവ. തത്ഥ അജ്ഝത്തധമ്മം പരിഞ്ഞായ അരിയഭൂമിപടിലാഭോ ഹോതീതി അത്തഭാവപരിയാപന്നാനി ചക്ഖുന്ദ്രിയാദീനി പഠമം ദേസിതാനി. സോ പനത്തഭാവോ യം ധമ്മം ഉപാദായ ഇത്ഥീതി വാ പുരിസോതി വാ സങ്ഖം ഗച്ഛതി, അയം സോതി നിദസ്സനത്ഥം തതോ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം പുരിസിന്ദ്രിയഞ്ച . സോ ദുവിധോപി ജീവിതിന്ദ്രിയപടിബദ്ധവുത്തീതി ഞാപനത്ഥം തതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം. യാവ തസ്സ പവത്തി താവ ഏതേസം വേദയിതാനം അനിവത്തി. യം കിഞ്ചി വേദയിതം സബ്ബം തം സുഖദുക്ഖന്തി ഞാപനത്ഥം തതോ സുഖിന്ദ്രിയാദീനി. തംനിരോധത്ഥം പന ഏതേ ധമ്മാ ഭാവേതബ്ബാതി പടിപത്തിദസ്സനത്ഥം തതോ സദ്ധാദീനി. ഇമായ പടിപത്തിയാ ഏസ ധമ്മോ പഠമം അത്തനി പാതുഭവതീതി പടിപത്തിയാ അമോഘഭാവദസ്സനത്ഥം തതോ അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം. തസ്സേവ ഫലത്താ തതോ അനന്തരം ഭാവേതബ്ബത്താ ച തതോ അഞ്ഞിന്ദ്രിയം. ഇതോ പരം ഭാവനായ ഇമസ്സ അധിഗമോ, അധിഗതേ ച പനിമസ്മിം നത്ഥി കിഞ്ചി ഉത്തരി കരണീയന്തി ഞാപനത്ഥം അന്തേ പരമസ്സാസഭൂതം അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം ദേസിതന്തി അയമേത്ഥ കമോ.

'ഭേദാഭേദാ'തി ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സേവ ചേത്ഥ ഭേദോ. തഞ്ഹി രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം അരൂപജീവിതിന്ദ്രിയന്തി ദുവിധം ഹോതി. സേസാനം അഭേദോതി ഏവമേത്ഥ ഭേദാഭേദതോ വിനിച്ഛയം വിജാനിയാ.

'കിച്ചാ'തി കിം ഇന്ദ്രിയാനം കിച്ചന്തി ചേ? ചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സ താവ "ചക്ഖായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച ധമ്മാനം ഇന്ദ്രിയപച്ചയേന പച്ചയോ"തി വചനതോ യം തം ഇന്ദ്രിയപച്ചയഭാവേന സാധേതബ്ബം അത്തനോ തിക്ഖമന്ദാദിഭാവേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിധമ്മാനം തിക്ഖമന്ദാദിസങ്ഖാതം അത്താകാരാനുവത്താപനം ഇദം 'കിച്ചം'. ഏവം സോതഘാനജിവ്ഹാകായാനം. മനിന്ദ്രിയസ്സ പന സഹജാതധമ്മാനം അത്തനോ വസവത്താപനം, ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ സഹജാതധമ്മാനുപാലനം, ഇത്ഥിന്ദ്രിയപുരിസിന്ദ്രിയാനം ഇത്ഥിപുരിസനിമിത്തകുത്താകപ്പാകാരാനുവിധാനം, സുഖദുക്ഖസോമനസ്സദോമനസ്സിന്ദ്രിയാനം സഹജാതധമ്മേ അഭിഭവിത്വാ യഥാസകം ഓളാരികാകാരാനുപാപനം, ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ സന്തപണീതമജ്ഝത്താകാരാനുപാപനം, സദ്ധാദീനം പടിപക്ഖാഭിഭവനം സമ്പയുത്തധമ്മാനഞ്ച പസന്നാകാരാദിഭാവസമ്പാപനം, അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയസ്സ സംയോജനത്തയപ്പഹാനഞ്ചേവ

സമ്പയുത്തകാനഞ്ച തപ്പഹാനാഭിമുഖഭാവകരണം, അഞ്ഞിന്ദ്രിയസ്സ കാമരാഗബ്യാപാദാദിതനുകരണപഹാനഞ്ചേവ സഹജാതാനഞ്ച അത്തനോ വസാനുവത്താപനം, അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയസ്സ സബ്ബകിച്ചേസു ഉസ്സുക്കപ്പഹാനഞ്ചേവ അമതാഭിമുഖഭാവപച്ചയതാ ച സമ്പയുത്താനന്തി ഏവമേത്ഥ കിച്ചതോ വിനിച്ഛയം വിജാനിയാ.

'ഭൂമിതോ'തി ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായഇത്ഥിപുരിസസുഖദുക്ഖദോമനസ്സിന്ദ്രിയാനി ചേത്ഥ കാമാവചരാനേവ . മനിന്ദ്രിയജീവിതിന്ദ്രിയഉപേക്ഖിന്ദ്രിയാനി, സദ്ധാവീരിയസതിസമാധിപഞ്ഞിന്ദ്രിയാനി ച ചതുഭൂമിപരിയാപന്നാനി. സോമനസ്സിന്ദ്രിയം കാമാവചര-രൂപാവചര-ലോകുത്തരവസേന ഭൂമിത്തയപരിയാപന്നം. അവസാനേ തീണി ലോകുത്തരാനേവാതി ഏവം ഭൂമിതോ വിനിച്ഛയം വിജാനിയാ. ഏവഞ്ഹി വിജാനന്തോ -

സംവേഗബഹുലോ ഭിക്ഖു, ഠിതോ ഇന്ദ്രിയസംവരേ;
ഇന്ദ്രിയാനി പരിഞ്ഞായ, ദുക്ഖസ്സന്തം നിഗച്ഛതീതി.

൨൨൦. നിദ്ദേസവാരേ "യം ചക്ഖു ചതുന്നം മഹാഭൂതാന"ന്തിആദി സബ്ബം ധമ്മസങ്ഗണിയം പദഭാജനേ (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ ൫൯൭ ആദയോ) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. വീരിയിന്ദ്രിയസമാധിന്ദ്രിയനിദ്ദേസാദീസു ച സമ്മാവായാമോ മിച്ഛാവായാമോ സമ്മാസമാധി മിച്ഛാസമാധീതിആദീനി ന വുത്താനി. കസ്മാ? സബ്ബസങ്ഗാഹകത്താ. സബ്ബസങ്ഗാഹകാനി ഹി ഇധ ഇന്ദ്രിയാനി കഥിതാനി. ഏവം സന്തേപേത്ഥ ദസ ഇന്ദ്രിയാനി ലോകിയാനി കാമാവചരാനേവ, തീണി ലോകുത്തരാനി, നവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനീതി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൨൨൧. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ സബ്ബേസമ്പി ഇന്ദ്രിയാനം കുസലാദിവിഭാഗോ പാളിനയാനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൨൨൩. ആരമ്മണത്തികേസു പന **സത്തിന്ദ്രിയാ അനാരമ്മണാ**തി ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായഇത്ഥിപുരിസിന്ദ്രിയാനി സന്ധായ വുത്തം. ജീവിതിന്ദ്രിയം പന അരൂപമിസ്സകത്താ ഇധ അനാഭട്ഠം. **ദ്വിന്ദ്രിയാ**തി ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാ; സുഖദുക്ഖദ്വയം സന്ധായേതം വുത്തം. തഞ്ഹി ഏകന്തപരിത്താരമ്മണം. **ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം സിയാ പരിത്താരമ്മണം, സിയാ മഹഗ്ഗതാരമ്മണ**ന്തി കാമാവചരധമ്മേ ആരബ്ഭ പവത്തികാലേ പരിത്താരമ്മണം ഹോതി , രൂപാവചരാരൂപാവചരേ പന ആരബ്ഭ പവത്തികാലേ മഹഗ്ഗതാരമ്മണം, പണ്ണത്തിം ആരബ്ഭ പവത്തികാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണം. **നവിന്ദ്രിയാ സിയാ പരിത്താരമ്മണാ**തി മനിന്ദ്രിയജീവിതിന്ദ്രിയസോമനസ്സിന്ദ്രിയഉപേക്ഖിന്ദ്രിയാനി ചേവ സദ്ധാദിപഞ്ചകഞ്ച സന്ധായ ഇദം വുത്തം. ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ഹി രൂപമിസ്സകത്താ അനാരമ്മണേസു രൂപധമ്മേസു സങ്ഗഹിതമ്പി അരൂപകോട്ഠാസേന സിയാപക്ഖേ സങ്ഗഹിതം.

ചത്താരി ഇന്ദ്രിയാനീതി സുഖദുക്ഖദോമനസ്സഅഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയാനി. താനി ഹി മഗ്ഗാരമ്മണത്തികേ ന ഭജന്തി. **മഗ്ഗഹേതുക**ന്തി സഹജാതഹേതും സന്ധായ വുത്തം. വീരിയവീമംസാജേട്ഠകകാലേ സിയാ മഗ്ഗാധിപതി, ഛന്ദചിത്തജേട്ഠകകാലേ സിയാ നവത്തബ്ബാ.

ദസിന്ദ്രിയാ സിയാ ഉപ്പന്നാ, സിയാ ഉപ്പാദിനോതി സത്ത രൂപിന്ദ്രിയാനി തീണി ച വിപാകിന്ദ്രിയാനി സന്ധായേതം വുത്തം. ദസിന്ദ്രിയാനി ദോമനസ്സേന സദ്ധിം ഹേട്ഠാ വുത്താനേവ. തഥ ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം പണ്ണത്തിം ആരബ്ഭ പവത്തികാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണം, സേസാനി നിബ്ബാനപച്ചവേക്ഖണകാലേപി. **തീണിന്ദ്രിയാനി ബഹിദ്ധാരമ്മണാനീ**തി തീണി ലോകുത്തരിന്ദ്രിയാനി. **ചത്താരീ**തി സുഖദുക്ഖസോമനസ്സദോമനസ്സാനി. താനി ഹി അജ്ഝത്തധമ്മേപി ബഹിദ്ധാധമ്മേപി ആരബ്ഭ പവത്തന്തി. **അട്ഠിന്ദ്രിയാ**തി മനിന്ദ്രിയജീവിതിന്ദ്രിയഉപേക്ഖിന്ദ്രിയാനി ചേവ സദ്ധാദിപഞ്ചകഞ്ച. തഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണതാ വേദിതബ്ബാ.

ഇതി ഇമസ്മിമ്പി പഞ്ഹാപുച്ഛകേ ദസിന്ദ്രിയാനി കാമാവചരാനി, തീണി ലോകുത്തരാനി, നവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനേവ കഥിതാനീതി. അയമ്പി അഭിധമ്മഭാജനീയേന സദ്ധിം ഏകപരിച്ഛേദോവ ഹോതി. അയം പന ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗോ ദ്വേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയം ഉദ്ദേസവാരവണ്ണനാ

൨൨൫. ഇദാനി തദനന്തരേ പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗേ യാ ''അയം അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ''തിആദിനാ നയേന തന്തി നിക്ഖിത്താ, തസ്സാ അത്ഥസംവണ്ണനം കരോന്തേന വിഭജ്ജവാദിമണ്ഡലം ഓതരിത്വാ ആചരിയേ അനബ്ഭാചിക്ഖന്തേന സകസമയം അവോക്കമന്തേന പരസമയം അനായൂഹന്തേന സുത്തം അപ്പടിബാഹന്തേന വിനയം അനുലോമേന്തേന മഹാപദേസേ ഓലോകേന്തേന ധമ്മം ദീപേന്തേന അത്ഥം സങ്ഗഹന്തേന തമേവത്ഥം പുന ആവത്തേത്വാ അപരേഹിപി പരിയായേഹി നിദ്ദിസന്തേന ച യസ്മാ അത്ഥസംവണ്ണനാ കാതബ്ബാ ഹോതി, പകതിയാപി ച ദുക്കരാവ പടിച്ചസമുപ്പാദസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനാ, യഥാഹു പോരാണാ -

''സച്ചം സത്തോ പടിസന്ധി, പച്ചയാകാരമേവ ച;
ദുദ്ദസാ ചതുരോ ധമ്മാ, ദേസേതുഞ്ച സുദുക്കരാ''തി.

തസ്മാ ''അഞ്ഞത്ര ആഗമാധിഗമപ്പത്തേഹി ന സുകരാ പടിച്ചസമുപ്പാദസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ''തി പരിതുലയിത്വാ -

വത്തുകാമോ അഹം അജ്ജ, പച്ചയാകാരവണ്ണനം;
പതിട്ഠം നാധിഗച്ഛാമി, അജ്ഝോഗാള്ഹോവ സാഗരം.

സാസനം പനിദം നാനാ-ദേസനാനയമണ്ഡിതം;
പുബ്ബാചരിയമഗ്ഗോ ച, അബ്ബോച്ഛിന്നോ പവത്തതി.

യസ്മാ തസ്മാ തദുഭയം, സന്നിസ്സായത്ഥവണ്ണനം;
ആരഭിസ്സാമി ഏതസ്സ, തം സുണാഥ സമാഹിതാ.

വുത്തഞ്ഹേതം പുബ്ബാചരിയേഹി -

''യോ കോചിമം അട്ഠിം കത്വാ സുണേയ്യ,
ലഭേഥ പുബ്ബാപരിയം വിസേസം;
ലദ്ധാന പുബ്ബാപരിയം വിസേസം,
അദസ്സനം മച്ചുരാജസ്സ ഗച്ഛേ''തി.

അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതിആദീസു ഹി ആദിതോയേവ താവ -

ദേസനാഭേദതോ അത്ഥ-ലക്ഖണേകവിധാദിതോ;
അങ്ഗാനഞ്ച വവത്ഥാനാ, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **'ദേസനാഭേദതോ'**തി ഭഗവതോ ഹി വല്ലിഹാരകാനം ചതുന്നം പുരിസാനം വല്ലിഗ്ഗഹണം വിയ ആദിതോ വാ മജ്ഝതോ വാ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനം, തഥാ പരിയോസാനതോ വാ മജ്ഝതോ വാ പട്ഠായ യാവ ആദീതി ചതുബ്ബിധാ പടിച്ചസമുപ്പാദദേസനാ. യഥാ ഹി വല്ലിഹാരകേസു ചതൂസു പുരിസേസു ഏകോ വല്ലിയാ മൂലമേവ പഠമം പസ്സതി, സോ തം മൂലേ ഛേത്വാ സബ്ബം ആകഡ്ഢിത്വാ ആദായ കമ്മേ ഉപനേതി, ഏവം ഭഗവാ ''ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ...പേ॰... ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണ''ന്തി ആദിതോ (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൨) പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാപി പടിച്ചസമുപ്പാദം ദേസേതി.

യഥാ പന തേസു പുരിസേസു ഏകോ വല്ലിയാ മജ്ഝം പഠമം പസ്സതി, സോ മജ്ഝേ ഛിന്ദിത്വാ ഉപരിഭാഗംയേവ ആകഡ്ഢിത്വാ ആദായ കമ്മേ ഉപനേതി, ഏവം ഭഗവാ ''തസ്സ തം വേദനം അഭിനന്ദതോ അഭിവദതോ അജ്ഝോസായ തിട്ഠതോ ഉപ്പജ്ജതി നന്ദീ; യാ വേദനാസു നന്ദീ, തദുപാദാനം, തസ്സുപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, ഭവപച്ചയാ ജാതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൯; സം॰ നി॰ ൩.൫) മജ്ഝതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാപി ദേസേതി.

യഥാ ച തേസു പുരിസേസു ഏകോ വല്ലിയാ അഗ്ഗം പഠമം പസ്സതി, സോ അഗ്ഗേ ഗഹേത്വാ അഗ്ഗാനുസാരേന യാവ മൂലാ സബ്ബം ആദായ കമ്മേ ഉപനേതി, ഏവം ഭഗവാ ''ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണന്തി ഇതി ഖോ പനേതം വുത്തം, ജാതിപച്ചയാ നു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ജരാമരണം നോ വാ കഥം വാ ഏത്ഥ ഹോതീ''തി? ''ജാതിപച്ചയാ, ഭന്തേ, ജരാമരണം; ഏവം നോ ഏത്ഥ ഹോതി - ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണ''ന്തി. ''ഭവപച്ചയാ ജാതി...പേ॰... അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതി ഇതി ഖോ പനേതം വുത്തം, അവിജ്ജാപച്ചയാ നു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഖാരാ നോ വാ കഥം വാ ഏത്ഥ ഹോതീ''തി? ''അവിജ്ജാപച്ചയാ, ഭന്തേ, സങ്ഖാരാ; ഏവം നോ ഏത്ഥ ഹോതി - അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ''തി പരിയോസാനതോ പട്ഠായ യാവ ആദിതോപി പടിച്ചസമുപ്പാദം ദേസേതി.

യഥാ പന തേസു പുരിസേസു ഏകോ വല്ലിയാ മജ്ഝമേവ പഠമം പസ്സതി, സോ മജ്ഝേ ഛിന്ദിത്വാ ഹേട്ഠാ ഓതരന്തോ യാവ മൂലാ ആദായ കമ്മേ ഉപനേതി , ഏവം ഭഗവാ ''ഇമേ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരോ ആഹാരാ കിം നിദാനാ, കിം സമുദയാ, കിം ജാതികാ, കിം പഭവാ? ഇമേ ചത്താരോ ആഹാരാ തണ്ഹാനിദാനാ, തണ്ഹാസമുദയാ, തണ്ഹാജാതികാ, തണ്ഹാപഭവാ. തണ്ഹാ ചായം, ഭിക്ഖവേ, കിം നിദാനാ? വേദനാ, ഫസ്സോ, സളായതനം, നാമരൂപം, വിഞ്ഞാണം. സങ്ഖാരാ കിം നിദാനാ...പേ॰... സങ്ഖാരാ അവിജ്ജാനിദാനാ, അവിജ്ജാസമുദയാ, അവിജ്ജാജാതികാ, അവിജ്ജാപഭവാ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൧) മജ്ഝതോ പട്ഠായ യാവ ആദിതോ ദേസേതി.

കസ്മാ പനേവം ദേസേതീതി? പടിച്ചസമുപ്പാദസ്സ സമന്തഭദ്ദകത്താ, സയഞ്ച ദേസനാവിലാസപ്പത്തത്താ. സമന്തഭദ്ദകോ ഹി പടിച്ചസമുപ്പാദോ തതോ തതോ ഞായപ്പടിവേധായ സംവത്തതിയേവ. ദേസനാവിലാസപ്പത്തോ ച ഭഗവാ ചതുവേസാരജ്ജപ്പടിസമ്ഭിദായോഗേന ചതുബ്ബിധഗമ്ഭീരഭാവപ്പത്തിയാ ച. സോ ദേസനാവിലാസപ്പത്തത്താ നാനാനയേഹേവ ധമ്മം ദേസേതി. വിസേസതോ പനസ്സ യാ ആദിതോ പട്ഠായ അനുലോമദേസനാ, സാ

പവത്തികാരണവിഭാഗസമ്മൂള്ഹം വേനേയ്യജനം സമനുപസ്സതോ യഥാസകേഹി കാരണേഹി പവത്തിസന്ദസ്സനത്ഥം ഉപ്പത്തിക്കമസന്ദസ്സനത്ഥഞ്ച പവത്തിതാതി ഞാതബ്ബാ.

യാ പരിയോസാനതോ പട്ഠായ പടിലോമദേസനാ, സാ "കിച്ഛം വതായം ലോകോ ആപന്നോ ജായതി ച ജീയതി ച മീയതി ചാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൫൭) ആദിനാ നയേന കിച്ഛാപന്നം ലോകമനുവിലോകയതോ പുബ്ബഭാഗപ്പടിവേധാനുസാരേന തസ്സ തസ്സ ജരാമരണാദികസ്സ ദുക്ഖസ്സ അത്തനാധിഗതകാരണസന്ദസ്സനത്ഥം. യാ പന മജ്ഝതോ പട്ഠായ യാവ ആദി, സാ ആഹാരനിദാനവവത്ഥാപനാനുസാരേന യാവ അതീതം അദ്ധാനം അതിഹരിത്വാ പുന അതീതദ്ധതോ പഭുതി ഹേതുഫലപടിപാടിസന്ദസ്സനത്ഥം. യാ പന മജ്ഝതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ പവത്താ, സാ പച്ചുപ്പന്നേ അദ്ധാനേ അനാഗതദ്ധഹേതുസമുട്ഠാനതോ പഭുതി അനാഗതദ്ധസന്ദസ്സനത്ഥം. താസു യാ സാ പവത്തികാരണസമ്മൂള്ഹസ്സ വേനേയ്യജനസ്സ യഥാസകേഹി കാരണേഹി പവത്തിസന്ദസ്സനത്ഥം ഉപ്പത്തിക്കമസന്ദസ്സനത്ഥഞ്ച ആദിതോ പട്ഠായ അനുലോമദേസനാ വുത്താ, സാ ഇധ നിക്ഖിത്താതി വേദിതബ്ബാ.

കസ്മാ പനേത്ഥ അവിജ്ജാ ആദിതോ വുത്താ? കിം പകതിവാദീനം പകതി വിയ അവിജ്ജാപി അകാരണം മൂലകാരണം ലോകസ്സാതി? ന അകാരണം. "ആസവസമുദയാ അവിജ്ജാസമുദയോ"തി ഹി അവിജ്ജായ കാരണം വുത്തം. അത്ഥി പന പരിയായോ യേന മൂലകാരണം സിയാ. കോ പന സോതി? വട്ടകഥായ സീസഭാവോ. ഭഗവാ ഹി വട്ടകഥം കഥേന്തോ ദ്വേ ധമ്മേ സീസം കത്വാ കഥേസി - അവിജ്ജം വാ ഭവതണ്ഹം വാ. യഥാഹ - "പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ 'ഇതോ പുബ്ബേ അവിജ്ജാ നാഹോസി, അഥ പച്ഛാ സമഭവീ'തി. ഏവഞ്ചേതം, ഭിക്ഖവേ, വുച്ചതി, അഥ ച പന പഞ്ഞായതി 'ഇദപ്പച്ചയാ അവിജ്ജാ"തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൬൧); ഭവതണ്ഹം വാ, യഥാഹ - "പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി ഭവതണ്ഹായ 'ഇതോ പുബ്ബേ ഭവതണ്ഹാ നാഹോസി, അഥ പച്ഛാ സമഭവീ'തി. ഏവഞ്ചേതം, ഭിക്ഖവേ, വുച്ചതി, അഥ ച പന പഞ്ഞായതി 'ഇദപ്പച്ചയാ ഭവതണ്ഹാ"തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൬൨).

കസ്മാ പന ഭഗവാ വട്ടകഥം കഥേന്തോ ഇമേ ദ്വേവ ധമ്മേ സീസം കത്വാ കഥേസീതി? സുഗതിദുഗ്ഗതിഗാമിനോ കമ്മസ്സ വിസേസഹേതുഭൂതത്താ. ദുഗ്ഗതിഗാമിനോ ഹി കമ്മസ്സ വിസേസഹേതു അവിജ്ജാ. കസ്മാ? യസ്മാ അവിജ്ജാഭിഭൂതോ പുഥുജ്ജനോ, അഗ്ഗിസന്താപലഗുളാഭിഘാതപരിസ്സമാഭിഭൂതാ വജ്ഝഗാവീ തായ പരിസ്സമാതുരതായ നിരസ്സാദമ്പി അത്തനോ അനത്ഥാവഹമ്പി ച ഉണ്ഹോദകപാനം വിയ, കിലേസസന്താപതോ നിരസ്സാദമ്പി ദുഗ്ഗതിവിനിപാതതോ ച അത്തനോ അനത്ഥാവഹമ്പി പാണാതിപാതാദിമനേകപ്പകാരം ദുഗ്ഗതിഗാമികമ്മം ആരഭതി. സുഗതിഗാമിനോ പന കമ്മസ്സ വിസേസഹേതു ഭവതണ്ഹാ. കസ്മാ? യസ്മാ ഭവതണ്ഹാഭിഭൂതോ പുഥുജ്ജനോ, യഥാ വുത്തപ്പകാരാ ഗാവീ സീതുദകതണ്ഹായ സഅസ്സാദം അത്തനോ പരിസ്സമവിനോദനഞ്ച സീതുദകപാനം വിയ, കിലേസസന്താപവിരഹതോ സഅസ്സാദം സുഗതിസമ്പാപനേന അത്തനോ ദുഗ്ഗതിദുക്ഖപരിസ്സമവിനോദനഞ്ച പാണാതിപാതാവേരമണീആദിമനേകപ്പകാരം സുഗതിഗാമികമ്മം ആരഭതി.

ഏതേസു പന വട്ടകഥായ സീസഭൂതേസു ധമ്മേസു കത്ഥചി ഭഗവാ ഏകധമ്മമൂലികം ദേസനം ദേസേതി, സേയ്യഥിദം - "ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജൂപനിസാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരൂപനിസം വിഞ്ഞാണ"ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൨൩). തഥാ "ഉപാദാനീയേസു, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു അസ്സാദാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ തണ്ഹാ പവഡ്ഢതി, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാന"ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൫൨). കത്ഥചി ഉഭയമൂലികമ്പി, സേയ്യഥിദം - "അവിജ്ജാനീവരണസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സ തണ്ഹായ സമ്പയുത്തസ്സ ഏവമയം കായോ സമുദാഗതോ. ഇതി അയഞ്ചേവ കായോ ബഹിദ്ധാ ച നാമരൂപം ഇത്ഥേതം ദ്വയം, ദ്വയം പടിച്ച ഫസ്സോ, സളേവായതനാനി യേഹി ഫുട്ഠോ ബാലോ സുഖദുക്ഖം പടിസംവേദേതീ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൧൯). താസു താസു ദേസനാസു "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി അയമിധ അവിജ്ജാവസേന ഏകധമ്മമൂലികാ ദേസനാതി വേദിതബ്ബാ. ഏവം താവേത്ഥ ദേസനാഭേദതോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'അത്ഥതോ'തി അവിജ്ജാദീനം പദാനം അത്ഥതോ, സേയ്യഥിദം - പൂരേതും അയുത്തട്ഠേന കായദുച്ചരിതാദി അവിന്ദിയം നാമ; അലദ്ധബ്ബന്തി അത്ഥോ. തം അവിന്ദിയം വിന്ദതീതി അവിജ്ജാ. തബ്ബിപരീതതോ കായസുചരിതാദി വിന്ദിയം നാമ. തം വിന്ദിയം ന വിന്ദതീതി അവിജ്ജാ. ഖന്ധാനം രാസട്ഠം, ആയതനാനം ആയതനട്ഠം, ധാതൂനം സുഞ്ഞട്ഠം, സച്ചാനം തഥട്ഠം, ഇന്ദ്രിയാനം ആധിപതേയ്യട്ഠം അവിദിതം കരോതീതി അവിജ്ജാ. ദുക്ഖാദീനം പീളനാദിവസേന വുത്തം ചതുബ്ബിധം ചതുബ്ബിധം അത്ഥം അവിദിതം കരോതീതിപി അവിജ്ജാ. അന്തവിരഹിതേ സംസാരേ സബ്ബയോനിഗതിഭവവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസേസു സത്തേ ജവാപേതീതി അവിജ്ജാ. പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനേസു ഇത്ഥിപുരിസാദീസു ജവതി, വിജ്ജമാനേസുപി ഖന്ധാദീസു ന ജവതീതി അവിജ്ജാ. അപിച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം വത്ഥാരമ്മണാനം പടിച്ചസമുപ്പാദപടിച്ചസമുപ്പന്നാനഞ്ച ധമ്മാനം ഛാദനതോപി അവിജ്ജാ.

യം പടിച്ച ഫലമേതി സോ പച്ചയോ. **പടിച്ചാ**തി ന വിനാ തേന; തം അപച്ചക്ഖിത്വാതി അത്ഥോ. **ഏതീ**തി ഉപ്പജ്ജതി ചേവ പവത്തതി ചാതി അത്ഥോ. അപി ച ഉപകാരകട്ഠോ പച്ചയട്ഠോ. അവിജ്ജാ ച സാ പച്ചയോ ചാതി അവിജ്ജാപച്ചയോ. തസ്മാ **അവിജ്ജാപച്ചയാ**.

സങ്ഖതമഭിസങ്ഖരോന്തീതി സങ്ഖാരാ. അപിച അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരസദ്ദേന ആഗതസങ്ഖാരാ ചാതി ദുവിധാ സങ്ഖാരാ. തത്ഥ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാ തയോ, കായവചീചിത്തസങ്ഖാരാ തയോതി ഇമേ ഛ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ . തേ സബ്ബേപി ലോകിയകുസലാകുസലചേതനാമത്തമേവ ഹോന്തി.

സങ്ഖതസങ്ഖാരോ, അഭിസങ്ഖതസങ്ഖാരോ, അഭിസങ്ഖരണസങ്ഖാരോ, പയോഗാഭിസങ്ഖാരോതി ഇമേ പന ചത്താരോ സങ്ഖാരസദ്ദേന ആഗതസങ്ഖാരാ. തത്ഥ "അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൧, ൨൭൨; സം॰ നി॰ ൧.൧൮൬; ൨.൧൪൩) വുത്താ സബ്ബേപി സപ്പച്ചയാ ധമ്മാ **'സങ്ഖതസങ്ഖാരാ'** നാമ. കമ്മനിബ്ബത്താ തേഭൂമകാ രൂപാരൂപധമ്മാ **'അഭിസങ്ഖതസങ്ഖാരാ'**തി അട്ഠകഥാസു വുത്താ. തേപി "അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ"തി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. വിസും പന നേസം ആഗതട്ഠാനം ന പഞ്ഞായതി. തേഭൂമകകുസലാകുസലചേതനാ പന **'അഭിസങ്ഖരണകസങ്ഖാരോ'**തി വുച്ചതി. തസ്സ "അവിജ്ജാഗതോയം, ഭിക്ഖവേ, പുരിസപുഗ്ഗലോ പുഞ്ഞഞ്ചേ അഭിസങ്ഖരോതീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൫൧) ആഗതട്ഠാനം പഞ്ഞായതി. കായികചേതസികം പന വീരിയം **'പയോഗാഭിസങ്ഖാരോ'**തി വുച്ചതി. സോ "യാവതികാ അഭിസങ്ഖാരസ്സ ഗതി, താവതികം ഗന്ത്വാ അക്ഖാഹതം മഞ്ഞേ അട്ഠാസീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൧൫) ആഗതോ.

ന കേവലഞ്ച ഏതേയേവ, അഞ്ഞേപി "സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം സമാപജ്ജന്തസ്സ ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, ഭിക്ഖുനോ പഠമം നിരുജ്ഝതി വചീസങ്ഖാരോ, തതോ കായസങ്ഖാരോ, തതോ ചിത്തസങ്ഖാരോ"തിആദിനാ (മം നിം ൧.൪൬൪) നയേന സങ്ഖാരസദ്ദേന ആഗതാ അനേകസങ്ഖാരാ. തേസു നത്ഥി സോ സങ്ഖാരോ, യോ സങ്ഖതസങ്ഖാരേ സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛേയ്യ. ഇതോ പരം **സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണന്**തിആദീസു യം വുത്തം തം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

അവുത്തേ പന വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം**. നമതീതി **നാമം**. രുപ്പതീതി **രൂപം**. ആയേ തനോതി, ആയതഞ്ച നയതീതി **ആയതനം**. ഫുസതീതി **ഫസ്സോ**. വേദയതീതി **വേദനാ**. പരിതസ്സതീതി **തണ്ഹാ**. ഉപാദിയതീതി **ഉപാദാനം**. ഭവതി ഭാവയതി ചാതി **ഭവോ**. ജനനം **ജാതി**. ജീരണം **ജരാ**. മരന്തി ഏതേനാതി **മരണം**. സോചനം **സോകോ**. പരിദേവനം **പരിദേവോ**. ദുക്ഖയതീതി **ദുക്ഖം;** ഉപ്പാദട്ഠിതിവസേന വാ ദ്വേധാ ഖണതീതി **ദുക്ഖം**. ദുമ്മനസ്സ ഭാവോ **ദോമനസ്സം**. ഭുസോ ആയാസോ **ഉപായാസോ**.

സമ്ഭവന്തീതി നിബ്ബത്തന്തി. ന കേവലഞ്ച സോകാദീഹേവ, അഥ ഖോ സബ്ബപദേഹി 'സമ്ഭവന്തീ'തി സദ്ദസ്സ യോജനാ കാതബ്ബാ. ഇതരഥാ ഹി "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി വുത്തേ കിം കരോന്തീതി ന പഞ്ഞായേയ്യും. "സമ്ഭവന്തീ"തി പന യോജനായ സതി "അവിജ്ജാ ച സാ പച്ചയോ ചാതി അവിജ്ജാപച്ചയോ; തസ്മാ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ സമ്ഭവന്തീ"തി പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നവവത്ഥാനം കതം ഹോതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ഏവന്തി നിദ്ദിട്ഠനയനിദസ്സനം. തേന അവിജ്ജാദീഹേവ കാരണേഹി, ന ഇസ്സരനിമ്മാനാദീഹീതി ദസ്സേതി. **ഏതസ്സാതി** യഥാവുത്തസ്സ. **കേവലസ്സാതി** അസമ്മിസ്സസ്സ സകലസ്സ വാ. **ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സാതി** ദുക്ഖസമൂഹസ്സ, ന സത്തസ്സ, ന സുഖസുഭാദീനം. **സമുദയോതി** നിബ്ബത്തി. **ഹോതീതി** സമ്ഭവതി. ഏവമേത്ഥ അത്ഥതോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ലക്ഖണാദിതോ'തി അവിജ്ജാദീനം ലക്ഖണാദിതോ, സേയ്യഥിദം - അഞ്ഞാണലക്ഖണാ അവിജ്ജാ, സമ്മോഹനരസാ, ഛാദനപച്ചുപട്ഠാനാ, ആസവപദട്ഠാനാ. അഭിസങ്ഖരണലക്ഖണാ സങ്ഖാരാ, ആയൂഹനരസാ, ചേതനാപച്ചുപട്ഠാനാ, അവിജ്ജാപദട്ഠാനാ. വിജാനനലക്ഖണം വിഞ്ഞാണം, പുബ്ബങ്ഗമരസം, പടിസന്ധിപച്ചുപട്ഠാനം, സങ്ഖാരപദട്ഠാനം, വത്ഥാരമ്മണപദട്ഠാനം വാ. നമനലക്ഖണം നാമം, സമ്പയോഗരസം, അവിനിബ്ഭോഗപച്ചുപട്ഠാനം, വിഞ്ഞാണപദട്ഠാനം. രുപ്പനലക്ഖണം രൂപം, വികിരണരസം, അബ്യാകതപച്ചുപട്ഠാനം, വിഞ്ഞാണപദട്ഠാനം. ആയതനലക്ഖണം സളായതനം, ദസ്സനാദിരസം, വത്ഥുദ്വാരഭാവപച്ചുപട്ഠാനം , നാമരൂപപദട്ഠാനം. ഫുസനലക്ഖണോ ഫസ്സോ, സങ്ഘട്ടനരസോ, സങ്ഗതിപച്ചുപട്ഠാനോ, സളായതനപദട്ഠാനോ. അനുഭവനലക്ഖണാ വേദനാ, വിസയരസസമ്ഭോഗരസാ, സുഖദുക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ, ഫസ്സപദട്ഠാനാ. ഹേതുലക്ഖണാ തണ്ഹാ, അഭിനന്ദനരസാ, അതിത്തിഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ, വേദനാപദട്ഠാനാ. ഗഹണലക്ഖണം ഉപാദാനം, അമുഞ്ചനരസം, തണ്ഹാദള്ഹത്തദിട്ഠിപച്ചുപട്ഠാനം, തണ്ഹാപദട്ഠാനം. കമ്മകമ്മഫലലക്ഖണോ ഭവോ, ഭാവനഭവനരസോ, കുസലാകുസലാബ്യാകതപച്ചുപട്ഠാനോ, ഉപാദാനപദട്ഠാനോ. ജാതിആദീനം ലക്ഖണാദീനി സച്ചവിഭങ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. ഏവമേത്ഥ ലക്ഖണാദിതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ഏകവിധാദിതോ'തി ഏത്ഥ അവിജ്ജാ അഞ്ഞാണാദസ്സനമോഹാദിഭാവതോ ഏകവിധാ, അപ്പടിപത്തിമിച്ഛാപടിപത്തിതോ ദുവിധാ തഥാ സങ്ഖാരാസങ്ഖാരതോ, വേദനാത്തയസമ്പയോഗതോ തിവിധാ, ചതുസച്ചഅപ്പടിവേധതോ ചതുബ്ബിധാ, ഗതിപഞ്ചകാദീനവച്ഛാദനതോ പഞ്ചവിധാ, ദ്വാരാരമ്മണതോ പന സബ്ബേസുപി അരൂപധമ്മേസു ഛബ്ബിധതാ വേദിതബ്ബാ.

സങ്ഖാരാ സാസവവിപാകധമ്മധമ്മാദിഭാവതോ ഏകവിധാ, കുസലാകുസലതോ ദുവിധാ തഥാ പരിത്തമഹഗ്ഗതഹീനമജ്ഝിമമിച്ഛത്തനിയതാനിയതതോ, തിവിധാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദിഭാവതോ, ചതുബ്ബിധാ ചതുയോനിസംവത്തനതോ, പഞ്ചവിധാ പഞ്ചഗതിഗാമിതോ.

വിഞ്ഞാണം ലോകിയവിപാകാദിഭാവതോ ഏകവിധം, സഹേതുകാഹേതുകാദിതോ ദുവിധം, ഭവത്തയപരിയാപന്നതോ വേദനാത്തയസമ്പയോഗതോ അഹേതുകദുഹേതുകതിഹേതുകതോ ച തിവിധം, യോനിഗതിവസേന ചതുബ്ബിധം പഞ്ചവിധഞ്ച.

നാമരൂപം വിഞ്ഞാണസന്നിസ്സയതോ കമ്മപച്ചയതോ ച ഏകവിധം, സാരമ്മണാനാരമ്മണതോ ദുവിധം, അതീതാദിതോ തിവിധം, യോനിഗതിവസേന ചതുബ്ബിധം പഞ്ചവിധഞ്ച.

സളായതനം സഞ്ജാതിസമോസരണട്ഠാനതോ ഏകവിധം, ഭൂതപ്പസാദവിഞ്ഞാണാദിതോ ദുവിധം, സമ്പത്താസമ്പത്തനോഭയഗോചരതോ തിവിധം, യോനിഗതിപരിയാപന്നതോ ചതുബ്ബിധം പഞ്ചവിധഞ്ചാതി ഇമിനാ നയേന ഫസ്സാദീനമ്പി ഏകവിധാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോതി. ഏവമേത്ഥ ഏകവിധാദിതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'അങ്ഗാനഞ്ച വവത്ഥാനാ'തി സോകാദയോ ചേത്ഥ ഭവചക്കസ്സ അവിച്ഛേദദസ്സനത്ഥം വുത്താ. ജരാമരണബ്ഭാഹതസ്സ ഹി ബാലസ്സ തേ സമ്ഭവന്തി. യഥാഹ - "അസ്സുതവാ, ഭിക്ഖവേ, പുഥുജ്ജനോ സാരീരികായ ദുക്ഖായ വേദനായ ഫുട്ഠോ സമാനോ സോചതി കിലമതി പരിദേവതി ഉരത്താളിം കന്ദതി സമ്മോഹമാപജ്ജതീ"തി (സം നിം ൪.൨൫൨). യാവ ച തേസം പവത്തി താവ അവിജ്ജായാതി പുനപി അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതി സമ്ബന്ധമേവ ഹോതി ഭവചക്കം. തസ്മാ തേസമ്പി ജരാമരണേനേവ ഏകസങ്ഖേപം കത്വാ ദ്വാദസേവ പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗാനീതി വേദിതബ്ബാനി. ഏവമേത്ഥ അങ്ഗാനം വവത്ഥാനതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ. അയം താവേത്ഥ ഉദ്ദേസവാരവസേന സങ്ഖേപകഥാ.

ഉദ്ദേസവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അവിജ്ജാപദനിദ്ദേസോ

൨൨൬. ഇദാനി നിദ്ദേസവാരവസേന വിത്ഥാരകഥാ ഹോതി. "അവിജ്ജാ പച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി ഹി വുത്തം. തത്ഥ അവിജ്ജാപച്ചയേസു സങ്ഖാരേസു ദസ്സേതബ്ബേസു യസ്മാ പുത്തേ കഥേതബ്ബേ പഠമം പിതാ കഥീയതി. ഏവഞ്ഹി സതി 'മിത്തസ്സ പുത്തോ, ദത്തസ്സ പുത്തോ'തി പുത്തോ സുകഥിതോ ഹോതി. തസ്മാ ദേസനാകുസലോ സത്ഥാ സങ്ഖാരാനം ജനകത്തേന പിതുസദിസം അവിജ്ജം താവ ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമാ അവിജ്ജാ? ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണന്**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ യസ്മാ അയം അവിജ്ജാ ദുക്ഖസച്ചസ്സ യാഥാവസരസലക്ഖണം ജാനിതും പസ്സിതും പടിവിജ്ഝിതും ന ദേതി, ഛാദേത്വാ പരിയോനന്ധിത്വാ ഗണ്ഹേത്വാ തിട്ഠതി, തസ്മാ "ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണ"ന്തി വുച്ചതി. തഥാ യസ്മാ ദുക്ഖസമുദയസ്സ ദുക്ഖനിരോധസ്സ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ യാഥാവസരസലക്ഖണം ജാനിതും പസ്സിതും പടിവിജ്ഝിതും ന ദേതി, ഛാദേത്വാ പരിയോനന്ധിത്വാ ഗണ്ഹേത്വാ തിട്ഠതി, തസ്മാ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ അഞ്ഞാണന്തി വുച്ചതി. ഇമേസു ചതൂസു ഠാനേസു സുത്തന്തികപരിയായേന അഞ്ഞാണം അവിജ്ജാതി കഥിതം.

നിക്ഖേപകണ്ഡേ (ധ॰ സ॰ ൧൦൬൭) പന അഭിധമ്മപരിയായേന "പുബ്ബന്തേ അഞ്ഞാണ"ന്തി അപരേസുപി ചതൂസു ഠാനേസു അഞ്ഞാണം ഗഹിതം. തത്ഥ **പുബ്ബന്തേ**തി അതീതോ അദ്ധാ, അതീതാനി ഖന്ധധാതുആയതനാനി. **അപരന്തേ**തി അനാഗതോ അദ്ധാ, അനാഗതാനി ഖന്ധധാതുആയതനാനി. **പുബ്ബന്താപരന്തേ**തി തദുഭയം. **ഇദപ്പച്ചയതാ**തി സങ്ഖാരാദീനം കാരണാനി അവിജ്ജാദീനി അങ്ഗാനി. **പടിച്ചസമുപ്പന്നധമ്മാ**തി അവിജ്ജാദീഹി നിബ്ബത്താ സങ്ഖാരാദയോ ധമ്മാ. തത്രായം അവിജ്ജാ യസ്മാ അതീതാനം ഖന്ധാദീനം യാഥാവസരസലക്ഖണം ജാനിതും പസ്സിതും പടിവിജ്ഝിതും ന ദേതി, ഛാദേത്വാ പരിയോനന്ധിത്വാ ഗണ്ഹേത്വാ തിട്ഠതി, തസ്മാ "പുബ്ബന്തേ അഞ്ഞാണ"ന്തി വുച്ചതി. തഥാ യസ്മാ അനാഗതാനം ഖന്ധാദീനം, അതീതാനാഗതാനം ഖന്ധാദീനം ഇദപ്പച്ചയതായ ചേവ പടിച്ചസമുപ്പന്നധമ്മാനഞ്ച യാഥാവസരസലക്ഖണം ജാനിതും പസ്സിതും പടിവിജ്ഝിതും ന ദേതി, ഛാദേത്വാ പരിയോനന്ധിത്വാ ഗണ്ഹേത്വാ തിട്ഠതി, തസ്മാ ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു അഞ്ഞാണന്തി വുച്ചതി. ഇമേസു അട്ഠസു ഠാനേസു അഭിധമ്മപരിയായേന അഞ്ഞാണം അവിജ്ജാതി കഥിതം.

ഏവം കിം കഥിതം ഹോതി? കിച്ചതോ ചേവ ജാതിതോ ച അവിജ്ജാ കഥിതാ നാമ ഹോതി. കഥം ? അയഞ്ഹി അവിജ്ജാ ഇമാനി അട്ഠ ഠാനാനി ജാനിതും പസ്സിതും പടിവിജ്ഝിതും ന ദേതീതി കിച്ചതോ കഥിതാ; ഉപ്പജ്ജമാനാപി ഇമേസു അട്ഠസു ഠാനേസു ഉപ്പജ്ജതീതി ജാതിതോപി കഥിതാ. ഏവം കഥേത്വാ പുന "യം ഏവരൂപം അഞ്ഞാണം അദസ്സന"ന്തിആദീനി പഞ്ചവീസതി പദാനി അവിജ്ജായ ലക്ഖണം ദസ്സേതും ഗഹിതാനി.

തത്ഥ യസ്മാ അയം അവിജ്ജാ ഇമേഹി അട്ഠഹി പദേഹി കഥിതാപി പുന പഞ്ചവീസതിയാ പദേഹി ലക്ഖണേ അകഥിതേ സുകഥിതാ നാമ ന ഹോതി, ലക്ഖണേ പന കഥിതേയേവ സുകഥിതാ നാമ ഹോതി. യഥാ പുരിസോ നട്ഠം ഗോണം പരിയേസമാനോ മനുസ്സേ പുച്ഛേയ്യ - "അപി, അയ്യാ, സേതം ഗോണം പസ്സഥ, രത്തം ഗോണം പസ്സഥാ"തി? തേ ഏവം വദേയ്യും - "ഇമസ്മിം രട്ഠേ സേതരത്താനം ഗോണാനം അന്തോ നത്ഥി, കിം തേ ഗോണസ്സ ലക്ഖണ"ന്തി? അഥ തേന 'സങ്ഘാടി' വാ 'നങ്ഗലം' വാതി വുത്തേ ഗോണോ സുകഥിതോ നാമ ഭവേയ്യ; ഏവമേവ യസ്മാ അയം അവിജ്ജാ അട്ഠഹി പദേഹി കഥിതാപി പുന പഞ്ചവീസതിയാ പദേഹി ലക്ഖണേ അകഥിതേ സുകഥിതാ നാമ ന ഹോതി, ലക്ഖണേ പന കഥിതേയേവ സുകഥിതാ നാമ ഹോതി. തസ്മാ യാനസ്സാ ലക്ഖണദസ്സനത്ഥം പഞ്ചവീസതി പദാനി കഥിതാനി, തേസമ്പി വസേന വേദിതബ്ബാ.

സേയ്യഥിദം - ഞാണം നാമ പഞ്ഞാ. സാ അത്ഥത്ഥം കാരണകാരണം ചതുസച്ചധമ്മം വിദിതം പാകടം കരോതി. അയം പന അവിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം വിദിതം പാകടം കാതും ന ദേതീതി ഞാണപച്ചനീകതോ **അഞ്ഞാണം**. ദസ്സനന്തിപി പഞ്ഞാ. സാപി തം ആകാരം പസ്സതി. അവിജ്ജാ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം പസ്സിതും ന ദേതീതി **അദസ്സനം**. അഭിസമയോതിപി പഞ്ഞാ. സാ തം ആകാരം അഭിസമേതി. അവിജ്ജാ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം അഭിസമേതും ന ദേതീതി **അനഭിസമയോ**. അനുബോധോ സമ്ബോധോ പടിവേധോതിപി പഞ്ഞാ. സാ തം ആകാരം അനുബുജ്ഝതി സമ്ബുജ്ഝതി പടിവിജ്ഝതി. അവിജ്ജാ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം അനുബുജ്ഝിതും സംബുജ്ഝിതും പടിവിജ്ഝിതും ന ദേതീതി **അനനുബോധോ അസമ്ബോധോ അപ്പടിവേധോ**. സങ്ഗാഹനാതിപി പഞ്ഞാ. സാ തം ആകാരം ഗഹേത്വാ ഘംസിത്വാ ഗണ്ഹാതി. അവിജ്ജാ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം ഗഹേത്വാ ഘംസിത്വാ ഗണ്ഹിതും ന ദേതീതി **അസങ്ഗാഹനാ**. പരിയോഗാഹനാതിപി പഞ്ഞാ. സാ തം ആകാരം ഓഗാഹിത്വാ അനുപവിസിത്വാ ഗണ്ഹാതി. അവിജ്ജാ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം ഓഗാഹിത്വാ അനുപവിസിത്വാ ഗണ്ഹിതും ന ദേതീതി **അപരിയോഗാഹനാ**. സമപേക്ഖനാതിപി പഞ്ഞാ . സാ തം ആകാരം സമം സമ്മാ ച പേക്ഖതി. അവിജ്ജാ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം സമം സമ്മാ ച പേക്ഖിതും ന ദേതീതി **അസമപേക്ഖനാ**. പച്ചവേക്ഖണാതിപി പഞ്ഞാ. സാ തം ആകാരം പച്ചവേക്ഖതി. അവിജ്ജാ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം പച്ചവേക്ഖിതും ന ദേതീതി **അപച്ചവേക്ഖണാ**. നാസ്സാ കിഞ്ചി കമ്മം പച്ചക്ഖം അത്ഥി, സയഞ്ച അപച്ചവേക്ഖിത്വാ കതം കമ്മന്തി **അപച്ചക്ഖകമ്മം**. ദുമ്മേധഭാവതായ **ദുമ്മേജ്ഝം**. ബാലഭാവതായ **ബാല്യം**.

സമ്പജഞ്ഞന്തിപി പഞ്ഞാ. സാ അത്ഥത്ഥം കാരണകാരണം ചതുസച്ചധമ്മം സമ്മാ പജാനാതി. അവിജ്ജാ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം ആകാരം പജാനിതും ന ദേതീതി **അസമ്പജഞ്ഞം**. മോഹനവസേന **മോഹോ**. പമോഹനവസേന **പമോഹോ**. സമ്മോഹനവസേന **സമ്മോഹോ**. അവിന്ദിയം വിന്ദതീതിആദിവസേന **അവിജ്ജാ**. വട്ടസ്മിം ഓഹനതി ഓസീദാപേതീതി **അവിജ്ജോഘോ**. വട്ടസ്മിം യോജേതീതി **അവിജ്ജായോഗോ**. അപ്പഹീനവസേന പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജനതോ ച **അവിജ്ജാനുസയോ**. മഗ്ഗേ പരിയുട്ഠിതചോരാ അദ്ധികേ വിയ കുസലചിത്തം പരിയുട്ഠാതി ഗണ്ഹാതി വിലുമ്പതീതി **അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനം**. യഥാ നഗരദ്വാരേ പലിഘസങ്ഖാതായ ലങ്ഗിയാ പതിതായ അന്തോനഗരേ മനുസ്സാനം ബഹിനഗരഗമനമ്പി ബഹിനഗരേ മനുസ്സാനം അന്തോനഗരപവേസനമ്പി പച്ഛിജ്ജതി, ഏവമേവ യസ്സ സക്കായനഗരേ അയം പതിതാ തസ്സ നിബ്ബാനസമ്പാപകം ഞാണഗമനം പച്ഛിജ്ജതീതി **അവിജ്ജാലങ്ഗീ** നാമ ഹോതി. അകുസലഞ്ച തം മൂലഞ്ച, അകുസലാനം വാ മൂലന്തി **അകുസലമൂലം**. തം പന ന അഞ്ഞം, ഇധാധിപ്പേതോ മോഹോതി മോഹോ അകുസലമൂലം. **അയം വുച്ചതി അവിജ്ജാ**തി അയം ഏവംലക്ഖണാ അവിജ്ജാ നാമാതി വുച്ചതി. ഏവം പഞ്ചവീസതിപദവസേന അവിജ്ജായ ലക്ഖണം വേദിതബ്ബം.

ഏവംലക്ഖണാ പനായം അവിജ്ജാ ദുക്ഖാദീസു അഞ്ഞാണന്തി വുത്താപി ദുക്ഖസച്ചസ്സ ഏകദേസോ ഹോതി, സഹജാതാ ഹോതി, തം ആരമ്മണം കരോതി, ഛാദേതി; സമുദയസച്ചസ്സ ന ഏകദേസോ ഹോതി, സഹജാതാ ഹോതി, തം ആരമ്മണം കരോതി, ഛാദേതി; നിരോധസച്ചസ്സ നേവ ഏകദേസോ ഹോതി, ന സഹജാതാ, ന തം ആരമ്മണം കരോതി, കേവലം ഛാദേതി; മഗ്ഗസച്ചസ്സാപി ന ഏകദേസോ, ന സഹജാതാ, ന തം ആരമ്മണം കരോതി, കേവലം ഛാദേതി. ദുക്ഖാരമ്മണതാ അവിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജതി, തഞ്ച ഛാദേതി. സമുദയാരമ്മണതാ അവിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജതി, തഞ്ച ഛാദേതി. നിരോധാരമ്മണതാ അവിജ്ജാ നുപ്പജ്ജതി, തഞ്ച ഛാദേതി. മഗ്ഗാരമ്മണതാ അവിജ്ജാ നൂപ്പജ്ജതി, തഞ്ച ഛാദേതി.

ദ്വേ സച്ചാ ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാ. ദ്വേ സച്ചാ ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസാ. അപിച ഖോ പന ദുക്ഖനിരോധം അരിയസച്ചം ഗമ്ഭീരഞ്ചേവ ദുദ്ദസഞ്ച. തത്ഥ ദുക്ഖം നാമ പാകടം, ലക്ഖണസ്സ പന ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരം നാമ ജാതം. സമുദയേപി

ഏസേവ നയോ. യഥാ പന മഹാസമുദ്ദം മന്ഥേത്വാ ഓജായ നീഹരണം നാമ ഭാരോ, സിനേരുപാദതോ വാലികായ ഉദ്ധരണം നാമ ഭാരോ, പബ്ബതം പീളേത്വാ രസസ്സ നീഹരണം നാമ ഭാരോ; ഏവമേവ ദ്വേ സച്ചാനി ഗമ്ഭീരതായ ഏവ ദുദ്ദസാനി, നിരോധസച്ചം പന അതിഗമ്ഭീരഞ്ച അതിദുദ്ദസഞ്ചാതി. ഏവം ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാനം ഗമ്ഭീരത്താ ച ദുദ്ദസാനം ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം പടിച്ഛാദകം മോഹന്ധകാരം അയം വുച്ചതി അവിജ്ജാതി.

അവിജ്ജാപദനിദ്ദേസോ.

സങ്ഖാരപദനിദ്ദേസോ

സങ്ഖാരപദേ ഹേട്ഠാ വുത്തസങ്ഖാരേസു സങ്ഖാരസദ്ദേന ആഗതസങ്ഖാരേ അനാമസിത്വാ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരേയേവ ദസ്സേന്തോ **തത്ഥ കതമേ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ? പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോതി**ആദിമാഹ. തത്ഥ പുനാതി അത്തനോ കാരകം, പൂരേതി ചസ്സ അജ്ഝാസയം, പുജ്ജഞ്ച ഭവം നിബ്ബത്തേതീതി പുഞ്ഞോ. അഭിസങ്ഖരോതി വിപാകം കടത്താരൂപഞ്ചാതി അഭിസങ്ഖാരോ. പുഞ്ഞോവ അഭിസങ്ഖാരോ **പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ**. പുഞ്ഞപടിപക്ഖതോ അപുഞ്ഞോ. അപുഞ്ഞോവ അഭിസങ്ഖാരോ **അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ**. ന ഇഞ്ജതീതി ആനേഞ്ജം. ആനേഞ്ജമേവ അഭിസങ്ഖാരോ, ആനേഞ്ജഞ്ച ഭവം അഭിസങ്ഖരോതീതി **ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ**. കായേന പവത്തിതോ, കായതോ വാ പവത്തോ, കായസ്സ വാ സങ്ഖാരോതി **കായസങ്ഖാരോ**. വചീസങ്ഖാരചിത്തസങ്ഖാരേസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ പഠമത്തികോ പരിവീമംസനസുത്തവസേന ഗഹിതോ. തത്ഥ ഹി "പുഞ്ഞഞ്ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി, പുഞ്ഞൂപഗം ഹോതി വിഞ്ഞാണം. അപുഞ്ഞഞ്ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി, അപുഞ്ഞുപഗം ഹോതി വിഞ്ഞാണം. ആനേഞ്ജഞ്ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി, ആനേഞ്ജുപഗം ഹോതി വിഞ്ഞാണ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൫൧) വുത്തം. ദുതിയത്തികോ തദനന്തരസ്സ വിഭങ്ഗസുത്തസ്സ വസേന ഗഹിതോ, സമ്മാദിട്ഠിസുത്തപരിയായേന (മ॰ നി॰ ൧.൧൦൨) ഗഹിതോതിപി വത്തും വട്ടതിയേവ. തത്ഥ ഹി "തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഖാരാ. കതമേ തയോ? കായസങ്ഖാരോ, വചീസങ്ഖാരോ, ചിത്തസങ്ഖാരോ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൨) വുത്തം. കസ്മാ പനേതേസം സുത്താനം വസേന തേ ഗഹിതാതി? അയം അഭിധമ്മോ നാമ ന അധുനാകതോ, നാപി ബാഹിരകഇസീഹി വാ സാവകേഹി വാ ദേവതാഹി വാ ഭാസിതോ. സബ്ബഞ്ഞുജിനഭാസിതോ പന അയം. അഭിധമ്മേപി ഹി സുത്തേപി ഏകസദിസാവ തന്തി നിദ്ദിട്ഠാതി ഇമസ്സത്ഥസ്സ ദീപനത്ഥം.

ഇദാനി തേ സങ്ഖാരേ പഭേദതോ ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോതി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **കുസലാ ചേതനാതി** അനിയമതോ ചതുഭൂമികചേതനാപി വുത്താ. **കാമാവചരാ രൂപാവചരാതി** നിയമിതത്താ പന അട്ഠ കാമാവചരകുസലചേതനാ, പഞ്ച രൂപാവചരകുസലചേതനാതി തേരസ ചേതനാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ നാമ. **ദാനമയാതി**ആദീഹി താസംയേവ ചേതനാനം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുവസേന പവത്തി ദസ്സിതാ. തത്ഥ അട്ഠ കാമാവചരാവ ദാനസീലമയാ ഹോന്തി. ഭാവനാമയാ പന തേരസപി. യഥാ ഹി പഗുണം ധമ്മം സജ്ഝായമാനോ ഏകം ദ്വേ അനുസന്ധിഗതേപി ന ജാനാതി, പച്ഛാ ആവജ്ജന്തോ ജാനാതി; ഏവമേവ കസിണപരികമ്മം കരോന്തസ്സ പഗുണജ്ഝാനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പഗുണകമ്മട്ഠാനഞ്ച മനസികരോന്തസ്സ ഞാണവിപ്പയുത്താപി ഭാവനാ ഹോതി. തേന വുത്തം "ഭാവനാമയാ പന തേരസപീ"തി.

തത്ഥ ദാനമയാദീസു "ദാനം ആരബ്ഭ ദാനമധികിച്ച യാ ഉപ്പജ്ജതി ചേതനാ സഞ്ചേതനാ ചേതയിതത്തം - അയം വുച്ചതി ദാനമയോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോതി. സീലം ആരബ്ഭ...പേ॰... ഭാവനം ആരബ്ഭ ഭാവനമധികിച്ച യാ ഉപ്പജ്ജതി ചേതനാ സഞ്ചേതനാ ചേതയിതത്തം - അയം വുച്ചതി ഭാവനാമയോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ"തി (വിഭ॰ ൭൬൯) അയം സങ്ഖേപദേസനാ.

ചീവരാദീസു പന ചതൂസു പച്ചയേസു രൂപാദീസു വാ ഛസു ആരമ്മണേസു അന്നാദീസു വാ ദസസു ദാനവത്ഥൂസു തം തം ദേന്തസ്സ തേസം ഉപ്പാദനതോ പട്ഠായ പുബ്ബഭാഗേ പരിച്ചാഗകാലേ പച്ഛാ സോമനസ്സചിത്തേന അനുസ്സരണേ ചാതി തീസു കാലേസു പവത്താ ചേതനാ **ദാനമയാ** നാമ. സീലം പരിപൂരണത്ഥായ പന 'പബ്ബജിസ്സാമീ'തി വിഹാരം ഗച്ഛന്തസ്സ പബ്ബജന്തസ്സ മനോരഥം മത്ഥകം പാപേത്വാ 'പബ്ബജിതോ വതമ്ഹി, സാധു സുട്ഠൂ'തി ആവജ്ജന്തസ്സ പാതിമോക്ഖം സംവരന്തസ്സ ചീവരാദയോ പച്ചയേ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ആപാഥഗതേസു രൂപാദീസു ചക്ഖുദ്വാരാദീനി സംവരന്തസ്സ ആജീവം സോധേന്തസ്സ ച പവത്താ ചേതനാ **സീലമയാ** നാമ. പടിസമ്ഭിദായം വുത്തേന വിപസ്സനാമഗ്ഗേന ചക്ഖും അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ഭാവേന്തസ്സ രൂപേ...പേ॰... ധമ്മേ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ॰... മനോവിഞ്ഞാണം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജം വേദനം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജം വേദനം, രൂപസഞ്ഞം ...പേ॰... ധമ്മസഞ്ഞം ജരാമരണം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ഭാവേന്തസ്സ പവത്താ ചേതനാ **ഭാവനാമയാ** നാമാതി അയം വിത്ഥാരകഥാ.

അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരനിദ്ദേസേ **അകുസലാ ചേതനാതി** ദ്വാദസഅകുസലചിത്തസമ്പയുത്താ ചേതനാ. **കാമാവചരാതി** കിഞ്ചാപി തത്ഥ ഠപേത്വാ ദ്വേ ദോമനസ്സസഹഗതചേതനാ സേസാ രൂപാരൂപഭവേപി ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ പന പടിസന്ധിം ന ആകഡ്ഢന്തി, കാമാവചരേയേവ പടിസന്ധിവസേന വിപാകം അവചാരേന്തീതി കാമാവചരാത്വേവ വുത്താ.

ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരനിദ്ദേസേ **കുസലാ ചേതനാ അരൂപാവചരാതി** ചതസ്സോ അരൂപാവചരകുസലചേതനാ. ഏതാ ഹി ചതസ്സോ അനിഞ്ജനട്ഠേന അനിഞ്ജനസ്സ ച അഭിസങ്ഖരണട്ഠേന **ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോതി** വുച്ചന്തി. രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനതോ ഹി തിസ്സോ കുസലവിപാകകിരിയാചേതനാ ദ്വാദസ അരൂപാവചരചേതനാതി പഞ്ചദസ ധമ്മാ അനിച്ചലട്ഠേന അഫന്ദനട്ഠേന ആനേഞ്ജാ നാമ. തത്ഥ രൂപാവചരാ കുസലാ ചേതനാ അനിഞ്ജാ സമാനാപി അത്തനാ സരിക്ഖകമ്പി അസരിക്ഖകമ്പി സഇഞ്ജനമ്പി അനിഞ്ജനമ്പി രൂപാരൂപം ജനേതീതി ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ നാമ ന ഹോതി. വിപാകകിരിയചേതനാ പന അവിപാകത്താ വിപാകം ന അഭിസങ്ഖരോന്തി, തഥാ അരൂപാവചരാ വിപാകകിരിയചേതനാപീതി ഏകാദസാപി ഏതാ ചേതനാ ആനേഞ്ജാവ ന അഭിസങ്ഖാരാ. ചതുബ്ബിധാ പന അരൂപാവചരകുസലചേതനാ യഥാ ഹത്ഥിഅസ്സാദീനം സദിസാവ ഛായാ ഹോന്തി, ഏവം അത്തനാ സദിസം നിച്ചലം അരൂപമേവ ജനേതീതി ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോതി വുച്ചതീതി.

ഏവം പുഞ്ജാഭിസങ്ഖാരവസേന തേരസ, അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരവസേന ദ്വാദസ, ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരവസേന ചതസ്സോതി സബ്ബാപേതാ പരിപിണ്ഡിതാ ഏകൂനതിംസ ചേതനാ ഹോന്തി. ഇതി ഭഗവാ അപരിമാണേസു ചക്കവാളേസു

അപരിമാണാനം സത്താനം ഉപ്പജ്ജനകകുസലാകുസലചേതനാ മഹാതുലായ ധാരയമാനോ വിയ, നാളിയം പക്ഖിപിത്വാ മിനമാനോ വിയ ച സബ്ബഞ്ഞുതഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഏകൂനതിംസമേവ ദസ്സേസി.

ഇദാനി അപരിമാണേസു ചക്കവാളേസു അപരിമാണാ സത്താ കുസലാകുസലകമ്മം ആയൂഹമാനാ യേഹി ദ്വാരേഹി ആയൂഹന്തി, താനി തീണി കമ്മദ്വാരാനി ദസ്സേന്തോ **തത്ഥ കതമോ കായസങ്ഖാരോ? കായസഞ്ചേതനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കായസഞ്ചേതനാ**തി കായവിഞ്ഞത്തിം സമുട്ഠാപേത്വാ കായദ്വാരതോ പവത്താ അട്ഠ കാമാവചരകുസലചേതനാ ദ്വാദസ അകുസലചേതനാതി സമവീസതി ചേതനാ; കായദ്വാരേ ആദാനഗ്ഗഹണചോപനം പാപയമാനാ ഉപ്പന്നാ വീസതി കുസലാകുസലചേതനാതിപി വത്തും വട്ടതി.

വചീസഞ്ചേതനാതി വചീവിഞ്ഞത്തിം സമുട്ഠാപേത്വാ വചീദ്വാരതോ പവത്താ തായേവ വീസതി ചേതനാ; വചീദ്വാരേ ഹനുസഞ്ചോപനം വാക്യഭേദം പാപയമാനാ ഉപ്പന്നാ വീസതി ചേതനാതിപി വത്തും വട്ടതി. അഭിഞ്ഞാചേതനാ പനേത്ഥ പരതോ വിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയോ ന ഹോതീതി ന ഗഹിതാ. യഥാ ച അഭിഞ്ഞാചേതനാ, ഏവം ഉദ്ധച്ചചേതനാപി ന ഹോതി. തസ്മാ സാപി വിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയഭാവേ അപനേതബ്ബാ. അവിജ്ജാപച്ചയാ പന സബ്ബാപേതാ ഹോന്തി.

മനോസഞ്ചേതനാതി ഉഭോപി വിഞ്ഞത്തിയോ അസമുട്ഠാപേത്വാ മനോദ്വാരേ ഉപ്പന്നാ സബ്ബാപി ഏകൂനതിംസ ചേതനാ. ഇതി ഭഗവാ അപരിമാണേസു ചക്കവാളേസു അപരിമാണാ സത്താ കുസലാകുസലകമ്മം ആയൂഹമാനാ ഇമേഹി തീഹി ദ്വാരേഹി ആയൂഹന്തീതി ആയൂഹനകമ്മദ്വാരം ദസ്സേസി.

ഇമേസം പന ദ്വിന്നമ്പി തികാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം സമ്പയോഗോ വേദിതബ്ബോ. കഥം? പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ഹി കായദുച്ചരിതാ വിരമന്തസ്സ സിയാ കായസങ്ഖാരോ, വചീദുച്ചരിതാ വിരമന്തസ്സ സിയാ വചീസങ്ഖാരോ. ഏവം അട്ഠ കുസലചേതനാ കാമാവചരാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ച ഹോതി കായസങ്ഖാരോ ച വചീസങ്ഖാരോ ച. മനോദ്വാരേ ഉപ്പന്നാ പന തേരസ ചേതനാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ച ഹോതി ചിത്തസങ്ഖാരോ ച. അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോപി കായദുച്ചരിതവസേന പവത്തിയം സിയാ കായസങ്ഖാരോ, വചീദുച്ചരിതവസേന പവത്തിയം സിയാ വചീസങ്ഖാരോ, ദ്വേ ദ്വാരാനി മുഞ്ചിത്വാ മനോദ്വാരേ പവത്തിയം സിയാ ചിത്തസങ്ഖാരോതി. ഏവം അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ കായസങ്ഖാരോപി ഹോതി വചീസങ്ഖാരോപി ചിത്തസങ്ഖാരോപി.

കായസങ്ഖാരോ പന സിയാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ, സിയാ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ, ന ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ. തഥാ വചീസങ്ഖാരോ. ചിത്തസങ്ഖാരോ പന സിയാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ , സിയാ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ, സിയാ ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോതി. ഇമേ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ നാമ.

കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം - ഇമേ സങ്ഖാരാ അവിജ്ജാപച്ചയാ ഹോന്തീതി? അവിജ്ജാഭാവേ ഭാവതോ. യസ്സ ഹി ദുക്ഖാദീസു അവിജ്ജാസങ്ഖാതം അഞ്ഞാണം അപ്പഹീനം ഹോതി, സോ ദുക്ഖേ താവ പുബ്ബന്താദീസു ച അഞ്ഞാണേന സംസാരദുക്ഖം സുഖസഞ്ഞായ ഗഹേത്വാ തസ്സ ഹേതുഭൂതേ തിവിധേപി സങ്ഖാരേ ആരഭതി , സമുദയേ അഞ്ഞാണേന ദുക്ഖഹേതുഭൂതേപി തണ്ഹാപരിക്ഖാരേ സങ്ഖാരേ സുഖഹേതുതോ മഞ്ഞമാനോ ആരഭതി, നിരോധേ പന മഗ്ഗേ ച അഞ്ഞാണേന ദുക്ഖസ്സ അനിരോധഭൂതേപി ഗതിവിസേസേ ദുക്ഖനിരോധസഞ്ഞീ ഹുത്വാ നിരോധസ്സ ച അമഗ്ഗഭൂതേസുപി യഞ്ഞാമരതപാദീസു നിരോധമഗ്ഗസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ദുക്ഖനിരോധം പത്ഥയമാനോ യഞ്ഞാമരതപാദിമുഖേന തിവിധേപി സങ്ഖാരേ ആരഭതി.

അപിച സോ തായ ചതൂസു സച്ചേസു അപ്പഹീനാവിജ്ജതായ വിസേസതോ ജാതിജരാരോഗമരണാദിഅനേകാദീനവവോകിണ്ണം പുഞ്ഞഫലസങ്ഖാതം ദുക്ഖം ദുക്ഖതോ അജാനന്തോ തസ്സ അധിഗമായ കായവചീചിത്തസങ്ഖാരഭേദം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം ആരഭതി ദേവച്ഛരകാമകോ വിയ മരുപപാതം; സുഖസമ്മതസ്സാപി ച തസ്സ പുഞ്ഞഫലസ്സ അന്തേ മഹാപരിളാഹജനകം വിപരിണാമദുക്ഖതം അപ്പസ്സാദതഞ്ച അപസ്സന്തോപി തപ്പച്ചയം വുത്തപ്പകാരമേവ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം ആരഭതി സലഭോ വിയ ദീപസിഖാഭിനിപാതം, മധുബിന്ദുഗിദ്ധോ വിയ ച മധുലിത്തസത്ഥധാരാലേഹനം.

കാമൂപസേവനാദീസു ച സവിപാകേസു ആദീനവം അപസ്സന്തോ സുഖസഞ്ഞായ ചേവ കിലേസാഭിഭൂതതായ ച ദ്വാരത്തയപ്പവത്തമ്പി അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം ആരഭതി ബാലോ വിയ ഗൂഥകീളനം, മരിതുകാമോ വിയ ച വിസഖാദനം. ആരുപ്പവിപാകേസു ചാപി സങ്ഖാരവിപരിണാമദുക്ഖതം അനവബുജ്ഝമാനോ സസ്സതാദിവിപല്ലാസേന ചിത്തസങ്ഖാരഭൂതം ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരം ആരഭതി ദിസാമൂള്ഹോ വിയ പിസാചനഗരാഭിമുഖമഗ്ഗഗമനം.

ഏവം യസ്മാ അവിജ്ജാഭാവതോവ സങ്ഖാരഭാവോ, ന അഭാവതോ; തസ്മാ ജാനിതബ്ബമേതം - ഇമേ സങ്ഖാരാ അവിജ്ജാപച്ചയാ ഹോന്തീതി. വുത്തമ്പി ചേതം - "അവിദ്വാ, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജാഗതോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരമ്പി അഭിസങ്ഖരോതി, അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരമ്പി അഭിസങ്ഖരോതി, ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരമ്പി അഭിസങ്ഖരോതി. യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അവിജ്ജാ പഹീനാ, വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ, സോ അവിജ്ജാവിരാഗാ വിജ്ജുപ്പാദാ നേവ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതീ"തി.

ഏത്ഥാഹ - ഗണ്ഹാമ താവ ഏതം 'അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ'തി. ഇദം പന വത്തബ്ബം - 'കതമേസം സങ്ഖാരാനം കഥം പച്ചയോ ഹോതീ'തി? തത്രിദം വുച്ചതി -

> പച്ചയോ ഹോതി പുഞ്ഞാനം, ദുവിധാനേകധാ പന;
> പരേസം പച്ഛിമാനം സാ, ഏകധാ പച്ചയോ മതാ.

തത്ഥ **'പുഞ്ഞാനം ദുവിധാ'**തി ആരമ്മണപച്ചയേന ച ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ചാതി ദ്വേധാ പച്ചയോ ഹോതി. സാ ഹി അവിജ്ജം ഖയതോ വയതോ സമ്മസനകാലേ കാമാവചരാനം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാനം ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോ ഹോതി, അഭിഞ്ഞാചിത്തേന സമോഹചിത്തജാനനകാലേ രൂപാവചരാനം, അവിജ്ജാസമതിക്കമനത്ഥായ പന ദാനാദീനി ചേവ കാമാവചരപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി പൂരേന്തസ്സ രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ച ഉപ്പാദേന്തസ്സ ദ്വിന്നമ്പി തേസം ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ ഹോതി; തഥാ അവിജ്ജാസമ്മൂള്ഹത്താ കാമഭവരൂപഭവസമ്പത്തിയോ പത്ഥേത്വാ താനേവ പുഞ്ഞാനി കരോന്തസ്സ.

‘അനേകധാ പന പരേസ’ന്തി അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാനം അനേകധാ പച്ചയോ ഹോതി. കഥം? ഏസാ ഹി അവിജ്ജം ആരബ്ഭ രാഗാദീനം ഉപ്പജ്ജനകാലേ ആരമ്മണപച്ചയേന, ഗരും കത്വാ അസ്സാദനകാലേ ആരമ്മണാധിപതിആരമ്മണൂപനിസ്സയേഹി, അവിജ്ജാസമ്മൂള്ഹസ്സ അനാദീനവദസ്സാവിനോ പാണാതിപാതാദീനി കരോന്തസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന, ദുതിയജവനാദീനം അനന്തരസമനന്തരാനന്തരൂപനിസ്സയാസേവനനത്ഥിവിഗതപച്ചയേഹി, യം കിഞ്ചി അകുസലം കരോന്തസ്സ ഹേതുസഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹീതി അനേകധാ പച്ചയോ ഹോതി.

‘പച്ഛിമാനം സാ ഏകധാ പച്ചയോ മതാ’തി ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാനം ഉപനിസ്സയപച്ചയേനേവ ഏകധാ പച്ചയോ മതാ. സോ പനസ്സാ ഉപനിസ്സയഭാവോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോതി.

ഏത്ഥാഹ - ‘കിം പനായമേകാവ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ ഉദാഹു അഞ്ഞേപി പച്ചയാ ഹോന്തീ’തി? കിഞ്ചേത്ഥ യദി താവ ഏകാവ ഏകകാരണവാദോ ആപജ്ജതി. അഥ ‘അഞ്ഞേപി സന്തി അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ’തി ഏകകാരണനിദ്ദേസോ നുപപജ്ജതീതി? ന നുപപജ്ജതി. കസ്മാ? യസ്മാ -

ഏകം ന ഏകതോ ഇധ, നാനേകമനേകതോപി നോ ഏകം;
ഫലമത്ഥി അത്ഥി പന ഏക-ഹേതുഫലദീപനേ അത്ഥോ.

ഏകതോ ഹി കാരണതോ ന ഇധ കിഞ്ചി ഏകം ഫലമത്ഥി, ന അനേകം. നാപി അനേകേഹി കാരണേഹി ഏകം. അനേകേഹി പന കാരണേഹി അനേകമേവ ഹോതി. തഥാ ഹി അനേകേഹി ഉതുപഥവീബീജസലിലസങ്ഖാതേഹി കാരണേഹി അനേകമേവ രൂപഗന്ധരസാദിഅങ്കുരസങ്ഖാതം ഫലമുപ്പജ്ജമാനം ദിസ്സതി. യം പനേതം “അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ”ന്തി ഏകേകഹേതുഫലദീപനം കതം, തത്ഥ അത്ഥോ അത്ഥി, പയോജനം വിജ്ജതി.

ഭഗവാ ഹി കത്ഥചി പധാനത്താ, കത്ഥചി പാകടത്താ, കത്ഥചി അസാധാരണത്താ, ദേസനാവിലാസസ്സ ച വേനേയ്യാനഞ്ച അനുരൂപതോ ഏകമേവഹേതും വാ ഫലം വാ ദീപേതി; “ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൭) ഹി ഏകമേവ ഹേതും ഫലഞ്ചാഹ. ഫസ്സോ ഹി വേദനായ പധാനഹേതു യഥാഫസ്സം വേദനാവവത്ഥാനതോ. വേദനാ ച ഫസ്സസ്സ പധാനഫലം യഥാവേദനം ഫസ്സവവത്ഥാനതോ.

“സേമ്ഹസമുട്ഠാനാ ആബാധാ”തി (മഹാനി॰ ൫) പാകടത്താ ഏകം ഹേതുമാഹ. പാകടോ ഹേത്ഥ സേമ്ഹോ, ന കമ്മാദയോ. “യേ കേചി, ഭിക്ഖവേ, അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേതേ അയോനിസോമനസികാരമൂലകാ”തി അസാധാരണത്താ ഏകം ഹേതുമാഹ; അസാധാരണോ ഹി അയോനിസോമനസികാരോ അകുസലാനം, സാധാരണാനി വത്ഥാരമ്മണാദീനീതി.

തസ്മാ അയമിധ അവിജ്ജാ വിജ്ജമാനേസുപി അഞ്ഞേസു വത്ഥാരമ്മണസഹജാതധമ്മാദീസു സങ്ഖാരകാരണേസു “അസ്സാദാനുപസ്സിനോ തണ്ഹാ പവഡ്ഢതീ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൫൨) ച “അവിജ്ജാസമുദയാ ആസവസമുദയോ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൦൪) ച വചനതോ അഞ്ഞേസമ്പി തണ്ഹാദീനം സങ്ഖാരഹേതൂനം ഹേതൂതി പധാനത്താ, “അവിദ്വാ, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജാഗതോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരമ്പി അഭിസങ്ഖരോതീ”തി പാകടത്താ അസാധാരണത്താ ച സങ്ഖാരാനം ഹേതുഭാവേന ദീപിതാതി വേദിതബ്ബാ. ഏതേനേവ ച ഏകേകഹേതുഫലദീപനപരിഹാരവചനേന സബ്ബത്ഥ ഏകേകഹേതുഫലദീപനേ പയോജനം വേദിതബ്ബന്തി.

ഏത്ഥാഹ - ഏവം സന്തേപി ഏകന്താനിട്ഠഫലായ സാവജ്ജായ അവിജ്ജായ കഥം പുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരപച്ചയത്തം യുജ്ജതി? ന ഹി നിമ്ബബീജതോ ഉച്ഛു ഉപ്പജ്ജതീതി. കഥം ന യുജ്ജിസ്സതി? ലോകസ്മിഞ്ഹി -

വിരുദ്ധോ ചാവിരുദ്ധോ ച, സദിസാസദിസോ തഥാ;
ധമ്മാനം പച്ചയോ സിദ്ധോ, വിപാകാ ഏവ തേ ച ന.

ധമ്മാനഞ്ഹി ഠാനസഭാവകിച്ചാദിവിരുദ്ധോ ച അവിരുദ്ധോ ച പച്ചയോ ലോകേ സിദ്ധോ. പുരിമചിത്തഞ്ഹി അപരചിത്തസ്സ ഠാനവിരുദ്ധോ പച്ചയോ, പുരിമസിപ്പാദിസിക്ഖാ ച പച്ഛാപവത്തമാനാനം സിപ്പാദികിരിയാനം. കമ്മം രൂപസ്സ സഭാവവിരുദ്ധോ പച്ചയോ, ഖീരാദീനി ച ദധിആദീനം. ആലോകോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ കിച്ചവിരുദ്ധോ, ഗുളാദയോ ച ആസവാദീനം. ചക്ഖുരൂപാദയോ പന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം ഠാനാവിരുദ്ധാ പച്ചയാ . പുരിമജവനാദയോ പച്ഛിമജവനാദീനം സഭാവാവിരുദ്ധാ കിച്ചാവിരുദ്ധാ ച.

യഥാ ച വിരുദ്ധാവിരുദ്ധാ പച്ചയാ സിദ്ധാ, ഏവം സദിസാസദിസാപി. സദിസമേവ ഹി ഉതുആഹാരസങ്ഖാതം രൂപം രൂപസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, സാലിബീജാദീനി ച സാലിഫലാദീനം. അസദിസമ്പി രൂപം അരൂപസ്സ, അരൂപഞ്ച രൂപസ്സ പച്ചയോ ഹോതി; ഗോലോമാവിലോമവിസാണദധിതിലപിട്ഠാദീനി ച ദബ്ബഭൂതിണകാദീനം. യേസഞ്ച ധമ്മാനം യേ വിരുദ്ധാവിരുദ്ധാ സദിസാസദിസാ പച്ചയാ, ന തേ ധമ്മാ തേസം ധമ്മാനം വിപാകായേവ. ഇതി അയം അവിജ്ജാ വിപാകവസേന ഏകന്താനിട്ഠഫലസഭാവവസേന ച സാവജ്ജാപി സമാനാ സബ്ബേസമ്പി ഏതേസം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീനം യഥാനുരൂപം ഠാനകിച്ചസഭാവവിരുദ്ധാവിരുദ്ധപച്ചയവസേന സദിസാസദിസപച്ചയവസേന ച പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ.

സോ ചസ്സാ പച്ചയഭാവോ “യസ്സ ഹി ദുക്ഖാദീസു അവിജ്ജാസങ്ഖാതം അഞ്ഞാണം അപ്പഹീനം ഹോതി, സോ ദുക്ഖേ താവ പുബ്ബന്താദീസു ച അഞ്ഞാണേന സംസാരദുക്ഖം സുഖസഞ്ഞായ ഗഹേത്വാ തസ്സ ഹേതുഭൂതേ തിവിധേപി സങ്ഖാരേ ആരഭതീ”തിആദിനാ നയേന വുത്തോ ഏവ.

അപിച അയം അഞ്ഞോപി പരിയായോ -

ചുതൂപപാതേ സംസാരേ, സങ്ഖാരാനഞ്ച ലക്ഖണേ;
യോ പടിച്ചസമുപ്പന്ന-ധമ്മേസു ച വിമുയ്ഹതി.

അഭിസങ്ഖരോതി സോ ഏതേ, സങ്ഖാരേ തിവിധേ യതോ;
അവിജ്ജാ പച്ചയോ തേസം, തിവിധാനമ്പി യം തതോതി.

കഥം പന യോ ഏതേസു വിമുയ്ഹതി, സോ തിവിധേപേതേ സങ്ഖാരേ കരോതീതി ചേ? ചുതിയാ താവ വിമൂള്ഹോ സബ്ബത്ഥ "ഖന്ധാനം ഭേദോ മരണ"ന്തി ചുതിം അഗണ്ഹന്തോ 'സത്തോ മരതി, സത്തസ്സ ദേസന്തരസങ്കമന'ന്തിആദീനി വികപ്പേതി. ഉപപാതേ വിമൂള്ഹോ സബ്ബത്ഥ "ഖന്ധാനം പാതുഭാവോ ജാതീ"തി ഉപപാതം അഗണ്ഹന്തോ 'സത്തോ ഉപപജ്ജതി, സത്തസ്സ നവസരീരപാതുഭാവോ'തിആദീനി വികപ്പേതി. സംസാരേ വിമൂള്ഹോ യോ ഏസ -

"ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, സംസാരോതി പവുച്ചതീ"തി.

ഏവം വണ്ണിതോ സംസാരോ. തം ഏവം അഗണ്ഹന്തോ 'അയം സത്തോ അസ്മാ ലോകാ പരം ലോകം ഗച്ഛതി, പരസ്മാ ലോകാ ഇമം ലോകം ആഗച്ഛതീ'തിആദീനി വികപ്പേതി. സങ്ഖാരാനം ലക്ഖണേ വിമൂള്ഹോ സങ്ഖാരാനം സഭാവലക്ഖണം സാമഞ്ഞലക്ഖണഞ്ച അഗണ്ഹന്തോ സങ്ഖാരേ അത്തതോ അത്തനിയതോ ധുവതോ സുഭതോ സുഖതോ ച വികപ്പേതി. പടിച്ചസമുപ്പന്നധമ്മേസു വിമൂള്ഹോ അവിജ്ജാദീഹി സങ്ഖാരാദീനം പവത്തിം അഗണ്ഹന്തോ "അത്താ ജാനാതി വാ ന ജാനാതി വാ, സോ ഏവ കരോതി ച കാരേതി ച സോ പടിസന്ധിയം ഉപപജ്ജതി, തസ്സ അണുഇസ്സരാദയോ കലലാദിഭാവേന സരീരം സണ്ഠപേത്വാ ഇന്ദ്രിയാനി സമ്പാദേന്തി, സോ ഇന്ദ്രിയസമ്പന്നോ ഫുസതി വേദിയതി തണ്ഹിയതി ഉപാദിയതി ഘടിയതി, സോ പുന ഭവന്തരേ ഭവതീ"തി വാ "സബ്ബേ സത്താ നിയതിസങ്ഗതിഭാവപരിണതാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൮) വാ വികപ്പേതി. സോ ഏവം അവിജ്ജായ അന്ധീകതോ ഏവം വികപ്പേന്തോ യഥാ നാമ അന്ധോ പഥവിയം വിചരന്തോ മഗ്ഗമ്പി അമഗ്ഗമ്പി ഥലമ്പി നിന്നമ്പി സമമ്പി വിസമമ്പി പടിപജ്ജതി, ഏവം പുഞ്ഞമ്പി അപുഞ്ഞമ്പി ആനേഞ്ജമ്പി സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതീതി. തേനേതം വുച്ചതി -

യഥാപി നാമ ജച്ചന്ധോ, നരോ അപരിനായകോ;
ഏകദാ യാതി മഗ്ഗേന, കുമ്മഗ്ഗേനാപി ഏകദാ.

സംസാരേ സംസരം ബാലോ, തഥാ അപരിനായകോ;
കരോതി ഏകദാ പുഞ്ഞം, അപുഞ്ഞമപി ഏകദാ.

യദാ ഞത്വാ ച സോ ധമ്മം, സച്ചാനി അഭിസമേസ്സതി;
തദാ അവിജ്ജൂപസമാ, ഉപസന്തോ ചരിസ്സതീതി.

അയം **അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതി** പദസ്മിം വിത്ഥാരകഥാ.

അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരപദനിദ്ദേസോ.

വിഞ്ഞാണപദനിദ്ദേസോ

൨൨൭. സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണപദനിദ്ദേസേ **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ**ന്തിആദീസു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം കുസലവിപാകം അകുസലവിപാകന്തി ദുവിധം ഹോതി. തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണാനി. മനോവിഞ്ഞാണം പന കുസലാകുസലവിപാകാ ദ്വേ മനോധാതുയോ, തിസ്സോ അഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതുയോ, അട്ഠ സഹേതുകാനി കാമാവചരവിപാകചിത്താനി, പഞ്ച രൂപാവചരാനി, ചത്താരി അരൂപാവചരാനീതി ബാവീസതിവിധം ഹോതി. ഇതി ഇമേഹി ഛഹി വിഞ്ഞാണേഹി സബ്ബാനിപി ബാത്തിംസ ലോകിയവിപാകവിഞ്ഞാണാനി സങ്ഗഹിതാനി ഹോന്തി. ലോകുത്തരാനി പന വട്ടകഥായം ന യുജ്ജന്തീതി ന ഗഹിതാനി.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം 'ഇദം വുത്തപ്പകാരം വിഞ്ഞാണം സങ്ഖാരപച്ചയാ ഹോതീ'തി? ഉപചിതകമ്മാഭാവേ വിപാകാഭാവതോ. വിപാകഞ്ഹേതം, വിപാകഞ്ച ന ഉപചിതകമ്മാഭാവേ ഉപ്പജ്ജതി. യദി ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സബ്ബേസം സബ്ബവിപാകാനി ഉപ്പജ്ജേയ്യും; ന ച ഉപ്പജ്ജന്തീതി ജാനിതബ്ബമേതം - 'സങ്ഖാരപച്ചയാ ഇദം വിഞ്ഞാണം ഹോതീ'തി.

കതരസങ്ഖാരപച്ചയാ കതരവിഞ്ഞാണന്തി ചേ? **കാമാവചരപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ** താവ കുസലവിപാകാനി പഞ്ച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി, മനോവിഞ്ഞാണേ ഏകാ മനോധാതു, ദ്വേ മനോവിഞ്ഞാണധാതുയോ, അട്ഠ കാമാവചരമഹാവിപാകാനീതി സോളസ. യഥാഹ -

"കാമാവചരസ്സ കുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ വിപാകം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പന്നം ഹോതി. തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പന്നം ഹോതി, വിപാകാ മനോധാതു ഉപ്പന്നാ ഹോതി, മനോവിഞ്ഞാണധാതു ഉപ്പന്നാ ഹോതി സോമനസ്സസഹഗതാ, മനോവിഞ്ഞാണധാതു ഉപ്പന്നാ ഹോതി ഉപേക്ഖാസഹഗതാ, മനോവിഞ്ഞാണധാതു ഉപ്പന്നാ ഹോതി സോമനസ്സസഹഗതാ ഞാണസമ്പയുത്താ, സോമനസ്സസഹഗതാ ഞാണസമ്പയുത്താ സസങ്ഖാരേന, സോമനസ്സസഹഗതാ ഞാണവിപ്പയുത്താ, സോമനസ്സസഹഗതാ ഞാണവിപ്പയുത്താ സസങ്ഖാരേന, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ഞാണസമ്പയുത്താ, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ഞാണസമ്പയുത്താ സസങ്ഖാരേന, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ഞാണവിപ്പയുത്താ, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ഞാണവിപ്പയുത്താ സസങ്ഖാരേനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൪൩൧, ൪൯൮).

രൂപാവചരപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ പന പഞ്ച രൂപാവചരവിപാകാനി. യഥാഹ -

"തസ്സേവ രൂപാവചരസ്സ കുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ വിപാകം വിവിച്ചേവ കാമേഹി...പേ॰... പഠമം ഝാനം...പേ॰... പഞ്ചമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൪൯൯).

ഏവം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ ഏകവീസതിവിധം വിഞ്ഞാണം ഹോതി.

അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ പന അകുസലവിപാകാനി പഞ്ച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി, ഏകാ മനോധാതു, ഏകാ മനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി ഏവം സത്തവിധം വിഞ്ഞാണം ഹോതി. യഥാഹ -

> “അകുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ വിപാകം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പന്നം ഹോതി. തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണം , വിപാകാ മനോധാതു, വിപാകാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു ഉപ്പന്നാ ഹോതീ”തി (ധ॰ സ॰ ൫൬൬).

ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ പന ചത്താരി അരൂപവിപാകാനീതി ഏവം ചതുബ്ബിധം വിഞ്ഞാണം ഹോതീതി. യഥാഹ -

> “തസ്സേവ അരൂപാവചരസ്സ കുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ വിപാകം സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ ആകാസാനഞ്ചായതനസഞ്ഞാസഹഗതം…പേ॰… വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസഞ്ഞാസഹഗതം…പേ॰… ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞാസഹഗതം…പേ॰… നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസഞ്ഞാസഹഗതം സുഖസ്സ ച പഹാനാ… പേ॰… ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ”തി (ധ॰ സ॰ ൫൦൧).

ഏവം യം സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം ഹോതി, തം ഞത്വാ ഇദാനിസ്സ ഏവം പവത്തി വേദിതബ്ബാ - സബ്ബമേവ ഹി ഇദം പവത്തിപടിസന്ധിവസേന ദ്വിധാ പവത്തതി. തത്ഥ ദ്വേ പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി, ദ്വേ മനോധാതുയോ, സോമനസ്സസഹഗതാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി ഇമാനി തേരസ പഞ്ചവോകാരഭവേ പവത്തിയംയേവ പവത്തന്തി. സേസാനി ഏകൂനവീസതി തീസു ഭവേസു യഥാനുരൂപം പവത്തിയമ്പി പടിസന്ധിയമ്പി പവത്തന്തി.

കഥം? കുസലവിപാകാനി താവ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി പഞ്ച കുസലവിപാകേന വാ അകുസലവിപാകേന വാ നിബ്ബത്തസ്സ യഥാക്കമം പരിപാകമുപഗതിന്ദ്രിയസ്സ ചക്ഖാദീനം ആപാഥഗതം ഇട്ഠം വാ ഇട്ഠമജ്ഝത്തം വാ രൂപാദിആരമ്മണം ആരബ്ഭ ചക്ഖാദിപസാദം നിസ്സായ ദസ്സനസവനഘായനസായനഫുസനകിച്ചം സാധയമാനാനി പവത്തന്തി. തഥാ അകുസലവിപാകാനി പഞ്ച. കേവലഞ്ഹി തേസം അനിട്ഠം അനിട്ഠമജ്ഝത്തം വാ രൂപാദിആരമ്മണം ഹോതി, അയമേവ വിസേസോ. ദസാപി ചേതാനി നിയതദ്വാരാരമ്മണവത്ഥുട്ഠാനാനി നിയതകിച്ചാനേവ ച ഭവന്തി.

തതോ കുസലവിപാകാനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം അനന്തരം കുസലവിപാകമനോധാതു തേസഞ്ഞേവ ആരമ്മണമാരബ്ഭ ഹദയവത്ഥും നിസ്സായ സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം സാധയമാനാ പവത്തതി. തഥാ അകുസലവിപാകാനം അനന്തരം അകുസലവിപാകാ . ഇദഞ്ച പന ദ്വയം അനിയതദ്വാരാരമ്മണം നിയതവത്ഥുട്ഠാനം നിയതകിച്ചഞ്ച ഹോതി.

സോമനസ്സസഹഗതാ പന അഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു കുസലവിപാകമനോധാതുയാ അനന്തരം തസ്സാ ഏവ ആരമ്മണം ആരബ്ഭ ഹദയവത്ഥും നിസ്സായ സന്തീരണകിച്ചം സാധയമാനാ ച ഛസു ദ്വാരേസു ബലവാരമ്മണേ കാമാവചരസത്താനം യേഭുയ്യേന ലോഭസമ്പയുത്തജവനാവസാനേ ഭവങ്ഗവീഥിം പച്ഛിന്ദിത്വാ ജവനേന ഗഹിതാരമ്മണേ തദാരമ്മണവസേന ച സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ പവത്തതി. ചിത്തപ്പവത്തിഗണനായം പന സബ്ബദ്വാരേസു തദാരമ്മണേ ദ്വേ ഏവ ചിത്തവാരാ ആഗതാ. ഇദം പന ചിത്തം തദാരമ്മണന്തി ച പിട്ഠിഭവങ്ഗന്തി ചാതി ദ്വേ നാമാനി ലഭതി, അനിയതദ്വാരാരമ്മണം നിയതവത്ഥുകം അനിയതട്ഠാനകിച്ചഞ്ച ഹോതീതി. ഏവം താവ തേരസ പഞ്ചവോകാരഭവേ പവത്തിയംയേവ പവത്തന്തീതി വേദിതബ്ബാനി. സേസേസു ഏകൂനവീസതിയാ ചിത്തേസു ന കിഞ്ചി അത്തനോ അനുരൂപായ പടിസന്ധിയാ ന പവത്തതി.

പവത്തിയം പന കുസലാകുസലവിപാകാ താവ ദ്വേ അഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതുയോ പഞ്ചദ്വാരേ കുസലാകുസലവിപാകമനോധാതൂനം അനന്തരം സന്തീരണകിച്ചം , ഛസു ദ്വാരേസു പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ തദാരമ്മണകിച്ചം, അത്തനാ ദിന്നപടിസന്ധിതോ ഉദ്ധം അസതി ഭവങ്ഗുപച്ഛേദകേ ചിത്തുപ്പാദേ ഭവങ്ഗകിച്ചം, അന്തേ ചുതികിച്ചഞ്ചാതി ചത്താരി കിച്ചാനി സാധയമാനാ നിയതവത്ഥുകാ അനിയതദ്വാരാരമ്മണട്ഠാനകിച്ചാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി.

അട്ഠ കാമാവചരസഹേതുകചിത്താനി പവത്തിയം വുത്തനയേനേവ ഛസു ദ്വാരേസു തദാരമ്മണകിച്ചം, അത്തനാ ദിന്നപടിസന്ധിതോ ഉദ്ധം അസതി ഭവങ്ഗുപച്ഛേദകേ ചിത്തുപ്പാദേ ഭവങ്ഗകിച്ചം, അന്തേ ചുതികിച്ചഞ്ചാതി തീണി കിച്ചാനി സാധയമാനാനി നിയതവത്ഥുകാനി അനിയതദ്വാരാരമ്മണട്ഠാനകിച്ചാനി ഹുത്വാ പവത്തന്തി.

പഞ്ച രൂപാവചരാനി ചത്താരി ച അരൂപാവചരാനി അത്തനാ ദിന്നപടിസന്ധിതോ ഉദ്ധം അസതി ഭവങ്ഗുപച്ഛേദകേ ചിത്തുപ്പാദേ ഭവങ്ഗകിച്ചം, അന്തേ ചുതികിച്ചഞ്ചാതി കിച്ചദ്വയം സാധയമാനാനി പവത്തന്തി. തേസു രൂപാവചരാനി നിയതവത്ഥാരമ്മണാനി അനിയതട്ഠാനകിച്ചാനി, ഇതരാനി അവത്ഥുകാനി നിയതാരമ്മണാനി അനിയതട്ഠാനകിച്ചാനി ഹുത്വാ പവത്തന്തീതി. ഏവം താവ ബാത്തിംസവിധമ്പി വിഞ്ഞാണം പവത്തിയം സങ്ഖാരപച്ചയാ പവത്തതി. തത്രസ്സ തേ തേ സങ്ഖാരാ കമ്മപച്ചയേന ച ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ച പച്ചയാ ഹോന്തി.

തത്ഥ യാനേതാനി ഏകാദസ തദാരമ്മണചിത്താനി വുത്താനി, തേസു ഏകമ്പി രൂപാരൂപഭവേ തദാരമ്മണം ഹുത്വാ ന പവത്തതി. കസ്മാ? ബീജാഭാവാ. തത്ഥ ഹി കാമാവചരവിപാകസങ്ഖാതം പടിസന്ധിബീജം നത്ഥി, യം രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു പവത്തിയം തസ്സ ജനകം ഭവേയ്യ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനമ്പി രൂപഭവേ അഭാവോ ആപജ്ജതീതി ചേ? ന; ഇന്ദ്രിയപ്പവത്തിആനുഭാവതോ ദ്വാരവീഥിഭേദേ ചിത്തനിയമതോ ച.

യഥാ ചേതം തദാരമ്മണം ഏകന്തേന രൂപാരൂപഭവേ നപ്പവത്തതി തഥാ സബ്ബേപി അകാമാവചരേ ധമ്മേ നാനുബന്ധതി. കസ്മാ? അജനകത്താ ചേവ ജനകസ്സ ച അസദിസത്താ. തഞ്ഹി യഥാ നാമ ഗേഹാ നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഗന്തുകാമോ തരുണദാരകോ അത്തനോ ജനകം പിതരം വാ അഞ്ഞം വാ പിതുസദിസം ഹിതകാമം ഞാതിം അങ്ഗുലിയം ഗഹേത്വാ അനുബന്ധതി, ന അഞ്ഞം രാജപുരിസാദിം, തഥാ ഏതമ്പി ഭവങ്ഗാരമ്മണതോ ബഹി നിക്ഖമിതുകാമം സഭാഗതായ അത്തനോ ജനകം പിതരം വാ പിതുസദിസം വാ കാമാവചരജവനമേവ അനുബന്ധതി, ന അഞ്ഞം മഹഗ്ഗതം അനുത്തരം വാ.

യഥാ ചേതം മഹഗ്ഗതലോകുത്തരേ ധമ്മേ നാനുബന്ധതി, തഥാ യദാ ഏതേ കാമാവചരധമ്മാപി മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി തദാ തേപി നാനുബന്ധതി. കസ്മാ? അപരിചിതദേസത്താ അച്ചന്തപരിത്താരമ്മണത്താ ച. തഞ്ഹി

യഥാ പിതരം വാ പിതുസദിസം വാ ഞാതിം അനുബന്ധന്തോപി തരുണദാരകോ ഘരദ്വാരഅന്തരവീഥിചതുക്കാദിമ്ഹി പരിചിതേയേവ ദേസേ അനുബന്ധതി, ന അരഞ്ഞം വാ യുദ്ധഭൂമിം വാ ഗച്ഛന്തം; ഏവം കാമാവചരധമ്മേ അനുബന്ധന്തമ്പി അമഹഗ്ഗതാദിമ്ഹി പരിചിതേയേവ ദേസേ പവത്തമാനേ ധമ്മേ അനുബന്ധതി, ന മഹഗ്ഗതലോകുത്തരധമ്മേ ആരബ്ഭ പവത്തമാനേതി.

യസ്മാ ചസ്സ ''സബ്ബോ കാമാവചരവിപാകോ കിരിയമനോധാതു കിരിയഅഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സോമനസ്സസഹഗതാ ഇമേ ധമ്മാ പരിത്താരമ്മണാ''തി ഏവം അച്ചന്തപരിത്തമേവ ആരമ്മണം വുത്തം, തസ്മാപേതം മഹഗ്ഗതലോകുത്തരാരമ്മണേ കാമാവചരധമ്മേപി നാനുബന്ധതീതി വേദിതബ്ബം.

കിം വാ ഇമായ യുത്തികഥായ? അട്ഠകഥായഞ്ഹി ഏകന്തേനേവ വുത്തം - ഏകാദസ തദാരമ്മണചിത്താനി നാമഗോത്തം ആരബ്ഭ ജവനേ ജവിതേ തദാരമ്മണം ന ഗണ്ഹന്തി. പണ്ണത്തിം ആരബ്ഭ ജവനേ ജവിതേ തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. തിലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനായ തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. വുട്ഠാനഗാമിനിയാ ബലവവിപസ്സനായ തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. രൂപാരൂപധമ്മേ ആരബ്ഭ ജവനേ ജവിതേ തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. മിച്ഛത്തനിയതധമ്മേസു തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. സമ്മത്തനിയതധമ്മേസു തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. ലോകുത്തരധമ്മേ ആരബ്ഭ ജവനേ ജവിതേ തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. അഭിഞ്ഞാഞാണം ആരബ്ഭ ജവനേ ജവിതേ തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. പടിസമ്ഭിദാഞാണം ആരബ്ഭ ജവനേ ജവിതേ തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി. കാമാവചരേ ദുബ്ബലാരമ്മണേ തദാരമ്മണം ന ലബ്ഭതി, ഛസു ദ്വാരേസു ബലവാരമ്മണേ ആപാഥഗതേയേവ ലബ്ഭതി, ലബ്ഭമാനഞ്ച കാമാവചരേയേവ ലബ്ഭതി. രൂപാരൂപഭവേ തദാരമ്മണം നാമ നത്ഥീതി.

യം പന വുത്തം ''സേസേസു ഏകൂനവീസതിയാ ചിത്തേസു ന കിഞ്ചി അത്തനോ അനുരൂപായ പടിസന്ധിയാ ന പവത്തതീ''തി, തം അതിസംഖിത്തത്താ ദുബ്ബിജാനം. തേനസ്സ വിത്ഥാരനയദസ്സനത്ഥം വുച്ചതി - ''കതി പടിസന്ധിയോ? കതി പടിസന്ധിചിത്താനി? കേന കത്ഥ പടിസന്ധി ഹോതി? കിം പടിസന്ധിയാ ആരമ്മണ''ന്തി?

അസഞ്ഞപടിസന്ധിയാ സദ്ധിം വീസതി പടിസന്ധിയോ. വുത്തപ്പകാരാനേവ ഏകൂനവീസതി പടിസന്ധിചിത്താനി. തത്ഥ അകുസലവിപാകായ അഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ അപായേസു പടിസന്ധി ഹോതി, കുസലവിപാകായ മനുസ്സലോകേ ജച്ചന്ധജാതിബധിരജാതിഉമ്മത്തകഏളമൂഗനപുംസകാദീനം. അട്ഠഹി സഹേതുകമഹാവിപാകേഹി കാമാവചരദേവേസു ചേവ മനുസ്സേസു ച പുഞ്ഞവന്താനം പടിസന്ധി ഹോതി, പഞ്ചഹി രൂപാവചരവിപാകേഹി രൂപീബ്രഹ്മലോകേ, ചതൂഹി അരൂപാവചരവിപാകേഹി അരൂപലോകേതി. യേന ച യത്ഥ പടിസന്ധി ഹോതി, സാ ഏവ തസ്സാ അനുരൂപപടിസന്ധി നാമ.

സങ്ഖേപതോ പടിസന്ധിയാ തീണി ആരമ്മണാനി ഹോന്തി - കമ്മം, കമ്മനിമിത്തം , ഗതിനിമിത്തന്തി. തത്ഥ **കമ്മം** നാമ ആയൂഹിതാ കുസലാകുസലചേതനാ. **കമ്മനിമിത്തം** നാമ യം വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ കമ്മം ആയൂഹതി. തത്ഥ അതീതേ കപ്പകോടിസതസഹസ്സമത്ഥകസ്മിമ്പി കമ്മേ കതേ തസ്മിം ഖണേ കമ്മം വാ കമ്മനിമിത്തം വാ ആഗന്ത്വാ ഉപട്ഠാതി.

തത്രിദം കമ്മനിമിത്തസ്സ ഉപട്ഠാനേ വത്ഥു - ഗോപകസീവലീ കിര നാമ താലപിട്ഠികവിഹാരേ ചേതിയം കാരേസി. തസ്സ മരണമഞ്ചേ നിപന്നസ്സ ചേതിയം ഉപട്ഠാസി. സോ തദേവ നിമിത്തം ഗണ്ഹിത്വാ കാലംകത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. അഞ്ഞോ സമ്മൂള്ഹകാലകിരിയാ നാമ ഹോതി. പരമ്മുഖം ഗച്ഛന്തസ്സ ഹി പച്ഛതോ തിഖിണേന അസിനാ സീസം ഛിന്ദന്തി. നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദായന്തസ്സാപി തിഖിണേന അസിനാ സീസം ഛിന്ദന്തി. ഉദകേ ഓസീദാപേത്വാ മാരേന്തി. ഏവരൂപേപി കാലേ അഞ്ഞതരം കമ്മം വാ കമ്മനിമിത്തം വാ ഉപട്ഠാതി. അഞ്ഞം ലഹുകമരണം നാമ അത്ഥി. നിഖാദനദണ്ഡകമത്ഥകസ്മിഞ്ഹി നിലീനമക്ഖികം മുഗ്ഗരേന പഹരിത്വാ പിസന്തി. ഏവരൂപേപി കാലേ കമ്മം വാ കമ്മനിമിത്തം വാ ഉപട്ഠാതി. ഏവം പിസിയമാനായ പന മക്ഖികായ പഠമം കായദ്വാരാവജ്ജനം ഭവങ്ഗം നാവട്ടേതി, മനോദ്വാരാവജ്ജനമേവ ആവട്ടേതി. അഥ ജവനം ജവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. ദുതിയവാരേ കായദ്വാരാവജ്ജനം ഭവങ്ഗം ആവട്ടേതി. തതോ കായവിഞ്ഞാണം, സമ്പടിച്ഛനം, സന്തീരണം, വോട്ഠപനന്തി വീഥിചിത്താനി പവത്തന്തി. ജവനം ജവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. തതിയവാരേ മനോദ്വാരാവജ്ജനം ഭവങ്ഗം ആവട്ടേതി. അഥ ജവനം ജവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. ഏതസ്മിം ഠാനേ കാലകിരിയം കരോതി. ഇദം കിമത്ഥം ആഭതം? അരൂപധമ്മാനം വിസയോ നാമ ഏവം ലഹുകോതി ദീപനത്ഥം.

ഗതിനിമിത്തം നാമ നിബ്ബത്തനകഓകാസേ ഏകോ വണ്ണോ ഉപട്ഠാതി. തത്ഥ നിരയേ ഉപട്ഠഹന്തേ ലോഹകുമ്ഭിസദിസോ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി. മനുസ്സലോകേ ഉപട്ഠഹന്തേ മാതുകുച്ഛികമ്ബലയാനസദിസാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി. ദേവലോകേ ഉപട്ഠഹന്തേ കപ്പരുക്ഖവിമാനസയനാദീനി ഉപട്ഠഹന്തി. ഏവം കമ്മം, കമ്മനിമിത്തം, ഗതിനിമിത്തന്തി സങ്ഖേപതോ പടിസന്ധിയാ തീണി ആരമ്മണാനി ഹോന്തി.

അപരോ നയോ - പടിസന്ധിയാ തീണി ആരമ്മണാനി ഹോന്തി? അതീതം, പച്ചുപ്പന്നം , നവത്തബ്ബഞ്ച. അസഞ്ഞീപടിസന്ധി അനാരമ്മണാതി. തത്ഥ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനപടിസന്ധീനം അതീതമേവ ആരമ്മണം. ദസന്നം കാമാവചരാനം അതീതം വാ പച്ചുപ്പന്നം വാ. സേസാനം നവത്തബ്ബം. ഏവം തീസു ആരമ്മണേസു പവത്തമാനാ പന പടിസന്ധി യസ്മാ അതീതാരമ്മണസ്സ വാ നവത്തബ്ബാരമ്മണസ്സ വാ ചുതിചിത്തസ്സ അനന്തരമേവ ഹോതി. പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണം പന ചുതിചിത്തം നാമ നത്ഥി. തസ്മാ ദ്വീസു ആരമ്മണേസു അഞ്ഞതരാരമ്മണായ ചുതിയാ അനന്തരം തീസു ആരമ്മണേസു അഞ്ഞതരാരമ്മണായ പടിസന്ധിയാ സുഗതിദുഗ്ഗതിവസേന പവത്തനാകാരോ വേദിതബ്ബോ.

സേയ്യഥിദം - കാമാവചരസുഗതിയം താവ ഠിതസ്സ പാപകമ്മിനോ പുഗ്ഗലസ്സ ''താനിസ്സ തമ്ഹി സമയേ ഓലമ്ബന്തീ''തിആദിവചനതോ (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൮) മരണമഞ്ചേ നിപന്നസ്സ യഥൂപചിതം പാപകമ്മം വാ കമ്മനിമിത്തം വാ മനോദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. തം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നായ തദാരമ്മണപരിയോസാനായ സുദ്ധായ വാ ജവനവീഥിയാ അനന്തരം ഭവങ്ഗവിസയം ആരമ്മണം കത്വാ ചുതിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. തസ്മിം നിരുദ്ധേ തദേവ ആപാഥഗതം കമ്മം വാ കമ്മനിമിത്തം വാ ആരബ്ഭ അനുപച്ഛിന്നകിലേസബലവിനാമിതം ദുഗ്ഗതിപരിയാപന്നം പടിസന്ധിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. അയം അതീതാരമ്മണായ ചുതിയാ അനന്തരാ അതീതാരമ്മണാ പടിസന്ധി.

അപരസ്സ മരണസമയേ വുത്തപ്പകാരകമ്മവസേന നരകാദീസു അഗ്ഗിജാലവണ്ണാദികം ദുഗ്ഗതിനിമിത്തം മനോദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. തസ്സ ദ്വിക്ഖത്തും ഭവങ്ഗേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേ തം ആരമ്മണം ആരബ്ഭ ഏകം ആവജ്ജനം, മരണസ്സ ആസന്നഭാവേന മന്ദീഭൂതവേഗത്താ പഞ്ച ജവനാനി, ദ്വേ തദാരമ്മണാനീതി തീണി വീഥിചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി. തതോ ഭവങ്ഗവിസയം ആരമ്മണം കത്വാ ഏകം ചുതിചിത്തം. ഏത്താവതാ ഏകാദസ ചിത്തക്ഖണാ അതീതാ ഹോന്തി. അഥാവസേസപഞ്ചചിത്തക്ഖണായുകേ തസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ പടിസന്ധിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. അയം അതീതാരമ്മണായ ചുതിയാ അനന്തരാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ പടിസന്ധി.

അപരസ്സ മരണസമയേ പഞ്ചന്നം ദ്വാരാനം അഞ്ഞതരസ്മിം ദ്വാരേ രാഗാദിഹേതുഭൂതം ഹീനാരമ്മണം ആപാഥമാഗച്ഛതി. തസ്സ യഥാക്കമേന ഉപ്പന്നവോട്ഠബ്ബനാവസാനേ മരണസ്സ ആസന്നഭാവേന മന്ദീഭൂതവേഗത്താ പഞ്ച ജവനാനി ദ്വേ തദാരമ്മണാനി ച ഉപ്പജ്ജന്തി. തതോ ഭവങ്ഗവിസയമാരമ്മണം കത്വാ ഏകം ചുതിചിത്തം. ഏത്താവതാ ദ്വേ ഭവങ്ഗാനി, ആവജ്ജനം, ദസ്സനം, സമ്പടിച്ഛനം, സന്തീരണം, വോട്ഠബ്ബനം, പഞ്ച ജവനാനി, ദ്വേ തദാരമ്മണാനി, ഏകം ചുതിചിത്തന്തി പഞ്ചദസ ചിത്തക്ഖണാ അതീതാ ഹോന്തി. അഥാവസേസഏകചിത്തക്ഖണായുകേ തസ്മിം യേവ ആരമ്മണേ പടിസന്ധിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. അയമ്പി അതീതാരമ്മണായ ചുതിയാ അനന്തരാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ പടിസന്ധി. ഏസ താവ അതീതാരമ്മണായ സുഗതിചുതിയാ അനന്തരാ അതീതപച്ചുപ്പന്നാരമ്മണായ ദുഗ്ഗതിപടിസന്ധിയാ പവത്തനാകാരോ.

ദുഗ്ഗതിയം ഠിതസ്സ പന ഉപചിതാനവജ്ജകമ്മസ്സ വുത്തനയേനേവ തം അനവജ്ജകമ്മം വാ കമ്മനിമിത്തം വാ മനോദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതീതി കണ്ഹപക്ഖേ സുക്കപക്ഖം ഠപേത്വാ സബ്ബം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അയം അതീതാരമ്മണായ ദുഗ്ഗതിചുതിയാ അനന്തരാ അതീതപച്ചുപ്പന്നാരമ്മണായ സുഗതിപടിസന്ധിയാ പവത്തനാകാരോ.

സുഗതിയം ഠിതസ്സ പന ഉപചിതാനവജ്ജകമ്മസ്സ "താനിസ്സ തമ്ഹി സമയേ ഓലമ്ബന്തീ"തിആദിവചനതോ മരണമഞ്ചേ നിപന്നസ്സ യഥൂപചിതം അനവജ്ജകമ്മം വാ കമ്മനിമിത്തം വാ മനോദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. തഞ്ച ഖോ ഉപചിതകാമാവചരാനവജ്ജകമ്മസ്സേവ. ഉപചിതമഹഗ്ഗതകമ്മസ്സ പന കമ്മനിമിത്തമേവ ആപാഥമാഗച്ഛതി. തം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നായ തദാരമ്മണപരിയോസാനായ സുദ്ധായ വാ ജവനവീഥിയാ അനന്തരം ഭവങ്ഗവിസയം ആരമ്മണം കത്വാ ചുതിചിത്തമുപ്പജ്ജതി. തസ്മിം നിരുദ്ധേ തദേവ ആപാഥഗതം കമ്മം വാ കമ്മനിമിത്തം വാ ആരബ്ഭ അനുപച്ഛിന്നകിലേസബലവിനാമിതം സുഗതിപരിയാപന്നം പടിസന്ധിചിത്തമുപ്പജ്ജതി. അയം അതീതാരമ്മണായ ചുതിയാ അനന്തരാ അതീതാരമ്മണാ നവത്തബ്ബാരമ്മണാ വാ പടിസന്ധി.

അപരസ്സ മരണസമയേ കാമാവചരാനവജ്ജകമ്മവസേന മനുസ്സലോകേ മാതുകുച്ഛിവണ്ണസങ്ഖാതം വാ ദേവലോകേ ഉയ്യാനകപ്പരുക്ഖാദിവണ്ണസങ്ഖാതം വാ സുഗതിനിമിത്തം മനോദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. തസ്സ ദുഗ്ഗതിനിമിത്തേ ദസ്സിതാനുക്കമേനേവ ചുതിചിത്താനന്തരം പടിസന്ധിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. അയം അതീതാരമ്മണായ ചുതിയാ അനന്തരാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ പടിസന്ധി.

അപരസ്സ മരണസമയേ ഞാതകാ 'അയം, താത, തവത്ഥായ ബുദ്ധപൂജാ കരീയതി, ചിത്തം പസാദേഹീ'തി വത്വാ പുപ്ഫദാമധജപടാകാദിവസേന രൂപാരമ്മണം വാ ധമ്മസ്സവനതൂരിയപൂജാദിവസേന സദ്ദാരമ്മണം വാ ധൂമവാസഗന്ധാദിവസേന ഗന്ധാരമ്മണം വാ 'ഇദം, താത, സായസ്സു, തവത്ഥായ ദാതബ്ബം ദേയ്യധമ്മ'ന്തി വത്വാ മധുഫാണിതാദിവസേന രസാരമ്മണം വാ 'ഇദം, താത, ഫുസസ്സു, തവത്ഥായ ദാതബ്ബം ദേയ്യധമ്മ'ന്തി വത്വാ ചീനപടസോമാരപടാദിവസേന ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണം വാ പഞ്ചദ്വാരേ ഉപസംഹരന്തി. തസ്സ തസ്മിം ആപാഥഗതേ രൂപാദിആരമ്മണേ യഥാക്കമേന ഉപ്പന്നവോട്ഠപനാവസാനേ മരണസ്സ ആസന്നഭാവേന മന്ദീഭൂതവേഗത്താ പഞ്ച ജവനാനി ദ്വേ തദാരമ്മണാനി ച ഉപ്പജ്ജന്തി. തതോ ഭവങ്ഗവിസയം ആരമ്മണം കത്വാ ഏകം ചുതിചിത്തം, തദവസാനേ തസ്മിഞ്ഞേവ ഏകചിത്തക്ഖണട്ഠിതികേ ആരമ്മണേ പടിസന്ധിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. അയമ്പി അതീതാരമ്മണായ ചുതിയാ അനന്തരാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ പടിസന്ധി.

അപരസ്സ പന പഥവീകസിണജ്ഝാനാദിവസേന പടിലദ്ധമഹഗ്ഗതസ്സ സുഗതിയം ഠിതസ്സ മരണസമയേ കാമാവചരകുസലകമ്മ-കമ്മനിമിത്ത-ഗതിനിമിത്താനം അഞ്ഞതരം പഥവീകസിണാദികം വാ നിമിത്തം മഹഗ്ഗതചിത്തം വാ മനോദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. ചക്ഖുസോതാനം വാ അഞ്ഞതരസ്മിം കുസലുപ്പത്തിഹേതുഭൂതം പണീതമാരമ്മണം ആപാഥമാഗച്ഛതി. തസ്സ യഥാക്കമേന ഉപ്പന്നവോട്ഠബ്ബനാവസാനേ മരണസ്സ ആസന്നഭാവേന മന്ദീഭൂതവേഗത്താ പഞ്ച ജവനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. മഹഗ്ഗതഗതികാനം പന തദാരമ്മണം നത്ഥി. തസ്മാ ജവനാനന്തരംയേവ ഭവങ്ഗവിസയം ആരമ്മണം കത്വാ ഏകം ചുതിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി . തസ്സാവസാനേ കാമാവചരമഹഗ്ഗതസുഗതീനം അഞ്ഞതരസുഗതിപരിയാപന്നം യഥൂപട്ഠിതേസു ആരമ്മണേസു അഞ്ഞതരാരമ്മണം പടിസന്ധിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. അയം നവത്തബ്ബാരമ്മണായ സുഗതിചുതിയാ അനന്തരാ അതീതപച്ചുപ്പന്നനവത്തബ്ബാനം അഞ്ഞതരാരമ്മണാ പടിസന്ധി.

ഏതേനാനുസാരേന ആരുപ്പചുതിയാപി അനന്തരാ പടിസന്ധി വേദിതബ്ബാ. അയം അതീതനവത്തബ്ബാരമ്മണായ സുഗതിചുതിയാ അനന്തരാ അതീതനവത്തബ്ബപച്ചുപ്പന്നാരമ്മണായ പടിസന്ധിയാ പവത്തനാകാരോ.

ദുഗ്ഗതിയം ഠിതസ്സ പന പാപകമ്മിനോ വുത്തനയേനേവ തം കമ്മം കമ്മനിമിത്തം ഗതിനിമിത്തം വാ മനോദ്വാരേ, പഞ്ചദ്വാരേ പന അകുസലുപ്പത്തിഹേതുഭൂതം ആരമ്മണം ആപാഥമാഗച്ഛതി. അഥസ്സ യഥാക്കമേന ചുതിചിത്താവസാനേ ദുഗ്ഗതിപരിയാപന്നം തേസു ആരമ്മണേസു അഞ്ഞതരാരമ്മണം പടിസന്ധിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. അയം അതീതാരമ്മണായ ദുഗ്ഗതിചുതിയാ അനന്തരാ അതീതപച്ചുപ്പന്നാരമ്മണായ പടിസന്ധിയാ പവത്തനാകാരോതി. ഏത്താവതാ ഏകൂനവീസതിവിധസ്സാപി വിഞ്ഞാണസ്സ പടിസന്ധിവസേന പവത്തി ദീപിതാ ഹോതി.

തയിദം സബ്ബമ്പി ഏവം -

> പവത്തമാനം സന്ധിമ്ഹി, ദ്വിധാ കമ്മേന വത്തതി;
> മിസ്സാദീഹി ച ഭേദേഹി, ഭേദസ്സ ദുവിധാദികോ.

ഇദഞ്ഹി ഏകൂനവീസതിവിധമ്പി വിപാകവിഞ്ഞാണം പടിസന്ധിമ്ഹി പവത്തമാനം ദ്വിധാ കമ്മേന വത്തതി. യഥാസകഞ്ഹി ഏതസ്സ ജനകം കമ്മം നാനാക്ഖണികകമ്മപ്പച്ചയേന ചേവ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ച പച്ചയോ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം "കുസലാകുസലം കമ്മം വിപാകസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ"തി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൪൨൩). ഏവം വത്തമാനസ്സ പനസ്സ മിസ്സാദീഹി ഭേദേഹി ദുവിധാദികോപി ഭേദോ വേദിതബ്ബോ, സേയ്യഥിദം - ഇദഞ്ഹി

പടിസന്ധിവസേന ഏകധാ വത്തമാനമ്പി രൂപേന സഹ മിസ്സാമിസ്സഭേദതോ ദുവിധം, കാമരൂപാരൂപഭവഭേദതോ തിവിധം, അണ്ഡജജലാബുജസംസേദജഓപപാതികയോനിവസേന ചതുബ്ബിധം, ഗതിവസേന പഞ്ചവിധം, വിഞ്ഞാണട്ഠിതിവസേന സത്തവിധം, സത്താവാസവസേന അട്ഠവിധം ഹോതി. തഥ -

മിസ്സം ദ്വിധാ ഭാവഭേദാ, സഭാവം തഥ ച ദ്വിധാ;
ദ്വേ വാ തയോ വാ ദസകാ, ഓമതോ ആദിനാ സഹ.

'മിസ്സം ദ്വിധാ ഭാവഭേദാ'തി യഞ്ഹേതമേത്ഥ അഞ്ഞത്ര അരൂപഭവാ രൂപമിസ്സം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തം രൂപഭവേ ഇത്ഥിന്ദ്രിയപുരിസിന്ദ്രിയസങ്ഖാതേന ഭാവേന വിനാ ഉപ്പത്തിതോ കാമഭവേ അഞ്ഞത്ര ജാതിപണ്ഡകപടിസന്ധിയാ ഭാവേന സഹ ഉപ്പത്തിതോ സഭാവം അഭാവന്തി ദുവിധം ഹോതി.

'സഭാവം തഥ ച ദ്വിധാ'തി തത്ഥാപി ച യം സഭാവം തം ഇത്ഥിപുരിസഭാവാനം അഞ്ഞതരേന സഹ ഉപ്പത്തിതോ ദുവിധമേവ ഹോതി.

'ദ്വേ വാ തയോ വാ ദസകാ, ഓമതോ ആദിനാ സഹാ'തി യഞ്ഹേതമേത്ഥ മിസ്സം അമിസ്സന്തി ദ്വയേ ആദിഭൂതം രൂപമിസ്സം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം, തേന സഹ വത്ഥുകായദസകവസേന ദ്വേ വാ വത്ഥുകായഭാവദസകവസേന തയോ വാ ദസകാ ഓമതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, നത്ഥി ഇതോ പരം രൂപപരിഹാനീതി. തം പനേതം ഏവം ഓമകപരിമാണം ഉപ്പജ്ജമാനം അണ്ഡജജലാബുജനാമികാസു ദ്വീസു യോനീസു ജാതിഉണ്ണായ ഏകേന അംസുനാ ഉദ്ധതതേലസപ്പിമണ്ഡപ്പമാണം കലലന്തി ലദ്ധസങ്ഖം ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥ യോനീനം ഗതിവസേന സമ്ഭവഭേദോ വേദിതബ്ബോ. ഏതാസു ഹി -

നിരയേ ഭുമ്മവജ്ജേസു, ദേവേസു ച ന യോനിയോ;
തിസ്സോ പുരിമികാ ഹോന്തി, ചതസ്സോപി ഗതിത്തയേ.

തത്ഥ **ദേവേസു ചാ**തി ചസദ്ദേന യഥാ നിരയേ ച ഭുമ്മവജ്ജേസു ച ദേവേസു, ഏവം നിജ്ഝാമതണ്ഹികപേതേസു ച പുരിമികാ തിസ്സോ യോനിയോ ന സന്തീതി വേദിതബ്ബാ. ഓപപാതികാ ഏവ ഹി തേ ഹോന്തി. സേസേ പന തിരച്ഛാനപേത്തിവിസയമനുസ്സസങ്ഖാതേ ഗതിത്തയേ പുബ്ബേ വജ്ജിതഭുമ്മദേവേസു ച ചതസ്സോ യോനിയോ ഹോന്തി. തത്ഥ -

തിംസ നവ ചേവ രൂപീസു, സത്തതി ഉക്കംസതോവ രൂപാനി;
സംസേദജോപപാതീസു, അഥ വാ അവകംസതോ തിംസ.

രൂപീബ്രഹ്മേസു താവ ഓപപാതികയോനികേസു ചക്ഖുസോതവത്ഥുദസകാനം ജീവിതനവകസ്സ ചാതി ചതുന്നം കലാപാനം വസേന തിംസ ച നവ ച പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണേന സഹ രൂപാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. രൂപീബ്രഹ്മേ പന ഠപേത്വാ അഞ്ഞേസു സംസേദജഓപപാതികേസു ഉക്കംസതോ ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായഭാവവത്ഥുദസകാനം വസേന സത്തതി. താനി ച നിച്ചം ദേവേസു. തത്ഥ വണ്ണോ ഗന്ധോ രസോ ഓജാ ചതസ്സോ ചാപി ധാതുയോ ചക്ഖുപസാദോ ജീവിതിന്ദ്രിയന്തി അയം ദസരൂപപരിമാണോ രൂപപുഞ്ജോ ചക്ഖുദസകോ നാമ. ഏവം സേസാ വേദിതബ്ബാ. അവകംസതോ പന ജച്ചന്ധബധിരഅഘാനകനപുംസകസ്സ ജിവ്ഹാകായവത്ഥുദസകാനം വസേന തിംസ രൂപാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉക്കംസാവകംസാനം പന അന്തരേ അനുരൂപതോ വികപ്പോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം വിദിത്വാ പുന -

ഖന്ധാരമ്മണഗതിഹേതു-വേദനാപീതിവിതക്കവിചാരേഹി;
ഭേദാഭേദവിസേസോ, ചുതിസന്ധീനം പരിഞ്ഞേയ്യോ.

യാഹേസാ മിസ്സാമിസ്സതോ ദുവിധാ പടിസന്ധി, യാ ചസ്സാ അതീതാനന്തരാ ചുതി, താസം ഇമേഹി ഖന്ധാദീഹി ഭേദാഭേദവിസേസോ ഞാതബ്ബോതി അത്ഥോ.

കഥം? കദാചി ചതുക്ഖന്ധായ ആരുപ്പചുതിയാ അനന്തരാ ചതുക്ഖന്ധാവ ആരമ്മണതോപി അഭിന്നാ പടിസന്ധി ഹോതി, കദാചി അമഹഗ്ഗതബഹിദ്ധാരമ്മണായ മഹഗ്ഗതഅജ്ഝത്താരമ്മണാ. അയം താവ അരൂപഭൂമീസുയേവ നയോ. കദാചി പന ചതുക്ഖന്ധായ ആരുപ്പചുതിയാ അനന്തരാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ കാമാവചരാ പടിസന്ധി. കദാചി പഞ്ചക്ഖന്ധായ കാമാവചരചുതിയാ രൂപാവചരചുതിയാ വാ അനന്തരാ ചതുക്ഖന്ധാ ആരുപ്പപടിസന്ധി. ഏവം അതീതാരമ്മണചുതിയാ അതീതനവത്തബ്ബപച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ പടിസന്ധി, ഏകച്ചസുഗതിചുതിയാ ഏകച്ചദുഗ്ഗതിപടിസന്ധി, അഹേതുകചുതിയാ സഹേതുകപടിസന്ധി, ദുഹേതുകചുതിയാ തിഹേതുകപടിസന്ധി, ഉപേക്ഖാസഹഗതചുതിയാ സോമനസ്സസഹഗതപടിസന്ധി, അപ്പീതികചുതിയാ സപ്പീതികപടിസന്ധി, അവിതക്കചുതിയാ സവിതക്കപടിസന്ധി, അവിചാരചുതിയാ സവിചാരപടിസന്ധി, അവിതക്കഅവിചാരചുതിയാ സവിതക്കസവിചാരപടിസന്ധീതി തസ്സ തസ്സ വിപരീതതോ ച യഥായോഗം യോജേതബ്ബം.

ലദ്ധപ്പച്ചയമിതിധമ്മ-മത്തമേതം ഭവന്തരമുപേതി;
നാസ്സ തതോ സങ്കന്തി, ന തതോ ഹേതും വിനാ ഹോതി.

ഇതി ഹേതം ലദ്ധപച്ചയം രൂപാരൂപധമ്മമത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം ഭവന്തരം ഉപേതീതി വുച്ചതി, ന സത്തോ, ന ജീവോ. തസ്സ നാപി അതീതഭവതോ ഇധ സങ്കന്തി അത്ഥി, നാപി തതോ ഹേതും വിനാ ഇധ പാതുഭാവോ. തയിദം പാകടേന മനുസ്സചുതിപടിസന്ധിക്കമേന പകാസയിസ്സാമ -

അതീതഭവസ്മിഞ്ഹി സരസേന ഉപക്കമേന വാ സമാസന്നമരണസ്സ അസയ്ഹാനം സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗസന്ധിബന്ധനച്ഛേദകാനം മാരണന്തികവേദനാസത്താനം സന്നിപാതം അസഹന്തസ്സ ആതപേ പക്ഖിത്തഹരിതതാലപണ്ണമിവ കമേന ഉപസുസ്സമാനേ സരീരേ നിരുദ്ധേസു ചക്ഖാദീസു ഇന്ദ്രിയേസു ഹദയവത്ഥുമത്തേ പതിട്ഠിതേസു കായിന്ദ്രിയമനിന്ദ്രിയജീവിതിന്ദ്രിയേസു തങ്ഖണാവസേസം ഹദയവത്ഥുസന്നിസ്സിതം വിഞ്ഞാണം ഗരുസമാസേവിതാസന്നപുബ്ബകതാനം അഞ്ഞതരം ലദ്ധാവസേസപച്ചയസങ്ഖാരസങ്ഖാതം കമ്മം വാ തദുപട്ഠാപിതം വാ

കമ്മനിമിത്തഗതിനിമിത്തസങ്ഖാതം വിസയമാരബ്ഭ പവത്തതി. തദേവം പവത്തമാനം തണ്ഹാഅവിജ്ജാനം അപ്പഹീനത്താ അവിജ്ജാപടിച്ഛാദിതാദീനവേ തസ്മിം വിസയേ തണ്ഹാ നാമേതി , സഹജാതസങ്ഖാരാ ഖിപന്തി. തം സന്തതിവസേന തണ്ഹായ നാമിയമാനം സങ്ഖാരേഹി ഖിപ്പമാനം ഓരിമതീരരുക്ഖവിനിബദ്ധരജ്ജുമാലമ്ബിത്വാ മാതികാതിക്കമകോ വിയ പുരിമഞ്ച നിസ്സയം ജഹതി, അപരഞ്ച കമ്മസമുട്ഠാപിതം നിസ്സയം അസ്സാദയമാനം വാ അനസ്സാദയമാനം വാ ആരമ്മണാദീഹിയേവ പച്ചയേഹി പവത്തതി.

ഏത്ഥ ച പുരിമം ചവനതോ ചുതി, പച്ഛിമം ഭവന്തരാദിപടിസന്ധാനതോ പടിസന്ധീതി വുച്ചതി. തദേതം നാപി പുരിമഭവാ ഇധ ആഗതം, നാപി തതോ കമ്മസങ്ഖാരനതിവിസയാദിഹേതും വിനാ പാതുഭൂതന്തി വേദിതബ്ബം.

സിയും നിദസ്സനാനേത്ഥ, പടിഘോസാദികാ അഥ;
സന്താനബന്ധതോ നത്ഥി, ഏകതാ നാപി നാനതാ.

ഏത്ഥ ചേതസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ പുരിമഭവതോ ഇധ അനാഗമനേ അതീതഭവപരിയാപന്നഹേതൂഹി ച ഉപ്പാദേ പടിഘോസപദീപമുദ്ദാപടിബിമ്ബപ്പകാരാ ധമ്മാ നിദസ്സനാനി സിയും. യഥാ ഹി പടിഘോസപദീപമുദ്ദച്ഛായാ സദ്ദാദിഹേതുകാ അഞ്ഞത്ര അഗന്ത്വാ ഹോന്തി, ഏവമേവ ഇദം ചിത്തം. ഏത്ഥ ച **'സന്താനബന്ധതോ നത്ഥി ഏകതാ നാപി നാനതാ'**. യദി ഹി സന്താനബന്ധേ സതി ഏകന്തമേകതാ ഭവേയ്യ, ന ഖീരതോ ദധി സമ്ഭൂതം സിയാ. അഥാപി ഏകന്തനാനതാ ഭവേയ്യ, ന ഖീരസ്സാധീനോ ദധി സിയാ. ഏസ നയോ സബ്ബഹേതുഹേതുസമുപ്പന്നേസു. ഏവഞ്ച സതി സബ്ബലോകവോഹാരലോപോ സിയാ. സോ ച അനിട്ഠോ. തസ്മാ ഏത്ഥ ന ഏകന്തമേകതാ വാ നാനതാ വാ ഉപഗന്തബ്ബാതി.

ഏത്ഥാഹ - നനു ഏവം അസങ്കന്തിപാതുഭാവേ സതി യേ ഇമസ്മിം മനുസ്സത്തഭാവേ ഖന്ധാ, തേസം നിരുദ്ധത്താ ഫലപച്ചയസ്സ ച കമ്മസ്സ തത്ഥ അഗമനതോ അഞ്ഞസ്സ അഞ്ഞതോ ച തം ഫലം സിയാ? ഉപഭുഞ്ജകേ ച അസതി കസ്സ തം ഫലം സിയാ? തസ്മാ ന സുന്ദരമിദം വിധാനന്തി. തത്രിദം വുച്ചതി -

സന്താനേ യം ഫലം ഏതം, നാഞ്ഞസ്സ ന ച അഞ്ഞതോ;
ബീജാനം അഭിസങ്ഖാരോ, ഏതസ്സത്ഥസ്സ സാധകോ.

ഏകസന്താനസ്മിഞ്ഹി ഫലമുപ്പജ്ജമാനം തത്ഥ ഏകന്തം ഏകത്തനാനത്താനം പടിസിദ്ധത്താ അഞ്ഞസ്സാതി വാ അഞ്ഞതോതി വാ ന ഹോതി. ഏതസ്സ ച പനത്ഥസ്സ ബീജാനം അഭിസങ്ഖാരോ സാധകോ. അമ്ബബീജാദീനഞ്ഹി അഭിസങ്ഖാരേസു കതേസു തസ്സ ബീജസ്സ സന്താനേ ലദ്ധപച്ചയോ കാലന്തരേ ഫലവിസേസോ ഉപ്പജ്ജമാനോ ന അഞ്ഞബീജാനം നാപി അഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതി, ന ച താനി ബീജാനി തേ അഭിസങ്ഖാരാ വാ ഫലട്ഠാനം പാപുണന്തി. ഏവം സമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. വിജ്ജാസിപ്പോസധാദീഹി ചാപി ബാലസരീരേ ഉപയുത്തേഹി കാലന്തരേ വുഡ്ഢസരീരാദീസു ഫലദേഹി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

യമ്പി വുത്തം 'ഉപഭുഞ്ജകേ ച അസതി കസ്സ തം ഫലം സിയാ'തി? തത്ഥ -

ഫലസ്സുപ്പത്തിയാ ഏവ, സിദ്ധാ ഭുഞ്ജകസമ്മുതി;
ഫലുപ്പാദേന രുക്ഖസ്സ, യഥാ ഫലതി സമ്മുതി.

യഥാ ഹി രുക്ഖസങ്ഖാതാനം ധമ്മാനം ഏകദേസഭൂതസ്സ രുക്ഖഫലസ്സ ഉപ്പത്തിയാ ഏവ രുക്ഖോ ഫലതീതി വാ ഫലിതോതി വാ വുച്ചതി, തഥാ ദേവമനുസ്സസങ്ഖാതാനം ഖന്ധാനം ഏകദേസഭൂതസ്സ ഉപഭോഗസങ്ഖാതസ്സ സുഖദുക്ഖഫലസ്സ ഉപ്പാദേനേവ ദേവോ വാ മനുസ്സോ വാ ഉപഭുഞ്ജതീതി വാ സുഖിതോതി വാ ദുക്ഖിതോതി വാ വുച്ചതി. തസ്മാ ന ഏത്ഥ അഞ്ഞേന ഉപഭുഞ്ജകേന നാമ കോചി അത്ഥോ അത്ഥീതി.

യോപി വദേയ്യ - 'ഏവം സന്തേപി ഏതേ സങ്ഖാരാ വിജ്ജമാനാ വാ ഫലസ്സ പച്ചയാ സിയും, അവിജ്ജമാനാ വാ. യദി ച വിജ്ജമാനാ പവത്തിക്ഖണേയേവ നേസം വിപാകേന ഭവിതബ്ബം. അഥ അവിജ്ജമാനാ, പവത്തിതോ പുബ്ബേ ച പച്ഛാ ച നിച്ചം ഫലാവഹാ സിയു'ന്തി. സോ ഏവം വത്തബ്ബോ -

കതത്താ പച്ചയാ ഏതേ, ന ച നിച്ചം ഫലാവഹാ;
പാടിഭോഗാദികം തത്ഥ, വേദിതബ്ബം നിദസ്സനം.

കതത്താ ഏവ ഹി സങ്ഖാരാ അത്തനോ ഫലസ്സ പച്ചയാ ഹോന്തി, ന വിജ്ജമാനത്താ വാ അവിജ്ജമാനത്താ വാ. യഥാഹ "കാമാവചരസ്സ കുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ വിപാകം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പന്നം ഹോതീ"തിആദി (ധ॰ സ॰ ൪൩൧). യഥാരഹസ്സ അത്തനോ ഫലസ്സ ച പച്ചയാ ഹുത്വാ ന പുന ഫലാവഹാ ഹോന്തി വിപക്കവിപാകത്താ. ഏതസ്സ ചത്ഥസ്സ വിഭാവനേ ഇദം പാടിഭോഗാദികം നിദസ്സനം വേദിതബ്ബം.

യഥാ ഹി ലോകേ യോ കസ്സചി അത്ഥസ്സ നിയ്യാതനത്ഥം പാടിഭോഗോ ഹോതി, ഭണ്ഡം വാ കിണാതി, ഇണം വാ ഗണ്ഹാതി. തസ്സ തം കിരിയാകരണമത്തമേവ തദത്ഥനിയ്യാതനാദിമ്ഹി പച്ചയോ ഹോതി, ന കിരിയായ വിജ്ജമാനതാ വാ അവിജ്ജമാനതാ വാ. ന ച തദത്ഥനിയ്യാതനാദിതോ പരമ്പി ധാരകോവ ഹോതി. കസ്മാ? നിയ്യാതനാദീനം കതത്താ. ഏവം കതത്താവ സങ്ഖാരാപി അത്തനോ ഫലസ്സ പച്ചയാ ഹോന്തി, ന ച യഥാരഹം ഫലദാനതോ പരമ്പി ഫലാവഹാ ഹോന്തീതി. ഏത്താവതാ മിസ്സാമിസ്സവസേന ദ്വിധാപി പവത്തമാനസ്സ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ സങ്ഖാരപച്ചയാ പവത്തി ദീപിതാ ഹോതി.

ഇദാനി സബ്ബേസ്വേതേസു ബത്തിംസവിഞ്ഞാണേസു സമ്മോഹവിഘാതത്ഥം -

പടിസന്ധിപ്പവത്തീനം , വസേനേതേ ഭവാദിസു;
വിജാനിതബ്ബാ സങ്ഖാരാ, യഥാ യേസഞ്ച പച്ചയാ.

തത്ഥ തയോ ഭവാ, ചതസ്സോ യോനിയോ, പഞ്ച ഗതിയോ, സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ, നവ സത്താവാസാതി ഏതേ ഭവാദയോ നാമ. ഏതേസു ഭവാദീസു പടിസന്ധിയം പവത്തേ ച ഏതേ യേസം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം പച്ചയാ യഥാ

ച പച്ചയാ ഹോന്തി തഥാ വിജാനിതബ്ബാതി അത്ഥോ.

തത്ഥ - പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരേ താവ കാമാവചരഅട്ഠചേതനാഭേദോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ അവിസേസേന കാമഭവേ സുഗതിയം നവന്നം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം പടിസന്ധിയം നാനാക്ഖണികകമ്മപച്ചയേന ചേവ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ചാതി ദ്വിധാ പച്ചയോ. രൂപാവചരപഞ്ചകുസലചേതനാഭേദോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ രൂപഭവേ പടിസന്ധിയം ഏവ പഞ്ചന്നം. വുത്തപ്പഭേദകാമാവചരോ പന കാമഭവേ സുഗതിയം ഉപേക്ഖാസഹഗതാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതുവജ്ജാനം സത്തന്നം പരിത്തവിപാകവിഞ്ഞാണാനം വുത്തനയേനേവ ദ്വിധാ പച്ചയോ പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം. സ്വേവ രൂപഭവേ പഞ്ചന്നം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം. കാമഭവേ പന ദുഗ്ഗതിയം അട്ഠന്നമ്പി പരിത്തവിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം.

തത്ഥ നിരയേ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ നരകചാരികാദീസു ഇട്ഠാരമ്മണസമായോഗേ സോ പച്ചയോ ഹോതി. തിരച്ഛാനേസു പന നാഗസുപണ്ണപേതമഹിദ്ധികേസു ച ഇട്ഠാരമ്മണം ലബ്ഭതിയേവ. സ്വേവ കാമഭവേ സുഗതിയം സോളസന്നമ്പി കുസലവിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ ച പടിസന്ധിയഞ്ച. അവിസേസേന പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ രൂപഭവേ ദസന്നം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ ച പടിസന്ധിയഞ്ച.

ദ്വാദസാകുസലചേതനാഭേദോ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ കാമഭവേ ദുഗ്ഗതിയം ഏകസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ തഥേവ പച്ചയോ പടിസന്ധിയം, നോ പവത്തേ; ഛന്നം പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം; സത്തന്നമ്പി അകുസലവിപാകവിഞ്ഞാണാനം പവത്തേ ച പടിസന്ധിയഞ്ച . കാമഭവേ പന സുഗതിയം തേസംയേവ സത്തന്നം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം; രൂപഭവേ ചതുന്നം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം. സോ ച ഖോ കാമാവചരേ അനിട്ഠരൂപദസ്സനസദ്ദസവനവസേന . ബ്രഹ്മലോകേ പന അനിട്ഠാ രൂപാദയോ നാമ നത്ഥി, തഥാ കാമാവചരദേവലോകേപി.

ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ അരൂപഭവേ ചതുന്നം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ ച പടിസന്ധിയഞ്ച.

കാമാവചരകുസലാകുസലതോ പന സബ്ബസങ്ഗാഹികനയേന വീസതിചേതനാഭേദോപി കായസങ്ഖാരോ കാമഭവേ ദസന്നം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം പടിസന്ധിയം നാനാക്ഖണികകമ്മപച്ചയേന ചേവ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ചാതി ദ്വിധാ പച്ചയോ. സ്വേവ കാമഭവേ തേരസന്നം, രൂപഭവേ നവന്നം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം. സ്വേവ കാമഭവേ തേവീസതിയാ വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ ച പടിസന്ധിയഞ്ച. വചീസങ്ഖാരേപി ഏസേവ നയോ.

അട്ഠവീസതിഏകൂനതിംസചേതനാഭേദോപി പന ചിത്തസങ്ഖാരോ തീസു ഭവേസു ഏകൂനവീസതിയാ വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പടിസന്ധിയം, നോ പവത്തേ. സ്വേവ ദ്വീസു ഭവേസു ഹേട്ഠാവുത്താനം തേരസന്നഞ്ച നവന്നഞ്ചാതി ദ്വാവീസതിയാ വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം. തീസു പന ഭവേസു ദ്വത്തിംസായപി വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പവത്തേ ചേവ പടിസന്ധിയഞ്ച. ഏവം താവ ഭവേസു പടിസന്ധിപവത്തീനം വസേന തേ സങ്ഖാരാ യേസം പച്ചയാ, യഥാ ച പച്ചയാ ഹോന്തി തഥാ വിജാനിതബ്ബാ. ഏതേനേവ നയേന യോനിആദീസുപി വേദിതബ്ബാ.

തത്രിദം ആദിതോ പട്ഠായ മുഖമത്തപ്പകാസനം - ഇമേസു ഹി സങ്ഖാരേസു യസ്മാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ താവ ദ്വീസു ഭവേസു പടിസന്ധിം ദത്വാ സബ്ബം അത്തനോ വിപാകം ജനേതി, തഥാ അണ്ഡജാദീസു ചതൂസു യോനീസു, ദേവമനുസ്സസങ്ഖാതാസു ദ്വീസു ഗതീസു, നാനത്തകായനാനത്തസഞ്ഞീനാനത്തകായഏകത്തസഞ്ഞീഏകത്തകായനാനത്തസഞ്ഞീഏകത്തകായഏകത്തസഞ്ഞീസങ്ഖാതാസു മനുസ്സാനഞ്ചേവ പഠമദുതിയതതിയജ്ഝാനഭൂമീനഞ്ച വസേന ചതൂസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു. അസഞ്ഞസത്താവാസേ പനേസ രൂപമത്തമേവാഭിസങ്ഖരോതീതി ചതൂസുയേവ സത്താവാസേസു ച പടിസന്ധിം ദത്വാ സബ്ബം അത്തനോ വിപാകം ജനേതി. തസ്മാ ഏസ ഏതേസു ദ്വീസു ഭവേസു, ചതൂസു യോനീസു, ദ്വീസു ഗതീസു, ചതൂസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു, ചതൂസു സത്താവാസേസു ച ഏകവീസതിയാ വിപാകവിഞ്ഞാണാനം വുത്തനയേനേവ പച്ചയോ ഹോതി യഥാസമ്ഭവം പടിസന്ധിയം പവത്തേ ച.

അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ പന യസ്മാ ഏകസ്മിഞ്ഞേവ കാമഭവേ, ചതൂസു യോനീസു, അവസേസാസു തീസു ഗതീസു, നാനത്തകായഏകത്തസഞ്ഞീസങ്ഖാതായ ഏകിസ്സാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ, താദിസേയേവ ച ഏകസ്മിം സത്താവാസേ പടിസന്ധിവസേന വിപച്ചതി, തസ്മാ ഏസ ഏകസ്മിം ഭവേ ചതൂസു യോനീസു, തീസു ഗതീസു, ഏകിസ്സാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ, ഏകമ്ഹി ച സത്താവാസേ സത്തന്നം വിപാകവിഞ്ഞാണാനം വുത്തനയേനേവ പച്ചയോ ഹോതി പടിസന്ധിയം പവത്തേ ച.

ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ പന യസ്മാ ഏകസ്മിം അരൂപഭവേ, ഏകിസ്സാ ഓപപാതികയോനിയാ, ഏകിസ്സാ ദേവഗതിയാ, ആകാസാനഞ്ചായതനാദീസു തീസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു, ആകാസാനഞ്ചായതനാദീസു ച ചതൂസു സത്താവാസേസു പടിസന്ധിവസേന വിപച്ചതി, തസ്മാ ഏസ ഏകസ്മിംയേവ ഭവേ, ഏകിസ്സാ യോനിയാ, ഏകിസ്സാ ദേവഗതിയാ, തീസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു ചതൂസു സത്താവാസേസു, ചതുന്നം വിഞ്ഞാണാനം വുത്തനയേനേവ പച്ചയോ ഹോതി പടിസന്ധിയം പവത്തേ ച.

കായസങ്ഖാരോപി യസ്മാ ഏകസ്മിം കാമഭവേ, ചതൂസു യോനീസു, പഞ്ചസു ഗതീസു, ദ്വീസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു, ദ്വീസു ച സത്താവാസേസു പടിസന്ധിം ദത്വാ സബ്ബം അത്തനോ വിപാകം ജനേതി, തസ്മാ ഏസ ഏകസ്മിം ഭവേ, ചതൂസു യോനീസു, പഞ്ചസു ഗതീസു, ദ്വീസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു, ദ്വീസു ച സത്താവാസേസു തേവീസതിയാ വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പടിസന്ധിയം പവത്തേ ച. വചീസങ്ഖാരേപി ഏസേവ നയോ.

ചിത്തസങ്ഖാരോ പന യസ്മാ ഏകം സത്താവാസം ഠപേത്വാ ന കത്ഥചി ന വിപച്ചതി, തസ്മാ ഏസ തീസു ഭവേസു, ചതൂസു യോനീസു, പഞ്ചസു ഗതീസു, സത്തസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു, അട്ഠസു സത്താവാസേസു യഥായോഗം ദ്വത്തിംസായ വിപാകവിഞ്ഞാണാനം തഥേവ പച്ചയോ പടിസന്ധിയം പവത്തേ ച. അവിഞ്ഞാണകേ പന സത്താവാസേ സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം നത്ഥി.

അപിച പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ അസഞ്ഞസത്തേസു കടത്താരൂപാനം നാനാക്ഖണികകമ്മപച്ചയേന പച്ചയോതി. ഏവം -

പടിസന്ധിപവത്തീനം , വസേനേതേ ഭവാദിസു;
വിജാനിതബ്ബാ സങ്ഖാരാ, യഥാ യേസഞ്ച പച്ചയാതി.

സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണപദനിദ്ദേസോ.

നാമരൂപപദനിദ്ദേസോ

൨൨൫. വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപനിദ്ദേസേ -

ദേസനാഭേദതോ സബ്ബ-ഭവാദീസു പവത്തിതോ;
സങ്ഗഹാ പച്ചയനയാ, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ദേസനാഭേദതോ'തി "തത്ഥ കതമം രൂപം? ചത്താരോ ച മഹാഭൂതാ ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ രൂപ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൨; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൦) ഏവം താവ സുത്തന്തേ ച ഇധ രൂപപദസ്സ അഭേദതോ ഏകസദിസാ ദേസനാ കതാ; നാമപദസ്സ പന ഭേദതോ.

സുത്തന്തസ്മിഞ്ഹി "തത്ഥ കതമം നാമം? വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ഫസ്സോ മനസികാരോ"തി വുത്തം. ഇധ "വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ"തി. തത്ഥ ഹി യമ്പി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമം ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നഞ്ച ചിത്തസ്സ ഠിതി അരൂപീനം ധമ്മാനം ആയൂതി ഏവം അഞ്ഞധമ്മസന്നിസ്സയേന അഗ്ഗഹേതബ്ബതോ പാകടം, തം ദസ്സേന്തോ ചേതനാഫസ്സമനസികാരവസേന സങ്ഖാരക്ഖന്ധം തിധാ ഭിന്ദിത്വാ ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി സദ്ധിം ദേസേസി. ഇധ പന തത്ഥ വുത്തഞ്ച അവുത്തഞ്ച സബ്ബം നാമം സങ്ഗണ്ഹന്തോ "തയോ ഖന്ധാ - വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ"തി ആഹ.

കിം പന ഇമേ തയോ ഖന്ധാവ നാമം, വിഞ്ഞാണം നാമം നാമ ന ഹോതീതി? നോ ന ഹോതി. തസ്മിം പന വിഞ്ഞാണേ ഗയ്ഹമാനേ നാമവിഞ്ഞാണസ്സ ച പച്ചയവിഞ്ഞാണസ്സ ചാതി ദ്വിന്നം വിഞ്ഞാണാനം സഹഭാവോ ആപജ്ജതി. തസ്മാ വിഞ്ഞാണം പച്ചയട്ഠാനേ ഠപേത്വാ പച്ചയനിബ്ബത്തം നാമം ദസ്സേതും തയോവ ഖന്ധാ വുത്താതി. ഏവം താവ 'ദേസനാഭേദതോ' വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'സബ്ബഭവാദീസു പവത്തിതോ'തി ഏത്ഥ പന നാമം ഏകം സത്താവാസം ഠപേത്വാ സബ്ബഭവയോനിഗതിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസേസസത്താവാസേസു പവത്തതി. രൂപം ദ്വീസു ഭവേസു, ചതൂസു യോനീസു, പഞ്ചസു ഗതീസു, പുരിമാസു ചതൂസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു, പഞ്ചസു ച സത്താവാസേസു പവത്തതി. ഏവം പവത്തമാനേ ചേതസ്മിം നാമരൂപേ യസ്മാ അഭാവകഗബ്ഭസേയ്യകാനം അണ്ഡജാനഞ്ച പടിസന്ധിക്ഖണേ വത്ഥുകായവസേന രൂപതോ ദ്വേ സന്തതിസീസാനി തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാ പാതുഭവന്തി, തസ്മാ തേസം വിത്ഥാരേന രൂപരൂപതോ വീസതി ധമ്മാ തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാതി ഏതേ തേവീസതി ധമ്മാ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപന്തി വേദിതബ്ബാ. അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന പന ഏകസന്തതിസീസതോ നവ രൂപധമ്മേ അപനേത്വാ ചുദ്ദസ, സഭാവകാനം ഭാവദസകം പക്ഖിപിത്വാ തേത്തിംസ. തേസമ്പി അഗഹിതഗ്ഗഹണേന സന്തതിസീസദ്വയതോ അട്ഠാരസ രൂപധമ്മേ അപനേത്വാ പന്നരസ.

യസ്മാ ച ഓപപാതികസത്തേസു ബ്രഹ്മകായികാദീനം പടിസന്ധിക്ഖണേ ചക്ഖുസോതവത്ഥുദസകാനം ജീവിതിന്ദ്രിയനവകസ്സ ച വസേന രൂപരൂപതോ ചത്താരി സന്തതിസീസാനി തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാ പാതുഭവന്തി, തസ്മാ തേസം വിത്ഥാരേന രൂപരൂപതോ ഏകൂനചത്താലീസ ധമ്മാ തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാതി ഏതേ ദ്വാചത്താലീസ ധമ്മാ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപന്തി വേദിതബ്ബാ. അഗഹിതഗ്ഗഹണേന പന സന്തതിസീസത്തയതോ സത്തവീസതി ധമ്മേ അപനേത്വാ പന്നരസ.

കാമഭവേ പന യസ്മാ സേസഓപപാതികാനം വാ സംസേദജാനം വാ സഭാവകപരിപുണ്ണായതനാനം പടിസന്ധിക്ഖണേ രൂപരൂപതോ സത്ത സന്തതിസീസാനി തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാ പാതുഭവന്തി, തസ്മാ തേസം വിത്ഥാരേന രൂപരൂപതോ സത്തതി ധമ്മാ തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാതി ഏതേ തേസത്തതി ധമ്മാ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപന്തി വേദിതബ്ബാ. അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന പന സന്തതിസീസഛക്കതോ ചതുപഞ്ഞാസ ധമ്മേ അപനേത്വാ ഏകൂനവീസതി. ഏസ ഉക്കംസതോ. അവകംസേന പന തംതംരൂപസന്തതിസീസവികലാനം തസ്സ തസ്സ വസേന ഹാപേത്വാ ഹാപേത്വാ സങ്ഖേപതോ ച വിത്ഥാരതോ ച പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപസങ്ഖാതാ വേദിതബ്ബാ. അരൂപീനം പന തയോവ അരൂപിനോ ഖന്ധാ. അസഞ്ഞീനം രൂപതോ ജീവിതിന്ദ്രിയനവകമേവാതി. ഏസ താവ പടിസന്ധിയം നയോ.

പവത്തേ പന സബ്ബത്ഥ രൂപപ്പവത്തിദേസേ പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഠിതിക്ഖണേ പടിസന്ധിചിത്തേന സഹ പവത്തഉതുതോ ഉതുസമുട്ഠാനം സുദ്ധട്ഠകം പാതുഭവതി. പടിസന്ധിചിത്തം പന രൂപം ന സമുട്ഠാപേതി. തഞ്ഹി യഥാ പപാതേ പതിതപുരിസോ പരസ്സ പച്ചയോ ഹോതും ന സക്കോതി, ഏവം വത്ഥുദുബ്ബലതായ ദുബ്ബലത്താ രൂപം സമുട്ഠാപേതും ന സക്കോതി. പടിസന്ധിചിത്തതോ പന ഉദ്ധം പഠമഭവങ്ഗതോ പഭുതി ചിത്തസമുട്ഠാനകം സുദ്ധട്ഠകം. സദ്ദപാതുഭാവകാലേ പടിസന്ധിക്ഖണതോ ഉദ്ധം പവത്തഉതുതോ ചേവ ചിത്തതോ ച സദ്ദനവകം. യേ പന കബളികാരാഹാരൂപജീവിനോ ഗബ്ഭസേയ്യകസത്താ തേസം -

"യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതീ മാതാ, അന്നം പാനഞ്ച ഭോജനം;
തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, മാതുകുച്ഛിഗതോ നരോ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൫);

വചനതോ മാതരാ അജ്ഝോഹരിതാഹാരേന അനുഗതേ സരീരേ, ഓപപാതികാനം സബ്ബപഠമം അത്തനോ മുഖഗതം ഖേളം അജ്ഝോഹരണകാലേ ആഹാരസമുട്ഠാനം സുദ്ധട്ഠകന്തി ഇദം ആഹാരസമുട്ഠാനസ്സ സുദ്ധട്ഠകസ്സ ഉതുചിത്തസമുട്ഠാനാനഞ്ച ഉക്കംസതോ ദ്വിന്നം നവകാനം വസേന ഛബ്ബീസതിവിധം, പുബ്ബേ ഏകേകചിത്തക്ഖണേ തിക്ഖത്തും ഉപ്പജ്ജമാനം വുത്തം കമ്മസമുട്ഠാനം സത്തതിവിധന്തി ഛന്നവുതിവിധം രൂപം തയോ ച അരൂപിനോ

ഖന്ധാതി സമാസതോ നവനവുതി ധമ്മാ. യസ്മാ വാസദ്ദോ അനിയതോ കദാചിദേവ പാതുഭാവതോ, തസ്മാ ദുവിധമ്പി തം അപനേത്വാ ഇമേ സത്തനവുതി ധമ്മാ യഥാസമ്ഭവം സബ്ബസത്താനം വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപന്തി വേദിതബ്ബാ. തേസഞ്ഹി സുത്താനമ്പി പമത്താനമ്പി ചരന്താനമ്പി ഖാദന്താനമ്പി പിവന്താനമ്പി ദിവാ ച രത്തിഞ്ച ഏതേ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ പവത്തന്തി. തഞ്ച തേസം വിഞ്ഞാണപച്ചയഭാവം പരതോ വണ്ണയിസ്സാമ.

യം പനേതമേത്ഥ കമ്മജരൂപം തം ഭവയോനിഗതിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസേസു സബ്ബപഠമം പതിട്ഠഹന്തമ്പി തിസമുട്ഠാനികരൂപേന അനുപത്ഥദ്ധം ന സക്കോതി സണ്ഠാതും, നാപി തിസമുട്ഠാനികം തേന അനുപത്ഥദ്ധം. അഥ ഖോ വാതബ്ഭാഹതാപി ചതുദ്ദിസവവത്ഥാപിതാ നളകലാപിയോ വിയ, ഊമിവേഗബ്ഭാഹതാപി മഹാസമുദ്ദേ കത്ഥചി ലദ്ധപതിട്ഠാ ഭിന്നവാഹനികാ വിയ ച അഞ്ഞമഞ്ഞൂപത്ഥദ്ധാനേവേതാനി അപതമാനാനി സണ്ഠഹിത്വാ ഏകമ്പി വസ്സം ദ്വേപി വസ്സാനി...പേ॰... വസ്സസതമ്പി യാവ തേസം സത്താനം ആയുക്ഖയോ വാ പുഞ്ഞക്ഖയോ വാ താവ പവത്തന്തീതി. ഏവം 'സബ്ബഭവാദീസു പവത്തിതോ'പേത്ഥ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'സങ്ഗഹാ'തി ഏത്ഥ ച യം ആരുപ്പേ പവത്തിപടിസന്ധീസു പഞ്ചവോകാരഭവേ ച പവത്തിയാ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമമേവ, യഞ്ച അസഞ്ഞീസു സബ്ബത്ഥ പഞ്ചവോകാരഭവേ ച പവത്തിയാ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ രൂപമേവ, യഞ്ച പഞ്ചവോകാരഭവേ സബ്ബത്ഥ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം, തം സബ്ബം നാമഞ്ച രൂപഞ്ച നാമരൂപഞ്ച നാമരൂപന്തി ഏവം ഏകദേസസരൂപേകസേസനയേന സങ്ഗഹേത്വാ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപന്തി വേദിതബ്ബം. അസഞ്ഞീസു വിഞ്ഞാണാഭാവാ അയുത്തന്തി ചേ നായുത്തം. ഇദഞ്ഹി -

നാമരൂപസ്സ യം ഹേതു, വിഞ്ഞാണം തം ദ്വിധാ മതം;
വിപാകമവിപാകഞ്ച, യുത്തമേവ യതോ ഇദം.

യഞ്ഹി നാമരൂപസ്സ ഹേതു വിഞ്ഞാണം തം വിപാകാവിപാകഭേദതോ ദ്വിധാ മതം. ഇദഞ്ച അസഞ്ഞസത്തേസു കമ്മസമുട്ഠാനത്താ പഞ്ചവോകാരഭവേ പവത്തഅഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണപച്ചയാ രൂപം, തഥാ പഞ്ചവോകാരേ പവത്തിയം കുസലാദിചിത്തക്ഖണേ കമ്മസമുട്ഠാനന്തി യുത്തമേവ ഇദം. ഏവം 'സങ്ഗഹതോ'പേത്ഥ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'പച്ചയനയാ'തി ഏത്ഥ ഹി -

നാമസ്സ പാകവിഞ്ഞാണം, നവധാ ഹോതി പച്ചയോ;
വത്ഥുരൂപസ്സ നവധാ, സേസരൂപസ്സ അട്ഠധാ.

അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം, ഹോതി രൂപസ്സ ഏകധാ;
തദഞ്ഞം പന വിഞ്ഞാണം, തസ്സ തസ്സ യഥാരഹം.

യഞ്ഹേതം പടിസന്ധിയം പവത്തിയം വാ വിപാകസങ്ഖാതം നാമം, തസ്സ രൂപമിസ്സസ്സ വാ രൂപഅമിസ്സസ്സ വാ പടിസന്ധികം വാ അഞ്ഞം വാ വിപാകവിഞ്ഞാണം സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തവിപാകആഹാരഇന്ദ്രിയഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി നവധാ പച്ചയോ ഹോതി. വത്ഥുരൂപസ്സ പടിസന്ധിയം സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകആഹാരഇന്ദ്രിയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി നവധാ പച്ചയോ ഹോതി. ഠപേത്വാ പന വത്ഥുരൂപം സേസരൂപസ്സ ഇമേസു നവസു അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയം അപനേത്വാ സേസേഹി അട്ഠഹി പച്ചയേഹി പച്ചയോ ഹോതി. അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം പന അസഞ്ഞസത്തരൂപസ്സ വാ പഞ്ചവോകാരേ വാ കമ്മജസ്സ സുത്തന്തികപരിയായേന ഉപനിസ്സയവസേന ഏകധാവ പച്ചയോ ഹോതി. അവസേസം പഠമഭവങ്ഗതോ പഭുതി സബ്ബമ്പി വിഞ്ഞാണം തസ്സ തസ്സ നാമരൂപസ്സ യഥാരഹം പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. വിത്ഥാരതോ പന തസ്സ പച്ചയനയേ ദസ്സിയമാനേ സബ്ബാപി പട്ഠാനകഥാ വിത്ഥാരേതബ്ബാ ഹോതീതി ന തം ആരഭാമ.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം "പടിസന്ധിനാമരൂപം വിഞ്ഞാണപച്ചയാ ഹോതീ"തി? സുത്തതോ യുത്തിതോ ച. സുത്തേ ഹി "ചിത്താനുപരിവത്തിനോ ധമ്മാ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൬൨) നയേന ബഹുധാ വേദനാദീനം വിഞ്ഞാണപച്ചയതാ സിദ്ധാ. യുത്തിതോ പന -

ചിത്തജേന ഹി രൂപേന, ഇധ ദിട്ഠേന സിജ്ഝതി;
അദിട്ഠസ്സാപി രൂപസ്സ, വിഞ്ഞാണം പച്ചയോ ഇതി.

ചിത്തേ ഹി പസന്നേ അപ്പസന്നേ വാ തദനുരൂപാനി രൂപാനി ഉപ്പജ്ജമാനാനി ദിട്ഠാനി. ദിട്ഠേന ച അദിട്ഠസ്സ അനുമാനം ഹോതീതി ഇമിനാ ഇധ ദിട്ഠേന ചിത്തജരൂപേന അദിട്ഠസ്സാപി പടിസന്ധിരൂപസ്സ വിഞ്ഞാണം പച്ചയോ ഹോതീതി ജാനിതബ്ബമേതം. കമ്മസമുട്ഠാനസ്സാപി ഹി തസ്സ ചിത്തസമുട്ഠാനസ്സേവ വിഞ്ഞാണപച്ചയതാ പട്ഠാനേ (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൫൩, ൪൧൯) ആഗതാതി. ഏവം പച്ചയനയതോ പേത്ഥ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

ഏത്ഥ ച "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി ഭാസമാനേന ഭഗവതാ യസ്മാ ഉപപരിക്ഖമാനാനം പണ്ഡിതാനം പരമത്ഥതോ നാമരൂപമത്തമേവ പവത്തമാനം ദിസ്സതി, ന സത്തോ, ന പോസോ; തസ്മാ അപ്പടിവത്തിയം സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ ദേവേന വാ മാരേന വാ ബ്രഹ്മുനാ വാ കേനചി വാ ലോകസ്മിം അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തിതം ഹോതീതി.

വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപപദനിദ്ദേസോ.

സളായതനപദനിദ്ദേസോ

൬൫൯. നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനനിദ്ദേസേ -

നാമം ഖന്ധത്തയം രൂപം, ഭൂതവത്ഥാദികം മതം;
കതേകസേസം തം തസ്സ, താദിസസ്സേവ പച്ചയോ.

യഞ്ഹേതം സളായതനസ്സ പച്ചയഭൂതം നാമരൂപം, തത്ഥ നാമന്തി വേദനാദിക്ഖന്ധത്തയം, രൂപം പന സകസന്തതിപരിയാപന്നം നിയമതോ ചത്താരി ഭൂതാനി ഛ വത്ഥൂനി ജീവിതിന്ദ്രിയന്തി ഏവം ഭൂതവത്ഥാദികം മതന്തി വേദിതബ്ബം. തം പന "നാമഞ്ച രൂപഞ്ച നാമരൂപഞ്ച നാമരൂപ"ന്തി ഏവം കതേകസേസം "ഛട്ഠായതനഞ്ച സളായതനഞ്ച സളായതന"ന്തി ഏവം കതേകസേസസ്സേവ സളായതനസ്സ പച്ചയോതി വേദിതബ്ബം. കസ്മാ? യസ്മാ ആരുപ്പേ നാമമേവ പച്ചയോ. തഞ്ച ഛട്ഠായതനസ്സേവ, ന അഞ്ഞസ്സ. "നാമപച്ചയാ ഛട്ഠായതന"ന്തി ഹി അബ്യാകതവാരേ വക്ഖതി. ഇധ സങ്ഗഹിതമേവ ഹി തത്ഥ വിഭത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം "നാമരൂപം സളായതനസ്സ പച്ചയോ"തി? നാമരൂപഭാവേ ഭാവതോ. തസ്സ തസ്സ ഹി നാമസ്സ രൂപസ്സ ച ഭാവേ തം തം ആയതനം ഹോതി, ന അഞ്ഞഥാ. സാ പനസ്സ തബ്ഭാവഭാവീഭാവതാ പച്ചയനയസ്മിഞ്ഞേവ ആവിഭവിസ്സതി. തസ്മാ -

> പടിസന്ധിയം പവത്തേ വാ, ഹോതി യം യസ്സ പച്ചയോ;
> യഥാ ച പച്ചയോ ഹോതി, തഥാ നേയ്യം വിഭാവിനാ.

തത്രായം അത്ഥദീപനാ -

> നാമമേവ ഹി ആരുപ്പേ, പടിസന്ധിപവത്തിസു;
> പച്ചയോ സത്തധാ ഛട്ഠാ, ഹോതി തം അവകംസതോ.

കഥം? **'പടിസന്ധിയം'** താവ അവകംസതോ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തവിപാകഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി സത്തധാ നാമം ഛട്ഠായതനസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. കിഞ്ചി പനേത്ഥ ഹേതുപച്ചയേന, കിഞ്ചി ആഹാരപച്ചയേനാതി ഏവം അഞ്ഞഥാപി പച്ചയോ ഹോതി. തസ്സ വസേന ഉക്കംസാവകംസോ വേദിതബ്ബോ.

'പവത്തേ'പി വിപാകം വുത്തനയേനേവ പച്ചയോ ഹോതി. ഇതരം പന അവകംസതോ വുത്തപ്പകാരേസു പച്ചയേസു വിപാകപച്ചയവജ്ജേഹി ഛഹി പച്ചയോ ഹോതി. കിഞ്ചി പനേത്ഥ ഹേതുപച്ചയേന, കിഞ്ചി ആഹാരപച്ചയേനാതി ഏവം അഞ്ഞഥാപി പച്ചയോ ഹോതി. തസ്സ വസേന ഉക്കംസാവകംസോ വേദിതബ്ബോ.

> അഞ്ഞസ്മിമ്പി ഭവേ നാമം, തഥേവ പടിസന്ധിയം;
> ഛട്ഠസ്സ ഇതരേസം തം, ഛഹാകാരേഹി പച്ചയോ.

ആരുപ്പതോ ഹി അഞ്ഞസ്മിമ്പി പഞ്ചവോകാരഭവേ തം വിപാകനാമം ഹദയവത്ഥുനോ സഹായം ഹുത്വാ ഛട്ഠസ്സ മനായതനസ്സ യഥാ ആരുപ്പേ വുത്തം തഥേവ അവകംസതോ സത്തധാ പച്ചയോ ഹോതി. ഇതരേസം പനേതം പഞ്ചന്നം ചക്ഖായതനാദീനം ചതുമഹാഭൂതസഹായം ഹുത്വാ സഹജാത നിസ്സയവിപാകവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ഛഹാകാരേഹി പച്ചയോ ഹോതി. കിഞ്ചി പനേത്ഥ ഹേതുപച്ചയേന, കിഞ്ചി ആഹാരപച്ചയേനാതി ഏവം അഞ്ഞഥാപി പച്ചയോ ഹോതി. തസ്സ വസേന ഉക്കംസാവകംസോ വേദിതബ്ബോ.

> പവത്തേപി തഥാ ഹോതി, പാകം പാകസ്സ പച്ചയോ;
> അപാകം അവിപാകസ്സ, ഛധാ ഛട്ഠസ്സ പച്ചയോ.

പവത്തേപി ഹി പഞ്ചവോകാരഭവേ യഥാ പടിസന്ധിയം, തഥേവ വിപാകനാമം വിപാകസ്സ ഛട്ഠായതനസ്സ അവകംസതോ സത്തധാ പച്ചയോ ഹോതി. അവിപാകം പന അവിപാകസ്സ ഛട്ഠസ്സ അവകംസതോവ തതോ വിപാകപച്ചയം അപനേത്വാ ഛധാവ പച്ചയോ ഹോതി. വുത്തനയേനേവ പനേത്ഥ ഉക്കംസാവകംസോ വേദിതബ്ബോ.

> തത്ഥേവ സേസപഞ്ചന്നം, വിപാകം പച്ചയോ ഭവേ;
> ചതുധാ അവിപാകമ്പി, ഏവമേവ പകാസിതം.

തത്ഥേവ ഹി പവത്തേ സേസാനം ചക്ഖായതനാദീനം പഞ്ചന്നം ചക്ഖുപ്പസാദാദിവത്ഥുകമ്പി ഇതരമ്പി വിപാകനാമം പച്ഛാജാതവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി ചതുധാ പച്ചയോ ഹോതി. യഥാ ച വിപാകം, അവിപാകമ്പി ഏവമേവ പകാസിതം. തസ്മാ കുസലാദിഭേദമ്പി തേസം ചതുധാ പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. ഏവം താവ നാമമേവ പടിസന്ധിയം പവത്തേ വാ യസ്സ യസ്സ ആയതനസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, യഥാ ച ഹോതി, തഥാ വേദിതബ്ബം.

> രൂപം പനേത്ഥ ആരുപ്പ-ഭവേ ഭവതി പച്ചയോ;
> ന ഏകായതനസ്സാപി, പഞ്ചക്ഖന്ധഭവേ പന.

> രൂപതോ സന്ധിയം വത്ഥു, ഛധാ ഛട്ഠസ്സ പച്ചയോ;
> ഭൂതാനി ചതുധാ ഹോന്തി, പഞ്ചന്നം അവിസേസതോ.

രൂപതോ ഹി പടിസന്ധിയം വത്ഥുരൂപം ഛട്ഠസ്സ മനായതനസ്സ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി ഛധാ പച്ചയോ ഹോതി. ചത്താരി പന ഭൂതാനി അവിസേസതോ പടിസന്ധിയം പവത്തേ ച യം യം ആയതനം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തസ്സ വസേന പഞ്ചന്നമ്പി ചക്ഖായതനാദീനം സഹജാതനിസ്സയഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി ചതുധാ പച്ചയാ ഹോന്തി.

> തിധാ ജീവിതമേതേസം, ആഹാരോ ച പവത്തിയം;
> താനേവ ഛധാ ഛട്ഠസ്സ, വത്ഥു തസ്സേവ പഞ്ചധാ.

ഏതേസം പന ചക്ഖാദീനം പഞ്ചന്നം പടിസന്ധിയം പവത്തേ ച അത്ഥിഅവിഗതഇന്ദ്രിയവസേന രൂപജീവിതം തിധാ പച്ചയോ ഹോതി.

'ആഹാരോ ചാ'തി ആഹാരോ ച അത്ഥിഅവിഗതആഹാരവസേന തിധാ പച്ചയോ ഹോതി. സോ ച ഖോ യേ സത്താ ആഹാരൂപജീവിനോ, തേസം ആഹാരാനുഗതേ കായേ പവത്തിയംയേവ, നോ പടിസന്ധിയം. താനി പന പഞ്ച ചക്ഖായതനാദീനി ഛട്ഠസ്സ ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതസ്സ മനായതനസ്സ

നിസ്സയപുരേജാതഇന്ദ്രിയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ഛഹാകാരേഹി പച്ചയാ ഹോന്തി പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം. ഠപേത്വാ പന പഞ്ച വിഞ്ഞാണാനി തസ്സേവ അവസേസമനായതനസ്സ വത്ഥുരൂപം നിസ്സയപുരേജാതവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന പഞ്ചധാ പച്ചയോ ഹോതി പവത്തേ, നോ പടിസന്ധിയം. ഏവം രൂപമേവ പടിസന്ധിയം പവത്തേ വാ യസ്സ യസ്സ ആയതനസ്സ പച്ചയോ ഹോതി യഥാ ച ഹോതി തഥാ വേദിതബ്ബം.

നാമരൂപം പനുഭയം, ഹോതി യം യസ്സ പച്ചയോ;
യഥാ ച തമ്പി സബ്ബത്ഥ, വിഞ്ഞാതബ്ബം വിഭാവിനാ.

സേയ്യഥിദം - പടിസന്ധിയം താവ പഞ്ചവോകാരഭവേ ഖന്ധത്തയവത്ഥുരൂപസങ്ഖാതം നാമരൂപം ഛട്ഠായതനസ്സ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയാദീഹി പച്ചയോ ഹോതീതി ഇദമേത്ഥ മുഖമത്തം. വുത്തനയാനുസാരേന പന സക്കാ സബ്ബം യോജേതുന്തി ന ഏത്ഥ വിത്ഥാരോ ദസ്സിതോതി.

നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനപദനിദ്ദേസോ.

ഫസ്സപദനിദ്ദേസോ

൬൩൦. സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സനിദ്ദേസേ -

ഛളേവ ഫസ്സാ സങ്ഖേപാ, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സആദയോ;
വിഞ്ഞാണമിവ ബത്തിംസ, വിത്ഥാരേന ഭവന്തി തേ.

'സങ്ഖേപതോ' ഹി പാളിയം ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോതി ആദയോ ഛളേവ ഫസ്സാ ആഗതാ. വിത്ഥാരേന പന ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദയോ പഞ്ച കുസലവിപാകാ പഞ്ച അകുസലവിപാകാതി ദസ, സേസാ ബാവീസതി ലോകിയവിപാകവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ ച ബാവീസതീതി ഏവം സബ്ബേപി സങ്ഖാരപച്ചയാ വുത്തവിഞ്ഞാണമിവ ബാത്തിംസ ഹോന്തി. യം പനേതസ്സ ബാത്തിംസവിധസ്സാപി ഫസ്സസ്സ പച്ചയോ സളായതനം. തത്ഥ -

ഛട്ഠേന സഹ അജ്ഝത്തം, ചക്ഖാദിം ബാഹിരേഹിപി;
സളായതനമിച്ഛന്തി, ഛഹി സദ്ധിം വിചക്ഖണാ.

തത്ഥ യേ താവ "ഉപാദിന്നകപവത്തികഥാ അയ"ന്തി ഏകസന്തതിപരിയാപന്നമേവ പച്ചയം പച്ചയുപ്പന്നഞ്ച ദീപേന്തി, തേ ഛട്ഠായതനപച്ചയാ ഫസ്സോതി പാളിഅനുസാരതോ ആരുപ്പേ ഛട്ഠായതനഞ്ച അഞ്ഞത്ഥ സബ്ബസങ്ഗഹതോ സളായതനഞ്ച ഫസ്സസ്സ പച്ചയോതി ഏകദേസസരൂപേകസേസം കത്വാ ഛട്ഠേന സഹ അജ്ഝത്തം ചക്ഖാദിം സളായതനന്തി ഇച്ഛന്തി. തഞ്ഹി ഛട്ഠായതനഞ്ച സളായതനഞ്ച സളായതനന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. യേ പന പച്ചയുപ്പന്നമേവ ഏകസന്തതിപരിയാപന്നം ദീപേന്തി, പച്ചയം പന ഭിന്നസന്താനമ്പി, തേ യം യം ആയതനം ഫസ്സസ്സ പച്ചയോ ഹോതി തം സബ്ബം ദീപേന്താ ബാഹിരമ്പി പരിഗ്ഗഹേത്വാ തദേവ ഛട്ഠേന സഹ അജ്ഝത്തം ബാഹിരേഹിപി രൂപായതനാദീഹി സദ്ധിം സളായതനന്തി ഇച്ഛന്തി. തമ്പി ഹി ഛട്ഠായതനഞ്ച സളായതനഞ്ച സളായതനന്തി ഏതേസം ഏകസേസേ കതേ സളായതനന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

ഏത്ഥാഹ - ന സബ്ബായതനേഹി ഏകോ ഫസ്സോ സമ്ഭോതി, നാപി ഏകമ്ഹാ ആയതനാ സബ്ബേ ഫസ്സാ, അയഞ്ച സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോതി ഏകോവ വുത്തോ, സോ കസ്മാതി? തത്രിദം വിസ്സജ്ജനം - സച്ചമേതം. സബ്ബേഹി ഏകോ ഏകമ്ഹാ വാ സബ്ബേ ന സമ്ഭോന്തി, സമ്ഭോതി പന അനേകേഹി ഏകോ; യഥാ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ ചക്ഖായതനാ രൂപായതനാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതാ മനായതനാ അവസേസാ സമ്പയുത്തധമ്മായതനാ ചാതി ഏവം സബ്ബത്ഥ യഥാനുരൂപം യോജേതബ്ബം. തസ്മാ ഏവ ഹി -

ഏകോ പനേകായതന-പ്പഭവോ ഇതി ദീപിതോ;
ഫസ്സോയം ഏകവചന-നിദ്ദേസേനിധ താദിനാ.

'ഏകവചനനിദ്ദേസേനാ'തി സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോതി ഇമിനാ ഹി ഏകവചനനിദ്ദേസേന അനേകേഹി ആയതനേഹി ഏകോ ഫസ്സോ ഹോതീതി താദിനാ ദീപിതോതി അത്ഥോ. ആയതനേസു പന -

ഛധാ പഞ്ച തതോ ഏകം, നവധാ ബാഹിരാനി ഛ;
യഥാസമ്ഭവമേതസ്സ, പച്ചയത്തേ വിഭാവയേ.

തത്രായം വിഭാവനാ - ചക്ഖായതനാദീനി താവ പഞ്ച ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദിഭേദതോ പഞ്ചവിധസ്സ ഫസ്സസ്സ നിസ്സയപുരേജാതഇന്ദ്രിയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ഛധാ പച്ചയാ ഹോന്തി. തതോ പരം ഏകം വിപാകമനായതനം അനേകഭേദസ്സ വിപാകമനോസമ്ഫസ്സസ്സ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകആഹാരഇന്ദ്രിയസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന നവധാ പച്ചയോ ഹോതി. ബാഹിരേസു പന രൂപായതനം ചക്ഖുസമ്ഫസ്സസ്സ ആരമ്മണപുരേജാതഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ചതുധാ പച്ചയോ ഹോതി. തഥാ സദ്ദായതനാദീനി സോതസമ്ഫസ്സാദീനം. മനോസമ്ഫസ്സസ്സ പന താനി ധമ്മായതനഞ്ച തഥാ ച ആരമ്മണപച്ചയമത്തേനേവ ചാതി ഏവം ബാഹിരാനി ഛ യഥാസമ്ഭവമേതസ്സ പച്ചയത്തേ വിഭാവയേതി.

സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സപദനിദ്ദേസോ.

വേദനാപദനിദ്ദേസോ

൬൩൧. ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാനിദ്ദേസേ -

ദ്വാരതോ വേദനാ വുത്താ, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാദികാ;
ഛളേവ താ പഭേദേന, ഏകൂനനവുതീ മതാ.

ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാവേദനാതിആദിനാ ഹി നയേന പാളിയം ഇമാ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാദികാ ദ്വാരതോ ഛളേവ വേദനാ വുത്താ. താ പന പഭേദേന ഏകൂനനവുതിയാ ചിത്തേഹി സമ്പയുത്തത്താ ഏകൂനനവുതീതി മതാ.

വേദനാസു പനേതാസു, ഇധ ബാത്തിംസ വേദനാ;
വിപാകചിത്തയുത്താവ, അധിപ്പേതാതി ഭാസിതാ.

അട്ഠധാ തത്ഥ പഞ്ചന്നം, പഞ്ചദ്വാരമ്ഹി പച്ചയോ;
സേസാനം ഏകധാ ഫസ്സോ, മനോദ്വാരേപി സോ തഥാ.

തത്ഥ ഹി പഞ്ചദ്വാരേ ചക്ഖുപസാദാദിവത്ഥുകാനം പഞ്ചന്നം വേദനാനം ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദികോ ഫസ്സോ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകആഹാരസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന അട്ഠധാ പച്ചയോ ഹോതി. സേസാനം പന ഏകേകസ്മിം ദ്വാരേ സമ്പടിച്ഛനസന്തീരണതദാരമ്മണവസേന പവത്താനം കാമാവചരവിപാകവേദനാനം ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദികോ ഫസ്സോ ഉപനിസ്സയവസേന ഏകധാവ പച്ചയോ ഹോതി.

'മനോദ്വാരേപി സോ തഥാ'തി മനോദ്വാരേപി ഹി തദാരമ്മണവസേന പവത്താനം കാമാവചരവിപാകവേദനാനം സോ സഹജാതമനോസമ്ഫസ്സസങ്ഖാതോ ഫസ്സോ തഥേവ അട്ഠധാ പച്ചയോ ഹോതി, പടിസന്ധിഭവങ്ഗചുതിവസേന ച പവത്താനം തേഭൂമകവിപാകവേദനാനമ്പി. യാ പനേതാ മനോദ്വാരേ തദാരമ്മണവസേന പവത്താ കാമാവചരവേദനാ, താസം മനോദ്വാരേ ആവജ്ജനസമ്പയുത്തോ മനോസമ്ഫസ്സോ ഉപനിസ്സയവസേന ഏകധാ പച്ചയോ ഹോതീതി.

ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാപദനിദ്ദേസോ.

തണ്ഹാപദനിദ്ദേസോ

൬൩൬. വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാനിദ്ദേസേ -

രൂപതണ്ഹാദിഭേദേന, ഛ തണ്ഹാ ഇധ ദീപിതാ;
ഏകേകാ തിവിധാ തത്ഥ, പവത്താകാരതോ മതാ.

ഇമസ്മിഞ്ഹി വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാനിദ്ദേസേ 'സേട്ഠിപുത്തോ ബ്രാഹ്മണപുത്തോ'തി പിതിതോ നാമവസേന പുത്തോ വിയ ഇമാ രൂപതണ്ഹാ...പേ... ധമ്മതണ്ഹാതി ആരമ്മണതോ നാമവസേന ഛ തണ്ഹാ ദീപിതാ പകാസിതാ കഥിതാതി അത്ഥോ. തത്ഥ രൂപേ തണ്ഹാ രൂപതണ്ഹാതി ഇമിനാ നയേന പദത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

താസു ച പന തണ്ഹാസു ഏകേകാ തണ്ഹാ പവത്തിആകാരതോ കാമതണ്ഹാ, ഭവതണ്ഹാ, വിഭവതണ്ഹാതി ഏവം തിവിധാ മതാ. രൂപതണ്ഹാ ഏവ ഹി യദാ ചക്ഖുസ്സ ആപാഥഗതം രൂപാരമ്മണം കാമസ്സാദവസേന അസ്സാദയമാനാ പവത്തതി, തദാ കാമതണ്ഹാ നാമ ഹോതി. യദാ തദേവാരമ്മണം ധുവം സസ്സതന്തി പവത്തായ സസ്സതദിട്ഠിയാ സദ്ധിം പവത്തതി, തദാ ഭവതണ്ഹാ നാമ ഹോതി. സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതോ ഹി രാഗോ ഭവതണ്ഹാതി വുച്ചതി. യദാ പന തദേവാരമ്മണം "ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതീ"തി പവത്തായ ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ സദ്ധിം പവത്തതി, തദാ വിഭവതണ്ഹാ നാമ ഹോതി. ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ ഹി രാഗോ വിഭവതണ്ഹാതി വുച്ചതി. ഏസേവ നയോ സദ്ദതണ്ഹാദീസുപീതി ഏതാ അട്ഠാരസ തണ്ഹാ ഹോന്തി.

താ അജ്ഝത്തരൂപാദീസു അട്ഠാരസ, ബഹിദ്ധാ അട്ഠാരസാതി ഛത്തിംസ. ഇതി അതീതാ ഛത്തിംസ, അനാഗതാ ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നാ ഛത്തിംസാതി അട്ഠസതം തണ്ഹാ ഹോന്തി. താ പന സംങ്ഖിപ്പമാനാ രൂപാദിആരമ്മണവസേന ഛ, കാമതണ്ഹാദിവസേന വാ തിസ്സോവ തണ്ഹാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. യസ്മാ പനിമേ സത്താ പുത്തം അസ്സാദേത്വാ പുത്തേ മമത്തേന ധാതിയാ വിയ രൂപാദിആരമ്മണവസേന ഉപ്പജ്ജമാനം വേദനം അസ്സാദേത്വാ വേദനായ മമത്തേന രൂപാദിആരമ്മണദായകാനം ചിത്തകാരഗന്ധബ്ബഗന്ധികസൂദതന്തവായരസായനവിധായകവേജ്ജാദീനം മഹാസക്കാരം കരോന്തി, തസ്മാ സബ്ബാപേസാ വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ.

യസ്മാ ചേത്ഥ അധിപ്പേതാ, വിപാകസുഖവേദനാ;
ഏകാവ ഏകധാ ചേസാ, തസ്മാ തണ്ഹായ പച്ചയോ.

'ഏകധാ'തി ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ ഹോതി. യസ്മാ വാ -

ദുക്ഖീ സുഖം പത്ഥയതി, സുഖീ ഭിയ്യോപി ഇച്ഛതി;
ഉപേക്ഖാ പന സന്തത്താ, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിതാ.

തണ്ഹായ പച്ചയാ തസ്മാ, ഹോന്തി തിസ്സോപി വേദനാ;
വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, ഇതി വുത്താ മഹേസിനാ.

വേദനാ പച്ചയാ ചാപി, യസ്മാ നാനുസയം വിനാ;
ഹോതി തസ്മാ ന സാ ഹോതി, ബ്രാഹ്മണസ്സ വുസീമതോതി.

വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാപദനിദ്ദേസോ.

ഉപാദാനപദനിദ്ദേസോ

൬൩൭. തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനനിദ്ദേസേ -

ഉപാദാനാനി ചത്താരി, താനി അത്ഥവിഭാഗതോ;
ധമ്മസങ്ഖേപവിത്ഥാരാ, കമതോ ച വിഭാവയേ.

പാളിയഞ്ഹി ഉപാദാനന്തി കാമുപാദാനം...പേ... അത്തവാദുപാദാനന്തി ഇമാനി ചത്താരി ഉപാദാനാനി ആഗതാനി. തേസം അയം **അത്ഥവിഭാഗോ** - വത്ഥുസങ്ഖാതം കാമം ഉപാദിയതീതി **കാമുപാദാനം**. കാമോ ച സോ ഉപാദാനഞ്ചാതിപി **കാമുപാദാനം**. **ഉപാദാന**ന്തി ദള്ഹഗ്ഗഹണം. ദള്ഹത്ഥോ ഹേത്ഥ ഉപസദ്ദോ ഉപായാസ-ഉപകട്ഠാദീസു വിയ. തഥാ ദിട്ഠി ച സാ ഉപാദാനഞ്ചാതി **ദിട്ഠുപാദാനം**. ദിട്ഠിം ഉപാദിയതീതി വാ **ദിട്ഠുപാദാനം** . സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാതിആദീസു ഹി പുരിമദിട്ഠിം ഉത്തരദിട്ഠി ഉപാദിയതി. തഥാ സീലബ്ബതം ഉപാദിയതീതി **സീലബ്ബതുപാദാനം**. സീലബ്ബതഞ്ച തം ഉപാദാനഞ്ചാതിപി **സീലബ്ബതുപാദാനം**. ഗോസീലഗോവതാദീനി ഹി ഏവം സുദ്ധീതി അഭിനിവേസതോ സയമേവ ഉപാദാനാനീതി. തഥാ വദന്തി ഏതേനാതി വാദോ, ഉപാദിയന്തി ഏതേനാതി ഉപാദാനം. കിം വദന്തി ഉപാദിയന്തി വാ? അത്താനം. അത്തനോ വാദുപാദാനം **അത്തവാദുപാദാനം**. അത്തവാദമത്തമേവ വാ അത്താതി ഉപാദിയന്തി ഏതേനാതി **അത്തവാദുപാദാനം**. അയം താവ തേസം അത്ഥവിഭാഗോ.

'ധമ്മസങ്ഖേപവിത്ഥാരേ' പന കാമുപാദാനം താവ "തത്ഥ കതമം കാമുപാദാനം? യോ കാമേസു കാമച്ഛന്ദോ കാമരാഗോ കാമനന്ദീ കാമതണ്ഹാ കാമസ്നേഹോ കാമപരിളാഹോ കാമമുച്ഛാ കാമജ്ഝോസാനം - ഇദം വുച്ചതി കാമുപാദാന"ന്തി ആഗതത്താ സങ്ഖേപതോ തണ്ഹാദള്ഹത്തം വുത്തം. തണ്ഹാദള്ഹത്തം നാമ പുരിമതണ്ഹാഉപനിസ്സയപച്ചയേന ദള്ഹസമ്ഭൂതാ ഉത്തരതണ്ഹാ ഏവ. കേചി പനാഹു - അപ്പത്തവിസയപത്ഥനാ തണ്ഹാ, അന്ധകാരേ ചോരസ്സ ഹത്ഥപ്പസാരണം വിയ. സമ്പത്തവിസയഗ്ഗഹണം ഉപാദാനം, തസ്സേവ ഭണ്ഡഗ്ഗഹണം വിയ. അപ്പിച്ഛതാസന്തുട്ഠിതാപടിപക്ഖാ ച തേ ധമ്മാ. തഥാ പരിയേസനാരക്ഖദുക്ഖമൂലാതി. സേസുപാദാനത്തയം പന സങ്ഖേപതോ ദിട്ഠിമത്തമേവ.

വിത്ഥാരതോ പന പുബ്ബേ രൂപാദീസു വുത്തായ അട്ഠസതപ്പഭേദായപി തണ്ഹായ ദള്ഹഭാവോ കാമുപാദാനം. ദസവത്ഥുകാ മിച്ഛാദിട്ഠി ദിട്ഠുപാദാനം. യഥാഹ - "തത്ഥ കതമം ദിട്ഠുപാദാനം? നത്ഥി ദിന്നം, നത്ഥി യിട്ഠം...പേ... സച്ഛികത്വാ പവേദേന്തീതി യാ ഏവരൂപാ ദിട്ഠി...പേ... വിപരിയേസഗ്ഗാഹോ - ഇദം വുച്ചതി ദിട്ഠുപാദാന"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൧; വിഭ॰ ൯൩൮) സീലവതേഹി സുദ്ധിപരാമസനം പന സീലബ്ബതുപാദാനം. യഥാഹ - "തത്ഥ കതമം സീലബ്ബതുപാദാനം? ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാനം സീലേന സുദ്ധി, വതേന സുദ്ധി, സീലബ്ബതേന സുദ്ധീതി യാ ഏവരൂപാ ദിട്ഠി...പേ... വിപരിയേസഗ്ഗാഹോ - ഇദം വുച്ചതി സീലബ്ബതുപാദാന"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൨; വിഭ॰ ൯൩൮). വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠി അത്തവാദുപാദാനം. യഥാഹ - "തത്ഥ കതമം അത്തവാദുപാദാനം? ഇധ അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ...പേ... സപ്പുരിസധമ്മേ അവിനീതോ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി...പേ... വിപരിയേസഗ്ഗാഹോ - ഇദം വുച്ചതി അത്തവാദുപാദാന"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൩; വിഭ॰ ൯൩൮). അയമേത്ഥ ധമ്മസങ്ഖേപവിത്ഥാരോ.

'കമതോ'തി ഏത്ഥ പന തിവിധോ കമോ - ഉപ്പത്തിക്കമോ, പഹാനക്കമോ, ദേസനാക്കമോ ച. തത്ഥ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ ഇമസ്സ പഠമം ഉപ്പത്തീതി അഭാവതോ കിലേസാനം നിപ്പരിയായേന ഉപ്പത്തിക്കമോ ന വുച്ചതി. പരിയായേന പന യേഭുയ്യേന ഏകസ്മിം ഭവേ അത്തഗ്ഗാഹപുബ്ബങ്ഗമോ സസ്സതുച്ഛേദാഭിനിവേസോ. തതോ "സസ്സതോ അയം അത്താ"തി ഗണ്ഹതോ അത്തവിസുദ്ധത്ഥം സീലബ്ബതുപാദാനം, ഉച്ഛിജ്ജതീതി ഗണ്ഹതോ പരലോകനിരപേക്ഖസ്സ കാമുപാദാനന്തി ഏവം പഠമം അത്തവാദുപാദാനം, തതോ ദിട്ഠിസീലബ്ബതകാമുപാദാനാനീതി അയമേതേസം ഏകസ്മിം ഭവേ ഉപ്പത്തിക്കമോ.

ദിട്ഠുപാദാനാദീനി ചേത്ഥ പഠമം പഹീയന്തി സോതാപത്തിമഗ്ഗവജ്ഝത്താ. കാമുപാദാനം പച്ഛാ അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝത്താതി. അയമേതേസം പഹാനക്കമോ.

മഹാവിസയത്താ പന പാകടത്താ ച ഏതേസു കാമുപാദാനം പഠമം ദേസിതം. മഹാവിസയഞ്ഹി തം അട്ഠചിത്തസമ്പയോഗാ. അപ്പവിസയാനി ഇതരാനി ചതുചിത്തസമ്പയോഗാ. യേഭുയ്യേന ച ആലയരാമതായ പജായ പാകടം കാമുപാദാനം, ന ഇതരാനി. കാമുപാദാനവാ വത്ഥുകാമാനം സമധിഗമത്ഥം കോതൂഹലമങ്ഗലാദിബഹുലോ ഹോതി, ന സസ്സതദിട്ഠീതി തദനന്തരം ദിട്ഠുപാദാനം. തം പഭിജ്ജമാനം സീലബ്ബതഅത്തവാദുപാദാനവസേന ദുവിധം ഹോതി. തസ്മിം ദ്വയേ ഗോകിരിയം വാ കുക്കുരകിരിയം വാ ദിസ്വാപി വേദിതബ്ബതോ ഓളാരികന്തി സീലബ്ബതുപാദാനം പഠമം ദേസിതം, സുഖുമത്താ അന്തേ അത്തവാദുപാദാനന്തി അയമേതേസം ദേസനാക്കമോ.

> തണ്ഹാ ച പുരിമസ്സേത്ഥ, ഏകധാ ഹോതി പച്ചയോ;
> സത്തധാ അട്ഠധാ വാപി, ഹോതി സേസത്തയസ്സ സാ.

ഏത്ഥ ച ഏവം ദേസിതേ ഉപാദാനചതുക്കേ പുരിമസ്സ കാമുപാദാനസ്സ കാമതണ്ഹാ ഉപനിസ്സയവസേന ഏകധാവ പച്ചയോ ഹോതി തണ്ഹാഭിനന്ദിതേസു വിസയേസു ഉപ്പത്തിതോ. സേസത്തയസ്സ പന സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതഹേതുവസേന സത്തധാ വാ ഉപനിസ്സയേന സഹ അട്ഠധാ വാപി പച്ചയോ ഹോതി. യദാ ച സാ ഉപനിസ്സയവസേന പച്ചയോ ഹോതി തദാ അസഹജാതാവ ഹോതീതി.

തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനപദനിദ്ദേസോ.

ഭവപദനിദ്ദേസോ

൬൪൪. ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവനിദ്ദേസേ -

> അത്ഥതോ ധമ്മതോ ചേവ, സാത്ഥതോ ഭേദസങ്ഗഹാ;
> യം യസ്സ പച്ചയോ ചേവ, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ ഭവതീതി **ഭവോ**. **ദുവിധേനാ**തി ദ്വീഹി ആകാരേഹി പവത്തിതോതി അത്ഥോ. അഥവാ ദുവിധേനാതി പച്ചത്തേ കരണവചനം, ദുവിധോതി വുത്തം ഹോതി. **അത്ഥീ**തി സംവിജ്ജതി. കമ്മമേവ ഭവോ **കമ്മഭവോ**. ഉപപത്തിയേവ ഭവോ **ഉപപത്തിഭവോ**. ഏത്ഥ ച ഉപപത്തി ഭവതീതി ഭവോ. കമ്മം പന യഥാ സുഖകാരണത്താ "സുഖോ ബുദ്ധാനമുപ്പാദോ"തി (ധ॰ പ॰ ൧൯൪) വുത്തോ, ഏവം ഭവകാരണത്താ ഫലവോഹാരേന ഭവോതി വേദിതബ്ബം. **തത്ഥ കതമോ കമ്മഭവോ**തി തേസു ദ്വീസു ഭവേസു യോ കമ്മഭവോതി വുത്തോ, സോ കതമോതി അത്ഥോ. പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദയോ വുത്തത്ഥാ ഏവ. **സബ്ബ**ന്തി അനവസേസം. ഭവം ഗച്ഛതി ഗമേതി ചാതി **ഭവഗാമി**. ഇമിനാ ലോകുത്തരം പടിക്ഖിപതി. അയഞ്ഹി വട്ടകഥാ, തഞ്ച വിവട്ടനിസ്സിതന്തി. കരീയതീതി കമ്മം.

കാമഭവാദീസു കാമസങ്ഖാതോ ഭവോ **കാമഭവോ**. ഏസ നയോ രൂപാരൂപഭവേസു. സഞ്ഞാവതം ഭവോ, സഞ്ഞാ വാ ഏത്ഥ ഭവേ അത്ഥീതി **സഞ്ഞാഭവോ**. വിപരിയായേന **അസഞ്ഞാഭവോ**. ഓളാരികസഞ്ഞായ അഭാവാ സുഖുമായ ച ഭാവാ നേവ സഞ്ഞാ നാസഞ്ഞാ അസ്മിം ഭവേതി **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാഭവോ**. ഏകേന രൂപക്ഖന്ധേന വോകിണ്ണോ ഭവോ **ഏകവോകാരഭവോ**. ഏകോ വാ വോകാരോ അസ്സ ഭവസ്സാതി ഏകവോകാരഭവോ. ഏസേവ നയോ ചതുവോകാരപഞ്ചവോകാരഭവേസു. **അയം വുച്ചതി ഉപപത്തിഭവോ**തി ഏസ നവവിധോപി ഉപപത്തിഭവോ നാമ വുച്ചതീതി. ഏവം താവേത്ഥ 'അത്ഥതോ' വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ധമ്മതോ' പന ഏത്ഥ ഹി പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ധമ്മതോ തേരസ ചേതനാ, അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ദ്വാദസ, ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ ചതസ്സോ. "സബ്ബമ്പി ഭവഗാമികമ്മ"ന്തി ഏതേന സബ്ബേപേതേ ധമ്മാ ചേതനാ സമ്പയുത്താ വാ കമ്മസങ്ഖാതാ ആചയഗാമിനോ ധമ്മാ സങ്ഗഹിതാ. കാമഭവോ പഞ്ച ഉപാദിന്നക്ഖന്ധാ, തഥാ രൂപഭവോ, അരൂപഭവോ ചത്താരോ, സഞ്ഞാഭവോ ചതുപഞ്ച, അസഞ്ഞാഭവോ ഏകോ ഉപാദിന്നക്ഖന്ധോ, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാഭവോ ചത്താരോ. ഏകവോകാരഭവാദയോ ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധാ ഉപാദിന്നക്ഖന്ധേഹീതി ഏവമേത്ഥ 'ധമ്മതോ'പി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'സാത്ഥതോ'തി യഥാ ച ഭവനിദ്ദേസേ തഥേവ കാമഞ്ച സങ്ഖാരനിദ്ദേസേപി പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദയോവ വുത്താ, ഏവം സന്തേപി പുരിമാ അതീതകമ്മവസേന ഇധ പടിസന്ധിയാ പച്ചയത്താ വുത്താ. ഇമേ പച്ചുപ്പന്നകമ്മവസേന ആയതിം പടിസന്ധിയാ പച്ചയത്താതി പുനവചനം സാത്ഥകമേവ. പുബ്ബേ വാ "തത്ഥ കതമോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ? കുസലചേതനാ കാമാവചരാ"തി ഏവമാദിനാ നയേന ചേതനാവ സങ്ഖാരാതി വുത്താ. ഇധ പന "സബ്ബമ്പി ഭവഗാമികമ്മ"ന്തി വചനതോ ചേതനാസമ്പയുത്താപി. പുബ്ബേ ച വിഞ്ഞാണപച്ചയമേവ കമ്മം സങ്ഖാരാതി വുത്തം, ഇദാനി അസഞ്ഞാഭവനിബ്ബത്തകമ്പി. കിം വാ ബഹുനാ? "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി ഏത്ഥ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദയോവ കുസലാകുസലധമ്മാ വുത്താ. "ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ"തി ഇധ പന ഉപപത്തിഭവസ്സാപി സങ്ഗഹിതത്താ കുസലാകുസലാബ്യാകതാ ധമ്മാ വുത്താ. തസ്മാ സബ്ബഥാപി സാത്ഥകമേവിദം പുനവചനന്തി. ഏവമേത്ഥ 'സാത്ഥതോ'പി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ഭേദസങ്ഗഹാ'തി ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവസ്സ ഭേദതോ ചേവ സങ്ഗഹതോ ച. യഞ്ഹി കാമുപാദാനപച്ചയാ കാമഭവനിബ്ബത്തകം കമ്മം കരിയതി, സോ കമ്മഭവോ. തദഭിനിബ്ബത്താ ഖന്ധാ ഉപപത്തിഭവോ. ഏസ നയോ രൂപാരൂപഭവേസു. ഏവം കാമുപാദാനപച്ചയാ ദ്വേ കാമഭവാ, തദന്തോഗധാവ സഞ്ഞാഭവപഞ്ചവോകാരഭവാ; ദ്വേ രൂപഭവാ, തദന്തോഗധാവ സഞ്ഞാഭവഅസഞ്ഞാഭവഏകവോകാരഭവപഞ്ചവോകാരഭവാ; ദ്വേ അരൂപഭവാ, തദന്തോഗധാവ സഞ്ഞാഭവനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാഭവചതുവോകാരഭവാതി സദ്ധിം അന്തോഗധേഹി ഛ ഭവാ. യഥാ ച കാമുപാദാനപച്ചയാ സദ്ധിം അന്തോഗധേഹി ഛ ഭവാ തഥാ സേസുപാദാനപച്ചയാപീതി ഏവം ഉപാദാനപച്ചയാ ഭേദതോ സദ്ധിം അന്തോഗധേഹി ചതുവീസതി ഭവാ.

സങ്ഗഹതോ പന കമ്മഭവം ഉപപത്തിഭവഞ്ച ഏകതോ കത്വാ കാമുപാദാനപച്ചയാ സദ്ധിം അന്തോഗധേഹി ഏകോ കാമഭവോ, തഥാ രൂപാരൂപഭവാതി തയോ ഭവാ. തഥാ സേസുപാദാനപച്ചയാപീതി ഏവം ഉപാദാനപച്ചയാ സങ്ഗഹതോ സദ്ധിം അന്തോഗധേഹി ദ്വാദസ ഭവാ. അപിച അവിസേസേന ഉപാദാനപച്ചയാ കാമഭവൂപഗം കമ്മം കമ്മഭവോ. തദഭിനിബ്ബത്താ ഖന്ധാ ഉപപത്തിഭവോ. ഏസ നയോ രൂപാരൂപഭവേസു. ഏവം ഉപാദാനപച്ചയാ സദ്ധിം അന്തോഗധേഹി ദ്വേ കാമഭവാ, ദ്വേ രൂപഭവാ, ദ്വേ അരൂപഭവാതി അപരേനപി പരിയായേന സങ്ഗഹതോ ഛ ഭവാ. കമ്മഭവഉപപത്തിഭവഭേദം വാ അനുപഗമ്മ സദ്ധിം അന്തോഗധേഹി കാമഭവാദിവസേന തയോ ഭവാ ഹോന്തി. കാമഭവാദിഭേദഞ്ചാപി അനുപഗമ്മ കമ്മഭവഉപപത്തിഭവവസേന ദ്വേ ഭവാ ഹോന്തി. കമ്മുപപത്തിഭേദഞ്ച അനുപഗമ്മ ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോതി ഭവവസേന ഏകോ ഭവോ ഹോതീതി. ഏവമേത്ഥ ഉപാദാനപച്ചയസ്സ ഭവസ്സ ഭേദസങ്ഗഹാപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'യം യസ്സ പച്ചയോ ചേവാ'തി യഞ്ചേത്ഥ ഉപാദാനം യസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, തതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോതി അത്ഥോ. കിം പനേത്ഥ കസ്സ പച്ചയോ ഹോതി? യം കിഞ്ചി യസ്സ കസ്സചി പച്ചയോ ഹോതിയേവ. ഉമ്മത്തകോ വിയ ഹി പുഥുജ്ജനോ. സോ 'ഇദം യുത്തം, ഇദം അയുത്ത'ന്തി അവിചാരേത്വാ യസ്സ കസ്സചി ഉപാദാനസ്സ വസേന യം കിഞ്ചി ഭവം പത്ഥേത്വാ യം കിഞ്ചി കമ്മം കരോതിയേവ. തസ്മാ യദേകച്ചേ "സീലബ്ബതുപാദാനേന രൂപാരൂപഭവാ ന ഹോന്തീ"തി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. സബ്ബേന പന സബ്ബോ ഹോതീതി ഗഹേതബ്ബം, സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ അനുസ്സവവസേന വാ ദിട്ഠാനുസാരേന വാ "കാമാ നാമേതേ മനുസ്സലോകേ ചേവ ഖത്തിയമഹാസാലകുലാദീസു ഛകാമാവചരദേവലോകേ ച സമിദ്ധാ"തി ചിന്തേത്വാ തേസം അധിഗമത്ഥം അസദ്ധമ്മസവനാദീഹി വഞ്ചിതോ 'ഇമിനാ കമ്മേന കാമാ സമ്പജ്ജന്തീ'തി മഞ്ഞമാനോ കാമുപാദാനവസേന കായദുച്ചരിതാദീനിപി കരോതി. സോ ദുച്ചരിതപാരിപൂരിയാ അപായേ ഉപ്പജ്ജതി; സന്ദിട്ഠികേ വാ പന കാമേ പത്ഥയമാനോ പടിലദ്ധേ വാ ഗോപയമാനോ കാമുപാദാനവസേന കായദുച്ചരിതാദീനിപി കരോതി. സോ ദുച്ചരിതപാരിപൂരിയാ അപായേ ഉപ്പജ്ജതി. തത്രാസ്സ ഉപപത്തിഹേതുഭൂതം കമ്മം കമ്മഭവോ, കമ്മാഭിനിബ്ബത്താ ഖന്ധാ ഉപപത്തിഭവോ സഞ്ഞാഭവപഞ്ചവോകാരഭവാ പന തദന്തോഗധാ ഏവ.

അപരോ പന സദ്ധമ്മസവനാദീഹി ഉപബ്രൂഹിതഞാണോ "ഇമിനാ കമ്മേന കാമാ സമ്പജ്ജന്തീ"തി മഞ്ഞമാനോ കാമുപാദാനവസേന കായസുചരിതാദീനി കരോതി. സോ സുചരിതപാരിപൂരിയാ ദേവേസു വാ മനുസ്സേസു വാ ഉപ്പജ്ജതി. തത്രാസ്സ ഉപപത്തിഹേതുഭൂതം കമ്മം കമ്മഭവോ, കമ്മാഭിനിബ്ബത്താ ഖന്ധാ ഉപപത്തിഭവോ. സഞ്ഞാഭവപഞ്ചവോകാരഭവാ പന തദന്തോഗധാ ഏവ. ഇതി കാമുപാദാനം സപ്പഭേദസ്സ സാന്തോഗധസ്സ കാമഭവസ്സ പച്ചയോ ഹോതി.

അപരോ "രൂപാരൂപഭവേസു തതോ സമിദ്ധതരാ കാമാ"തി സുത്വാ വാ പരികപ്പേത്വാ വാ കാമുപാദാനവസേനേവ രൂപാരൂപസമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ സമാപത്തിബലേന രൂപാരൂപബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജതി. തത്രാസ്സ ഉപപത്തിഹേതുഭൂതം കമ്മം കമ്മഭവോ, കമ്മാഭിനിബ്ബത്താ ഖന്ധാ ഉപപത്തിഭവോ. സഞ്ഞാഅസഞ്ഞാ നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞാഏകവോകാരചതുവോകാരപഞ്ചവോകാരഭവാ പന തദന്തോഗധാ ഏവ. ഇതി കാമുപാദാനം സപ്പഭേദാനം സാന്തോഗധാനം രൂപാരൂപഭവാനമ്പി പച്ചയോ ഹോതി .

അപരോ "അയം അത്താ നാമ കാമാവചരസമ്പത്തിഭവേ വാ രൂപാരൂപഭവാനം വാ അഞ്ഞതരസ്മിം ഉച്ഛിന്നോ സുഉച്ഛിന്നോ ഹോതീ"തി ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഉപാദായ തദുപഗം കമ്മം കരോതി. തസ്സ തം കമ്മം കമ്മഭവോ,

കമ്മാഭിനിബ്ബത്താ ഖന്ധാ ഉപപത്തിഭവോ. സഞ്ഞാഭവാദയോ പന തദന്തോഗധാ ഏവ. ഇതി ദിട്ഠുപാദാനം സപ്പഭേദാനം സാന്തോഗധാനം തിണ്ണമ്പി കാമരൂപാരൂപഭവാനം പച്ചയോ ഹോതി.

അപരോ "അയം അത്താ നാമ കാമാവചരസമ്പത്തിഭവേ വാ രൂപാരൂപഭവാനം വാ അഞ്ഞതരസ്മിം സുഖീ ഹോതി, വിഗതപരിളാഹോ ഹോതീ"തി അത്തവാദുപാദാനേന തദുപഗം കമ്മം കരോതി. തസ്സ തം കമ്മം കമ്മഭവോ, തദഭിനിബ്ബത്താ ഖന്ധാ ഉപപത്തിഭവോ. സഞ്ഞാഭവാദയോ പന തദന്തോഗധാ ഏവ . ഇതി അത്തവാദുപാദാനം സപ്പഭേദാനം സാന്തോഗധാനം തിണ്ണം ഭവാനം പച്ചയോ ഹോതി.

അപരോ "ഇദം സീലബ്ബതം നാമ കാമാവചരസമ്പത്തിഭവേ വാ രൂപാരൂപഭവാനം വാ അഞ്ഞതരസ്മിം പരിപൂരേന്തസ്സ സുഖം പാരിപൂരിം ഗച്ഛതീ"തി സീലബ്ബതുപാദാനവസേന തദുപഗം കമ്മം കരോതി. തസ്സ തം കമ്മം കമ്മഭവോ, തദഭിനിബ്ബത്താ ഖന്ധാ ഉപപത്തിഭവോ. സഞ്ഞാഭവാദയോ പന തദന്തോഗധാ ഏവ. ഇതി സീലബ്ബതുപാദാനമ്പി സപ്പഭേദാനം സാന്തോഗധാനം തിണ്ണം ഭവാനം പച്ചയോ ഹോതീതി ഏവമേത്ഥ യം യസ്സ പച്ചയോ ഹോതി തതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

കിം പനേത്ഥ കസ്സ ഭവസ്സ കഥം പച്ചയോ ഹോതീതി ചേ?

> രൂപാരൂപഭവാനം, ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഉപാദാനം;
> സഹജാതാദീഹിപി തം, കാമഭവസ്സാതി വിഞ്ഞേയ്യം.

രൂപാരൂപഭവാനഞ്ഹി കാമഭവപരിയാപന്നസ്സ ച കാമഭവേ കുസലകമ്മസ്സേവ ഉപപത്തിഭവസ്സ ചേതം ചതുബ്ബിധമ്പി ഉപാദാനം ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ഏകധാ പച്ചയോ ഹോതി. കാമഭവേ അത്തനാ സമ്പയുത്തഅകുസലകമ്മഭവസ്സ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതഹേതുപച്ചയപ്പഭേദേഹി സഹജാതാദീഹി പച്ചയോ ഹോതി. വിപ്പയുത്തസ്സ പന ഉപനിസ്സയപച്ചയേനേവാതി.

ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവപദനിദ്ദേസോ.

ജാതിജരാമരണാദിപദനിദ്ദേസോ

൬൪൨. ഭവപച്ചയാ ജാതിനിദ്ദേസാദീസു ജാതിആദീനം വിനിച്ഛയോ സച്ചവിഭങ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **ഭവോ**തി പനേത്ഥ കമ്മഭവോവ അധിപ്പേതോ. സോ ഹി ജാതിയാ പച്ചയോ, ന ഉപപത്തിഭവോ. സോ പന കമ്മപച്ചയഉപനിസ്സയപച്ചയവസേന ദ്വിധാവ പച്ചയോ ഹോതീതി.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം "ഭവോ ജാതിയാ പച്ചയോ"തി ചേ? ബാഹിരപച്ചയസമത്തേപി ഹീനപണീതതാദിവിസേസദസ്സനതോ. ബാഹിരാനഞ്ഹി ജനകജനേത്തിസുക്കസോണിതാഹാരാദീനം പച്ചയാനം സമത്തേപി സത്താനം യമകാനമ്പി സതം ഹീനപണീതതാദിവിസേസോ ദിസ്സതി. സോ ച ന അഹേതുകോ , സബ്ബദാ ച സബ്ബേസഞ്ച അഭാവതോ; ന കമ്മഭവതോ അഞ്ഞഹേതുകോ, തദഭിനിബ്ബത്തകസത്താനം അജ്ഝത്തസന്താനേ അഞ്ഞസ്സ കാരണസ്സ അഭാവതോതി കമ്മഭവഹേതുകോവ. കമ്മഞ്ഹി സത്താനം ഹീനപണീതാദിവിസേസഹേതു. തേനാഹ ഭഗവാ - "കമ്മം സത്തേ വിഭജതി യദിദം ഹീനപ്പണീതതായാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൮൯). തസ്മാ ജാനിതബ്ബമേതം - "ഭവോ ജാതിയാ പച്ചയോ"തി.

യസ്മാ ച അസതി ജാതിയാ ജരാമരണം നാമ ന ഹോതി, സോകാദയോ ച ധമ്മാ ന ഹോന്തി, ജാതിയാ പന സതി ജരാമരണഞ്ചേവ ജരാമരണസങ്ഖാതദുക്ഖധമ്മഫുട്ഠസ്സ ച ബാലസ്സ ജരാമരണാഭിസമ്ബന്ധാ വാ തേന തേന ദുക്ഖധമ്മേന ഫുട്ഠസ്സ അനഭിസമ്ബന്ധാ വാ സോകാദയോ ച ധമ്മാ ഹോന്തി, തസ്മാ അയം ജാതിജരാമരണസ്സ ചേവ സോകാദീനഞ്ച പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ. സാ പന ഉപനിസ്സയകോടിയാ ഏകധാവ പച്ചയോ ഹോതീതി.

ഭവപച്ചയാ ജാതിആദിപദനിദ്ദേസോ.

൬൪൩. ഏവമേതസ്സാതിആദീനം അത്ഥോ ഉദ്ദേസവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **സങ്ഗതി**ആദീനി സമുദയവേവചനാനേവ.

യസ്മാ പനേത്ഥ സോകാദയോ അവസാനേ വുത്താ, തസ്മാ യാ സാ അവിജ്ജാ "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി ഏവമേതസ്സ ഭവചക്കസ്സ ആദിമ്ഹി വുത്താ, സാ -

> സോകാദീഹി അവിജ്ജാ, സിദ്ധാ ഭവചക്കമവിദിതാദിമിദം;
> കാരകവേദകരഹിതം, ദ്വാദസവിധസുഞ്ഞതാസുഞ്ഞം.

സതതം സമിതം പവത്തതീതി വേദിതബ്ബം. കഥം പനേത്ഥ സോകാദീഹി അവിജ്ജാ സിദ്ധാ? കഥമിദം ഭവചക്കം അവിദിതാദി? കഥം കാരകവേദകരഹിതം? കഥം ദ്വാദസവിധസുഞ്ഞതാസുഞ്ഞന്തി ചേ? ഏത്ഥ ഹി സോകദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ അവിജ്ജായ അവിയോഗിനോ, പരിദേവോ ച നാമ മൂള്ഹസ്സാതി തേസു താവ സിദ്ധേസു സിദ്ധാവ ഹോതി അവിജ്ജാ. അപിച "ആസവസമുദയാ അവിജ്ജാസമുദയോ"തി ഹി വുത്തം. ആസവസമുദയാ ചേതേ സോകാദയോ ഹോന്തി. കഥം? വത്ഥുകാമവിയോഗേ താവ സോകോ കാമാസവസമുദയോ ഹോതി? യഥാഹ -

> "തസ്സ ചേ കാമയാനസ്സ, ഛന്ദജാതസ്സ ജന്തുനോ;
> തേ കാമാ പരിഹായന്തി, സല്ലവിദ്ധോവ രുപ്പതീ"തി. (സു॰ നി॰ ൭൭൩);

യഥാ ചാഹ - "കാമതോ ജായതീ സോകോ"തി (ധ॰ പ॰ ൨൧൫). സബ്ബേപി ചേതേ ദിട്ഠാസവസമുദയാ ഹോന്തി, യഥാഹ - "തസ്സ അഹം രൂപം, മമ രൂപന്തി പരിയുട്ഠട്ഠായിനോ തം രൂപം വിപരിണമതി അഞ്ഞഥാ ഹോതി. തസ്സ രൂപവിപരിണാമഞ്ഞഥാഭാവാ ഉപ്പജ്ജന്തി സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൧). യഥാ ച ദിട്ഠാസവസമുദയാ ഏവം ഭവാസവസമുദയാപി, യഥാഹ - "യേപി തേ ദേവാ ദീഘായുകാ വണ്ണവന്തോ സുഖബഹുലാ ഉച്ചേസു വിമാനേസു ചിരട്ഠിതികാ തേപി തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ യേഭുയ്യേന ഭയം സംവേഗം സന്താസം

ആപജ്ജ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൮; അ॰ നി॰ ൪.൩൩) പഞ്ച പുബ്ബനിമിത്താനി ദിസ്വാ മരണഭയേന സന്തജ്ജിതാനം ദേവാനം വിയാതി. യഥാ ച ഭവാസവസമുദയാ ഏവം അവിജ്ജാസവസമുദയാപി , യഥാഹ - "സ ഖോ സോ, ഭിക്ഖവേ, ബാലോ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ തിവിധം ദുക്ഖദോമനസ്സം പടിസംവേദേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൬).

ഇതി യസ്മാ ആസവസമുദയാ ഏതേ ഹോന്തി, തസ്മാ ഏതേ സിജ്ഝമാനാ അവിജ്ജായ ഹേതുഭൂതേ ആസവേ സാധേന്തി. ആസവേസു ച സിദ്ധേസു പച്ചയഭാവേ ഭാവതോ അവിജ്ജാപി സിദ്ധാവ ഹോതീതി. ഏവം താവേത്ഥ **'സോകാദീഹി അവിജ്ജാ സിദ്ധാ'** ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ.

യസ്മാ പന ഏവം പച്ചയഭാവേ ഭാവതോ അവിജ്ജായ സിദ്ധായ പുന "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ''ന്തി ഏവം ഹേതുഫലപരമ്പരായ പരിയോസാനം നത്ഥി, തസ്മാ തം ഹേതുഫലസമ്ബന്ധവസേന പവത്തം ദ്വാദസങ്ഗം **'ഭവചക്കം അവിദിതാദീ'**തി സിദ്ധം ഹോതി.

ഏവം സതി "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി ഇദം ആദിമത്തകഥനം വിരുജ്ഝതീതി ചേ? നയിദം ആദിമത്തകഥനം, പധാനധമ്മകഥനം പനേതം. തിണ്ണഞ്ഹി വട്ടാനം അവിജ്ജാ പധാനാ. അവിജ്ജാഗ്ഗഹണേന ഹി അവസേസം കിലേസവട്ടഞ്ച കമ്മാദീനി ച ബാലം പലിവേഠേന്തി, സപ്പസിരഗ്ഗഹണേന സേസം സപ്പസരീരം വിയ ബാഹം. അവിജ്ജാസമുച്ഛേദേ പന കതേ തേഹി വിമോക്ഖോ ഹോതി, സപ്പസിരച്ഛേദേ കതേ പലിവേഠിതബാഹാവിമോക്ഖോ വിയ. യഥാഹ - "അവിജ്ജായത്വേവ അസേസവിരാഗനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൧; മഹാവ॰ ൧). ഇതി യം ഗണ്ഹതോ ബന്ധോ മുഞ്ചതോ ച മോക്ഖോ ഹോതി, തസ്സ പധാനധമ്മസ്സ കഥനമിദം, ന ആദിമത്തകഥനന്തി ഏവമിദം ഭവചക്കം അവിദിതാദീതി വേദിതബ്ബം. തയിദം യസ്മാ അവിജ്ജാദീഹി കാരണേഹി സങ്ഖാരാദീനം പവത്തി, തസ്മാ തതോ അഞ്ഞേന "ബ്രഹ്മാ മഹാബ്രഹ്മാ സേട്ഠോ സജിതാ"തി ഏവം പരികപ്പിതേന ബ്രഹ്മാദിനാ വാ സംസാരസ്സ കാരകേന "സോ ഖോ പന മേ അയം അത്താ വദോ വേദേയ്യോ"തി ഏവം പരികപ്പിതേന അത്തനാ വാ സുഖദുക്ഖാനം വേദകേന രഹിതം. ഇതി **'കാരകവേദകരഹിത'**ന്തി വേദിതബ്ബം.

യസ്മാ പനേത്ഥ അവിജ്ജാ ഉദയബ്ബയധമ്മകത്താ ധുവഭാവേന, സംകിലിട്ഠത്താ സംകിലേസികത്താ ച സുഭഭാവേന, ഉദയബ്ബയപടിപീളിതത്താ സുഖഭാവേന, പച്ചയായത്തവുത്തിത്താ വസവത്തനഭൂതേന അത്തഭാവേന ച സുഞ്ഞാ, തഥാ സങ്ഖാരാദീനിപി അങ്ഗാനി; യസ്മാ വാ അവിജ്ജാ ന അത്താ, ന അത്തനോ , ന അത്തനി, ന അത്തവതീ, തഥാ സങ്ഖാരാദീനിപി അങ്ഗാനി; തസ്മാ **'ദ്വാദസവിധസുഞ്ഞതാസുഞ്ഞമിദം'** ഭവചക്കന്തി വേദിതബ്ബം.

ഏവഞ്ച വിദിത്വാ പുന -

തസ്സ അവിജ്ജാതണ്ഹാ, മൂലമതീതാദയോ തയോ കാലാ;
ദ്വേ അട്ഠ ദ്വേ ഏവ ച, സരൂപതോ തേസു അങ്ഗാനി.

തസ്സ ഖോ പനേതസ്സ ഭവചക്കസ്സ അവിജ്ജാ തണ്ഹാ ചാതി ദ്വേ ധമ്മാ മൂലന്തി വേദിതബ്ബാ. തദേതം പുബ്ബന്താഹരണതോ അവിജ്ജാമൂലം വേദനാവസാനം, അപരന്തസന്താനതോ തണ്ഹാമൂലം ജരാമരണാവസാനന്തി ദുവിധം ഹോതി. തത്ഥ പുരിമം ദിട്ഠിചരിതവസേന വുത്തം, പച്ഛിമം തണ്ഹാചരിതവസേന. ദിട്ഠിചരിതാനഞ്ഹി അവിജ്ജാ, തണ്ഹാചരിതാനം തണ്ഹാ സംസാരനായികാ. ഉച്ഛേദദിട്ഠിസമുഗ്ഘാതായ വാ പഠമം, ഫലുപ്പത്തിയാ ഹേതൂനം അനുപച്ഛേദപകാസനതോ; സസ്സതദിട്ഠിസമുഗ്ഘാതായ ദുതിയം, ഉപ്പന്നാനം ജരാമരണപകാസനതോ; ഗബ്ഭസേയ്യകവസേന വാ പുരിമം, അനുപുബ്ബപവത്തിദീപനതോ; ഓപപാതികവസേന പച്ഛിമം സഹുപ്പത്തിദീപനതോ.

അതീതപച്ചുപ്പന്നാനാഗതാ ചസ്സ തയോ കാലാ. തേസു പാളിയം സരൂപതോ ആഗതവസേന അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാ ചാതി ദ്വേ അങ്ഗാനി അതീതകാലാനി , വിഞ്ഞാണാദീനി ഭവാവസാനാനി അട്ഠ പച്ചുപ്പന്നകാലാനി, ജാതി ചേവ ജരാമരണഞ്ച ദ്വേ അനാഗതകാലാനീതി വേദിതബ്ബാനി. പുന -

ഹേതുഫലഹേതുപുബ്ബക-തിസന്ധിചതുഭേദസങ്ഗഹഞ്ചേതം;
വീസതിആകാരാരം, തിവട്ടമനവട്ഠിതം ഭമതി.

ഇതിപി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ സങ്ഖാരാനഞ്ച പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ ച അന്തരാ ഏകോ ഹേതുഫലസന്ധി നാമ. വേദനായ ച തണ്ഹായ ച അന്തരാ ഏകോ ഫലഹേതുസന്ധി നാമ. ഭവസ്സ ച ജാതിയാ ച അന്തരാ ഏകോ ഹേതുഫലസന്ധീതി. ഏവമിദം ഹേതുഫലഹേതുപുബ്ബകതിസന്ധീതി വേദിതബ്ബം. സന്ധീനം ആദിപരിയോസാനവവത്ഥിതാ പനസ്സ ചത്താരോ സങ്ഗഹാ ഹോന്തി, സേയ്യഥിദം - അവിജ്ജാസങ്ഖാരാ ഏകോ സങ്ഗഹോ, വിഞ്ഞാണനാമരൂപസളായതനഫസ്സവേദനാ ദുതിയോ, തണ്ഹുപാദാനഭവാ തതിയോ, ജാതിജരാമരണം ചതുത്ഥോതി. ഏവമിദം ചതുഭേദസങ്ഗഹന്തി വേദിതബ്ബം.

അതീതേ ഹേതവോ പഞ്ച, ഇദാനി ഫലപഞ്ചകം;
ഇദാനി ഹേതവോ പഞ്ച, ആയതിം ഫലപഞ്ചകന്തി.

ഏതേഹി പന വീസതിയാ ആകാരേഹി അരേഹി വീസതിആകാരാരന്തി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **'അതീതേ ഹേതവോ പഞ്ചാ'**തി അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാ ചാതി ഇമേ താവ ദ്വേ വുത്താ ഏവ. യസ്മാ പന അവിദ്വാ പരിതസ്സതി, പരിതസിതോ ഉപാദിയതി, തസ്സ ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, തസ്മാ തണ്ഹുപാദാനഭവാപി ഗഹിതാ ഹോന്തി. തേനാഹ "പുരിമകമ്മഭവസ്മിം മോഹോ അവിജ്ജാ, ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ, നികന്തി തണ്ഹാ, ഉപഗമനം ഉപാദാനം, ചേതനാ ഭവോ, ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ പുരിമകമ്മഭവസ്മിം ഇധ പടിസന്ധിയാ പച്ചയാ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൭).

തത്ഥ **പുരിമകമ്മഭവസ്മി**ന്തി പുരിമേ കമ്മഭവേ, അതീതജാതിയം കമ്മഭവേ കരിയമാനേതി അത്ഥോ. **മോഹോ അവിജ്ജാ**തി യോ തദാ ദുക്ഖാദീസു മോഹോ, യേന മൂള്ഹോ കമ്മം കരോതി, സാ അവിജ്ജാ. **ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ**തി തം കമ്മം കരോതോ പുരിമചേതനായോ, യഥാ 'ദാനം ദസ്സാമീ'തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ മാസമ്പി സംവച്ഛരമ്പി ദാനൂപകരണാനി സജ്ജേന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ പുരിമചേതനായോ. പടിഗ്ഗാഹകാനം പന ഹത്ഥേ ദക്ഖിണം പതിട്ഠാപയതോ ചേതനാ ഭവോതി വുച്ചതി. ഏകാവജ്ജനേസു വാ ഛസു ജവനേസു ചേതനാ ആയൂഹനസങ്ഖാരാ നാമ. സത്തമാ ചേതനാ ഭവോ. യാ കാചി വാ പന ചേതനാ ഭവോ, തംസമ്പയുത്താ ആയൂഹനസങ്ഖാരാ നാമ. **നികന്തി തണ്ഹാ**തി യാ കമ്മം കരോന്തസ്സ തസ്സ ഫലേ ഉപ്പത്തിഭവേ നികാമനാ പത്ഥനാ സാ തണ്ഹാ നാമ. **ഉപഗമനം**

ഉപാദാനന്തി യം കമ്മം ഭവസ്സ പച്ചയഭൂതം; 'ഇദം കത്വാ അസുകസ്മിം നാമ ഠാനേ കാമേ സേവിസ്സാമി ഉച്ഛിജ്ജിസ്സാമീ'തിആദിനാ നയേന പവത്തം ഉപഗമനം ഗഹണം പരാമസനം - ഇദം ഉപാദാനം നാമ. **ചേതനാ ഭവോ**തി ആയൂഹനാവസാനേ വുത്തചേതനാ ഭവോതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

'ഇദാനി ഫലപഞ്ചക'ന്തി വിഞ്ഞാണാദി വേദനാവസാനം പാളിയം ആഗതമേവ. യഥാഹ "ഇധ പടിസന്ധി വിഞ്ഞാണം, ഓക്കന്തി നാമരൂപം, പസാദോ ആയതനം, ഫുട്ഠോ ഫസ്സോ, വേദയിതം വേദനാ ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ഇധൂപപത്തിഭവസ്മിം പുരേകതസ്സ കമ്മസ്സ പച്ചയാ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൭). തത്ഥ **പടിസന്ധി വിഞ്ഞാണ**ന്തി യം ഭവന്തരപടിസന്ധാനവസേന ഉപ്പന്നത്താ പടിസന്ധീതി വുച്ചതി, തം വിഞ്ഞാണം. **ഓക്കന്തി നാമരൂപ**ന്തി യാ ഗബ്ഭേ രൂപാരൂപധമ്മാനം ഓക്കന്തി, ആഗന്ത്വാ പവിസനം വിയ - ഇദം നാമരൂപം. **പസാദോ ആയതന**ന്തി ഇദം ചക്ഖാദിപഞ്ചായതനവസേന വുത്തം. **ഫുട്ഠോ ഫസ്സോ**തി യോ ആരമ്മണം ഫുട്ഠോ ഫുസന്തോ ഉപ്പന്നോ - അയം ഫസ്സോ. **വേദയിതം വേദനാ**തി യം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണേന വാ സളായതനപച്ചയേന വാ ഫസ്സേന സഹുപ്പന്നം വിപാകവേദയിതം, സാ വേദനാതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

'ഇദാനി ഹേതവോ പഞ്ചാ'തി തണ്ഹാദയോ പാളിയം ആഗതാവ തണ്ഹുപാദാനഭവാ. ഭവേ പന ഗഹിതേ തസ്സ പുബ്ബഭാഗാ തംസമ്പയുത്താ വാ സങ്ഖാരാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി, തണ്ഹുപാദാനഗ്ഗഹണേന ച തംസമ്പയുത്താ, യായ വാ മൂള്ഹോ കമ്മം കരോതി സാ അവിജ്ജാ ഗഹിതാവ ഹോതീതി ഏവം പഞ്ച. തേനാഹ "ഇധ പരിപക്കത്താ ആയതനാനം മോഹോ അവിജ്ജാ, ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ, നികന്തി തണ്ഹാ, ഉപഗമനം ഉപാദാനം, ചേതനാ ഭവോ. ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ഇധ കമ്മഭവസ്മിം ആയതിം പടിസന്ധിയാ പച്ചയാ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൭). തത്ഥ **ഇധ പരിപക്കത്താ ആയതനാന**ന്തി പരിപക്കായതനസ്സ കമ്മകരണകാലേ സമ്മോഹോ ദസ്സിതോ. സേസം ഉത്താനമേവ.

'ആയതിം ഫലപഞ്ചക'ന്തി വിഞ്ഞാണാദീനി പഞ്ച. താനി ജാതിഗ്ഗഹണേന വുത്താനി. ജരാമരണം പന തേസംയേവ ജരാമരണം. തേനാഹ "ആയതിം പടിസന്ധി വിഞ്ഞാണം, ഓക്കന്തി നാമരൂപം, പസാദോ ആയതനം, ഫുട്ഠോ ഫസ്സോ, വേദയിതം വേദനാ. ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ആയതിം ഉപപത്തിഭവസ്മിം ഇധ കതസ്സ കമ്മസ്സ പച്ചയാ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൭). ഏവമിദം വീസതിആകാരാരം ഹോതി.

തത്ഥ പുരിമഭവസ്മിം പഞ്ച കമ്മസമ്ഭാരാ, ഏതരഹി പഞ്ച വിപാകസമ്ഭാരാ, ഏതരഹി പഞ്ച കമ്മസമ്ഭാരാ, അനാഗതേ പഞ്ച വിപാകധമ്മാതി ദസ ധമ്മാ കമ്മം, ദസ വിപാകോതി. ദ്വീസു ഠാനേസു കമ്മം കമ്മം നാമ, ദ്വീസു ഠാനേസു വിപാകോ വിപാകോ നാമാതി സബ്ബമ്പേതം ഭവചക്കം പച്ചയാകാരവട്ടം കമ്മഞ്ചേവ കമ്മവിപാകോ ച. തഥാ ദ്വീസു ഠാനേസു കമ്മം കമ്മസങ്ഖേപോ, ദ്വീസു ഠാനേസു വിപാകോ വിപാകസങ്ഖേപോതി സബ്ബമ്പേതം കമ്മസങ്ഖേപോ ചേവ വിപാകസങ്ഖേപോ ച. ദ്വീസു ഠാനേസു കമ്മം കമ്മവട്ടം, ദ്വീസു ഠാനേസു വിപാകോ വിപാകവട്ടന്തി സബ്ബമ്പേതം കമ്മവട്ടഞ്ചേവ വിപാകവട്ടഞ്ച. തഥാ ദ്വീസു ഠാനേസു കമ്മം കമ്മഭവോ, ദ്വീസു ഠാനേസു വിപാകോ വിപാകഭവോതി സബ്ബമ്പേതം കമ്മഭവോ ചേവ വിപാകഭവോ ച. ദ്വീസു ഠാനേസു കമ്മം കമ്മപവത്തം , ദ്വീസു ഠാനേസു വിപാകോ വിപാകപവത്തന്തി സബ്ബമ്പേതം കമ്മപവത്തഞ്ചേവ വിപാകപവത്തഞ്ച. തഥാ ദ്വീസു ഠാനേസു കമ്മം കമ്മസന്തതി, ദ്വീസു വിപാകോ വിപാകസന്തതീതി സബ്ബമ്പേതം കമ്മസന്തതി ചേവ വിപാകസന്തതി ച. ദ്വീസു ഠാനേസു കമ്മം കിരിയാ നാമ, ദ്വീസു വിപാകോ കിരിയാഫലം നാമാതി സബ്ബമ്പേതം കിരിയാ ചേവ കിരിയാഫലഞ്ചാതി.

ഏവം സമുപ്പന്നമിദം സഹേതുകം,
ദുക്ഖം അനിച്ചം ചലമിത്തരദ്ധുവം;
ധമ്മേഹി ധമ്മാ പഭവന്തി ഹേതുസോ,
ന ഹേത്ഥ അത്താവ പരോവ വിജ്ജതി.

ധമ്മാ ധമ്മേ സഞ്ജനേന്തി, ഹേതുസമ്ഭാരപച്ചയാ;
ഹേതൂനഞ്ച നിരോധായ, ധമ്മോ ബുദ്ധേന ദേസിതോ;
ഹേതൂസു ഉപരുദ്ധേസു, ഛിന്നം വട്ടം ന വട്ടതി.

ഏവം ദുക്ഖന്തകിരിയായ, ബ്രഹ്മചരിയീധ വിജ്ജതി;
സത്തേ ച നൂപലബ്ഭന്തേ, നേവുച്ഛേദോ ന സസ്സതം.

തിവട്ടമനവട്ഠിതം ഭമതീതി ഏത്ഥ പന സങ്ഖാരഭവാ കമ്മവട്ടം, അവിജ്ജാതണ്ഹൂപാദാനാനി കിലേസവട്ടം, വിഞ്ഞാണനാമരൂപസളായതനഫസ്സവേദനാ വിപാകവട്ടന്തി ഇമേഹി തീഹി വട്ടേഹി തിവട്ടമിദം ഭവചക്കം യാവ കിലേസവട്ടം ന ഉപച്ഛിജ്ജതി താവ അനുപച്ഛിന്നപച്ചയത്താ അനവട്ഠിതം പുനപ്പുനം പരിവട്ടനതോ ഭമതിയേവാതി വേദിതബ്ബം.

തയിദമേവം ഭമമാനം -

സച്ചപ്പഭവതോ കിച്ചാ, വാരണാ ഉപമാഹി ച;
ഗമ്ഭീരനയഭേദാ ച, വിഞ്ഞാതബ്ബം യഥാരഹം.

തത്ഥ യസ്മാ കുസലാകുസലകമ്മം അവിസേസേന സമുദയസച്ചന്തി സച്ചവിഭങ്ഗേ വുത്തം, തസ്മാ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതി അവിജ്ജായ സങ്ഖാരാ ദുതിയസച്ചപ്പഭവം ദുതിയസച്ചം, സങ്ഖാരേഹി വിഞ്ഞാണം ദുതിയസച്ചപ്പഭവം പഠമസച്ചം, വിഞ്ഞാണാദീഹി നാമരൂപാദീനി വിപാകവേദനാപരിയോസാനാനി പഠമസച്ചപ്പഭവം പഠമസച്ചം, വേദനായ തണ്ഹാ പഠമസച്ചപ്പഭവം ദുതിയസച്ചം, തണ്ഹായ ഉപാദാനം ദുതിയസച്ചപ്പഭവം ദുതിയസച്ചം, ഉപാദാനതോ ഭവോ ദുതിയസച്ചപ്പഭവം പഠമദുതിയസച്ചദ്വയം, ഭവതോ ജാതി ദുതിയസച്ചപ്പഭവം പഠമസച്ചം, ജാതിയാ ജരാമരണം പഠമസച്ചപ്പഭവം പഠമസച്ചന്തി. ഏവം താവിദം **'സച്ചപ്പഭവതോ'** വിഞ്ഞാതബ്ബം യഥാരഹം.

യസ്മാ പനേത്ഥ അവിജ്ജാ വത്ഥൂസു ച സത്തേ സമ്മോഹേതി പച്ചയോ ച ഹോതി സങ്ഖാരാനം പാതുഭാവായ, തഥാ സങ്ഖാരാ സങ്ഖതഞ്ച അഭിസങ്ഖരോന്തി പച്ചയാ ച ഹോന്തി വിഞ്ഞാണസ്സ, വിഞ്ഞാണമ്പി വത്ഥുഞ്ച പടിജാനാതി പച്ചയോ ച ഹോതി നാമരൂപസ്സ, നാമരൂപമ്പി അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച ഉപത്ഥമ്ഭേതി പച്ചയോ ച ഹോതി സളായതനസ്സ, സളായതനമ്പി സവിസയേ ച വത്തതി പച്ചയോ ച ഹോതി ഫസ്സസ്സ, ഫസ്സോപി ആരമ്മണഞ്ച ഫുസതി

പച്ചയോ ച ഹോതി വേദനായ, വേദനാപി ആരമ്മണരസഞ്ച അനുഭവതി പച്ചയോ ച ഹോതി തണ്ഹായ, തണ്ഹാപി രജ്ജനീയേ ച ധമ്മേ രജ്ജതി പച്ചയോ ച ഹോതി ഉപാദാനസ്സ, ഉപാദാനമ്പി ഉപാദാനീയേ ച ധമ്മേ ഉപാദിയതി പച്ചയോ ച ഹോതി ഭവസ്സ, ഭവോപി നാനാഗതീസു ച വിക്ഖിപതി പച്ചയോ ച ഹോതി ജാതിയാ, ജാതിപി ഖന്ധേ ച ജനേതി തേസം അഭിനിബ്ബത്തിഭാവേന പവത്തതാ പച്ചയോ ച ഹോതി ജരാമരണസ്സ, ജരാമരണമ്പി ഖന്ധാനം പാകഭേദഭാവഞ്ച അധിതിട്ഠതി പച്ചയോ ച ഹോതി ഭവന്തരപാതുഭാവായ സോകാദീനം അധിട്ഠാനത്താ, തസ്മാ സബ്ബപദേസു ദ്വിധാ പവത്ത**'കിച്ചതോ'**പി ഇദം വിഞ്ഞാതബ്ബം യഥാരഹം.

യസ്മാ ചേത്ഥ "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി ഇദം കാരകദസ്സനനിവാരണം, "സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ"ന്തി അത്തസങ്കന്തിദസ്സനനിവാരണം, "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി അത്താതിപരികപ്പിതവത്ഥുഭേദദസ്സനതോ ഘനസഞ്ഞാനിവാരണം, "നാമരൂപപച്ചയാ സളായതന"ന്തിആദീസു "അത്താ പസ്സതി...പേ... വിജാനാതി ഫുസതി വേദയതി തണ്ഹിയതി ഉപാദിയതി ഭവതി ജായതി ജീയതി മീയതീ"തി ഏവമാദിദസ്സനനിവാരണം, തസ്മാ മിച്ഛാദസ്സന**നിവാരണതോ**പേതം ഭവചക്കം 'നിവാരണതോ' വിഞ്ഞാതബ്ബം യഥാരഹം.

യസ്മാ പനേത്ഥ സലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണവസേന ധമ്മാനം അദസ്സനതോ അന്ധോ വിയ അവിജ്ജാ , അന്ധസ്സ ഉപക്ഖലനം വിയ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, ഉപക്ഖലിതസ്സ പതനം വിയ സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, പതിതസ്സ ഗണ്ഡപാതുഭാവോ വിയ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം, ഗണ്ഡഭേദപീളകാ വിയ നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനം, ഗണ്ഡപീളകാഘട്ടനം വിയ സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ, ഘട്ടനദുക്ഖം വിയ ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, ദുക്ഖസ്സ പടികാരാഭിലാസോ വിയ വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, പടികാരാഭിലാസേന അസപ്പായഗ്ഗഹണം വിയ തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദിന്നഅസപ്പായാലേപനം വിയ ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, അസപ്പായാലേപനേന ഗണ്ഡവികാരപാതുഭാവോ വിയ ഭവപച്ചയാ ജാതി, ഗണ്ഡവികാരതോ ഗണ്ഡഭേദോ വിയ ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണം.

യസ്മാ വാ പനേത്ഥ അവിജ്ജാ അപ്പടിപത്തിമിച്ഛാപടിപത്തിഭാവേന സത്തേ അഭിഭവതി പടലം വിയ അക്ഖീനി, തദഭിഭൂതോ ച ബാലോ പോനോബ്ഭവികേഹി സങ്ഖാരേഹി അത്താനം വേഠേതി കോസകാരകിമി വിയ കോസപ്പദേസേഹി, സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹിതം വിഞ്ഞാണം ഗതീസു പതിട്ഠം ലഭതി പരിണായകപരിഗ്ഗഹിതോ വിയ രാജകുമാരോ രജ്ജേ, ഉപപത്തിനിമിത്തം പരികപ്പനതോ വിഞ്ഞാണം പടിസന്ധിയം അനേകപ്പകാരം നാമരൂപം അഭിനിബ്ബത്തേതി മായാകാരോ വിയ മായം, നാമരൂപേ പതിട്ഠിതം സളായതനം വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം പാപുണാതി സുഭൂമിയം പതിട്ഠിതോ വനപ്പഗുമ്ബോ വിയ, ആയതനഘട്ടനതോ ഫസ്സോ ജായതി അരണീസഹിതാഭിമദ്ദനതോ അഗ്ഗി വിയ, ഫസ്സേന ഫുട്ഠസ്സ വേദനാ പാതുഭവതി അഗ്ഗിനാ ഫുട്ഠസ്സ ഡാഹോ വിയ, വേദയമാനസ്സ തണ്ഹാ വഡ്ഢതി ലോണൂദകം പിവതോ പിപാസാ വിയ, തസിതോ ഭവേസു അഭിലാസം കരോതി പിപാസിതോ വിയ പാനീയേ, തദസ്സുപാദാനം ഉപാദാനേന ഭവം ഉപാദിയതി ആമിസലോഭേന മച്ഛോ ബളിസം വിയ, ഭവേ സതി ജാതി ഹോതി ബീജേ സതി അങ്കുരോ വിയ, ജാതസ്സ അവസ്സം ജരാമരണം ഉപ്പന്നസ്സ രുക്ഖസ്സ പതനം വിയ, തസ്മാ ഏവം **'ഉപമാഹി'** പേതം ഭവചക്കം വിഞ്ഞാതബ്ബം യഥാരഹം.

യസ്മാ ച ഭഗവതാ അത്ഥതോപി ധമ്മതോപി ദേസനാതോപി പടിവേധതോപി ഗമ്ഭീരഭാവം സന്ധായ "ഗമ്ഭീരോ ചായം, ആനന്ദ, പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഗമ്ഭീരാവഭാസോ ചാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൫; സം॰ നി॰ ൨.൬൦) വുത്തം, തസ്മാ **'ഗമ്ഭീരഭേദതോ'**പേതം ഭവചക്കം വിഞ്ഞാതബ്ബം യഥാരഹം.

തത്ഥ യസ്മാ ന ജാതിതോ ജരാമരണം ന ഹോതി, ന ച ജാതിം വിനാ അഞ്ഞതോ ഹോതി, ഇത്ഥഞ്ച ജാതിതോ സമുദാഗച്ഛതീതി ഏവം ജാതിപച്ചയസമുദാഗതട്ഠസ്സ ദുരവബോധനീയതോ ജരാമരണസ്സ ജാതിപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ ഗമ്ഭീരോ, തഥാ ജാതിയാ ഭവപച്ചയ...പേ... സങ്ഖാരാനം അവിജ്ജാപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ ഗമ്ഭീരോ, തസ്മാ ഇദം ഭവചക്കം അത്ഥഗമ്ഭീരന്തി. അയം താവേത്ഥ **'അത്ഥഗമ്ഭീരതാ'** ഹേതുഫലഞ്ഹി അത്ഥോതി വുച്ചതി, യഥാഹ "ഹേതുഫലേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ"തി (വിഭ॰ ൭൨൦).

യസ്മാ പന യേനാകാരേന യദവത്ഥാ ച അവിജ്ജാ തേസം തേസം സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ ഹോതി, തസ്സ ദുരവബോധനീയതോ അവിജ്ജായ സങ്ഖാരാനം പച്ചയട്ഠോ ഗമ്ഭീരോ, തഥാ സങ്ഖാരാനം...പേ... ജാതിയാ ജരാമരണസ്സ പച്ചയട്ഠോ ഗമ്ഭീരോ, തസ്മാ ഇദം ഭവചക്കം ധമ്മഗമ്ഭീരന്തി അയമേത്ഥ **'ധമ്മഗമ്ഭീരതാ'** ഹേതുനോ ഹി ധമ്മോതി നാമം, യഥാഹ "ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തി.

യസ്മാ ചസ്സ തേന തേന കാരണേന തഥാ തഥാ പവത്തേതബ്ബത്താ ദേസനാപി ഗമ്ഭീരാ, ന തത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതോ അഞ്ഞം ഞാണം പതിട്ഠം ലഭതി, തഥാ ഹേതം കത്ഥചി സുത്തേ അനുലോമതോ, കത്ഥചി പടിലോമതോ; കത്ഥചി അനുലോമപടിലോമതോ, കത്ഥചി വേമജ്ഝതോ പട്ഠായ അനുലോമതോ വാ പടിലോമതോ വാ, കത്ഥചി തിസന്ധിചതുസങ്ഖേപം, കത്ഥചി ദ്വിസന്ധിതിസങ്ഖേപം, കത്ഥചി ഏകസന്ധിദ്വിസങ്ഖേപം ദേസിതം, തസ്മാ ഇദം ഭവചക്കം ദേസനാഗമ്ഭീരന്തി അയം **ദേസനാഗമ്ഭീരതാ**.

യസ്മാ പനേത്ഥ യോ അവിജ്ജാദീനം സഭാവോ, യേന പടിവിദ്ധേന അവിജ്ജാദയോ ധമ്മാ സലക്ഖണതോ പടിവിദ്ധാ ഹോന്തി, സോ ദുപ്പരിയോഗാഹത്താ ഗമ്ഭീരോ, തസ്മാ ഇദം ഭവചക്കം പടിവേധഗമ്ഭീരം. തഥാ ഹേത്ഥ അവിജ്ജായ അഞ്ഞാണാദസ്സനസച്ചാസമ്പടിവേധട്ഠോ ഗമ്ഭീരോ, സങ്ഖാരാനം അഭിസങ്ഖരണായൂഹനസരാഗവിരാഗട്ഠോ, വിഞ്ഞാണസ്സ സുഞ്ഞതഅബ്യാപാരഅസങ്കന്തിപടിസന്ധിപാതുഭാവട്ഠോ , നാമരൂപസ്സ ഏകുപ്പാദവിനിബ്ഭോഗാവിനിബ്ഭോഗനമനരുപ്പനട്ഠോ, സളായതനസ്സ അധിപതിലോകദ്വാരഖേത്തവിസയവിസയീഭാവട്ഠോ, ഫസ്സസ്സ ഫുസനസങ്ഘട്ടനസങ്ഗതിസന്നിപാതട്ഠോ, വേദനായ ആരമ്മണരസാനുഭവനസുഖദുക്ഖമജ്ഝത്തഭാവനിജ്ജീവവേദയിതട്ഠോ, തണ്ഹായ അഭിനന്ദിതജ്ഝോസാനസരിതാലതാനദീതണ്ഹാസമുദ്ദദുപ്പൂരണട്ഠോ, ഉപാദാനസ്സ ആദാനഗ്ഗഹണാഭിനിവേസപരാമാസദുരതിക്കമനട്ഠോ, ഭവസ്സ ആയൂഹനാഭിസങ്ഖരണയോനിഗതിഠിതിനിവാസേസു ഖിപനട്ഠോ, ജാതിയാ ജാതിസഞ്ജാതിഓക്കന്തിനിബ്ബത്തിപാതുഭാവട്ഠോ, ജരാമരണസ്സ ഖയവയഭേദവിപരിണാമട്ഠോ ഗമ്ഭീരോതി അയമേത്ഥ **പടിവേധഗമ്ഭീരതാ**.

യസ്മാ പനേത്ഥ ഏകത്തനയോ, നാനത്തനയോ, അബ്യാപാരനയോ, ഏവംധമ്മതാനയോതി ചത്താരോ അത്ഥനയാ ഹോന്തി , തസ്മാ **'നയഭേദതോ'**പേതം ഭവചക്കം വിഞ്ഞാതബ്ബം യഥാരഹം. തത്ഥ "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ,

സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ''ന്തി ഏവം ബീജസ്സ അങ്കുരാദിഭാവേന രുക്ഖഭാവപ്പത്തി വിയ സന്താനാനുപച്ഛേദോ **'ഏകത്തനയോ'** നാമ; യം സമ്മാ പസ്സന്തോ ഹേതുഫലസമ്ബന്ധേന പവത്തമാനസ്സ സന്താനസ്സ അനുപച്ഛേദാവബോധതോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം പജഹതി, മിച്ഛാ പസ്സന്തോ ഹേതുഫലസമ്ബന്ധേന പവത്തമാനസ്സ സന്താനാനുപച്ഛേദസ്സ ഏകത്തഗ്ഗഹണതോ സസ്സതദിട്ഠിം ഉപാദിയതി.

അവിജ്ജാദീനം പന യഥാസകലക്ഖണവവത്ഥാനം **'നാനത്തനയോ'** നാമ; യം സമ്മാ പസ്സന്തോ നവനവാനം ഉപ്പാദദസ്സനതോ സസ്സതദിട്ഠിം പജഹതി, മിച്ഛാ പസ്സന്തോ ഏകസന്താനപതിതസ്സ ഭിന്നസന്താനസ്സേവ നാനത്തഗ്ഗഹണതോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഉപാദിയതി.

അവിജ്ജായ 'സങ്ഖാരാ മയാ ഉപ്പാദേതബ്ബാ', സങ്ഖാരാനം വാ 'വിഞ്ഞാണം അമ്ഹേഹീ'തി ഏവമാദിബ്യാപാരാഭാവോ **'അബ്യാപാരനയോ'** നാമ; യം സമ്മാ പസ്സന്തോ കാരകസ്സ അഭാവാവബോധതോ അത്തദിട്ഠിം പജഹതി, മിച്ഛാ പസ്സന്തോ യോ അസതിപി ബ്യാപാരേ അവിജ്ജാദീനം സഭാവനിയമസിദ്ധോ ഹേതുഭാവോ തസ്സ അഗ്ഗഹണതോ അകിരിയദിട്ഠിം ഉപാദിയതി.

അവിജ്ജാദീഹി പന കാരണേഹി സങ്ഖാരാദീനംയേവ സമ്ഭവോ ഖീരാദീഹി ദധിആദീനം വിയ, ന അഞ്ഞേസന്തി അയം **'ഏവംധമ്മതാനയോ'** നാമ; യം സമ്മാ പസ്സന്തോ പച്ചയാനുരൂപതോ ഫലാവബോധതോ അഹേതുകദിട്ഠിഞ്ച അകിരിയദിട്ഠിഞ്ച പജഹതി, മിച്ഛാ പസ്സന്തോ പച്ചയാനുരൂപം ഫലപ്പവത്തിം അഗ്ഗഹേത്വാ യതോ കുതോചി യസ്സ കസ്സചി അസമ്ഭവഗ്ഗഹണതോ അഹേതുകദിട്ഠിഞ്ചേവ നിയതവാദഞ്ച ഉപാദിയതീതി ഏവമിദം ഭവചക്കം -

> സച്ചപ്പഭവതോ കിച്ചാ, വാരണാ ഉപമാഹി ച;
> ഗമ്ഭീരനയഭേദാ ച, വിഞ്ഞാതബ്ബം യഥാരഹം.

ഇദഞ്ഹി ഗമ്ഭീരതോ അഗാധം നാനാനയഗ്ഗഹണതോ ദുരഭിയാനം ഞാണാസിനാ സമാധിപവരസിലായം സുനിസിതേന -

> ഭവചക്കമപദാലേത്വാ ,
> അസനിവിചക്കമിവ നിച്ചനിമ്മഥനം;
> സംസാരഭയമതീതോ,
> ന കോചി സുപിനന്തരേപ്യത്ഥി.

വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ - ''ഗമ്ഭീരോ ചായം, ആനന്ദ, പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഗമ്ഭീരാവഭാസോ ച. ഏതസ്സ, ആനന്ദ, ധമ്മസ്സ അനനുബോധാ അപ്പടിവേധാ ഏവമയം പജാ തന്താകുലകജാതാ കുലഗണ്ഠികജാതാ മുഞ്ജപബ്ബജഭൂതാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം സംസാരം നാതിവത്തതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൫; സം॰ നി॰ ൨.൬൦). തസ്മാ അത്തനോ വാ പരേസം വാ ഹിതായ സുഖായ പടിപന്നോ അവസേസകിച്ചാനി പഹായ -

> ഗമ്ഭീരേ പച്ചയാകാര-പ്പഭേദേ ഇധ പണ്ഡിതോ;
> യഥാ ഗാധം ലഭേഥേവ-മനുയുഞ്ജേ സദാ സതോതി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൨൪൩. ഏവം മഹാപഥവിം പത്ഥരന്തോ വിയ ആകാസം വിത്ഥാരയന്തോ വിയ ച സബ്ബധമ്മേസു അപ്പടിഹതഞാണോ സത്ഥാ സുത്തന്തഭാജനീയേ നിഗ്ഗണ്ഠിം നിജ്ജടം പച്ചയാകാരം നാനാചിത്തവസേന ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ ന കേവലം അയം പച്ചയാകാരോ നാനാചിത്തേസുയേവ ഹോതി, ഏകചിത്തേപി ഹോതിയേവ, തസ്മാ അഭിധമ്മഭാജനീയവസേന ഏകചിത്തക്ഖണികം പച്ചയാകാരം നാനപ്പകാരതോ ദസ്സേതും **അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോതി**ആദിനാ നയേന മാതികം താവ ഠപേസി. ഏവം ഠപിതായ പന മാതികായ -

> അവിജ്ജാദീഹി മൂലേഹി, നവ മൂലപദാ നവ;
> നയാ തത്ഥ ചതുക്കാനി, വാരഭേദഞ്ച ദീപയേ.

തത്രായം ദീപനാ - ഏത്ഥ ഹി അവിജ്ജാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണനാമഛട്ഠായതനഫസ്സവേദനാതണ്ഹാഉപാദാനപ്പഭേദേഹി അവിജ്ജാദീഹി നവഹി മൂലപദേഹി അവിജ്ജാദികോ, സങ്ഖാരാദികോ, വിഞ്ഞാണാദികോ, നാമാദികോ, ഛട്ഠായതനാദികോ, ഫസ്സാദികോ, വേദനാദികോ, തണ്ഹാദികോ, ഉപാദാനാദികോതി ഇമേ നവ മൂലപദാ നവ നയാ ഹോന്തി.

തേസു യോ താവ അയം അവിജ്ജാദികോ നയോ, തത്ഥ പച്ചയചതുക്കം, ഹേതുചതുക്കം, സമ്പയുത്തചതുക്കം, അഞ്ഞമഞ്ഞചതുക്കന്തി ചത്താരി ചതുക്കാനി ഹോന്തി. യഥാ ചേത്ഥ ഏവം സേസേസുപീതി ഏകേകസ്മിം നയേ ചതുന്നം ചതുന്നം ചതുക്കാനം വസേന ഛത്തിംസ ചതുക്കാനി. തത്ഥ ഏകേകേന ചതുക്കേന ചതുന്നം ചതുന്നം വാരാനം സങ്ഗഹിതത്താ ചതുന്നമ്പി ചതുക്കാനം വസേന ഏകേകസ്മിം നയേ സോളസ സോളസ വാരാതി ചതുചത്താലീസാധികം വാരസതം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

ക. പച്ചയചതുക്കം

തത്ഥ യദേതം സബ്ബപഠമേ അവിജ്ജാമൂലകേ നയേ പച്ചയചതുക്കം, തസ്മിം പഠമോ നാമരൂപട്ഠാനേ നാമസ്സ, സളായതനട്ഠാനേ ഛട്ഠായതനസ്സ ച വുത്തത്താ അപരിപുണ്ണഅങ്ഗദ്വയയുത്തോ ദ്വാദസങ്ഗികവാരോ നാമ. ദുതിയോ നാമരൂപട്ഠാനേ നാമസ്സേവ, സളായതനട്ഠാനേ ച ന കസ്സചി വുത്തത്താ അപരിപുണ്ണഏകങ്ഗയുത്തോ ഏകാദസങ്ഗികവാരോ നാമ. തതിയോ സളായതനട്ഠാനേ ഛട്ഠായതനസ്സ വുത്തത്താ പരിപുണ്ണേഏകങ്ഗയുത്തോ ദ്വാദസങ്ഗികവാരോ നാമ. ചതുത്ഥോ പന പരിപുണ്ണദ്വാദസങ്ഗികോയേവ.

തത്ഥ സിയാ - അയമ്പി ഛട്ഠായതനപച്ചയാ ഫസ്സോതി വുത്തത്താ അപരിപുണ്ണേകങ്ഗയുത്തോയേവാതി? ന, തസ്സ അനങ്ഗത്താ. ഫസ്സോയേവ ഹേത്ഥ അങ്ഗം, ന ഛട്ഠായതനം. തസ്മാ തസ്സ അനങ്ഗത്താ നായം അപരിപുണ്ണേകങ്ഗയുത്തോതി. അട്ഠകഥായം പന വുത്തം - "പഠമോ സബ്ബസങ്ഗാഹികട്ഠേന , ദുതിയോ പച്ചയവിസേസട്ഠേന, തതിയോ ഗബ്ഭസേയ്യകസത്താനം വസേന, ചതുത്ഥോ ഓപപാതികസത്താനം വസേന ഗഹിതോ. തഥാ പഠമോ സബ്ബസങ്ഗാഹികട്ഠേന, ദുതിയോ പച്ചയവിസേസട്ഠേന, തതിയോ അപരിപുണ്ണായതനവസേന, ചതുത്ഥോ പരിപുണ്ണായതനവസേന ഗഹിതോ. തഥാ പഠമോ സബ്ബസങ്ഗാഹികട്ഠേന, ദുതിയോ മഹാനിദാനസുത്തന്തവസേന (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൭ ആദയോ), തതിയോ രൂപഭവവസേന, ചതുത്ഥോ കാമഭവവസേന ഗഹിതോ"തി.

തത്ഥ പഠമോ ഇമേസു ദുതിയാദീസു തീസു വാരേസു ന കത്ഥചി ന പവിസതീതി സബ്ബസങ്ഗാഹികോതി വുത്തോ. സേസാനം വിസേസോ പരതോ ആവിഭവിസ്സതി. തസ്സാവിഭാവത്ഥം -

യം യത്ഥ അഞ്ഞഥാ വുത്തം, അവുത്തഞ്ചാപി യം യഹിം;
യം യഥാ പച്ചയോ യസ്സ, തം സബ്ബമുപലക്ഖയേ.

തത്രായം നയോ - അവിസേസേന താവ ചതൂസുപി ഏതേസു സുത്തന്തഭാജനിയേ വിയ സങ്ഖാരാതി അവത്വാ സങ്ഖാരോതി വുത്തം, തം കസ്മാതി? ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ. തത്ര ഹി നാനാചിത്തക്ഖണികോ പച്ചയാകാരോ വിഭത്തോ. ഇധ ഏകചിത്തക്ഖണികോ ആരദ്ധോ. ഏകചിത്തക്ഖണേ ച ബഹൂ ചേതനാ ന സന്തീതി സങ്ഖാരാതി അവത്വാ സങ്ഖാരോതി വുത്തം.

പഠമവാരേ പനേത്ഥ ഏകചിത്തക്ഖണപരിയാപന്നധമ്മസങ്ഗഹണതോ സബ്ബട്ഠാനസാധാരണതോ ച രൂപം ഛഡ്ഡേത്വാ "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമ"ന്ത്വേവ വുത്തം. തഞ്ഹി ഏകചിത്തക്ഖണപരിയാപന്നം സബ്ബട്ഠാനസാധാരണഞ്ച, ന കത്ഥചി വിഞ്ഞാണപ്പവത്തിട്ഠാനേ ന പവത്തതി. യസ്മാ ച ഏകചിത്തക്ഖണപരിയാപന്നോ ഏകോവേത്ഥ ഫസ്സോ, തസ്മാ തസ്സാനുരൂപം പച്ചയഭൂതം ആയതനം ഗണ്ഹന്തോ സളായതനട്ഠാനേ "നാമപച്ചയാ ഛട്ഠായതന"ന്തി ഏകം മനായതനംയേവ ആഹ. തഞ്ഹി ഏകസ്സ അകുസലഫസ്സസ്സ അനുരൂപം പച്ചയഭൂതം. കാമഞ്ചേതം സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണന്തി ഏത്ഥാപി വുത്തം, ഹേതുഫലവിസേസദസ്സനത്ഥം പന അങ്ഗപുണ്ണത്ഥഞ്ച പുന ഇധ ഗഹിതം. തത്ര ഹി ഏതസ്സ വിസേസേന സങ്ഖാരോ ഹേതു, അവിസേസേന നാമം ഫലം. ഇധ പനസ്സ അവിസേസേന നാമം ഹേതു, വിസേസേന ഫസ്സോ ഫലന്തി. സോകാദയോ പന യസ്മാ സബ്ബേ ഏകചിത്തക്ഖണേ ന സമ്ഭവന്തി, സബ്ബസ്മിഞ്ച ചിത്തപ്പവത്തിട്ഠാനേ ചേവ ചിത്തേ ച ന പവത്തന്തി, തസ്മാ ന ഗഹിതാ. ജാതിജരാമരണാനി പന അചിത്തക്ഖണമത്താനിപി സമാനാനി ചിത്തക്ഖണേ അന്തോഗധത്താ അങ്ഗപരിപൂരണത്ഥം ഗഹിതാനി. ഏവം താവേത്ഥ **'യം അഞ്ഞഥാ വുത്തം. യഞ്ച അവുത്തം'** തം വേദിതബ്ബം.

യം പനേത്ഥ ഇതോ പരേസു വാരേസു വുത്തം, തസ്സത്ഥോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. യസ്മിം യസ്മിം പന വാരേ യോ യോ വിസേസോ ആഗതോ, തം തം തത്ഥ തത്ഥേവ പകാസയിസ്സാമ.

'യം യഥാ പച്ചയോ യസ്സാ'തി ഏത്ഥ പന സങ്ഖാരസ്സ അവിജ്ജാ സമ്പയുത്തധമ്മസാധാരണേഹി സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി ഛഹി ഹേതുപച്ചയേന ചാതി സത്തധാ പച്ചയോ. തത്ഥ യസ്മാ പരതോ ഹേതുചതുക്കാദീനി തീണി ചതുക്കാനി അവിഗതസമ്പയുത്തഅഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയവസേന വുത്താനി, തസ്മാ ഇധ താനി അപനേത്വാ അവസേസാനം വസേന അവിജ്ജാ സങ്ഖാരസ്സ ചതുധാ പച്ചയോതി വേദിതബ്ബോ.

സങ്ഖാരോ വിഞ്ഞാണസ്സ സാധാരണേഹി ഛഹി, കമ്മാഹാരപച്ചയേഹി ചാതി അട്ഠധാ പച്ചയോ. ഇധ പന തേയേവ തയോ അപനേത്വാ പഞ്ചധാ. വിഞ്ഞാണം നാമസ്സ സാധാരണേഹി ഛഹി, ഇന്ദ്രിയാഹാരാധിപതീഹി ചാതി നവധാ. ഇധ പന തയോ അപനേത്വാ ഛധാ. നാമം ഛട്ഠായതനസ്സ സാധാരണേഹി ഛഹി. കിഞ്ചി പനേത്ഥ അധിപതിപച്ചയേന, കിഞ്ചി ആഹാരപച്ചയാദീഹീതി അനേകധാ. ഇധ പന തേയേവ തയോ അപനേത്വാ തിധാ ചതുധാ പഞ്ചധാ വാ. ഛട്ഠായതനം ഫസ്സസ്സ യഥാ വിഞ്ഞാണം നാമസ്സ. ഏവം ഫസ്സോ വേദനായ സാധാരണേഹി ഛഹി ആഹാരപച്ചയേന ചാതി സത്തധാ. ഇധ പന തേയേവ തയോ അപനേത്വാ ചതുധാ. വേദനാ തണ്ഹായ സാധാരണേഹി ഛഹി ഝാനിന്ദ്രിയപച്ചയേഹി ചാതി അട്ഠധാ. ഇധ പന തേയേവ തയോ അപനേത്വാ പഞ്ചധാ. തണ്ഹാ ഉപാദാനസ്സ, യഥാ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരസ്സ. ഏവം ഉപാദാനം ഭവസ്സ സാധാരണേഹി ഛഹി മഗ്ഗപച്ചയേന ചാതി സത്തധാ. ഇധ പന തേയേവ തയോ അപനേത്വാ ചതുധാ. ഭവോ ജാതിയാ, യസ്മാ ജാതീതി ഇധ സങ്ഖതലക്ഖണം അധിപ്പേതം, തസ്മാ പരിയായേന ഉപനിസ്സയപച്ചയേനേവ പച്ചയോ. തഥാ ജാതി ജരാമരണസ്സാതി.

യേ പന ഏവം വദന്തി - "ഇമസ്മിം ചതുക്കേ സബ്ബേസമ്പി സങ്ഖാരാദീനം അവിജ്ജാദയോ സഹജാതപച്ചയേന പച്ചയാ ഹോന്തി. സഹജാതപച്ചയവസേനേവ ഹി പഠമവാരോ ആരദ്ധോ"തി, തേ ഭവാദീനം തഥാ അഭാവം സേസപച്ചയാനഞ്ച സമ്ഭവം ദസ്സേത്വാ പടിക്ഖിപിതബ്ബാ. ന ഹി ഭവോ ജാതിയാ സഹജാതപച്ചയോ ഹോതി, ന ജാതി ജരാമരണസ്സ. യേ ചേതേസം സങ്ഖരാദീനം അവസേസാ പച്ചയാ വുത്താ, തേപി സമ്ഭവന്തിയേവ. തസ്മാ ന സക്കാ ഛഡ്ഡേതുന്തി. ഏവം താവ പഠമവാരേ യം യഥാ അഞ്ഞഥാ വുത്തം, അവുത്തഞ്ചാപി യം യഹിം, യഞ്ച യഥാ യസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, തം വേദിതബ്ബം. ദുതിയവാരാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

അയം പന വിസേസോ - ദുതിയവാരേ "നാമപച്ചയാ ഫസ്സോ"തി വത്വാ സളായതനട്ഠാനേ ന കിഞ്ചി വുത്തം, തം കിമത്ഥന്തി? പച്ചയവിസേസദസ്സനത്ഥഞ്ചേവ മഹാനിദാനദേസനാസങ്ഗഹത്ഥഞ്ച. ഫസ്സസ്സ ഹി ന കേവലഞ്ച ഛട്ഠായതനമേവ പച്ചയോ, വേദനാക്ഖന്ധാദയോ പന തയോ ഖന്ധാപി പച്ചയായേവ. മഹാനിദാനസുത്തന്തേ ചസ്സ "അത്ഥി ഇദപ്പച്ചയാ ഫസ്സോതി ഇതി പുട്ഠേന സതാ, ആനന്ദ, അത്ഥീതിസ്സ വചനീയം. കിം പച്ചയാ ഫസ്സോതി? ഇതി ചേ വദേയ്യ, നാമപച്ചയാ ഫസ്സോതി ഇച്ചസ്സ വചനീയ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൭). ഏവം സളായതനം ഛഡ്ഡേത്വാ ഏകാദസങ്ഗികോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ വുത്തോ. തസ്മാ ഇമസ്സ പച്ചയവിസേസസ്സ ദസ്സനത്ഥം ഇമിസ്സാ ച മഹാനിദാനസുത്തന്തദേസനായ പരിഗ്ഗഹത്ഥം ദുതിയവാരേ "നാമപച്ചയാ ഫസ്സോ"തി വത്വാ സളായതനട്ഠാനേ ന കിഞ്ചി വുത്തന്തി. ഏസ താവ ദുതിയവാരേ വിസേസോ.

തതിയവാരേ പന "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി സുത്തന്തഭാജനീയേ ആഗതമേവ ചതുത്ഥമങ്ഗം വുത്തം, തം ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ പച്ചയാകാരസ്സ ഇധ അയുത്തന്തി ചേ? തം നായുത്തം. കസ്മാ? സകക്ഖണേ പച്ചയഭാവതോ. സചേപി ഹി തത്ഥ രൂപം ചിത്തക്ഖണതോ ഉദ്ധം തിട്ഠതി, തഥാപിസ്സ തം വിഞ്ഞാണം സകക്ഖണേ പച്ചയോ ഹോതി.

കഥം? പുരേജാതസ്സ താവ ചിത്തസമുട്ഠാനസ്സ അഞ്ഞസ്സ വാ പച്ഛാജാതപച്ചയേന. വുത്തഞ്ചേതം "പച്ഛാജാതാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ പുരേജാതസ്സ ഇമസ്സ കായസ്സ പച്ഛാജാതപച്ചയേന പച്ചയോ"തി (പട്ഠാ. ൧.൧.൧). സഹജാതസ്സ പന ചിത്തസമുട്ഠാനസ്സ നിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ. യഥാഹ "ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ ചിത്തസമുട്ഠാനാനം രൂപാനം നിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ"തി (പട്ഠാ. ൧.൧.൮).

യദി ഏവം, പുരിമവാരേസു കസ്മാ ഏവം ന വുത്തന്തി ? രൂപപ്പവത്തിദേസം സന്ധായ ദേസിതത്താ. അയഞ്ഹി പച്ചയാകാരോ രൂപപ്പവത്തിദേസേ കാമഭവേ ഗബ്ഭസേയ്യകാനഞ്ചേവ അപരിപുണ്ണായതനഓപപാതികാനഞ്ച രൂപാവചരദേവാനഞ്ച വസേന ദേസിതോ. തേനേവേത്ഥ "നാമരൂപപച്ചയാ സളായതന"ന്തി അവത്വാ ഛട്ഠായതനന്തി വുത്തം. തത്ഥ നാമം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. രൂപം പന ഹദയരൂപം വേദിതബ്ബം. തം പനേതസ്സ ഛട്ഠായതനസ്സ നിസ്സയപച്ചയേന ചേവ പുരേജാതപച്ചയേന ചാതി ദ്വിധാ പച്ചയോ ഹോതീതി ഏസ തതിയവാരേ വിസേസോ.

ചതുത്ഥവാരോ പന യോനിവസേന ഓപപാതികാനം, ആയതനവസേന പരിപുണ്ണായതനാനം, ഭവവസേന കാമാവചരസത്താനം വസേന വുത്തോ. തേനേവേത്ഥ "നാമരൂപപച്ചയാ സളായതന"ന്തി വുത്തം. തത്ഥ നാമം ഛട്ഠായതനസ്സ സഹജാതാദീഹി, ചക്ഖായതനാദീനം പച്ഛാജാതപച്ചയേന. രൂപേ ഹദയരൂപം ഛട്ഠായതനസ്സ നിസ്സയപച്ചയപുരേജാതപച്ചയേഹി, ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ചക്ഖായതനാദീനം സഹജാതനിസ്സയഅത്ഥിഅവിഗതേഹി. യസ്മാ പനേസ ഏകചിത്തക്ഖണികോ പച്ചയാകാരോ, തസ്മാ ഏത്ഥ സളായതനപച്ചയാതി അവത്വാ "ഛട്ഠായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ"തി വുത്തോതി അയം ചതുത്ഥവാരേ വിസേസോ.

ഏവമേതേസം നാനാകരണം ഞത്വാ പുന സബ്ബേസ്വേവ തേസു വിസേസേന പഠമകാ ദ്വേ വാരാ അരൂപഭവേ പച്ചയാകാരദസ്സനത്ഥം വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. അരൂപഭവസ്മിഞ്ഹി രൂപേന അസമ്മിസ്സാനി പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗാനി പവത്തന്തി. തതിയോ രൂപഭവേ പച്ചയാകാരദസ്സനത്ഥം വുത്തോ. രൂപഭവസ്മിഞ്ഹി സതിപി രൂപസമ്മിസ്സത്തേ സളായതനം ന പവത്തതി. ചതുത്ഥോ കാമഭവേ പച്ചയാകാരദസ്സനത്ഥം വുത്തോ. കാമഭവസ്മിഞ്ഹി സകലം സളായതനം പവത്തതി. തതിയോ വാ രൂപഭവേ ചേവ കാമഭവേ ച അപരിപുണ്ണായതനാനം അകുസലപ്പവത്തിക്ഖണം സന്ധായ വുത്തോ. ചതുത്ഥോ വാ കാമഭവേ പരിപുണ്ണായതനാനം. പഠമോ വാ സബ്ബത്ഥഗാമിതം സന്ധായ വുത്തോ. സോ ഹി ന കത്ഥചി ചിത്തപ്പവത്തിദേസേ ന പവത്തതി. ദുതിയോ പച്ചയവിസേസം സന്ധായ വുത്തോ. ഏകാദസങ്ഗികത്തഞ്ഹേത്ഥ ഫസ്സസ്സ ച നാമപച്ചയത്തം പച്ചയവിസേസോ. തതിയോ പുരിമയോനിദ്വയം സന്ധായ വുത്തോ. പുരിമാസു ഹി ദ്വീസു യോനീസു സോ സമ്ഭവതി, തത്ഥ സദാ സളായതനസ്സ അസമ്ഭവതോ. ചതുത്ഥോ പച്ഛിമയോനിദ്വയം സന്ധായ വുത്തോ. പച്ഛിമാസു ഹി സോ ദ്വീസു യോനീസു സമ്ഭവതി, തത്ഥ സദാ സളായതനസ്സ സമ്ഭവതോതി.

ഏത്താവതാ ച യം വുത്തം ചതൂസുപി വാരേസു -

> യം യത്ഥ അഞ്ഞഥാ വുത്തം, അവുത്തഞ്ചാപി യം യഹിം;
> യം യഥാ പച്ചയോ യസ്സ, തം സബ്ബമുപലക്ഖയേതി.

ഗാഥായ അത്ഥദീപനാ കതാ ഹോതി.

> ഏതേനേവാനുസാരേന, സബ്ബമേതം നയം ഇതോ;
> വിസേസോ യോ ച തം ഞത്വാ, ചതുക്കേസു പരേസുപി.

൨. ഹേതുചതുക്കം

൨൪൪. തത്ഥ യോ താവ ഇധ വുത്തോ നയോ, സോ സബ്ബത്ഥ പാകടോയേവ. വിസേസോ പന ഏവം വേദിതബ്ബോ - ഹേതുചതുക്കേ താവ അവിജ്ജാ ഹേതു അസ്സാതി **അവിജ്ജാഹേതുകോ**. അവിജ്ജാ അസ്സ സഹവത്തനതോ യാവഭങ്ഗാ പവത്തികാ ഗമികാതി വുത്തം ഹോതി. "അവിജ്ജാപച്ചയാ"തി ച ഏത്താവതാ സഹജാതാദിപച്ചയവസേന സാധാരണതോ സങ്ഖാരസ്സ അവിജ്ജാ പച്ചയോതി ദസ്സേത്വാ, പുന "അവിജ്ജാഹേതുകോ"തി ഏതേനേവ വിസേസതോ അവിഗതപച്ചയതാ ദസ്സിതാ. **സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം സങ്ഖാരഹേതുക**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

കസ്മാ പന ഭവാദീസു ഹേതുകഗ്ഗഹണം ന കതന്തി? അവിഗതപച്ചയനിയമാഭാവതോ അഭാവതോ ച അവിഗതപച്ചയസ്സ. "തത്ഥ കതമോ ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ? ഠപേത്വാ ഉപാദാനം വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ - അയം വുച്ചതി ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ"തി വചനതോ ഉപാദാനപച്ചയാ ചതുന്നം ഖന്ധാനം ഇധ ഭവോതി നാമം. സങ്ഖാരക്ഖന്ധേ ച "ജാതി ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാ"തിആദിവചനതോ (ധാതു. ൭൧) ജാതിജരാമരണാനി അന്തോഗധാനി.

തത്ഥ യാവ ഉപാദാനം താവ ജാതിജരാമരണാനം അനുപലബ്ഭനതോ ഉപാദാനം ഭവസ്സ ന നിയമതോ അവിഗതപച്ചയോ ഹോതി. "യാ തേസം തേസം ധമ്മാനം ജാതീ"തി ആദിവചനതോ സങ്ഖതലക്ഖണേസു ജാതിയാ ജരാമരണസങ്ഖാതസ്സ ഭവസ്സ ജാതിക്ഖണമത്തേയേവ അഭാവതോ അവിഗതപച്ചയഭാവോ ന സമ്ഭവതി. തഥാ ജാതിയാ ജരാമരണക്ഖണേ അഭാവതോ . ഉപനിസ്സയപച്ചയേനേവ പന ഭവോ ജാതിയാ. ജാതി ജരാമരണസ്സ പച്ചയോതി സബ്ബഥാപി അവിഗതപച്ചയനിയമാഭാവതോ അഭാവതോ ച അവിഗതപച്ചയസ്സ ഭവാദീസു ഹേതുകഗ്ഗഹണം ന കതന്തി വേദിതബ്ബം.

കേചി പനാഹു - "ഭവോ ദുവിധേനാ"തി വചനതോ ഉപപത്തിമിസ്സകോ ഭവോ, ന ച ഉപപത്തിഭവസ്സ ഉപാദാനം അവിഗതപച്ചയോ ഹോതീതി "ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ ഉപാദാനഹേതുകോ"തി അവത്വാ "ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ"തി വുത്തോ. ഇധ പച്ഛിന്നത്താ പരതോപി ന വുത്തന്തി. തം ഇധ ഉപപത്തിമിസ്സകസ്സ ഭവസ്സ അനധിപ്പേതത്താ അയുത്തം. അരൂപക്ഖന്ധാ ഹി ഇധ ഭവോതി ആഗതാ.

ഭവപച്ചയാ ജാതീതി ഏത്ഥ ച ഠപേത്വാ ജാതിജരാമരണാനി അവസേസോ ഭവോ ജാതിയാ പച്ചയോതി വേദിതബ്ബോ. കസ്മാ? ജാതിആദീനം ജാതിയാ അപ്പച്ചയത്താ. യദി ഏവം, ഠപേത്വാ ജാതിജരാമരണാനി ഭവോ ജാതിയാ പച്ചയോതി വത്തബ്ബോതി? ആമ വത്തബ്ബോ, വത്തബ്ബപദേസാഭാവതോ പന ന വുത്തോ. ദസമങ്ഗനിദ്ദേസേ ഹി ഉപാദാനപച്ചയസമ്ഭൂതോ ഭവോ വത്തബ്ബോ. ഏകാദസമങ്ഗനിദ്ദേസേ ജാതി വത്തബ്ബാ. യോ പന ഭവോ ജാതിയാ

പച്ചയോ, തസ്സ വത്തബ്ബപദേസോ നത്ഥീതി വത്തബ്ബപദേസാഭാവതോ ന വുത്തോ. അവുത്തോപി പന യുത്തിതോ ഗഹേതബ്ബോതി. **വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ**ന്തിആദീസു ച വിഞ്ഞാണാദീനം അവിഗതപച്ചയഭാവസമ്ഭവതോ വിഞ്ഞാണഹേതുകാദിവചനം കതന്തി ഏസ ഹേതുചതുക്കേ വിസേസോ.

൩. സമ്പയുത്തചതുക്കം

൨൪൭. സമ്പയുത്തചതുക്കേപി അവിജ്ജാപച്ചയാതി ഏത്താവതാ സഹജാതാദിപച്ചയവസേന സങ്ഖാരസ്സ അവിജ്ജാപച്ചയതം ദസ്സേത്വാ പുന "അവിജ്ജാസമ്പയുത്തോ"തി സമ്പയുത്തപച്ചയതാ ദസ്സിതാ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. യസ്മാ പന അരൂപീനം ധമ്മാനം രൂപധമ്മേഹി സമ്പയോഗോ നത്ഥി, തസ്മാ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപന്തിആദീസു തതിയചതുത്ഥവാരപദേസു "വിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം നാമ"ന്തിആദിനാ നയേന യം ലബ്ഭതി, തദേവ ഗഹിതന്തി ഏസ സമ്പയുത്തചതുക്കേ വിസേസോ.

൪. അഞ്ഞമഞ്ഞചതുക്കം

൨൪൮. അഞ്ഞമഞ്ഞചതുക്കേപി അവിജ്ജാപച്ചയാതി സഹജാതാദിപച്ചയവസേന സങ്ഖാരസ്സ അവിജ്ജാപച്ചയതം ദസ്സേത്വാ "സങ്ഖാരപച്ചയാപി അവിജ്ജാ"തി അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയതാ ദസ്സിതാ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. യസ്മാ പന ഭവോ നിപ്പദേസോ, ഉപാദാനം സപ്പദേസം, സപ്പദേസധമ്മോ ച നിപ്പദേസധമ്മസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, ന നിപ്പദേസധമ്മോ സപ്പദേസധമ്മസ്സ, തസ്മാ ഏത്ഥ "ഭവപച്ചയാപി ഉപാദാന"ന്തി ന വുത്തം; ഹേട്ഠാ വാ ദേസനായ പച്ഛിന്നത്താ ഏവം ന വുത്തം . യസ്മാ ച നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനം അത്ഥി, സളായതനപച്ചയാ ഏകചിത്തക്ഖണേ നാമരൂപം നത്ഥി, യസ്സ സളായതനം അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയോ ഭവേയ്യ, തസ്മാ ചതുത്ഥവാരേ "ഛട്ഠായതനപച്ചയാപി നാമരൂപ"ന്തി യം ലബ്ഭതി തദേവ ഗഹിതന്തി ഏസ അഞ്ഞമഞ്ഞചതുക്കേ വിസേസോ.

അവിജ്ജാമൂലകനയമാതികാ.

സങ്ഖാരാദിമൂലകനയമാതികാ

൨൪൯. ഇദാനി **സങ്ഖാരപച്ചയാ അവിജ്ജാ**തി സങ്ഖാരമൂലകനയോ ആരദ്ധോ. തത്ഥാപി യഥാ അവിജ്ജാമൂലകേ ഏവം ചത്താരി ചതുക്കാനി സോളസ ച വാരാ വേദിതബ്ബാ. പഠമചതുക്കേ പന പഠമവാരമേവ ദസ്സേത്വാ ദേസനാ സംഖിത്താ. യഥാ ചേത്ഥ ഏവം വിഞ്ഞാണമൂലകാദീസുപി. തത്ഥ സബ്ബേസ്വേവ തേസു സങ്ഖാരമൂലകാദീസു അട്ഠസു നയേസു "സങ്ഖാരപച്ചയാ അവിജ്ജാ"തിആദിനാ നയേന സഹജാതാദിപച്ചയവസേന അവിജ്ജായ സങ്ഖാരാദിപച്ചയതം ദസ്സേത്വാ പുന "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തിആദിനാ നയേന ഏകചിത്തക്ഖണേപി പച്ചയാകാരചക്കസ്സ പവത്തി ദസ്സിതാ.

കസ്മാ പന ഭവമൂലകാ ജാതിജരാമരണമൂലകാ വാ നയാ ന വുത്താ? കിം ഭവപച്ചയാ അവിജ്ജാ ന ഹോതീതി? നോ ന ഹോതി. "സങ്ഖാരപച്ചയാ അവിജ്ജാ"തി ഏവമാദീസു പന വുച്ചമാനേസു ന കോചി ഭവപരിയാപന്നോ ധമ്മോ അവിജ്ജായ പച്ചയോ ന വുത്തോ. തസ്മാ അപുബ്ബസ്സ അഞ്ഞസ്സ അവിജ്ജാപച്ചയസ്സ വത്തബ്ബസ്സ അഭാവതോ ഭവമൂലകോ നയോ ന വുത്തോ. ഭവഗ്ഗഹണേന ച അവിജ്ജാപി സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. തസ്മാ "ഭവപച്ചയാ അവിജ്ജാ"തി വുച്ചമാനേ "അവിജ്ജാപച്ചയാ അവിജ്ജാ"തിപി വുത്തം സിയാ. ന ച ഏകചിത്തക്ഖണേ അവിജ്ജാ അവിജ്ജായ പച്ചയോ നാമ ഹോതി. തത്ഥ പച്ഛിന്നത്താവ ജാതിജരാമരണമൂലകാപി നയാ ന ഗഹിതാ. അപിച ഭവേ ജാതിജരാമരണാനിപി അന്തോഗധാനി. ന ചേതാനി ഏകചിത്തക്ഖണേ അവിജ്ജായ പച്ചയാ ഹോന്തീതി ഭവമൂലകാ ജാതിജരാമരണമൂലകാ വാ നയാ ന വുത്താതി.

മാതികാവണ്ണനാ.

അകുസലനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൨൫൦-൨൫൪. ഇദാനി യഥാ ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ കുസലത്തികം ആദിം കത്വാ നിക്ഖിത്തമാതികായ പടിപാടിയാ പഠമം കുസലം ഭാജിതം, തഥാ ഇധ മാതികായ അനിക്ഖിത്തത്താ പഠമം കുസലം അനാമസിത്വാ "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ"തി അകുസലധമ്മവസേന മാതികായ നിക്ഖിത്തത്താ നിക്ഖേപപടിപാടിയാവ അവിജ്ജാദീനി പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗാനി ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **കതമേ ധമ്മാ അകുസലാ**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൩൬൫) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. യസ്മാ പന ഏകചിത്തക്ഖണേ തണ്ഹായ ച കാമുപാദാനസ്സ ച സമ്ഭവോ നത്ഥി, തസ്മാ യം ഏത്ഥ തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം ലബ്ഭതി, തദേവ ദസ്സേതും **ദിട്ഠി ദിട്ഠിഗത**ന്തിആദി വുത്തം.

ഭവനിദ്ദേസേ ച യസ്മാ ഉപാദാനം സങ്ഖാരക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി, തസ്മാ "ഠപേത്വാ ഉപാദാനം വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ"തി വുത്തം. ഏവഞ്ഹി വുച്ചമാനേ ഉപാദാനസ്സ ഉപാദാനപച്ചയത്തം ആപജ്ജേയ്യ. ന ച തദേവ തസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. ജാതിആദിനിദ്ദേസേസു യസ്മാ ഏതേ അരൂപധമ്മാനം ജാതിആദയോ, തസ്മാ "ഖണ്ഡിച്ചം, പാലിച്ചം, വലിത്തചതാ, ചുതി, ചവനതാ"തി ന വുത്തം.

൨൫൫. ഏവം പഠമവാരം നിട്ഠപേത്വാ പുന ദുതിയവാരേ യസ്മിം സമയേ പഠമവാരേന പച്ചയാകാരോ ദസ്സിതോ, തസ്മിംയേവ സമയേ അപരേനപി നയേന പച്ചയാകാരം ദസ്സേതും വിസും സമയവവത്ഥാനവാരം അവത്വാ **തസ്മിം സമയേ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ**തിആദിനാവ നയേന ദേസനാ കതാ. തത്ഥ **ഠപേത്വാ ഫസ്സ**ന്തി ഇദം യസ്മാ ഫസ്സോപി നാമപരിയാപന്നോ, തസ്മാ ഫസ്സസ്സ നാമതോ നീഹരണത്ഥം വുത്തം.

൨൫൬. തതിയവാരേ യസ്സ ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപസ്സ വിഞ്ഞാണം പച്ചയോ, തസ്മിം പവത്തമാനേ യസ്മാ തേനുപത്ഥദ്ധാനം ചക്ഖായതനാദീനം ഉപചിതത്തം പഞ്ഞായതി, തസ്മാ **ചക്ഖായതനസ്സ ഉപചയോ**തിആദി വുത്തം. യസ്മാ ച കമ്മജരൂപസ്സപി തസ്മിം സമയേ വത്തമാനസ്സ വിഞ്ഞാണം പച്ഛാജാതപച്ചയേന പച്ചയോ ഹോതി, തസ്മാപി ഏവം വുത്തം. തത്ഥ കിഞ്ചാപി കമ്മജം ചിത്തസമുട്ഠാനന്തി ദ്വേവ സന്തതിയോ ഗഹിതാ, ഇതരാപി പന ദ്വേ സന്തതിയോ ഗഹേതബ്ബാ. താസമ്പി ഹി വിഞ്ഞാണം പച്ചയോ ഹോതിയേവ.

൨൩൭. ചതുത്ഥവാരേ പന യസ്മാ ഏകചിത്തക്ഖണേപി മഹാഭൂതരൂപപച്ചയാ ചക്ഖായതനാദീനി, ഹദയരൂപപച്ചയാ ഛട്ഠായതനം, നാമപച്ചയാ ച പച്ഛാജാതസഹജാതാദിവസേന യഥാനുരൂപം സബ്ബാനിപി പവത്തന്തി, തസ്മാ **തത്ഥ കതമം നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനം? ചക്ഖായതന**ന്തിആദി വുത്തം.

൨൩൮. ദുതിയചതുക്കേ സബ്ബം ഉത്താനമേവ.

൨൩൯. തതിയചതുക്കേ യസ്സ സമ്പയുത്തപച്ചയഭാവോ ന ഹോതി, യസ്സ ച ഹോതി, തം വിസും വിസും ദസ്സേതും **ഇദം വുച്ചതി വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം വിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം നാമ**ന്തിആദി വുത്തം.

൨൪൦. ചതുത്ഥചതുക്കേ ഫസ്സപച്ചയാ നാമനിദ്ദേസേ കിഞ്ചാപി "ഠപേത്വാ ഫസ്സം വേദനാക്ഖന്ധോ...പേ॰... വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ - ഇദം വുച്ചതി ഫസ്സപച്ചയാ നാമ"ന്തി ന വുത്തം, തഥാപി അനന്തരാതീതപദനിദ്ദേസേ "ഠപേത്വാ ഫസ്സം വേദനാക്ഖന്ധോ...പേ॰... വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ"തി വുത്തത്താ അവുത്തമ്പി തം വുത്തമേവ ഹോതി. യദേവ ഹി നാമം ഫസ്സസ്സ പച്ചയോ, ഫസ്സോപി തസ്സേവ പച്ചയോതി.

യഥാ ചായം ചതുചതുക്കോ സോളസവാരപ്പഭേദോ അവിജ്ജാമൂലകോ പഠമനയോ ഏതസ്മിം പഠമാകുസലചിത്തേ പകാസിതോ, ഏവം സങ്ഖാരമൂലകാദയോ അട്ഠ നയാപി വേദിതബ്ബാ. പാളി പന സംഖിത്താ. ഏവമേവ തസ്മിം പഠമാകുസലചിത്തേയേവ നവ നയാ, ഛത്തിംസ ചതുക്കാനി, ചതുചത്താലീസാധികഞ്ച വാരസതം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

൨൪൧. ഇദാനി ഇമിനാവ നയേന സേസാകുസലചിത്തേസുപി പച്ചയാകാരം ദസ്സേതും **കതമേ ധമ്മാ അകുസലാ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ യസ്മാ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേസു തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം നത്ഥി, തസ്മാ ഉപാദാനട്ഠാനേ ഉപാദാനം വിയ ദള്ഹനിപാതിനാ അധിമോക്ഖേന പദം പൂരിതം. ദോമനസ്സസഹഗതേസു ച യസ്മാ വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാപി നത്ഥി, തസ്മാ തണ്ഹാട്ഠാനേ തണ്ഹാ വിയ ബലവകിലേസേന പടിഘേന പദം പൂരിതം. ഉപാദാനട്ഠാനേ അധിമോക്ഖേനേവ. വിചികിച്ഛാസമ്പയുത്തേ പന യസ്മാ സന്നിട്ഠാനാഭാവതോ അധിമോക്ഖോപി നത്ഥി, തസ്മാ തണ്ഹാട്ഠാനേ ബലവകിലേസഭൂതായ വിചികിച്ഛായ പദം പൂരിതം. ഉപാദാനട്ഠാനം പരിഹീനമേവ. ഉദ്ധച്ചസമ്പയുത്തേ പന യസ്മാ അധിമോക്ഖോ അത്ഥി, തസ്മാ തണ്ഹാട്ഠാനേ ബലവകിലേസേന ഉദ്ധച്ചേന പദം പൂരിതം. ഉപാദാനട്ഠാനേ അധിമോക്ഖേനേവ. സബ്ബത്ഥേവ ച വിസേസമത്തം ദസ്സേത്വാ പാളി സംഖിത്താ. യോ ചായം വിസേസോ ദസ്സിതോ, തത്ഥ കേവലം അധിമോക്ഖനിദ്ദേസോവ അപുബ്ബോ. സേസം ഹേട്ഠാ ആഗതമേവ.

അധിമോക്ഖനിദ്ദേസേ പന അധിമുച്ചനവസേന **അധിമോക്ഖോ**. അധിമുച്ചതി വാ തേന ആരമ്മണേ ചിത്തം നിബ്ബിചികിച്ഛതായ സന്നിട്ഠാനം ഗച്ഛതീതി **അധിമോക്ഖോ**. അധിമുച്ചനാകാരോ **അധിമുച്ചനാ**. തസ്സ ചിത്തസ്സ, തസ്മിം വാ ആരമ്മണേ അധിമുത്തത്താതി **തദധിമുത്തതാ**. സബ്ബചിത്തേസു ച പഠമചിത്തേ വുത്തനയേനേവ നയചതുക്കവാരപ്പഭേദോ വേദിതബ്ബോ. കേവലഞ്ഹി വിചികിച്ഛാസമ്പയുത്തേ ഉപാദാനമൂലകസ്സ നയസ്സ അഭാവാ അട്ഠ നയാ, ദ്വത്തിംസ ചതുക്കാനി, അട്ഠവീസാധികഞ്ച വാരസതം ഹോതീതി.

അകുസലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

കുസലനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൨൯൨. ഇദാനി ഇമിനാവ നയേന കുസലചിത്താദീസുപി പച്ചയാകാരം ദസ്സേതും **കതമേ ധമ്മാ കുസലാ**തിആദി ആരദ്ധം. യഥാ പന അകുസലേ പഠമം മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ പച്ഛാ നിദ്ദേസോ കതോ, ന തഥാ ഇധ. കസ്മാ? അപ്പനാവാരേ നാനത്തസമ്ഭവതോ. ലോകിയകുസലാദീസു ഹി തേസം ധമ്മാനം ദുക്ഖസച്ചപരിയാപന്നത്താ "ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സാ"തി അപ്പനാ ഹോതി, ലോകുത്തരകുസലാദീസു "ഏവമേതേസം ധമ്മാന"ന്തി. തസ്മാ ഏത്ഥ സാധാരണതോ മാതികം ഠപേതും ന സക്കാതി പാടിയേക്കം തേസം തേസം കുസലാദീനം മാതികം ഉദ്ദിസിത്വാവ നിദ്ദേസോ കതോതി.

തത്ഥ യസ്മാ ഏകചിത്തക്ഖണേ കുസലസങ്ഖാരേന സദ്ധിം അവിജ്ജാ നത്ഥി, തസ്മാ തം അവത്വാ, അവിജ്ജാ വിയ അകുസലാനം, കുസലാനം മൂലതോ കുസലമൂലം, തണ്ഹുപാദാനാനഞ്ച അഭാവതോ തണ്ഹാട്ഠാനേ തണ്ഹാ വിയ ആരമ്മണേ അജ്ഝോഗാള്ഹോ പസാദോ, ഉപാദാനട്ഠാനേ ഉപാദാനം വിയ ദള്ഹനിപാതീ നാമ അധിമോക്ഖോ വുത്തോ. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

കുസലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

അബ്യാകതനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൦൬. അബ്യാകതം ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ ആഗതപടിപാടിയാവ വിഭത്തം. സബ്ബവാരേസു ച അവിജ്ജാമൂലകാ നയാ പരിഹീനാ. കസ്മാ? അവിജ്ജാട്ഠാനേ ഠപേതബ്ബസ്സ അഭാവതോ. കുസലചിത്തേസു ഹി അവിജ്ജാട്ഠാനേ ഠപേതബ്ബം കുസലമൂലം അത്ഥി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീസു നത്ഥി. സഹേതുകേസു പന കിഞ്ചാപി അത്ഥി, ഏവം സന്തേപി ഇധ പച്ഛിന്നത്താ തത്ഥ ന ഗഹിതം. പഞ്ചവിഞ്ഞാണസോതേ സോതപതിതാവ ഹുത്വാ ദേസനാ കതാതി വേദിതബ്ബാ.

വിസേസതോ പനേത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീസു തണ്ഹാട്ഠാനം ഉപാദാനട്ഠാനഞ്ച പരിഹീനം. കസ്മാ? തണ്ഹാട്ഠാനാരഹസ്സ ബലവധമ്മസ്സ അഭാവാ അധിമോക്ഖരഹിതത്താ ച. സേസാഹേതുകേസു തണ്ഹാട്ഠാനമേവ പരിഹീനം. സഹേതുകേസു പസാദസബ്ഭാവതോ തണ്ഹാട്ഠാനേ പസാദേന പദം പൂരിതം. ഏവമേത്ഥ കുസലാകുസലവിപാകേസു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീസു സങ്ഖാരവിഞ്ഞാണനാമഛട്ഠായതനഫസ്സവേദനാമൂലകാ ഛ ഛ, സേസാഹേതുകേസു അധിമോക്ഖമൂലകേന സദ്ധിം സത്ത സത്ത, സഹേതുകേസു പസാദമൂലകേന സദ്ധിം അട്ഠ അട്ഠ നയാ വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീസുപി ചതുന്നമ്പി ചതുക്കാനം ആദിവാരോവ വുത്തോ. ദുതിയവാരോ പച്ചയവിസേസട്ഠേന ലബ്ഭമാനോപി ന വുത്തോ. തതിയചതുത്ഥവാരാ അസമ്ഭവതോയേവ. രൂപമിസ്സകാ ഹി തേ, ന

ച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി രൂപം സമുട്ഠാപേന്തി. യഥാ ച പഠമചതുക്കേ ദ്വേ വാരാ ലബ്ഭന്തി, ഏവം സേസചതുക്കേസുപി. തസ്മാ പഠമചതുക്കേ ദുതിയവാരോ, സേസചതുക്കേസു ച ദ്വേ ദ്വേ വാരാ അവുത്താപി വുത്താവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. സേസാഹേതുകാബ്യാകതേ സബ്ബചതുക്കേസു സബ്ബേപി വാരാ ലബ്ഭന്തി. ഇധ പച്ഛിന്നത്താ പന പരതോ ന ഗഹിതാ. സോതപതിതാവ ഹുത്വാ ദേസനാ കതാതി. സേസസഹേതുകവിപാകേസുപി ഏസേവ നയോ അഞ്ഞത്ര അരൂപാവചരവിപാകാ. അരൂപാവചരവിപാകസ്മിഞ്ഹി വാരദ്വയമേവ ലബ്ഭതീതി.

അബ്യാകതനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

അവിജ്ജാമൂലകകുസലനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൩൪. ഇദാനി അപരേന പരിയായേന ഏകചിത്തക്ഖണേ പച്ചയാകാരം ദസ്സേതും പുന **കതമേ ധമ്മാ കുസലാ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **അവിജ്ജാപച്ചയാ**തി ഉപനിസ്സയപച്ചയതം സന്ധായ വുത്തം. തേനേവ നിദ്ദേസവാരേ "തത്ഥ കതമാ അവിജ്ജാ"തി അവിഭജിത്വാ "തത്ഥ കതമോ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ"തി വിഭത്തം. കുസലചേതനാസങ്ഖാതോ ഹി സങ്ഖാരോയേവ തസ്മിം സമയേ ചിത്തേന സഹജാതോ ഹോതി, ന അവിജ്ജാ.

തത്ഥ ലോകിയകുസലസ്സ ഹേട്ഠാ സുത്തന്തഭാജനീയേ വുത്തനയേനേവ അവിജ്ജാ പച്ചയോ ഹോതി. യസ്മാ പന അപ്പഹീനാവിജ്ജോ അവിജ്ജായ പഹാനത്ഥം ലോകുത്തരം ഭാവേതി, തസ്മാ തസ്സാപി സമതിക്കമവസേന പച്ചയോ ഹോതി. അവിജ്ജാവതോയേവ ഹി കുസലായൂഹനം ഹോതി, ന ഇതരസ്സ. തത്ഥ തേഭൂമകകുസലേ സമ്മോഹവസേനപി സമതിക്കമഭാവനാവസേനപി ആയൂഹനം ലബ്ഭതി; ലോകുത്തരേ സമുച്ഛേദഭാവനാവസേനാതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

അയം പന വിസേസോ - യഥാ ഹേട്ഠാ ഏകേകകുസലേ ചതുന്നം ചതുക്കാനം വസേന നവ സോളസകാ ലദ്ധാ, തഥാ ഇധ ന ലബ്ഭന്തി. കസ്മാ? അവിജ്ജായ അവിഗതസമ്പയുത്തഅഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയാഭാവതോ. ഉപനിസ്സയവസേന പനേത്ഥ പഠമചതുക്കമേവ ലബ്ഭതി. തമ്പി പഠമവാരമേവ ദസ്സേത്വാ സംഖിത്തം. നീഹരിത്വാ പന ദസ്സേതബ്ബന്തി.

അവിജ്ജാമൂലകകുസലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

കുസലമൂലകവിപാകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൪൩. ഇദാനി അബ്യാകതേസുപി അപരേനേവ നയേന പച്ചയാകാരം ദസ്സേതും **കതമേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **കുസലമൂലപച്ചയാ**തി ഇദമ്പി ഉപനിസ്സയപച്ചയതം സന്ധായ വുത്തം. കുസലവിപാകസ്സ ഹി കുസലമൂലം , അകുസലവിപാകസ്സ ച അകുസലമൂലം ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതി; നാനാക്ഖണികകമ്മപച്ചയേ പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. തസ്മാ ഏസ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ചേവ നാനാക്ഖണികകമ്മപച്ചയേന ച പച്ചയോ ഹോതി. തേനേവ നിദ്ദേസവാരേ "തത്ഥ കതമം കുസലമൂല"ന്തി അവിഭജിത്വാ "തത്ഥ കതമോ കുസലമൂലപച്ചയാ സങ്ഖാരോ"തി വിഭത്തം. അകുസലവിപാകേപി ഏസേവ നയോ.

അവിജ്ജാമൂലകകുസലനിദ്ദേസേ വിയ ച ഇമസ്മിമ്പി വിപാകനിദ്ദേസേ പഠമം പച്ചയചതുക്കമേവ ലബ്ഭതി. തമ്പി പഠമവാരം ദസ്സേത്വാ സംഖിത്തം. തസ്മാ ഏകേകസ്മിം വിപാകചിത്തേ ഏകമേകസ്സേവ ചതുക്കസ്സ വസേന കുസലമൂലമൂലകേ അകുസലമൂലമൂലകേ ച നയേ വാരപ്പഭേദോ വേദിതബ്ബോ. കിരിയാധമ്മാനം പന യസ്മാ നേവ അവിജ്ജാ ന കുസലാകുസലമൂലാനി ഉപനിസ്സയപച്ചയതം ലഭന്തി, തസ്മാ കിരിയവസേന പച്ചയാകാരോ ന വുത്തോതി.

ഏവമേസ -

അകുസലകുസലാബ്യാകത-ധമ്മേസു അനേകഭേദതോ വത്വാ;
കുസലാകുസലാനം പന, വിപാകേ ച ഉപനിസ്സയവസേന.

പുന ഏകധാവ വുത്തോ, വാദിപ്പവരേന പച്ചയാകാരോ;
ധമ്മപ്പച്ചയഭേദേ, ഞാണസ്സ പഭേദജനനത്ഥം.

പരിയത്തിസവനചിന്തന-പടിപത്തിക്കമവിവജ്ജിതാനഞ്ച;
യസ്മാ ഞാണപഭേദോ, ന കദാചിപി ഹോതി ഏതസ്മിം.

പരിയത്തിസവനചിന്തന-പടിപത്തിക്കമതോ സദാ ധീരോ;
തത്ഥ കയിരാ ന ഹഞ്ഞം, കരണീയതരം തതോ അത്ഥീതി.

അയം പന പച്ചയാകാരോ സുത്തന്തഅഭിധമ്മഭാജനീയവസേന ദ്വേപരിവട്ടമേവ നീഹരിത്വാ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോ ഹോതി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയം ഉദ്ദേസവാരവണ്ണനാ

൩൫൫. ഇദാനി തദനന്തരേ സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗേ **ചത്താരോതി** ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേന ന തതോ ഹേട്ഠാ ന ഉദ്ധന്തി സതിപട്ഠാനപരിച്ഛേദം ദീപേതി. **സതിപട്ഠാനാതി** തയോ സതിപട്ഠാനാ - സതിഗോചരോപി, തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാപി, സതിപി. ''ചതുന്നം, ഭിക്ഖവേ, സതിപട്ഠാനാനം സമുദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ച ദേസേസ്സാമി. തം സുണാഥ...പേ॰... കോ ച, ഭിക്ഖവേ, കായസ്സ സമുദയോ? ആഹാരസമുദയാ കായസ്സ സമുദയോ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪൦൮) ഹി സതിഗോചരോ സതിപട്ഠാനന്തി വുച്ചതി. തഥാ ''കായോ ഉപട്ഠാനം, നോ സതി. സതി ഉപട്ഠാനഞ്ചേവ സതി ചാ''തിആദീസു (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫). തസ്സത്ഥോ - പതിട്ഠാതി അസ്മിന്തി പട്ഠാനം. കാ പതിട്ഠാതി? സതി. സതിയാ പട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം,** പധാനം ഠാനന്തി വാ പട്ഠാനം; സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം ഹത്ഥിട്ഠാനഅസ്സട്ഠാനാദീനി വിയ.

''തയോ സതിപട്ഠാനാ യദരിയോ സേവതി, യദരിയോ സേവമാനോ സത്ഥാ ഗണം അനുസാസിതുമരഹതീ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൪, ൩൧൧) ഏത്ഥ തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാ സതിപട്ഠാനന്തി വുത്താ. തസ്സത്ഥോ - പട്ഠപേതബ്ബതോ പട്ഠാനം, പവത്തയിതബ്ബതോതി അത്ഥോ. കേന പട്ഠപേതബ്ബതോതി? സതിയാ; സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം. ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൭) പന സതിയേവ സതിപട്ഠാനന്തി വുച്ചതി. തസ്സത്ഥോ - പതിട്ഠാതീതി പട്ഠാനം, ഉപട്ഠാതി ഓക്കന്ദിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ; സതിയേവ പട്ഠാനട്ഠേന സതിപട്ഠാനം; അഥവാ സരണട്ഠേന സതി, ഉപട്ഠാനട്ഠേന പട്ഠാനം. ഇതി സതി ച സാ പട്ഠാനഞ്ചാതിപി സതിപട്ഠാനം. ഇദമിധ അധിപ്പേതം. യദി ഏവം, കസ്മാ സതിപട്ഠാനാതി ബഹുവചനം കതന്തി? സതിയാ ബഹുത്താ; ആരമ്മണഭേദേന ഹി ബഹുകാ താ സതിയോതി.

കസ്മാ പന ഭഗവതാ ചത്താരോവ സതിപട്ഠാനാ വുത്താ, അനൂനാ അനധികാതി? വേനേയ്യഹിതത്താ. തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതസമഥയാനികവിപസ്സനായാനികേസു ഹി മന്ദതിക്ഖവസേന ദ്വിധാ പവത്തേസു മന്ദസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ ഓളാരികം കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ സുഖുമം വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം. ദിട്ഠിചരിതസ്സപി മന്ദസ്സ നാതിപ്പഭേദഗതം ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ അതിപ്പഭേദഗതം ധമ്മാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം. സമഥയാനികസ്സ ച മന്ദസ്സ അകിച്ഛേന അധിഗന്തബ്ബനിമിത്തം പഠമം സതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ ഓളാരികാരമ്മണേ അസണ്ഠഹനതോ ദുതിയം. വിപസ്സനായാനികസ്സാപി മന്ദസ്സ നാതിപ്പഭേദഗതാരമ്മണം തതിയം, തിക്ഖസ്സ അതിപ്പഭേദഗതാരമ്മണം ചതുത്ഥം. ഇതി ചത്താരോവ വുത്താ, അനൂനാ അനധികാതി.

സുഭസുഖനിച്ചഅത്തഭാവവിപല്ലാസപ്പഹാനത്ഥം വാ. കായോ ഹി അസുഭോ. തത്ഥ സുഭവിപല്ലാസവിപല്ലത്ഥാ സത്താ. തേസം തത്ഥ അസുഭഭാവദസ്സനേന തസ്സ വിപല്ലാസസ്സ പഹാനത്ഥം പഠമം സതിപട്ഠാനം വുത്തം. സുഖം, നിച്ചം, അത്താതി ഗഹിതേസുപി ച വേദനാദീസു വേദനാ ദുക്ഖാ, ചിത്തം അനിച്ചം, ധമ്മാ

അനത്താ. ഏതേസു ച സുഖനിച്ചഅത്തഭാവവിപല്ലാസവിപല്ലത്ഥാ സത്താ. തേസം തത്ഥ ദുക്ഖാദിഭാവദസ്സനേന തേസം വിപല്ലാസാനം പഹാനത്ഥം സേസാനി തീണി വുത്താനീതി. ഏവം സുഭസുഖനിച്ചഅത്തഭാവവിപല്ലാസപ്പഹാനത്ഥം വാ ചത്താരോവ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി വേദിതബ്ബോ. ന കേവലഞ്ച വിപല്ലാസപഹാനത്ഥമേവ, അഥ ഖോ ചതുരോഘയോഗാസവഗന്ഥഉപാദാനഅഗതിപ്പഹാനത്ഥമ്പി ചതുബ്ബിധാഹാരപരിഞ്ഞത്ഥഞ്ച ചത്താരോവ വുത്താതി വേദിതബ്ബോ. അയം താവ പകരണനയോ.

അട്ഠകഥായം പന "സരണവസേന ചേവ ഏകത്തസമോസരണവസേന ച ഏകമേവ സതിപട്ഠാനം ആരമ്മണവസേന ചത്താരോതി ഏതദേവ വുത്തം. യഥാ ഹി ചതുദ്വാരേ നഗരേ പാചീനതോ ആഗച്ഛന്താ പാചീനദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പാചീനദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ദക്ഖിണതോ, പച്ഛിമതോ, ഉത്തരതോ ആഗച്ഛന്താ ഉത്തരദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഉത്തരദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം സമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. നഗരം വിയ ഹി നിബ്ബാനമഹാനഗരം, ദ്വാരം വിയ അട്ഠങ്ഗികോ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ. പാചീനദിസാദയോ വിയ കായാദയോ.

യഥാ പാചീനതോ ആഗച്ഛന്താ പാചീനദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പാചീനദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം കായാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ ചുദ്ദസവിധേന കായാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ കായാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി. യഥാ ദക്ഖിണതോ ആഗച്ഛന്താ ദക്ഖിണദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം വേദനാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ വേദനാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി. യഥാ പച്ഛിമതോ ആഗച്ഛന്താ പച്ഛിമദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പച്ഛിമദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം ചിത്താനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ ചിത്താനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി. യഥാ ഉത്തരതോ ആഗച്ഛന്താ ഉത്തരദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഉത്തരദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം ധമ്മാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ പഞ്ചവിധേന ധമ്മാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ ധമ്മാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തീതി. ഏവം സരണവസേന ചേവ ഏകത്തസമോസരണവസേന ച ഏകമേവ സതിപട്ഠാനം ആരമ്മണവസേന ചത്താരോതി വുത്താതി വേദിതബ്ബോ.

ഇധ ഭിക്ഖൂതി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി ഭഗവതാ ദേവലോകേ നിസീദിത്വാ അയം സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗോ കഥിതോ, ഏകഭിക്ഖുപി തത്ഥ ഭഗവതോ സന്തികേ നിസിന്നകോ നാമ നത്ഥി. ഏവം സന്തേപി യസ്മാ ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ ഭിക്ഖൂ ഭാവേന്തി, ഭിക്ഖുഗോചരാ ഹി ഏതേ, തസ്മാ ഇധ ഭിക്ഖൂതി ആലപതി. കിം പനേതേ സതിപട്ഠാനേ ഭിക്ഖൂയേവ ഭാവേന്തി, ന ഭിക്ഖുനീആദയോതി? ഭിക്ഖുനീആദയോപി ഭാവേന്തി. ഭിക്ഖൂ പന അഗ്ഗപരിസാ. ഇതി അഗ്ഗപരിസത്താ ഇധ ഭിക്ഖൂതി ആലപതി. പടിപത്തിയാ വാ ഭിക്ഖുഭാവദസ്സനതോ ഏവമാഹ. യോ ഹി ഇമം പടിപത്തിം പടിപജ്ജതി, സോ ഭിക്ഖു നാമ ഹോതി. പടിപന്നകോ ഹി ദേവോ വാ ഹോതു മനുസ്സോ വാ, ഭിക്ഖൂതി സങ്ഖം ഗച്ഛതിയേവ. യഥാഹ -

“അലങ്കതോ ചേപി സമഞ്ചരേയ്യ,
സന്തോ ദന്തോ നിയതോ ബ്രഹ്മചാരീ;
സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം,
സോ ബ്രാഹ്മണോ സോ സമണോ സ ഭിക്ഖൂ”തി. (ധ॰ പ॰ ൧൪൨);

കായാനുപസ്സനാഉദ്ദേസവണ്ണനാ

അജ്ഝത്തന്തി നിയകജ്ഝത്തം അധിപ്പേതം. തസ്മാ **അജ്ഝത്തം കായേ**തി അത്തനോ കായേതി അത്ഥോ. തത്ഥ **കായേ**തി രൂപകായേ. രൂപകായോ ഹി ഇധ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം കേസാദീനഞ്ച ധമ്മാനം സമൂഹട്ഠേന, ഹത്ഥികായഅസ്സകായരഥകായാദയോ വിയ, കായോതി അധിപ്പേതോ. യഥാ ച സമൂഹട്ഠേന ഏവം കുച്ഛിതാനം ആയട്ഠേന. കുച്ഛിതാനഞ്ഹി പരമജേഗുച്ഛാനം സോ ആയോതിപി **കായോ. ആയോ**തി ഉപ്പത്തിദേസോ. തത്രായം വചനത്ഥോ - ആയന്തി തതോതി ആയോ. കേ ആയന്തി? കുച്ഛിതാ കേസാദയോ. ഇതി കുച്ഛിതാനം കേസാദീനം ആയോതി കായോ.

കായാനുപസ്സീതി കായം അനുപസ്സനസീലോ, കായം വാ അനുപസ്സമാനോ **കായേ**തി ച വത്വാപി പുന **കായാനുപസ്സീ**തി ദുതിയം കായഗ്ഗഹണം അസമ്മിസ്സതോ വവത്ഥാനഘനവിനിബ്ഭോഗാദിദസ്സനത്ഥം കതന്തി വേദിതബ്ബം. തേന ന കായേ വേദനാനുപസ്സീ ചിത്തധമ്മാനുപസ്സീ വാ; അഥ ഖോ കായേ കായാനുപസ്സീ യേവാതി കായസങ്ഖാതേ വത്ഥുസ്മിം കായാനുപസ്സനാകാരസ്സേവ ദസ്സനേന അസമ്മിസ്സതോ വവത്ഥാനം ദസ്സിതം ഹോതി. തഥാ ന കായേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സീ, നാപി കേസലോമാദിവിനിമുത്തഇത്ഥിപുരിസാനുപസ്സീ. യോപി ചേത്ഥ കേസലോമാദികോ ഭൂതുപാദായസമൂഹസങ്ഖാതോ കായോ, തത്ഥാപി ന ഭൂതുപാദായവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സീ; അഥ ഖോ രഥസമ്ഭാരാനുപസ്സകോ വിയ അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമൂഹാനുപസ്സീ, നഗരാവയവാനുപസ്സകോ വിയ കേസലോമാദിസമൂഹാനുപസ്സീ, കദലിക്ഖന്ധപത്തവട്ടിവിനിഭുഞ്ജകോ വിയ രിത്തമുട്ഠിവിനിവേഠകോ വിയ ച ഭൂതുപാദായസമൂഹാനുപസ്സീയേവാതി നാനപ്പകാരതോ സമൂഹവസേന കായസങ്ഖാതസ്സ വത്ഥുനോ ദസ്സനേന ഘനവിനിബ്ഭോഗോ ദസ്സിതോ ഹോതി. ന ഹേത്ഥ യഥാവുത്തസമൂഹവിനിമുത്തോ കായോ വാ ഇത്ഥീ വാ പുരിസോ വാ അഞ്ഞോ വാ കോചി ധമ്മോ ദിസ്സതി. യഥാവുത്തധമ്മസമൂഹമത്തേയേവ പന തഥാ തഥാ സത്താ മിച്ഛാഭിനിവേസം കരോന്തി. തേനാഹു പോരാണാ -

“യം പസ്സതി ന തം ദിട്ഠം, യം ദിട്ഠം തം ന പസ്സതി;
അപസ്സം ബജ്ഝതേ മൂള്ഹോ, ബജ്ഝമാനോ ന മുച്ചതീ”തി.

ഘനവിനിബ്ഭോഗാദിദസ്സനത്ഥന്തി വുത്തം. ആദിസദ്ദേന ചേത്ഥ അയമ്പി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - അയഞ്ഹി ഏതസ്മിം കായേ കായാനുപസ്സീയേവ, ന അഞ്ഞധമ്മാനുപസ്സീ. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ അനുദകഭൂതായപി മരീചിയാ ഉദകാനുപസ്സിനോ ഹോന്തി, ന ഏവം അനിച്ചദുക്ഖാനത്തഅസുഭഭൂതേയേവ ഇമസ്മിം കായേ നിച്ചസുഖഅത്തസുഭഭാവാനുപസ്സീ; അഥ ഖോ കായാനുപസ്സീ അനിച്ചദുക്ഖാനത്തഅസുഭാകാരസമൂഹാനുപസ്സീയേവാതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ യ്വായം മഹാസതിപട്ഠാനേ “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഞ്ഞഗതോ വാ... പേ॰... സോ സതോവ അസ്സസതീ”തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൭) നയേന അസ്സാസപസ്സാസാദിചുണ്ണകജാതഅട്ഠികപരിയോസാനോ കായോ വുത്തോ, യോ ച “ഇധേകച്ചോ പഥവീകായം അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, തഥാ ആപോകായം,

തേജോകായം, വായോകായം, കേസകായം, ലോമകായം, ഛവികായം, ചമ്മകായം, മംസകായം, രുധിരകായം, ന്ഹാരുകായം, അട്ഠികായം, അട്ഠിമിഞ്ജകായ''ന്തി പടിസമ്ഭിദായം കായോ വുത്തോ, തസ്സ സബ്ബസ്സ ഇമസ്മിംയേവ കായേ അനുപസ്സനതോ കായേ കായാനുപസ്സീതി ഏവമ്പി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അഥ വാ കായേ അഹന്തി വാ മമന്തി വാ ഏവം ഗഹേതബ്ബസ്സ കസ്സചി അനനുപസ്സനതോ, തസ്സ തസ്സേവ പന കേസലോമാദികസ്സ നാനാധമ്മസമൂഹസ്സ അനുപസ്സനതോ കായേ കേസാദിധമ്മസമൂഹസങ്ഖാതേ കായാനുപസ്സീതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അപിച ''ഇമസ്മിം കായേ അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, നോ നിച്ചതോ''തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫) അനുക്കമേന പടിസമ്ഭിദായം ആഗതനയസ്സ സബ്ബസ്സേവ അനിച്ചലക്ഖണാദിനോ ആകാരസമൂഹസങ്ഖാതസ്സ കായസ്സ അനുപസ്സനതോപി കായേ കായാനുപസ്സീതി ഏവമ്പി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

തഥാ ഹി അയം കായേ കായാനുപസ്സനാപടിപദം പടിപന്നോ ഭിക്ഖു ഇമം കായം അനിച്ചാനുപസ്സനാദീനം സത്തന്നം അനുപസ്സനാനം വസേന അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി നോ നിച്ചതോ, ദുക്ഖതോ അനുപസ്സതി നോ സുഖതോ, അനത്തതോ അനുപസ്സതി നോ അത്തതോ, നിബ്ബിന്ദതി നോ നന്ദതി, വിരജ്ജതി നോ രജ്ജതി, നിരോധേതി നോ സമുദേതി, പടിനിസ്സജ്ജതി നോ ആദിയതി. സോ തം അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതി, ദുക്ഖതോ അനുപസ്സന്തോ സുഖസഞ്ഞം പജഹതി, അനത്തതോ അനുപസ്സന്തോ അത്തസഞ്ഞം പജഹതി , നിബ്ബിന്ദന്തോ നന്ദിം പജഹതി, വിരജ്ജന്തോ രാഗം പജഹതി, നിരോധേന്തോ സമുദയം പജഹതി, പടിനിസ്സജ്ജന്തോ ആദാനം പജഹതീതി (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫) വേദിതബ്ബോ.

വിഹരതീതി ചതൂസു ഇരിയാപഥവിഹാരേസു അഞ്ഞതരവിഹാരസമായോഗപരിദീപനമേതം, ഏകം ഇരിയാപഥബാധനം അപരേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ അപതമാനം അത്തഭാവം ഹരതി പവത്തേതീതി അത്ഥോ.

ബഹിദ്ധാ കായേതി പരസ്സ കായേ. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ കായേ**തി കാലേന അത്തനോ കായേ, കാലേന പരസ്സ കായേ. പഠമനയേന ഹി അത്തനോ കായേ കായപരിഗ്ഗഹോ വുത്തോ, ദുതിയനയേന പരസ്സ കായേ, തതിയനയേന കാലേന അത്തനോ കാലേന പരസ്സ കായേ. അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ പന ഘടിതാരമ്മണം നാമ നത്ഥി. പഗുണകമ്മട്ഠാനസ്സ പന അപരാപരം സഞ്ചരണകാലോ ഏത്ഥ കഥിതോ. **ആതാപീ**തി കായപരിഗ്ഗാഹകവീരിയസമായോഗപരിദീപനമേതം. സോ ഹി യസ്മാ തസ്മിം സമയേ യം തം വീരിയം തീസു ഭവേസു കിലേസാനം ആതാപനതോ ആതാപോതി വുച്ചതി, തേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, തസ്മാ **ആതാപീ**തി വുച്ചതി.

സമ്പജാനോതി കായപരിഗ്ഗാഹകേന സമ്പജഞ്ഞസങ്ഖാതേന ഞാണേന സമന്നാഗതോ. **സതിമാ**തി കായപരിഗ്ഗാഹികായ സതിയാ സമന്നാഗതോ. അയം പന യസ്മാ സതിയാ ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ഞായ അനുപസ്സതി, ന ഹി സതിവിരഹിതസ്സ അനുപസ്സനാ നാമ അത്ഥി, തേനേവാഹ - ''സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪), തസ്മാ ഏത്ഥ ''കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീ''തി ഏത്താവതാ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനകമ്മട്ഠാനം വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ യസ്മാ അനാതാപിനോ അന്തോസങ്ഖേപോ അന്തരായകരോ ഹോതി, അസമ്പജാനോ ഉപായപരിഗ്ഗഹേ അനുപായപരിവജ്ജനേ ച സമ്മുയ്ഹതി, മുട്ഠസ്സതീ ഉപായാപരിച്ചാഗേ അനുപായാപരിഗ്ഗഹേ ച അസമത്ഥോവ ഹോതി, തേനസ്സ തം കമ്മട്ഠാനം ന സമ്പജ്ജതി; തസ്മാ യേസം

ധമ്മാനം ആനുഭാവേന തം സമ്പജ്ജതി തേസം ദസ്സനത്ഥം "ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ"തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇതി കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം സമ്പയോഗങ്ഗഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പഹാനങ്ഗം ദസ്സേതും **വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ **വിനേയ്യാ**തി തദങ്ഗവിനയേന വാ വിക്ഖമ്ഭനവിനയേന വാ വിനയിത്വാ. **ലോകേ**തി ഏത്ഥ യ്വായം അജ്ഝത്താദിഭേദോ കായോ പരിഗ്ഗഹിതോ സ്വേവ ഇധ ലോകോ നാമ. തസ്മിം ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം വിനയിത്വാതി അത്ഥോ. യസ്മാ പനേത്ഥ അഭിജ്ഝാഗഹണേന കാമച്ഛന്ദോ, ദോമനസ്സഗ്ഗഹണേന ബ്യാപാദോ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി, തസ്മാ നീവരണപരിയാപന്നബലവധമ്മദ്വയദസ്സനേന നീവരണപ്പഹാനം വുത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

വിസേസേന ചേത്ഥ അഭിജ്ഝാവിനയേന കായസമ്പത്തിമൂലകസ്സ അനുരോധസ്സ, ദോമനസ്സവിനയേന കായവിപത്തിമൂലകസ്സ വിരോധസ്സ, അഭിജ്ഝാവിനയേന ച കായേ അഭിരതിയാ, ദോമനസ്സവിനയേന കായഭാവനായ അനഭിരതിയാ, അഭിജ്ഝാവിനയേന കായേ അഭൂതാനം സുഭസുഖഭാവാദീനം പക്ഖേപസ്സ, ദോമനസ്സവിനയേന കായേ ഭൂതാനം അസുഭാസുഖഭാവാദീനം അപനയനസ്സ ച പഹാനം വുത്തം. തേന യോഗാവചരസ്സ യോഗാനുഭാവോ യോഗസമത്ഥതാ ച ദീപിതാ ഹോതി. യോഗാനുഭാവോ ഹി ഏസ യദിദം അനുരോധവിരോധവിപ്പമുത്തോ, അരതിരതിസഹോ, അഭൂതപക്ഖേപഭൂതാപനയനവിരഹിതോ ച ഹോതി. അനുരോധവിരോധവിപ്പമുത്തോ ചേസ അരതിരതിസഹോ അഭൂതം അപക്ഖിപന്തോ ഭൂതഞ്ച അനപനേന്തോ യോഗസമത്ഥോ ഹോതീതി.

അപരോ നയോ - "കായേ കായാനുപസ്സീ"തി ഏത്ഥ അനുപസ്സനായ കമ്മട്ഠാനം വുത്തം. വിഹരതീതി ഏത്ഥ വുത്തവിഹാരേന കമ്മട്ഠാനികസ്സ കായപരിഹരണം. ആതാപീതിആദീസു ആതാപേന സമ്മപ്പധാനം, സതിസമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബത്ഥികകമ്മട്ഠാനം, കമ്മട്ഠാനപരിഹരണൂപായോ വാ; സതിയാ വാ കായാനുപസ്സനാവസേന പടിലദ്ധസമഥോ, സമ്പജഞ്ഞേന വിപസ്സനാ , അഭിജ്ഝാദോമനസ്സവിനയേന ഭാവനാഫലം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അയം താവ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനുദ്ദേസസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ.

വേദനാനുപസ്സനാദിഉദ്ദേസവണ്ണനാ

വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനുദ്ദേസാദീസുപി **അജ്ഝത്താ**ദീനി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. ഏതേസുപി ഹി അത്തനോ വേദനാദീസു, പരസ്സ വേദനാദീസു, കാലേന അത്തനോ കാലേന പരസ്സ വേദനാദീസൂതി തിവിധോ പരിഗ്ഗഹോ വുത്തോ. **വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ**തിആദീസു ച വേദനാദീനം പുനവചനേ പയോജനം കായാനുപസ്സനായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ, ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ, ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീതി ഏത്ഥ പന **വേദനാ**തി തിസ്സോ വേദനാ. താ ച ലോകിയാ ഏവ; ചിത്തമ്പി ലോകിയം, തഥാ ധമ്മാ. തേസം വിഭാഗോ നിദ്ദേസവാരേ പാകടോ ഭവിസ്സതി. കേവലം പനിധ യഥാ വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാ തഥാ അനുപസ്സന്തോ "വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ"തി വേദിതബ്ബോ. ഏസ നയോ ചിത്തധമ്മേസു. കഥഞ്ച വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാതി? സുഖാ താവ വേദനാ ദുക്ഖതോ, ദുക്ഖാ സല്ലതോ, അദുക്ഖമസുഖാ അനിച്ചതോ. യഥാഹ -

"യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;

അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, അദ്ദക്ഖി നം അനിച്ചതോ;
സ വേ സമ്മദസോ ഭിക്ഖു, ഉപസന്തോ ചരിസ്സതീ''തി. (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൩);

സബ്ബാ ഏവ ചേതാ ദുക്ഖാതിപി അനുപസ്സിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ചേതം - ''യം കിഞ്ചി വേദയിതം തം ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീ''തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൯). സുഖദുക്ഖതോപി ച അനുപസ്സിതബ്ബാ, യഥാഹ - ''സുഖാ ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, വേദനാ ഠിതിസുഖാ, വിപരിണാമദുക്ഖാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫) സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. അപിച അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാവസേനപി (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫) അനുപസ്സിതബ്ബാ. സേസം നിദ്ദേസവാരേയേവ പാകടം ഭവിസ്സതി.

ചിത്തധമ്മേസുപി ചിത്തം താവ ആരമ്മണാധിപതിസഹജാതഭൂമികമ്മവിപാകകിരിയാദിനാനത്തഭേദാനം അനിച്ചാദിനുപസ്സനാനം നിദ്ദേസവാരേ ആഗതസരാഗാദിഭേദാനഞ്ച വസേന അനുപസ്സിതബ്ബം. ധമ്മാ സലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണാനം സുഞ്ഞതാധമ്മസ്സ അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാനം നിദ്ദേസവാരേ ആഗതസന്താസന്താദിഭേദാനഞ്ച വസേന അനുപസ്സിതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവ. കാമഞ്ചേത്ഥ യസ്സ കായസങ്ഖാതേ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം പഹീനം, തസ്സ വേദനാദിലോകേസുപി തം പഹീനമേവ. നാനാപുഗ്ഗലവസേന പന നാനാചിത്തക്ഖണികസതിപട്ഠാനഭാവനാവസേന ച സബ്ബത്ഥ വുത്തം. യതോ വാ ഏകത്ഥ പഹീനം, സേസേസുപി പഹീനം ഹോതി. തേനേവസ്സ തത്ഥ പഹാനദസ്സനത്ഥമ്പി ഏവം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബന്തി.

ഉദ്ദേസവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കായാനുപസ്സനാനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൬൪. ഇദാനി സേയ്യഥാപി നാമ ഛേകോ വിലീവകാരകോ ഥൂലകിലഞ്ജസണ്ഹകിലഞ്ജചങ്കോടകപേളാപുടാദീനി ഉപകരണാനി കത്തുകാമോ ഏകം മഹാവേളും ലഭിത്വാ ചതുധാ ഛിന്ദിത്വാ തതോ ഏകേകം വേളുഖണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഫാലേത്വാ തം തം ഉപകരണം കരേയ്യ, യഥാ വാ പന ഛേകോ സുവണ്ണകാരോ നാനാവിഹിതം പിളന്ധനവികതിം കത്തുകാമോ സുപരിസുദ്ധം സുവണ്ണഘടികം ലഭിത്വാ ചതുധാ ഭിന്ദിത്വാ തതോ ഏകേകം കോട്ഠാസം ഗഹേത്വാ തം തം പിളന്ധനം കരേയ്യ, ഏവമേവ ഭഗവാ സതിപട്ഠാനദേസനായ സത്താനം അനേകപ്പകാരം വിസേസാധിഗമം കത്തുകാമോ ഏകമേവ സമ്മാസതിം ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ - ഇധ ഭിക്ഖു അജ്ഝത്തം കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീ''തിആദിനാ നയേന ആരമ്മണവസേന ചതുധാ ഭിന്ദിത്വാ തതോ ഏകേകം സതിപട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഭജന്തോ **കഥഞ്ച ഭിക്ഖു അജ്ഝത്തം കായേ**തിആദിനാ നയേന നിദ്ദേസവാരം വത്തുമാരദ്ധോ.

തത്ഥ **കഥഞ്ചാ**തിആദി വിത്ഥാരേതും കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - കേന ച ആകാരേന കേന പകാരേന ഭിക്ഖു അജ്ഝത്തം കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീതി? സേസപുച്ഛാവാരേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖു. അയഞ്ഹേത്ഥ ഇധ-സദ്ദോ അജ്ഝത്താദിവസേന സബ്ബപ്പകാരകായാനുപസ്സനാനിബ്ബത്തകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സന്നിസ്സയഭൂതസാസനപരിദീപനോ അഞ്ഞസാസനസ്സ തഥാഭാവപടിസേധനോ ച. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ...പേ॰... സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯; അ॰ നി॰ ൪.൨൪൧). തേന വുത്തം ''ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖൂ''തി.

അജ്ഝത്തം കായന്തി അത്തനോ കായം. **ഉദ്ധം പാദതലാ**തി പാദതലതോ ഉപരി. **അധോ കേസമത്ഥകാ**തി കേസഗ്ഗതോ ഹേട്ഠാ. **തചപരിയന്ത**ന്തി തിരിയം തചപരിച്ഛിന്നം. **പൂരം നാനപ്പകാരസ്സ അസുചിനോ പച്ചവേക്ഖതീ**തി നാനപ്പകാരകേസാദിഅസുചിഭരിതോ അയം കായോതി പസ്സതി. കഥം? **അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ…പേ॰… മുത്ത**ന്തി. തത്ഥ **അത്ഥീ**തി സംവിജ്ജന്തി. **ഇമസ്മി**ന്തി യ്വായം ഉദ്ധം പാദതലാ അധോ കേസമത്ഥകാ തിരിയം തചപരിയന്തോ പൂരോ നാനപ്പകാരസ്സ അസുചിനോതി വുച്ചതി തസ്മിം. **കായേ**തി സരീരേ. സരീരഞ്ഹി അസുചിസഞ്ചയതോ കുച്ഛിതാനം കേസാദീനഞ്ചേവ ചക്ഖുരോഗാദീനഞ്ച രോഗസതാനം ആയഭൂതതോ കായോതി വുച്ചതി.

കേസാ ലോമാതി ഏതേ കേസാദയോ ദ്വത്തിംസാകാരാ. തത്ഥ അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ, അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ ലോമാതി ഏവം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിഞ്ഹി പാദതലതോ പട്ഠായ ഉപരി, കേസമത്ഥകാ പട്ഠായ ഹേട്ഠാ, തചതോ പട്ഠായ തിരിയന്തതോതി ഏത്തകേ ബ്യാമമത്തേ കളേവരേ സബ്ബാകാരേനപി വിചിനന്തോ ന കോചി കിഞ്ചി മുത്തം വാ മണിം വാ വേളുരിയം വാ അഗരും വാ കുങ്കുമം വാ കപ്പൂരം വാ വാസചുണ്ണാദിം വാ അണുമത്തമ്പി സുചിഭാവം പസ്സതി, അഥ ഖോ പരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛം അസ്സിരീകദസ്സനം നാനപ്പകാരം കേസലോമാദിഭേദം അസുചിംയേവ പസ്സതി. തേന വുത്തം - **അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ ലോമാ…പേ॰… മുത്ത**ന്തി. അയമേത്ഥ പദസമ്ബന്ധതോ വണ്ണനാ.

ഇമം പന കമ്മട്ഠാനം ഭാവേത്വാ അരഹത്തം പാപുണിതുകാമേന കുലപുത്തേന ആദിതോവ ചതുബ്ബിധം സീലം സോധേത്വാ സുപരിസുദ്ധസീലേ പതിട്ഠിതേന, യ്വായം ദസസു പലിബോധേസു പലിബോധോ അത്ഥി തം ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ, പടിക്കൂലമനസികാരകമ്മട്ഠാനഭാവനായ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ, ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ, അരഹത്തം അനാഗാമിഫലാദീസു വാ അഞ്ഞതരം പത്തസ്സ സബ്ബന്തിമേന പരിച്ഛേദേന സാട്ഠകഥായ പാളിയാ കതപരിചയസ്സ തന്തിആചരിയസ്സാപി കല്യാണമിത്തസ്സ സന്തികേ ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം. വിസുദ്ധം തഥാരൂപം കല്യാണമിത്തം ഏകവിഹാരേ അലഭന്തേന തസ്സ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം. തത്ഥ ചതുബ്ബിധസീലവിസോധനഞ്ചേവ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൯) പലിബോധോ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൪൧) ച പലിബോധുപച്ഛേദോ ച ആചരിയസ്സ സന്തികം ഉപസങ്കമനവിധാനഞ്ച സബ്ബമ്പി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരതോ കഥിതം. തസ്മാ തം തത്ഥ കഥിതനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ആചരിയേന പന കമ്മട്ഠാനം കഥേന്തേന തിവിധേന കഥേതബ്ബം. ഏകോ ഭിക്ഖു പകതിയാ ഉഗ്ഗഹിതകമ്മട്ഠാനോ ഹോതി. തസ്സ ഏകം ദ്വേ നിസജ്ജവാരേ സജ്ഝായം കാരേത്വാ കഥേതബ്ബം. ഏകോ സന്തികേ വസിത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹിതുകാമോ ഹോതി. തസ്സ ആഗതാഗതവേലായ കഥേതബ്ബം. ഏകോ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ഗന്തുകാമോ ഹോതി. തസ്സ നാതിപപഞ്ചം നാതിസങ്ഖേപം കത്വാ നിജ്ജടം നിഗ്ഗണ്ഠികം കമ്മട്ഠാനം കഥേതബ്ബം. കഥേന്തേന കിം ആചിക്ഖിതബ്ബന്തി? സത്തധാ ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം ദസധാ ച മനസികാരകോസല്ലം ആചിക്ഖിതബ്ബം.

തത്ഥ വചസാ മനസാ വണ്ണതോ സണ്ഠാനതോ ദിസതോ ഓകാസതോ പരിച്ഛേദതോതി ഏവം സത്തധാ ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം ആചിക്ഖിതബ്ബം. ഇമസ്മിഞ്ഹി പടിക്കൂലമനസികാരകമ്മട്ഠാനേ യോപി തിപിടകോ ഹോതി, തേനപി മനസികാരകാലേ പഠമം വാചായ സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. ഏകച്ചസ്സ ഹി സജ്ഝായം കരോന്തസ്സേവ കമ്മട്ഠാനം പാകടം ഹോതി, മലയവാസീമഹാദേവത്ഥേരസ്സ സന്തികേ ഉഗ്ഗഹിതകമ്മട്ഠാനാനം ദ്വിന്നം ഥേരാനം

വിയ. ഥേരോ കിര തേഹി കമ്മട്ഠാനം യാചിതോ 'ചത്താരോ മാസേ ഇമം ഏവം സജ്ഝായം കരോഥാ'തി ദ്വത്തിംസാകാരപാളിം അദാസി. തേ, കിഞ്ചാപി തേസം ദ്വേ തയോ നികായാ പഗുണാ, പദക്ഖിണഗ്ഗാഹിതായ പന ചത്താരോ മാസേ ദ്വത്തിംസാകാരം സജ്ഝായന്താവ സോതാപന്നാ അഹേസും.

തസ്മാ കമ്മട്ഠാനം കഥേന്തേന ആചരിയേന അന്തേവാസികോ വത്തബ്ബോ - 'പഠമം താവ വാചായ സജ്ഝായം കരോഹീ'തി. കരോന്തേന ച തചപഞ്ചകാദീനി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അനുലോമപടിലോമവസേന സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. "കേസാ ലോമാ നഖാ ദന്താ തചോ"തി ഹി വത്വാ പുന പടിലോമതോ "തചോ ദന്താ നഖാ ലോമാ കേസാ"തി വത്തബ്ബം. തദനന്തരം വക്കപഞ്ചകേ "മംസം ന്ഹാരു അട്ഠി അട്ഠിമിഞ്ജം വക്ക"ന്തി വത്വാ പുന പടിലോമതോ "വക്കം അട്ഠിമിഞ്ജം അട്ഠി ന്ഹാരു മംസം തചോ ദന്താ നഖാ ലോമാ കേസാ"തി വത്തബ്ബം. തതോ പപ്ഫാസപഞ്ചകേ "ഹദയം യകനം കിലോമകം പിഹകം പപ്ഫാസ"ന്തി വത്വാ പുന പടിലോമതോ "പപ്ഫാസം പിഹകം കിലോമകം യകനം ഹദയം വക്കം അട്ഠിമിഞ്ജം അട്ഠി ന്ഹാരു മംസം തചോ ദന്താ നഖാ ലോമാ കേസാ"തി വത്തബ്ബം.

തതോ ഇമം തന്തിം അനാരുള്ഹമ്പി പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ (പടി॰ മ॰ ൧.൪൦) ആഗതം മത്ഥലുങ്ഗം കരീസാവസാനേ തന്തിം ആരോപേത്വാ ഇമസ്മിം മത്ഥലുങ്ഗപഞ്ചകേ "അന്തം അന്തഗുണം ഉദരിയം കരീസം മത്ഥലുങ്ഗ"ന്തി വത്വാ പുന പടിലോമതോ "മത്ഥലുങ്ഗം കരീസം ഉദരിയം അന്തഗുണം അന്തം പപ്ഫാസം പിഹകം കിലോമകം യകനം ഹദയം വക്കം അട്ഠിമിഞ്ജം അട്ഠി ന്ഹാരു മംസം തചോ ദന്താ നഖാ ലോമാ കേസാ"തി വത്തബ്ബം.

തതോ മേദഛക്കേ "പിത്തം സേമ്ഹം പുബ്ബോ ലോഹിതം സേദോ മേദോ"തി വത്വാ പുന പടിലോമതോ "മേദോ സേദോ ലോഹിതം പുബ്ബോ സേമ്ഹം പിത്തം മത്ഥലുങ്ഗം കരീസം ഉദരിയം അന്തഗുണം അന്തം പപ്ഫാസം പിഹകം കിലോമകം യകനം ഹദയം വക്കം അട്ഠിമിഞ്ജം അട്ഠി ന്ഹാരു മംസം തചോ ദന്താ നഖാ ലോമാ കേസാ"തി വത്തബ്ബം.

തതോ മുത്തഛക്കേ "അസ്സു വസാ ഖേളോ സിങ്ഘാണികാ ലസികാ മുത്ത"ന്തി വത്വാ പുന പടിലോമതോ "മുത്തം ലസികാ സിങ്ഘാണികാ ഖേളോ വസാ അസ്സു മേദോ സേദോ ലോഹിതം പുബ്ബോ സേമ്ഹം പിത്തം മത്ഥലുങ്ഗം കരീസം ഉദരിയം അന്തഗുണം അന്തം പപ്ഫാസം പിഹകം കിലോമകം യകനം ഹദയം വക്കം അട്ഠിമിഞ്ജം അട്ഠി ന്ഹാരു മംസം തചോ ദന്താ നഖാ ലോമാ കേസാ"തി ഏവം കാലസതമ്പി കാലസഹസ്സമ്പി കാലസതസഹസ്സമ്പി വാചായ സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. വചസാ സജ്ഝായേന ഹി കമ്മട്ഠാനതന്തി പഗുണാ ഹോതി; ന ഇതോ ചിതോ ച ചിത്തം വിധാവതി; കോട്ഠാസാ പാകടാ ഹോന്തി, ഹത്ഥസങ്ഖലികാ വിയ ഖായന്തി, വതിപാദപന്തി വിയ ച ഖായന്തി. യഥാ ച പന വചസാ, തഥേവ മനസാപി സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. വചസാ സജ്ഝായോ ഹി മനസാ സജ്ഝായസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. മനസാ സജ്ഝായോ ലക്ഖണപടിവേധസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. ലക്ഖണപടിവേധോ മഗ്ഗഫലപടിവേധസ്സ പച്ചയോ ഹോതി.

'വണ്ണതോ'തി കേസാദീനം വണ്ണോ വവത്ഥപേതബ്ബോ. **'സണ്ഠാനതോ'**തി തേസംയേവ സണ്ഠാനം വവത്ഥപേതബ്ബം . **'ദിസതോ'**തി ഇമസ്മിം സരീരേ നാഭിതോ ഉദ്ധം ഉപരിമാ ദിസാ, അധോ ഹേട്ഠിമാ ദിസാ. തസ്മാ "അയം കോട്ഠാസോ ഇമിസ്സാ നാമ ദിസായാ"തി ദിസാ വവത്ഥപേതബ്ബാ. **'ഓകാസതോ'**തി "അയം കോട്ഠാസോ ഇമസ്മിം നാമ ഓകാസേ പതിട്ഠിതോ"തി ഏവം തസ്സ തസ്സ

ഓകാസോ വവത്ഥപേതബ്ബോ. **'പരിച്ഛേദതോ'**തി സഭാഗപരിച്ഛേദോ വിസഭാഗപരിച്ഛേദോതി ദ്വേ പരിച്ഛേദാ. തത്ഥ "അയം കോട്ഠാസോ ഹേട്ഠാ ച ഉപരി ച തിരിയഞ്ച ഇമിനാ നാമ പരിച്ഛിന്നോ"തി ഏവം സഭാഗപരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ. "കേസാ ന ലോമാ, ലോമാപി ന കേസാ"തി ഏവം അമിസ്സീകതവസേന വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം സത്തധാ ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം ആചിക്ഖന്തേന പന "ഇദം കമ്മട്ഠാനം അസുകസ്മിം സുത്തേ പടിക്കൂലവസേന കഥിതം, അസുകസ്മിം ധാതുവസേനാ"തി ഞത്വാ ആചിക്ഖിതബ്ബം. ഇദഞ്ഹി മഹാസതിപട്ഠാനേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൨; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൫ ആദയോ) പടിക്കൂലവസേനേവ കഥിതം, മഹാഹത്ഥിപദോപമ (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൦ ആദയോ) -മഹാരാഹുലോവാദ (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൩ ആദയോ) -ധാതുവിഭങ്ഗേസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൨ ആദയോ) ധാതുവസേന കഥിതം. കായഗതാസതിസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൩ ആദയോ) പന യസ്സ വണ്ണതോ ഉപട്ഠാതി, തം സന്ധായ ചത്താരി ഝാനാനി വിഭത്താനി. തത്ഥ ധാതുവസേന കഥിതം വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം ഹോതി, പടിക്കൂലവസേന കഥിതം സമഥകമ്മട്ഠാനം. തദേതം ഇധ സമഥകമ്മട്ഠാനം അവിസേസതോ സബ്ബസാധാരണവസേന കഥിതന്തി വദന്തിയേവാതി.

ഏവം സത്തധാ ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം ആചിക്ഖിത്വാ "അനുപുബ്ബതോ, നാതിസീഘതോ, നാതിസണികതോ, വിക്ഖേപപടിബാഹനതോ, പണ്ണത്തിസമതിക്കമനതോ, അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ, അപ്പനാതോ, തയോ ച സുത്തന്താ"തി ഏവം ദസധാ മനസികാരകോസല്ലം ആചിക്ഖിതബ്ബം. തത്ഥ **'അനുപുബ്ബതോ'**തി ഇദഞ്ഹി സജ്ഝായകരണതോ പട്ഠായ അനുപടിപാടിയാ മനസികാതബ്ബം, ന ഏകന്തരികായ. ഏകന്തരികായ ഹി മനസികരോന്തോ യഥാ നാമ അകുസലോ പുരിസോ ദ്വത്തിംസപദം നിസ്സേണിം ഏകന്തരികായ ആരോഹന്തോ കിലന്തകായോ പതതി, ന ആരോഹനം സമ്പാദേതി; ഏവമേവ ഭാവനാസമ്പത്തിവസേന അധിഗന്തബ്ബസ്സ അസ്സാദസ്സ അനധിഗമാ കിലന്തചിത്തോ പതതി, ന ഭാവനം സമ്പാദേതി.

അനുപുബ്ബതോ മനസികരോന്തേനാപി ച **'നാതിസീഘതോ'** മനസികാതബ്ബം. അതിസീഘതോ മനസികരോതോ ഹി യഥാ നാമ തിയോജനം മഗ്ഗം പടിപജ്ജിത്വാ ഓക്കമനവിസ്സജ്ജനം അസല്ലക്ഖേത്വാ സീഘേന ജവേന സത്തക്ഖത്തുമ്പി ഗമനാഗമനം കരോതോ പുരിസസ്സ കിഞ്ചാപി അദ്ധാനം പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി, അഥ ഖോ പുച്ഛിത്വാവ ഗന്തബ്ബം ഹോതി; ഏവമേവ കേവലം കമ്മട്ഠാനം പരിയോസാനം പാപുണാതി, അവിഭൂതം പന ഹോതി, ന വിസേസം ആവഹതി. തസ്മാ നാതിസീഘതോ മനസികാതബ്ബം.

യഥാ ച നാതിസീഘതോ ഏവം **'നാതിസണികതോ'**പി. അതിസണികതോ മനസികരോതോ ഹി യഥാ നാമ തദഹേവ തിയോജനം മഗ്ഗം ഗന്തുകാമസ്സ പുരിസസ്സ അന്തരാമഗ്ഗേ രുക്ഖപബ്ബതഗഹനാദീസു വിലമ്ബമാനസ്സ മഗ്ഗോ പരിക്ഖയം ന ഗച്ഛതി, ദ്വീഹതീഹേന പരിയോസാപേതബ്ബോ ഹോതി; ഏവമേവ കമ്മട്ഠാനം പരിയോസാനം ന ഗച്ഛതി, വിസേസാധിഗമസ്സ പച്ചയോ ന ഹോതി.

'വിക്ഖേപപടിബാഹനതോ'തി കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണേ ചേതസോ വിക്ഖേപോ പടിബാഹിതബ്ബോ. അപ്പടിബാഹതോ ഹി യഥാ നാമ ഏകപദികം പപാതമഗ്ഗം പടിപന്നസ്സ പുരിസസ്സ അക്കമനപദം അസല്ലക്ഖേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിലോകയതോ പദവാരോ വിരജ്ഝതി, തതോ സതപോരിസേ പപാതേ പതിതബ്ബം ഹോതി; ഏവമേവ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപേ

സതി കമ്മട്ഠാനം പരിഹായതി, പരിധംസതി. തസ്മാ വിക്ഖേപപടിബാഹനതോ മനസികാതബ്ബം.

'പണ്ണത്തിസമതിക്കമനതോ'തി യാ അയം "കേസാ ലോമാ"തി ആദികാ പണ്ണത്തി തം അതിക്കമിത്വാ പടിക്കൂലന്തി ചിത്തം ഠപേതബ്ബം. യഥാ ഹി ഉദകദുല്ലഭകാലേ മനുസ്സാ അരഞ്ഞേ ഉദപാനം ദിസ്വാ തത്ഥ താലപണ്ണാദികം കിഞ്ചിദേവ സഞ്ഞാണം ബന്ധിത്വാ തേന സഞ്ഞാണേന ആഗന്ത്വാ ന്ഹായന്തി ചേവ പിവന്തി ച, യദാ പന തേസം അഭിണ്ഹസഞ്ചാരേന ആഗതാഗതപദം പാകടം ഹോതി, തദാ സഞ്ഞാണേന കിച്ചം ന ഹോതി, ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ ഗന്ത്വാ ന്ഹായന്തി ചേവ പിവന്തി ച; ഏവമേവ പുബ്ബഭാഗേ 'കേസാ ലോമാ'തി പണ്ണത്തിവസേന മനസികരോതോ പടിക്കൂലഭാവോ പാകടോ ഹോതി. അഥ 'കേസാ ലോമാ'തി പണ്ണത്തിം സമതിക്കമിത്വാ പടിക്കൂലഭാവേയേവ ചിത്തം ഠപേതബ്ബം.

'അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ'തി യോ യോ കോട്ഠാസോ ന ഉപട്ഠാതി, തം തം മുഞ്ചന്തേന അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ മനസികാതബ്ബം. ആദികമ്മികസ്സ ഹി 'കേസാ'തി മനസികരോതോ മനസികാരോ ഗന്ത്വാ 'മുത്ത'ന്തി ഇമം പരിയോസാനകോട്ഠാസമേവ ആഹച്ച തിട്ഠതി. 'മുത്ത'ന്തി ച മനസികരോതോ മനസികാരോ ഗന്ത്വാ 'കേസാ'തി ഇമം ആദികോട്ഠാസമേവ ആഹച്ച തിട്ഠതി. അഥസ്സ മനസികരോതോ കേചി കോട്ഠാസാ ഉപട്ഠഹന്തി, കേചി ന ഉപട്ഠഹന്തി. തേന യേ യേ ഉപട്ഠഹന്തി തേസു തേസു താവ കമ്മം കാതബ്ബം, യാവ ദ്വീസു ഉപട്ഠിതേസു തേസമ്പി ഏകോ സുട്ഠുതരം ഉപട്ഠഹതി. ഏവം ഉപട്ഠിതം പന തമേവ പുനപ്പുനം മനസികരോന്തേന അപ്പനാ ഉപ്പാദേതബ്ബാ.

തത്രായം ഉപമാ - യഥാ ഹി ദ്വത്തിംസതാലകേ താലവനേ വസന്തം മക്കടം ഗഹേതുകാമോ ലുദ്ദോ ആദിമ്ഹി ഠിതതാലസ്സ പണ്ണം സരേന വിജ്ഝിത്വാ ഉക്കുട്ഠിം കരേയ്യ; അഥ സോ മക്കടോ പടിപാടിയാ തസ്മിം തസ്മിം താലേ പതിത്വാ പരിയന്തതാലമേവ ഗച്ഛേയ്യ; തത്ഥാപി ഗന്ത്വാ ലുദ്ദേന തഥേവ കതേ പുന തേനേവ നയേന ആദിതാലം ആഗച്ഛേയ്യ; സോ ഏവം പുനപ്പുനം പടിപാടിയാ ഗച്ഛന്തോ ഉക്കുട്ഠുക്കുട്ഠിട്ഠാനേയേവ ഉട്ഠഹിത്വാ പുന അനുക്കമേന ഏകസ്മിം താലേ നിപതിത്വാ തസ്സ വേമജ്ഝേ മകുളതാലപണ്ണസൂചിം ദള്ഹം ഗഹേത്വാ വിജ്ഝിയമാനോപി ന ഉട്ഠഹേയ്യ, ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം.

തത്രിദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - യഥാ ഹി താലവനേ ദ്വത്തിംസതാലാ, ഏവം ഇമസ്മിം കായേ ദ്വത്തിംസ കോട്ഠാസാ; മക്കടോ വിയ ചിത്തം; ലുദ്ദോ വിയ യോഗാവചരോ; മക്കടസ്സ ദ്വത്തിംസതാലകേ താലവനേ നിവാസോ വിയ യോഗിനോ ചിത്തസ്സ ദ്വത്തിംസകോട്ഠാസകേ കായേ ആരമ്മണവസേന അനുസംചരണം; ലുദ്ദേന ആദിമ്ഹി ഠിതതാലസ്സ പണ്ണം സരേന വിജ്ഝിത്വാ ഉക്കുട്ഠിയാ കതായ മക്കടസ്സ തസ്മിം തസ്മിം താലേ പതിത്വാ പരിയന്തതാലഗമനം വിയ യോഗിനോ 'കേസാ'തി മനസികാരേ ആരദ്ധേ പടിപാടിയാ ഗന്ത്വാ പരിയോസാനകോട്ഠാസേ ഏവ ചിത്തസ്സ സണ്ഠാനം; പുന പച്ചാഗമനേപി ഏസേവ നയോ; പുനപ്പുനം പടിപാടിയാ ഗച്ഛമാനസ്സ മക്കടസ്സ ഉക്കുട്ഠുക്കുട്ഠിട്ഠാനേ ഉട്ഠാനം വിയ പുനപ്പുനം മനസികരോതോ കേസുചി കേസുചി ഉപട്ഠിതേസു അനുപട്ഠഹന്തേ വിസ്സജ്ജേത്വാ ഉപട്ഠിതേസു പരികമ്മകരണം; അനുക്കമേന ഏകസ്മിം താലേ നിപതിത്വാ തസ്സ വേമജ്ഝേ മകുളതാലപണ്ണസൂചിം ദള്ഹം ഗഹേത്വാ വിജ്ഝിയമാനസ്സാപി അനുട്ഠാനം വിയ അവസാനേ ദ്വീസു ഉപട്ഠിതേസു യോ സുട്ഠുതരം ഉപട്ഠാതി തമേവ പുനപ്പുനം മനസികരിത്വാ അപ്പനായ ഉപ്പാദനം.

അപരാപി ഉപമാ - യഥാ നാമ പിണ്ഡപാതികോ ഭിക്ഖു ദ്വത്തിംസകുലം ഗാമം ഉപനിസ്സായ വസന്തോ പഠമഗേഹേ ഏവ ദ്വേ ഭിക്ഖാ ലഭിത്വാ പരതോ ഏകം വിസ്സജ്ജേയ്യ; പുനദിവസേ തിസ്സോ ലഭിത്വാ പരതോ ദ്വേ വിസ്സജ്ജേയ്യ; തതിയദിവസേ ആദിമ്ഹിയേവ പത്തപൂരം ലഭിത്വാ ആസനസാലം ഗന്ത്വാ പരിഭുഞ്ജേയ്യ, ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ദ്വത്തിംസകുലഗാമോ വിയ ഹി ദ്വത്തിംസാകാരോ; പിണ്ഡപാതികോ വിയ യോഗാവചരോ; തസ്സ തം ഗാമം ഉപനിസ്സായ വാസോ വിയ യോഗിനോ ദ്വത്തിംസാകാരേ പരികമ്മകരണം; പഠമഗേഹേ ദ്വേ ഭിക്ഖാ ലഭിത്വാ പരതോ ഏകിസ്സാ വിസ്സജ്ജനം വിയ ദുതിയദിവസേ തിസ്സോ ലഭിത്വാ പരതോ ദ്വിന്നം വിസ്സജ്ജനം വിയ ച മനസികരോതോ മനസികരോതോ അനുപട്ഠഹന്തേ അനുപട്ഠഹന്തേ വിസ്സജ്ജേത്വാ ഉപട്ഠിതേസു ഉപട്ഠിതേസു യാവ കോട്ഠാസദ്വയേ പരികമ്മകരണം; തതിയദിവസേ ആദിമ്ഹിയേവ പത്തപൂരം ലഭിത്വാ ആസനസാലായം നിസീദിത്വാ പരിഭോഗോ വിയ ദ്വീസു യോ സുട്ഠുതരം ഉപട്ഠഹതി തമേവ പുനപ്പുനം മനസികരിത്വാ അപ്പനായ ഉപ്പാദനം.

‘അപ്പനാതോ’തി അപ്പനാകോട്ഠാസതോ. കേസാദീസു ഏകേകസ്മിം കോട്ഠാസേ അപ്പനാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ.

‘തയോ ച സുത്തന്താ’തി അധിചിത്തം, സീതിഭാവോ, ബോജ്ഝങ്ഗകോസല്ലന്തി ഇമേ തയോ സുത്തന്താ വീരിയസമാധിയോജനത്ഥം വേദിതബ്ബാതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. തത്ഥ -

> “അധിചിത്തമനുയുത്തേന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനാ തീണി നിമിത്താനി കാലേന കാലം മനസികാതബ്ബാനി...കാലേന കാലം സമാധിനിമിത്തം മനസികാതബ്ബം, കാലേന കാലം പഗ്ഗഹനിമിത്തം മനസികാതബ്ബം, കാലേന കാലം ഉപേക്ഖാനിമിത്തം മനസികാതബ്ബം. സചേ, ഭിക്ഖവേ, അധിചിത്തമനുയുത്തോ ഭിക്ഖു ഏകന്തം സമാധിനിമിത്തംയേവ മനസികരേയ്യ, ഠാനം തം ചിത്തം കോസജ്ജായ സംവത്തേയ്യ. സചേ, ഭിക്ഖവേ, അധിചിത്തമനുയുത്തോ ഭിക്ഖു ഏകന്തം പഗ്ഗഹനിമിത്തംയേവ മനസികരേയ്യ, ഠാനം തം ചിത്തം ഉദ്ധച്ചായ സംവത്തേയ്യ. സചേ, ഭിക്ഖവേ, അധിചിത്തമനുയുത്തോ ഭിക്ഖു ഏകന്തം ഉപേക്ഖാനിമിത്തംയേവ മനസികരേയ്യ, ഠാനം തം ചിത്തം ന സമ്മാസമാധിയേയ്യ ആസവാനം ഖയായ. യതോ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അധിചിത്തമനുയുത്തോ ഭിക്ഖു കാലേന കാലം സമാധിനിമിത്തം, പഗ്ഗഹനിമിത്തം, ഉപേക്ഖാനിമിത്തം മനസികരോതി, തം ഹോതി ചിത്തം മുദു ച കമ്മനിയഞ്ച പഭസ്സരഞ്ച, ന ച പഭങ്ഗു, സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായ.
>
> “സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, സുവണ്ണകാരോ വാ സുവണ്ണകാരന്തേവാസീ വാ ഉക്കം ബന്ധതി, ഉക്കം ബന്ധിത്വാ ഉക്കാമുഖം ആലിമ്പേതി, ഉക്കാമുഖം ആലിമ്പേത്വാ സണ്ഡാസേന ജാതരൂപം ഗഹേത്വാ ഉക്കാമുഖേ പക്ഖിപേയ്യ, ഉക്കാമുഖേ പക്ഖിപിത്വാ കാലേന കാലം അഭിധമതി, കാലേന കാലം ഉദകേന പരിപ്ഫോസേതി, കാലേന കാലം അജ്ഝുപേക്ഖതി . സചേ, ഭിക്ഖവേ, സുവണ്ണകാരോ വാ സുവണ്ണകാരന്തേവാസീ വാ തം ജാതരൂപം ഏകന്തം അഭിധമേയ്യ, ഠാനം തം ജാതരൂപം ഡഹേയ്യ. സചേ, ഭിക്ഖവേ, സുവണ്ണകാരോ വാ സുവണ്ണകാരന്തേവാസീ വാ തം ജാതരൂപം ഏകന്തം ഉദകേന പരിപ്ഫോസേയ്യ, ഠാനം തം ജാതരൂപം നിബ്ബായേയ്യ. സചേ, ഭിക്ഖവേ, സുവണ്ണകാരോ വാ സുവണ്ണകാരന്തേവാസീ വാ തം ജാതരൂപം

ഏകന്തം അജ്ഝുപേക്ഖേയ്യ, ഠാനം തം ജാതരൂപം ന സമ്മാ പരിപാകം ഗച്ഛേയ്യ.

"യതോ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സുവണ്ണകാരോ വാ സുവണ്ണകാരന്തേവാസീ വാ തം ജാതരൂപം കാലേന കാലം അഭിധമതി, കാലേന കാലം ഉദകേന പരിപ്ഫോസേതി, കാലേന കാലം അജ്ഝുപേക്ഖതി, തം ഹോതി ജാതരൂപം മുദു ച കമ്മനിയഞ്ച പഭസ്സരഞ്ച, ന ച പഭങ്ഗു, സമ്മാ ഉപേതി കമ്മായ; യസ്സാ യസ്സാ ച പിളന്ധനവികതിയാ ആകങ്ഖതി - യദി പട്ടികായ യദി കുണ്ഡലായ യദി ഗീവേയ്യകായ യദി സുവണ്ണമാലായ, തഞ്ചസ്സ അത്ഥം അനുഭോതി.

"ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അധിചിത്തമനുയുത്തേന...പേ... സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായ; യസ്സ യസ്സ ച അഭിഞ്ഞാസച്ഛികരണീയസ്സ ധമ്മസ്സ ചിത്തം അഭിനിന്നാമേതി അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികിരിയായ, തത്ര തത്രേവ സക്ഖിഭബ്ബതം പാപുണാതി സതി സതിആയതനേ"തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൦൨) ഇദം സുത്തം അധിചിത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

"ഛഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ഭബ്ബോ അനുത്തരം സീതിഭാവം സച്ഛികാതും. കതമേഹി ഛഹി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു യസ്മിം സമയേ ചിത്തം നിഗ്ഗഹേതബ്ബം തസ്മിം സമയേ ചിത്തം നിഗ്ഗണ്ഹാതി, യസ്മിം സമയേ ചിത്തം പഗ്ഗഹേതബ്ബം തസ്മിം സമയേ ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി, യസ്മിം സമയേ ചിത്തം സമ്പഹംസിതബ്ബം തസ്മിം സമയേ ചിത്തം സമ്പഹംസേതി, യസ്മിം സമയേ ചിത്തം അജ്ഝുപേക്ഖിതബ്ബം തസ്മിം സമയേ ചിത്തം അജ്ഝുപേക്ഖതി, പണീതാധിമുത്തികോ ച ഹോതി നിബ്ബാനാഭിരതോ ച. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഛഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ഭബ്ബോ അനുത്തരം സീതിഭാവം സച്ഛികാതു"ന്തി (അം॰ നി॰ ൬.൮൫) ഇദം സുത്തം സീതിഭാവോതി വേദിതബ്ബം.

ബോജ്ഝങ്ഗകോസല്ലം പന "ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യസ്മിം സമയേ ലീനം ചിത്തം ഹോതി, അകാലോ തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪) സംയുത്തമഹാവഗ്ഗേ ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്തേ ആഗതമേവ.

ഇതി ഇദം സത്തവിധം ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം സുഗ്ഗഹിതം കത്വാ ഇമഞ്ച ദസവിധം മനസികാരകോസല്ലം സുട്ഠു വവത്ഥപേത്വാ തേന യോഗിനാ ഉഭയകോസല്ലവസേന കമ്മട്ഠാനം സാധുകം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം. സചേ പനസ്സ ആചരിയേന സദ്ധിം ഏകവിഹാരേയേവ ഫാസു ഹോതി, ഏവം വിത്ഥാരേന അകഥാപേത്വാ കമ്മട്ഠാനമനുയുഞ്ജന്തേന വിസേസം ലഭിത്വാ ഉപരൂപരി കഥാപേതബ്ബം. അഞ്ഞത്ഥ വസിതുകാമേന യഥാവുത്തേന വിധിനാ വിത്ഥാരതോ കഥാപേത്വാ പുനപ്പുനം പരിവത്തേത്വാ സബ്ബം ഗണ്ഠിട്ഠാനം ഛിന്ദിത്വാ കമ്മട്ഠാനഭാവനായ അനനുരൂപം സേനാസനം പഹായ മഹാവാസതാദിഅട്ഠാരസദോസവജ്ജിതേ അനുരൂപേ വിഹാരേ വിഹരന്തേന ഖുദ്ദകപലിബോധുപച്ഛേദം കത്വാ യോ താവ രാഗചരിതോ ഹോതി, തേന യസ്മാ രാഗോ പഹാതബ്ബോ, തസ്മാ പടിക്കൂലമനസികാരേ പരികമ്മം കാതബ്ബം.

കരോന്തേന പന കേസേസു താവ നിമിത്തം ഗഹേതബ്ബം. കഥം? ഏകം വാ ദ്വേ വാ കേസേ ലുഞ്ചിത്വാ ഹത്ഥതലേ ഠപേത്വാ വണ്ണോ താവ വവത്ഥപേതബ്ബോ.

ഛിന്നട്ഠാനേപി കേസേ ഓലോകേതും വട്ടതി; ഉദകപത്തേ വാ യാഗുപത്തേ വാ ഓലോകേതുമ്പി വട്ടതിയേവ. കാളകകാലേ ദിസ്വാ കാളകാതി മനസികാതബ്ബാ; സേതകാലേ സേതാതി. മിസ്സകകാലേ പന ഉസ്സദവസേന മനസികാതബ്ബാ ഹോന്തി. യഥാ ച കേസേസു, ഏവം സകലേപി തചപഞ്ചകേ ദിസ്വാവ നിമിത്തം ഗഹേതബ്ബം. ഏവം നിമിത്തം ഗഹേത്വാ സബ്ബകോട്ഠാസേസു വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദവസേന വവത്ഥപേത്വാ വണ്ണസണ്ഠാനഗന്ധആസയോകാസവസേന പഞ്ചധാ പടിക്കൂലതോ വവത്ഥപേതബ്ബാ.

തത്രായം സബ്ബകോട്ഠാസേസു അനുപുബ്ബകഥാ - **കേസാ** താവ പകതിവണ്ണേന കാളകാ അദ്ദാരിട്ഠകവണ്ണാ, സണ്ഠാനതോ ദീഘവട്ടലികാ തുലാദണ്ഡസണ്ഠാനാ, ദിസതോ ഉപരിമദിസായ ജാതാ, ഓകാസതോ ഉഭോസു പസ്സേസു കണ്ണചൂളികാഹി, പുരതോ നലാടന്തേന, പച്ഛതോ ഗലവാടകേന പരിച്ഛിന്നാ. സീസകടാഹവേഠനം അല്ലചമ്മം കേസാനം ഓകാസോ. പരിച്ഛേദതോ കേസാ സീസവേഠനചമ്മേ വീഹഗ്ഗമത്തം പവിസിത്വാ പതിട്ഠിതേന ഹേട്ഠാ അത്തനോ മൂലതലേന, ഉപരി ആകാസേന, തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാ. ദ്വേ കേസാ ഏകതോ നത്ഥീതി അയം സഭാഗപരിച്ഛേദോ.

'കേസാ ന ലോമാ, ലോമാ ന കേസാ'തി ഏവം അവസേസേഹി ഏകതിംസകോട്ഠാസേഹി അമിസ്സീകതാ കേസാ നാമ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോതി അയം വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ. ഇദം കേസാനം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥാപനം.

ഇദം പന തേസം വണ്ണാദിവസേന പഞ്ചധാ പടിക്കൂലതോ വവത്ഥാപനം - കേസാ ച നാമേതേ വണ്ണതോപി പടിക്കൂലാ, സണ്ഠാനതോപി ഗന്ധതോപി ആസയതോപി ഓകാസതോപി പടിക്കൂലാ. മനുഞ്ഞേപി ഹി യാഗുപത്തേ വാ ഭത്തപത്തേ വാ കേസവണ്ണം കിഞ്ചി ദിസ്വാ 'കേസമിസ്സകമിദം, ഹരഥ ന'ന്തി ജിഗുച്ഛന്തി. ഏവം കേസാ **വണ്ണതോ** പടിക്കൂലാ. രത്തിം ഭുഞ്ജന്താപി കേസസണ്ഠാനം അക്കവാകം വാ മകചിവാകം വാ ഛുപിത്വാപി തഥേവ ജിഗുച്ഛന്തി. ഏവം **സണ്ഠാനതോ** പടിക്കൂലാ.

തേലമക്ഖനപുപ്ഫധൂമാദിസങ്ഖാരവിരഹിതാനഞ്ച കേസാനം ഗന്ധോ പരമജേഗുച്ഛോ ഹോതി, തതോ ജേഗുച്ഛതരോ അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിത്താനം. കേസാ ഹി വണ്ണസണ്ഠാനതോ അപ്പടിക്കൂലാപി സിയും, ഗന്ധേന പന പടിക്കൂലായേവ. യഥാ ഹി ദഹരസ്സ കുമാരസ്സ വച്ചം വണ്ണതോ ഹലിദ്ദിവണ്ണം, സണ്ഠാനതോപി ഹലിദ്ദിപിണ്ഡസണ്ഠാനം; സങ്ഖാരട്ഠാനേ ഛഡ്ഡിതഞ്ച ഉദ്ധുമാതകകാളസുനഖസരീരം വണ്ണതോ താലപക്കവണ്ണം, സണ്ഠാനതോ വട്ടേത്വാ വിസ്സട്ഠമുദിങ്ഗസണ്ഠാനം, ദാഠാപിസ്സ സുമനമകുളസദിസാതി ഉഭയമ്പി വണ്ണസണ്ഠാനതോ സിയാ അപ്പടിക്കൂലം, ഗന്ധേന പന പടിക്കൂലമേവ; ഏവം കേസാപി സിയും വണ്ണസണ്ഠാനതോ അപ്പടിക്കൂലാ, ഗന്ധേന പന പടിക്കൂലാ ഏവാതി.

യഥാ പന അസുചിട്ഠാനേ ഗാമനിസ്സന്ദേന ജാതാനി സൂപേയ്യപണ്ണാനി നാഗരികമനുസ്സാനം ജേഗുച്ഛാനി ഹോന്തി അപരിഭോഗാനി, ഏവം കേസാപി പുബ്ബലോഹിതമുത്തകരീസപിത്തസേമ്ഹാദിനിസ്സന്ദേന ജാതത്താ അതിജേഗുച്ഛാതി ഇദം നേസം **'ആസയതോ'** പാടികുല്യം. ഇമേ ച കേസാ നാമ ഗൂഥരാസിമ്ഹി ഉട്ഠിതകണ്ണികം വിയ ഏകത്തിംസകോട്ഠാസരാസിമ്ഹി ജാതാ. തേ സുസാനസങ്കാരട്ഠാനാദീസു ജാതസാകം വിയ, പരിഖാദീസു ജാതകമലകുവലയാദിപുപ്ഫം വിയ ച അസുചിട്ഠാനേ ജാതത്താ പരമജേഗുച്ഛാതി ഇദം തേസം **'ഓകാസതോ'** പാടിക്കൂല്യം.

യഥാ ച കേസാനം, ഏവം സബ്ബകോട്ഠാസാനം വണ്ണസണ്ഠാനഗന്ധാസയോകാസവസേന പഞ്ചധാ പടിക്കൂലതാ വവത്ഥപേതബ്ബാ. വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദവസേന പന സബ്ബേപി വിസും വിസും വവത്ഥപേതബ്ബാ.

തത്ഥ **ലോമാ** താവ പകതിവണ്ണതോ ന കേസാ വിയ അസമ്ഭിന്നകാളകാ, കാളപിങ്ഗലാ പന ഹോന്തി; സണ്ഠാനതോ ഓനതഗ്ഗതാലമൂലസണ്ഠാനാ; ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ; ഓകാസതോ ഠപേത്വാ കേസാനം പതിട്ഠിതോകാസഞ്ച ഹത്ഥപാദതലാനി ച യേഭുയ്യേന അവസേസസരീരവേഠനചമ്മേ ജാതാ; പരിച്ഛേദതോ സരീരവേഠനചമ്മേ ലിക്ഖാമത്തം പവിസിത്വാ പതിട്ഠിതേന ഹേട്ഠാ അത്തനോ മൂലതലേന, ഉപരി ആകാസേന, തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാ. ദ്വേ ലോമാ ഏകതോ നത്ഥി. അയം തേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോയേവ.

നഖാതി വീസതിയാ നഖപട്ടാനം നാമം. തേ സബ്ബേപി വണ്ണതോ സേതാ; സണ്ഠാനതോ മച്ഛസകലികസണ്ഠാനാ; ദിസതോ പാദനഖാ ഹേട്ഠിമദിസായ ജാതാ, ഹത്ഥനഖാ ഉപരിമദിസായാതി ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ; ഓകാസതോ അങ്ഗുലീനം അഗ്ഗപിട്ഠേസു പതിട്ഠിതാ; പരിച്ഛേദതോ ദ്വീസു ദിസാസു അങ്ഗുലികോടിമംസേഹി, അന്തോ അങ്ഗുലിപിട്ഠിമംസേന, ബഹി ചേവ അഗ്ഗേ ച ആകാസേന, തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാ. ദ്വേ നഖാ ഏകതോ നത്ഥി. അയം നേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോയേവ.

ദന്താതി പരിപുണ്ണദന്തസ്സ ദ്വത്തിംസ ദന്തട്ഠികാനി. തേപി വണ്ണതോ സേതാ; സണ്ഠാനതോ അനേകസണ്ഠാനാ. തേസഞ്ഹി ഹേട്ഠിമായ താവ ദന്തപാളിയാ മജ്ഝേ ചത്താരോ ദന്താ മത്തികാപിണ്ഡേ പടിപാടിയാ ഠപിതഅലാബുബീജസണ്ഠാനാ. തേസം ഉഭോസു പസ്സേസു ഏകേകോ ഏകമൂലകോ ഏകകോടികോ മല്ലികമകുളസണ്ഠാനോ. തതോ ഏകേകോ ദ്വിമൂലകോ ദ്വികോടികോ യാനകഉപത്ഥമ്ഭനികസണ്ഠാനോ. തതോ ദ്വേ ദ്വേ തിമൂലാ തികോടികാ. തതോ ദ്വേ ദ്വേ ചതുമൂലാ ചതുകോടികാതി. ഉപരിമപാളിയാപി ഏസേവ നയോ . ദിസതോ ഉപരിമദിസായ ജാതാ. ഓകാസതോ ദ്വീസു ഹനുകട്ഠികേസു പതിട്ഠിതാ. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ ഹനുകട്ഠികേ പതിട്ഠിതേന അത്തനോ മൂലതലേന, ഉപരി ആകാസേന, തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാ. ദ്വേ ദന്താ ഏകതോ നത്ഥി. അയം നേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോയേവ.

തചോതി സകലസരീരം വേഠേത്വാ ഠിതചമ്മം. തസ്സ ഉപരി കാളസാമപീതാദിവണ്ണാ ഛവി നാമ, യാ സകലസരീരതോപി സങ്കഡ്ഢിയമാനാ ബദരട്ഠിമത്താ ഹോതി. തചോ പന വണ്ണതോ സേതോയേവ. സോ ചസ്സ സേതഭാവോ അഗ്ഗിജാലാഭിഘാതപഹരണപഹാരാദീഹി വിദ്ധംസിതായ ഛവിയാ പാകടോ ഹോതി. സണ്ഠാനതോ സരീരസണ്ഠാനോവ ഹോതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ.

വിത്ഥാരതോ പന പാദങ്ഗുലിത്തചോ കോസകാരകകോസസണ്ഠാനോ. പിട്ഠിപാദത്തചോ പുടബന്ധഉപാഹനസണ്ഠാനോ. ജങ്ഘത്തചോ ഭത്തപുടകതാലപണ്ണസണ്ഠാനോ. ഊരുത്തചോ തണ്ഡുലഭരിതദീഘത്ഥവികസണ്ഠാനോ. ആനിസദത്തചോ ഉദകപൂരിതപടപരിസ്സാവനസണ്ഠാനോ. പിട്ഠിത്തചോ ഫലകോനദ്ധചമ്മസണ്ഠാനോ. കുച്ഛിത്തചോ വീണാദോണികോനദ്ധചമ്മസണ്ഠാനോ. ഉരത്തചോ യേഭുയ്യേന ചതുരസ്സസണ്ഠാനോ. ഉഭയബാഹുത്തചോ

തൂണിരോനദ്ധചമ്മസണ്ഠാനോ. പിട്ഠിഹത്ഥത്തചോ ഖുരകോസകസണ്ഠാനോ, ഫണകത്ഥവികസണ്ഠാനോ വാ. ഹത്ഥങ്ഗുലിത്തചോ കുഞ്ചികാകോസകസണ്ഠാനോ. ഗീവത്തചോ ഗലകഞ്ചുകസണ്ഠാനോ. മുഖത്തചോ ഛിദ്ദാവച്ഛിദ്ദോ കീടകുലാവകസണ്ഠാനോ. സീസത്തചോ പത്തത്ഥവികസണ്ഠാനോതി.

തചപരിഗ്ഗണ്ഹകേന ച യോഗാവചരേന ഉത്തരോട്ഠതോ പട്ഠായ ഉപരി മുഖം ഞാണം പേസേത്വാ പഠമം താവ മുഖം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതചമ്മം വവത്ഥപേതബ്ബം. തതോ നലാടട്ഠിചമ്മം. തതോ ഥവികായ പക്ഖിത്തപത്തസ്സ ച ഥവികായ ച അന്തരേന ഹത്ഥമിവ സീസട്ഠികസ്സ ച സീസചമ്മസ്സ ച അന്തരേന ഞാണം പേസേത്വാ അട്ഠികേന സദ്ധിം ചമ്മസ്സ ഏകാബദ്ധഭാവം വിയോജേന്തേന സീസചമ്മം വവത്ഥപേതബ്ബം. തതോ ഖന്ധചമ്മം. തതോ അനുലോമേന പടിലോമേന ച ദക്ഖിണഹത്ഥചമ്മം. അഥ തേനേവ നയേന വാമഹത്ഥചമ്മം. തതോ പിട്ഠിചമ്മം. തം തം വവത്ഥപേത്വാ അനുലോമേന ച പടിലോമേന ച ദക്ഖിണപാദചമ്മം. അഥ തേനേവ നയേന വാമപാദചമ്മം. തതോ അനുക്കമേനേവ വത്ഥിഉദരഹദയഗീവചമ്മാനി വവത്ഥപേതബ്ബാനി. അഥ ഗീവാചമ്മാനന്തരം ഹേട്ഠിമഹനുചമ്മം വവത്ഥപേത്വാ അധരോട്ഠപരിയോസാനം പാപേത്വാ നിട്ഠപേതബ്ബം. ഏവം ഓളാരികോളാരികം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ സുഖുമമ്പി പാകടം ഹോതി.

ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതോ. ഓകാസതോ സകലസരീരം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതോ. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ പതിട്ഠിതതലേന, ഉപരി ആകാസേന പരിച്ഛിന്നോ. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോയേവ.

മംസന്തി നവ മംസപേസിസതാനി. തം സബ്ബമ്പി വണ്ണതോ രത്തം കിംസുകപുപ്ഫസദിസം; സണ്ഠാനതോ ജങ്ഘപിണ്ഡികമംസം താലപണ്ണപുടഭത്തസണ്ഠാനം, ഊരുമംസം നിസദപോതകസണ്ഠാനം, ആനിസദമംസം ഉദ്ധനകോടിസണ്ഠാനം, പിട്ഠിമംസം താലഗുളപടലസണ്ഠാനം, ഫാസുകദ്വയമംസം പോത്ഥലികായ കുച്ഛിയം തനുമത്തികാലേപനസണ്ഠാനം, ഥനമംസം വട്ടേത്വാ അവക്ഖിത്തമത്തികാപിണ്ഡസണ്ഠാനം, ബാഹുദ്വയമംസം ദ്വിഗുണം കത്വാ ഠപിതനിച്ചമ്മമഹാമൂസികസണ്ഠാനം. ഏവം ഓളാരികോളാരികം മംസം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ സുഖുമമ്പി പാകടം ഹോതി. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ സാധികാനി തീണി അട്ഠിസതാനി അനുലിമ്പേത്വാ ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ അട്ഠിസങ്ഘാതേ പതിട്ഠിതതലേന, ഉപരി തചേന, തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

'ന്ഹാരൂ'തി നവ ന്ഹാരുസതാനി. വണ്ണതോ സബ്ബേപി ന്ഹാരൂ സേതാ; സണ്ഠാനതോ നാനാസണ്ഠാനാ. ഏതേസു ഹി ഗീവായ ഉപരിഭാഗതോ പട്ഠായ പഞ്ച മഹാന്ഹാരൂ സരീരം വിനദ്ധമാനാ ഹദയസ്സ പുരിമപസ്സേന ഓതിണ്ണാ, പഞ്ച പച്ഛിമപസ്സേന, പഞ്ച ദക്ഖിണപസ്സേന, പഞ്ച വാമപസ്സേന, ദക്ഖിണഹത്ഥം വിനദ്ധമാനാപി ഹത്ഥസ്സ പുരിമപസ്സേന പഞ്ച, പച്ഛിമപസ്സേന പഞ്ച, തഥാ വാമഹത്ഥം വിനദ്ധമാനാപി. ദക്ഖിണപാദം വിനദ്ധമാനാപി പാദസ്സ പുരിമപസ്സേന പഞ്ച, പച്ഛിമപസ്സേന പഞ്ച, തഥാ വാമപാദം വിനദ്ധമാനാപീതി. ഏവം സരീരധാരകാ നാമ സട്ഠി മഹാന്ഹാരൂ കായം വിനദ്ധമാനാ ഓതിണ്ണാ, യേ കണ്ഡരാതിപി വുച്ചന്തി. തേ സബ്ബേപി കന്ദലമകുളസണ്ഠാനാ.

അഞ്ഞേ പന തം തം പദേസം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതാ തതോ സുഖുമതരാ സുത്തരജ്ജുകസണ്ഠാനാ. അഞ്ഞേ തതോ സുഖുമതരാ പൂതിലതാസണ്ഠാനാ.

അഞ്ഞേ തതോ സുഖുമതരാ മഹാവീണാതന്തിസണ്ഠാനാ. അഞ്ഞേ ഥൂലസുത്തകസണ്ഠാനാ. ഹത്ഥപാദപിട്ഠിയം ന്ഹാരൂ സകുണപാദസണ്ഠാനാ. സീസന്ഹാരൂ ദാരകാനം സീസജാലകസണ്ഠാനാ. പിട്ഠിന്ഹാരൂ ആതപേ പസാരിതഅല്ലജാലസണ്ഠാനാ. അവസേസാ തംതംഅങ്ഗപച്ചങ്ഗാനുഗതാ ന്ഹാരൂ സരീരേ പടിമുക്കജാലകഞ്ചുകസണ്ഠാനാ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ. ഓകാസതോ സകലസരീരേ അട്ഠീനി ആബന്ധിത്വാ ഠിതാ. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ തിണ്ണം അട്ഠിസതാനം ഉപരി പതിട്ഠിതതലേഹി, ഉപരി മംസചമ്മാനി ആഹച്ച ഠിതപദേസേഹി, തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാ. അയം നേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോയേവ.

അട്ഠീതി ഠപേത്വാ ദ്വത്തിംസ ദന്തട്ഠീനി അവസേസാനി ചതുസട്ഠി ഹത്ഥട്ഠീനി, ചതുസട്ഠി പാദട്ഠീനി, ചതുസട്ഠി മംസനിസ്സിതാനി മുദുഅട്ഠീനി, ദ്വേ പണ്ഹികട്ഠീനി, ഏകേകസ്മിം പാദേ ദ്വേ ഗോപ്ഫകട്ഠീനി, ദ്വേ ജങ്ഘട്ഠീനി, ദ്വേ ജണ്ണുകട്ഠീനി, ദ്വേ ഊരുട്ഠീനി, ദ്വേ കടിട്ഠീനി, അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകട്ഠീനി, ചതുവീസതി ഫാസുകട്ഠീനി, ചുദ്ദസ ഉരട്ഠീനി, ഏകം ഹദയട്ഠി, ദ്വേ അക്ഖകട്ഠീനി, ദ്വേ കോട്ഠട്ഠീനി, ദ്വേ ബാഹട്ഠീനി, ദ്വേ ദ്വേ അഗ്ഗബാഹട്ഠീനി, സത്ത ഗീവട്ഠീനി, ദ്വേ ഹനുകട്ഠീനി, ഏകം നാസികട്ഠി, ദ്വേ അക്ഖിട്ഠീനി, ദ്വേ കണ്ണട്ഠീനി, ഏകം നലാടട്ഠി, ഏകം മുദ്ധട്ഠി, നവ സീസകപാലട്ഠീനീതി ഏവം തിമത്താനി അട്ഠിസതാനി.

താനി സബ്ബാനിപി വണ്ണതോ സേതാനി, സണ്ഠാനതോ നാനാസണ്ഠാനാനി. തത്ഥ ഹി അഗ്ഗപാദങ്ഗുലിട്ഠീനി കതകബീജസണ്ഠാനാനി. തദനന്തരാനി മജ്ഝപബ്ബട്ഠീനി പനസട്ഠിസണ്ഠാനാനി. മൂലപബ്ബട്ഠീനി പണവസണ്ഠാനാനി. പിട്ഠിപാദട്ഠീനി കോട്ഠിതകന്ദലകന്ദരാസിസണ്ഠാനാനി. പണ്ഹികട്ഠി ഏകട്ഠിതാലഫലബീജസണ്ഠാനം. ഗോപ്ഫകട്ഠീനി ബന്ധകീളാഗോളകസണ്ഠാനാനി. ജങ്ഘട്ഠീനം ഗോപ്ഫകട്ഠീസു പതിട്ഠിതട്ഠാനം അനപനീതതചസിന്ദികളീരസണ്ഠാനം. ഖുദ്ദകജങ്ഘട്ഠികം ധനുകദണ്ഡസണ്ഠാനം, മഹന്തം മിലാതസപ്പപിട്ഠിസണ്ഠാനം. ജണ്ണുകട്ഠി ഏകതോ പരിക്ഖീണഫേണകസണ്ഠാനം.

തത്ഥ ജങ്ഘട്ഠികസ്സ പതിട്ഠിതട്ഠാനം അതിഖിണഗ്ഗഗോസിങ്ഗസണ്ഠാനം. ഊരുട്ഠി ദുത്തച്ഛിതവാസിഫരസുദണ്ഡകസണ്ഠാനം. തസ്സ കടിട്ഠിമ്ഹി പതിട്ഠിതട്ഠാനം കീളാഗോളകസണ്ഠാനം. തേന കടിട്ഠിനോ പതിട്ഠിതട്ഠാനം അഗ്ഗച്ഛിന്നമഹാപുന്നാഗഫലസണ്ഠാനം. കടിട്ഠീനി ദ്വേപി ഏകാബദ്ധാനി ഹുത്വാ കുമ്ഭകാരകഉദ്ധനസണ്ഠാനാനി, പാടിയേക്കം കമ്മാരകൂടയോത്തകസണ്ഠാനാനി. കോടിയം ഠിതആനിസദട്ഠി അധോമുഖം കത്വാ ഗഹിതസപ്പഫണസണ്ഠാനം സത്തസു ഠാനേസു ഛിദ്ദാവഛിദ്ദം. പിട്ഠികണ്ടകട്ഠീനി അബ്ഭന്തരതോ ഉപരൂപരി ഠപിതസീസകപട്ടവേഠകസണ്ഠാനാനി, ബാഹിരതോ വട്ടനാവളിസണ്ഠാനാനി. തേസം അന്തരന്തരാ കകചദന്തസദിസാ ദ്വേ തയോ കണ്ടകാ ഹോന്തി. ചതുവീസതിയാ ഫാസുകട്ഠീസു അപരിപുണ്ണാനി അപരിപുണ്ണാസിതസണ്ഠാനാനി, പരിപുണ്ണാനി പരിപുണ്ണാസിതസണ്ഠാനാനി. സബ്ബാനിപി ഓദാതകുക്കുടസ്സ പസാരിതപക്ഖസണ്ഠാനാനി.

ചുദ്ദസ ഉരട്ഠീനി ജിണ്ണസന്ദമാനികപഞ്ജരസണ്ഠാനാനി. ഹദയട്ഠി ദബ്ബിഫണസണ്ഠാനം. അക്ഖകട്ഠീനി ഖുദ്ദകലോഹവാസിദണ്ഡസണ്ഠാനാനി. കോട്ഠട്ഠീനി ഏകതോ പരിക്ഖീണസീഹളകുദാലസണ്ഠാനാനി. ബാഹുട്ഠീനി ആദാസദണ്ഡകസണ്ഠാനാനി. അഗ്ഗബാഹുട്ഠീനി യമകതാലകന്ദസണ്ഠാനാനി. മണിബന്ധട്ഠീനി ഏകതോ അല്ലീയാപേത്വാ ഠപിതസീസകപട്ടവേഠകസണ്ഠാനാനി.

പിട്ഠിഹത്ഥട്ഠീനി കോട്ടിതകന്ദലകന്ദരാസിസണ്ഠാനാനി. ഹത്ഥങ്ഗുലീസു മൂലപബ്ബട്ഠീനി പണവസണ്ഠാനാനി; മജ്ഝപബ്ബട്ഠീനി അപരിപുണ്ണപനസട്ഠിസണ്ഠാനാനി; അഗ്ഗപബ്ബട്ഠീനി കതകബീജസണ്ഠാനാനി. സത്ത ഗീവട്ഠീനി ദണ്ഡേന വിജ്ഝിത്വാ പടിപാടിയാ ഠപിതവംസകളീരചക്കലികസണ്ഠാനാനി. ഹേട്ഠിമഹനുകട്ഠി കമ്മാരാനം അയോകൂടയോത്തകസണ്ഠാനം, ഉപരിമം അവലേഖനസത്ഥകസണ്ഠാനം.

അക്ഖികൂപനാസാകൂപട്ഠീനി അപനീതമിഞ്ജതരുണതാലട്ഠിസണ്ഠാനാനി. നലാടട്ഠി അധോമുഖഠപിതസങ്ഖഥാലകകപാലസണ്ഠാനം. കണ്ണചൂളികട്ഠീനി ന്ഹാപിതഖുരകോസകസണ്ഠാനാനി. നലാടകണ്ണചൂളികാനം ഉപരി പട്ടബന്ധനോകാസേ അട്ഠി സങ്കുടിതഘടപുണ്ണപടലഖണ്ഡസണ്ഠാനം. മുദ്ധട്ഠി മുഖച്ഛിന്നവങ്കനാളികേരസണ്ഠാനം. സീസട്ഠീനി സിബ്ബേത്വാ ഠപിതജജ്ജരലാബുകടാഹസണ്ഠാനാനി.

ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാനി. ഓകാസതോ അവിസേസേന സകലസരീരേ ഠിതാനി. വിസേസേന പനേത്ഥ സീസട്ഠീനി ഗീവട്ഠീസു പതിട്ഠിതാനി, ഗീവട്ഠീനി പിട്ഠികണ്ടകട്ഠീസു, പിട്ഠികണ്ടകട്ഠീനി കടിട്ഠീസു, കടിട്ഠീനി ഊരുട്ഠീസു, ഊരുട്ഠീനി ജണ്ണുകട്ഠീസു, ജണ്ണുകട്ഠീനി ജങ്ഘട്ഠീസു, ജങ്ഘട്ഠീനി ഗോപ്ഫകട്ഠീസു, ഗോപ്ഫകട്ഠീനി പിട്ഠിപാദട്ഠീസു പതിട്ഠിതാനി. പരിച്ഛേദതോ അന്തോ അട്ഠിമിഞ്ജേന, ഉപരി മംസേന, അഗ്ഗേ മൂലേ ച അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാനി. അയം നേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

അട്ഠിമിഞ്ജന്തി തേസം തേസം അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരഗതം മിഞ്ജം. തം വണ്ണതോ സേതം. സണ്ഠാനതോ മഹന്തമഹന്താനം അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരഗതം വേളുനാളിയം പക്ഖിത്തസേദിതമഹാവേത്തഗ്ഗസണ്ഠാനം, ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനം അബ്ഭന്തരഗതം വേളുയട്ഠിപബ്ബേസു പക്ഖിത്തസേദിതതനുവേത്തഗ്ഗസണ്ഠാനം. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരേ പതിട്ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരതലേഹി പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

വക്കന്തി ഏകബന്ധനാ ദ്വേ മംസപിണ്ഡാ. തം വണ്ണതോ മന്ദരത്തം പാളിഭദ്ദകട്ഠിവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ ദാരകാനം യമകകീളാഗോളകസണ്ഠാനം, ഏകവണ്ടപടിബദ്ധഅമ്ബഫലദ്വയസണ്ഠാനം വാ. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ഗലവാടകാ നിക്ഖന്തേന ഏകമൂലേന ഥോകം ഗന്ത്വാ ദ്വിധാ ഭിന്നേന ഥൂലന്ഹാരുനാ വിനിബദ്ധം ഹുത്വാ ഹദയമംസം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ വക്കം വക്കഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

ഹദയന്തി ഹദയമംസം. തം വണ്ണതോ രത്തം പദുമപത്തപിട്ഠിവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ ബാഹിരപത്താനി അപനേത്വാ അധോമുഖഠപിതപദുമമകുളസണ്ഠാനം. ബഹി മട്ഠം; അന്തോ കോസാതകീഫലസ്സ അബ്ഭന്തരസദിസം. പഞ്ഞവന്താനം ഥോകം വികസിതം, മന്ദപഞ്ഞാനം മകുളിതമേവ. അന്തോ ചസ്സ പുന്നാഗട്ഠിപതിട്ഠാനമത്തോ ആവാടകോ ഹോതി, യത്ഥ അഡ്ഢപസതമത്തം ലോഹിതം സണ്ഠാതി; യം നിസ്സായ മനോധാതു മനോവിഞ്ഞാണധാതു ച വത്തന്തി. തം പനേതം രാഗചരിതസ്സ രത്തം ഹോതി, ദോസചരിതസ്സ കാളകം, മോഹചരിതസ്സ മംസധോവനുദകസദിസം, വിതക്കചരിതസ്സ കുലത്ഥയൂസവണ്ണം, സദ്ധാചരിതസ്സ കണികാരപുപ്ഫവണ്ണം, പഞ്ഞാചരിതസ്സ അച്ഛം

വിപ്പസന്നം അനാവിലം പണ്ഡരം പരിസുദ്ധം നിദ്ധോതജാതിമണി വിയ ജുതിമന്തം ഖായതി. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ സരീരബ്ഭന്തരേ ദ്വിന്നം ഥനാനം മജ്ഝേ പതിട്ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ ഹദയം ഹദയഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

യകനന്തി യമകമംസപടലം. തം വണ്ണതോ രത്തപണ്ഡുകധാതുകം, നാതിരത്തകുമുദസ്സ പത്തപിട്ഠിവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ മൂലേ ഏകം, അഗ്ഗേ യമകം കോവിളാരപത്തസണ്ഠാനം . തഞ്ച ദന്ധാനം ഏകമേവ ഹോതി മഹന്തം, പഞ്ഞവന്താനം ദ്വേ വാ തീണി വാ ഖുദ്ദകാനി. ദിസതോ ഉപരിമദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ദ്വിന്നം ഥനാനം അബ്ഭന്തരേ ദക്ഖിണപസ്സം നിസ്സായ ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ യകനം യകനഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

കിലോമകന്തി പടിച്ഛന്നാപടിച്ഛന്നഭേദതോ ദുവിധം പരിയോനഹനമംസം. തം ദുവിധമ്പി വണ്ണതോ സേതം, ദുകൂലപിലോതികവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ അത്തനോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ പടിച്ഛന്നകിലോമകം ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഇതരം ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ പടിച്ഛന്നകിലോമകം ഹദയഞ്ച വക്കഞ്ച പടിച്ഛാദേത്വാ ഠിതം. അപടിച്ഛന്നകിലോമകം സകലസരീരേ ചമ്മസ്സ ഹേട്ഠതോ മംസം പരിയോനദ്ധിത്വാ ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ മംസേന, ഉപരി ചമ്മേന, തിരിയം കിലോമകഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

പിഹകന്തി ഉദരജിവ്ഹാമംസം. തം വണ്ണതോ നീലം നിഗ്ഗുണ്ഡികപുപ്ഫവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ സത്തങ്ഗുലപ്പമാണം അബന്ധനം കാളവച്ഛകജിവ്ഹാസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ഹദയസ്സ വാമപസ്സേ ഉദരപടലസ്സ മത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിതം, യസ്മിം പഹരണപ്പഹാരേന ബഹി നിക്ഖന്തേ സത്താനം ജീവിതക്ഖയോ ഹോതി. പരിച്ഛേദതോ പിഹകഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

പപ്ഫാസന്തി ദ്വത്തിംസമംസഖണ്ഡപ്പഭേദം പപ്ഫാസമംസം. തം വണ്ണതോ രത്തം നാതിപക്കഉദുമ്ബരഫലവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ വിസമച്ഛിന്നബഹലപൂവഖണ്ഡസണ്ഠാനം. അബ്ഭന്തരേ അസിതപീതാനം അഭാവേ ഉഗ്ഗതേന കമ്മജതേജുസ്മനാ അബ്ഭാഹതത്താ സങ്ഖാദിതപലാലപിണ്ഡമിവ നിരസം നിരോജം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ സരീരബ്ഭന്തരേ ദ്വിന്നം ഥനാനമന്തരേ ഹദയഞ്ച യകനഞ്ച പടിച്ഛാദേത്വാ ഓലമ്ബന്തം ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ ഫപ്ഫാസഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

അന്തന്തി പുരിസസ്സ ദ്വത്തിംസ ഹത്ഥാ, ഇത്ഥിയാ അട്ഠവീസതിഹത്ഥാ ഏകവീസതിയാ ഠാനേസു ഓഭഗ്ഗാ അന്തവട്ടി. തദേതം വണ്ണതോ സേതം സക്ഖരസുധാവണ്ണം . സണ്ഠാനതോ ലോഹിതദോണിയം ആഭുജിത്വാ ഠപിതസീസച്ഛിന്നസപ്പസണ്ഠാനം. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ ഉപരി ഗലവാടകേ ഹേട്ഠാ ച കരീസമഗ്ഗേ വിനിബന്ധത്താ ഗലവാടകകരീസമഗ്ഗപരിയന്തേ സരീരബ്ഭന്തരേ ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ അന്തഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

അന്തഗുണന്തി അന്തഭോഗട്ഠാനേസു ബന്ധനം. തം വണ്ണതോ സേതം ദകസീതലികമൂലവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ ദകസീതലികമൂലസണ്ഠാനമേവ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ കുദാളഫരസുകമ്മാദീനി കരോന്താനം യന്താകഡ്ഢനകാലേ യന്തസുത്തമിവ, യന്തഫലകാനി അന്തഭോഗേ ഏകതോ അഗളന്തേ ആബന്ധിത്വാ പാദപുഞ്ഛനരജ്ജുമണ്ഡലകസ്സ അന്തരാ തം സിബ്ബേത്വാ ഠിതരജ്ജുകാ വിയ ഏകവീസതിയാ ഠാനേസു അന്തഭോഗാനം അന്തരാ ഠിതം. പരിച്ഛേദതോ അന്തഗുണഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

ഉദരിയന്തി ഉദരേ ഭവം അസിതപിതഖായിതസായിതം. തം വണ്ണതോ അജ്ഝോഹടാഹാരവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ പരിസ്സാവനേ സിഥിലബന്ധതണ്ഡുലസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ഉദരേ ഠിതം. ഉദരം നാമ ഉഭതോ നിപ്പീളിയമാനസ്സ അല്ലസാടകസ്സ മജ്ഝേ സഞ്ജാതഫോടകസദിസം അന്തപടലം; ബഹി മട്ഠം, അന്തോ മംസകസമ്ബുകപലിവേഠനകിലിട്ഠപാവാരകപുപ്ഫകസദിസം, കുഥിതപനസതചസ്സ അബ്ഭന്തരസദിസന്തിപി വത്തും വട്ടതി; യത്ഥ തക്കോടകാ, ഗണ്ഡുപ്പാദകാ, താലഹീരകാ, സൂചിമുഖകാ, പടതന്തസുത്തകാ ഇച്ചേവമാദിദ്വത്തിംസകുലപ്പഭേദാ കിമയോ ആകുലബ്യാകുലാ സണ്ഡസണ്ഡചാരിനോ ഹുത്വാ നിവസന്തി; യേ പാനഭോജനാദിമ്ഹി അവിജ്ജമാനേ ഉല്ലങ്ഘിത്വാ വിരവന്താ ഹദയമംസം അഭിഹനന്തി, പാനഭോജനാദിഅജ്ഝോഹരണവേലായ ച ഉദ്ധംമുഖാ ഹുത്വാ പഠമജ്ഝോഹടേ ദ്വേ തയോ ആലോപേ തുരിതതുരിതാ വിലുമ്പന്തി; യം തേസം കിമീനം സൂതിഘരം, വച്ചകുടി, ഗിലാനസാലാ, സുസാനഞ്ച ഹോതി.

യത്ഥ സേയ്യഥാപി നാമ ചണ്ഡാലഗാമദ്വാരേ ചന്ദനികായ നിദാഘസമയേ ഥൂലഫുസിതകേ ദേവേ വസ്സന്തേ ഉദകേന വുയ്ഹമാനം മുത്തകരീസചമ്മഅട്ഠിന്ഹാരുഖണ്ഡഖേളസിങ്ഘാണികലോഹിതപ്പഭുതി നാനാകുണപജാതം നിപതിത്വാ കദ്ദമോദകാലുളിതം ദ്വീഹതീഹച്ചയേന സഞ്ജാതകിമികുലം സൂരിയാതപവേഗസന്താപകുഥിതം ഉപരി ഫേണപുബ്ബുലകേ മുഞ്ചന്തം അഭിനീലവണ്ണം പരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛം നേവ ഉപഗന്തും ന ദട്ഠും അരഹരൂപതം ആപജ്ജിത്വാ തിട്ഠതി, പഗേവ ഘായിതും വാ സായിതും വാ; ഏവമേവ നാനപ്പകാരപാനഭോജനാദിദന്തമുസലസഞ്ചുണ്ണിതം ജിവ്ഹാഹത്ഥപരിവത്തിതഖേളലാലാപലിബുദ്ധം തങ്ഖണവിഗതവണ്ണഗന്ധരസാദിസമ്പദം തന്തവായഖലിസുവാനവമഥുസദിസം നിപതിത്വാ പിത്തസേമ്ഹവാതപലിവേഠിതം ഹുത്വാ ഉദരഗ്ഗിസന്താപവേഗകുഥിതം കിമികുലാകുലം ഉപരൂപരി ഫേണപുബ്ബുലകാനി മുഞ്ചന്തം പരമകസമ്ബുദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛഭാവം ആപജ്ജിത്വാ തിട്ഠതി; യം സുത്വാപി പാനഭോജനാദീസു അമനുഞ്ഞതാ സണ്ഠാതി, പഗേവ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ അവലോകേത്വാ, യത്ഥ ച പതിതം പാനഭോജനാദി പഞ്ചധാ വിഭാഗം ഗച്ഛതി - ഏകം ഭാഗം പാണകാ ഖാദന്തി, ഏകം ഭാഗം ഉദരഗ്ഗി ഝാപേതി, ഏകോ ഭാഗോ മുത്തം ഹോതി, ഏകോ കരീസം, ഏകോ രസഭാവം ആപജ്ജിത്വാ സോണിതമംസാദീനി ഉപബ്രൂഹയതി. പരിച്ഛേദതോ ഉദരപടലേന ചേവ ഉദരിയഭാഗേന ച പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

കരീസന്തി വച്ചം. തം വണ്ണതോ യേഭുയ്യേന അജ്ഝോഹടാഹാരവണ്ണമേവ ഹോതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഹേട്ഠിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ പക്കാസയേ ഠിതം. പക്കാസയോ നാമ ഹേട്ഠാ നാഭിപിട്ഠികണ്ടകമൂലാനമന്തരേ അന്താവസാനേ ഉബ്ബേധേന അട്ഠങ്ഗുലമത്തോ

വേളുനാളികസദിസോ, യഥാ സേയ്യഥാപി നാമ ഉപരൂപരി ഭൂമിഭാഗേ പതിതം വസ്സോദകം ഓഗളിത്വാ ഹേട്ഠാ ഭൂമിഭാഗം പൂരേത്വാ തിട്ഠതി; ഏവമേവ യം കിഞ്ചി ആമാസയേ പതിതം പാനഭോജനാദികം ഉദരഗ്ഗിനാ ഫേണുദ്ദേഹകം പക്കം പക്കം നിസദായ പിസിതമിവ സണ്ഹഭാവം ആപജ്ജിത്വാ അന്തബിലേന ഓഗളിത്വാ ഓഗളിത്വാ മദ്ദിത്വാ വേളുപബ്ബേ പക്ഖിപമാനപണ്ഡുമത്തികാ വിയ സന്നിചിതം ഹുത്വാ തിട്ഠതി. പരിച്ഛേദതോ പക്കാസയപടലേന ചേവ കരീസഭാഗേന ച പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

മത്ഥലുങ്ഗന്തി സീസകടാഹബ്ഭന്തരേ ഠിതമിഞ്ജരാസി. തം വണ്ണതോ സേതം അഹിച്ഛത്തകപിണ്ഡികവണ്ണം, ദധിഭാവം അസമ്പത്തദുട്ഠഖീരവണ്ണന്തിപി വത്തും വട്ടതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ സീസകടാഹബ്ഭന്തരേ ചത്താരോ സിബ്ബിനിമഗ്ഗേ നിസ്സായ സമോധാനേത്വാ ഠപിതാ ചത്താരോ പിട്ഠപിണ്ഡാ വിയ സമോഹിതം തിട്ഠതി. പരിച്ഛേദതോ സീസകടാഹസ്സ അബ്ഭന്തരതലേഹി ചേവ മത്ഥലുങ്ഗഭാഗേന ച പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

പിത്തന്തി ദ്വേ പിത്താനി - ബദ്ധപിത്തഞ്ച അബദ്ധപിത്തഞ്ച. തത്ഥ ബദ്ധപിത്തം വണ്ണതോ ബഹലമധുകതേലവണ്ണം, അബദ്ധപിത്തം മിലാതആകുലിതപുപ്ഫവണ്ണം. തം സണ്ഠാനതോ ഉഭയമ്പി ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ബദ്ധപിത്തം ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം, ഇതരം ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ അബദ്ധപിത്തം ഠപേത്വാ കേസലോമദന്തനഖാനം മംസവിനിമുത്തട്ഠാനഞ്ചേവ ഥദ്ധസുക്ഖചമ്മഞ്ച ഉദകമിവ തേലബിന്ദും അവസേസസരീരം ബ്യാപേത്വാ ഠിതം, യമ്ഹി കുപിതേ അക്ഖീനി പീതകാനി ഹോന്തി ഭമന്തി, ഗത്തം കമ്പതി കണ്ഡുയതി. ബദ്ധപിത്തം ഹദയപപ്ഫാസാനമന്തരേ യകനമംസം നിസ്സായ പതിട്ഠിതേ മഹാകോസാതകീകോസകസദിസേ പിത്തകോസകേ ഠിതം, യമ്ഹി കുപിതേ സത്താ ഉമ്മത്തകാ ഹോന്തി, വിപല്ലത്ഥചിത്താ ഹിരോത്തപ്പം ഛഡ്ഡേത്വാ അകത്തബ്ബം കരോന്തി, അഭാസിതബ്ബം ഭാസന്തി, അചിന്തേതബ്ബം ചിന്തേന്തി. പരിച്ഛേദതോ പിത്തഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

സേമ്ഹന്തി സരീരബ്ഭന്തരേ ഏകപത്തപൂരപ്പമാണം സേമ്ഹം. തം വണ്ണതോ സേതം നാഗബലപണ്ണരസവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ഉദരപടലേ ഠിതം, യം പാനഭോജനാദീനി അജ്ഝോഹരണകാലേ സേയ്യഥാപി നാമ ഉദകേ സേവാലപണകം കട്ഠേ വാ കപാലേ വാ പതന്തേ ഛിജ്ജിത്വാ ദ്വിധാ ഹുത്വാ പുന അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ തിട്ഠതി, ഏവമേവ പാനഭോജനാദിമ്ഹി നിപതന്തേ ഛിജ്ജിത്വാ ദ്വിധാ ഹുത്വാ പുന അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ തിട്ഠതി; യമ്ഹി ച മന്ദീഭൂതേ പക്കഗണ്ഡോ വിയ പൂതികുക്കുടണ്ഡമിവ ച ഉദരം പരമജേഗുച്ഛം കുണപഗന്ധം ഹോതി; തതോ ഉഗ്ഗതേന ച ഗന്ധേന ഉദ്ദേകോപി മുഖമ്പി ദുഗ്ഗന്ധം പൂതികുണപസദിസം ഹോതി; സോ ച പുരിസോ 'അപേഹി, ദുഗ്ഗന്ധം വായസീ'തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി; യഞ്ച വഡ്ഢിത്വാ ബഹലത്തമാപന്നം പിധാനഫലകമിവ വച്ചകുടിയാ ഉദരപടലസ്സ അബ്ഭന്തരേയേവ കുണപഗന്ധം സന്നിരുജ്ഝിത്വാ തിട്ഠതി. പരിച്ഛേദതോ സേമ്ഹഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

പുബ്ബോതി പൂതിലോഹിതവസേന പവത്തപുബ്ബോ. സോ വണ്ണതോ പണ്ഡുപലാസവണ്ണോ, മതകസരീരേ പന പൂതിബഹലാചാമവണ്ണോ ഹോതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനോ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതോ. ഓകാസതോ പന പുബ്ബസ്സ ഓകാസോ നാമ നിബദ്ധോ നത്ഥി യത്ഥ സോ സന്നിചിതോ തിട്ഠേയ്യ; യത്ര യത്ര പന ഖാണുകണ്ടകപ്പഹരണഗ്ഗിജാലാദീഹി അഭിഹതേ സരീരപ്പദേസേ ലോഹിതം സണ്ഠഹിത്വാ പച്ചതി, ഗണ്ഡപിളകാദയോ വാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ര തത്രേവ തിട്ഠതി. പരിച്ഛേദതോ പുബ്ബഭാഗേന പരിച്ഛിന്നോ . അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

ലോഹിതന്തി ദ്വേ ലോഹിതാനി - സന്നിചിതലോഹിതഞ്ച സംസരണലോഹിതഞ്ച. തത്ഥ സന്നിചിതലോഹിതം വണ്ണതോ നിപക്കബഹലലാഖാരസവണ്ണം, സംസരണലോഹിതം അച്ഛലാഖാരസവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ ഉഭയമ്പി ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ സന്നിചിതലോഹിതം ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം, ഇതരം ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ സംസരണലോഹിതം, ഠപേത്വാ കേസലോമദന്തനഖാനം മംസവിനിമ്മുത്തട്ഠാനഞ്ചേവ ഥദ്ധസുക്ഖചമ്മഞ്ച, ധമനിജാലാനുസാരേന സബ്ബം ഉപാദിന്നകസരീരം ഫരിത്വാ ഠിതം; സന്നിചിതലോഹിതം യകനട്ഠാനസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗം പൂരേത്വാ ഏകപത്തപൂരമത്തം ഹദയവക്കപപ്ഫാസാനം ഉപരി ഥോകം ഥോകം പഗ്ഘരന്തം വക്കഹദയയകനപപ്ഫാസേ തേമയമാനം ഠിതം. തസ്മിഞ്ഹി വക്കഹദയാദീനി അതേമേന്തേ സത്താ പിപാസിതാ ഹോന്തി. പരിച്ഛേദതോ ലോഹിതഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

സേദോതി ലോമകൂപാദീഹി പഗ്ഘരണകആപോധാതു. സോ വണ്ണതോ വിപ്പസന്നതിലതേലവണ്ണോ. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനോ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതോ. ഓകാസതോ സേദസ്സോകാസോ നാമ നിബദ്ധോ നത്ഥി, യത്ഥ സോ ലോഹിതം വിയ സദാ തിട്ഠേയ്യ; യദാ പന അഗ്ഗിസന്താപസൂരിയസന്താപഉതുവികാരാദീഹി സരീരം സന്തപ്പതി തദാ ഉദകതോ അബ്ബുള്ഹമത്തവിസമച്ഛിന്നഭിസമൂളാലകുമുദനാളകലാപോ വിയ സബ്ബകേസലോമകൂപവിവരേഹി പഗ്ഘരതി. തസ്മാ തസ്സ സണ്ഠാനമ്പി കേസലോമകൂപവിവരാനംയേവ വസേന വേദിതബ്ബം. സേദപരിഗ്ഗണ്ഹകേന ച യോഗിനാ കേസലോമകൂപവിവരേ പൂരേത്വാ ഠിതവസേനേവ സേദോ മനസികാതബ്ബോ. പരിച്ഛേദതോ സേദഭാഗേന പരിച്ഛിന്നോ. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

മേദോതി ഥിനസിനേഹോ. സോ വണ്ണതോ ഫാലിതഹലിദ്ദിവണ്ണോ. സണ്ഠാനതോ ഥൂലസരീരസ്സ താവ ചമ്മമംസന്തരേ ഠപിതഹലിദ്ദിവണ്ണദുകൂലപിലോതികസണ്ഠാനോ ഹോതി, കിസസരീരസ്സ ജങ്ഘമംസം ഊരുമംസം പിട്ഠികണ്ടകനിസ്സിതം പിട്ഠമംസം ഉദരവട്ടിമംസന്തി ഏതാനി നിസ്സായ ദിഗുണം തിഗുണം കത്വാ ഠപിതഹലിദ്ദിവണ്ണദുകൂലപിലോതികസണ്ഠാനോ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതോ. ഓകാസതോ ഥൂലസ്സ സകലസരീരം ഫരിത്വാ, കിസസ്സ ജങ്ഘമംസാദീനി നിസ്സായ ഠിതോ, യം സിനേഹസങ്ഖം ഗതമ്പി പരമജേഗുച്ഛത്താ നേവ മുദ്ധനി തേലത്ഥായ, ന നാസാതേലാദീനം അത്ഥായ ഗണ്ഹന്തി. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ മംസേന, ഉപരി ചമ്മേന, തിരിയം മേദഭാഗേന പരിച്ഛിന്നോ. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

അസ്സൂതി അക്ഖീഹി പഗ്ഘരണകആപോധാതു. തം വണ്ണതോ വിപ്പസന്നതിലതേലവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ

ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ അക്ഖികൂപകേസു ഠിതം. ന ചേതം പിത്തകോസകേ പിത്തമിവ അക്ഖികൂപകേസു സദാ സന്നിചിതം തിട്ഠതി; യദാ പന സത്താ സോമനസ്സജാതാ മഹാഹസിതം ഹസന്തി, ദോമനസ്സജാതാ രോദന്തി പരിദേവന്തി തഥാരൂപം വിസഭാഗാഹാരം ആഹരന്തി, യദാ ച നേസം അക്ഖീനി ധൂമരജപംസുകാദീഹി അഭിഹഞ്ഞന്തി, തദാ ഏതേഹി സോമനസ്സദോമനസ്സവിസഭാഗാഹാരഉതൂഹി സമുട്ഠഹിത്വാ അക്ഖികൂപകേ പൂരേത്വാ തിട്ഠതി വാ പഗ്ഘരതി വാ. അസ്സുപരിഗ്ഗണ്ഹകേന പന യോഗിനാ അക്ഖികൂപകേ പൂരേത്വാ ഠിതവസേനേവ പരിഗ്ഗണ്ഹിതബ്ബം. പരിച്ഛേദതോ അസ്സുഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

വസാതി വിലീനസ്നേഹോ. സാ വണ്ണതോ നാളികേരതേലവണ്ണാ, ആചാമേ ആസിത്തതേലവണ്ണാതിപി വത്തും വട്ടതി. സണ്ഠാനതോ ന്ഹാനകാലേ പസന്നഉദകസ്സ ഉപരി പരിബ്ഭമന്തസിനേഹബിന്ദുവിസടസണ്ഠാനാ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ. ഓകാസതോ യേഭുയ്യേന ഹത്ഥതലഹത്ഥപിട്ഠിപാദതലപാദപിട്ഠിനാസാപുടനലാടഅംസകൂടേസു ഠിതാ. ന ചേസാ ഏതേസു ഓകാസേസു സദാ വിലീനാവ ഹുത്വാ തിട്ഠതി; യദാ പന അഗ്ഗിസന്താപസൂരിയസന്താപഉതുവിസഭാഗധാതുവിസഭാഗേഹി തേ പദേസാ ഉസ്മാ ജാതാ ഹോന്തി, തദാ തത്ഥ ന്ഹാനകാലേ പസന്നഉദകൂപരി സിനേഹബിന്ദുവിസടോ വിയ ഇതോ ചിതോ ച സംസരതി. പരിച്ഛേദതോ വസാഭാഗേന പരിച്ഛിന്നാ . അയമസ്സാ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

ഖേളോതി അന്തോമുഖേ ഫേണമിസ്സാ ആപോധാതു. സോ വണ്ണതോ സേതോ ഫേണവണ്ണോ. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനോ, ഫേണസണ്ഠാനതോതിപി വത്തും വട്ടതി. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതോ. ഓകാസതോ ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരുയ്ഹ ജിവ്ഹായ ഠിതോ. ന ചേസ ഏത്ഥ സദാ സന്നിചിതോ ഹുത്വാ തിട്ഠതി. യദാ പന സത്താ തഥാരൂപം ആഹാരം പസ്സന്തി വാ സരന്തി വാ ഉണ്ഹതിത്തകടുകലോണമ്ബിലാനം വാ കിഞ്ചി മുഖേ ഠപേന്തി, യദാ വാ നേസം ഹദയം ആകിലായതി, കിസ്മിഞ്ചിദേവ വാ ജിഗുച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി, തദാ ഖേളോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരുയ്ഹ ജിവ്ഹായ സണ്ഠാതി. അഗ്ഗജിവ്ഹായ ചേസ തനുകോ ഹോതി, മൂലജിവ്ഹായ ബഹലോ; മുഖേ പക്ഖിത്തഞ്ച പുഥുകം വാ തണ്ഡുലം വാ അഞ്ഞം വാ കിഞ്ചി ഖാദനീയം, നദീപുളിനേ ഖതകൂപകസലിലം വിയ, പരിക്ഖയം അഗച്ഛന്തോവ തേമേതും സമത്ഥോ ഹോതി. പരിച്ഛേദതോ ഖേളഭാഗേന പരിച്ഛിന്നോ. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

സിങ്ഘാണികാതി മത്ഥലുങ്ഗതോ പഗ്ഘരണകഅസുചി. സാ വണ്ണതോ തരുണതാലട്ഠിമിഞ്ജവണ്ണാ. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനാ. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതാ. ഓകാസതോ നാസാപുടേ പൂരേത്വാ ഠിതാ. ന ചേസാ ഏത്ഥ സദാ സന്നിചിതാ ഹുത്വാ തിട്ഠതി; അഥ ഖോ യഥാ നാമ പുരിസോ പദുമിനീപത്തേന ദധിം ബന്ധിത്വാ ഹേട്ഠാ കണ്ടകേന വിജ്ഝേയ്യ, അഥ തേന ഛിദ്ദേന ദധിമത്ഥു ഗളിത്വാ ബഹി പതേയ്യ, ഏവമേവ യദാ സത്താ രോദന്തി വാ വിസഭാഗാഹാരഉതുവസേന വാ സഞ്ജാതധാതുക്ഖോഭാ ഹോന്തി, തദാ അന്തോസീസതോ പൂതിസേമ്ഹഭാവം ആപന്നം മത്ഥലുങ്ഗം ഗളിത്വാ താലുമത്ഥകവിവരേന ഓതരിത്വാ നാസാപുടേ പൂരേത്വാ തിട്ഠതി വാ പഗ്ഘരതി വാ. സിങ്ഘാണികാ പരിഗ്ഗണ്ഹകേന പന യോഗിനാ നാസാപുടേ പൂരേത്വാ ഠിതവസേനേവ പരിഗ്ഗണ്ഹിതബ്ബാ. പരിച്ഛേദതോ സിങ്ഘാണികാഭാഗേന

പരിച്ഛിന്നാ. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

ലസികാതി സരീരസന്ധീനം അബ്ഭന്തരേ പിച്ഛിലകുണപം. സാ വണ്ണതോ കണികാരനിയ്യാസവണ്ണാ. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനാ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ. ഓകാസതോ അട്ഠിസന്ധീനം അബ്ഭഞ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ അസീതിസതസന്ധീനം അബ്ഭന്തരേ ഠിതാ. യസ്സ ചേസാ മന്ദാ ഹോതി, തസ്സ ഉട്ഠഹന്തസ്സ നിസീദന്തസ്സ അഭിക്കമന്തസ്സ പടിക്കമന്തസ്സ സമ്മിഞ്ജന്തസ്സ പസാരേന്തസ്സ അട്ഠികാനി കടകടായന്തി, അച്ഛരാസദ്ദം കരോന്തോ വിയ വിചരതി, ഏകയോജനദ്വിയോജനമത്തമ്പി അദ്ധാനം ഗതസ്സ വായോധാതു കുപ്പതി, ഗത്താനി ദുക്ഖന്തി. യസ്സ പന ബഹുകാ ഹോതി തസ്സ ഉട്ഠാനനിസജ്ജാദീസു ന അട്ഠീനി കടകടായന്തി, ദീഘമ്പി അദ്ധാനം ഗതസ്സ ന വായോധാതു കുപ്പതി, ന ഗത്താനി ദുക്ഖന്തി. പരിച്ഛേദതോ ലസികാഭാഗേന പരിച്ഛിന്നാ. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

മുത്തന്തി വണ്ണതോ മാസഖാരോദകവണ്ണം. സണ്ഠാനതോ അധോമുഖഠപിതഉദകകുമ്ഭന്തരഗതഉദകസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഹേട്ഠിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ വത്ഥിസ്സ അബ്ഭന്തരേ ഠിതം. വത്ഥി നാമ വത്ഥിപുടോ വുച്ചതി, യഥാ സേയ്യഥാപി നാമ ചന്ദനികായ പക്ഖിത്തേ അമുഖേ രവണഘടേ ചന്ദനികരസോ പവിസതി, ന ചസ്സ പവിസനമഗ്ഗോ പഞ്ഞായതി; ഏവമേവ സരീരതോ മുത്തം പവിസതി, ന ചസ്സ പവിസനമഗ്ഗോ പഞ്ഞായതി, നിക്ഖമനമഗ്ഗോ പന പാകടോ ഹോതി; യമ്ഹി ച മുത്തസ്സ ഭരിതേ 'പസ്സാവം കരോമാ'തി സത്താനം ആയൂഹനം ഹോതി. പരിച്ഛേദതോ വത്ഥിഅബ്ഭന്തരേന ചേവ മുത്തഭാഗേന ച പരിച്ഛിന്നം. അയമസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ. വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോവ.

ഏവഞ്ഹി കേസാദികേ കോട്ഠാസേ വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദവസേന വവത്ഥപേത്വാ അനുപുബ്ബതോ നാതിസീഘതോ നാതിസണികതോതിആദിനാ നയേന വണ്ണസണ്ഠാനഗന്ധാസയോകാസവസേന പഞ്ചധാ 'പടിക്കൂലാ പടിക്കൂലാ'തി മനസികരോതോ പണ്ണത്തിസമതിക്കമവസേന, സേയ്യഥാപി ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ ദ്വത്തിംസവണ്ണാനം കുസുമാനം ഏകസുത്തകഗണ്ഠിതം മാലം ഓലോകേന്തസ്സ സബ്ബപുപ്ഫാനി അപുബ്ബാപരിയമിവ പാകടാനി ഹോന്തി, ഏവമേവ "അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ"തി ഇമം കായം ഓലോകേന്തസ്സ സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അപുബ്ബാപരിയമിവ പാകടാ ഹോന്തി. തേന വുത്തം മനസികാരകോസല്ലകഥായം "ആദികമ്മികസ്സ ഹി 'കേസാ'തി മനസികരോതോ മനസികാരോ ഗന്ത്വാ 'മുത്ത'ന്തി ഇമം പരിയോസാനകോട്ഠാസമേവ ആഹച്ച തിട്ഠതീ"തി.

സചേ പന ബഹിദ്ധാപി മനസികാരം ഉപസംഹരതി, അഥസ്സ ഏവം സബ്ബകോട്ഠാസേസു പാകടീഭൂതേസു ആഹിണ്ഡന്താ മനുസ്സതിരച്ഛാനാദയോ സത്താകാരം വിജഹിത്വാ കോട്ഠാസരാസിവസേനേവ ഉപട്ഠഹന്തി; തേഹി ച അജ്ഝോഹരിയമാനം പാനഭോജനാദി കോട്ഠാസരാസിമ്ഹി പക്ഖിപിയമാനമിവ ഉപട്ഠാതി. അഥസ്സ അനുപുബ്ബമുഞ്ചനാദിവസേന 'പടികൂലാ പടികൂലാ'തി പുനപ്പുനം മനസികരോതോ അനുക്കമേന അപ്പനാ ഉപ്പജ്ജതി.

തത്ഥ കേസാദീനം വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദവസേന ഉപട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം, സബ്ബാകാരതോ പടികൂലവസേന ഉപട്ഠാനം പടിഭാഗനിമിത്തം. തം പുനപ്പുനം ആവജ്ജേന്തസ്സ മനസികരോന്തസ്സ തക്കാഹതം വിതക്കാഹതം കരോന്തസ്സ ചത്താരോ ഖന്ധാ പടികൂലാരമ്മണാ ഹോന്തി, പഠമജ്ഝാനവസേന അപ്പനാ

പവത്തതി. പുബ്ബഭാഗേ പരികമ്മഉപചാരചിത്താനി സവിതക്കസവിചാരാനി സപ്പീതികാനി സോമനസ്സസഹഗതാനി പടികൂലനിമിത്താരമ്മണാനി; അപ്പനാപി സവിതക്കസവിചാരാ സപ്പീതികാ സോമനസ്സസഹഗതാവ. ഭൂമന്തരേന പന മഹഗ്ഗതാ രൂപാവചരാ ഹോന്തി. പടിക്കൂലേപി ച ഏതസ്മിം ആരമ്മണേ ആനിസംസദസ്സാവിതായ സോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, ഏകത്താരമ്മണബലേനേവ വാ തം ഉപ്പജ്ജതി. ദുതിയജ്ഝാനാദീനി പനേത്ഥ ന നിബ്ബത്തന്തി. കസ്മാ? ഓളാരികത്താ. ഇദഞ്ഹി ആരമ്മണം ഓളാരികം. വിതക്കബലേനേവേത്ഥ ചിത്തേകഗ്ഗതാ ജായതി, ന വിതക്കസമതിക്കമേനാതി. അയം താവ സമഥവസേന കമ്മട്ഠാനകഥാ.

അവിസേസതോ പന സാധാരണവസേന ഏവം വേദിതബ്ബം - ഇദഞ്ഹി കമ്മട്ഠാനം ഭാവേതുകാമേന കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ സജ്ഝായകാലേ ഏവ കേസാദീനം വണ്ണനിമിത്തസണ്ഠാനനിമിത്തദിസാനിമിത്തഓകാസനിമിത്തപരിച്ഛേദനിമിത്താനി വാചായ പോഥേത്വാ പോഥേത്വാ ഏകേകകോട്ഠാസേ 'അയം ഏതംസരിക്ഖകോ'തി തിവിധേന സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. കഥം? തചപഞ്ചകേ താവ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ അനുലോമതോ പഞ്ചാഹം, പടിലോമതോ പഞ്ചാഹം, അനുലോമപടിലോമതോ പഞ്ചാഹന്തി അഡ്ഢമാസം സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. തതോ ആചരിയസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ വക്കപഞ്ചകം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ തഥേവ അഡ്ഢമാസം സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. തതോ തേ ദസപി കോട്ഠാസേ ഏകതോ കത്വാ അഡ്ഢമാസം. പുന പപ്ഫാസപഞ്ചകാദീസുപി ഏകേകം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അഡ്ഢമാസം. തതോ തേ പഞ്ചദസപി കോട്ഠാസേ അഡ്ഢമാസം. മത്ഥലുങ്ഗപഞ്ചകം അഡ്ഢമാസം. തതോ തേവീസതി കോട്ഠാസേ അഡ്ഢമാസം. മേദഛക്കം അഡ്ഢമാസം. തതോ തേ ഛബ്ബീസതിപി കോട്ഠാസേ ഏകതോ കത്വാ അഡ്ഢമാസം. മുത്തഛക്കം അഡ്ഢമാസം. തതോ സബ്ബേപി ദ്വത്തിംസ കോട്ഠാസേ ഏകതോ കത്വാ അഡ്ഢമാസന്തി ഏവം ഛ മാസേ സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ.

തത്ഥ - ഉപനിസ്സയസമ്പന്നസ്സ സപ്പഞ്ഞസ്സ ഭിക്ഖുനോ കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സേവ കോട്ഠാസാ ഉപട്ഠഹന്തി, ഏകച്ചസ്സ ന ഉപട്ഠഹന്തി. തേന 'ന ഉപട്ഠഹന്തീ'തി വീരിയം ന വിസ്സജ്ജേതബ്ബം. യത്തകാ കോട്ഠാസാ ഉപട്ഠഹന്തി തത്തകേ ഗഹേത്വാ സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. ഏവം കമ്മട്ഠാനം കഥേന്തേന പന നേവ പഞ്ഞവതോ ന മന്ദപഞ്ഞസ്സ വസേന കഥേതബ്ബം, മജ്ഝിമപഞ്ഞസ്സ വസേന കഥേതബ്ബം. മജ്ഝിമപഞ്ഞസ്സ ഹി വസേന ആചരിയാ ഛഹി മാസേഹി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ തന്തിം ഠപയിംസു. യസ്സ പന ഏത്താവതാപി കോട്ഠാസാ പാകടാ ന ഹോന്തി, തേന തതോ പരമ്പി സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ ഏവ; നോ ച ഖോ അപരിച്ഛിന്ദിത്വാ, ഛ ഛ മാസേ പരിച്ഛിന്ദിത്വാവ കാതബ്ബോ.

സജ്ഝായം കരോന്തേന വണ്ണോ ന പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോ, ന ലക്ഖണം മനസികാതബ്ബം, കോട്ഠാസവസേനേവ സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. ആചരിയേനാപി 'വണ്ണവസേന സജ്ഝായം കരോഹീ'തി നിയമേത്വാ ന കഥേതബ്ബം. നിയമേത്വാ കഥിതേ കോ ദോസോതി? സമ്പത്തിയമ്പി വിപത്തിസഞ്ഞാആപജ്ജനം. സചേ ഹി ആചരിയേന 'വണ്ണവസേന സജ്ഝായം കരോഹീ'തി വുത്തേ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ തഥാ കരോന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം വണ്ണതോ ന ഉപട്ഠാതി, പടികൂലവസേന വാ ധാതുവസേന വാ ഉപട്ഠാതി, അഥേസ 'ന ഇദം കമ്മട്ഠാനം വിലക്ഖണ'ന്തി സഞ്ഞീ ഹോതി, ആചരിയേന കഥിതമേവ കപ്പേത്വാ ഗണ്ഹാതി. 'പടികൂലവസേന സജ്ഝായം കരോഹീ'തി വുത്തേപി സചേ തസ്സ തഥാ കരോന്തസ്സ പടിക്കൂലതോ ന ഉപട്ഠാതി, വണ്ണവസേന വാ ധാതുവസേന വാ ഉപട്ഠാതി, അഥേസ 'നയിദം കമ്മട്ഠാനം വിലക്ഖണ'ന്തി സഞ്ഞീ ഹോതി, ആചരിയേന കഥിതമേവ കപ്പേത്വാ ഗണ്ഹാതി. 'ധാതുവസേന തം സജ്ഝായം കരോഹീ'തി വുത്തേപി സചേ തസ്സ

തഥാ കരോന്തസ്സ ധാതുതോ ന ഉപട്ഠാതി, വണ്ണവസേന വാ പടികൂലവസേന വാ ഉപട്ഠാതി, അഥേസ 'നയിദം കമ്മട്ഠാനം വിലക്ഖണ'ന്തി സഞ്ഞീ ഹോതി, ആചരിയേന കഥിതമേവ കപ്പേത്വാ ഗണ്ഹാതി. അയം ആചരിയേന നിയമേത്വാ കഥിതേ ദോസോ.

കിന്തി പന വത്തബ്ബോ ഹോതീതി? 'കോട്ഠാസവസേന സജ്ഝായം കരോഹീ'തി വത്തബ്ബോ. കഥം? 'കേസകോട്ഠാസോ ലോമകോട്ഠാസോതി സജ്ഝായം കരോഹീ'തി വത്തബ്ബോ. സചേ പനസ്സ ഏവം കോട്ഠാസവസേന സജ്ഝായം കരോന്തസ്സ വണ്ണതോ ഉപട്ഠാതി, അഥാനേന ഓവാദാചരിയസ്സ ആചിക്ഖിതബ്ബം - 'അഹം ദ്വത്തിംസാകാരം കോട്ഠാസവസേന സജ്ഝായം കരോമി; മയ്ഹം പന വണ്ണതോ ഉപട്ഠാതീ'തി. ആചരിയേന 'കമ്മട്ഠാനം വിയ അകമ്മട്ഠാനം, വിലക്ഖണം ഏത'ന്തി ന വിസംവാദേതബ്ബം. 'സാധു, സപ്പുരിസ, പുബ്ബേ തയാ വണ്ണകസിണേ പരികമ്മം കതപുബ്ബം ഭവിസ്സതി. ഏതദേവ കമ്മട്ഠാനം തുയ്ഹം സപ്പായം. വണ്ണവസേനേവ സജ്ഝായം കരോഹീ'തി വത്തബ്ബോ. തേനപി വണ്ണവസേനേവ സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ.

സോ ഏവം കരോന്തോ അജ്ഝത്തം നീലകം പീതകം ലോഹിതകം ഓദാതകന്തി ചത്താരി വണ്ണകസിണാനി ലഭതി. കഥം? തസ്സ ഹി കേസലോമപിത്തേസു ചേവ അക്ഖീനഞ്ച കാളകട്ഠാനേ വണ്ണം 'നീലം നീല'ന്തി മനസികരോന്തസ്സ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി; ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. മേദസ്മിം പന അക്ഖീനഞ്ച പീതകട്ഠാനേ വണ്ണം 'പീതകം പീതക'ന്തി മനസികരോന്തസ്സ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി; ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. മംസലോഹിതേസു പന അക്ഖീനഞ്ച രത്തട്ഠാനേ വണ്ണം 'ലോഹിതകം ലോഹിതക'ന്തി മനസികരോന്തസ്സ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി; ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. നഖദന്തചമ്മഅട്ഠീസു പന അക്ഖീനഞ്ച പണ്ഡരട്ഠാനേ വണ്ണം 'ഓദാതം ഓദാത'ന്തി മനസികരോന്തസ്സ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഇദം വണ്ണവസേന അഭിനിവിട്ഠസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിഗമനം.

അപരസ്സ കോട്ഠാസവസേന സജ്ഝായം കരോന്തസ്സ പടികൂലതോ ഉപട്ഠാതി. അഥാനേന ഓവാദാചരിയസ്സ ആചിക്ഖിതബ്ബം. ആചരിയേന 'കമ്മട്ഠാനം വിയ അകമ്മട്ഠാനം, വിലക്ഖണം ഏത'ന്തി ന വിസംവാദേതബ്ബം. 'സാധു, സപ്പുരിസ, പുബ്ബേ തയാ പടികൂലമനസികാരേ യോഗോ കതോ ഭവിസ്സതി. ഏതദേവ കമ്മട്ഠാനം തുയ്ഹം സപ്പായം. പടികൂലവസേനേവ സജ്ഝായം കരോഹീ'തി വത്തബ്ബോ. തേനപി പടികൂലവസേന സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ. തസ്സ കേസാ നാമ 'അജഞ്ഞാ ദുഗ്ഗന്ധാ ജേഗുച്ഛാ പടികൂലാ'തി ഏവം പടികൂലവസേന സജ്ഝായം കരോന്തസ്സ പടികൂലാരമ്മണേ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തതി. സോ ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഇദം പടികൂലവസേന അഭിനിവിട്ഠസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിഗമനം.

അപരസ്സ കോട്ഠാസവസേന സജ്ഝായം കരോന്തസ്സ ധാതുതോ ഉപട്ഠാതി. ധാതുതോ ഉപട്ഠഹന്തം കീദിസം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതീതി? കേസാ താവ വമ്മികമത്ഥകേ ജാതകുന്ഥതിണകാനി വിയ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി. ലോമാ പുരാണഗാമട്ഠാനേ ജാതദബ്ബതിണകാനി വിയ. നഖാ ദണ്ഡകേസു ഠപിതമധുകഫലട്ഠികോസകാ വിയ. ദന്താ മത്തികാപിണ്ഡേ പവേസേത്വാ ഠപിതഅലാബുബീജാനി വിയ. തചോ വീണാപബ്ബകേ പരിയോനദ്ധഅല്ലഗോചമ്മം

വിയ, മംസം ഭിത്തിയം അനുലിത്തമത്തികാ വിയ. ന്ഹാരു ദബ്ബസമ്ഭാരബദ്ധവല്ലീ വിയ. അട്ഠി ഉസ്സാപേത്വാ ഠപിതഭിത്തിദബ്ബസമ്ഭാരോ വിയ. അട്ഠിമിഞ്ജം മഹാവേളുമ്ഹി പക്ഖിത്തസേദിതവേത്തഗ്ഗം വിയ. വക്കം, ഹദയം, യകനം, കിലോമകം, പിഹകം, പപ്ഫാസന്തി ഇമേ ഛ കോട്ഠാസാ സൂനകാരഘരം വിയ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി. ദ്വത്തിംസഹത്ഥം അന്തം ലോഹിതദോണിയം സംവേല്ലിത്വാ ഠപിതഘരസപ്പോ വിയ. അന്തഗുണം പാദപുഞ്ഛനകേ സിബ്ബിതരജ്ജുകാ വിയ. ഉദരിയം പരിസ്സാവനേ സിഥിലബന്ധതണ്ഡുലം വിയ. കരീസം വേണുപബ്ബേ പക്ഖിത്തപണ്ഡുമത്തികാ വിയ. മത്ഥലുങ്ഗം ഓമദ്ദിത്വാ ഠപിതാ ചത്താരോ തണ്ഡുലപിട്ഠപിണ്ഡാ വിയ. ദ്വാദസവിധാ ആപോധാതു പടിപാടിയാ ഠപിതേസു ദ്വാദസസു ഉദകസരാവകേസു പൂരിതഉദകം വിയ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി.

അഥാനേന ഓവാദാചരിയസ്സ ആചിക്ഖിതബ്ബം. ആചരിയേന 'കമ്മട്ഠാനം വിയ അകമ്മട്ഠാനം, വിലക്ഖണം ഏത'ന്തി ന വിസംവാദേതബ്ബം. 'സാധു, സപ്പുരിസ, പുബ്ബേ തയാ ധാതുമനസികാരേ യോഗോ കതോ ഭവിസ്സതി. ഏതദേവ കമ്മട്ഠാനം തുയ്ഹം സപ്പായം. ധാതുവസേനേവ സജ്ഝായം കരോഹീ'തി വത്തബ്ബോ. തേനപി ധാതുവസേന സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ.

തത്രിദം മനസികാരമുഖേനേവ സജ്ഝായവിധാനം - ഇധ ഭിക്ഖു 'കേസാ സീസം പരിയോനദ്ധിത്വാ ഠിതചമ്മേ ജാതാ. തേ ന ജാനന്തി 'മയം സീസം പരിയോനദ്ധിത്വാ ഠിതചമ്മേ ജാതാ'തി; സീസം പരിയോനദ്ധിത്വാ ഠിതചമ്മമ്പി ന ജാനാതി 'കേസാ മയി ജാതാ'തി; അചേതനാ ഏതേ അബ്യാകതാ സുഞ്ഞാ ഥദ്ധാ പത്ഥിന്നാ പഥവീധാതു ഏസാ'തി മനസികരോതി. 'ലോമാ സരീരം പരിയോനഹനചമ്മേ ജാതാ. തേ ന ജാനന്തി 'മയം സരീരം പരിയോനഹനചമ്മേ ജാതാ'തി. സരീരം പരിയോനഹനചമ്മമ്പി ന ജാനാതി 'ലോമാ മയി ജാതാ'തി ഏതേപി അചേതനാ. നഖാ അങ്ഗുലീനം അഗ്ഗേസു ജാതാ. തേ ന ജാനന്തി 'മയം അങ്ഗുലീനം അഗ്ഗേസു ജാതാ'തി. അങ്ഗുലീനം അഗ്ഗാനിപി ന ജാനന്തി 'നഖാ അമ്ഹേസു ജാതാ'തി. ഏതേപി അചേതനാ. ദന്താ ഹനുകട്ഠികേ ജാതാ. തേ ന ജാനന്തി 'മയം ഹനുകട്ഠികേ ജാതാ'തി. ഹനുകട്ഠികമ്പി ന ജാനാതി 'ദന്താ മയി ജാതാ'തി. ഏതേപി അചേതനാ. തചോ ന ജാനാതി 'സരീരം മയാ പരിയോനദ്ധ'ന്തി. സരീരമ്പി ന ജാനാതി 'അഹം തചേന പരിയോനദ്ധ'ന്തി. അയമ്പി അചേതനോ. മംസം ന ജാനാതി 'മയാ സരീരം അനുലിത്ത'ന്തി. സരീരമ്പി ന ജാനാതി 'അഹം മംസേന അനുലിത്ത'ന്തി. ഇദമ്പി അചേതനം. ന്ഹാരു ന ജാനാതി 'അഹം അട്ഠിപുഞ്ജം ആബന്ധിത്വാ ഠിത'ന്തി. അട്ഠിപുഞ്ജോപി ന ജാനാതി 'ന്ഹാരുജാലേനാഹം ആബദ്ധോ'തി. ഇദമ്പി അചേതനം.

സീസട്ഠി ന ജാനാതി 'അഹം ഗീവട്ഠികേ പതിട്ഠിത'ന്തി. ഗീവട്ഠികമ്പി ന ജാനാതി 'മയി സീസട്ഠികം പതിട്ഠിത'ന്തി. ഗീവട്ഠി ന ജാനാതി 'അഹം പിട്ഠികണ്ടകേ ഠിത'ന്തി. പിട്ഠികണ്ടട്ഠികോപി കടിട്ഠികം ഊരുട്ഠികം ജങ്ഘട്ഠികം ഗോപ്ഫകട്ഠികം ന ജാനാതി 'അഹം പണ്ഹികട്ഠികേ പതിട്ഠിത'ന്തി. പണ്ഹികട്ഠികമ്പി ന ജാനാതി 'അഹം ഗോപ്ഫകട്ഠികം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതന്തി...പേ॰... ഗീവട്ഠികം ന ജാനാതി 'അഹം സീസട്ഠികം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത'ന്തി.

> പടിപാടിയാ അട്ഠീനി ഠിതാനി കോടിയാ,
> അനേകസന്ധിയമിതോ ന കേഹിചി;
> ബദ്ധോ നഹാരൂഹി ജരായ ചോദിതോ,
> അചേതനോ കട്ഠകലിങ്ഗരൂപമോ.

‘ഇദമ്പി അചേതനം. അട്ഠിമിഞ്ജം; വക്കം...പേ॰... മത്ഥലുങ്ഗം അചേതനം അബ്യാകതം സുഞ്ഞം ഥദ്ധം പത്ഥിന്നം പഥവീധാതൂ’തി മനസികരോതി. ‘പിത്തം സേമ്ഹം...പേ॰... മുത്തം അചേതനം അബ്യാകതം സുഞ്ഞം യൂസഗതം ആപോധാതൂ’തി മനസികരോതി.

ഇമേ ദ്വേ മഹാഭൂതേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉദരേ ഉസ്മദാ തേജോധാതു പാകടാ ഹോതി, നാസായ ഉസ്മദാ വായോധാതു പാകടാ ഹോതി. ഇമേ ചത്താരോ മഹാഭൂതേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉപാദാരൂപം പാകടം ഹോതി. മഹാഭൂതം നാമ ഉപാദാരൂപേന പരിച്ഛിന്നം, ഉപാദാരൂപം മഹാഭൂതേന. യഥാ ആതപോ നാമ ഛായായ പരിച്ഛിന്നോ, ഛായാ ആതപേന; ഏവമേവ മഹാഭൂതം ഉപാദാരൂപേന പരിച്ഛിന്നം , ഉപാദാരൂപം മഹാഭൂതേന. അഥസ്സ ഏവം “ചത്താരി മഹാഭൂതാനി തേവീസതി ഉപാദാരൂപാനി രൂപക്ഖന്ധോ”തി രൂപക്ഖന്ധം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ആയതനദ്വാരവസേന അരൂപിനോ ഖന്ധാ പാകടാ ഹോന്തി. ഇതി രൂപാരൂപപരിഗ്ഗഹോ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഹോന്തി, പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദ്വാദസായതനാനി ഹോന്തി, ദ്വാദസായതനാനി അട്ഠാരസ ധാതുയോ ഹോന്തീതി ഖന്ധായതനധാതുവസേന യമകതാലകന്ധം ഫാലേന്തോ വിയ ദ്വേ കോട്ഠാസേ കത്വാ നാമരൂപം വവത്ഥപേതി.

സോ “ഇദം നാമരൂപം ന അഹേതു ന അപ്പച്ചയാ നിബ്ബത്തം, സഹേതു സപ്പച്ചയാ നിബ്ബത്തം. കോ പനസ്സ ഹേതു? കോ പന പച്ചയോ”തി ഉപപരിക്ഖന്തോ “അവിജ്ജാപച്ചയാ തണ്ഹാപച്ചയാ കമ്മപച്ചയാ ആഹാരപച്ചയാ ചാ”തി തസ്സ പച്ചയം വവത്ഥപേത്വാ “അതീതേപി പച്ചയാ ചേവ പച്ചയസമുപ്പന്നധമ്മാ ച അനാഗതേപി ഏതരഹിപി പച്ചയാ ചേവ പച്ചയസമുപ്പന്നധമ്മാ ച, തതോ ഉദ്ധം സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥി, സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജോ ഏവാ”തി - ഏവം തീസു അദ്ധാസു കങ്ഖം വിതരതി. അയം പന വിപസ്സനാസങ്ഖാരസല്ലക്ഖണാ **ഞാതപരിഞ്ഞാ** നാമ.

ഏവം സങ്ഖാരേ സല്ലക്ഖേത്വാ ഠിതസ്സ പന ഭിക്ഖുസ്സ ദസബലസ്സ സാസനേ മൂലം ഓതിണ്ണം നാമ ഹോതി, പതിട്ഠാ ലദ്ധാ നാമ, ചൂളസോതാപന്നോ നാമ ഹോതി നിയതഗതികോ. തഥാരൂപം പന ഉതുസപ്പായം, പുഗ്ഗലസപ്പായം, ഭോജനസപ്പായം, ധമ്മസവണസപ്പായം ലഭിത്വാ ഏകാസനേ ഏകപല്ലങ്കവരഗതോ തീണി ലക്ഖണാനി ആരോപേത്വാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം ഗണ്ഹാതീതി ഇദം ധാതുവസേന അഭിനിവിട്ഠസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിഗമനം.

യസ്സ പന നേവ വണ്ണതോ ഉപട്ഠാതി ന പടികൂലതോ ന സുഞ്ഞതോ തേന ‘ന മേ ഉപട്ഠാതീ’തി ന കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ നിസീദിതബ്ബം, കോട്ഠാസമനസികാരേയേവ പന യോഗോ കാതബ്ബോ. പോരാണകത്ഥേരാ കിര ‘കോട്ഠാസമനസികാരോവ പമാണ’ന്തി ആഹംസു. ഇച്ചസ്സ പുനപ്പുനം കോട്ഠാസവസേന സജ്ഝായം കരോന്തസ്സ കോട്ഠാസാ പഗുണാ ഹോന്തി. കദാ പന പഗുണാ നാമ ഹോന്തീതി? യദാ ‘കേസാ’തി ആവജ്ജിതമത്തേ മനസികാരോ ഗന്ത്വാ ‘മത്ഥലുങ്ഗ’ന്തി അന്തിമകോട്ഠാസേ പതിട്ഠാതി, ‘മത്ഥലുങ്ഗ’ന്തി ആവജ്ജിതമത്തേ മനസികാരോ ആഗന്ത്വാ ‘കേസാ’തി ആദികോട്ഠാസേ പതിട്ഠാതി.

അഥസ്സ യഥാ നാമ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ ദ്വത്തിംസവണ്ണാനം പുപ്ഫാനം ഏകസുത്തഗന്ഥിതം മാലം ഓലോകേന്തസ്സ പടിപാടിയാ വാ പന നിഖാതേ ദ്വത്തിംസവതിപാദേ പടിക്കമിത്വാ ഓലോകേന്തസ്സ പടിപാടിയാവ ദ്വത്തിംസവണ്ണാനി പുപ്ഫാനി വതിപാദാ വാ പാകടാ ഹോന്തി, ഏവമേവ ദ്വത്തിംസ കോട്ഠാസാ

ഉപട്ഠഹന്തി, വിചരന്താ തിരച്ഛാനഗതാപി മനുസ്സാപി സത്താതി ന ഉപട്ഠഹന്തി, കോട്ഠാസാതി ഉപട്ഠഹന്തി, ഖാദനീയഭോജനീയം കോട്ഠാസന്തരേ പക്ഖിപ്പമാനം വിയ ഹോതി.

കോട്ഠാസാനം പഗുണകാലതോ പട്ഠായ തീസു മുഖേസു ഏകേന മുഖേന വിമുച്ചിസ്സതി. കമ്മട്ഠാനം വണ്ണതോ വാ പടികൂലതോ വാ സുഞ്ഞതോ വാ ഉപട്ഠാതി . യഥാ നാമ പുബ്ബേ പചിതുകാമാ ഇത്ഥീ മദ്ദിത്വാ ഠപിതപിട്ഠതോ യം യം ഇച്ഛതി തം തം പചതി, യഥാ വാ പന സമേ ഭൂമിപ്പദേസേ ഠപിതം ഉദകപൂരം കുമ്ഭം യതോ യതോ ആവിജ്ഝന്തി തതോ തതോവ ഉദകം നിക്ഖമതി; ഏവമേവ കോട്ഠാസാനം പഗുണകാലതോ പട്ഠായ തീസു മുഖേസു ഏകേന മുഖേന വിമുച്ചിസ്സതി. ആകങ്ഖമാനസ്സ വണ്ണതോ, ആകങ്ഖമാനസ്സ പടികൂലതോ, ആകങ്ഖമാനസ്സ സുഞ്ഞതോ കമ്മട്ഠാനം ഉപട്ഠഹിസ്സതിയേവ. അയം ഏത്തകോ ഉഗ്ഗഹസന്ധി നാമ. ഇമസ്മിം ഉഗ്ഗഹസന്ധിസ്മിം ഠത്വാ അരഹത്തം പത്താ ഭിക്ഖു ഗണനപഥം വീതിവത്താ.

യസ്സ പന ഉഗ്ഗഹസന്ധിസ്മിം കമ്മട്ഠാനം ന ഉപട്ഠാതി, തേന കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ, സചേ യത്ഥ ആചരിയോ വസതി, സോ ആവാസോ സപ്പായോ ഹോതി, ഇച്ചേതം കുസലം; നോ ചേ, സപ്പായട്ഠാനേ വസിതബ്ബം. വസന്തേന അട്ഠാരസ വിഹാരദോസേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൫൨) വജ്ജേത്വാ പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതേ സേനാസനേ വസിതബ്ബം, സയമ്പി പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതേന ഭവിതബ്ബം. തതോ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തേന രത്തിട്ഠാനം വാ ദിവാട്ഠാനം വാ പവിസിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികാതബ്ബം.

കഥം? ആദിതോ താവ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ അനുപുബ്ബതോ മനസികാതബ്ബം, ന ഏകന്തരികാ. അനുപുബ്ബതോ മനസികരോന്തോ ഹി ദ്വത്തിംസപദം നിസ്സേണിം പദപടിപാടിയാ അക്കമന്തോ പാസാദം ആരുയ്ഹ പാസാദാനിസംസം അനുഭവനകപുരിസോ വിയ 'കേസാ ലോമാ'തി പടിപാടിയാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ കമ്മട്ഠാനതോ ച ന പരിഹായതി, പാസാദാനിസംസസദിസേ ച നവ ലോകുത്തരധമ്മേ അനുഭവതി. അനുപുബ്ബതോ മനസികരോന്തേനാപി ച നാതിസീഘതോ നാതിസണികതോ മനസികാതബ്ബം. അതിസീഘതോ മനസികരോന്തസ്സ ഹി കിഞ്ചാപി കമ്മട്ഠാനം പഗുണം ഹോതി, അവിഭൂതം പന ഹോതി. തത്ഥ ഓപമ്മം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

അതിസണികതോ മനസികരോന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം പരിയോസാനം ന ഗച്ഛതി, അന്തരാവ ഓസക്കിതബ്ബം ഹോതി. യഥാ ഹി പുരിസോ തിയോജനം മഗ്ഗം സായം കച്ഛം ബന്ധിത്വാ പടിപന്നോ നിക്ഖന്തട്ഠാനതോ പട്ഠായ സീതലച്ഛായം ദിസ്വാ വിസ്സമതി, രമണീയം വാലികതലം ദിസ്വാ പിട്ഠിം പസാരേതി, വനപോക്ഖരണിം ദിസ്വാ പാനീയം പിവതി ന്ഹായതി, പബ്ബതം ദിസ്വാ ആരുയ്ഹ പബ്ബതരാമണേയ്യകം പസ്സതി, തം അന്തരായേവ സീഹോ വാ ബ്യഗ്ഘോ വാ ദീപി വാ ഹനതി, ചോരാ വാ പന വിലുപ്പന്തി ചേവ ഹനന്തി ച; ഏവമേവ അതിസണികം മനസികരോന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം പരിയോസാനം ന ഗച്ഛതി, അന്തരാവ ഓസക്കിതബ്ബം ഹോതി.

തസ്മാ നാതിസീഘം നാതിസണികം ഏകദിവസം തിംസവാരേ മനസികാതബ്ബം; പാതോവ ദസ വാരേ, മജ്ഝന്ഹികേ ദസവാരേ, സായന്ഹേ ദസ വാരേ സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ, നോ കാതും ന വട്ടതി. യഥാ ഹി പാതോവ ഉട്ഠായ മുഖം നോ ധോവിതും ന വട്ടതി, ഖാദനീയം ഭോജനീയം നോ ഖാദിതും നോ ഭുഞ്ജിതും ന വട്ടതി; ഏതം പന വട്ടേയ്യ; ഇദമേവ ഏകന്തേന നോ കാതും ന

വട്ടതി; കരോന്തോ മഹന്തം അത്ഥം ഗഹേത്വാ തിട്ഠതി. യഥാ ഹി ഏകസ്സ പുരിസസ്സ തീണി ഖേത്താനി; ഏകം ഖേത്തം അട്ഠകുമ്ഭം ദേതി, ഏകം സോളസ, ഏകം ദ്വത്തിംസ; തേന തീണിപി ഖേത്താനി പടിജഗ്ഗിതും അസക്കോന്തേന ദ്വേ ഛഡ്ഡേത്വാ ഏകം ദ്വത്തിംസകുമ്ഭദായകമേവ പടിജഗ്ഗിതബ്ബം; തത്ഥേവ കസനവപനനിദ്ദാനാദീനി കാതബ്ബാനി; തദേവസ്സ ഇതരേസു ദ്വീസു ഉട്ഠാനകദായം ദസ്സതി; ഏവമേവ സേസം മുഖധോവനാദികമ്മം ഛഡ്ഡേത്വാപി ഏത്ഥേവ കമ്മം കാതബ്ബം, നോ കാതും ന വട്ടതി. കരോന്തോ മഹന്തം അത്ഥം ഗണ്ഹിത്വാ തിട്ഠതീതി ഏത്താവതാ മജ്ഝിമാ പടിപദാ നാമ കഥിതാ.

ഏവം പടിപന്നേനാപി വിക്ഖേപോ പടിബാഹിതബ്ബോ. കമ്മട്ഠാനഞ്ഹി വിസ്സജ്ജേത്വാ ചിത്തേ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപം ഗച്ഛന്തേ കമ്മട്ഠാനതോ പരിഹായതി, വട്ടഭയം സമതിക്കമിതും ന സക്കോതി. യഥാ ഹി ഏകോ പുരിസോ സഹസ്സുദ്ധാരം സാധേത്വാ വഡ്ഢിം ലഭിത്വാ അദ്ധാനം പടിപന്നോ അന്തരാമഗ്ഗേ കുമ്ഭീലമകരഗാഹരക്ഖസസമുട്ഠിതായ ഗമ്ഭീരഗിരികന്ദരായ ഉപരി അത്ഥതം ഏകപദികം ദണ്ഡകസേതും ആരുയ്ഹ ഗച്ഛന്തോ അക്കമനപദം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേന്തോ പരിപതിത്വാ കുമ്ഭീലാദിഭത്തം ഹോതി, ഏവമേവ അയമ്പി കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ സചിത്തേ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപം ഗച്ഛന്തേ കമ്മട്ഠാനതോ പരിഹായതി, വട്ടഭയം സമതിക്കമിതും ന സക്കോതി.

തത്രിദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - പുരിസസ്സ സഹസ്സുദ്ധാരം സാധേത്വാ വഡ്ഢിം ലദ്ധകാലോ വിയ ഹി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആചരിയസന്തികേ കമ്മട്ഠാനസ്സ ഉഗ്ഗഹിതകാലോ; അന്തരാ ഗമ്ഭീരഗിരികന്ദരാ വിയ സംസാരോ; തസ്സ കുമ്ഭീലാദീഹി ദട്ഠകാലോ വിയ വട്ടമൂലകാനി മഹാദുക്ഖാനി; ഏകപദികദണ്ഡകസേതു വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ സജ്ഝായവീഥി; തസ്സ പുരിസസ്സ ഏകപദികം ദണ്ഡകസേതും ആരുയ്ഹ അക്കമനപദം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേന്തസ്സ പരിപതിത്വാ കുമ്ഭീലാദീനം ഭത്തഭാവം ആപന്നകാലോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖിത്തചിത്തസ്സ കമ്മട്ഠാനതോ പരിഹായിത്വാ വട്ടഭയം സമതിക്കമിതും അസമത്ഥഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

തസ്മാ കേസാ മനസികാതബ്ബാ. കേസേ മനസികരിത്വാ ചിത്തുപ്പാദസ്സ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപം പടിബാഹിത്വാ സുദ്ധചിത്തേനേവ 'ലോമാ നഖാ ദന്താ തചോ'തി മനസികാതബ്ബം. ഏവം മനസികരോന്തോ കമ്മട്ഠാനതോ ന പരിഹായതി, വട്ടഭയം സമതിക്കമതി. ഓപമ്മം പനേത്ഥ തദേവ പരിവത്തേത്വാ വേദിതബ്ബം. സഹസ്സുദ്ധാരം സാധേത്വാ വഡ്ഢിം ലഭിത്വാ ഛേകസ്സ പുരിസസ്സ ദണ്ഡകസേതും ആരുയ്ഹ നിവാസനപാരുപനം സംവിധായ ധാതുപത്ഥദ്ധകായം കത്വാ സോത്ഥിനാ പരതീരഗമനം വിയ ഛേകസ്സ ഭിക്ഖുനോ കേസേ മനസികരിത്വാ ചിത്തുപ്പാദസ്സ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപം പടിബാഹിത്വാ സുദ്ധചിത്തേനേവ 'ലോമാ നഖാ ദന്താ തചോ'തി മനസികരോന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനതോ അപരിഹായിത്വാ വട്ടഭയം സമതിക്കമനം വേദിതബ്ബം.

ഏവം ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപം പടിബാഹന്തേനാപി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ പണ്ണത്തിം സമതിക്കമനതോ മനസികാതബ്ബം. 'കേസാ ലോമാ'തി പണ്ണത്തിം വിസ്സജ്ജേത്വാ 'പടികൂലം പടികൂല'ന്തി സതി ഠപേതബ്ബാ. പഠമംയേവ പന പടികൂലതോ ന ഉപട്ഠാതി . യാവ ന ഉപട്ഠാതി താവ പണ്ണത്തി ന വിസ്സജ്ജേതബ്ബാ. യദാ ഉപട്ഠാതി തദാ പണ്ണത്തിം വിസ്സജ്ജേത്വാ 'പടികൂല'ന്തി മനസികാതബ്ബം. കരോന്തേന ച ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ പഞ്ചഹാകാരേഹി പടികൂലതോ മനസികാതബ്ബാ. തചപഞ്ചകസ്മിഞ്ഹി

വണ്ണസണ്ഠാനഗന്ധാസയോകാസവസേനേവ പഞ്ചവിധമ്പി പാടികൂല്യം ലബ്ഭതി. സേസേസുപി യം യം ലബ്ഭതി, തസ്സ തസ്സ വസേന മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ.

തഥ കേസാദയോ പഞ്ച കോട്ഠാസാ സുഭനിമിത്തം രാഗട്ഠാനിയം ഇട്ഠാരമ്മണന്തി സങ്ഖം ഗതാ. യേ കേചി രജ്ജനകസത്താ നാമ, സബ്ബേ തേ ഇമേസു പഞ്ചസു കോട്ഠാസേസു രജ്ജന്തി. അയം പന ഭിക്ഖു മഹാജനസ്സ രജ്ജനട്ഠാനേ 'പടികൂല'ന്തി അപ്പനം പാപേതി. തഥ അപ്പനാപ്പത്തിതോ പട്ഠായ പരതോ അകിലമന്തോവ അപ്പനം പാപുണാതി.

തത്രിദം ഓപമ്മം - യഥാ ഹി ഛേകോ ധനുഗ്ഗഹോ രാജാനം ആരാധേത്വാ സതസഹസ്സുട്ഠാനകം ഗാമവരം ലഭിത്വാ സന്നദ്ധപഞ്ചാവുധോ തഥ ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ ദ്വത്തിംസ ചോരേ ദിസ്വാ തേസു പഞ്ചചോരജേട്ഠകേ ഘാതേയ്യ; തേസം ഘാതിതകാലതോ പട്ഠായ തേസു ദ്വേ ഏകമഗ്ഗം പടിപജ്ജമാനാ നാമ ന ഹോന്തി; ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ധനുഗ്ഗഹസ്സ രാജാനം ആരാധേത്വാ ഗാമവരം ലദ്ധകാലോ വിയ ഹി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആചരിയസന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതകാലോ; ദ്വത്തിംസ ചോരാ വിയ ദ്വത്തിംസ കോട്ഠാസാ; പഞ്ച ചോരജേട്ഠകാ വിയ കേസാദയോ പഞ്ച; ചോരജേട്ഠകാനം ഘാതിതകാലോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ സബ്ബസത്താനം രജ്ജനട്ഠാനേ തചപഞ്ചകേ 'പടികൂല'ന്തി അപ്പനായ പാപിതകാലോ; സേസചോരാനം പാണിപ്പഹാരേനേവ പലായിതകാലോ വിയ സേസകോട്ഠാസേസു അകിലമന്തസ്സേവ അപ്പനാപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ.

ഏവം പണ്ണത്തിം സമതിക്കമന്തേന ച അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ - കേസേ മനസികരോന്തേന മനസികരോന്തേനേവ കേസേസു സാപേക്ഖേന ഹുത്വാ ലോമേസു സതി പേസേതബ്ബാ. യാവ ലോമാ ന ഉപട്ഠഹന്തി താവ 'കേസാ കേസാ'തി മനസികാതബ്ബാ. യദാ പന ലോമാ ഉപട്ഠഹന്തി തദാ കേസേ വിസ്സജ്ജേത്വാ ലോമേസു സതി ഉപട്ഠപേതബ്ബാ. ഏവം നഖാദീസുപി മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ.

തത്രിദം ഓപമ്മം - യഥാ ഹി ജലൂകാ ഗച്ഛമാനാ യാവ പുരതോ പതിട്ഠം ന ലഭതി താവ പച്ഛതോ നങ്ഗുട്ഠേന ഗഹിതട്ഠാനം ന മുഞ്ചതി; യദാ പന പുരതോ പതിട്ഠം ലഭതി തദാ നങ്ഗുട്ഠം ഉക്ഖിപിത്വാ മുഖേന ഗഹിതട്ഠാനേ ഠപേതി; ഏവമേവ കേസേ മനസികരോന്തേന മനസികരോന്തേനേവ കേസേസു സാപേക്ഖേന ഹുത്വാ ലോമേസു സതി പേസേതബ്ബാ. യാവ ലോമാ ന ഉപട്ഠഹന്തി താവ 'കേസാ കേസാ'തി മനസികാതബ്ബാ. യദാ ലോമാ ഉപട്ഠഹന്തി തദാ കേസേ വിസ്സജ്ജേത്വാ ലോമേസു സതി ഉപട്ഠപേതബ്ബാ. ഏവം നഖാദീസുപി മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ.

ഏവം പവത്തേന്തേന അപ്പനാ ഹോതീതി വുത്തമനസികാരകോസല്ലം സമ്പാദേതബ്ബം. കഥം? ഇദഞ്ഹി അപ്പനാകമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തസ്സ അപ്പനം പാപുണാതി; പഠമംയേവ താവ ന ഉപട്ഠാതി; അനമതഗ്ഗസ്മിഞ്ഹി സംസാരവട്ടേ ച നാനാരമ്മണേസു വഡ്ഢിതം ചിത്തം 'കേസാ'തി ആവജ്ജിതമത്തേ സജ്ഝായസോതാനുസാരേന ഗന്ത്വാ മത്ഥലുങ്ഗേ പതിട്ഠാതി. 'മത്ഥലുങ്ഗ'ന്തി ആവജ്ജിതമത്തേ സജ്ഝായസോതാനുസാരേന ആഗന്ത്വാ കേസേസു പതിട്ഠാതി. മനസികരോന്തസ്സ മനസികരോന്തസ്സ പന സോ സോ കോട്ഠാസോ ഉപട്ഠാതി. സതി സമാധിനാപി തിട്ഠമാനാ പവത്തതി. തേന യോ യോ കോട്ഠാസോ അധികതരം ഉപട്ഠാതി തഥ തഥ ദ്വിഗുണേന യോഗം കത്വാ അപ്പനാ പാപേതബ്ബാ. ഏവം അപ്പനായ പാപിതകാലതോ പട്ഠായ സേസകോട്ഠാസേസു അകിലമന്തോ അപ്പനം പാപേതി. തഥ താലവനമക്കടോവ ഓപമ്മം.

അപിചേത്ഥ ഏവമ്പി യോജനാ വേദിതബ്ബാ - ദ്വത്തിംസതാലകസ്മിഞ്ഹി താലവനേ മക്കടോ പടിവസതി. തം ഗഹേതുകാമോ ലുദ്ദോ കോടിയം ഠിതതാലമൂലേ ഠത്വാ ഉക്കുട്ഠിമകാസി. മാനജാതികോ മക്കടോ തം തം താലം ലങ്ഘിത്വാ പരിയന്തതാലേ അട്ഠാസി. ലുദ്ദോ തത്ഥപി ഗന്ത്വാ ഉക്കുട്ഠിമകാസി. മക്കടോ പുന തഥേവ പുരിമതാലേ പതിട്ഠാസി. സോ അപരാപരം അനുബന്ധിയമാനോ കിലമന്തോ തസ്സ തസ്സേവ താലസ്സ മൂലേ ഠത്വാ ഉക്കുട്ഠുക്കുട്ഠികാലേ ഉട്ഠഹിത്വാ ഗച്ഛന്തോ ഗച്ഛന്തോ അതികിലമന്തോ ഏകസ്സ താലസ്സ മകുളപണ്ണസൂചിം ദള്ഹം ഗഹേത്വാ ധനുകോടിയാ വിജ്ഝിത്വാ ഗണ്ഹന്തോപി ന പലായതി.

തത്ഥ ദ്വത്തിംസ താലാ വിയ ദ്വത്തിംസ കോട്ഠാസാ; മക്കടോ വിയ ചിത്തം; ലുദ്ദോ വിയ യോഗാവചരോ; ലുദ്ദേന താലമൂലേ ഠത്വാ ഉക്കുട്ഠികാലേ മാനജാതികസ്സ മക്കടസ്സ പലായിത്വാ പരിയന്തകോടിയം ഠിതകാലോ വിയ അനമതഗ്ഗേ സംസാരവട്ടേ ച നാനാരമ്മണേസു വഡ്ഢിതചിത്തസ്സ 'കേസാ'തി ആവജ്ജിതമത്തേ സജ്ഝായസോതാനുസാരേന ഗന്ത്വാ മത്ഥലുങ്ഗേ പതിട്ഠാനം; പരിയന്തകോടിയം ഠത്വാ ഉക്കുട്ഠേ ഓരിമകോടിം ആഗമനകാലോ വിയ 'മത്ഥലുങ്ഗ'ന്തി ആവജ്ജിതമത്തേ സജ്ഝായസോതാനുസാരേന ഗന്ത്വാ കേസേസു പതിട്ഠാനം; അപരാപരം അനുബന്ധിയമാനസ്സ കിലമന്തസ്സ ഉക്കുട്ഠുക്കുട്ഠിട്ഠാനേ ഉട്ഠാനകാലോ വിയ മനസികരോന്തസ്സ മനസികരോന്തസ്സ തസ്മിം തസ്മിം കോട്ഠാസേ ഉപട്ഠഹന്തേ സതിയാ പതിട്ഠായ പതിട്ഠായ ഗമനം; ധനുകോടിയാ വിജ്ഝിത്വാ ഗണ്ഹന്തസ്സാപി അപലായനകാലോ വിയ യോ കോട്ഠാസോ അധികതരം ഉപട്ഠാതി, തസ്മിം ദ്വിഗുണം മനസികാരം കത്വാ അപ്പനായ പാപനം.

തത്ഥ അപ്പനായ പാപിതകാലതോ പട്ഠായ സേസകോട്ഠാസേസു അകിലമന്തോവ അപ്പനം പാപേസ്സതി. തസ്മാ 'പടികൂലം പടികൂല'ന്തി പുനപ്പുനം ആവജ്ജിതബ്ബം സമന്നാഹരിതബ്ബം, തക്കാഹതം വിതക്കാഹതം കാതബ്ബം. ഏവം കരോന്തസ്സ ചത്താരോ ഖന്ധാ പടികൂലാരമ്മണാ ഹോന്തി, അപ്പനം പാപുണാതി. പുബ്ബഭാഗചിത്താനി പരികമ്മഉപചാരസങ്ഖാതാനി സവിതക്കസവിചാരാനീതി സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തസദിസമേവ. ഏകം പന കോട്ഠാസം മനസികരോന്തസ്സ ഏകമേവ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തതി. പാടിയേക്കം മനസികരോന്തസ്സ ദ്വത്തിംസ പഠമജ്ഝാനാനി നിബ്ബത്തന്തി. ഹത്ഥേ ഗഹിതപഞ്ഹാവത്ഥു പാകതികമേവ.

സോ തം നിമിത്തന്തി സോ ഭിക്ഖു തം കമ്മട്ഠാനനിമിത്തം. **ആസേവതീ**തി സേവതി ഭജതി. **ഭാവേതീ**തി വഡ്ഢേതി. **ബഹുലീകരോതീ**തി പുനപ്പുനം കരോതി. **സ്വാവത്ഥിതം വവത്ഥപേതീ**തി സുവവത്ഥിതം കരോതി. **ബഹിദ്ധാ കായേ ചിത്തം ഉപസംഹരതീ**തി ഏവം കത്വാ ബഹിദ്ധാ പരസ്സ കായേ അത്തനോ ചിത്തം ഉപസംഹരതി ഠപേതി പേസേതി.

അത്ഥിസ്സ കായേതി അത്ഥി അസ്സ കായേ. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാകായേ ചിത്തം ഉപസംഹരതീ**തി കാലേന അത്തനോ കാലേന പരേസം കായേ ചിത്തം ഉപനാമേതി. **അത്ഥി കായേ**തി ഇദം യസ്മാ ന ഏകന്തേന അത്തനോ കായോ നാപി പരസ്സേവ കായോ അധിപ്പേതോ, തസ്മാ വുത്തം. ഏത്ഥ പന അത്തനോ ജീവമാനകസരീരേ 'പടികൂല'ന്തി പരികമ്മം കരോന്തസ്സ അപ്പനാപി ഉപചാരമ്പി ജായതി. പരസ്സ ജീവമാനകസരീരേ 'പടികൂല'ന്തി മനസികരോന്തസ്സ നേവ അപ്പനാ ജായതി, ന ഉപചാരം. നനു ച ദസസു അസുഭേസു ഉഭയമ്പേതം ജായതീതി? ആമ, ജായതി. താനി ഹി അനുപാദിന്നകപക്ഖേ ഠിതാനി. തസ്മാ തത്ഥ അപ്പനാപി ഉപചാരമ്പി ജായതി. ഇദം പന ഉപാദിന്നകപക്ഖേ ഠിതം. തേനേവേത്ഥ ഉഭയമ്പേതം ന ജായതി.

അസുഭാനുപസ്സനാസങ്ഖാതാ പന വിപസ്സനാഭാവനാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ. ഇമസ്മിം പബ്ബേ കിം കഥിതന്തി? സമഥവിപസ്സനാ കഥിതാ.

ഇദാനേത്ഥ ഏവം സബ്ബം മനസികാരസാധാരണം പകിണ്ണകം വേദിതബ്ബം. ഏതേസഞ്ഹി -

നിമിത്തതോ ലക്ഖണതോ, ധാതുതോ അഥ സുഞ്ഞതോ;
ഖന്ധാദിതോ ച വിഞ്ഞേയ്യോ, കേസാദീനം വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **'നിമിത്തതോ'**തി ദ്വത്തിംസാകാരേ സട്ഠിസതം നിമിത്താനി, യേസം വസേന യോഗാവചരോ ദ്വത്തിംസാകാരം കോട്ഠാസതോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, സേയ്യഥിദം - കേസസ്സ വണ്ണനിമിത്തം, സണ്ഠാനനിമിത്തം, ദിസാനിമിത്തം, ഓകാസനിമിത്തം, പരിച്ഛേദനിമിത്തന്തി പഞ്ച നിമിത്താനി ഹോന്തി. ലോമാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

'ലക്ഖണതോ'തി ദ്വത്തിംസാകാരേ അട്ഠവീസതിസതം ലക്ഖണാനി ഹോന്തി, യേസം വസേന യോഗാവചരോ ദ്വത്തിംസാകാരം ലക്ഖണതോ മനസികരോതി, സേയ്യഥിദം - കേസേ ഥദ്ധത്തലക്ഖണം, ആബന്ധത്തലക്ഖണം, ഉണ്ഹത്തലക്ഖണം, വിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണന്തി ചത്താരി ലക്ഖണാനി ഹോന്തി. ലോമാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

'ധാതുതോ'തി ദ്വത്തിംസാകാരേ ''ചതുധാതുരോ അയം, ഭിക്ഖു, പുരിസോ''തി വുത്താസു ധാതൂസു അട്ഠവീസതിസതം ധാതുയോ ഹോന്തി, യാസം വസേന യോഗാവചരോ ദ്വത്തിംസാകാരം ധാതുതോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, സേയ്യഥിദം - കേസേ കക്ഖളതാ പഥവീധാതു, ആബന്ധനതാ ആപോധാതു, ഉണ്ഹതാ തേജോധാതു, വിത്ഥമ്ഭനതാ വായോധാതൂതി ചതസ്സോ ധാതുയോ ഹോന്തി. ലോമാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

'സുഞ്ഞതോ'തി ദ്വത്തിംസാകാരേ ഛന്നവുതി സുഞ്ഞതാ ഹോന്തി, യാസം വസേന യോഗാവചരോ ദ്വത്തിംസാകാരം സുഞ്ഞതോ വിപസ്സതി, സേയ്യഥിദം - കേസാ സുഞ്ഞാ അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ നിച്ചേന വാ ധുവേന വാ സസ്സതേന വാ അവിപരിണാമധമ്മേന വാതി. കേസേ താവ അത്തസുഞ്ഞതാ, അത്തനിയസുഞ്ഞതാ, നിച്ചഭാവസുഞ്ഞതാതി തിസ്സോ സുഞ്ഞതാ ഹോന്തി. ലോമാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

'ഖന്ധാദിതോ'തി ദ്വത്തിംസാകാരേ കേസാദീസു ഖന്ധാദിവസേന പരിഗ്ഗയ്ഹമാനേസു കേസാ കതി ഖന്ധാ ഹോന്തി, കതി ആയതനാനി, കതി ധാതുയോ, കതി സച്ചാനി, കതി സതിപട്ഠാനാനീതിആദിനാ നയേന പേത്ഥ വിനിച്ഛയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

൩൭. ഏവം അജ്ഝത്താദിഭേദതോ തിവിധേന കായാനുപസ്സനം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ''കായാനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ''തിആദീനി പദാനി ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **അനുപസ്സീ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ യായ അനുപസ്സനായ കായാനുപസ്സീ നാമ ഹോതി, തം ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമാ അനുപസ്സനാ? യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ**തിആദി വുത്തം. **ആതാപീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ **പഞ്ഞാ പജാനനാ**തിആദീനി ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡവണ്ണനായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൬) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. **ഉപേതോ**തിആദീനി സബ്ബാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി. അപിച ആസേവനവസേന **ഉപേതോ,** ഭാവനാവസേന സുട്ഠു ഉപേതോതി **സമുപേതോ** . **ഉപാഗതോ സമുപാഗതോ, ഉപപന്നോ സമ്പന്നോ**തി

ഇമേസുപി ദ്വീസു ദുകേസു അയമേവ നയോ. ബഹുലീകാരവസേന പന **സമന്നാഗതോ**തി ഏവമേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. **ഇമിനാ ആതാപേന ഉപേതോ**തി ആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

വിഹരതീതി പദേ 'തത്ഥ കതമോ വിഹാരോ'തി പുച്ഛം അകത്വാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ ദേസേന്തോ **ഇരിയതീ**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ചതുന്നം ഇരിയാപഥാനം അഞ്ഞതരസമങ്ഗീഭാവതോ **ഇരിയതി**. തേഹി ഇരിയാപഥചതുക്കേഹി കായസകടവത്തനേന **വത്തതി**. ഏകം ഇരിയാപഥദുക്ഖം അപരേന ഇരിയാപഥേന ബാധിത്വാ ചിരട്ഠിതികഭാവേന സരീരക്ഖനതോ **പാലേതി**. ഏകസ്മിം ഇരിയാപഥേ അസണ്ഠഹിത്വാ സബ്ബിരിയാപഥവതനതോ **യപേതി**. തേന തേന ഇരിയാപഥേന തഥാ തഥാ കായസ്സ യാപനതോ **യാപേതി**. ചിരകാലവത്താപനതോ **ചരതി**. ഇരിയാപഥേന ഇരിയാപഥം വിച്ഛിന്ദിത്വാ ജീവിതഹരണതോ **വിഹരതി**.

൩൬൨. സ്വേവ കായോ ലോകോതി യസ്മിം കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി, സ്വേവ കായോ ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോ. യസ്മാ പനസ്സ കായേ പഹീയമാനം അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം വേദനാദീസുപി പഹീയതി ഏവ, തസ്മാ **പഞ്ചപി ഉപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ**തി വുത്തം.

സന്താതിആദീസുപി നിരോധവസേന സന്തതായ **സന്താ**. ഭാവനായ സമിതത്താ **സമിതാ**. വത്ഥുപരിഞ്ഞായ അപ്പവത്തിവൂപസമവസേന **വൂപസന്താ**. നിരോധസങ്ഖാതം അത്ഥം ഗതാതി **അത്ഥങ്ഗതാ**. പുനപ്പുനം നിബ്ബത്തിയാ പടിബാഹിതത്താ അതിവിയ അത്ഥം ഗതാതി **അബ്ഭത്ഥങ്ഗതാ. അപ്പിതാ**തി വിനാസിതാ, അപ്പവത്തിയം ഠപിതാതിപി അത്ഥോ. **ബ്യപ്പിതാ**തി സുവിനാസിതാ, അതിവിയ അപ്പവത്തിയം ഠപിതാതിപി അത്ഥോ. യഥാ പുന ന അന്വസ്സവന്തി ഏവം സോസിതത്താ **സോസിതാ**. സുട്ഠു സോസിതാതി **വിസോസിതാ** , സുക്ഖാപിതാതി അത്ഥോ. വിഗതന്താ കതാതി **ബ്യന്തീകതാ**. ഏത്ഥ ച അനുപസ്സനായ കമ്മട്ഠാനവിഹാരേന കമ്മട്ഠാനികസ്സ കായപരിഹരണം, ആതാപേന സമ്മപ്പധാനം, സതിസമ്പജഞ്ഞേന കമ്മട്ഠാനപരിഹരണൂപായോ; സതിയാ വാ കായാനുപസ്സനാവസേന പടിലദ്ധോ സമഥോ, സമ്പജഞ്ഞേന വിപസ്സനാ, അഭിജ്ഝാദോമനസ്സവിനയേന ഭാവനാഫലം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

കായാനുപസ്സനാനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വേദനാനുപസ്സനാനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൬൩. വേദനാനുപസ്സനാനിദ്ദേസേപി ഹേട്ഠാ വുത്തസദിസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **സുഖം വേദനം വേദയമാനോ**തിആദീസു പന **സുഖം വേദന**ന്തി കായികം വാ ചേതസികം വാ സുഖം വേദനം വേദയമാനോ 'അഹം സുഖം വേദനം വേദയാമീ'തി പജാനാതീതി അത്ഥോ. തത്ഥ കാമം ഉത്താനസേയ്യകാപി ദാരകാ ഥഞ്ഞപിവനാദികാലേ സുഖം വേദയമാനാ 'സുഖം വേദനം വേദയാമാ'തി പജാനന്തി, ന പനേതം ഏവരൂപം ജാനനം സന്ധായ വുത്തം. ഏവരൂപഞ്ഹി ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം നപ്പജഹതി, സത്തസഞ്ഞം ന ഉഗ്ഘാടേതി, കമ്മട്ഠാനം വാ സതിപട്ഠാനഭാവനാ വാ ന ഹോതി. ഇമസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം പജഹതി, സത്തസഞ്ഞം ഉഗ്ഘാടേതി, കമ്മട്ഠാനഞ്ചേവ സതിപട്ഠാനഭാവനാ ച ഹോതി. 'ഇദഞ്ഹി കോ വേദയതി, കസ്സ വേദനാ, കിം കാരണാ വേദനാ'തി ഏവം സമ്പജാനവേദിയനം സന്ധായ വുത്തം.

തത്ഥ **കോ വേദയതീ**തി? ന കോചി സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ വേദയതി. **കസ്സ വേദനാ**തി? ന കസ്സചി സത്തസ്സ വാ പുഗ്ഗലസ്സ വാ വേദനാ. **കിം കാരണാ വേദനാ**തി? വത്ഥുആരമ്മണാ ച പനേസാ വേദനാ. തസ്മാ ഏസ ഏവം പജാനാതി - 'തം തം സുഖാദീനം വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതി; തം പന വേദനാപവത്തിം ഉപാദായ 'അഹം വേദയാമീ'തി വോഹാരമത്തം ഹോതീ'തി. ഏവം വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതീതി സല്ലക്ഖേന്തോ 'ഏസ സുഖം വേദനം വേദയാമീ'തി പജാനാതീതി വേദിതബ്ബോ, ചിത്തലപബ്ബതേ അഞ്ഞതരോ ഥേരോ വിയ.

ഥേരോ കിര അഫാസുകകാലേ ബലവവേദനായ നിത്ഥുനന്തോ അപരാപരം പരിവത്തതി. തമേകോ ദഹരോ ആഹ - "കതരം വോ, ഭന്തേ, ഠാനം രുജതീ"തി? "ആവുസോ, പാടിയേക്കം രുജനട്ഠാനം നാമ നത്ഥി; വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതീ"തി. "ഏവം ജാനനകാലതോ പട്ഠായ അധിവാസേതും വട്ടതി നോ, ഭന്തേ"തി. "അധിവാസേമി, ആവുസോ"തി. "അധിവാസനാ, ഭന്തേ, സേയ്യോ"തി. ഥേരോ അധിവാസേസി. വാതോ യാവ ഹദയാ ഫാലേസി. മഞ്ചകേ അന്താനി രാസീകതാനി അഹേസും. ഥേരോ ദഹരസ്സ ദസ്സേസി - "വട്ടതാവുസോ, ഏത്തകാ അധിവാസനാ"തി? ദഹരോ തുണ്ഹീ അഹോസി. ഥേരോ വീരിയസമാധിം യോജേത്വാ സഹപടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിത്വാ **സമസീസീ** ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായി.

യഥാ ച സുഖം, ഏവം ദുക്ഖം...പേ॰... നിരാമിസം അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദയമാനോ 'നിരാമിസം അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദയാമീ"തി പജാനാതി. ഇതി ഭഗവാ രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ വേദനാവസേന കഥേസി. ദുവിധഞ്ഹി കമ്മട്ഠാനം - രൂപകമ്മട്ഠാനം അരൂപകമ്മട്ഠാനഞ്ച; രൂപപരിഗ്ഗഹോ അരൂപപരിഗ്ഗഹോതിപി ഏതദേവ വുച്ചതി. തത്ഥ ഭഗവാ രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ സങ്ഖേപമനസികാരവസേന വാ വിത്ഥാരമനസികാരവസേന വാ ചതുധാതുവവത്ഥാനം കഥേസി. തദുഭയമ്പി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ സബ്ബാകാരതോ ദസ്സിതമേവ.

അരൂപകമ്മട്ഠാനം പന കഥേന്തോ യേഭുയ്യേന വേദനാവസേന കഥേസി. തിവിധോ ഹി അരൂപകമ്മട്ഠാനേ അഭിനിവേസോ - ഫസ്സവസേന, വേദനാവസേന, ചിത്തവസേനാതി. കഥം? ഏകച്ചസ്സ ഹി സംഖിത്തേന വാ വിത്ഥാരേന വാ പരിഗ്ഗഹിതേ രൂപകമ്മട്ഠാനേ തസ്മിം ആരമ്മണേ ചിത്തചേതസികാനം പഠമാഭിനിപാതോ തം ആരമ്മണം ഫുസന്തോ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഫസ്സോ പാകടോ ഹോതി. ഏകച്ചസ്സ തം ആരമ്മണം അനുഭവന്തീ ഉപ്പജ്ജമാനാ വേദനാ പാകടാ ഹോതി. ഏകച്ചസ്സ തം ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിജാനന്തം ഉപ്പജ്ജമാനം വിഞ്ഞാണം പാകടം ഹോതി.

തത്ഥ യസ്സ ഫസ്സോ പാകടോ ഹോതി, സോപി 'ന കേവലം ഫസ്സോവ ഉപ്പജ്ജതി; തേന സദ്ധിം തദേവാരമ്മണം അനുഭവമാനാ വേദനാപി ഉപ്പജ്ജതി, സഞ്ജാനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി, വിജാനനമാനം വിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ'തി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. യസ്സ വേദനാ പാകടാ ഹോതി, സോപി 'ന കേവലം വേദനാവ ഉപ്പജ്ജതി; തായ സദ്ധിം തദേവാരമ്മണം ഫുസമാനോ ഫസ്സോപി ഉപ്പജ്ജതി, സഞ്ജാനനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി, വിജാനനമാനം വിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ'തി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. യസ്സ വിഞ്ഞാണം പാകടം ഹോതി, സോപി 'ന കേവലം വിഞ്ഞാണമേവ ഉപ്പജ്ജതി; തേന സദ്ധിം തദേവാരമ്മണം ഫുസമാനോ ഫസ്സോപി ഉപ്പജ്ജതി,

അനുഭവമാനാ വേദനാപി, സഞ്ജാനനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി ഉപ്പജ്ജതീ'തി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി.

സോ 'ഇമേ ഫസ്സപഞ്ചമകാ ധമ്മാ കിംനിസ്സിതാ'തി ഉപധാരേന്തോ 'വത്ഥുനിസ്സിതാ'തി പജാനാതി. വത്ഥു നാമ കരജകായോ; യം സന്ധായ വുത്തം "ഇദഞ്ച പന മേ വിഞ്ഞാണം എത്ഥസിതം, എത്ഥപടിബദ്ധ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൪). സോ അത്ഥതോ ഭൂതാനി ചേവ ഉപാദാരൂപാനി ച. എവമേത്ഥ വത്ഥു രൂപം, ഫസ്സപഞ്ചമകാ നാമന്തി നാമരൂപമേവ പസ്സതി. രൂപഞ്ചേത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ, നാമം ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാതി പഞ്ചക്ഖന്ധമത്തം ഹോതി. നാമരൂപവിനിമുത്താ ഹി പഞ്ചക്ഖന്ധാ പഞ്ചക്ഖന്ധവിനിമുത്തം വാ നാമരൂപം നത്ഥി.

സോ 'ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ കിംഹേതുകാ'തി ഉപപരിക്ഖന്തോ 'അവിജ്ജാദിഹേതുകാ'തി പസ്സതി; തതോ പച്ചയോ ചേവ പച്ചയുപ്പന്നഞ്ച ഇദം; അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥി; സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജമത്തമേവാതി സപ്പച്ചയനാമരൂപവസേനവ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ 'അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ'തി സമ്മസന്തോ വിചരതി. സോ 'അജ്ജ അജ്ജാ'തി പടിവേധം ആകങ്ഖമാനോ തഥാരൂപേ ദിവസേ ഉതുസപ്പായം, പുഗ്ഗലസപ്പായം, ഭോജനസപ്പായം, ധമ്മസവനസപ്പായം വാ ലഭിത്വാ ഏകപല്ലങ്കേന നിസിന്നോവ വിപസ്സനം മത്ഥകം പാപേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. ഏവം ഇമേസം തിണ്ണമ്പി ജനാനം യാവ അരഹത്താ കമ്മട്ഠാനം കഥിതം ഹോതി.

ഇധ പന ഭഗവാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ വേദനാവസേന കഥേസി. ഫസ്സവസേന വാ ഹി വിഞ്ഞാണവസേന വാ കഥിയമാനം ന പാകടം ഹോതി, അന്ധകാരം വിയ ഖായതി. വേദനാവസേന പന പാകടം ഹോതി. കസ്മാ? വേദനാനം ഉപ്പത്തിപാകടതായ. സുഖദുക്ഖവേദനാനഞ്ഹി ഉപ്പത്തി പാകടാ. യദാ സുഖം ഉപ്പജ്ജതി, സകലസരീരം ഖോഭേന്തം മദ്ദന്തം ഫരമാനം അഭിസന്ദയമാനം സതധോതസപ്പിം ഖാദാപയന്തം വിയ, സതപാകതേലം മക്ഖാപയമാനം വിയ, ഉദകഘടസഹസ്സേന പരിളാഹം നിബ്ബാപയമാനം വിയ, 'അഹോ സുഖം! അഹോ സുഖന്തി'! വാചം നിച്ഛാരയമാനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. യദാ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, സകലസരീരം ഖോഭേന്തം മദ്ദന്തം ഫരമാനം അഭിസന്ദയമാനം തത്തഫാലം പവേസേന്തം വിയ, വിലീനതമ്ബലോഹേന ആസിഞ്ചന്തം വിയ, സുക്ഖതിണവനപ്പതിമ്ഹി അരഞ്ഞേ ദാരുഉക്കാകലാപം പക്ഖിപമാനം വിയ 'അഹോ ദുക്ഖം! അഹോ ദുക്ഖന്തി!' വിപ്പലാപയമാനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി സുഖദുക്ഖവേദനാനം ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി.

അദുക്ഖമസുഖാ പന ദുദ്ദീപനാ അന്ധകാരാ അവിഭൂതാ. സാ സുഖദുക്ഖാനം അപഗമേ സാതാസാതപടിക്ഖേപവസേന മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാതി നയതോ ഗണ്ഹന്തസ്സ പാകടാ ഹോതി. യഥാ കിം? അന്തരാ പിട്ഠിപാസാണം ആരുഹിത്വാ പലായന്തസ്സ മിഗസ്സ അനുപഥം ഗച്ഛന്തോ മിഗലുദ്ദകോ പിട്ഠിപാസാണസ്സ ഓരഭാഗേ അപരഭാഗേപി പദം ദിസ്വാ മജ്ഝേ അപസ്സന്തോപി 'ഇതോ ആരുള്ഹോ, ഇതോ ഓരുള്ഹോ, മജ്ഝേ പിട്ഠിപാസാണേ ഇമിനാ പദേസേന ഗതോ ഭവിസ്സതീ'തി നയതോ ജാനാതി. ഏവം ആരുള്ഹട്ഠാനേ പദം വിയ ഹി സുഖായ വേദനായ ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി; ഓരുള്ഹട്ഠാനേ പദം വിയ ദുക്ഖായ വേദനായ ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി. 'ഇതോ ആരുള്ഹോ, ഇതോ ഓരുള്ഹോ, മജ്ഝേ ഏവം ഗതോ'തി നയതോ ഗഹണം വിയ സുഖദുക്ഖാനം അപഗമേ സാതാസാതപടിക്ഖേപവസേന മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാതി നയതോ ഗണ്ഹന്തസ്സ പാകടാ ഹോതി.

ഏവം ഭഗവാ പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ വേദനാവസേന വിനിവത്തേത്വാ ദസ്സേസി; ന കേവലഞ്ച ഇധേവ ഏവം ദസ്സേതി, ദീഘനികായമ്ഹി മഹാനിദാനേ, സക്കപഞ്ഹേ, മഹാസതിപട്ഠാനേ , മജ്ഝിമനികായമ്ഹി സതിപട്ഠാനേ ച ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയേ, മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയേ, ചൂളവേദല്ലേ, മഹാവേദല്ലേ, രട്ഠപാലസുത്തേ, മാഗണ്ഡിയസുത്തേ, ധാതുവിഭങ്ഗേ, ആനേഞ്ജസപ്പായേ, സംയുത്തനികായമ്ഹി ചൂളനിദാനസുത്തേ, രുക്ഖോപമേ, പരിവീമംസനസുത്തേ, സകലേ വേദനാസംയുത്തേതി ഏവം അനേകേസു സുത്തേസു പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന വിനിവത്തേത്വാ ദസ്സേസി. യഥാ ച തേസു തേസു, ഏവം ഇമസ്മിമ്പി സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗേ പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന വിനിവത്തേത്വാ ദസ്സേസി.

തത്ഥ **സുഖം വേദന**ന്തിആദീസു അയം അപരോപി പജാനനപരിയായോ - **സുഖം വേദനം വേദയാമീതി പജാനാതീ**തി സുഖവേദനാക്ഖണേ ദുക്ഖായ വേദനായ അഭാവതോ സുഖം വേദനം വേദയമാനോ 'സുഖം വേദനം വേദയാമീ'തി പജാനാതി. തേന യാ പുബ്ബേ ഭൂതപുബ്ബാ ദുക്ഖാ വേദനാ, തസ്സാ ഇദാനി അഭാവതോ ഇമിസ്സാ ച സുഖായ ഇതോ പഠമം അഭാവതോ വേദനാ നാമ അനിച്ചാ അദ്ധുവാ വിപരിണാമധമ്മാതി ഇതിഹ തത്ഥ സമ്പജാനോ ഹോതി. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ -

> "യസ്മിം, അഗ്ഗിവേസ്സന, സമയേ സുഖം വേദനം വേദേതി, നേവ തസ്മിം സമയേ ദുക്ഖം വേദനം വേദേതി, ന അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദേതി, സുഖംയേവ തസ്മിം സമയേ വേദനം വേദേതി. യസ്മിം , അഗ്ഗിവേസ്സന, സമയേ ദുക്ഖം...പേ॰... അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദേതി, നേവ തസ്മിം സമയേ സുഖം വേദനം വേദേതി, ന ദുക്ഖം വേദനം വേദേതി, അദുക്ഖമസുഖംയേവ തസ്മിം സമയേ വേദനം വേദേതി. സുഖാപി ഖോ, അഗ്ഗിവേസ്സന , വേദനാ അനിച്ചാ സങ്ഖതാ പടിച്ചസമുപ്പന്നാ ഖയധമ്മാ വയധമ്മാ വിരാഗധമ്മാ നിരോധധമ്മാ. ദുക്ഖാപി ഖോ...പേ॰... അദുക്ഖമസുഖാപി ഖോ, അഗ്ഗിവേസ്സന, വേദനാ അനിച്ചാ സങ്ഖതാ...പേ॰... നിരോധധമ്മാ. ഏവം പസ്സം, അഗ്ഗിവേസ്സന, സുതവാ അരിയസാവകോ സുഖായപി വേദനായ നിബ്ബിന്ദതി, ദുക്ഖായപി വേദനായ നിബ്ബിന്ദതി, അദുക്ഖമസുഖായപി വേദനായ നിബ്ബിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദം വിരജ്ജതി, വിരാഗാ വിമുച്ചതി, വിമുത്തസ്മിം വിമുത്തമിതി ഞാണം ഹോതി; 'ഖീണാ ജാതി, വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയം, കതം കരണീയം, നാപരം ഇത്ഥത്തായാ'തി പജാനാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൦൫).

സാമിസം വാ സുഖന്തിആദീസു **സാമിസാ സുഖാ** നാമ പഞ്ചകാമഗുണാമിസനിസ്സിതാ ഛ ഗേഹസ്സിതസോമനസ്സവേദനാ; **നിരാമിസാ സുഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസ്സിതസോമനസ്സവേദനാ; **സാമിസാ ദുക്ഖാ** നാമ ഛ ഗേഹസ്സിതദോമനസ്സവേദനാ; **നിരാമിസാ ദുക്ഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസ്സിതദോമനസ്സവേദനാ; **സാമിസാ അദുക്ഖമസുഖാ** നാമ ഛ ഗേഹസിതഉപേക്ഖാവേദനാ; **നിരാമിസാ അദുക്ഖമസുഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസ്സിതഉപേക്ഖാവേദനാ. താസം വിഭാഗോ ഉപരിപണ്ണാസേ പാളിയം (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൬ ആദയോ) ആഗതോയേവ. **സോ തം നിമിത്ത**ന്തി സോ തം വേദനാനിമിത്തം. **ബഹിദ്ധാ വേദനാസൂ**തി പരപുഗ്ഗലസ്സ വേദനാസു. **സുഖം വേദനം വേദയമാന**ന്തി പരപുഗ്ഗലം സുഖവേദനം വേദയമാനം. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ**തി

കാലേന അത്തനോ കാലേന പരസ്സ വേദനാസു ചിത്തം ഉപസംഹരതി. ഇമസ്മിം വാരേ യസ്മാ നേവ അത്താ, ന പരോ നിയമിതോ; തസ്മാ വേദനാപരിഗ്ഗഹമത്തമേവ ദസ്സേതും ''ഇധ ഭിക്ഖു സുഖം വേദനം സുഖാ വേദനാ''തിആദി വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഇമസ്മിം പന പബ്ബേ സുദ്ധവിപസ്സനാവ കഥിതാതി.

വേദനാനുപസ്സനാനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചിത്താനുപസ്സനാനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൮൧. ചിത്താനുപസ്സനാനിദ്ദേസേപി ഹേട്ഠാ വുത്തസദിസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **സരാഗം വാ ചിത്ത**ന്തിആദീസു പന **സരാഗ**ന്തി അട്ഠവിധം ലോഭസഹഗതം. **വീതരാഗ**ന്തി ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. ഇദം പന യസ്മാ സമ്മസനം ന ധമ്മസമോധാനം, തസ്മാ ഇധ ഏകപദേപി ലോകുത്തരം ന ലബ്ഭതി. യസ്മാ പഹാനേകട്ഠവസേന രാഗാദീഹി സഹ വത്തന്തി പഹീയന്തി, തസ്മാ ദ്വീസു പദേസു നിപ്പരിയായേന ന ലബ്ഭന്തീതി ന ഗഹിതാനി. സേസാനി ചത്താരി അകുസലചിത്താനി നേവ പുരിമപദം, ന പച്ഛിമപദം ഭജന്തി. **സദോസ**ന്തി ദുവിധം ദോമനസ്സസഹഗതം. **വീതദോസ**ന്തി ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. സേസാനി ദസ അകുസലചിത്താനി നേവ പുരിമപദം, ന പച്ഛിമപദം ഭജന്തി. **സമോഹ**ന്തി വിചികിച്ഛാസഹഗതഞ്ചേവ ഉദ്ധച്ചസഹഗതഞ്ചാതി ദുവിധം. യസ്മാ പന മോഹോ സബ്ബാകുസലേസു ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ സേസാനിപി ഇധ വട്ടന്തി ഏവ. ഇമസ്മിം യേവ ഹി ദുകേ ദ്വാദസാകുസലചിത്താനി പരിയാദിണ്ണാനീതി. **വീതമോഹ**ന്തി ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. **സംഖിത്ത**ന്തി ഥിനമിദ്ധാനുപതിതം. ഏതഞ്ഹി സങ്കുടിതചിത്തം നാമ. **വിക്ഖിത്ത**ന്തി ഉദ്ധച്ചസഹഗതം. ഏതഞ്ഹി പസടചിത്തം നാമ.

മഹഗ്ഗതന്തി രൂപാവചരം അരൂപാവചരഞ്ച. **അമഹഗ്ഗത**ന്തി കാമാവചരം. **സഉത്തര**ന്തി കാമാവചരം. **അനുത്തര**ന്തി രൂപാവചരഞ്ച അരൂപാവചരഞ്ച. തത്രാപി സഉത്തരം രൂപാവചരം, അനുത്തരം അരൂപാവചരമേവ. **സമാഹിത**ന്തി യസ്സ അപ്പനാസമാധി ഉപചാരസമാധി വാ അത്ഥി. **അസമാഹിത**ന്തി ഉഭയസമാധിവിരഹിതം. **വിമുത്ത**ന്തി തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തീഹി വിനിമുത്തം. **അവിമുത്ത**ന്തി ഉഭയവിമുത്തിരഹിതം; സമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിമുത്തീനം പന ഇധ ഓകാസോവ നത്ഥി. **സരാഗമസ്സ ചിത്ത**ന്തി സരാഗം അസ്സ ചിത്തം. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥമേവ. ഇമസ്മിമ്പി പബ്ബേ സുദ്ധവിപസ്സനാവ കഥിതാതി.

ചിത്താനുപസ്സനാനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ധമ്മാനുപസ്സനാനിദ്ദേസവണ്ണനാ

നീവരണപബ്ബവണ്ണനാ

൩൮൨. ഏത്താവതാ യസ്മാ കായാനുപസ്സനായ രൂപക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവ കഥിതോ, വേദനാനുപസ്സനായ വേദനാക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവ ചിത്താനുപസ്സനായ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവ തസ്മാ ഇദാനി സമ്പയുത്തധമ്മസീസേന സഞ്ഞാസങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹമ്പി കഥേതും ധമ്മാനുപസ്സനം ദസ്സേന്തോ **കഥഞ്ച ഭിക്ഖൂ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സന്ത**ന്തി അഭിണ്ഹസമുദാചാരവസേന സംവിജ്ജമാനം. **അസന്ത**ന്തി അസമുദാചാരവസേന വാ പഹീനത്താ വാ അവിജ്ജമാനം. **യഥാ ചാ**തി

യേന കാരണേന കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **തഞ്ച പജാനാതീ**തി തഞ്ച കാരണം പജാനാതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ സുഭനിമിത്തേ അയോനിസോമനസികാരേന കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **സുഭനിമിത്തം** നാമ സുഭമ്പി സുഭനിമിത്തം, സുഭാരമ്മണമ്പി സുഭനിമിത്തം. **അയോനിസോമനസികാരോ** നാമ അനുപായമനസികാരോ ഉപ്പഥമനസികാരോ, അനിച്ചേ നിച്ചന്തി വാ ദുക്ഖേ സുഖന്തി വാ അനത്തനി അത്താതി വാ അസുഭേ സുഭന്തി വാ മനസികാരോ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ കാമച്ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സുഭനിമിത്തം. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അസുഭനിമിത്തേ പന യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. **അസുഭനിമിത്തം** നാമ അസുഭമ്പി അസുഭനിമിത്തം, അസുഭാരമ്മണമ്പി അസുഭനിമിത്തം. **യോനിസോമനസികാരോ** നാമ ഉപായമനസികാരോ പഥമനസികാരോ, അനിച്ചേ അനിച്ചന്തി വാ ദുക്ഖേ ദുക്ഖന്തി വാ അനത്തനി അനത്താതി വാ അസുഭേ അസുഭന്തി വാ മനസികാരോ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അസുഭനിമിത്തം. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ അയമനാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ, വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി - അസുഭനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ, അസുഭഭാവനാനുയോഗോ, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി. ദസവിധഞ്ഹി അസുഭനിമിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി, ഭാവേന്തസ്സാപി; ഇന്ദ്രിയേസു പിഹിതദ്വാരസ്സാപി ; ചതുന്നം പഞ്ചന്നം ആലോപാനം ഓകാസേ സതി ഉദകം പിവിത്വാ യാപനസീലതായ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുനോപി. തേന വുത്തം -

> "ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;
> അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൯൮൩);

അസുഭകമ്മികതിസ്സത്ഥേരസദിസേ അസുഭഭാവനാരതേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി; ഠാനനിസജ്ജാദീസു ദസഅസുഭനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ കാമച്ഛന്ദസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

പടിഘനിമിത്തേ അയോനിസോമനസികാരേന പന ബ്യാപാദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ പടിഘമ്പി പടിഘനിമിത്തം നാമ; പടിഘാരമ്മണമ്പി പടിഘനിമിത്തം. അയോനിസോമനസികാരോ സബ്ബത്ഥ ഏകലക്ഖണോവ. തം തസ്മിം നിമിത്തേ ബഹുലം പവത്തയതോ ബ്യാപാദോ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

“അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, പടിഘനിമിത്തം. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

മേത്തായ പന ചേതോവിമുത്തിയാ യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. തത്ഥ മേത്താതി വുത്തേ അപ്പനാപി ഉപചാരോപി വട്ടതി; ചേതോവിമുത്തീതി അപ്പനാവ. യോനിസോമനസികാരോ വുത്തലക്ഖണോവ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ ബ്യാപാദോ പഹീയതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

“അത്ഥി , ഭിക്ഖവേ, മേത്താചേതോവിമുത്തി. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ, വേപുല്ലായാ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨ ഥോകം വിസദിസം).

അപിച ഛ ധമ്മാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി - മേത്താനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ, മേത്താഭാവനാനുയോഗോ, കമ്മസ്സകതാപച്ചവേക്ഖണാ, പടിസങ്ഖാനബഹുലീകതാ , കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി. ഓദിസ്സകാനോദിസ്സകദിസാഫരണാനഞ്ഹി അഞ്ഞതരവസേന മേത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ബ്യാപാദോ പഹീയതി. ഓധിസോ അനോധിസോ ദിസാഫരണവസേന മേത്തം ഭാവേന്തസ്സാപി. ‘ത്വം ഏതസ്സ കുദ്ധോ കിം കരിസ്സസി, കിമസ്സ സീലാദീനി വിനാസേതും സക്ഖിസ്സസി? നനു ത്വം അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേനേവ ഗമിസ്സസി? പരസ്സ കുജ്ഝനം നാമ വീതച്ചിതങ്ഗാരതത്തഅയോസലാകഗൂഥാദീനി ഗഹേത്വാ പരസ്സ പഹരിതുകാമതാസദിസം ഹോതി. ഏസോപി തവ കുദ്ധോ കിം കരിസ്സതി? കിം തേ സീലാദീനി വിനാസേതും സക്ഖിസ്സതി? ഏസ അത്തനോ കമ്മേനാഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേനേവ ഗമിസ്സതി; അപ്പടിച്ഛിതപഹേണകം വിയ പടിവാതഖിത്തരജോമുട്ഠി വിയ ച ഏതസ്സേവേസ കോധോ മത്ഥകേ പതിസ്സതീ’തി. ഏവം അത്തനോ ച പരസ്സ ച കമ്മസ്സകതം പച്ചവേക്ഖതോപി, ഉഭയകമ്മസ്സകതം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പടിസങ്ഖാനേ ഠിതസ്സാപി, അസ്സഗുത്തത്ഥേരസദിസേ മേത്താഭാവനാരതേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ബ്യാപാദോ പഹീയതി; ഠാനനിസജ്ജാദീസു മേത്താനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം “ഛ ധമ്മാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ”തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ ബ്യാപാദസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

അരതീതിആദീസു അയോനിസോമനസികാരേന ഥിനമിദ്ധസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **അരതി** നാമ ഉക്കണ്ഠിതതാ. **തന്ദീ** നാമ കായാലസിയതാ. **വിജമ്ഭികാ** നാമ കായവിനാമനാ. **ഭത്തസമ്മദോ** നാമ ഭത്തമുച്ഛാ ഭത്തപരിളാഹോ. **ചേതസോ ലീനത്തം** നാമ ചിത്തസ്സ ലീനാകാരോ. ഇമേസു അരതിആദീസു അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഥിനമിദ്ധം ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

“അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അരതി തന്ദീ വിജമ്ഭികാ ഭത്തസമ്മദോ ചേതസോ ച ലീനത്തം. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ ഉപ്പാദായ , ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

ആരമ്ഭധാതുആദീസു പന യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. **ആരമ്ഭധാതു** നാമ പഠമാരമ്ഭവീരിയം. **നിക്കമധാതു** നാമ കോസജ്ജതോ നിക്ഖന്തത്താ തതോ ബലവതരം. **പരക്കമധാതു** നാമ പരം പരം ഠാനം അക്കമനതോ തതോപി ബലവതരം. ഇമസ്മിം തിപ്പഭേദേ വീരിയേ യോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആരമ്ഭധാതു, നിക്കമധാതു, പരക്കമധാതു. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമനാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ, വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി - അതിഭോജനേ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ, ഇരിയാപഥസമ്പരിവത്തനതാ, ആലോകസഞ്ഞാമനസികാരോ, അബ്ഭോകാസവാസോ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി. ആഹരഹത്ഥക ഭുത്തവമിതക തത്രവട്ടക അലംസാടക കാകമാസകഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നസ്സ ഹി സമണധമ്മം കരോതോ ഥിനമിദ്ധം മഹാഹത്ഥീ വിയ ഓത്ഥരന്തം ആഗച്ഛതി. ചതുപഞ്ചആലോപഓകാസം പന ഠപേത്വാ പാനീയം പിവിത്വാ യാപനസീലസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ന ഹോതീതി അതിഭോജനേ നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. യസ്മിം ഇരിയാപഥേ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി തതോ അഞ്ഞം പരിവത്തേന്തസ്സാപി, രത്തിം ചന്ദാലോകദീപാലോകഉക്കാലോകേ ദിവാ സൂരിയാലോകം മനസികരോന്തസ്സാപി, അബ്ഭോകാസേ വസന്തസ്സാപി, മഹാകസ്സപത്ഥേരസദിസേ പഹീനഥിനമിദ്ധേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി; ഠാനനിസജ്ജാദീസു ധുതങ്ഗനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ ഥിനമിദ്ധസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

ചേതസോ അവൂപസമേ അയോനിസോമനസികാരേന ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **അവൂപസമോ** നാമ അവൂപസന്താകാരോ; ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചമേവേതം അത്ഥതോ. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "അത്ഥി , ഭിക്ഖവേ, ചേതസോ അവൂപസമോ. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

സമാധിസങ്ഖാതേ പന ചേതസോ വൂപസമേ യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ചേതസോ വൂപസമോ. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമനാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ, വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി - ബഹുസ്സുതതാ, പരിപുച്ഛകതാ, വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ, വുഡ്ഢസേവിതാ , കല്യാണമിത്തതാ,

സപ്പായകഥാതി. ബാഹുസച്ചേനപി ഹി ഏകം വാ ദ്വേ വാ തയോ വാ ചത്താരോ വാ പഞ്ച വാ നികായേ പാളിവസേന ച അത്ഥവസേന ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതി. കപ്പിയാകപ്പിയപരിപുച്ഛാബഹുലസ്സാപി, വിനയപഞ്ഞത്തിയം ചിണ്ണവസീഭാവതായ പകതഞ്ഞുനോപി, വുഡ്ഢേ മഹല്ലകത്ഥേരേ ഉപസങ്കമന്തസ്സാപി, ഉപാലിത്ഥേരസദിസേ വിനയധരേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സപി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതി; ഠാനനിസജ്ജാദീസു കപ്പിയാകപ്പിയനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം ''ഛ ധമ്മാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ''തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനേ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചേ ഉദ്ധച്ചസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന കുക്കുച്ചസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

വിചികിച്ഛാഠാനീയേസു ധമ്മേസു അയോനിസോമനസികാരേന വിചികിച്ഛായ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **വിചികിച്ഛാഠാനീയാ ധമ്മാ** നാമ പുനപ്പുനം വിചികിച്ഛായ കാരണത്താ വിചികിച്ഛാവ. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> ''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, വിചികിച്ഛാഠാനീയാ ധമ്മാ. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

കുസലാദിധമ്മേസു യോനിസോമനസികാരേന പനസ്സാ പഹാനം ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> ''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കുസലാകുസലാ ധമ്മാ, സാവജ്ജാനവജ്ജാ ധമ്മാ, ഹീനപ്പണീതാ ധമ്മാ, കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗാ ധമ്മാ. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമനാഹാരോ അനുപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ ഭിയ്യോഭാവായ, വേപുല്ലായാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായ സംവത്തന്തി - ബഹുസ്സുതതാ, പരിപുച്ഛകതാ, വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ, അധിമോക്ഖബഹുലതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി. ബാഹുസച്ചേനപി ഹി ഏകം വാ...പേ॰... പഞ്ച വാ നികായേ പാളിവസേന ച അത്ഥവസേന ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി വിചികിച്ഛാ പഹീയതി. തീണി രതനാനി ആരബ്ഭ പരിപുച്ഛാബഹുലസ്സാപി, വിനയേ ചിണ്ണവസീഭാവസ്സാപി, തീസു രതനേസു ഓകപ്പനിയസദ്ധാസങ്ഖാതഅധിമോക്ഖബഹുലസ്സാപി , സദ്ധാധിമുത്തേ വക്കലിത്ഥേരസദിസേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി വിചികിച്ഛാ പഹീയതി. ഠാനനിസ്സജ്ജാദീസു തിണ്ണം രതനാനം ഗുണനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം ''ഛ ധമ്മാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായ സംവത്തന്തീ''തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനായ വിചികിച്ഛായ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

നീവരണപബ്ബവണ്ണനാ.

ബോജ്ഝങ്ഗപബ്ബവണ്ണനാ

ബോജ്ഝങ്ഗപബ്ബേ **സന്ത**ന്തി പടിലാഭവസേന വിജ്ജമാനം. **അസന്ത**ന്തി അപ്പടിലാഭവസേന അവിജ്ജമാനം. **യഥാ ച അനുപ്പന്നസ്സാ**തിആദീസു പന സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ താവ -

> “അത്ഥി , ഭിക്ഖവേ, സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൮൩) - ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ സതിയേവ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ. യോനിസോമനസികാരോ വുത്തലക്ഖണോയേവ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി.

അപിച ചത്താരോ ധമ്മാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - സതിസമ്പജഞ്ഞം, മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലസേവനതാ, തദധിമുത്തതാതി. അഭിക്കന്താദീസു ഹി സത്തസു ഠാനേസു സതിസമ്പജഞ്ഞേന, ഭത്തനിക്ഖിത്തകാകസദിസേ മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജനേന, തിസ്സദത്തത്ഥേരഅഭയത്ഥേരസദിസേ ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലേ സേവനേന, ഠാനനിസജ്ജാദീസു സതിസമുട്ഠാപനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതായ ച സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ചതൂഹി കാരണേഹി ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പന -

> “അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കുസലാകുസലാ ധമ്മാ...പേ॰... കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗാ ധമ്മാ. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) -

ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി.

അപിച സത്ത ധമ്മാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - പരിപുച്ഛകതാ, വത്ഥുവിസദകിരിയാ, ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ, ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ, പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ, ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ, തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ **പരിപുച്ഛകതാ**തി ഖന്ധധാതുആയതനഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗഝാനസമഥവിപസ്സനാനം അത്ഥസന്നിസ്സിതപരിപുച്ഛാബഹുലതാ. **വത്ഥുവിസദകിരിയാ**തി അജ്ഝത്തികബാഹിരാനം വത്ഥൂനം വിസദഭാവകരണം. യദാ ഹിസ്സ കേസനഖലോമാനി ദീഘാനി ഹോന്തി, സരീരം വാ ഉസ്സന്നദോസഞ്ചേവ സേദമലമക്ഖിതഞ്ച, തദാ അജ്ഝത്തികം വത്ഥു അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം. യദാ പന ചീവരം ജിണ്ണം കിലിട്ഠം ദുഗ്ഗന്ധം ഹോതി, സേനാസനം വാ ഉക്ലാപം, തദാ ബാഹിരം വത്ഥു അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം. തസ്മാ കേസാദിഛേദനേന ഉദ്ധംവിരേചനഅധോവിരേചനാദീഹി സരീരസല്ലഹുകഭാവകരണേന, ഉച്ഛാദനന്ഹാപനേന ച അജ്ഝത്തികവത്ഥു വിസദം കാതബ്ബം. സൂചികമ്മധോവനരജനപരിഭണ്ഡകരണാദീഹി ബാഹിരവത്ഥു വിസദം കാതബ്ബം. ഏതസ്മിഞ്ഹി അജ്ഝത്തികബാഹിരവത്ഥുമ്ഹി അവിസദേ ഉപ്പന്നേസു ചിത്തചേതസികേസു ഞാണമ്പി അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം; അപരിസുദ്ധാനി

ദീപകപല്ലകവട്ടിതേലാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നദീപസിഖായ ഓഭാസോ വിയ. വിസദേ പന അജ്ഝത്തികബാഹിരവത്ഥുമ്ഹി ഉപ്പന്നേസു ചിത്തചേതസികേസു ഞാണമ്പി വിസദം ഹോതി പരിസുദ്ധാനി ദീപകപല്ലകവട്ടിതേലാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നദീപസിഖായ ഓഭാസോ വിയ. തേന വുത്തം "വത്ഥുവിസദകിരിയാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തതീ"തി.

ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ നാമ സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം സമഭാവകരണം. സചേ ഹിസ്സ സദ്ധിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, ഇതരാനി മന്ദാനി, തതോ വീരിയിന്ദ്രിയം പഗ്ഗഹകിച്ചം, സതിന്ദ്രിയം ഉപട്ഠാനകിച്ചം, സമാധിന്ദ്രിയം അവിക്ഖേപകിച്ചം, പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ദസ്സനകിച്ചം കാതും ന സക്കോതി. തസ്മാ തം ധമ്മസഭാവപച്ചവേക്ഖണേന വാ യഥാ വാ മനസികരോതോ ബലവം ജാതം, തഥാ അമനസികാരേന ഹാപേതബ്ബം. വക്കലിത്ഥേരവത്ഥു ചേത്ഥ നിദസ്സനം. സചേ പന വീരിയിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, അഥ നേവ സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമോക്ഖകിച്ചം കാതും സക്കോതി, ന ഇതരാനി ഇതരകിച്ചഭേദം. തസ്മാ തം പസ്സദ്ധാദിഭാവനായ ഹാപേതബ്ബം. തത്രാപി സോണത്ഥേരവത്ഥു ദസ്സേതബ്ബം. ഏവം സേസേസുപി ഏകസ്സ ബലവഭാവേ സതി ഇതരേസം അത്തനോ കിച്ചേസു അസമത്ഥതാ വേദിതബ്ബാ.

വിസേസതോ പനേത്ഥ സദ്ധാപഞ്ഞാനം സമാധിവീരിയാനഞ്ച സമതം പസംസന്തി. ബലവസദ്ധോ ഹി മന്ദപഞ്ഞോ മുദ്ധപ്പസന്നോ ഹോതി, അവത്ഥുസ്മിം പസീദതി. ബലവപഞ്ഞോ മന്ദസദ്ധോ കേരാടികപക്ഖം ഭജതി, ഭേസജ്ജസമുട്ഠിതോ വിയ രോഗോ അതേകിച്ഛോ ഹോതി 'ചിത്തുപ്പാദമത്തേനേവ കുസലം ഹോതീ'തി അതിധാവിത്വാ ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി അകരോന്തോ നിരയേ ഉപ്പജ്ജതി. ഉഭിന്നം പന സമതായ വത്ഥുസ്മിംയേവ പസീദതി. ബലവസമാധിം പന മന്ദവീരിയം, സമാധിസ്സ കോസജ്ജപക്ഖത്താ, കോസജ്ജം അധിഭവതി. ബലവവീരിയം മന്ദസമാധിം, വീരിയസ്സ ഉദ്ധച്ചപക്ഖത്താ, ഉദ്ധച്ചം അധിഭവതി. സമാധി പന വീരിയേന സംയോജിതോ കോസജ്ജേ പതിതും ന ലഭതി. വീരിയം സമാധിനാ സംയോജിതം ഉദ്ധച്ചേ പതിതും ന ലഭതി. തസ്മാ തദുഭയമ്പി സമം കാതബ്ബം. ഉഭയസമതായ ഹി അപ്പനാ ഹോതി . അപിച സമാധികമ്മികസ്സ ബലവതീപി സദ്ധാ വട്ടതി. ഏവം സോ സദ്ദഹന്തോ ഓകപ്പേന്തോ അപ്പനം പാപുണിസ്സതി.

സമാധിപഞ്ഞാസു പന സമാധികമ്മികസ്സ ഏകഗ്ഗതാ ബലവതീ വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി സോ അപ്പനം പാപുണാതി. വിപസ്സനാകമ്മികസ്സ പഞ്ഞാ ബലവതീ വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി സോ ലക്ഖണപടിവേധം പാപുണാതി. ഉഭിന്നം പന സമതായ അപ്പനാ ഹോതിയേവ. സതി പന സബ്ബത്ഥ ബലവതീ വട്ടതി. സതി ഹി ചിത്തം ഉദ്ധച്ചപക്ഖികാനം സദ്ധാവീരിയപഞ്ഞാനം വസേന ഉദ്ധച്ചപാതതോ, കോസജ്ജപക്ഖികേന ച സമാധിനാ കോസജ്ജപാതതോ രക്ഖതി. തസ്മാ സാ, ലോണധൂപനം വിയ സബ്ബബ്യഞ്ജനേസു, സബ്ബകമ്മികഅമച്ചോ വിയ ച സബ്ബരാജകിച്ചേസു, സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബാ. തേനാഹ "സതി ച പന സബ്ബത്ഥികാ വുത്താ ഭഗവതാ. കിം കാരണാ? ചിത്തഞ്ഹി സതിപടിസരണം, ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ ച സതി; ന വിനാ സതിയാ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹോ ഹോതീ"തി.

ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ നാമ ഖന്ധാദിഭേദേ അനോഗാള്ഹപഞ്ഞാനം ദുമ്മേധപുഗ്ഗലാനം ആരകാ പരിവജ്ജനം. **പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ** നാമ സമപഞ്ഞാസലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹികായ ഉദയബ്ബയപഞ്ഞായ സമന്നാഗതപുഗ്ഗലസേവനാ. **ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ** നാമ ഗമ്ഭീരേസു ഖന്ധാദീസു പവത്തായ ഗമ്ഭീരപഞ്ഞായ പഭേദപച്ചവേക്ഖണാ. **തദധിമുത്തതാ** നാമ ഠാനനിസജ്ജാദീസു ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനത്ഥം

നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ -

> ''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആരമ്ഭധാതു നിക്കമധാതു പരക്കമധാതു. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) -

ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - അപായഭയപച്ചവേക്ഖണതാ, ആനിസംസദസ്സാവിതാ, ഗമനവീഥിപച്ചവേക്ഖണതാ, പിണ്ഡപാതാപചായനതാ , ദായജ്ജമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ, സത്ഥുമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ, ജാതിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ, സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ, കുസീതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, ആരദ്ധവീരിയപുഗ്ഗലസേവനതാ, തദധിമുത്തതാതി.

തത്ഥ നിരയേസു പഞ്ചവിധബന്ധനകമ്മകാരണതോ പട്ഠായ മഹാദുക്ഖം അനുഭവനകാലേപി, തിരച്ഛാനയോനിയം ജാലക്ഖിപകുമീനാദീഹി ഗഹിതകാലേപി, പാചനകണ്ടകാദിപ്പഹാരാവിതുന്നസ്സ പന സകടവഹനാദികാലേപി, പേത്തിവിസയേ അനേകാനിപി വസ്സസഹസ്സാനി ഏകം ബുദ്ധന്തരമ്പി ഖുപ്പിപാസാഹി ആതുരീഭൂതകാലേപി, കാലകഞ്ജികഅസുരേസു സട്ഠിഹത്ഥഅസീതിഹത്ഥപ്പമാണേന അട്ഠിചമ്മമത്തേനേവ അത്തഭാവേന വാതാതപാദിദുക്ഖാനുഭവനകാലേപി ന സക്കാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഉപ്പാദേതും. 'അയമേവ തേ, ഭിക്ഖു, കാലോ വീരിയകരണായാ'തി ഏവം അപായഭയം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി. 'ന സക്കാ കുസീതേന നവ ലോകുത്തരധമ്മാ ലദ്ധും; ആരദ്ധവീരിയേനേവ സക്കാ; അയമാനിസംസോ വീരിയസ്സാ'തി ഏവം ആനിസംസദസ്സാവിനോപി ഉപ്പജ്ജതി. 'സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധമഹാസാവകേഹേവ തേ ഗതമഗ്ഗോ ഗന്തബ്ബോ; സോ ച ന സക്കാ കുസീതേന ഗന്തു'ന്തി ഏവം ഗമനവീഥിം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. 'യേ തം പിണ്ഡപാതാദീഹി ഉപട്ഠഹന്തി, ഇമേ തേ മനുസ്സാ നേവ ഞാതകാ, ന ദാസകമ്മകരാ, നാപി തം നിസ്സായ 'ജീവിസ്സാമാ'തി തേ പണീതാനി പിണ്ഡപാതാദീനി ദേന്തി; അഥ ഖോ അത്തനോ കാരാനം മഹപ്ഫലതം പച്ചാസിംസമാനാ ദേന്തി. സത്ഥാരാപി 'അയം ഇമേ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജിത്വാ കായദള്ഹീബഹുലോ സുഖം വിഹരിസ്സതീ'തി ന ഏവഞ്ച സമ്പസ്സതാ തുയ്ഹം പച്ചയാ അനുഞ്ഞതാ; അഥ ഖോ 'അയം ഇമേ പരിഭുഞ്ജമാനോ സമണധമ്മം കത്വാ വട്ടദുക്ഖതോ മുച്ചിസ്സതീ'തി തേ പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ. സോ ദാനി ത്വം കുസീതോ വിഹരന്തോ ന തം പിണ്ഡപാതം അപചായിസ്സസി. ആരദ്ധവീരിയസ്സേവ ഹി പിണ്ഡപാതാപചായനം നാമ ഹോതീ'തി ഏവം പിണ്ഡപാതാപചായനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി, മഹാമിത്തത്ഥേരസ്സ വിയ.

ഥേരോ കിര കസ്സകലേണേ നാമ പടിവസതി. തസ്സ ച ഗോചരഗാമേ ഏകാ മഹാഉപാസികാ ഥേരം പുത്തം കത്വാ പടിജഗ്ഗതി. സാ ഏകദിവസം അരഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീ ധീതരം ആഹ - ''അമ്മ, അസുകസ്മിം ഠാനേ പുരാണതണ്ഡുലാ, അസുകസ്മിം ഖീരം, അസുകസ്മിം സപ്പി, അസുകസ്മിം ഫാണിതം. തവ ഭാതികസ്സ

അയ്യമിത്തസ്സ ആഗതകാലേ ഭത്തം പചിത്വാ ഖീരസപ്പിഫാണിതേഹി സദ്ധിം ദേഹി , ത്വഞ്ച ഭുഞ്ജേയ്യാസീ”തി. “ത്വം പന കിം ഭുഞ്ജിസ്സസി, അമ്മാ”തി? “അഹം പന ഹിയ്യോ പക്കം പാരിവാസികഭത്തം കഞ്ജിയേന ഭുത്തമ്ഹീ”തി. “ദിവാ കിം ഭുഞ്ജിസ്സസി, അമ്മാ”തി? “സാകപണ്ണം പക്ഖിപിത്വാ കണതണ്ഡുലേഹി അമ്ബിലയാഗും പചിത്വാ ഠപേഹി, അമ്മാ”തി.

ഥേരോ ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തം നീഹരന്തോവ തം സദ്ദം സുത്വാ അത്താനം ഓവദി - ‘മഹാഉപാസികാ കിര കഞ്ജിയേന പാരിവാസികഭത്തം ഭുഞ്ജി; ദിവാപി കണപണ്ണമ്ബിലയാഗും ഭുഞ്ജിസ്സതി; തുയ്ഹം അത്ഥായ പന പുരാണതണ്ഡുലാദീനി ആചിക്ഖതി. തം നിസ്സായ ഖോ പനേസാ നേവ ഖേത്തം, ന വത്ഥും, ന ഭത്തം, ന വത്ഥം പച്ചാസീസതി; തിസ്സോ പന സമ്പത്തിയോ പത്ഥയമാനാ ദേതി. ത്വം ഏതിസ്സാ താ സമ്പത്തിയോ ദാതും സക്ഖിസ്സസി, ന സക്ഖിസ്സസീതി? അയം ഖോ പന പിണ്ഡപാതോ തയാ സരാഗേന സദോസേന സമോഹേന ന സക്കാ ഭുഞ്ജിതു’ന്തി പത്തം ഥവികായ പക്ഖിപിത്വാ ഗണ്ഠികം മുഞ്ചിത്വാ നിവത്തിത്വാ കസ്സകലേണമേവ ഗന്ത്വാ പത്തം ഹേട്ഠാമഞ്ചേ ചീവരം ചീവരവംസേ ഠപേത്വാ ‘അരഹത്തം അപാപുണിത്വാ ന നിക്ഖമിസ്സാമീ’തി വീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ നിസീദി. ദീഘരത്തം അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ നിവുത്ഥഭിക്ഖു വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ പുരേഭത്തമേവ അരഹത്തം പത്വാ വികസമാനമിവ പദുമം മഹാഖീണാസവോ സിതം കരോന്തോവ നിസീദി. ലേണദ്വാരേ രുക്ഖമ്ഹി അധിവത്ഥാ ദേവതാ -

“നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
യസ്സ തേ ആസവാ ഖീണാ, ദക്ഖിണേയ്യോസി മാരിസാ”തി.

ഉദാനം ഉദാനേത്വാ - ‘ഭന്തേ, പിണ്ഡായ പവിട്ഠാനം തുമ്ഹാദിസാനം അരഹന്താനം ഭിക്ഖം ദത്വാ മഹല്ലകിത്ഥിയോ ദുക്ഖാ മുച്ചിസ്സന്തീ’തി ആഹ.

ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ കാലം ഓലോകേന്തോ ‘പാതോയേവാ’തി ഞത്വാ പത്തചീവരമാദായ ഗാമം പാവിസി. ദാരികാപി ഭത്തം സമ്പാദേത്വാ ‘ഇദാനി മേ ഭാതാ ആഗമിസ്സതി, ഇദാനി മേ ഭാതാ ആഗമിസ്സതീതി ദ്വാരം വിവരിത്വാ ഓലോകയമാനാ നിസീദി. സാ, ഥേരേ ഘരദ്വാരം സമ്പത്തേ, പത്തം ഗഹേത്വാ സപ്പിഫാണിതയോജിതസ്സ ഖീരപിണ്ഡപാതസ്സ പൂരേത്വാ ഹത്ഥേ ഠപേസി. ഥേരോ ‘സുഖം ഹോതൂ’തി അനുമോദനം കത്വാ പക്കാമി. സാപി തം ഓലോകയമാനാ അട്ഠാസി.

ഥേരസ്സ ഹി തദാ അതിവിയ പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ അഹോസി, വിപ്പസന്നാനി ഇന്ദ്രിയാനി, മുഖം ബന്ധനാ മുത്തതാലപക്കം വിയ അതിവിയ വിരോചിത്ഥ. മഹാഉപാസികാ അരഞ്ഞാ ആഗന്ത്വാ - “കിം, അമ്മ, ഭാതികോ തേ ആഗതോ”തി പുച്ഛി. സാ സബ്ബം തം പവത്തിം ആരോചേസി. ഉപാസികാ ‘അജ്ജ മേ പുത്തസ്സ പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകം പത്ത’ന്തി ഞത്വാ “അഭിരമതി തേ, അമ്മ, ഭാതാ ബുദ്ധസാസനേ, ന ഉക്കണ്ഠതീ”തി ആഹ.

മഹന്തം ഖോ പനേതം സത്ഥു ദായജ്ജം യദിദം സത്ത അരിയധനാനി നാമ. തം ന സക്കാ കുസീതേന ഗഹേതും. യഥാ ഹി വിപ്പടിപന്നം പുത്തം മാതാപിതരോ ‘അയം അമ്ഹാകം അപുത്തോ’തി പരിബാഹിരം കരോന്തി; സോ തേസം അച്ചയേന ദായജ്ജം ന ലഭതി; ഏവം കുസീതോപി ഇദം അരിയധനദായജ്ജം ന ലഭതി, ആരദ്ധവീരിയോവ ലഭതീതി **ദായജ്ജമഹത്തം** പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി. ‘മഹാ ഖോ പന തേ സത്ഥാ. സത്ഥുനോ ഹി തേ മാതുകുച്ഛിസ്മിം

പടിസന്ധിഗണ്ഹനകാലേപി അഭിനിക്ഖമനേപി അഭിസമ്ബോധിയമ്പി ധമ്മചക്കപവത്തനയമകപാടിഹാരിയദേവോരോഹനആയുസങ്ഖാരവോസ്സജ്ജനേസുപി പരിനിബ്ബാനകാലേപി ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പിത്ഥ. യുത്തം നു തേ ഏവരൂപസ്സ സത്ഥുനോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ കുസീതേന ഭവിതു'ന്തി ഏവം **സത്ഥുമഹത്തം** പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി.

'ജാതിയാപി ത്വം ഇദാനി ന ലാമകജാതികോസി; അസമ്ഭിന്നായ മഹാസമ്മതപവേണിയാ ആഗതേ ഓക്കാകരാജവംസേ ജാതോ; സിരിസുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ ച മഹാമായാദേവിയാ ച നത്താ; രാഹുലഭദ്ദസ്സ കനിട്ഠോ. തയാ നാമ ഏവരൂപേന ജിനപുത്തേന ഹുത്വാ ന യുത്തം കുസീതേന വിഹരിതു'ന്തി ഏവം **ജാതിമഹത്തം** പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി. 'സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ ചേവ അസീതിമഹാസാവകാ ച വീരിയേനേവ ലോകുത്തരധമ്മം പടിവിജ്ഝിംസു. ത്വം ഏതേസം സബ്രഹ്മചാരീനം മഗ്ഗം പടിപജ്ജസി, നപ്പടിപജ്ജസീ'തി ഏവം **സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തം** പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി.

കുച്ഛിം പൂരേത്വാ ഠിതഅജഗരസദിസേ വിസ്സട്ഠകായികചേതസികവീരിയേ കുസീതപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജേന്തസ്സാപി ആരദ്ധവീരിയേ പഹിതത്തേ പുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി ഠാനനിസജ്ജാദീസു വിരിയുപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ -

> ''അത്ഥി , ഭിക്ഖവേ, പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) -

ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ പീതിയേവ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ നാമ. തസ്സാ ഉപ്പാദകമനസികാരോ യോനിസോമനസികാരോ നാമ.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - ബുദ്ധാനുസ്സതി, ധമ്മസങ്ഘസീലചാഗദേവതാനുസ്സതി, ഉപസമാനുസ്സതി, ലൂഖപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, സിനിദ്ധപുഗ്ഗലസേവനതാ, പസാദനീയസുത്തന്തപച്ചവേക്ഖണതാ, തദധിമുത്തതാതി.

ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സാപി ഹി യാവ ഉപചാരാ സകലസരീരം ഫരമാനോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി; ധമ്മസങ്ഘഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സാപി, ദീഘരത്തം അക്ഖണ്ഡം കത്വാ രക്ഖിതം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഗിഹിനോ ദസസീലം പഞ്ചസീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ദുബ്ഭിക്ഖഭയാദീസു പണീതം ഭോജനം സബ്രഹ്മചാരീനം ദത്വാ 'ഏവം നാമ അദമ്ഹാ'തി ചാഗം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഗിഹിനോപി ഏവരൂപേ കാലേ സീലവന്താനം ദിന്നദാനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, യേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാ ദേവതാ ദേവത്തം പത്താ തഥാരൂപാനം ഗുണാനം അത്തനി അത്ഥിതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭിതേ കിലേസേ സട്ഠിപി സത്തതിപി വസ്സാനി ന സമുദാചരന്തീതി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി,

ചേതിയദസ്സനബോധിദസ്സനഥേരദസ്സനേസു അസക്കച്ചകിരിയായ സംസൂചിതലൂഖഭാവേ ബുദ്ധാദീസു പസാദസിനേഹാഭാവേന ഗദ്രഭപിട്ഠേ രജസദിസേ ലൂഖപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജേന്തസ്സാപി, ബുദ്ധാദീസു പസാദബഹുലേ മുദുചിത്തേ സിനിദ്ധപുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി, രതനത്തയഗുണപരിദീപകേ പസാദനീയസുത്തന്തേ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു പീതിഉപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ -

> ''അത്ഥി , ഭിക്ഖവേ, കായപസ്സദ്ധി ചിത്തപസ്സദ്ധി. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) -

ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. അപിച സത്ത ധമ്മാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - പണീതഭോജനസേവനതാ, ഉതുസുഖസേവനതാ , ഇരിയാപഥസുഖസേവനതാ, മജ്ഝത്തപയോഗതാ, സാരദ്ധകായപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, പസ്സദ്ധികായപുഗ്ഗലസേവനതാ, തദധിമുത്തതാതി. പണീതഞ്ഹി സിനിദ്ധം സപ്പായഭോജനം ഭുഞ്ജന്തസ്സാപി, സീതുണ്ഹേസു ഉതൂസു ഠാനാദീസു ച ഇരിയാപഥേസു സപ്പായം ഉതുഞ്ച ഇരിയാപഥഞ്ച സേവന്തസ്സാപി പസ്സദ്ധി ഉപ്പജ്ജതി. യോ പന മഹാപുരിസജാതികോ സബ്ബഉതുഇരിയാപഥക്ഖമോവ ഹോതി, ന തം സന്ധായേതം വുത്തം. യസ്സ സഭാഗവിസഭാഗതാ അത്ഥി, തസ്സേവ വിസഭാഗേ ഉതുഇരിയാപഥേ വജ്ജേത്വാ സഭാഗേ സേവന്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. മജ്ഝത്തപയോഗോ വുച്ചതി അത്തനോ ച പരസ്സ ച കമ്മസ്സകതപച്ചവേക്ഖണാ; ഇമിനാ മജ്ഝത്തപയോഗേന ഉപ്പജ്ജതി. യോ ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി പരം വിഹേഠയമാനോവ വിചരതി, ഏവരൂപം സാരദ്ധകായം പുഗ്ഗലം പരിവജ്ജേന്തസ്സാപി, സംയതപാദപാണിം പസ്സദ്ധകായം പുഗ്ഗലം സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു പസ്സദ്ധിഉപ്പാദനത്ഥായ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ -

> ''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സമഥനിമിത്തം അബ്യഗ്ഗനിമിത്തം. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) -

ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ സമഥോവ സമഥനിമിത്തം, അവിക്ഖേപട്ഠേന ച അബ്യഗ്ഗനിമിത്തന്തി.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - വത്ഥുവിസദകിരിയതാ , ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനതാ, നിമിത്തകുസലതാ, സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനതാ, സമയേ ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗഹണനതാ, സമയേ സമ്പഹംസനതാ, സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖണതാ, അസമാഹിതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ,

സമാഹിതപുഗ്ഗലസേവനതാ, ഝാനവിമോക്ഖപച്ചവേക്ഖണതാ, തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ **വത്ഥുവിസദകിരിയതാ** ച **ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനതാ** ച വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

നിമിത്തകുസലതാ നാമ കസിണനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹണകുസലതാ. **സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹണനതാ**തി യസ്മിം സമയേ അതിസിഥിലവീരിയതാദീഹി ലീനം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയവീരിയപീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനം. **സമയേ ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗഹണനതാ**തി യസ്മിം സമയേ അച്ചാരദ്ധവീരിയതാദീഹി ഉദ്ധടം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനം. **സമയേ സമ്പഹംസനതാ**തി യസ്മിം സമയേ ചിത്തം പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായ വാ ഉപസമസുഖാനധിഗമേന വാ നിരസ്സാദം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ അട്ഠസംവേഗവത്ഥുപച്ചവേക്ഖണേന സംവേജേതി. **അട്ഠ സംവേഗവത്ഥൂനി** നാമ ജാതിജരാബ്യാധിമരണാനി ചത്താരി, അപായദുക്ഖം പഞ്ചമം, അതീതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, അനാഗതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, പച്ചുപ്പന്നേ ആഹാരപരിയേട്ഠിമൂലകം ദുക്ഖന്തി. രതനത്തയഗുണാനുസ്സരണേന ച പസാദം ജനേതി. അയം വുച്ചതി സമയേ സമ്പഹംസനതാതി.

സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ നാമ യസ്മിം സമയേ സമ്മാപടിപത്തിം ആഗമ്മ അലീനം അനുദ്ധടം അനിരസ്സാദം ആരമ്മണേ സമപ്പവത്തം സമഥവീഥിപടിപന്നം ചിത്തം ഹോതി, തദായം പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു ന ബ്യാപാരം ആപജ്ജതി സാരഥീ വിയ സമപ്പവത്തേസു അസ്സേസു. അയം വുച്ചതി സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാതി. **അസമാഹിതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ** നാമ ഉപചാരം വാ അപ്പനം വാ അപ്പത്താനം വിക്ഖിത്തചിത്താനം പുഗ്ഗലാനം ആരകാ പരിവജ്ജനം. **സമാഹിതപുഗ്ഗലസേവനതാ** നാമ ഉപചാരേന വാ അപ്പനായ വാ സമാഹിതചിത്താനം സേവനാ ഭജനാ പയിരുപാസനാ. **തദധിമുത്തതാ** നാമ ഠാനനിസജ്ജാദീസു സമാധിഉപ്പാദനത്ഥംയേവ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ. ഏവഞ്ഹി പടിപജ്ജതോ ഏസ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീതി പജാനാതി.

ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ -

> ''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ - അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) -

ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ ഉപേക്ഖാവ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ നാമ. അപിച പഞ്ച ധമ്മാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - സത്തമജ്ഝത്തതാ, സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതാ, സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലസേവനതാ, തദധിമുത്തതാതി.

തത്ഥ ദ്വീഹാകാരേഹി **സത്തമജ്ഝത്തതം** സമുട്ഠാപേതി - 'ത്വം അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോവ കമ്മേന ഗമിസ്സസി. ഏസോപി അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോവ കമ്മേന ഗമിസ്സതി. ത്വം കം കേലായസീ'തി ഏവം കമ്മസ്സകതപച്ചവേക്ഖണേന ച 'പരമത്ഥതോ സത്തോയേവ നത്ഥി. സോ ത്വം കം

കേലായസീ'തി ഏവം നിസ്സത്തപച്ചവേക്ഖണേന ച. ദ്വീഹേവാകാരേഹി **സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതം** സമുട്ഠാപേതി - 'ഇദം ചീവരം അനുപുബ്ബേന വണ്ണവികാരഞ്ചേവ ജിണ്ണഭാവഞ്ച ഉപഗന്ത്വാ പാദപുഞ്ഛനചോളകം ഹുത്വാ യട്ഠികോടിയാ ഛഡ്ഡനീയം ഭവിസ്സതി. സചേ പനസ്സ സാമികോ ഭവേയ്യ, നാസ്സ ഏവം വിനസ്സിതും ദദേയ്യാ'തി ഏവം അസ്സാമികഭാവപച്ചവേക്ഖണേന ച. 'അനദ്ധനിയം ഇദം താവകാലിക'ന്തി ഏവം താവകാലികഭാവപച്ചവേക്ഖണേന ച. യഥാ ച ചീവരേ, ഏവം പത്താദീസുപി യോജനാ കാതബ്ബാ.

സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാതി ഏത്ഥ യോ പുഗ്ഗലോ ഗിഹീ വാ അത്തനോ പുത്തധീതാദികേ, പബ്ബജിതോ വാ അത്തനോ അന്തേവാസികസമാനുപജ്ഝായകാദികേ മമായതി, സഹത്ഥേനേവ നേസം കേസച്ഛേദനസൂചികമ്മചീവരധോവനരജനപത്തപചനാദീനി കരോതി, മുഹുത്തമ്പി അപസ്സന്തോ 'അസുകോ സാമണേരോ കുഹിം? അസുകോ ദഹരോ കുഹി'ന്തി? ഭന്തമിഗോ വിയ ഇതോ ചിതോ ച ആലോകേതി; അഞ്ഞേന കേസച്ഛേദനാദീനം അത്ഥായ 'മുഹുത്തം താവ അസുകം പേസേഥാ'തി യാചിയമാനോപി 'അമ്ഹേപി തം അത്തനോ കമ്മം ന കാരേമ, തുമ്ഹേ നം ഗഹേത്വാ കിലമേസ്സഥാ'തി ന ദേതി - അയം **സത്തകേലായനോ** നാമ.

യോ പന ചീവരപത്തഥാലകകത്തരയട്ഠിആദീനി മമായതി, അഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥേന പരാമസിതുമ്പി ന ദേതി, താവകാലികം യാചിതോപി 'മയമ്പി ഇമം മമായന്താ ന പരിഭുഞ്ജാമ, തുമ്ഹാകം കിം ദസ്സാമാ'തി വദതി - അയം **സങ്ഖാരകേലായനോ** നാമ. യോ പന തേസു ദ്വീസുപി വത്ഥൂസു മജ്ഝത്തോ ഉദാസീനോ - അയം **സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തോ** നാമ. ഇതി അയം ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഏവരൂപേ സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലേ ആരകാ പരിവജ്ജേന്തസ്സാപി, സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു തദുപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ബോജ്ഝങ്ഗപബ്ബവണ്ണനാ.

ഇമേസുപി ദ്വീസു പബ്ബേസു സുദ്ധവിപസ്സനാവ കഥിതാ. ഇതി ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ പുബ്ബഭാഗേ നാനാചിത്തേസു ലബ്ഭന്തി. അഞ്ഞേനേവ ഹി ചിത്തേന കായം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, അഞ്ഞേന വേദനം, അഞ്ഞേന ചിത്തം, അഞ്ഞേന ധമ്മേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി; ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ പന ഏകചിത്തേയേവ ലബ്ഭന്തി. ആദിതോ ഹി കായം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ആഗതസ്സ വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ സതി **കായാനുപസ്സനാ** നാമ. തായ സതിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ **കായാനുപസ്സീ** നാമ. വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരിയമഗ്ഗം പത്തസ്സ മഗ്ഗക്ഖണേ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സതി കായനുപസ്സനാ നാമ. തായ സതിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ കായാനുപസ്സീ നാമ. വേദനം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ.... ചിത്തം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ.... ധമ്മേ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ആഗതസ്സ വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ സതി **ധമ്മാനുപസ്സനാ** നാമ. തായ സതിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ **ധമ്മാനുപസ്സീ** നാമ. വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരിയമഗ്ഗം പത്തസ്സ മഗ്ഗക്ഖണേ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സതി ധമ്മാനുപസ്സനാ നാമ. തായ സതിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ധമ്മാനുപസ്സീ നാമ. ഏവം താവ ദേസനാ പുഗ്ഗലേ തിട്ഠതി. കായേ പന 'സുഭ'ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനാ കായപരിഗ്ഗാഹികാ സതി മഗ്ഗേന സമിജ്ഝതീതി കായാനുപസ്സനാ നാമ. വേദനായ 'സുഖ'ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനാ വേദനാപരിഗ്ഗാഹികാ സതി മഗ്ഗേന സമിജ്ഝതീതി വേദനാനുപസ്സനാ നാമ. ചിത്തേ 'നിച്ച'ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനാ ചിത്തപരിഗ്ഗാഹികാ സതി മഗ്ഗേന സമിജ്ഝതീതി

ചിത്താനുപസ്സനാ നാമ. ധമ്മേസു 'അത്താ'തി വിപല്ലാസപ്പഹാനാ ധമ്മപരിഗ്ഗാഹികാ സതി മഗ്ഗേന സമിജ്ഝതീതി ധമ്മാനുപസ്സനാ നാമ. ഇതി ഏകാവ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സതി ചതുകിച്ചസാധനട്ഠേന ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. തേന വുത്തം - 'ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ പന ഏകചിത്തേയേവ ലബ്ഭന്തീ'തി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൩൭൪. അഭിധമ്മഭാജനീയേ ലോകുത്തരസതിപട്ഠാനവസേന ദേസനായ ആരദ്ധത്താ യഥാ കായാദിആരമ്മണേസു ലോകിയസതിപട്ഠാനേസു തന്തി ഠപിതാ, ഏവം അട്ഠപേത്വാ സബ്ബാനിപി കായാനുപസ്സാദീനി സതിപട്ഠാനാനി ധമ്മസങ്ഗണിയം (ധ॰ സ॰ ൩൫൭ ആദയോ) വിഭത്തസ്സ ദേസനാനയസ്സ മുഖമത്തമേവ ദസ്സേന്തേന നിദ്ദിട്ഠാനി.

തത്ഥ നയഭേദോ വേദിതബ്ബോ. കഥം? കായാനുപസ്സനായ താവ സോതാപത്തിമഗ്ഗേ ഝാനാഭിനിവേസേ സുദ്ധികപടിപദാ, സുദ്ധികസുഞ്ഞതാ, സുഞ്ഞതപടിപദാ, സുദ്ധികഅപ്പണിഹിതം, അപ്പണിഹിതപടിപദാതി ഇമേസു പഞ്ചസു ഠാനേസു ദിന്നം ദിന്നം ചതുക്കപഞ്ചകനയാനം വസേന ദസ നയാ ഹോന്തി. ഏവം സേസേസുപീതി വീസതിയാ അഭിനിവേസേസു ദ്വേ നയസതാനി. താനി ചതൂഹി അധിപതീഹി ചതുഗ്ഗുണിതാനി അട്ഠ. ഇതി സുദ്ധികാനി ദ്വേ സാധിപതീനി അട്ഠാതി സബ്ബമ്പി നയസഹസ്സം ഹോതി. തഥാ വേദനാനുപസ്സനാദീസു സുദ്ധികസതിപട്ഠാനേ ചാതി സോതാപത്തിമഗ്ഗേ പഞ്ച നയസഹസ്സാനി. യഥാ ച സോതാപത്തിമഗ്ഗേ, ഏവം സേസമഗ്ഗേസുപീതി കുസലേ വീസതി നയസഹസ്സാനി; സുഞ്ഞതാപണിഹിതാനിമിത്താദിഭേദേസു പന തതോ തിഗുണേ വിപാകേ സട്ഠി നയസഹസ്സാനീതി. ഏവമേവ സകിച്ചസാധകാനഞ്ചേവ സംസിദ്ധികകിച്ചാനഞ്ച കുസലവിപാകസതിപട്ഠാനാനം നിദ്ദേസവസേന ദുവിധോ കായാനുപസ്സനാദിവസേന ച സുദ്ധികവസേന ച കുസലേ പഞ്ചന്നം വിപാകേ പഞ്ചന്നന്തി ദസന്നം നിദ്ദേസവാരാനം വസേന ദസപ്പഭേദോ അസീതിനയസഹസ്സപതിമണ്ഡിതോ അഭിധമ്മഭാജനീയനിദ്ദേസോ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൩൮൫. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ സതിപട്ഠാനാനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന സബ്ബാനിപി ഏതാനി അപ്പമാണം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ പവത്തനതോ അപ്പമാണാരമ്മണാനേവ, ന മഗ്ഗാരമ്മണാനി; സഹജാതഹേതുവസേന പന മഗ്ഗഹേതുകാനി; വീരിയം വാ വീമംസം വാ ജേട്ഠകം കത്വാ മഗ്ഗഭാവനാകാലേ മഗ്ഗാധിപതീനി; ഛന്ദചിത്തജേട്ഠകായ മഗ്ഗഭാവനായ നവത്തബ്ബാനി മഗ്ഗാധിപതീനീതി ഫലകാലേപി നവത്തബ്ബാനേവ; അതീതാദീസു ഏകാരമ്മണഭാവേനപി നവത്തബ്ബാനി; നിബ്ബാനസ്സ പന ബഹിദ്ധാധമ്മത്താ ബഹിദ്ധാരമ്മണാനി നാമ ഹോന്തീതി. ഏവമേതസ്മിം പഞ്ഹാപുച്ഛകേ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാനേവ സതിപട്ഠാനാനി കഥിതാനി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഹി സുത്തന്തഭാജനീയസ്മിംയേവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ സതിപട്ഠാനാ കഥിതാ; അഭിധമ്മഭാജനീയപഞ്ഹാപുച്ഛകേസു പന ലോകുത്തരായേവാതി. ഏവമയം സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

൩൯൦. ഇദാനി തദനന്തരേ സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗേ **ചത്താരോ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേന ന തതോ ഹേട്ഠാ ന ഉദ്ധന്തി സമ്മപ്പധാനപരിച്ഛേദം ദീപേതി. **സമ്മപ്പധാനാ**തി കാരണപ്പധാനാ ഉപായപ്പധാനാ യോനിസോപധാനാ. **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ പടിപന്നകോ ഭിക്ഖു. **അനുപ്പന്നാനന്തി** അനിബ്ബത്താനം. **പാപകാനന്തി** ലാമകാനം. **അകുസലാനം ധമ്മാനന്തി** അകോസല്ലസമ്ഭൂതാനം ധമ്മാനം. **അനുപ്പാദായാ**തി ന ഉപ്പാദനത്ഥായ. **ഛന്ദം ജനേതീ**തി കത്തുകമ്യതാസങ്ഖാതം കുസലച്ഛന്ദം ജനേതി ഉപ്പാദേതി. **വായമതീ**തി പയോഗം പരക്കമം കരോതി. **വീരിയം ആരഭതീ**തി കായികചേതസികം വീരിയം കരോതി. **ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി തേനേവ സഹജാതവീരിയേന ചിത്തം ഉക്ഖിപതി. **പദഹതീ**തി പധാനവീരിയം കരോതി. പടിപാടിയാ പനേതാനി ചത്താരിപി പദാനി ആസേവനാഭാവനാബഹുലീകമ്മസാതച്ചകിരിയാഹി യോജേതബ്ബാനി.

ഉപ്പന്നാനം പാപകാനന്തി അനുപ്പന്നന്തി അവത്തബ്ബതം ആപന്നാനം പാപധമ്മാനം. **പഹാനായാ**തി പജഹനത്ഥായ. **അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനന്തി** അനിബ്ബത്താനം കോസല്ലസമ്ഭൂതാനം ധമ്മാനം. **ഉപ്പാദായാ**തി ഉപ്പാദനത്ഥായ. **ഉപ്പന്നാനന്തി** നിബ്ബത്താനം. **ഠിതിയാ**തി ഠിതത്ഥായ. **അസമ്മോസായാ**തി അനസ്സനത്ഥം. **ഭിയ്യോഭാവായാ**തി പുനപ്പുനം ഭാവായ. **വേപുല്ലായാ**തി വിപുലഭാവായ. **ഭാവനായാ**തി വഡ്ഢിയാ. **പാരിപൂരിയാ**തി പരിപൂരണത്ഥായ. അയം താവ ചതുന്നം സമ്മപ്പധാനാനം ഉദ്ദേസവാരവസേന ഏകപദികോ അത്ഥുദ്ധാരോ.

൩൯൧. ഇദാനി പടിപാടിയാ താനി പദാനി ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **കഥഞ്ച ഭിക്ഖു അനുപ്പന്നാനന്തി**ആദിനാ നയേന നിദ്ദേസവാരോ ആരദ്ധോ. തത്ഥ യം ഹേട്ഠാ ധമ്മസങ്ഗഹേ ആഗതസദിസം, തം തസ്സ വണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. യം പന തസ്മിം അനാഗതം, തത്ഥ ഛന്ദനിദ്ദേസേ താവ **യോ ഛന്ദോ**തി യോ ഛന്ദനിയവസേന ഛന്ദോ. **ഛന്ദികതാ**തി ഛന്ദികഭാവോ, ഛന്ദകരണാകാരോ വാ. **കത്തുകമ്യതാ**തി കത്തുകാമതാ. **കുസലോ**തി ഛേകോ. **ധമ്മച്ഛന്ദോ**തി സഭാവച്ഛന്ദോ. അയഞ്ഹി ഛന്ദോ നാമ തണ്ഹാഛന്ദോ, ദിട്ഠിഛന്ദോ, വീരിയഛന്ദോ, ധമ്മച്ഛന്ദോതി ബഹുവിധോ നാനപ്പകാരകോ. തേസു ധമ്മച്ഛന്ദോതി ഇമസ്മിം ഠാനേ കത്തുകമ്യതാകുസലധമ്മച്ഛന്ദോ അധിപ്പേതോ.

ഇമം ഛന്ദം ജനേതീതി ഛന്ദം കുരുമാനോവ ഛന്ദം ജനേതി നാമ. **സഞ്ജനേതീ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. **ഉട്ഠപേതീ**തി ഛന്ദം കുരുമാനോവ തം ഉട്ഠപേതി നാമ. **സമുട്ഠപേതീ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. **നിബ്ബത്തേതീ**തി ഛന്ദം കുരുമാനോവ തം നിബ്ബത്തേതി നാമ. **അഭിനിബ്ബത്തേതീ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. അപിച ഛന്ദം കരോന്തോവ ഛന്ദം **ജനേതി** നാമ. തമേവ സതതം കരോന്തോ **സഞ്ജനേതി** നാമ. കേനചിദേവ അന്തരായേന പതിതം പുന ഉക്ഖിപന്തോ **ഉട്ഠപേതി** നാമ. പബന്ധട്ഠിതിം പാപേന്തോ **സമുട്ഠപേതി** നാമ. തം പാകടം കരോന്തോ

നിബ്ബത്തേതി നാമ. അനോസക്കനതായ അലീനവുത്തിതായ അനോലീനവുത്തിതായ അഭിമുഖഭാവേന നിബ്ബത്തേന്തോ **അഭിനിബ്ബത്തേതി** നാമ.

൩൯൪. വീരിയനിദ്ദേസേ വീരിയം കരോന്തോവ വീരിയം **ആരഭതി** നാമ. ദുതിയപദം ഉപസഗ്ഗേന വഡ്ഢിതം. വീരിയം കരോന്തോയേവ ച **ആസേവതി ഭാവേതി** നാമ. പുനപ്പുനം കരോന്തോ **വഹുലീകരോതി**. ആദിതോവ കരോന്തോ **ആരഭതി**. പുനപ്പുനം കരോന്തോ **സമാരഭതി**. ഭാവനാവസേന ഭജന്തോ **ആസേവതി**. വഡ്ഢേന്തോ **ഭാവേതി**. സബ്ബകിച്ചേസു തദേവ ബഹുലീകരോന്തോ **ബഹുലീകരോതീ**തി വേദിതബ്ബോ.

൩൯൫. ചിത്തപഗ്ഗഹനിദ്ദേസേ വീരിയപഗ്ഗഹേന യോജേന്തോ ചിത്തം **പഗ്ഗണ്ഹാതി,** ഉക്ഖിപതീതി അത്ഥോ. പുനപ്പുനം പഗ്ഗണ്ഹന്തോ **സമ്പഗ്ഗണ്ഹാതി**. ഏവം സമ്പഗ്ഗഹിതം യഥാ ന പതതി തഥാ നം വീരിയുപത്ഥമ്ഭേന ഉപത്ഥമ്ഭേന്തോ **ഉപത്ഥമ്ഭേതി**. ഉപത്ഥമ്ഭിതമ്പി ഥിരഭാവത്ഥായ പുനപ്പുനം ഉപത്ഥമ്ഭേന്തോ **പച്ചുപത്ഥമ്ഭേതി** നാമ.

൪൦൬. **ഠിതിയാ**തിപദസ്സ നിദ്ദേസേ സബ്ബേസമ്പി അസമ്മോസാദീനം ഠിതിവേവചനഭാവം ദസ്സേതും **യാ ഠിതി സോ അസമ്മോസോ**തിആദി വുത്തം. ഏത്ഥ ഹി ഹേട്ഠിമം ഹേട്ഠിമം പദം ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ പദസ്സ അത്ഥോ, ഉപരിമം ഉപരിമം പദം ഹേട്ഠിമസ്സ ഹേട്ഠിമസ്സ അത്ഥോതിപി വത്തും വട്ടതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി. അയം താവ പാളിവണ്ണനാ.

അയം പനേത്ഥ വിനിച്ഛയകഥാ. അയഞ്ഹി സമ്മപ്പധാനകഥാ നാമ ദുവിധാ - ലോകിയാ ലോകുത്തരാ ച. തത്ഥ ലോകിയാ സബ്ബപുബ്ബഭാഗേ ഹോതി. സാ കസ്സപസംയുത്തപരിയായേന ലോകിയമഗ്ഗക്ഖണേ വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ -

> “ചത്താരോ മേ, ആവുസോ, സമ്മപ്പധാനാ. കതമേ ചത്താരോ?
>
> ഇധാവുസോ, ഭിക്ഖു ‘അനുപ്പന്നാ മേ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അനത്ഥായ സംവത്തേയ്യു’ന്തി ആതപ്പം കരോതി; ‘ഉപ്പന്നാ മേ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അപ്പഹീയമാനാ അനത്ഥായ സംവത്തേയ്യു’ന്തി ആതപ്പം കരോതി; ‘അനുപ്പന്നാ മേ കുസലാ ധമ്മാ അനുപ്പജ്ജമാനാ അനത്ഥായ സംവത്തേയ്യു’ന്തി ആതപ്പം കരോതി. ‘ഉപ്പന്നാ മേ കുസലാ ധമ്മാ നിരുജ്ഝമാനാ അനത്ഥായ സംവത്തേയ്യു’ന്തി ആതപ്പം കരോതീ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൪൫).

ഏത്ഥ ച **‘അനുപ്പന്നാ മേ കുസലാ ധമ്മാ’**തി സമഥവിപസ്സനാ ചേവ മഗ്ഗോ ച. **ഉപ്പന്നാ കുസലാ** നാമ സമഥവിപസ്സനാവ. മഗ്ഗോ പന സകിം ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝമാനോ അനത്ഥായ സംവത്തനകോ നാമ നത്ഥി. സോ ഹി ഫലസ്സ പച്ചയം ദത്വാവ നിരുജ്ഝതി. പുരിമസ്മിം വാ സമഥവിപസ്സനാവ ഗഹേതബ്ബാതി വുത്തം, തം പന ന യുത്തം.

തത്ഥ “ഉപ്പന്നാ സമഥവിപസ്സനാ നിരുജ്ഝമാനാ അനത്ഥായ സംവത്തന്തീ”തി അത്ഥസ്സ ആവിഭാവത്ഥം ഇദം വത്ഥു - ഏകോ കിര ഖീണാസവത്ഥേരോ ‘മഹാചേതിയഞ്ച മഹാബോധിഞ്ച വന്ദിസ്സാമീ’തി സമാപത്തിലാഭിനാ

ഭണ്ഡഗാഹകസാമണേരേന സദ്ധിം ജനപദതോ മഹാവിഹാരം ആഗന്ത്വാ വിഹാരപരിവേണം പാവിസി; സായൻഹസമയേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘേ ചേതിയം വന്ദമാനേ ചേതിയം വന്ദനത്ഥായ ന നിക്ഖമി. കസ്മാ? ഖീണാസവാനഞ്ഹി തീസു രതനേസു മഹന്തം ഗാരവം ഹോതി. തസ്മാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ വന്ദിത്വാ പടിക്കന്തേ മനുസ്സാനം സായമാസഭുത്തവേലായ സാമണേരമ്പി അജാനാപേത്വാ 'ചേതിയം വന്ദിസ്സാമീ'തി ഏകകോവ നിക്ഖമി. സാമണേരോ 'കിം നു ഖോ ഥേരോ അവേലായ ഏകകോവ ഗച്ഛതി, ജാനിസ്സാമീ'തി ഉപജ്ഝായസ്സ പദാനുപദികോവ നിക്ഖമി. ഥേരോ അനാവജ്ജനേന തസ്സ ആഗമനം അജാനന്തോ ദക്ഖിണദ്വാരേന മഹാചേതിയങ്ഗണം ആരുള്ഹോ. സാമണേരോപി അനുപദംയേവ ആരുള്ഹോ.

മഹാഥേരോ മഹാചേതിയം ഉല്ലോകേത്വാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഗഹേത്വാ സബ്ബം ചേതസോ സമന്നാഹരിത്വാ ഹട്ഠപഹട്ഠോ മഹാചേതിയം വന്ദതി. സാമണേരോ ഥേരസ്സ വന്ദനാകാരം ദിസ്വാ 'ഉപജ്ഝായോ മേ അതിവിയ പസന്നചിത്തോ വന്ദതി; കിം നു ഖോ പുപ്ഫാനി ലഭിത്വാ പൂജം കരേയ്യാ'തി ചിന്തേസി. ഥേരേ വന്ദിത്വാ ഉട്ഠായ സിരസി അഞ്ജലിം ഠപേത്വാ മഹാചേതിയം ഉല്ലോകേത്വാ ഠിതേ സാമണേരോ ഉക്കാസിത്വാ അത്തനോ ആഗതഭാവം ജാനാപേസി. ഥേരോ പരിവത്തേത്വാ ഓലോകേന്തോ "കദാ ആഗതോസീ"തി പുച്ഛി. "തുമ്ഹാകം ചേതിയം വന്ദനകാലേ, ഭന്തേ; അതിവിയ പസന്നാ ചേതിയം വന്ദിത്ഥ; കിന്നു ഖോ പുപ്ഫാനി ലഭിത്വാ പൂജേയ്യാഥാ"തി? "ആമ, സാമണേര, ഇമസ്മിം ചേതിയേ വിയ അഞ്ഞത്ര ഏത്തകം ധാതുനിധാനം നാമ നത്ഥി. ഏവരൂപം അസദിസം മഹാഥൂപം പുപ്ഫാനി ലഭിത്വാ കോ ന പൂജേയ്യാ"തി? "തേന ഹി, ഭന്തേ, അധിവാസേഥ, ആഹരിസ്സാമീ"തി താവദേവ ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ ഇദ്ധിയാ ഹിമവന്തം ഗന്ത്വാ വണ്ണഗന്ധസമ്പന്നാനി പുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ പരിസ്സാവനം പൂരേത്വാ മഹാഥേരേ ദക്ഖിണമുഖതോ പച്ഛിമമുഖേ അസമ്പത്തേയേവ ആഗന്ത്വാ പുപ്ഫപരിസ്സാവനം ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ "പൂജേഥ ഭന്തേ"തി ആഹ. ഥേരോ "അതിമന്ദാനി നോ, സാമണേര, പുപ്ഫാനീ"തി ആഹ. "ഗച്ഛഥ, ഭന്തേ, ഭഗവതോ ഗുണേ ആവജ്ജേത്വാ പൂജേഥാ"തി.

ഥേരോ പച്ഛിമമുഖനിസ്സിതേന സോപാനേന ആരുയ്ഹ കുച്ഛിവേദികാഭൂമിയം പുപ്ഫപൂജം കാതും ആരദ്ധോ. വേദികാഭൂമി പരിപുണ്ണാ; പുപ്ഫാനി പതിത്വാ ദുതിയഭൂമിയം ജണ്ണുപ്പമാണേന ഓധിനാ പൂരയിംസു. തതോ ഓതരിത്വാ പാദപിട്ഠികപന്തിം പൂജേസി; സാപി പരിപൂരി; പരിപുണ്ണഭാവം ഞത്വാ ഹേട്ഠിമതലേ വികിരന്തോ അഗമാസി; സബ്ബം ചേതിയങ്ഗണം പരിപൂരി; തസ്മിം പരിപുണ്ണേ "സാമണേര, പുപ്ഫാനി ന ഖീയന്തീ"തി ആഹ. "പരിസ്സാവനം, ഭന്തേ, അധോമുഖം കരോഥാ"തി. അധോമുഖം കത്വാ ചാലേസി. തദാ പുപ്ഫാനി ഖീണാനി. ഥേരോ പരിസ്സാവനം സാമണേരസ്സ ദത്വാ സദ്ധിം ഹത്ഥിപാകാരേന ചേതിയം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു വന്ദിത്വാ പരിവേണം ഗച്ഛന്തോ ചിന്തേസി - 'യാവ മഹിദ്ധികോ വതായം സാമണേരോ; സക്ഖിസ്സതി നു ഖോ ഇമം ഇദ്ധാനുഭാവം രക്ഖിതുന്തി? തതോ 'ന സക്ഖിസ്സതീ'തി ദിസ്വാ സാമണേരം ആഹ - "സാമണേര, ത്വം ഇദാനി മഹിദ്ധികോ; ഏവരൂപം പന ഇദ്ധിം നാസേത്വാ പച്ഛിമകാലേ കാണപേസകാരിയാ ഹത്ഥേന മദ്ദിതംകഞ്ജിയം

പിവിസ്സസീ''തി. ദഹരകഭാവസ്സ നാമേസ ദോസോ യം സോ ഉപജ്ഝായസ്സ കഥായ സംവേജേത്വാ 'കമ്മട്ഠാനം മേ, ഭന്തേ, ആചിക്ഖഥാ'തി ന യാചി; 'അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ കിം വദതീ'തി തം പന അസുണന്തോ വിയ അഗമാസി.

ഥേരോ മഹാചേതിയഞ്ച മഹാബോധിഞ്ച വന്ദിത്വാ സാമണേരം പത്തചീവരം ഗാഹാപേത്വാ അനുപുബ്ബേന കുടേളിതിസ്സമഹാവിഹാരം അഗമാസി. സാമണേരോ ഉപജ്ഝായസ്സ പദാനുപദികോ ഹുത്വാ ഭിക്ഖാചാരം ന ഗച്ഛതി. ''കതരം ഗാമം പവിസഥ, ഭന്തേ''തി പുച്ഛിത്വാ പന 'ഇദാനി മേ ഉപജ്ഝായോ ഗാമദ്വാരം സമ്പത്തോ ഭവിസ്സതീ'തി ഞത്വാ അത്തനോ ച ഉപജ്ഝായസ്സ ച പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ആകാസേനാഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ പത്തചീവരം ദത്വാ പിണ്ഡായ പവിസതി. ഥേരോ സബ്ബകാലം ഓവദതി - ''സാമണേര, മാ ഏവമകാസി; പുഥുജ്ജനിദ്ധി നാമ ചലാ അനിബദ്ധാ; അസപ്പായം രൂപാദിആരമ്മണം ലഭിത്വാ അപ്പമത്തകേനേവ ഭിജ്ജതി; സന്തായ സമാപത്തിയാ പരിഹീനാ ബ്രഹ്മചരിയവാസേ സന്ഥമ്ഭിതും ന സക്കോന്തീ''തി. സാമണേരോ 'കിം കഥേതി മയ്ഹം ഉപജ്ഝായോ'തി സോതും ന ഇച്ഛതി, തഥേവ കരോതി. ഥേരോ അനുപുബ്ബേന ചേതിയവന്ദനം കരോന്തോ കമ്മുപേന്ദവിഹാരം നാമ ഗതോ. തത്ഥ വസന്തേപി ഥേരേ സാമണേരോ തഥേവ കരോതി.

അഥേകദിവസം ഏകാ പേസകാരധീതാ അഭിരൂപാ പഠമവയേ ഠിതാ കമ്മുപേന്ദഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ പദുമസ്സരം ഓരുയ്ഹ ഗായമാനാ പുപ്ഫാനി ഭഞ്ജതി. തസ്മിം സമയേ സാമണേരോ പദുമസ്സരമത്ഥകേന ഗച്ഛതി ഗച്ഛന്തോ പന, സക്കരലസികായ കാണമക്ഖികാ വിയ, തസ്സാ ഗീതസദ്ദേ ബജ്ഝി; താവദേവ ഇദ്ധി അന്തരഹിതാ, ഛിന്നപക്ഖോ കാകോ വിയ അഹോസി. സന്തസമാപത്തിബലേന പന തത്ഥേവ ഉദകപിട്ഠേ അപതിത്വാ സിമ്ബലിതൂലം വിയ പതമാനം അനുപുബ്ബേന പദുമസ്സരതീരേ അട്ഠാസി. സോ വേഗേന ഗന്ത്വാ ഉപജ്ഝായസ്സ പത്തചീവരം ദത്വാ നിവത്തി. മഹാഥേരോ 'പഗേവേതം മയാ ദിട്ഠം, നിവാരിയമാനോപി ന നിവത്തിസ്സതീ'തി കിഞ്ചി അവത്വാ പിണ്ഡായ പാവിസി.

സാമണേരോ ഗന്ത്വാ പദുമസ്സരതീരേ അട്ഠാസി തസ്സാ പച്ചുത്തരണം ആഗമയമാനോ. സാപി സാമണേരം ആകാസേന ഗച്ഛന്തഞ്ച പുനാഗന്ത്വാ ഠിതഞ്ച ദിസ്വാ 'അദ്ധാ ഏസ മം നിസ്സായ ഉക്കണ്ഠിതോ'തി ഞത്വാ 'പടിക്കമ സാമണേരാ'തി ആഹ. സോപി പടിപക്കമി. ഇതരാ പച്ചുത്തരിത്വാ സാടകം നിവാസേത്വാ തം ഉപസങ്കമിത്വാ 'കിം, ഭന്തേ'തി പുച്ഛി. സോ തമത്ഥം ആരോചേസി. സാ ബഹൂഹി കാരണേഹി ഘരാവാസേ ആദീനവം ബ്രഹ്മചരിയവാസേ ആനിസംസഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഓവദമാനാപി തസ്സ ഉക്കണ്ഠം വിനോദേതും അസക്കോന്തീ 'അയം മമ കാരണാ ഏവരൂപായ ഇദ്ധിയാ പരിഹീനോ; ന ദാനി യുത്തം പരിച്ചജിതു'ന്തി. 'ഇധേവ തിട്ഠാ'തി വത്വാ ഘരം ഗന്ത്വാ മാതാപിതൂനം തം പവത്തിം ആരോചേസി. തേപി ആഗന്ത്വാ നാനപ്പകാരം ഓവദമാനാ വചനം അഗ്ഗണ്ഹന്തം ആഹംസു - ''ത്വം അമ്ഹേ ഉച്ചാകുലാതി മാ സല്ലക്ഖേസി. മയം പേസകാരാ. സക്ഖിസ്സസി പേസകാരകമ്മം കാതു''ന്തി? സാമണേരോ ആഹ - ''ഉപാസക, ഗിഹീഭൂതോ നാമ പേസകാരകമ്മം വാ കരേയ്യ നളകാരകമ്മം വാ, കിം ഇമിനാ, മാ

സാടകമത്തേ ലോഭം കരോഥാ''തി . പേസകാരകോ ഉദരേ ബദ്ധസാടകം ദത്വാ ഘരം നേത്വാ ധീതരം അദാസി.

സോ പേസകാരകമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പേസകാരേഹി സദ്ധിം സാലായ കമ്മം കരോതി. അഞ്ഞേസം ഇത്ഥിയോ പാതോവ ഭത്തം സമ്പാദേത്വാ ആഹരിംസു. തസ്സ ഭരിയാ ന താവ ആഗച്ഛതി. സോ ഇതരേസു കമ്മം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഭുഞ്ജമാനേസു തസരം വട്ടേന്തോ നിസീദി. സാ പച്ഛാ ആഗമാസി. അഥ നം സോ 'അതിചിരേന ആഗതാസീ'തി തജ്ജേസി. മാതുഗാമോ ച നാമ അപി ചക്കവത്തിരാജാനം അത്തനി പടിബദ്ധചിത്തം ഞത്വാ ദാസം വിയ സല്ലക്ഖേതി. തസ്മാ സാ ഏവമാഹ - ''അഞ്ഞേസം ഘരേ ദാരുപണ്ണലോണാദീനി സന്നിഹിതാനി; ബാഹിരതോ ആഹരിത്വാ ദായകാ പേസകാരകാപി അത്ഥി. അഹം പന ഏകികാ; ത്വമ്പി 'മയ്ഹം ഘരേ ഇദം അത്ഥി, ഇദം നത്ഥീ'തി ന ജാനാസി. സചേ ഇച്ഛസി ഭുഞ്ജ, നോ ചേ ഇച്ഛസി മാ ഭുഞ്ജാ''തി. സോ 'ന കേവലം ഉസ്സൂരേ ഭത്തം ആഹരസി, വാചായപി മം ഘട്ടേസീ'തി കുജ്ഝിത്വാ അഞ്ഞം പഹരണം അപസ്സന്തോ തമേവ തസരദണ്ഡകം തസരതോ ലുഞ്ചിത്വാ ഖിപി. സാ തം ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ഈസകം പരിവത്തി. തസരദണ്ഡകസ്സ ച കോടി നാമ തിഖിണാ ഹോതി. സാ തസ്സാ പരിവത്തമാനായ അക്ഖികോടിയം പവിസിത്വാ അട്ഠാസി. സാ ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി വേഗേന അക്ഖിം അഗ്ഗഹേസി. ഭിന്നട്ഠാനതോ ലോഹിതം പഗ്ഘരതി.

സോ തസ്മിം കാലേ ഉപജ്ഝായസ്സ വചനം അനുസ്സരി 'ഇദം സന്ധായ മം ഉപജ്ഝായോ ''അനാഗതേ കാലേ കാണപേസകാരിയാ ഹത്ഥേന മദ്ദിതം കഞ്ജിയം പിവിസ്സസീ''തി ആഹ. ഇദം ഥേരേന ദിട്ഠം ഭവിസ്സതി. അഹോ ദീഘദസ്സീ അയ്യോ'തി മഹാസദ്ദേന രോദിതും ആരഭി. തമേനം അഞ്ഞേ ''അലം, ആവുസോ, മാ രോദി; അക്ഖി നാമ ഭിന്നം ന സക്കാ രോദനേന പടിപാകതികം കാതു''ന്തി ആഹംസു. സോ ''നാഹം ഏതമത്ഥം രോദാമി; അപിച ഖോ ഇദം സന്ധായ രോദാമീ''തി സബ്ബം പവത്തിം പടിപാടിയാ കഥേസി. ഏവം ഉപ്പന്നാ സമഥവിപസ്സനാ നിരുജ്ഝമാനാ അനത്ഥായ സംവത്തന്തി.

അപരമ്പി വത്ഥു - തിംസമത്താ ഭിക്ഖൂ കല്യാണിയം മഹാചേതിയം വന്ദിത്വാ അടവിമഗ്ഗേന മഹാമഗ്ഗം ഓതരമാനാ അന്തരാമഗ്ഗേ ഝാമക്ഖേത്തേ കമ്മം കത്വാ ആഗച്ഛന്തം ഏകം മനുസ്സം അദ്ദസംസു. തസ്സ സരീരം മസിമക്ഖിതം ഹോതി, മസിമക്ഖിതമേവ ച ഏകം കാസാവം കച്ഛം പീളേത്വാ നിവത്ഥം. ഓലോകിയമാനോ ഝാമഖാണുകോ വിയ ഖായതി. സോ ദിവസഭാഗേ കമ്മം കത്വാ ഉപഡ്ഢഝായമാനാനം ദാരൂനം കലാപം ഉക്ഖിപിത്വാ പിട്ഠിയം വിപ്പകിണ്ണേഹി കേസേഹി കുമ്മഗ്ഗേന ആഗന്ത്വാ ഭിക്ഖൂനം സമ്മുഖേ അട്ഠാസി. സാമണേരാ ദിസ്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഓലോകയമാനാ ''ആവുസോ, തുയ്ഹം പിതാ, തുയ്ഹം മഹാപിതാ, തുയ്ഹം മാതുലോ''തി ഹസമാനാ ഗന്ത്വാ ''കോ നാമോസി ത്വം, ഉപാസകാ''തി നാമം പുച്ഛിംസു. സോ നാമം പുച്ഛിതോ വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ ദാരുകലാപം ഛഡ്ഡേത്വാ വത്ഥം സംവിധായ നിവാസേത്വാ മഹാഥേരേ വന്ദിത്വാ ''തിട്ഠഥ താവ, ഭന്തേ''തി ആഹ. മഹാഥേരാ അട്ഠംസു.

ദഹരസാമണേരാ ആഗന്ത്വാ മഹാഥേരാനം സമ്മുഖാപി പരിഹാസം കരോന്തി. ഉപാസകോ ആഹ - ''ഭന്തേ, തുമ്ഹേ മം പസ്സിത്വാ പരിഹസഥ; എത്തകേനേവ മത്ഥകം പത്തമ്ഹാതി സല്ലക്ഖേഥ. അഹമ്പി പുബ്ബേ തുമ്ഹാദിസോവ സമണോ അഹോസിം. തുമ്ഹാകം പന ചിത്തേകഗ്ഗതാമത്തമ്പി നത്ഥി. അഹം ഇമസ്മിം സാസനേ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ അഹോസിം; ആകാസം ഗഹേത്വാ പഥവിം കരോമി, പഥവിം ആകാസം; ദൂരം ഗണ്ഹിത്വാ സന്തികം കരോമി, സന്തികം ദൂരം; ചക്കവാളസഹസ്സം ഖണേന വിനിവിജ്ഝാമി. ഹത്ഥേ മേ പസ്സഥ; ഇദാനി പന മക്കടഹത്ഥസദിസാ. അഹം ഇമേഹേവ ഹത്ഥേഹി ഇധ നിസിന്നോവ ചന്ദിമസൂരിയേ പരാമസിം. ഇമേസംയേവ പാദാനം ചന്ദിമസൂരിയേ പാദകഥലികം കത്വാ നിസീദിം. ഏവരൂപാ മേ ഇദ്ധി പമാദേന അന്തരഹിതാ. തുമ്ഹേ മാ പമജ്ജിത്ഥ. പമാദേന ഹി ഏവരൂപം ബ്യസനം പാപുണന്തി. അപ്പമത്താ വിഹരന്താ ജാതിജരാമരണസ്സ അന്തം കരോന്തി. തസ്മാ തുമ്ഹേ മഞ്ഞേവ ആരമ്മണം കരിത്വാ അപ്പമത്താ ഹോഥ, ഭന്തേ''തി തജ്ജേത്വാ ഓവാദമദാസി. തേ തസ്സ കഥേന്തസ്സേവ സംവേഗം ആപജ്ജിത്വാ വിപസ്സമാനാ തിംസ ജനാ തത്ഥേവ അരഹത്തം പാപുണിംസൂതി. ഏവമ്പി ഉപ്പന്നാ സമഥവിപസ്സനാ നിരുജ്ഝമാനാ അനത്ഥായ സംവത്തന്തീതി വേദിതബ്ബാ. അയം താവ ലോകിയസമ്മപ്പധാനകഥായ വിനിച്ഛയോ.

ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ പനേതം ഏകമേവ വീരിയം ചതുകിച്ചസാധനവസേന ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. തത്ഥ **അനുപ്പന്നാന**ന്തി അസമുദാചാരവസേന വാ അനനുഭൂതാരമ്മണവസേന വാ അനുപ്പന്നാനം; അഞ്ഞഥാ ഹി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അനുപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ നാമ നത്ഥി. അനുപ്പന്നാ പന ഉപ്പജ്ജമാനാപി ഏതേയേവ ഉപ്പജ്ജന്തി , പഹീയമാനാപി ഏതേയേവ പഹീയന്തി.

തത്ഥ ഏകച്ചസ്സ വത്തവസേന കിലേസാ ന സമുദാചരന്തി. ഏകച്ചസ്സ ഗന്ഥധുതങ്ഗസമാധിവിപസ്സനാ നവകമ്മികാനം അഞ്ഞതരവസേന. കഥം? ഏകച്ചോ ഹി വത്തസമ്പന്നോ ഹോതി. തസ്സ ദ്വാസീതിഖുദ്ദകവത്താനി (ചൂളവ॰ ൨൪൩ ആദയോ), ചുദ്ദസ മഹാവത്താനി (ചൂളവ॰ ൩൫൬ ആദയോ), ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണപാനീയമാളഉപോസഥാഗാരആഗന്തുകഗമികവത്താനി ച കരോന്തസ്സേവ കിലേസാ ഓകാസം ന ലഭന്തി; അപരഭാഗേ പനസ്സ വത്തം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഭിന്നവത്തസ്സ വിചരതോ അയോനിസോമനസികാരഞ്ചേവ സതിവോസ്സഗ്ഗഞ്ച ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തി നാമ.

ഏകച്ചോ ഗന്ഥയുത്തോ ഹോതി; ഏകമ്പി നികായം ഗണ്ഹാതി, ദ്വേപി, തയോപി, ചത്താരോപി, പഞ്ചപി. തസ്സേവ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം അത്ഥവസേന പാളിവസേന അനുസന്ധിവസേന പുബ്ബാപരവസേന ഗണ്ഹന്തസ്സ സജ്ഝായന്തസ്സ ചിന്തേന്തസ്സ വാചേന്തസ്സ ദേസേന്തസ്സ പകാസേന്തസ്സ കിലേസാ ഓകാസം ന ലഭന്തി; അപരഭാഗേ പനസ്സ ഗന്ഥകമ്മം പഹായ കുസീതസ്സ വിചരതോ അയോനിസോമനസികാരസതിവോസ്സഗ്ഗേ ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവമ്പി അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തി നാമ.

ഏകച്ചോ പന ധുതങ്ഗധരോ ഹോതി, തേരസ ധുതങ്ഗഗുണേ സമാദായ വത്തതി. തസ്സ ധുതങ്ഗഗുണേ പരിഹരന്തസ്സ കിലേസാ ഓകാസം ന ലഭന്തി;

അപരഭാഗേ പനസ്സ ധുതങ്ഗാനി വിസ്സജ്ജേത്വാ ബാഹുല്ലായ ആവട്ടസ്സ വിചരതോ അയോനിസോമനസികാരസതിവോസ്സഗ്ഗേ ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവമ്പി അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തി നാമ.

ഏകച്ചോ പന അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചിണ്ണവസീ ഹോതി. തസ്സ പഠമജ്ഝാനാദീസു ആവജ്ജനവസീആദീനം വസേന വിഹരന്തസ്സ കിലേസാ ഓകാസം ന ലഭന്തി; അപരഭാഗേ പനസ്സ പരിഹീനജ്ഝാനസ്സ വാ വിസ്സട്ഠജ്ഝാനസ്സ വാ ഭസ്സാദീസു അനുയുത്തസ്സ വിഹരതോ അയോനിസോമനസികാരസതിവോസ്സഗ്ഗേ ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവമ്പി അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നാ കിലേസാ ഉപ്പജ്ജന്തി നാമ.

ഏകച്ചോ പന വിപസ്സകോ ഹോതി; സത്തസു വാ വിപസ്സനാസു അട്ഠാരസസു വാ മഹാവിപസ്സനാസു കമ്മം കരോന്തോ വിഹരതി. തസ്സേവം വിഹരതോ കിലേസാ ഓകാസം ന ലഭന്തി; അപരഭാഗേ പനസ്സ വിപസ്സനാകമ്മം പഹായ കായദള്ഹീബഹുലസ്സ വിഹരതോ അയോനിസോമനസികാരസതിവോസ്സഗ്ഗേ ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവമ്പി അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നാ കിലേസാ ഉപ്പജ്ജന്തി നാമ.

ഏകച്ചോ പന നവകമ്മികോ ഹോതി, ഉപോസഥാഗാരഭോജനസാലാദീനി കരോതി. തസ്സ തേസം ഉപകരണാനി ചിന്തേന്തസ്സ കിലേസാ ഓകാസം ന ലഭന്തി; അപരഭാഗേ പനസ്സ നവകമ്മേ നിട്ഠിതേ വാ വിസ്സട്ഠേ വാ അയോനിസോമനസികാരസതിവോസ്സഗ്ഗേ ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവമ്പി അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നാ കിലേസാ ഉപ്പജ്ജന്തി നാമ.

ഏകച്ചോ പന ബ്രഹ്മലോകാ ആഗതോ സുദ്ധസത്തോ ഹോതി. തസ്സ അനാസേവനായ കിലേസാ ഓകാസം ന ലഭന്തി; അപരഭാഗേ പനസ്സ ലദ്ധാസേവനസ്സ അയോനിസോമനസികാരസതിവോസ്സഗ്ഗേ ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവമ്പി അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നാ കിലേസാ ഉപ്പജ്ജന്തി നാമ. ഏവം താവ അസമുചാരവസേന അനുപ്പന്നതാ വേദിതബ്ബാ.

കഥം അനനുഭൂതാരമ്മണവസേന? ഇധേകച്ചോ അനനുഭൂതപുബ്ബം മനാപിയാദിഭേദം ആരമ്മണം ലഭതി. തസ്സ തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരസതിവോസ്സഗ്ഗേ ആഗമ്മ രാഗാദയോ കിലേസാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം അനനുഭൂതാരമ്മണവസേന അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തി നാമ. ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ പന ഏകമേവ വീരിയം.

യേ ച ഏവം അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേ യഥാ നേവ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവം നേസം അനുപ്പാദകിച്ചം ഉപ്പന്നാനഞ്ച പഹാനകിച്ചം സാധേതി. തസ്മാ **ഉപ്പന്നാനം പാപകാന**ന്തി ഏത്ഥ പന ചതുബ്ബിധം ഉപ്പന്നം - വത്തമാനുപ്പന്നം, ഭുത്വാ വിഗതുപ്പന്നം, ഓകാസകതുപ്പന്നം, ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നന്തി. തത്ഥ യേ കിലേസാ വിജ്ജമാനാ ഉപ്പാദാദിസമങ്ഗിനോ - ഇദം **വത്തമാനുപ്പന്നം** നാമ. കമ്മേ പന ജവിതേ ആരമ്മണരസം അനുഭവിത്വാ നിരുദ്ധവിപാകോ ഭുത്വാ വിഗതം നാമ. കമ്മം ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധം ഭുത്വാ വിഗതം നാമ. തദുഭയമ്പി **ഭുത്വാ വിഗതുപ്പന്ന**ന്തി സങ്ഖം ഗച്ഛതി. കുസലാകുസലകമ്മം അഞ്ഞസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതി. ഏവം

കതേ ഓകാസേ വിപാകോ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഓകാസകരണതോ പട്ഠായ ഉപ്പന്നോതി വുച്ചതി. ഇദം **ഓകാസകതുപ്പന്നം** നാമ.

പഞ്ചക്ഖന്ധാ പന വിപസ്സനായ ഭൂമി നാമ. തേ അതീതാദിഭേദാ ഹോന്തി. തേസു അനുസയിതകിലേസാ പന അതീതാ വാ അനാഗതാ വാ പച്ചുപ്പന്നാ വാതി ന വത്തബ്ബാ. അതീതക്ഖന്ധേസു അനുസയിതാപി ഹി അപ്പഹീനാവ ഹോന്തി. അനാഗതക്ഖന്ധേസു, പച്ചുപ്പന്നക്ഖന്ധേസു അനുസയിതാപി അപ്പഹീനാവ ഹോന്തി. ഇദം **ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നം** നാമ. തേനാഹു പോരാണാ - ''താസു താസു ഭൂമീസു അസമുഗ്ഘാതിതാ കിലേസാ ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നാതി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തീ''തി.

അപരമ്പി ചതുബ്ബിധം ഉപ്പന്നം - സമുദാചാരുപ്പന്നം, ആരമ്മണാധിഗഹിതുപ്പന്നം, അവിക്ഖമ്ഭിതുപ്പന്നം, അസമുഗ്ധാതിതുപ്പന്നന്തി. തത്ഥ സമ്പതി വത്തമാനംയേവ **'സമുദാചാരുപ്പന്നം'** നാമ. സകിം ചക്ഖൂനി ഉമ്മീലേത്വാ ആരമ്മണേ നിമിത്തേ ഗഹിതേ അനുസ്സരിതാനുസ്സരിതക്ഖണേ കിലേസാ നുപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി ന വത്തബ്ബാ. കസ്മാ? ആരമ്മണസ്സ അധിഗഹിതത്താ. യഥാ കിം? യഥാ ഖീരരുക്ഖസ്സ കുഠാരിയാ ആഹതാഹതട്ഠാനേ ഖീരം ന നിക്ഖമിസ്സതീതി ന വത്തബ്ബം, ഏവം. ഇദം **'ആരമ്മണാധിഗഹിതുപ്പന്നം'** നാമ. സമാപത്തിയാ അവിക്ഖമ്ഭിതകിലേസാ പന ഇമസ്മിം നാമ ഠാനേ നുപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി ന വത്തബ്ബാ. കസ്മാ? അവിക്ഖമ്ഭിതത്താ. യഥാ കിം? യഥാ സചേ ഖീരരുക്ഖം കുഠാരിയാ ആഹനേയ്യും, 'ഇമസ്മിം നാമ ഠാനേ ഖീരം ന നിക്ഖമേയ്യാ'തി ന വത്തബ്ബം, ഏവം. ഇദം **'അവിക്ഖമ്ഭിതുപ്പന്നം'** നാമ. മഗ്ഗേന അസമുഗ്ഘാതിതകിലേസാ പന ഭവഗ്ഗേ നിബ്ബത്തസ്സാപി നുപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി പുരിമനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം. ഇദം **'അസമുഗ്ഘാതിതുപ്പന്നം'** നാമ.

ഇമേസു ഉപ്പന്നേസു വത്തമാനുപ്പന്നം, ഭുത്വാവിഗതുപ്പന്നം, ഓകാസകതുപ്പന്നം, സമുദാചാരുപ്പന്നന്തി ചതുബ്ബിധം ഉപ്പന്നം ന മഗ്ഗവജ്ഝം; ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നം, ആരമ്മണാധിഗ്ഗഹിതുപ്പന്നം, അവിക്ഖമ്ഭിതുപ്പന്നം, അസമുഗ്ഘാതിതുപ്പന്നന്തി ചതുബ്ബിധം മഗ്ഗവജ്ഝം. മഗ്ഗോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോ ഏതേ കിലേസേ പജഹതി. സോ യേ കിലേസേ പജഹതി, തേ അതീതാ വാ അനാഗതാ വാ പച്ചുപ്പന്നാ വാതി ന വത്തബ്ബാ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''ഹഞ്ചി അതീതേ കിലേസേ പജഹതി, തേന ഹി ഖീണം ഖേപേതി, നിരുദ്ധം നിരോധേതി, വിഗതം വിഗമേതി, അത്ഥങ്ഗതം അത്ഥം ഗമേതി, അതീതം യം നത്ഥി തം പജഹതി. ഹഞ്ചി അനാഗതേ കിലേസേ പജഹതി, തേന ഹി അജാതം പജഹതി, അനിബ്ബത്തം അനുപ്പന്നം അപാതുഭൂതം പജഹതി, അനാഗതം യം നത്ഥി തം പജഹതി. ഹഞ്ചി പച്ചുപ്പന്നേ കിലേസേ പജഹതി, തേന ഹി രത്തോ രാഗം പജഹതി, ദുട്ഠോ ദോസം, മൂള്ഹോ മോഹം, വിനിബദ്ധോ മാനം, പരാമട്ഠോ ദിട്ഠിം, വിക്ഖേപഗതോ ഉദ്ധച്ചം, അനിട്ഠംങ്ഗതോ വിചികിച്ഛം, ഥാമഗതോ അനുസയം പജഹതി; കണ്ഹസുക്കധമ്മാ യുഗനദ്ധാ സമമേവ വത്തന്തി; സംകിലേസികാ മഗ്ഗഭാവനാ ഹോതി...പേ॰... തേന ഹി നത്ഥി മഗ്ഗഭാവനാ, നത്ഥി ഫലസച്ഛികിരിയാ, നത്ഥി കിലേസപ്പഹാനം, നത്ഥി ധമ്മാഭിസമയോ'തി. 'അത്ഥി മഗ്ഗഭാവനാ...പേ॰... അത്ഥി ധമ്മാഭിസമയോ'തി.

യഥാ കഥം വിയ? സേയ്യഥാപി തരുണോ രുക്ഖോ...പേ॰... അപാതുഭൂതാനേവ ന പാതുഭവന്തി''തി (പടി॰ മ॰ ൩.൨൧).

ഇതി പാളിയം അജാതഫലരുക്ഖോ ആഗതോ; ജാതഫലരുക്ഖേന പന ദീപേതബ്ബം. യഥാ ഹി സഫലോ തരുണഅമ്ബരുക്ഖോ. തസ്സ ഫലാനി മനുസ്സാ പരിഭുഞ്ജേയ്യും, സേസാനി പാതേത്വാ പച്ഛിയോ പൂരേയ്യും. അഥഞ്ഞോ പുരിസോ തം ഫരസുനാ ഛിന്ദേയ്യ. തേനസ്സ നേവ അതീതാനി ഫലാനി നാസിതാനി ഹോന്തി, ന അനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനി ച നാസിതാനി; അതീതാനി ഹി മനുസ്സേഹി പരിഭുത്താനി, അനാഗതാനി അനിബ്ബത്താനി ന സക്കാ നാസേതും . യസ്മിം പന സമയേ സോ ഛിന്നോ തദാ ഫലാനിയേവ നത്ഥീതി പച്ചുപ്പന്നാനിപി അനാസിതാനി. സചേ പന രുക്ഖോ അച്ഛിന്നോ അസ്സ, അഥസ്സ പഥവീരസഞ്ച ആപോരസഞ്ച ആഗമ്മ യാനി ഫലാനി നിബ്ബത്തേയ്യും, താനി നാസിതാനി ഹോന്തി. താനി ഹി അജാതാനേവ ന ജായന്തി, അനിബ്ബത്താനേവ ന നിബ്ബത്തന്തി, അപാതുഭൂതാനേവ ന പാതുഭവന്തി. ഏവമേവ മഗ്ഗോ നാപി അതീതാദിഭേദേ കിലേസേ പജഹതി, നാപി ന പജഹതി. യേസഞ്ഹി കിലേസാനം മഗ്ഗേന ഖന്ധേസു അപരിഞ്ഞാതേസു ഉപ്പത്തി സിയാ, മഗ്ഗേന ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഖന്ധാനം പരിഞ്ഞാതത്താ തേ കിലേസാ അജാതാവ ന ജായന്തി, അനിബ്ബത്താവ ന നിബ്ബത്തന്തി, അപാതുഭൂതാവ ന പാതുഭവന്തി. തരുണപുത്തായ ഇത്ഥിയാ പുന അവിജായനത്ഥം ബ്യാധിതാനം രോഗവൂപസമത്ഥം പീതഭേസജ്ജേഹി ചാപി അയമത്ഥോ വിഭാവേതബ്ബോ. ഏവം മഗ്ഗോ യേ കിലേസേ പജഹതി, തേ അതീതാ വാ അനാഗതാ വാ പച്ചുപ്പന്നാ വാതി ന വത്തബ്ബാ. ന ച മഗ്ഗോ കിലേസേ ന പജഹതി. യേ പന മഗ്ഗോ കിലേസേ പജഹതി, തേ സന്ധായ 'ഉപ്പന്നാനം പാപകാന'ന്തിആദി വുത്തം.

ന കേവലഞ്ച മഗ്ഗോ കിലേസേയേവ പജഹതി, കിലേസാനം പന അപ്പഹീനത്താ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും ഉപാദിന്നക്ഖന്ധാ, തേപി പജഹതിയേവ. വുത്തമ്പി ചേതം ''സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന സത്ത ഭവേ ഠപേത്വാ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും നാമഞ്ച രൂപഞ്ച ഏത്ഥേതേ നിരുജ്ഝന്തീ''തി (ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൬) വിത്ഥാരോ. ഇതി മഗ്ഗോ ഉപാദിന്നതോ അനുപാദിന്നതോ ച വുട്ഠാതി. ഭവവസേന പന സോതാപത്തിമഗ്ഗോ അപായഭവതോ വുട്ഠാതി . സകദാഗാമിമഗ്ഗോ സുഗതിഭവേകദേസതോ; അനാഗാമിമഗ്ഗോ സുഗതികാമഭവതോ; വുട്ഠാതി അരഹത്തമഗ്ഗോ രൂപാരൂപഭവതോ വുട്ഠാതി, സബ്ബഭവേഹി വുട്ഠാതിയേവാതിപി വദന്തി.

അഥ മഗ്ഗക്ഖണേ കഥം അനുപ്പന്നാനം ഉപ്പാദായ ഭാവനാ ഹോതി? കഥം വാ ഉപ്പന്നാനം ഠിതിയാതി? മഗ്ഗപ്പവത്തിയാ ഏവ. മഗ്ഗോ ഹി പവത്തമാനോ പുബ്ബേ അനുപ്പന്നപുബ്ബത്താ അനുപ്പന്നോ നാമ വുച്ചതി. അനാഗതപുബ്ബഞ്ഹി ഠാനം ഗന്ത്വാ അനനുഭൂതപുബ്ബം വാ ആരമ്മണം അനുഭവിത്വാ വത്താരോ ഭവന്തി - 'അനാഗതട്ഠാനം ആഗതമ്ഹ, അനനുഭൂതം ആരമ്മണം അനുഭവാമാ'തി. യാ ചസ്സ പവത്തി, അയമേവ ഠിതി നാമാതി ഠിതിയാ ഭാവേതീതി വത്തും വട്ടതി. ഏവമേതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇദം ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ വീരിയം ''അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായാ''തിആദീനി ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. അയം

ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ സമ്മപ്പധാനകഥാ. ഏവമേത്ഥ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ സമ്മപ്പധാനാ നിദ്ദിട്ഠാതി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൪൦൮. അഭിധമ്മഭാജനീയേ സബ്ബാനിപി സമ്മപ്പധാനാനി ധമ്മസങ്ഗണിയം വിഭത്തസ്സ ദേസനാനയസ്സ മുഖമത്തമേവ ദസ്സേന്തേന നിദ്ദിട്ഠാനി. തത്ഥ നയഭേദോ വേദിതബ്ബോ. കഥം? പഠമസമ്മപ്പധാനേ താവ സോതാപത്തിമഗ്ഗേ ഝാനാഭിനിവേസേ സുദ്ധികപടിപദാ, സുദ്ധികസുഞ്ഞതാ, സുഞ്ഞതപടിപദാ, സുദ്ധികഅപ്പണിഹിതാ, അപ്പണിഹിതപടിപദാതി ഇമേസു പഞ്ചസു ഠാനേസു ദിന്നം ദിന്നം ചതുക്കപഞ്ചകനയാനം വസേന ദസ നയാ ഹോന്തി. ഏവം സേസേസുപീതി വീസതിയാ അഭിനിവേസേസു ദ്വേ നയസതാനി. താനി ചതൂഹി അധിപതീഹി ചതുഗ്ഗുണിതാനി അട്ഠ. ഇതി സുദ്ധികാനി ദ്വേ സാധിപതീനി അട്ഠാതി സബ്ബമ്പി നയസഹസ്സം ഹോതി. തഥാദുതിയസമ്മപ്പധാനാദീസു സുദ്ധികസമ്മപ്പധാനേ ചാതി സോതാപത്തിമഗ്ഗേ പഞ്ചനയസഹസ്സാനി. യഥാ ച സോതാപത്തിമഗ്ഗേ, ഏവം സേസമഗ്ഗേസുപീതി കുസലവസേനേവ വീസതി നയസഹസ്സാനി. വിപാകേ പന സമ്മപ്പധാനേഹി കത്തബ്ബകിച്ചം നത്ഥീതി വിപാകവാരോ ന ഗഹിതോതി. സമ്മപ്പധാനാനി പനേത്ഥ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാനേവ കഥിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൪൨൭. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ സമ്മപ്പധാനാനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന സബ്ബാനിപി ഏതാനി അപ്പമാണം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ പവത്തിതോ അപ്പമാണാരമ്മണാനേവ, ന മഗ്ഗാരമ്മണാനി; സഹജാതഹേതുവസേന പന മഗ്ഗഹേതുകാനി; വീമംസം ജേട്ഠകം കത്വാ മഗ്ഗഭാവനാകാലേ മഗ്ഗാധിപതീനി; ഛന്ദചിത്തജേട്ഠികായ മഗ്ഗഭാവനായ ന വത്തബ്ബാനി മഗ്ഗാധിപതീനീതി; വീരിയജേട്ഠികായ പന അഞ്ഞസ്സ വീരിയസ്സ അഭാവാ ന വത്തബ്ബാനി മഗ്ഗാധിപതീനീതി വാ ന മഗ്ഗാധിപതീനീതി വാ; അതീതാദീസു ഏകാരമ്മണഭാവേനപി ന വത്തബ്ബാനി; നിബ്ബാനസ്സ പന ബഹിദ്ധാധമ്മത്താ ബഹിദ്ധാരമ്മണാനി നാമ ഹോന്തീതി. ഏവമേതസ്മിം പഞ്ഹാപുച്ഛകേ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാനേവ സമ്മപ്പധാനാനി കഥിതാനി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഹി സുത്തന്തഭാജനീയസ്മിംയേവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ സമ്മപ്പധാനാ കഥിതാ; അഭിധമ്മഭാജനീയപഞ്ഹാപുച്ഛകേസു പന ലോകുത്തരായേവാതി. ഏവമയം സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

൪൩൧. ഇദാനി തദനന്തരേ ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗേ **ചത്താരോതി** ഗണനപരിച്ഛേദോ. **ഇദ്ധിപാദാതി** എത്ഥ ഇജ്ഝതീതി ഇദ്ധി, സമിജ്ഝതി നിപ്ഫജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഇജ്ഝന്തി വാ ഏതായ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതിപി ഇദ്ധി. പഠമേനത്ഥേന ഇദ്ധി ഏവ പാദോ ഇദ്ധിപാദോ, ഇദ്ധികോട്ഠാസോതി അത്ഥോ. ദുതിയേനത്ഥേന ഇദ്ധിയാ പാദോതി ഇദ്ധിപാദോ; പാദോതി പതിട്ഠാ, അധിഗമുപായോതി അത്ഥോ. തേന ഹി യസ്മാ ഉപരൂപരിവിസേസസങ്ഖാതം ഇദ്ധിം പജ്ജന്തി പാപുണന്തി, തസ്മാ പാദോതി വുച്ചതി. ഏവം താവ ''ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ''തി ഏത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി തേ ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖു. **ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗത**ന്തി ഏത്ഥ ഛന്ദഹേതുകോ ഛന്ദാധികോ വാ സമാധി **ഛന്ദസമാധി**. കത്തുകമ്യതാഛന്ദം അധിപതിം കരിത്വാ പടിലദ്ധസമാധിസ്സേതം അധിവചനം. പധാനഭൂതാ സങ്ഖാരാ **പധാനസങ്ഖാരാ**. ചതുകിച്ചസാധകസ്സ സമ്മപ്പധാനവീരിയസ്സേതം അധിവചനം. **സമന്നാഗത**ന്തി ഛന്ദസമാധിനാ ച പധാനസങ്ഖാരേഹി ച ഉപേതം. **ഇദ്ധിപാദ**ന്തി നിപ്ഫത്തിപരിയായേന വാ ഇജ്ഝനകട്ഠേന ഇജ്ഝന്തി ഏതായ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി ഇമിനാ വാ പരിയായേന ഇദ്ധീതി സങ്ഖം ഗതാനം ഉപചാരജ്ഝാനാദികുസലചിത്തസമ്പയുത്താനം ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരാനം അധിട്ഠാനട്ഠേന പാദഭൂതം സേസചിത്തചേതസികരാസിന്തി അത്ഥോ. യഞ്ഹി പരതോ ''ഇദ്ധിപാദോതി തഥാഭൂതസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ...പേ॰... വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ''തി വുത്തം, തം ഇമിനാ അത്ഥേന യുജ്ജതി. ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യഥേവ ഹി ഛന്ദം അധിപതിം കരിത്വാ പടിലദ്ധസമാധി ഛന്ദസമാധീതി വുത്തോ, ഏവം വീരിയം...പേ॰... ചിത്തം. വീമംസം അധിപതിം കരിത്വാ പടിലദ്ധസമാധി വീമംസസമാധീതി വുച്ചതി.

ഇദാനി ഛന്ദസമാധിആദീനി പദാനി ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **കഥഞ്ച ഭിക്ഖൂ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **ഛന്ദഞ്ചേ ഭിക്ഖു അധിപതിം കരിത്വാതി** യദി ഭിക്ഖു ഛന്ദം അധിപതിം ഛന്ദം ജേട്ഠകം ഛന്ദം ധുരം ഛന്ദം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ സമാധിം പടിലഭതി നിബ്ബത്തേതി, ഏവം നിബ്ബത്തിതോ അയം സമാധി ഛന്ദസമാധി നാമ വുച്ചതീതി അത്ഥോ. **വീരിയഞ്ചേ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇമേ വുച്ചന്തി പധാനസങ്ഖാരാതി** ഏത്താവതാ ഛന്ദിദ്ധിപാദം ഭാവയമാനസ്സ ഭിക്ഖുനോ പധാനാഭിസങ്ഖാരസങ്ഖാതചതുകിച്ചസാധകം വീരിയം കഥിതം. **തദേകജ്ഝം അഭിസഞ്ഞൂഹിത്വാതി** തം സബ്ബം ഏകതോ രാസിം കത്വാതി അത്ഥോ. **സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീ**തി ഏതം വോഹാരം ഗച്ഛതീതി വേദിതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

൪൩൨. ഇദാനി ''ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരോ''തി ഏതസ്മിം പദസമൂഹേ ഛന്ദാദിധമ്മേ ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമോ ഛന്ദോ**തിആദി ആരദ്ധം. തം

ഉത്താനത്ഥമേവ.

ഉപേതോ ഹോതീതി ഇദ്ധിപാദസങ്ഖാതോ ധമ്മരാസി ഉപേതോ ഹോതി. **തേസം ധമ്മാന**ന്തി തേസം സമ്പയുത്താനം ഛന്ദാദിധമ്മാനം. **ഇദ്ധി സമിദ്ധീ**തിആദീനി സബ്ബാനി നിപ്ഫത്തിവേവചനാനേവ. ഏവം സന്തേപി ഇജ്ഝനകട്ഠേന **ഇദ്ധി**. സമ്പുണ്ണാ ഇദ്ധി **സമിദ്ധി;** ഉപസഗ്ഗേന വാ പദം വഡ്ഢിതം. ഇജ്ഝനാകാരോ **ഇജ്ഝനാ**. **സമിജ്ഝനാ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. അത്തനോ സന്താനേ പാതുഭാവവസേന ലഭനം **ലാഭോ**. പരിഹീനാനമ്പി വീരിയാരമ്ഭവസേന പുന ലാഭോ **പടിലാഭോ;** ഉപസഗ്ഗേന വാ പദം വഡ്ഢിതം. **പത്തീ**തി അധിഗമോ. അപരിഹാനവസേന സമ്മാ പത്തീതി **സമ്പത്തി. ഫുസനാ**തി പടിലാഭഫുസനാ. **സച്ഛികിരിയാ**തി പടിലാഭസച്ഛികിരിയാവ. **ഉപസമ്പദാ**തി പടിലാഭഉപസമ്പദാ ഏവാതി വേദിതബ്ബാ.

തഥാഭൂതസ്സാതി തേന ആകാരേന ഭൂതസ്സ; തേ ഛന്ദാദിധമ്മേ പടിലഭിത്വാ ഠിതസ്സാതി അത്ഥോ. **വേദനാക്ഖന്ധോ**തിആദീഹി ഛന്ദാദയോ അന്തോ കത്വാ ചത്താരോപി ഖന്ധാ കഥിതാ. **തേ ധമ്മേ**തി തേ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധേ; ഛന്ദാദയോ വാ തയോ ധമ്മേതിപി വുത്തം. **ആസേവതീ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. സേസഇദ്ധിപാദനിദ്ദേസേസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്താവതാ കിം കഥിതന്തി? ചതുന്നം ഭിക്ഖൂനം മത്ഥകപ്പത്തം കമ്മട്ഠാനം കഥിതം. ഏകോ ഹി ഭിക്ഖു ഛന്ദം അവസ്സയതി; കത്തുകമ്യതാകുസലധമ്മച്ഛന്ദേന അത്ഥനിപ്ഫത്തിയം സതി 'അഹം ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേസ്സാമി, നത്ഥി മയ്ഹം ഏതസ്സ നിബ്ബത്തനേ ഭാരോ'തി ഛന്ദം ജേട്ഠകം ഛന്ദം ധുരം ഛന്ദം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേതി. ഏകോ വീരിയം അവസ്സയതി. ഏകോ ചിത്തം, ഏകോ പഞ്ഞം അവസ്സയതി. പഞ്ഞായ അത്ഥനിപ്ഫത്തിയം സതി 'അഹം ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേസ്സാമി , നത്ഥി മയ്ഹം ഏതസ്സ നിബ്ബത്തനേ ഭാരോ'തി പഞ്ഞം ജേട്ഠകം പഞ്ഞം ധുരം പഞ്ഞം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേതി.

കഥം? യഥാ ഹി ചതൂസു അമച്ചപുത്തേസു ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ വിചരന്തേസു ഏകോ ഉപട്ഠാനം അവസ്സയി, ഏകോ സൂരഭാവം, ഏകോ ജാതിം, ഏകോ മന്തം. കഥം? തേസു ഹി പഠമോ 'ഉപട്ഠാനേ അപ്പമാദകാരിതായ അത്ഥനിപ്ഫത്തിയാ സതി ലബ്ഭമാനം ലച്ഛാമേതം ഠാനന്തര'ന്തി ഉപട്ഠാനം അവസ്സയി. ദുതിയോ 'ഉപട്ഠാനേ അപ്പമത്തോപി ഏകച്ചോ സങ്ഗാമേ പച്චുപട്ഠിതേ സണ്ഠാതും ന സക്കോതി; അവസ്സം ഖോ പന രഞ്ഞോ പച്ചന്തോ കുപ്പിസ്സതി; തസ്മിം കുപ്പിതേ രഥധുരേ കമ്മം കത്വാ രാജാനം ആരാധേത്വാ ആഹരാപേസ്സാമേതം ഠാനന്തര'ന്തി സൂരഭാവം അവസ്സയി. തതിയോ 'സൂരഭാവേപി സതി ഏകച്ചോ ഹീനജാതികോ ഹോതി; ജാതിം സോധേത്വാ ഠാനന്തരം ദദന്താ മയ്ഹം ദസ്സന്തീ'തി ജാതിം അവസ്സയി. ചതുത്ഥോ 'ജാതിമാപി ഏകോ അമന്തനീയോ ഹോതി; മന്തേന കത്തബ്ബകിച്ചേ ഉപ്പന്നേ ആഹരാപേസ്സാമേതം ഠാനന്തര'ന്തി മന്തം അവസ്സയി. തേ സബ്ബേപി അത്തനോ അത്തനോ അവസ്സയബലേന ഠാനന്തരാനി പാപുണിംസു.

തഥ ഉപട്ഠാനേ അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ ഠാനന്തരം പത്തോ വിയ ഛന്ദം അവസ്സായ കത്തുകമ്യതാകുസലധമ്മച്ഛന്ദേന അത്ഥനിബ്ബത്തിയം സതി 'അഹം ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേസ്സാമി, നത്ഥി മയ്ഹം ഏത്ഥസ്സ നിബ്ബത്തനേ ഭാരോ'തി ഛന്ദം ജേട്ഠകം ഛന്ദം ധുരം ഛന്ദം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ ദട്ഠബ്ബോ, രട്ഠപാലത്ഥേരോ (മ॰ നി॰ ൨.൨൯൩ ആദയോ) വിയ. സോ ഹി ആയസ്മാ ഛന്ദം ധുരം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേസി. സൂരഭാവേന രാജാനം ആരാധേത്വാ ഠാനന്തരം പത്തോ വിയ വീരിയം ജേട്ഠകം വീരിയം ധുരം വീരിയം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ ദട്ഠബ്ബോ, സോണത്ഥേരോ (മഹാവ॰ ൨൪൩) വിയ. സോ ഹി ആയസ്മാ വീരിയം ധുരം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേസി.

ജാതിസമ്പത്തിയാ ഠാനന്തരം പത്തോ വിയ ചിത്തം ജേട്ഠകം ചിത്തം ധുരം ചിത്തം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ ദട്ഠബ്ബോ, സമ്ഭൂതത്ഥേരോ വിയ. സോ ഹി ആയസ്മാ ചിത്തം ധുരം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേസി. മന്തം അവസ്സായ ഠാനന്തരപ്പത്തോ വിയ വീമംസം ജേട്ഠകം വീമംസം ധുരം വീമംസം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ ദട്ഠബ്ബോ, ഥേരോ മോഘരാജാ വിയ. സോ ഹി ആയസ്മാ വീമംസം ധുരം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേസി.

ഏത്ഥ ച തയോ ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസങ്ഖാതാ ധമ്മാ ഇദ്ധീപി ഹോന്തി ഇദ്ധിപാദാപി. സേസാ പന സമ്പയുത്തകാ ചത്താരോ ഖന്ധാ ഇദ്ധിപാദായേവ. വീരിയചിത്തവീമംസസമാധിപധാനസങ്ഖാരസങ്ഖാതാപി തയോ ധമ്മാ ഇദ്ധീപി ഹോന്തി ഇദ്ധിപാദാപി. സേസാ പന സമ്പയുത്തകാ ചത്താരോ ഖന്ധാ ഇദ്ധിപാദായേവ. അയം താവ അഭേദതോ കഥാ.

ഭേദതോ പന 'ഛന്ദോ' ഇദ്ധി നാമ. ഛന്ദധുരേന ഭാവിതാ ചത്താരോ ഖന്ധാ ഛന്ദിദ്ധിപാദോ നാമ. സമാധി പധാനസങ്ഖാരോതി ദ്വേ ധമ്മാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധവസേന ഛന്ദിദ്ധിപാദേ പവിസന്തി; പാദേ പവിട്ഠാതിപി വത്തും വട്ടതിയേവ. തഥേവ 'സമാധി' ഇദ്ധി നാമ. സമാധിധുരേന ഭാവിതാ ചത്താരോ ഖന്ധാ സമാധിദ്ധിപാദോ നാമ. ഛന്ദോ പധാനസങ്ഖാരോതി ദ്വേ ധമ്മാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധവസേന സമാധിദ്ധിപാദേ പവിസന്തി; പാദേ പവിട്ഠാതിപി വത്തും വട്ടതി ഏവ. തഥേവ 'പധാനസങ്ഖാരോ' ഇദ്ധി നാമ. പധാനസങ്ഖാരഭാവിതാ ചത്താരോ ഖന്ധാ പധാനസങ്ഖാരിദ്ധിപാദോ നാമ. ഛന്ദോ സമാധീതി ദ്വേ ധമ്മാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധവസേന പധാനസങ്ഖാരിദ്ധിപാദേ പവിസന്തി; പാദേ പവിട്ഠാതിപി വത്തും വട്ടതി ഏവ. തഥേവ 'വീരിയം' ഇദ്ധി നാമ, 'ചിത്തം' ഇദ്ധി നാമ, 'വീമംസാ' ഇദ്ധി നാമ...പേ॰... പാദേ പവിട്ഠാതിപി വത്തും വട്ടതി ഏവ. അയം ഭേദതോ കഥാ നാമ.

ഏത്ഥ പന അഭിനവം നത്ഥി; ഗഹിതമേവ വിഭൂതധാതുകം കതം. കഥം? ഛന്ദോ, സമാധി, പധാനസങ്ഖാരോതി ഇമേ തയോ ധമ്മാ ഇദ്ധീപി ഹോന്തി ഇദ്ധിപാദാപി. സേസാ സമ്പയുത്തകാ ചത്താരോ ഖന്ധാ ഇദ്ധിപാദായേവ. ഇമേ ഹി തയോ ധമ്മാ ഇജ്ഝമാനാ സമ്പയുത്തകേഹി ചതൂഹി ഖന്ധേഹി സദ്ധിംയേവ ഇജ്ഝന്തി, ന വിനാ. സമ്പയുത്തകാ പന ചത്താരോ ഖന്ധാ ഇജ്ഝനകട്ഠേന ഇദ്ധി നാമ ഹോന്തി, പതിട്ഠാനട്ഠേന പാദോ നാമ. 'ഇദ്ധീ'തി വാ 'ഇദ്ധിപാദോ'തി വാ ന അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി അധിവചനം, സമ്പയുത്തകാനം ചതുന്നം ഖന്ധാനംയേവ അധിവചനം. വീരിയം, ചിത്തം,

വീമംസാസമാധിപധാനസങ്ഖാരോതി തയോ ധമ്മാ...പേ॰... ചതുന്നം ഖന്ധാനംയേവ അധിവചനം.

അപിച പുബ്ബഭാഗോ പുബ്ബഭാഗോ ഇദ്ധിപാദോ നാമ; പടിലാഭോ പടിലാഭോ ഇദ്ധി നാമാതി വേദിതബ്ബോ. അയമത്ഥോ ഉപചാരേന വാ വിപസ്സനായ വാ ദീപേതബ്ബോ. പഠമജ്ഝാനപരികമ്മഞ്ഹി ഇദ്ധിപാദോ നാമ, പഠമജ്ഝാനം ഇദ്ധി നാമ. ദുതിയതതിയചതുത്ഥആകാസാനഞ്ചായതന, വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനആകിഞ്ചഞ്ഞായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനപരികമ്മം ഇദ്ധിപാദോ നാമ, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഇദ്ധി നാമ. സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനാ ഇദ്ധിപാദോ നാമ, സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ഇദ്ധി നാമ. സകദാഗാമി, അനാഗാമി, അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനാ ഇദ്ധിപാദോ നാമ, അരഹത്തമഗ്ഗോ ഇദ്ധി നാമ. പടിലാഭേനാപി ദീപേതും വട്ടതിയേവ. പഠമജ്ഝാനഞ്ഹി ഇദ്ധിപാദോ നാമ, ദുതിയജ്ഝാനം ഇദ്ധി നാമ; ദുതിയജ്ഝാനം ഇദ്ധിപാദോ നാമ, തതിയജ്ഝാനം ഇദ്ധി നാമ...പേ॰... അനാഗാമിമഗ്ഗോ ഇദ്ധിപാദോ നാമ, അരഹത്തമഗ്ഗോ ഇദ്ധി നാമ.

കേനട്ഠേന ഇദ്ധി? കേനട്ഠേന പാദോതി? ഇജ്ഝനകട്ഠേനേവ ഇദ്ധി. പതിട്ഠാനട്ഠേനേവ പാദോ. ഏവമിധാപി ഇദ്ധീതി വാ പാദോതി വാ ന അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി അധിവചനം, സമ്പയുത്തകാനം ചതുന്നം ഖന്ധാനംയേവ അധിവചനന്തി. ഏവം വുത്തേ പന ഇദമാഹംസു - ചതുന്നം ഖന്ധാനമേവ അധിവചനം ഭവേയ്യ, യദി സത്ഥാ പരതോ ഉത്തരചൂളഭാജനീയം നാമ ന ആഹരേയ്യ. ഉത്തരചൂളഭാജനീയേ പന ''ഛന്ദോയേവ ഛന്ദിദ്ധിപാദോ, വീരിയമേവ, ചിത്തമേവ, വീമംസാവ വീമംസിദ്ധിപാദോ''തി കഥിതം. കേചി പന ''ഇദ്ധി നാമ അനിപ്ഫന്നാ, ഇദ്ധിപാദോ നിപ്ഫന്നോ''തി വദിംസു. തേസം വചനം പടിക്ഖിപിത്വാ ഇദ്ധീപി ഇദ്ധിപാദോപി 'നിപ്ഫന്നോ തിലക്ഖണബ്ഭാഹതോ'തി സന്നിട്ഠാനം കതം. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തന്തഭാജനീയേ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ ഇദ്ധിപാദാ കഥിതാതി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൪൪൪. അഭിധമ്മഭാജനീയം ഉത്താനത്ഥമേവ. നയാ പനേത്ഥ ഗണേതബ്ബാ. ''ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതീ''തി വുത്തട്ഠാനസ്മിഞ്ഹി ലോകുത്തരാനി ചത്താരി നയസഹസ്സാനി വിഭത്താനി. വീരിയസമാധിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. തഥാ ഉത്തരചൂളഭാജനീയേ ഛന്ദിദ്ധിപാദേ ചത്താരി നയസഹസ്സാനി വിഭത്താനി, വീരിയചിത്തവീമംസിദ്ധിപാദേ ചത്താരി ചത്താരീതി സബ്ബാനിപി അട്ഠന്നം ചതുക്കാനം വസേന ദ്വത്തിംസ നയസഹസ്സാനി വിഭത്താനി. ഏവമേതം നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാനംയേവ ഇദ്ധിപാദാനം വസേന ദ്വത്തിംസനയസഹസ്സപ്പടിമണ്ഡിതം അഭിധമ്മഭാജനീയം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൪൬൨. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ ഇദ്ധിപാദാനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന സബ്ബേപേതേ

അപ്പമാണം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ പവത്തിതോ അപ്പമാണാരമ്മണാ ഏവ, ന മഗ്ഗാരമ്മണാ; സഹജാതഹേതുവസേന പന മഗ്ഗഹേതുകാ, ന മഗ്ഗാധിപതിനോ. ചത്താരോ ഹി അധിപതയോ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഗരും ന കരോന്തി. കസ്മാ? സയം ജേട്ഠകത്താ. യഥാ ഹി സമജാതികാ സമവയാ സമഥാമാ സമസിപ്പാ ചത്താരോ രാജപുത്താ അത്തനോ അത്തനോ ജേട്ഠകതായ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അപചിതിം ന കരോന്തി, ഏവമിമേപി ചത്താരോ അധിപതയോ പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം ജേട്ഠകധമ്മതായ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഗരും ന കരോന്തീതി ഏകന്തേനേവ ന മഗ്ഗാധിപതിനോ. അതീതാദീസു ഏകാരമ്മണഭാവേപി ന വത്തബ്ബാ. നിബ്ബാനസ്സ പന ബഹിദ്ധാധമ്മത്താ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ നാമ ഹോന്തീതി. ഏവമേതസ്മിം പഞ്ഹാപുച്ഛകേ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാവ ഇദ്ധിപാദാ കഥിതാ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഹി സുത്തന്തഭാജനീയസ്മിംയേവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ ഇദ്ധിപാദാ കഥിതാ, അഭിധമ്മഭാജനീയപഞ്ഹാപുച്ഛകേസു പന ലോകുത്തരായേവാതി. ഏവമയം ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

൪൬൬. ഇദാനി തദനന്തരേ ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗേ **സത്താ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **ബോജ്ഝങ്ഗാ**തി ബോധിയാ ബോധിസ്സ വാ അങ്ഗാതി **ബോജ്ഝങ്ഗാ**. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യാ ഏസാ ധമ്മസാമഗ്ഗീ യായ ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനായ ലീനുദ്ധച്ചപതിട്ഠാനായൂഹനകാമസുഖത്തകിലമഥാനുയോഗഉച്ഛേദസസ്സതാഭിനിവേസാദീനം അനേകേസം ഉപദ്ദവാനം പടിപക്ഖഭൂതായ സതിധമ്മവിചയവീരിയപീതിപസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസങ്ഖാതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ അരിയസാവകോ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ ബോധീതി വുച്ചതി, ബുജ്ഝതി കിലേസസന്താനനിദ്ദായ ഉട്ഠഹതി, ചത്താരി വാ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി, നിബ്ബാനമേവ വാ സച്ഛികരോതി, തസ്സാ ധമ്മസാമഗ്ഗീസങ്ഖാതായ ബോധിയാ അങ്ഗാതിപി **ബോജ്ഝങ്ഗാ,** ഝാനങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാദീനി വിയ. യോ പനേസ യഥാവുത്തപ്പകാരായ ഏതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ അരിയസാവകോ ബോധീതി വുച്ചതി, തസ്സ ബോധിസ്സ അങ്ഗാതിപി **ബോജ്ഝങ്ഗാ,** സേനങ്ഗരഥങ്ഗാദയോ വിയ. തേനാഹു അട്ഠകഥാചരിയാ - ''ബുജ്ഝനകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അങ്ഗാതി വാ ബോജ്ഝങ്ഗാ''തി.

അപിച ''ബോജ്ഝങ്ഗാതി കേനട്ഠേന ബോജ്ഝങ്ഗാ? ബോധായ സംവത്തന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, ബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, അനുബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, പടിബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, സമ്ബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ''തി ഇമിനാ പടിസമ്ഭിദാനയേനാപി ബോജ്ഝങ്ഗത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതിആദീസു പസത്ഥോ സുന്ദരോ ച ബോജ്ഝങ്ഗോ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, സതിയേവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. തത്ഥ ഉപട്ഠാനലക്ഖണോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, പവിചയലക്ഖണോ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, പഗ്ഗഹലക്ഖണോ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, ഫരണലക്ഖണോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, ഉപസമലക്ഖണോ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, അവിക്ഖേപലക്ഖണോ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, പടിസങ്ഖാനലക്ഖണോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. തേസു ''സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪) വചനതോ സബ്ബേസം ബോജ്ഝങ്ഗാനം ഉപകാരകത്താ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പഠമം വുത്തോ. തതോ പരം ''സോ തഥാ സതോ വിഹരന്തോ തം ധമ്മം പഞ്ഞായ പവിചിനതീ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൦) നയേന ഏവം അനുക്കമേനേവ നിക്ഖേപപയോജനം പാളിയം ആഗതമേവ.

കസ്മാ പനേതേ സത്തേവ വുത്താ, അനൂനാ അനധികാതി? ലീനുദ്ധച്ചപടിപക്ഖതോ സബ്ബത്ഥികതോ ച. ഏത്ഥ ഹി തയോ ബോജ്ഝങ്ഗാ ലീനസ്സ പടിപക്ഖാ, യഥാഹ - ''യസ്മിഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ലീനം ചിത്തം ഹോതി, കാലോ തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). തയോ ഉദ്ധച്ചസ്സ പടിപക്ഖാ, യഥാഹ - ''യസ്മിഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ഉദ്ധതം ചിത്തം ഹോതി, കാലോ തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). ഏകോ പനേത്ഥ ലോണധൂപനം വിയ സബ്ബബ്യഞ്ജനേസു, സബ്ബകമ്മികഅമച്ചോ വിയ ച സബ്ബേസു രാജകിച്ചേസു, സബ്ബബോജ്ഝങ്ഗേസു ഇച്ഛിതബ്ബതോ

സബ്ബത്ഥികോ, യഥാഹ - ''സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ''തി. ''സബ്ബത്ഥക''ന്തിപി പാളി. ദ്വിന്നമ്പി സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. ഏവം ലീനുദ്ധച്ചപടിപക്ഖതോ സബ്ബത്ഥികതോ ച സത്തേവ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

៛៣៧. ഇദാനി നേസം ഏകസ്മിംയേവാരമ്മണേ അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചവസേന നാനാകരണം ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖു. **സതിമാ ഹോതീ**തി പഞ്ഞായ പഞ്ഞവാ, യസേന യസവാ, ധനേന ധനവാ വിയ സതിയാ സതിമാ ഹോതി, സതിസമ്പന്നോതി അത്ഥോ. **പരമേനാ**തി ഉത്തമേന; തഞ്ഹി പരമത്ഥസച്ചസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ചേവ മഗ്ഗസ്സ ച അനുലോമതോ പരമം നാമ ഹോതി ഉത്തമം സേട്ഠം. **സതിനേപക്കേനാ**തി നേപക്കം വുച്ചതി പഞ്ഞാ; സതിയാ ചേവ നേപക്കേന ചാതി അത്ഥോ.

കസ്മാ പന ഇമസ്മിം സതിഭാജനീയേ പഞ്ഞാ സങ്ഗഹിതാതി? സതിയാ ബലവഭാവദീപനത്ഥം. സതി ഹി പഞ്ഞായ സദ്ധിമ്പി ഉപ്പജ്ജതി വിനാപി, പഞ്ഞായ സദ്ധിം ഉപ്പജ്ജമാനാ ബലവതീ ഹോതി, വിനാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ദുബ്ബലാ. തേനസ്സാ ബലവഭാവദീപനത്ഥം പഞ്ഞാ സങ്ഗഹിതാ. യഥാ ഹി ദ്വീസു ദിസാസു ദ്വേ രാജമഹാമത്താ തിട്ഠേയ്യും; തേസു ഏകോ രാജപുത്തം ഗഹേത്വാ തിട്ഠേയ്യ, ഏകോ അത്തനോ ധമ്മതായ ഏകകോവ തേസു രാജപുത്തം ഗഹേത്വാ ഠിതോ അത്തനോപി തേജേന രാജപുത്തസ്സപി തേജേന തേജവാ ഹോതി; അത്തനോ ധമ്മതായ ഠിതോ ന തേന സമതേജോ ഹോതി; ഏവമേവ രാജപുത്തം ഗഹേത്വാ ഠിതമഹാമത്തോ വിയ പഞ്ഞായ സദ്ധിം ഉപ്പന്നാ സതി, അത്തനോ ധമ്മതായ ഠിതോ വിയ വിനാ പഞ്ഞായ ഉപ്പന്നാ. തത്ഥ യഥാ രാജപുത്തം ഗഹേത്വാ ഠിതോ അത്തനോപി തേജേന രാജപുത്തസ്സപി തേജേന തേജവാ ഹോതി, ഏവം പഞ്ഞായ സദ്ധിം ഉപ്പന്നാ സതി ബലവതീ ഹോതി; യഥാ അത്തനോ ധമ്മതായ ഠിതോ ന തേന സമതേജോ ഹോതി, ഏവം വിനാ പഞ്ഞായ ഉപ്പന്നാ ദുബ്ബലാ ഹോതീതി ബലവഭാവദീപനത്ഥം പഞ്ഞാ ഗഹിതാതി.

ചിരകതമ്പീതി അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ കായേന ചിരകതം വത്തം വാ കസിണമണ്ഡലം വാ കസിണപരികമ്മം വാ. **ചിരഭാസിതമ്പീ**തി അത്തനാ വാ പരേന വാ വാചായ ചിരഭാസിതം ബഹുകമ്പി, വത്തസീസേ ഠത്വാ ധമ്മകഥം വാ കമ്മട്ഠാനവിനിച്ഛയം വാ, വിമുത്തായതനസീസേ വാ ഠത്വാ ധമ്മകഥമേവ. **സരിതാ ഹോതീ**തി തം കായവിഞ്ഞത്തിം വചീവിഞ്ഞത്തിഞ്ച സമുട്ഠാപേത്വാ പവത്തം അരൂപധമ്മകോട്ഠാസം 'ഏവം ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഏവം നിരുദ്ധോ'തി സരിതാ ഹോതി. **അനുസ്സരിതാ**തി പുനപ്പുനം സരിതാ. **അയം വുച്ചതി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**തി അയം ഏവം ഉപ്പന്നാ സേസബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപികാ വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ സതി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ കഥീയതി.

സോ തഥാ സതോ വിഹരന്തോതി സോ ഭിക്ഖു തേനാകാരേന ഉപ്പന്നായ സതിയാ സതോ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ. **തം ധമ്മ**ന്തി തം ചിരകതം ചിരഭാസിതം ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പകാരം ധമ്മം. **പഞ്ഞായ പവിചിനതീ**തി പഞ്ഞായ 'അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ'തി പവിചിനതി. **പവിചരതീ**തി 'അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ'തി തത്ഥ പഞ്ഞം ചരാപേന്തോ പവിചരതി. **പരിവീമംസം ആപജ്ജതീ**തി ഓലോകനം ഗവേസനം ആപജ്ജതി. **അയം വുച്ചതീ**തി ഇദം വുത്തപ്പകാരം ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപകം വിപസ്സനാഞാണം ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ വുച്ചതി.

തസ്സ തം ധമ്മന്തി തസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പകാരം ധമ്മം. **ആരദ്ധം ഹോതീ**തി പരിപുണ്ണം ഹോതി പഗ്ഗഹിതം. **അസല്ലീന**ന്തി ആരദ്ധത്തായേവ

അസല്ലീനം. **അയം വുച്ചതീ**തി ഇദം ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപകം വിപസ്സനാസമ്പയുത്തം വീരിയം വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ വുച്ചതി.

നിരാമിസാതി കാമാമിസലോകാമിസവട്ടാമിസാനം അഭാവേന നിരാമിസാ പരിസുദ്ധാ. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപികാ വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ പീതി പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ വുച്ചതി.

പീതിമനസ്സാതി പീതിസമ്പയുത്തചിത്തസ്സ. **കായോപി പസ്സമ്ഭതീ**തി ഖന്ധത്തയസങ്ഖാതോ നാമകായോ കിലേസദരഥപടിപ്പസ്സദ്ധിയാ പസ്സമ്ഭതി. **ചിത്തമ്പീ**തി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോപി തഥേവ പസ്സമ്ഭതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപികാ വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ പസ്സദ്ധി പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ വുച്ചതി.

പസ്സദ്ധകായസ്സ സുഖിനോതി പസ്സദ്ധകായതായ ഉപ്പന്നസുഖേന സുഖിതസ്സ. **സമാധിയതീ**തി സമ്മാ ആധിയതി, നിച്ചലം ഹുത്വാ ആരമ്മണേ ഠപീയതി, അപ്പനാപ്പത്തം വിയ ഹോതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപികാ വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ ചിത്തേകഗ്ഗതാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ വുച്ചതി.

തഥാ സമാഹിതന്തി തേന അപ്പനാപ്പത്തേന വിയ സമാധിനാ സമാഹിതം. **സാധുകം അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതീ**തി സുട്ഠു അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതി; തേസം ധമ്മാനം പഹാനവഡ്ഢനേ അബ്യാവടോ ഹുത്വാ അജ്ഝുപേക്ഖതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം ഛന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനം അനോസക്കനഅനതിവത്തനഭാവസാധകോ മജ്ഝത്താകാരോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ വുച്ചതി.

എത്താവതാ കിം കഥിതം നാമ ഹോതി? അപുബ്ബം അചരിമം ഏകചിത്തക്ഖണേ നാനാരസലക്ഖണാ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ ബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാ ഹോന്തീതി.

പഠമോ നയോ.

ർന്നവ്വ-ർന്നൻ. ഇദാനി യേന പരിയായേന സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ചുദ്ദസ ഹോന്തി, തസ്സ പകാസനത്ഥം ദുതിയനയം ദസ്സേന്തോ പുന **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ**തിആദിമാഹ. തത്രായം അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **അജ്ഝത്തം ധമ്മേസു സതീ**തി അജ്ഝത്തികസങ്ഖാരേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ സതി. **ബഹിദ്ധാ ധമ്മേസു സതീ**തി ബഹിദ്ധാസങ്ഖാരേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ സതി. **യദപീ**തി യാപി. **തദപീ**തി സാപി. **അഭിഞ്ഞായാ**തി അഭിഞ്ഞേയ്യധമ്മേ അഭിജാനനത്ഥായ. **സമ്ബോധായാ**തി സമ്ബോധി വുച്ചതി മഗ്ഗോ, മഗ്ഗത്ഥായാതി അത്ഥോ. **നിബ്ബാനായാ**തി വാനം വുച്ചതി തണ്ഹാ; സാ തത്ഥ നത്ഥീതി നിബ്ബാനം, തദത്ഥായ, അസങ്ഖതായ അമതധാതുയാ സച്ഛികിരിയത്ഥായ സംവത്തതീതി അത്ഥോ. **ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേപി** ഏസേവ നയോ.

കായികം വീരിയന്തി ചങ്കമം അധിട്ഠഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം. **ചേതസികം വീരിയ**ന്തി "ന താവാഹം ഇമം പല്ലങ്കം ഭിന്ദിസ്സാമി യാവ മേ ന അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചിസ്സതീ"തി ഏവം കായപയോഗം വിനാ ഉപ്പന്നവീരിയം. **കായപസ്സദ്ധീ**തി തിണ്ണം ഖന്ധാനം ദരഥപസ്സദ്ധി. **ചിത്തപസ്സദ്ധീ**തി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ ദരഥപസ്സദ്ധി. ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസദിസോവ വിനിച്ഛയോ. ഇമസ്മിം നയേ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ.

പോരാണകത്ഥേരാ പന 'ഏത്തകേന പാകടം ന ഹോതീ'തി വിഭജിത്വാ ദസ്സേസും. ഏതേസു ഹി അജ്ഝത്തധമ്മേസു സതി പവിചയോ ഉപേക്ഖാതി ഇമേ തയോ അത്തനോ ഖന്ധാരമ്മണത്താ ലോകിയാവ ഹോന്തി. തഥാ മഗ്ഗം അപ്പത്തം കായികവീരിയം. അവിതക്കഅവിചാരാ പന പീതിസമാധിയോ ലോകുത്തരാ ഹോന്തി. സേസാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാതി.

തത്ഥ അജ്ഝത്തം താവ ധമ്മേസു സതിപവിചയഉപേക്ഖാ അജ്ഝത്താരമ്മണാ, ലോകുത്തരാ പന ബഹിദ്ധാരമ്മണാതി തേസം ലോകുത്തരഭാവോ മാ യുജ്ജിത്ഥ. ചങ്കമപ്പയോഗേന നിബ്ബത്തവീരിയമ്പി ലോകിയന്തി വദന്തോ ന കിലമതി. അവിതക്കഅവിചാരാ പന പീതിസമാധിയോ കദാ ലോകുത്തരാ ഹോന്തീതി? കാമാവചരേ താവ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ലബ്ഭതി, അവിതക്കഅവിചാരാ പീതി ന ലബ്ഭതി. രൂപാവചരേ അവിതക്കഅവിചാരാ പീതി ലബ്ഭതി, പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പന ന ലബ്ഭതി. അരൂപാവചരേ സബ്ബേന സബ്ബം ന ലബ്ഭതി. ഏത്ഥ പന അലബ്ഭമാനകം ഉപാദായ ലബ്ഭമാനകാപി പടിക്ഖിത്താ. ഏവമയം അവിതക്കഅവിചാരോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ കാമാവചരതോപി നിക്ഖന്തോ രൂപാവചരതോപി അരൂപാവചരതോപീതി നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരോ യേവാതി കഥിതോ.

തഥാ കാമാവചരേ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ലബ്ഭതി, അവിതക്കഅവിചാരോ പന സമാധി ന ലബ്ഭതി. രൂപാവചരഅരൂപാവചരേസു അവിതക്കഅവിചാരോ സമാധി ലബ്ഭതി, സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പന ന ലബ്ഭതി. ഏത്ഥ പന അലബ്ഭമാനകം ഉപാദായ ലബ്ഭമാനകോപി പടിക്ഖിത്തോ. ഏവമയം അവിതക്കഅവിചാരോ സമാധി കാമാവചരതോപി നിക്ഖന്തോ രൂപാവചരതോപി അരൂപാവചരതോപീതി നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരോ യേവാതി കഥിതോ.

അപിച ലോകിയം ഗഹേത്വാ ലോകുത്തരോ കാതബ്ബോ; ലോകുത്തരം ഗഹേത്വാ ലോകിയോ കാതബ്ബോ. അജ്ഝത്തധമ്മേസു ഹി സതിപവിചയഉപേക്ഖാനം ലോകുത്തരഭാവനാകാലോപി അത്ഥി. തത്രിദം സുത്തം - "അജ്ഝത്തവിമോക്ഖം ഖ്വാഹം, ആവുസോ, സബ്ബുപാദാനക്ഖയം വദാമി; ഏവമസ്സിമേ ആസവാ നാനുസേന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൩൨ ഥോകം വിസദിസം) ഇമിനാ സുത്തേന ലോകുത്തരാ ഹോന്തി. യദാ പന ചങ്കമപയോഗേന നിബ്ബത്തേ കായികവീരിയേ അനുപസന്തേയേവ വിപസ്സനാ മഗ്ഗേന ഘടീയതി, തദാ തം ലോകുത്തരം ഹോതി. യേ പന ഥേരാ "കസിണജ്ഝാനേ, ആനാപാനജ്ഝാനേ, ബ്രഹ്മവിഹാരജ്ഝാനേ ച ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉദ്ധരന്തോ ന വാരേതബ്ബോ"തി വദന്തി, തേസം വാദേ അവിതക്കഅവിചാരാ പീതിസമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാ ലോകിയാ ഹോന്തീതി.

ദുതിയോ നയോ.

൪൭൦-൪൭൧. ഇദാനി ബോജ്ഝങ്ഗാനം ഭാവനാവസേന പവത്തം തതിയനയം ദസ്സേന്തോ പുന **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥാപി അയം അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **ഭാവേതീ**തി വഡ്ഢേതി; അത്തനോ സന്താനേ പുനപ്പുനം ജനേതി അഭിനിബ്ബത്തേതി. **വിവേകനിസ്സിത**ന്തി വിവേകേ നിസ്സിതം. **വിവേകോ**തി വിവിത്തതാ. സോ ചായം തദങ്ഗവിവേകോ, വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിവേകോതി പഞ്ചവിധോ. തത്ഥ തദങ്ഗവിവേകോ നാമ വിപസ്സനാ. വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ നാമ അട്ഠ സമാപത്തിയോ. സമുച്ഛേദവിവേകോ നാമ മഗ്ഗോ. പടിപ്പസ്സദ്ധിവിവേകോ നാമ ഫലം. നിസ്സരണവിവേകോ നാമ സബ്ബനിമിത്തനിസ്സടം നിബ്ബാനം. ഏവമേതസ്മിം പഞ്ചവിധേ വിവേകേ നിസ്സിതം വിവേകനിസ്സിതന്തി തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതം

സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതം നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതഞ്ച സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതീതി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തഥാ ഹി അയം സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാനുയോഗമനുയുത്തോ യോഗീ വിപസ്സനാക്ഖണേ കിച്ചതോ തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതം, അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം, മഗ്ഗകാലേ പന കിച്ചതോ സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതം, ആരമ്മണതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം, സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതി. പഞ്ചവിവേകനിസ്സിതമ്പീതി ഏകേ. തേ ഹി ന കേവലം ബലവവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലക്ഖണേസു ഏവ ബോജ്ഝങ്ഗം ഉദ്ധരന്തി, വിപസ്സനാപാദകകസിണജ്ഝാനആനാപാനാസുഭബ്രഹ്മവിഹാരജ്ഝാനേസുപി ഉദ്ധരന്തി, ന ച പടിസിദ്ധാ അട്ഠകഥാചരിയേഹി . തസ്മാ തേസം മതേന ഏതേസം ഝാനാനം പവത്തിക്ഖണേ കിച്ചതോ ഏവ വിക്ഖമ്ഭനവിവേകനിസ്സിതം. യഥാ ച വിപസ്സനാക്ഖണേ ''അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിത''ന്തി വുത്തം, ഏവം ''പടിപ്പസ്സദ്ധിവിവേകനിസ്സിതമ്പി ഭാവേതീ''തി വത്തും വട്ടതി. ഏസ നയോ വിരാഗനിസ്സിതാദീസു. വിവേകത്ഥാ ഏവ ഹി വിരാഗാദയോ.

കേവലഞ്ചേത്ഥ വോസ്സഗ്ഗോ ദുവിധോ - പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ ച പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ ചാതി. തത്ഥ **'പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ'**തി വിപസ്സനാക്ഖണേ ച തദങ്ഗവസേന മഗ്ഗക്ഖണേ ച സമുച്ഛേദവസേന കിലേസപ്പഹാനം. **'പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ'**തി വിപസ്സനാക്ഖണേ തന്നിന്നഭാവേന, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ആരമ്മണകരണേന നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനം. തദുഭയമ്പി ഇമസ്മിം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകേ അത്ഥവണ്ണനാനയേ വട്ടതി. തഥാ ഹി അയം സതി സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ യഥാവുത്തേന പകാരേന കിലേസേ പരിച്ചജതി, നിബ്ബാനഞ്ച പക്ഖന്ദതി.

വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിന്തി ഇമിനാ പന സകലേന വചനേന വോസ്സഗ്ഗത്ഥം പരിണമന്തം പരിണതഞ്ച, പരിപച്ചന്തം പരിപക്കഞ്ചാതി ഇദം വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനമനുയുത്തോ ഭിക്ഖു യഥാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ കിലേസപരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗത്ഥം നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗത്ഥഞ്ച പരിപച്ചതി, യഥാ ച പരിപക്കോ ഹോതി, തഥാ നം ഭാവേതീതി. ഏസ നയോ സേസബോജ്ഝങ്ഗേസുപി. ഇമസ്മിമ്പി നയേ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ ബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാതി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൪൭൨. അഭിധമ്മഭാജനീയേ സത്തപി ബോജ്ഝങ്ഗേ ഏകതോ പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനസ്സ ച പാടിയേക്കം പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനസ്സ ച വസേന ദ്വേ നയാ. തേസം അത്ഥവണ്ണനാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗനിദ്ദേസേ പന ഉപേക്ഖനവസേന **ഉപേക്ഖാ**. ഉപേക്ഖനാകാരോ **ഉപേക്ഖനാ**. ഉപേക്ഖിതബ്ബയുത്തേ സമപ്പവത്തേ ധമ്മേ ഇക്ഖതി, ന ചോദേതീതി **ഉപേക്ഖാ**. പുഗ്ഗലം ഉപേക്ഖാപേതീതി ഉപേക്ഖനാ . ബോജ്ഝങ്ഗഭാവപ്പത്തിയാ ലോകിയഉപേക്ഖനായ അധികാ ഉപേക്ഖനാ **അജ്ഝുപേക്ഖനാ**. അബ്യാപാരാപജ്ജനേന മജ്ഝത്തഭാവോ മജ്ഝത്തതാ. സാ പന ചിത്തസ്സ, ന സത്തസ്സാതി ദീപേതും **മജ്ഝത്തതാ ചിത്തസ്സാ**തി വുത്തന്തി. അയമേത്ഥ അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ.

നയാ പനേത്ഥ ഗണേതബ്ബാ - സത്തന്നമ്പി ഹി ബോജ്ഝങ്ഗാനം ഏകതോ പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനേ ഏകേകമഗ്ഗേ നയസഹസ്സം നയസഹസ്സന്തി ചത്താരി നയസഹസ്സാനി വിഭത്താനി. പാടിയേക്കം പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനേ ഏകേകബോജ്ഝങ്ഗവസേന ചത്താരി ചത്താരീതി സത്ത ചതുക്കാ അട്ഠവീസതി. താനി പുരിമേഹി ചതൂഹി സദ്ധിം ദ്വത്തിംസാതി സബ്ബാനിപി അഭിധമ്മഭാജനീയേ ദ്വത്തിംസ നയസഹസ്സാനി വിഭത്താനി കുസലാനേവ. യസ്മാ പന ഫലക്ഖണേപി ബോജ്ഝങ്ഗാ ലബ്ഭന്തി, കുസലഹേതുകാനി ച സാമഞ്ഞഫലാനി, തസ്മാ തേസുപി ബോജ്ഝങ്ഗദസ്സനത്ഥം കുസലനിദ്ദേസപുബ്ബങ്ഗമായ ഏവ തന്തിയാ വിപാകനയോ ആരദ്ധോ. സോപി ഏകതോ പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനസ്സ ച, പാടിയേക്കം പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനസ്സ ച വസേന ദുവിധോ ഹോതി. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. വിപാകേ പന കുസലതോ തിഗുണാ നയാ കാതബ്ബാതി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൪൭൮. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ ബോജ്ഝങ്ഗാനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന സബ്ബേപേതേ അപ്പമാണം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ പവത്തിതോ അപ്പമാണാരമ്മണാ ഏവ, ന മഗ്ഗാരമ്മണാ. സഹജാതഹേതുവസേന പനേത്ഥ കുസലാ മഗ്ഗഹേതുകാ, വീരിയം വാ വീമംസം വാ ജേട്ഠകം കത്വാ മഗ്ഗഭാവനാകാലേ മഗ്ഗാധിപതിനോ, ഛന്ദചിത്തജേട്ഠികായ മഗ്ഗഭാവനായ ന വത്തബ്ബാ മഗ്ഗാധിപതിനോതി, ഫലകാലേപി ന വത്തബ്ബാ ഏവ.

അതീതാദീസു ഏകാരമ്മണഭാവേനപി ന വത്തബ്ബാ, നിബ്ബാനസ്സ പന ബഹിദ്ധാധമ്മത്താ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ നാമ ഹോന്തീതി. ഏവമേതസ്മിം പഞ്ഹാപുച്ഛകേപി നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാവ ബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാ . സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഹി സുത്തന്തഭാജനീയസ്സേവ പഠമനയസ്മിം ലോകിയാ, ദുതിയതതിയേസു ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ ബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാ. അഭിധമ്മഭാജനീയസ്സ പന ചതൂസുപി നയേസു ഇമസ്മിഞ്ച പഞ്ഹാപുച്ഛകേ ലോകുത്തരായേവാതി ഏവമയം ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൮. മഗ്ഗങ്ഗവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

൪൮൭. ഇദാനി തദനന്തരേ മഗ്ഗവിഭങ്ഗേ **അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ**തിആദി സബ്ബം സച്ചവിഭങ്ഗേ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീപടിപദാനിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഭാവനാവസേന പാടിയേക്കം ദസ്സിതേ ദുതിയനയേപി **സമ്മാദിട്ഠിം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിത**ന്തിആദി സബ്ബം ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവമിദം ദ്വിന്നമ്പി നയാനം വസേന സുത്തന്തഭാജനീയം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകമേവ കഥിതം.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൪൯൩. അഭിധമ്മഭാജനീയേ 'അരിയോ'തി അവത്വാ **അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ**തി വുത്തം. ഏവം അവുത്തേപി അയം അരിയോ ഏവ. യഥാ ഹി മുദ്ധാഭിസിത്തസ്സ രഞ്ഞോ മുദ്ധാഭിസിത്തായ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം ജാതോ പുത്തോ രാജപുത്തോതി അവുത്തേപി രാജപുത്തോയേവ ഹോതി, ഏവമയമ്പി അരിയോതി അവുത്തേപി അരിയോ ഏവാതി വേദിതബ്ബോ. സേസമിധാപി സച്ചവിഭങ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪൯൬. പഞ്ചങ്ഗികവാരേപി അട്ഠങ്ഗികോതി അവുത്തേപി അട്ഠങ്ഗികോ ഏവ വേദിതബ്ബോ. ലോകുത്തരമഗ്ഗോ ഹി പഞ്ചങ്ഗികോ നാമ നത്ഥി. അയമേത്ഥ ആചരിയാനം സമാനത്ഥകഥാ. വിതണ്ഡവാദീ പനാഹ - ''ലോകുത്തരമഗ്ഗോ അട്ഠങ്ഗികോ നാമ നത്ഥി, പഞ്ചങ്ഗികോയേവ ഹോതീ''തി. സോ ''സുത്തം ആഹരാഹീ''തി വുത്തോ അദ്ധാ അഞ്ഞം അപസ്സന്തോ ഇമം മഹാസളായതനതോ സുത്തപ്പദേസം ആഹരിസ്സതി ''യാ തഥാഭൂതസ്സ ദിട്ഠി, സാസ്സ ഹോതി സമ്മാദിട്ഠി. യോ തഥാഭൂതസ്സ സങ്കപ്പോ, വായാമോ, സതി, യോ തഥാഭൂതസ്സ സമാധി, സ്വാസ്സ ഹോതി സമ്മാസമാധി. പുബ്ബേവ ഖോ പനസ്സ കായകമ്മം വചീകമ്മം ആജീവോ സുപരിസുദ്ധോ ഹോതീ''തി.

തതോ ''ഏതസ്സ അനന്തരം സുത്തപദം ആഹരാ''തി വത്തബ്ബോ. സചേ ആഹരതി ഇച്ചേതം കുസലം, നോ ചേ ആഹരതി സയം ആഹരിത്വാ ''ഏവമസ്സായം അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതീ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൪൩൧) ''ഇമിനാ തേ സത്ഥുസാസനേന വാദോ ഭിന്നോ; ലോകുത്തരമഗ്ഗോ പഞ്ചങ്ഗികോ നാമ നത്ഥി, അട്ഠങ്ഗികോവ ഹോതീ''തി വത്തബ്ബോ.

ഇമാനി പന തീണി അങ്ഗാനി പുബ്ബേ പരിസുദ്ധാനി വത്തന്തി, ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ പരിസുദ്ധതരാനി ഹോന്തി. അഥ 'പഞ്ചങ്ഗികോ മഗ്ഗോ'തി ഇദം കിമത്ഥം ഗഹിതന്തി? അതിരേകകിച്ചദസ്സനത്ഥം. യസ്മിഞ്ഹി സമയേ മിച്ഛാവാചം പജഹതി, സമ്മാവാചം പൂരേതി, തസ്മിം സമയേ സമ്മാകമ്മന്തസമ്മാആജീവാ നത്ഥി. ഇമാനി പഞ്ചകാരാപകങ്ഗാനേവ മിച്ഛാവാചം പജഹന്തി; സമ്മാവാചാ പന സയം വിരതിവസേന പൂരേതി. യസ്മിം സമയേ മിച്ഛാകമ്മന്തം പജഹതി, സമ്മാകമ്മന്തം പൂരേതി, തസ്മിം സമയേ സമ്മാവാചാസമ്മാആജീവാ നത്ഥി. ഇമാനി പഞ്ച കാരാപകങ്ഗാനേവ

മിച്ഛാകമ്മന്തം പജഹന്തി; സമ്മാകമ്മന്തോ പന സയം വിരതിവസേന പൂരേതി. യസ്മിം സമയേ മിച്ഛാആജീവം പജഹതി, സമ്മാആജീവം പൂരേതി, തസ്മിം സമയേ സമ്മാവാചാസമ്മാകമ്മന്താ നത്ഥി. ഇമാനി പഞ്ച കാരാപകങ്ഗാനേവ മിച്ഛാആജീവം പജഹന്തി; സമ്മാആജീവോ പന സയം വിരതിവസേന പൂരേതി. ഇമം ഏതേസം പഞ്ചന്നം കാരാപകങ്ഗാനം കിച്ചാതിരേകതം ദസ്സേതും പഞ്ചങ്ഗികോ മഗ്ഗോതി ഗഹിതം. ലോകുത്തരമഗ്ഗോ പന അട്ഠങ്ഗികോവ ഹോതി, പഞ്ചങ്ഗികോ നാമ നത്ഥി.

''യദി സമ്മാവാചാദീഹി സദ്ധിം അട്ഠങ്ഗികോതി വദഥ, ചതസ്സോ സമ്മാവാചാചേതനാ, തിസ്സോ സമ്മാകമ്മന്തചേതനാ, സത്ത സമ്മാആജീവചേതനാതി ഇമമ്ഹാ ചേതനാബഹുത്താ കഥം മുച്ചിസ്സഥ? തസ്മാ പഞ്ചങ്ഗികോവ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ''തി. ''ചേതനാബഹുത്താ ച പമുച്ചിസ്സാമ; അട്ഠങ്ഗികോവ ലോകുത്തരമഗ്ഗോതി ച വക്ഖാമ''. ''ത്വം താവ മഹാചത്താരീസകഭാണകോ ഹോസി, ന ഹോസീ''തി പുച്ഛിതബ്ബോ. സചേ ''ന ഹോമീ''തി വദതി, ''ത്വം അഭാണകത്താ ന ജാനാസീ''തി വത്തബ്ബോ. സചേ ''ഭാണകോസ്മീ''തി വദതി, ''സുത്തം ആഹരാ''തി വത്തബ്ബോ. സചേ സുത്തം ആഹരതി ഇച്ചേതം കുസലം, നോ ചേ ആഹരതി സയം ഉപരിപണ്ണാസതോ ആഹരിതബ്ബം -

''കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാവാചാ? സമ്മാവാചംപഹം, ഭിക്ഖവേ, ദ്വായം വദാമി - അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാവാചാ സാസവാ പുഞ്ഞഭാഗിയാ ഉപധിവേപക്കാ; അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാവാചാ അരിയാ അനാസവാ ലോകുത്തരാ മഗ്ഗങ്ഗാ.

''കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാവാചാ സാസവാ പുഞ്ഞഭാഗിയാ ഉപധിവേപക്കാ? മുസാവാദാ വേരമണീ, പിസുണായ വാചായ വേരമണീ, ഫരുസായ വാചായ വേരമണീ, സമ്ഫപ്പലാപാ വേരമണീ - അയം, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാവാചാ സാസവാ പുഞ്ഞഭാഗിയാ ഉപധിവേപക്കാ.

''കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാവാചാ അരിയാ അനാസവാ ലോകുത്തരാ മഗ്ഗങ്ഗാ? യാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയചിത്തസ്സ അനാസവചിത്തസ്സ അരിയമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ അരിയമഗ്ഗം ഭാവയതോ ചതൂഹി വചീദുച്ചരിതേഹി ആരതി വിരതി പടിവിരതി വേരമണീ - അയം, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാവാചാ അരിയാ അനാസവാ ലോകുത്തരാ മഗ്ഗങ്ഗാ...പേ॰....

''കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാകമ്മന്തോ? സമ്മാകമ്മന്തംപഹം, ഭിക്ഖവേ, ദ്വയം വദാമി...പേ॰... ഉപധിവേപക്കോ.

''കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാകമ്മന്തോ അരിയോ അനാസവോ ലോകുത്തരോ...പേ॰....

''കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാആജീവോ? സമ്മാആജീവംപഹം, ഭിക്ഖവേ, ദ്വായം വദാമി...പേ॰... ഉപധിവേപക്കോ.

“കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാആജീവോ അരിയോ അനാസവോ ലോകുത്തരോ മഗ്ഗങ്ഗോ? യാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയചിത്തസ്സ അനാസവചിത്തസ്സ അരിയമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ അരിയമഗ്ഗം ഭാവയതോ മിച്ഛാആജീവാ ആരതി വിരതി പടിവിരതി വേരമണീ - അയം, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാആജീവോ അരിയോ അനാസവോ ലോകുത്തരോ മഗ്ഗങ്ഗോ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൬ ആദയോ).

ഏവമേത്ഥ ചതൂഹി വചീദുച്ചരിതേഹി, തീഹി കായദുച്ചരിതേഹി, മിച്ഛാജീവതോ ചാതി ഏകേകാവ വിരതി അരിയാ അനാസവാ ലോകുത്തരാ മഗ്ഗങ്ഗാതി വുത്താ. “കുതോ ഏത്ഥ ചേതനാബഹുത്തം? കുതോ പഞ്ചങ്ഗികോ മഗ്ഗോ? ഇദം തേ സുത്തം അകാമകസ്സ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ അട്ഠങ്ഗികോതി ദീപേതി”. സചേ ഏത്തകേന സല്ലക്ഖേതി ഇച്ചേതം കുസലം, നോ ചേ സല്ലക്ഖേതി അഞ്ഞാനിപി കാരണാനി ആഹരിത്വാ സഞ്ഞാപേതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

“യസ്മിം ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ന ഉപലബ്ഭതി, സമണോപി തത്ഥ ന ഉപലബ്ഭതി...പേ॰... ഇമസ്മിം ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഉപലബ്ഭതി; ഇധേവ , സുഭദ്ദ, സമണോ...പേ॰... സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഹി അഞ്ഞേഹീതി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪).

അഞ്ഞേസുപി അനേകേസു സുത്തസതേസു അട്ഠങ്ഗികോവ മഗ്ഗോ ആഗതോ. കഥാവത്ഥുപ്പകരണേപി വുത്തം -

“മഗ്ഗാനം അട്ഠങ്ഗികോ സേട്ഠോ, സച്ചാനം ചതുരോ പദാ;
വിരാഗോ സേട്ഠോ ധമ്മാനം, ദ്വിപദാനഞ്ച ചക്ഖുമാ”തി (കഥാ॰ ൮൭൨)
-

“അത്ഥേവ സുത്തന്തോതി”? “ആമന്താ”“തേന ഹി അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ”തി. സചേ പന ഏത്തകേനാപി സഞ്ഞത്തിം ന ഗച്ഛതി, “ഗച്ഛ, വിഹാരം പവിസിത്വാ യാഗും പിവാഹീ”തി ഉയ്യോജേതബ്ബോ. ഉത്തരിമ്പന കാരണം വക്ഖതീതി അട്ഠാനമേതം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

നയാ പനേത്ഥ ഗണേതബ്ബാ. അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗസ്മിഞ്ഹി ഏകതോ പുച്ഛിത്വാ ഏകതോ വിസ്സജ്ജനേ ചതൂസു മഗ്ഗേസു ചത്താരി നയസഹസ്സാനി വിഭത്താനി. പഞ്ചങ്ഗികമഗ്ഗേ ഏകതോ പുച്ഛിത്വാ ഏകതോ വിസ്സജ്ജനേ ചത്താരി; പാടിയേക്കം പുച്ഛിത്വാ പാടിയേക്കം വിസ്സജ്ജനേ ചത്താരി ചത്താരീതി പഞ്ചസു അങ്ഗേസു വീസതി. ഇതി പുരിമാനി അട്ഠ ഇമാനി ച വീസതീതി സബ്ബാനിപി മഗ്ഗവിഭങ്ഗേ അട്ഠവീസതി നയസഹസ്സാനി വിഭത്താനി. താനി ച ഖോ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാനി കുസലാനേവ. വിപാകേ പന കുസലതോ തിഗുണാ നയാ കാതബ്ബാതി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൪൦൪. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ മഗ്ഗങ്ഗാനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന സബ്ബാനിപേതാനി അപ്പമാണം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ പവത്തിതോ അപ്പമാണാരമ്മണാനേവ, ന മഗ്ഗാരമ്മണാനി. നേവ ഹി മഗ്ഗോ ന ഫലം മഗ്ഗം ആരമ്മണം കരോതി. സഹജാതഹേതുവസേന പനേത്ഥ കുസലാനി മഗ്ഗഹേതുകാനി; വീരിയം വാ വീമംസം വാ ജേട്ഠകം കത്വാ മഗ്ഗഭാവനാകാലേ മഗ്ഗാധിപതീനി; ഛന്ദചിത്തജേട്ഠികായ മഗ്ഗഭാവനായ ന വത്തബ്ബാനി മഗ്ഗാധിപതീനീതി; ഫലകാലേപി ന വത്തബ്ബാനേവ.

അതീതാദീസു ഏകാരമ്മണഭാവേനപി ന വത്തബ്ബാനി; നിബ്ബാനസ്സ പന ബഹിദ്ധാധമ്മത്താ ബഹിദ്ധാരമ്മണാനി നാമ ഹോന്തീതി ഏവമേതസ്മിം പഞ്ഹാപുച്ഛകേപി നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാനേവ മഗ്ഗങ്ഗാനി കഥിതാനി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഹി സുത്തന്തഭാജനീയസ്മിംയേവ ലോകിയലോകുത്തരാനി മഗ്ഗങ്ഗാനി കഥിതാനി; അഭിധമ്മഭാജനീയേ പന പഞ്ഹാപുച്ഛകേ ച ലോകുത്തരാനേവാതി ഏവമയം മഗ്ഗവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

മഗ്ഗങ്ഗവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ഝാനവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയം

മാതികാവണ്ണനാ

൫൦൮. ഇദാനി തദനന്തരേ ഝാനവിഭങ്ഗേ യാ താവ അയം സകലസ്സാപി സുത്തന്തഭാജനീയസ്സ പഠമം മാതികാ ഠപിതാ, തത്ഥ **ഇധാ**തി വചനം പുബ്ബഭാഗകരണീയസമ്പദായ സമ്പന്നസ്സ സബ്ബപ്പകാരജ്ഝാനനിബ്ബത്തകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സന്നിസ്സയഭൂതസാസനപരിദീപനം, അഞ്ഞസാസനസ്സ ച തഥാഭാവപടിസേധനം. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ…പേ॰… സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഹി അഞ്ഞേഹീ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൧). **ഭിക്ഖൂ**തി തേസം ഝാനാനം നിബ്ബത്തകപുഗ്ഗലപരിദീപനം. **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തി ഇദമസ്സ പാതിമോക്ഖസംവരേ പതിട്ഠിതഭാവപരിദീപനം. **വിഹരതീ**തി ഇദമസ്സ തദനുരൂപവിഹാരസമങ്ഗീഭാവപരിദീപനം. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തി ഇദമസ്സ ഹേട്ഠാ പാതിമോക്ഖസംവരസ്സ ഉപരി ഝാനാനുയോഗസ്സ ച ഉപകാരധമ്മപരിദീപനം. **അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീ**തി ഇദമസ്സ പാതിമോക്ഖതോ അചവനധമ്മതാപരിദീപനം. **സമാദായാ**തി ഇദമസ്സ സിക്ഖാപദാനം അനവസേസതോ ആദാനപരിദീപനം. **സിക്ഖതീ**തി ഇദമസ്സ സിക്ഖായ സമങ്ഗീഭാവപരിദീപനം. **സിക്ഖാപദേസൂ**തി ഇദമസ്സ സിക്ഖിതബ്ബധമ്മപരിദീപനം.

ഇന്ദ്രിയേസൂതി ഇദമസ്സ ഗുത്തദ്വാരതായ ഭൂമിപരിദീപനം; രക്ഖിതബ്ബോകാസപരിദീപനന്തിപി വദന്തി ഏവ. **ഗുത്തദ്വാരോ**തി ഇദമസ്സ ഛസു ദ്വാരേസു സംവിഹിതാരക്ഖഭാവപരിദീപനം. **ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ**തി ഇദമസ്സ സന്തോസാദിഗുണപരിദീപനം. **പുബ്ബരത്താപരരത്തം ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുത്തോ**തി ഇദമസ്സ കാരണഭാവപരിദീപനം. **സാതച്ചം നേപക്ക**ന്തി ഇദമസ്സ പഞ്ഞാപരിഗ്ഗഹിതേന വീരിയേന സാതച്ചകാരിതാപരിദീപനം . **ബോധിപക്ഖികാനം ധമ്മാനം ഭാവനാനുയോഗമനുയുത്തോ**തി ഇദമസ്സ പടിപത്തിയാ നിബ്ബേധഭാഗിയത്തപരിദീപനം.

സോ അഭിക്കന്തേ…പേ॰… തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി ഇദമസ്സ സബ്ബത്ഥ സതിസമ്പജഞ്ഞസമന്നാഗതത്തപരിദീപനം. **സോ വിവിത്തം സേനാസനം ഭജതീ**തി ഇദമസ്സ അനുരൂപസേനാസനപരിഗ്ഗഹപരിദീപനം. **അരഞ്ഞം…പേ॰… പടിസല്ലാനസാരുപ്പ**ന്തി ഇദമസ്സ സേനാസനപ്പഭേദനിരാദീനവതാനിസംസപരിദീപനം. **സോ അരഞ്ഞഗതോ വാ**തി ഇദമസ്സ വുത്തപ്പകാരേന സേനാസനേന യുത്തഭാവപരിദീപനം. **നിസീദതീ**തി ഇദമസ്സ യോഗാനുരൂപഇരിയാപഥപരിദീപനം. **പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ**തി ഇദമസ്സ യോഗാരമ്ഭപരിദീപനം. **സോ അഭിജ്ഝം ലോകേ പഹായാ**തിആദി പനസ്സ കമ്മട്ഠാനാനുയോഗേന നീവരണപ്പഹാനപരിദീപനം. തസ്സേവ പഹീനനീവരണസ്സ **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തിആദി പടിപാടിയാ ഝാനുപ്പത്തിപരിദീപനം.

അപി ച **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ ഝാനുപ്പാദകോ ഭിക്ഖു. ഇദാനി യസ്മാ ഝാനുപ്പാദകേന ഭിക്ഖുനാ ചത്താരി സീലാനി സോധേതബ്ബാനി, തസ്മാസ്സ **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തി ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരസീലവിസുദ്ധിം ഉപദിസതി. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തിആദിനാ ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലം. **സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ**തി ഇമിനാ തേസം ദ്വിന്നം സീലാനം അനവസേസതോ ആദാനം. **ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ**തി ഇമിനാ ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം. **ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ**തി ഇമിനാ പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലം. **പുബ്ബരത്താപരരത്ത**ന്തിആദിനാ സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ ഝാനഭാവനായ ഉപകാരകേ ധമ്മേ. **സോ അഭിക്കന്തേ**തിആദിനാ തേസം ധമ്മാനം അപരിഹാനായ കമ്മട്ഠാനസ്സ ച അസമ്മോസായ സതിസമ്പജഞ്ഞസമായോഗം. **സോ വിവിത്ത**ന്തിആദിനാ ഭാവനാനുരൂപസേനാസനപരിഗ്ഗഹം. **സോ അരഞ്ഞഗതോ വാ**തിആദിനാ തം സേനാസനം ഉപഗതസ്സ ഝാനാനുരൂപഇരിയാപഥഞ്ചേവ ഝാനഭാവനാരമ്ഭഞ്ച. **സോ അഭിജ്ഝ**ന്തിആദിനാ ഝാനഭാവനാരമ്ഭേന ഝാനപച്ചനീകധമ്മപ്പഹാനം. **സോ ഇമേ പഞ്ച നീവരണേ പഹായാ**തിആദിനാ ഏവം പഹീനജ്ഝാനപച്ചനീകധമ്മസ്സ സബ്ബജ്ഝാനാനം ഉപ്പത്തിക്കമം ഉപദിസതീതി.

മാതികാവണ്ണനാ.

നിദ്ദേസവണ്ണനാ

൫൦൮. ഇദാനി യഥാനിക്ഖിത്തം മാതികം പടിപാടിയാ ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **ഇധാതി ഇമിസ്സാ ദിട്ഠിയാ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **ഇമിസ്സാ ദിട്ഠിയാ**തിആദീഹി ദസഹി പദേഹി സിക്ഖത്തയസങ്ഖാതം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസാസനമേവ കഥിതം. തഞ്ഹി ബുദ്ധേന ഭഗവതാ ദിട്ഠത്താ **ദിട്ഠീ**തി വുച്ചതി. തസ്സേവ ഖമനവസേന **ഖന്തി,** രുച്ചനവസേന **രുചി,** ഗഹണവസേന **ആദായോ,** സഭാവട്ഠേന **ധമ്മോ,** സിക്ഖിതബ്ബട്ഠേന **വിനയോ,** തദുഭയേനാപി **ധമ്മവിനയോ,** പവുത്തവസേന **പാവചനം,** സേട്ഠചരിയട്ഠേന **ബ്രഹ്മചരിയം,** അനുസിട്ഠിദാനവസേന **സത്ഥുസാസന**ന്തി വുച്ചതി. തസ്മാ **ഇമിസ്സാ ദിട്ഠിയാ**തിആദീസു ഇമിസ്സാ ബുദ്ധദിട്ഠിയാ, ഇമിസ്സാ ബുദ്ധഖന്തിയാ, ഇമിസ്സാ ബുദ്ധരുചിയാ, ഇമസ്മിം ബുദ്ധആദായേ, ഇമസ്മിം ബുദ്ധധമ്മേ, ഇമസ്മിം ബുദ്ധവിനയേ.

> ''യേ ച ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി - 'ഇമേ ധമ്മാ സരാഗായ സംവത്തന്തി നോ വിരാഗായ, സംയോഗായ സംവത്തന്തി നോ വിസംയോഗായ, ആചയായ സംവത്തന്തി നോ അപചയായ, ഉപാദായ സംവത്തന്തി നോ പടിനിസ്സഗ്ഗിയാ, മഹിച്ഛതായ സംവത്തന്തി നോ അപ്പിച്ഛതായ, അസന്തുട്ഠിയാ സംവത്തന്തി നോ സന്തുട്ഠിയാ, സങ്ഗണികായ സംവത്തന്തി നോ പവിവേകായ, കോസജ്ജായ സംവത്തന്തി നോ വീരിയാരമ്ഭായ, ദുബ്ഭരതായ സംവത്തന്തി നോ സുഭരതായാ'തി ഏകംസേന ഹി, ഗോതമി, ധാരേയ്യാസി - 'നേസോ ധമ്മോ, നേസോ വിനയോ, നേതം സത്ഥുസാസന'ന്തി. യേ ച ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി - 'ഇമേ ധമ്മാ വിരാഗായ സംവത്തന്തി നോ സരാഗായ...പേ... സുഭരതായ സംവത്തന്തി നോ ദുബ്ഭരതായാ'തി. ഏകംസേന ഹി, ഗോതമി, ധാരേയ്യാസി - 'ഏസോ ധമ്മോ, ഏസോ വിനയോ, ഏതം സത്ഥുസാസന''ന്തി (അം॰ നി॰ ൮.൫൩; ചൂളവ॰ ൪൦൬).

ഏവം വുത്തേ ഇമസ്മിം ബുദ്ധധമ്മവിനയേ , ഇമസ്മിം ബുദ്ധപാവചനേ, ഇമസ്മിം ബുദ്ധബ്രഹ്മചരിയേ, ഇമസ്മിം ബുദ്ധസത്ഥുസാസനേതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അപിചേതം സിക്ഖാത്തയസങ്ഖാതം സകലം സാസനം ഭഗവതാ ദിട്ഠത്താ സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയത്താ സമ്മാദിട്ഠിപുബ്ബങ്ഗമത്താ ച ദിട്ഠി, ഭഗവതോ ഖമനവസേന ഖന്തി, രുച്ചനവസേന രുചി, ഗഹണവസേന ആദായോ. അത്തനോ കാരകം അപായേസു അപതമാനം ധാരേതീതി ധമ്മോ. സോവ സംകിലേസപക്ഖം വിനതീതി വിനയോ. ധമ്മോ ച സോ വിനയോ ചാതി ധമ്മവിനയോ. കുസലധമ്മേഹി വാ അകുസലധമ്മാനം ഏസ വിനയോതി ധമ്മവിനയോ. തേനേവ വുത്തം - ''യേ ച ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി - 'ഇമേ ധമ്മാ വിരാഗായ സംവത്തന്തി നോ സരാഗായ...പേ०... ഏകംസേന, ഗോതമി, ധാരേയ്യാസി 'ഏസോ ധമ്മോ, ഏസോ വിനയോ, ഏതം സത്ഥുസാസന'ന്തി.

ധമ്മേന വാ വിനയോ, ന ദണ്ഡാദീഹീതി ധമ്മവിനയോ, വുത്തമ്പി ചേതം -

''ദണ്ഡേനേകേ ദമയന്തി, അങ്കുസേഹി കസാഹി ച;
അദണ്ഡേന അസത്ഥേന, നാഗോ ദന്തോ മഹേസിനാ''തി. (ചൂളവ० ൩൪൨; മ० നി० ൨.൩൫൨);

തഥാ -

''ധമ്മേന നീയമാനാനം, കാ ഉസൂയാ വിജാനത''ന്തി; (മഹാവ० ൬൩);

ധമ്മായ വാ വിനയോ ധമ്മവിനയോ. അനവജ്ജധമ്മത്ഥഞ്ഹേസ വിനയോ, ന ഭവഭോഗാമിസത്ഥം. തേനാഹ ഭഗവാ - ''നയിദം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി ജനകുഹനത്ഥ''ന്തി (അ० നി० ൪.൨൫) വിത്ഥാരോ. പുണ്ണത്ഥേരോപി ആഹ - ''അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥം ഖോ, ആവുസോ, ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ''തി (മ० നി० ൧.൨൫൯). വിസിട്ഠം വാ നയതീതി വിനയോ. ധമ്മതോ വിനയോ ധമ്മവിനയോ. സംസാരധമ്മതോ ഹി സോകാദിധമ്മതോ വാ ഏസ വിസിട്ഠം നിബ്ബാനം നയതി. ധമ്മസ്സ വാ വിനയോ, ന തിത്ഥകരാനന്തി ധമ്മവിനയോ; ധമ്മഭൂതോ ഹി ഭഗവാ, തസ്സേവ വിനയോ. യസ്മാ വാ ധമ്മായേവ അഭിഞ്ഞേയ്യാ പരിഞ്ഞേയ്യാ പഹാതബ്ബാ ഭാവേതബ്ബാ സച്ഛികാതബ്ബാ ച, തസ്മാ ഏസ ധമ്മേസു വിനയോ, ന സത്തേസു, ന ജീവേസു ചാതി ധമ്മവിനയോ. സാത്ഥസബ്യഞ്ജനതാദീഹി അഞ്ഞേസം വചനതോ പധാനം വചനന്തി പവചനം; പവചനമേവ പാവചനം. സബ്ബചരിയാഹി വിസിട്ഠചരിയാഭാവേന ബ്രഹ്മചരിയം. ദേവമനുസ്സാനം സത്ഥുഭൂതസ്സ ഭഗവതോ സാസനന്തി സത്ഥുസാസനം; സത്ഥുഭൂതം വാ സാസനന്തിപി സത്ഥുസാസനം. ''സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാ''തി (ദീ० നി० ൨.൨൧൬) ഹി ധമ്മവിനയോവ സത്ഥാതി വുത്തോതി ഏവമേതേസം പദാനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

യസ്മാ പന ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ സബ്ബപകാരജ്ഝാനനിബ്ബത്തകോ ഭിക്ഖു ദിസ്സതി, ന അഞ്ഞത്ര, തസ്മാ തത്ഥ തത്ഥ 'ഇമിസ്സാ'തി ച 'ഇമസ്മി'ന്തി ച അയം നിയമോ കതോതി വേദിതബ്ബോതി. അയം 'ഇധാ'തി മാതികാപദനിദ്ദേസസ്സ അത്ഥോ.

൧൮൦. ഭിക്ഖുനിദ്ദേസേ **സമഞ്ഞായാ**തി പഞ്ഞത്തിയാ, വോഹാരേനാതി അത്ഥോ. സമഞ്ഞായ ഏവ ഹി ഏകച്ചോ ഭിക്ഖൂതി പഞ്ഞായതി. തഥാ ഹി നിമന്തനാദിമ്ഹി ഭിക്ഖൂസു ഗണിയമാനേസു സാമണേരേപി ഗഹേത്വാ 'സതം ഭിക്ഖൂ, സഹസ്സം ഭിക്ഖൂ'തി വദന്തി. **പടിഞ്ഞായാ**തി അത്തനോ പടിജാനനേന. പടിഞ്ഞായപി ഹി ഏകച്ചോ ഭിക്ഖൂതി പഞ്ഞായതി. തസ്സ "കോ ഏത്ഥ ആവുസോ"തി? "അഹം, ആവുസോ, ഭിക്ഖൂ"തി ഏവമാദീസു (അം॰ നി॰ ൧൦.൯൬) സമ്ഭവോ ദട്ഠബ്ബോ. അയം പന ആനന്ദത്ഥേരേന വുത്തത്താ ധമ്മികാ പടിഞ്ഞാ. രത്തിഭാഗേ പന ദുസ്സീലാപി പടിപഥം ആഗച്ഛന്താ "കോ ഏത്ഥാ"തി വുത്തേ അധമ്മികായ പടിഞ്ഞായ അഭൂതത്ഥായ "മയം ഭിക്ഖൂ"തി വദന്തി.

ഭിക്ഖതീതി യാചതി. യോ ഹി കോചി ഭിക്ഖതി, ഭിക്ഖം ഏസതി ഗവേസതി, സോ തം ലഭതു വാ മാ വാ, അഥ ഖോ ഭിക്ഖതീതി ഭിക്ഖു. **ഭിക്ഖകോ**തി ബ്യഞ്ജനേന പദം വഡ്ഢിതം; ഭിക്ഖനധമ്മതായ ഭിക്ഖൂതി അത്ഥോ. **ഭിക്ഖാചരിയം അജ്ഝുപഗതോ**തി ബുദ്ധാദീഹി അജ്ഝുപഗതം ഭിക്ഖാചരിയം അജ്ഝുപഗതത്താ ഭിക്ഖാചരിയം അജ്ഝുപഗതോ നാമ. യോ ഹി കോചി അപ്പം വാ മഹന്തം വാ ഭോഗക്ഖന്ധം പഹായ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതോ, കസിഗോരക്ഖാദീഹി ജീവിതകപ്പനം ഹിത്വാ ലിങ്ഗസമ്പടിച്ഛനേനേവ ഭിക്ഖാചരിയം അജ്ഝുപഗതോതി ഭിക്ഖു. പരപ്പടിബദ്ധജീവികത്താ വാ വിഹാരമജ്ഝേ കാജഭത്തം ഭുഞ്ജമാനോപി ഭിക്ഖാചരിയം അജ്ഝുപഗതോതി ഭിക്ഖു. പിണ്ഡിയാലോപഭോജനം നിസ്സായ പബ്ബജ്ജായ ഉസ്സാഹജാതത്താ വാ ഭിക്ഖാചരിയം അജ്ഝുപഗതോതി ഭിക്ഖു.

അഗ്ഘഫസ്സവണ്ണഭേദേന ഭിന്നം പടം ധാരേതീതി **ഭിന്നപടധരോ**. തത്ഥ സത്ഥകച്ഛേദനേന അഗ്ഘഭേദോ വേദിതബ്ബോ. സഹസ്സഗ്ഘനകോപി ഹി പടോ സത്ഥകേന ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം ഛിന്നോ ഭിന്നഗ്ഘോ ഹോതി, പുരിമഗ്ഘതോ ഉപഡ്ഢമ്പി ന അഗ്ഘതി. സുത്തസംസിബ്ബനേന ഫസ്സഭേദോ വേദിതബ്ബോ. സുഖസമ്ഫസ്സോപി ഹി പടോ സുത്തേഹി സംസിബ്ബിതോ ഭിന്നഫസ്സോ ഹോതി, ഖരസമ്ഫസ്സതം പാപുണാതി. സൂചിമലാദീഹി വണ്ണഭേദോ വേദിതബ്ബോ. സുപരിസുദ്ധോപി ഹി പടോ സൂചികമ്മതോ പട്ഠായ സൂചിമലേന, ഹത്ഥസേദമലജല്ലികാദീഹി , അവസാനേ രജനകപ്പകരണേഹി ച ഭിന്നവണ്ണോ ഹോതി, പകതിവണ്ണം വിജഹതി. ഏവം തീഹാകാരേഹി ഭിന്നപടധാരണതോ ഭിന്നപടധരോതി ഭിക്ഖു. ഗിഹീവത്ഥവിസഭാഗാനം വാ കാസാവാനം ധാരണമത്തേനേവ ഭിന്നപടധരോതി ഭിക്ഖു.

ഭിന്ദതി പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേതി ഭിക്ഖു. സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഞ്ച കിലേസേ ഭിന്ദതീതി ഭിക്ഖു. സകദാഗാമിമഗ്ഗേന ചത്താരോ, അനാഗാമിമഗ്ഗേന ചത്താരോ, അരഹത്തമഗ്ഗേന അട്ഠ കിലേസേ ഭിന്ദതീതി ഭിക്ഖു. ഏത്താവതാ ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാ ദസ്സിതാ. **ഭിന്നത്താ**തി ഇമിനാ പന ചത്താരോ ഫലട്ഠാ. സോതാപന്നോ ഹി സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഞ്ച കിലേസേ ഭിന്ദിത്വാ ഠിതോ. സകദാഗാമീ സകദാഗാമിമഗ്ഗേന ചത്താരോ, അനാഗാമീ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ചത്താരോ, അരഹാ അരഹത്തമഗ്ഗേന അട്ഠ കിലേസേ ഭിന്ദിത്വാ ഠിതോ. ഏവമയം ചതുബ്ബിധോ ഫലട്ഠോ ഭിന്നത്താ പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം ഭിക്ഖു നാമ.

ഓധിസോ കിലേസാനം പഹാനാതി ഏത്ഥ ദ്വേ ഓധീ - മഗ്ഗോധി ച കിലേസോധി ച. ഓധി നാമ സീമാ, മരിയാദാ. തത്ഥ സോതാപന്നോ

മഗ്ഗോധിനാ ഓധിസോ കിലേസാനം പഹാനാ ഭിക്ഖു. തസ്സ ഹി ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഏകേനേവ ഓധിനാ കിലേസാ പഹീനാ, ന സകലേന മഗ്ഗചതുക്കേന. സകദാഗാമീഅനാഗാമീസുപി ഏസേവ നയോ. സോതാപന്നോ ച കിലേസോധിനാപി ഓധിസോ കിലേസാനം പഹാനാ ഭിക്ഖു. തസ്സ ഹി പഹാതബ്ബകിലേസേസു ഓധിനാവ കിലേസാ പഹീനാ, ന സബ്ബേന സബ്ബം. അരഹാ പന അനോധിസോവ കിലേസാനം പഹാനാ ഭിക്ഖു. തസ്സ ഹി മഗ്ഗചതുക്കേന അനോധിനാവ കിലേസാ പഹീനാ, ന ഏകായ മഗ്ഗസീമായ. പഹാതബ്ബകിലേസേസു ച അനോധിസോവ കിലേസാ പഹീനാ. ഏകാപി ഹി കിലേസസീമാ ഠിതാ നാമ നത്ഥി. ഏവം സോ ഉഭയഥാപി അനോധിസോ കിലേസാനം പഹാനാ ഭിക്ഖു.

സേക്ഖോതി പുഥുജ്ജനകല്യാണകേന സദ്ധിം സത്ത അരിയാ. തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖന്തീതി സേക്ഖാ. തേസു യോ കോചി സേക്ഖോ ഭിക്ഖൂതി വേദിതബ്ബോ. ന സിക്ഖതീതി **അസേക്ഖോ**. സേക്ഖധമ്മേ അതിക്കമ്മ അഗ്ഗഫലേ ഠിതോ തതോ ഉത്തരി സിക്ഖിതബ്ബാഭാവതോ ഖീണാസവോ അസേക്ഖോതി വുച്ചതി. അവസേസോ പുഥുജ്ജനഭിക്ഖു തിസ്സോ സിക്ഖാ നേവ സിക്ഖതി, ന സിക്ഖിത്വാ ഠിതോതി **നേവസേക്ഖനാസേക്ഖോ**തി വേദിതബ്ബോ.

സീലഗ്ഗം സമാധിഗ്ഗം പഞ്ഞഗ്ഗം വിമുത്തഗ്ഗന്തി ഇദം അഗ്ഗം പത്വാ ഠിതത്താ **അഗ്ഗോ ഭിക്ഖു** നാമ. **ഭദ്രോ**തി അപാപകോ. കല്യാണപുഥുജ്ജനാദയോ ഹി യാവ അരഹാ താവ ഭദ്രേന സീലേന സമാധിനാ പഞ്ഞായ വിമുത്തിയാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന ച സമന്നാഗതത്താ ഭദ്രോ ഭിക്ഖൂതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. **മണ്ഡോ ഭിക്ഖൂ**തി പസന്നോ ഭിക്ഖു; സപ്പിമണ്ഡോ വിയ അനാവിലോ വിപ്പസന്നോതി അത്ഥോ. **സാരോ**തി തേഹിയേവ സീലസാരാദീഹി സമന്നാഗതത്താ, നീലസമന്നാഗമേന നീലോ പടോ വിയ, സാരോ ഭിക്ഖൂതി വേദിതബ്ബോ. വിഗതകിലേസഫേഗ്ഗുഭാവതോ വാ ഖീണാസവോവ സാരോതി വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ ച ''ഭിന്ദതി പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേതി ഭിക്ഖു, ഓധിസോ കിലേസാനം പഹാനാ ഭിക്ഖു, സേക്ഖോ ഭിക്ഖൂ''തി ഇമേസു തീസു ഠാനേസു സത്ത സേക്ഖാ കഥിതാ. ''ഭിന്നത്താ പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനന്തി ഭിക്ഖു, അനോധിസോ കിലേസാനം പഹാനാ ഭിക്ഖു, അസേക്ഖോ ഭിക്ഖു, അഗ്ഗോ ഭിക്ഖു, മണ്ഡോ ഭിക്ഖൂ''തി ഇമേസു പഞ്ചസു ഠാനേസു ഖീണാസവോവ കഥിതോ. ''നേവസേക്ഖനാസേക്ഖോ''തി ഏത്ഥ പുഥുജ്ജനോവ കഥിതോ. സേസട്ഠാനേസു പുഥുജ്ജനകല്യാണകോ, സത്ത സേക്ഖാ, ഖീണാസവോതി ഇമേ സബ്ബേപി കഥിതാ.

ഏവം സമഞ്ഞാദീഹി ഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഉപസമ്പദാവസേന ദസ്സേതും **സമഗ്ഗേന സങ്ഘേനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സമഗ്ഗേന സങ്ഘേനാ**തി സബ്ബന്തിമേന പരിച്ഛേദേന പഞ്ചവഗ്ഗകരണീയേ കമ്മേ യാവതികാ ഭിക്ഖൂ കമ്മപ്പത്താ, തേസം ആഗതത്താ ഛന്ദാരഹാനം ഛന്ദസ്സ ആഹടത്താ സമ്മുഖീഭൂതാനഞ്ച അപ്പടിക്കോസനതോ ഏകസ്മിം കമ്മേ സമഗ്ഗഭാവം ഉപഗതേന. **ഞത്തിചതുത്ഥേനാ**തി തീഹി അനുസ്സാവനാഹി ഏകായ ച ഞത്തിയാ കാതബ്ബേന. **കമ്മേനാ**തി ധമ്മികേന വിനയകമ്മേന. **അകുപ്പേനാ**തി വത്ഥുഞത്തിഅനുസ്സാവനസീമാപരിസസമ്പത്തിസമ്പന്നത്താ അകോപേതബ്ബതം

അപ്പടിക്കോസിതബ്ബതം ഉപഗതേന. **ഠാനാരഹേനാ**തി കാരണാരഹേന സത്ഥുസാസനാരഹേന.

ഉപസമ്പന്നോ നാമ ഉപരിഭാവം സമാപന്നോ, പത്തോതി അത്ഥോ. ഭിക്ഖുഭാവോ ഹി ഉപരിഭാവോ. തഞ്ചേസ യഥാവുത്തേന കമ്മേന സമാപന്നത്താ ഉപസമ്പന്നോതി വുച്ചതി. ഏതേന യാ ഇമാ ഏഹിഭിക്ഖൂപസമ്പദാ, സരണാഗമനൂപസമ്പദാ, ഓവാദപടിഗ്ഗഹണൂപസമ്പദാ, പഞ്ഹബ്യാകരണൂപസമ്പദാ, ഗരുധമ്മപടിഗ്ഗഹണൂപസമ്പദാ, ദൂതേനൂപസമ്പദാ, അട്ഠവാചികൂപസമ്പദാ, ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മൂപസമ്പദാതി അട്ഠ ഉപസമ്പദാ വുത്താ, താസം ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മൂപസമ്പദാ, ദൂതേനൂപസമ്പദാ, അട്ഠവാചികൂപസമ്പദാതി ഇമാ തിസ്സോവ ഥാവരാ. സേസാ ബുദ്ധേ ധരമാനേയേവ അഹേസും. താസു ഉപസമ്പദാസു ഇമസ്മിം ഠാനേ അയം ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മൂപസമ്പദാവ അധിപ്പേതാ.

൧൧. പാതിമോക്ഖസംവരനിദ്ദേസേ **പാതിമോക്ഖ**ന്തി സിക്ഖാപദസീലം. തഞ്ഹി, യോ നം പാതി രക്ഖതി, തം മോക്ഖേതി മോചയതി ആപായികാദീഹി ദുക്ഖേഹി, തസ്മാ പാതിമോക്ഖന്തി വുത്തം. **സീലം പതിട്ഠാ**തിആദീനി തസ്സേവ വേവചനാനി. തത്ഥ സീലന്തി കാമഞ്ചേതം സഹ കമ്മവാചാപരിയോസാനേന ഇജ്ഝനകസ്സ പാതിമോക്ഖസ്സ വേവചനം, ഏവം സന്തേപി ധമ്മതോ ഏതം സീലം നാമ പാണാതിപാതാദീഹി വാ വിരമന്തസ്സ വത്തപ്പടിപത്തിം വാ പൂരേന്തസ്സ ചേതനാദയോ ധമ്മാ വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം പടിസമ്ഭിദായം ''കിം സീല''ന്തി? ചേതനാ സീലം, ചേതസികം സീലം, സംവരോ സീലം, അവീതിക്കമോ സീല''ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൩൯).

തത്ഥ **ചേതനാ സീലം** നാമ പാണാതിപാതാദീഹി വാ വിരമന്തസ്സ വത്തപടിപത്തിം വാ പൂരേന്തസ്സ ചേതനാ. **ചേതസികം സീലം** നാമ പാണാതിപാതാദീഹി വിരമന്തസ്സ വിരതി. അപിച ചേതനാ സീലം നാമ പാണാതിപാതാദീനി പജഹന്തസ്സ സത്ത കമ്മപഥചേതനാ. ചേതസികം സീലം നാമ ''അഭിജ്ഝം പഹായ വിഗതാഭിജ്ഝേന ചേതസാ വിഹരതീ''തിആദിനാ നയേന സംയുത്തമഹാവഗ്ഗേ വുത്താ അനഭിജ്ഝാഅബ്യാപാദസമ്മാദിട്ഠിധമ്മാ. **സംവരോ സീല**ന്തി ഏത്ഥ പഞ്ചവിധേന സംവരോ വേദിതബ്ബോ - പാതിമോക്ഖസംവരോ, സതിസംവരോ, ഞാണസംവരോ , ഖന്തിസംവരോ, വീരിയസംവരോതി. തസ്സ നാനാകരണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൭) വുത്തം. **അവീതിക്കമോ സീല**ന്തി സമാദിന്നസീലസ്സ കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ. ഏത്ഥ ച സംവരസീലം അവീതിക്കമസീലന്തി ഇദമേവ നിപ്പരിയായതോ സീലം; ചേതനാ സീലം ചേതസികം സീലന്തി പരിയായതോ സീലന്തി വേദിതബ്ബം.

യസ്മാ പന പാതിമോക്ഖസംവരസീലേന ഭിക്ഖു സാസനേ പതിട്ഠാതി നാമ, തസ്മാ തം **'പതിട്ഠാ'**തി വുത്തം; പതിട്ഠഹതി വാ ഏത്ഥ ഭിക്ഖു, കുസലധമ്മാ ഏവ വാ ഏത്ഥ പതിട്ഠഹന്തീതി പതിട്ഠാ. അയമത്ഥോ -

> ''സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ, ചിത്തം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയം;
> ആതാപീ നിപകോ ഭിക്ഖു, സോ ഇമം വിജടയേ ജട''ന്തി ച. (സം॰ നി॰ ൧.൨൩);

“പതിട്ഠാ , മഹാരാജ, സീലം സബ്ബേസം കുസലധമ്മാന”ന്തി ച “സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ ന പരിഹായന്തീ”തി (മിം പം ൨.൧.൯) ച ആദിസുത്തവസേന വേദിതബ്ബോ.

തദേതം പുബ്ബുപ്പത്തിഅത്ഥേന **ആദി**. വുത്തമ്പി ചേതം -

> “തസ്മാതിഹ ത്വം, ഉത്തിയ, ആദിമേവ വിസോധേഹി കുസലേസു ധമ്മേസു. കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം? സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധം ദിട്ഠി ച ഉജുകാ”തി (സം നി ๕.൩൮൧).

യഥാ ഹി നഗരവഡ്ഢകീ നഗരം മാപേതുകാമോ പഠമം നഗരട്ഠാനം സോധേതി, തതോ അപരഭാഗേ വീഥിചതുക്കസിങ്ഘാടകാദിപരിച്ഛേദേന വിഭജിത്വാ നഗരം മാപേതി; ഏവമേവ യോഗാവചരോ ആദിതോവ സീലം വിസോധേതി, തതോ അപരഭാഗേ സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി സച്ഛികരോതി. യഥാ വാ പന രജകോ പഠമം തീഹി ഖാരേഹി വത്ഥം ധോവിത്വാ പരിസുദ്ധേ വത്ഥേ യദിച്ഛകം രങ്ഗജാതം ഉപനേതി; യഥാ വാ പന ഛേകോ ചിത്തകാരോ രൂപം ലിഖിതുകാമോ ആദിതോവ ഭിത്തിപരികമ്മം കരോതി, തതോ അപരഭാഗേ രൂപം സമുട്ഠാപേതി; ഏവമേവ യോഗാവചരോ ആദിതോവ സീലം വിസോധേത്വാ അപരഭാഗേ സമഥവിപസ്സനാദയോ ധമ്മേ സച്ഛികരോതി. തസ്മാ സീലം “ആദീ”തി വുത്തം.

തദേതം ചരണസരിക്ഖതായ **ചരണം**. ചരണാതി ഹി പാദാ വുച്ചന്തി. യഥാ ഹി ഛിന്നചരണസ്സ പുരിസസ്സ ദിസംഗമനാഭിസങ്ഖാരോ ന ജായതി, പരിപുണ്ണപാദസ്സേവ ജായതി; ഏവമേവ യസ്സ സീലം ഭിന്നം ഹോതി ഖണ്ഡം അപരിപുണ്ണം, തസ്സ നിബ്ബാനഗമനായ ഞാണഗമനം ന സമ്പജ്ജതി. യസ്സ പന തം അഭിന്നം ഹോതി അക്ഖണ്ഡം പരിപുണ്ണം തസ്സ നിബ്ബാനഗമനായ ഞാണഗമനം സമ്പജ്ജതി. തസ്മാ സീലം “ചരണ”ന്തി വുത്തം.

തദേതം സംയമനവസേന **സംയമോ,** സംവരണവസേന **സംവരോ**. ഉഭയേനാപി സീലസംയമോ ചേവ സീലസംവരോ ച കഥിതോ. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ സംയമേതി വീതിക്കമവിപ്ഫന്ദനം, പുഗ്ഗലം വാ സംയമേതി, വീതിക്കമവസേന തസ്സ വിപ്ഫന്ദിതും ന ദേതീതി സംയമോ. വീതിക്കമസ്സ പവേസനദ്വാരം സംവരതി പിദഹതീതിപി സംവരോ. **മോക്ഖ**ന്തി ഉത്തമം മുഖഭൂതം വാ. യഥാ ഹി സത്താനം ചതുബ്ബിധോ ആഹാരോ മുഖേന പവിസിത്വാ അങ്ഗമങ്ഗാനി ഫരതി, ഏവം യോഗിനോപി ചതുഭൂമകകുസലം സീലമുഖേന പവിസിത്വാ അത്ഥസിദ്ധിം സമ്പാദേതി. തേന വുത്തം “മോക്ഖ”ന്തി. പമുഖേ സാധൂതി **പാമോക്ഖം;** പുബ്ബങ്ഗമം സേട്ഠം പധാനന്തി അത്ഥോ. **കുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ**തി ചതുഭൂമകകുസലാനം പടിലാഭത്ഥായ പാമോക്ഖം പുബ്ബങ്ഗമം സേട്ഠം പധാനന്തി വേദിതബ്ബം.

കായികോ അവീതിക്കമോതി തിവിധം കായസുചരിതം. **വാചസികോ**തി ചതുബ്ബിധം വചീസുചരിതം. **കായികവാചസികോ**തി തദുഭയം. ഇമിനാ ആജീവട്ഠമകസീലം പരിയാദായ ദസ്സേതി. **സംവുതോ**തി പിഹിതോ; സംവുതിന്ദ്രിയോ പിഹിതിന്ദ്രിയോതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി സംവുതദ്വാരം ഗേഹം “സംവുതഗേഹം പിഹിതഗേഹ”ന്തി വുച്ചതി, ഏവമിധ സംവുതിന്ദ്രിയോ “സംവുതോ”തി വുത്തോ. **പാതിമോക്ഖസംവരേന**തി പാതിമോക്ഖേന ച

സംവരേന ച, പാതിമോക്ഖസങ്ഖാതേന വാ സംവരേന. **ഉപേതോ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

൭൮൨. ഇരിയതീതിആദീഹി സത്തഹിപി പദേഹി പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇരിയാപഥവിഹാരോ കഥിതോ.

൭൮൩. ആചാരഗോചരനിദ്ദേസേ കിഞ്ചാപി ഭഗവാ സമണാചരം സമണഗോചരം കഥേതുകാമോ ''ആചാരഗോചരസമ്പന്നോതി അത്ഥി ആചാരോ, അത്ഥി അനാചാരോ''തി പദം ഉദ്ധരി. യഥാ പന മഗ്ഗകുസലോ പുരിസോ മഗ്ഗം അചിക്ഖന്തോ 'വാമം മുഞ്ച ദക്ഖിണം ഗണ്ഹാ'തി പഠമം മുഞ്ചിതബ്ബം സഭയമഗ്ഗം ഉപ്പഥമഗ്ഗം ആചിക്ഖതി , പച്ഛാ ഗഹേതബ്ബം ഖേമമഗ്ഗം ഉജുമഗ്ഗം; ഏവമേവ മഗ്ഗകുസലപുരിസസദിസോ ധമ്മരാജാ പഠമം പഹാതബ്ബം ബുദ്ധപ്പടികുട്ഠം അനാചാരം ആചിക്ഖിത്വാ പച്ഛാ ആചാരം ആചിക്ഖിതുകാമോ ''തത്ഥ കതമോ അനാചാരോ''തിആദിമാഹ. പുരിസേന ഹി ആചിക്ഖിതമഗ്ഗോ സമ്പജ്ജേയ്യ വാ ന വാ, തഥാഗതേന ആചിക്ഖിതമഗ്ഗോ അപണ്ണകോ, ഇന്ദേന വിസ്സട്ഠം വജിരം വിയ, അവിരജ്ഝനകോ നിബ്ബാനനഗരംയേവ സമോസരതി. തേന വുത്തം - ''പുരിസോ മഗ്ഗകുസലോതി ഖോ, തിസ്സ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൪).

യസ്മാ വാ സസീസം നഹാനേന പഹീനസേദമലജല്ലികസ്സ പുരിസസ്സ മാലാഗന്ധവിലേപനാദിവിഭൂസനവിധാനം വിയ പഹീനപാപധമ്മസ്സ കല്യാണധമ്മസമായോഗോ സമ്പന്നരൂപോ ഹോതി, തസ്മാ സേദമലജല്ലിക്കം വിയ പഹാതബ്ബം പഠമം അനാചാരം ആചിക്ഖിത്വാ, പഹീനസേദമലജല്ലികസ്സ മാലാഗന്ധവിലേപനാദിവിഭൂസനവിധാനം വിയ പച്ഛാ ആചാരം ആചിക്ഖിതുകാമോപി **തത്ഥ കതമോ അനാചാരോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കായികോ വീതിക്കമോ**തി തിവിധം കായദുച്ചരിതം; **വാചസികോ വീതിക്കമോ**തി ചതുബ്ബിധം വചീദുച്ചരിതം; **കായികവാചസികോ വീതിക്കമോ**തി തദുഭയം. ഏവം ആജീവട്ഠമകസീലസ്സേവ വീതിക്കമം ദസ്സേസി.

യസ്മാ പന ന കേവലം കായവാചാഹി ഏവ അനാചാരം ആചരതി, മനസാപി ആചരതി ഏവ, തസ്മാ തം ദസ്സേതും ''സബ്ബമ്പി ദുസ്സീല്യം അനാചാരോ''തി വുത്തം. തത്ഥ ഏകച്ചിയം അനാചാരം വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ **ഇധേകച്ചോ വേളുദാനേനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വേളുദാനേനാ**തി പച്ചയഹേതുകേന വേളുദാനേന. വിഹാരേ ഉട്ഠിതഞ്ഹി അരഞ്ഞതോ വാ ആഹരിത്വാ രക്ഖിതഗോപിതം വേളും 'ഏവം മേ പച്ചയം ദസ്സന്തീ'തി ഉപട്ഠാകാനം ദാതും ന വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി ജീവിതം കപ്പേന്തോ അനേസനായ മിച്ഛാജീവേന ജീവതി. സോ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഗരഹം പാപുണാതി, സമ്പരായേ ച അപായപരിപൂരകോ ഹോതി. അത്തനോ പുഗ്ഗലികവേളും കുലസങ്ഗഹത്ഥായ ദദന്തോ കുലദൂസകദുക്കടമാപജ്ജതി; പരപുഗ്ഗലികം ഥേയ്യചിത്തേന ദദമാനോ ഭണ്ഡഗ്ഘേന കാരേതബ്ബോ. സങ്ഘികേപി ഏസേവ നയോ. സചേ പന തം ഇസ്സരവതായ ദേതി ഗരുഭണ്ഡവിസ്സജ്ജനമാപജ്ജതി .

കതരോ പന വേളു ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി, കതരോ ന ഹോതീതി? യോ താവ അരോപിമോ സയംജാതകോ, സോ സങ്ഘേന പരിച്ഛിന്നട്ഠാനേയേവ ഗരുഭണ്ഡം, തതോ പരം ന ഗരുഭണ്ഡം; രോപിതട്ഠാനേ സബ്ബേന സബ്ബം

ഗരുഭണ്ഡം. സോ പന പമാണേന പരിച്ഛിന്നോ തേലനാളിപ്പമാണോപി ഗരുഭണ്ഡം, ന തതോ ഹേട്ഠാ. യസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ തേലനാളിയാ വാ കത്തരദണ്ഡേന വാ അത്ഥോ, തേന ഫാതികമ്മം കത്വാ ഗഹേതബ്ബോ. ഫാതികമ്മം തദഗ്ഘനകം വാ അതിരേകം വാ വട്ടതി, ഊനകം ന വട്ടതി. ഹത്ഥകമ്മമ്പി ഉദകാഹരണമത്തം വാ അപ്പഹരിതകരണമത്തം വാ ന വട്ടതി, തം ഥാവരം കാതും വട്ടതി. തസ്മാ പോക്ഖരണിതോ വാ പംസും ഉദ്ധരിത്വാ സോപാനം വാ അത്ഥരാപേത്വാ വിസമട്ഠാനം വാ സമം കത്വാ ഗഹേതും വട്ടതി. ഫാതികമ്മം അകത്വാ ഗഹിതോ തത്ഥ വസന്തേനേവ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബോ; പക്കമന്തേന സങ്ഘികം കത്വാ ഠപേത്വാ ഗന്തബ്ബം. അസതിയാ ഗഹേത്വാ ഗതേന യത്ഥ ഗതോ സരതി, തതോ പച്ചാഹരിതബ്ബോ. സചേ അന്തരാ ഭയം ഹോതി, സമ്പത്തവിഹാരേ ഠപേത്വാ ഗന്തബ്ബം.

മനുസ്സാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ വേളും യാചന്തി. ഭിക്ഖൂ 'സങ്ഘികോ'തി ദാതും ന വിസഹന്തി. മനുസ്സാ പുനപ്പുനം യാചന്തി വാ തജ്ജേന്തി വാ. തദാ ഭിക്ഖൂഹി 'ദണ്ഡകമ്മം കത്വാ ഗണ്ഹഥാ'തി വത്തും വട്ടതി; വേളുദാനം നാമ ന ഹോതി. സചേ തേ ദണ്ഡകമ്മത്ഥായ വാസിഫരസുആദീനി വാ ഖാദനീയഭോജനീയം വാ ദേന്തി, ഗഹേതും ന വട്ടതി. വിനയട്ഠകഥായം പന "ദഡ്ഢഗേഹാ മനുസ്സാ ഗണ്ഹിത്വാ ഗച്ഛന്താ ന വാരേതബ്ബാ"തി വുത്തം.

സചേ സങ്ഘസ്സ വേളുഗുമ്ബേ വേളുദൂസികാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തം അകോട്ടാപേന്താനം വേളു നസ്സതി, കിം കാതബ്ബന്തി? ഭിക്ഖാചാരേ മനുസ്സാനം ആചിക്ഖിതബ്ബം. സചേ കോട്ടേതും ന ഇച്ഛന്തി 'സമഭാഗം ലഭിസ്സഥാ'തി വത്തബ്ബാ; ന ഇച്ഛന്തിയേവ 'ദ്വേ കോട്ഠാസേ ലഭിസ്സഥാ'തി വത്തബ്ബാ. ഏവമ്പി അനിച്ഛന്തേസു 'നട്ഠേന അത്ഥോ നത്ഥി, തുമ്ഹാകം ഖണേ സതി ദണ്ഡകമ്മം കരിസ്സഥ, കോട്ടേത്വാ ഗണ്ഹഥാ'തി വത്തബ്ബാ; വേളുദാനം നാമ ന ഹോതി. വേളുഗുമ്ബേ അഗ്ഗിമ്ഹി ഉട്ഠിതേപി, ഉദകേന വുയ്ഹമാനവേളൂസുപി ഏസേവ നയോ. രുക്ഖേസുപി അയമേവ കഥാമഗ്ഗോ. രുക്ഖോ പന സൂചിദണ്ഡകപ്പമാണോ ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി. സങ്ഘികേ രുക്ഖേ കോട്ടാപേത്വാ സങ്ഘം അനാപുച്ഛിത്വാപി സങ്ഘികം ആവാസം കാതും ലബ്ഭതി. വചനപഥച്ഛേദനത്ഥം പന ആപുച്ഛിത്വാവ കാതബ്ബോ.

പുഗ്ഗലികം കാതും ലബ്ഭതി, ന ലബ്ഭതീതി? ന ലബ്ഭതി. ഹത്ഥകമ്മസീസേന പന ഏകസ്മിം ഗേഹേ മഞ്ചട്ഠാനമത്തം ലബ്ഭതി, തീസു ഗേഹേസു ഏകം ഗേഹം ലഭതി. സചേ ദബ്ബസമ്ഭാരാ പുഗ്ഗലികാ ഹോന്തി, ഭൂമി സങ്ഘികാ, ഏകം ഗേഹം കത്വാ സമഭാഗം ലഭതി, ദ്വീസു ഗേഹേസു ഏകം ഗേഹം ലഭതി. സങ്ഘികരുക്ഖേ സങ്ഘികം ആവാസം ബാധേന്തേ സങ്ഘം അനാപുച്ഛാ ഹാരേതും വട്ടതി, ന വട്ടതീതി? വട്ടതി. വചനപഥച്ഛേദനത്ഥം പന ആപുച്ഛിത്വാവ ഹാരേതബ്ബോ. സചേ രുക്ഖം നിസ്സായ സങ്ഘസ്സ മഹന്തോ ലാഭോ ഹോതി, ന ഹാരേതബ്ബോ. പുഗ്ഗലികരുക്ഖേ സങ്ഘികം ആവാസം ബാധേന്തേ രുക്ഖസാമികസ്സ ആചിക്ഖിതബ്ബം. സചേ ഹരിതും ന ഇച്ഛതി, ഛേദാപേത്വാ ഹാരേതബ്ബോ. 'രുക്ഖം മേ ദേഥാ'തി ചോദേന്തസ്സ രുക്ഖം അഗ്ഘാപേത്വാ മൂലം ദാതബ്ബം. സങ്ഘികേ രുക്ഖേ പുഗ്ഗലികാവാസം, പുഗ്ഗലികേ ച പുഗ്ഗലികാവാസം ബാധേന്തേപി ഏസേവ നയോ. വല്ലിയമ്പി അയമേവ കഥാമഗ്ഗോ. വല്ലി പന യത്ഥ വിക്കായതി, ദുല്ലഭാ ഹോതി, തത്ഥ ഗരുഭണ്ഡം. സാ ച ഖോ

ഉപഡ്ഢബാഹുപ്പമാണതോ പട്ഠായ; തതോ ഹേട്ഠാ വല്ലിഖണ്ഡം ഗരുഭണ്ഡം ന ഹോതി.

പത്തദാനാദീസുപി **പത്തദാനേനാ**തി പച്ചയഹേതുകേന പത്തദാനേനാതിആദി സബ്ബം വേളുദാനേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഗരുഭണ്ഡതായ പനേത്ഥ അയം വിനിച്ഛയോ. പത്തമ്പി ഹി യത്ഥ വിക്കായതി, ഗന്ധികാദയോ ഗന്ധപലിവേഠനാദീനം അത്ഥായ ഗണ്ഹന്തി, താദിസേ ദുല്ലഭട്ഠാനേയേവ ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി. ഏസ താവ കിംസുകപത്തകണ്ണപിളന്ധനതാലപത്താദീസു വിനിച്ഛയോ.

താലപണ്ണമ്പി ഇമസ്മിംയേവ ഠാനേ കഥേതബ്ബം. താലപണ്ണമ്പി ഹി സയംജാതേ താലവനേ സങ്ഘേന പരിച്ഛിന്നട്ഠാനേയേവ ഗരുഭണ്ഡം, ന തതോ പരം. രോപിമതാലേസു സബ്ബമ്പി ഗരുഭണ്ഡം. തസ്സ പമാണം ഹേട്ഠിമകോടിയാ അട്ഠങ്ഗുലപ്പമാണോപി രിത്തപോത്ഥകോ. തിണമ്പി ഏത്ഥേവ പക്ഖിപിത്വാ കഥേതബ്ബം. യത്ഥ പന തിണം നത്ഥി തത്ഥ മുഞ്ജപലാലനാളികേരപണ്ണാദീഹിപി ഛാദേന്തി. തസ്മാ താനിപി തിണേനേവ സങ്ഗഹിതാനി. ഇതി മുഞ്ജപലാലാദീസു യംകിഞ്ചി മുട്ഠിപ്പമാണം തിണം, നാളികേരപണ്ണാദീസു ച ഏകപണ്ണമ്പി സങ്ഘസ്സ ദിന്നം വാ തത്ഥജാതകം വാ ബഹിആരാമേ സങ്ഘസ്സ തിണവത്ഥുമ്ഹി ജാതതിണം വാ രക്ഖിതഗോപിതം ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി. തം പന സങ്ഘകമ്മേ ച ചേതിയകമ്മേ ച കതേ അതിരേകം പുഗ്ഗലികകമ്മേ ദാതും വട്ടതി. ഹേട്ഠാ വുത്തവേളുമ്ഹിപി ഏസേവ നയോ.

പുപ്ഫദാനേ ''ഏത്തകേസു രുക്ഖേസു പുപ്ഫാനി വിസ്സജ്ജേത്വാ യാഗുഭത്തവത്ഥേ ഉപനേന്തു, ഏത്തകേസു സേനാസനപടിസങ്ഖരണേ ഉപനേന്തൂ''തി ഏവം നിയമിതട്ഠാനേ ഏവ പുപ്ഫാനി ഗരുഭണ്ഡാനി ഹോന്തി. പരതീരേ സാമണേരാ പുപ്ഫാനി ഓചിനിത്വാ രാസിം കരോന്തി, പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതോ പുപ്ഫഭാജകോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഗണേത്വാ കോട്ഠാസേ കരോതി, സോ സമ്പത്തപരിസായ സങ്ഘം അനാപുച്ഛിത്വാവ ദാതും ലഭതി; അസമ്മതേന പന ആപുച്ഛിത്വാവ ദാതബ്ബം. ഭിക്ഖു പന കസ്സ പുപ്ഫാനി ദാതും ലഭതി, കസ്സ ന ലഭതീതി? മാതാപിതൂനം ഗേഹം ഹരിത്വാപി ഗേഹതോ പക്കോസാപേത്വാപി 'വത്ഥുപൂജം കരോഥാ'തി ദാതും ലഭതി, പിളന്ധനത്ഥായ ദാതും ന ലഭതി; സേസഞാതീനം പന ഹരിത്വാ ന ദാതബ്ബം, പക്കോസാപേത്വാ 'പൂജം കരോഥാ'തി ദാതബ്ബം; സേസജനസ്സ പൂജനട്ഠാനം സമ്പത്തസ്സ അപച്ചാസീസന്തേന ദാതബ്ബം; പുപ്ഫദാനം നാമ ന ഹോതി. വിഹാരേ ബഹൂനി പുപ്ഫാനി പുപ്ഫന്തി. ഭിക്ഖുനാ പിണ്ഡായ ചരന്തേന മനുസ്സേ ദിസ്വാ 'വിഹാരേ ബഹൂനി പുപ്ഫാനി, പൂജേഥാ'തി വത്തബ്ബം. വചനമത്തേ ദോസോ നത്ഥി. 'മനുസ്സാ ഖാദനീയഭോജനീയം ആദായ ആഗമിസ്സന്തീ'തി ചിത്തേന പന ന വത്തബ്ബം. സചേ വദതി, ഖാദനീയഭോജനീയം ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. മനുസ്സാ അത്തനോ ധമ്മതായ 'വിഹാരേ പുപ്ഫാനി അത്ഥീ'തി പുച്ഛിത്വാ 'അസുകദിവസേ വിഹാരം ആഗമിസ്സാമ, സാമണേരാനം പുപ്ഫാനി ഓചിനിതും മാ ദേഥാ'തി വദന്തി. ഭിക്ഖൂ സാമണേരാനം കഥേതും പമുട്ഠാ. സാമണേരേഹി പുപ്ഫാനി ഓചിനിത്വാ ഠപിതാനി. മനുസ്സാ ഭിക്ഖൂ ഉപസങ്കമിത്വാ ''ഭന്തേ, മയം തുമ്ഹാകം അസുകദിവസേയേവ ആരോചയിമ്ഹ - 'സാമണേരാനം പുപ്ഫാനി ഓചിനിതും മാ ദേഥാ'തി. കസ്മാ ന വാരയിത്ഥാ''തി? ''സതി മേ പമുട്ഠാ, പുപ്ഫാനി ഓചിനിതമത്താനേവ, താവ

ന പൂജാ കതാ''തി വത്തബ്ബം. ''ഗണ്ഹഥ പൂജേഥാ''തി ന വത്തബ്ബം. സചേ വദതി, ആമിസം ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം.

അപരോ ഭിക്ഖു സാമണേരാനം ആചിക്ഖതി ''അസുകഗാമവാസിനോ പുപ്ഫാനി മാ ഓചിനിത്ഥാ''തി ആഹംസൂതി. മനുസ്സാപി ആമിസം ആഹരിത്വാ ദാനം ദത്വാ വദന്തി - ''അമ്ഹാകം മനുസ്സാ ന ബഹുകാ, സാമണേരേ അമ്ഹേഹി സഹ പുപ്ഫാനി ഓചിനിതും ആണാപേഥാ''തി. ''സാമണേരേഹി ഭിക്ഖാ ലദ്ധാ; യേ ഭിക്ഖാചാരം ന ഗച്ഛന്തി, തേ സയമേവ ജാനിസ്സന്തി, ഉപാസകാ''തി വത്തബ്ബം. ഏത്തകം നയം ലഭിത്വാ സാമണേരേ പുത്തേ വാ ഭാതികേ വാ കത്വാ പുപ്ഫാനി ഓചിനാപേതും ദോസോ നത്ഥി; പുപ്ഫദാനം നാമ ന ഹോതി.

ഫലദാനേ ഫലമ്പി പുപ്ഫം വിയ നിയമിതമേവ ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി. വിഹാരേ ബഹുകമ്ഹി ഫലാഫലേ സതി അഫാസുകമനുസ്സാ ആഗന്ത്വാ യാചന്തി. ഭിക്ഖൂ 'സങ്ഘിക'ന്തി ദാതും ന ഉസ്സഹന്തി. മനുസ്സാ വിപ്പടിസാരിനോ അക്കോസന്തി പരിഭാസന്തി. തത്ഥ കിം കാതബ്ബന്തി? ഫലേഹി വാ രുക്ഖേഹി വാ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കതികാ കാതബ്ബാ - 'അസുകേസു ച രുക്ഖേസു ഏത്തകാനി ഫലാനി ഗണ്ഹന്താ, ഏത്തകേസു വാ രുക്ഖേസു ഫലാനി ഗണ്ഹന്താ ന വാരേതബ്ബാ'തി. ചോരാ പന ഇസ്സരാ വാ ബലക്കാരേന ഗണ്ഹന്താ ന വാരേതബ്ബാ; കുദ്ധാ തേ സകലവിഹാരമ്പി നാസേയ്യും. ആദീനവോ പന കഥേതബ്ബോതി.

സിനാനദാനേ സിനാനചുണ്ണാനി കോട്ടിതാനി ന ഗരുഭണ്ഡാനി. അകോട്ടിതോ രുക്ഖത്തചോവ ഗരുഭണ്ഡം. ചുണ്ണം പന അഗിലാനസ്സ രജനനിപക്കം വട്ടതി. ഗിലാനസ്സ യംകിഞ്ചി ചുണ്ണം വട്ടതിയേവ. മത്തികാപി ഏത്ഥേവ പക്ഖിപിത്വാ കഥേതബ്ബാ. മത്തികാപി യത്ഥ ദുല്ലഭാ ഹോതി, തത്ഥേവ ഗരുഭണ്ഡം. സാപി ഹേട്ഠിമകോടിയാ തിംസപലഗുളപിണ്ഡപ്പമാണാവ തതോ ഹേട്ഠാ ന ഗരുഭണ്ഡന്തി.

ദന്തകട്ഠദാനേ ദന്തകട്ഠം അച്ഛിന്നകമേവ ഗരുഭണ്ഡം. യേസം സാമണേരാനം സങ്ഘതോ ദന്തകട്ഠവാരോ പാപുണാതി, തേ അത്തനോ ആചരിയുപജ്ഝായാനം പാടിയേക്കം ദാതും ന ലഭന്തി. യേഹി പന 'ഏത്തകാനി ദന്തകട്ഠാനി ആഹരിതബ്ബാനീ'തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വാരം ഗഹിതാനി, തേ അതിരേകാനി ആചരിയുപജ്ഝായാനം ദാതും ലഭന്തി. ഏകേന ഭിക്ഖുനാ ദന്തകട്ഠമാളകതോ ബഹൂനി ദന്തകട്ഠാനി ന ഗഹേതബ്ബാനി, ദേവസികം ഏകേകമേവ ഗഹേതബ്ബം. പാടിയേക്കം വസന്തേനാപി ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഗണയിത്വാ യത്തകാനി അത്തനോ പാപുണന്തി തത്തകാനേവ ഗഹേത്വാ ഗന്തബ്ബം; അന്തരാ ആഗന്തുകേസു വാ ആഗതേസു ദിസം വാ പക്കമന്തേന ആഹരിത്വാ ഗഹിതട്ഠാനേയേവ ഠപേതബ്ബാനി.

ചാടുകമ്യതായാതിആദീസു ചാടുകമ്യതാ വുച്ചതി അത്താനം ദാസം വിയ നീചട്ഠാനേ ഠപേത്വാ പരസ്സ ഖലിതവചനമ്പി സണ്ഠപേത്വാ പിയകാമതായ പഗ്ഗയ്ഹവചനം. **മുഗ്ഗസൂപ്യതായാ**തി മുഗ്ഗസൂപസമാനായ സച്ചാലികേന ജീവിതകപ്പനതായേതം അധിവചനം. യഥാ ഹി മുഗ്ഗസൂപേ പച്ചന്തേ ബഹൂ മുഗ്ഗാ പാകം ഗച്ഛന്തി, ഥോകാ ന ഗച്ഛന്തി; ഏവമേവ സച്ചാലികേന ജീവിതകപ്പകേ പുഗ്ഗലേ ബഹു അലികം ഹോതി, അപ്പകം സച്ചം. യഥാ വാ

മുഗ്ഗസൂപസ്സ അപ്പവിസനട്ഠാനം നാമ നത്ഥി, ഏവമേവ സച്ചാലികവുത്തിനോ പുഗ്ഗലസ്സ അപ്പവിട്ഠവാചാ നാമ നത്ഥി; സിങ്ഘാടകം വിയ ഇച്ഛിതിച്ഛിതധാരായ പതിട്ഠാതി. തേനസ്സ സാ മുസാവാദിതാ മുഗ്ഗസൂപ്യതാതി വുത്താ. **പാരിഭടയതാ**തി പരിഭടകമ്മഭാവോ. പരിഭടസ്സ ഹി കമ്മം പാരിഭടയം, തസ്സ ഭാവോ പാരിഭടയതാ; അലങ്കാരകരണാദീഹി ദാരകകീളാപനസ്സേതം അധിവചനം.

ജങ്ഘപേസനികന്തി ഗാമന്തരദേസന്തരാദീസു തേസം തേസം ഗിഹീനം സാസനപടിസാസനഹരണം. ഇദഞ്ഹി ജങ്ഘപേസനികം നാമ അത്തനോ മാതാപിതൂനം, യേ ചസ്സ മാതാപിതരോ ഉപട്ഠഹന്തി, തേസം സാസനം ഗഹേത്വാ കത്ഥചി ഗമനവസേന വട്ടതി. ചേതിയസ്സ വാ സങ്ഘസ്സ വാ അത്തനോ വാ കമ്മം കരോന്താനം വഡ്ഢകീനമ്പി സാസനം ഹരിതും വട്ടതി. മനുസ്സാ "ദാനം ദസ്സാമ, പൂജം കരിസ്സാമ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആചിക്ഖഥാ"തി വദന്തി; "അസുകത്ഥേരസ്സ നാമ ദേഥാ"തി പിണ്ഡപാതം വാ ഭേസജ്ജം വാ ചീവരം വാ ദേന്തി; "വിഹാരേ പൂജം കരോഥാ"തി മാലാഗന്ധവിലേപനാദീനി വാ ധജപതാകാദീനി വാ നീയ്യാദേന്തി, സബ്ബം ഹരിതും വട്ടതി; ജങ്ഘപേസനികം നാമ ന ഹോതി. സേസാനം സാസനം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സ പദവാരേ പദവാരേ ദോസോ.

അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേനാതി ഏതേസം വാ വേളുദാനാദീനം അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വേജ്ജകമ്മഭണ്ഡാഗാരികകമ്മം പിണ്ഡപടിപിണ്ഡകമ്മം സങ്ഘുപ്പാദചേതിയുപ്പാദഉപട്ഠാപനകമ്മന്തി ഏവരൂപാനം വാ മിച്ഛാജീവേന ജീവിതകപ്പനകകമ്മാനം യേന കേനചി. **ബുദ്ധപടികുട്ഠേനാ**തി ബുദ്ധേഹി ഗരഹിതേന പടിസിദ്ധേന. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം സബ്ബോപി അനാചാരോ നാമ കഥിയതി. ആചാരനിദ്ദേസോ വുത്തപടിപക്ഖനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ഛ൪. ഗോചരനിദ്ദേസേപി പഠമം അഗോചരസ്സ വചനേ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. തത്ഥ ച **ഗോചരോ**തി പിണ്ഡപാതാദീനം അത്ഥായ ഉപസങ്കമിതും യുത്തട്ഠാനം **ഗോചരോ,** അയുത്തട്ഠാനം **അഗോചരോ**. വേസിയാ ഗോചരോ അസ്സാതി **വേസിയഗോചരോ;** മിത്തസന്ഥവവസേന ഉപസങ്കമിതട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ വേസിയാ നാമ രൂപൂപജീവിനിയോ യേന കേനചിദേവ സുലഭജ്ഝാചാരതാമിത്തസന്ഥവസിനേഹവസേന ഉപസങ്കമന്തോ വേസിയാഗോചരോ നാമ ഹോതി. തസ്മാ ഏവം ഉപസങ്കമിതും ന വട്ടതി. കിം കാരണാ? ആരക്ഖവിപത്തിതോ. ഏവം ഉപസങ്കമന്തസ്സ ഹി ചിരം രക്ഖിതഗോപിതോപി സമണധമ്മോ കതിപാഹേനേവ നസ്സതി; സചേപി ന നസ്സതി ഗരഹം ലഭതി. ദക്ഖിണാവസേന പന ഉപസങ്കമന്തേന സതിം ഉപട്ഠാപേത്വാ ഉപസങ്കമിതബ്ബം. **വിധവാ** വുച്ചന്തി മതപതികാ വാ പവുത്ഥപതികാ വാ. **ഥുല്ലകുമാരിയോ**തി മഹല്ലികാ അനിവിട്ഠകുമാരിയോ. **പണ്ഡകാ**തി ലോകാമിസനിസ്സിതകഥാബഹുലാ ഉസ്സന്നകിലേസാ അവൂപസന്തപരിളാഹാ നപുംസകാ. തേസം സബ്ബേസമ്പി ഉപസങ്കമനേ ആദീനവോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **ഭിക്ഖുനീസു**പി ഏസേവ നയോ. അപിച ഭിക്ഖൂ നാമ ഉസ്സന്നബ്രഹ്മചരിയാ ഹോന്തി, തഥാ ഭിക്ഖുനിയോ. തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം സന്ഥവവസേന കതിപാഹേനേവ രക്ഖിതഗോപിതസമണധമ്മം നാസേന്തി. ഗിലാനപുച്ഛകേന പന ഗന്തും വട്ടതി. ഭിക്ഖുനാ പുപ്ഫാനി ലഭിത്വാ പൂജനത്ഥായപി ഓവാദദാനത്ഥായപി ഗന്തും വട്ടതിയേവ.

പാനാഗാരന്തി സുരാപാനഘരം. തം ബ്രഹ്മചരിയന്തരായകരേഹി സുരാസോണ്ഡേഹി അവിവിത്തം ഹോതി. തത്ഥ തേഹി സദ്ധിം സഹ സോണ്ഡവസേന ഉപസങ്കമിതും ന വട്ടതി; ബ്രഹ്മചരിയന്തരായോ ഹോതി. **സംസട്ഠോ വിഹരതി രാജൂഹീ**തിആദീസു **രാജാനോ**തി അഭിസിത്താ വാ ഹോന്തു അനഭിസിത്താ വാ യേ രജ്ജം അനുസാസന്തി. **രാജമഹാമത്താ**തി രാജൂനം ഇസ്സരിയസദിസായ മഹതിയാ ഇസ്സരിയമത്തായ സമന്നാഗതാ. **തിത്ഥിയാ**തി വിപരീതദസ്സനാ ബാഹിരപരിബ്ബാജകാ. **തിത്ഥിയസാവകാ**തി ഭത്തിവസേന തേസം പച്ചയദായകാ. ഏതേഹി സദ്ധിം സംസഗ്ഗജാതോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

അനനുലോമികേന സംസഗ്ഗേനാതി അനനുലോമികസംസഗ്ഗോ നാമ തിസ്സന്നം സിക്ഖാനം അനനുലോമോ പച്ചനീകസംസഗ്ഗോ, യേന ബ്രഹ്മചരിയന്തരായം പഞ്ഞത്തിവീതിക്കമം സല്ലേഖപരിഹാനിഞ്ച പാപുണാതി, സേയ്യഥിദം - രാജരാജമഹാമത്തേഹി സദ്ധിം സഹസോകിതാ, സഹനന്ദിതാ, സമസുഖദുക്ഖതാ, ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു അത്തനാവ യോഗം ആപജ്ജനതാ, തിത്ഥിയതിത്ഥിയസാവകേഹി സദ്ധിം ഏകച്ഛന്ദരുചിസമാചാരതാ ഏകച്ഛന്ദരുചിസമാചാരഭാവാവഹോ വാ സിനേഹബഹുമാനസന്ഥവോ. തത്ഥ രാജരാജമഹാമത്തേഹി സദ്ധിം സംസഗ്ഗോ ബ്രഹ്മചരിയന്തരായം കരോതി. ഇതരേഹി തിത്ഥിയസാവകേഹി തേസം ലദ്ധിഗഹണം. തേസം പന വാദം ഭിന്ദിത്വാ അത്തനോ ലദ്ധിം ഗണ്ഹാപേതും സമത്ഥേന ഉപസങ്കമിതും വട്ടതി.

ഇദാനി അപരേനപി പരിയായേന അഗോചരം ദസ്സേതും **യാനി വാ പന താനി കുലാനീ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **അസ്സദ്ധാനീ**തി ബുദ്ധാദീസു സദ്ധാവിരഹിതാനി; ബുദ്ധോ സബ്ബഞ്ഞൂ, ധമ്മോ നിയ്യാനികോ, സങ്ഘോ സുപ്പടിപന്നോതി ന സദ്ദഹന്തി. **അപ്പസന്നാനീ**തി ചിത്തം പസന്നം അനാവിലം കാതും ന സക്കോന്തി. **അക്കോസകപരിഭാസകാനീ**തി അക്കോസകാനി ചേവ പരിഭാസകാനി ച; 'ചോരോസി, ബാലോസി, മൂള്ഹോസി, ഓട്ഠോസി, ഗോണോസി, ഗദ്രഭോസി, ആപായികോസി, നേരയികോസി, തിരച്ഛാനഗതോസി, നത്ഥി തുയ്ഹം സുഗതി, ദുഗ്ഗതിയേവ പാടികങ്ഖാ'തി ഏവം ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസന്തി; 'ഹോതു, ഇദാനി തം പഹരിസ്സാമ, ബന്ധിസ്സാമ , വധിസ്സാമാ'തി ഏവം ഭയദസ്സനേന പരിഭാസന്തി ചാതി അത്ഥോ. **അനത്ഥകാമാനീ**തി അത്ഥം ന ഇച്ഛന്തി, അനത്ഥമേവ ഇച്ഛന്തി. **അഹിതകാമാനീ**തി അഹിതമേവ ഇച്ഛന്തി, ഹിതം ന ഇച്ഛന്തി. **അഫാസുകകാമാനീ**തി ഫാസുകം ന ഇച്ഛന്തി, അഫാസുകമേവ ഇച്ഛന്തി. **അയോഗക്ഖേമകാമാനീ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമം നിബ്ഭയം ന ഇച്ഛന്തി, സഭയമേവ ഇച്ഛന്തി. **ഭിക്ഖൂന**ന്തി ഏത്ഥ സാമണേരാപി സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. **ഭിക്ഖുനീന**ന്തി ഏത്ഥ സിക്ഖമാനസാമണേരിയോപി. സബ്ബേസമ്പി ഹി ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതാനഞ്ചേവ സരണഗതാനഞ്ച ചതുന്നമ്പി പരിസാനം താനി അനത്ഥകാമാനിയേവ. **തഥാരൂപാനി കുലാനീ**തി ഏവരൂപാനി ഖത്തിയകുലാദീനി കുലാനി. **സേവതീ**തി നിസ്സായ ജീവതി. **ഭജതീ**തി ഉപസങ്കമതി. **പയിരുപാസതീ**തി പുനപ്പുനം ഉപസങ്കമതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം വേസിയാദിഗോചരസ്സ വേസിയാദികോ, രാജാദിസംസട്ഠസ്സ രാജാദികോ, അസ്സദ്ധകുലാദിസേവകസ്സ അസ്സദ്ധകുലാദികോ ചാതി തിപ്പകാരോപി അയുത്തഗോചരോ അഗോചരോതി വേദിതബ്ബോ.

തസ്സ ഇമിനാ പരിയായേന അഗോചരതാ വേദിതബ്ബാ. വേസിയാദികോ താവ പഞ്ചകാമഗുണനിസ്സയതോ അഗോചരോതി വേദിതബ്ബോ, യഥാഹ - "കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അഗോചരോ പരവിസയോ? യദിദം പഞ്ച കാമഗുണാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൭൨) രാജാദികോ ഝാനാനുയോഗസ്സ അനുപനിസ്സയതോ ലാഭസക്കാരാസനിചക്കനിപ്ഫാദനതോ ദിട്ഠിവിപത്തിഹേതുതോ ച, അസ്സദ്ധകുലാദികോ സദ്ധാഹാനിചിത്തസന്താസാവഹനതോ അഗോചരോതി.

ഗോചരനിദ്ദേസേ **ന വേസിയഗോചരോ**തിആദീനി വുത്തപടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാനി. **ഓപാനഭൂതാനീ**തിആദീസു പന **ഓപാനഭൂതാനീ**തി ഉദപാനഭൂതാനി; ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ, ചാതുമഹാപഥേ ഖതപോക്ഖരണീ വിയ, യഥാസുഖം ഓഗാഹനക്ഖമാനി ചിത്തമഹാമത്തസ്സ ഗേഹസദിസാനി. തസ്സ കിര ഗേഹേ കാലത്ഥമ്ഭോ യുത്തോയേവ . ഘരദ്വാരം സമ്പത്താനം ഭിക്ഖൂനം പച്ചയവേകല്ലം നാമ നത്ഥി. ഏകദിവസം ഭേസജ്ജവത്തമേവ സട്ഠി കഹാപണാനി നിക്ഖമന്തി. **കാസാവപജ്ജോതാനീ**തി ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീഹി നിവത്ഥപാരുതാനം കാസാവാനംയേവ പഭായ ഏകോഭാസാനി ഭൂതപാലസേട്ഠികുലസദിസാനി. **ഇസിവാതപടിവാതാനീ**തി ഗേഹം പവിസന്താനം നിക്ഖമന്താനഞ്ച ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീസങ്ഖാതാനം ഇസീനം ചീവരവാതേന ചേവ സമിഞ്ജനപസാരണാദിജനിതസരീരവാതേന ച പടിവാതാനി പവായിതാനി വിനിദ്ധുതകിബ്ബിസാനി വാ.

൧൫൭. **അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവി**താനിദ്ദേസേ **അണുമത്താനീ**തി അണുപ്പമാണാ. **വജ്ജാ**തി ദോസാ. **യാനി താനി വജ്ജാനീ**തി യാനി താനി ഗരഹിതബ്ബട്ഠേന വജ്ജാനി. **അപ്പമത്തകാനീ**തി പരിത്തമത്തകാനി ഖുദ്ദകപ്പമാണാനി. **ഓരമത്തകാനീ**തി പരിത്തതോപി ഓരിമപ്പമാണത്താ ഓരമത്തകാനി. **ലഹുസാനീ**തി ലഹുകാനി. **ലഹുസമ്മതാനീ**തി ലഹൂതി സമ്മതാനി. **സംയമകരണീയാനീ**തി സംയമേന കത്തബ്ബപടികമ്മാനി. **സംവരകരണീയാനീ**തി സംവരേന കാതബ്ബാനി സംവരേന കത്തബ്ബപടികമ്മാനി. **ചിത്തുപ്പാദകരണീയാനീ**തി ചിത്തുപ്പാദമത്തേന കത്തബ്ബപടികമ്മാനി. **മനസികാരപടിബദ്ധാനീ**തി മനസാ ആവജ്ജിതമത്തേനേവ കത്തബ്ബപടികമ്മാനി. കാനി പന താനീതി? ദിവാവിഹാരവാസീ സുമത്ഥേരോ താവ ആഹ - "അനാപത്തിഗമനീയാനി ചിത്തുപ്പാദമത്തകാനി യാനി 'ന പുന ഏവരൂപം കരിസ്സാമീ'തി മനസാ ആവജ്ജിതമത്തേനേവ സുജ്ഝന്തി. അധിട്ഠാനാവികമ്മം നാമേതം കഥിത"ന്തി. അന്തേവാസികോ പനസ്സ തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ പനാഹ - "ഇദം പാതിമോക്ഖസംവരസീലസ്സേവ ഭാജനീയം. തസ്മാ സബ്ബലഹുകം ദുക്കടദുബ്ഭാസിതം ഇധ വജ്ജന്തി വേദിതബ്ബം. വുട്ഠാനാവികമ്മം നാമേതം കഥിത"ന്തി. **ഇതിഇമേസൂ**തി ഏവംപകാരേസു ഇമേസു. **വജ്ജദസ്സാവീ**തി വജ്ജതോ ദോസതോ ദസ്സനസീലോ. **ഭയദസ്സാവീ**തി ചതുബ്ബിധസ്സ ഭയസ്സ കാരണത്താ ഭയതോ ദസ്സനസീലോ. **ആദീനവദസ്സാവീ**തി ഇധ നിന്ദാവഹനതോ, ആയതിം ദുക്ഖവിപാകതോ, ഉപരിഗുണാനം അന്തരായകരണതോ, വിപ്പടിസാരജനനതോ ച ഏതേന നാനപ്പകാരേന ആദീനവതോ ദസ്സനസീലോ.

നിസ്സരണദസ്സാവീതി യം തത്ഥ നിസ്സരണം തസ്സ ദസ്സനസീലോ. കിം പനേത്ഥ നിസ്സരണന്തി? ആചരിയത്ഥേരവാദേ താവ "അനാപത്തിഗമനീയതായ സതി

അധിട്ഠാനാവികമ്മം നിസ്സരണ''ന്തി കഥിതം. അന്തേവാസികഥേരവാദേ താവ ''ആപത്തിഗമനിയതായ സതി വുട്ഠാനാവികമ്മം നിസ്സരണ''ന്തി കഥിതം.

തത്ഥ തഥാരൂപോ ഭിക്ഖു അണുമത്താനി വജ്ജാനി വജ്ജതോ ഭയതോ പസ്സതി നാമ. തം ദസ്സേതും അയം നയോ കഥിതോ - പരമാണു നാമ, അണു നാമ, തജ്ജാരീ നാമ, രഥരേണു നാമ, ലിക്ഖാ നാമ, ഊകാ നാമ, ധഞ്ഞമാസോ നാമ, അങ്ഗുലം നാമ, വിദത്ഥി നാമ, രതനം നാമ, യട്ഠി നാമ, ഉസഭം നാമ, ഗാവുതം നാമ, യോജനം നാമ. തത്ഥ **'പരമാണു'** നാമ ആകാസകോട്ഠാസികോ മംസചക്ഖുസ്സ ആപാഥം നാഗച്ഛതി, ദിബ്ബചക്ഖുസ്സേവ ആഗച്ഛതി. **'അണു'** നാമ ഭിത്തിച്ഛിദ്ദതാലച്ഛിദ്ദേഹി പവിട്ഠസൂരിയരസ്മീസു വട്ടി വട്ടി ഹുത്വാ പരിബ്ഭമന്തോ പഞ്ഞായതി. **'തജ്ജാരീ'** നാമ ഗോപഥമനുസ്സപഥചക്കപഥേസു ഛിജ്ജിത്വാ ഉഭോസു പസ്സേസു ഉഗ്ഗന്ത്വാ തിട്ഠതി. **'രഥരേണു'** നാമ തത്ഥ തത്ഥേവ അല്ലീയതി. **ലിക്ഖാ**ദയോ പാകടാ ഏവ. ഏതേസു പന ഛത്തിംസ പരമാണവോ ഏകസ്സ അണുനോ പമാണം. ഛത്തിംസ അണൂ ഏകായ തജ്ജാരിയാ പമാണം. ഛത്തിംസ തജ്ജാരിയോ ഏകോ രഥരേണു. ഛത്തിംസ രഥരേണൂ ഏകാ ലിക്ഖാ. സത്ത ലിക്ഖാ ഏകാ ഊകാ. സത്ത ഊകാ ഏകോ ധഞ്ഞമാസോ. സത്തധഞ്ഞമാസപ്പമാണം ഏകം അങ്ഗുലം. തേനങ്ഗുലേന ദ്വാദസങ്ഗുലാനി വിദത്ഥി. ദ്വേ വിദത്ഥിയോ രതനം. സത്ത രതനാനി യട്ഠി. തായ യട്ഠിയാ വീസതി യട്ഠിയോ ഉസഭം. അസീതി ഉസഭാനി ഗാവുതം. ചത്താരി ഗാവുതാനി യോജനം. തേന യോജനേന അട്ഠസട്ഠിയോജനസതസഹസ്സുബ്ബേധോ സിനേരുപബ്ബതരാജാ. യോ ഭിക്ഖു അണുമത്തം വജ്ജം അട്ഠസട്ഠിയോജനസതസഹസ്സുബ്ബേധസിനേരുപബ്ബതസദിസം കത്വാ ദട്ഠും സക്കോതി - അയം ഭിക്ഖു അണുമത്താനി വജ്ജാനി ഭയതോ പസ്സതി നാമ. യോപി ഭിക്ഖു സബ്ബലഹുകം ദുക്കടദുബ്ഭാസിതമത്തം പഠമപാരാജികസദിസം കത്വാ ദട്ഠും സക്കോതി - അയം അണുമത്താനി വജ്ജാനി വജ്ജതോ ഭയതോ പസ്സതി നാമാതി വേദിതബ്ബോ.

ഛന്ന. സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂതിപദനിദ്ദേസേ **ഭിക്ഖുസിക്ഖാ**തി ഭിക്ഖൂഹി സിക്ഖിതബ്ബസിക്ഖാ. സാ ഭിക്ഖുനീഹി സാധാരണാപി അസാധാരണാപി ഭിക്ഖുസിക്ഖാ ഏവ നാമ. **ഭിക്ഖുനീസിക്ഖാ**തി ഭിക്ഖുനീഹി സിക്ഖിതബ്ബസിക്ഖാ. സാപി ഭിക്ഖൂഹി സാധാരണാപി അസാധാരണാപി ഭിക്ഖുനീസിക്ഖാ ഏവ നാമ. സാമണേരസിക്ഖമാനസാമണേരീനം സിക്ഖാപി ഏത്ഥേവ പവിട്ഠാ. **ഉപാസകസിക്ഖാ**തി ഉപാസകേഹി സിക്ഖിതബ്ബസിക്ഖാ. സാ പഞ്ചസീലദസസീലവസേന വട്ടതി. **ഉപാസികാസിക്ഖാ**തി ഉപാസികാഹി സിക്ഖിതബ്ബസിക്ഖാ. സാപി പഞ്ചസീലദസസീലവസേന വട്ടതി. തത്ഥ ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീനം സിക്ഖാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ വട്ടതി. ഉപാസകഉപാസികാനം സിക്ഖാ യാവ അനാഗാമിമഗ്ഗാ. തത്രായം ഭിക്ഖു അത്തനാ സിക്ഖിതബ്ബസിക്ഖാപദേസു ഏവ സിക്ഖതി. സേസസിക്ഖാ പന അത്ഥുദ്ധാരവസേന സിക്ഖാപദസ്സ അത്ഥദസ്സ ദസ്സനത്ഥം വുത്താ. **ഇതി ഇമാസു സിക്ഖാസൂ**തി ഏവംപകാരാസു ഏതാസു സിക്ഖാസു. **സബ്ബേന സബ്ബ**ന്തി സബ്ബേന സിക്ഖാസമാദാനേന സബ്ബം സിക്ഖം. **സബ്ബഥാ സബ്ബ**ന്തി സബ്ബേന സിക്ഖിതബ്ബാകാരേന സബ്ബം സിക്ഖം. **അസേസം നിസ്സേസ**ന്തി സേസാഭാവതോ അസേസം; സതിസമ്മോസേന ഭിന്നസ്സാപി സിക്ഖാപദസ്സ പുന പാകതികകരണതോ നിസ്സേസം. **സമാദായ വത്തതീ**തി സമാദിയിത്വാ ഗഹേത്വാ

വത്തതി. **തേന വുച്ചതീ**തി യേന കാരണേന ഏതം സബ്ബം സിക്ഖാപദം സബ്ബേന സിക്ഖിതബ്ബാകാരേന സമാദിയിത്വാ സിക്ഖതി പൂരേതി, തേന വുച്ചതി ''സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ''തി.

൭൬൭-൮. **ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ**തിപദദ്വയസ്സ നിദ്ദേസേ കണ്ഹപക്ഖസ്സ പഠമവചനേ പയോജനം ആചാരനിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **കതമാ ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതാ**തിആദീസു പന യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം നിക്ഖേപകണ്ഡവണ്ണനായം വുത്തമേവ.

൭൬൯. **ജാഗരിയാനുയോഗ**നിദ്ദേസേ **പുബ്ബരത്താപരരത്ത**ന്തി ഏത്ഥ അഡ്ഢരത്തസങ്ഖാതായ രത്തിയാ പുബ്ബേ പുബ്ബരത്തം; ഇമിനാ പഠമയാമഞ്ചേവ പച്ഛാഭത്തഞ്ച ഗണ്ഹാതി . രത്തിയാ പച്ഛാ അപരരത്തം; ഇമിനാ പച്ഛിമയാമഞ്ചേവ പുരേഭത്തഞ്ച ഗണ്ഹാതി. മജ്ഝിമയാമോ പനസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിദ്ദാകിലമഥവിനോദനോകാസോതി ന ഗഹിതോ. **ജാഗരിയാനുയോഗ**ന്തി ജാഗരിയസ്സ അസുപനഭാവസ്സ അനുയോഗം. **അനുയുത്തോ ഹോതീ**തി തം അനുയോഗസങ്ഖാതം ആസേവനം ഭാവനം അനുയുത്തോ ഹോതി സമ്പയുത്തോ. നിദ്ദേസേ പനസ്സ ഇധ ഭിക്ഖു ദിവസന്തി പുബ്ബണ്ഹോ, മജ്ഝന്ഹോ, സായന്ഹോതി തയോപി ദിവസകോട്ഠാസാ ഗഹിതാ. **ചങ്കമേന നിസജ്ജായാ**തി സകലമ്പി ദിവസം ഇമിനാ ഇരിയാപഥദ്വയേനേവ വിഹരന്തോ. ചിത്തസ്സ ആവരണതോ ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി പഞ്ചഹിപി നീവരണേഹി സബ്ബാകുസലധമ്മേഹി വാ ചിത്തം പരിസോധേതി. തേഹി ധമ്മേഹി വിസോധേതി പരിമോചേതി. ഠാനം പനേത്ഥ കിഞ്ചാപി ന ഗഹിതം, ചങ്കമനിസജ്ജാസന്നിസ്സിതം പന കത്വാ ഗഹേതബ്ബമേവ. **പഠമയാമ**ന്തി സകലസ്മിമ്പി പഠമയാമേ. **മജ്ഝിമയാമ**ന്തി രത്തിന്ദിവസ്സ ഛട്ഠകോട്ഠാസസങ്ഖാതേ മജ്ഝിമയാമേ.

സീഹസേയ്യന്തി ഏത്ഥ കാമഭോഗീസേയ്യാ, പേതസേയ്യാ, സീഹസേയ്യാ, തഥാഗതസേയ്യാതി ചതസ്സോ സേയ്യാ. തത്ഥ ''യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, കാമഭോഗീ വാമേന പസ്സേന സേന്തീ''തി അയം **കാമഭോഗീസേയ്യാ**. തേസു ഹി യേഭുയ്യേന ദക്ഖിണപസ്സേന സയാനോ നാമ നത്ഥി. ''യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ , പേതാ ഉത്താനാ സേന്തീ''തി അയം **പേതസേയ്യാ;** അപ്പമംസലോഹിതത്താ ഹി അട്ഠിസങ്ഘാടജടിതാ ഏകേന പസ്സേന സയിതും ന സക്കോന്തി, ഉത്താനാവ സേന്തി. സീഹോ, ഭിക്ഖവേ, മിഗരാജാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സേയ്യം കപ്പേതി... പേ॰... അത്തമനോ ഹോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൬) അയം **സീഹസേയ്യാ;** തേജുസ്സദത്താ ഹി സീഹോ മിഗരാജാ ദ്വേ പുരിമപാദേ ഏകസ്മിം ഠാനേ ദ്വേ പച്ഛിമപാദേ ഏകസ്മിം ഠാനേ ഠപേത്വാ നങ്ഗുട്ഠം അന്തരസത്ഥിമ്ഹി പക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദപച്ഛിമപാദനങ്ഗുട്ഠാനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ ദ്വിന്നം പുരിമപാദാനം മത്ഥകേ സീസം ഠപേത്വാ സയതി; ദിവസമ്പി സയിത്വാ പബുജ്ഝമാനോ ന ഉത്തസന്തോ പബുജ്ഝതി, സീസം പന ഉക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദാദീനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേതി; സചേ കിഞ്ചി ഠാനം വിജഹിത്വാ ഠിതം ഹോതി 'നയിദം തുയ്ഹം ജാതിയാ ന സൂരഭാവസ്സ അനുരൂപ'ന്തി അനത്തമനോ ഹുത്വാ തത്ഥേവ സയതി, ന ഗോചരായ പക്കമതി; അവിജഹിത്വാ ഠിതേ പന 'തുയ്ഹം ജാതിയാ ച സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപമിദ'ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠോ ഉട്ഠായ സീഹവിജമ്ഭിതം വിജമ്ഭിത്വാ കേസരഭാരം വിധുനിത്വാ തിക്ഖത്തും സീഹനാദം നദിത്വാ ഗോചരായ

പക്കമതി. ചതുത്ഥജ്ഝാനസേയ്യാ പന **തഥാഗതസേയ്യാ**തി വുച്ചതി. താസു ഇധ സീഹസേയ്യാ ആഗതാ. അയഞ്ഹി തേജുസ്സദഇരിയാപഥത്താ ഉത്തമസേയ്യാ നാമ.

പാദേ പാദന്തി ദക്ഖിണപാദേ വാമപാദം. **അച്ചാധായാ**തി അതിആധായ ഈസകം അതിക്കമ്മ ഠപേത്വാ ഗോപ്ഫകേന ഹി ഗോപ്ഫകേ ജാണുനാ വാ ജാണുമ്ഹി സങ്ഘട്ടിയമാനേ അഭിണ്ഹം വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ന ഹോതി, സേയ്യാ അഫാസുകാ ഹോതി; യഥാ പന ന സങ്ഘട്ടേതി, ഏവം അതിക്കമ്മ ഠപിതേ വേദനാ നുപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, സേയ്യാ ഫാസുകാ ഹോതി. തേന വുത്തം "പാദേ പാദം അച്ചാധായാ"തി. **സതോ സമ്പജാനോ**തി സതിയാ ചേവ സമ്പജാനപഞ്ഞായ ച സമന്നാഗതോ ഹുത്വാ. ഇമിനാ സുപരിഗ്ഗാഹകം സതിസമ്പജഞ്ഞം കഥിതം. **ഉട്ഠാനസഞ്ഞം മനസികരിത്വാ**തി അസുകവേലായ നാമ ഉട്ഠഹിസ്സാമീ'തി ഏവം ഉട്ഠാനവേലാപരിച്ഛേദകം ഉട്ഠാനസഞ്ഞം ചിത്തേ ഉപേത്വാ. ഏവം കത്വാ നിപന്നോ ഹി യഥാപരിച്ഛിന്നകാലേയേവ ഉട്ഠാതും യുത്തോ.

൨൦-൨൧. സാതച്ചം നേപക്കന്തി സതതം പവത്തയിതബ്ബതോ സാതച്ചസങ്ഖാതം വീരിയഞ്ചേവ പരിപാകഗതത്താ നേപക്കസങ്ഖാതം പഞ്ഞഞ്ച യുത്തോ അനുയുത്തോ പവത്തയമാനോയേവ ജാഗരിയാനുയോഗം അനുയുത്തോ വിഹരതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച വീരിയം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം കഥിതം, പഞ്ഞാപി വീരിയഗതികാ ഏവ; വീരിയേ ലോകിയമ്ഹി ലോകിയാ, ലോകുത്തരേ ലോകുത്തരാതി അത്ഥോ.

൨൨. ബോധിപക്ഖിയാനം ധമ്മാനന്തി ചതുസച്ചബോധിസങ്ഖാതസ്സ മഗ്ഗഞാണസ്സ പക്ഖേ ഭവാനം ധമ്മാനം. ഏത്താവതാ സബ്ബേപി സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ സമൂഹതോ ഗഹേത്വാ ലോകിയായപി ഭാവനായ ഏകാരമ്മണേ ഏകതോ പവത്തനസമത്ഥേ ബോജ്ഝങ്ഗേയേവ ദസ്സേന്തോ **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ**തിആദിമാഹ. തേ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാവ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥമേവ.

൨൩. അഭിക്കന്തേതിആദിനിദ്ദേസേ **അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ**തി ഏത്ഥ താവ അഭിക്കന്തം വുച്ചതി പുരതോ ഗമനം. **പടിക്കന്ത**ന്തി നിവത്തനം. തദുഭയമ്പി ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ലബ്ഭതി. ഗമനേ താവ പുരതോ കായം അഭിഹരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ, പടിനിവത്തന്തോ പടിക്കമതി നാമ. ഠാനേപി ഠിതകോവ കായം പുരതോ ഓനാമേന്തോ അഭിക്കമതി നാമ, പച്ഛതോ അപനാമേന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിസജ്ജായപി നിസിന്നകോവ ആസനസ്സ പുരിമഅങ്ഗാഭിമുഖോ സംസരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ, പച്ഛിമഅങ്ഗപ്പദേസം പച്ചാസംസരന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിപജ്ജായപി ഏസേവ നയോ.

സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചകാരീ, സമ്പജഞ്ഞസ്സേവ വാ കാരീ. സോ ഹി അഭിക്കന്താദീസു സമ്പജഞ്ഞം കരോതേവ, ന കത്ഥചി സമ്പജഞ്ഞവിരഹിതോ ഹോതി. തം പന സമ്പജഞ്ഞം യസ്മാ സതിസമ്പയുത്തമേവ ഹോതി, തേനസ്സ നിദ്ദേസേ "സതോ സമ്പജാനോ അഭിക്കമതി, സതോ സമ്പജാനോ പടിക്കമതീ"തി വുത്തം.

അയഞ്ഹി അഭിക്കമന്തോ വാ പടിക്കമന്തോ വാ ന മുട്ഠസ്സതീ അസമ്പജാനോ ഹോതി; സതിയാ പന സമന്നാഗതോ പഞ്ഞായ ച

സമ്പജാനോയേവ അഭിക്കമതി ചേവ പടിക്കമതി ച; സബ്ബേസു അഭിക്കമാദീസു ചതുബ്ബിധം സമ്പജഞ്ഞം ഓതാരേതി. ചതുബ്ബിധഞ്ഹി സമ്പജഞ്ഞം - സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം, സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം, അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി. തത്ഥ അഭിക്കമനചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ചിത്തവസേനേവ അഗന്ത്വാ 'കിന്നു മേ എത്ഥ ഗതേന അത്ഥോ അത്ഥി, നത്ഥീ'തി അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം **'സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം'**. തത്ഥ ച 'അത്ഥോ'തി ചേതിയദസ്സനബോധിദസ്സനസങ്ഘദസ്സനഥേരദസ്സനഅസുഭദസ്സനാദിവസേന ധമ്മതോ വഡ്ഢി. ചേതിയം വാ ബോധിം വാ ദിസ്വാപി ഹി ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം, സങ്ഘദസ്സനേന സങ്ഘാരമ്മണം പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തദേവ ഖയവയതോ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഥേരേ ദിസ്വാ തേസം ഓവാദേ പതിട്ഠായ, അസുഭം ദിസ്വാ തത്ഥ പഠമജ്ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തദേവ ഖയവയതോ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി. തസ്മാ എതേസം ദസ്സനം സാത്ഥം. കേചി പന "ആമിസതോപി വഡ്ഢി അത്ഥോയേവ; തം നിസ്സായ ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായ പടിപന്നത്താ"തി വദന്തി.

തസ്മിം പന ഗമനേ സപ്പായാസപ്പായം പരിഗ്ഗഹേത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം **'സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം',** സേയ്യഥിദം - ചേതിയദസ്സനം താവ സാത്ഥം. സചേ പന ചേതിയസ്സ മഹതിയാ പൂജായ ദസദ്വാദസയോജനന്തരേ പരിസാ സന്നിപതന്തി , അത്തനോ വിഭവാനുരൂപം ഇത്ഥിയോപി പുരിസാപി അലങ്കതപടിയത്താ ചിത്തകമ്മരൂപകാനി വിയ സഞ്ചരന്തി, തത്ര ചസ്സ ഇട്ഠേ ആരമ്മണേ ലോഭോ, അനിട്ഠേ പടിഘോ, അസമപേക്ഖനേ മോഹോ ഉപ്പജ്ജതി, കായസംസഗ്ഗാപത്തിം വാ ആപജ്ജതി, ജീവിതബ്രഹ്മചരിയാനം വാ അന്തരായോ ഹോതി. എവം തം ഠാനം അസപ്പായം ഹോതി. വുത്തപ്പകാരഅന്തരായാഭാവേ സപ്പായം. ബോധിദസ്സനേപി എസേവ നയോ. സങ്ഘദസ്സനമ്പി സാത്ഥം. സചേ പന അന്തോഗാമേ മഹാമണ്ഡപം കാരേത്വാ സബ്ബരത്തിം ധമ്മസ്സവനം കരോന്തേസു മനുസ്സേസു വുത്തപ്പകാരേനേവ ജനസന്നിപാതോ ചേവ അന്തരായോ ച ഹോതി. എവം തം ഠാനം അസപ്പായം ഹോതി; അന്തരായാഭാവേ സപ്പായം ഹോതി. മഹാപരിസപരിവാരാനം ഥേരാനം ദസ്സനേപി എസേവ നയോ.

അസുഭദസ്സനമ്പി സാത്ഥം. തദത്ഥദീപനത്ഥഞ്ച ഇദം വത്ഥു - എകോ കിര ദഹരഭിക്ഖു സാമണേരം ഗഹേത്വാ ദന്തകട്ഠത്ഥായ ഗതോ. സാമണേരോ മഗ്ഗാ ഓക്കമിത്വാ പുരതോ ഗച്ഛന്തോ അസുഭം ദിസ്വാ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തദേവ പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ തീണി ഫലാനി സച്ഛികത്വാ ഉപരിമഗ്ഗത്ഥായ കമ്മട്ഠാനം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. ദഹരോ തം അപസ്സന്തോ "സാമണേരാ"തി പക്കോസി. സോ 'മയാ പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ദ്വേ കഥാ നാമ ന കഥിതപുബ്ബാ, അഞ്ഞസ്മിം ദിവസേ ഉപരിവിസേസം നിബ്ബത്തേസ്സാമീ'തി ചിന്തേത്വാ "കിം, ഭന്തേ"തി പടിവചനം അദാസി. "എഹീ"തി ച വുത്തോ എകവചനേനേവ ആഗന്ത്വാ "ഭന്തേ, ഇമിനാ താവ മഗ്ഗേന ഗന്ത്വാ മയാ ഠിതോകാസേ മുഹുത്തം പുരത്ഥാഭിമുഖോ ഠത്വാ ഓലോകേഥാ"തി ആഹ. സോ തഥാ കത്വാ തേന പത്തവിസേസമേവ പാപുണി. എവം എകം അസുഭം ദ്വിന്നം ജനാനം അത്ഥായ ജാതം. എവം സാത്ഥമ്പി പനേതം പുരിസസ്സ മാതുഗാമാസുഭം അസപ്പായം, മാതുഗാമസ്സ ച പുരിസാസുഭം, സഭാഗമേവ സപ്പായന്തി. എവം സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം നാമ.

ഏവം പരിഗ്ഗഹിതസാത്ഥസപ്പായസ്സ പന അട്ഠതിംസായ കമ്മട്ഠാനേസു അത്തനോ ചിത്തരുചിയം കമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതം ഗോചരം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖാചാരഗോചരേ തം ഗഹേത്വാവ ഗമനം **'ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം'** നാമ. തസ്സാവിഭാവനത്ഥം ഇദം ചതുക്കം വേദിതബ്ബം -

ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ഹരതി ന പച്ചാഹരതി, ഏകച്ചോ ന ഹരതി പച്ചാഹരതി, ഏകച്ചോ പന നേവ ഹരതി ന പച്ചാഹരതി, ഏകച്ചോ ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ച. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേത്വാ, തഥാ രത്തിയാ പഠമയാമേ മജ്ഝിമയാമേ സേയ്യം കപ്പേത്വാ പച്ഛിമയാമേപി നിസജ്ജാചങ്കമേഹി വീതിനാമേത്വാ പഗേവ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണവത്തം കത്വാ ബോധിരുക്ഖേ ഉദകം ആസിഞ്ചിത്വാ പാനീയം പരിഭോജനീയം പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ ആചരിയുപജ്ഝായവത്താദീനി സബ്ബാനി ഖന്ധകവത്താനി സമാദായ വത്തതി, സോ സരീരപരികമ്മം കത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ ദ്വേ തയോ പല്ലങ്കേ ഉസുമം ഗാഹാപേന്തോ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജിത്വാ, ഭിക്ഖാചാരവേലായ ഉട്ഠഹിത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ പത്തചീവരമാദായ സേനാസനതോ നിക്ഖമിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ, സചേ ബുദ്ധാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനം ഹോതി തം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ ചേതിയങ്ഗണം പവിസതി, അഞ്ഞം ചേ കമ്മട്ഠാനം ഹോതി സോപാനമൂലേ ഠത്വാ ഹത്ഥേന ഗഹിതഭണ്ഡം വിയ തം ഠപേത്വാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഗഹേത്വാ ചേതിയങ്ഗണം ആരുയ്ഹ മഹന്തം ചേതിയം ചേ, തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു വന്ദിതബ്ബം, ഖുദ്ദകം ചേ, തഥേവ പദക്ഖിണം കത്വാ അട്ഠസു ഠാനേസു വന്ദിതബ്ബം. ചേതിയം വന്ദിത്വാ ബോധിയങ്ഗണം പത്തേനാപി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സമ്മുഖാ വിയ നിപച്ചാകാരം ദസ്സേത്വാ ബോധി വന്ദിതബ്ബാ.

സോ ഏവം ചേതിയഞ്ച ബോധിഞ്ച വന്ദിത്വാ പടിസാമിതട്ഠാനം ഗന്ത്വാ, പടിസാമിതം ഭണ്ഡകം ഹത്ഥേന ഗണ്ഹന്തോ വിയ, നിക്ഖിത്തകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗാമസമീപേ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ചീവരം പാരുപിത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി. അഥ നം മനുസ്സാ ദിസ്വാ 'അയ്യോ നോ ആഗതോ'തി പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ ആസനസാലായ വാ ഗേഹേ വാ നിസീദാപേത്വാ യാഗും ദത്വാ യാവ ഭത്തം ന നിട്ഠാതി താവ പാദേ ധോവിത്വാ തേലേന മക്ഖേത്വാ പുരതോ നിസീദിത്വാ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛന്തി ധമ്മം വാ സോതുകാമാ ഹോന്തി. സചേപി ന കഥാപേന്തി "ജനസങ്ഗഹത്ഥം ധമ്മകഥാ നാമ കാതബ്ബായേവാ"തി അട്ഠകഥാചരിയാ വദന്തി. ധമ്മകഥാ ഹി കമ്മട്ഠാനവിനിമുത്താ നാമ നത്ഥി. തസ്മാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അനുമോദനം വത്വാ നിവത്തിയമാനേഹിപി മനുസ്സേഹി അനുഗതോവ ഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ തത്ഥ തേ നിവത്തേത്വാ മഗ്ഗം പടിപജ്ജതി.

അഥ നം പുരേതരം നിക്ഖമിത്വാ ബഹിഗാമേ കതഭത്തകിച്ചാ സാമണേരദഹരഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തചീവരമസ്സ ഗണ്ഹന്തി. പോരാണകഭിക്ഖൂ കിര 'അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ, അമ്ഹാകം ആചരിയോ'തി ന മുഖം ഓലോകേത്വാ വത്തം കരോന്തി, സമ്പത്തപരിച്ഛേദേനേവ കരോന്തി. തേ തം പുച്ഛന്തി "ഭന്തേ, ഏതേ മനുസ്സാ തുമ്ഹാകം കിം ഹോന്തി? മാതിപക്ഖതോ സമ്ബന്ധാ പിതിപക്ഖതോ"തി?

“കിം ദിസ്വാ പുച്ഛഥാ”തി? “തുമ്ഹേസു ഏതേസം പേമം ബഹുമാന”ന്തി. “ആവുസോ, യം മാതാപിതൂഹിപി ദുക്കരം തം ഏതേ മനുസ്സാ അമ്ഹാകം കരോന്തി. പത്തചീവരമ്പി നോ ഏതേസം സന്തകമേവ, ഏതേസം ആനുഭാവേന നേവ ഭയേ ഭയം, ന ഛാതകേ ഛാതകം ജാനാമ. ഏദിസാ നാമ അമ്ഹാകം ഉപകാരിനോ നത്ഥീ”തി തേസം ഗുണേ കഥേന്തോ ഗച്ഛതി. അയം വുച്ചതി **‘ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ’**തി.

യസ്സ പന പഗേവ വുത്തപ്പകാരം വത്തപടിപത്തിം കരോന്തസ്സ കമ്മജതേജോ പജ്ജലതി, അനുപാദിന്നകം മുഞ്ചിത്വാ ഉപാദിന്നകം ഗണ്ഹാതി, സരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി, കമ്മട്ഠാനം വീഥിം നാരോഹതി, സോ പഗേവ പത്തചീവരമാദായ വേഗസാവ ചേതിയം വന്ദിത്വാ ഗോരൂപാനം നിക്ഖമനവേലായമേവ ഗാമം യാഗുഭിക്ഖായ പവിസിത്വാ യാഗും ലഭിത്വാ ആസനസാലം ഗന്ത്വാ പിവതി. അഥസ്സ ദ്വത്തിക്ഖത്തും അജ്ഝോഹരണമത്തേനേവ കമ്മജതേജോധാതു ഉപാദിന്നകം മുഞ്ചിത്വാ അനുപാദിന്നകം ഗണ്ഹാതി, ഘടസതേന ന്ഹാതോ വിയ തേജോധാതുപരിളാഹനിബ്ബാനം പത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന യാഗും പരിഭുഞ്ജിത്വാ പത്തഞ്ച മുഖഞ്ച ധോവിത്വാ അന്തരാഭത്തേ കമ്മട്ഠാനം മനസികത്വാ അവസേസട്ഠാനേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തതോ പട്ഠായ പോങ്ഖാനുപോങ്ഖം ഉപട്ഠഹമാനം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ ആഗച്ഛതി. അയം വുച്ചതി **‘ന ഹരതി പച്ചാഹരതീ’**തി. ഏദിസാ ച ഭിക്ഖൂ യാഗും പിവിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ ബുദ്ധസാസനേ അരഹത്തം പത്താ നാമ ഗണനപഥം വീതിവത്താ. സീഹളദീപേയേവ തേസു തേസു ഗാമേസു ആസനസാലായ ന തം ആസനം അത്ഥി, യത്ഥ യാഗും പിവിത്വാ അരഹത്തം പത്താ ഭിക്ഖൂ നത്ഥീതി.

യോ പമാദവിഹാരീ ഹോതി നിക്ഖിത്തധുരോ സബ്ബവത്താനി ഭിന്ദിത്വാ പഞ്ചവിധചേതോഖിലവിനിബന്ധബദ്ധചിത്തോ വിഹരന്തോ ‘കമ്മട്ഠാനം നാമ അത്ഥീ’തിപി സഞ്ഞം അകത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ അനനുലോമികേന ഗിഹീസംസഗ്ഗേന സംസട്ഠോ ചരിത്വാ ച ഭുഞ്ജിത്വാ ച തുച്ഛോ നിക്ഖമതി - അയം വുച്ചതി **‘നേവ ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ’**തി.

യോ പനായം “ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ചാ”തി വുത്തോ, സോ ഗതപച്ചാഗതികവത്തവസേന വേദിതബ്ബോ - അത്ഥകാമാ ഹി കുലപുത്താ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ദസമ്പി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താരീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി സതമ്പി ഏകതോ വസന്താ കതികവത്തം കത്വാ വിഹരന്തി - “ആവുസോ, തുമ്ഹേ ന ഇണട്ടാ, ന ഭയട്ടാ, ന ആജീവികാപകതാ പബ്ബജിതാ; ദുക്ഖാ മുഞ്ചിതുകാമാ പനേത്ഥ പബ്ബജിതാ. തസ്മാ ഗമനേ ഉപ്പന്നകിലേസം ഗമനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥ. ഠാനേ, നിസജ്ജായ, സയനേ ഉപ്പന്നകിലേസം സയനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥാ”തി.

തേ ഏവം കതികവത്തം കത്വാ ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താ, അഡ്ഢഉസഭഉസഭഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതന്തരേസു പാസാണാ ഹോന്തി, തായ സഞ്ഞായ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്താവ ഗച്ഛന്തി. സചേ കസ്സചി ഗമനേ കിലേസോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥേവ നം നിഗ്ഗണ്ഹാതി. തഥാ അസക്കോന്തോ തിട്ഠതി. അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി തിട്ഠതി. സോ ‘അയം ഭിക്ഖു തുയ്ഹം ഉപ്പന്നം വിതക്കം ജാനാതി, അനനുച്ഛവികം തേ ഏത’ന്തി അത്താനം

പടിചോദേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരിയഭൂമിം ഓക്കമതി. തഥാ അസക്കോന്തോ നിസീദതി. അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി നിസീദതീതി സോ ഏവ നയോ. അരിയഭൂമിം ഓക്കമിതും അസക്കോന്തോപി തം കിലേസം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ഗച്ഛതി, ന കമ്മട്ഠാനവിപ്പയുത്തേന ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരതി, ഉദ്ധരതി ചേ പടിനിവത്തിത്വാ പുരിമപദേസഞ്ഞേവ ഏതി, ആലിന്ദകവാസീ മഹാഫുസ്സദേവത്ഥേരോ വിയ. സോ കിര ഏകൂനവീസതി വസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ ഏവ വിഹാസി. മനുസ്സാപി അന്തരാമഗ്ഗേ കസന്താ ച വപന്താ ച മദ്ദന്താ ച കമ്മാനി ച കരോന്താ ഥേരം തഥാഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ "അയം ഥേരോ പുനപ്പുനം നിവത്തിത്വാ ഗച്ഛതി, കിം നു ഖോ മഗ്ഗമൂള്ഹോ ഉദാഹു കിഞ്ചി പമുട്ഠോ"തി സമുല്ലപന്തി. സോ തം അനാദിയിത്വാ കമ്മട്ഠാനയുത്തചിത്തേനേവ സമണധമ്മം കരോന്തോ വീസതിവസ്സബ്ഭന്തരേ അരഹത്തം പാപുണി. അരഹത്തപത്തദിവസേ ചസ്സ ചങ്കമനകോടിയം അധിവത്ഥാ ദേവതാ അങ്ഗുലീഹി ദീപം ഉജ്ജാലേത്വാ അട്ഠാസി. ചത്താരോപി മഹാരാജാനോ സക്കോ ച ദേവാനമിന്ദോ ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി ഉപട്ഠാനം ആഗമിംസു. തഞ്ച ഓഭാസം ദിസ്വാ വനവാസീ മഹാതിസ്സത്ഥേരോ തം ദുതിയദിവസേ പുച്ഛി - "രത്തിഭാഗേ ആയസ്മതോ സന്തികേ ഓഭാസോ അഹോസി. കിം സോ ഓഭാസോ"തി? ഥേരോ വിക്ഖേപം കരോന്തോ "ഓഭാസോ നാമ ദീപോഭാസോപി ഹോതി, മണിഓഭാസോപീ"തി ഏവമാദിമാഹ. തതോ "പടിച്ഛാദേഥ തുമ്ഹേ"തി നിബദ്ധോ "ആമാ"തി പടിജാനിത്വാ ആരോചേസി.

കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ ച. സോപി കിര ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ 'പഠമം താവ ഭഗവതോ മഹാപധാനം പൂജേസ്സാമീ'തി സത്ത വസ്സാനി ഠാനചങ്കമമേവ അധിട്ഠാസി; പുന സോളസ വസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. സോ കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ വിപ്പയുത്തേന ചിത്തേന ഉദ്ധതേ പാദേ പടിനിവത്തേന്തോ ഗാമസീമം ഗന്ത്വാ 'ഗാവീ നു ഖോ, പബ്ബജിതോ നു ഖോ'തി ആസങ്കനീയപ്പദേസേ ഠത്വാ ചീവരം പാരുപിത്വാ കച്ഛകന്തരതോ ഉദകേന പത്തം ധോവിത്വാ ഉദകഗണ്ഡൂസം കരോതി. കിം കാരണാ? 'മാ മേ ഭിക്ഖം ദാതും വാ വന്ദിതും വാ ആഗതേ മനുസ്സേ 'ദീഘായുകാ ഹോഥാ'തി വചനമത്തേനാപി കമ്മട്ഠാനവിക്ഖേപോ അഹോസീ'തി. 'അജ്ജ, ഭന്തേ, കതിമീ'തി ദിവസം വാ ഭിക്ഖുഗണനം വാ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛിതോ പന ഉദകം ഗിലിത്വാ ആരോചേതി; സചേ ദിവസാദിപുച്ഛകാ ന ഹോന്തി, നിക്ഖമനവേലായം ഗാമദ്വാരേ നിട്ഠുഭിത്വാവ യാതി.

കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതാ പഞ്ഞാസ ഭിക്ഖൂ വിയ ച. തേ കിര ആസാള്ഹിപുണ്ണമായം കതികവത്തം അകംസു - "അരഹത്തം അപ്പത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം നാലപിസ്സാമാ"തി. ഗാമഞ്ച പിണ്ഡായ പവിസന്താ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ പവിസിംസു, ദിവസാദീസു പുച്ഛിതേസു വുത്തനയേന പടിപജ്ജിംസു. തത്ഥ മനുസ്സാ നിട്ഠുഭനട്ഠാനം ദിസ്വാ ജാനിംസു - 'അജ്ജ ഏകോ ആഗതോ, അജ്ജ ദ്വേ'തി; ഏവഞ്ച ചിന്തേസും - 'കിന്നു ഖോ ഏതേ അമ്ഹേഹേവ സദ്ധിം ന സല്ലപന്തി ഉദാഹു അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി? യദി അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി ന സല്ലപന്തി, അദ്ധാ വിവാദജാതാ ഭവിസ്സന്തി; ഏഥ നേ അഞ്ഞമഞ്ഞം

ഖമാപേസ്സാമാ'തി സബ്ബേ വിഹാരം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞാസായ ഭിക്ഖൂസു ദ്വേപി ഭിക്ഖൂ ഏകോകാസേ നാദ്ദസംസു. തതോ യോ തേസു ചക്ഖുമാ പുരിസോ സോ ആഹ - "ന, ഭോ, കലഹകാരകാനം വസനോകാസോ ഈദിസോ ഹോതി. സുസമ്മട്ഠം ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണം, സുനിക്ഖിത്താ സമ്മജ്ജനിയോ, സൂപട്ഠിതം പാനീയപരിഭോജനീയ"ന്തി. തേ തതോവ നിവത്താ. തേപി ഭിക്ഖൂ അന്തോതേമാസേയേവ അരഹത്തം പത്വാ മഹാപവാരണായ വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസും.

ഏവം കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ, കലമ്ബുതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതഭിക്ഖൂ വിയ ച കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ ഗാമസമീപം ഗന്ത്വാ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ വീഥിയോ സല്ലക്ഖേത്വാ യത്ഥ സുരാസോണ്ഡധുത്താദയോ കലഹകാരകാ ചണ്ഡഹത്ഥിഅസ്സാദയോ വാ നത്ഥി, തം വീഥിം പടിപജ്ജതി. തത്ഥ പിണ്ഡായ ചരമാനോ ന തുരിതതുരിതോ വിയ ജവേന ഗച്ഛതി, ന ഹി ജവനപിണ്ഡപാതികധുതങ്ഗം നാമ കിഞ്ചി അത്ഥി, വിസമഭൂമിഭാഗപ്പത്തം പന ഉദകസകടം വിയ നിച്ചലോ ഹുത്വാ ഗച്ഛതി, അനുഘരം പവിട്ഠോ ച ദാതുകാമം വാ അദാതുകാമം വാ സല്ലക്ഖേതും തദനുരൂപം കാലം ആഗമേന്തോ ഭിക്ഖം ഗഹേത്വാ അന്തോഗാമേ വാ ബഹിഗാമേ വാ വിഹാരമേവ വാ ആഗന്ത്വാ , യഥാഫാസുകേ പതിരൂപേ ഓകാസേ നിസീദിത്വാ, കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാ, അക്ഖബ്ഭഞ്ജനവണാലേപനപുത്തമംസൂപമവസേന പച്ചവേക്ഖന്തോ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹാരേതി നേവ ദവായ, ന മദായ, ന മണ്ഡനായ, ന വിഭൂസനായ...പേ॰... ഫാസുവിഹാരോ ചാതി. ഭുത്താവീ ച ഉദകകിച്ചം കത്വാ മുഹുത്തം ഭത്തകിലമഥം പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ യഥാ പുരേഭത്തം, ഏവം പച്ഛാഭത്തം പുരിമയാമം പച്ഛിമയാമഞ്ച കമ്മട്ഠാനമേവ മനസികരോതി. അയം വുച്ചതി **'ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ചാ'**തി.

ഇമം പന ഹരണപച്ചാഹരണസങ്ഖാതം ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ, യദി ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ ഹോതി, പഠമവയേ ഏവ അരഹത്തം പാപുണാതി, നോ ചേ പഠമവയേ പാപുണാതി അഥ മജ്ഝിമവയേ, നോ ചേ മജ്ഝിമവയേ പാപുണാതി അഥ പച്ഛിമവയേ, നോ ചേ പച്ഛിമവയേ പാപുണാതി അഥ മരണസമയേ, നോ ചേ മരണസമയേ പാപുണാതി അഥ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ, നോ ചേ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ പാപുണാതി അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ നിബ്ബത്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി, നോ ചേ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി അഥ ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ വാ ഹോതി - സേയ്യഥാപി ഥേരോ ബാഹിയോ ദാരുചീരിയോ, മഹാപഞ്ഞോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ സാരിപുത്തോ, മഹിദ്ധികോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ, ധുതങ്ഗധരോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാകസ്സപോ, ദിബ്ബചക്ഖുകോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ അനുരുദ്ധോ, വിനയധരോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ ഉപാലി, ധമ്മകഥികോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ പുണ്ണോ മന്താണിപുത്തോ, ആരഞ്ഞികോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ രേവതോ, ബഹുസ്സുതോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ ആനന്ദോ, സിക്ഖാകാമോ വാ - സേയ്യഥാപി ഥേരോ രാഹുലോ ബുദ്ധപുത്തോതി. ഇതി ഇമസ്മിം ചതുക്കേ യ്വായം ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ച, തസ്സ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം സിഖാപ്പത്തം ഹോതി.

അഭിക്കമാദീസു പന അസമ്മുയ്ഹനം **അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം**. തം ഏവം വേദിതബ്ബം - ഇധ ഭിക്ഖു അഭിക്കമന്തോ വാ പടിക്കമന്തോ വാ യഥാ അന്ധബാലപുഥുജ്ജനാ അഭിക്കമാദീസു 'അത്താ അഭിക്കമതി, അത്തനാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ'തി വാ 'അഹം അഭിക്കമാമി, മയാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ'തി വാ സമ്മുയ്ഹന്തി, തഥാ അസമ്മുയ്ഹന്തോ 'അഭിക്കമാമീ'തി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനവായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന അയം കായസമ്മതോ അട്ഠിസങ്ഘാതോ അഭിക്കമതി. തസ്സേവം അഭിക്കമതോ ഏകേകപാദുദ്ധരണേ പഥവീധാതു ആപോധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ ഓമത്താ ഹോന്തി മന്ദാ, ഇതരാ ദ്വേ അധിമത്താ ഹോന്തി ബലവതിയോ; തഥാ അതിഹരണവീതിഹരണേസു. വോസ്സജ്ജനേ തേജോധാതു വായോധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ ഓമത്താ ഹോന്തി മന്ദാ, ഇതരാ ദ്വേ അധിമത്താ ഹോന്തി ബലവതിയോ; തഥാ സന്നിക്ഖേപനസന്നിരുജ്ഝനേസു തത്ഥ ഉദ്ധരണേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ അതിഹരണം ന പാപുണന്തി; തഥാ അതിഹരണേ പവത്താ വീതിഹരണം, വീതിഹരണേ പവത്താ വോസ്സജ്ജനം, വോസ്സജ്ജനേ പവത്താ സന്നിക്ഖേപനം, സന്നിക്ഖേപനേ പവത്താ സന്നിരുജ്ഝനം ന പാപുണന്തി; തത്ഥ തത്ഥേവ പബ്ബം പബ്ബം സന്ധി സന്ധി ഓധി ഓധി ഹുത്വാ തത്തകപാലേ പക്ഖിത്തതിലം വിയ പടപടായന്താ ഭിജ്ജന്തി. തത്ഥ കോ ഏകോ അഭിക്കമതി? കസ്സ വാ ഏകസ്സ അഭിക്കമനം? പരമത്ഥതോ ഹി ധാതൂനംയേവ ഗമനം, ധാതൂനം ഠാനം, ധാതൂനം നിസജ്ജാ, ധാതൂനം സയനം, തസ്മിം തസ്മിഞ്ഹി കോട്ഠാസേ സദ്ധിം രൂപേഹി -

> അഞ്ഞം ഉപ്പജ്ജതേ ചിത്തം, അഞ്ഞം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി;
> അവീചിമനുസമ്ബന്ധോ, നദീസോതോവ വത്തതീതി.

ഏവം അഭിക്കമാദീസു അസമ്മുയ്ഹനം അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം നാമാതി.

നിട്ഠിതോ **അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീ**തിപദസ്സ അത്ഥോ.

ആലോകിതേ വിലോകിതേതി ഏത്ഥ പന **ആലോകിതം** നാമ പുരതോ പേക്ഖനം, **വിലോകിതം** നാമ അനുദിസാപേക്ഖനം. അഞ്ഞാനിപി ഹേട്ഠാ ഉപരി പച്ഛതോ പേക്ഖനവസേന ഓലോകിതഉല്ലോകിതാപലോകിതാനി നാമ ഹോന്തി. താനി ഇധ ന ഗഹിതാനി. സാരുപ്പവസേന പന ഇമാനേവ ദ്വേ ഗഹിതാനി. ഇമിനാ വാ മുഖേന സബ്ബാനിപി താനി ഗഹിതാനേവാതി.

തത്ഥ 'ആലോകേസ്സാമീ'തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ചിത്തവസേനേവ അനോലോകേത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം **'സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം'**. തം ആയസ്മന്തം നന്ദം കായസക്ഖിം കത്വാ വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> "സചേ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദസ്സ പുരത്ഥിമാ ദിസാ ആലോകേതബ്ബാ ഹോതി, സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ നന്ദോ പുരത്ഥിമം ദിസം ആലോകേതി - 'ഏവം മേ പുരത്ഥിമം ദിസം ആലോകയതോ ന അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അന്വാസ്സവിസ്സന്തീ'തി. ഇതിഹ സാത്ഥകസമ്പജാനോ ഹോതി. "സചേ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദസ്സ പച്ഛിമാ ദിസാ, ഉത്തരാ ദിസാ, ദക്ഖിണാ ദിസാ, ഉദ്ധം, അധോ, അനുദിസാ

അനുവിലോകേതബ്ബാ ഹോതി, സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ നന്ദോ അനുദിസം അനുവിലോകേതി - ഏവം മേ അനുദിസം അനുവിലോകയതോ...പേ॰... സമ്പജാനോ ഹോതീ''തി (അം॰ നി॰ വ്വ.൯).

അപിച ഇധാപി പുബ്ബേ വുത്തചേതിയദസ്സനാദിവസേനേവ സാത്ഥകതാ ച സപ്പായതാ ച വേദിതബ്ബാ.

കമ്മട്ഠാനസ്സ പന അവിജഹനമേവ **'ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം'**. തസ്മാ ഖന്ധധാതുആയതനകമ്മട്ഠാനികേഹി അത്തനോ കമ്മട്ഠാനവസേനേവ, കസിണാദികമ്മട്ഠാനികേഹി വാ പന കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ആലോകനവിലോകനം കാതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ ആലോകേതാ വാ വിലോകേതാ വാ നത്ഥി. 'ആലോകേസ്സാമീ'തി പന ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനാ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന ഹേട്ഠിമം അക്ഖിദലം അധോ സീദതി, ഉപരിമം ഉദ്ധം ലങ്ഘേതി. കോചി യന്തകേന വിവരന്തോ നാമ നത്ഥി. തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം സാധേന്തം ഉപ്പജ്ജതീ'തി ഏവം പജാനനം പനേത്ഥ **'അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം'** നാമ.

അപിച മൂലപരിഞ്ഞാആഗന്തുകതാവകാലികഭാവവസേന പനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. മൂലപരിഞ്ഞാവസേന താവ -

> ഭവങ്ഗാവജ്ജനഞ്ചേവ, ദസ്സനം സമ്പടിച്ഛനം;
> സന്തീരണം വോട്ഠബ്ബനം, ജവനം ഭവതി സത്തമം.

തത്ഥ ഭവങ്ഗം ഉപപത്തിഭവസ്സ അങ്ഗകിച്ചം സാധയമാനം പവത്തതി; തം ആവത്തേത്വാ കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ; തന്നിരോധാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം സാധയമാനം; തന്നിരോധാ വിപാകമനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം സാധയമാനാ; തന്നിരോധാ വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സന്തീരണകിച്ചം സാധയമാനാ; തന്നിരോധാ കിരിയമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബനകിച്ചം സാധയമാനാ; തന്നിരോധാ സത്തക്ഖത്തും ജവനം ജവതി. തത്ഥ പഠമജവനേപി 'അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ'തി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന ആലോകിതവിലോകിതം ന ഹോതി; ദുതിയജവനേപി...പേ॰... സത്തമജവനേപി. ഏതേസു പന, യുദ്ധമണ്ഡലേ യോധേസു വിയ, ഹേട്ഠുപരിയവസേന ഭിജ്ജിത്വാ പതിതേസു 'അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ'തി രജ്ജനാദിവസേന ആലോകിതവിലോകിതം ഹോതി. ഏവം താവേത്ഥ **'മൂലപരിഞ്ഞാവസേന'** അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ചക്ഖുദ്വാരേ പന രൂപേ ആപാഥഗതേ ഭവങ്ഗചലനതോ ഉദ്ധം സകസകകിച്ചനിപ്ഫാദനവസേന ആവജ്ജനാദീസു ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേസു അവസാനേ ജവനം ഉപ്പജ്ജതി. തം പുബ്ബേ ഉപ്പന്നാനം ആവജ്ജനാദീനം ഗേഹഭൂതേ ചക്ഖുദ്വാരേ ആഗന്തുകപുരിസോ വിയ ഹോതി. തസ്സ യഥാ പരഗേഹേ കിഞ്ചി യാചിതും പവിട്ഠസ്സ ആഗന്തുകപുരിസസ്സ ഗേഹസാമികേസുപി തുണ്ഹീമാസിനേസു ആണാകരണം ന യുത്തം, ഏവം ആവജ്ജനാദീനം ഗേഹഭൂതേ ചക്ഖുദ്വാരേ ആവജ്ജനാദീസുപി അരജ്ജന്തേസു

അദുസ്സന്തേസു അമുയ്ഹന്തേസു ച രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനം അയുത്തന്തി. ഏവം **‘ആഗന്തുകഭാവവസേന’** അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

യാനി പനേതാനി ചക്ഖുദ്വാരേ വോട്ഠബ്ബനപരിയോസാനാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി, താനി സദ്ധിം സമ്പയുത്തധമ്മേഹി തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം ന പസ്സന്തീതി ഇത്തരാനി താവകാലികാനി ഹോന്തി. തത്ഥ യഥാ ഏകസ്മിം ഘരേ സബ്ബേസു മാനുസകേസു മതേസു അവസേസസ്സ ഏകകസ്സ തങ്ഖണംയേവ മരണധമ്മസ്സ ന യുത്താ നച്ചഗീതാദീസു അഭിരതി നാമ, ഏവമേവ ഏകദ്വാരേ സസമ്പയുത്തേസു ആവജ്ജനാദീസു തത്ഥ തത്ഥേവ മതേസു അവസേസസ്സ തങ്ഖണംഞ്ഞേവ മരണധമ്മസ്സ ജവനസ്സാപി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന അഭിരതി നാമ ന യുത്താതി. ഏവം **‘താവകാലികഭാവവസേന’** അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപിച ഖന്ധായതനധാതുപച്ചയപച്ചവേക്ഖണവസേനപേതം വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ഹി ചക്ഖു ചേവ രൂപാനി ച രൂപക്ഖന്ധോ, ദസ്സനം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തംസമ്പയുത്താ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഫസ്സാദികാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ. ഏവമേതേസം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി? കോ വിലോകേതി?

തഥാ ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, രൂപം രൂപായതനം, ദസ്സനം മനായതനം, വേദനാദയോ തംസമ്പയുത്താ ധമ്മാ ധമ്മായതനം. ഏവമേതേസം ചതുന്നം ആയതനാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി? കോ വിലോകേതി?

തഥാ ചക്ഖു ചക്ഖുധാതു, രൂപം രൂപധാതു, ദസ്സനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, തംസമ്പയുത്താ വേദനാദയോ ധമ്മാ ധമ്മധാതു. ഏവമേതാസം ചതുന്നം ധാതൂനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി? കോ വിലോകേതി?

തഥാ ചക്ഖു നിസ്സയപച്ചയോ, രൂപം ആരമ്മണപച്ചയോ, ആവജ്ജനം അനന്തരസമനന്തരഅനന്തരൂപനിസ്സയനത്ഥിവിഗതപച്ചയോ, ആലോകോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ, വേദനാദയോ സഹജാതാദിപച്ചയാ. ഏവമേതേസം പച്ചയാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി? കോ വിലോകേതീതി? ഏവമേത്ഥ ഖന്ധായതനധാതുപച്ചയപച്ചവേക്ഖണവസേനാപി അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേതി പബ്ബാനം സമിഞ്ജനപസാരണേ. തത്ഥ ചിത്തവസേനേവ സമിഞ്ജനപസാരണം അകത്വാ ഹത്ഥപാദാനം സമിഞ്ജനപസാരണപച്ചയാ അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗഹേത്വാ തത്ഥ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം **‘സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം’**. തത്ഥ ഹത്ഥപാദേ അതിചിരം സമിഞ്ജിത്വാ വാ പസാരേത്വാ ഏവ വാ ഠിതസ്സ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗതം ന ലഭതി, കമ്മട്ഠാനം പരിപതതി, വിസേസം നാധിഗച്ഛതി; കാലേ സമിഞ്ജന്തസ്സ കാലേ പസാരേന്തസ്സ പന താ വേദനാ

നുപ്പജ്ജന്തി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം ഫാതിം ഗച്ഛതി, വിസേസമധിഗച്ഛതീതി. ഏവം ‘അത്ഥാനത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം’ വേദിതബ്ബം.

അത്ഥേ പന സതിപി സപ്പായാസപ്പായം പരിഗ്ഗഹേത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം **‘സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം’**.

തത്രായം നയോ - മഹാചേതിയങ്ഗണേ കിര ദഹരഭിക്ഖൂ സജ്ഝായം ഗണ്ഹന്തി. തേസം പിട്ഠിപസ്സേ ദഹരഭിക്ഖുനിയോ ധമ്മം സുണന്തി. തത്രേകോ ദഹരോ ഹത്ഥം പസാരേന്തോ കായസംസഗ്ഗം പത്വാ തേനേവ കാരണേന ഗിഹീ ജാതോ. അപരോ ഭിക്ഖു പാദം പസാരേന്തോ അഗ്ഗിമ്ഹി പസാരേസി. അട്ഠിം ആഹച്ച പാദോ ഝായി. അപരോ ഭിക്ഖു വമ്മികേ പസാരേസി. സോ ആസീവിസേന ദട്ഠോ. അപരോ ഭിക്ഖു ചീവരകുടിദണ്ഡകേ പസാരേസി. തം മണിസപ്പോ ഡംസി. തസ്മാ ഏവരൂപേ അസപ്പായേ അപസാരേത്വാ സപ്പായേ പസാരേതബ്ബം. ഇദമേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം.

‘ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം’ പന മഹാഥേരവത്ഥുനാ ദീപേതബ്ബം - മഹാഥേരോ കിര ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോ അന്തേവാസികേഹി സദ്ധിം കഥയമാനോ സഹസാ ഹത്ഥം സമിഞ്ജിത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സണികം സമിഞ്ജേസി. തം അന്തേവാസികാ പുച്ഛിംസു - “കസ്മാ, ഭന്തേ, സഹസാ ഹത്ഥം സമിഞ്ജിത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സണികം സമിഞ്ജിത്ഥാ”തി? “യതോ പട്ഠായ മയാ, ആവുസോ, കമ്മട്ഠാനം മനസികാതും ആരദ്ധോ, ന മേ കമ്മട്ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ ഹത്ഥോ സമിഞ്ജിതപുബ്ബോ. ഇദാനി പന മേ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം കഥയമാനേന കമ്മട്ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ സമിഞ്ജിതോ. തസ്മാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സമിഞ്ജേസി”ന്തി. “സാധു, ഭന്തേ, ഭിക്ഖുനാ നാമ ഏവരൂപേന ഭവിതബ്ബ”ന്തി. ഏവമേത്ഥാപി കമ്മട്ഠാനാവിജഹനമേവ ‘ഗോചരസമ്പജഞ്ഞ’ന്തി വേദിതബ്ബം.

‘അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി സമിഞ്ജേന്തോ വാ പസാരേന്തോ വാ നത്ഥി. വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരേന പന, സുത്താകഡ്ഢനവസേന ദാരുയന്തസ്സ ഹത്ഥപാദചലനം വിയ, സമിഞ്ജനപസാരണം ഹോതീ’തി പരിജാനനം പനേത്ഥ **‘അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞ’**ന്തി വേദിതബ്ബം.

സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേതി ഏത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരാനം നിവാസനപാരുപനവസേന പത്തസ്സ ഭിക്ഖാപടിഗ്ഗഹണാദിവസേന പരിഭോഗോ **‘ധാരണം’** നാമ. തത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരധാരണേ താവ നിവാസേത്വാ പാരുപിത്വാ ച പിണ്ഡായ ചരതോ “ആമിസലാഭോ സീതസ്സ പടിഘാതായാ”തിആദിനാ നയേന ഭഗവതാ വുത്തപ്പകാരോയേവ ച അത്ഥോ ‘അത്ഥോ’ നാമ. തസ്സ വസേന **‘സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം’** വേദിതബ്ബം.

ഉണ്ഹപകതികസ്സ പന ദുബ്ബലസ്സ ച ചീവരം സുഖുമം സപ്പായം, സീതാലുകസ്സ ഘനം ദുപട്ടം; വിപരീതം അസപ്പായം. യസ്സ കസ്സചി ജിണ്ണം അസപ്പായമേവ. അഗ്ഗളാദിദാനേന ഹിസ്സ തം പലിബോധകരം ഹോതി. തഥാ പട്ടുണ്ണദുകൂലാദിഭേദം ചോരാനം ലോഭനീയചീവരം. താദിസഞ്ഹി അരഞ്ഞേ ഏകകസ്സ നിവാസന്തരായകരം ജീവിതന്തരായകരഞ്ചാപി ഹോതി. നിപ്പരിയായേന പന യം നിമിത്തകമ്മാദിമിച്ഛാജീവവസേന ഉപ്പന്നം, യഞ്ചസ്സ

സേവമാനസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, തം അസപ്പായം ; വിപരീതം സപ്പായം. തസ്സ വസേനേത്ഥ **'സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം'** കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച **'ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം'** വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ചീവരം പാരുപന്തോ നത്ഥി. വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന ചീവരപാരുപനം ഹോതി. തത്ഥ ചീവരമ്പി അചേതനം, കായോപി അചേതനോ. ചീവരം ന ജാനാതി - 'മയാ കായോ പാരുപിതോ'തി, കായോപി ന ജാനാതി - 'അഹം ചീവരേന പാരുപിതോ'തി. ധാതുയോവ ധാതുസമൂഹം പടിച്ഛാദേന്തി, പടപിലോതികായ പോത്ഥകരൂപപടിച്ഛാദനേ വിയ. തസ്മാ നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ സോമനസ്സം കാതബ്ബം , ന അസുന്ദരം ലഭിത്വാ ദോമനസ്സം. നാഗവമ്മികചേതിയരുക്ഖാദീസു ഹി കേചി മാലാഗന്ധധൂപവത്ഥാദീഹി സക്കാരം കരോന്തി, കേചി ഗൂഥമുത്തകദ്ദമദണ്ഡസത്ഥപ്പഹാരാദീഹി അസക്കാരം. ന തേഹി നാഗവമ്മികരുക്ഖാദയോ സോമനസ്സം വാ ദോമനസ്സം വാ കരോന്തി. ഏവമേവ നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ സോമനസ്സം കാതബ്ബം, ന അസുന്ദരം ലഭിത്വാ ദോമനസ്സന്തി. ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ **'അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം'** വേദിതബ്ബം.

പത്തധാരണേപി പത്തം സഹസാവ അഗ്ഗഹേത്വാ 'ഇമം ഗഹേത്വാ പിണ്ഡായ ചരമാനോ ഭിക്ഖം ലഭിസ്സാമീ'തി ഏവം പത്തഗ്ഗഹണപച്ചയാ പടിലഭിതബ്ബഅത്ഥവസേന **'സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം'** വേദിതബ്ബം. കിസദുബ്ബലസരീരസ്സ പന ഗരുപത്തോ അസപ്പായോ; യസ്സ കസ്സചി ചതുപഞ്ചഗണ്ഠികാഹതോ ദുബ്ബിസോധനീയോ അസപ്പായോവ. ദുദ്ധോതപത്തോ ഹി ന വട്ടതി; തം ധോവന്തസ്സേവ ചസ്സ പലിബോധോ ഹോതി. മണിവണ്ണപത്തോ പന ലോഭനീയോവ ചീവരേ വുത്തനയേനേവ അസപ്പായോ. നിമിത്തകമ്മാദിവസേന പന ലദ്ധോ, യഞ്ചസ്സ സേവമാനസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, അയം ഏകന്താസപ്പായോവ വിപരീതോ സപ്പായോ. തസ്സ വസേനേത്ഥ **'സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം'** കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ **'ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം'** വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി പത്തം ഗണ്ഹന്തോ നത്ഥി. വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേനേവ പന പത്തഗ്ഗഹണം നാമ ഹോതി. തത്ഥ പത്തോപി അചേതനോ, ഹത്ഥാപി അചേതനാ. പത്തോ ന ജാനാതി - 'അഹം ഹത്ഥേഹി ഗഹിതോ'തി. ഹത്ഥാപി ന ജാനന്തി - 'പത്തോ അമ്ഹേഹി ഗഹിതോ'തി. ധാതുയോവ ധാതുസമൂഹം ഗണ്ഹന്തി, സണ്ഡാസേന അഗ്ഗിവണ്ണപത്തഗഹണേ വിയാതി. ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ **'അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം'** വേദിതബ്ബം.

അപിച യഥാ ഛിന്നഹത്ഥപാദേ വണമുഖേഹി പഗ്ഘരിതപുബ്ബലോഹിതകിമികുലേ നീലമക്ഖികസമ്പരികിണ്ണേ അനാഥസാലായം അനാഥമനുസ്സേ ദിസ്വാ ദയാലുകാ പുരിസാ തേസം വണബന്ധപട്ടചോളകാനി ചേവ കപാലാദീഹി ച ഭേസജ്ജാനി ഉപനാമേന്തി. തത്ഥ ചോളകാനിപി കേസഞ്ചി സണ്ഹാനി കേസഞ്ചി ഥൂലാനി പാപുണന്തി. ഭേസജ്ജകപാലകാനിപി കേസഞ്ചി സുസണ്ഠാനാനി കേസഞ്ചി ദുസ്സണ്ഠാനാനി പാപുണന്തി. ന തേ തത്ഥ സുമനാ വാ ഹോന്തി ദുമ്മനാ വാ. വണപടിച്ഛാദനമത്തേനേവ ഹി ചോളകേന, ഭേസജ്ജപരിഗ്ഗഹണമത്തേനേവ ച

കപാലകേന തേസം അത്ഥോ. ഏവമേവ യോ ഭിക്ഖു വണചോളകം വിയ ചീവരം, ഭേസജ്ജകപാലകം വിയ ച പത്തം, കപാലേ ഭേസജ്ജമിവ ച പത്തേ ലദ്ധഭിക്ഖം സല്ലക്ഖേതി - അയം സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞേന ഉത്തമസമ്പജാനകാരീതി വേദിതബ്ബോ.

അസിതാദീസു **അസിതേതി** പിണ്ഡപാതാദിഭോജനേ. **പീതേതി** യാഗുആദിപാനേ. **ഖായിതേതി** പിട്ഠഖജ്ജകാദിഖാദനേ. **സായിതേതി** മധുഫാണിതാദിസായനേ. തത്ഥ "നേവ ദവായാ"തിആദിനാ നയേന വുത്തോ അട്ഠവിധോപി അത്ഥോ 'അത്ഥോ' നാമ. തസ്സ വസേന **'സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം'** വേദിതബ്ബം.

ലൂഖപണീതതിത്തമധുരാദീസു പന യേന ഭോജനേന യസ്സ അഫാസു ഹോതി, തം തസ്സ അസപ്പായം. യം പന നിമിത്തകമ്മാദിവസേന പടിലദ്ധം, യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതോ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, തം ഏകന്തം അസപ്പായമേവ; വിപരീതം സപ്പായം. തസ്സ വസേനേത്ഥ **'സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം'** കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച **'ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം'** വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ഭുഞ്ജകോ നത്ഥി. വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന പത്തപടിഗ്ഗഹണം നാമ ഹോതി. ചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ഹത്ഥസ്സ പത്തേ ഓതാരണം നാമ ഹോതി. ചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ആലോപകരണം, ആലോപഉദ്ധരണം, മുഖവിവരണഞ്ച ഹോതി. ന കോചി കുഞ്ചികായ, ന യന്തകേന ഹനുകട്ഠിം വിവരതി. ചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ആലോപസ്സ മുഖേ ഠപനം, ഉപരിദന്താനം മുസലകിച്ചസാധനം, ഹേട്ഠാദന്താനം ഉദുക്ഖലകിച്ചസാധനം, ജിവ്ഹായ ഹത്ഥകിച്ചസാധനഞ്ച ഹോതി. ഇതി നം തത്ഥ അഗ്ഗജിവ്ഹായ തനുകഖേളോ മൂലജിവ്ഹായ ബഹലഖേളോ മക്ഖേതി. തം ഹേട്ഠാദന്തഉദുക്ഖലേ ജിവ്ഹാഹത്ഥപരിവത്തിതം ഖേളഉദകതേമിതം ഉപരിദന്തമുസലസഞ്ചുണ്ണിതം കോചി കടച്ഛുനാ വാ ദബ്ബിയാ വാ അന്തോ പവേസേന്തോ നാമ നത്ഥി; വായോധാതുയാവ പവിസതി. പവിട്ഠം പവിട്ഠം കോചി പലാലസന്ഥാരം കത്വാ ധാരേന്തോ നാമ നത്ഥി; വായോധാതുവസേനേവ തിട്ഠതി. ഠിതം ഠിതം കോചി ഉദ്ധനം കത്വാ അഗ്ഗിം ജാലേത്വാ പചന്തോ നാമ നത്ഥി; തേജോധാതുയാവ പച്ചതി. പക്കം പക്കം കോചി ദണ്ഡകേന വാ യട്ഠിയാ വാ ബഹി നീഹാരകോ നാമ നത്ഥി; വായോധാതുയേവ നീഹരതി. ഇതി വായോധാതു അതിഹരതി ച വീതിഹരതി ച ധാരേതി ച പരിവത്തേതി ച സഞ്ചുണ്ണേതി ച വിസോസേതി ച നീഹരതി ച. പഥവീധാതു ധാരേതി ച പരിവത്തേതി ച സഞ്ചുണ്ണേതി ച വിസോസേതി ച നീഹരതി ച. ആപോധാതു സിനേഹേതി ച അല്ലത്തഞ്ച അനുപാലേതി. തേജോധാതു അന്തോപവിട്ഠം പരിപാചേതി. ആകാസധാതു അഞ്ജസോ ഹോതി. വിഞ്ഞാണധാതു തത്ഥ തത്ഥ സമ്മാപയോഗമന്വായ ആഭുജതീതി. ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ **'അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം'** വേദിതബ്ബം.

അപിച ഗമനതോ, പരിയേസനതോ, പരിഭോഗതോ, ആസയതോ, നിധാനതോ, അപരിപക്കതോ, പരിപക്കതോ, ഫലതോ, നിസ്സന്ദനതോ, സമ്മക്ഖനതോതി ഏവം ദസവിധപടികൂലഭാവപച്ചവേക്ഖണതോപേത്ഥ

‘അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം’ വേദിതബ്ബം. വിത്ഥാരകഥാ പനേത്ഥ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ആഹാരപടികൂലസഞ്ഞാനിദ്ദേസതോ ഗഹേതബ്ബാ.

ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേതി ഉച്ചാരസ്സ ച പസ്സാവസ്സ ച കരണേ. തത്ഥ പക്കകാലേ ഉച്ചാരപസ്സാവം അകരോന്തസ്സ സകലസരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി, അക്ഖീനി ഭമന്തി, ചിത്തം ന ഏകഗ്ഗം ഹോതി, അഞ്ഞേ ച രോഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി; കരോന്തസ്സ പന സബ്ബം തം ന ഹോതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. തസ്സ വസേന **‘സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം’** വേദിതബ്ബം.

അട്ഠാനേ ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തസ്സ പന ആപത്തി ഹോതി, അയസോ വഡ്ഢതി, ജീവിതന്തരായോ ഹോതി; പതിരൂപേ ഠാനേ കരോന്തസ്സ സബ്ബം തം ന ഹോതീതി ഇദമേത്ഥ സപ്പായം. തസ്സ വസേന **‘സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം’** കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച **‘ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം’** വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മം കരോന്തോ നത്ഥി. ചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മം ഹോതി. യഥാ പന പക്കേ ഗണ്ഡേ ഗണ്ഡഭേദേന പുബ്ബലോഹിതം അകാമതായ നിക്ഖമതി, യഥാ ച അതിഭരിതാ ഉദകഭാജനാ ഉദകം അകാമതായ നിക്ഖമതി, ഏവം പക്കാസയമുത്തവത്ഥീസു സന്നിചിതാ ഉച്ചാരപസ്സാവാ വായുവേഗസമുപ്പീളിതാ അകാമതായപി നിക്ഖമന്തി. സോ പനായം ഏവം നിക്ഖമന്തോ ഉച്ചാരപസ്സാവോ നേവ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അത്തനോ ഹോതി ന പരസ്സ; കേവലം പന സരീരനിസ്സന്ദോവ ഹോതി. യഥാ കിം? യഥാ ഉദകതുമ്ബതോ പുരാണഉദകം ഛഡ്ഡേന്തസ്സ നേവ തം അത്തനോ ഹോതി ന പരേസം, കേവലം പടിജഗ്ഗനമത്തമേവ ഹോതി, ഏവന്തി. ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ **‘അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം’** വേദിതബ്ബം.

ഗതാദീസു ഗതേതി ഗമനേ. **ഠിതേ**തി ഠാനേ. **നിസിന്നേ**തി നിസജ്ജായ. **സുത്തേ**തി സയനേ. തത്ഥ അഭിക്കന്താദീസു വുത്തനയേനേവ സമ്പജാനകാരിതാ വേദിതബ്ബാ.

അയം പനേത്ഥ അപരോപി നയോ - ഏകോ ഹി ഭിക്ഖു ഗച്ഛന്തോ അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം വിതക്കേന്തോ ഗച്ഛതി. ഏകോ കമ്മട്ഠാനം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ ഗച്ഛതി. തഥാ ഏകോ ഭിക്ഖു തിട്ഠന്തോ, നിസീദന്തോ, സയന്തോ അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം വിതക്കേന്തോ സയതി. ഏകോ കമ്മട്ഠാനം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ സയതി.

ഏത്തകേന പന ന പാകടം ഹോതീതി ചങ്കമേന ദീപയിംസു. യോ ഹി ഭിക്ഖു ചങ്കമനം ഓതരിത്വാ ചങ്കമനകോടിയം ഠിതോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി; ‘പാചീനചങ്കമനകോടിയം പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ പച്ഛിമചങ്കമനകോടിം അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, പച്ഛിമചങ്കമനകോടിയം പവത്താപി പാചീനചങ്കമനകോടിം അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, ചങ്കമനവേമജ്ഝേ പവത്താ ഉഭോ കോടിയോ അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, ചങ്കമനേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഠാനം അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, ഠാനേ പവത്താ നിസജ്ജം, നിസജ്ജായ പവത്താ സയനം അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ’തി ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോയേവ ഭവങ്ഗം ഓതാരേതി; ഉട്ഠഹന്തോ

കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ ഉട്ഠാതി - അയം ഭിക്ഖു ഗതാദീസു **സമ്പജാനകാരീ** നാമ ഹോതീതി.

ഏവം പന സുത്തേ കമ്മട്ഠാനം അവിഭൂതം ഹോതി. കമ്മട്ഠാനം അവിഭൂതം ന കാതബ്ബം. തസ്മാ യോ ഭിക്ഖു യാവ സക്കോതി താവ ചങ്കമിത്വാ ഠത്വാ നിസീദിത്വാ സയമാനോ ഏവം പരിഗ്ഗഹേത്വാ സയതി - 'കായോ അചേതനോ, മഞ്ചോ അചേതനോ. കായോ ന ജാനാതി - അഹം മഞ്ചേ സയിതോതി. മഞ്ചോപി ന ജാനാതി - മയി കായോ സയിതോതി. അചേതനോ കായോ അചേതനേ മഞ്ചേ സയിതോ'തി. ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോയേവ ചിത്തം ഭവങ്ഗം ഓതാരേതി, പബുജ്ഝമാനോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ പബുജ്ഝതി. അയം സുത്തേ സമ്പജാനകാരീ നാമ ഹോതീതി.

ജാഗരിതേതി ജാഗരണേ. തത്ഥ 'കിരിയാമയപവത്തസ്സ അപ്പവത്തിയാ സതി ജാഗരിതം നാമ ന ഹോതി; കിരിയാമയപവത്തവളഞ്ജേ പവത്തന്തേ ജാഗരിതം നാമ ഹോതീ'തി പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഭിക്ഖു ജാഗരിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ ഹോതി. അപിച രത്തിന്ദിവം ഛ കോട്ഠാസേ കത്വാ പഞ്ച കോട്ഠാസേ ജഗ്ഗന്തോപി ജാഗരിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ ഹോതി.

ഭാസിതേതി കഥനേ. തത്ഥ 'ഉപാദാരൂപസ്സ സദ്ദായതനസ്സ അപ്പവത്തേ സതി ഭാസിതം നാമ ന ഹോതി; തസ്മിം പവത്തന്തേ ഹോതീ'തി പരിഗ്ഗാഹകോ ഭിക്ഖു ഭാസിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ ഹോതി. വിമുത്തായതനസീസേന ധമ്മം ദേസേന്തോപി ബാത്തിംസ തിരച്ഛാനകഥാ പഹായ ദസകഥാവത്ഥുനിസ്സിതം കഥം കഥേന്തോപി ഭാസിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ ഹോതി.

തുണ്ഹീഭാവേതി അകഥനേ. തത്ഥ 'ഉപാദാരൂപസ്സ സദ്ദായതനസ്സ പവത്തിയം സതി തുണ്ഹീഭാവോ നാമ നത്ഥി; അപ്പവത്തിയം ഹോതീ'തി പരിഗ്ഗാഹകോ ഭിക്ഖു തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ നാമ ഹോതി. അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു ചിത്തരുചിയം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോപി ദുതിയജ്ഝാനം സമാപന്നോപി തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീയേവ നാമ ഹോതി.

ഏത്ഥ ച ഏകോ ഇരിയാപഥോ ദ്വീസു ഠാനേസു ആഗതോ. സോ ഹേട്ഠാ **അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ**തി ഏത്ഥ ഭിക്ഖാചാരഗാമം ഗച്ഛതോ ച ആഗച്ഛതോ ച അദ്ധാനഗമനവസേന കഥിതോ. **ഗതേ ഠിതേ നിസിന്നേ**തി ഏത്ഥ വിഹാരേ ചുണ്ണികപാദുദ്ധാരഇരിയാപഥവസേന കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

൨൧൮. തത്ഥ കതമാ സതീതിആദി സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൨൧൯. സോ വിവിത്തന്തി ഇമിനാ കിം ദസ്സേതി? ഏതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉപാസനട്ഠാനം യോഗപഥം സപ്പായസേനാസനം ദസ്സേതി. യസ്സ ഹി അബ്ഭന്തരേ ഏത്തകാ ഗുണാ അത്ഥി, തസ്സ അനുച്ഛവികോ അരഞ്ഞവാസോ. യസ്സ പനേതേ നത്ഥി, തസ്സ അനനുച്ഛവികോ. ഏവരൂപസ്സ ഹി അരഞ്ഞവാസോ കാളമക്കടഅച്ഛതരച്ഛദീപിമിഗാദീനം അടവീവാസസദിസോ ഹോതി. കസ്മാ? ഇച്ഛായ ഠത്വാ പവിട്ഠത്താ. തസ്സ ഹി അരഞ്ഞവാസമൂലകോ കോചി അത്ഥോ നത്ഥി; അരഞ്ഞവാസഞ്ചേവ ആരഞ്ഞകേ ച ദൂസേതി; സാസനേ അപ്പസാദം

ഉപ്പാദേതി. യസ്സ പന അബ്ഭന്തരേ ഏത്തകാ ഗുണാ അത്ഥി, തസ്സേവ സോ അനുച്ഛവികോ. സോ ഹി അരഞ്ഞവാസം നിസ്സായ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹിത്വാ പരിനിബ്ബാതി, സകലഅരഞ്ഞവാസം ഉപസോഭേതി, ആരഞ്ഞികാനം സീസം ധോവതി, സകലസാസനം പസാരേതി. തസ്മാ സത്ഥാ ഏവരൂപസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉപാസനട്ഠാനം യോഗപഥം സപ്പായസേനാസനം ദസ്സേന്തോ **സോ വിവിത്തം സേനാസനം ഭജതീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിവിത്ത**ന്തി സുഞ്ഞം അപ്പസദ്ദം അപ്പനിഗ്ഘോസം. ഏതമേവ ഹി അത്ഥം ദസ്സേതും **തഞ്ച അനാകിണ്ണ**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അനാകിണ്ണ**ന്തി അസങ്കിണ്ണം അസമ്ബാധം. തത്ഥ യസ്സ സേനാസനസ്സ സാമന്താ ഗാവുതമ്പി അഡ്ഢയോജനമ്പി പബ്ബതഗഹനം വനഗഹനം നദീഗഹനം ഹോതി, ന കോചി അവേലായ ഉപസങ്കമിതും സക്കോതി - ഇദം സന്തികേപി അനാകിണ്ണം നാമ. യം പന അഡ്ഢയോജനികം വാ യോജനികം വാ ഹോതി - ഇദം ദൂരതായ ഏവ അനാകിണ്ണം നാമ ഹോതി.

൫൨൭. സേതി ചേവ ആസതി ച ഏത്ഥാതി **സേനാസനം**. തസ്സ പഭേദം ദസ്സേതും **മഞ്ചോ പീഠ**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **മഞ്ചോ**തി ചത്താരോ മഞ്ചാ - മസാരകോ, ബുന്ദികാബദ്ധോ, കുളീരപാദകോ, ആഹച്ചപാദകോതി. തഥാ പീഠം. **ഭിസീ**തി പഞ്ച ഭിസിയോ - ഉണ്ണാഭിസി, ചോളഭിസി, വാകഭിസി, തിണഭിസി, പണ്ണഭിസീതി. **ബിമ്ബോഹന**ന്തി സീസുപധാനം വുത്തം. തം വിത്ഥാരതോ വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലം വട്ടതി, ദീഘതോ മഞ്ചവിത്ഥാരപ്പമാണം. **വിഹാരോ**തി സമന്താ പരിഹാരപഥം അന്തോയേവ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാനി ദസ്സേത്വാ കതസേനാസനം. **അഡ്ഢയോഗോ**തി സുപണ്ണവങ്കഗേഹം. **പാസാദോ**തി ദ്വേ കണ്ണികാനി ഗഹേത്വാ കതോ ദീഘപാസാദോ. **അട്ടോ**തി പടിരാജാദിപടിബാഹനത്ഥം ഇട്ഠകാഹി കതോ ബഹലഭിത്തികോ ചതുപഞ്ചഭൂമികോ പതിസ്സയവിസേസോ. **മാളോ**തി ഭോജനസാലസദിസോ മണ്ഡലമാളോ; വിനയട്ഠകഥായം പന ഏകകൂടസങ്ഗഹിതോ ചതുരസ്സപാസാദോതി വുത്തം. **ലേണ**ന്തി പബ്ബതം ഖണിത്വാ വാ പബ്ഭാരസ്സ അപ്പഹോനകട്ഠാനേ കുട്ടം ഉട്ഠാപേത്വാ വാ കതസേനാസനം. **ഗുഹാ**തി ഭൂമിദരി വാ യത്ഥ രത്തിന്ദിവം ദീപം ലദ്ധും വട്ടതി, പബ്ബതഗുഹാ വാ ഭൂമിഗുഹാ വാ. **രുക്ഖമൂല**ന്തി രുക്ഖസ്സ ഹേട്ഠാ പരിക്ഖിത്തം വാ അപരിക്ഖിത്തം വാ. **വേളുഗുമ്ബോ**തി വേളുഗച്ഛോ. **യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീ**തി ഠപേത്വാ വാ ഏതാനി മഞ്ചാദീനി യത്ഥ ഭിക്ഖൂ സന്നിപതന്തി, യം തേസം സന്നിപാതാരഹട്ഠാനം, സബ്ബമേതം സേനാസനം.

൫൨൮. **ഭജതീ**തി ഉപേതി. **സമ്ഭജതീ**തി തത്ഥ അഭിരതിവസേന അനുക്കണ്ഠിതോ സുട്ഠു ഉപേതി. **സേവതീ**തി നിവാസനവസേന സേവതി **നിസേവതീ**തി അനുക്കണ്ഠമാനോ സന്നിസിതോ ഹുത്വാ സേവതി. **സംസേവതീ**തി സേനാസനവത്തം സമ്പാദേന്തോ സമ്മാ സേവതി.

൫൨൯. ഇദാനി യം തം വിവിത്തന്തി വുത്തം, തസ്സ പഭേദം ദസ്സേതും **അരഞ്ഞം രുക്ഖമൂല**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **അരഞ്ഞ**ന്തി വിനയപരിയായേന താവ "ഠപേത്വാ ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ച അവസേസം അരഞ്ഞ"ന്തി (പാരാ॰ ൯൨) ആഗതം. സുത്തന്തപരിയായേന ആരഞ്ഞികം ഭിക്ഖും സന്ധായ "ആരഞ്ഞകം നാമ സേനാസനം പഞ്ചധനുസതികപച്ഛിമ"ന്തി (പാചി॰ ൫൭൩) ആഗതം. വിനയസുത്തന്താ പന ഉഭോപി പരിയായദേസനാ നാമ. അഭിധമ്മോ

നിപ്പരിയായദേസനാതി അഭിധമ്മപരിയായേന അരഞ്ഞം ദസ്സേതും **നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ**തി വുത്തം; ഇന്ദഖീലതോ ബഹി നിക്ഖമിത്വാതി അത്ഥോ.

൫൩൦. രുക്ഖമൂലാദീനം പകതിയാ ച സുവിഞ്ഞേയ്യഭാവതോ **രുക്ഖമൂലംയേവ രുക്ഖമൂല**ന്തിആദി വുത്തം. അപിചേത്ഥ **രുക്ഖമൂല**ന്തി യംകിഞ്ചി സീതച്ഛായം വിവിത്തം രുക്ഖമൂലം. **പബ്ബത**ന്തി സേലം. തത്ഥ ഹി ഉദകസോണ്ഡീസു ഉദകകിച്ചം കത്വാ സീതായ രുക്ഖച്ഛായായ നിസിന്നസ്സ നാനാദിസാസു ഖായമാനാസു സീതേന വാതേന ബീജിയമാനസ്സ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **കന്ദര**ന്തി കം വുച്ചതി ഉദകം, തേന ദരിതം ഉദകേന ഭിന്നം പബ്ബതപ്പദേസം; യം നിതുമ്ബന്തിപി നദീകുഞ്ജന്തിപി വദന്തി. തത്ഥ ഹി രജതപട്ടസദിസാ വാലികാ ഹോന്തി, മത്ഥകേ മണിവിതാനം വിയ വനഗഹനം, മണിക്ഖന്ധസദിസം ഉദകം സന്ദതി. ഏവരൂപം കന്ദരം ഓരുയ്ഹ പാനീയം പിവിത്വാ ഗത്താനി സീതം കത്വാ വാലികം ഉസ്സാപേത്വാ പംസുകൂലചീവരം പഞ്ഞപേത്വാ നിസിന്നസ്സ സമണധമ്മം കരോതോ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **ഗിരിഗുഹ**ന്തി ദ്വിന്നം പബ്ബതാനം അന്തരം, ഏകസ്മിംയേവ വാ ഉമങ്ഗസദിസം മഹാവിവരം. സുസാനലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൪) വുത്തം.

൫൩൧. **വനപത്ഥ**ന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസന്തി ന വപന്തി. തേനേവസ്സ നിദ്ദേസേ "വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തിആദി വുത്തം. യസ്മാ വാ രുക്ഖമൂലാദീസു ഇദമേവേകം ഭാജേത്വാ ദസ്സിതം, തസ്മാസ്സ നിക്ഖേപപടിപാടിയാ നിദ്ദേസം അകത്വാ സബ്ബപരിയന്തേ നിദ്ദേസോ കതോതി വേദിതബ്ബോ. **അബ്ഭോകാസ**ന്തി അച്ഛന്നം. ആകങ്ഖമാനോ പനേത്ഥ ചീവരകുടിം കത്വാ വസതി. **പലാലപുഞ്ജ**ന്തി പലാലരാസി. മഹാപലാലപുഞ്ജതോ ഹി പലാലം നിക്കഡ്ഢിത്വാ പബ്ഭാരലേണസദിസേ ആലയേ കരോന്തി, ഗച്ഛഗുമ്ബാദീനമ്പി ഉപരി പലാലം പക്ഖിപിത്വാ ഹേട്ഠാ നിസിന്നാ സമണധമ്മം കരോന്തി; തം സന്ധായേതം വുത്തം. വനപത്ഥനിദ്ദേസേ **സലോമഹംസാന**ന്തി യത്ഥ പവിട്ഠസ്സ ലോമഹംസോ ഉപ്പജ്ജതി; ഏവരൂപാനം ഭീസനകസേനാസനാനം. **പരിയന്താന**ന്തി ദൂരഭാവേന പരിയന്തേ ഠിതാനം. **ന മനുസ്സൂപചാരാന**ന്തി കസനവപനവസേന മനുസ്സേഹി ഉപചരിതബ്ബം വനന്തം അതിക്കമിത്വാ ഠിതാനം. **ദുരഭിസമ്ഭവാന**ന്തി അലദ്ധവിവേകസ്സാദേഹി അഭിഭുയ്യ വസിതും നസക്കുണേയ്യാനം.

൫൩൨. അപ്പസദ്ദാദിനിദ്ദേസേ **അപ്പസദ്ദ**ന്തി വചനസദ്ദേന അപ്പസദ്ദം.

൫൩൩. **അപ്പനിഗ്ഘോസ**ന്തി നഗരനിഗ്ഘോസസദ്ദേന അപ്പനിഗ്ഘോസം. യസ്മാ പന ഉഭയമ്പേതം സദ്ദട്ഠേന ഏകം, തസ്മാസ്സ നിദ്ദേസേ "യദേവ തം അപ്പസദ്ദം തദേവ തം അപ്പനിഗ്ഘോസ"ന്തി വുത്തം. **വിജനവാത**ന്തി അനുസഞ്ചരണജനസ്സ സരീരവാതേന വിരഹിതം. **വിജനവാദ**ന്തിപി പാഠോ; അന്തോജനവാദേന വിരഹിതന്തി അത്ഥോ. യസ്മാ പന യം അപ്പനിഗ്ഘോസം, തദേവ ജനസഞ്ചരണേന ച ജനവാദേന ച വിരഹിതം ഹോതി, തസ്മാസ്സ നിദ്ദേസേ "യദേവ തം അപ്പനിഗ്ഘോസം തദേവ തം വിജനവാത"ന്തി വുത്തം. **മനുസ്സരാഹസേയ്യക**ന്തി മനുസ്സാനം രഹസ്സകിരിയട്ഠാനിയം. യസ്മാ പന തം ജനസഞ്ചരണരഹിതം ഹോതി, തേനസ്സ നിദ്ദേസേ "യദേവ തം വിജനവാതം തദേവ തം മനുസ്സരാഹസേയ്യക"ന്തി വുത്തം. **പടിസല്ലാനസാരുപ്പ**ന്തി വിവേകാനുരൂപം. യസ്മാ പന തം നിയമേനേവ മനുസ്സരാഹസേയ്യകം ഹോതി,

തസ്മാസ്സ നിദ്ദേസേ "യദേവ തം മനുസ്സരാഹസേയ്യകം തദേവ തം പടിസല്ലാനസാരുപ്പ"ന്തി വുത്തം.

൩൯൮. അരഞ്ഞഗതാദിനിദ്ദേസേ അരഞ്ഞം വുത്തമേവ. തഥാ രുക്ഖമൂലം. അവസേസം പന സബ്ബമ്പി സേനാസനം സുഞ്ഞാഗാരേന സങ്ഗഹിതം.

൩൯൯. പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാതി സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസനം ബന്ധിത്വാ. **ഉജും കായം പണിധായാ**തി ഉപരിമം സരീരം ഉജും ഠപേത്വാ അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകേ കോടിയാ കോടിം പടിപാദേത്വാ. ഏവഞ്ഹി നിസിന്നസ്സ ചമ്മമംസനഹാരൂനി ന പണമന്തി. അഥസ്സ യാ തേസം പണമനപച്ചയാ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, താ നുപ്പജ്ജന്തി. താസു ന ഉപ്പജ്ജമാനാസു ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം ന പരിപതതി, വുഡ്ഢിം ഫാതിം ഉപഗച്ഛതി.

൩൯൦. ഉജുകോ ഹോതി കായോ ഠിതോ പണിഹിതോതി ഇദമ്പി ഹി ഇമമേവത്ഥം സന്ധായ വുത്തം.

൩൯൭. പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാതി കമ്മട്ഠാനാഭിമുഖം സതിം ഠപയിത്വാ, മുഖസമീപേ വാ കത്വാതി അത്ഥോ. തേനേവ വുത്തം "അയം സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതി സൂപട്ഠിതാ നാസികഗ്ഗേ വാ മുഖനിമിത്തേ വാ"തി. **മുഖനിമിത്ത**ന്തി ചേത്ഥ ഉത്തരോട്ഠസ്സ വേമജ്ഝപ്പദേസോ ദട്ഠബ്ബോ, യത്ഥ നാസികവാതോ പടിഹഞ്ഞതി; അഥ വാ **പരീ**തി പരിഗ്ഗഹട്ഠോ, **മുഖ**ന്തി നിയ്യാനട്ഠോ, **സതീ**തി ഉപട്ഠാനട്ഠോ; തേന വുച്ചതി "പരിമുഖം സതി"ന്തി ഏവം പടിസമ്ഭിദായം (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൪) വുത്തനയേനപേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്രായം സങ്ഖേപോ "പരിഗ്ഗഹിതനിയ്യാനം സതിം കത്വാ"തി.

൩൯൮. അഭിജ്ഝാനിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോയേവ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപവണ്ണനാ - **അഭിജ്ഝം ലോകേ പഹായാ**തി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ. തസ്മാ പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു രാഗം പഹായ കാമച്ഛന്ദം വിക്ഖമ്ഭേത്വാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

൩൯൯. വിഗതാഭിജ്ഝേനാതി വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹീനത്താ വിഗതാഭിജ്ഝേന, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസദിസേനാതി അത്ഥോ.

൫൦൧. അഭിജ്ഝായ ചിത്തം പരിസോധേതീതി അഭിജ്ഝാതോ ചിത്തം പരിസോധേതി; യഥാ നം സാ മുഞ്ചതി ചേവ, മുഞ്ചിത്വാ ച ന പുന ഗണ്ഹാതി, ഏവം കരോതീതി അത്ഥോ. നിദ്ദേസപദേസു പനസ്സ ആസേവന്തോ **സോധേതി,** ഭാവേന്തോ **വിസോധേതി,** ബഹുലീകരോന്തോ **പരിസോധേതീ**തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **മോചേതീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൫൦൨-൫൦൩. ബ്യാപാദദോസം പഹായാതിആദീനമ്പി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ബ്യാപജ്ജതി ഇമിനാ ചിത്തം പൂതികുമ്മാസാദയോ വിയ പകതിം ജഹതീതി ബ്യാപാദോ. വികാരപ്പത്തിയാ പദുസ്സതി, പരം വാ പദൂസേതി വിനാസേതീതി പദോസോ. ഉഭയമേതം കോധസ്സേവാധിവചനം. തേനേവ വുത്തം "യോ ബ്യാപാദോ സോ പദോസോ; യോ പദോസോ സോ ബ്യാപാദോ"തി. യസ്മാ ചേസ സബ്ബസങ്ഗാഹികവസേന നിദ്ദിട്ഠോ, തസ്മാ

“സബ്ബപാണഭൂതഹിതാനുകമ്പീ”തി അവത്വാ “അബ്യാപന്നചിത്തോ”തി ഏത്തകമേവ വുത്തം.

൪൭൩. ഥിനം ചിത്തഗേലഞ്ഞം, മിദ്ധം ചേതസികഗേലഞ്ഞം; ഥിനഞ്ച മിദ്ധഞ്ച **ഥിനമിദ്ധം**. **സന്താ ഹോന്തീ**തി ഇമേ ദ്വേപി ധമ്മാ നിരോധസന്തതായ സന്താ ഹോന്തീതി. ഇദം സന്ധായേത്ഥ വചനഭേദോ കതോ.

൪൭൪. **ആലോകസഞ്ഞീ**തി രത്തിമ്പി ദിവാപി ദിട്ഠാലോകസഞ്ജ്ജാനനസമത്ഥായ വിഗതനീവരണായ പരിസുദ്ധായ സഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ.

൪൭൫. **സതോ സമ്പജാനോ**തി സതിയാ ച ഞാണേന ച സമന്നാഗതോ. ഇദം ഉഭയം ആലോകസഞ്ഞായ ഉപകാരകത്താ വുത്തം.

൪൭൬. വിഗതഥിനമിദ്ധതായ പന ആലോകസഞ്ഞായ നിദ്ദേസപദേസു ചത്തത്താതിആദീനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനേവ . തത്ഥ **ചത്തത്താ**തി ചത്തകാരണാ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ചത്തത്താതി ഇദം പനേത്ഥ സകഭാവപരിച്ചജനവസേന വുത്തം. **വന്തത്താ**തി ഇദം പുന അനാദിയനഭാവദസ്സനവസേന. **മുത്തത്താ**തി ഇദം സന്തതിതോ വിനിമോചനവസേന. **പഹീനത്താ**തി ഇദം മുത്തസ്സാപി കത്ഥചി ഠാനാഭാവവസേന. **പടിനിസ്സട്ഠത്താ**തി ഇദം പുബ്ബേ ആദിന്നപുബ്ബസ്സ നിസ്സഗ്ഗദസ്സനവസേന. പടിമുഞ്ചതോ വാ നിസ്സട്ഠത്താ ഭാവനാബലേന അഭിഭുയ്യ നിസ്സട്ഠത്താതി അത്ഥോ. **പഹീനപടിനിസ്സട്ഠത്താ**തി യഥാവിക്ഖമ്ഭനവസേനേവ പഹാനം ഹോതി, പുനപ്പുനം സന്തതിം ന അജ്ഝാരുഹതി, തഥാ പടിനിസ്സട്ഠത്താതി. **ആലോകാ ഹോതീ**തി സപ്പഭാ ഹോതി. നിരാവരണട്ഠേന **വിവടാ**. നിരുപക്കിലേസട്ഠേന **പരിസുദ്ധാ**. പഭസ്സരട്ഠേന **പരിയോദാതാ**.

൪൭൭. **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ച**ന്തി ഏത്ഥ ഉദ്ധതാകാരോ ഉദ്ധച്ചം, ആരമ്മണേ അനിച്ഛയതായ വത്ഥുജ്ഝാചാരോ കുക്കുച്ചം. ഇധാപി “സന്താ ഹോന്തീ”തി പുരിമനയേനേവ വചനഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

൪൭൮. **തിണ്ണവിചികിച്ഛോ**തി വിചികിച്ഛം തരിത്വാ അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ. നിദ്ദേസേപിസ്സ **തിണ്ണോ**തി ഇദം വിചികിച്ഛായ അനിമുഗ്ഗഭാവദസ്സനവസേന വുത്തം. **ഉത്തിണ്ണോ**തി ഇദം തസ്സാ അതിക്കമദസ്സനവസേന. **നിത്തിണ്ണോ**തി ഇദം ഭാവനാബലേന അഭിഭുയ്യ ഉപദ്ദവേ തിണ്ണഭാവദസ്സനവസേന. **പാരങ്ഗതോ**തി നിബ്ബിചികിച്ഛാഭാവസങ്ഖാതം വിചികിച്ഛാപാരം ഗതോ. **പാരമനുപ്പത്തോ**തി തദേവ പാരം ഭാവനാനുയോഗേന പത്തോതി. ഏവമസ്സ പടിപത്തിയാ സഫലതം ദസ്സേതി.

൪൭൯. **അകഥംകഥീ**തി ‘കഥമിദം കഥമിദ’ന്തി ഏവം പവത്തായ കഥംകഥായ വിരഹിതോ. **കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി അനവജ്ജധമ്മേസു. **ന കങ്ഖതീ**തി ‘ഇമേ നു ഖോ കുസലാ’തി കങ്ഖം ന ഉപ്പാദേതി. **ന വിചികിച്ഛതീ**തി തേ ധമ്മേ സഭാവതോ വിനിച്ഛേതും ന കിച്ഛതി, ന കിലമതി. **അകഥംകഥീ ഹോതീ**തി ‘കഥം നു ഖോ ഇമേ കുസലാ’തി കഥംകഥായ രഹിതോ ഹോതി. **നിക്കഥംകഥീ വിഗതകഥംകഥോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ കഥംകഥാതോ നിക്ഖന്തോതി നിക്കഥംകഥോ. വിഗതാ കഥംകഥാ അസ്സാതി **വിഗതകഥംകഥോ**.

൫൬൨. ഉപക്കിലേസേതി ഉപക്കിലേസഭൂതേ. തേ ഹി ചിത്തം ഉപഗന്ത്വാ കിലിസ്സന്തി. തസ്മാ ഉപക്കിലേസാതി വുച്ചന്തി.

൫൬൩. പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേതി യസ്മാ ഇമേ നീവരണാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അനുപ്പന്നായ ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി, ഉപ്പന്നാ അപി അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച വാ അഭിഞ്ഞായോ ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ പാതേന്തി, തസ്മാ 'പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാ'തി വുച്ചന്തി. 'അനുപ്പന്നാ ചേവ പഞ്ഞാ ന ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നാ ച പഞ്ഞാ നിരുജ്ഝതീ'തി ഇദമ്പി ഹി ഇമമേവത്ഥം സന്ധായ വുത്തം. സേസമേത്ഥ സബ്ബം ഹേട്ഠാ തത്ഥ തത്ഥ പകാസിതത്താ ഉത്താനത്ഥമേവ.

൫൬൪. വിവിച്ചേവ കാമേഹീതിആദീസുപി നിദ്ദേസേസു യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൬൭) രൂപാവചരനിദ്ദേസേ ഇധേവ ച തത്ഥ തത്ഥ വുത്തമേവ. കേവലഞ്ഹി ദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനനിദ്ദേസേസുപി യഥാ താനി ഝാനാനി ഹേട്ഠാ 'തിവങ്ഗികം ഝാനം ഹോതി, ദുവങ്ഗികം ഝാനം ഹോതീ'തി വുത്താനി, ഏവം അവത്വാ ''അജ്ഝത്തം സമ്പസാദന''ന്തിആദിവചനതോ പരിയായേന സമ്പസാദാദീഹി സദ്ധിം താനി അങ്ഗാനി ഗഹേത്വാ ''ഝാനന്തി സമ്പസാദോ പീതിസുഖം ചിത്തസ്സേകഗ്ഗതാ''തിആദിനാ നയേന തം തം ഝാനം നിദ്ദിട്ഠന്തി അയമേത്ഥ വിസേസോ.

൫൯൯. യം തം അരിയാ ആചിക്ഖന്തീതിപദനിദ്ദേസേ പന കിഞ്ചാപി 'ആചിക്ഖന്തി ദേസേന്തീ'തിആദീനി സബ്ബാനേവ അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി, ഏവം സന്തേപി 'ഉപേക്ഖകോ സതിമാ സുഖവിഹാരീ'തിആദിഉദ്ദേസവസേന **ആചിക്ഖന്തി,** നിദ്ദേസവസേന **ദേസേന്തി,** പടിനിദ്ദേസവസേന **പഞ്ഞാപേന്തി,** തേന തേന പകാരേന അത്ഥം ഠപേത്വാ **പട്ഠപേന്തി,** തസ്സ തസ്സത്ഥസ്സ കാരണം ദസ്സേന്താ **വിവരന്തി,** ബ്യഞ്ജനവിഭാഗം ദസ്സേന്താ **വിഭജന്തി,** നിക്കുജ്ജിതഭാവം ഗമ്ഭീരഭാവഞ്ച നീഹരിത്വാ വാ സോതൂനം ഞാണസ്സ പതിട്ഠം ജനയന്താ **ഉത്താനിം കരോന്തി,** സബ്ബേഹിപി ഇമേഹി ആകാരേഹി സോതൂനം അഞ്ഞാണന്ധകാരം വിധമേന്താ **പകാസേന്തീ**തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

സമതിക്കമനിദ്ദേസേപി തത്ഥ തത്ഥ തേഹി തേഹി ധമ്മേഹി വുട്ഠിതത്താ **അതിക്കമന്തോ,** ഉപരിഭൂമിപ്പത്തിയാ **വീതിക്കന്തോ,** തതോ അപരിഹാനിഭാവേന സമതിക്കന്തോതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൬൨൫. അഭിധമ്മഭാജനീയേ ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ ആഗതനയേനേവ തന്തി ഠപിതാ. തസ്മാ തത്ഥ സബ്ബേസമ്പി കുസലവിപാകകിരിയവസേന നിദ്ദിട്ഠാനം ഝാനാനം തത്ഥ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സുദ്ധികനവകാദിഭേദോപി സബ്ബോ തത്ഥ വുത്തസദിസോയേവാതി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

ന്നാ.വ്വ. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ ഝാനാനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന തിണ്ണം ഝാനാനം നിമിത്താരമ്മണത്താ പരിത്താരമ്മണാദിഭാവേന നവത്തബ്ബതാ വേദിതബ്ബാ. ലോകുത്തരാ പനേത്ഥ മഗ്ഗകാലേ ഫലകാലേ വാ സിയാ അപ്പമാണാരമ്മണാ. **ചതുത്ഥം ഝാനം സിയാ പരിത്താരമ്മണന്**തി ഏത്ഥ കുസലതോ തേരസ ചതുത്ഥജ്ഝാനാനി സബ്ബത്ഥപാദകചതുത്ഥം, ഇദ്ധിവിധചതുത്ഥം, ദിബ്ബസോതഞാണചതുത്ഥം, ചേതോപരിയഞാണചതുത്ഥം, പുബ്ബേനിവാസഞാണചതുത്ഥം, ദിബ്ബചക്ഖുഞാണചതുത്ഥം, യഥാകമ്മൂപഗഞാണചതുത്ഥം, അനാഗതംസഞാണചതുത്ഥം, ആകാസാനഞ്ചായതനാദിചതുത്ഥം, ലോകുത്തരചതുത്ഥന്തി.

തത്ഥ **സബ്ബത്ഥപാദകചതുത്ഥം** നവത്തബ്ബാരമ്മണമേവ ഹോതി.

ഇദ്ധിവിധചതുത്ഥം ചിത്തവസേന കായം പരിണാമേന്തസ്സ അദിസ്സമാനേന കായേന പാടിഹാരിയകരണേ കായാരമ്മണത്താ പരിത്താരമ്മണം, കായവസേന ചിത്തം പരിണാമേന്തസ്സ ദിസ്സമാനേന കായേന പാടിഹാരിയം കത്വാ ബ്രഹ്മലോകം ഗച്ഛന്തസ്സ സമാപത്തിചിത്താരമ്മണത്താ മഹഗ്ഗതാരമ്മണം.

ദിബ്ബസോതഞാണചതുത്ഥം സദ്ദാരമ്മണത്താ പരിത്താരമ്മണം.

ചേതോപരിയഞാണചതുത്ഥം കാമാവചരചിത്തജാനനകാലേ പരിത്താരമ്മണം, രൂപാവചരാരൂപാവചരചിത്തജാനനകാലേ മഹഗ്ഗതാരമ്മണം, ലോകുത്തരചിത്തജാനനകാലേ അപ്പമാണാരമ്മണം. ചേതോപരിയഞാണലാഭീ പന പുഥുജ്ജനോ പുഥുജ്ജനാനംയേവ ചിത്തം ജാനാതി, ന അരിയാനം. സോതാപന്നോ സോതാപന്നസ്സ ചേവ പുഥുജ്ജനസ്സ ച; സകദാഗാമീ സകദാഗാമിനോ ചേവ ഹേട്ഠിമാനഞ്ച ദ്വിന്നം; അനാഗാമീ അനാഗാമിനോ ചേവ ഹേട്ഠിമാനഞ്ച തിണ്ണം; ഖീണാസവോ സബ്ബേസമ്പി ജാനാതി.

പുബ്ബേനിവാസഞാണചതുത്ഥം കാമാവചരക്ഖന്ധാനുസ്സരണകാലേ പരിത്താരമ്മണം, രൂപാവചരാരൂപാവചരക്ഖന്ധാനുസ്സരണകാലേ മഹഗ്ഗതാരമ്മണം, ''അതീതേ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവാ മഗ്ഗം ഭാവയിംസു, ഫലം സച്ഛികരിംസൂ''തി അനുസ്സരണകാലേ അപ്പമാണാരമ്മണം, നാമഗോത്താനുസ്സരണകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണം.

ദിബ്ബചക്ഖുഞാണചതുത്ഥം വണ്ണാരമ്മണത്താ പരിത്താരമ്മണം.

യഥാകമ്മൂപഗഞാണചതുത്ഥം കാമാവചരകമ്മാനുസ്സരണകാലേ പരിത്താരമ്മണം, രൂപാവചരാരൂപാവചരകമ്മാനുസ്സരണകാലേ മഹഗ്ഗതാരമ്മണം.

അനാഗതംസഞാണചതുത്ഥം അനാഗതേ കാമധാതുയാ നിബ്ബത്തിജാനനകാലേ പരിത്താരമ്മണം, രൂപാരൂപഭവേസു നിബ്ബത്തിജാനനകാലേ മഹഗ്ഗതാരമ്മണം, ''അനാഗതേ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവാ മഗ്ഗം ഭാവേസ്സന്തി, ഫലം സച്ഛികരിസ്സന്തീ''തി ജാനനകാലേ അപ്പമാണാരമ്മണം, ''അനാഗതേ സങ്ഖോ നാമ രാജാ ഭവിസ്സതീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ന്ന.ഫ്രംവ്വ) നയേന നാമഗോത്താനുസ്സരണകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണം.

ആകാസാനഞ്ചായതനആകിഞ്ചഞ്ഞായതനചതുത്ഥം നവത്തബ്ബാരമ്മണം. **വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനചതുത്ഥം** മഹഗ്ഗതാരമ്മണം.

ലോകുത്തരചതുത്ഥം അപ്പമാണാരമ്മണം.

കിരിയതോപി തേസം ദ്വാദസന്നം ഝാനാനം ഇദമേവ ആരമ്മണവിധാനം. **തീണി ഝാനാനി നമഗ്ഗാരമ്മണാ**തി പച്ചവേക്ഖണഞാണം വാ ചേതോപരിയാദിഞാണം വാ മഗ്ഗം ആരമ്മണം കരേയ്യ, തീണി ഝാനാനി തഥാ അപ്പവത്തിതോ നമഗ്ഗാരമ്മണാ, സഹജാതഹേതുവസേന പന സിയാ മഗ്ഗഹേതുകാ; വീരിയജേട്ഠികായ വാ വീമംസാജേട്ഠികായ വാ മഗ്ഗഭാവനായ മഗ്ഗാധിപതിനോ; ഛന്ദചിത്തജേട്ഠകകാലേ ഫലകാലേ ച നവത്തബ്ബാ.

ചതുത്ഥം ഝാനന്തി ഇധാപി കുസലതോ തേരസസു ചതുത്ഥജ്ഝാനേസു സബ്ബത്ഥപാദകഇദ്ധിവിധദിബ്ബസോതദിബ്ബചക്ഖുയഥാകമ്മൂപഗഞാണചതുത്ഥഞ്ചേവ ചതുബ്ബിധഞ്ച ആരുപ്പചതുത്ഥം മഗ്ഗാരമ്മണാദിഭാവേന ന വത്തബ്ബം. ചേതോപരിയപുബ്ബേനിവാസഅനാഗതംസഞാണചതുത്ഥം പന മഗ്ഗാരമ്മണം ഹോതി. ന വത്തബ്ബം മഗ്ഗഹേതുകം മഗ്ഗാധിപതീതി വാ; ലോകുത്തരചതുത്ഥം മഗ്ഗാരമ്മണം ന ഹോതി; മഗ്ഗകാലേ പന സഹജാതഹേതുവസേന മഗ്ഗഹേതുകം; വീരിയവീമംസാജേട്ഠികായ മഗ്ഗഭാവനായ മഗ്ഗാധിപതി; ഛന്ദചിത്തജേട്ഠികായ ചേവ മഗ്ഗഭാവനായ ഫലകാലേ ച ന വത്തബ്ബം. കിരിയതോപി ദ്വാദസസു ഝാനേസു അയമേവ നയോ.

തീണി ഝാനാനി ന വത്തബ്ബാതി അതീതാദീസു ഏകധമ്മമ്പി ആരബ്ഭ അപ്പവത്തിതോ നവത്തബ്ബാതി വേദിതബ്ബാ.

ചതുത്ഥം ഝാനന്തി കുസലതോ തേരസസു ചതുത്ഥജ്ഝാനേസു സബ്ബത്ഥപാദകചതുത്ഥം നവത്തബ്ബാരമ്മണമേവ. ഇദ്ധിവിധചതുത്ഥം കായവസേന ചിത്തപരിണാമനേ സമാപത്തിചിത്താരമ്മണത്താ അതീതാരമ്മണം; ''അനാഗതേ ഇമാനി പുപ്ഫാനി മാ മിലായിംസു, ദീപാ മാ നിബ്ബായിംസു, ഏകോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ സമുട്ഠാതു, പബ്ബതോ സമുട്ഠാതൂ''തി അധിട്ഠാനകാലേ അനാഗതാരമ്മണം; ചിത്തവസേന കായപരിണാമനകാലേ കായാരമ്മണത്താ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണം. ദിബ്ബസോതഞാണചതുത്ഥം സദ്ദാരമ്മണത്താ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണം. ചേതോപരിയഞാണചതുത്ഥം അതീതേ സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധചിത്തജാനനകാലേ അതീതാരമ്മണം; അനാഗതേ സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ ഉപ്പജ്ജനകചിത്തജാനനകാലേ അനാഗതാരമ്മണം. ''യഥാ ഇമസ്സ ഭോതോ മനോസങ്ഖാരാ പണിഹിതാ ഇമസ്സ ചിത്തസ്സ അനന്തരാ അമും നാമ വിതക്കം വിതക്കേസ്സതീതി. സോ ബഹുഞ്ചേപി ആദിസതി, തഥേവ തം ഹോതി നോ അഞ്ഞഥാ''തി ഇമിനാ ഹി സുത്തേന (അം॰ നി॰ ൩.൬൧) ചേതോപരിയഞാണസ്സേവ പവത്തി പകാസിതാ. അദ്ധാനപച്ചുപ്പന്നസന്തതിപച്ചുപ്പന്നവസേനേവ പച്ചുപ്പന്നം ആരബ്ഭ പവത്തികാലേ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണം. വിത്ഥാരകഥാ പനേത്ഥ ഹേട്ഠാഅട്ഠകഥാകണ്ഡവണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

പുബ്ബേനിവാസഞാണചതുത്ഥം അതീതക്ഖന്ധാനുസ്സരണകാലേ അതീതാരമ്മണം, നാമഗോത്താനുസ്സരണകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണം. ദിബ്ബചക്ഖുഞാണചതുത്ഥം വണ്ണാരമ്മണത്താ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണം.

യഥാകമ്മൂപഗഞാണചതുത്ഥം അതീതകമ്മമേവ ആരമ്മണം കരോതീതി അതീതാരമ്മണം. അനാഗതംസഞാണചതുത്ഥം അനാഗതക്ഖന്ധാനുസ്സരണകാലേ അനാഗതാരമ്മണം, നാമഗോത്താനുസ്സരണകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണം. ആകാസാനഞ്ചായതനആകിഞ്ചഞ്ഞായതനചതുത്ഥം നവത്തബ്ബാരമ്മണമേവ. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനചതുത്ഥം അതീതാരമ്മണമേവ. ലോകുത്തരചതുത്ഥം നവത്തബ്ബാരമ്മണമേവ. കിരിയതോപി ദ്വാദസസു ചതുത്ഥജ്ഝാനേസു ഏസേവ നയോ.

തീണി ഝാനാനി ബഹിദ്ധാരമ്മണാതി അജ്ഝത്തതോ ബഹിദ്ധാഭൂതം നിമിത്തം ആരബ്ഭ പവത്തിതോ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ.

ചതുത്ഥം ഝാനന്തി ഇധാപി കുസലതോ തേരസസു ചതുത്ഥജ്ഝാനേസു സബ്ബത്ഥപാദകചതുത്ഥം ബഹിദ്ധാരമ്മണമേവ.

ഇദ്ധിവിധചതുത്ഥം കായവസേന ചിത്തപരിണാമനേപി ചിത്തവസേന കായപരിണാമനേപി അത്തനോവ കായചിത്താരമ്മണത്താ അജ്ഝത്താരമ്മണം; ''ബഹിദ്ധാ ഹത്ഥിമ്പി ദസ്സേതീ''തിആദിനാ നയേന പവത്തകാലേ ബഹിദ്ധാരമ്മണം.

ദിബ്ബസോതഞാണചതുത്ഥം അത്തനോ കുച്ഛിഗതസദ്ദാരമ്മണകാലേ അജ്ഝത്താരമ്മണം, പരസ്സ സദ്ദാരമ്മണകാലേ ബഹിദ്ധാരമ്മണം, ഉഭയവസേനാപി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണം.

ചേതോപരിയഞാണചതുത്ഥം ബഹിദ്ധാരമ്മണമേവ.

പുബ്ബേനിവാസഞാണചതുത്ഥം അത്തനോ ഖന്ധാനുസ്സരണകാലേ അജ്ഝത്താരമ്മണം, പരസ്സ ഖന്ധാനഞ്ചേവ നാമഗോത്തസ്സ ച അനുസ്സരണകാലേ ബഹിദ്ധാരമ്മണം.

ദിബ്ബചക്ഖുഞാണചതുത്ഥം അത്തനോ രൂപാരമ്മണകാലേ അജ്ഝത്താരമ്മണം, പരസ്സ രൂപാരമ്മണകാലേ ബഹിദ്ധാരമ്മണം, ഉഭയവസേനാപി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണം.

യഥാകമ്മൂപഗഞാണചതുത്ഥം അത്തനോ കമ്മജാനനകാലേ അജ്ഝത്താരമ്മണം, പരസ്സ കമ്മജാനനകാലേ ബഹിദ്ധാരമ്മണം, ഉഭയവസേനാപി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണം.

അനാഗതംസഞാണചതുത്ഥം അത്തനോ അനാഗതേ നിബ്ബത്തിജാനനകാലേ അജ്ഝത്താരമ്മണം, പരസ്സ ഖന്ധാനുസ്സരണകാലേ ചേവ നാമഗോത്താനുസ്സരണകാലേ ച ബഹിദ്ധാരമ്മണം, ഉഭയവസേനാപി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണം.

ആകാസാനഞ്ചായതനചതുത്ഥം ബഹിദ്ധാരമ്മണം. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനചതുത്ഥം നവത്തബ്ബാരമ്മണം. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനചതുത്ഥം അജ്ഝത്താരമ്മണം.

ലോകുത്തരചതുത്ഥം ബഹിദ്ധാരമ്മണമേവ. കിരിയതോപി ദ്വാദസസു ഝാനേസു അയമേവ നയോതി.

ഇമസ്മിം പന ഝാനവിഭങ്ഗേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സുത്തന്തഭാജനീയേപി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനേവ ഝാനാനി കഥിതാനി; അഭിധമ്മഭാജനീയേപി പഞ്ഹാപുച്ഛകേപി. തയോപി ഹി ഏതേ നയാ തേഭൂമകധമ്മമിസ്സകത്താ ഏകപരിച്ഛേദാ ഏവ. ഏവമയം ഝാനവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ഝാനവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ

൬൪൨. ഇദാനി തദനന്തരേ അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗേ **ചതസ്സോ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **അപ്പമഞ്ഞായോ**തി ഫരണഅപ്പമാണവസേന അപ്പമഞ്ഞായോ. ഏതാ ഹി ആരമ്മണവസേന അപ്പമാണേ വാ സത്തേ ഫരന്തി, ഏകസത്തമ്പി വാ അനവസേസഫരണവസേന ഫരന്തീതി ഫരണഅപ്പമാണവസേന അപ്പമഞ്ഞായോതി വുച്ചന്തി. **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖു. **മേത്താസഹഗതേനാ**തി മേത്തായ സമന്നാഗതേന. **ചേതസാ**തി ചിത്തേന. **ഏകം ദിസ**ന്തി ഏകിസ്സാ ദിസായ. പഠമപരിഗ്ഗഹിതം സത്തം ഉപാദായ ഏകദിസാപരിയാപന്നസത്തഫരണവസേന വുത്തം. **ഫരിത്വാ**തി ഫുസിത്വാ ആരമ്മണം കത്വാ. **വിഹരതീ**തി ബ്രഹ്മവിഹാരാധിട്ഠിതം ഇരിയാപഥവിഹാരം പവത്തേതി. **തഥാ ദുതിയ**ന്തി യഥാ പുരത്ഥിമാദീസു ദിസാസു യം കിഞ്ചി ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി, തഥേവ തദനന്തരം ദുതിയം തതിയം ചതുത്ഥഞ്ചാതി അത്ഥോ.

ഇതി ഉദ്ധന്തി തേനേവ ച നയേന ഉപരിമം ദിസന്തി വുത്തം ഹോതി. **അധോ തിരിയ**ന്തി അധോദിസമ്പി തിരിയംദിസമ്പി ഏവമേവ. ഏത്ഥ ച **അധോ**തി ഹേട്ഠാ, **തിരിയ**ന്തി അനുദിസാ. ഏവം സബ്ബദിസാസു അസ്സമണ്ഡലേ അസ്സമിവ മേത്താസഹഗതം ചിത്തം സാരേതിപി പച്ചാസാരേതിപീതി ഏത്താവതാ ഏകമേകം ദിസം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഓധിസോ മേത്താഫരണം ദസ്സിതം. **സബ്ബധീ**തിആദി പന അനോധിസോ ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ **സബ്ബധീ**തി സബ്ബത്ഥ. **സബ്ബത്തതായാ**തി സബ്ബേസു ഹീനമജ്ഝിമുക്കട്ഠമിത്തസപത്തമജ്ഝത്താദിപ്പഭേദേസു അത്തതായ 'അയം പരസത്തോ'തി വിഭാഗം അകത്വാ അത്തസമതായാതി വുത്തം ഹോതി; അഥ വാ **സബ്ബത്തതായാ**തി സബ്ബേന ചിത്തഭാവേന ഈസകമ്പി ബഹി അവിക്ഖിപമാനോതി വുത്തം ഹോതി. **സബ്ബാവന്ത**ന്തി സബ്ബസത്തവന്തം, സബ്ബസത്തയുത്തന്തി അത്ഥോ. **ലോക**ന്തി സത്തലോകം.

വിപുലേനാതിഏവമാദിപരിയായദസ്സനതോ പനേത്ഥ പുന "മേത്താസഹഗതേനാ"തി വുത്തം. യസ്മാ വാ ഏത്ഥ ഓധിസോ ഫരണേ വിയ പുന 'തഥാ'സദ്ദോ 'ഇതി'സദ്ദോ വാ ന വുത്തോ, തസ്മാ പുന "മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ"തി വുത്തം; നിഗമനവസേന വാ ഏതം വുത്തം. **വിപുലേനാ**തി ഏത്ഥ ച ഫരണവസേന വിപുലതാ ദട്ഠബ്ബാ. ഭൂമിവസേന പന തം **മഹഗ്ഗതം,** പഗുണവസേന **അപ്പമാണം** , സത്താരമ്മണവസേന ച അപ്പമാണം, ബ്യാപാദപച്ചത്ഥികപ്പഹാനേന **അവേരം,** ദോമനസ്സപ്പഹാനതോ **അബ്യാപജ്ഝം,** നിദ്ദുക്ഖന്തി വുത്തം ഹോതി. അയം താവ "മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ"തിആദിനാ നയേന ഠപിതായ മാതികായ അത്ഥോ.

൬൪൩. ഇദാനി യദേതം "കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ"തിആദിനാ നയേന വുത്തം പദഭാജനീയം, തത്ഥ യസ്മാ ഇദം കമ്മട്ഠാനം ദോസചരിതസ്സ സപ്പായം, തസ്മാ യഥാരൂപേ പുഗ്ഗലേ അയം മേത്താ അപ്പനം പാപുണാതി, തം മേത്തായ വത്ഥുഭൂതം പുഗ്ഗലം താവ ദസ്സേതും **സേയ്യഥാപി നാമ ഏകം പുഗ്ഗല**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സേയ്യഥാപി**

നാമാതി ഓപമ്മത്ഥേ നിപാതോ, യഥാ ഏകം പുഗ്ഗലന്തി അത്ഥോ. **പിയ**ന്തി പേമനീയം. **മനാപ**ന്തി ഹദയവുഡ്ഢികരം. തത്ഥ പുബ്ബേവ സന്നിവാസേന പച്ചുപ്പന്നഹിതേന വാ പിയോ നാമ ഹോതി, സീലാദിഗുണസമായോഗേന മനാപോ നാമ; ദാനസമാനത്തതാഹി വാ പിയതാ, പിയവചനഅത്ഥചരിയതാഹി മനാപതാ വേദിതബ്ബാ. യസ്മാ ചേത്ഥ പിയതായ ഇമസ്സ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനം ഹോതി, തതോ മേത്താ സുഖം ഫരതി, മനാപതായ ഉദാസീനതാ ന സണ്ഠാതി, ഹിരോത്തപ്പഞ്ച പച്ചുപട്ഠാതി, തതോ ഹിരോത്തപ്പാനുപാലിതാ മേത്താ ന പരിഹായതി, തസ്മാ തം ഉപമം കത്വാ ഇദം വുത്തം - **പിയം മനാപ**ന്തി. **മേത്തായേയ്യാ**തി മേത്തായ ഫരേയ്യ; തസ്മിം പുഗ്ഗലേ മേത്തം കരേയ്യ പവത്തേയ്യാതി അത്ഥോ. **ഏവമേവ സബ്ബേ സത്തേ**തി യഥാ പിയം പുഗ്ഗലം മേത്തായേയ്യ, ഏവം തസ്മിം പുഗ്ഗലേ അപ്പനാപ്പത്തായ വസീഭാവം ഉപഗതായ മേത്തായ മജ്ഝത്തവേരിസങ്ഖാതേപി സബ്ബേ സത്തേ അനുക്കമേന ഫരതീതി അത്ഥോ. **മേത്തി മേത്തായനാ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

൬൪൪. **വിദിസം വാ**തി പദം തിരിയം വാതി ഏതസ്സ അത്ഥവിഭാവനത്ഥം വുത്തം.

൬൪൫. **ഫരിത്വാ**തി ആരമ്മണകരണവസേന ഫുസിത്വാ. **അധിമുഞ്ചിത്വാ**തി അധികഭാവേന മുഞ്ചിത്വാ, യഥാ മുത്തം സുമുത്തം ഹോതി സുപ്പസാരിതം സുവിത്ഥതം തഥാ മുഞ്ചിത്വാതി അത്ഥോ.

൬൪൬. **സബ്ബധി**ആദിനിദ്ദേസേ യസ്മാ തീണിപി ഏതാനി പദാനി സബ്ബസങ്ഗാഹികാനി, തസ്മാ നേസം ഏകതോവ അത്ഥം ദസ്സേതും **സബ്ബേന സബ്ബ**ന്തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

൬൪൭. **വിപുലാ**ദിനിദ്ദേസേ യസ്മാ യം അപ്പനാപ്പത്തം ഹുത്വാ അനന്തസത്തഫരണവസേന വിപുലം, തം നിയമതോ ഭൂമിവസേന **മഹഗ്ഗതം** ഹോതി. യഞ്ച മഹഗ്ഗതം തം അപ്പമാണഗോചരവസേന **അപ്പമാണം**. യം അപ്പമാണം തം പച്ചത്ഥികവിഘാതവസേന **അവേരം**. യഞ്ച അവേരം തം വിഹതബ്യാപജ്ജതായ **അബ്യാപജ്ജം**. തസ്മാ ''യം വിപുലം തം മഹഗ്ഗത''ന്തിആദി വുത്തം. **അവേരോ അബ്യാപജ്ജോ**തി ചേത്ഥ ലിങ്ഗവിപരിയായേന വുത്തം. മനേന വാ സദ്ധിം യോജനാ കാതബ്ബാ - യം അപ്പമാണം ചിത്തം, സോ അവേരോ മനോ; യോ അവേരോ സോ അബ്യാപജ്ജോതി. അപിചേത്ഥ ഹേട്ഠിമം ഹേട്ഠിമം പദം ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ, ഉപരിമം വാ ഉപരിമം ഹേട്ഠിമസ്സ ഹേട്ഠിമസ്സ അത്ഥോതിപി വേദിതബ്ബോ.

൬൪൮. **സേയ്യഥാപി നാമ ഏകം പുഗ്ഗലം ദുഗ്ഗതം ദുരുപേത**ന്തി ഇദമ്പി കരുണായ വത്ഥുഭൂതം പുഗ്ഗലം ദസ്സേതും വുത്തം. ഏവരൂപസ്മിഞ്ഹി പുഗ്ഗലേ ബലവകാരുഞ്ഞം ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥ **ദുഗ്ഗത**ന്തി ദുക്ഖേന സമങ്ഗീഭാവം ഗതം. **ദുരുപേത**ന്തി കായദുച്ചരിതാദീഹി ഉപേതം. ഗതികുലഭോഗാദിവസേന വാ തമഭാവേ ഠിതോ പുഗ്ഗലോ ദുഗ്ഗതോ, കായദുച്ചരിതാദീഹി ഉപേതത്താ തമപരായണഭാവേ ഠിതോ ദുരുപേതോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൬൪൯. **ഏകം പുഗ്ഗലം പിയം മനാപ**ന്തി ഇദമ്പി മുദിതായ വത്ഥുഭൂതം പുഗ്ഗലം ദസ്സേതും വുത്തം. തത്ഥ ഗതികുലഭോഗാദിവസേന ജോതിഭാവേ ഠിതോ

പിയോ, കായസുചരിതാദീഹി ഉപേതത്താ ജോതിപരായണഭാവേ ഠിതോ **മനാപോ**തി വേദിതബ്ബോ.

൭൭൩. നേവ മനാപം ന അമനാപന്തി ഇദമ്പി ഉപേക്ഖായ വത്ഥുഭൂതം പുഗ്ഗലം ദസ്സേതും വുത്തം. തത്ഥ മിത്തഭാവം അസമ്പത്തതായ **നേവ മനാപോ, അമിത്തഭാവം അസമ്പത്തതായ ന അമനാപോ**തി വേദിതബ്ബോ. സേസമേത്ഥ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ വുത്തമേവ. ഭാവനാവിധാനമ്പി ഏതേസം കമ്മട്ഠാനാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരതോ കഥിതമേവാതി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

അഭിധമ്മഭാജനീയം കുസലതോപി വിപാകതോപി കിരിയതോപി ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ ഭാജിതനയേനേവ ഭാജിതം. അത്ഥോപിസ്സ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ മേത്താദീനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന സബ്ബാപി തീസു തികേസു നവത്തബ്ബാരമ്മണാ ഏവ. അജ്ഝത്താരമ്മണത്തികേ ബഹിദ്ധാരമ്മണാതി. ഇമസ്മിം പന അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സുത്തന്തഭാജനീയേപി ലോകിയാ ഏവ അപ്പമഞ്ഞായോ കഥിതാ, അഭിധമ്മഭാജനീയേപി പഞ്ഹാപുച്ഛകേപി. തയോപി ഹി ഏതേ നയാ ലോകിയത്താ ഏകപരിച്ഛേദാ ഏവ. ഏവമയം അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൪. സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗോ

൧. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൭൦൩. ഇദാനി തദനന്തരേ സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗേ **പഞ്ചാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **സിക്ഖാപദാനീ**തി സിക്ഖിതബ്ബപദാനി; സിക്ഖാകോട്ഠാസാതി അത്ഥോ. അപിച ഉപരി ആഗതാ സബ്ബേപി കുസലാ ധമ്മാ സിക്ഖിതബ്ബതോ സിക്ഖാ. പഞ്ചസു പന സീലങ്ഗേസു യംകിഞ്ചി അങ്ഗം താസം സിക്ഖാനം പതിട്ഠാനട്ഠേന പദന്തി സിക്ഖാനം പദത്താ **സിക്ഖാപദാനി. പാണാതിപാതാ**തി പാണസ്സ അതിപാതാ ഘാതനാ മാരണാതി അത്ഥോ. **വേരമണീ**തി വിരതി. **അദിന്നാദാനാ**തി അദിന്നസ്സ ആദാനാ; പരപരിഗ്ഗഹിതസ്സ ഹരണാതി അത്ഥോ. **കാമേസൂ**തി വത്ഥുകാമേസു. **മിച്ഛാചാരാ**തി കിലേസകാമവസേന ലാമകാചാരാ. **മുസാവാദാ**തി അഭൂതവാദതോ. **സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ**തി എത്ഥ **സുരാ**തി പിട്ഠസുരാ, പൂവസുരാ, ഓദനസുരാ, കിണ്ണപക്ഖിത്താ, സമ്ഭാരസംയുത്താതി പഞ്ച സുരാ. **മേരയ**ന്തി പുപ്ഫാസവോ, ഫലാസവോ, ഗുളാസവോ, മധ്വാസവോ, സമ്ഭാരസംയുത്തോതി പഞ്ച ആസവാ. തദുഭയമ്പി മദനീയട്ഠേന **മജ്ജം**. യായ ചേതനായ തം പിവന്തി, സാ പമാദകാരണത്താ **പമാദട്ഠാനം;** തസ്മാ സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ. അയം താവേത്ഥ മാതികാനിക്ഖേപസ്സ അത്ഥോ.

൭൦൪. പദഭാജനീയേ പന **യസ്മിം സമയേ കാമാവചര**ന്തിആദി സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥമേവ. യസ്മാ പന ന കേവലം വിരതിയേവ സിക്ഖാപദം, ചേതനാപി സിക്ഖാപദമേവ, തസ്മാ തം ദസ്സേതും ദുതിയനയോ ദസ്സിതോ. യസ്മാ ച ന കേവലം എതേയേവ ദ്വേ ധമ്മാ സിക്ഖാപദം, ചേതനാസമ്പയുത്താ പന പരോപണ്ണാസധമ്മാപി സിക്ഖിതബ്ബകോട്ഠാസതോ സിക്ഖാപദമേവ, തസ്മാ തതിയനയോപി ദസ്സിതോ.

തത്ഥ ദുവിധം സിക്ഖാപദം പരിയായസിക്ഖാപദം നിപ്പരിയായസിക്ഖാപദഞ്ച. തത്ഥ വിരതി നിപ്പരിയായസിക്ഖാപദം. സാ ഹി ''പാണാതിപാതാ വേരമണീ''തി പാളിയം ആഗതാ, നോ ചേതനാ. വിരമന്തോ ച തായ എവ തതോ തതോ വിരമതി, ന ചേതനായ. ചേതനം പന ആഹരിത്വാ ദസ്സേസി. തഥാ സേസചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മേ. വീതിക്കമകാലേ ഹി വേരചേതനാ ദുസ്സീല്യം നാമ. തസ്മാ സാ വിരതികാലേപി സുസീല്യവസേന വുത്താ. ഫസ്സാദയോ തംസമ്പയുത്തത്താ ഗഹിതാതി.

ഇദാനി എതേസു സിക്ഖാപദേസു ഞാണസമുത്തേജനത്ഥം ഇമേസം പാണാതിപാതാദീനം ധമ്മതോ, കോട്ഠാസതോ, ആരമ്മണതോ, വേദനാതോ, മൂലതോ, കമ്മതോ, സാവജ്ജതോ, പയോഗതോ ച വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **'ധമ്മതോ'**തി പഞ്ചപേതേ പാണാതിപാതാദയോ ചേതനാധമ്മാവ ഹോന്തി. **'കോട്ഠാസതോ'** പഞ്ചപി കമ്മപഥാ എവ.

'ആരമ്മണതോ' പാണാതിപാതോ ജീവിതിന്ദ്രിയാരമ്മണോ. അദിന്നാദാനം സത്താരമ്മണം വാ സങ്ഖാരാരമ്മണം വാ. മിച്ഛാചാരോ

ഇത്ഥിപുരിസാരമ്മണോ. മുസാവാദോ സത്താരമ്മണോ വാ സങ്ഖാരാരമ്മണോ വാ. സുരാപാനം സങ്ഖാരാരമ്മണം.

'വേദനാതോ' പാണാതിപാതോ ദുക്ഖവേദനോ. അദിന്നാദാനം തിവേദനം. തഞ്ഹി ഹട്ഠതുട്ഠസ്സ അദിന്നം ആദിയതോ സുഖവേദനം ഹോതി, ഭീതകാലേ ദുക്ഖവേദനം, മജ്ഝത്തസ്സ ഹുത്വാ ഗണ്ഹതോ അദുക്ഖമസുഖവേദനം. മിച്ഛാചാരോ സുഖവേദനോ വാ അദുക്ഖമസുഖവേദനോ വാ. മുസാവാദോ അദിന്നാദാനം വിയ തിവേദനോ. സുരാപാനം സുഖമജ്ഝത്തവേദനം.

'മൂലതോ' പാണാതിപാതോ ദോസമോഹമൂലോ. അദിന്നാദാനം കിഞ്ചികാലേ ലോഭമോഹമൂലം, കിഞ്ചികാലേ ദോസമോഹമൂലം. മിച്ഛാചാരോ ലോഭമോഹമൂലോ. മുസാവാദോ കിഞ്ചികാലേ ലോഭമോഹമൂലോ, കിഞ്ചികാലേ ദോസമോഹമൂലോ. സുരാപാനം ലോഭമോഹമൂലം.

'കമ്മതോ' മുസാവാദോ ചേത്ഥ വചീകമ്മം. സേസാ കായകമ്മമേവ.

'സാവജ്ജതോ' പാണാതിപാതോ അത്ഥി അപ്പസാവജ്ജോ, അത്ഥി മഹാസാവജ്ജോ. തഥാ അദിന്നാദാനാദീനി. തേസം നാനാകരണം ഹേട്ഠാ ദസ്സിതമേവ.

അയം പന അപരോ നയോ - കുന്ഥകിപില്ലികസ്സ ഹി വധോ അപ്പസാവജ്ജോ, തതോ മഹന്തതരസ്സ മഹാസാവജ്ജോ; സോപി അപ്പസാവജ്ജോ, തതോ മഹന്തതരായ സകുണികായ മഹാസാവജ്ജോ; തതോ ഗോധായ, തതോ സസകസ്സ, തതോ മിഗസ്സ, തതോ ഗവയസ്സ, തതോ അസ്സസ്സ, തതോ ഹത്ഥിസ്സ വധോ മഹാസാവജ്ജോ, തതോപി ദുസ്സീലമനുസ്സസ്സ , തതോ ഗോരൂപസീലകമനുസ്സസ്സ, തതോ സരണഗതസ്സ, തതോ പഞ്ചസിക്ഖാപദികസ്സ, തതോ സാമണേരസ്സ, തതോ പുഥുജ്ജനഭിക്ഖുനോ , തതോ സോതാപന്നസ്സ, തതോ സകദാഗാമിസ്സ, തതോ അനാഗാമിസ്സ, തതോ ഖീണാസവസ്സ വധോ അതിമഹാസാവജ്ജോയേവ.

അദിന്നാദാനം ദുസ്സീലസ്സ സന്തകേ അപ്പസാവജ്ജം, തതോ ഗോരൂപസീലകസ്സ സന്തകേ മഹാസാവജ്ജം; തതോ സരണഗതസ്സ, തതോ പഞ്ചസിക്ഖാപദികസ്സ, തതോ സാമണേരസ്സ, തതോ പുഥുജ്ജനഭിക്ഖുനോ, തതോ സോതാപന്നസ്സ, തതോ സകദാഗാമിസ്സ, തതോ അനാഗാമിസ്സ സന്തകേ മഹാസാവജ്ജം, തതോ ഖീണാസവസ്സ സന്തകേ അതിമഹാസാവജ്ജംയേവ.

മിച്ഛാചാരോ ദുസ്സീലായ ഇത്ഥിയാ വീതിക്കമേ അപ്പസാവജ്ജോ, തതോ ഗോരൂപസീലകായ മഹാസാവജ്ജോ; തതോ സരണഗതായ, പഞ്ചസിക്ഖാപദികായ, സാമണേരിയാ, പുഥുജ്ജനഭിക്ഖുനിയാ, സോതാപന്നായ, സകദാഗാമിനിയാ, തതോ അനാഗാമിനിയാ വീതിക്കമേ മഹാസാവജ്ജോ, ഖീണാസവായ പന ഭിക്ഖുനിയാ ഏകന്തമഹാസാവജ്ജോവ.

മുസാവാദോ കാകണികമത്തസ്സ അത്ഥായ മുസാകഥനേ അപ്പസാവജ്ജോ, തതോ അഡ്ഢമാസകസ്സ, മാസകസ്സ, പഞ്ചമാസകസ്സ, അഡ്ഢകഹാപണസ്സ, കഹാപണസ്സ, തതോ അനഗ്ഘനിയഭണ്ഡസ്സ അത്ഥായ മുസാകഥനേ

മഹാസാവജ്ജോ, മുസാ കഥേത്വാ പന സങ്ഘം ഭിന്ദന്തസ്സ ഏകന്തമഹാസാവജ്ജോവ.

സുരാപാനം പസതമത്തസ്സ പാനേ അപ്പസാവജ്ജം, അഞ്ജലിമത്തസ്സ പാനേ മഹാസാവജ്ജം; കായചാലനസമത്ഥം പന ബഹും പിവിത്വാ ഗാമഘാതനിഗമഘാതകമ്മം കരോന്തസ്സ ഏകന്തമഹാസാവജ്ജമേവ.

പാണാതിപാതഞ്ഹി പത്വാ ഖീണാസവസ്സ വധോ മഹാസാവജ്ജോ; അദിന്നാദാനം പത്വാ ഖീണാസവസന്തകസ്സ ഹരണം, മിച്ഛാചാരം പത്വാ ഖീണാസവായ ഭിക്ഖുനിയാ വീതിക്കമനം, മുസാവാദം പത്വാ മുസാവാദേന സങ്ഘഭേദോ, സുരാപാനം പത്വാ കായചാലനസമത്ഥം ബഹും പിവിത്വാ ഗാമനിഗമഘാതനം മഹാസാവജ്ജം. സബ്ബേഹിപി പനേതേഹി മുസാവാദേന സങ്ഘഭേദനമേവ മഹാസാവജ്ജം. തഞ്ഹി കപ്പം നിരയേ പാചനസമത്ഥം മഹാകിബ്ബിസം.

‘പയോഗതോ’തി പാണാതിപാതോ സാഹത്ഥികോപി ഹോതി ആണത്തികോപി. തഥാ അദിന്നാദാനം. മിച്ഛാചാരമുസാവാദസുരാപാനാനി സാഹത്ഥികാനേവാതി.

ഏവമേത്ഥ പാണാതിപാതാദീനം ധമ്മാദിവസേന വിനിച്ഛയം ഞത്വാ പാണാതിപാതാ വേരമണീതിആദീനമ്പി ധമ്മതോ, കോട്ഠാസതോ, ആരമ്മണതോ, വേദനാതോ, മൂലതോ, കമ്മതോ, ഖണ്ഡതോ, സമാദാനതോ, പയോഗതോ ച വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **‘ധമ്മതോ’**തി പരിയായസീലവസേന പടിപാടിയാ പഞ്ച ചേതനാധമ്മാവ. **‘കോട്ഠാസതോ’**തി പഞ്ചപി കമ്മപഥാ ഏവ. **‘ആരമ്മണതോ’**തി പാണാതിപാതാ വേരമണീ പരസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയം ആരമ്മണം കത്വാ അത്തനോ വേരചേതനായ വിരമതി. ഇതരാസുപി ഏസേവ നയോ. സബ്ബാപി ഹി ഏതാ വീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേരചേതനാഹിയേവ വിരമന്തി. **‘വേദനാതോ’**തി സബ്ബാപി സുഖവേദനാ വാ ഹോന്തി മജ്ഝത്തവേദനാ വാ. **‘മൂലതോ’**തി ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേന വിരമന്തസ്സ അലോഭഅദോസഅമോഹമൂലാ ഹോന്തി, ഞാണവിപ്പയുത്തചിത്തേന വിരമന്തസ്സ അലോഭഅദോസമൂലാ ഹോന്തി. **‘കമ്മതോ’**തി മുസാവാദാ വേരമണീയേവേത്ഥ വചീകമ്മം; സേസാ കായകമ്മം. **‘ഖണ്ഡതോ’**തി ഗഹട്ഠാ യം യം വീതിക്കമന്തി, തം തദേവ ഖണ്ഡം ഹോതി ഭിജ്ജതി, അവസേസം ന ഭിജ്ജതി. കസ്മാ? ഗഹട്ഠാ ഹി അനിബദ്ധസീലാ ഹോന്തി, യം യം സക്കോന്തി തം തദേവ ഗോപേന്തി. സാമണേരാനം പന ഏകസ്മിം വീതിക്കമന്തേ സബ്ബാനി ഭിജ്ജന്തി. ന കേവലഞ്ച ഏതാനി, സേസസീലാനിപി ഭിജ്ജന്തിയേവ. തേസം പന വീതിക്കമോ ദണ്ഡകമ്മവത്ഥുകോ. ‘പുന ഏവരൂപം ന കരിസ്സാമീ’തി ദണ്ഡകമ്മേ കതേ സീലം പരിപുണ്ണം ഹോതി. **‘സമാദാനതോ’**തി സയമേവ ‘പഞ്ച സീലാനി അധിട്ഠഹാമീ’തി അധിട്ഠഹന്തേനപി, പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം സമാദിയന്തേനപി സമാദിണ്ണാനി ഹോന്തി. അഞ്ഞസ്സ സന്തികേ നിസീദിത്വാ ‘പഞ്ച സീലാനി സമാദിയാമീ’തി സമാദിയന്തേനപി, പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം സമാദിയന്തേനപി സമാദിന്നാനേവ ഹോന്തി. **‘പയോഗതോ’** സബ്ബാനിപി സാഹത്ഥികപയോഗാനേവാതി വേദിതബ്ബാനി.

൭൧൪. ഇദാനി യാസം സിക്ഖാനം കോട്ഠാസഭാവേന ഇമാനി പഞ്ച സിക്ഖാപദാനി വുത്താനി, താനി ദസ്സേതും **കതമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ**തി അയം സിക്ഖാവാരോ ആരദ്ധോ. തത്ഥ യസ്മാ സബ്ബേപി ചതുഭൂമകകുസലാ ധമ്മാ സിക്ഖിതബ്ബഭാവതോ സിക്ഖാ, തസ്മാ തേ ദസ്സേതും **യസ്മിം സമയേ കാമാവചര**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ (ധ॰ സ॰ ൧) വുത്തനയേനേവ പാളിം വിത്ഥാരേത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇധ പന മുഖമത്തമേവ ദസ്സിതന്തി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൭൧൫. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ സിക്ഖാപദാനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന യാനി സിക്ഖാപദാനി ഏത്ഥ സത്താരമ്മണാനീതി വുത്താനി, താനി യസ്മാ സത്തോതി സങ്ഖം ഗതേ സങ്ഖാരേയേവ ആരമ്മണം കരോന്തി, യസ്മാ ച സബ്ബാനിപി ഏതാനി സമ്പത്തവിരതിവസേനേവ നിദ്ദിട്ഠാനി, തസ്മാ ''പരിത്താരമ്മണാ''തി ച ''പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ''തി ച വുത്തം. യതോ പന വിരമതി തസ്സ വത്ഥുനോ അച്ചന്തബഹിദ്ധത്താ സബ്ബേസമ്പി ബഹിദ്ധാരമ്മണതാ വേദിതബ്ബാതി.

ഇമസ്മിം പന സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന അഭിധമ്മഭാജനീയേപി പഞ്ഹാപുച്ഛകേപി ലോകിയാനേവ സിക്ഖാപദാനി കഥിതാനി. ഉഭോപി ഹി ഏതേ നയാ ലോകിയത്താ ഏകപരിച്ഛേദാ ഏവ. ഏവമയം സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗോ ദ്വേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗോ

൧. സുത്തന്തഭാജനീയം

൧. സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ

൭൧൮. ഇദാനി തദനന്തരേ പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗേ **ചതസ്സോതി** ഗണനപരിച്ഛേദോ. **പടിസമ്ഭിദാതി** പഭേദോ. യസ്മാ പന പരതോ **അത്ഥേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാതി**ആദിമാഹ, തസ്മാ ന അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി പഭേദാ, ഞാണസ്സേവ പഭേദാതി വേദിതബ്ബാ. ഇതി ''ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ''തി പദേന ചത്താരോ ഞാണപ്പഭേദാതി അയമത്ഥോ സങ്ഗഹിതോ. **അത്ഥപടിസമ്ഭിദാതി** അത്ഥേ പടിസമ്ഭിദാ; അത്ഥപ്പഭേദസ്സ സല്ലക്ഖണവിഭാവനാവവത്ഥാനകരണസമത്ഥം അത്ഥേ പഭേദഗതം ഞാണന്തി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ധമ്മപ്പഭേദസ്സ ഹി സല്ലക്ഖണവിഭാവനാവവത്ഥാനകരണസമത്ഥം ധമ്മേ പഭേദഗതം ഞാണം **ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ** നാമ. നിരുത്തിപ്പഭേദസ്സ സല്ലക്ഖണവിഭാവനാവവത്ഥാനകരണസമത്ഥം നിരുത്താഭിലാപേ പഭേദഗതം ഞാണം **നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ** നാമ. പടിഭാനപ്പഭേദസ്സ സല്ലക്ഖണവിഭാവനാവവത്ഥാനകരണസമത്ഥം പടിഭാനേ പഭേദഗതം ഞാണം **പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ** നാമ.

ഇദാനി യഥാനിക്ഖിത്താ പടിസമ്ഭിദാ ഭാജേത്വാ ദസ്സേന്തോ **അത്ഥേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാതി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **അത്ഥോതി** സങ്ഖേപതോ ഹേതുഫലം. തഞ്ഹി ഹേതുവസേന അരണീയം ഗന്തബ്ബം പത്തബ്ബം, തസ്മാ അത്ഥോതി വുച്ചതി. പഭേദതോ പന യംകിഞ്ചി പച്ചയസമുപ്പന്നം, നിബ്ബാനം, ഭാസിതത്ഥോ, വിപാകോ, കിരിയാതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ അത്ഥോതി വേദിതബ്ബാ. തം അത്ഥം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ തസ്മിം അത്ഥേ പഭേദഗതം ഞാണം **അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ**.

ധമ്മോതി സങ്ഖേപതോ പച്ചയോ. സോ ഹി യസ്മാ തം തം വിദഹതി പവത്തേതി ചേവ പാപേതി ച, തസ്മാ ധമ്മോതി വുച്ചതി. പഭേദതോ പന യോ കോചി ഫലനിബ്ബത്തകോ ഹേതു, അരിയമഗ്ഗോ, ഭാസിതം , കുസലം, അകുസലന്തി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ധമ്മോതി വേദിതബ്ബാ. തം ധമ്മം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ തസ്മിം ധമ്മേ പഭേദഗതം ഞാണം **ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ**.

തത്ര ധമ്മനിരുത്താഭിലാപേ ഞാണന്തി തസ്മിം അത്ഥേ ച ധമ്മേ ച യാ സഭാവനിരുത്തി, തസ്സാ അഭിലാപേ തം സഭാവനിരുത്തിം സദ്ദം ആരമ്മണം കത്വാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ തസ്മിം സഭാവനിരുത്താഭിലാപേ പഭേദഗതം ഞാണം **നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ**. ഏവമയം നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ സദ്ദാരമ്മണാ നാമ ജാതാ, ന പഞ്ഞത്തിആരമ്മണാ. കസ്മാ? യസ്മാ സദ്ദം സുത്വാ ''അയം സഭാവനിരുത്തി, അയം ന സഭാവനിരുത്തീ''തി ജാനന്തി. പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തോ ഹി ''ഫസ്സോ''തി വുത്തേ ''അയം സഭാവനിരുത്തീ''തി ജാനാതി, ''ഫസ്സാ''തി വാ ''ഫസ്സ''ന്തി വാ വുത്തേ പന ''അയം ന സഭാവനിരുത്തീ''തി ജാനാതി. വേദനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. അഞ്ഞം പനേസ നാമആഖ്യാതഉപസഗ്ഗബ്യഞ്ജനസദ്ദം ജാനാതി ന ജാനാതീതി? യദഗ്ഗേന സദ്ദം സുത്വാ ''അയം സഭാവനിരുത്തി, അയം ന സഭാവനിരുത്തീ''തി ജാനാതി,

തദഗ്ഗേന തമ്പി ജാനിസ്സതീതി. തം പന നയിദം പടിസമ്ഭിദാകിച്ചന്തി പടിക്ഖിപിത്വാ ഇദം വത്ഥു കഥിതം -

തിസ്സദത്തത്ഥേരോ കിര ബോധിമണ്ഡേ സുവണ്ണസലാകം ഗഹേത്വാ അട്ഠാരസസു ഭാസാസു 'കതരഭാസായ കഥേമീ'തി പവാരേസി. തം പന തേന അത്തനോ ഉഗ്ഗഹേ ഠത്വാ പവാരിതം, ന പടിസമ്ഭിദായ ഠിതേന. സോ ഹി മഹാപഞ്ഞതായ തം തം ഭാസം കഥാപേത്വാ കഥാപേത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹി; തതോ ഉഗ്ഗഹേ ഠത്വാ ഏവം പവാരേസി.

ഭാസം നാമ സത്താ ഉഗ്ഗണ്ഹന്തീതി വത്വാ ച പനേത്ഥ ഇദം കഥിതം. മാതാപിതരോ ഹി ദഹരകാലേ കുമാരകേ മഞ്ചേ വാ പീഠേ വാ നിപജ്ജാപേത്വാ തം തം കഥയമാനാ താനി താനി കിച്ചാനി കരോന്തി. ദാരകാ തേസം തം തം ഭാസം വവത്ഥാപേന്തി - ഇമിനാ ഇദം വുത്തം, ഇമിനാ ഇദം വുത്തന്തി. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ സബ്ബമ്പി ഭാസം ജാനന്തി. മാതാ ദമിളീ, പിതാ അന്ധകോ. തേസം ജാതോ ദാരകോ സചേ മാതുകഥം പഠമം സുണാതി, ദമിളഭാസം ഭാസിസ്സതി; സചേ പിതുകഥം പഠമം സുണാതി, അന്ധകഭാസം ഭാസിസ്സതി. ഉഭിന്നമ്പി പന കഥം അസ്സുണന്തോ മാഗധഭാസം ഭാസിസ്സതി.

യോപി അഗാമകേ മഹാരഞ്ഞേ നിബ്ബത്തോ, തത്ഥ അഞ്ഞോ കഥേന്തോ നാമ നത്ഥി, സോപി അത്തനോ ധമ്മതായ വചനം സമുട്ഠാപേന്തോ മാഗധഭാസമേവ ഭാസിസ്സതി. നിരയേ, തിരച്ഛാനയോനിയം, പേത്തിവിസയേ, മനുസ്സലോകേ, ദേവലോകേതി സബ്ബത്ഥ മാഗധഭാസാവ ഉസ്സന്നാ. തത്ഥ സേസാ ഓട്ടകിരാതഅന്ധകയോനകദമിളഭാസാദികാ അട്ഠാരസ ഭാസാ പരിവത്തന്തി . അയമേവേകാ യഥാഭുച്ചബ്രഹ്മവോഹാരഅരിയവോഹാരസങ്ഖാതാ മാഗധഭാസാ ന പരിവത്തതി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോപി തേപിടകം ബുദ്ധവചനം തന്തിം ആരോപേന്തോ മാഗധഭാസായ ഏവ ആരോപേസി. കസ്മാ? ഏവഞ്ഹി അത്ഥം ആഹരിതും സുഖം ഹോതി. മാഗധഭാസായ ഹി തന്തിം ആരുള്ഹസ്സ ബുദ്ധവചനസ്സ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്താനം സോതപഥാഗമനമേവ പപഞ്ചോ; സോതേ പന സങ്ഘട്ടിതമത്തേയേവ നയസതേന നയസഹസ്സേന അത്ഥോ ഉപട്ഠാതി. അഞ്ഞായ പന ഭാസായ തന്തിം ആരുള്ഹം പോഥേത്വാ പോഥേത്വാ ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം ഹോതി. ബഹുമ്പി ഉഗ്ഗഹേത്വാ പന പുഥുജ്ജനസ്സ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തി നാമ നത്ഥി. അരിയസാവകോ നോ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തോ നാമ നത്ഥി.

ഞാണേസു ഞാണന്തി സബ്ബത്ഥകഞാണം ആരമ്മണം കത്വാ ഞാണം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പഭേദഗതം ഞാണം പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാതി. ഇമാ പന ചതസ്സോപി പടിസമ്ഭിദാ ദ്വീസു ഠാനേസു പഭേദം ഗച്ഛന്തി, പഞ്ചഹി കാരണേഹി വിസദാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. കതമേസു ദ്വീസു? സേക്ഖഭൂമിയഞ്ച അസേക്ഖഭൂമിയഞ്ച. തത്ഥ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ മഹാകച്ചായനത്ഥേരസ്സ മഹാകോട്ഠിതത്ഥേരസ്സാതി അസീതിയാപി മഹാഥേരാനം പടിസമ്ഭിദാ അസേക്ഖഭൂമിയം പഭേദം ഗതാ. ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ചിത്തസ്സ ഗഹപതിനോ ധമ്മികസ്സ ഉപാസകസ്സ ഉപാലിസ്സ ഗഹപതിനോ ഖുജ്ജുത്തരായ ഉപാസികായാതി ഏവമാദീനം പടിസമ്ഭിദാ സേക്ഖഭൂമിയം പഭേദം ഗതാതി ഇമാസു ദ്വീസു ഭൂമീസു പഭേദം ഗച്ഛന്തി.

കതമേഹി പഞ്ചഹി കാരണേഹി പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തീതി? അധിഗമേന, പരിയത്തിയാ, സവനേന, പരിപുച്ഛായ, പുബ്ബയോഗേനാതി. തത്ഥ **'അധിഗമോ'** നാമ അരഹത്തം. തഞ്ഹി പത്തസ്സ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തി. **'പരിയത്തി'** നാമ ബുദ്ധവചനം. തഞ്ഹി ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തി. **'സവനം'** നാമ ധമ്മസ്സവനം. സക്കച്ചഞ്ഹി ധമ്മം സുണന്തസ്സ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തി. **'പരിപുച്ഛാ'** നാമ അട്ഠകഥാ. ഉഗ്ഗഹിതപാളിയാ അത്ഥം കഥേന്തസ്സ ഹി പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തി. **'പുബ്ബയോഗോ'** നാമ പുബ്ബയോഗാവചരതാ, അതീതഭവേ ഹരണപച്ചാഹരണനയേന പരിഗ്ഗഹിതകമ്മട്ഠാനതാ; പുബ്ബയോഗാവചരസ്സ ഹി പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തി . തത്ഥ അരഹത്തപ്പത്തിയാ പുനബ്ബസുകുടുമ്ബികപുത്തസ്സ തിസ്സത്ഥേരസ്സ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ അഹേസും. സോ കിര തമ്ബപണ്ണിദീപേ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പരതീരം ഗന്ത്വാ യോനകധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ സന്തികേ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ആഗച്ഛന്തോ നാവം അഭിരുഹനതിത്ഥേ ഏകസ്മിം പദേ ഉപ്പന്നകങ്ഖോ യോജനസതമഗ്ഗം നിവത്തിത്വാ ആചരിയസ്സ സന്തികം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ ഏകസ്സ കുടുമ്ബികസ്സ പഞ്ഹം കഥേസി. സോ പസീദിത്വാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികം കമ്ബലം അദാസി. സോപി തം ആഹരിത്വാ ആചരിയസ്സ അദാസി. ഥേരോ വാസിയാ കോട്ടേത്വാ നിസീദനട്ഠാനേ പരിഭണ്ഡം കാരേസി. കിമത്ഥായാതി? പച്ഛിമായ ജനതായ അനുഗ്ഗഹത്ഥായാതി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "അമ്ഹാകം ഗതമഗ്ഗം ആവജ്ജേത്വാ അനാഗതേ സബ്രഹ്മചാരിനോ പടിപത്തിം പൂരേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തീ"തി. തിസ്സത്ഥേരോപി ആചരിയസ്സ സന്തികേ കങ്ഖം ഛിന്ദിത്വാ ജമ്ബുകോലപട്ടനേ ഓരുയ്ഹ ചേതിയങ്ഗണം സമ്മജ്ജനവേലായ വാലികവിഹാരം പത്വാ സമ്മജ്ജി. തസ്സ സമ്മജ്ജിതട്ഠാനം ദിസ്വാ 'ഇദം വീതരാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ സമ്മട്ഠട്ഠാന'ന്തി ഥേരസ്സ വീമംസനത്ഥായ പഞ്ഹം പുച്ഛിംസു. ഥേരോ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തതായ പുച്ഛിതപുച്ഛിതേ പഞ്ഹേ കഥേസീതി.

പരിയത്തിയാ പന തിസ്സദത്തത്ഥേരസ്സ ചേവ നാഗസേനത്ഥേരസ്സ ച പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ അഹേസും. സക്കച്ചധമ്മസവനേന സുധമ്മസാമണേരസ്സ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ അഹേസും. സോ കിര തലങ്ഗരവാസീ ധമ്മദിന്നത്ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ ഖുരഗ്ഗേയേവ അരഹത്തം പത്തോ മാതുലത്ഥേരസ്സ ധമ്മവിനിച്ഛയട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ സുണന്തോയേവ തീണി പിടകാനി പഗുണാനി അകാസി. ഉഗ്ഗഹിതപാളിയാ അത്ഥം കഥേന്തസ്സ പന തിസ്സദത്തത്ഥേരസ്സ ഏവ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ അഹേസും. ഗതപച്ചാഗതവത്തം പന പൂരേത്വാ യാവ അനുലോമം കമ്മട്ഠാനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ ആഗതാനം വിസദഭാവപ്പത്തപടിസമ്ഭിദാനം പുബ്ബയോഗാവചരാനം അന്തോ നത്ഥി.

ഏതേസു പന കാരണേസു പരിയത്തി, സവനം, പരിപുച്ഛാതി ഇമാനി തീണി പഭേദസ്സേവ ബലവകാരണാനി. പുബ്ബയോഗോ അധിഗമസ്സ ബലവപച്ചയോ, പഭേദസ്സ ഹോതി ന ഹോതീതി? ഹോതി, ന പന തഥാ. പരിയത്തിസവനപരിപുച്ഛാ ഹി പുബ്ബേ ഹോന്തു വാ മാ വാ, പുബ്ബയോഗേന പുബ്ബേ ചേവ ഏതരഹി ച സങ്ഖാരസമ്മസനം വിനാ പടിസമ്ഭിദാ നാമ നത്ഥി. ഇമേ പന ദ്വേപി ഏകതോ ഹുത്വാ പടിസമ്ഭിദാ ഉപത്ഥമ്ഭേത്വാ വിസദാ കരോന്തീതി.

സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ.

൨. സച്ചവാരാദിവണ്ണനാ

൭൯൯. ഇദാനി യേ സങ്ഗഹവാരേ പഞ്ച അത്ഥാ ച ധമ്മാ ച സങ്ഗഹിതാ, തേസം പഭേദദസ്സനനയേന പടിസമ്ഭിദാ വിഭജിതും പുന **ചതസ്സോ**തിആദിനാ നയേന പഭേദവാരോ ആരദ്ധോ. സോ സച്ചവാരഹേതുവാരധമ്മവാരപച്ചയാകാരവാരപരിയത്തിവാരവസേന പഞ്ചവിധോ. തത്ഥ പച്ചയസമുപ്പന്നസ്സ ദുക്ഖസച്ചസ്സ പച്ചയേന പത്തബ്ബസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ച അത്ഥഭാവം, ഫലനിബ്ബത്തകസ്സ സമുദയസ്സ നിബ്ബാനസമ്പാപകസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ ച ധമ്മഭാവഞ്ച ദസ്സേതും **'സച്ചവാരോ'** വുത്തോ. യസ്സ കസ്സചി പന ഹേതുഫലനിബ്ബത്തകസ്സ ഹേതുനോ ധമ്മഭാവം, ഹേതുഫലസ്സ ച അത്ഥഭാവം ദസ്സേതും **'ഹേതുവാരോ'** വുത്തോ. തത്ഥ ച ഹേതുഫലക്കമവസേന ഉപ്പടിപാടിയാ പഠമം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ നിദ്ദിട്ഠാ. യേ പന ധമ്മാ തമ്ഹാ തമ്ഹാ രൂപാരൂപപ്പഭേദാ ഹേതുതോ ജാതാ, തേസം അത്ഥഭാവം, തസ്സ തസ്സ ച രൂപാരൂപധമ്മപ്പഭേദസ്സ ഹേതുനോ ധമ്മഭാവം ദസ്സേതും **'ധമ്മവാരോ'** വുത്തോ. ജരാമരണാദീനം പന അത്ഥഭാവം, ജരാമരണാദിസമുദയസങ്ഖാതാനം ജാതിആദീനഞ്ച ധമ്മഭാവം ദസ്സേതും **'പച്ചയാകാരവാരോ'** വുത്തോ. തതോ പരിയത്തിസങ്ഖാതസ്സ തസ്സ തസ്സ ഭാസിതസ്സ ധമ്മഭാവം, ഭാസിതസങ്ഖാതേന പച്ചയേന പത്തബ്ബസ്സ ഭാസിതത്ഥസ്സ ച അത്ഥഭാവം ദസ്സേതും **'പരിയത്തിവാരോ'** വുത്തോ.

തത്ഥ ച യസ്മാ ഭാസിതം ഞത്വാ തസ്സത്ഥോ ഞായതി, തസ്മാ ഭാസിതഭാസിതത്ഥക്കമേന ഉപ്പടിപാടിയാ പഠമം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ നിദ്ദിട്ഠാ. പരിയത്തിധമ്മസ്സ ച പഭേദദസ്സനത്ഥം ''തത്ഥ കതമാ ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ''തി പുച്ഛാപുബ്ബങ്ഗമോ പടിനിദ്ദേസവാരോ വുത്തോ. തത്ഥ സുത്തന്തിആദീഹി നവഹി അങ്ഗേഹി നിപ്പദേസതോ തന്തി ഗഹിതാ. അയം ഇമസ്സ ഭാസിതസ്സ അത്ഥോ, അയം ഇമസ്സ ഭാസിതസ്സ അത്ഥോതി ഇമസ്മിമ്പി ഠാനേ ഭാസിതവസേന നിപ്പദേസതോ തന്തി ഏവ ഗഹിതാതി.

സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ.

൨. അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ

൭൨൮. തത്ഥ തിസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ലോകിയാ. അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ . സാ ഹി നിബ്ബാനാരമ്മണാനം മഗ്ഗഫലഞാണാനം വസേന ലോകുത്തരാപി ഹോതി. അഭിധമ്മഭാജനീയേ കുസലാകുസലവിപാകകിരിയാനം വസേന ചതൂഹി വാരേഹി വിഭത്തം. തത്ഥ യത്തകാനി ഹേട്ഠാ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ (ധ॰ സ॰ ൧ ആദയോ) കുസലചിത്താനി വിഭത്താനി, തേസം സബ്ബേസമ്പി വസേന ഏകേകസ്മിം ചിത്തനിദ്ദേസേ ചതസ്സോ ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ വിഭത്താതി വേദിതബ്ബാ. അകുസലചിത്തേസുപി ഏസേവ നയോ. വിപാകകിരിയവാരേസു വിപാകകിരിയാനം അത്ഥേന സങ്ഗഹിതത്താ, ധമ്മപടിസമ്ഭിദം ഛഡ്ഡേത്വാ, ഏകേകസ്മിം വിപാകചിത്തേ ച കിരിയചിത്തേ ച തിസ്സോ തിസ്സോവ പടിസമ്ഭിദാ വിഭത്താ. പാളി പന മുഖമത്തമേവ ദസ്സേത്വാ സംഖിത്താ. സാ ഹേട്ഠാ ആഗതവിത്ഥാരവസേനേവ വേദിതബ്ബാ.

കസ്മാ പന യഥാ കുസലാകുസലവാരേസു ‘‘തേസം വിപാകേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ’’തി വുത്തം, ഏവമിധ ‘‘യേസം ധമ്മാനം ഇമേ വിപാകാ, തേസു ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ’’തി ഏവം ന വുത്തന്തി? ഹേട്ഠാ വുത്തത്താ. യദി ഏവം, ‘‘തേസം വിപാകേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ’’തി ഹേട്ഠാ വുത്തത്താ അയം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാപി ഇധ ന വത്തബ്ബാ സിയാതി? നോ ന വത്തബ്ബാ. കസ്മാ? ഹേട്ഠാ വിപാകകിരിയചിത്തുപ്പാദവസേന അവുത്തത്താ. കിരിയവാരേ ച ‘‘യേസം ധമ്മാനം ഇമേ കിരിയാ’’തി വചനമേവ ന യുജ്ജതീതി ദ്വീസുപി ഇമേസു വാരേസു തിസ്സോ തിസ്സോവ പടിസമ്ഭിദാ വിഭത്താ.

തത്ഥ **യായ നിരുത്തിയാ തേസം ധമ്മാനം പഞ്ഞത്തി ഹോതീ**തി യായ നിരുത്തിയാ തേസം ഫസ്സോ ഹോതീതിആദിനാ നയേന വുത്താനം ധമ്മാനം ‘‘അയം ഫസ്സോ, അയം വേദനാ’’തി ഏവം പഞ്ഞത്തി ഹോതി. തത്ഥ **ധമ്മനിരുത്താഭിലാപേ ഞാണ**ന്തി തസ്മിം അത്ഥേ ധമ്മേ ച പവത്തമാനായ തസ്സാ ധമ്മനിരുത്തിയാ സഭാവപഞ്ഞത്തിയാ അഭിലാപേ ഞാണം. അഭിലാപസദ്ദം ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പന്നഞാണമേവ ഇധാപി കഥിതം. **യേന ഞാണേനാ**തി യേന പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാഞാണേന. **താനി ഞാണാനി ജാനാതീ**തി ഇതരാനി തീണി പടിസമ്ഭിദാഞാണാനി ജാനാതി.

ഇദാനി യഥാ യം ഞാണം താനി ഞാണാനി ജാനാതി, തഥാ തസ്സ തേസു പവത്തിം ദസ്സേതും **ഇമാനി ഞാണാനി ഇദമത്ഥജോതകാനീ**തി വുത്തം. തത്ഥ **ഇദമത്ഥജോതകാനീ**തി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ ജോതകാനി പകാസകാനി; ഇമം നാമ അത്ഥം ജോതേന്തി പകാസേന്തി പരിച്ഛിന്ദന്തീതി അത്ഥോ. **ഇതി ഞാണേസു ഞാണ**ന്തി ഇമിനാ ആകാരേന പവത്തം തീസു ഞാണേസു ഞാണം പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ നാമ.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി അയം പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ ‘ഇമിസ്സാ ഇദം കിച്ചം, ഇമിസ്സാ ഇദം കിച്ച’ന്തി ഇതരാസം പടിസമ്ഭിദാനം കിച്ചം ജാനാതി, സയം പന താസം കിച്ചം കാതും ന സക്കോതി, ബഹുസ്സുതധമ്മകഥികോ വിയ അപ്പസ്സുതധമ്മകഥികസ്സ. ദ്വേ കിര ഭിക്ഖൂ. ഏകോ ബഹുസ്സുതോ, ഏകോ അപ്പസ്സുതോ. തേ ഏകതോവ ഏകം ധമ്മകഥാമഗ്ഗം ഉഗ്ഗണ്ഹിംസു. തത്ഥ അപ്പസ്സുതോ സരസമ്പന്നോ അഹോസി, ഇതരോ മന്ദസ്സരോ. തേസു അപ്പസ്സുതോ ഗതഗതട്ഠാനേ അത്തനോ സരസമ്പത്തിയാ സകലപരിസം ഖോഭേത്വാ ധമ്മം കഥേസി. ധമ്മം സുണമാനാ ഹട്ഠതുട്ഠമാനസാ ഹുത്വാ - ‘യഥാ ഏസ ധമ്മം കഥേസി, ഏകോ തിപിടകധരോ മഞ്ഞേ ഭവിസ്സതീ’തി വദന്തി. ബഹുസ്സുതഭിക്ഖു പന - ‘ധമ്മസവനേ ജാനിസ്സഥ അയം തിപിടകധരോ വാ നോ വാ’തി ആഹ. സോ കിഞ്ചാപി ഏവമാഹ, യഥാ പന സകലപരിസം ഖോഭേത്വാ ധമ്മം കഥേതും സക്കോതി, ഏവമസ്സ കഥനസമത്ഥതാ നത്ഥി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ, ബഹുസ്സുതോ വിയ അപ്പസ്സുതസ്സ, ഇതരാസം കിച്ചം ജാനാതി, സയം പന തം കിച്ചം കാതും ന സക്കോതീതി വേദിതബ്ബം. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൭൪൩. ഏവം കുസലചിത്തുപ്പാദാദിവസേന പടിസമ്ഭിദാ വിഭജിത്വാ ഇദാനി താസം ഉപ്പത്തിട്ഠാനഭൂതം ഖേത്തം ദസ്സേതും പുന **ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തിസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ കാമാവചരകുസലതോ ചതൂസു ഞാണസമ്പയുത്തേസു ചിത്തുപ്പാദേസൂ**തി ഇദം സേഖാനം വസേന

വുത്തം. തേസഞ്ഹിപി ധമ്മപച്ചവേക്ഖണകാലേ ഹേട്ഠാ വുത്തം പഞ്ചപ്പകാരം ധമ്മം ആരമ്മണം കത്വാ ചതൂസു ഞാണസമ്പയുത്തകുസലചിത്തേസു ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ ഉപ്പജ്ജതി. തഥാ നിരുത്തിപച്ചവേക്ഖണകാലേ സദ്ദം ആരമ്മണം കത്വാ നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ; ഞാണം പച്ചവേക്ഖണകാലേ സബ്ബത്ഥകഞാണം ആരമ്മണം കത്വാ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാതി.

കിരിയതോ ചതൂസൂതി ഇദം പന അസേക്ഖാനം വസേന വുത്തം. തേസഞ്ഹി ധമ്മം പച്ചവേക്ഖണകാലേ ഹേട്ഠാ വുത്തം പഞ്ചപ്പകാരം ധമ്മം ആരമ്മണം കത്വാ ചതൂസു ഞാണസമ്പയുത്തകിരിയചിത്തേസു ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ ഉപ്പജ്ജതി. തഥാ നിരുത്തിപച്ചവേക്ഖണകാലേ സദ്ദം ആരമ്മണം കത്വാ നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ; ഞാണം പച്ചവേക്ഖണകാലേ സബ്ബത്ഥകഞാണം ആരമ്മണം കത്വാ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാതി.

അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ഏതേസു ചേവ ഉപ്പജ്ജതീതി ഇദം പന സേക്ഖാസേക്ഖാനം വസേന വുത്തം. തഥാ ഹി സേക്ഖാനം അത്ഥപച്ചവേക്ഖണകാലേ ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പഭേദം അത്ഥം ആരമ്മണം കത്വാ ചതൂസു ഞാണസമ്പയുത്തകുസലചിത്തേസു അയം ഉപ്പജ്ജതി, മഗ്ഗഫലകാലേ ച മഗ്ഗഫലേസു. അസേക്ഖസ്സ പന അത്ഥം പച്ചവേക്ഖണകാലേ ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പഭേദമേവ അത്ഥം ആരമ്മണം കത്വാ ചതൂസു ഞാണസമ്പയുത്തകിരിയചിത്തേസു ഉപ്പജ്ജതി, ഫലകാലേ ച ഉപരിമേ സാമഞ്ഞഫലേതി. ഏവമേതാ സേക്ഖാസേക്ഖാനം ഉപ്പജ്ജമാനാ ഇമാസു ഭൂമീസു ഉപ്പജ്ജന്തീതി ഭൂമിദസ്സനത്ഥം അയം നയോ ദസ്സിതോതി.

അഭിധമ്മഭാജനീയവണ്ണനാ.

൩. പഞ്ഹാപുച്ഛകവണ്ണനാ

൭൪൭. പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പാളിഅനുസാരേനേവ ചതുന്നം പടിസമ്ഭിദാനം കുസലാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണത്തികേസു പന നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ സദ്ദമേവ ആരമ്മണം കരോതീതി പരിത്താരമ്മണാ. അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ കാമാവചരവിപാകകിരിയസങ്ഖാതഞ്ചേവ പച്ചയസമുപ്പന്നഞ്ച അത്ഥം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പരിത്താരമ്മണാ; വുത്തപ്പഭേദമേവ രൂപാവചരാരൂപാവചരം അത്ഥം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ; ലോകുത്തരവിപാകത്ഥഞ്ചേവ പരമത്ഥഞ്ച നിബ്ബാനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അപ്പമാണാരമ്മണാ. ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ കാമാവചരം കുസലധമ്മം അകുസലധമ്മം പച്ചയധമ്മഞ്ച പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പരിത്താരമ്മണാ; രൂപാവചരാരൂപാവചരം കുസലം ധമ്മം പച്ചയധമ്മഞ്ച പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ ; ലോകുത്തരം കുസലം ധമ്മം പച്ചയധമ്മഞ്ച പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അപ്പമാണാരമ്മണാ. പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ കാമാവചരകുസലവിപാകകിരിയഞാണാനി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പരിത്താരമ്മണാ; രൂപാവചരാരൂപാവചരാനി കുസലവിപാകകിരിയഞാണാനി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ തേസം ആരമ്മണാനി വിജാനന്തസ്സ മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ; ലോകുത്തരാനി കുസലവിപാകഞാണാനി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അപ്പമാണാരമ്മണാ.

അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ സഹജാതഹേതുവസേന സിയാ മഗ്ഗഹേതുകാ, വീരിയജേട്ഠികായ മഗ്ഗഭാവനായ സിയാ മഗ്ഗാധിപതി, ഛന്ദചിത്തജേട്ഠികായ

നവത്തബ്ബാ, ഫലകാലേപി നവത്തബ്ബാ ഏവ. ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ മഗ്ഗം പച്ചവേക്ഖണകാലേ മഗ്ഗാരമ്മണാ, മഗ്ഗം ഗരും കത്വാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ആരമ്മണാധിപതിവസേന മഗ്ഗാധിപതി. പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ മഗ്ഗഞാണം പച്ചവേക്ഖണകാലേ മഗ്ഗാരമ്മണാ, മഗ്ഗം ഗരും കത്വാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ മഗ്ഗാധിപതി, സേസഞാണം പച്ചവേക്ഖണകാലേ നവത്തബ്ബാരമ്മണാ . നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പച്ചുപ്പന്നമേവ സദ്ദം ആരമ്മണം കരോതീതി പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ.

അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ അതീതം വിപാകത്ഥം കിരിയത്ഥം പച്ചയസമുപ്പന്നഞ്ച പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അതീതാരമ്മണാ, അനാഗതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അനാഗതാരമ്മണാ, പച്ചുപ്പന്നം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ, ലോകുത്തരം പരമത്ഥം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ നവത്തബ്ബാരമ്മണാ. ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ അതീതം കുസലം അകുസലം പച്ചയധമ്മഞ്ച പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അതീതാരമ്മണാ, അനാഗതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അനാഗതാരമ്മണാ, പച്ചുപ്പന്നം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ. പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ അതീതം കുസലഞാണം വിപാകഞാണം കിരിയഞാണഞ്ച പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അതീതാരമ്മണാ, അനാഗതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അനാഗതാരമ്മണാ, പച്ചുപ്പന്നം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ.

നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ സദ്ദാരമ്മണത്താ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ. ഇതരാസു തീസു അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ അജ്ഝത്തം വിപാകത്ഥം കിരിയത്ഥം പച്ചയസമുപ്പന്നഞ്ച പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അജ്ഝത്താരമ്മണാ, ബഹിദ്ധാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ , പരമത്ഥം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ ഏവ. ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ അജ്ഝത്തം കുസലാകുസലം പച്ചയധമ്മം പച്ചവേക്ഖണകാലേ അജ്ഝത്താരമ്മണാ, ബഹിദ്ധാ കുസലാകുസലം പച്ചയധമ്മം പച്ചവേക്ഖണകാലേ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ കുസലാകുസലം പച്ചയധമ്മം പച്ചവേക്ഖണകാലേ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ. പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ അജ്ഝത്തം കുസലവിപാകകിരിയഞാണം പച്ചവേക്ഖണകാലേ അജ്ഝത്താരമ്മണാ, ബഹിദ്ധാ...പേ०... അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ കുസലവിപാകകിരിയഞാണം പച്ചവേക്ഖണകാലേ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാതി.

ഇധാപി തിസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ലോകിയാ; അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ലോകിയലോകുത്തരാ. ഇമസ്മിഞ്ഹി പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന തയോപി നയാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകത്താ ഏകപരിച്ഛേദാവ കഥിതാ. തീസുപി ഹി ഏതാസു തിസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ലോകിയാ, അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ലോകിയലോകുത്തരാതി. ഏവമയം പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗോപി തേപരിവട്ടം നീഹരിത്വാവ ഭാജേത്വാ ദസ്സിതോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. ഞാണവിഭങ്ഗോ

൧. ഏകകമാതികാദിവണ്ണനാ

൭൫൧. ഇദാനി തദനന്തരേ ഞാണവിഭങ്ഗേ **ഏകവിധേന ഞാണവത്ഥൂ**തിആദിനാ നയേന പഠമം ഏകവിധാദീഹി ദസവിധപരിയോസാനേഹി ദസഹി പരിച്ഛേദേഹി മാതികം ഠപേത്വാ നിക്ഖിത്തപദാനുക്കമേന നിദ്ദേസോ കതോ.

തത്ഥ **ഏകവിധേനാ**തി ഏകപ്പകാരേന, ഏകകോട്ഠാസേന വാ. **ഞാണവത്ഥൂ**തി എത്ഥ പന ഞാണഞ്ച തം വത്ഥു ച നാനപ്പകാരാനം സമ്പത്തീനന്തി ഞാണവത്ഥു; ഓകാസട്ഠേന ഞാണസ്സ വത്ഥൂതിപി ഞാണവത്ഥു. ഇധ പന പുരിമേനേവത്ഥേന ഞാണവത്ഥു വേദിതബ്ബം. തേനേവ ഏകവിധപരിച്ഛേദാവസാനേ "യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ പഞ്ഞാ - ഏവം ഏകവിധേന ഞാണവത്ഥൂ"തി വുത്തം. **പഞ്ച വിഞ്ഞാണാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി പഞ്ച. **ന ഹേതൂ**തിആദീനി ഹേട്ഠാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧.൬) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. സങ്ഖേപതോ പനേത്ഥ യം വത്തബ്ബം തം നിദ്ദേസവാരേ ആവി ഭവിസ്സതി. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ദുകമാതികാദിപദേസുപി യം വത്തബ്ബം തം തത്ഥേവ ആവി ഭവിസ്സതി. നിക്ഖേപപരിച്ഛേദമത്തം പനേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബം. എത്ഥ ഹി "ന ഹേതു അഹേതുകാ"തിആദീഹി താവ ധമ്മസങ്ഗഹമാതികാവസേന, "അനിച്ചാ ജരാഭിഭൂതാ"തിആദീഹി അമാതികാവസേനാതി സങ്ഖേപതോ ദുവിധേഹി പഭേദതോ അട്ഠസത്തതിയാ പദേഹി **ഏകകമാതികാ** നിക്ഖിത്താ.

ദുകാനുരൂപേഹി പന പഞ്ചതിംസായ ദുകേഹി **ദുകമാതികാ** നിക്ഖിത്താ.

തികാനുരൂപേഹി "ചിന്താമയാ പഞ്ഞാ"തിആദീഹി ചതൂഹി ബാഹിരത്തികേഹി, "വിപാകാ പഞ്ഞാ"തിആദീഹി അനിയമിതപഞ്ഞാവസേന വുത്തേഹി ചുദ്ദസഹി മാതികാതികേഹി, വിതക്കത്തികേ പഠമപദേന നിയമിതപഞ്ഞാവസേന വുത്തേഹി തേരസഹി, ദുതിയപദേന നിയമിതപഞ്ഞാവസേന വുത്തേഹി സത്തഹി, തതിയപദേന നിയമിതപഞ്ഞാവസേന വുത്തേഹി ദ്വാദസഹി, പീതിത്തികേ ച പഠമപദേന നിയമിതപഞ്ഞാവസേന വുത്തേഹി തേരസഹി, തഥാ ദുതിയപദേന, തതിയപദേന നിയമിതപഞ്ഞാവസേന വുത്തേഹി ദ്വാദസഹീതി അട്ഠാസീതിയാ തികേഹി **തികമാതികാ** നിക്ഖിത്താ.

ചതുക്കമാതികാ പന 'കമ്മസ്സകതഞാണ'ന്തിആദീഹി ഏകവീസതിയാ ചതുക്കേഹി, **പഞ്ചകമാതികാ** ദ്വീഹി പഞ്ചകേഹി, **ഛക്കമാതികാ** ഏകേന ഛക്കേന, **സത്തകമാതികാ** "സത്തസത്തതി ഞാണവത്ഥൂനീ"തി ഏവം സങ്ഖേപതോ വുത്തേഹി ഏകാദസഹി സത്തകേഹി, **അട്ഠകമാതികാ** ഏകേന അട്ഠകേന, **നവകമാതികാ** ഏകേന നവകേന.

൨. ദസകമാതികാവണ്ണനാ

൩൬൬. ദസകമാതികാ "ദസ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനീ"തിആദിനാ ഏകേനേവ ദസകേന നിക്ഖിത്താ. തത്ഥ **ദസാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **തഥാഗതസ്സാ**തി യഥാ വിപസ്സീആദയോ പുബ്ബകാ ഇസയോ ആഗതാ തഥാ ആഗതസ്സ; യഥാ ച തേ ഗതാ തഥാ ഗതസ്സ. **തഥാഗതബലാനീ**തി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണാനി തഥാഗതസ്സേവ ബലാനി; യഥാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാനം ബലാനി പുഞ്ഞുസ്സയസമ്പത്തിയാ ആഗതാനി തഥാ ആഗതബലാനീതിപി അത്ഥോ. തത്ഥ ദുവിധം തഥാഗതസ്സ ബലം - കായബലഞ്ച ഞാണബലഞ്ച. തേസു കായബലം ഹത്ഥികുലാനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

> കാളാവകഞ്ച ഗങ്ഗേയ്യം, പണ്ഡരം തമ്ബപിങ്ഗലം;
> ഗന്ധമങ്ഗലഹേമഞ്ച, ഉപോസഥഛദ്ദന്തിമേ ദസാതി. -

ഇമാനി ഹി ദസ ഹത്ഥികുലാനി.

തത്ഥ **'കാളാവക'**ന്തി പകതിഹത്ഥികുലം ദട്ഠബ്ബം. യം ദസന്നം പുരിസാനം കായബലം തം ഏകസ്സ കാളാവകഹത്ഥിനോ. യം ദസന്നം കാളാവകാനം ബലം തം ഏകസ്സ ഗങ്ഗേയ്യസ്സ. യം ദസന്നം ഗങ്ഗേയ്യാനം തം ഏകസ്സ പണ്ഡരസ്സ. യം ദസന്നം പണ്ഡരാനം തം ഏകസ്സ തമ്ബസ്സ. യം ദസന്നം തമ്ബാനം തം ഏകസ്സ പിങ്ഗലസ്സ. യം ദസന്നം പിങ്ഗലാനം തം ഏകസ്സ ഗന്ധഹത്ഥിനോ. യം ദസന്നം ഗന്ധഹത്ഥീനം തം ഏകസ്സ മങ്ഗലസ്സ. യം ദസന്നം മങ്ഗലാനം തം ഏകസ്സ ഹേമവതസ്സ. യം ദസന്നം ഹേമവതാനം തം ഏകസ്സ ഉപോസഥസ്സ. യം ദസന്നം ഉപോസഥാനം തം ഏകസ്സ ഛദ്ദന്തസ്സ. യം ദസന്നം ഛദ്ദന്താനം തം ഏകസ്സ തഥാഗതസ്സ. നാരായനസങ്ഘാതബലന്തിപി ഇദമേവ വുച്ചതി. തദേതം പകതിഹത്ഥീനം ഗണനായ ഹത്ഥികോടിസഹസ്സാനം, പുരിസഗണനായ ദസന്നം പുരിസകോടിസഹസ്സാനം ബലം ഹോതി. ഇദം താവ തഥാഗതസ്സ **കായബലം**.

ഞാണബലം പന ഇധ താവ പാളിയം ആഗതമേവ ദസബലഞാണം. **മഹാസീഹനാദേ** (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൬ ആദയോ) ദസബലഞാണം, ചതുവേസാരജ്ജഞാണം, അട്ഠസു പരിസാസു അകമ്പനഞാണം, ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം, പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം, **സംയുത്തകേ** (സം॰ നി॰ ൨.൩൩-൩൪) ആഗതാനി തേസത്തതി ഞാണാനി, സത്തസത്തതി ഞാണാനീതി ഏവം അഞ്ഞാനിപി അനേകാനി ഞാണസഹസ്സാനി - ഏതം **ഞാണബലം** നാമ. ഇധാപി ഞാണബലമേവ അധിപ്പേതം ഞാണഞ്ഹി അകമ്പിയട്ഠേന ഉപത്ഥമ്ഭകട്ഠേന ച ബലന്തി വുത്തം.

യേഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോതി യേഹി ദസഹി ഞാണബലേഹി ഉപേതോ സമുപേതോ. **ആസഭം ഠാന**ന്തി സേട്ഠട്ഠാനം ഉത്തമട്ഠാനം; ആസഭാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാ, തേസം ഠാനന്തി അത്ഥോ. അപി ച ഗവസതജേട്ഠകോ ഉസഭോ, ഗവസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ; വജസതജേട്ഠകോ വാ ഉസഭോ, വജസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ; സബ്ബഗവസേട്ഠോ സബ്ബപരിസ്സയസഹോ സേതോ പാസാദികോ മഹാഭാരവഹോ അസനിസതസദ്ദേഹിപി അകമ്പനീയോ നിസഭോ. സോ ഇധ **ഉസഭോ**തി അധിപ്പേതോ. ഇദമ്പി ഹി തസ്സ പരിയായവചനം. ഉസഭസ്സ ഇദന്തി ആസഭം. **ഠാന**ന്തി ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനം. ഇദം പന ആസഭം വിയാതി ആസഭം. യഥേവ ഹി നിസഭസങ്ഖാതോ ഉസഭോ ഉസഭബലേന സമന്നാഗതോ ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി, ഏവം തഥാഗതോപി ദസഹി

തഥാഗതബലേഹി സമന്നാഗതോ ചതൂഹി വേസാരജ്ജപാദേഹി അട്ഠപരിസപഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ സദേവകേ ലോകേ കേനചി പച്ചത്ഥികേന പച്ചാമിത്തേന അകമ്പിയോ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി. ഏവം തിട്ഠമാനോ ച തം ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, ഉപഗച്ഛതി, ന പച്ചക്ഖാതി, അത്തനി ആരോപേതി. തേന വുത്തം "ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതീ"തി.

പരിസാസൂതി അട്ഠസു പരിസാസു. **സീഹനാദം നദതീ**തി സേട്ഠനാദം അഭീതനാദം നദതി, സീഹനാദസദിസം വാ നാദം നദതി. അയമത്ഥോ സീഹനാദസുത്തേന ദീപേതബ്ബോ. യഥാ വാ സീഹോ സഹനതോ ച ഹനനതോ ച സീഹോതി വുച്ചതി, ഏവം തഥാഗതോ ലോകധമ്മാനം സഹനതോ പരപ്പവാദാനഞ്ച ഹനനതോ സീഹോതി വുച്ചതി. ഏവം വുത്തസ്സ സീഹസ്സ നാദം സീഹനാദം. തത്ഥ യഥാ സീഹോ സീഹബലേന സമന്നാഗതോ സബ്ബത്ഥ വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ സീഹനാദം നദതി, ഏവം തഥാഗതസീഹോപി തഥാഗതബലേഹി സമന്നാഗതോ അട്ഠസു പരിസാസു വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ "ഇതി രൂപ"ന്തിആദിനാ നയേന നാനാവിധദേസനാവിലാസസമ്പന്നം സീഹനാദം നദതി. തേന വുത്തം "പരിസാസു സീഹനാദം നദതീ"തി.

ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീതി ഏത്ഥ **ബ്രഹ്മ**ന്തി സേട്ഠം ഉത്തമം വിസുദ്ധം. ചക്കസദ്ദോ ച പനായം -

> സമ്പത്തിയം ലക്ഖണേ ച, രഥങ്ഗേ ഇരിയാപഥേ;
> ദാനേ രതനധമ്മൂര, ചക്കാദീസു ച ദിസ്സതി;
> ധമ്മചക്കേ ഇധ മതോ, തഞ്ച ദ്വേധാ വിഭാവയേ.

"ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്കാനി യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാന"ന്തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൩൧) ഹി അയം സമ്പത്തിയം ദിസ്സതി. "ഹേട്ഠാ പാദതലേസു ചക്കാനി ജാതാനീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫) ഏത്ഥ ലക്ഖണേ. "ചക്കംവ വഹതോ പദ"ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧) ഏത്ഥ രഥങ്ഗേ. "ചതുചക്കം നവദ്വാര"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൯) ഏത്ഥ ഇരിയാപഥേ. "ദദം ഭുഞ്ജ മാ ച പമാദോ, ചക്കം പവത്തയ സബ്ബപാണിന"ന്തി (ജാ॰ ൧.൭.൧൪൯) ഏത്ഥ ദാനേ. "ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുരഹോസീ"തി ഏത്ഥ രതനചക്കേ. "മയാ പവത്തിതം ചക്ക"ന്തി (സു॰ നി॰ ൫൬൨) ഏത്ഥ ധമ്മചക്കേ. "ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ"തി (ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪; ൧.൫.൧൦൩) ഏത്ഥ ഉരചക്കേ. "ഖുരപരിയന്തേന ചേപി ചക്കേനാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) ഏത്ഥ പഹരണചക്കേ. "അസനിവിചക്ക"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൬൧; സം॰ നി॰ ൨.൧൬൨) ഏത്ഥ അസനിമണ്ഡലേ. ഇധ പനായം ധമ്മചക്കേ മതോ.

തം പന ധമ്മചക്കം ദുവിധം ഹോതി - പടിവേധഞാണഞ്ച ദേസനാഞാണഞ്ച. തത്ഥ പഞ്ഞാപഭാവിതം അത്തനോ അരിയഫലാവഹം പടിവേധഞാണം; കരുണാപഭാവിതം സാവകാനം അരിയഫലാവഹം ദേസനാഞാണം. തത്ഥ പടിവേധഞാണം ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി അഭിനിക്ഖമനതോ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം , ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ; തുസിതഭവനതോ വാ യാവ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ; ദീപങ്കരബ്യാകരണതോ പട്ഠായ വാ

യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം , ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദേസനാഞാണമ്പി പവത്തമാനം പവത്തന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി യാവ അഞ്ഞാകോണ്ഡഞ്ഞസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗാ പവത്തമാനം, ഫലക്ഖണേ പവത്തം നാമ. തേസു പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം, ദേസനാഞാണം ലോകിയം. ഉഭയമ്പി പനേതം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം ബുദ്ധാനംയേവ ഓരസഞാണം.

ഇദാനി യേഹി ദസഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, യാനി ആദിതോവ “ദസ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനീ”തി നിക്ഖിത്താനി, താനി വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **കതമാനി ദസ? ഇധ തഥാഗതോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഠാനഞ്ച ഠാനതോ**തി കാരണഞ്ച കാരണതോ. കാരണഞ്ഹി യസ്മാ തത്ഥ ഫലം തിട്ഠതി തദായത്തവുത്തിതായ ഉപ്പജ്ജതി ചേവ പവത്തതി ച, തസ്മാ ഠാനന്തി വുച്ചതി. തം ഭഗവാ “യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ഹേതൂ പച്ചയാ ഉപ്പാദായ തം തം ഠാന”ന്തി ച ‘യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ന ഹേതൂ ന പച്ചയാ ഉപ്പാദായ തം തം അട്ഠാന’ന്തി ച പജാനന്തോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി. **യമ്പീ**തി യേന ഞാണേന. **ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സാ**തി ഇദമ്പി ഠാനാട്ഠാനഞാണം തഥാഗതസ്സ **തഥാഗതബലം** നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏവം സബ്ബപദേസു യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

കമ്മസമാദാനാനന്തി സമാദിയിത്വാ കതാനം കുസലാകുസലകമ്മാനം; കമ്മമേവ വാ കമ്മസമാദാനം. **ഠാനസോ ഹേതുസോ**തി പച്ചയതോ ചേവ ഹേതുതോ ച. തത്ഥ ഗതിഉപധികാലപയോഗാ വിപാകസ്സ ഠാനം, കമ്മം ഹേതു.

സബ്ബത്ഥ ഗാമിനിന്തി സബ്ബഗതിഗാമിനിഞ്ച അഗതിഗാമിനിഞ്ച. **പടിപദ**ന്തി മഗ്ഗം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി ബഹൂസുപി മനുസ്സേസു ഏകമേവ പാണം ഘാതേന്തേസു ‘ഇമസ്സ ചേതനാ നിരയഗാമിനീ ഭവിസ്സതി, ഇമസ്സ തിരച്ഛാനയോനിഗാമിനീ’തി ഇമിനാ നയേന ഏകവത്ഥുസ്മിമ്പി കുസലാകുസലചേതനാസങ്ഖാതാനം പടിപത്തീനം അവിപരീതതോ സഭാവം പജാനാതി.

അനേകധാതുന്തി ചക്ഖുധാതുആദീഹി കാമധാതുആദീഹി വാ ധാതൂഹി ബഹുധാതും. **നാനാധാതു**ന്തി താസംയേവ ധാതൂനം വിലക്ഖണതായ നാനപ്പകാരധാതും. **ലോക**ന്തി ഖന്ധായതനധാതുലോകം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി താസം താസം ധാതൂനം അവിപരീതതോ സഭാവം പടിവിജ്ഝതി.

നാനാധിമുത്തികതന്തി ഹീനാദീഹി അധിമുത്തീഹി നാനാധിമുത്തികഭാവം.

പരസത്താനന്തി പധാനസത്താനം. **പരപുഗ്ഗലാന**ന്തി തതോ പരേസം ഹീനസത്താനം; ഏകത്ഥമേവ വാ ഏതം പദദ്വയം വേനേയ്യവസേന പന ദ്വേധാ വുത്തം. **ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്ത**ന്തി സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം പരഭാവഞ്ച അപരഭാവഞ്ച വുഡ്ഢിഞ്ച ഹാനിഞ്ചാതി അത്ഥോ.

ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനന്തി പഠമാദീനം ചതുന്നം ഝാനാനം, “രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ”തിആദീനം അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം, സവിതക്കസവിചാരാദീനം തിണ്ണം സമാധീനം, പഠമജ്ഝാനസമാപത്തിആദീനഞ്ച നവന്നം അനുപുബ്ബസമാപത്തീനം. **സംകിലേസ**ന്തി ഹാനഭാഗിയധമ്മം.

വോദാനന്തി വിസേസഭാഗിയധമ്മം. **വുട്ഠാന**ന്തി യേന കാരണേന ഝാനാദീഹി വുട്ഠഹന്തി, തം കാരണം.

പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിന്തി പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധാനുസ്സരണം.

ചുതൂപപാതന്തി ചുതിഞ്ച ഉപപാതഞ്ച.

ആസവാനം ഖയന്തി കാമാസവാദീനം ഖയസങ്ഖാതം ആസവനിരോധം നിബ്ബാനം.

ഇമാനീതി യാനി ഹേട്ഠാ ''ദസ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനീ''തി അവോച, ഇമാനി താനീതി അപ്പനം കരോതീതി. ഏവമേത്ഥ അനുപുബ്ബപദവണ്ണനം ഞത്വാ ഇദാനി യസ്മാ തഥാഗതോ പഠമംയേവ ഠാനാട്ഠാനഞാണേന വേനേയ്യസത്താനം ആസവക്ഖയാധിഗമസ്സ ചേവ അനധിഗമസ്സ ച ഠാനാട്ഠാനഭൂതം കിലേസാവരണാഭാവം പസ്സതി, ലോകിയസമ്മാദിട്ഠിഠാനദസ്സനതോ നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിഠാനാഭാവദസ്സനതോ ച. അഥ നേസം കമ്മവിപാകഞാണേന വിപാകാവരണാഭാവം പസ്സതി , തിഹേതുകപടിസന്ധിദസ്സനതോ. സബ്ബത്ഥഗാമിനീപടിപദാഞാണേന കമ്മാവരണാഭാവം പസ്സതി, ആനന്തരിയകമ്മാഭാവദസ്സനതോ. ഏവം അനാവരണാനം അനേകധാതുനാനാധാതുഞാണേന അനുകൂലധമ്മദേസനത്ഥം ചരിയാവിസേസം പസ്സതി, ധാതുവേമത്തദസ്സനതോ. അഥ നേസം നാനാധിമുത്തികതാഞാണേന അധിമുത്തിം പസ്സതി, പയോഗം അനാദിയിത്വാപി അധിമുത്തിവസേന ധമ്മദേസനത്ഥം. അഥേവം ദിട്ഠാധിമുത്തീനം യഥാസത്തി യഥാബലം ധമ്മം ദേസേതും ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണേന ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം പസ്സതി, സദ്ധാദീനം തിക്ഖമുദുഭാവദസ്സനതോ. ഏവം പരിഞ്ഞാതിന്ദ്രിയപരോപരിയത്താപി പനേതേ സചേ ദൂരേ ഹോന്തി, അഥ ഝാനാദിപരിഞ്ഞാണേന ഝാനാദീസു വസീഭൂതത്താ ഇദ്ധിവിസേസേന ഖിപ്പം ഉപഗച്ഛതി. ഉപഗന്ത്വാ ച നേസം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണേന പുബ്ബജാതിഭാവനം, ദിബ്ബചക്ഖാനുഭാവതോ പത്തബ്ബേന ചേതോപരിയഞാണേന സമ്പത്തിചിത്തവിസേസം പസ്സന്തോ ആസവക്ഖയഞാണാനുഭാവേന ആസവക്ഖയഗാമിനിയാ പടിപദായ വിഗതസമ്മോഹത്താ ആസവക്ഖയായ ധമ്മം ദേസേതി. തസ്മാ ഇമിനാ അനുക്കമേന ഇമാനി ദസബലാനി വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. അയം താവ മാതികായ അത്ഥവണ്ണനാ.

(൧.) ഏകകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൬൧. ഇദാനി യഥാനിക്ഖിത്തായ മാതികായ ''പഞ്ചവിഞ്ഞാണാ ന ഹേതുമേവാ''തിആദിനാ നയേന ആരദ്ധേ നിദ്ദേസവാരേ **ന ഹേതുമേവാ**തി സാധാരണഹേതുപടിക്ഖേപനിദ്ദേസോ. തത്ഥ ''ഹേതുഹേതു, പച്ചയഹേതു, ഉത്തമഹേതു, സാധാരണഹേതൂതി ചതുബ്ബിധോ ഹേതൂ''തിആദിനാ നയേന യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം രൂപകണ്ഡേ ''സബ്ബം രൂപം ന ഹേതുമേവാ''തിആദീനം അത്ഥവണ്ണനായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൫൯൪) വുത്തമേവ. **അഹേതുകമേവാ**തിആദീസു ബ്യഞ്ജനസന്ധിവസേന മകാരോ വേദിതബ്ബോ; അഹേതുകാ ഏവാതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. അപിച ''ഹേതൂ ധമ്മാ നഹേതൂ ധമ്മാ''തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൧) ധമ്മകോട്ഠാസേസു പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി ഹേതൂ ധമ്മാതി വാ സഹേതുകാ

ധമ്മാതി വാ ന ഹോന്തി. ഏകന്തേന പന ന ഹേതൂയേവ, അഹേതുകാ യേവാതി ഇമാനിപി നയേനേത്ഥ സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അബ്യാകതമേവാ**തി പദം വിപാകാബ്യാകതവസേന വുത്തം. **സാരമ്മണമേവാ**തി ഓലുബ്ഭാരമ്മണവസേന. പച്ചയാരമ്മണം ഓലുബ്ഭാരമ്മണന്തി ഹി ദുവിധം ആരമ്മണം. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഓലുബ്ഭാരമ്മണമേവ ധുരം, പച്ചയാരമ്മണമ്പി ലബ്ഭതിയേവ. **അചേതസികമേവാ**തി പദം ചിത്തം, രൂപം, നിബ്ബാനന്തി തീസു അചേതസികേസു ചിത്തമേവ സന്ധായ വുത്തം. **നോ അപരിയാപന്നമേവാ**തി ഗതിപരിയാപന്നചുതിപരിയാപന്നസംസാരവട്ടഭവപരിയാപന്നഭാവതോ പരിയാപന്നാ ഏവ, നോ അപരിയാപന്നാ. ലോകതോ വട്ടതോ ന നിയ്യന്തീതി **അനിയ്യാനികാ** . **ഉപ്പന്നം മനോവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞേയ്യമേവാ**തി രൂപകണ്ഡേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം പച്ചുപ്പന്നാനേവ രൂപാദീനി ആരബ്ഭ പവത്തിതോ അതീതാദിവിസയം മനോവിഞ്ഞാണമ്പി പഞ്ചവിഞ്ഞാണസോതപതിതമേവ കത്വാ "ഉപപന്നം ഛഹി വിഞ്ഞാണേഹി വിഞ്ഞേയ്യ"ന്തി (ധം᳚ സം᳚ ൬൮൪) വുത്തം. പഞ്ചവിഞ്ഞാണാ പന യസ്മാ പച്ചുപ്പന്നാപി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം ആരമ്മണാ ന ഹോന്തി, മനോവിഞ്ഞാണസ്സേവ ഹോന്തി, തസ്മാ "മനോവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞേയ്യമേവാ"തി വുത്തം. **അനിച്ചമേവാ**തി ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചായേവ. **ജരാഭിഭൂതമേവാ**തി ജരായ അഭിഭൂതത്താ ജരാഭിഭൂതാ ഏവ.

൭൬൨. **ഉപ്പന്നവത്ഥുകാ ഉപ്പന്നാരമ്മണാ**തി അനാഗതപടിക്ഖേപോ. ന ഹി തേ അനാഗതേസു വത്ഥാരമ്മണേസു ഉപ്പജ്ജന്തി.

പുരേജാതവത്ഥുകാ പുരേജാതാരമ്മണാതി സഹുപ്പത്തിപടിക്ഖേപോ. ന ഹി തേ സഹുപ്പന്നം വത്ഥും വാ ആരമ്മണം വാ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജന്തി, സയം പന പച്ഛാജാതാ ഹുത്വാ പുരേജാതേസു വത്ഥാരമ്മണേസു ഉപ്പജ്ജന്തി.

അജ്ഝത്തികവത്ഥുകാതി അജ്ഝത്തജ്ഝത്തവസേന വുത്തം. താനി ഹി അജ്ഝത്തികേ പഞ്ച പസാദേ വത്ഥും കത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി. **ബാഹിരാരമ്മണാ**തി ബാഹിരരൂപാദിആരമ്മണാ. തത്ഥ ചതുക്കം വേദിതബ്ബം - പഞ്ചവിഞ്ഞാണാ ഹി പസാദവത്ഥുകത്താ അജ്ഝത്തികാ അജ്ഝത്തികവത്ഥുകാ, മനോവിഞ്ഞാണം ഹദയരൂപം വത്ഥും കത്വാ ഉപ്പജ്ജനകാലേ അജ്ഝത്തികം ബാഹിരവത്ഥുകം, പഞ്ചവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ തയോ ഖന്ധാ ബാഹിരാ അജ്ഝത്തികവത്ഥുകാ , മനോവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ തയോ ഖന്ധാ ഹദയരൂപം വത്ഥും കത്വാ ഉപ്പജ്ജനകാലേ ബാഹിരാ ബാഹിരവത്ഥുകാ.

അസമ്ഭിന്നവത്ഥുകാതി അനിരുദ്ധവത്ഥുകാ. ന ഹി തേ നിരുദ്ധം അതീതം വത്ഥും പടിച്ച ഉപ്പജ്ജന്തി. **അസമ്ഭിന്നാരമ്മണതായ**പി ഏസേവ നയോ.

അഞ്ഞം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ വത്ഥു ച ആരമ്മണഞ്ചാതിആദീസു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ഹി അഞ്ഞം വത്ഥു, അഞ്ഞം ആരമ്മണം. അഞ്ഞം സോതവിഞ്ഞാണാദീനം. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം സോതപസാദാദീസു അഞ്ഞതരം വത്ഥും, സദ്ദാദീസു വാ അഞ്ഞതരം ആരമ്മണം കത്വാ കപ്പതോ കപ്പം ഗന്ത്വാപി ന ഉപ്പജ്ജതി; ചക്ഖുപസാദമേവ പന വത്ഥും കത്വാ രൂപഞ്ച ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമസ്സ വത്ഥുപി ദ്വാരമ്പി ആരമ്മണമ്പി നിബദ്ധം, അഞ്ഞം വത്ഥും വാ ദ്വാരം വാ ആരമ്മണം വാ ന സങ്കമതി,

നിബദ്ധവത്ഥു നിബദ്ധദ്വാരം നിബദ്ധാരമ്മണമേവ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി. **സോതവിഞ്ഞാണാദീസു**പി ഏസേവ നയോ.

൩൩൩. ന അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഗോചരവിസയം പച്ചനുഭോന്തീതി ഏത്ഥ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ചക്ഖു സോതസ്സ, സോതം വാ ചക്ഖുസ്സാതി ഏവം ഏകം ഏകസ്സ ഗോചരവിസയം ന പച്ചനുഭോതീതി അത്ഥോ. സചേ ഹി നീലാദിഭേദം രൂപാരമ്മണം സമോധാനേത്വാ സോതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപനേയ്യ 'ഇങ്ഘ താവ നം വവത്ഥാപേഹി വിഭാവേഹി - കിം നാമേതം ആരമ്മണ'ന്തി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം വിനാപി മുഖേന അത്തനോ ധമ്മതായ ഏവം വദേയ്യ - 'അരേ അന്ധബാല, വസ്സസതമ്പി വസ്സസഹസ്സമ്പി പരിധാവമാനോ അഞ്ഞത്ര മയാ കുഹിം ഏതസ്സ ജാനനകം ലഭിസ്സസി; ആഹര നം ചക്ഖുപസാദേ ഉപനേഹി; അഹമേതം ആരമ്മണം ജാനിസ്സാമി - യദി വാ നീലം യദി വാ പീതകം. ന ഹി ഏസോ അഞ്ഞസ്സ വിസയോ; മയ്ഹമേവേസോ വിസയോ'തി. സേസവിഞ്ഞാണേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവമേതേ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഗോചരവിസയം ന പച്ചനുഭോന്തി നാമ.

൩൩൪. സമന്നാഹരന്തസ്സാതി ആവജ്ജനേനേവ സമന്നാഹരന്തസ്സ.

മനസികരോന്തസ്സാതി ആവജ്ജനേനേവ മനസികരോന്തസ്സ. ഏതാനി ഹി ചിത്താനി ആവജ്ജനേന സമന്നാഹടകാലേ മനസികതകാലേയേവ ച ഉപ്പജ്ജന്തി.

ന അബ്ബോകിണ്ണാതി അഞ്ഞേന വിഞ്ഞാണേന അബ്ബോകിണ്ണാ നിരന്തരാവ നുപ്പജ്ജന്തി. ഏതേന തേസം അനന്തരതാ പടിക്ഖിത്താ.

൩൩൫. ന അപുബ്ബം അചരിമന്തി ഏതേന സബ്ബേസമ്പി സഹുപ്പത്തി പടിക്ഖിത്താ. **ന അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സമനന്തരാ**തി ഏതേന സമനന്തരതാ പടിക്ഖിത്താ.

൩൩൬. ആവട്ടനാ വാതിആദീനി ചത്താരിപി ആവജ്ജനസ്സേവ നാമാനി. തഞ്ഹി ഭവങ്ഗസ്സ ആവട്ടനതോ **ആവട്ടനാ,** തസ്സേവ ആഭുജനതോ **ആഭോഗോ,** രൂപാദീനം സമന്നാഹരണതോ **സമന്നാഹാരോ,** തേസംയേവ മനസികരണതോ **മനസികാരോ**തി വുച്ചതി. ഏവമേത്ഥ സങ്ഖേപതോ പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം ആവജ്ജനട്ഠാനേ ഠത്വാ ആവജ്ജനാദികിച്ചം കാതും സമത്ഥഭാവോ പടിക്ഖിത്തോ.

ന കഞ്ചി ധമ്മം പടിവിജാനാതീതി "മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ"തി (ധം॰ പ॰ ൧-൨) ഏവം വുത്തം ഏകമ്പി കുസലം വാ അകുസലം വാ ന പടിവിജാനാതി.

അഞ്ഞത്ര അഭിനിപാതമത്താതി ഠപേത്വാ രൂപാദീനം അഭിനിപാതമത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സുപണ്ഡിതോപി പുരിസോ, ഠപേത്വാ ആപാഥഗതാനി രൂപാദീനി, അഞ്ഞം കുസലാകുസലേസു ഏകധമ്മമ്പി പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന പടിവിജാനാതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം പനേത്ഥ ദസ്സനമത്തമേവ ഹോതി. സോതവിഞ്ഞാണാദീനി സവനഘായനസായനഫുസനമത്താനേവ. ദസ്സനാദിമത്തതോ പന മുത്താ അഞ്ഞാ ഏതേസം കുസലാദിപടിവിഞ്ഞത്തി നാമ നത്ഥി.

മനോധാതുയാപീതി സമ്പടിച്ഛനമനോധാതുയാപി. സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ ചേത്ഥ പികാരോ. തസ്മാ മനോധാതുയാപി തതോ പരാഹി മനോവിഞ്ഞാണധാതൂഹിപീതി സബ്ബേഹിപി പഞ്ചദ്വാരികവിഞ്ഞാണേഹി ന കഞ്ചി കുസലാകുസലം ധമ്മം പടിവിജാനാതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ന കഞ്ചി ഇരിയാപഥം കപ്പേതീതിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ന ഹി പഞ്ചദ്വാരികവിഞ്ഞാണേഹി ഗമനാദീസു കഞ്ചി ഇരിയാപഥം കപ്പേതി, ന കായകമ്മം ന വചീകമ്മം പട്ഠപേതി, ന കുസലാകുസലം ധമ്മം സമാദിയതി, ന സമാധിം സമാപജ്ജതി ലോകിയം വാ ലോകുത്തരം വാ, ന സമാധിതോ വുട്ഠാതി ലോകിയാ വാ ലോകുത്തരാ വാ, ന ഭവതോ ചവതി, ന ഭവന്തരേ ഉപപജ്ജതി. സബ്ബമ്പി ഹേതം കുസലാകുസലധമ്മപടിവിജാനനാദിവചനപരിയോസാനം കിച്ചം മനോദ്വാരികചിത്തേനേവ ഹോതി, ന പഞ്ചദ്വാരികേനാതി സബ്ബസ്സാപേതസ്സ കിച്ചസ്സ കരണേ സഹജവനകാനി വീഥിചിത്താനി പടിക്ഖിത്താനി. യഥാ ചേതേസം ഏതാനി കിച്ചാനി നത്ഥി, ഏവം നിയാമോക്കമനാദീനിപി. ന ഹി പഞ്ചദ്വാരികജവനേന മിച്ഛത്തനിയാമം ഓക്കമതി, ന സമ്മത്തനിയാമം; ന ചേതം ജവനം നാമഗോത്തമാരബ്ഭ ജവതി, ന കസിണാദിപണ്ണത്തിം; ന ലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനാവസേന പവത്തതി, ന വുട്ഠാനഗാമിനീബലവവിപസ്സനാവസേന; ന രൂപാരൂപധമ്മേ ആരബ്ഭ ജവതി, ന നിബ്ബാനം; ന ചേതേന സദ്ധിം പടിസമ്ഭിദാഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, ന അഭിഞ്ഞാഞാണം, ന സാവകപാരമീഞാണം, ന പച്ചേകബോധിഞാണം, ന സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം. സബ്ബോപി പനേസ പഭേദോ മനോദ്വാരികജവനേയേവ ലബ്ഭതി.

ന സുപതി ന പടിബുജ്ഝതി ന സുപിനം പസ്സതീതി സബ്ബേനാപി ച പഞ്ചദ്വാരികചിത്തേന നേവ നിദ്ദം ഓക്കമതി, ന നിദ്ദായതി, ന പടിബുജ്ഝതി, ന കിഞ്ചി സുപിനം പസ്സതീതി ഇമേസു തീസു ഠാനേസു സഹ ജവനേന വീഥിചിത്തം പടിക്ഖിത്തം.

നിദ്ദായന്തസ്സ ഹി മഹാവട്ടിം ജാലേത്വാ ദീപേ ചക്ഖുസമീപേ ഉപനീതേ പഠമം ചക്ഖുദ്വാരികം ആവജ്ജനം ഭവങ്ഗം ന ആവട്ടേതി, മനോദ്വാരികമേവ ആവട്ടേതി. അഥ ജവനം ജവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. ദുതിയവാരേ ചക്ഖുദ്വാരികം ആവജ്ജനം ഭവങ്ഗം ആവട്ടേതി. തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി ജവനപരിയോസാനാനി പവത്തന്തി. തദനന്തരം ഭവങ്ഗം പവത്തതി. തതിയവാരേ മനോദ്വാരികആവജ്ജനേന ഭവങ്ഗേ ആവട്ടിതേ മനോദ്വാരികജവനം ജവതി. തേന ചിത്തേന ഞത്വാ 'കിം അയം ഇമസ്മിം ഠാനേ ആലോകോ'തി ജാനാതി.

തഥാ നിദ്ദായന്തസ്സ കണ്ണസമീപേ തൂരിയേസു പഗ്ഗഹിതേസു, ഘാനസമീപേ സുഗന്ധേസു വാ ദുഗ്ഗന്ധേസു വാ പുപ്ഫേസു ഉപനീതേസു, മുഖേ സപ്പിമ്ഹി വാ ഫാണിതേ വാ പക്ഖിത്തേ, പിട്ഠിയം പാണിനാ പഹാരേ ദിന്നേ പഠമം സോതദ്വാരികാദീനി ആവജ്ജനാനി ഭവങ്ഗം ന ആവട്ടേന്തി, മനോദ്വാരികമേവ ആവട്ടേതി. അഥ ജവനം ജവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. ദുതിയവാരേ സോതദ്വാരികാദീനി ആവജ്ജനാനി ഭവങ്ഗം ആവട്ടേന്തി. തതോ സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണാദീനി ജവനപരിയോസാനാനി പവത്തന്തി. തദനന്തരം ഭവങ്ഗം പവത്തതി. തതിയവാരേ മനോദ്വാരികആവജ്ജനേന

ഭവങ്ഗേ ആവട്ടിതേ മനോദ്വാരികജവനം ജവതി. തേന ചിത്തേന ഞത്വാ 'കിം അയം ഇമസ്മിം ഠാനേ സദ്ദോ - സങ്ഖസദ്ദോ, ഭേരിസദ്ദോ'തി വാ 'കിം അയം ഇമസ്മിം ഠാനേ ഗന്ധോ - മൂലഗന്ധോ, സാരഗന്ധോ'തി വാ 'കിം ഇദം മയ്ഹം മുഖേ പക്ഖിത്തരസം - സപ്പീതി വാ ഫാണിത'ന്തി വാ 'കേനമ്ഹി പിട്ഠിയം പഹതോ, അതിഥദ്ധോ മേ പഹാരോ'തി വാ വത്താരോ ഹോന്തി. ഏവം മനോദ്വാരികജവനേനേവ പടിബുജ്ഝതി, ന പഞ്ചദ്വാരികേന. സുപിനമ്പി തേനേവ പസ്സതി, ന പഞ്ചദ്വാരികേന.

തഞ്ച പനേതം സുപിനം പസ്സന്തോ ചതൂഹി കാരണേഹി പസ്സതി - ധാതുക്ഖോഭതോ വാ അനുഭൂതപുബ്ബതോ വാ ദേവതോപസംഹാരതോ വാ പുബ്ബനിമിത്തതോ വാതി. തത്ഥ പിത്താദീനം ഖോഭകരണപച്ചയയോഗേന ഖുഭിതധാതുകോ **'ധാതുക്ഖോഭതോ'** സുപിനം പസ്സതി. പസ്സന്തോ ച നാനാവിധം സുപിനം പസ്സതി - പബ്ബതാ പതന്തോ വിയ, ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ വിയ, വാളമിഗഹത്ഥിചോരാദീഹി അനുബദ്ധോ വിയ ച ഹോതി. **'അനുഭൂതപുബ്ബതോ'** പസ്സന്തോ പുബ്ബേ അനുഭൂതപുബ്ബം ആരമ്മണം പസ്സതി. **'ദേവതോപസംഹാരതോ'** പസ്സന്തസ്സ ദേവതാ അത്ഥകാമതായ വാ അനത്ഥകാമതായ വാ അത്ഥായ വാ അനത്ഥായ വാ നാനാവിധാനി ആരമ്മണാനി ഉപസംഹരന്തി. സോ താസം ദേവതാനം ആനുഭാവേന താനി ആരമ്മണാനി പസ്സതി. **പുബ്ബനിമിത്തതോ** പസ്സന്തോ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞവസേന ഉപ്പജ്ജിതുകാമസ്സ അത്ഥസ്സ വാ അനത്ഥസ്സ വാ പുബ്ബനിമിത്തഭൂതം സുപിനം പസ്സതി ബോധിസത്തമാതാ വിയ പുത്തപടിലാഭനിമിത്തം, ബോധിസത്തോ വിയ പഞ്ച മഹാസുപിനേ (അം॰ നി॰ ൫.൧൯൬), കോസലരാജാ വിയ ച സോളസ സുപിനേതി (ജാ॰ ൧.൧.൭൭).

തത്ഥ യം ധാതുക്ഖോഭതോ അനുഭൂതപുബ്ബതോ ച സുപിനം പസ്സതി, ന തം സച്ചം ഹോതി. യം ദേവതോപസംഹാരതോ പസ്സതി, തം സച്ചം വാ ഹോതി അലികം വാ. കുദ്ധാ ഹി ദേവതാ ഉപായേന വിനാസേതുകാമാ വിപരീതമ്പി കത്വാ ദസ്സേന്തി. തത്രിദം വത്ഥു - രോഹണേ കിര നാഗമഹാവിഹാരേ മഹാഥേരോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം അനപലോകേത്വാവ ഏകം നാഗരുക്ഖം ഛിന്ദാപേസി. രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ഥേരസ്സ കുദ്ധാ പഠമമേവ നം പലോഭേത്വാ പച്ഛാ 'ഇതോ തേ സത്തദിവസമത്ഥകേ ഉപട്ഠാകോ രാജാ മരിസ്സതീ'തി സുപിനേ ആരോചേസി. ഥേരോ നം കഥം ആഹരിത്വാ രാജോരോധാനം ആചിക്ഖി. താ ഏകപ്പഹാരേനേവ മഹാവിരവം വിരവിംസു. രാജാ 'കിം ഏത'ന്തി പുച്ഛി. താ 'ഏവം ഥേരേന വുത്ത'ന്തി ആരോചയിംസു. രാജാ ദിവസേ ഗണാപേത്വാ സത്താഹേ വീതിവത്തേ കുജ്ഝിത്വാ ഥേരസ്സ ഹത്ഥപാദേ ഛിന്ദാപേസി.

യം പന പുബ്ബനിമിത്തതോ പസ്സതി തം ഏകന്തസച്ചമേവ ഹോതി. ഏതേസഞ്ച ചതുന്നം മൂലകാരണാനം സംസഗ്ഗഭേദതോപി സുപിനഭേദോ ഹോതിയേവ. തഞ്ച പനേതം ചതുബ്ബിധം സുപിനം സേക്ഖപുഥുജ്ജനാവ പസ്സന്തി അപ്പഹീനവിപല്ലാസത്താ; അസേക്ഖാ ന പസ്സന്തി പഹീനവിപല്ലാസത്താ.

കിം പന തം പസ്സന്തോ സുത്തോ പസ്സതി, പടിബുദ്ധോ? ഉദാഹു നേവ സുത്തോ പസ്സതി ന പടിബുദ്ധോതി? കിഞ്ചേത്ഥ യദി താവ സുത്തോ പസ്സതി, അഭിധമ്മവിരോധോ ആപജ്ജതി. ഭവങ്ഗചിത്തേന ഹി സുപതി. തഞ്ച

രൂപനിമിത്താദിആരമ്മണം രാഗാദിസമ്പയുത്തം വാ ന ഹോതി. സുപിനം പസ്സന്തസ്സ ച ഈദിസാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി. അഥ പടിബുദ്ധോ പസ്സതി, വിനയവിരോധോ ആപജ്ജതി. യഞ്ഹി പടിബുദ്ധോ പസ്സതി, തം സബ്ബോഹാരികചിത്തേന പസ്സതി. സബ്ബോഹാരികചിത്തേന ച കതേ വീതിക്കമേ അനാപത്തി നാമ നത്ഥി. സുപിനം പസ്സന്തേന പന കതേ വീതിക്കമേ ഏകന്തം അനാപത്തി ഏവ. അഥ നേവ സുത്തോ ന പടിബുദ്ധോ പസ്സതി, ന സുപിനം നാമ പസ്സതി. ഏവഞ്ഹി സതി സുപിനസ്സ അഭാവോവ ആപജ്ജതി? ന അഭാവോ . കസ്മാ? യസ്മാ കപിമിദ്ധപരേതോ പസ്സതി. വുത്തം ഹേതം - ''കപിമിദ്ധപരേതോ ഖോ, മഹാരാജ, സുപിനം പസ്സതീ''തി (മി॰ പ॰ ൫.൩.൫). **'കപിമിദ്ധപരേതോ'**തി മക്കടനിദ്ദായ യുത്തോ. യഥാ ഹി മക്കടസ്സ നിദ്ദാ ലഹുപരിവത്താ ഹോതി, ഏവം യാ നിദ്ദാ പുനപ്പുനം കുസലാദിചിത്തവോകിണ്ണത്താ ലഹുപരിവത്താ; യസ്സാ പവത്തിയം പുനപ്പുനം ഭവങ്ഗതോ ഉത്തരണം ഹോതി, തായ യുത്തോ സുപിനം പസ്സതി. തേനായം സുപിനോ കുസലോപി ഹോതി അകുസലോപി അബ്യാകതോപി ൩ച്ചാ. തത്ഥ സുപിനന്തേ ചേതിയവന്ദനധമ്മസ്സവനധമ്മദേസനാദീനി കരോന്തസ്സ കുസലോ, പാണാതിപാതാദീനി കരോന്തസ്സ അകുസലോ, ദ്വീഹി അന്തേഹി മുത്തോ ആവജ്ജനതദാരമ്മണക്ഖണേ അബ്യാകതോതി വേദിതബ്ബോ. സുപിനേനേവ 'ദിട്ഠം വിയ മേ, സുതം വിയ മേ'തി കഥനകാലേപി അബ്യാകതോയേവ.

കിം പന സുപിനേ കതം കുസലാകുസലം കമ്മം സവിപാകം അവിപാകന്തി? സവിപാകം; ദുബ്ബലത്താ പന പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢിതും ന സക്കോതി, ദിന്നായ അഞ്ഞകമ്മേന പടിസന്ധിയാ പവത്തേ വേദനീയം ഹോതി.

ഏവം യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ പഞ്ഞാതി പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം ന ഹേതുട്ഠോ യാഥാവട്ഠോ. തം യാഥാവട്ഠം വത്ഥും വിഭാവേതീതി യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ. തഥാ പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം അഹേതുകട്ഠോ, ജരാഭിഭൂതട്ഠോ, ന സുപിനം പസ്സനട്ഠോ, യാഥാവട്ഠോ. തം യാഥാവട്ഠം വത്ഥും വിഭാവേതീതി യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ. ഇതി യാ ഹേട്ഠാ ''യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ പഞ്ഞാ''തി മാതികായ നിക്ഖിത്താ, സാ ഏവം യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ പഞ്ഞാതി വേദിതബ്ബാ. തസ്സാ ഏവ ച വസേന **ഏവം ഏകവിധേന ഞാണവത്ഥൂ**തി ഏവം ഏകേകകോട്ഠാസേന ഞാണഗണനാ ഏകേന വാ ആകാരേന ഞാണപരിച്ഛേദോ ഹോതി.

ഏകകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൨.) ദുകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൬൭. ദുവിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **ചതൂസു ഭൂമീസു കുസലേ**തി സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം ചതുഭൂമകകുസലപഞ്ഞാ. പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗേ വുത്തേസു പഞ്ചസു അത്ഥേസു അത്തനോ അത്തനോ ഭൂമിപരിയാപന്നം വിപാകസങ്ഖാതം അത്ഥം ജാപേതി ജനേതി പവത്തേതീതി **അത്ഥജാപികാ. അരഹതോ അഭിഞ്ഞം ഉപ്പാദേന്തസ്സ സമാപത്തിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ കിരിയാബ്യാകതേ**തി അഭിഞ്ഞായ ചേവ സമാപത്തിയാ ച പരികമ്മസമയേ കാമാവചരകിരിയപഞ്ഞാ. സാ ഹി അഭിഞ്ഞാസമാപത്തിപഭേദം കിരിയസങ്ഖാതം അത്ഥം ജാപേതി ജനേതി പവത്തേതീതി **അത്ഥജാപികാ പഞ്ഞാ**തി വുത്താ. അയം പന അപരോപി പാളിമുത്തകോ അട്ഠകഥാനയോ -

യാപി ഹി പുരിമാ കാമാവചരകിരിയാ പച്ഛിമായ കാമാവചരകിരിയായ അനന്തരാദിവസേന പച്ചയോ ഹോതി, സാപി തം കിരിയത്ഥം ജാപേതീതി അത്ഥജാപികാ പഞ്ഞാ നാമ. രൂപാവചരാരൂപാവചരേസുപി ഏസേവ നയോ.

ദുതിയപദനിദ്ദേസേ **ചതൂസു ഭൂമീസു വിപാകേ**തി കാമാവചരവിപാകേ പഞ്ഞാ സഹജാതാദിപച്ചയവസേന കാമാവചരവിപാകത്ഥം ജാപേത്വാ ഠിതാതി **ജാപിതത്ഥാ**. രൂപാവചരാദിവിപാകപഞ്ഞാസുപി ഏസേവ നയോ. സബ്ബാപി വാ ഏസാ അത്തനോ അത്തനോ കാരണേഹി ജാപിതാ ജനിതാ പവത്തിതാ സയമ്പി അത്ഥഭൂതാതിപി ജാപിതത്ഥാ. **അരഹതോ ഉപ്പന്നായ അഭിഞ്ഞായ ഉപ്പന്നായ സമാപത്തിയാ**തി വുത്തകിരിയപഞ്ഞായപി ഏസേവ നയോ. അയം പന അപരോപി പാളിമുത്തകോ അട്ഠകഥാനയോ - കാമാവചരകിരിയപഞ്ഞാപി ഹി സഹജാതാദിവസേന കാമാവചരകിരിയസങ്ഖാതം അത്ഥം ജാപേത്വാ ഠിതാതി ജാപിതത്ഥാ. രൂപാവചരാരൂപാവചരകിരിയപഞ്ഞാസുപി ഏസേവ നയോ. സബ്ബാപി വാ ഏസാ അത്തനോ അത്തനോ കാരണേഹി ജാപിതാ ജനിതാ പവത്തിതാ സയഞ്ച അത്ഥഭൂതാതിപി ജാപിതത്ഥാ. സേസമേത്ഥ സബ്ബം ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം വുത്തനയത്താ പാകടമേവാതി.

ദുകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൩.) തികനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൬൮. തിവിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **യോഗവിഹിതേസൂ**തി യോഗോ വുച്ചതി പഞ്ഞാ; പഞ്ഞാവിഹിതേസു പഞ്ഞാപരിണാമിതേസൂതി അത്ഥോ. **കമ്മായതനേസൂ**തി ഏത്ഥ കമ്മമേവ **കമ്മായതനം;** അഥ വാ കമ്മഞ്ച തം ആയതനഞ്ച ആജീവാദീനന്തിപി **കമ്മായതനം. സിപ്പായതനേസു**പി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ ദുവിധം കമ്മം - ഹീനഞ്ച ഉക്കട്ഠഞ്ച. തത്ഥ ഹീനം നാമ വഡ്ഢകീകമ്മം, പുപ്ഫഛഡ്ഡകകമ്മന്തി ഏവമാദി. ഉക്കട്ഠം നാമ കസി, വണിജ്ജാ, ഗോരക്ഖന്തി ഏവമാദി. സിപ്പമ്പി ദുവിധം ഹീനഞ്ച ഉക്കട്ഠഞ്ച. തത്ഥ ഹീനം സിപ്പം നാമ നളകാരസിപ്പം, പേസകാരസിപ്പം, കുമ്ഭകാരസിപ്പം, ചമ്മകാരസിപ്പം, ന്ഹാപിതസിപ്പന്തി ഏവമാദി. ഉക്കട്ഠം നാമ സിപ്പം മുദ്ദാ, ഗണനാ, ലേഖഞ്ചാതി ഏവമാദി വിജ്ജാവ **വിജ്ജാട്ഠാനം**. തം ധമ്മികമേവ ഗഹിതം. നാഗമണ്ഡലപരിത്തസദിസം, ഫുധമനകമന്തസദിസം, സാലാകിയം , സല്ലകത്തിയന്തിആദീനി പന വേജ്ജസത്ഥാനി ''ഇച്ഛാമഹം, ആചരിയ, സിപ്പം സിക്ഖിതു''ന്തി (മഹാവ॰ ൩൨൮) സിപ്പായതനേ പവിട്ഠത്താ ന ഗഹിതാനി.

തത്ഥ ഏകോ പണ്ഡിതോ മനുസ്സാനം ഫാസുവിഹാരത്ഥായ അത്തനോ ച ധമ്മതായ ഗേഹപാസാദയാനനാവാദീനി ഉപ്പാദേതി. സോ ഹി 'ഇമേ മനുസ്സാ വസനട്ഠാനേന വിനാ ദുക്ഖിതാ'തി ഹിതകിരിയായ ഠത്വാ ദീഘചതുരസ്സാദിഭേദം ഗേഹം ഉപ്പാദേതി, സീതുണ്ഹപടിഘാതത്ഥായ ഏകഭൂമികദ്വിഭൂമികാദിഭേദേ പാസാദേ കരോതി, 'യാനേ അസതി അനുസഞ്ചരണം നാമ ദുക്ഖ'ന്തി ജങ്ഘാകിലമഥപടിവിനോദനത്ഥായ വയ്ഹസകടസന്ദമാനികാദീനി ഉപ്പാദേതി, 'നാവായ അസതി സമുദ്ദാദീസു സഞ്ചാരോ നാമ നത്ഥീ'തി നാനപ്പകാരം നാവം ഉപ്പാദേതി. സോ സബ്ബമ്പേതം നേവ അഞ്ഞേഹി കയിരമാനം പസ്സതി, ന കതം ഉഗ്ഗണ്ഹാതി, ന കഥേന്താനം സുണാതി, അത്തനോ പന ധമ്മതായ ചിന്തായ കരോതി. പഞ്ഞവതാ ഹി

അത്തനോ ധമ്മതായ കതമ്പി അഞ്ഞേഹി ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ കരോന്തേഹി കതസദിസമേവ ഹോതി. അയം താവ ഹീനകമ്മേ നയോ.

ഉക്കട്ഠകമ്മേപി 'കസികമ്മേ അസതി മനുസ്സാനം ജീവിതം ന പവത്തതീ'തി ഏകോ പണ്ഡിതോ മനുസ്സാനം ഫാസുവിഹാരത്ഥായ യുഗനങ്ഗലാദീനി കസിഭണ്ഡാനി ഉപ്പാദേതി; തഥാ നാനപ്പകാരം വാണിജകമ്മം ഗോരക്ഖഞ്ച ഉപ്പാദേതി. സോ സബ്ബമ്പേതം നേവ അഞ്ഞേഹി കരിയമാനം പസ്സതി...പേ॰... കതസദിസമേവ ഹോതി. അയം ഉക്കട്ഠകമ്മേ നയോ.

ദുവിധേപി പന സിപ്പായതനേ ഏകോ പണ്ഡിതോ മനുസ്സാനം ഫാസുവിഹാരത്ഥായ നളകാരസിപ്പാദീനി ഹീനസിപ്പാനി, ഹത്ഥമുദ്ദായ ഗണനസങ്ഖാതം മുദ്ദം, അച്ഛിന്നകസങ്ഖാതം ഗണനം, മാതികാപ്പഭേദകാദിഭേദഞ്ച ലേഖം ഉപ്പാദേതി. സോ സബ്ബമ്പേതം നേവ അഞ്ഞേഹി കരിയമാനം പസ്സതി... പേ॰... കതസദിസമേവ ഹോതി. അയം സിപ്പായതനേ നയോ.

ഏകച്ചോ പന പണ്ഡിതോ അമനുസ്സസരീസപാദീഹി ഉപദ്ദുതാനം മനുസ്സാനം തികിച്ഛനത്ഥായ ധമ്മികാനി നാഗമണ്ഡലമന്താദീനി വിജ്ജാട്ഠാനാനി ഉപ്പാദേതി, താനി നേവ അഞ്ഞേഹി കരിയമാനാനി പസ്സതി, ന കതാനി ഉഗ്ഗണ്ഹാതി, ന കഥേന്താനം സുണാതി, അത്തനോ പന ധമ്മതായ ചിന്തായ കരോതി. പഞ്ഞവതാ ഹി അത്തനോ ധമ്മതായ കതമ്പി അഞ്ഞേഹി ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ കരോന്തേഹി കതസദിസമേവ ഹോതി.

കമ്മസ്സകതം വാതി "ഇദം കമ്മം സത്താനം സകം, ഇദം നോ സക"ന്തി ഏവം ജാനനഞാണം. **സച്ചാനുലോമികം വാ**തി വിപസ്സനാഞാണം. തഞ്ഹി ചതുന്നം സച്ചാനം അനുലോമനതോ സച്ചാനുലോമികന്തി വുച്ചതി. ഇദാനിസ്സ പവത്തനാകാരം ദസ്സേതും **രൂപം അനിച്ചന്തി വാ**തിആദി വുത്തം. ഏത്ഥ ച അനിച്ചലക്ഖണമേവ ആഗതം, ന ദുക്ഖലക്ഖണഅനത്തലക്ഖണാനി, അത്ഥവസേന പന ആഗതാനേവാതി ദട്ഠബ്ബാനി - യഞ്ഹി അനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താതി.

യം ഏവരൂപിന്തി യം ഏവം ഹേട്ഠാ നിദ്ദിട്ഠസഭാവം അനുലോമികം. **ഖന്തി**ന്തിആദീനി സബ്ബാനി പഞ്ഞാവേവചനാനേവ. സാ ഹി ഹേട്ഠാ വുത്താനം കമ്മായതനാദീനം പഞ്ചന്നം കാരണാനം അപച്ചനീകദസ്സനേന അനുലോമേതീതി **അനുലോമികാ**. തഥാ സത്താനം ഹിതചരിയായ അനുലോമേതി, മഗ്ഗസച്ചസ്സ അനുലോമേതി, പരമത്ഥസച്ചസ്സ നിബ്ബാനസ്സ അനുലോമനതോ അനുലോമേതീതിപി അനുലോമികാ. സബ്ബാനിപി ഏതാനി കാരണാനി ഖമതി സഹതി ദട്ഠും സക്കോതീതി **ഖന്തി,** പസ്സതീതി **ദിട്ഠി,** രോചേതീതി **രുചി,** മുദതീതി **മുദി,** പേക്ഖതീതി **പേക്ഖാ**. സബ്ബേപിസ്സാ തേ കമ്മായതനാദയോ ധമ്മാ നിജ്ഝാനം ഖമന്തി, വിസേസതോ ച പഞ്ചക്ഖന്ധസങ്ഖാതാ ധമ്മാ പുനപ്പുനം അനിച്ചദുക്ഖാനത്തവസേന നിജ്ഝായമാനാ തം നിജ്ഝാനം ഖമന്തീതി **ധമ്മനിജ്ഝാനഖന്തീ**.

പരതോ അസ്സുത്വാ പടിലഭതീതി അഞ്ഞസ്സ ഉപദേസവചനം അസ്സുത്വാ സയമേവ ചിന്തേന്തോ പടിലഭതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം ചിന്താമയാ പഞ്ഞാ നാമ വുച്ചതി. സാ പനേസാ ന യേസം കേസഞ്ചി ഉപ്പജ്ജതി, അഭിഞ്ഞാതാനം പന മഹാസത്താനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥാപി സച്ചാനുലോമികഞാണം

ദിന്നംയേവ ബോധിസത്താനം ഉപ്പജ്ജതി. സേസപഞ്ഞാ സബ്ബേസമ്പി പൂരിതപാരമീനം മഹാപഞ്ഞാനം ഉപ്പജ്ജതീതി വേദിതബ്ബാ.

പരതോ സുത്വാ പടിലഭതീതി ഏത്ഥ കമ്മായതനാദീനി പരേന കരിയമാനാനി വാ കതാനി വാ ദിസ്വാപി യസ്സ കസ്സചി കഥയമാനസ്സ വചനം സുത്വാപി ആചരിയസ്സ സന്തികേ ഉഗ്ഗഹേത്വാപി പടിലദ്ധാ സബ്ബാ പരതോ സുത്വായേവ പടിലദ്ധാ നാമാതി വേദിതബ്ബാ.

സമാപന്നസ്സാതി സമാപത്തിസമങ്ഗിസ്സ; അന്തോസമാപത്തിയം പവത്താ **പഞ്ഞാ ഭാവനാമയാ** നാമാതി അത്ഥോ.

൭൬൯. **ദാനം ആരബ്ഭാ**തി ദാനം പടിച്ച; ദാനചേതനാപച്ചയാതി അത്ഥോ. **ദാനാധിഗച്ഛാ**തി ദാനം അധിഗച്ഛന്തസ്സ; പാപുണന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **യാ ഉപ്പജ്ജതീ**തി യാ ഏവം ദാനചേതനാസമ്പയുത്താ പഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, അയം **ദാനമയാ പഞ്ഞാ** നാമ. സാ പനേസാ 'ദാനം ദസ്സാമീ'തി ചിന്തേന്തസ്സ, ദാനം ദേന്തസ്സ, ദാനം ദത്വാ തം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പുബ്ബചേതനാ, മുഞ്ചചേതനാ, അപരചേതനാതി തിവിധേന ഉപ്പജ്ജതി.

സീലം ആരബ്ഭ സീലാധിഗച്ഛാതി ഇധാപി സീലചേതനാസമ്പയുത്താവ **സീലമയാ പഞ്ഞാ**തി അധിപ്പേതാ. അയമ്പി 'സീലം പൂരേസ്സാമീ'തി ചിന്തേന്തസ്സ, സീലം പൂരേന്തസ്സ, സീലം പൂരേത്വാ തം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പുബ്ബചേതനാ, മുഞ്ചചേതനാ, അപരചേതനാതി തിവിധേനേവ ഉപ്പജ്ജതി. ഭാവനാമയാ ഹേട്ഠാ വുത്തായേവ.

൭൭൦. അധിസീലപഞ്ഞാദീസു സീലാദീനി ദുവിധേന വേദിതബ്ബാനി - സീലം, അധിസീലം; ചിത്തം, അധിചിത്തം; പഞ്ഞാ, അധിപഞ്ഞാതി. തത്ഥ ''ഉപ്പാദാ വാ തഥാഗതാനം അനുപ്പാദാ വാ തഥാഗതാനം ഠിതാവ സാ ധാതു ധമ്മട്ഠിതതാ ധമ്മനിയാമതാ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൦; അ॰ നി॰ ൩.൧൩൭) ഇമായ തന്തിയാ സങ്ഗഹിതവസേന പഞ്ചപി സീലാനി ദസപി സീലാനി സീലം നാമ. തഞ്ഹി തഥാഗതേ ഉപ്പന്നേപി അനുപ്പന്നേപി ഹോതി. അനുപ്പന്നേ കേ പഞ്ഞാപേന്തീതി? താപസപരിബ്ബാജകാ, സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താ, ചക്കവത്തിരാജാനോ ച പഞ്ഞാപേന്തി. ഉപ്പന്നേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, ഭിക്ഖുനീസങ്ഘോ, ഉപാസകാ, ഉപാസികായോ ച പഞ്ഞാപേന്തി. പാതിമോക്ഖസംവരസീലം പന സബ്ബസീലേഹി അധികം ഉപ്പന്നേയേവ തഥാഗതേ ഉപ്പജ്ജതി, നോ അനുപ്പന്നേ. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധായേവ ച നം പഞ്ഞാപേന്തി. ''ഇമസ്മിം വത്ഥുസ്മിം വീതിക്കമേ ഇദം നാമ ഹോതീ''തി പഞ്ഞാപനഞ്ഹി അഞ്ഞേസം അവിസയോ, ബുദ്ധാനംയേവ ഏസ വിസയോ, ബുദ്ധാനം ബലം. ഇതി യസ്മാ പാതിമോക്ഖസംവരോ അധിസീലം, തസ്മാ തം അധിസീലപഞ്ഞം ദസ്സേതും **പാതിമോക്ഖസംവരം സംവരന്തസ്സാ**തിആദി വുത്തം.

ഹേട്ഠാ വുത്തായ ഏവ പന തന്തിയാ സങ്ഗഹിതവസേന വട്ടപാദികാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ ചിത്തം നാമ. തഞ്ഹി തഥാഗതേ ഉപ്പന്നേപി ഹോതി അനുപ്പന്നേപി. അനുപ്പന്നേ കേ നിബ്ബത്തേന്തീതി? താപസപരിബ്ബാജകാ ചേവ സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താ ച ചക്കവത്തിരാജാനോ ച. ഉപ്പന്നേ ഭഗവതി വിസേസത്ഥികാ ഭിക്ഖുആദയോപി നിബ്ബത്തേന്തിയേവ. വിപസ്സനാപാദികാ പന അട്ഠ സമാപത്തിയോ സബ്ബചിത്തേഹി അധികാ, ഉപ്പന്നേയേവ തഥാഗതേ

ഉപ്പജ്ജന്തി, നോ അനുപ്പന്നേ. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാ ഏവ ച ഏതാ പഞ്ഞാപേന്തി . ഇതി യസ്മാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ അധിചിത്തം, തസ്മാ അധിചിത്തപഞ്ഞം ദസ്സേതും **രൂപാവചരാരൂപാവചരസമാപത്തിം സമാപജ്ജന്തസ്സാ**തിആദി വുത്തം.

ഹേട്ഠാ വുത്തായ ഏവ പന തന്തിയാ സങ്ഗഹിതവസേന കമ്മസ്സകതഞാണം പഞ്ഞാ നാമ. തഞ്ഹി തഥാഗതേ ഉപ്പന്നേപി ഹോതി അനുപ്പന്നേപി. അനുപ്പന്നേ വേലാമദാനവേസ്സന്തരദാനാദിവസേന ഉപ്പജ്ജതി; ഉപ്പന്നേ തേന ഞാണേന മഹാദാനം പവത്തേന്താനം പമാണം നത്ഥി. മഗ്ഗഫലപഞ്ഞാ പന സബ്ബപഞ്ഞാഹി അധികാ, ഉപ്പന്നേയേവ തഥാഗതേ വിത്ഥാരികാ ഹുത്വാ പവത്തതി, നോ അനുപ്പന്നേ. ഇതി യസ്മാ മഗ്ഗഫലപഞ്ഞാ അധിപഞ്ഞാ, തസ്മാ അതിരേകപഞ്ഞായ പഞ്ഞം ദസ്സേതും **ചതൂസു മഗ്ഗേസൂ**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ സിയാ - സീലം, അധിസീലം; ചിത്തം, അധിചിത്തം; പഞ്ഞാ, അധിപഞ്ഞാതി ഇമേസു ഛസു കോട്ഠാസേസു വിപസ്സനാ പഞ്ഞാ കതരസന്നിസ്സിതാതി? അധിപഞ്ഞാസന്നിസ്സിതാ. തസ്മാ യഥാ ഓമകതരപ്പമാണം ഛത്തം വാ ധജം വാ ഉപാദായ അതിരേകപ്പമാണം അതിഛത്തം അതിധജോതി വുച്ചതി, ഏവമിദമ്പി പഞ്ചസീലം ദസസീലം ഉപാദായ പാതിമോക്ഖസംവരസീലം **'അധിസീലം'** നാമ; വട്ടപാദികാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ ഉപാദായ വിപസ്സനാപാദികാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ **'അധിചിത്തം'** നാമ, കമ്മസ്സകതപഞ്ഞം ഉപാദായ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ ച മഗ്ഗപഞ്ഞാ ച ഫലപഞ്ഞാ ച **'അധിപഞ്ഞാ'** നാമാതി വേദിതബ്ബാ.

൭൭൧. ആയകോസല്ലാദിനിദ്ദേസേ യസ്മാ **ആയോ**തി വുഡ്ഢി, സാ അനത്ഥഹാനിതോ അത്ഥുപ്പത്തിതോ ച ദുവിധാ; **അപായോ**തി അവുഡ്ഢി, സാപി അത്ഥഹാനിതോ അനത്ഥുപ്പത്തിതോ ച ദുവിധാ; തസ്മാ തം ദസ്സേതും **ഇമേ ധമ്മേ മനസികരോതോ**തിആദി വുത്തം. **ഇദം വുച്ചതീ**തി യാ ഇമേസം അകുസലധമ്മാനം അനുപ്പത്തിപ്പഹാനേസു കുസലധമ്മാനഞ്ച ഉപ്പത്തിട്ഠിതീസു പഞ്ഞാ - ഇദം ആയകോസല്ലം നാമ വുച്ചതി. യാ പനേസാ കുസലധമ്മാനം അനുപ്പജ്ജനനിരുജ്ഝനേസു അകുസലധമ്മാനഞ്ച ഉപ്പത്തിട്ഠിതീസു പഞ്ഞാ - ഇദം അപായകോസല്ലം നാമാതി അത്ഥോ. ആയകോസല്ലം താവ പഞ്ഞാ ഹോതു; അപായകോസല്ലം കഥം പഞ്ഞാ നാമ ജാതാതി? പഞ്ഞവായേവ ഹി 'മയ്ഹം ഏവം മനസികരോതോ അനുപ്പന്നാ കുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി ഉപ്പന്നാ ച നിരുജ്ഝന്തി; അനുപ്പന്നാ അകുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ പവഡ്ഢന്തീ'തി പജാനാതി. സോ ഏവം ഞത്വാ അനുപ്പന്നാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേതി, ഉപ്പന്നേ പജഹതി; അനുപ്പന്നേ കുസലേ ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നേ ഭാവനാപാരിപൂരിം പാപേതി. ഏവം അപായകോസല്ലമ്പി പഞ്ഞാ ഏവാതി വേദിതബ്ബം. **സബ്ബാപി തത്രൂപായാ പഞ്ഞാ ഉപായകോസല്ല**ന്തി ഇദം പന അച്ചായികകിച്ചേ വാ ഭയേ വാ ഉപ്പന്നേ തസ്സ തികിച്ഛനത്ഥം ഠാനുപ്പത്തിയകാരണജാനനവസേനേവ വേദിതബ്ബം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

തികനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(ർ.) ചതുക്കനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൯൩. ചതുബ്ബിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **അത്ഥി ദിന്ന**ന്തിആദീസു ദിന്നപച്ചയാ ഫലം അത്ഥീതി ഇമിനാ ഉപായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇദം വുച്ചതീ**തി യം ഞാണം 'ഇദം കമ്മം സകം, ഇദം നോ സക'ന്തി ജാനാതി - ഇദം കമ്മസ്സകതഞാണം നാമ വുച്ചതീതി അത്ഥോ. തത്ഥ തിവിധം കായദുച്ചരിതം, ചതുബ്ബിധം വചീദുച്ചരിതം, തിവിധം മനോദുച്ചരിതന്തി ഇദം ന സകകമ്മം നാമ. തീസു ദ്വാരേസു ദസവിധമ്പി സുചരിതം സകകമ്മം നാമ. അത്തനോ വാപി ഹോതു പരസ്സ വാ സബ്ബമ്പി അകുസലം ന സകകമ്മം നാമ. കസ്മാ? അത്ഥഭഞ്ജനതോ അനത്ഥജനനതോ ച. അത്തനോ വാ ഹോതു പരസ്സ വാ സബ്ബമ്പി കുസലം സകകമ്മം നാമ. കസ്മാ? അനത്ഥഭഞ്ജനതോ അത്ഥജനനതോ ച. ഏവം ജാനനസമത്ഥേ ഇമസ്മിം കമ്മസ്സകതഞാണേ ഠത്വാ ബഹും ദാനം ദത്വാ സീലം പൂരേത്വാ ഉപോസഥം സമാദിയിത്വാ സുഖേന സുഖം സമ്പത്തിയാ സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ നിബ്ബാനം പത്താനം ഗണനപരിച്ഛേദോ നത്ഥി. യഥാ ഹി സധനോ പുരിസോ പഞ്ചസു സകടസതേസു സപ്പിമധുഫാണിതാദീനി ചേവ ലോണതിലതണ്ഡുലാദീനി ച ആരോപേത്വാ കന്താരമഗ്ഗം പടിപന്നോ കേനചിദേവ കരണീയേന അത്ഥേ ഉപ്പന്നേ സബ്ബേസം ഉപകരണാനം ഗഹിതത്താ ന ചിന്തേതി, ന പരിതസ്സതി, സുഖേനേവ ഖേമന്തം പാപുണാതി; ഏവമേവ ഇമസ്മിമ്പി കമ്മസ്സകതഞാണേ ഠത്വാ ബഹും ദാനം ദത്വാ...പേ॰... നിബ്ബാനം പത്താനം ഗണനപഥോ നത്ഥി. **ഠപേത്വാ സച്ചാനുലോമികം ഞാണ**ന്തി മഗ്ഗസച്ചസ്സ പരമത്ഥസച്ചസ്സ ച അനുലോമനതോ സച്ചാനുലോമികന്തി ലദ്ധനാമം വിപസ്സനാഞാണം ഠപേത്വാ അവസേസാ സബ്ബാപി സാസവാ കുസലാ പഞ്ഞാ കമ്മസ്സകതഞാണമേവാതി അത്ഥോ.

൩൯൪. **മഗ്ഗസമങ്ഗിസ്സ ഞാണം ദുക്ഖേപേതം ഞാണ**ന്തി ഏത്ഥ ഏകമേവ മഗ്ഗഞാണം ചതൂസു സച്ചേസു ഏകപടിവേധവസേന ചതൂസു ഠാനേസു സങ്ഗഹിതം.

൩൯൫. **ധമ്മേ ഞാണ**ന്തി ഏത്ഥ മഗ്ഗപഞ്ഞാ താവ ചതുന്നം സച്ചാനം ഏകപടിവേധവസേന ധമ്മേ ഞാണം നാമ ഹോതു; ഫലപഞ്ഞാ കഥം ധമ്മേ ഞാണം നാമാതി? നിരോധസച്ചവസേന. ദുവിധാപി ഹേസാ പഞ്ഞാ അപരപ്പച്ചയേ അത്ഥപച്ചക്ഖേ അരിയസച്ചധമ്മേ കിച്ചതോ ച ആരമ്മണതോ ച പവത്തത്താ ധമ്മേ ഞാണന്തി വേദിതബ്ബാ. **സോ ഇമിനാ ധമ്മേനാ**തി ഏത്ഥ മഗ്ഗഞാണം ധമ്മഗോചരത്താ ഗോചരവോഹാരേന ധമ്മോതി വുത്തം, ഉപയോഗത്ഥേ വാ കരണവചനം; ഇമം ധമ്മം ഞാതേനാതി അത്ഥോ; ചതുസച്ചധമ്മം ജാനിത്വാ ഠിതേന മഗ്ഗഞാണേനാതി വുത്തം ഹോതി. **ദിട്ഠേനാ**തി ദസ്സനേന; ധമ്മം പസ്സിത്വാ ഠിതേനാതി അത്ഥോ. **പത്തേനാ**തി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി പത്വാ ഠിതത്താ ധമ്മം പത്തേന. **വിദിതേനാ**തി മഗ്ഗഞാണേന ചത്താരി അരിയസച്ചാനി വിദിതാനി പാകടാനി കതാനി. തസ്മാ തം ധമ്മം വിദിതം നാമ ഹോതി. തേന വിദിതധമ്മേന. **പരിയോഗാള്ഹേനാ**തി ചതുസച്ചധമ്മം പരിയോഗാഹേത്വാ ഠിതേന. **നയം നേതീ**തി അതീതേ ച അനാഗതേ ച നയം നേതി ഹരതി പേസേതി. ഇദം പന ന മഗ്ഗഞാണസ്സ കിച്ചം, പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ കിച്ചം. സത്ഥാരാ പന മഗ്ഗഞാണം അതീതാനാഗതേ നയം നയനസദിസം കതം. കസ്മാ? മഗ്ഗമൂലകത്താ. ഭാവിതമഗ്ഗസ്സ ഹി പച്ചവേക്ഖണാ നാമ ഹോതി. തസ്മാ സത്ഥാ മഗ്ഗഞാണമേവ നയം നയനസദിസം അകാസി. അപിച ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ - യദേതം ഇമിനാ ചതുസച്ചഗോചരം മഗ്ഗഞാണം അധിഗതം, തേന

ഞാണേന കാരണഭൂതേന അതീതാനാഗതേ പച്ചവേക്ഖണഞാണസങ്ഖാതം നയം നേതി.

ഇദാനി യഥാ തേന നയം നേതി, തം ആകാരം ദസ്സേതും **യേ ഹി കേചി അതീതമദ്ധാനന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **അബ്ഭഞ്ഞംസൂ**തി ജാനിംസു പടിവിജ്ഝിംസു. **ഇമഞ്ഞേവാ**തി യം ദുക്ഖം അതീതേ അബ്ഭഞ്ഞംസു, യഞ്ച അനാഗതേ അഭിജാനിസ്സന്തി, ന തഞ്ഞേവ ഇമം; സരിക്ഖട്ഠേന പന ഏവം വുത്തം. അതീതേപി ഹി ഠപേത്വാ തണ്ഹം തേഭൂമകക്ഖന്ധേയേവ ദുക്ഖസച്ചന്തി പടിവിജ്ഝിംസു, തണ്ഹംയേവ സമുദയസച്ചന്തി നിബ്ബാനമേവ നിരോധസച്ചന്തി അരിയമഗ്ഗമേവ മഗ്ഗസച്ചന്തി പടിവിജ്ഝിംസു, അനാഗതേപി ഏവമേവ പടിവിജ്ഝിസ്സന്തി, ഏതരഹിപി ഏവമേവ പടിവിജ്ഝന്തീതി സരിക്ഖട്ഠേന "ഇമഞ്ഞേവാ"തി വുത്തം. **ഇദം വുച്ചതി അന്വയേ ഞാണന്തി** ഇദം അനുഗമനഞാണം നയനഞാണം കാരണഞാണന്തി വുച്ചതി.

പരിയേ ഞാണന്തി ചിത്തപരിച്ഛേദഞാണം. **പരസത്താനന്തി** ഠപേത്വാ അത്താനം സേസസത്താനം. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. **ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച പജാനാതീ**തി അത്തനോ ചിത്തേന തേസം ചിത്തം സരാഗാദിവസേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ നാനപ്പകാരതോ ജാനാതി. **സരാഗം വാ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗേ വുത്തമേവ. അയം പന വിസേസോ - ഇധ അനുത്തരം വാ ചിത്തം വിമുത്തം വാ ചിത്തന്തി ഏത്ഥ ലോകുത്തരമ്പി ലബ്ഭതി. അവിപസ്സനൂപഗമ്പി ഹി പരചിത്തഞാണസ്സ വിസയോ ഹോതിയേവ.

അവസേസാ പഞ്ഞാതി ധമ്മേ ഞാണാദികാ തിസ്സോ പഞ്ഞാ ഠപേത്വാ സേസാ സബ്ബാപി പഞ്ഞാ ഞാണന്തി സമ്മതത്താ **സമ്മുതിഞാണം** നാമ ഹോതി. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ സമ്മുതിമ്ഹി ഞാണന്തി സമ്മുതിഞാണം.

൭൯൭. കാമാവചരകുസലേ പഞ്ഞാതി അയഞ്ഹി ഏകന്തേന വട്ടസ്മിം ചുതിപടിസന്ധിം ആചിനതേവ, തസ്മാ "ആചയായ നോ അപചയായാ"തി വുത്താ. ലോകുത്തരമഗ്ഗപഞ്ഞാ പന യസ്മാ ചുതിപടിസന്ധിം അപചിനതേവ, തസ്മാ "അപചയായ നോ ആചയായാ"തി വുത്താ. രൂപാവചരാരൂപാവചരപഞ്ഞാ ചുതിപടിസന്ധിമ്പി ആചിനതി, വിക്ഖമ്ഭനവസേന കിലേസേ ചേവ കിലേസമൂലകേ ച ധമ്മേ അപചിനതി, തസ്മാ "ആചയായ ചേവ അപചയായ ചാ"തി വുത്താ. സേസാ നേവ ചുതിപടിസന്ധിം ആചിനതി ന അപചിനതി, തസ്മാ "നേവ ആചയായ നോ അപചയായാ"തി വുത്താ.

൭൯൮. ന ച അഭിഞ്ഞായോ പടിവിജ്ഝതീതി ഇദം പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞം സന്ധായ വുത്തം. സാ ഹിസ്സ കാമവിവേകേന പത്തബ്ബത്താ കിലേസനിബ്ബിദായ സംവത്തതി. തായ ചേസ കാമേസു വീതരാഗോ ഹോതി, അഭിഞ്ഞാപാദകഭാവം പന അപ്പത്തതായ നേവ പഞ്ച അഭിഞ്ഞായോ പടിവിജ്ഝതി, നിമിത്താരമ്മണത്താ ന സച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി. ഏവമയം പഞ്ഞാ **നിബ്ബിദായ ഹോതി നോ പടിവേധായ. സ്വേവാ**തി പഠമജ്ഝാനം പത്വാ ഠിതോ. **കാമേസു വീതരാഗോ സമാനോ**തി തഥാ വിക്ഖമ്ഭിതാനംയേവ കാമാനം വസേന വീതരാഗോ. **അഭിഞ്ഞായോ പടിവിജ്ഝതീ**തി പഞ്ച അഭിഞ്ഞായോ പടിവിജ്ഝതി. ഇദം ചതുത്ഥജ്ഝാനപഞ്ഞം സന്ധായ വുത്തം. ചതുത്ഥജ്ഝാനപഞ്ഞാ ഹി അഭിഞ്ഞാപാദകഭാവേനാപി പഞ്ച അഭിഞ്ഞായോ

പടിവിജ്ഝതി, അഭിഞ്ഞാഭാവപ്പത്തിയാപി പടിവിജ്ഝതി ഏവ. തസ്മാ സാ **പടിവേധായ** ഹോതി. പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞായ ഏവ പന കിലേസേസുപി നിബ്ബിന്ദത്താ **നോ നിബ്ബിദായ**. യാ പനായം ദുതിയതതിയജ്ഝാനപഞ്ഞാ, സാ കതരകോട്ഠാസം ഭജതീതി? സോമനസ്സവസേന പഠമജ്ഝാനമ്പി ഭജതി, അവിതക്കവസേന ചതുത്ഥജ്ഝാനമ്പി. ഏവമേസാ പഠമജ്ഝാനസന്നിസ്സിതാ വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനസന്നിസ്സിതാ വാ കാതബ്ബാ. **നിബ്ബിദായ ചേവ പടിവേധായ ചാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞാ സബ്ബസ്മിമ്പി വട്ടേ നിബ്ബിന്ദനതോ നിബ്ബിദായ, ഛട്ഠം അഭിഞ്ഞം പടിവിജ്ഝനതോ പടിവേധായ ച ഹോതി.

൩൯൯. **പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭീ**തിആദീസു യ്വായം അപ്പഗുണസ്സ പഠമജ്ഝാനസ്സ ലാഭീ. തം തതോ വുട്ഠിതം ആരമ്മണവസേന കാമസഹഗതാ ഹുത്വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി തുദന്തി ചോദേന്തി. തസ്സ കാമാനുപക്ഖന്ദാനം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സാ പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞാ ഹായതി പരിഹായതി; തസ്മാ **ഹാനഭാഗിനീ**തി വുത്താ. **തദനുധമ്മതാ**തി തദനുരൂപസഭാവാ. **സതി സന്തിട്ഠതീ**തി ഇദം മിച്ഛാസതിം സന്ധായ വുത്തം, ന സമ്മാസതിം. യസ്സ ഹി പഠമജ്ഝാനാനുരൂപസഭാവാ പഠമജ്ഝാനം സന്തതോ പണീതതോ ദിസ്വാ അസ്സാദയമാനാ അഭിനന്ദമാനാ നികന്തി ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ നികന്തിവസേന സാ പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞാ നേവ ഹായതി, ന വഡ്ഢതി, ഠിതികോട്ഠാസികാ ഹോതി. തേന വുത്തം **ഠിതിഭാഗിനീ** പഞ്ഞാതി. **അവിതക്കസഹഗതാ**തി അവിതക്കം ദുതിയജ്ഝാനം സന്തതോ പണീതതോ മനസികരോതോ ആരമ്മണവസേന അവിതക്കസഹഗതാ. **സമുദാചരന്തീ**തി പഗുണതോ പഠമജ്ഝാനതോ വുട്ഠിതം ദുതിയജ്ഝാനാധിഗമത്ഥായ തുദന്തി ചോദേന്തി. തസ്സ ഉപരി ദുതിയജ്ഝാനാനുപക്ഖന്ദാനം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സാ പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞാ വിസേസഭൂതസ്സ ദുതിയജ്ഝാനസ്സ ഉപ്പത്തിട്ഠാനതായ **വിസേസഭാഗിനീ**തി വുത്താ. **നിബ്ബിദാസഹഗതാ**തി തമേവ പഠമജ്ഝാനതോ വുട്ഠിതം നിബ്ബിദാസങ്ഖാതേന വിപസ്സനാഞാണേന സഹഗതാ. വിപസ്സനാഞാണഞ്ഹി ഝാനങ്ഗഭേദേ വത്തന്തേ നിബ്ബിന്ദതി ഉക്കണ്ഠതി, തസ്മാ നിബ്ബിദാതി വുച്ചതി. **സമുദാചരന്തീ**തി നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയത്ഥായ തുദന്തി ചോദേന്തി. **വിരാഗൂപസഞ്ഹിതാ**തി വിരാഗസങ്ഖാതേന നിബ്ബാനേന ഉപസംഹിതാ. വിപസ്സനാഞാണമ്ഹി സക്കാ ഇമിനാ മഗ്ഗേന വിരാഗം നിബ്ബാനം സച്ഛികാതുന്തി പവത്തിതോ "വിരാഗൂപസഞ്ഹിത"ന്തി വുച്ചതി. തംസമ്പയുത്താ സഞ്ഞാമനസികാരാപി വിരാഗൂപസഞ്ഹിതാ ഏവ നാമ. തസ്സ തേസം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സാ പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞാ അരിയമഗ്ഗപടിവേധസ്സ പദട്ഠാനതായ **നിബ്ബേധഭാഗിനീ**തി വുത്താ. ഏവം ചതൂസു ഠാനേസു പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞാവ കഥിതാ. ദുതിയജ്ഝാനപഞ്ഞാദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൪൦൦. **കിച്ഛേന കസിരേന സമാധിം ഉപ്പാദേന്തസ്സാ**തി ലോകുത്തരസമാധിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ പുബ്ബഭാഗേ ആഗമനകാലേ കിച്ഛേന കസിരേന ദുക്ഖേന സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന കിലമന്തസ്സ കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ആഗതസ്സ. **ദന്ധം തണ്ഠാനം അഭിജാനന്തസ്സാ**തി വിക്ഖമ്ഭിതേസു കിലേസേസു വിപസ്സനാപരിവാസേ ചിരം വസിത്വാ തം ലോകുത്തരസമാധിസങ്ഖാതം ഠാനം ദന്ധം സണികം അഭിജാനന്തസ്സ പടിവിജ്ഝന്തസ്സ , പാപുണന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **അയം വുച്ചതീ**തി യാ ഏസാ ഏവം ഉപ്പജ്ജതി, അയം കിലേസവിക്ഖമ്ഭനപടിപദായ ദുക്ഖത്താ, വിപസ്സനാപരിവാസപഞ്ഞായ ച

ദന്ധത്താ മഗ്ഗകാലേ ഏകചിത്തക്ഖണേ ഉപ്പന്നാപി പഞ്ഞാ ആഗമനവസേന **ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ** നാമാതി വുച്ചതി. ഉപരി തീസു പദേസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൮൨൭. സമാധിസ്സ ന നികാമലാഭിസ്സാതി യോ സമാധിസ്സ ന നികാമലാഭീ ഹോതി, സോ തസ്സ ന നികാമലാഭീ നാമ. യസ്സ സമാധി ഉപരൂപരി സമാപജ്ജനത്ഥായ ഉസ്സക്കിതും പച്ചയോ ന ഹോതി, തസ്സ അപ്പഗുണജ്ഝാനലാഭിസ്സാതി അത്ഥോ. **ആരമ്മണം ഥോകം ഫരന്തസ്സാ**തി പരിത്തേ സുപ്പമത്തേ വാ സരാവമത്തേ വാ ആരമ്മണേ പരികമ്മം കത്വാ തത്ഥേവ അപ്പനം പത്വാ തം അവഡ്ഢിതം ഥോകമേവ ആരമ്മണം ഫരന്തസ്സാതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. നനികാമലാഭീപടിപക്ഖതോ ഹി പഗുണജ്ഝാനലാഭീ ഏത്ഥ **നികാമലാഭീ**തി വുത്തോ. അവഡ്ഢിതാരമ്മണപടിപക്ഖതോ ച വഡ്ഢിതാരമ്മണം **വിപുല**ന്തി വുത്തം. സേസം താദിസമേവ.

ജരാമരണേപേതം ഞാണന്തി നിബ്ബാനമേവ ആരമ്മണം കത്വാ ചതുന്നം സച്ചാനം ഏകപടിവേധവസേന ഏതം വുത്തം.

ജരാമരണം ആരബ്ഭാതിആദീനി പന ഏകേകം വത്ഥും ആരബ്ഭ പവത്തികാലേ പുബ്ബഭാഗേ സച്ചവവത്ഥാപനവസേന വുത്താനി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ചതുക്കനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൫.) പഞ്ചകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൨൮. പഞ്ചവിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **പീതിഫരണതാ**ദീസു പീതിം ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി ദ്വീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ **പീതിഫരണതാ** നാമ. സുഖം ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി തീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ **സുഖഫരണതാ** നാമ. പരേസം ചേതോഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി ചേതോപരിയപഞ്ഞാ **ചേതോഫരണതാ** നാമ. ആലോകം ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി ദിബ്ബചക്ഖുപഞ്ഞാ **ആലോകഫരണതാ** നാമ. പച്ചവേക്ഖണഞാണം **പച്ചവേക്ഖണാനിമിത്തം** നാമ. തേനേവ വുത്തം ''ദ്വീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ പീതിഫരണതാ''തിആദി. തത്ഥ ച പീതിഫരണതാ സുഖഫരണതാ ദ്വേ പാദാ വിയ, ചേതോഫരണതാ ആലോകഫരണതാ ദ്വേ ഹത്ഥാ വിയ, അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം മജ്ഝിമകായോ വിയ, പച്ചവേക്ഖണാനിമിത്തം സീസം വിയ. ഇതി ഭഗവാ പഞ്ചങ്ഗികം സമ്മാസമാധിം അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമ്പന്നം പുരിസം വിയ കത്വാ ദസ്സേസി. **അയം പഞ്ചങ്ഗികോ സമ്മാസമാധീ**തി അയം ഹത്ഥപാദസീസസദിസേഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി യുത്തോ സമ്മാസമാധീതി പാദകജ്ഝാനസമാധിം കഥേസി.

അയം സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ ചേവാതിആദീസു അരഹത്തഫലസമാധി അധിപ്പേതോ. സോ ഹി അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ സുഖത്താ **പച്ചുപ്പന്നസുഖോ**. പുരിമോ പുരിമോ പച്ഛിമസ്സ പച്ഛിമസ്സ സമാധിസുഖസ്സ പച്ചയത്താ **ആയതിം സുഖവിപാകോ**. സന്തം സുഖുമം ഫലചിത്തം പണീതം മധുരരൂപം സമുട്ഠാപേതി. ഫലസമാപത്തിയാ വുട്ഠിതസ്സ ഹി സബ്ബകായാനുഗതം സുഖസമ്ഫസ്സം ഫോട്ഠബ്ബം പടിച്ച സുഖസഹഗതം കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി.

ഇമിനാപി പരിയായേന ആയതിം സുഖവിപാകോ. കിലേസേഹി ആരകത്താ **അരിയോ**. കാമാമിസവട്ടാമിസലോകാമിസാനം അഭാവാ **നിരാമിസോ**. ബുദ്ധാദീഹി മഹാപുരിസേഹി സേവിതത്താ **അകാപുരിസസേവിതോ**. അങ്ഗസന്തതായ ആരമ്മണസന്തതായ സബ്ബകിലേസദരഥസന്തതായ ച **സന്തോ**. അതപ്പനീയട്ഠേന **പണീതോ**. കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിയാ ലദ്ധത്താ കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിഭാവസ്സ വാ ലദ്ധത്താ **പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധോ**. പടിപ്പസ്സദ്ധം പടിപ്പസ്സദ്ധീതി ഹി ഇദം അത്ഥതോ ഏകം. പടിപ്പസ്സദ്ധകിലേസേന വാ അരഹതാ ലദ്ധത്താപി പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധോ. ഏകോദിഭാവേന അധിഗതത്താ ഏകോദിഭാവമേവ വാ അധിഗതത്താ **ഏകോദിഭാവാധിഗതോ**. അപ്പഗുണസാസവസമാധി വിയ സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന ചിത്തേന പച്ചനീകധമ്മേ നിഗ്ഗയ്ഹ കിലേസേ വാരേത്വാ അനധിഗതത്താ **ന സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ**. തഞ്ച സമാധിം സമാപജ്ജന്തോ തതോ വാ വുട്ഠഹന്തോ സതിവേപുല്ലപ്പത്തത്താ സതോവ സമാപജ്ജതി സതോവ വുട്ഠഹതി. യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേന വാ സതോ സമാപജ്ജതി സതോ വുട്ഠഹതി. തസ്മാ യദേത്ഥ ''അയം സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ ചേവ ആയതിഞ്ച സുഖവിപാകോ''തി ഏവം പച്ചവേക്ഖമാനസ്സ പച്ചത്തംയേവ അപരപ്പച്ചയം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി - തം ഏകമങ്ഗം. ഏസ നയോ സേസേസുപി. ഏവമിമേഹി പഞ്ചഹി പച്ചവേക്ഖണഞാണേഹി അയം സമാധി പഞ്ചഞാണികോ സമ്മാസമാധി നാമ വുത്തോതി.

പഞ്ചകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൬.) ഛക്കനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൦൪. ഛബ്ബിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **ഇദ്ധിവിധേ ഞാണ**ന്തി ''ഏകോപി ഹുത്വാ ബഹുധാ ഹോതീ''തിആദിനയപ്പവത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൮൪; പടി॰ മ॰ ൧.൧൦൨) ഇദ്ധിവിധേ ഞാണം. ഇമിനാ അവിതക്കാവിചാരാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ രൂപാവചരാ ബഹുധാഭാവാദിസാധികാ ഏകചിത്തക്ഖണികാ അപ്പനാപഞ്ഞാവ കഥിതാ. **സോതധാതുവിസുദ്ധിയാ ഞാണ**ന്തി ദൂരസന്തികാദിഭേദസദ്ദാരമ്മണായ ദിബ്ബസോതധാതുയാ ഞാണം. ഇമിനാപി അവിതക്കാവിചാരാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ രൂപാവചരാ പകതിസോതവിസയാതീതസദ്ദാരമ്മണാ ഏകചിത്തക്ഖണികാ അപ്പനാപഞ്ഞാവ കഥിതാ. **പരചിത്തേ ഞാണ**ന്തി പരസത്താനം ചിത്തപരിച്ഛേദേ ഞാണം. ഇമിനാപി യഥാവുത്തപ്പകാരാ പരേസം സരാഗാദിചിത്താരമ്മണാ ഏകചിത്തക്ഖണികാ അപ്പനാപഞ്ഞാവ കഥിതാ. **പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിയാ ഞാണ**ന്തി പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിസമ്പയുത്തം ഞാണം. ഇമിനാപി യഥാവുത്തപ്പകാരാ പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധാനുസ്സരണസതിസമ്പയുത്താ ഏകചിത്തക്ഖണികാ അപ്പനാപഞ്ഞാവ കഥിതാ. **സത്താനം ചുതൂപപാതേ ഞാണ**ന്തി സത്താനം ചുതിയഞ്ച ഉപപാതേ ച ഞാണം. ഇമിനാപി യഥാവുത്തപ്പകാരാ ചവനകഉപപജ്ജനകാനം സത്താനം വണ്ണധാതുആരമ്മണാ ഏകചിത്തക്ഖണികാ അപ്പനാപഞ്ഞാവ കഥിതാ. **ആസവാനം ഖയേ ഞാണ**ന്തി സച്ചപരിച്ഛേദജാനനഞാണം. ഇദം ലോകുത്തരമേവ. സേസാനി ലോകിയാനീതി.

ഛക്കനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൭.) സത്തകനിദ്ദേസാദിവണ്ണനാ

൨൩൬. സത്തവിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണ**ന്തിആദിനാ നയേന പവത്തിനിവത്തിവസേന ഏകാദസസു പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗേസു ഏകേകസ്മിം കാലത്തയഭേദതോ പച്ചവേക്ഖണഞാണം വത്വാ പുന ''യമ്പിസ്സ തം ധമ്മട്ഠിതിഞാണ''ന്തി ഏവം തദേവ ഞാണം സങ്ഖേപതോ ഖയധമ്മതാദീഹി പകാരേഹി വുത്തം. തത്ഥ **ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണം, അസതി ജാതിയാ നത്ഥി ജരാമരണ**ന്തി ഞാണദ്വയം പച്ചുപ്പന്നദ്ധാനവസേന വുത്തം. **അതീതമ്പി അദ്ധാനം, അനാഗതമ്പി അദ്ധാന**ന്തി ഏവം അതീതേ ഞാണദ്വയം, അനാഗതേ ഞാണദ്വയന്തി ഛ. താനി ധമ്മട്ഠിതിഞാണേന സദ്ധിം സത്ത. തത്ഥ **ധമ്മട്ഠിതിഞാണ**ന്തി പച്ചയാകാരഞാണം. പച്ചയാകാരോ ഹി ധമ്മാനം പവത്തിട്ഠിതികാരണത്താ ധമ്മട്ഠിതീതി വുച്ചതി; തത്ഥ ഞാണം ധമ്മട്ഠിതിഞാണം. ഏതസ്സേവ ഛബ്ബിധസ്സ ഞാണസ്സേതം അധിവചനം. ഏവം ഏകേകസ്മിം അങ്ഗേ ഇമാനി സത്ത സത്ത കത്വാ ഏകാദസസു അങ്ഗേസു സത്തസത്തതി ഹോന്തി. തത്ഥ **ഖയധമ്മ**ന്തി ഖയഗമനസഭാവം. **വയധമ്മ**ന്തി വയഗമനസഭാവം. **വിരാഗധമ്മ**ന്തി വിരജ്ജനസഭാവം. **നിരോധധമ്മ**ന്തി നിരുജ്ഝനസഭാവം. ഇമിനാ കിം കഥിതം? അപരവിപസ്സനായ പുരിമവിപസ്സനാസമ്മസനം കഥിതം. തേന കിം കഥിതം ഹോതി? സത്തക്ഖത്തും വിപസ്സനാപടിവിപസ്സനാ കഥിതാ. പഠമഞാണേന ഹി സബ്ബസങ്ഖാരേ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താതി ദിസ്വാ തം ഞാണം ദുതിയേന ദട്ഠും വട്ടതി, ദുതിയം തതിയേന, തതിയം ചതുത്ഥേന, ചതുത്ഥം പഞ്ചമേന, പഞ്ചമം ഛട്ഠേന, ഛട്ഠം സത്തമേന. ഏവം സത്ത വിപസ്സനാപടിവിപസ്സനാ കഥിതാ ഹോന്തീതി.

സത്തകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൨൩൭. അട്ഠവിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **സോതാപത്തിമഗ്ഗേ പഞ്ഞാ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗമ്ഹി പഞ്ഞാ. ഇമിനാ സമ്പയുത്തപഞ്ഞാവ കഥിതാ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോതി.

അട്ഠകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൨൩൮. നവവിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തീസൂ**തി അനുപുബ്ബവിഹാരസങ്ഖാതാസു സമാപത്തീസു. താസം അനുപുബ്ബേന അനുപടിപാടിയാ വിഹാരിതബ്ബട്ഠേന അനുപുബ്ബവിഹാരതാ, സമാപജ്ജിതബ്ബട്ഠേന സമാപത്തിതാ ദട്ഠബ്ബാ. തത്ഥ **പഠമജ്ഝാനസമാപത്തിയാ പഞ്ഞാ**തിആദയോ അട്ഠ സമ്പയുത്തപഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ . നവമാ പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ. സാ ഹി നിരോധസമാപത്തിം സന്തതോ പണീതതോ പച്ചവേക്ഖമാനസ്സ പവത്തതി. തേന വുത്തം - ''സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസമാപത്തിയാ വുട്ഠിതസ്സ പച്ചവേക്ഖണഞാണ''ന്തി.

നവകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൧൦.) ദസകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

പഠമബലനിദ്ദേസോ

വ്വംൻ. ദസവിധേന ഞാണവത്ഥുനിദ്ദേസേ **അട്ഠാനന്തി** ഹേതുപടിക്ഖേപോ. **അനവകാസോതി** പച്ചയപടിക്ഖേപോ. ഉഭയേനാപി കാരണമേവ പടിക്ഖിപതി. കാരണഞ്ഹി തദായത്തവുത്തിതായ അത്തനോ ഫലസ്സ ഠാനന്തി ച അവകാസോതി ച വുച്ചതി. **യന്തി** യേന കാരണേന. **ദിട്ഠിസമ്പന്നോതി** മഗ്ഗദിട്ഠിയാ സമ്പന്നോ സോതാപന്നോ അരിയസാവകോ. **കഞ്ചി സങ്ഖാരന്തി** ചതുഭൂമകേസു സങ്ഖതസങ്ഖാരേസു കഞ്ചി ഏകം സങ്ഖാരമ്പി. **നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യാതി** നിച്ചോതി ഗണ്ഹേയ്യ. **നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി** ഏതം കാരണം നത്ഥി, ന ഉപലബ്ഭതി. **യം പുഥുജ്ജനോതി** യേന കാരണേന പുഥുജ്ജനോ. **ഠാനമേതം വിജ്ജതീതി** ഏതം കാരണം അത്ഥി; സസ്സതദിട്ഠിയാ ഹി സോ തേഭൂമകേസു സങ്ഖാരേസു കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഗണ്ഹേയ്യാതി അത്ഥോ. ചതുത്ഥഭൂമകസങ്ഖാരോ പന തേജുസ്സദത്താ ദിവസം സന്തത്തോ അയോഗുളോ വിയ മക്ഖികാനം ദിട്ഠിയാ വാ അഞ്ഞേസം വാ അകുസലാനം ആരമ്മണം ന ഹോതി. ഇമിനാ നയേന **കഞ്ചി സങ്ഖാരം സുഖതോതി**ആദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സുഖതോ ഉപഗച്ഛേയ്യാതി** ''ഏകന്തസുഖീ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരമ്മരണാ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൧) ഏവം അത്തദിട്ഠിവസേന സുഖതോ ഗാഹം സന്ധായേതം വുത്തം. ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തചിത്തേന പന അരിയസാവകോ പരിളാഹാഭിഭൂതോ പരിളാഹവൂപസമത്ഥം, മത്തഹത്ഥിപരിതാസിതോ വിയ, സുചികാമോ പോക്ഖബ്രാഹ്മണോ ഗൂഥം കഞ്ചി സങ്ഖാരം സുഖതോ ഉപഗച്ഛതി. അത്തവാദേ കസിണാദിപണ്ണത്തിസങ്ഗഹത്ഥം സങ്ഖാരന്തി അവത്വാ **കഞ്ചി ധമ്മന്തി** വുത്തം. ഇധാപി അരിയസാവകസ്സ ചതുഭൂമകവസേന പരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ, പുഥുജ്ജനസ്സ തേഭൂമകവസേന; സബ്ബവാരേസു വാ അരിയസാവകസ്സാപി തേഭൂമകവസേനേവ പരിച്ഛേദോ വട്ടതി. യം യഞ്ഹി പുഥുജ്ജനോ ഗണ്ഹാതി, തതോ തതോ അരിയസാവകോ ഗാഹം വിനിവേഠേതി. പുഥുജ്ജനോ ഹി യം യം നിച്ചം സുഖം അത്താതി ഗണ്ഹാതി, തം തം അരിയസാവകോ അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ഗണ്ഹന്തോ ഗാഹം വിനിവേഠേതി.

മാതരന്തിആദീസു ജനികാവ മാതാ. മനുസ്സഭൂതോവ ഖീണാസവോ അരഹാതി അധിപ്പേതോ. കിം പന അരിയസാവകോ അഞ്ഞം ജീവിതാ വോരോപേയ്യാതി? ഏതമ്പി അട്ഠാനം. സചേപി ഭവന്തരഗതം അരിയസാവകം അത്തനോ അരിയസാവകഭാവം അജാനന്തമ്പി കോചി ഏവം വദേയ്യ - 'ഇമം കുന്ഥകിപില്ലികം ജീവിതാ വോരോപേത്വാ സകലചക്കവാളഗബ്ഭേ ചക്കവത്തിരജ്ജം പടിപജ്ജാഹീ'തി, നേവ സോ തം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ. അഥ വാപി നം ഏവം വദേയ്യും - 'സചേ ഇമം ന ഘാതേസ്സസി, സീസം തേ ഛിന്ദിസ്സാമാ'തി, സീസമേവസ്സ ഛിന്ദേയ്യും, നേവ സോ തം ഘാതേയ്യ. പുഥുജ്ജനഭാവസ്സ പന മഹാസാവജ്ജഭാവദസ്സനത്ഥം അരിയസാവകസ്സ ച ബലദീപനത്ഥമേതം വുത്തം. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - സാവജ്ജോ പുഥുജ്ജനഭാവോ, യത്ര ഹി നാമ പുഥുജ്ജനോ മാതുഘാതാദീനിപി ആനന്തരിയാനി കരിസ്സതി. മഹാബലോ അരിയസാവകോ; സോ ഏതാനി കമ്മാനി ന കരോതീതി.

പദുട്ഠേന ചിത്തേനാതി ദോസസമ്പയുത്തേന വധകചിത്തേന. **ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യാതി** ജീവമാനകസരീരേ ഖുദ്ദകമക്ഖികായ പിവനമത്തമ്പി ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ. **സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യാതി** സമാനസംവാസകം സമാനസീമായം ഠിതം പഞ്ചഹി കാരണേഹി സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ, വുത്തഞ്ഹേതം - ''പഞ്ചഹുപാലി,

ആകാരേഹി സങ്ഘോ ഭിജ്ജതി - കമ്മേന, ഉദ്ദേസേന, വോഹരന്തോ, അനുസ്സാവനേന, സലാകഗ്ഗാഹേനാ''തി (പരി॰ ൪൫൮).

തത്ഥ **'കമ്മേനാ'**തി അപലോകനാദീസു ചതൂസു കമ്മേസു അഞ്ഞതരേന കമ്മേന. **'ഉദ്ദേസേനാ'**തി പഞ്ചസു പാതിമോക്ഖുദ്ദേസേസു അഞ്ഞതരേന ഉദ്ദേസേന. **'വോഹരന്തോ'**തി കഥയന്തോ, താഹി താഹി ഉപ്പത്തീഹി 'അധമ്മം ധമ്മോ'തിആദീനി അട്ഠാരസ ഭേദകരവത്ഥൂനി ദീപേന്തോ. **'അനുസ്സാവനേനാ'**തി 'നനു തുമ്ഹേ ജാനാഥ മയ്ഹം ഉച്ചാകുലാ പബ്ബജിതഭാവം ബഹുസ്സുതഭാവഞ്ച! മാദിസോ നാമ ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയം സത്ഥുസാസനം ഗാഹേയ്യാതി ചിത്തമ്പി ഉപ്പാദേതും തുമ്ഹാകം ന യുത്തം. കിം മയ്ഹം അവീചി നീലുപ്പലവനം വിയ സീതലോ? കിമഹം അപായതോ ന ഭായാമീ'തിആദിനാ നയേന കണ്ണമൂലേ വചീഭേദം കത്വാ അനുസ്സാവനേന . **'സലാകഗ്ഗാഹേനാ'**തി ഏവം അനുസ്സാവേത്വാ തേസം ചിത്തം ഉപത്ഥമ്ഭേത്വാ അനിവത്തനധമ്മേ കത്വാ ''ഗണ്ഹഥ ഇമം സലാക''ന്തി സലാകഗ്ഗാഹേന. ഏത്ഥ ച കമ്മമേവ ഉദ്ദേസോ വാ പമാണം വോഹാരാനുസ്സാവനസലാകഗ്ഗാഹാ പന പുബ്ബഭാഗാ. അട്ഠാരസവത്ഥുദീപനവസേന ഹി വോഹരന്തേന തത്ഥ രുചിജനനത്ഥം അനുസ്സാവേത്വാ സലാകായ ഗാഹിതായപി അഭിന്നോവ ഹോതി സങ്ഘോ. യദാ പന ഏവം ചത്താരോ വാ അതിരേകാ വാ സലാകം ഗാഹേത്വാ ആവേണികം കമ്മം വാ ഉദ്ദേസം വാ കരോന്തി, തദാ സങ്ഘോ ഭിന്നോ നാമ ഹോതി.

ഏവം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. ഏത്താവതാ മാതുഘാതാദീനി പഞ്ച ആനന്തരിയകമ്മാനി ദസ്സിതാനി ഹോന്തി, യാനി പുഥുജ്ജനോ കരോതി, ന അരിയസാവകോ. തേസം ആവിഭാവത്ഥം -

> കമ്മതോ ദ്വാരതോ ചേവ, കപ്പട്ഠിതിയതോ തഥാ;
> പാകസാധാരണാദീഹി, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **'കമ്മതോ'** താവ - ഏത്ഥ ഹി മനുസ്സഭൂതസ്സേവ മനുസ്സഭൂതം മാതരം വാ പിതരം വാ അപി പരിവത്തലിങ്ഗം ജീവിതാ വോരോപേന്തസ്സ കമ്മം ആനന്തരിയം ഹോതി. തസ്സ വിപാകം പടിബാഹിസ്സാമീ'തി സകലചക്കവാളം മഹാചേതിയപ്പമാണേഹി കഞ്ചനഥൂപേഹി പൂരേത്വാപി, സകലചക്കവാളം പൂരേത്വാ നിസിന്നഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാപി, ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സങ്ഘാടികണ്ണം അമുഞ്ചിത്വാവ വിചരിത്വാപി, കായസ്സ ഭേദാ നിരയമേവ ഉപപജ്ജതി. യോ പന സയം മനുസ്സഭൂതോ തിരച്ഛാനഭൂതം മാതരം വാ പിതരം വാ, സയം വാ തിരച്ഛാനഭൂതോ മനുസ്സഭൂതം, തിരച്ഛാനഭൂതോയേവ വാ തിരച്ഛാനഭൂതം ജീവിതാ വോരോപേതി, തസ്സ കമ്മം ആനന്തരിയം ന ഹോതി, കമ്മം പന ഭാരിയം ഹോതി, ആനന്തരിയം ആഹച്ചേവ തിട്ഠതി. മനുസ്സജാതികാനം പന വസേന അയം പഞ്ഹോ കഥിതോ.

ഏത്ഥ ഏളകചതുക്കം, സങ്ഗാമചതുക്കം, ചോരചതുക്കഞ്ച കഥേതബ്ബം. 'ഏളകം മാരേമീ'തി അഭിസന്ധിനാപി ഹി ഏളകട്ഠാനേ ഠിതം മനുസ്സോ മനുസ്സഭൂതം മാതരം വാ പിതരം വാ മാരേന്തോ ആനന്തരിയം ഫുസതി. ഏളകാഭിസന്ധിനാ പന മാതാപിതിഅഭിസന്ധിനാ വാ ഏളകം മാരേന്തോ ആനന്തരിയം ന ഫുസതി. മാതാപിതിഅഭിസന്ധിനാ മാതാപിതരോ മാരേന്തോ

ഫുസതേവ. ഏസ നയോ ഇതരസ്മിമ്പി ചതുക്കദ്വയേ. യഥാ ച മാതാപിതൂസു, ഏവം അരഹന്തേപി ഏതാനി ചതുക്കാനി വേദിതബ്ബാനി. മനുസ്സഅരഹന്തമേവ ച മാരേത്വാ ആനന്തരിയം ഫുസതി, ന യക്ഖഭൂതം; കമ്മം പന ഭാരിയം ആനന്തരിയസദിസമേവ. മനുസ്സഅരഹന്തസ്സ ച പുഥുജ്ജനകാലേയേവ സത്ഥപ്പഹാരേ വാ വിസേ വാ ദിന്നേപി യദി സോ അരഹത്തം പത്വാ തേനേവ മരതി, അരഹന്തഘാതോ ഹോതിയേവ. യം പന പുഥുജ്ജനകാലേ ദിന്നം ദാനം അരഹത്തം പത്വാ പരിഭുഞ്ജതി, പുഥുജ്ജനസ്സേവ തം ദിന്നം ഹോതി. സേസഅരിയപുഗ്ഗലേ മാരേന്തസ്സ ആനന്തരിയം നത്ഥി, കമ്മം പന ഭാരിയം ആനന്തരിയസദിസമേവ.

ലോഹിതുപ്പാദേ തഥാഗതസ്സ അഭേജ്ജകായതായ പരൂപക്കമേന ചമ്മച്ഛേദം കത്വാ ലോഹിതപഗ്ഘരണം നാമ നത്ഥി. സരീരസ്സ പന അന്തോയേവ ഏകസ്മിം ഠാനേ ലോഹിതം സമോസരതി. ദേവദത്തേന പടിവിദ്ധസിലാതോ ഭിജ്ജിത്വാ ഗതാ സകലികാപി തഥാഗതസ്സ പാദന്തം പഹരി. ഫരസുനാ പഹടോ വിയ പാദോ അന്തോലോഹിതോയേവ അഹോസി. തഥാ കരോന്തസ്സ ആനന്തരിയം ഹോതി. ജീവകോ പന തഥാഗതസ്സ രുചിയാ സത്ഥകേന ചമ്മം ഛിന്ദിത്വാ തമ്ഹാ ഠാനാ ദുട്ഠലോഹിതം നീഹരിത്വാ ഫാസുകമകാസി. തഥാ കരോന്തസ്സ പുഞ്ഞകമ്മമേവ ഹോതി.

അഥ യേ ച പരിനിബ്ബുതേ തഥാഗതേ ചേതിയം ഭിന്ദന്തി, ബോധിം ഛിന്ദന്തി, ധാതുമ്ഹി ഉപക്കമന്തി, തേസം കിം ഹോതീതി? ഭാരിയം കമ്മം ഹോതി ആനന്തരിയസദിസം. സധാതുകം പന ഥൂപം വാ പടിമം വാ ബാധയമാനം ബോധിസാഖഞ്ച ഛിന്ദിതും വട്ടതി. സചേപി തത്ഥ നിലീനാ സകുണാ ചേതിയേ വച്ചം പാതേന്തി, ഛിന്ദിതും വട്ടതിയേവ. പരിഭോഗചേതിയതോ ഹി സരീരചേതിയം മഹന്തതരം. ചേതിയവത്ഥും ഭിന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തം ബോധിമൂലമ്പി ഛിന്ദിത്വാ ഹരിതും വട്ടതി. യാ പന ബോധിസാഖാ ബോധിഘരം ബാധതി, തം ഗേഹരക്ഖണത്ഥം ഛിന്ദിതും ന ലബ്ഭതി. ബോധിഅത്ഥഞ്ഹി ഗേഹം, ന ഗേഹത്ഥായ ബോധി. ആസനഘരേപി ഏസേവ നയോ. യസ്മിം പന ആസനഘരേ ധാതു നിഹിതാ ഹോതി, തസ്സ രക്ഖണത്ഥായ ബോധിസാഖം ഛിന്ദിതും വട്ടതി. ബോധിജഗ്ഗനത്ഥം ഓജോഹരണസാഖം വാ പൂതിട്ഠാനം വാ ഛിന്ദിതും വട്ടതിയേവ; സരീരപടിജഗ്ഗനേ വിയ പുഞ്ഞമ്പി ഹോതി.

സങ്ഘഭേദേ സീമട്ഠകസങ്ഘേ അസന്നിപതിതേ വിസും പരിസം ഗഹേത്വാ കതവോഹാരാനുസ്സാവനസലാകഗ്ഗാഹസ്സ കമ്മം വാ കരോന്തസ്സ ഉദ്ദേസം വാ ഉദ്ദിസന്തസ്സ ഭേദോ ച ഹോതി ആനന്തരിയകമ്മഞ്ച. സമഗ്ഗസഞ്ഞായ പന വട്ടതി. സമഗ്ഗസഞ്ഞായ ഹി കരോന്തസ്സ നേവ ഭേദോ ഹോതി ന ആനന്തരിയകമ്മം. തഥാ നവതോ ഊനപരിസായം. സബ്ബന്തിമേന പന പരിച്ഛേദേന നവന്നം ജനാനം യോ സങ്ഘം ഭിന്ദതി, തസ്സ ആനന്തരിയകമ്മം ഹോതി. അനുവത്തകാനം അധമ്മവാദീനം മഹാസാവജ്ജം കമ്മം; ധമ്മവാദിനോ അനവജ്ജാ. തത്ഥ നവന്നമേവ സങ്ഘഭേദേ ഇദം സുത്തം - ''ഏകതോ, ഉപാലി, ചത്താരോ ഹോന്തി, ഏകതോ ചത്താരോ, നവമോ അനുസ്സാവേതി സലാകം ഗാഹേതി - 'അയം ധമ്മോ, അയം വിനയോ, ഇദം സത്ഥുസാസനം, ഇദം ഗണ്ഹഥ, ഇദം രോചേഥാ'തി. ഏവം ഖോ, ഉപാലി, സങ്ഘരാജി ചേവ ഹോതി സങ്ഘഭേദോ

ച. നവന്നം വാ, ഉപാലി, അതിരേകനവന്നം വാ സങ്ഘരാജി ചേവ ഹോതി സങ്ഘഭേദോ ചാ''തി (ചൂളവ॰ ൩൫൧).

ഏതേസു ച പന പഞ്ചസു സങ്ഘഭേദോ വചീകമ്മം, സേസാനി കായകമ്മാനീതി. ഏവം കമ്മതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'ദ്വാരതോ'തി സബ്ബാനേവ ചേതാനി കായദ്വാരതോപി വചീദ്വാരതോപി സമുട്ഠഹന്തി. പുരിമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി ആണത്തികവിജ്ജാമയപയോഗവസേന വചീദ്വാരതോ സമുട്ഠഹിത്വാപി കായദ്വാരമേവ പൂരേന്തി. സങ്ഘഭേദോ ഹത്ഥമുദ്ദായ ഭേദം കരോന്തസ്സ കായദ്വാരതോ സമുട്ഠഹിത്വാപി വചീദ്വാരമേവ പൂരേതീതി. ഏവമേത്ഥ ദ്വാരതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'കപ്പട്ഠിതിയതോ'തി സങ്ഘഭേദോയേവ ചേത്ഥ കപ്പട്ഠിതിയോ. സണ്ഠഹന്തേ ഹി കപ്പേ കപ്പവേമജ്ഝേ വാ സങ്ഘഭേദം കത്വാ കപ്പവിനാസേയേവ മുച്ചതി. സചേപി ഹി 'സ്വേ കപ്പോ വിനസ്സിസ്സതീ'തി അജ്ജ സങ്ഘഭേദം കരോതി, സ്വേയേവ മുച്ചതി, ഏകദിവസമേവ നിരയേ പച്ചതി. ഏവം കരണം പന നത്ഥി. സേസാനി ചത്താരി കമ്മാനി ആനന്തരിയാനേവ ഹോന്തി, ന കപ്പട്ഠിതിയാനീതി. ഏവമേത്ഥ കപ്പട്ഠിതിയതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'പാകതോ'തി യേന ച പഞ്ചപേതാനി കമ്മാനി കതാനി ഹോന്തി, തസ്സ സങ്ഘഭേദോയേവ പടിസന്ധിവസേന വിപച്ചതി. സേസാനി ''അഹോസി കമ്മം നാഹോസി കമ്മവിപാകോ''തി ഏവമാദീസു സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. സങ്ഘഭേദാഭാവേ ലോഹിതുപ്പാദോ, തദഭാവേ അരഹന്തഘാതോ, തദഭാവേ സചേ പിതാ സീലവാ ഹോതി, മാതാ ദുസ്സീലാ നോ വാ തഥാ സീലവതീ, പിതുഘാതോ പടിസന്ധിവസേന വിപച്ചതി. സചേ മാതാ മാതുഘാതോ. ദ്വീസുപി സീലേന വാ ദുസ്സീലേന വാ സമാനേസു മാതുഘാതോവ പടിസന്ധിവസേന വിപച്ചതി; മാതാ ഹി ദുക്കരകാരിണീ ബഹൂപകാരാ ച പുത്താനന്തി. ഏവമേത്ഥ പാകതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

'സാധാരണാദീഹീ'തി പുരിമാനി ചത്താരി സബ്ബേസമ്പി ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം സാധാരണാനി. സങ്ഘഭേദോ പന ''ന ഖോ, ഉപാലി, ഭിക്ഖുനീ സങ്ഘം ഭിന്ദതി, ന സിക്ഖമാനാ, ന സാമണേരോ, ന സാമണേരീ, ന ഉപാസകോ, ന ഉപാസികാ സങ്ഘം ഭിന്ദതി. ഭിക്ഖു ഖോ, ഉപാലി, പകതത്തോ സമാനസംവാസകോ സമാനസീമായം ഠിതോ സങ്ഘം ഭിന്ദതീ''തി (ചൂളവ॰ ൩൫൧) വചനതോ വുത്തപ്പകാരസ്സ ഭിക്ഖുനോവ ഹോതി, ന അഞ്ഞസ്സ; തസ്മാ അസാധാരണോ. ആദിസദ്ദേന സബ്ബേപേതേ ദുക്ഖവേദനാസഹഗതാ ദോസമോഹസമ്പയുത്താ ചാതി ഏവമേത്ഥ സാധാരണാദീഹിപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

അഞ്ഞം സത്ഥാരന്തി 'അയം മേ സത്ഥാ സത്ഥുകിച്ചം കാതും സമത്ഥോ'തി ഭവന്തരേപി അഞ്ഞം തിത്ഥകരം 'അയം മേ സത്ഥാ'തി ഏവം ഗണ്ഹേയ്യ - നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി അത്ഥോ. **അട്ഠമം ഭവം നിബ്ബത്തേയ്യാ**തി സബ്ബമന്ദപഞ്ഞോപി സത്തമം ഭവം അതിക്കമിത്വാ അട്ഠമം നിബ്ബത്തേയ്യ - നേതം ഠാനം വിജ്ജതി . ഉത്തമകോടിയാ ഹി സത്തമം ഭവം സന്ധായേവേസ

“നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ”തി വുത്തോ. കിം പന തം നിയാമേതി? കിം പുബ്ബഹേതു നിയാമേതി ഉദാഹു പടിലദ്ധമഗ്ഗോ ഉദാഹു ഉപരി തയോ മഗ്ഗാതി? സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഗഹിതം നാമമത്തമേതം. പുഗ്ഗലോ പന നിയതോ നാമ നത്ഥി. “പുബ്ബഹേതു നിയാമേതീ”തി വുത്തേ ഹി ഉപരി തിണ്ണം മഗ്ഗാനം ഉപനിസ്സയോ വുത്തോ ഹോതി, പഠമമഗ്ഗസ്സ ഉപനിസ്സയാഭാവോ ആപജ്ജതി. ഇച്ഛസ്സ അഹേതു അപ്പച്ചയാ നിബ്ബത്തിം പാപുണാതി. “പടിലദ്ധമഗ്ഗോ നിയാമേതീ”തി വുത്തേ ഉപരി തയോ മഗ്ഗാ അകിച്ചകാ ഹോന്തി, പഠമമഗ്ഗോവ സകിച്ചകോ, പഠമമഗ്ഗേനേവ കിലേസേ ഖേപേത്വാ പരിനിബ്ബായിതബ്ബം ഹോതി. “ഉപരി തയോ മഗ്ഗാ നിയാമേന്തീ”തി വുത്തേ പഠമമഗ്ഗോ അകിച്ചകോ ഹോതി, ഉപരി തയോ മഗ്ഗാവ സകിച്ചകാ, പഠമമഗ്ഗം അനിബ്ബത്തേത്വാ ഉപരി തയോ മഗ്ഗാ നിബ്ബത്തേതബ്ബാ ഹോന്തി, പഠമമഗ്ഗേന ച അനുപ്പജ്ജിത്വാവ കിലേസാ ഖേപേതബ്ബാ ഹോന്തി. തസ്മാ ന അഞ്ഞോ കോചി നിയാമേതി, ഉപരി തിണ്ണം മഗ്ഗാനം വിപസ്സനാവ നിയാമേതി. സചേ ഹി തേസം വിപസ്സനാ തിക്ഖാ സൂരാ ഹുത്വാ വഹതി, ഏകംയേവ ഭവം നിബ്ബത്തേത്വാ അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബാതി. തതോ മന്ദതരപഞ്ഞോ ദുതിയേ വാ തതിയേ വാ ചതുത്ഥേ വാ പഞ്ചമേ വാ ഛട്ഠേ വാ ഭവേ അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബാതി. സബ്ബമന്ദപഞ്ഞോ സത്തമം ഭവം നിബ്ബത്തേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അട്ഠമേ ഭവേ പടിസന്ധി ന ഹോതി. ഇതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഗഹിതം നാമമത്തമേതം. സത്ഥാ ഹി ബുദ്ധതുലായ തുലേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ‘അയം പുഗ്ഗലോ സബ്ബമഹാപഞ്ഞോ തിക്ഖവിപസ്സകോ ഏകമേവ ഭവം നിബ്ബത്തേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സതീ’തി **‘ഏകബീജീ’**തി നാമം അകാസി; ‘അയം പുഗ്ഗലോ ദുതിയം, തതിയം, ചതുത്ഥം, പഞ്ചമം, ഛട്ഠം ഭവം നിബ്ബത്തേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സതീ’തി **‘കോലംകോലോ’**തി നാമം അകാസി; ‘അയം പുഗ്ഗലോ സത്തമം ഭവം നിബ്ബത്തേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സതീ’തി **‘സത്തക്ഖത്തുപരമോ’**തി നാമം അകാസി.

കോചി പന പുഗ്ഗലോ സത്തന്നം ഭവാനം നിയതോ നാമ നത്ഥി. അരിയസാവകോ പന യേന കേനചിപി ആകാരേന മന്ദപഞ്ഞോ സമാനോ അട്ഠമം ഭവം അപ്പത്വാ അന്തരാവ പരിനിബ്ബാതി. സക്കസദിസോപി വട്ടാഭിരതോ സത്തമംയേവ ഭവം ഗച്ഛതി. സത്തമേ ഭവേ സബ്ബകാരേന പമാദവിഹാരിനോപി വിപസ്സനാഞാണം പരിപാകം ഗച്ഛതി. അപ്പമത്തകേപി ആരമ്മണേ നിബ്ബിന്ദിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതി. സചേപി ഹിസ്സ സത്തമേ ഭവേ നിദ്ദം വാ ഓക്കമന്തസ്സ, പരമ്മുഖം വാ ഗച്ഛന്തസ്സ, പച്ഛതോ ഠത്വാ തിഖിണേന അസിനാ കോചിദേവ സീസം പാതേയ്യ, ഉദകേ വാ ഓസാദേത്വാ മാരേയ്യ, അസനി വാ പനസ്സ സീസേ പതേയ്യ, ഏവരൂപേപി കാലേ സപ്പടിസന്ധികാ കാലംകിരിയാ നാമ ന ഹോതി, അരഹത്തം പത്വാവ പരിനിബ്ബാതി. തേന വുത്തം - “അട്ഠമം ഭവം നിബ്ബത്തേയ്യ - നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ”തി.

ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാതി ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ. തീണി ഹി ഖേത്താനി - ജാതിഖേത്തം, ആണാഖേത്തം, വിസയക്ഖേത്തന്തി. തത്ഥ **‘ജാതിക്ഖേത്തം’** നാമ ദസസഹസ്സിലോകധാതു. സാ ഹി തഥാഗതസ്സ മാതുകുച്ഛിഓക്കമനകാലേ, നിക്ഖമനകാലേ, സമ്ബോധികാലേ, ധമ്മചക്കപവത്തനേ, ആയുസങ്ഖാരവോസ്സജ്ജനേ, പരിനിബ്ബാനേ ച കമ്പതി. കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളം പന **‘ആണാഖേത്തം’** നാമ.

ആടാനാടിയമോരപരിത്തധജഗ്ഗപരിത്തരതനപരിത്താദീനഞ്ഹി ഏത്ഥ ആണാ വത്തതി. **'വിസയഖേത്തസ്സ'** പന പരിമാണം നത്ഥി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ''യാവതകം ഞാണം താവതകം ഞേയ്യം, യാവതകം ഞേയ്യം താവതകം ഞാണം , ഞാണപരിയന്തികം ഞേയ്യം, ഞേയ്യപരിയന്തികം ഞാണ''ന്തി (പടി॰ മ॰ ൩.൫) വചനതോ അവിസയോ നാമ നത്ഥി.

ഇമേസു പന തീസു ഖേത്തേസു, ഠപേത്വാ ഇമം ചക്കവാളം, അഞ്ഞസ്മിം ചക്കവാളേ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി സുത്തം നത്ഥി, ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി പന അത്ഥി. **തീണി പിടകാനി** - വിനയപിടകം, സുത്തന്തപിടകം, അഭിധമ്മപിടകന്തി. തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ - മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതി, യസത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതി, മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതീതി. ഇമാ തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ ആരുള്ഹേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ ഇമം ചക്കവാളം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി സുത്തം നത്ഥി, നുപ്പജ്ജന്തീതി പന അത്ഥി.

അപുബ്ബം അചരിമന്തി അപുരേ അപച്ഛാ; ഏകതോ നുപ്പജ്ജന്തി, പുരേ വാ പച്ഛാ വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ബോധിപല്ലങ്കേ ''ബോധിം അപ്പത്വാ ന ഉട്ഠഹിസ്സാമീ''തി നിസിന്നകാലതോ പട്ഠായ യാവ മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണം താവ പുബ്ബേന്തി ന വേദിതബ്ബം. ബോധിസത്തസ്സ ഹി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേ ദസസഹസ്സചക്കവാളകമ്പനേനേവ ജാതിക്ഖേത്തപരിഗ്ഗഹോ കതോ, അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി നിവാരിതാ ഹോതി. പരിനിബ്ബാനതോ പട്ഠായ ച യാവ സാസപമത്താപി ധാതുയോ തിട്ഠന്തി താവ പച്ഛാതി ന വേദിതബ്ബം. ധാതൂസു ഹി ഠിതാസു ബുദ്ധാ ഠിതാവ ഹോന്തി. തസ്മാ ഏത്ഥന്തരേ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി നിവാരിതാവ ഹോതി, ധാതുപരിനിബ്ബാനേ പന ജാതേ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി ന നിവാരിതാ.

തീണി ഹി അന്തരധാനാനി നാമ - പരിയത്തിഅന്തരധാനം, പടിവേധഅന്തരധാനം, പടിപത്തിഅന്തരധാനന്തി. തത്ഥ **'പരിയത്തീ'**തി തീണി പിടകാനി; **'പടിവേധോ'**തി സച്ചപടിവേധോ; **'പടിപത്തീ'**തി പടിപദാ. തത്ഥ പടിവേധോ ച പടിപത്തി ച ഹോതിപി ന ഹോതിപി. ഏകസ്മിഞ്ഹി കാലേ പടിവേധകരാ ഭിക്ഖൂ ബഹൂ ഹോന്തി; 'ഏസ ഭിക്ഖു പുഥുജ്ജനോ'തി അങ്ഗുലിം പസാരേത്വാ ദസ്സേതബ്ബോ ഹോതി. ഇമസ്മിംയേവ ദീപേ ഏകവാരം കിര പുഥുജ്ജനഭിക്ഖു നാമ നാഹോസി. പടിപത്തിപൂരകാപി കദാചി ബഹൂ ഹോന്തി, കദാചി അപ്പാ. ഇതി പടിവേധോ ച പടിപത്തി ച ഹോതിപി ന ഹോതിപി.

സാസനട്ഠിതിയാ പന പരിയത്തിയേവ പമാണം. പണ്ഡിതോ ഹി തേപിടകം സുത്വാ ദ്വേപി പൂരേതി. യഥാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ആളാരസ്സ സന്തികേ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാ സത്ത ച സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ പരികമ്മം പുച്ഛി, സോ 'ന ജാനാമീ'തി ആഹ; തതോ ഉദകസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ അധിഗതവിസേസം സംസന്ദേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസ്സ പരികമ്മം പുച്ഛി; സോ ആചിക്ഖി; തസ്സ വചനസമനന്തരമേവ മഹാസത്തോ തം സമ്പാദേസി; ഏവമേവ പഞ്ഞവാ ഭിക്ഖു പരിയത്തിം സുത്വാ ദ്വേപി പൂരേതി. തസ്മാ പരിയത്തിയാ ഠിതായ സാസനം ഠിതം ഹോതി. യദാ പന സാ അന്തരധായതി തദാ പഠമം അഭിധമ്മപിടകം നസ്സതി. തത്ഥ പട്ഠാനം സബ്ബപഠമം

അന്തരധായതി. അനുക്കമേന പച്ഛാ ധമ്മസങ്ഗഹോ. തസ്മിം അന്തരഹിതേ ഇതരേസു ദ്വീസു പിടകേസു ഠിതേസു സാസനം ഠിതമേവ ഹോതി.

തത്ഥ സുത്തന്തപിടകേ അന്തരധായമാനേ പഠമം അങ്ഗുത്തരനികായോ ഏകാദസകതോ പട്ഠായ യാവ ഏകകാ അന്തരധായതി. തദനന്തരം സംയുത്തനികായോ ചക്കപേയ്യാലതോ പട്ഠായ യാവ ഓഘതരണാ അന്തരധായതി. തദനന്തരം മജ്ഝിമനികായോ ഇന്ദ്രിയഭാവനതോ പട്ഠായ യാവ മൂലപരിയായാ അന്തരധായതി. തദനന്തരം ദീഘനികായോ ദസുത്തരതോ പട്ഠായ യാവ ബ്രഹ്മജാലാ അന്തരധായതി. ഏകിസ്സാപി ദ്വിന്നമ്പി ഗാഥാനം പുച്ഛാ അദ്ധാനം ഗച്ഛതി; സാസനം ധാരേതും ന സക്കോതി സഭിയപുച്ഛാ (സു॰ നി॰ ൫൧൫ ആദയോ) വിയ ആളവകപുച്ഛാ (സു॰ നി॰ ൧൮൩ ആദയോ; സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬) വിയ ച. ഏതാ കിര കസ്സപബുദ്ധകാലികാ അന്തരാ സാസനം ധാരേതും നാസക്ഖിംസു.

ദ്വീസു പന പിടകേസു അന്തരഹിതേസുപി വിനയപിടകേ ഠിതേ സാസനം തിട്ഠതി. പരിവാരഖന്ധകേസു അന്തരഹിതേസു ഉഭതോവിഭങ്ഗേ ഠിതേ ഠിതമേവ ഹോതി. ഉഭതോവിഭങ്ഗേ അന്തരഹിതേ മാതികായ ഠിതായപി ഠിതമേവ ഹോതി. മാതികായ അന്തരഹിതായ പാതിമോക്ഖപബ്ബജ്ജാഉപസമ്പദാസു ഠിതാസു സാസനം തിട്ഠതി. ലിങ്ഗം അദ്ധാനം ഗച്ഛതി. സേതവത്ഥസമണവംസോ പന കസ്സപബുദ്ധകാലതോ പട്ഠായ സാസനം ധാരേതും നാസക്ഖി. പച്ഛിമകസ്സ പന സച്ചപടിവേധതോ പച്ഛിമകസ്സ സീലഭേദതോ ച പട്ഠായ സാസനം ഓസക്കിതം നാമ ഹോതി. തതോ പട്ഠായ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി ന വാരിതാ.

തീണി പരിനിബ്ബാനാനി നാമ - കിലേസപരിനിബ്ബാനം, ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം, ധാതുപരിനിബ്ബാനന്തി. തത്ഥ **'കിലേസപരിനിബ്ബാനം'** ബോധിപല്ലങ്കേ അഹോസി, **'ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം'** കുസിനാരായം, **'ധാതുപരിനിബ്ബാനം'** അനാഗതേ ഭവിസ്സതി. സാസനസ്സ കിര ഓസക്കനകാലേ ഇമസ്മിം തമ്ബപണ്ണിദീപേ ധാതുയോ സന്നിപതിത്വാ മഹാചേതിയം ഗമിസ്സന്തി, മഹാചേതിയതോ നാഗദീപേ രാജായതനചേതിയം, തതോ മഹാബോധിപല്ലങ്കം ഗമിസ്സന്തി. നാഗഭവനതോപി ദേവലോകതോപി ബ്രഹ്മലോകതോപി ധാതുയോ മഹാബോധിപല്ലങ്കമേവ ഗമിസ്സന്തി. സാസപമത്താപി ധാതു ന അന്തരാ നസ്സിസ്സതി. സബ്ബാ ധാതുയോ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ രാസിഭൂതാ സുവണ്ണക്ഖന്ധോ വിയ ഏകഘനാ ഹുത്വാ ഛബ്ബണ്ണരംസിയോ വിസ്സജ്ജേസ്സന്തി. താ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിസ്സന്തി. തതോ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ സന്നിപതിത്വാ "അജ്ജ സത്ഥാ പരിനിബ്ബാതി, അജ്ജ സാസനം ഓസക്കതി, പച്ഛിമദസ്സനം ദാനി ഇദം അമ്ഹാക"ന്തി ദസബലസ്സ പരിനിബ്ബുതദിവസതോ മഹന്തതരം കാരുഞ്ഞം കരിസ്സന്തി. ഠപേത്വാ അനാഗാമിഖീണാസവേ അവസേസാ സകഭാവേന സന്ധാരേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. ധാതൂസു തേജോധാതു ഉട്ഠഹിത്വാ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഉഗ്ഗച്ഛിസ്സതി. സാസപമത്തായപി ധാതുയാ സതി ഏകജാലാവ ഭവിസ്സതി; ധാതൂസു പരിയാദാനം ഗതാസു പച്ഛിജ്ജിസ്സതി. ഏവം മഹന്തം ആനുഭാവം ദസ്സേത്വാ ധാതൂസു അന്തരഹിതാസു സാസനം അന്തരഹിതം നാമ ഹോതി. യാവ ഏവം ന അന്തരധായതി താവ അചരിമം നാമ ഹോതി. ഏവം അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജേയ്യും - നേതം ഠാനം വിജ്ജതി.

കസ്മാ പന അപുബ്ബം അചരിമം ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി? അനച്ഛരിയത്താ. ബുദ്ധാ ഹി അച്ഛരിയമനുസ്സാ, യഥാഹ - ''ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ ഉപജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി അച്ഛരിയമനുസ്സോ. കതമോ ഏകപുഗ്ഗലോ? തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തി (അം നിം ൧.൧൭൨). യദി ച ദ്വേ വാ ചത്താരോ വാ അട്ഠ വാ സോളസ വാ ഏകതോ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, ന അച്ഛരിയാ ഭവേയ്യും. ഏകസ്മിഞ്ഹി വിഹാരേ ദ്വിന്നം ചേതിയാനമ്പി ലാഭസക്കാരോ ഉളാരോ ന ഹോതി, ഭിക്ഖൂപി ബഹുതായ ന അച്ഛരിയാ ജാതാ, ഏവം ബുദ്ധാപി ഭവേയ്യും; തസ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി. ദേസനായ ച വിസേസാഭാവതോ. യഞ്ഹി സതിപട്ഠാനാദിഭേദം ധമ്മം ഏകോ ദേസേതി, അഞ്ഞേന ഉപ്പജ്ജിത്വാപി സോവ ദേസേതബ്ബോ സിയാ. തതോ അനച്ഛരിയോ സിയാ. ഏകസ്മിം പന ധമ്മം ദേസേന്തേ ദേസനാപി അച്ഛരിയാ ഹോതി. വിവാദഭാവതോ ച. ബഹൂസു ച ബുദ്ധേസു ഉപ്പന്നേസു ബഹൂനം ആചരിയാനം അന്തേവാസികാ വിയ 'അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ പാസാദികോ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ മധുരസ്സരോ ലാഭീ പുഞ്ഞവാ'തി വിവദേയ്യും; തസ്മാപി ഏവം നുപ്പജ്ജന്തി.

അപിചേതം കാരണം മിലിന്ദരഞ്ഞാ പുട്ഠേന നാഗസേനത്ഥേരേന വിത്ഥാരിതമേവ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ (മിം പം ൫.൧.൧) -

> ''ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ - ''അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ യം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജേയ്യും - നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ''തി (അം നിം ൧.൨൭൭; മം നിം ൩.൧൨൯). ദേസേന്താ ച, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേപി തഥാഗതാ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ ദേസേന്തി, കഥയമാനാ ച ചത്താരി അരിയസച്ചാനി കഥേന്തി, സിക്ഖാപേന്താ ച തീസു സിക്ഖാസു സിക്ഖാപേന്തി, അനുസാസമാനാ ച അപ്പമാദപടിപത്തിയം അനുസാസന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേസമ്പി തഥാഗതാനം ഏകാ ദേസനാ ഏകാ കഥാ ഏകാ സിക്ഖാ ഏകാനുസിട്ഠി, കേന കാരണേന ദ്വേ തഥാഗതാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി? ഏകേനപി താവ ബുദ്ധുപ്പാദേന അയം ലോകോ ഓഭാസജാതോ. യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഭവേയ്യ, ദ്വിന്നം പഭായ അയം ലോകോ ഭിയ്യോസോ മത്തായ ഓഭാസജാതോ ഭവേയ്യ. ഓവദന്താ ച ദ്വേ തഥാഗതാ സുഖം ഓവദേയ്യും, അനുസാസമാനാ ച സുഖം അനുസാസേയ്യും. തത്ഥ മേ കാരണം ദസ്സേഹി യഥാഹം നിസ്സംസയോ ഭവേയ്യ''ന്തി.
>
> ''അയം, മഹാരാജ, ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ, ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി. യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ, ചലേയ്യ കമ്പേയ്യ നമേയ്യ ഓനമേയ്യ വിനമേയ്യ വികിരേയ്യ വിധമേയ്യ വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ.
>
> ''യഥാ, മഹാരാജ, നാവാ ഏകപുരിസസന്ധാരണീ ഭവേയ്യ, ഏകസ്മിം പുരിസേ അഭിരൂള്ഹേ സാ നാവാ സമുപാദികാ ഭവേയ്യ. അഥ ദുതിയോ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ താദിസോ ആയുനാ വണ്ണേന വയേന പമാണേന കിസഥൂലേന സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗേന. സോ തം നാവം അഭിരൂഹേയ്യ. അപിനു സാ, മഹാരാജ, നാവാ ദ്വിന്നമ്പി ധാരേയ്യാ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ,

ചലേയ്യ കമ്പേയ്യ നമേയ്യ ഓനമേയ്യ വിനമേയ്യ വികിരേയ്യ വിധമേയ്യ വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ, ഓസീദേയ്യ ഉദകേ''തി . ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അയം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി. യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ, ചലേയ്യ...പേ॰... ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ.

''യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ യാവദത്ഥം ഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ ഛാദേന്തം യാവകണ്ഠമഭിപൂരയിത്വാ. സോ തതോ പീണിതോ പരിപുണ്ണോ നിരന്തരോ തന്ദിഗതോ അനോനമിതദണ്ഡജാതോ പുനദേവ തത്തകം ഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ. അപിനു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ സുഖിതോ ഭവേയ്യാ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, സകിം ഭുത്തോവ മരേയ്യാ''തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അയം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ...പേ॰... ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യാ''തി.

''കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിധമ്മഭാരേന പഥവീ ചലതീ''തി? ''ഇധ, മഹാരാജ, ദ്വേ സകടാ രതനപരിപൂരിതാ ഭവേയ്യും യാവസ്മാ മുഖസമാ. ഏകസ്സ സകടതോ രതനം ഗഹേത്വാ ഏകമ്ഹി സകടേ ആകിരേയ്യും. അപിനു തം, മഹാരാജ, സകടം ദ്വിന്നമ്പി സകടാനം രതനം ധാരേയ്യാ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, നാഭിപി തസ്സ ചലേയ്യ, അരാപി തസ്സ ഭിജ്ജേയ്യും, നേമിപി തസ്സ ഓപതേയ്യ, അക്ഖോപി തസ്സ ഭിജ്ജേയ്യാ''തി. ''കിന്നു ഖോ, മഹാരാജ, അതിരതനഭാരേന സകടം ഭിജ്ജതീ''തി? ''ആമ, ഭന്തേ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അതിധമ്മഭാരേന പഥവീ ചലതീതി.

''അപിച, മഹാരാജ, ഇമം കാരണം ബുദ്ധബലപരിദീപനായ ഓസാരിതം. അഞ്ഞമ്പി തത്ഥ പതിരൂപം കാരണം സുണോഹി യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. യദി, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ - 'തുമ്ഹാകം ബുദ്ധോ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ'തി ഉഭതോപക്ഖജാതാ ഭവേയ്യും. യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വിന്നം ബലവാമച്ചാനം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ - 'തുമ്ഹാകം അമച്ചോ, അമ്ഹാകം അമച്ചോ'തി ഉഭതോപക്ഖജാതാ ഹോന്തി; ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യദി ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേസം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ - 'തുമ്ഹാകം ബുദ്ധോ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ'തി ഉഭതോപക്ഖജാതാ ഭവേയ്യും. ഇദം താവ മഹാരാജ ഏകം കാരണം യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി.

''അപരമ്പി ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. യദി, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും 'അഗ്ഗോ ബുദ്ധോ'തി യം വചനം തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ, 'ജേട്ഠോ ബുദ്ധോ'തി 'സേട്ഠോ ബുദ്ധോ'തി 'വിസിട്ഠോ ബുദ്ധോ'തി 'ഉത്തമോ ബുദ്ധോ'തി 'പവരോ ബുദ്ധോ'തി 'അസമോ ബുദ്ധോ'തി 'അസമസമോ ബുദ്ധോ'തി 'അപ്പടിസമോ ബുദ്ധോ'തി 'അപ്പടിഭാഗീ ബുദ്ധോ'തി 'അപ്പടിപുഗ്ഗലോ ബുദ്ധോ'തി യം വചനം തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ. ഇദമ്പി ഖോ ത്വം, മഹാരാജ, കാരണം തഥതോ സമ്പടിച്ഛ യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി.

“അപിച, മഹാരാജ, ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം സഭാവപകതി ഏസാ യം ഏകോയേവ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതി. കസ്മാ കാരണാ? മഹന്തത്താ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധഗുണാനം. അഞ്ഞമ്പി, മഹാരാജ, യം ലോകേ മഹന്തം തം ഏകംയേവ ഹോതി. പഥവീ, മഹാരാജ, മഹന്താ, സാ ഏകായേവ; സാഗരോ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ; സിനേരു ഗിരിരാജാ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ; ആകാസോ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ; സക്കോ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ; മഹാബ്രഹ്മാ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ; തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ ലോകസ്മിം. യത്ഥ തേ ഉപ്പജ്ജന്തി തത്ഥ അഞ്ഞേസം ഓകാസോ ന ഹോതി. തസ്മാ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഏകോയേവ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ”തി.

“സുകഥിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ ഓപമ്മേഹി കാരണേഹീ”തി (മി॰ പ॰ ൫.൧.൧).

ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാതി ഏകസ്മിം ചക്കവാളേ. ഹേട്ഠാ ഇമിനാവ പദേന ദസ ചക്കവാളസഹസ്സാനി ഗഹിതാനി. താനിപി ഏകചക്കവാളേനേവ പരിച്ഛിന്ദിതും വട്ടന്തി. ബുദ്ധാ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനാ ഇമസ്മിംയേവ ചക്കവാളേ ഉപ്പജ്ജന്തി; ഉപ്പജ്ജനട്ഠാനേ പന വാരിതേ ഇതോ അഞ്ഞേസു ചക്കവാളേസു ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി വാരിതമേവ ഹോതി. **അപുബ്ബം അചരിമ**ന്തി ഏത്ഥ ചക്കരതനപാതുഭാവതോ പുബ്ബേ പുബ്ബം, തസ്സേവ അന്തരധാനതോ പച്ഛാ ചരിമം. തത്ഥ ദ്വിധാ ചക്കരതനസ്സ അന്തരധാനം ഹോതി - ചക്കവത്തിനോ കാലകിരിയായ വാ പബ്ബജ്ജായ വാ. അന്തരധായമാനഞ്ച പന തം കാലകിരിയതോ വാ പബ്ബജ്ജതോ വാ സത്തമേ ദിവസേ അന്തരധായതി. തതോ പരം ചക്കവത്തിനോ പാതുഭാവോ അവാരിതോ. കസ്മാ പന ഏകചക്കവാളേ ദ്വേ ചക്കവത്തിനോ നുപ്പജ്ജന്തീതി? വിവാദുപച്ഛേദതോ അനച്ഛരിയഭാവതോ ചക്കരതനസ്സ മഹാനുഭാവതോ ച. ദ്വീസു ഹി ഉപ്പജ്ജന്തേസു ‘അമ്ഹാകം രാജാ മഹന്തോ, അമ്ഹാകം രാജാ മഹന്തോ’തി വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ. ‘ഏകസ്മിം ദീപേ ചക്കവത്തീ, ഏകസ്മിം ദീപേ ചക്കവത്തീ’തി ച അനച്ഛരിയോ ഭവേയ്യ. യോ ചായം ചക്കരതനസ്സ ദ്വിസഹസ്സദീപപരിവാരേസു ചതൂസു മഹാദീപേസു ഇസ്സരിയാനുപ്പദാനസമത്ഥോ മഹാനുഭാവോ, സോ പരിഹായേയ്യ. ഇതി വിവാദുപച്ഛേദതോ അനച്ഛരിയഭാവതോ ചക്കരതനസ്സ മഹാനുഭാവതോ ച ന ഏകചക്കവാളേ ദ്വേ ഉപ്പജ്ജന്തി.

യം ഇത്ഥീ അരഹം അസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി ഏത്ഥ തിട്ഠതു താവ സബ്ബഞ്ഞുഗുണേ നിബ്ബത്തേത്വാ ലോകത്താരണസമത്ഥോ ബുദ്ധഭാവോ, പണിധാനമത്തമ്പി ഇത്ഥിയാ ന സമ്പജ്ജതി.

“മനുസ്സത്തം ലിങ്ഗസമ്പത്തി, ഹേതു സത്ഥാരദസ്സനം;
പബ്ബജ്ജാ ഗുണസമ്പത്തി, അധികാരോ ച ഛന്ദതാ;
അട്ഠധമ്മസമോധാനാ, അഭിനീഹാരോ സമിജ്ഝതീ”തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൯);

ഇമാനി ഹി പണിധാനസമ്പത്തികാരണാനി. ഇതി പണിധാനമ്പി സമ്പാദേതും അസമത്ഥായ ഇത്ഥിയാ കുതോ ബുദ്ധഭാവോതി “അട്ഠാനമേതം, അനവകാസോ യം ഇത്ഥീ അരഹം അസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തി വുത്തം.

സബ്ബാകാരപരിപൂരോ വാ പുഞ്ഞുസ്സയോ സബ്ബാകാരപരിപൂരമേവ അത്തഭാവം നിബ്ബത്തേതീതി പുരിസോവ അരഹം ഹോതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ.

യം ഇത്ഥീ രാജാ അസ്സ ചക്കവത്തീതിആദീസുപി യസ്മാ ഇത്ഥിയാ കോസോഹിതവത്ഥഗുയ്ഹാദീനം അഭാവേന ലക്ഖണാനി ന പരിപൂരേന്തി, ഇത്ഥിരതനഭാവേന സത്തരതനസമങ്ഗിതാ ന സമ്പജ്ജതി, സബ്ബമനുസ്സേഹി ച അധികോ അത്തഭാവോ ന ഹോതി, തസ്മാ ''അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ യം ഇത്ഥീ രാജാ അസ്സ ചക്കവത്തീ''തി വുത്തം. യസ്മാ ച സക്കത്താദീനിപി തീണി ഠാനാനി ഉത്തമാനി, ഇത്ഥിലിങ്ഗഞ്ച ഹീനം , തസ്മാ തസ്സാ സക്കത്താദീനിപി പടിസിദ്ധാനി. നനു ച യഥാ ഇത്ഥിലിങ്ഗം ഏവം പുരിസലിങ്ഗമ്പി ബ്രഹ്മലോകേ നത്ഥി, തസ്മാ ''യം പുരിസോ ബ്രഹ്മത്തം കാരേയ്യ - ഠാനമേതം വിജ്ജതീ''തിപി ന വത്തബ്ബം സിയാതി? നോ ന വത്തബ്ബം. കസ്മാ? ഇധ പുരിസസ്സ തത്ഥ നിബ്ബത്തനതോ. ബ്രഹ്മത്തന്തി ഹി മഹാബ്രഹ്മത്തം അധിപ്പേതം. ഇത്ഥീ ച ഇധ ഝാനം ഭാവേത്വാ കാലം കത്വാ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതി, ന മഹാബ്രഹ്മാനം. പുരിസോ പന തത്ഥ ന ഉപ്പജ്ജതീതി ന വത്തബ്ബോ. സമാനേപി ചേത്ഥ ഉഭയലിങ്ഗാഭാവേ പുരിസസണ്ഠാനാവ ബ്രഹ്മാനോ, ന ഇത്ഥിസണ്ഠാനാ. തസ്മാ സുവുത്തമേവേതം.

കായദുച്ചരിതസ്സാതിആദീസു യഥാ നിമ്ബബീജകോസാതകീബീജാദീനി മധുരം ഫലം ന നിബ്ബത്തേന്തി, അസാതം അമധുരമേവ നിബ്ബത്തേന്തി, ഏവം കായദുച്ചരിതാദീനി മധുരം വിപാകം ന നിബ്ബത്തേന്തി, അമധുരമേവ നിബ്ബത്തേന്തി. യഥാ ച ഉച്ഛുബീജസാലിബീജാദീനി മധുരം സാധുരസമേവ ഫലം നിബ്ബത്തേന്തി, ന അസാതം കടുകം, ഏവം കായസുചരിതാദീനി മധുരമേവ വിപാകം നിബ്ബത്തേന്തി, ന അമധുരം. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''യാദിസം വപതേ ബീജം, താദിസം ഹരതേ ഫലം;
> കല്യാണകാരീ കല്യാണം, പാപകാരീ ച പാപകന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൫൬);

തസ്മാ ''അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ, യം കായദുച്ചരിതസ്സാ''തിആദി വുത്തം.

കായദുച്ചരിതസമങ്ഗീതിആദീസു **സമങ്ഗീ**തി പഞ്ചവിധാ സമങ്ഗിതാ - ആയൂഹനസമങ്ഗിതാ, ചേതനാസമങ്ഗിതാ, കമ്മസമങ്ഗിതാ, വിപാകസമങ്ഗിതാ, ഉപട്ഠാനസമങ്ഗിതാതി. തത്ഥ കുസലാകുസലകമ്മായൂഹനക്ഖണേ **'ആയൂഹനസമങ്ഗിതാ'** വുച്ചതി. തഥാ **'ചേതനാസമങ്ഗിതാ'**. യാവ പന അരഹത്തം ന പാപുണന്തി താവ സബ്ബേപി സത്താ പുബ്ബേ ഉപചിതം വിപാകാരഹം കമ്മം സന്ധായ കമ്മസമങ്ഗിനോതി വുച്ചന്തി - ഏസാ **'കമ്മസമങ്ഗിതാ'. 'വിപാകസമങ്ഗിതാ'** പന വിപാകക്ഖണേയേവ വേദിതബ്ബാ. യാവ പന സത്താ അരഹത്തം ന പാപുണന്തി താവ തേസം തതോ തതോ ചവിത്വാ നിരയേ താവ ഉപ്പജ്ജമാനാനം അഗ്ഗിജാലലോഹകുമ്ഭീആദീഹി ഉപട്ഠാനാകാരേഹി നിരയോ, ഗബ്ഭസേയ്യകത്തം ആപജ്ജമാനാനം മാതുകുച്ഛി, ദേവേസു ഉപ്പജ്ജമാനാനം കപ്പരുക്ഖവിമാനാദീഹി ഉപട്ഠാനാകാരേഹി ദേവലോകോതി ഏവം ഉപപത്തിനിമിത്തം ഉപട്ഠാതി. ഇതി നേസം ഇമിനാ

ഉപ്പത്തിനിമിത്തൂപട്ഠാനേന അപരിമുത്തത്താ **'ഉപട്ഠാനസമങ്ഗിതാ'** നാമ. സാവ ചലതി, സേസാ നിച്ചലാ. നിരയേ ഹി ഉപട്ഠിതേപി ദേവലോകോ ഉപട്ഠാതി; ദേവലോകേ ഉപട്ഠിതേപി നിരയോ ഉപട്ഠാതി; മനുസ്സലോകേ ഉപട്ഠിതേപി തിരച്ഛാനയോനി ഉപട്ഠാതി; തിരച്ഛാനയോനിയാ ച ഉപട്ഠിതായപി മനുസ്സലോകോ ഉപട്ഠാതിയേവ.

തത്രിദം വത്ഥു - സോണഗിരിപാദേ കിര അചേലവിഹാരേ സോണത്ഥേരോ നാമ ഏകോ ധമ്മകഥികോ. തസ്സ പിതാ സുനഖവാജികോ നാമ ലുദ്ദകോ അഹോസി. ഥേരോ തം പടിബാഹന്തോപി സംവരേ ഠപേതും അസക്കോന്തോ 'മാ നസ്സി വരാകോ'തി മഹല്ലകകാലേ അകാമകം പബ്ബാജേസി. തസ്സ ഗിലാനസേയ്യായ നിപന്നസ്സ നിരയോ ഉപട്ഠാസി. സോണഗിരിപാദതോ മഹന്താ മഹന്താ സുനഖാ ആഗന്ത്വാ ഖാദിതുകാമാ വിയ സമ്പരിവാരേസും. സോ മഹാഭയഭീതോ "വാരേഹി, താത സോണ! വാരേഹി, താത സോണാ"തി ആഹ. "കിം മഹാഥേരാ"തി? "ന പസ്സസി, താതാ"തി തം പവത്തിം ആചിക്ഖി. സോണത്ഥേരോ 'കഥഞ്ഹി നാമ മാദിസസ്സ പിതാ നിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതി, പതിട്ഠാഹമസ്സ ഭവിസ്സാമീ'തി സാമണേരേഹി നാനാപുപ്ഫാനി ആഹരാപേത്വാ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണേസു മാലാസന്ഥാരപൂജഞ്ച ആസനപൂജഞ്ച കാരേത്വാ പിതരം മഞ്ചേന ചേതിയങ്ഗണം ഹരിത്വാ മഞ്ചേ നിപജ്ജാപേത്വാ "അയം മേ, മഹാഥേര, പൂജാ തുമ്ഹാകം അത്ഥായ കതാ; 'അയം മേ, ഭഗവാ, ദുഗ്ഗതപണ്ണാകാരോ'തി വത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ചിത്തം പസാദേഹീ"തി ആഹ. സോ മഹാഥേരോ പൂജം ദിസ്വാ തഥാകരോന്തോ ചിത്തം പസാദേസി. താവദേവസ്സ ദേവലോകോ ഉപട്ഠാസി, നന്ദവനചിത്തലതാവനമിസ്സകവനഫാരുസകവനവിമാനാനി ചേവ ദേവനാടകാനി ച പരിവാരേത്വാ ഠിതാനി വിയ അഹേസും. സോ "അപേഥ, സോണ! അപേഥ, സോണാ"തി ആഹ. "കിമിദം, മഹാഥേരാ"തി? "ഏതാ തേ, താത, മാതരോ ആഗച്ഛന്തീ"തി. 'ഥേരോ സഗ്ഗോ ഉപട്ഠിതോ മഹാഥേരസ്സാ'തി ചിന്തേസി . ഏവം ഉപട്ഠാനസമങ്ഗിതാ ചലതീതി വേദിതബ്ബാ. ഏതാസു സമങ്ഗിതാസു ഇധ ആയൂഹനചേതനാകമ്മസമങ്ഗിതാവസേന "കായദുച്ചരിതസമങ്ഗീ"തിആദി വുത്തം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പഠമബലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

ദുതിയബലനിദ്ദേസോ

വ്വ്ഥം. ദുതിയബലനിദ്ദേസേ **ഗതിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനീ**തി ഗതിസമ്പത്തിയാ പടിബാഹിതാനി നിവാരിതാനി പടിസേധിതാനി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച **ഗതിസമ്പത്തീ**തി സമ്പന്നാ ഗതി ദേവലോകോ ച മനുസ്സലോകോ ച. **ഗതിവിപത്തീ**തി വിപന്നാ ഗതി ചത്താരോ അപായാ. **ഉപധിസമ്പത്തീ**തി അത്തഭാവസമിദ്ധി. **ഉപധിവിപത്തീ**തി ഹീനഅത്തഭാവതാ. **കാലസമ്പത്തീ**തി സുരാജസുമനുസ്സകാലസങ്ഖാതോ സമ്പന്നകാലോ. **കാലവിപത്തീ**തി ദുരാജദുമനുസ്സകാലസങ്ഖാതോ വിപന്നകാലോ. **പയോഗസമ്പത്തീ**തി സമ്മാപയോഗോ. **പയോഗവിപത്തീ**തി മിച്ഛാപയോഗോ.

തത്ഥ ഏകച്ചസ്സ ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി ഗതിവിപത്തിയം ഠിതസ്സ വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന കല്യാണകമ്മേന ഗതിസമ്പത്തിയം ദേവേസു വാ മനുസ്സേസു വാ നിബ്ബത്തോ. താദിസേ ച ഠാനേ അകുസലസ്സ

വാരോ നത്ഥി, ഏകന്തം കുസലസ്സേവ വാരോതി. ഏവമസ്സ താനി കമ്മാനി ഗതിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി ഉപധിവിപത്തിയം ഠിതസ്സ വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന കല്യാണകമ്മേന ഉപധിസമ്പത്തിയം ഠിതോ സുസണ്ഠിതങ്ഗപച്ചങ്ഗോ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ ബ്രഹ്മവച്ഛസദിസോ. സചേപി ദാസിയാ കുച്ഛിസ്മിം ദാസജാതോ ഹോതി 'ഏവരൂപോ അത്തഭാവോ കിലിട്ഠകമ്മസ്സ നാനുച്ഛവികോ'തി ഹത്ഥിമേണ്ഡഅസ്സബന്ധകഗോപാലകകമ്മാദീനി തം ന കാരേന്തി; സുഖുമവത്ഥാനി നിവാസാപേത്വാ ഭണ്ഡാഗാരികട്ഠാനാദീസു ഠപേന്തി. സചേ ഇത്ഥീ ഹോതി, ഹത്ഥിഭത്തപചനാദീനി ന കാരേന്തി; വത്ഥാലങ്കാരം ദത്വാ സയനപാലികം വാ നം കരോന്തി, സോമദേവി വിയ വല്ലഭട്ഠാനേ വാ ഠപേന്തി. ഭാതികരാജകാലേ കിര ഗോമംസഖാദകേ ബഹുജനേ ഗഹേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേസും. തേ 'ദണ്ഡം ദാതും സക്കോഥാ'തി പുട്ഠാ 'ന സക്കോമാ'തി വദിംസു. അഥ നേ രാജങ്ഗണേ സോധകേ അകംസു. തേസം ഏകാ ധീതാ അഭിരൂപാ ദസ്സനീയാ പാസാദികാ. തം ദിസ്വാ രാജാ അന്തേപുരം അഭിനേത്വാ വല്ലഭട്ഠാനേ ഠപേസി. സേസഞാതകാപി തസ്സാ ആനുഭാവേന സുഖം ജീവിംസു. താദിസസ്മിഞ്ഹി അത്തഭാവേ പാപകമ്മാനിപി വിപാകം ദാതും ന സക്കോന്തി. ഏവം ഉപധിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

ഏകസ്സ ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി കാലവിപത്തിയം ഠിതസ്സ വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന കല്യാണകമ്മേന പഠമകപ്പികാനം വാ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ വാ ബുദ്ധാനം വാ ഉപ്പത്തിസമയേ സുരാജസുമനുസ്സകാലേ നിബ്ബത്തോ. താദിസേ ച കാലേ നിബ്ബത്തസ്സ അകുസലസ്സ വിപാകം ദാതും ഓകാസോ നത്ഥി, ഏകന്തം കുസലസ്സേവ ഓകാസോതി. ഏവം കാലസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി പയോഗവിപത്തിയം ഠിതസ്സ വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന കല്യാണകമ്മേന പയോഗസമ്പത്തിയം ഠിതോ പാണാതിപാതാദീഹി വിരതോ കായവചീമനോസുചരിതാനി പൂരേതി. താദിസേ ഠാനേ അകുസലസ്സ വിപച്ചനോകാസോ നത്ഥി, ഏകന്തം കുസലസ്സേവ ഓകാസോതി. ഏവം പയോഗസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി ഗതിസമ്പത്തിയം ഠിതസ്സ ന വിപച്ചേയ്യും. സോ പനേകേന പാപകമ്മേന ഗതിവിപത്തിയംയേവ നിബ്ബത്തോ. തത്ഥസ്സ താനി കമ്മാനി ഉപഗന്ത്വാ വാരേന വാരേന വിപാകം ദേന്തി - കാലേന നിരയേ നിബ്ബത്താപേന്തി, കാലേന തിരച്ഛാനയോനിയം, കാലേന പേത്തിവിസയേ, കാലേന അസുരകായേ, ദീഘേനാപി അദ്ധുനാ അപായതോ സീസം ഉക്ഖിപിതും ന ദേന്തി. ഏവം ഗതിസമ്പത്തിപടിബാഹിതത്താ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്താനി ഗതിവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി ഉപധിസമ്പത്തിയം ഠിതസ്സ ന വിപച്ചേയ്യും . സോ പന ഏകേന പാപകമ്മേന ഉപധിവിപത്തിയംയേവ പതിട്ഠിതോ ദുബ്ബണ്ണോ ദുരൂപോ ദുസ്സണ്ഠിതോ

ബീഭച്ഛോ പിസാചസദിസോ. സോ സചേ ദാസിയാ കുച്ഛിയം ദാസജാതോ 'ഇമാനി ഏതസ്സ അനുച്ഛവികാനീ'തി സബ്ബാനി നം കിലിട്ഠകമ്മാനി കാരേന്തി അന്തമസോ പുപ്ഫഛഡ്ഡകകമ്മം ഉപാദായ. സചേ ഇത്ഥീ ഹോതി 'ഇമാനി ഏതിസ്സാ അനുച്ഛവികാനീ'തി സബ്ബാനി നം ഹത്ഥിഭത്തപചനാദീനി കിലിട്ഠകമ്മാനി കാരേന്തി. കുലഗേഹേ ജാതമ്പി ബലിം സാധയമാനാ രാജപുരിസാ 'ഗേഹദാസീ'തി സഞ്ഞം കത്വാ ബന്ധിത്വാ ഗച്ഛന്തി, കോതലവാപീഗാമേ മഹാകുടുമ്ബികസ്സ ഘരണീ വിയ. ഏവം ഉപധിസമ്പത്തിപടിബാഹിതത്താ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്താനി ഉപധിവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി കാലസമ്പത്തിയം നിബ്ബത്തസ്സ ന വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന പാപകമ്മേന കാലവിപത്തിയം ദുരാജദുമനുസ്സകാലേ കസടേ നിരോജേ ദസവസ്സായുകകാലേ നിബ്ബത്തോ, യദാ പഞ്ച ഗോരസാ പച്ഛിജ്ജന്തി, കുദ്രൂസകം അഗ്ഗഭോജനം ഹോതി. കിഞ്ചാപി മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തോ, മിഗപസുസരിക്ഖജീവികോ പന ഹോതി. ഏവരൂപേ കാലേ കുസലസ്സ വിപച്ചനോകാസോ നത്ഥി, ഏകന്തം അകുസലസ്സേവ ഹോതി. ഏവം കാലസമ്പത്തിപടിബാഹിതത്താ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്താനി കാലവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി പയോഗസമ്പത്തിയം ഠിതസ്സ ന വിപച്ചേയ്യും. സോ പന പയോഗവിപത്തിയം ഠിതോ പാണാതിപാതാദീനി ദസ അകുസലകമ്മാനി കരോതി. തമേനം സഹോഡ്ഢം ഗഹേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേന്തി. രാജാ ബഹൂകമ്മകാരണാനി കാരേത്വാ ഘാതാപേതി. ഏവം പയോഗസമ്പത്തിപടിബാഹിതത്താ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്താനി പയോഗവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി. ഏവം ചതൂഹി സമ്പത്തീഹി പടിബാഹിതം പാപകമ്മം വിപാകം അദത്വാ ചതസ്സോ വിപത്തിയോ ആഗമ്മ ദേതി.

യഥാ ഹി കോചിദേവ പുരിസോ കേനചിദേവ കമ്മേന രാജാനം ആരാധേയ്യ. അഥസ്സ രാജാ ഠാനന്തരം ദത്വാ ജനപദം ദദേയ്യ. സോ തം സമ്മാ പരിഭുഞ്ജിതും അസക്കോന്തോ മക്കടേന ഗഹിതഭത്തപുടം വിയ ഭിന്ദേയ്യ; യസ്സ യം യാനം വാ വാഹനം വാ ദാസം വാ ദാസിം വാ ആരാമം വാ വത്ഥും വാ സമ്പന്നരൂപം പസ്സതി, സബ്ബം ബലക്കാരേന ഗണ്ഹേയ്യ. മനുസ്സാ 'രാജവല്ലഭോ'തി കിഞ്ചി വത്തും ന സക്കുണേയ്യും. സോ അഞ്ഞസ്സ വല്ലഭതരസ്സ രാജമഹാമത്തസ്സ വിരുജ്ഝേയ്യ. സോ തം ഗഹേത്വാ സുപോഥിതം പോഥാപേത്വാ ഭൂമിം പിട്ഠിയാ ഘംസാപേന്തോ നിക്കഡ്ഢാപേത്വാ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ 'അസുകോ നാമ തേ , ദേവ, ജനപദം ഭിന്ദതീ'തി ഗണ്ഹാപേയ്യ. രാജാ ബന്ധനാഗാരേ ബന്ധാപേത്വാ 'അസുകേന നാമ കസ്സ കിം അവഹട'ന്തി നഗരേ ഭേരിം ചരാപേയ്യ. മനുസ്സാ ആഗന്ത്വാ 'മയ്ഹം ഇദം ഗഹിതം, മയ്ഹം ഇദം ഗഹിത'ന്തി വിരവസഹസ്സം ഉട്ഠാപേയ്യും. രാജാ ഭിയ്യോസോ മത്തായ കുദ്ധോ നാനപ്പകാരേന തം ബന്ധനാഗാരേ കിലമേത്വാ ഘാതാപേത്വാ 'ഗച്ഛഥ നം സുസാനേ ഛഡ്ഡേത്വാ സങ്ഖലികാ ആഹരഥാ'തി വദേയ്യ. ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം.

തസ്സ ഹി പുരിസസ്സ ഹി കേനചിദേവ കമ്മേന രാജാനം ആരാധേത്വാ ഠാനന്തരം ലദ്ധകാലോ വിയ പുഥുജ്ജനസ്സാപി കേനചിദേവ പുഞ്ഞകമ്മേന

സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തകാലോ. തസ്മിം ജനപദം ഭിന്ദിത്വാ മനുസ്സാനം സന്തകം ഗണ്ഹന്തേ കസ്സചി കിഞ്ചി വത്തും അവിസഹനകാലോ വിയ ഇമസ്മിമ്പി സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തേ അകുസലസ്സ വിപച്ചനോകാസം അലഭനകാലോ. തസ്സ ഏകദിവസം ഏകസ്മിം രാജവല്ലഭതരേ വിരജ്ഝിത്വാ തേന കുദ്ധേന നം പോഥാപേത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേത്വാ ബന്ധനാഗാരേ ബന്ധാപിതകാലോ വിയ ഇമസ്സ സഗ്ഗതോ ചവിത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തകാലോ. മനുസ്സാനം 'മയ്ഹം ഇദം ഗഹിതം, മയ്ഹം ഇദം ഗഹിത'ന്തി വിരവകാലോ വിയ തസ്മിം നിരയേ നിബ്ബത്തേ സബ്ബാകുസലകമ്മാനം സന്നിപതിത്വാ ഗഹണകാലോ. സുസാനേ ഛഡ്ഡേത്വാ സങ്ഖലികാനം ആഹരണകാലോ വിയ ഏകേകസ്മിം കമ്മേ ഖീണേ ഇതരസ്സ ഇതരസ്സ വിപാകേന നിരയതോ സീസം അനുക്ഖിപിത്വാ സകലകപ്പം നിരയമ്ഹി പച്ചനകാലോ. കപ്പട്ഠിതികകമ്മഞ്ഹി കത്വാ ഏകകപ്പം നിരയമ്ഹി പച്ചനകസത്താ നേവ ഏകോ, ന ദ്വേ, ന സതം, ന സഹസ്സം. ഏവം പച്ചനകസത്താ കിര ഗണനപഥം വീതിവത്താ.

അത്ഥേകച്ചാനി കല്യാണാനി കമ്മസമാദാനാനി ഗതിവിപത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതിആദീസുപി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ഇധേകച്ചസ്സ ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി ഗതിസമ്പത്തിയം ഠിതസ്സ വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന പാപകമ്മേന ഗതിവിപത്തിയം നിരയേ വാ അസുരകായേ വാ നിബ്ബത്തോ. താദിസേ ച ഠാനേ കുസലം വിപാകം ദാതും ന സക്കോതി, ഏകന്തം അകുസലമേവ സക്കോതീതി. ഏവമസ്സ താനി കമ്മാനി ഗതിവിപത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി ഉപധിസമ്പത്തിയം ഠിതസ്സ വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന പാപകമ്മേന ഉപധിവിപത്തിയം പതിട്ഠിതോ ദുബ്ബണ്ണോ ഹോതി പിസാചസദിസോ. സോ സചേപി രാജകുലേ നിബ്ബത്തോ പിതുഅച്ചയേന 'കിം ഇമസ്സ നിസ്സിരീകസ്സ രജ്ജേനാ'തി രജ്ജം ന ലഭതി. സേനാപതിഗേഹാദീസു നിബ്ബത്തോപി സേനാപതിട്ഠാനാദീനി ന ലഭതി.

ഇമസ്സ പനത്ഥസ്സാവിഭാവത്ഥം ദീപരാജവത്ഥു കഥേതബ്ബം - രാജാ കിര പുത്തേ ജാതേ ദേവിയാ പസീദിത്വാ വരം അദാസി. സാ വരം ഗഹേത്വാ ഠപേസി. കുമാരോ സത്തട്ഠവസ്സകാലേവ രാജങ്ഗണേ കുക്കുടേ യുജ്ഝാപേസി. ഏകോ കുക്കുടോ ഉപ്പതിത്വാ കുമാരസ്സ അക്ഖീനി ഭിന്ദി. കുമാരമാതാ ദേവീ പുത്തസ്സ പന്നരസസോളസവസ്സകാലേ 'രജ്ജം വാരേസ്സാമീ'തി രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - ''ദേവ, തുമ്ഹേഹി കുമാരസ്സ ജാതകാലേ വരോ ദിന്നോ. മയാ സോ ഗഹേത്വാ ഠപിതോ; ഇദാനി നം ഗണ്ഹാമീ''തി. ''സാധു, ദേവി, ഗണ്ഹാഹീ''തി. ''മയാ, ദേവ, തുമ്ഹാകം സന്തികാ കിഞ്ചി അലദ്ധം നാമ നത്ഥി . ഇദാനി പന മമ പുത്തസ്സ രജ്ജം വാരേമീ''തി. ''ദേവി, തവ പുത്തോ അങ്ഗവികലോ. ന സക്കാ തസ്സ രജ്ജം ദാതു''ന്തി . ''തുമ്ഹേ മയ്ഹം രുച്ചനകവരം അദാതും അസക്കോന്താ കസ്മാ വരം അദത്ഥാ''തി? രാജാ അതിവിയ നിപ്പീളിയമാനോ ''ന സക്കാ തുയ്ഹം പുത്തസ്സ സകലലങ്കാദീപേ രജ്ജം ദാതും; നാഗദീപേ പന ഛത്തം അസ്സാപേത്വാ വസതൂ''തി നാഗദീപം പേസേസി. സോ ദീപരാജാ നാമ അഹോസി. സചേ ചക്ഖുവികലോ നാഭവിസ്സാ തിയോജനസതികേ സകലതമ്ബപണ്ണിദീപേ സബ്ബസമ്പത്തിപരിവാരം രജ്ജം അലഭിസ്സാ. ഏവം ഉപധിവിപത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി കാലസമ്പത്തിയം ഠിതസ്സ വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന പാപകമ്മേന കാലവിപത്തിയം ദുരാജദുമനുസ്സകാലേ കസടേ നിരോജേ അപ്പായുകേ ഗതികോടികേ നിബ്ബത്തോ. താദിസേ ച കാലേ കല്യാണകമ്മം വിപാകം ദാതും ന സക്കോതീതി. ഏവം കാലവിപത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി പയോഗസമ്പത്തിയം ഠിതസ്സ വിപച്ചേയ്യും. അയം പന പയോഗവിപത്തിയം ഠിതോ പാണം ഹന്തി...പേ॰... സബ്ബം ദുസ്സീല്യം പൂരേതി. തഥാ തേന സദ്ധിം സമജാതികാനിപി കുലാനി ആവാഹവിവാഹം ന കരോന്തി; 'ഇത്ഥിധുത്തോ സുരാധുത്തോ അക്ഖധുത്തോ അയം പാപപുരിസോ'തി ആരകാ പരിവജ്ജേന്തി. കല്യാണകമ്മാനി വിപച്ചിതും ന സക്കോന്തി. ഏവം പയോഗവിപത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി. ഏവം ചതസ്സോ സമ്പത്തിയോ ആഗമ്മ വിപാകദായകം കല്യാണകമ്മം ചതൂഹി വിപത്തീഹി പടിബാഹിതത്താ ന വിപച്ചതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി ഗതിവിപത്തിയം ഠിതസ്സ ന വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന കല്യാണകമ്മേന ഗതിസമ്പത്തിയംയേവ നിബ്ബത്തോ. തത്ഥസ്സ താനി കമ്മാനി ഉപഗന്ത്വാ വാരേന വാരേന വിപാകം ദേന്തി - കാലേന മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്താപേന്തി, കാലേന ദേവലോകേ. ഏവം ഗതിവിപത്തിപടിബാഹിതത്താ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്താനി ഗതിമമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി ഉപധിവിപത്തിയം ഠിതസ്സ ന വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന കല്യാണകമ്മേന ഉപധിസമ്പത്തിയംയേവ പതിട്ഠിതോ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ പാസാദികോ ബ്രഹ്മവച്ഛസദിസോ. തസ്സ ഉപധിസമ്പത്തിയം ഠിതത്താ കല്യാണകമ്മാനി വിപാകം ദേന്തി. സചേ രാജകുലേ നിബ്ബത്തതി അഞ്ഞേസു ജേട്ഠകഭാതികേസു സന്തേസുപി 'ഏതസ്സ അത്തഭാവോ സമിദ്ധോ, ഏതസ്സ ഛത്തേ ഉസ്സാപിതേ ലോകസ്സ ഫാസു ഭവിസ്സതീ'തി തമേവ രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചന്തി. ഉപരാജഗേഹാദീസു നിബ്ബത്തോ പിതുഅച്ചയേന ഓപരജ്ജം, സേനാപതിട്ഠാനം, ഭണ്ഡാഗാരികട്ഠാനം, സേട്ഠിട്ഠാനം ലഭതി. ഏവം ഉപധിവിപത്തിപടിബാഹിതത്താ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്താനി ഉപധിസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി കാലവിപത്തിയം ഠിതസ്സ ന വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന കല്യാണകമ്മേന കാലസമ്പത്തിയം നിബ്ബത്തോ സുരാജസുമനുസ്സകാലേ. താദിസായ കാലസമിദ്ധിയാ നിബ്ബത്തസ്സ കല്യാണകമ്മം വിപാകം ദേതി.

തത്രിദം **മഹാസോണത്ഥേരസ്സ വത്ഥു** കഥേതബ്ബം - ബ്രാഹ്മണതിസ്സഭയേ കിര ചിത്തലപബ്ബതേ ദ്വാദസ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനിം പടിവസന്തി. തഥാ തിസ്സമഹാവിഹാരേ. ദ്വീസുപി മഹാവിഹാരേസു തിണ്ണം വസ്സാനം വട്ടം ഏകരത്തമേവ മഹാമൂസികായോ ഖാദിത്വാ ഥുസമത്തമേവ ഠപേസും. ചിത്തലപബ്ബതേ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ 'തിസ്സമഹാവിഹാരേ വട്ടം വത്തിസ്സതി, തത്ഥ ഗന്ത്വാ വസിസ്സാമാ'തി വിഹാരതോ നിക്ഖമി. തിസ്സമഹാവിഹാരേപി

ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ‘ചിത്തലപബ്ബതേ വട്ടം വത്തിസ്സതി, തത്ഥ ഗന്ത്വാ വസിസ്സാമാ’തി വിഹാരതോ നിക്ഖമി. ഉഭതോപി ഏകിസ്സാ ഗമ്ഭീരകന്ദരായ തീരേ സമാഗതാ പുച്ഛിത്വാ വട്ടസ്സ ഖീണഭാവം ഞത്വാ ‘തത്ഥ ഗന്ത്വാ കിം കരിസ്സാമാ’തി ചതുവീസതി ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി ഗമ്ഭീരകന്ദരവനം പവിസിത്വാ നിസീദിത്വാ നിസിന്നനിഹാരേനേവ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായിംസു. പച്ഛാ ഭയേ വൂപസന്തേ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ സക്കം ദേവരാജാനം ഗഹേത്വാ ധാതുയോ സംഹരിത്വാ ചേതിയം അകാസി.

ബ്രാഹ്മണതിസ്സചോരോപി ജനപദം വിദ്ധംസേസി. സങ്ഘോ സന്നിപതിത്വാ മന്തേത്വാ “ചോരം പടിബാഹതൂ”തി സക്കസന്തികം അട്ഠ ഥേരേ പേസേസി. സക്കോ ദേവരാജാ “മയാ, ഭന്തേ, ഉപ്പന്നോ ചോരോ ന സക്കാ പടിബാഹിതും. സങ്ഘോ പരസമുദ്ദം ഗച്ഛതു. അഹം സമുദ്ദാരക്ഖം കരിസ്സാമീ”തി. സങ്ഘോ സബ്ബദിസാഹി നാഗദീപം ഗന്ത്വാ ജമ്ബുകോലപട്ടനേ തിഭൂമികം മഹാഉളുമ്പം ബന്ധാപേസി. ഏകാ ഭൂമികാ ഉദകേ ഓസീദി. ഏകിസ്സാ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ നിസിന്നോ. ഏകിസ്സാ പത്തചീവരാനി ഠപയിംസു.
സംയുത്തഭാണകചൂളസീവത്ഥേരോ, ഇസിദത്തത്ഥേരോ, മഹാസോണത്ഥേരോതി തയോ ഥേരാ താസം പരിസാനം പാമോക്ഖാ. തേസു ദ്വേ ഥേരാ മഹാസോണത്ഥേരം ആഹംസു - “ആവുസോ മഹാസോണ, അഭിരുഹ മഹാഉളുമ്പ”ന്തി. “തുമ്ഹേ പന, ഭന്തേ”തി? “ആവുസോ, ഉദകേ മരണമ്പി ഥലേ മരണമ്പി ഏകമേവ . ന മയം ഗമിസ്സാമ. തം നിസ്സായ പന അനാഗതേ സാസനസ്സ പവേണീ ഠസ്സതി. ഗച്ഛ ത്വം, ആവുസോ”തി. “നാഹം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേസു അഗച്ഛന്തേസു ഗമിസ്സാമീ”തി യാവതതിയം കഥേത്വാപി ഥേരം ആരോപേതും അസക്കോന്താ നിവത്തിംസു.

അഥ ചൂളസീവത്ഥേരോ ഇസിദത്തത്ഥേരം ആഹ - “ആവുസോ ഇസിദത്ത, അനാഗതേ മഹാസോണത്ഥേരം നിസ്സായ സാസനപവേണീ ഠസ്സതി; മാ ഖോ തം ഹത്ഥതോ വിസ്സജ്ജേഹീ”തി. “തുമ്ഹേ പന, ഭന്തേ”തി? “അഹം മഹാചേതിയം വന്ദിസ്സാമീ”തി ദ്വേ ഥേരേ അനുസാസിത്വാ അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരന്തോ മഹാവിഹാരം സമ്പാപുണി. തസ്മിം സമയേ മഹാവിഹാരോ സുഞ്ഞോ. ചേതിയങ്ഗണേ ഏരണ്ഡാ ജാതാ. ചേതിയം ഗച്ഛേഹി പരിവാരിതം, സേവാലേന പരിയോനദ്ധം. ഥേരോ ധരമാനകബുദ്ധസ്സ നിപച്ചാകാരം ദസ്സേന്തോ വിയ മഹാചേതിയം വന്ദിത്വാ പച്ഛിമദിസായ സാലം പവിസിത്വാ ഓലോകേന്തോ ‘ഏവരൂപസ്സ നാമ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തസ്സ സരീരധാതുചേതിയട്ഠാനം അനാഥം ജാത’ന്തി ചിന്തയമാനോ നിസീദി.

അഥ അവിദൂരേ രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ അദ്ധികമനുസ്സരൂപേന തണ്ഡുലനാളിഞ്ച ഗുളപിണ്ഡഞ്ച ആദായ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ “കത്ഥ ഗച്ഛഥ, ഭന്തേ”തി? “അഹം ദക്ഖിണദിസം, ഉപാസകാ”തി. “അഹമ്പി തത്ഥേവ ഗന്തുകാമോ, സഹ ഗച്ഛാമ, ഭന്തേ”തി. “അഹം ദുബ്ബലോ; തവ ഗതിയാ ഗന്തും ന സക്ഖിസ്സാമി; ത്വം പുരതോ ഗച്ഛ, ഉപാസകാ”തി. “അഹമ്പി തുമ്ഹാകം ഗതിയാ ഗമിസ്സാമീ”തി ഥേരസ്സ പത്തചീവരം അഗ്ഗഹേസി. തിസ്സവാപിപാളിം ആരുള്ഹകാലേ ച പത്തം ആഹരാപേത്വാ പാനകം കത്വാ അദാസി. ഥേരസ്സ പീതമത്തേയേവ ബലമത്താ സണ്ഠാതി. ദേവതാ പഥവിം സങ്ഖിപിത്വാ വേണുനദീസന്തികേ ഏകം ഛഡ്ഡിതവിഹാരം പത്വാ ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം പടിജഗ്ഗിത്വാ അദാസി.

പുനദിവസേ ഥേരേന മുഖേ ധോവിതമത്തേ യാഗും പചിത്വാ അദാസി; യാഗും പീതസ്സ ഭത്തം പചിത്വാ ഉപനാമേസി. ഥേരോ "തുയ്ഹം ഠപേഹി, ഉപാസകാ"തി പത്തം ഹത്ഥേന പിദഹി. "അഹം ന ദൂരം ഗമിസ്സാമീ"തി ദേവതാ ഥേരസ്സേവ പത്തേ ഭത്തം പക്ഖിപിത്വാ കതഭത്തകിച്ചസ്സ ഥേരസ്സ പത്തചീവരമാദായ മഗ്ഗം പടിപന്നാ പഥവിം സങ്ഖിപിത്വാ ജജ്ജരനദീസന്തികം നേത്വാ "ഭന്തേ, ഏതം പണ്ണഖാദകമനുസ്സാനം വസനട്ഠാനം, ധൂമോ പഞ്ഞായതി. അഹം പുരതോ ഗമിസ്സാമീ"തി ഥേരം വന്ദിത്വാ അത്തനോ ഭവനം അഗമാസി. ഥേരോ സബ്ബമ്പി ഭയകാലം പണ്ണഖാദകമനുസ്സേ നിസ്സായ വസി.

ഇസിദത്തത്ഥേരോപി അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരന്തോ അളജനപദം സമ്പാപുണി. തത്ഥ മനുസ്സാ നാതിപക്കാനി മധുകഫലാനി ഭിന്ദിത്വാ അട്ഠിം ആദായ തചം ഛഡ്ഡേത്വാ അഗമംസു. ഥേരോ "ആവുസോ മഹാസോണ, ഭിക്ഖാഹാരോ പഞ്ഞായതീ"തി വത്വാ പത്തചീവരം ആഹരാപേത്വാ ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തം നീഹരിത്വാ അട്ഠാസി. തരുണദാരകാ ഥേരം ഠിതം ദിസ്വാ 'ഇമിനാ കോചി അത്ഥോ ഭവിസ്സതീ'തി വാലുകം പുഞ്ഛിത്വാ മധുകഫലത്തചം പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ അദംസു; ഥേരാ പരിഭുഞ്ജിംസു. സത്താഹമത്തം സോയേവ ആഹാരോ അഹോസി.

അനുപുബ്ബേന ചോരിയസ്സരം സമ്പാപുണിംസു. മനുസ്സാ കുമുദാനി ഗഹേത്വാ കുമുദനാലേ ഛഡ്ഡേത്വാ അഗമംസു. ഥേരോ "ആവുസോ മഹാസോണ, ഭിക്ഖാഹാരോ പഞ്ഞായതീ"തി വത്വാ പത്തചീവരം ആഹരാപേത്വാ ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തം നീഹരിത്വാ അട്ഠാസി. ഗാമദാരകാ കുമുദനാലേ സോധേത്വാ പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ അദംസു; ഥേരാ പരിഭുഞ്ജിംസു. സത്താഹമത്തം സോവ ആഹാരോ അഹോസി.

അനുപുബ്ബേന ചരന്താ പണ്ണഖാദകമനുസ്സാനം വസനട്ഠാനേ ഏകം ഗാമദ്വാരം സമ്പാപുണിംസു. തത്ഥ ഏകിസ്സാ ദാരികായ മാതാപിതരോ അരഞ്ഞം ഗച്ഛന്താ "സചേ കോചി അയ്യോ ആഗച്ഛതി, കത്ഥചി ഗന്തും മാ അദാസി; അയ്യസ്സ വസനട്ഠാനം ആചിക്ഖേയ്യാസി, അമ്മാ"തി ആഹംസു. സാ ഥേരേ ദിസ്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ നിസീദാപേസി. ഗേഹേ ധഞ്ഞജാതി നാമ നത്ഥി. വാസിം പന ഗഹേത്വാ ഗുഞ്ജചോചരുക്ഖത്തചം ഗുഞ്ജലതാപത്തേഹി സദ്ധിം ഏകതോ കോട്ടേത്വാ തയോ പിണ്ഡേ കത്വാ ഏകം ഇസിദത്തത്ഥേരസ്സ ഏകം മഹാസോണത്ഥേരസ്സ പത്തേ ഠപേത്വാ 'അതിരേകപിണ്ഡം ഇസിദത്തത്ഥേരസ്സ പത്തേ ഠപേസ്സാമീ'തി ഹത്ഥം പസാരേസി. ഹത്ഥോ പരിവത്തിത്വാ മഹാസോണത്ഥേരസ്സ പത്തേ പതിട്ഠാപേസി. ഇസിദത്തത്ഥേരോ 'ബ്രാഹ്മണതിസ്സഭയേ ഗുഞ്ജചോചപിണ്ഡേ വിപാകദായകകമ്മം ദേസകാലസമ്പദായ കീവപമാണം വിപാകം ദസ്സതീ'തി ആഹ. തേ തം പരിഭുഞ്ജിത്വാ വസനട്ഠാനം അഗമംസു. സാപി അരഞ്ഞതോ ആഗതാനം മാതാപിതൂനം ആചിക്ഖി "ദ്വേ ഥേരാ ആഗതാ. തേസം മേ വസനട്ഠാനം ആചിക്ഖിത"ന്തി. തേ ഉഭോപി ഥേരാനം സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ "ഭന്തേ, യം മയം ലഭാമ, തേന തുമ്ഹേ പടിജഗ്ഗിസ്സാമ; ഇധേവ വസഥാ"തി പടിഞ്ഞം ഗണ്ഹിംസു. ഥേരാപി സബ്ബഭയകാലം തേ ഉപനിസ്സായ വസിംസു.

ബ്രാഹ്മണതിസ്സചോരേ മതേ പിതുമഹാരാജാ ഛത്തം ഉസ്സാപേസി. 'ഭയം വൂപസന്തം, ജനപദോ സമ്പുണ്ണോ'തി സുത്വാ പരസമുദ്ദതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ നാവായ മഹാതിത്ഥപട്ടനേ ഓരുയ്ഹ 'മഹാസോണത്ഥേരോ കഹം വസതീ'തി

പുച്ഛിത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികം അഗമാസി. ഥേരോ പഞ്ചസതഭിക്ഖുപരിവാരോ കാലകഗാമേ മണ്ഡലാരാമവിഹാരം സമ്പാപുണി. തസ്മിം സമയേ കാലകഗാമേ സത്തമത്താനി കുലസതാനി പടിവസന്തി. രത്തിഭാഗേ ദേവതാ ആഹിണ്ഡിത്വാ "മഹാസോണത്ഥേരോ പഞ്ചഭിക്ഖുസതപരിവാരോ മണ്ഡലാരാമവിഹാരം പത്തോ. ഏകേകോ നവഹത്ഥസാടകേന സദ്ധിം ഏകേകകഹാപണഗ്ഘനകം പിണ്ഡപാതം ദേതൂ"തി മനുസ്സേ അവോചും. പുനദിവസേ ച ഥേരാ കാലകഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിംസു. മനുസ്സാ നിസീദാപേത്വാ യാഗും അദംസു. മണ്ഡലാരാമവാസീ തിസ്സഭൂതിത്ഥേരോ സങ്ഘത്ഥേരോ ഹുത്വാ നിസീദി. ഏകോ മഹാഉപാസകോ തം വന്ദിത്വാ "ഭന്തേ, മഹാസോണത്ഥേരോ നാമ കതരോ"തി പുച്ഛി. തേന സമയേന ഥേരോ നവകോ ഹോതി പരിയന്തേ നിസിന്നോ. ഥേരോ ഹത്ഥം പസാരേത്വാ "മഹാസോണോ നാമ ഏസ, ഉപാസകാ"തി ആഹ. ഉപാസകോ തം വന്ദിത്വാ പത്തം ഗണ്ഹാതി. ഥേരോ ന ദേതി. തിസ്സഭൂതിത്ഥേരോ "ആവുസോ സോണ, യഥാ ത്വം ന ജാനാസി, മയമ്പി ഏവമേവ ന ജാനാമ; പുഞ്ഞവന്താനം ദേവതാ പരിപാചേന്തി; പത്തം ദേഹി, സബ്രഹ്മചാരീനം സങ്ഗഹം കരോഹീ"തി ആഹ. ഥേരോ പത്തം അദാസി. മഹാഉപാസകോ പത്തം ആദായ ഗന്ത്വാ കഹാപണഗ്ഘനകസ്സ പിണ്ഡപാതസ്സ പൂരേത്വാ നവഹത്ഥസാടകം ആധാരകം കത്വാ ആഹരിത്വാ ഥേരസ്സ ഹത്ഥേ ഠപേസി; അപരോപി ഉപാസകോ ഥേരസ്സാതി സത്ത സാടകസതാനി സത്ത ച പിണ്ഡപാതസതാനി ഥേരസ്സേവ അദംസു.

ഥേരോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സംവിഭാഗം കത്വാ അനുപുബ്ബേന മഹാവിഹാരം പാപുണിത്വാ മുഖം ധോവിത്വാ മഹാബോധിം വന്ദിത്വാ മഹാചേതിയം വന്ദിത്വാ ഥൂപാരാമേ ഠിതോ ചീവരം പാരുപിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ ദക്ഖിണദ്വാരേന നഗരം പവിസിത്വാ ദ്വാരതോ യാവ വളഞ്ജനകസാലാ ഏതസ്മിം അന്തരേ സട്ഠികഹാപണഗ്ഘനകം പിണ്ഡപാതം ലഭി. തതോ പട്ഠായ പന സക്കാരസ്സ പമാണം നത്ഥി. ഏവം കാലവിപത്തിയം മധുകഫലത്തചോപി കുമുദനാളിപി ദുല്ലഭാ ജാതാ. കാലസമ്പത്തിയം ഏവരൂപോ മഹാലാഭോ ഉദപാദി.

വത്തബ്ബകനിഗ്രോധത്ഥേരസ്സാപി സാമണേരകാലേ ബ്രാഹ്മണതിസ്സഭയം ഉദപാദി. സാമണേരോ ച ഉപജ്ഝായോ ചസ്സ പരസമുദ്ദം നാഗമിംസു; 'പണ്ണഖാദകമനുസ്സേ ഉപനിസ്സായ വസിസ്സാമാ'തി പച്ചന്താഭിമുഖാ അഹേസും. സാമണേരോ സത്താഹമത്തം അനാഹാരോ ഹുത്വാ ഏകസ്മിം ഗാമട്ഠാനേ താലരുക്ഖേ താലപക്കം ദിസ്വാ ഉപജ്ഝായം ആഹ - "ഭന്തേ, ഥോകം ആഗമേഥ; താലപക്കം പാതേസ്സാമീ"തി. "ദുബ്ബലോസി ത്വം, സാമണേര, മാ അഭിരുഹീ"തി. "അഭിരുഹിസ്സാമി, ഭന്തേ"തി ഖുദ്ദകവാസിം ഗഹേത്വാ താലം ആരുയ്ഹ താലപിണ്ഡം ഛിന്ദിതും ആരഭി. വാസിഫലം നിക്ഖമിത്വാ ഭൂമിയം പതി.

ഥേരോ ചിന്തേസി "അയം കിലന്തോവ രുക്ഖം ആരുള്ഹോ; കിം നു ഖോ ഇദാനി കരിസ്സതീ"തി സാമണേരോ താലപണ്ണം ഫാലേത്വാ ഫാലേത്വാ വാസിദണ്ഡകേ ബന്ധിത്വാ ഘട്ടേന്തോ ഘട്ടേന്തോ ഭൂമിയം പാതേത്വാ "ഭന്തേ, സാധു വതസ്സ സചേ വാസിഫലം ഏത്ഥ പവേസേയ്യാഥാ"തി ആഹ. ഥേരോ 'ഉപായസമ്പന്നോ സാമണേരോ'തി വാസിഫലം പവേസേത്വാ അദാസി. സോ വാസിം ഉക്ഖിപിത്വാ താലഫലാനി പാതേസി. ഥേരോ വാസിം പാതാപേത്വാ പവട്ടിത്വാ ഗതം താലഫലം ഭിന്ദിത്വാ സാമണേരം ഓതിണ്ണകാലേ ആഹ

‘‘സാമണേര, ത്വം ദുബ്ബലോ, ഇദം താവ ഖാദാഹീ’’തി. ‘‘നാഹം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേഹി അഖാദിതേ ഖാദിസ്സാമീ’’തി വാസിം ഗഹേത്വാ താലഫലാനി ഭിന്ദിത്വാ പത്തം നീഹരിത്വാ താലമിഞ്ജം പക്ഖിപിത്വാ ഥേരസ്സ ദത്വാ സയം ഖാദി. യാവ താലഫലാനി അഹേസും, താവ തത്ഥേവ വസിത്വാ ഫലേസു ഖീണേസു അനുപുബ്ബേന പണ്ണഖാദകമനുസ്സാനം വസനട്ഠാനേ ഏകം ഛഡ്ഡിതവിഹാരം പവിസിംസു. സാമണേരോ ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം പടിജഗ്ഗി. ഥേരോ സാമണേരസ്സ ഓവാദം ദത്വാ വിഹാരം പാവിസി. സാമണേരോ ‘അനായതനേ നട്ഠാനം അത്തഭാവാനം പമാണം നത്ഥി, ബുദ്ധാനം ഉപട്ഠാനം കരിസ്സാമീ’തി ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ അപ്പഹരിതം കരോതി; സത്താഹമത്തം നിരാഹാരതായ പവേധമാനോ പതിത്വാ നിപന്നകോവ തിണാനി ഉദ്ധരതി. ഏകച്ചേ ച മനുസ്സാ അരഞ്ഞേ ചരന്താ മധും ലഭിത്വാ ദാരൂനി ചേവ സാകപണ്ണഞ്ച ഗഹേത്വാ തിണചലനസഞ്ഞായ ‘മിഗോ നു ഖോ ഏസോ’തി സാമണേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ‘‘കിം കരോസി, സാമണേരാ’’തി ആഹംസു. ‘‘തിണഗണ്ഠിം ഗണ്ഹാമി, ഉപാസകാ’’തി. ‘‘അഞ്ഞോപി കോചി അത്ഥി, ഭന്തേ’’തി? ‘‘ആമ, ഉപാസകാ, ഉപജ്ഝായോ മേ അന്തോഗബ്ഭേ’’തി. ‘‘മഹാഥേരസ്സ ദത്വാ ഖാദേയ്യാസി, ഭന്തേ’’തി സാമണേരസ്സ മധും ദത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനം ആചിക്ഖിത്വാ ‘‘മയം സാഖാഭങ്ഗം കരോന്താ ഗമിസ്സാമ. ഏതായ സഞ്ഞായ ഥേരം ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛേയ്യാസി, അയ്യാ’’തി വത്വാ അഗമംസു.

സാമണേരോ മധും ഗഹേത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ബഹി ഠത്വാ ‘‘വന്ദാമി, ഭന്തേ’’തി ആഹ. ഥേരോ ‘സാമണേരോ ജിഘച്ഛായ അനുഡയ്ഹമാനോ ആഗതോ ഭവിസ്സതീ’തി തുണ്ഹീ അഹോസി. സോ പുനപി ‘‘വന്ദാമി, ഭന്തേ’’തി ആഹ. ‘‘കസ്മാ, സാമണേര, ദുബ്ബലഭിക്ഖൂനം സുഖേന നിപജ്ജിതും ന ദേസീ’’തി? ‘‘ദ്വാരം വിവരിതും സാരുപ്പം, ഭന്തേ’’തി? ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ ‘‘കിം തേ, സാമണേര, ലദ്ധം’’തി ആഹ. മനുസ്സേഹി മധു ദിന്നം, ഖാദിതും സാരുപ്പം, ഭന്തേ’’തി? ‘‘സാമണേര, ഏവമേവ ഖാദിതും കിലമിസ്സാമ, പാനകം കത്വാ പിവിസ്സാമാ’’തി. സാമണേരോ പാനകം കത്വാ അദാസി. അഥ നം ഥേരോ ‘‘മനുസ്സാനം വസനട്ഠാനം പുച്ഛസി, സാമണേരാ’’തി ആഹ. സയമേവ ആചിക്ഖിംസു, ഭന്തേ’’തി. ‘‘സാമണേര, പാതോവ ഗച്ഛന്താ കിലമിസ്സാമ; അജ്ജേവ ഗമിസ്സാമാ’’തി പത്തചീവരം ഗണ്ഹാപേത്വാ നിക്ഖമി. തേ ഗന്ത്വാ മനുസ്സാനം വസനട്ഠാനസ്സ അവിദൂരേ നിപജ്ജിംസു.

സാമണേരോ രത്തിഭാഗേ ചിന്തേസി - ‘മയാ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ഗാമന്തേ അരുണം നാമ ന ഉട്ഠാപിതപുബ്ബ’ന്തി. സോ പത്തം ഗഹേത്വാ അരുണം ഉട്ഠാപേതും അരഞ്ഞം അഗമാസി. മഹാഥേരോ സാമണേരം നിപന്നട്ഠാനേ അപസ്സന്തോ ‘മനുസ്സഖാദകേഹി ഗഹിതോ ഭവിസ്സതീ’തി ചിന്തേസി. സാമണേരോ അരഞ്ഞേ അരുണം ഉട്ഠാപേത്വാ പത്തേന ഉദകഞ്ച ദന്തകട്ഠഞ്ച ഗഹേത്വാ ആഗമി. ‘‘സാമണേര, കുഹിം ഗതോസി? മഹല്ലകഭിക്ഖൂനം തേ വിതക്കോ ഉപ്പാദിതോ; ദണ്ഡകമ്മം ആഹരാ’’തി. ‘‘ആഹരിസ്സാമി, ഭന്തേ’’തി. ഥേരോ മുഖം ധോവിത്വാ ചീവരം പാരുപി. ഉഭോപി മനുസ്സാനം വസനട്ഠാനം അഗമംസു. മനുസ്സാപി അത്തനോ പരിഭോഗം കന്ദമൂലഫലപണ്ണം അദംസു. ഥേരോപി പരിഭുഞ്ജിത്വാ വിഹാരം അഗമാസി. സാമണേരോ ഉദകം ആഹരിത്വാ ‘‘പാദേ ധോവാമി, ഭന്തേ’’തി ആഹ. ‘‘സാമണേര, ത്വം രത്തിം കുഹിം ഗതോ? അമ്ഹാകം വിതക്കം ഉപ്പാദേസീ’’തി. ‘‘ഭന്തേ, ഗാമന്തേ മേ അരുണം ന ഉട്ഠാപിതപുബ്ബം; അരുണുട്ഠാപനത്ഥായ

അരഞ്ഞം അഗമാസി”ന്തി. “സാമണേര, ന തുയ്ഹം ദണ്ഡകമ്മം അനുച്ഛവികം അമ്ഹാകമേവ അനുച്ഛവിക”ന്തി വത്വാ ഥേരോ തസ്മിംയേവ ഠാനേ വസി; സാമണേരസ്സ ച സഞ്ഞം അദാസി “മയം താവ മഹല്ലകാ; ‘ഇദം നാമ ഭവിസ്സതീ’തി ന സക്കാ ജാനിതും. തുവം അത്താനം രക്ഖേയ്യാസീ”തി. ഥേരോ കിര അനാഗാമീ. തം അപരഭാഗേ മനുസ്സഖാദകാ ഖാദിംസു. സാമണേരോ അത്താനം രക്ഖിത്വാ ഭയേ വൂപസന്തേ തഥാരൂപേ ഠാനേ ഉപജ്ഝം ഗാഹാപേത്വാ ഉപസമ്പന്നോ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ തിപിടകധരോ ഹുത്വാ വത്തബ്ബകനിഗ്രോധത്ഥേരോ നാമ ജാതോ.

പിതുമഹാരാജാ രജ്ജം പടിപജ്ജി. പരസമുദ്ദാ ആഗതാഗതാ ഭിക്ഖൂ “കഹം വത്തബ്ബകനിഗ്രോധത്ഥേരോ, കഹം വത്തബ്ബകനിഗ്രോധത്ഥേരോ”തി പുച്ഛിത്വാ തസ്സ സന്തികം അഗമംസു. മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഥേരം പരിവാരേസി. സോ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ അനുപുബ്ബേന മഹാവിഹാരം പത്വാ മഹാബോധിം മഹാചേതിയം ഥൂപാരാമഞ്ച വന്ദിത്വാ നഗരം പായാസി. യാവ ദക്ഖിണദ്വാരാ ഗച്ഛന്തസ്സേവ നവസു ഠാനേസു തിചീവരം ഉപപജ്ജി; അന്തോനഗരം പവിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ മഹാസക്കാരോ ഉപ്പജ്ജി. ഇതി കാലവിപത്തിയം താലഫലകന്ദമൂലപണ്ണമ്പി ദുല്ലഭം ജാതം. കാലസമ്പത്തിയം ഏവരൂപോ മഹാലാഭോ ഉപ്പന്നോതി. ഏവം കാലവിപത്തിപടിബാഹിതത്താ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്താനി കാലസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി.

അപരസ്സാപി ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി ഹോന്തി. താനി പയോഗവിപത്തിയം ഠിതസ്സ ന വിപച്ചേയ്യും. സോ പന ഏകേന കല്യാണകമ്മേന സമ്മാപയോഗേ പതിട്ഠിതോ തീണി സുചരിതാനി പൂരേതി, പഞ്ചസീലം ദസസീലം രക്ഖതി. കാലസമ്പത്തിയം നിബ്ബത്തസ്സ രാജാനോ സബ്ബാലങ്കാരപതിമണ്ഡിതാ രാജകഞ്ഞായോ ‘ഏതസ്സ അനുച്ഛവികാ’തി പേസേന്തി, യാനവാഹനമണിസുവണ്ണരജതാദിഭേദം തം തം പണ്ണാകാരം ‘ഏതസ്സ അനുച്ഛവിക’ന്തി പേസേന്തി .

പബ്ബജ്ജൂപഗതോപി മഹായസോ ഹോതി മഹാനുഭാവോ. തത്രിദം വത്ഥു - കൂടകണ്ണരാജാ കിര ഗിരിഗാമകണ്ണവാസികം ചൂളസുധമ്മത്ഥേരം മമായതി. സോ ഉപ്പലവാപിയം വസമാനോ ഥേരം പക്കോസാപേസി. ഥേരോ ആഗന്ത്വാ മാലാരാമവിഹാരേ വസതി. രാജാ ഥേരസ്സ മാതരം പുച്ഛി - “കിം ഥേരോ പിയായതീ”തി? “കന്ദം മഹാരാജാ”തി. രാജാ കന്ദം ഗാഹാപേത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ ദദമാനോ മുഖം ഉല്ലോകേതും നാസക്ഖി. സോ നിക്ഖമിത്വാ ച ബഹിപരിവേണേ ദേവിം പുച്ഛി - “കീദിസോ ഥേരോ”തി? “ത്വം പുരിസോ ഹുത്വാ ഉല്ലോകേതും ന സക്കോസി; അഹം കഥം സക്ഖിസ്സാമി? നാഹം ജാനാമി കീദിസോ”തി. രാജാ ‘മമ രട്ഠേ ബലികാരഗഹപതിപുത്തം ഉല്ലോകേതും ന വിസഹാമി. മഹന്തം വത ഭോ ബുദ്ധസാസനം നാമാ’തി അപ്ഫോടേസി. തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരമ്പി മമായതി. തസ്സ അങ്ഗുലിയം ഏകാ പിളകാ ഉട്ഠഹി. രാജാ ‘ഥേരം പസ്സിസ്സാമീ’തി വിഹാരം ഗന്ത്വാ ബലവപേമേന അങ്ഗുലിം മുഖേന ഗണ്ഹി. അന്തോമുഖേയേവ പിളകാ ഭിന്നാ, പുബ്ബലോഹിതം അനുട്ഠുഭിത്വാ ഥേരേ സിനേഹേന അമതം വിയ അജ്ഝോഹരി. സോയേവ ഥേരോ അപരഭാഗേ മരണമഞ്ചേ നിപജ്ജി. രാജാ ഗന്ത്വാ അസുചികപല്ലകം സീസേ ഠപേത്വാ ‘ധമ്മസകടസ്സ അക്ഖോ ഭിജ്ജതി അക്ഖോ ഭിജ്ജതീ’തി പരിദേവമാനോ വിചരി. പഥവിസ്സരസ്സ അസുചികപല്ലകം

സീസേന ഉക്ഖിപിത്വാ വിചരണം നാമ കസ്സ ഗതമഗ്ഗോ? സമ്മാപയോഗസ്സ ഗതമഗ്ഗോതി. ഏവം പയോഗവിപത്തിപടിബാഹിതത്താ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്താനി പയോഗസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീതി പജാനാതി. ഏവം ചതൂഹി വിപത്തീഹി പടിബാഹിതം കല്യാണകമ്മം വിപാകം അദത്വാ ചതസ്സോ സമ്പത്തിയോ ആഗമ്മ ദേതി.

തത്രിദം ഭൂതമത്ഥം കത്വാ ഓപമ്മം - ഏകോ കിര മഹാരാജാ ഏകസ്സ അമച്ചസ്സ അപ്പമത്തേന കുജ്ഝിത്വാ തം ബന്ധനാഗാരേ ബന്ധാപേസി. തസ്സ ഞാതകാ രഞ്ഞോ കുദ്ധഭാവം ഞത്വാ കിഞ്ചി അവത്വാ ചണ്ഡകോപേ വിഗതേ രാജാനം തസ്സ നിരപരാധഭാവം ജാനാപേസും. രാജാ മുഞ്ചിത്വാ തസ്സ ഠാനന്തരം പടിപാകതികം അകാസി. അഥസ്സ തതോ തതോ ആഗച്ഛന്താനം പണ്ണാകാരാനം പമാണം നാഹോസി. മനുസ്സാ സമ്പടിച്ഛിതും നാസക്ഖിംസു. തത്ഥ രഞ്ഞോ അപ്പമത്തകേന കുജ്ഝിത്വാ തസ്സ ബന്ധനാഗാരേ ബന്ധാപിതകാലോ വിയ പുഥുജ്ജനസ്സ നിരയേ നിബ്ബത്തകാലോ. അഥസ്സ ഞാതകേഹി രാജാനം സഞ്ഞാപേത്വാ ഠാനന്തരസ്സ പടിപാകതികകരണകാലോ വിയ തസ്സ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തകാലോ. പണ്ണാകാരം സമ്പടിച്ഛിതും അസമത്ഥകാലോ വിയ ചതസ്സോ സമ്പത്തിയോ ആഗമ്മ കല്യാണകമ്മാനം ദേവലോകതോ മനുസ്സലോകം, മനുസ്സലോകതോ ദേവലോകന്തി ഏവം സുഖട്ഠാനതോ സുഖട്ഠാനമേവ നേത്വാ കപ്പസതസഹസ്സമ്പി സുഖവിപാകം ദത്വാ നിബ്ബാനസമ്പാപനം വേദിതബ്ബം.

ഏവം താവ പാളിവസേനേവ ദുതിയം ബലം ദീപേത്വാ പുന ''അഹോസി കമ്മം അഹോസി കമ്മവിപാകോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൩൪) ഇമിനാ പടിസമ്ഭിദാനയേനാപി ദീപേതബ്ബം. തത്ഥ **'അഹോസി കമ്മ'**ന്തി അതീതേ ആയൂഹിതം കമ്മം അതീതേയേവ അഹോസി. യേന പന അതീതേ വിപാകോ ദിന്നോ, തം സന്ധായ **'അഹോസി കമ്മവിപാകോ'**തി വുത്തം. ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാദീസു പന ബഹൂസുപി ആയൂഹിതേസു ഏകം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം വിപാകം ദേതി, സേസാനി അവിപാകാനി. ഏകം ഉപപജ്ജവേദനീയം പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢതി, സേസാനി അവിപാകാനി. ഏകേനാനന്തരിയേന നിരയേ ഉപപജ്ജതി, സേസാനി അവിപാകാനി. അട്ഠസു സമാപത്തീസു ഏകായ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തതി, സേസാ അവിപാകാ. ഇദം സന്ധായ **'നാഹോസി കമ്മവിപാകോ'**തി വുത്തം. യോ പന ബഹുമ്പി കുസലാകുസലം കമ്മം കത്വാ കല്യാണമിത്തം നിസ്സായ അരഹത്തം പാപുണാതി, ഏതസ്സ കമ്മവിപാകോ 'നാഹോസി' നാമ. യം അതീതേ ആയൂഹിതം ഏതരഹി വിപാകം ദേതി തം **'അഹോസി കമ്മം അത്ഥി കമ്മവിപാകോ'** നാമ. യം പുരിമനയേനേവ അവിപാകതം ആപജ്ജതി തം **'അഹോസി കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ'** നാമ. യം അതീതേ ആയൂഹിതം അനാഗതേ വിപാകം ദസ്സതി തം **'അഹോസി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ'** നാമ. യം പുരിമനയേന അവിപാകതം ആപജ്ജിസ്സതി തം **'അഹോസി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ'** നാമ.

യം ഏതരഹി ആയൂഹിതം ഏതരഹിയേവ വിപാകം ദേതി തം **'അത്ഥി കമ്മം അത്ഥി കമ്മവിപാകോ'** നാമ. യം പുരിമനയേനേവ അവിപാകതം ആപജ്ജതി തം **'അത്ഥി കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ'** നാമ. യം ഏതരഹി ആയൂഹിതം അനാഗതേ വിപാകം ദസ്സതി തം **'അത്ഥി കമ്മം ഭവിസ്സതി**

കമ്മവിപാകോ’ നാമ. യം പുരിമനയേനേവ അവിപാകതം ആപജ്ജിസ്സതി തം **‘അത്ഥി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ’** നാമ.

യം സയമ്പി അനാഗതം, വിപാകോപിസ്സ അനാഗതോ തം **‘ഭവിസ്സതി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ’** നാമ. യം സയം ഭവിസ്സതി, പുരിമനയേനേവ അവിപാകതം ആപജ്ജിസ്സതി തം **‘ഭവിസ്സതി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ’** നാമ.

ഇദം തഥാഗതസ്സാതി ഇദം സബ്ബേഹിപി ഏതേഹി ആകാരേഹി തഥാഗതസ്സ കമ്മന്തരവിപാകന്തരജാനനഞാണം അകമ്പിയട്ഠേന ദുതിയബലം വേദിതബ്ബന്തി.

ദുതിയബലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

തതിയബലനിദ്ദേസോ

൮൧൧. തതിയബലനിദ്ദേസേ **മഗ്ഗോ**തി വാ **പടിപദാ**തി വാ കമ്മസ്സേവേതം നാമം. **നിരയഗാമിനീ**തിആദീസു നിരസ്സാദട്ഠേന നിരതിഅത്ഥേന ച **നിരയോ**. ഉദ്ധം അനുഗന്ത്വാ തിരിയം അഞ്ചിതാതി തിരച്ഛാനാ; തിരച്ഛാനായേവ **തിരച്ഛാനയോനി**. പേതതായ പേത്തി; ഇതോ പേച്ച ഗതഭാവേനാതി അത്ഥോ. പേത്തിയേവ **പേത്തിവിസയോ**. മനസ്സ ഉസ്സന്നതായ മനുസ്സാ; മനുസ്സാവ **മനുസ്സലോകോ**. ദിബ്ബന്തി പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി അധിമത്തായ വാ ഠാനസമ്പത്തിയാതി ദേവാ; ദേവാവ **ദേവലോകോ**. വാനം വുച്ചതി തണ്ഹാ; തം തത്ഥ നത്ഥീതി **നിബ്ബാനം**. നിരയം ഗച്ഛതീതി **നിരയഗാമീ**. ഇദം മഗ്ഗം സന്ധായ വുത്തം. പടിപദാ പന നിരയഗാമിനീ നാമ ഹോതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇദം സബ്ബമ്പി പടിപദം തഥാഗതോ പജാനാതി.

കഥം ? സകലഗാമവാസികേസുപി ഹി ഏകതോ ഏകം സൂകരം വാ മിഗം വാ ജീവിതാ വോരോപേന്തേസു സബ്ബേസമ്പി ചേതനാ പരസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയാരമ്മണാവ ഹോതി. തം പന കമ്മം തേസം ആയൂഹനക്ഖണേയേവ നാനാ ഹോതി. തേസു ഹി ഏകോ ആദരേന ഛന്ദജാതോ കരോതി. ഏകോ ‘ഏഹി ത്വമ്പി കരോഹീ’തി പരേഹി നിപ്പീളിതത്താ കരോതി. ഏകോ സമാനച്ഛന്ദോ വിയ ഹുത്വാ അപ്പടിബാഹിയമാനോ വിചരതി. തേസു ഏകോ തേനേവ കമ്മേന നിരയേ നിബ്ബത്തതി, ഏകോ തിരച്ഛാനയോനിയം, ഏകോ പേത്തിവിസയേ. തം തഥാഗതോ ആയൂഹനക്ഖണേയേവ ‘ഇമിനാ നീഹാരേന ആയൂഹിതത്താ ഏസ നിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതി , ഏസ തിരച്ഛാനയോനിയം, ഏസ പേത്തിവിസയേ’തി പജാനാതി . നിരയേ നിബ്ബത്തമാനമ്പി ‘ഏസ അട്ഠസു മഹാനിരയേസു നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ സോളസസു ഉസ്സദനിരയേസു നിബ്ബത്തിസ്സതീ’തി പജാനാതി. തിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്തമാനമ്പി ‘ഏസ അപാദകോ ഭവിസ്സതി, ഏസ ദ്വിപാദകോ, ഏസ ചതുപ്പാദകോ, ഏസ ബഹുപ്പാദകോ’തി പജാനാതി. പേത്തിവിസയേ നിബ്ബത്തമാനമ്പി ‘ഏസ നിജ്ഝാമതണ്ഹികോ ഭവിസ്സതി, ഏസ ഖുപ്പിപാസികോ, ഏസ പരദത്തൂപജീവീ’തി പജാനാതി. തേസു ച കമ്മേസു ‘ഇദം കമ്മം പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢിതും ന സക്ഖിസ്സതി, ദുബ്ബലം ദിന്നായ പടിസന്ധിയാ ഉപധിവേപക്കം ഭവിസ്സതീതി പജാനാതി.

തഥാ സകലഗാമവാസികേസു ഏകതോ പിണ്ഡപാതം ദദമാനേസു സബ്ബേസമ്പി ചേതനാ പിണ്ഡപാതാരമ്മണാവ ഹോതി. തം പന കമ്മം തേസം ആയൂഹനക്ഖണേയേവ പുരിമനയേന നാനാ ഹോതി. തേസു കേചി ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിസ്സന്തി, കേചി മനുസ്സലോകേ. തം തഥാഗതോ ആയൂഹനക്ഖണേയേവ 'ഇമിനാ നീഹാരേന ആയൂഹിതത്താ ഏസ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ ദേവലോകേ'തി പജാനാതി. ദേവലോകേ നിബ്ബത്തമാനാനമ്പി 'ഏസ പരനിമ്മിതവസവത്തീസു നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ നിമ്മാനരതീസു, ഏസ തുസിതേസു, ഏസ യാമേസു, ഏസ താവതിംസേസു, ഏസ ചാതുമഹാരാജികേസു, ഏസ ഭുമ്മദേവേസു; ഏസ പന ജേട്ഠകദേവരാജാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ ഏതസ്സ ദുതിയം വാ തതിയം വാ ഠാനന്തരം കരോന്തോ പരിചാരകോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തിസ്സതീ'തി പജാനാതി. മനുസ്സേസു നിബ്ബത്തമാനാനമ്പി 'ഏസ ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ ബ്രാഹ്മണകുലേ, ഏസ വേസ്സകുലേ, ഏസ സുദ്ദകുലേ; ഏസ പന മനുസ്സേസു രാജാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ ഏതസ്സ ദുതിയം വാ തതിയം വാ ഠാനന്തരം കരോന്തോ പരിചാരകോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തിസ്സതീ'തി പജാനാതി . തേസു ച കമ്മേസു 'ഇദം കമ്മം പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢിതും ന സക്ഖിസ്സതി, ദുബ്ബലം ദിന്നായ പടിസന്ധിയാ ഉപധിവേപക്കം ഭവിസ്സതീ'തി പജാനാതി.

തഥാ വിപസ്സനം പട്ഠപേന്തേസുയേവ യേന നീഹാരേന വിപസ്സനാ ആരദ്ധാ, 'ഏസ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതി, ഏസ അരഹത്തം പത്തും ന സക്ഖിസ്സതി, ഏസ അനാഗാമീയേവ ഭവിസ്സതി, ഏസ സകദാഗാമീയേവ, ഏസ സോതാപന്നോയേവ; ഏസ പന മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ സച്ഛികാതും ന സക്ഖിസ്സതി, ലക്ഖണാരമ്മണായ വിപസ്സനായമേവ ഠസ്സതി; ഏസ പച്ചയപരിഗ്ഗഹേയേവ, ഏസ നാമരൂപപരിഗ്ഗഹേയേവ, ഏസ അരൂപപരിഗ്ഗഹേയേവ, ഏസ രൂപപരിഗ്ഗഹേയേവ ഠസ്സതി, ഏസ മഹാഭൂതമത്തമേവ വവത്ഥാപേസ്സതി, ഏസ കിഞ്ചി സല്ലക്ഖേതും ന സക്ഖിസ്സതീ'തി പജാനാതി.

കസിണപരികമ്മം കരോന്തേസുപി 'ഏതസ്സ പരികമ്മമത്തമേവ ഭവിസ്സതി, നിമിത്തം ഉപ്പാദേതും ന സക്ഖിസ്സതി; ഏസ പന നിമിത്തം ഉപ്പാദേതും സക്ഖിസ്സതി, അപ്പനം പാപേതും ന സക്ഖിസ്സതി; ഏസ അപ്പനം പാപേത്വാ ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സതീ'തി പജാനാതീതി.

തതിയബലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

ചതുത്ഥബലനിദ്ദേസോ

വ്യ്ഫവ. ചതുത്ഥബലനിദ്ദേസേ **ഖന്ധനാനത്ത**ന്തി 'അയം രൂപക്ഖന്ധോ നാമ... പേ... അയം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ നാമാ'തി ഏവം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം നാനാകരണം പജാനാതി. തേസുപി 'ഏകവിധേന രൂപക്ഖന്ധോ...പേ... ഏകാദസവിധേന രൂപക്ഖന്ധോ. ഏകവിധേന വേദനാക്ഖന്ധോ...പേ... ബഹുവിധേന വേദനാക്ഖന്ധോ...പേ... ഏകവിധേന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ...പേ... ഏകവിധേന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ...പേ... ഏകവിധേന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ...പേ... ബഹുവിധേന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ'തി ഏവം ഏകേകസ്സ ഖന്ധസ്സ നാനത്തം പജാനാതി. **ആയതനനാനത്ത**ന്തി 'ഇദം ചക്ഖായതനം നാമ...പേ... ഇദം

ധമ്മായതനം നാമ. തത്ഥ ദസായതനാ കാമാവചരാ, ദ്വേ ചതുഭൂമകാ’തി ഏവം ആയതനനാനത്തം പജാനാതി. **ധാതുനാനത്ത**ന്തി ‘അയം ചക്ഖുധാതു നാമ…പേ॰… അയം മനോവിഞ്ഞാണധാതു നാമ. തത്ഥ സോളസ ധാതുയോ കാമാവചരാ, ദ്വേ ചതുഭൂമകാ’തി ഏവം ധാതുനാനത്തം പജാനാതി.

പുന **അനേകധാതുനാനാധാതുലോകനാനത്ത**ന്തി ഇദം ന കേവലം ഉപാദിന്നകസങ്ഖാരലോകസ്സേവ നാനത്തം തഥാഗതോ പജാനാതി, അനുപാദിന്നകസങ്ഖാരലോകസ്സാപി നാനത്തം തഥാഗതോ പജാനാതിയേവാതി ദസ്സേതും ഗഹിതം. പച്ചേകബുദ്ധാ ഹി ദ്വേ ച അഗ്ഗസാവകാ ഉപാദിന്നകസങ്ഖാരലോകസ്സാപി നാനത്തം ഏകദേസതോവ ജാനന്തി നോ നിപ്പദേസതോ, അനുപാദിന്നകലോകസ്സ പന നാനത്തം ന ജാനന്തി. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധോ പന ‘ഇമായ നാമ ധാതുയാ ഉസ്സന്നായ ഇമസ്സ നാമ രുക്ഖസ്സ ഖന്ധോ സേതോ ഹോതി, ഇമസ്സ കാളകോ, ഇമസ്സ മട്ഠോ; ഇമസ്സ ബഹലത്തചോ, ഇമസ്സ തനുത്തചോ; ഇമായ നാമ ധാതുയാ ഉസ്സന്നായ ഇമസ്സ രുക്ഖസ്സ പത്തം വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന ഏവരൂപം നാമ ഹോതി; ഇമായ പന ധാതുയാ ഉസ്സന്നായ ഇമസ്സ രുക്ഖസ്സ പുപ്ഫം നീലകം ഹോതി, പീതകം, ലോഹിതകം, ഓദാതം, സുഗന്ധം , ദുഗ്ഗന്ധം ഹോതി; ഇമായ നാമ ധാതുയാ ഉസ്സന്നായ ഫലം ഖുദ്ദകം ഹോതി, മഹന്തം, ദീഘം, രസ്സം, വട്ടം, സുസണ്ഠാനം, ദുസ്സണ്ഠാനം, മട്ഠം, ഫരുസം, സുഗന്ധം, ദുഗ്ഗന്ധം, മധുരം, തിത്തകം, അമ്ബിലം, കടുകം, കസാവം ഹോതി; ഇമായ നാമ ധാതുയാ ഉസ്സന്നായ ഇമസ്സ രുക്ഖസ്സ കണ്ടകോ തിഖിണോ ഹോതി, അതിഖിണോ, ഉജുകോ, കുടിലോ, തമ്ബോ, കാളകോ, നീലോ, ഓദാതോ ഹോതീ’തി ഏവം അനുപാദിന്നകസങ്ഖാരലോകസ്സ നാനത്തം പജാനാതി. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനംയേവ ഹി ഏതം ബലം, ന അഞ്ഞേസന്തി.

ചതുത്ഥബലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

പഞ്ചമബലനിദ്ദേസോ

൮൧൫. പഞ്ചമബലനിദ്ദേസേ **ഹീനാധിമുത്തികാ**തി ഹീനജ്ഝാസയാ. **പണീതാധിമുത്തികാ**തി കല്യാണജ്ഝാസയാ. **സേവന്തീ**തി നിസ്സയന്തി അല്ലീയന്തി. **ഭജന്തീ**തി ഉപസങ്കമന്തി. **പയിരുപാസന്തീ**തി പുനപ്പുനം ഉപസങ്കമന്തി. സചേ ഹി ആചരിയുപജ്ഝായാ ന സീലവന്തോ ഹോന്തി, സദ്ധിവിഹാരികാ സീലവന്തോ ഹോന്തി, തേ അത്തനോ ആചരിയുപജ്ഝായേപി ന ഉപസങ്കമന്തി, അത്തനാ സദിസേ സാരുപ്പഭിക്ഖൂയേവ ഉപസങ്കമന്തി. സചേ ആചരിയുപജ്ഝായാ സാരുപ്പഭിക്ഖൂ, ഇതരേ അസാരുപ്പാ, തേപി ന ആചരിയുപജ്ഝായേ ഉപസങ്കമന്തി, അത്തനാ സദിസേ ഹീനാധിമുത്തികേ ഏവ ഉപസങ്കമന്തി.

ഏവം ഉപസങ്കമനം പന ന കേവലം ഏതരഹേവ, അതീതാനാഗതേപീതി ദസ്സേതും **അതീതമ്പി അദ്ധാന**ന്തിആദിമാഹ. തം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഇദം പന ദുസ്സീലാനം ദുസ്സീലസേവനമേവ, സീലവന്താനം സീലവന്തസേവനമേവ, ദുപ്പഞ്ഞാനം ദുപ്പഞ്ഞസേവനമേവ, പഞ്ഞവന്താനം പഞ്ഞവന്തസേവനമേവ കോ നിയാമേതീതി? അജ്ഝാസയധാതു നിയാമേതി. സമ്ബഹുലാ കിര ഭിക്ഖൂ ഏകം ഗാമം ഗണഭിക്ഖാചാരം ചരന്തി. മനുസ്സാ ബഹുഭത്തം ആഹരിത്വാ പത്താനി പൂരേത്വാ “തുമ്ഹാകം യഥാസഭാഗേന പരിഭുഞ്ജഥാ”തി ദത്വാ

ഉയ്യോജേസും. ഭിക്ഖൂപി ആഹംസു ''ആവുസോ, മനുസ്സാ ധാതുസംയുത്തകമ്മേ പയോജേന്തീ''തി. തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോപി നാഗദീപേ ചേതിയം വന്ദനായ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം ഗച്ഛന്തോ ഏകസ്മിം ഗാമേ മനുസ്സേഹി നിമന്തിതോ. ഥേരേന ച സദ്ധിം ഏകോ അസാരുപ്പഭിക്ഖു അത്ഥി. ധുരവിഹാരേപി ഏകോ അസാരുപ്പഭിക്ഖു അത്ഥി. ദ്വീസു ഭിക്ഖുസങ്ഘേസു ഗാമം ഓസരന്തേസു തേ ഉഭോപി ജനാ, കിഞ്ചാപി ആഗന്തുകേന നേവാസികോ നേവാസികേന വാ ആഗന്തുകോ ന ദിട്ഠപുബ്ബോ, ഏവം സന്തേപി, ഏകതോ ഹുത്വാ ഹസിത്വാ ഹസിത്വാ കഥയമാനാ ഏകമന്തം അട്ഠംസു. ഥേരോ ദിസ്വാ ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ജാനിത്വാ ധാതുസംയുത്തം കഥിത''ന്തി ആഹ.

ഏവം 'അജ്ഝാസയധാതു നിയാമേതീ'തി വത്വാ ധാതുസംയുത്തേന അയമേവത്ഥോ ദീപേതബ്ബോ. ഗിജ്ഝകൂടപബ്ബതസ്മിഞ്ഹി ഗിലാനസേയ്യായ നിപന്നോ ഭഗവാ ആരക്ഖണത്ഥായ പരിവാരേത്വാ വസന്തേസു സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാദീസു ഏകമേകം അത്തനോ അത്തനോ പരിസായ സദ്ധിം ചങ്കമന്തം ഓലോകേത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി ''പസ്സഥ നോ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തം സമ്ബഹുലേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ചങ്കമന്ത''ന്തി? ''ഏവം, ഭന്തേ''തി. ''സബ്ബേ ഖോ ഏതേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ മഹാപഞ്ഞാ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൯൯) സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബന്തി.

പഞ്ചമബലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

ഛട്ഠബലനിദ്ദേസോ

൮൧൪. ഛട്ഠബലനിദ്ദേസേ **ആസയ**ന്തി യത്ഥ സത്താ ആസയന്തി നിവസന്തി, തം തേസം നിവാസട്ഠാനം ദിട്ഠിഗതം വാ യഥാഭൂതം ഞാണം വാ. **അനുസയ**ന്തി അപ്പഹീനാനുസയിതം കിലേസം. **ചരിത**ന്തി കായാദീഹി അഭിസങ്ഖതം കുസലാകുസലം. **അധിമുത്ത**ന്തി അജ്ഝാസയം. **അപ്പരജക്ഖേ**തിആദീസു പഞ്ഞാമയേ അക്ഖിമ്ഹി അപ്പം പരിത്തം രാഗദോസമോഹരജം ഏതേസന്തി **അപ്പരജക്ഖാ**. തസ്സേവ മഹന്തതായ **മഹാരജക്ഖാ**. ഉഭയേനാപി മന്ദകിലേസേ മഹാകിലേസേ ച സത്തേ ദസ്സേതി. യേസം സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി തിക്ഖാനി, തേ **തിക്ഖിന്ദ്രിയാ**. യേസം താനി മുദൂനി, തേ **മുദിന്ദ്രിയാ**. യേസം ആസയാദയോ കോട്ഠാസാ സുന്ദരാ, തേ **സ്വാകാരാ**. വിപരീതാ **ദ്വാകാരാ**. യേ കഥിതകാരണം സല്ലക്ഖേന്തി, സുഖേന സക്കാ ഹോന്തി വിഞ്ഞാപേതും, തേ **സുവിഞ്ഞാപയാ**. വിപരീതാ **ദുവിഞ്ഞാപയാ**. യേ അരിയമഗ്ഗപടിവേധസ്സ അനുച്ഛവികാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാ, തേ **ഭബ്ബാ**. വിപരീതാ **അഭബ്ബാ**.

൮൧൬. ഏവം ഛട്ഠബലസ്സ മാതികം ഠപേത്വാ ഇദാനി യഥാപടിപാടിയാ ഭാജേന്തോ **കതമോ ച സത്താനം ആസയോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സസ്സതോ ലോകോ**തിആദീനം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ നിക്ഖേപകണ്ഡവണ്ണനായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൧൦൭) വുത്തോയേവ. **ഇതി ഭവദിട്ഠിസന്നിസ്സിതാ വാ**തി ഏവം സസ്സതദിട്ഠിം വാ സന്നിസ്സിതാ. സസ്സതദിട്ഠി ഹി ഏത്ഥ ഭവദിട്ഠീതി വുത്താ; ഉച്ഛേദദിട്ഠി ച വിഭവദിട്ഠീതി. സബ്ബദിട്ഠീനഞ്ഹി സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠീ ഹി സങ്ഗഹിതത്താ സബ്ബേപി ദിട്ഠിഗതികാ സത്താ ഇമാവ ദ്വേ ദിട്ഠിയോ സന്നിസ്സിതാ ഹോന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം - ''ദ്വയസന്നിസ്സിതോ ഖോ പനായം, കച്ചാന, ലോകോ യേഭുയ്യേന - അത്ഥിതഞ്ചേവ നത്ഥിതഞ്ചാ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫). ഏത്ഥ ഹി

അത്ഥിതാതി സസ്സതം, **നത്ഥിതാതി** ഉച്ഛേദോ. അയം താവ വട്ടസന്നിസ്സിതാനം പുഥുജ്ജനസത്താനം ആസയോ.

ഇദാനി വിവട്ടസന്നിസ്സിതാനം സുദ്ധസത്താനം ആസയം ദസ്സേതും **ഏതേ വാ പന ഉഭോ അന്തേ അനുപഗമ്മാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏതേ വാ പനാതി** ഏതേയേവ. **ഉഭോ അന്തേതി** സസ്സതുച്ഛേദസങ്ഖാതേ ദ്വേ അന്തേ. **അനുപഗമ്മാതി** അനല്ലീയിത്വാ. **ഇദപ്പച്ചയതാ പടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസൂതി** ഇദപ്പച്ചയതായ ചേവ പടിച്ചസമുപ്പന്നധമ്മേസു ച. **അനുലോമികാ ഖന്തീ**തി വിപസ്സനാഞാണം. **യഥാഭൂതം വാ ഞാണന്തി** മഗ്ഗഞാണം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യാ പടിച്ചസമുപ്പാദേ ചേവ പടിച്ചസമുപ്പന്നധമ്മേസു ച ഏതേ ഉഭോ സസ്സതുച്ഛേദഅന്തേ അനുപഗന്ത്വാ വിപസ്സനാ പടിലദ്ധാ, യഞ്ച തതോ ഉത്തരിമഗ്ഗഞാണം - അയം സത്താനം ആസയോ, അയം വട്ടസന്നിസ്സിതാനഞ്ച വിവട്ടസന്നിസ്സിതാനഞ്ച സബ്ബേസമ്പി സത്താനം ആസയോ, ഇദം വസനട്ഠാനന്തി. അയം ആചരിയാനം സമാനത്ഥകഥാ.

വിതണ്ഡവാദീ പനാഹ - 'മഗ്ഗോ നാമ വാസം വിദ്ധംസേന്തോ ഗച്ഛതി, നനു ത്വം മഗ്ഗോ വാസോതി വദേസീ'തി? സോ വത്തബ്ബോ 'ത്വം അരിയവാസഭാണകോ ഹോസി ന ഹോസീ'തി? സചേ പന 'ന ഹോമീ'തി വദതി, 'അഭാണകതായ ന ജാനാസീ'തി വത്തബ്ബോ. സചേ 'ഭാണകോസ്മീ'തി വദതി, 'സുത്തം ആഹരാ'തി വത്തബ്ബോ. സചേ ആഹരതി, ഇച്ചേതം കുസലം; നോ ചേ ആഹരതി സയം ആഹരിതബ്ബം - ''ദസയിമേ, ഭിക്ഖവേ, അരിയവാസാ, യേ അരിയാ ആവസിംസു വാ ആവസന്തി വാ ആവസിസ്സന്തി വാ''തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൧൯). ഏതഞ്ഹി സുത്തം മഗ്ഗസ്സ വാസഭാവം ദീപേതി. തസ്മാ സുകഥിതമേവേതന്തി. ഇദം പന ഭഗവാ സത്താനം ആസയം ജാനന്തോ ഇമേസഞ്ച ദിട്ഠിഗതാനം വിപസ്സനാഞാണമഗ്ഗഞാണാനം അപ്പവത്തിക്ഖണേപി ജാനാതി ഏവ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''കാമം സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി 'അയം പുഗ്ഗലോ കാമഗരുകോ കാമാസയോ കാമാധിമുത്തോ'തി. നേക്ഖമ്മം സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി 'അയം പുഗ്ഗലോ നേക്ഖമ്മഗരുകോ നേക്ഖമ്മാസയോ നേക്ഖമ്മാധിമുത്തോ'തി. ബ്യാപാദം...പേ॰... അബ്യാപാദം... ഥിനമിദ്ധം...പേ॰... ആലോകസഞ്ഞം നേക്ഖമ്മം സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി 'അയം പുഗ്ഗലോ ആലോകസഞ്ഞാഗരുകോ ആലോകസഞ്ഞാസയോ ആലോകസഞ്ഞാധിമുത്തോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൩).

൧൧൪. അനുസയനിദ്ദേസേ കാമരാഗോ ച സോ അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസയോ ചാതി **കാമരാഗാനുസയോ**. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **യം ലോകേ പിയരൂപന്തി** യം ഇമസ്മിം ലോകേ പിയജാതികം. **സാതരൂപന്തി** സാതജാതികം അസ്സാദപദട്ഠാനം ഇട്ഠാരമ്മണം. ഏത്ഥ **സത്താനം രാഗാനുസയോ അനുസേതീ**തി ഏതസ്മിം ഇട്ഠാരമ്മണേ സത്താനം അപ്പഹീനട്ഠേന രാഗാനുസയോ അനുസേതി. യഥാ നാമ ഉദകേ നിമുഗ്ഗസ്സ ഹേട്ഠാ ച ഉപരി ച സമന്തഭാഗേ ച ഉദകമേവ ഹോതി, ഏവമേവ ഇട്ഠാരമ്മണേ രാഗുപ്പത്തി നാമ സത്താനം ആചിണ്ണസമാചിണ്ണാ. തഥാ അനിട്ഠാരമ്മണേ പടിഘുപ്പത്തി. **ഇതി ഇമേസു ദ്വീസു ധമ്മേസൂ**തി ഏവം ഇമേസു ദ്വീസു കാമരാഗപടിഘവന്തേസു ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണധമ്മേസു. **അവിജ്ജാനുപതിതാ**തി കാമരാഗപടിഘസമ്പയുത്താ ഹുത്വാ ആരമ്മണകരണവസേന അവിജ്ജാ അനുപതിതാ. **തദേകട്ഠോ**തി തായ

അവിജ്ജായ സമ്പയുത്തേകട്ഠവസേന ഏകട്ഠോ. **മാനോ ച ദിട്ഠി ച വിചികിച്ഛാ ചാ**തി നവവിധോ മാനോ, ദ്വാസട്ഠിവിധാ ദിട്ഠി, അട്ഠവത്ഥുകാ ച വിചികിച്ഛാ. **ഭവരാഗാനുസയോ** പനേത്ഥ കാമരാഗാനുസയേനേവ സങ്ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ.

വ്വ൧൭. ചരിതനിദ്ദേസേ തേരസ ചേതനാ **പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ,** ദ്വാദസ **അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ,** ചതസ്സോ **ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ**. തത്ഥ കാമാവചരോ **പരിത്തഭൂമകോ,** ഇതരോ **മഹാഭൂമകോ**. തീസുപി വാ ഏതേസു യോ കോചി അപ്പവിപാകോ പരിത്തഭൂമകോ, ബഹുവിപാകോ മഹാഭൂമകോതി വേദിതബ്ബോ.

വ്വ൧൮. അധിമുത്തിനിദ്ദേസോ ഹേട്ഠാ പകാസിതോവ. കസ്മാ പനായം അധിമുത്തി ഹേട്ഠാ വുത്താപി പുന ഗഹിതാതി? അയഞ്ഹി ഹേട്ഠാ പാടിയേക്കം ബലദസ്സനവസേന ഗഹിതാ, ഇധ സത്താനം തിക്ഖിന്ദ്രിയമുദിന്ദ്രിയഭാവദസ്സനത്ഥം.

വ്വ൧൯. മഹാരജക്ഖനിദ്ദേസേ **ഉസ്സദഗതാനീ**തി വേപുല്ലഗതാനി. പഹാനക്കമവസേന ചേസ ഉപ്പടിപാടിയാ നിദ്ദേസോ കതോ.

വ്വ൨൦. **അനുസ്സദഗതാനീ**തി അവേപുല്ലഗതാനി. തിക്ഖിന്ദ്രിയമുദിന്ദ്രിയനിദ്ദേസേ ഉപനിസ്സയഇന്ദ്രിയാനി നാമ കഥിതാനി. ഉപ്പടിപാടിയാ നിദ്ദേസേ പനേത്ഥ പയോജനം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

വ്വ൨൨. തഥാ ദ്വാകാരനിദ്ദേസാദീസു **പാപാസയാ**തി അകുസലാസയാ. **പാപചരിതാ**തി അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരപരിപൂരകാ. **പാപാധിമുത്തികാ**തി സക്കായാഭിരതാ വട്ടജ്ഝാസയാ.

വ്വ൨൪. സ്വാകാരനിദ്ദേസേ യസ്മാ കല്യാണകോ നാമ അനുസയോ നത്ഥി, തസ്മാ കല്യാണാനുസയാതി ന വുത്തം. സേസം വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബം.

വ്വ൨൬. ഭബ്ബാഭബ്ബനിദ്ദേസേ **കമ്മാവരണേനാ**തി പഞ്ചവിധേന ആനന്തരിയകമ്മേന. **കിലേസാവരണേനാ**തി നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിയാ. **വിപാകാവരണേനാ**തി അഹേതുകപടിസന്ധിയാ. യസ്മാ പന ദുഹേതുകാനമ്പി അരിയമഗ്ഗപടിവേധോ നത്ഥി, തസ്മാ ദുഹേതുകപടിസന്ധിപി വിപാകാവരണമേവാതി വേദിതബ്ബാ. **അസ്സദ്ധാ**തി ബുദ്ധാദീസു സദ്ധാരഹിതാ. **അച്ഛന്ദികാ**തി കത്തുകമ്യതാകുസലച്ഛന്ദരഹിതാ. ഉത്തരകുരുകാ മനുസ്സാ അച്ഛന്ദികട്ഠാനം പവിട്ഠാ. **ദുപ്പഞ്ഞാ**തി ഭവങ്ഗപഞ്ഞായ പരിഹീനാ. ഭവങ്ഗപഞ്ഞായ പന പരിപുണ്ണായപി യസ്സ ഭവങ്ഗം ലോകുത്തരസ്സ പാദകം ന ഹോതി, സോ ദുപ്പഞ്ഞോയേവ നാമ. **അഭബ്ബാ നിയാമം ഓക്കമിതും കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്ത**ന്തി കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്തനിയാമസങ്ഖാതം മഗ്ഗം ഓക്കമിതും അഭബ്ബാ.

വ്വ൨൭. **ന കമ്മാവരണേനാ**തിആദീനി വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബാനി. ഇദം ദ്വിന്നം ഞാണാനം ഭാജനീയം - ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തിഞാണസ്സ ച

ആസയാനുസയഞാണസ്സ ച. ഏത്ഥ ഹി ആസയാനുസയഞാണേന ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തിഞാണമ്പി ഭാജിതം. ഇതി ഇമാനി ദ്വേ ഞാണാനി ഏകതോ ഹുത്വാ ഏകം ബലഞാണം നാമ ജാതന്തി.

ഛട്ഠബലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

സത്തമബലനിദ്ദേസോ

൮൨൮. സത്തമബലനിദ്ദേസേ ഝായതീതി **ഝായീ. ചത്താരോ ഝായീ**തി ഝായിനോ ചത്താരോ ജനാ വുച്ചന്തി. തത്ഥ പഠമചതുക്കേ താവ പഠമോ സമാപത്തിലാഭീ സമാനോയേവ 'ന ലാഭീമ്ഹീ'തി, കമ്മട്ഠാനം സമാനംയേവ 'ന കമ്മട്ഠാന'ന്തി സഞ്ഞീ ഹോതി. അയം അപ്പഗുണജ്ഝാനലാഭീതി വേദിതബ്ബോ. ദുതിയോ സമാപത്തിയാ അലാഭീയേവ 'ലാഭീമ്ഹീ'തി, അകമ്മട്ഠാനം സമാനംയേവ 'കമ്മട്ഠാന'ന്തി സഞ്ഞീ ഹോതി. അയം നിദ്ദാഝായീ നാമ. നിദ്ദായിത്വാ പടിബുദ്ധോ ഏവം മഞ്ഞതി. തതിയോ സമാപത്തിലാഭീ സമാനോ 'സമാപത്തിലാഭീമ്ഹീ'തി, കമ്മട്ഠാനമേവ സമാനം 'കമ്മട്ഠാന'ന്തി സഞ്ഞീ ഹോതി. അയം പഗുണജ്ഝാനലാഭീതി വേദിതബ്ബോ. ചതുത്ഥോ അലാഭീയേവ 'അലാഭീമ്ഹീ'തി, അകമ്മട്ഠാനംയേവ 'അകമ്മട്ഠാന'ന്തി സഞ്ഞീ ഹോതി. ഏവമേത്ഥ ദ്വേ ജനാ അജ്ഝായിനോവ ഝായീനം അന്തോ പവിട്ഠത്താ ഝായീതി വുത്താ.

ദുതിയചതുക്കേ സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന സമാധിപാരിബന്ധികധമ്മേ വിക്ഖമ്ഭേന്തോ **ദന്ധം സമാപജ്ജതി** നാമ. ഏകം ദ്വേ ചിത്തവാരേ ഠത്വാ സഹസാ വുട്ഠഹന്തോ **ഖിപ്പം വുട്ഠഹതി** നാമ. സുഖേനേവ പന സമാധിപാരിബന്ധികധമ്മേ സോധേന്തോ **ഖിപ്പം സമാപജ്ജതി** നാമ. യഥാപരിച്ഛേദേന അവുട്ഠഹിത്വാ കാലം അതിനാമേത്വാ വുട്ഠഹന്തോ **ദന്ധം വുട്ഠാതി** നാമ. ഇതരേ ദ്വേപി ഇമിനാവ നയേന വേദിതബ്ബാ. ഇമേ ചത്താരോപി ജനാ സമാപത്തിലാഭിനോവ.

തതിയചതുക്കേ 'ഇദം ഝാനം പഞ്ചങ്ഗികം, ഇദം ചതുരങ്ഗിക'ന്തി ഏവം അങ്ഗവവത്ഥാനപരിച്ഛേദേ ഛേകോ **സമാധിസ്മിം സമാധികുസലോ** നാമ. നീവരണാനി പന വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ചിത്തമഞ്ജൂസായ ചിത്തം ഠപേതും അഛേകോ **നോ സമാധിസ്മിം സമാപത്തികുസലോ** നാമ. ഇതരേപി തയോ ഇമിനാവ നയേന വേദിതബ്ബാ. ഇമേപി ചത്താരോ സമാപത്തിലാഭിനോയേവ.

ഇദാനി യാനി ഝാനാനി നിസ്സായ ഇമേ പുഗ്ഗലാ 'ഝായീ' നാമ ജാതാ, താനി ദസ്സേതും **ചത്താരി ഝാനാനീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ചത്താരി ഝാനാനി തയോ ച വിമോക്ഖാ അത്ഥതോ ഹേട്ഠാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായമേവ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൬൦, ൨൪൮) പകാസിതാ. സേസാനമ്പി വിമോക്ഖട്ഠോ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. അപിചേത്ഥ പടിപാടിയാ സത്ത അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുച്ചനതോ ച ആരമ്മണേ ച അധിമുച്ചനതോ **വിമോക്ഖോ** നാമ. അട്ഠമോ പന സബ്ബസോ സഞ്ഞാവേദയിതേഹി വിമുത്തത്താ അപഗതവിമോക്ഖോ നാമ. സമാധീസു ചതുക്കനയപഞ്ചകനയേസു പഠമജ്ഝാനസമാധി **സവിതക്കസവിചാരോ** നാമ. പഞ്ചകനയേ ദുതിയജ്ഝാനസമാധി **അവിതക്കവിചാരമത്തസമാധി** നാമ. ചതുക്കനയേപി പഞ്ചകനയേപി ഉപരി തീസു ഝാനേസു സമാധി **അവിതക്ക**

അവിചാരസമാധി നാമ. സമാപത്തീസു ഹി പടിപാടിയാ അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം 'സമാധീ'തിപി നാമം 'സമാപത്തീ'തിപി. കസ്മാ? ചിത്തേകഗ്ഗതാസബ്ഭാവതോ. നിരോധസമാപത്തിയാ തദഭാവതോ ന സമാധീതി നാമം.

ഹാനഭാഗിയോ ധമ്മോതി അപ്പഗുണേഹി പഠമജ്ഝാനാദീഹി വുട്ഠിതസ്സ സഞ്ഞാമനസികാരാനം കാമാദിഅനുപക്ഖന്ദനം. **വിസേസഭാഗിയോ ധമ്മോ**തി പഗുണേഹി പഠമജ്ഝാനാദീഹി വുട്ഠിതസ്സ സഞ്ഞാമനസികാരാനം ദുതിയജ്ഝാനാദിഅനുപക്ഖന്ദനം. **വോദാനമ്പി വുട്ഠാന**ന്തി ഇമിനാ പഗുണവോദാനം വുട്ഠാനം നാമ കഥിതം. ഹേട്ഠിമം ഹേട്ഠിമഞ്ഹി പഗുണജ്ഝാനം ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ പദട്ഠാനം ഹോതി. തസ്മാ വോദാനമ്പി വുട്ഠാനന്തി വുത്തം. **തമ്ഹാ തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠാനമ്പി വുട്ഠാന**ന്തി ഇമിനാ ഭവങ്ഗവുട്ഠാനം നാമ കഥിതം. ഭവങ്ഗേന ഹി സബ്ബജ്ഝാനേഹി വുട്ഠാനം ഹോതി. നിരോധതോ പന ഫലസമാപത്തിയാവ വുട്ഠഹന്തി. ഇദം പാളിമുത്തകവുട്ഠാനം നാമാതി.

സത്തമബലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

അട്ഠമബലാദിനിദ്ദേസോ

൮൧൦. അട്ഠമബലനിദ്ദേസേ **അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസ**ന്തിആദി സബ്ബമ്പി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതമേവ. നവമബലനിദ്ദേസേപി **ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ**തിആദി സബ്ബം തത്ഥേവ വിത്ഥാരിതം.

നവമബലനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

ദസമബലനിദ്ദേസോ

൮൧൧. ദസമബലനിദ്ദേസേ **ചേതോവിമുത്തി**ന്തി ഫലസമാധിം. **പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഫലഞാണം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. അയം താവേത്ഥ ആചരിയാനം സമാനത്ഥകഥാ. പരവാദീ പനാഹ - ''ദസബലഞാണം നാമ പാടിയേക്കം നത്ഥി, സബ്ബഞ്ഞുതഞാണസ്സേവായം പഭേദോ''തി. തം ന തഥാ ദട്ഠബ്ബം. അഞ്ഞമേവ ഹി ദസബലഞാണം, അഞ്ഞം സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം. ദസബലഞാണഞ്ഹി സകസകകിച്ചമേവ ജാനാതി. സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം പന തമ്പി തതോ അവസേസമ്പി ജാനാതി. ദസബലഞാണേസുപി ഹി പഠമം കാരണാകാരണമേവ ജാനാതി, ദുതിയം കമ്മന്തരവിപാകന്തരമേവ, തതിയം കമ്മപരിച്ഛേദമേവ, ചതുത്ഥം ധാതുനാനത്തകരണമേവ, പഞ്ചമം സത്താനം അജ്ഝാസയാധിമുത്തിമേവ, ഛട്ഠം ഇന്ദ്രിയാനം തിക്ഖമുദുഭാവമേവ, സത്തമം ഝാനാദീഹി സദ്ധിം തേസം സംകിലേസാദിമേവ, അട്ഠമം പുബ്ബേനിവുത്ഥഖന്ധസന്തതിമേവ, നവമം സത്താനം ചുതിപടിസന്ധിമേവ, ദസമം സച്ചപരിച്ഛേദമേവ. സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം പന ഏതേഹി ജാനിതബ്ബഞ്ച തതോ ഉത്തരിതരഞ്ച പജാനാതി. ഏതേസം പന കിച്ചം ന സബ്ബം കരോതി. തഞ്ഹി ഝാനം ഹുത്വാ അപ്പേതും ന സക്കോതി, ഇദ്ധി ഹുത്വാ വികുബ്ബിതും ന സക്കോതി, മഗ്ഗോ ഹുത്വാ കിലേസേ ഖേപേതും ന സക്കോതി.

അപിച പരവാദീ ഏവം പുച്ഛിതബ്ബോ - ‘‘ദസബലഞാണം നാമ ഏതം സവിതക്കസവിചാരം, അവിതക്കവിചാരമത്തം, അവിതക്കാവിചാരം, കാമാവചരം, രൂപാവചരം, അരൂപാവചരം, ലോകിയം, ലോകുത്തര’’ന്തി? ജാനന്തോ ‘‘പടിപാടിയാ സത്ത ഞാണാനി സവിതക്കസവിചാരാനീ’’തി വക്ഖതി; തതോ ‘‘പരാനി ദ്വേ ഞാണാനി അവിതക്കാവിചാരാനീ’’തി വക്ഖതി; ‘‘ആസവക്ഖയഞാണം സിയാ സവിതക്കസവിചാരം, സിയാ അവിതക്കവിചാരമത്തം, സിയാ അവിതക്കവിചാര’’ന്തി വക്ഖതി. തഥാ ‘‘പടിപാടിയാ സത്ത കാമാവചരാനി, തതോ ദ്വേ രൂപാവചരാനി, അവസാനേ ഏകം ലോകുത്തര’’ന്തി വക്ഖതി; ‘‘സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം പന സവിതക്കസവിചാരമേവ, കാമാവചരമേവ, ലോകിയമേവാ’’തി വക്ഖതി. ഇതി അഞ്ഞദേവ ദസബലഞാണം, അഞ്ഞം സബ്ബഞ്ഞുതഞാണന്തി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ഞാണവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗോ

൧. ഏകകമാതികാദിവണ്ണനാ

൮൩൨. ഇദാനി തദനന്തരേ ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗേപി പഠമം മാതികം ഠപേത്വാ നിക്ഖിത്തപദാനുക്കമേന നിദ്ദേസോ കതോ. തത്രായം നിക്ഖേപപരിച്ഛേദോ. ആദിതോ താവ **ജാതിമദോ**തിആദയോ തേസത്തതി ഏകകാ നിക്ഖിത്താ, തതോ **കോധോ ച ഉപനാഹോ ചാ**തിആദയോ അട്ഠാരസ ദുകാ, **അകുസലമൂലാ**ദയോ പഞ്ചതിംസ തികാ, **ആസവചതുക്കാ**ദയോ ചുദ്ദസ ചതുക്കാ, **ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനാ**ദയോ പന്നരസ പഞ്ചകാ, **വിവാദമൂലാ**ദയോ ചുദ്ദസ ഛക്കാ, **അനുസയാ**ദയോ സത്ത സത്തകാ, **കിലേസവത്ഥു**ആദയോ അട്ഠ അട്ഠകാ, **ആഘാതവത്ഥു**ആദയോ നവ നവകാ, **കിലേസവത്ഥു**ആദയോ സത്ത ദസകാ, **അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായ അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനീ**തിആദയോ ഛ അട്ഠാരസകാതി സബ്ബാനിപി ഏതാനി അട്ഠ കിലേസസതാനി നിക്ഖിത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. അയം താവ നിക്ഖേപപരിച്ഛേദോ.

(൧.) ഏകകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൪൩-൮൪൪. ഇദാനി യഥാനിക്ഖിത്തായ മാതികായ **തത്ഥ കതമോ ജാതിമദോ**തിആദിനാ നയേന ആരദ്ധേ നിദ്ദേസവാരേ **ജാതിം പടിച്ചാ**തി ജാതിം നിസ്സായ. ഏത്ഥ ച അത്ഥിപടിച്ചം നാമ കഥിതം, തസ്മാ ജാതിയാ സതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **ഗോത്തം പടിച്ചാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. മദനവസേന **മദോ**. മജ്ജനാകാരോ **മജ്ജനാ**. മജ്ജിതഭാവോ **മജ്ജിതത്തം**. **മാനോ മഞ്ഞനാ**തിആദീനി ഹേട്ഠാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൧൧൬) വുത്തത്ഥാനേവ. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം ഏവം ജാതിയാ സതി തം ജാതിം നിസ്സായ ഉപ്പന്നോ മജ്ജനാകാരപ്പവത്തോ മാനോ **ജാതിമദോ**തി വുച്ചതി. സ്വായം ഖത്തിയാദീനം ചതുന്നമ്പി വണ്ണാനം ഉപ്പജ്ജതി. ജാതിസമ്പന്നോ ഹി ഖത്തിയോ 'മാദിസോ അഞ്ഞോ നത്ഥി. അവസേസാ അന്തരാ ഉട്ഠായ ഖത്തിയാ ജാതാ. അഹം പന വംസാഗതഖത്തിയോ'തി മാനം കരോതി. ബ്രാഹ്മണാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഗോത്തമദനിദ്ദേസാദീസുപി ഇമിനാവുപായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഖത്തിയോപി ഹി 'അഹം കോണ്ഡഞ്ഞഗോത്തോ, അഹം ആദിച്ചഗോത്തോ'തി മാനം കരോതി. ബ്രാഹ്മണോപി 'അഹം കസ്സപഗോത്തോ , അഹം ഭാരദ്വാജഗോത്തോ'തി മാനം കരോതി. വേസ്സോപി സുദ്ദോപി അത്തനോ അത്തനോ കുലഗോത്തം നിസ്സായ മാനം കരോതി. അട്ഠാരസാപി സേണിയോ 'ഏകിസ്സാ സേണിയാ ജാതമ്ഹാ'തി മാനം കരോന്തിയേവ.

ആരോഗ്യമദാദീസു 'അഹം അരോഗോ, അവസേസാ രോഗബഹുലാ, ഗദ്ദുഹനമത്തമ്പി മയ്ഹം ബ്യാധി നാമ നത്ഥീ'തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ആരോഗ്യമദോ** നാമ.

'അഹം തരുണോ, അവസേസസത്താനം അത്തഭാവോ പപാതേ ഠിതരുക്ഖസദിസോ, അഹം പന പഠമവയേ ഠിതോ'തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **യോബ്ബനമദോ** നാമ.

‘അഹം ചിരം ജീവിം, ചിരം ജീവാമി, ചിരം ജീവിസ്സാമി; സുഖം ജീവിം, സുഖം ജീവാമി, സുഖം ജീവിസ്സാമീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ജീവിതമദോ** നാമ.

‘അഹം ലാഭീ, അവസേസാ സത്താ അപ്പലാഭാ, മയ്ഹം പന ലാഭസ്സ പമാണം നാമ നത്ഥീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ലാഭമദോ** നാമ.

‘അവസേസാ സത്താ യം വാ തം വാ ലഭന്തി, അഹം പന സുകതം പണീതം ചീവരാദിപച്ചയം ലഭാമീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സക്കാരമദോ** നാമ.

‘അവസേസഭിക്ഖൂനം പാദപിട്ഠിയം അക്കമിത്വാ ഗച്ഛന്താ മനുസ്സാ അയം സമണോതിപി ന വന്ദന്തി, മം പന ദിസ്വാവ വന്ദന്തി, പാസാണച്ഛത്തം വിയ ഗരും കത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധം വിയ ച ദുരാസദം കത്വാ മഞ്ഞന്തീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഗരുകാരമദോ** നാമ.

‘ഉപ്പന്നോ പഞ്ഹോ മയ്ഹമേവ മുഖേന ഛിജ്ജതി, ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താപി മമേവ പുരതോ കത്വാ പരിവാരേത്വാ ഗച്ഛന്തീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പുരേക്ഖാരമദോ** നാമ.

അഗാരികസ്സ താവ മഹാപരിവാരസ്സ ‘പുരിസസതമ്പി പുരിസസഹസ്സമ്പി മം പരിവാരേതി,’ അനഗാരിയസ്സ പന ‘സമണസതമ്പി സമണസഹസ്സമ്പി മം പരിവാരേതി, സേസാ അപ്പപരിവാരാ, അഹം മഹാപരിവാരോ ചേവ സുചിപരിവാരോ ചാ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പരിവാരമദോ** നാമ.

ഭോഗോ പന കിഞ്ചാപി ലാഭഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതോ ഹോതി, ഇമസ്മിം പന ഠാനേ നിക്ഖേപരാസി നാമ ഗഹിതോ; തസ്മാ ‘അവസേസാ സത്താ അത്തനോ പരിഭോഗമത്തമ്പി ന ലഭന്തി, മയ്ഹം പന നിധാനഗതസ്സേവ ധനസ്സ പമാണം നത്ഥീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഭോഗമദോ** നാമ.

വണ്ണം പടിച്ചാതി സരീരവണ്ണമ്പി ഗുണവണ്ണമ്പി പടിച്ച. ‘അവസേസാ സത്താ ദുബ്ബണ്ണാ ദുരൂപാ, അഹം പന അഭിരൂപോ പാസാദികോ; അവസേസാ സത്താ നിഗ്ഗുണാ പത്ഥടഅകിത്തിനോ, മയ്ഹം പന കിത്തിസദ്ദോ ദേവമനുസ്സേസു പാകടോ - ഇതിപി ഥേരോ ബഹുസ്സുതോ, ഇതിപി സീലവാ, ഇതിപി ധുതഗുണയുത്തോ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **വണ്ണമദോ** നാമ.

‘അവസേസാ സത്താ അപ്പസ്സുതാ, അഹം പന ബഹുസ്സുതോ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സുതമദോ** നാമ.

‘അവസേസാ സത്താ അപ്പടിഭാനാ, മയ്ഹം പന പടിഭാനസ്സ പമാണം നത്ഥീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പടിഭാനമദോ** നാമ.

‘അഹം രത്തഞ്ഞൂ അസുകം ബുദ്ധവംസം, രാജവംസം, ജനപദവംസം, ഗാമവംസം, രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദം, നക്ഖത്തമുഹുത്തയോഗം ജാനാമീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **രത്തഞ്ഞുമദോ** നാമ.

‘അവസേസാ ഭിക്ഖൂ അന്തരാ പിണ്ഡപാതികാ ജാതാ, അഹം പന ജാതിപിണ്ഡപാതികോ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പിണ്ഡപാതികമദോ** നാമ.

‘അവസേസാ സത്താ ഉഞ്ഞാതാ അവഞ്ഞാതാ, അഹം പന അനുഞ്ഞാതോ അനവഞ്ഞാതോ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **അനവഞ്ഞാതമദോ** നാമ.

‘അവസേസാനം ഇരിയാപഥോ അപാസാദികോ, മയ്ഹം പന പാസാദികോ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഇരിയാപഥമദോ** നാമ.

‘അവസേസാ സത്താ ഛിന്നപക്ഖകാകസദിസാ, അഹം പന മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ’തി വാ ‘അഹം യം യം കമ്മം കരോമി, തം തം ഇജ്ഝതീ’തി വാ മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഇദ്ധിമദോ** നാമ.

ഹേട്ഠാ പരിവാരഗ്ഗഹണേന യസോ ഗഹിതോവ ഹോതി. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ **ഉപട്ഠാകമദോ** നാമ ഗഹിതോ. സോ അഗാരികേനപി അനഗാരികേനപി ദീപേതബ്ബോ. അഗാരികോ ഹി ഏകച്ചോ അട്ഠാരസസു സേണീസു ഏകിസ്സാ ജേട്ഠകോ ഹോതി, തസ്സ ‘അവസേസേ പുരിസേ അഹം പട്ഠപേമി, അഹം വിചാരേമീ’തി ; അനഗാരികോപി ഏകച്ചോ കത്ഥചി ജേട്ഠകോ ഹോതി, തസ്സ ‘അവസേസാ ഭിക്ഖൂ മയ്ഹം ഓവാദേ വത്തന്തി, അഹം ജേട്ഠകോ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **യസമദോ** നാമ.

‘അവസേസാ സത്താ ദുസ്സീലാ, അഹം പന സീലവാ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സീലമദോ** നാമ. ‘അവസേസസത്താനം കുക്കുടസ്സ ഉദകപാനമത്തേപി കാലേ ചിത്തേകഗ്ഗതാ നത്ഥി, അഹം പന ഉപചാരപ്പനാനം ലാഭീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഝാനമദോ** നാമ.

‘അവസേസാ സത്താ നിസ്സിപ്പാ, അഹം പന സിപ്പവാ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സിപ്പമദോ** നാമ. ‘അവസേസാ സത്താ രസ്സാ, അഹം പന ദീഘോ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ആരോഹമദോ** നാമ. ‘അവസേസാ സത്താ രസ്സാ വാ ഹോന്തി ദീഘാ വാ, അഹം നിഗ്രോധപരിമണ്ഡലോ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പരിണാഹമദോ** നാമ. ‘അവസേസസത്താനം സരീരസണ്ഠാനം വിരൂപം ബീഭച്ഛം, മയ്ഹം പന മനാപം പാസാദിക’ന്തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സണ്ഠാനമദോ** നാമ. ‘അവസേസാനം സത്താനം സരീരേ ബഹൂ ദോസാ, മയ്ഹം പന സരീരേ കേസഗ്ഗമത്തമ്പി വജ്ജം നത്ഥീ’തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പാരിപൂരിമദോ** നാമ.

൮൪൩. ഇമിനാ ഏത്തകേന ഠാനേന സവത്ഥുകം മാനം കഥേത്വാ ഇദാനി അവത്ഥുകം നിബ്ബത്തിതമാനമേവ ദസ്സേന്തോ തത്ഥ **കതമോ മദോ**തിആദിമാഹ. തം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൮൪൬. പമാദനിദ്ദേസേ **ചിത്തസ്സ വോസ്സഗ്ഗോ**തി ഇമേസു ഏത്തകേസു ഠാനേസു സതിയാ അനിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ചിത്തസ്സ വോസ്സജ്ജനം; സതിവിരഹോതി അത്ഥോ. **വോസ്സഗ്ഗാനുപ്പദാന**ന്തി വോസ്സഗ്ഗസ്സ അനുപ്പദാനം; പുനപ്പുനം വിസ്സജ്ജനന്തി അത്ഥോ. **അസക്കച്ചകിരിയതാ**തി ഏതേസം ദാനാദീനം കുസലധമ്മാനം ഭാവനായ പുഗ്ഗലസ്സ വാ ദേയ്യധമ്മസ്സ വാ

അസക്കച്ചകരണവസേന അസക്കച്ചകിരിയാ. സതതഭാവോ സാതച്ചം. ന സതതഭാവോ അസാതച്ചം. ന സാതച്ചകിരിയതാ **അസാതച്ചകിരിയതാ**. അനട്ഠിതകരണം **അനട്ഠിതകിരിയതാ**. യഥാ നാമ കകണ്ടകോ ഥോകം ഗന്ത്വാ ഥോകം തിട്ഠതി, ന നിരന്തരം ഗച്ഛതി, ഏവമേവ യോ പുഗ്ഗലോ ഏകദിവസം ദാനം വാ ദത്വാ പൂജം വാ കത്വാ ധമ്മം വാ സുത്വാ സമണധമ്മം വാ കത്വാ പുന ചിരസ്സം കരോതി, ന നിരന്തരം പവത്തേതി, തസ്സ സാ കിരിയാ അനട്ഠിതകിരിയതാതി വുച്ചതി. **ഓലീനവുത്തിതാ**തി നിരന്തരകരണസങ്ഖാതസ്സ വിപ്ഫാരസ്സേവ അഭാവേന ലീനവുത്തിതാ. **നിക്ഖിത്തഛന്ദതാ**തി കുസലകിരിയായ വീരിയഛന്ദസ്സ നിക്ഖിത്തഭാവോ. **നിക്ഖിത്തധുരതാ**തി വീരിയധുരസ്സ ഓരോപനം, ഓസക്കിതമാനസതാതി അത്ഥോ. **അനധിട്ഠാന**ന്തി കുസലകരണേ പതിട്ഠാഭാവോ. **അനനുയോഗോ**തി അനനുയുഞ്ജനം. **പമാദോ**തി പമജ്ജനം. **യോ ഏവരൂപോ പമാദോ**തി ഇദം അത്ഥപരിയായസ്സ ബ്യഞ്ജനപരിയായസ്സ ച പരിയന്താഭാവതോ ആകാരദസ്സനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യ്വായം ആദിതോ പട്ഠായ ദസ്സിതോ പമാദോ, യോ അഞ്ഞോപി ഏവമാകാരോ ഏവംജാതികോ പമാദോ പമജ്ജനാകാരവസേന പമജ്ജനാ, പമജ്ജിതഭാവവസേന പമജ്ജിതത്തന്തി സങ്ഖം ഗതോ - അയം വുച്ചതി പമാദോതി. ലക്ഖണതോ പനേസ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു സതിവോസ്സഗ്ഗലക്ഖണോ, തത്ഥേവ സതിയാ വിസ്സട്ഠാകാരോ വേദിതബ്ബോ.

൮൪൭. ഥമ്ഭനിദ്ദേസേ ഥദ്ധട്ഠേന **ഥമ്ഭോ;** ഖലിയാ ഥദ്ധസാടകസ്സ വിയ ചിത്തസ്സ ഥദ്ധതാ ഏത്ഥ കഥിതാ. ഥമ്ഭനാകാരോ **ഥമ്ഭനാ**. ഥമ്ഭിതസ്സ ഭാവോ **ഥമ്ഭിതത്തം**. കക്ഖളസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭാവോ **കക്ഖളിയം**. ഫരുസസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭാവോ **ഫാരുസിയം**. അഭിവാദനാദിസാമീചിരഹാനം തസ്സാ സാമീചിയാ അകരണവസേന ഉജുമേവ ഠപിതചിത്തഭാവോ **ഉജുചിത്തതാ**. ഥദ്ധസ്സ അമുദുനോ ഭാവോ **അമുദുതാ**. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം ഥമ്ഭോ നാമ വുച്ചതി, യേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ഗിലിതനങ്ഗലസീസോ വിയ അജഗരോ, വാതഭരിതാ വിയ ഭസ്താ ചേതിയം വാ വുഡ്ഢതരേ വാ ദിസ്വാ ഓനമിതും ന സക്കോതി, പരിയന്തേനേവ ചരതി. സ്വായം ചിത്തസ്സ ഉദ്ധുമാതഭാവലക്ഖണോതി വേദിതബ്ബോ.

൮൪൮. സാരമ്ഭനിദ്ദേസേ സാരമ്ഭനവസേന **സാരമ്ഭോ**. പടിപ്ഫരിത്വാ സാരമ്ഭോ **പടിസാരമ്ഭോ**. സാരമ്ഭനാകാരോ **സാരമ്ഭനാ**. പടിപ്ഫരിത്വാ സാരമ്ഭനാ **പടിസാരമ്ഭനാ**. പടിസാരമ്ഭിതസ്സ ഭാവോ **പടിസാരമ്ഭിതത്തം. അയം വുച്ചതീ**തി അയം സാരമ്ഭോ നാമ വുച്ചതി. സ്വായം ലക്ഖണതോ കരണുത്തരിയലക്ഖണോ നാമ വുച്ചതി, യേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ തദ്ദിഗുണം തദ്ദിഗുണം കരോതി. അഗാരികോ സമാനോ ഏകേനേകസ്മിം ഘരവത്ഥുസ്മിം സജ്ജിതേ അപരോ ദ്വേ വത്ഥൂനി സജ്ജേതി, അപരോ ചത്താരി, അപരോ അട്ഠ, അപരോ സോളസ. അനഗാരികോ സമാനോ ഏകേനേകസ്മിം നികായേ ഗഹിതേ, 'നാഹം ഏതസ്സ ഹേട്ഠാ ഭവിസ്സാമീ'തി അപരോ ദ്വേ ഗണ്ഹാതി, അപരോ തയോ, അപരോ ചത്താരോ, അപരോ പഞ്ച. സാരമ്ഭവസേന ഹി ഗണ്ഹിതും ന വട്ടതി. അകുസലപക്ഖോ ഏസ നിരയഗാമിമഗ്ഗോ. കുസലപക്ഖവസേന പന ഏകസ്മിം ഏകം സലാകഭത്തം ദേന്തേ ദ്വേ ദാതും, ദ്വേ ദേന്തേ ചത്താരി ദാതും വട്ടതി. ഭിക്ഖുനാപി പരേന ഏകസ്മിം നികായേ ഗഹിതേ, 'ദ്വേ നികായേ ഗഹേത്വാ സജ്ഝായന്തസ്സ മേ ഫാസു ഹോതീ'തി വിവട്ടപക്ഖേ ഠത്വാ തദുത്തരി ഗണ്ഹിതും വട്ടതി.

വൂൻ. അത്രിച്ഛതാനിദ്ദേസേ യഥാ അരിയവംസസുത്തേ (അം നിം ർ.വ്വ) 'ലാമകലാമകട്ഠോ ഇതരീതരട്ഠോ' ഏവം അഗ്ഗഹേത്വാ ചീവരാദീസു യം യം ലദ്ധം ഹോതി, തേന തേന **അസന്തുട്ഠസ്സ;** ഗിഹിനോ വാ പന രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബേസു യം യം ലദ്ധം ഹോതി, തേന തേന അസന്തുട്ഠസ്സ. **ഭിയ്യോകമ്യതാ**തി വിസേസകാമതാ. ഇച്ഛനകവസേന **ഇച്ഛാ**. ഇച്ഛാവ **ഇച്ഛാഗതാ,** ഇച്ഛനാകാരോ വാ. അത്തനോ ലാഭം അതിച്ച ഇച്ഛനഭാവോ **അതിച്ഛതാ. രാഗോ**തിആദീനി ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥാനേവ. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം അതിച്ഛതാ നാമ വുച്ചതി. **അത്രിച്ഛതാ**തിപി ഏതിസ്സാ ഏവ നാമം. ലക്ഖണതോ പന സകലാഭേ അസന്തുട്ഠി പരലാഭേ ച പത്ഥനാ - ഏതം അത്രിച്ഛതാലക്ഖണം. അത്രിച്ഛപുഗ്ഗലസ്സ ഹി അത്തനാ ലദ്ധം പണീതമ്പി ലാമകം വിയ ഖായതി, പരേന ലദ്ധം ലാമകമ്പി പണീതം വിയ ഖായതി; ഏകഭാജനേ പക്കയാഗു വാ ഭത്തം വാ പൂവോ വാ അത്തനോ പത്തേ പക്ഖിത്തോ ലാമകോ വിയ, പരസ്സ പത്തേ പണീതോ വിയ ഖായതി. അയം പന അത്രിച്ഛതാ പബ്ബജിതാനമ്പി ഹോതി ഗിഹീനമ്പി തിരച്ഛാനഗതാനമ്പി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - ഏകോ കിര കുടുമ്ബികോ തിംസ ഭിക്ഖുനിയോ നിമന്തേത്വാ സപൂവം ഭത്തം അദാസി . സങ്ഘത്ഥേരീ സബ്ബഭിക്ഖൂനീനം പത്തേ പൂവം പരിവത്താപേത്വാ പച്ഛാ അത്തനാ ലദ്ധമേവ ഖാദി. ബാരാണസിരാജാപി 'അങ്ഗാരപക്കമംസം ഖാദിസ്സാമീ'തി ദേവിം ആദായ അരഞ്ഞം പവിട്ഠോ ഏകം കിന്നരിം ദിസ്വാ, ദേവിം പഹായ, തസ്സാനുപദം ഗതോ. ദേവീ നിവത്തിത്വാ അസ്സമപദം ഗന്ത്വാ കസിണപരികമ്മം കത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ പത്വാ നിസിന്നാ രാജാനം ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ അഗമാസി. രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ഇമം ഗാഥമാഹ -

> അത്രിച്ഛം അതിലോഭേന, അതിലോഭമദേന ച;
> ഏവം ഹായതി അത്ഥമ്ഹാ, അഹംവ അസിതാഭുയാതി. (ജാം ഫ.വ.ഫന്നവ്വ);

യഥാ ചന്ദകിന്നരിം പത്ഥയന്തോ അസിതാഭുയാ രാജധീതായ ഹീനോ പരിഹീനോ, ഏവം അത്രിച്ഛം അതിലോഭേന അത്ഥമ്ഹ ഹായതി ജീയതീതി ദേവതാ രഞ്ഞാ സദ്ധിം കേളിമകാസി.

കസ്സപബുദ്ധകാലേപി മിത്തവിന്ദകോ നാമ സേട്ഠിപുത്തോ അസ്സദ്ധോ അപ്പസന്നോ മാതരാ 'താത, അജ്ജ ഉപോസഥികോ ഹുത്വാ വിഹാരേ സബ്ബരത്തിം ധമ്മസവനം സുണ, സഹസ്സം തേ ദസ്സാമീ'തി വുത്തേ ധനലോഭേന ഉപോസഥങ്ഗാനി സമാദായ വിഹാരം ഗന്ത്വാ 'ഇദം ഠാനം അകുതോഭയ'ന്തി സല്ലക്ഖേത്വാ ധമ്മാസനസ്സ ഹേട്ഠാ നിപന്നോ സബ്ബരത്തിം നിദ്ദായിത്വാ ഘരം അഗമാസി. മാതാ പാതോവ യാഗും പചിത്വാ ഉപനാമേസി. സോ സഹസ്സം ഗഹേത്വാവ യാഗും പിവി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - 'ധനം സംഹരിസ്സാമീ'തി. സോ നാവായ സമുദ്ദം പക്ഖന്ദിതുകാമോ അഹോസി. അഥ നം മാതാ "താത, ഇമസ്മിം കുലേ ചത്താലീസകോടിധനം അത്ഥി; അലം ഗമനേനാ"തി വാരേസി. സോ തസ്സാ വചനം അനാദിയിത്വാ ഗച്ഛതി ഏവ. സാ പുരതോ അട്ഠാസി. അഥ നം കുജ്ഝിത്വാ 'അയം മയ്ഹം പുരതോ തിട്ഠതീ'തി പാദേന പഹരിത്വാ പതിതം മാതരം അന്തരം കത്വാ അഗമാസി. മാതാ ഉട്ഠഹിത്വാ "മാദിസായ മാതരി ഏവരൂപം കമ്മം കത്വാ ഗതസ്സ മേ ഗതട്ഠാനേ സുഖം

ഭവിസ്സതീ"തി ഏവംസഞ്ഞീ നാമ ത്വം പുത്താതി ആഹ. തസ്സ നാവം ആരുയ്ഹ ഗച്ഛതോ സത്തമേ ദിവസേ നാവാ അട്ഠാസി. അഥ തേ മനുസ്സാ "അദ്ധാ ഏത്ഥ പാപപുരിസോ അത്ഥി; സലാകം ദേഥാ"തി സലാകാ ദീയമാനാ തസ്സേവ തിക്ഖത്തും പാപപുണി. തേ തസ്സ ഉളുമ്പം ദത്വാ തം സമുദ്ദേ പക്ഖിപിംസു. സോ ഏകം ദീപം ഗന്ത്വാ വിമാനപേതീഹി സദ്ധിം സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ താഹി "പുരതോ മാ അഗമാസീ"തി വുച്ചമാനോപി തദ്ദിഗുണം സമ്പത്തിം പസ്സന്തോ അനുപുബ്ബേന ഖുരചക്കധരം ഏകം പുരിസം അദ്ദസ. തസ്സ തം ചക്കം പദുമപുപ്ഫം വിയ ഉപട്ഠാതി. സോ തം ആഹ - "അമ്ഭോ, ഇദം തയാ പിളന്ധപദുമം മയ്ഹം ദേഹീ"തി. "നയിദം, സാമി , പദുമം; ഖുരചക്കം ഏത"ന്തി. സോ "വഞ്ചേസി മം ത്വം. കിം മേ പദുമം ന ദിട്ഠപുബ്ബ"ന്തി വത്വാ "ത്വഞ്ഹി ലോഹിതചന്ദനം ലിമ്പേത്വാ പിളന്ധനം പദുമപുപ്ഫം മയ്ഹം ന ദാതുകാമോസീ"തി ആഹ. സോ ചിന്തേസി - 'അയമ്പി മയാ കതസദിസം കമ്മം കത്വാ തസ്സ ഫലം അനുഭവിതുകാമോ'തി. അഥ നം "ഹന്ദ രേ"തി വത്വാ തസ്സ മത്ഥകേ ചക്കം പക്ഖിപിത്വാ പലായി. ഏതമത്ഥം വിദിത്വാ സത്ഥാ ഇമം ഗാഥമാഹ -

"ചതുബ്ഭി അട്ഠജ്ഝഗമാ, അട്ഠാഹി പിച സോളസ;
സോളസാഹി ച ബാത്തിംസ, അത്രിച്ഛം ചക്കമാസദോ;
ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ, ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ"തി. (ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪);

അഞ്ഞതരോപി അത്രിച്ഛോ അമച്ചോ സകവിസയം അതിക്കമിത്വാ പരവിസയം പാവിസി. തത്ഥ പോഥിതോ പലായിത്വാ ഏകസ്സ താപസസ്സ വസനട്ഠാനം പവിസിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ നിപജ്ജി. സോ താപസേന 'കിം തേ കത'ന്തി പുച്ഛിതോ ഇമാ ഗാഥായോ അഭാസി -

"സകം നികേതം അതിഹീളയാനോ,
അത്രിച്ഛതാ മല്ലഗാമം അഗച്ഛിം;
തതോ ജനാ നിക്ഖമിത്വാന ഗാമാ,
കോദണ്ഡകേന പരിപോഥയിംസു മം.

"സോ ഭിന്നസീസോ രുഹിരമക്ഖിതങ്ഗോ,
പച്ചാഗമാസിം സകം നികേതം;
തസ്മാ അഹം പോസഥം പാലയാമി,
അത്രിച്ഛതാ മാ പുനരാഗമാസീ"തി. (ജാ॰ ൧.൧൦.൧൧൭-൧൧൮);

൮൫൦. മഹിച്ഛതാനിദ്ദേസേ മഹന്താനി വത്ഥൂനി ഇച്ഛതി, മഹതീ വാസ്സ ഇച്ഛാതി മഹിച്ഛോ, തസ്സ ഭാവോ **മഹിച്ഛതാ**. ലക്ഖണതോ പന അസന്തഗുണസമ്ഭാവനതാ പടിഗ്ഗഹണേ ച പരിഭോഗേ ച അമത്തഞ്ഞുതാ - ഏതം മഹിച്ഛതാലക്ഖണം. മഹിച്ഛോ ഹി പുഗ്ഗലോ യഥാ നാമ കച്ഛപുടവാണിജോ പിളന്ധനഭണ്ഡകം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ ഉച്ഛങ്ഗേപി പക്ഖിപിതബ്ബയുത്തകം പക്ഖിപിത്വാ മഹാജനസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ "അമ്മാ, അസുകം ഗണ്ഹഥ, അസുകം ഗണ്ഹഥാ"തി മുഖേന സംവിദഹതി. ഏവമേവ സോ അപ്പമത്തകമ്പി അത്തനോ സീലം വാ ഗന്ഥം വാ ധുതഗുണം വാ അന്തമസോ അരഞ്ഞവാസമത്തകമ്പി മഹാജനസ്സ ജാനന്തസ്സേവ സമ്ഭാവേതുകാമോ ഹോതി, സമ്ഭാവേത്വാ ച പന സകടേഹിപി ഉപനീതേ

പച്ചയേ ‘അല’ന്തി അവത്വാ ഗണ്ഹാതി. തയോ ഹി പൂരേതും ന സക്കാ - അഗ്ഗി ഉപാദാനേന, സമുദ്ദോ ഉദകേന, മഹിച്ഛോ പച്ചയേഹീതി.

> അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ സമുദ്ദോ ച, മഹിച്ഛോ ചാപി പുഗ്ഗലോ;
> ബഹുകേ പച്ചയേ ദേന്തേ, തയോ പേതേ ന പൂരയേ.

മഹിച്ഛപുഗ്ഗലോ ഹി വിജാതമാതുയാപി മനം ഗണ്ഹിതും ന സക്കോതി, പഗേവ ഉപട്ഠാകാനം.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - ഏകോ കിര ദഹരഭിക്ഖു പിട്ഠപൂവേ പിയായതി. അഥസ്സ മാതാ പടിപത്തിം വീമംസമാനാ ‘സചേ മേ പുത്തോ പടിഗ്ഗഹണേ മത്തം ജാനാതി, സകലമ്പി നം തേമാസം പൂവേഹേവ ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ’തി വസ്സൂപനായികദിവസേ പരിവീമംസമാനാ പഠമം ഏകം പൂവം അദാസി, തസ്മിം നിട്ഠിതേ ദുതിയം, തസ്മിമ്പി നിട്ഠിതേ തതിയം. ദഹരോ ‘അല’ന്തി അവത്വാ ഖാദിയേവ. മാതാ തസ്സ അമത്തഞ്ഞുഭാവം ഞത്വാ ‘അജ്ജേവ മേ പുത്തേന സകലതേമാസസ്സ പൂവാ ഖാദിതാ’തി ദുതിയദിവസതോ പട്ഠായ ഏകപൂവമ്പി ന അദാസി.

തിസ്സമഹാരാജാപി ദേവസികം ചേതിയപബ്ബതേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം ദദമാനോ ‘മഹാരാജ, കിം ഏകമേവ ഠാനം ഭജസി? കിം അഞ്ഞത്ഥ ദാതും ന വട്ടതീ’തി ജാനപദേഹി വുത്തോ ദുതിയദിവസേ അനുരാധപുരേ മഹാദാനം ദാപേസി. ഏകഭിക്ഖുപി പടിഗ്ഗഹണേ മത്തം ന അഞ്ഞാസി. ഏകമേകേന പടിഗ്ഗഹിതം ഖാദനീയഭോജനീയം ദ്വേ തയോ ജനാ ഉക്ഖിപിംസു. രാജാ ദുതിയദിവസേ ചേതിയപബ്ബതേ ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിമന്താപേത്വാ രാജന്തേപുരം ആഗതകാലേ “പത്തം ദേഥാ”തി ആഹ. “അലം, മഹാരാജ, അത്തനോ പമാണേന ഭിക്ഖം ഗണ്ഹിസ്സതീ”തി ഏകഭിക്ഖുപി പത്തം ന അദാസി. സബ്ബേ പമാണയുത്തകമേവ പടിഗ്ഗഹേസും. അഥ രാജാ ആഹ - “പസ്സഥ തുമ്ഹാകം ഭിക്ഖൂസു ഏകോപി മത്തം ന ജാനാതി. ഹിയ്യോ കിഞ്ചി അവസേസം നാഹോസി. അജ്ജ ഗഹിതം മന്ദം, അവസേസമേവ ബഹൂ”തി തേസം മത്തഞ്ഞുതായ അത്തമനോ ഇതരേസഞ്ച അമത്തഞ്ഞുതായ അനത്തമനോ അഹോസി.

വ്വഹ്വ. പാപിച്ഛതാനിദ്ദേസേ **അസ്സദ്ധോ സമാനോ സദ്ധോതി മം ജനോ ജാനാതൂതി**ആദീസു ഏവം ഇച്ഛന്തോ കിം കരോതി? അസ്സദ്ധോ സദ്ധാകാരം ദസ്സേതി; ദുസ്സീലാദയോ സീലവന്താദീനം ആകാരം ദസ്സേന്തി. കഥം? അസ്സദ്ധോ താവ മഹാമഹദിവസേ മനുസ്സാനം വിഹാരം ആഗമനവേലായ സമ്മജ്ജനിം ആദായ വിഹാരം സമ്മജ്ജതി, കചവരം ഛഡ്ഡേതി, മനുസ്സേഹി ദിട്ഠഭാവം ഞത്വാ ചേതിയങ്ഗണം ഗച്ഛതി, തത്ഥാപി സമ്മജ്ജിത്വാ കചവരം ഛഡ്ഡേതി, വാലികം സമം കരോതി, ആസനാനി ധോവതി, ബോധിമ്ഹി ഉദകം സിഞ്ചതി. മനുസ്സാ ദിസ്വാ ‘നത്ഥി മഞ്ഞേ അഞ്ഞോ ഭിക്ഖു വിഹാരജഗ്ഗനകോ, അയമേവ ഇമം വിഹാരം പടിജഗ്ഗതി, സദ്ധോ ഥേരോ’തി ഗമനകാലേ നിമന്തേത്വാ ഗച്ഛന്തി. ദുസ്സീലോപി ഉപട്ഠാകാനം സമ്മുഖേ വിനയധരം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛതി “ഭന്തേ, മയി ഗച്ഛന്തേ ഗോണോ ഉബ്ബിഗ്ഗോ. തേന ധാവതാ തിണാനി ഛിന്നാനി. സമ്മജ്ജന്തസ്സ മേ തിണാനി ഛിജ്ജന്തി. ചങ്കമന്തസ്സ മേ പാണകാ മീയന്തി. ഖേളം പാതേന്തസ്സ അസതിയാ തിണമത്ഥകേ പതതി; തത്ഥ തത്ഥ കിം ഹോതീ”തി? “അനാപത്തി, ആവുസോ, അസഞ്ചിച്ച അസതിയാ അജാനന്തസ്സാ”തി ച വുത്തേ

“ഭന്തേ, മയ്ഹം ഗരുകം വിയ ഉപട്ഠാതി; സുട്ഠു വീമംസഥാ”തി ഭണതി. തം സുത്വാ മനുസ്സാ ‘അമ്ഹാകം അയ്യോ ഏത്തകേപി കുക്കുച്ചായതി! അഞ്ഞസ്മിം ഓളാരികേ കിം നാമ കരിസ്സതി; നത്ഥി ഇമിനാ സദിസോ സീലവാതി പസന്നാ സക്കാരം കരോന്തി. അപ്പസ്സുതോപി ഉപട്ഠാകമജ്ഝേ നിസിന്നോ “അസുകോ തിപിടകധരോ, അസുകോ ചതുനികായികോ മയ്ഹം അന്തേവാസികോ, മമ സന്തികേ തേഹി ധമ്മോ ഉഗ്ഗഹിതോ”തി വദതി. മനുസ്സാ ‘അമ്ഹാകം അയ്യേന സദിസോ ബഹുസ്സുതോ നത്ഥി, ഏതസ്സ കിര സന്തികേ അസുകേന ച അസുകേന ച ധമ്മോ ഉഗ്ഗഹിതോ’തി പസന്നാ സക്കാരം കരോന്തി.

സങ്ഗണികാരാമോപി മഹാമഹദിവസേ ദീഘപീഠഞ്ച അപസ്സയഞ്ച ഗാഹാപേത്വാ വിഹാരപച്ചന്തേ രുക്ഖമൂലേ ദിവാവിഹാരം നിസീദതി. മനുസ്സാ ആഗന്ത്വാ “ഥേരോ കുഹി”ന്തി പുച്ഛന്തി. “ഗണ്ഠികപുത്താ നാമ ഗണ്ഠികാ ഏവ ഹോന്തി. തേന ഥേരോ ഏവരൂപേ കാലേ ഇധ ന നിസീദതി, വിഹാരപച്ചന്തേ ദിവാട്ഠാനേ ദീഘചങ്കമേ വിഹരതീ”തി വദന്തി. സോപി ദിവസഭാഗം വീതിനാമേത്വാ നലാടേ മക്കടസുത്തം അല്ലിയാപേത്വാ പീഠം ഗാഹാപേത്വാ ആഗമ്മ പരിവേണദ്വാരേ നിസീദതി. മനുസ്സാ “കഹം, ഭന്തേ, ഗതത്ഥ? ആഗന്ത്വാ ന അദ്ദസമ്ഹാ”തി വദന്തി. “ഉപാസകാ, അന്തോവിഹാരോ ആകിണ്ണോ; ദഹരസാമണേരാനം വിചരണട്ഠാനമേതം സട്ഠിഹത്ഥചങ്കമേ ദിവാട്ഠാനേ നിസീദിമ്ഹാ”തി അത്തനോ പവിവിത്തഭാവം ജാനാപേതി.

കുസീതോപി ഉപട്ഠാകമജ്ഝേ നിസിന്നോ “ഉപാസകാ, തുമ്ഹേഹി ഉക്കാപാതോ ദിട്ഠോ”തി വദതി. “ന പസ്സാമ, ഭന്തേ; കായ വേലായ അഹോസീ”തി ച പുട്ഠോ “അമ്ഹാകം ചങ്കമനവേലായാ”തി വത്വാ “ഭൂമിചാലസദ്ദം അസ്സുത്ഥാ”തി പുച്ഛതി. “ന സുണാമ, ഭന്തേ; കായ വേലായാ”തി പുട്ഠോ “മജ്ഝിമയാമേ അമ്ഹാകം ആലമ്ബനഫലകം അപസ്സായ ഠിതകാലേ”തി വത്വാ “മഹാഓഭാസോ അഹോസി; സോ വോ ദിട്ഠോ”തി പുച്ഛതി. “കായ വേലായ, ഭന്തേ”തി ച വുത്തേ “മയ്ഹം ചങ്കമമ്ഹാ ഓതരണകാലേ”തി വദതി. മനുസ്സാ ‘അമ്ഹാകം ഥേരോ തീസുപി യാമേസു ചങ്കമേയേവ ഹോതി; നത്ഥി അയ്യേന സദിസോ ആരദ്ധവീരിയോ’തി പസന്നാ സക്കാരം കരോന്തി.

മുട്ഠസ്സതീപി ഉപട്ഠാകമജ്ഝേ നിസിന്നോ “മയാ അസുകകാലേ നാമ ദീഘനികായോ ഉഗ്ഗഹിതോ, അസുകകാലേ മജ്ഝിമോ, സംയുത്തകോ, അങ്ഗുത്തരികോ; അന്തരാ ഓലോകനം നാമ നത്ഥി, ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനേ മുഖാരുള്ഹോവ തന്തി ആഗച്ഛതി; ഇമേ പനഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ ഏളകാ വിയ മുഖം ഫന്ദാപേന്താ വിഹരന്തീ”തി വദതി. മനുസ്സാ ‘നത്ഥി അയ്യേന സദിസോ ഉപട്ഠിതസതീ’തി പസന്നാ സക്കാരം കരോന്തി.

അസമാഹിതോപി ഉപട്ഠാകാനം സമ്മുഖേ അട്ഠകഥാചരിയേ പഞ്ഹം പുച്ഛതി - ‘കസിണം നാമ കഥം ഭാവേതി? കിത്തകേന നിമിത്തം ഉപ്പന്നം നാമ ഹോതി? കിത്തകേന ഉപചാരോ? കിത്തകേന അപ്പനാ? പഠമസ്സ ഝാനസ്സ കതി അങ്ഗാനി? ദുതിയസ്സ തതിയസ്സ ചതുത്ഥസ്സ ഝാനസ്സ കതി അങ്ഗാനി”തി പുച്ഛതി. തേഹി അത്തനോ ഉഗ്ഗഹിതാനുരൂപേന കഥിതകാലേ സിതം കത്വാ ‘കിം, ആവുസോ, ഏവം ന ഹോസീ’തി വുത്തേ ‘വട്ടതി, ഭന്തേ’തി അത്തനോ സമാപത്തിലാഭിതം സൂചേതി. മനുസ്സാ ‘സമാപത്തിലാഭീ അയ്യോ’തി പസന്നാ സക്കാരം കരോന്തി.

ദുപ്പഞ്ഞോപി ഉപട്ഠാകാനം മജ്ഝേ നിസിന്നോ 'മജ്ഝിമനികായേ മേ പഞ്ചത്തയം ഓലോകേന്തസ്സ സഹിദ്ധിയാവ മഗ്ഗോ ആഗതോ. പരിയത്തി നാമ അമ്ഹാകം ന ദുക്കരാ. പരിയത്തിവാവടോ പന ദുക്ഖതോ ന മുച്ചതീതി പരിയത്തിം വിസ്സജ്ജയിമ്ഹാ'തിആദീനി വദന്തോ അത്തനോ മഹാപഞ്ഞതം ദീപേതി. ഏവം വദന്തോ പനസ്സ സാസനേ പഹാരം ദേതി. ഇമിനാ സദിസോ മഹാചോരോ നാമ നത്ഥി. ന ഹി പരിയത്തിധരോ ദുക്ഖതോ ന മുച്ചതീതി. അഖീണാസവോപി ഗാമദാരകേ ദിസ്വാ 'തുമ്ഹാകം മാതാപിതരോ അമ്ഹേ കിം വദന്തീ''തി? ''അരഹാതി വദന്തി, ഭന്തേ''തി. 'യാവ ഛേകാ ഗഹപതികാ, ന സക്കാ വഞ്ചേതു'ന്തി അത്തനോ ഖീണാസവഭാവം ദീപേതി.

അഞ്ഞേപി ചേത്ഥ **ചാടിഅരഹന്തപാരോഹഅരഹന്താ**ദയോ വേദിതബ്ബാ - ഏകോ കിര കുഹകോ അന്തോഗബ്ഭേ ചാടിം നിഖണിത്വാ മനുസ്സാനം ആഗമനകാലേ പവിസതി. മനുസ്സാ 'കഹം ഥേരോ'തി പുച്ഛന്തി. 'അന്തോഗബ്ഭേ'തി ച വുത്തേ പവിസിത്വാ വിചിനന്താപി അദിസ്വാ നിക്ഖമിത്വാ 'നത്ഥി ഥേരോ'തി വദന്തി. 'അന്തോഗബ്ഭേയേവ ഥേരോ'തി ച വുത്തേ പുന പവിസന്തി. ഥേരോ ചാടിതോ നിക്ഖമിത്വാ പീഠേ നിസിന്നോ ഹോതി. തതോ തേഹി 'മയം, ഭന്തേ, പുബ്ബേ അദിസ്വാ നിക്ഖന്താ, കഹം തുമ്ഹേ ഗതത്ഥാ''തി വുത്തേ 'സമണാ നാമ അത്തനോ ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനം ഗച്ഛന്തീ'തി വചനേന അത്തനോ ഖീണാസവഭാവം ദീപേതി.

അപരോപി കുഹകോ ഏകസ്മിം പബ്ബതേ പണ്ണസാലായം വസതി. പണ്ണസാലായ ച പച്ഛതോ പപാതട്ഠാനേ ഏകോ കച്ഛകരുക്ഖോ അത്ഥി. തസ്സ പാരോഹോ ഗന്ത്വാ പരഭാഗേ ഭൂമിയം പതിട്ഠിതോ. മനുസ്സാ മഗ്ഗേനാഗന്ത്വാ നിമന്തേന്തി. സോ പത്തചീവരമാദായ പാരോഹേന ഓതരിത്വാ ഗാമദ്വാരേ അത്താനം ദസ്സേതി. തതോ മനുസ്സേഹി പച്ഛാ ആഗന്ത്വാ 'കതരേന മഗ്ഗേന ആഗതത്ഥ, ഭന്തേ'തി പുട്ഠോ 'സമണാനം ആഗതമഗ്ഗോ നാമ പുച്ഛിതും ന വട്ടതി, അത്തനോ ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനേനേവ ആഗച്ഛന്തീ'തി വചനേന ഖീണാസവഭാവം ദീപേതി. തം പന കുഹകം ഏകോ വിദ്ധകണ്ണോ ഞത്വാ 'പരിഗ്ഗഹേസ്സാമി ന'ന്തി ഏകദിവസം പാരോഹേന ഓതരന്തം ദിസ്വാ പച്ഛതോ ഛിന്ദിത്വാ അപ്പമത്തകേന ഠപേസി. സോ 'പാരോഹതോ ഓതരിസ്സാമീ'തി 'ഠ'ന്തി പതിതോ, മത്തികാ പത്തോ ഭിജ്ജി. സോ 'ഞാതോമ്ഹീ'തി നിക്ഖമിത്വാ പലായി. പാപിച്ഛസ്സ ഭാവോ **പാപിച്ഛതാ**. ലക്ഖണതോ പന അസന്തഗുണസമ്ഭാവനതാ, പടിഗ്ഗഹണേ ച അമത്തഞ്ഞുതാ; ഏതം പാപിച്ഛതാലക്ഖണന്തി വേദിതബ്ബം.

൮൫൨. സിങ്ഗനിദ്ദേസേ വിജ്ഝനട്ഠേന **സിങ്ഗം;** നാഗരികഭാവസങ്ഖാതസ്സ കിലേസസിങ്ഗസ്സേതം നാമം. സിങ്ഗാരഭാവോ **സിങ്ഗാരതാ,** സിങ്ഗാരകരണാകാരോ വാ. ചതുരഭാവോ **ചതുരതാ**. തഥാ **ചാതുരിയം**. പരിക്ഖതഭാവോ **പരിക്ഖതതാ**; പരിഖണിത്വാ ഠപിതസ്സേവ ദള്ഹസിങ്ഗാരഭാവസ്സേതം നാമം . ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. ഏവം സബ്ബേഹിപി പദേഹി കിലേസസിങ്ഗാരതാവ കഥിതാ.

൮൫൩. തിന്തിണനിദ്ദേസേ **തിന്തിണ**ന്തി ഖീയനം. തിന്തിണായനാകാരോ **തിന്തിണായനാ**. തിന്തിണേന അയിതസ്സ തിന്തിണസമങ്ഗിനോ ഭാവോ **തിന്തിണായിതത്തം**. ലോലുപഭാവോ **ലോലുപ്പം**. ഇതരേ ദ്വേ ആകാരഭാവനിദ്ദേസാ. **പുച്ഛഞ്ജികതാ**തി ലാഭലഭനകട്ഠാനേ വേധനാകമ്പനാ നീചവുത്തിതാ. **സാധുകമ്യതാ**തി പണീതപണീതാനം പത്ഥനാ. ഏവം

സബ്ബേഹിപി പദേഹി സുവാനദോണിയം കഞ്ജിയം പിവനകസുനഖസ്സ അഞ്ഞം സുനഖം ദിസ്വാ ഭുഭുക്കരണം വിയ ‘തവ സന്തകം, മമ സന്തക’ന്തി കിലേസവസേന ഖീയനാകാരോ കഥിതോ.

൮൫൦. ചാപല്യനിദ്ദേസേ ആകോടിതപച്ചാകോടിതഭാവാദീഹി ചീവരസ്സ മണ്ഡനാ **ചീവരമണ്ഡനാ**. മണിവണ്ണച്ഛവികരണാദീഹി പത്തസ്സ മണ്ഡനാ **പത്തമണ്ഡനാ**. ചിത്തകമ്മാദീഹി പുഗ്ഗലികസേനാസനസ്സ മണ്ഡനാ **സേനാസനമണ്ഡനാ**. **ഇമസ്സ വാ പൂതികായസ്സാ**തി ഇമസ്സ മനുസ്സസരീരസ്സ. യഥാ ഹി തദഹുജാതോപി സിങ്ഗാലോ ജരസിങ്ഗാലോത്വേവ ഊരുപ്പമാണാപി ച ഗളോചിലതാ പൂതിലതാത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി, ഏവം സുവണ്ണവണ്ണോപി മനുസ്സകായോ പൂതികായോത്വേവ വുച്ചതി. തസ്സ അന്തരന്തരാ രത്തവണ്ണപണ്ഡുവണ്ണാദീഹി നിവാസനപാരുപനാദീഹി സജ്ജനാ **മണ്ഡനാ** നാമ. **ബാഹിരാനം വാ പരിക്ഖാരാനന്തി** ഠപേത്വാ പത്തചീവരം സേസപരിക്ഖാരാനം; അഥവാ യാ ഏസാ ചീവരമണ്ഡനാ പത്തമണ്ഡനാതി വുത്താ, സാ തേഹി വാ പരിക്ഖാരേഹി കായസ്സ മണ്ഡനാ തേസം വാ ബാഹിരപരിക്ഖാരാനം മണ്ഡേത്വാ ഠപനവസേന മണ്ഡനാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **മണ്ഡനാ വിഭൂസനാ**തി ഏത്ഥ ഊനട്ഠാനസ്സ പൂരണവസേന **മണ്ഡനാ,** ഛവിരാഗാദിവസേന **വിഭൂസനാ**തി വേദിതബ്ബാ. **കേളനാ**തി കീളനാ. **പരികേളനാ**തി പരികീളനാ. **ഗിദ്ധികതാ**തി ഗേധയുത്തതാ. **ഗിദ്ധികത്ത**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. ചപലഭാവോ **ചപലതാ**. തഥാ **ചാപല്യം. ഇദം വുച്ചതീ**തി ഇദം ചാപല്യം നാമ വുച്ചതി, യേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ വസ്സസതികോപി സമാനോ തദഹുജാതദാരകോ വിയ ഹോതി.

൮൫൧. അസഭാഗവുത്തിനിദ്ദേസേ **വിപ്പടികൂലഗ്ഗാഹിതാ**തി അനനുലോമഗ്ഗാഹിതാ. **വിപച്ചനീകസാതതാ**തി വിപച്ചനീകേന പടിവിരുദ്ധകരണേന സുഖായനാ. അനാദരഭാവോ **അനാദരിയം**. തഥാ **അനാദരിയതാ**. അഗാരവസ്സ ഭാവോ **അഗാരവതാ**. ജേട്ഠകഭാവസ്സ അകരണം **അപ്പതിസ്സവതാ**. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം അസഭാഗവുത്തി നാമ വുച്ചതി; വിസഭാഗജീവികതാതി അത്ഥോ; യായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ മാതരം പിതരം വാ ഗിലാനം പടിവത്തിത്വാപി ന ഓലോകേതി; പിതുസന്തകസ്സ കാരണാ മാതരാ സദ്ധിം, മാതുസന്തകസ്സ കാരണാ പിതരാ സദ്ധിം കലഹം കരോതി; വിസഭാഗജീവിതം ജീവതി, മാതാപിതൂനം സന്തകസ്സ കാരണാ ജേട്ഠേന വാ കനിട്ഠേന വാ ഭാതരാ സദ്ധിം കലഹം കരോതി, നില്ലജ്ജവചനം വദതി, ആചരിയസ്സ വാ ഉപജ്ഝായസ്സ വാ വത്തപടിവത്തം ന കരോതി, ഗിലാനം ന ഉപട്ഠാതി, ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ചേതിയദസ്സനട്ഠാനേ ഉച്ചാരം വാ പസ്സാവം വാ കരോതി, ഖേളമ്പി സിങ്ഘാണികമ്പി ഛഡ്ഡേതി, ഛത്തം ധാരേതി, ഉപാഹനാ ആരുയ്ഹ ഗച്ഛതി, ബുദ്ധസാവകേസു ന ലജ്ജതി, സങ്ഘേ ചിത്തീകാരം ന കരോതി, മാതിമത്തപിതിമത്താദീസു ഗരുട്ഠാനീയേസു ഹിരോത്തപ്പം ന പച്ചുപട്ഠാപേതി. തസ്സേവം പവത്തമാനസ്സ സബ്ബാ പേസാ കിരിയാ മാതരീതിആദീസുപി വത്ഥൂസു അസഭാഗവുത്തിതാ നാമ ഹോതി.

൮൫൨. അരതിനിദ്ദേസേ **പന്തേസൂ**തി ദൂരേസു വിവിത്തേസു വാ. **അധികുസലേസൂ**തി സമഥവിപസ്സനാധമ്മേസു. **അരതീ**തി രതിപടിക്ഖേപോ. **അരതിതാ**തി അരമണാകാരോ. **അനഭിരതീ**തി അനഭിരതഭാവോ. **അനഭിരമണാ**തി അനഭിരമണാകാരോ. **ഉക്കണ്ഠിതാ**തി ഉക്കണ്ഠനാകാരോ. **പരിതസ്സിതാ**തി ഉക്കണ്ഠനവസേനേവ പരിതസ്സനാ.

൮൭. തന്ദീനിദ്ദേസേ **തന്ദീ**തി ജാതിആലസിയം. **തന്ദിയനാ**തി തന്ദിയനാകാരോ. **തന്ദിമനകതാ**തി തന്ദിയാ അഭിഭൂതചിത്തതാ. അലസസ്സ ഭാവോ **ആലസ്യം**. ആലസ്യായനാകാരോ **ആലസ്യായനാ**. അലസ്യായിതസ്സ ഭാവോ **ആലസ്യായിതത്തം**. ഇതി സബ്ബേഹിപി ഇമേഹി പദേഹി കിലേസവസേന കായാലസിയം കഥിതം.

൮൯. വിജമ്ഭിതാനിദ്ദേസേ **ജമ്ഭനാ**തി ഫന്ദനാ. പുനപ്പുനം ജമ്ഭനാ **വിജമ്ഭനാ. ആനമനാ**തി പുരതോ നമനാ. **വിനമനാ**തി പച്ഛതോ നമനാ. **സന്നമനാ**തി സമന്തതോ നമനാ. **പണമനാ**തി യഥാ ഹി തന്തതോ ഉട്ഠിതപേസകാരോ കിസ്മിഞ്ചിദേവ ഗഹേത്വാ ഉജുകം കായം ഉസ്സാപേതി, ഏവം കായസ്സ ഉദ്ധം ഠപനാ. **ബ്യാധിയക**ന്തി ഉപ്പന്നബ്യാധിതാ. ഇതി സബ്ബേഹിപി ഇമേഹി പദേഹി കിലേസവസേന കായഫന്ദനമേവ കഥിതം.

൮൯. ഭത്തസമ്മദനിദ്ദേസേ **ഭുത്താവിസ്സാ**തി ഭുത്തവതോ. **ഭത്തമുച്ഛാ**തി ഭത്തഗേലഞ്ഞം; ബലവഭത്തേന ഹി മുച്ഛാപത്തോ വിയ ഹോതി. **ഭത്തകിലമഥോ**തി ഭത്തേന കിലന്തഭാവോ. **ഭത്തപരിളാഹോ**തി ഭത്തദരഥോ. തസ്മിഞ്ഹി സമയേ പരിളാഹുപ്പത്തിയാ ഉപഹതിന്ദ്രിയോ ഹോതി, കായോ ജീരതി. **കായദുട്ഠുല്ല**ന്തി ഭത്തം നിസ്സായ കായസ്സ അകമ്മഞ്ഞതാ.

൯൦. ചേതസോ ലീനത്തനിദ്ദേസോ ഹേട്ഠാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം വുത്തത്ഥോയേവ. ഇമേഹി പന സബ്ബേഹിപി പദേഹി കിലേസവസേന ചിത്തസ്സ ഗിലാനാകാരോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

൯൧. കുഹനാനിദ്ദേസേ **ലാഭസക്കാരസിലോകസന്നിസ്സിതസ്സാ**തി ലാഭഞ്ച സക്കാരഞ്ച കിത്തിസദ്ദഞ്ച നിസ്സിതസ്സ, പത്ഥയന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **പാപിച്ഛസ്സാ**തി അസന്തഗുണദീപനകാമസ്സ. **ഇച്ഛാപകതസ്സാ**തി ഇച്ഛായ അപകതസ്സ, ഉപദ്ദുതസ്സാതി അത്ഥോ.

ഇതോ പരം യസ്മാ പച്ചയപടിസേവന സാമന്തജപ്പനഇരിയാപഥസന്നിസ്സിതവസേന മഹാനിദ്ദേസേ തിവിധം കുഹനവത്ഥു ആഗതം, തസ്മാ തിവിധമ്പി തം ദസ്സേതും **പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതേന വാ**തി ഏവമാദി ആരദ്ധം. തത്ഥ ചീവരാദീഹി നിമന്തിതസ്സ തദത്ഥികസ്സേവ സതോ പാപിച്ഛതം നിസ്സായ പടിക്ഖിപനേന, തേ ച ഗഹപതികേ അത്തനി സുപ്പതിട്ഠിതസദ്ധേ ഞത്വാ പുന തേസം 'അഹോ അയ്യോ അപ്പിച്ഛോ, ന കിഞ്ചി പടിഗ്ഗണ്ഹിതും ഇച്ഛതി, സുലദ്ധം വത നോ അസ്സ സചേ അപ്പമത്തകം കിഞ്ചി പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാ'തി നാനാവിധേഹി ഉപായേഹി പണീതാനി ചീവരാദീനി ഉപനേന്താനം തദനുഗ്ഗഹകാമതംയേവ ആവികത്വാ പടിഗ്ഗഹണേന ച തതോ പഭുതി അസീതിസകടഭാരേഹി ഉപനാമനഹേതുഭൂതം വിമ്ഹാപനം പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂതി വേദിതബ്ബം. വുത്തമ്പി ചേതം മഹാനിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൮൭) -

> "കതമം പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥു? ഇധ ഗഹപതികാ ഭിക്ഖും നിമന്തേന്തി ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരേഹി. സോ പാപിച്ഛോ ഇച്ഛാപകതോ അത്ഥികോ ചീവര ...പേ॰... പരിക്ഖാരാനം ഭിയ്യോകമ്യതം ഉപാദായ ചീവരം പച്ചക്ഖാതി, പിണ്ഡപാതം

പച്ചക്ഖാതി, സേനാസനം പച്ചക്ഖാതി, ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം പച്ചക്ഖാതി. സോ ഏവമാഹ - "കിം സമണസ്സ മഹഗ്ഘേന ചീവരേന? ഏതം സാരുപ്പം യം സമണോ സുസാനാ വാ സങ്കാരകൂടാ വാ പാപണികാ വാ നന്തകാനി ഉച്ചിനിത്വാ സങ്ഘാടിം കത്വാ ധാരേയ്യ. കിം സമണസ്സ മഹഗ്ഘേന പിണ്ഡപാതേന? ഏതം സാരുപ്പം യം സമണോ ഉഞ്ഛാചരിയായ പിണ്ഡിയാലോപേന ജീവികം കപ്പേയ്യ. കിം സമണസ്സ മഹഗ്ഘേന സേനാസനേന? ഏതം സാരുപ്പം യം സമണോ രുക്ഖമൂലികോ വാ അസ്സ സോസാനികോ വാ അബ്ഭോകാസികോ വാ. കിം സമണസ്സ മഹഗ്ഘേന ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരേന? ഏതം സാരുപ്പം യം സമണോ പൂതിമുത്തേന വാ ഹരീതകീഖണ്ഡേന വാ ഓസധം കരേയ്യാതി. തദുപാദായ ലൂഖം ചീവരം ധാരേതി, ലൂഖം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജതി, ലൂഖം സേനാസനം പടിസേവതി, ലൂഖം ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം പടിസേവതി. തമേനം ഗഹപതികാ ഏവം ജാനന്തി - 'അയം സമണോ അപ്പിച്ഛോ സന്തുട്ഠോ പവിവിത്തോ അസംസട്ഠോ ആരദ്ധവീരിയോ ധുതവാദോ'തി ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ നിമന്തേന്തി ചീവര...പേ०... പരിക്ഖാരേഹി. സോ ഏവമാഹ - 'തിണ്ണം സമ്മുഖീഭാവാ സദ്ധോ കുലപുത്തോ ബഹും പുഞ്ഞം പസവതി - സദ്ധായ സമ്മുഖീഭാവാ സദ്ധോ കുലപുത്തോ ബഹും പുഞ്ഞം പസവതി, ദേയ്യധമ്മസ്സ...പേ०... ദക്ഖിണേയ്യാനം സമ്മുഖീഭാവാ സദ്ധോ കുലപുത്തോ ബഹും പുഞ്ഞം പസവതി. തുമ്ഹാകഞ്ചേവായം സദ്ധാ അത്ഥി, ദേയ്യധമ്മോ ച സംവിജ്ജതി, അഹഞ്ച പടിഗ്ഗാഹകോ. സചാഹം ന പടിഗ്ഗഹേസ്സാമി, ഏവം തുമ്ഹേ പുഞ്ഞേന പരിബാഹിരാ ഭവിസ്സഥ; ന മയ്ഹം ഇമിനാ അത്ഥോ, അപിച തുമ്ഹാകം ഏവ അനുകമ്പായ പടിഗ്ഗണ്ഹാമീ'തി. തദുപാദായ ബഹുമ്പി ചീവരം പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, ബഹുമ്പി പിണ്ഡപാതം...പേ०... ഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം പടിഗ്ഗണ്ഹാതി. യാ ഏവരൂപാ ഭാകുടികാ ഭാകുടിയം കുഹനാ കുഹായനാ കുഹിതത്തം - ഇദം വുച്ചതി പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂ"തി.

പാപിച്ഛസ്സേവ പന സതോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാധിഗമപരിദീപനവാചായ തഥാ തഥാ വിമ്ഹാപനം സാമന്തജപ്പനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂതി വേദിതബ്ബം. യഥാഹ - "കതമം സാമന്തജപ്പനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥു ? ഇധേകച്ചോ പാപിച്ഛോ ഇച്ഛാപകതോ സമ്ഭാവനാധിപ്പായോ 'ഏവം മം ജനോ സമ്ഭാവേസ്സതീ'തി അരിയധമ്മസന്നിസ്സിതം വാചം ഭാസതി - 'യോ ഏവരൂപം ചീവരം ധാരേതി, സോ സമണോ മഹേസക്ഖോ'തി ഭണതി; 'യോ ഏവരൂപം പത്തം, ലോഹഥാലകം, ധമകരണം, പരിസാവനം, കുഞ്ചികം, ഉപാഹനം, കായബന്ധനം, ആയോഗം ധാരേതി, സോ സമണോ മഹേസക്ഖോ'തി ഭണതി; 'യസ്സ ഏവരൂപോ ഉപജ്ഝായോ, ആചരിയോ, സമാനുപജ്ഝായോ, സമാനാചരിയകോ, മിത്തോ സന്ദിട്ഠോ, സമ്ഭത്തോ, സഹായോ; യോ ഏവരൂപേ വിഹാരേ വസതി - അഡ്ഢയോഗേ, പാസാദേ, ഹമ്മിയേ, ഗുഹായം, ലേണേ, കുടിയാ, കൂടാഗാരേ, അട്ടേ, മാളേ, ഉദ്ദോസിതേ, ഉദ്ദണ്ഡേ, ഉപട്ഠാനസാലായം, മണ്ഡപേ, രുക്ഖമൂലേ വസതി, സോ സമണോ മഹേസക്ഖോ'തി ഭണതി.

"അഥ വാ കോരജികകോരജികോ ഭാകുടികഭാകുടികോ കുഹകകുഹകോ ലപകലപകോ മുഖസമ്ഭാവിതോ 'അയം സമണോ

ഇമാസം ഏവരൂപാനം സന്താനം വിഹാരസമാപത്തീനം ലാഭീ'തി താദിസം ഗമ്ഭീരം ഗൂള്ഹം നിപുണം പടിച്ഛന്നം ലോകുത്തരം സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്തം കഥം കഥേതി. യാ ഏവരൂപാ ഭാകുടികാ ഭാകുടിയം കുഹനാ കുഹായനാ കുഹിതത്തം - ഇദം വുച്ചതി സാമന്തജപ്പനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂ''തി.

പാപിച്ഛസ്സേവ പന സതോ സമ്ഭാവനാധിപ്പായകതേന ഇരിയാപഥേന വിമ്ഹാപനം ഇരിയാപഥസന്നിസ്സിതം കുഹനവത്ഥൂതി വേദിതബ്ബം. യഥാഹ - ''കതമം ഇരിയാപഥസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥു? ഇധേകച്ചോ പാപിച്ഛോ ഇച്ഛാപകതോ സമ്ഭാവനാധിപ്പായോ 'ഏവം മം ജനോ സമ്ഭാവേസ്സതീ'തി ഗമനം സണ്ഠപേതി, സയനം സണ്ഠപേതി, പണിധായ ഗച്ഛതി, പണിധായ തിട്ഠതി, പണിധായ നിസീദതി, പണിധായ സേയ്യം കപ്പേതി, സമാഹിതോ വിയ ഗച്ഛതി, സമാഹിതോ വിയ തിട്ഠതി, നിസീദതി, സേയ്യം കപ്പേതി, ആപാഥകജ്ഝായീവ ഹോതി. യാ ഏവരൂപാ ഇരിയാപഥസ്സ ആഠപനാ ഠപനാ സണ്ഠപനാ ഭാകുടികാ ഭാകുടിയം കുഹനാ കുഹായനാ കുഹിതത്തം - ഇദം വുച്ചതി ഇരിയാപഥസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂ''തി.

തത്ഥ **പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതേനാ**തി പച്ചയപടിസേവനന്തി ഏവം സങ്ഖാതേന പച്ചയപടിസേവനേന. **സാമന്തജപ്പിതേനാ**തി സമീപേ ഭണിതേന. **ഇരിയാപഥസ്സാ**തി ചതുഇരിയാപഥസ്സ. **ആഠപനാ**തി ആദിഠപനാ, ആദരേന വാ ഠപനാ. **ഠപനാ**തി ഠപനാകാരോ. **സണ്ഠപനാ**തി അഭിസങ്ഖരണാ, പാസാദികഭാവകരണന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഭാകുടികാ**തി പധാനപുരിമട്ഠിതഭാവദസ്സനേന ഭാകുടികരണം, മുഖസങ്കോചോതി വുത്തം ഹോതി. ഭാകുടികരണം സീലമസ്സാതി ഭാകുടികോ; ഭാകുടികസ്സ ഭാവോ **ഭാകുടിയം. കുഹനാ**തി വിമ്ഹാപനം, കുഹസ്സ ആയനാ **കുഹായനാ**. കുഹിതസ്സ ഭാവോ **കുഹിതത്ത**ന്തി.

വുന്നവ. ലപനാനിദ്ദേസേ **ആലപനാ**തി വിഹാരം ആഗതമനുസ്സേ ദിസ്വാ കിമത്ഥായ ഭോന്തോ ആഗതാ? കിം ഭിക്ഖൂ നിമന്തേതും? യദി ഏവം ഗച്ഛഥ; അഹം പച്ഛതോ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛാമീ'തി ഏവം ആദിതോവ ലപനാ. അഥ വാ അത്താനം ഉപനേത്വാ 'അഹം തിസ്സോ, മയി രാജാ പസന്നോ, മയി അസുകോ ച അസുകോ ച രാജമഹാമത്തോ പസന്നോ'തി ഏവം അത്തുപനായികാ ലപനാ ആലപനാ. **ലപനാ**തി പുട്ഠസ്സ സതോ വുത്തപ്പകാരമേവ ലപനം. **സല്ലപനാ**തി ഗഹപതികാനം ഉക്കണ്ഠനേ ഭീതസ്സ ഓകാസം ദത്വാ സുട്ഠു ലപനാ. **ഉല്ലപനാ**തി 'മഹാകുടുമ്ബികോ, മഹാനാവികോ, മഹാദാനപതീ'തി ഏവം ഉദ്ധം കത്വാ ലപനാ. **സമുല്ലപനാ**തി സബ്ബതോഭാഗേന ഉദ്ധം കത്വാ ലപനാ. **ഉന്നഹനാ**തി 'ഉപാസകാ, പുബ്ബേ ഈദിസേ കാലേ ദാനം ദേഥ; ഇദാനി കിം ന ദേഥാ'തി ഏവം യാവ 'ദസ്സാമ, ഭന്തേ, ഓകാസം ന ലഭാമാ'തിആദീനി വദന്തി താവ ഉദ്ധം നഹനാ, വേഠനാതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ ഉച്ഛുഹത്ഥം ദിസ്വാ 'കുതോ ആഗതാ, ഉപാസകാ'തി പുച്ഛതി. 'ഉച്ഛുഖേത്തതോ, ഭന്തേ'തി. 'കിം തത്ഥ ഉച്ഛു മധുര'ന്തി? 'ഖാദിത്വാ, ഭന്തേ, ജാനിതബ്ബ'ന്തി. 'ന, ഉപാസകാ, ഭിക്ഖുസ്സ 'ഉച്ഛും ദേഥാ'തി വത്തും വട്ടതീ'തി യാ ഏവരൂപാ നിബ്ബേഠേന്തസ്സാപി വേഠനകകഥാ, സാ ഉന്നഹനാ . സബ്ബതോഭാഗേന പുനപ്പുനം ഉന്നഹനാ **സമുന്നഹനാ. ഉക്കാചനാ**തി 'ഏതം കുലം

മംയേവ ജാനാതി, സചേ ഏത്ഥ ദേയ്യധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി, മയ്ഹമേവ ദേതീ'തി ഏവം ഉക്ഖിപിത്വാ കാചനാ ഉക്കാചനാ; ഉദ്ദീപനാതി വുത്തം ഹോതി.

തേലകന്ദരികവത്ഥു ചേത്ഥ വത്തബ്ബം. ദ്വേ കിര ഭിക്ഖൂ ഏകം ഗാമം പവിസിത്വാ ആസനസാലായ നിസീദിത്വാ ഏകം കുമാരികം ദിസ്വാ പക്കോസിംസു. തായ ആഗതായ തത്രേകോ ഏകം പുച്ഛി - 'അയം, ഭന്തേ, കസ്സ കുമാരികാ'തി? 'അമ്ഹാകം ഉപട്ഠായികായ തേലകന്ദരികായ ധീതാ, ആവുസോ. ഇമിസ്സാ മാതാ മയി ഗേഹം ഗതേ സപ്പിം ദദമാനാ ഘടേനേവ ദേതി, അയമ്പി മാതാ വിയ ഘടേനേവ ദേതീ'തി ഉക്കാചേതി.

സബ്ബതോഭാഗേന പുനപ്പുനം ഉക്കാചനാ **സമുക്കാചനാ. അനുപ്പിയഭാണിതാ**തി സച്ചാനുരൂപം വാ ധമ്മാനുരൂപം വാ അനപലോകേത്വാ പുനപ്പുനം പിയഭണനമേവ. **ചാടുകമ്യതാ**തി നീചവുത്തിതാ; അത്താനം ഹേട്ഠതോ ഠപേത്വാ വത്തനം. **മുഗ്ഗസൂപ്യതാ**തി മുഗ്ഗസൂപസദിസതാ. യഥാ മുഗ്ഗേസു പച്ചമാനേസു കോചിദേവ ന പച്ചതി, അവസേസാ പച്ചന്തി; ഏവം യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വചനേ കിഞ്ചിദേവ സച്ചം ഹോതി, സേസം അലികം - അയം പുഗ്ഗലോ മുഗ്ഗസൂപ്യോതി വുച്ചതി. തസ്സ ഭാവോ മുഗ്ഗസൂപ്യതാ. **പാരിഭടയതാ**തി പാരിഭടയഭാവോ. യോ ഹി കുലദാരകേ ധാതീ വിയ അങ്കേന വാ ഖന്ധേന വാ പരിഭടതി, ധാരേതീതി അത്ഥോ; തസ്സ പരിഭടസ്സ കമ്മം പാരിഭടയം; പാരിഭടയസ്സ ഭാവോ പാരിഭടയതാതി.

വ്യന്നന. നേമിത്തികതാനിദ്ദേസേ **നിമിത്ത**ന്തി യംകിഞ്ചി പരേസം പച്ചയദാനസംയോജനകം കായവചീകമ്മം. **നിമിത്തകമ്മ**ന്തി നിമിത്തസ്സ കരണകോസല്ലം.

തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര പിണ്ഡപാതികോ ഉപട്ഠാകകമ്മാരസ്സ ഗേഹദ്വാരം ഗന്ത്വാ 'കിം ഭന്തേ'തി പുച്ഛിതോ ചീവരന്തരേന ഹത്ഥം നീഹരിത്വാ വാസിപഹരണാകാരം അകാസി. കമ്മാരോ 'സല്ലക്ഖിതം മേ, ഭന്തേ'തി വാസിം കത്വാ അദാസി. **ഓഭാസോ**തി പച്ചയപടിസംയുത്തകഥാ. **ഓഭാസകമ്മ**ന്തി വച്ഛകപാലകേ ദിസ്വാ 'കിം ഇമേ വച്ഛാ ഖീരഗോവച്ഛാ, തക്കഗോവച്ഛാ'തി പുച്ഛിത്വാ 'ഖീരഗോവച്ഛാ, ഭന്തേ'തി വുത്തേ 'ന ഖീരഗോവച്ഛാ, യദി ഖീരഗോവച്ഛാ സിയും ഭിക്ഖൂപി ഖീരം ലഭേയ്യു'ന്തി ഏവമാദിനാ നയേന തേസം ദാരകാനം മാതാപിതൂനം നിവേദേത്വാ ഖീരദാപനാദികം ഓഭാസകരണം. **സാമന്തജപ്പാ**തി സമീപം കത്വാ ജപ്പനം.

ജാതകഭാണകവത്ഥു ചേത്ഥ കഥേതബ്ബം. ഏകോ കിര ജാതകഭാണകത്ഥേരോ ഭുഞ്ജിതുകാമോ ഉപട്ഠായികായ ഗേഹം പവിസിത്വാ നിസീദി. സാ അദാതുകാമാ 'തണ്ഡുലാ നത്ഥീ'തി ഭണന്തീ തണ്ഡുലേ ആഹരിതുകാമാ വിയ പടിവിസ്സകഘരം ഗതാ. ഭിക്ഖു അന്തോഗബ്ഭം പവിസിത്വാ ഓലോകേന്തോ കവാടകോണേ ഉച്ഛും, ഭാജനേ ഗുളം, പിടകേ ലോണമച്ഛഫാലം, കുമ്ഭിയം തണ്ഡുലേ, ഘടേ ഘതം ദിസ്വാ നിക്ഖമിത്വാ നിസീദി. ഘരണീ 'തണ്ഡുലം നാലത്ഥ'ന്തി ആഗതാ. ഥേരോ 'ഉപാസികേ, അജ്ജ ഭിക്ഖാ ന സമ്പജ്ജിസ്സതീ'തി പടികച്ചേവ നിമിത്തം അദ്ദസ'ന്തി ആഹ. 'കിം, ഭന്തേ'തി? 'കവാടകോണേ നിക്ഖിത്തം ഉച്ഛും വിയ സപ്പം അദ്ദസം; 'തം പഹരിസ്സാമീ'തി ഓലോകേന്തോ ഭാജനേ ഠപിതം ഗുളപിണ്ഡം വിയ പാസാണം ലേഡ്ഡുകേന; പഹടേന സപ്പേന കതം, പിടകേ നിക്ഖിത്തലോണമച്ഛഫാലസദിസം, ഫണം; തസ്സ തം ലേഡ്ഡും

ഡംസിതുകാമസ്സ, കുമ്ഭിയാ തണ്ഡുലസദിസേ ദന്തേ; അഥസ്സ കുപിതസ്സ, ഘടേ പക്ഖിത്തഘതസദിസം, മുഖതോ നിക്ഖമന്തം വിസമിസ്സകം വേള'ന്തി. സാ 'ന സക്കാ മുണ്ഡകം വഞ്ചേതു'ന്തി ഉച്ഛും ദത്വാ ഓദനം പചിത്വാ ഘതഗുളമച്ഛേഹി സദ്ധിം അദാസീതി. ഏവം സമീപം കത്വാ ജപ്പനം സാമന്തജപ്പാതി വേദിതബ്ബം. **പരികഥാ**തി യഥാ തം ലഭതി തഥാ പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ കഥനം.

൮൬൪. നിപ്പേസികതാനിദ്ദേസേ **അക്കോസനാ**തി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസനാ. **വമ്ഭനാ**തി പരിഭവിത്വാ കഥനം. **ഗരഹനാ**തി 'അസ്സദ്ധോ അപ്പസന്നോ'തിആദിനാ നയേന ദോസാരോപനാ. **ഉക്ഖേപനാ**തി 'മാ ഏതം ഏത്ഥ കഥേഥാ'തി വാചായ ഉക്ഖിപനം. സബ്ബതോഭാഗേന സവത്ഥുകം സഹേതുകം കത്വാ ഉക്ഖേപനാ **സമുക്ഖേപനാ**. അഥവാ അദേന്തം 'അഹോ ദാനപതീ'തി ഏവം ഉക്ഖിപനം **ഉക്ഖേപനാ**. 'മഹാദാനപതീ'തി ഏവം സുട്ഠു ഉക്ഖേപനാ **സമുക്ഖേപനാ. ഖിപനാ**തി 'കിം ഇമസ്സ ജീവിതം ബീജഭോജിനോ'തി ഏവം ഉപ്പണ്ഡനാ. **സങ്ഖിപനാ**തി 'കിം ഇമം അദായകോതി ഭണഥ യോ നിച്ചകാലം സബ്ബേസമ്പി നത്ഥീതി വചനം ദേതീ'തി ഏവം സുട്ഠുതരം ഉപ്പണ്ഡനാ. **പാപനാ**തി അദായകത്തസ്സ അവണ്ണസ്സ വാ പാപനം. സബ്ബതോഭാഗേന പാപനാ **സമ്പാപനാ**. **അവണ്ണഹാരികാ**തി 'ഏവം മേ അവണ്ണഭയാപി ദസ്സതീ'തി ഗേഹതോ ഗേഹം, ഗാമതോ ഗാമം, ജനപദതോ ജനപദം അവണ്ണഹരണം. **പരപിട്ഠിമംസികതാ**തി പുരതോ മധുരം ഭണിത്വാ പരമ്മുഖേ അവണ്ണഭാസിതാ. ഏസാ ഹി അഭിമുഖം ഓലോകേതും അസക്കോന്തസ്സ പരമ്മുഖാനം പിട്ഠിമംസഖാദനം വിയ ഹോതി. തസ്മാ പരപിട്ഠിമംസികതാതി വുത്താ. **അയം വുച്ചതി നിപ്പേസികതാ**തി അയം യസ്മാ വേളുപേസികാ വിയ അബ്ഭങ്ഗം പരസ്സ ഗുണം നിപ്പേസേതി നിപുഞ്ഛതി, യസ്മാ വാ ഗന്ധജാതം നിപിസിത്വാ ഗന്ധമഗ്ഗനാ വിയ പരഗുണേ നിപിസിത്വാ വിചുണ്ണേത്വാ ഏസാ ലാഭമഗ്ഗനാ ഹോതി, തസ്മാ നിപ്പേസികതാതി വുച്ചതീതി.

൮൬൫. ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനതാനിദ്ദേസേ **നിജിഗീസനതാ**തി മഗ്ഗനാ. **ഇതോ ലദ്ധ**ന്തി ഇമമ്ഹാ ഗേഹാ ലദ്ധം. **അമുത്രാ**തി അമുകമ്ഹി ഗേഹേ. **ഏട്ഠീ**തി ഇച്ഛനാ. **ഗവേട്ഠീ**തി മഗ്ഗനാ. **പരിയേട്ഠീ**തി പുനപ്പുനം മഗ്ഗനാ. ആദിതോ പട്ഠായ ലദ്ധം ലദ്ധം ഭിക്ഖം തത്ര തത്ര കുലദാരകാനം ദത്വാ അന്തേ ഖീരയാഗും ലഭിത്വാ ഗതഭിക്ഖുവത്ഥു ചേത്ഥ കഥേതബ്ബം. **ഏസനാ**തിആദീനി **ഏട്ഠീ**തിആദീനം വേവചനാനി, തസ്മാ **ഏട്ഠീ**തി ഏസനാ, **ഗവേട്ഠീ**തി ഗവേസനാ, **പരിയേട്ഠീ**തി പരിയേസനാ. ഇച്ചേവമേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

൮൬൬. സേയ്യമാനനിദ്ദേസേ **ജാതിയാ**തി ഖത്തിയഭാവാദിജാതിസമ്പത്തിയാ. **ഗോത്തേനാ**തി ഗോതമഗോത്താദിനാ ഉക്കട്ഠഗോത്തേന. **കോലപുത്തിയേനാ**തി മഹാകുലഭാവേന. **വണ്ണപോക്ഖരതായാ**തി വണ്ണസമ്പന്നസരീരതായ. സരീരഞ്ഹി പോക്ഖരന്തി വുച്ചതി, തസ്സ വണ്ണസമ്പത്തിയാ അഭിരൂപഭാവേനാതി അത്ഥോ. **ധനേനാ**തിആദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ. **മാനം ജപ്പേതീ**തി ഏതേസു യേന കേനചി വത്ഥുനാ 'സേയ്യോഹമസ്മീ'തി മാനം പവത്തേതി കരോതി.

൮൬൭. സദിസമാനനിദ്ദേസേ **മാനം ജപ്പേതീ**തി ഏതേസു യേന കേനചി വത്ഥുനാ 'സദിസോഹമസ്മീ'തി മാനം പവത്തേതി. അയമേത്ഥ അത്ഥതോ വിസേസോ. പാളിയം പന നാനാകരണം നത്ഥി.

൮൬൮. ഹീനമാനനിദ്ദേസേ **ഓമാനം ജപ്പേതീ**തി ഹേട്ഠാമാനം പവത്തേതി. **ഓമാനോ**തി ലാമകോ ഹേട്ഠാമാനോ. **ഓമഞ്ഞനാ ഓമഞ്ഞിതത്ത**ന്തി ആകാരഭാവനിദ്ദേസോ. **ഹീളനാ**തി ജാതിആദീഹി അത്തജിഗുച്ഛനാ. **ഓഹീളനാ**തി അതിരേകതോ ഹീളനാ. **ഓഹീളിതത്ത**ന്തി തസ്സേവ ഭാവനിദ്ദേസോ. **അത്തുഞ്ഞാ**തി അത്താനം ഹീനം കത്വാ ജാനനാ. **അത്താവഞ്ഞാ**തി അത്താനം അവജാനനാ. **അത്തപരിഭവോ**തി ജാതിആദിസമ്പത്തിനാമമേവ ജാതാതി അത്താനം പരിഭവിത്വാ മഞ്ഞനാ. ഏവമിമേ തയോ മാനാ പുഗ്ഗലം അനിസ്സായ ജാതിആദിവത്ഥുവസേനേവ കഥിതാ. തേസു ഏകേകോ തിണ്ണമ്പി സേയ്യസദിസഹീനാനം ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥ 'സേയ്യോഹമസ്മീ'തി മാനോ സേയ്യസ്സേവ യാഥാവമാനോ, സേസാനം അയാഥാവമാനോ. 'സദിസോഹമസ്മീ'തി മാനോ സദിസസ്സേവ യാഥാവമാനോ, സേസാനം അയാഥാവമാനോ. 'ഹീനോഹമസ്മീ'തി മാനോ ഹീനസ്സേവ യാഥാവമാനോ, സേസാനം അയാഥാവമാനോ.

൮൬൯. **തത്ഥ കതമോ സേയ്യസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീ**തിആദയോ പന നവ മാനാ പുഗ്ഗലം നിസ്സായ കഥിതാ. തേസു തയോ തയോ ഏകേകസ്സ ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ **ദഹതീ**തി ഠപേതി. **തം നിസ്സായാ**തി തം സേയ്യതോ ദഹനം നിസ്സായ. ഏത്ഥ പന സേയ്യസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീതി മാനോ രാജൂനഞ്ചേവ പബ്ബജിതാനഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി. രാജാ ഹി 'രട്ഠേന വാ ധനേന വാ വാഹനേഹി വാ കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ'തി ഏതം മാനം കരോതി. പബ്ബജിതോപി 'സീലധുതങ്ഗാദീഹി കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ'തി ഏതം മാനം കരോതി.

൮൭൦. **സേയ്യസ്സ സദിസോഹമസ്മീ**തി മാനോപി ഏതേസംയേവ ഉപ്പജ്ജതി. രാജാ ഹി 'രട്ഠേന വാ ധനേന വാ വാഹനേഹി വാ അഞ്ഞരാജൂഹി സദ്ധിം മയ്ഹം കിം നാനാകരണ'ന്തി ഏതം മാനം കരോതി. പബ്ബജിതോപി 'സീലധുതങ്ഗാദീഹി അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം മയ്ഹം കിം നാനാകരണ'ന്തി ഏതം മാനം കരോതി.

൮൭൧. **സേയ്യസ്സ ഹീനോഹമസ്മീ**തി മാനോപി ഏതേസംയേവ ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ ഹി രഞ്ഞോ രട്ഠം വാ ധനം വാ വാഹനാനി വാ സമ്പന്നാനി ന ഹോന്തി, സോ 'മയ്ഹം രാജാതി വോഹാരസുഖമത്തമേവ; കിം രാജാ നാമ അഹ'ന്തി ഏതം മാനം കരോതി. പബ്ബജിതോപി 'അപ്പലാഭസക്കാരോ അഹം. ധമ്മകഥികോ ബഹുസ്സുതോ മഹാഥേരോതി കഥാമത്തമേവ. കിം ധമ്മകഥികോ നാമാഹം, കിം ബഹുസ്സുതോ നാമാഹം, കിം മഹാഥേരോ നാമാഹം യസ്സ മേ ലാഭസക്കാരോ നത്ഥീ'തി ഏതം മാനം കരോതി.

൮൭൨. **സദിസസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീ**തി മാനാദയോ അമച്ചാദീനം ഉപ്പജ്ജന്തി. അമച്ചോ ഹി രട്ഠിയോ വാ 'ഭോഗയാനവാഹനാദീഹി കോ മയാ സദിസോ അഞ്ഞോ രാജപുരിസോ അത്ഥീ'തി വാ 'മയ്ഹം അഞ്ഞേഹി സദ്ധിം കിം നാനാകരണ'ന്തി വാ 'അമച്ചോതി നാമമത്തമേവ മയ്ഹം; ഘാസച്ഛാദനമത്തമ്പി മേ നത്ഥി. കിം അമച്ചോ നാമാഹ'ന്തി ഏതേ മാനേ കരോതി.

൮൭൩. **ഹീനസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീ**തി മാനാദയോ ദാസാദീനം ഉപ്പജ്ജന്തി. ദാസോ ഹി 'മാതിതോ വാ പിതിതോ വാ കോ മയാ സദിസോ അഞ്ഞോ ദാസോ നാമ അത്ഥി' അഞ്ഞേ ജീവിതും അസക്കോന്താ കുച്ഛിഹേതു ദാസാ നാമ ജാതാ. അഹം പന പവേണിആഗതത്താ സേയ്യോ'തി വാ 'പവേണിആഗതഭാവേന ഉഭതോസുദ്ധികദാസത്തേന അസുകദാസേന നാമ സദ്ധിം

കിം മയ്ഹം നാനാകരണ’ന്തി വാ ‘കുച്ഛിവസേനാഹം ദാസബ്യം ഉപഗതോ. മാതാപിതുകോടിയാ പന മേ ദാസട്ഠാനം നത്ഥി. കിം ദാസോ നാമ അഹ’ന്തി വാ ഏതേ മാനേ കരോതി. യഥാ ച ദാസോ ഏവം പുക്കുസചണ്ഡാലാദയോപി ഏതേ മാനേ കരോന്തിയേവ.

ഏത്ഥ ച ‘സേയ്യസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീ’തി ഉപ്പന്നമാനോവ യാഥാവമാനോ, ഇതരേ ദ്വേ അയാഥാവമാനാ. തഥാ ‘സദിസസ്സ സദിസോഹമസ്മീ’തി ‘ഹീനസ്സ ഹീനോഹമസ്മീ’തി ഉപ്പന്നമാനോവ യാഥാവമാനോ, ഇതരേ ദ്വേ അയാഥാവമാനാ. തത്ഥ യാഥാവമാനാ അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝാ, അയാഥാവമാനാ സോതാപത്തിമഗ്ഗവജ്ഝാ.

൮൭൮. ഏവം സവത്ഥുകേ മാനേ കഥേത്വാ ഇദാനി അവത്ഥുകം നിബ്ബത്തിതമാനമേവ ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമോ മാനോ**തിആദി വുത്തം.

൮൭൯. അതിമാനനിദ്ദേസേ സേയ്യാദിവസേന പുഗ്ഗലം അനാമസിത്വാ ജാതിആദീനം വത്ഥുവസേനേവ നിദ്ദിട്ഠോ. തത്ഥ **അതിമഞ്ഞതീ**തി ‘ജാതിആദീഹി മയാ സദിസോ നത്ഥീ’തി അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞതി.

൮൮൦. മാനാതിമാനനിദ്ദേസേ **യോ ഏവരൂപോ**തി യോ ഏസോ ‘അയം പുബ്ബേ മയാ സദിസോ, ഇദാനി അഹം സേട്ഠോ, അഹം ഹീനതരോ’തി ഉപ്പന്നോ മാനോ. അയം ഭാരാതിഭാരോ വിയ പുരിമം സദിസമാനം ഉപാദായ മാനാതിമാനോതി ദസ്സേതും ഏവമാഹ.

൮൮൧. ഓമാനനിദ്ദേസോ ഹീനമാനനിദ്ദേസസദിസോയേവ. വേനേയ്യവസേന പന സോ ‘ഹീനോഹമസ്മീ’തി മാനോ നാമ വുത്തോ - അയം ഓമാനോ നാമ. അപിചേത്ഥ ‘ത്വം ജാതിമാ, കാകജാതി വിയ തേ ജാതി; ത്വം ഗോത്തവാ, ചണ്ഡാലഗോത്തം വിയ തേ ഗോത്തം; തുയ്ഹം സരോ അത്ഥി, കാകസ്സരോ വിയ തേ സരോ’തി ഏവം അത്താനം ഹേട്ഠാ കത്വാ പവത്തനവസേന അയം ഓമാനോതി വേദിതബ്ബോ.

൮൮൨. അധിമാനനിദ്ദേസേ **അപ്പത്തേ പത്തസഞ്ഞിതാ**തി ചത്താരി സച്ചാനി അപ്പത്വാ പത്തസഞ്ഞിതായ . **അകതേ**തി ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കത്തബ്ബകിച്ചേ അകതേയേവ. **അനധിഗതേ**തി ചതുസച്ചധമ്മേ അനധിഗതേ. **അസച്ഛികതേ**തി അരഹത്തേന അപച്ചക്ഖകതേ. **അയം വുച്ചതി അധിമാനോ**തി അയം അധിഗതമാനോ നാമ വുച്ചതി.

അയം പന കസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, കസ്സ നുപ്പജ്ജതീതി? അരിയസാവകസ്സ താവ നുപ്പജ്ജതി. സോ ഹി മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനപഹീനകിലേസാവസിട്ഠകിലേസപച്ചവേക്ഖണേന സഞ്ജാതസോമനസ്സോ അരിയഗുണപടിവേധേ നിക്കങ്ഖോ. തസ്മാ സോതാപന്നാദീനം ‘അഹം സകദാഗാമീ’തിആദിവസേന മാനോ നുപ്പജ്ജതി; ദുസ്സീലസ്സാപി നുപ്പജ്ജതി; സോ ഹി അരിയഗുണാധിഗമേ നിരാസോവ. സീലവതോപി പരിച്ചത്തകമ്മട്ഠാനസ്സ നിദ്ദാരാമതാദിമനുയുത്തസ്സ നുപ്പജ്ജതി.

പരിസുദ്ധസീലസ്സ പന കമ്മട്ഠാനേ അപ്പമത്തസ്സ നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ പച്ചയപരിഗ്ഗഹേന വിതിണ്ണകങ്ഖസ്സ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ സങ്ഖാരേ

സമ്മസന്തസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ ഉപ്പജ്ജതി; ഉപ്പന്നേ ച സുദ്ധസമഥലാഭീ വാ സുദ്ധവിപസ്സനാലാഭീ വാ അന്തരാ ഠപേതി. സോ ഹി ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി വസ്സാനി കിലേസസമുദാചാരം അപസ്സന്തോ 'അഹം സോതാപന്നോ'തി വാ 'സകദാഗാമീ'തി വാ 'അനാഗാമീ'തി വാ മഞ്ഞതി. സമഥവിപസ്സനാലാഭീ പന അരഹത്തേയേവ ഠപേതി. തസ്സ ഹി സമാധിബലേന കിലേസാ വിക്ഖമ്ഭിതാ, വിപസ്സനാബലേന സങ്ഖാരാ സുപരിഗ്ഗഹിതാ. തസ്മാ സട്ഠിപി വസ്സാനി അസീതിപി വസ്സാനി വസ്സസതമ്പി കിലേസാ ന സമുദാചരന്തി; ഖീണാസവസ്സേവ ചിത്തചാരോ ഹോതി. സോ ഏവം ദീഘരത്തം കിലേസസമുദാചാരം അപസ്സന്തോ അന്തരാ അട്ഠത്വാവ 'അരഹാ അഹ'ന്തി മഞ്ഞതി, ഉച്ചമാലങ്കവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ, ഹങ്കനകവാസീ മഹാദത്തത്ഥേരോ വിയ, ചിത്തലപബ്ബതേ നിങ്കപോണ്ണപധാനഘരവാസീ ചൂളസുമത്ഥേരോ വിയ ച.

തത്രിദം ഏകവത്ഥുപരിദീപനം - തലങ്ഗരവാസീ ധമ്മദിന്നത്ഥേരോ കിര നാമ ഏകോ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദോ മഹാഖീണാസവോ മഹതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഓവാദദായകോ അഹോസി. സോ ഏകദിവസം അത്തനോ ദിവാട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ 'കിന്നു ഖോ അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ ഉച്ചതലിങ്കവാസീമഹാനാഗത്ഥേരസ്സ സമണകിച്ചം മത്ഥകം പത്തോ, നോ'തി ആവജ്ജന്തോ പുഥുജ്ജനഭാവമേവസ്സ ദിസ്വാ 'മയി അഗച്ഛന്തേ പുഥുജ്ജനകാലകിരിയമേവ കരിസ്സതീ'തി ച ഞത്വാ ഇദ്ധിയാ വേഹാസം ഉപ്പതിത്വാ ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നസ്സ ഥേരസ്സ സമീപേ ഓരോഹിത്വാ വന്ദിത്വാ വത്തം ദസ്സേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. 'കിം, ആവുസോ ധമ്മദിന്ന, അകാലേ ആഗതോസീ'തി ച വുത്തോ 'പഞ്ഹം, ഭന്തേ, പുച്ഛിതും ആഗതോമ്ഹീ'തി ആഹ.

തതോ 'പുച്ഛാവുസോ, ജാനമാനോ കഥയിസ്സാമീ'തി വുത്തോ പഞ്ഹാസഹസ്സം പുച്ഛി. ഥേരോ പുച്ഛിതപുച്ഛിതം പഞ്ഹം അസജ്ജമാനോവ കഥേസി. തതോ 'അതിതിക്ഖം തേ, ഭന്തേ, ഞാണം. കദാ തുമ്ഹേഹി അയം ധമ്മോ അധിഗതോ'തി വുത്തോ 'ഇതോ സട്ഠിവസ്സകാലേ, ആവുസോ'തി ആഹ. 'സമാധിമ്പി, ഭന്തേ, വളഞ്ജേഥാ'തി? 'ന ഇദം, ആവുസോ, ഭാരിയ'ന്തി. 'തേന ഹി, ഭന്തേ, ഏകം ഹത്ഥിം മാപേഥാ'തി. ഥേരോ സബ്ബസേതം ഹത്ഥിം മാപേസി. 'ഇദാനി, ഭന്തേ, യഥാ അയം ഹത്ഥീ അഞ്ചിതകണ്ണോ പസാരിതനങ്ഗുട്ഠോ സോണ്ഡം മുഖേ പക്ഖിപിത്വാ ഭേരവം കോഞ്ചനാദം കരോന്തോ തുമ്ഹാകം അഭിമുഖോ ആഗച്ഛതി തഥാ തം കരോഥാ'തി. ഥേരോ തഥാ കത്വാ വേഗേന ആഗച്ഛതോ ഹത്ഥിസ്സ ഭേരവം ആകാരം ദിസ്വാ ഉട്ഠായ പലായിതും ആരദ്ധോ. തമേനം ഖീണാസവത്ഥേരോ ഹത്ഥം പസാരേത്വാ ചീവരകണ്ണേ ഗഹേത്വാ 'ഭന്തേ, ഖീണാസവസ്സ സാരജ്ജം നാമ ഹോതീ'തി ആഹ. സോ തസ്മിം കാലേ അത്തനോ പുഥുജ്ജനഭാവം ഞത്വാ 'അവസ്സയോ മേ, ആവുസോ ധമ്മദിന്ന, ഹോഹീ'തി വത്വാ പാദമൂലേ ഉക്കുടികം നിസീദി. 'ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം അവസ്സയോ ഭവിസ്സാമിച്ചേവാഹം ആഗതോ, മാ ചിന്തയിത്ഥാ'തി കമ്മട്ഠാനം കഥേസി. ഥേരോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ചങ്കമം ആരുയ്ഹ തതിയേ പദവാരേ അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം പാപുണി. ഥേരോ കിര ദോസചരിതോ അഹോസി.

വ്വന്ന. അസ്മിമാനനിദ്ദേസേ **രൂപം അസ്മീതി മാനോ**തി 'അഹം രൂപ'ന്തി ഉപ്പന്നമാനോ. **ഛന്ദോ**തി മാനം അനുഗതച്ഛന്ദോവ. തഥാ **അനുസയോ**. വേദനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൮൪൪. മിച്ഛാമാനനിദ്ദേസേ **പാപകേന വാ കമ്മായതനേനാ**തി ആദീസു **പാപകം കമ്മായതനം** നാമ കേവട്ടമച്ഛബന്ധനേസാദാദീനം കമ്മം. **പാപകം സിപ്പായതനം** നാമ മച്ഛജാലഖിപനകുമിനകരണേസു ചേവ പാസഓഡ്ഡനസൂലാരോപനാദീസു ച ഛേകതാ. **പാപകം വിജ്ജാട്ഠാനം** നാമ യാ കാചി പരൂപഘാതവിജ്ജാ. **പാപകം സുതം** നാമ ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാദിപടിസംയുത്തം. **പാപകം പടിഭാനം** നാമ ദുബ്ഭാസിതയുത്തം കപ്പനാടകവിലപ്പനാദിപടിഭാനം. **പാപകം സീലം** നാമ അജസീലം ഗോസീലം. **വതമ്പി** അജവതഗോവതമേവ. **പാപികാ ദിട്ഠി** പന ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠിഗതേസു യാ കാചി ദിട്ഠി.

൮൪൯. ഞാതിവിതക്കനിദ്ദേസാദീസു ‘മയ്ഹം ഞാതയോ സുഖജീവിനോ സമ്പത്തിയുത്താ’തി ഏവം പഞ്ചകാമഗുണസന്നിസ്സിതേന ഗേഹസിതപേമേന ഞാതകേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നവിതക്കോവ **ഞാതിവിതക്കോ** നാമ. ‘ഖയം ഗതാ വയം ഗതാ സദ്ധാ പസന്നാ’തി ഏവം പവത്തോ പന ഞാതിവിതക്കോ നാമ ന ഹോതി.

൮൫൦. ‘അമ്ഹാകം ജനപദോ സുഭിക്ഖോ സമ്പന്നസസ്സോ’തി തുട്ഠമാനസ്സ ഗേഹസിതപേമവസേനേവ ഉപ്പന്നവിതക്കോ **ജനപദവിതക്കോ** നാമ. ‘അമ്ഹാകം ജനപദേ മനുസ്സാ സദ്ധാ പസന്നാ ഖയം ഗതാ വയം ഗതാ’തി ഏവം പവത്തോ പന ജനപദവിതക്കോ നാമ ന ഹോതി.

൮൫൧. അമരത്ഥായ വിതക്കോ, അമരോ വാ വിതക്കോതി **അമരവിതക്കോ**. തത്ഥ ‘ഉക്കുടികപ്പധാനാദീഹി ദുക്ഖേ നിജ്ജിണ്ണേ സമ്പരായേ അത്താ സുഖീ ഹോതി അമരോ’തി ദുക്കരകാരികം കരോന്തസ്സ തായ ദുക്കരകാരികായ പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ അമരത്ഥായ വിതക്കോ നാമ. ദിട്ഠിഗതികോ പന ‘സസ്സതം വദേസീ’തിആദീനി പുട്ഠോ ‘ഏവന്തിപി മേ നോ, തഥാതിപി മേ നോ’ അഞ്ഞഥാതിപി മേ നോ, നോതിപി മേ നോ, നോ നോതിപി മേ നോ’തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൬൨) വിക്ഖേപം ആപജ്ജതി, തസ്സ സോ ദിട്ഠിഗതപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ. യഥാ അമരോ നാമ മച്ഛോ ഉദകേ ഗഹേത്വാ മാരേതും ന സക്കാ, ഇതോ ചിതോ ച ധാവതി, ഗാഹം ന ഗച്ഛതി; ഏവമേവ ഏകസ്മിം പക്ഖേ അസണ്ഠഹനതോ ന മരതീതി അമരോ നാമ ഹോതി. തം ദുവിധമ്പി ഏകതോ കത്വാ **അയം വുച്ചതി അമരവിതക്കോ**തി വുത്തം.

൮൫൨. **പരാനുദ്ദയതാപടിസംയുത്തോ**തി അനുദ്ദയതാപതിരൂപകേന ഗേഹസിതപേമേന പടിസംയുത്തോ. **സഹനന്ദീ**തിആദീസു ഉപട്ഠാകേസു നന്ദന്തേസു സോചന്തേസു ച തേഹി സദ്ധിം ദിഗുണം നന്ദതി, ദിഗുണം സോചതി; തേസു സുഖിതേസു ദിഗുണം സുഖിതോ ഹോതി, ദുക്ഖിതേസു ദിഗുണം ദുക്ഖിതോ ഹോതി. **ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസൂ**തി തേസു മഹന്തേസു വാ ഖുദ്ദകേസു വാ കമ്മേസു ഉപ്പന്നേസു. **അത്തനാ വാ യോഗം ആപജ്ജതീ**തി താനി താനി കിച്ചാനി സാധേന്തോ പഞ്ഞത്തിം വീതിക്കമതി, സല്ലേഖം കോപേതി. **യോ തത്ഥാ**തി യോ തസ്മിം സംസട്ഠവിഹാരേ, തസ്മിം വാ യോഗാപജ്ജനേ ഗേഹസിതോ വിതക്കോ - അയം പരാനുദ്ദയതാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ നാമ.

൮൫൩. **ലാഭസക്കാരസിലോകപടിസംയുത്തോ**തി ചീവരാദിലാഭേന ചേവ സക്കാരേന ച കിത്തിസദ്ദേന ച സദ്ധിം ആരമ്മണകരണവസേന

പടിസംയുത്തോ.

൮൬൨. അനവഞ്ഞത്തിപടിസംയുത്തോതി ‘അഹോ വത മം പരേ ന അവജാനേയ്യും, ന പോഥേത്വാ വിഹേഠേത്വാ കഥേയ്യു’ന്തി ഏവം അനവഞ്ഞാതഭാവപത്ഥനായ സദ്ധിം ഉപ്പജ്ജനവിതക്കോ. **യോ തത്ഥ ഗേഹസിതോതി** യോ തസ്മിം ‘മാ മം പരേ അവജാനിംസൂ’തി ഉപ്പന്നേ ചിത്തേ പഞ്ചകാമഗുണസങ്ഖാതഗേഹനിസ്സിതോ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നവിതക്കോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

ഏകകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൨.) ദുകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൯൧. ദുകേസു കോധനിദ്ദേസാദയോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. ഹേട്ഠാ അനാഗതേസു പന ഉപനാഹനിദ്ദേസാദീസു പുബ്ബകാലം കോധം ഉപനയ്ഹതീതി അപരകാലകോധോ **ഉപനാഹോ** നാമ. ഉപനയ്ഹനാകാരോ **ഉപനയ്ഹനാ**. ഉപനയ്ഹിതസ്സ ഭാവോ **ഉപനയ്ഹിതത്തം. അട്ഠപനാതി** പഠമുപ്പന്നസ്സ അനന്തരട്ഠപനാ മരിയാദട്ഠപനാ വാ. **ഠപനാതി** പകതിഠപനാ. **സണ്ഠപനാതി** സബ്ബതോഭാഗേന പുനപ്പുനം ആഘാതട്ഠപനാ. **അനുസംസന്ദനാതി** പഠമുപ്പന്നേന കോധേന സദ്ധിം അന്തരം അദസ്സേത്വാ ഏകീഭാവകരണാ. **അനുപ്പബന്ധനാതി** പുരിമേന സദ്ധിം പച്ഛിമസ്സ ഘടനാ. **ദള്ഹീകമ്മന്തി** ഥിരകരണം. **അയം വുച്ചതീതി** അയം ഉപനന്ധനലക്ഖണോ വേരം അപ്പടിനിസ്സജ്ജനരസോ ഉപനാഹോതി വുച്ചതി; യേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ വേരം നിസ്സജ്ജിതും ന സക്കോതി; ‘ഏവം നാമ മം ഏസ വത്തും അനനുച്ഛവികോ’തി അപരാപരം അനുബന്ധതി; ആദിത്തപൂതിഅലാതം വിയ ജലതേവ ; ധോവിയമാനം അച്ഛചമ്മം വിയ, വസാതേലമക്ഖിതപിലോതികാ വിയ ച ന പരിസുജ്ഝതി.

൮൯൨. മക്ഖനഭാവവസേന **മക്ഖോ;** പരഗുണമക്ഖനായ പവത്തേന്തോപി അത്തനോ കാരണം, ഗൂഥപഹരണകം ഗൂഥോ വിയ, പഠമതരം മക്ഖേതീതി അത്ഥോ. തതോ പരാ ദ്വേ ആകാരഭാവനിദ്ദേസാ. നിട്ഠുരഭാവോ **നിട്ഠുരിയം;** ‘തം നിസ്സായ ഏത്തകമ്പി നത്ഥീ’തി വേളപാതനന്തി അത്ഥോ. **നിട്ഠുരിയകമ്മന്തി** നിട്ഠുരിയകരണം. ഗഹട്ഠോ വാ ഹി ഗഹട്ഠം, ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖും നിസ്സായ വസന്തോ അപ്പമത്തകേനേവ കുജ്ഝിത്വാ ‘തം നിസ്സായ ഏത്തകമ്പി നത്ഥീ’തി വേളം പാതേത്വാ പാദേന മദ്ദന്തോ വിയ നിട്ഠുരിയം നാമ കരോതി. തസ്സ തം കമ്മം നിട്ഠുരിയകമ്മന്തി വുച്ചതി. ലക്ഖണാദിതോ പനേസ പരഗുണമക്ഖനലക്ഖണോ മക്ഖോ, തേസം വിനാസനരസോ, പരേന സുകതാനം കിരിയാനം അവച്ഛാദനപച്ചുപട്ഠാനോ.

പളാസതീതി **പളാസോ;** പരസ്സ ഗുണേ ദസ്സേത്വാ അത്തനോ ഗുണേഹി സമം കരോതീതി അത്ഥോ. പളാസസ്സ ആയനാ **പളാസായനാ**. പളാസോ ച സോ അത്തനോ ജയാഹരണതോ ആഹാരോ ചാതി **പളാസാഹാരോ. വിവാദട്ഠാനന്തി** വിവാദകാരണം. **യുഗഗ്ഗാഹോതി** സമധുരഗ്ഗഹണം. **അപ്പടിനിസ്സഗ്ഗോതി** അത്തനാ ഗഹിതസ്സ അപ്പടിനിസ്സജ്ജനം. ലക്ഖണാദിതോ പനേസ യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ പളാസോ, പരഗുണേഹി അത്തനോ ഗുണാനം സമകരണരസോ, പരേസം ഗുണപ്പമാണേന ഉപട്ഠാനപച്ചുപട്ഠാനോ. പളാസീ ഹി പുഗ്ഗലോ ദുതിയസ്സ

ധുരം ന ദേതി, സമം പസാരേത്വാ തിട്ഠതി, സാകച്ഛമണ്ഡലേ അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ ബഹൂസു സുത്തേസു ച കാരണേസു ച ആഭതേസുപി 'തവ ച മമ ച വാദേ കിം നാമ നാനാകരണം? നനു മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണം വിയ ഏകസദിസമേവ അമ്ഹാകം വചന'ന്തി വദതി. ഇസ്സാമച്ഛരിയനിദ്ദേസാ വുത്തത്ഥാ ഏവ.

൮൯൪. മായാനിദ്ദേസേ **വാചം ഭാസതീ**തി ജാനംയേവ 'പണ്ണത്തിം വീതിക്കമന്താ ഭിക്ഖൂ ഭാരിയം കരോന്തി, അമ്ഹാകം പന വീതിക്കമട്ഠാനം നാമ നത്ഥീ'തി ഉപസന്തോ വിയ ഭാസതി. **കായേന പരക്കമതീ**തി 'മയാ കതം ഇദം പാപകമ്മം മാ കേചി ജാനിംസൂ'തി കായേന വത്തം കരോതി. വിജ്ജമാനദോസപടിച്ഛാദനതോ ചക്ഖുമോഹനമായാ വിയാതി **മായാ**. മായാവിനോ ഭാവോ **മായാവിതാ**. കത്വാ പാപം പുന പടിച്ഛാദനതോ അതിച്ച ആസരന്തി ഏതായ സത്താതി **അച്ചാസരാ**. കായവാചാകിരിയാഹി അഞ്ഞഥാ ദസ്സനതോ വഞ്ചേതീതി **വഞ്ചനാ**. ഏതായ സത്താ നികരോന്തീതി **നികതി;** മിച്ഛാകരോന്തീതി അത്ഥോ. 'നാഹം ഏവം കരോമീ'തി പാപാനം വിക്ഖിപനതോ **വികിരണാ**. 'നാഹം ഏവം കരോമീ'തി പരിവജ്ജനതോ **പരിഹരണാ**. കായാദീഹി സംവരണതോ **ഗൂഹനാ**. സബ്ബതോഭാഗേന ഗൂഹനാ **പരിഗൂഹനാ**. തിണപണ്ണേഹി വിയ ഗൂഥം കായവചീകമ്മേഹി പാപം ഛാദേതീതി **ഛാദനാ**. സബ്ബതോഭാഗേന ഛാദനാ **പടിച്ഛാദനാ**. ന ഉത്താനം കത്വാ ദസ്സേതീതി **അനുത്താനീകമ്മം**. ന പാകടം കത്വാ ദസ്സേതീതി **അനാവികമ്മം**. സുട്ഠു ഛാദനാ **വോച്ഛാദനാ**. കതപടിച്ഛാദനവസേന പുനപി പാപസ്സ കരണതോ **പാപകിരിയാ**. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം കതപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ മായാ നാമ വുച്ചതി; യായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ഭസ്മാപടിച്ഛന്നോ വിയ അങ്ഗാരോ, ഉദകപടിച്ഛന്നോ വിയ ഖാണു, പിലോതികാപലിവേഠിതം വിയ ച സത്ഥം ഹോതി.

സാഠേയ്യനിദ്ദേസേ **സഠോ**തി അസന്തഗുണപരിദീപനതോ ന സമ്മാ ഭാസിതാ. സബ്ബതോഭാഗേന സഠോ **പരിസഠോ**. **യം തത്ഥാ**തി യം തസ്മിം പുഗ്ഗലേ. **സഠ**ന്തി അസന്തഗുണദീപനം കേരാടിയം. **സഠതാ**തി സഠാകാരോ. **കക്കരതാ**തി പദുമനാലിസ്സ വിയ അപരാമസനക്ഖമോ ഖരഫരുസഭാവോ. **കക്കരിയ**ന്തിപി തസ്സേവ വേവചനം. **പരിക്ഖത്തതാ പാരിക്ഖത്തിയ**ന്തി പദദ്വയേന നിഖണിത്വാ ഠപിതം വിയ ദള്ഹകേരാടിയം വുത്തം. **ഇദം വുച്ചതീ**തി ഇദം അത്തനോ അവിജ്ജമാനഗുണപ്പകാസനലക്ഖണം സാഠേയ്യം നാമ വുച്ചതി; യേന സമന്നാഗതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കുച്ഛിം വാ പിട്ഠിം വാ ജാനിതും ന സക്കാ.

> വാമേന സൂകരോ ഹോതി, ദക്ഖിണേന അജാമിഗോ;
> സരേന നേലകോ ഹോതി, വിസാണേന ജരഗ്ഗവോതി.

ഏവം വുത്തയക്ഖസൂകരസദിസോ ഹോതി. **അവിജ്ജാ**ദിനിദ്ദേസാ വുത്തത്ഥാ ഏവ.

൯൦൨. അനജ്ജവനിദ്ദേസേ **അനജ്ജവോ**തി അനുജുതാകാരോ. അനജ്ജവഭാവോ **അനജ്ജവതാ**. **ജിമ്ഹതാ**തി ചന്ദവങ്കതാ. **വങ്കതാ**തി ഗോമുത്തവങ്കതാ. **കുടിലതാ**തി നങ്ഗലകോടിവങ്കതാ. സബ്ബേഹിപി ഇമേഹി പദേഹി കായവചീചിത്തവങ്കതാവ കഥിതാ.

അമദ്ദവനിദ്ദേസേ ന മുദുഭാവോ **അമുദുതാ**. അമദ്ദവാകാരോ **അമദ്ദവതാ**. കക്ഖളഭാവോ **കക്ഖളിയം**. മദ്ദവകരസ്സ സിനേഹസ്സ അഭാവതോ ഫരുസഭാവോ **ഫാരുസിയം**. അനീചവുത്തിതായ ഉജുകമേവ ഠിതചിത്തഭാവോ **ഉജുചിത്തതാ** . പുന അമുദുതാഗഹണം തസ്സാ വിസേസനത്ഥം 'അമുദുതാസങ്ഖാതാ ഉജുചിത്തതാ, ന അജ്ജവസങ്ഖാതാ ഉജുചിത്തതാ'തി.

൩൦൩. അക്ഖന്തിനിദ്ദേസാദയോ ഖന്തിനിദ്ദേസാദിപടിപക്ഖതോ വേദിതബ്ബാ.

൩൦൫. സംയോജനനിദ്ദേസേ **അജ്ഝത്ത**ന്തി കാമഭവോ. **ബഹിദ്ധാ**തി രൂപാരൂപഭവോ. കിഞ്ചാപി ഹി സത്താ കാമഭവേ അപ്പം കാലം വസന്തി കപ്പസ്സ ചതുത്ഥമേവ കോട്ഠാസം, ഇതരേസു തീസു കോട്ഠാസേസു കാമഭവോ സുഞ്ഞോ ഹോതി തുച്ഛോ, രൂപാരൂപഭവേ ബഹും കാലം വസന്തി, തഥാപി നേസം യസ്മാ കാമഭവേ ചുതിപടിസന്ധിയോ ബഹുകാ ഹോന്തി, അപ്പാ രൂപാരൂപഭവേസു, യത്ഥ ച ചുതിപടിസന്ധിയോ ബഹുകാ തത്ഥ ആലയോപി പത്ഥനാപി അഭിലാസോപി ബഹു ഹോതി, യത്ഥ അപ്പാ തത്ഥ അപ്പോ, തസ്മാ കാമഭവോ അജ്ഝത്തം നാമ ജാതോ, രൂപാരൂപഭവാ ബഹിദ്ധാ നാമ. ഇതി അജ്ഝത്തസങ്ഖാതേ കാമഭവേ ബന്ധനം **അജ്ഝത്തസംയോജനം** നാമ, ബഹിദ്ധാസങ്ഖാതേസു രൂപാരൂപഭവേസു ബന്ധനം **ബഹിദ്ധാസംയോജനം** നാമ. തത്ഥ ഏകേകം പഞ്ചപഞ്ചവിധം ഹോതി. തേന വുത്തം ''പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാനി പഞ്ചുദ്ധമ്ഭാഗിയാനീ''തി. തത്രായം വചനത്ഥോ - ഓരം വുച്ചതി കാമധാതു, തത്ഥ ഉപപത്തിനിപ്ഫാദനതോ തം ഓരം ഭജന്തീതി ഓരമ്ഭാഗിയാനി. ഉദ്ധം വുച്ചതി രൂപാരൂപധാതു, തത്ഥ ഉപപത്തിനിപ്ഫാദനതോ തം ഉദ്ധം ഭജന്തീതി ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാനീതി.

ദുകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൩.) തികനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൦൭. തികനിദ്ദേസേ തീഹി അകുസലമൂലേഹി വട്ടമൂലസമുദാചാരോ കഥിതോ. അകുസലവിതക്കാദീസു വിതക്കനവസേന **വിതക്കോ,** സഞ്ജാനനവസേന **സഞ്ഞാ,** സഭാവട്ഠേന **ധാതൂ**തി വേദിതബ്ബാ. ദുച്ചരിതനിദ്ദേസേ പഠമനയോ കമ്മപഥവസേന വിഭത്തോ, ദുതിയോ സബ്ബസങ്ഗാഹികകമ്മവസേന, തതിയോ നിബ്ബത്തിതചേതനാവസേനേവ.

൩൧൨. ആസവനിദ്ദേസേ സുത്തന്തപരിയായേന തയോവ ആസവാ കഥിതാ.

൩൧൩. ഏസനാനിദ്ദേസേ സങ്ഖേപതോ **തത്ഥ കതമാ കാമേസനാ**തി ആദിനാ നയേന വുത്തോ കാമഗവേസനരാഗോ **കാമേസനാ. യോ ഭവേസു ഭവച്ഛന്ദോ**തിആദിനാ നയേന വുത്തോ ഭവഗവേസനരാഗോ **ഭവേസനാ. സസ്സതോ ലോകോ**തിആദിനാ നയേന വുത്താ ദിട്ഠിഗതികസമ്മതസ്സ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഗവേസനാ ദിട്ഠി **ബ്രഹ്മചരിയേസനാ**തി വേദിതബ്ബാ. യസ്മാ ച ന കേവലം രാഗദിട്ഠിയോ ഏവ ഏസനാ, തദേകട്ഠം പന കമ്മമ്പി ഏസനാ ഏവ, തസ്മാ തം ദസ്സേതും ദുതിയനയോ വിഭത്തോ. തത്ഥ **തദേകട്ഠ**ന്തി സമ്പയുത്തേകട്ഠം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ കാമരാഗേകട്ഠം കാമാവചരസത്താനമേവ പവത്തതി; ഭവരാഗേകട്ഠം പന മഹാബ്രഹ്മാനം. സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ചങ്കമന്താനം ഝാനങ്ഗാനം അസ്സാദനകാലേ അകുസലകായകമ്മം ഹോതി, 'അഹോ സുഖം

അഹോ സുഖ'ന്തി വാചം ഭിന്ദിത്വാ അസ്സാദനകാലേ വചീകമ്മം, കായങ്ഗവാചങ്ഗാനി അചോപേത്വാ മനസാവ അസ്സാദനകാലേ മനോകമ്മം. അന്തഗ്ഗാഹികദിട്ഠിവസേന സബ്ബേസമ്പി ദിട്ഠിഗതികാനം ചങ്കമനാദിവസേന താനി ഹോന്തിയേവ.

൯൨൦. വിധാനിദ്ദേസേ "കഥംവിധം സീലവന്തം വദന്തി, കഥംവിധം പഞ്ഞവന്തം വദന്തീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൯൫) ആകാരസണ്ഠാനം വിധാ നാമ. "ഏകവിധേന ഞാണവത്ഥൂ"തിആദീസു (വിഭ॰ ൭൫൧) കോട്ഠാസോ. "വിധാസു ന വികമ്പതീ"തിആദീസു (ഥേരഗാ॰ ൧൦൭൯) മാനോ. ഇധാപി മാനോവ വിധാ നാമ. സോ ഹി സേയ്യാദിവസേന വിദഹനതോ വിധാതി വുച്ചതി. ഠപനട്ഠേന വാ വിധാ. തസ്മാ 'സേയ്യോഹമസ്മീ'തി ഏവം ഉപ്പന്നാ മാനവിധാ മാനഠപനാ **സേയ്യോഹമസ്മീതി വിധാ**തി വേദിതബ്ബാ. സേസപദദ്വയേസുപി ഏസേവ നയോ.

൯൨൧. ഭയനിദ്ദേസേ **ജാതിം പടിച്ച ഭയ**ന്തി ജാതിപച്ചയാ ഉപ്പന്നഭയം. **ഭയാനക**ന്തി ആകാരനിദ്ദേസോ. **ഛമ്ഭിതത്ത**ന്തി ഭയവസേന ഗത്തചലനം. **ലോമഹംസോ**തി ലോമാനം ഹംസനം, ഉദ്ധഗ്ഗഭാവോ. ഇമിനാ പദദ്വയേന കിച്ചതോ ഭയം ദസ്സേത്വാ പുന **ചേതസോ ഉത്രാസോ**തി സഭാവതോ ദസ്സിതം.

൯൨൨. തമനിദ്ദേസേ വിചികിച്ഛാസീസേന അവിജ്ജാ കഥിതാ. "തമന്ധകാരോ സമ്മോഹോ, അവിജ്ജോഘോ മഹബ്ഭയോ"തി വചനതോ ഹി അവിജ്ജാ **തമോ** നാമ. തിണ്ണം പന അദ്ധാനം വസേന ദേസനാസുഖതായ വിചികിച്ഛാസീസേന ദേസനാ കതാ. തത്ഥ 'കിം നു ഖോ അഹം അതീതേ ഖത്തിയോ അഹോസിം ഉദാഹു ബ്രാഹ്മണോ വേസ്സോ സുദ്ദോ കാളോ ഓദാതോ രസ്സോ ദീഘോ'തി കങ്ഖന്തോ **അതീതം അദ്ധാനം ആരബ്ഭ കങ്ഖതി** നാമ. 'കിം നു ഖോ അഹം അനാഗതേ ഖത്തിയോ ഭവിസ്സാമി ഉദാഹു ബ്രാഹ്മണോ വേസ്സോ...പേ॰... ദീഘോ'തി കങ്ഖന്തോ **അനാഗതം അദ്ധാനം ആരബ്ഭ കങ്ഖതി** നാമ. 'കിം നു ഖോ അഹം ഏതരഹി ഖത്തിയോ ഉദാഹു ബ്രാഹ്മണോ വേസ്സോ സുദ്ദോ; കിം വാ അഹം രൂപം ഉദാഹു വേദനാ സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണ'ന്തി കങ്ഖന്തോ **പച്ചുപ്പന്നം അദ്ധാനം ആരബ്ഭ കങ്ഖതി** നാമ.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഖത്തിയോ വാ അത്തനോ ഖത്തിയഭാവം, ബ്രാഹ്മണോ വാ ബ്രാഹ്മണഭാവം, വേസ്സോ വാ വേസ്സഭാവം, സുദ്ദോ വാ സുദ്ദഭാവം അജാനനകോ നാമ നത്ഥി, ജീവലദ്ധികോ പന സത്തോ ഖത്തിയജീവാദീനം വണ്ണാദിഭേദം സുത്വാ 'കീദിസോ നു ഖോ അമ്ഹാകം അബ്ഭന്തരേ ജീവോ - കിം നു ഖോ നീലകോ ഉദാഹു പീതകോ ലോഹിതകോ ഓദാതോ ചതുരംസോ ഛളംസോ അട്ഠംസോ'തി കങ്ഖന്തോ ഏവം കങ്ഖതി നാമ.

൯൨൬. തിത്ഥായതനാനീതി തിത്ഥഭൂതാനി ആയതനാനി, തിത്ഥിയാനം വാ ആയതനാനി. തത്ഥ തിത്ഥം നാമ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ. തിത്ഥിയാ നാമ യേസം താ ദിട്ഠിയോ രുച്ചന്തി ഖമന്തി. ആയതനട്ഠോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. തത്ഥ യസ്മാ സബ്ബേപി ദിട്ഠിഗതികാ സഞ്ജായമാനാ ഇമേസുയേവ തീസു ഠാനേസു സഞ്ജായന്തി, സമോസരമാനാപി ഏതേസുയേവ സമോസരന്തി സന്നിപതന്തി, ദിട്ഠിഗതികഭാവേ ച നേസം ഏതാനിയേവ കാരണാനി, തസ്മാ തിത്ഥാനി ച താനി സഞ്ജാതാനീതിആദിനാ അത്ഥേന ആയതനാനി ചാതി തിത്ഥായതനാനി;

തേനേവത്ഥേന തിത്ഥിയാനം ആയതനാനീതിപി തിത്ഥായതനാനി. **പുരിസപുഗ്ഗലോ**തി സത്തോ. കാമഞ്ച പുരിസോതിപി പുഗ്ഗലോതിപി വുത്തേ സത്തോയേവ വുത്തോ, അയം പന **സമ്മുതികഥാ** നാമ യോ യഥാ ജാനാതി തസ്സ തഥാ വുച്ചതി. **പടിസംവേദേതീ**തി അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പന്നം ജാനാതി, പടിസംവിദിതം കരോതി അനുഭവതി വാ. **പുബ്ബേകതഹേതൂ**തി പുബ്ബേ കതകാരണാ, പുബ്ബേ കതകമ്മപച്ചയേനേവ പടിസംവേദേതീതി അത്ഥോ. അയം നിഗണ്ഠസമയോ. ഏവംവാദിനോ പന തേ കമ്മവേദനഞ്ച കിരിയവേദനഞ്ച പടിക്ഖിപിത്വാ ഏകം വിപാകവേദനമേവ സമ്പടിച്ഛന്തി. പിത്തസമുട്ഠാനാദീസു (മഹാനി॰ ൫) ച അട്ഠസു ആബാധേസു സത്ത പടിക്ഖിപിത്വാ അട്ഠമംയേവ സമ്പടിച്ഛന്തി, ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാദീസു ച തീസു കമ്മേസു ദ്വേ പടിക്ഖിപിത്വാ ഏകം അപരാപരിയവേദനീയമേവ സമ്പടിച്ഛന്തി, കുസലാകുസലവിപാകകിരിയസങ്ഖാതാസു ച ചതൂസു ചേതനാസു വിപാകചേതനംയേവ സമ്പടിച്ഛന്തി.

ഇസ്സരനിമ്മാനഹേതൂതി ഇസ്സരനിമ്മാനകാരണാ; ബ്രഹ്മുനാ വാ പജാപതിനാ വാ ഇസ്സരേന നിമ്മിതത്താ പടിസംവേദേതീതി അത്ഥോ. അയം ബ്രാഹ്മണസമയോ. അയഞ്ഹി നേസം അധിപ്പായോ - ഇമാ തിസ്സോ വേദനാ പച്ചുപ്പന്നേ അത്തനാ കതമൂലകേന വാ ആണത്തിമൂലകേന വാ പുബ്ബേ കതേന വാ അഹേതുഅപ്പച്ചയാ വാ പടിസംവേദേതും നാമ ന സക്കാ; ഇസ്സരനിമ്മാനകാരണാ ഏവ പന ഇമാ പടിസംവേദേതീതി. ഏവംവാദിനോ പനേതേ ഹേട്ഠാ വുത്തേസു അട്ഠസു ആബാധേസു ഏകമ്പി അസമ്പടിച്ഛിത്വാ സബ്ബം പടിബാഹന്തി. തഥാ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാദീസുപി സബ്ബകോട്ഠാസേസു ഏകമ്പി അസമ്പടിച്ഛിത്വാ സബ്ബം പടിബാഹന്തി.

അഹേതു അപ്പച്ചയാതി ഹേതുഞ്ച പച്ചയഞ്ച വിനാ അകാരണേനേവ പടിസംവേദേതീതി അത്ഥോ. അയം ആജീവകസമയോ. ഏവം വാദിനോ ഏതേപി ഹേട്ഠാ വുത്തേസു കാരണേസു ച ബ്യാധീസു ച ഏകമ്പി അസമ്പടിച്ഛിത്വാ സബ്ബം പടിക്ഖിപന്തി.

൯൨൪. **കിഞ്ചനാ**തി പലിബോധാ. **രാഗോ കിഞ്ചന**ന്തി രാഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോ സത്തേ ബന്ധതി പലിബുന്ധേതി, തസ്മാ കിഞ്ചനന്തി വുച്ചതി. ദോസമോഹേസുപി ഏസേവ നയോ. **അങ്ഗണാനീ**തി ''ഉദങ്ഗണേ തത്ഥ പപം അവിന്ദു''ന്തി (ജാ॰ ൧.൧.൨) ആഗതട്ഠാനേ ഭൂമിപ്പദേസോ അങ്ഗണം. ''തസ്സേവ രജസ്സ വാ അങ്ഗണസ്സ വാ പഹാനായ വായമതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൪; അ॰ നി॰ ൧൦.൫൧) ആഗതട്ഠാനേ യം കിഞ്ചി മലം വാ പങ്കോ വാ. ''സാങ്ഗണോവ സമാനോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൫൭) ആഗതട്ഠാനേ നാനപ്പകാരോ തിബ്ബകിലേസോ. ഇധാപി തദേവ കിലേസങ്ഗണം അധിപ്പേതം. തേനേവ **രാഗോ അങ്ഗണ**ന്തിആദിമാഹ.

മലാനീതി മലിനഭാവകരണാനി. **രാഗോ മല**ന്തി രാഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോ ചിത്തം മലിനം കരോതി, മലം ഗാഹാപേതി, തസ്മാ മലന്തി വുച്ചതി. ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഏസേവ നയോ.

വിസമനിദ്ദേസേ യസ്മാ രാഗാദീസു ചേവ കായദുച്ചരിതാദീസു ച സത്താ പക്ഖലന്തി, പക്ഖലിതാ ച പന സാസനതോപി സുഗതിതോപി പതന്തി, തസ്മാ പക്ഖലനപാതഹേതുതോ **രാഗോ വിസമ**ന്തിആദി വുത്തം.

അഗ്ഗീതി അനുദഹനട്ഠേന അഗ്ഗി. **രാഗഗ്ഗീ**തി രാഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോ സത്തേ അനുദഹതി ഝാപേതി, തസ്മാ അഗ്ഗീതി വുച്ചതി. ദോസമോഹേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ വത്ഥൂനി - ഏകാ കിര ദഹരഭിക്ഖുനീ ചിത്തലപബ്ബതവിഹാരേ ഉപോസഥാഗാരം ഗന്ത്വാ ദ്വാരപാലകരൂപം ഓലോകയമാനാ ഠിതാ. അഥസ്സാ അന്തോ രാഗോ ഉപ്പന്നോ. സാ തേനേവ ഝായിത്വാ കാലമകാസി. ഭിക്ഖുനിയോ ഗച്ഛമാനാ 'അയം ദഹരാ ഠിതാ, പക്കോസഥ ന'ന്തി ആഹംസു. ഏകാ ഗന്ത്വാ 'കസ്മാ ഠിതാസീ'തി ഹത്ഥേ ഗണ്ഹി. ഗഹിതമത്താ പരിവത്തിത്വാ പതിതാ. ഇദം താവ രാഗസ്സ അനുദഹനതായ വത്ഥു. ദോസസ്സ പന അനുദഹനതായ മനോപദോസികാ ദേവാ ദട്ഠബ്ബാ. മോഹസ്സ അനുദഹനതായ ഖിഡ്ഡാപദോസികാ ദേവാ ദട്ഠബ്ബാ. മോഹനവസേന ഹി തേസം സതിസമ്മോസോ ഹോതി. തസ്മാ ഖിഡ്ഡാവസേന ആഹാരകാലം അതിവത്തിത്വാ കാലം കരോന്തി. **കസാവാ**തി കസടാ നിരോജാ. രാഗാദീസു ച കായദുച്ചരിതാദീസു ച ഏകമ്പി പണീതം ഓജവന്തം നത്ഥി, തസ്മാ **രാഗോ കസാവോ**തിആദി വുത്തം.

൯൨൭. അസ്സാദദിട്ഠീതി അസ്സാദസമ്പയുത്താ ദിട്ഠി. **നത്ഥി കാമേസു ദോസോ**തി കിലേസകാമേന വത്ഥുകാമപടിസേവനദോസോ നത്ഥീതി വദതി. **പാതബ്യത**ന്തി പാതബ്ബഭാവം പരിഭുഞ്ജനം അജ്ഝോഹരണം. ഏവംവാദീ ഹി സോ വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമം പിവന്തോ വിയ അജ്ഝോഹരന്തോ വിയ പരിഭുഞ്ജതി. **അത്താനുദിട്ഠീ**തി അത്താനം അനുഗതാ ദിട്ഠി. **മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി ലാമകാ ദിട്ഠി. ഇദാനി യസ്മാ ഏത്ഥ പഠമാ സസ്സതദിട്ഠി ഹോതി, ദുതിയാ സക്കായദിട്ഠി, തതിയാ ഉച്ഛേദദിട്ഠി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേതും **സസ്സതദിട്ഠി അസ്സാദദിട്ഠീ**തിആദിമാഹ.

൯൨൮. അരതിനിദ്ദേസോ ച **വിഹേസാ**നിദ്ദേസോ ച വുത്തത്ഥോയേവ. അധമ്മസ്സ ചരിയാ **അധമ്മചരിയാ,** അധമ്മകരണന്തി അത്ഥോ. വിസമാ ചരിയാ, വിസമസ്സ വാ കമ്മസ്സ ചരിയാതി **വിസമചരിയാ. ദോവചസ്സതാപാപമിത്തതാ** നിദ്ദേസാ വുത്തത്ഥാ ഏവ. പുഥുനിമിത്താരമ്മണേസു പവത്തിതോ നാനത്തേസു സഞ്ഞാ **നാനത്തസഞ്ഞാ**. യസ്മാ വാ അഞ്ഞാവ കാമസഞ്ഞാ, അഞ്ഞാ ബ്യാപാദാദിസഞ്ഞാ, തസ്മാ നാനത്താ സഞ്ഞാതിപി നാനത്തസഞ്ഞാ. കോസജ്ജപമാദനിദ്ദേസേസു പഞ്ചസു കാമഗുണേസു വിസ്സട്ഠചിത്തസ്സ കുസലധമ്മഭാവനായ അനനുയോഗവസേന ലീനവുത്തിതാ **കോസജ്ജം,** പമജ്ജനവസേന പമത്തഭാവോ **പമാദോ**തി വേദിതബ്ബോ. **അസന്തുട്ഠിതാ**ദിനിദ്ദേസാ വുത്തത്ഥാ ഏവ.

൯൩൧. അനാദരിയനിദ്ദേസേ ഓവാദസ്സ അനാദിയനവസേന അനാദരഭാവോ **അനാദരിയം**. അനാദരിയനാകാരോ **അനാദരതാ**. സഗരുവാസം അവസനട്ഠേന അഗാരവഭാവോ **അഗാരവതാ**. സജേട്ഠകവാസം അവസനട്ഠേന **അപ്പതിസ്സവതാ**. **അനദ്ദാ**തി അനാദിയനാ. **അനദ്ദായനാ**തി അനാദിയനാകാരോ. അനദ്ദായ അയിതസ്സ ഭാവോ **അനദ്ദായിതത്തം**. അസീലസ്സ ഭാവോ **അസീല്യം. അചിത്തീകാരോ**തി ഗരുചിത്തീകാരസ്സ അകരണം.

൯൩൨. അസ്സദ്ധഭാവോ **അസ്സദ്ധിയം**. അസദ്ദഹനാകാരോ **അസദ്ദഹനാ**. ഓകപ്പേത്വാ അനുപവിസിത്വാ അഗ്ഗഹണം **അനോകപ്പനാ**. അപ്പസീദനട്ഠേന **അനഭിപ്പസാദോ**.

അവദഞ്ഞുതാതി ഥദ്ധമച്ഛരിയവസേന ‘ദേഹി, കരോഹീ’തി വചനസ്സ അജാനനതാ.

൯൩൮. ബുദ്ധാ ച ബുദ്ധസാവകാ ചാതി എത്ഥ ബുദ്ധഗ്ഗഹണേന പച്ചേകബുദ്ധാപി ഗഹിതാവ. **അസമേതുകമ്യതാ**തി തേസം സമീപം അഗന്തുകാമതാ. **സദ്ധമ്മം അസോതുകമ്യതാ**തി സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ സദ്ധമ്മോ നാമ, തം അസുണിതുകാമതാ. **അനുഗ്ഗഹേതുകമ്യതാ**തി ന ഉഗ്ഗഹേതുകാമതാ.

ഉപാരമ്ഭചിത്തതാതി ഉപാരമ്ഭചിത്തഭാവോ. യസ്മാ പന സോ അത്ഥതോ ഉപാരമ്ഭോവ ഹോതി, തസ്മാ തം ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമോ ഉപാരമ്ഭോ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഉപാരമ്ഭനവസേന **ഉപാരമ്ഭോ**. പുനപ്പുനം ഉപാരമ്ഭോ **അനുപാരമ്ഭോ** ഉപാരമ്ഭനാകാരോ **ഉപാരമ്ഭനാ**. പുനപ്പുനം ഉപാരമ്ഭനാ **അനുപാരമ്ഭനാ**. അനുപാരമ്ഭിതസ്സ ഭാവോ **അനുപാരമ്ഭിതത്തം. ഉഞ്ഞാ**തി ഹേട്ഠാ കത്വാ ജാനനാ. **അവഞ്ഞാ**തി അവജാനനാ. പരിഭവനം **പരിഭവോ**. രന്ധസ്സ ഗവേസിതാ **രന്ധഗവേസിതാ**. രന്ധം വാ ഗവേസതീതി രന്ധഗവേസീ, തസ്സ ഭാവോ രന്ധഗവേസിതാ. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം പരവജ്ജാനുപസ്സനലക്ഖണോ ഉപാരമ്ഭോ നാമ വുച്ചതി, യേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ, യഥാ നാമ തുന്നകാരോ സാടകം പസാരേത്വാ ഛിദ്ദമേവ ഓലോകേതി, എവമേവ പരസ്സ സബ്ബേപി ഗുണേ മക്ഖേത്വാ അഗുണേസുയേവ പതിട്ഠാതി.

൯൩൯. അയോനിസോ മനസികാരോതി അനുപായമനസികാരോ. **അനിച്ചേ നിച്ച**ന്തി അനിച്ചേയേവ വത്ഥുസ്മിം ‘ഇദം നിച്ച’ന്തി എവം പവത്തോ. **ദുക്ഖേ സുഖ**ന്തിആദീസുപി എസേവ നയോ. **സച്ചവിപ്പടികുലേന ചാ**തി ചതുന്നം സച്ചാനം അനനുലോമവസേന. **ചിത്തസ്സ ആവട്ടനാ**തിആദീനി സബ്ബാനിപി ആവജ്ജനസ്സേവ വേവചനാനേവ. ആവജ്ജനഞ്ഹി ഭവങ്ഗചിത്തം ആവട്ടേതീതി ചിത്തസ്സ **ആവട്ടനാ**. അനുഅനു ആവട്ടേതീതി **അനാവട്ടനാ**. ആഭുജതീതി **ആഭോഗോ**. ഭവങ്ഗാരമ്മണതോ അഞ്ഞം ആരമ്മണം സമന്നാഹരതീതി **സമന്നാഹാരോ**. തദേവാരമ്മണം അത്താനം അനുബന്ധിത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനേ മനസികരോതീതി **മനസികാരോ**. **കരോതീ**തി ഠപേതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം അനുപായമനസികാരോ ഉപ്പഥമനസികാരലക്ഖണോ അയോനിസോമനസികാരോ നാമ വുച്ചതി. തസ്സ വസേന പുഗ്ഗലോ ദുക്ഖാദീനി സച്ചാനി യാഥാവതോ ആവജ്ജിതും ന സക്കോതി.

കുമ്മഗ്ഗസേവനാനിദ്ദേസേ യം കുമ്മഗ്ഗം സേവതോ സേവനാ കുമ്മഗ്ഗസേവനാതി വുച്ചതി, തം ദസ്സേതും **തത്ഥ കതമോ കുമ്മഗ്ഗോ**തി ദുതിയപുച്ഛാ കതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

തികനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൪.) ചതുക്കനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൪൦. ചതുക്കനിദ്ദേസേ തണ്ഹുപ്പാദേസു **ചീവരഹേതൂ**തി ‘കത്ഥ മനാപം ചീവരം ലഭിസ്സാമീ’തി ചീവരകാരണാ ഉപ്പജ്ജതി. **ഇതിഭവാഭവഹേതൂ**തി എത്ഥ **ഇതീ**തി നിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ; യഥാ ചീവരാദിഹേതു എവം

ഭവാഭവഹേതൂതിപി അത്ഥോ. **ഭവാഭവോതി** ചേത്ഥ പണീതപണീതതരാനി തേലമധുഫാണിതാദീനി അധിപ്പേതാനി. ഇമേസം പന ചതുന്നം തണ്ഹുപ്പാദാനം പഹാനത്ഥായ പടിപാടിയാവ ചത്താരോ അരിയവംസാ ദേസിതാതി വേദിതബ്ബാ.

അഗതിഗമനേസു **ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതീ**തി ഛന്ദേന പേമേന അഗതിം ഗച്ഛതി, അകത്തബ്ബം കരോതി. പരപദേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ യോ 'അയം മേ മിത്തോ വാ സന്ദിട്ഠോ വാ സമ്ഭത്തോ വാ ഞാതകോ വാ ലഞ്ജം വാ പന മേ ദേതീ'തി ഛന്ദവസേന അസ്സാമികം സാമികം കരോതി - അയം ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. യോ 'അയം മേ വേരീ'തി പകതിവേരവസേന വാ തങ്ഖണുപ്പന്നകോധവസേന വാ സാമികം അസ്സാമികം കരോതി - അയം **ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. യോ പന മന്ദത്താ മോമൂഹത്താ യം വാ തം വാ വത്വാ അസ്സാമികം സാമികം കരോതി - അയം **മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. യോ പന 'അയം രാജവല്ലഭോ വാ വിസമനിസ്സിതോ വാ അനത്ഥമ്പി മേ കരേയ്യാ'തി ഭീതോ അസ്സാമികം സാമികം കരോതി - അയം **ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. യോ വാ പന ഭാജിയട്ഠാനേ കിഞ്ചി ഭാജേന്തോ 'അയം മേ മിത്തോ വാ സന്ദിട്ഠോ വാ സമ്ഭത്തോ വാ'തി പേമവസേന അതിരേകം ദേതി, 'അയം മേ വേരീ'തി ദോസവസേന ഊനകം ദേതി, മോമൂഹത്താ ദിന്നാദിന്നം അജാനമാനോ കസ്സചി ഊനകം കസ്സചി അധികം ദേതി, 'അയം ഇമസ്മിം അദീയമാനേ മയ്ഹം അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാ'തി ഭീതോ കസ്സചി അതിരേകം ദേതി, സോ ചതുബ്ബിധോപി യഥാനുക്കമേന ഛന്ദാഗതിആദീനി ഗച്ഛതി നാമ. അരിയാ ഏതായ ന ഗച്ഛന്തീതി **അഗതി,** അനരിയാ ഇമിനാ അഗതിം ഗച്ഛന്തീതി **അഗതിഗമനം**. ഇമം ദ്വയം ചതുന്നമ്പി സാധാരണവസേന വുത്തം. ഛന്ദേന ഗമനം **ഛന്ദഗമനം**. ഇദം ദോസാദീനം അസാധാരണവസേന വുത്തം. സകപക്ഖരാഗഞ്ച പരപക്ഖദോസഞ്ച പുരക്ഖത്വാ അസമഗ്ഗഭാവേന ഗമനം **വഗ്ഗഗമനം**. ഇദം ഛന്ദദോസസാധാരണവസേന വുത്തം. വാരിനോ വിയ യഥാനിന്നം ഗമനന്തി **വാരിഗമനം**. ഇദം ചതുന്നമ്പി സാധാരണവസേന വുത്തം.

വിപരിയാസേസു അനിച്ചാദീനി വത്ഥൂനി നിച്ചന്തിആദിനാ നയേന വിപരീതതോ ഏസന്തീതി വിപരിയാസാ, സഞ്ഞായ വിപരിയാസോ **സഞ്ഞാവിപരിയാസോ**. ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഏസേവ നയോ. ഏവമേതേ ചതുന്നം വത്ഥൂനം വസേന ചത്താരോ, യേസു വത്ഥൂസു സഞ്ഞാദീനം വസേന ദ്വാദസ ഹോന്തി. തേസു അട്ഠ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി. **അസുഭേ സുഭ**ന്തി സഞ്ഞാചിത്തവിപല്ലാസാ സകദാഗാമിമഗ്ഗേന തനുകാ ഹോന്തി, അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി. **ദുക്ഖേ സുഖ**ന്തി സഞ്ഞാചിത്തവിപല്ലാസാ അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹീയന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

അനരിയവോഹാരേസു **അനരിയവോഹാരാ**തി അനരിയാനം ലാമകാനം വോഹാരാ. **ദിട്ഠവാദിതാ**തി 'ദിട്ഠം മയാ'തി ഏവം വാദിതാ. ഏത്ഥ ച തം തം സമുട്ഠാപികചേതനാവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സഹ സദ്ദേന ചേതനാ കഥിതാതിപി വുത്തമേവ. ദുതിയചതുക്കേപി ഏസേവ നയോ. അരിയോ ഹി അദിസ്വാ വാ 'ദിട്ഠം മയാ'തി ദിസ്വാ വാ 'ന ദിട്ഠം മയാ'തി വത്താ നാമ നത്ഥി; അനരിയോവ ഏവം വദതി. തസ്മാ ഏവം വദന്തസ്സ ഏതാ സഹ സദ്ദേന അട്ഠ ചേതനാ അനരിയവോഹാരാതി വേദിതബ്ബാ.

ദുച്ചരിതേസു പഠമചതുക്കം വേരചേതനാവസേന വുത്തം, ദുതിയം വചീദുച്ചരിതവസേന.

ഭയേസു പഠമചതുക്കേ ജാതിം പടിച്ച ഉപ്പന്നം ഭയം **ജാതിഭയം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. ദുതിയചതുക്കേ രാജതോ ഉപ്പന്നം ഭയം **രാജഭയം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

തതിയചതുക്കേ **ചത്താരി ഭയാനീ**തി മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ഓരോഹന്തസ്സ വുത്തഭയാനി. മഹാസമുദ്ദേ കിര മഹിന്ദവീചി നാമ സട്ഠി യോജനാനി ഉഗ്ഗച്ഛതി. ഗങ്ഗാവീചി നാമ പണ്ണാസ. രോഹണവീചി നാമ ചത്താലീസ യോജനാനി ഉഗ്ഗച്ഛതി. ഏവരൂപാ ഊമിയോ പടിച്ച ഉപ്പന്നം ഭയം **ഊമിഭയം** നാമ. കുമ്ഭീലതോ ഉപ്പന്നം ഭയം **കുമ്ഭീലഭയം**. ഉദകാവട്ടതോ ഭയം **ആവട്ടഭയം**. സുസുകാ വുച്ചതി ചണ്ഡമച്ഛോ; തതോ ഭയം **സുസുകാഭയം**.

ചതുത്ഥചതുക്കേ **അത്താനുവാദഭയ**ന്തി പാപകമ്മിനോ അത്താനം അനുവദന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **പരാനുവാദഭയ**ന്തി പരസ്സ അനുവാദതോ ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **ദണ്ഡഭയ**ന്തി അഗാരികസ്സ രഞ്ഞാ പവത്തിതദണ്ഡം, അനഗാരികസ്സ വിനയദണ്ഡം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **ദുഗ്ഗതിഭയ**ന്തി ചത്താരോ അപായേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയം. ഇതി ഇമേഹി ചതൂഹി ചതുക്കേഹി സോളസ മഹാഭയാനി നാമ കഥിതാനി.

ദിട്ഠിചതുക്കേ തിമ്ബരുകദിട്ഠി (സം॰ നി॰ ൨.൧൮) നാമ കഥിതാ. തത്ഥ **സയംകതം സുഖദുക്ഖ**ന്തി വേദനം അത്തതോ സമനുപസ്സതോ വേദനായ ഏവ വേദനാ കതാതി ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠി. ഏവഞ്ച സതി തസ്സാ വേദനായ പുബ്ബേപി അത്ഥിതാ ആപജ്ജതീതി അയം സസ്സതദിട്ഠി നാമ ഹോതി. **സച്ചതോ ഥേതതോ**തി സച്ചതോ ഥിരതോ. **പരംകത**ന്തി പച്ചുപ്പന്നവേദനതോ അഞ്ഞം വേദനാകാരണം വേദനത്താനം സമനുപസ്സതോ 'അഞ്ഞായ വേദനായ അയം വേദനാ കതാ'തി ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠി. ഏവം സതി പുരിമായ കാരണവേദനായ ഉച്ഛേദോ ആപജ്ജതീതി അയം ഉച്ഛേദദിട്ഠി നാമ ഹോതി. **സയംകതഞ്ച പരംകതഞ്ചാ**തി യഥാവുത്തേനേവ അത്ഥേന 'ഉപഡ്ഢം സയംകതം, ഉപഡ്ഢം പരേന കത'ന്തി ഗണ്ഹതോ ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠി - അയം സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠി നാമ. ചതുത്ഥാ അകാരണാ ഏവ സുഖദുക്ഖം ഹോതീതി ഗണ്ഹതോ ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠി. ഏവം സതി അയം അഹേതുകദിട്ഠി നാമ. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ചതുക്കനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൫.) പഞ്ചകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൪൦. പഞ്ചകനിദ്ദേസേ യസ്മാ യേസം സക്കായദിട്ഠിആദീനി അപ്പഹീനാനി, തേ ഭവഗ്ഗേപി നിബ്ബത്തേ ഏതാനി ആകഡ്ഢിത്വാ കാമഭവേയേവ പാതേന്തി, തസ്മാ **ഓരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനീ**തി വുത്താനി. ഇതി ഏതാനി പഞ്ച ഗച്ഛന്തം ന വാരേന്തി, ഗതം പന ആനേന്തി. രൂപരാഗാദീനിപി പഞ്ച ഗച്ഛന്തം ന വാരേന്തി, ആഗന്തും പന ന ദേന്തി. രാഗാദയോ പഞ്ച ലഗ്ഗനട്ഠേന **സങ്ഗാ,** അനുപവിട്ഠട്ഠേന പന **സല്ലാ**തി വുത്താ.

൯൪. ചേതോഖിലാതി ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവാ കചവരഭാവാ ഖാണുകഭാവാ. **സത്ഥരി കങ്ഖതീ**തി സത്ഥു സരീരേ വാ ഗുണേ വാ കങ്ഖതി. സരീരേ കങ്ഖമാനോ 'ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണപടിമണ്ഡിതം നാമ സരീരം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ'തി കങ്ഖതി. ഗുണേ കങ്ഖമാനോ 'അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നജാനനസമത്ഥം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ'തി കങ്ഖതി. **വിചികിച്ഛതീ**തി വിചിനന്തോ കിച്ഛതി, ദുക്ഖം ആപജ്ജതി, വിനിച്ഛേതും ന സക്കോതി. **നാധിമുച്ചതീ**തി 'ഏവമേത'ന്തി അധിമോക്ഖം ന പടിലഭതി . **ന സമ്പസീദതീ**തി ഗുണേസു ഓതരിത്വാ നിബ്ബിചികിച്ഛഭാവേന പസീദിതും അനാവിലോ ഭവിതും ന സക്കോതി.

ധമ്മേതി പരിയത്തിധമ്മേ ച പടിവേധധമ്മേ ച. പരിയത്തിധമ്മേ കങ്ഖമാനോ 'തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ചതുരാസീതിധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീതി വദന്തി, അത്ഥി നു ഖോ ഏതം നത്ഥീ'തി കങ്ഖതി. പടിവേധധമ്മേ കങ്ഖമാനോ 'വിപസ്സനാനിസ്സന്ദോ മഗ്ഗോ നാമ , മഗ്ഗനിസ്സന്ദോ ഫലം നാമ, സബ്ബസങ്ഖാരപടിനിസ്സഗ്ഗോ നിബ്ബാനം നാമാതി വദന്തി, തം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീതി കങ്ഖതി'.

സങ്ഘേ കങ്ഖതീതി 'ഉജുപ്പടിപന്നോതിആദീനം പദാനം വസേന ഏവരൂപം പടിപദം പടിപന്നാ ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാ ചത്താരോ ഫലട്ഠാതി അട്ഠന്നം പുഗ്ഗലാനം സമൂഹഭൂതോ സങ്ഘോ നാമ അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ'തി കങ്ഖതി. സിക്ഖായ കങ്ഖമാനോ 'അധിസീലസിക്ഖാ നാമ അധിചിത്തസിക്ഖാ നാമ അധിപഞ്ഞാ സിക്ഖാ നാമാതി വദന്തി, സാ അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ'തി കങ്ഖതി.

ചേതസോവിനിബന്ധാതി ചിത്തം ബന്ധിത്വാ മുട്ഠിയം കത്വാ വിയ ഗണ്ഹന്തീതി ചേതസോവിനിബന്ധാ. **കാമേ**തി വത്ഥുകാമേപി കിലേസകാമേപി. **കായേ**തി അത്തനോ കായേ. **രൂപേ**തി ബഹിദ്ധാ രൂപേ. **യാവദത്ഥ**ന്തി യത്തകം ഇച്ഛതി തത്തകം. **ഉദരാവദേഹക**ന്തി ഉദരപൂരം. തഞ്ഹി ഉദരം അവദേഹനതോ ഉദരാവദേഹകന്തി വുച്ചതി. **സേയ്യസുഖ**ന്തി മഞ്ചപീഠസുഖം ഉതുസുഖം വാ. **പസ്സസുഖ**ന്തി യഥാ സമ്പരിവത്തകം സയന്തസ്സ ദക്ഖിണപസ്സവാമപസ്സാനം സുഖം ഹോതി, ഏവം ഉപ്പന്നസുഖം. **മിദ്ധസുഖ**ന്തി നിദ്ദാസുഖം. **അനുയുത്തോ**തി യുത്തപയുത്തോ വിഹരതി. **പണിധായാ**തി പത്ഥയിത്വാ. **സീലേനാ**തിആദീസു **സീല**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **വത**ന്തി വതസമാദാനം. **തപോ**തി തപചരണം. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മേഥുനവിരതി. **ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമീ**തി മഹേസക്ഖദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി. **ദേവഞ്ഞതരോ വാ**തി അപ്പേസക്ഖദേവേസു വാ അഞ്ഞതരോ. കുസലധമ്മേ ആവരന്തി നിവാരേന്തീതി **നീവരണാനി**.

മാതാ ജീവിതാ വോരോപിതാ ഹോതീതി മനുസ്സേനേവ സകജനികാ മനുസ്സമാതാ ജീവിതാ വോരോപിതാ ഹോതി. **പിതാ**പി മനുസ്സപിതാവ. **അരഹാ**പി മനുസ്സഅരഹാവ. **ദുട്ഠേന ചിത്തേനാ**തി വധകചിത്തേന.

സഞ്ഞീതി സഞ്ഞാസമങ്ഗീ. **അരോഗോ**തി നിച്ചോ. **ഇത്ഥേകേ അഭിവദന്തീ**തി ഇത്ഥം ഏകേ അഭിവദന്തി, ഏവമേകേ അഭിവദന്തീതി അത്ഥോ. ഏത്താവതാ സോളസ സഞ്ഞീവാദാ കഥിതാ. **അസഞ്ഞീ**തി സഞ്ഞാവിരഹിതോ. ഇമിനാ പദേന അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ കഥിതാ. തതിയപദേന അട്ഠ

നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ കഥിതാ. **സതോ വാ പന സത്തസ്സാ**തി അഥവാ പന വിജ്ജമാനസ്സേവ സത്തസ്സ. **ഉച്ഛേദ**ന്തി ഉപച്ഛേദം. **വിനാസ**ന്തി അദസ്സനം. **വിഭവ**ന്തി ഭാവവിഗമം. സബ്ബാനേതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനേവ. തത്ഥ ദ്വേ ജനാ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹന്തി - ലാഭീ ച അലാഭീ ച. തത്ഥ ലാഭീ അരഹതോ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ചുതിം ദിസ്വാ ഉപപത്തിം അപസ്സന്തോ, യോ വാ ചുതിമത്തമേവ ദട്ഠും സക്കോതി ന ഉപപാതം, സോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. അലാഭീ 'കോ പരലോകം ജാനാതീ'തി കാമസുഖഗിദ്ധതായ വാ 'യഥാ രുക്ഖതോ പണ്ണാനി പതിതാനി ന പുന വിരുഹന്തി, എവം സത്താ'തിആദിനാ വിതക്കേന വാ ഉച്ഛേദം ഗണ്ഹാതി. ഇധ പന തണ്ഹാദിട്ഠീനം വസേന തഥാ ച അഞ്ഞഥാ ച വികപ്പേത്വാവ ഉപ്പന്നാ സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ കഥിതാ. തേസഞ്ഹി ഇദം സങ്ഗഹവചനം. **ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം വാ പനേകേ**തി എത്ഥ **ദിട്ഠധമ്മോ**തി പച്ചക്ഖധമ്മോ വുച്ചതി. തത്ഥ തത്ഥ പടിലദ്ധത്തഭാവസ്സേതം അധിവചനം. ദിട്ഠധമ്മേ നിബ്ബാനം **ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം;** ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ദുക്ഖാ വൂപസമന്തി അത്ഥോ. ഇദം പഞ്ചന്നം ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാനം സങ്ഗഹവചനം.

൯൪. **വേരാ**തി വേരചേതനാ. **ബ്യസനാ**തി വിനാസാ. **അക്ഖന്തിയാ**തി അനധിവാസനായ. **അപ്പിയോ**തി ദസ്സനസവനപടികൂലതായ ന പിയായിതബ്ബോ. ചിന്തേതുമ്പി പടികൂലത്താ മനോ എതസ്മിം ന അപ്പേതീതി **അമനാപോ.** **വേരബഹുലോ**തി ബഹുവേരോ. **വജ്ജബഹുലോ**തി ബഹുദോസോ.

ആജീവകഭയന്തി ആജീവം ജീവിതവുത്തിം പടിച്ച ഉപ്പന്നം ഭയം . തം അഗാരികസ്സപി ഹോതി അനഗാരികസ്സപി. തത്ഥ അഗാരികേന താവ ആജീവഹേതു ബഹും അകുസലം കതം ഹോതി. അഥസ്സ മരണസമയേ നിരയേ ഉപട്ഠഹന്തേ ഭയം ഉപ്പജ്ജതി. അനഗാരികേനാപി ബഹു അനേസനാ കതാ ഹോതി. അഥസ്സ മരണകാലേ നിരയേ ഉപട്ഠഹന്തേ ഭയം ഉപ്പജ്ജതി. ഇദം ആജീവകഭയം നാമ. **അസിലോകഭയ**ന്തി ഗരഹഭയം **പരിസസാരജ്ജഭയ**ന്തി കതപാപസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സന്നിപതിതം പരിസം ഉപസങ്കമന്തസ്സ സാരജ്ജസങ്ഖാതം ഭയം ഉപ്പജ്ജതി. ഇദം പരിസസാരജ്ജഭയം നാമ. ഇതരദ്വയം പാകടമേവ.

൯൫. ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാരേസു **പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹീ**തി മനാപിയരൂപാദീഹി പഞ്ചഹി കാമകോട്ഠാസേഹി ബന്ധനേഹി വാ. **സമപ്പിതോ**തി സുട്ഠു അപ്പിതോ അല്ലീനോ ഹുത്വാ. **സമങ്ഗീഭൂതോ**തി സമന്നാഗതോ. **പരിചാരേതീ**തി തേസു കാമഗുണേസു യഥാസുഖം ഇന്ദ്രിയാനി ചാരേതി സഞ്ചാരേതി ഇതോ ചിതോ ച ഉപനേതി; അഥ വാ പന ലളതി രമതി കീളതീതി. എത്ഥ ച ദുവിധാ കാമഗുണാ - മാനുസ്സകാ ചേവ ദിബ്ബാ ച. മാനുസ്സകാ മന്ധാതുകാമഗുണസദിസാ ദട്ഠബ്ബാ; ദിബ്ബാ പരനിമ്മിതവസവത്തിദേവരാജസ്സ കാമഗുണസദിസാതി. എവരൂപേ കാമേ ഉപഗതഞ്ഹി തേ പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനപ്പത്തോ ഹോതീതി വദന്തി. തത്ഥ **പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാന**ന്തി പരമം ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം, ഉത്തമന്തി അത്ഥോ.

ദുതിയവാരേ ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന **അനിച്ചാ;** പടിപീളനട്ഠേന **ദുക്ഖാ;** പകതിജഹനട്ഠേന **വിപരിണാമധമ്മാ**തി വേദിതബ്ബാ. **തേസം വിപരിണാമഞ്ഞഥാഭാവാ**തി തേസം കാമാനം വിപരിണാമസങ്ഖാതാ അഞ്ഞഥാഭാവാ. 'യമ്പി മേ അഹോസി തമ്പി മേ നത്ഥീ'തി വുത്തനയേന ഉപ്പജ്ജന്തി **സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ**. തത്ഥ

അന്തോനിജ്ഝായനലക്ഖണോ **സോകോ;** തന്നിസ്സിതലാലപ്പലക്ഖണോ **പരിദേവോ;** കായപടിപീളനലക്ഖണം **ദുക്ഖം;** മനോവിഘാതലക്ഖണം **ദോമനസ്സം;** വിഘാതലക്ഖണോ **ഉപായാസോ**.

വിതക്കിതന്തി അഭിനിരോപനവസേന പവത്തോ **വിതക്കോ. വിചാരിത**ന്തി അനുമജ്ജനവസേന പവത്തോ വിചാരോ. **ഏതേന ഏത**ന്തി ഏതേന വിതക്കേന ച വിചാരേന ച ഏതം പഠമജ്ഝാനം ഓളാരികം സകണ്ടകം വിയ ഖായതി.

പീതിഗതന്തി പീതിമേവ. **ചേതസോ ഉപ്പിലാവിത**ന്തി ചിത്തസ്സ ഉപ്പിലഭാവകരണം. **ചേതസോ ആഭോഗോ**തി ഝാനാ വുട്ഠായ തസ്മിം സുഖേ പുനപ്പുനം ചിത്തസ്സ ആഭോഗോ മനസികാരോതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പഞ്ചകനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൬.) ഛക്കനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൪൪. ഛക്കനിദ്ദേസേ യസ്മാ കുദ്ധോ വാ കോധവസേന, സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ വാ സന്ദിട്ഠിപരാമാസിതായ കലഹം വിഗ്ഗഹം വിവാദം ആപജ്ജതി, തസ്മാ കോധാദയോ 'വിവാദമൂലാനീ'തി വുത്താ.

ഛന്ദരാഗനിദ്ദേസേ കാമഗേഹസിതത്താ **ഛന്ദരാഗാ ഗേഹസ്സിതാ ധമ്മാ**തി സങ്ഗഹതോ വത്വാ പുന പഭേദതോ ദസ്സേതും **മനാപിയേസു രൂപേസൂ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **മനാപിയേസൂ**തി മനവഡ്ഢനകേസു ഇട്ഠേസു. വിരോധാ ഏവ **വിരോധവത്ഥൂനി. അമനാപിയേസൂ**തി അനിട്ഠേസു.

൯൪൫. അഗാരവേസു **അഗാരവോ**തി ഗാരവവിരഹിതോ. **അപ്പതിസ്സോ**തി അപ്പതിസ്സയോ അനീചവുത്തി. ഏത്ഥ പന യോ ഭിക്ഖു സത്ഥരി ധരമാനേ തീസു കാലേസു ഉപട്ഠാനം ന യാതി, സത്ഥരി അനുപാഹനേ ചങ്കമന്തേ സഉപാഹനോ ചങ്കമതി , നീചേ ചങ്കമേ ചങ്കമന്തേ ഉച്ചേ ചങ്കമേ ചങ്കമതി, ഹേട്ഠാ വസന്തേ ഉപരി വസതി, സത്ഥുദസ്സനട്ഠാനേ ഉഭോ അംസേ പാരുപതി, ഛത്തം ധാരേതി, ഉപാഹനം ധാരേതി, ന്ഹായതി, ഉച്ചാരം വാ പസ്സാവം വാ കരോതി, പരിനിബ്ബുതേ വാ പന ചേതിയം വന്ദിതും ന ഗച്ഛതി, ചേതിയസ്സ പഞ്ഞായനട്ഠാനേ സത്ഥുദസ്സനട്ഠാനേ വുത്തം സബ്ബം കരോതി - അയം **സത്ഥരി അഗാരവോ** നാമ. യോ പന ധമ്മസവനേ സങ്ഘുട്ഠേ സക്കച്ചം ന ഗച്ഛതി, സക്കച്ചം ധമ്മം ന സുണാതി, സമുല്ലപന്തോ നിസീദതി, ന സക്കച്ചം ഗണ്ഹാതി, ന സക്കച്ചം വാചേതി - 'അയം **ധമ്മേ അഗാരവോ** നാമ. യോ പന ഥേരേന ഭിക്ഖുനാ അനജ്ഝിട്ഠോ ധമ്മം ദേസേതി, പഞ്ഹം കഥേതി, വുഡ്ഢേ ഭിക്ഖൂ ഘട്ടേന്തോ ഗച്ഛതി, തിട്ഠതി, നിസീദതി, ദുസ്സപല്ലത്ഥികം വാ ഹത്ഥപല്ലത്ഥികം വാ കരോതി, സങ്ഘമജ്ഝേ ഉഭോ അംസേ പാരുപതി, ഛത്തുപാഹനം ധാരേതി - അയം **സങ്ഘേ അഗാരവോ** നാമ. ഏകഭിക്ഖുസ്മിമ്പി ഹി അഗാരവേ കതേ സങ്ഘേ അഗാരവോ കതോവ ഹോതി. തിസ്സോ സിക്ഖാ പന അപൂരയമാനോവ **സിക്ഖായ അഗാരവോ** നാമ. അപ്പമാദലക്ഖണം അനനുബ്രൂഹയമാനോ **അപ്പമാദേ അഗാരവോ** നാമ. ദുവിധം പടിസന്ഥാരം അകരോന്തോ **പടിസന്ഥാരേ അഗാരവോ** നാമ.

പരിഹാനിയാ ധമ്മാതി പരിഹാനകരാ ധമ്മാ. **കമ്മാരാമതാ**തി നവകമ്മേ വാ ചീവരവിചാരണാദീസു വാ കമ്മേസു അഭിരതി യുത്തപയുത്തതാ. **ഭസ്സാരാമതാ**തി തിരച്ഛാനകഥാവസേന ഭസ്സേ യുത്തപയുത്തതാ. **നിദ്ദാരാമതാ**തി നിദ്ദായ യുത്തപയുത്തതാ. **സങ്ഗണികാരാമതാ**തി സങ്ഗണികായ യുത്തപയുത്തതാ. **സംസഗ്ഗാരാമതാ**തി സവനസംസഗ്ഗേ, ദസ്സനസംസഗ്ഗേ, സമുല്ലാപസംസഗ്ഗേ, പരിഭോഗസംസഗ്ഗേ, കായസംസഗ്ഗേതി പഞ്ചവിധേ സംസഗ്ഗേ യുത്തപയുത്തതാ. **പപഞ്ചാരാമതാ**തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപപഞ്ചേസു യുത്തപയുത്തതാ.

൩൨൩. സോമനസ്സുപവിചാരാദീസു സോമനസ്സേന സദ്ധിം ഉപവിചരന്തീതി **സോമനസ്സുപവിചാരാ. ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം പസ്സിത്വാ. **സോമനസ്സട്ഠാനിയ**ന്തി സോമനസ്സസ്സ ആരമ്മണവസേന കാരണഭൂതം. **ഉപവിചരതീ**തി തത്ഥ വിചാരപ്പവത്തനേന ഉപവിചരതി. വിതക്കോ പന തംസമ്പയുത്തോ വാതി ഇമിനാ നയേന തീസുപി ഛക്കേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൩൨൬. ഗേഹസിതാനീതി കാമഗുണനിസ്സിതാനി. **സോമനസ്സാനീ**തി ചേതസികസുഖാനി. **ദോമനസ്സാനീ**തി ചേതസികദുക്ഖാനി. **ഉപേക്ഖാ**തി അഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ ഉപേക്ഖാ വേദനാ, അഞ്ഞാണുപേക്ഖാതിപി ഏതാസംയേവ നാമം.

൩൨൭. അത്ഥി മേ അത്താതി വാതി സബ്ബപദേസു വാ-സദ്ദോ വികപ്പത്ഥോ; ഏവം വാ ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം ഹോതി. **അത്ഥി മേ അത്താ**തി ചേത്ഥ സസ്സതദിട്ഠി സബ്ബകാലേസു അത്തനോ അത്ഥിതം ഗണ്ഹാതി. **സച്ചതോ ഥേതതോ**തി ഭൂതതോ ച ഥിരതോ ച; ഇദം സച്ചന്തി സുട്ഠു ദള്ഹഭാവേനാതി വുത്തം ഹോതി. **നത്ഥി മേ അത്താ**തി അയം പന ഉച്ഛേദദിട്ഠി, സതോ സത്തസ്സ തത്ഥ തത്ഥ വിഭവഗ്ഗഹണതോ. അഥ വാ പുരിമാപി തീസു കാലേസു അത്ഥീതി ഗഹണതോ സസ്സതദിട്ഠി, പച്ചുപ്പന്നമേവ അത്ഥീതി ഗണ്ഹന്തീ ഉച്ഛേദദിട്ഠി. പച്ഛിമാപി അതീതാനാഗതേസു നത്ഥീതി ഗഹണതോ 'ഭസ്മന്താ ആഹുതിയോ'തി ഗഹിതദിട്ഠികാനം വിയ ഉച്ഛേദദിട്ഠി, അതീതേയേവ നത്ഥീതി ഗണ്ഹന്തീ അധിച്ചസമുപ്പന്നികസ്സേവ സസ്സതദിട്ഠി. **അത്തനാ വാ അത്താനം സഞ്ജാനാമീ**തി സഞ്ഞാക്ഖന്ധസീസേന ഖന്ധേ അത്താതി ഗഹേത്വാ സഞ്ഞായ അവസേസക്ഖന്ധേ സഞ്ജാനനതോ 'ഇമിനാ അത്തനാ ഇമം അത്താനം സഞ്ജാനാമീ'തി ഏവം ഹോതി. **അത്തനാ വാ അനത്താന**ന്തി സഞ്ഞാക്ഖന്ധംയേവ അത്താതി ഗഹേത്വാ ഇതരേ ചത്താരോ ഖന്ധേ അനത്താതി ഗഹേത്വാ സഞ്ഞായ തേസം ജാനനതോ ഏവം ഹോതി. **അനത്തനാ വാ അത്താന**ന്തി സഞ്ഞാക്ഖന്ധം അനത്താതി ഇതരേ ച ചത്താരോ ഖന്ധേ അത്താതി ഗഹേത്വാ സഞ്ഞായ തേസം ജാനനതോ ഏവം ഹോതി. സബ്ബാപി സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠിയോവ.

വദോ വേദേയ്യോതി ആദയോ പന സസ്സതദിട്ഠിയാ ഏവ അഭിനിവേസാകാരാ. തത്ഥ വദതീതി **വദോ;** വചീകമ്മസ്സ കാരകോതി വുത്തം ഹോതി. വേദയതീതി **വേദേയ്യോ;** ജാനാതി അനുഭവതി ചാതി വുത്തം ഹോതി. ഇദാനി യം സോ വേദേതി തം ദസ്സേതും **തത്ര തത്ര ദീഘരത്തം കല്യാണപാപകാന**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ര തത്രാ**തി തേസു തേസു യോനിഗതിഠിതിനിവാസനികായേസു ആരമ്മണേസു വാ. **ദീഘരത്ത**ന്തി

ചിരരത്തം. **പച്ചനുഭോതീ**തി പടിസംവേദയതി. **ന സോ ജാതോ നാഹോസീ**തി സോ അത്താ അജാതിധമ്മതോ ന ജാതോ നാമ; സദാ വിജ്ജമാനോ യേവാതി അത്ഥോ. തേനേവ അതീതേ നാഹോസി, അനാഗതേപി ന ഭവിസ്സതി. യോ ഹി ജാതോ സോ അഹോസി, യോ ച ജായിസ്സതി സോ ഭവിസ്സതീതി. അഥവാ 'ന സോ ജാതോ നാഹോസീ'തി സോ സദാ വിജ്ജമാനത്താ അതീതേപി ന ജാതു നാഹോസി , അനാഗതേപി ന ജാതു ന ഭവിസ്സതി. **നിച്ചോ**തി ഉപ്പാദവയരഹിതോ. **ധുവോ**തി ഥിരോ സാരഭൂതോ. **സസ്സതോ**തി സബ്ബകാലികോ. **അവിപരിണാമധമ്മോ**തി അത്തനോ പകതിഭാവം അവിജഹനധമ്മോ കകണ്ടകോ വിയ നാനപ്പകാരത്തം നാപജ്ജതി. ഏവമയം സബ്ബാസവദിട്ഠി (മം നിം ൧.൨൦ ആദയോ) നാമ കഥിതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഛക്കനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൭.) സത്തകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൪൯. സത്തകനിദ്ദേസേ ഥാമഗതട്ഠേന അപ്പഹീനട്ഠേന ച അനുസേന്തീതി **അനുസയാ**. വട്ടസ്മിം സത്തേ സംയോജേന്തി ഘടേന്തീതി **സംയോജനാനി**. സമുദാചാരവസേന പരിയുട്ഠഹന്തീതി **പരിയുട്ഠാനാനി**. കാമരാഗോവ പരിയുട്ഠാനം **കാമരാഗപരിയുട്ഠാനം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

൯൫൦. അസതം ധമ്മാ, ലാമകട്ഠേന വാ അസന്താ ധമ്മാതി **അസദ്ധമ്മാ**. രാഗാദീഹി ദോസേഹി ദുട്ഠാനി ചരിതാനീതി **ദുച്ചരിതാനി**. തേന തേനാകാരേന മഞ്ഞന്തീതി **മാനാ**.

൯൫൧. ദിട്ഠിനിദ്ദേസേ **രൂപീ**തി രൂപവാ. **ചാതുമഹാഭൂതികോ**തി ചതുമഹാഭൂതമയോ. മാതാപിതൂനം ഏതന്തി മാതാപേത്തികം. കിന്തം? സുക്കസോണിതം. മാതാപേത്തികേ സമ്ഭൂതോ ജാതോതി **മാതാപേത്തികസമ്ഭവോ**. ഇധ രൂപകായസീസേന മനുസ്സത്തഭാവം അത്താതി വദതി. ദുതിയോ തം പടിക്ഖിപിത്വാ ദിബ്ബത്തഭാവം വദതി. **ദിബ്ബോ**തി ദേവലോകേ സമ്ഭൂതോ. **കാമാവചരോ**തി ഛകാമാവചരദേവപരിയാപന്നോ . കബളീകാരം ഭക്ഖയതീതി **കബളീകാരഭക്ഖോ. മനോമയോ**തി ഝാനമനേന നിബ്ബത്തോ. **സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗീ**തി സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗയുത്തോ. **അഹീനിന്ദ്രിയോ**തി പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയോ; യാനി ബ്രഹ്മലോകേ അത്ഥി തേസം വസേന, ഇതരേസഞ്ച സണ്ഠാനവസേനേതം വുത്തം. **ആകാസാനഞ്ചായതനൂപഗോ**തി ആകാസാനഞ്ചായതനഭാവം ഉപഗതോ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സത്തകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൮.) അട്ഠകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൫൨. അട്ഠകനിദ്ദേസേ കിലേസായേവ **കിലേസവത്ഥൂനി. കുസീതവത്ഥൂനീ**തി കുസീതസ്സ അലസസ്സ വത്ഥൂനി, പതിട്ഠാ, കോസജ്ജകാരണാനീതി അത്ഥോ. **കമ്മം കാതബ്ബം ഹോതീ**തി ചീവരവിചാരണാദികമ്മം കാതബ്ബം ഹോതി. **ന വീരിയം ആരഭതീ**തി ദുവിധമ്പി വീരിയം നാരഭതി. **അപ്പത്തസ്സാ**തി ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലധമ്മസ്സ അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ. **അനധിഗതസ്സാ**തി തസ്സേവ

അനധിഗതസ്സ അധിഗമത്ഥായ. **അസച്ഛികതസ്സാ**തി തസ്സേവ അസച്ഛികതസ്സ സച്ഛികരണത്ഥായ. **ഇദം പഠമ**ന്തി 'ഇദം ഹന്ദാഹം നിപജ്ജാമീ'തി ഏവം ഓസീദനം പഠമം കുസീതവത്ഥു. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

മാസാചിതം മഞ്ഞേതി ഏത്ഥ പന **മാസാചിതം** നാമ തിന്തമാസോ; യഥാ തിന്തമാസോ ഗരുകോ ഹോതി, ഏവം ഗരുകോതി അധിപ്പായോ. **ഗിലാനാ വുട്ഠിതോ ഹോതീ**തി ഗിലാനോ ഹുത്വാ പച്ഛാ വുട്ഠിതോ ഹോതി.

൩൮. **അട്ഠസു ലോകധമ്മേസൂ**തി ഏത്ഥ ലോകസ്സ ധമ്മാതി **ലോകധമ്മാ**. ഏതേഹി വിമുത്തോ നാമ നത്ഥി, ബുദ്ധാനമ്പി ഹോന്തി ഏവ. തസ്മാ 'ലോകധമ്മാ'തി വുച്ചന്തി. **പടിഘാതോ**തി പടിഹഞ്ഞനാകാരോ. **ലാഭേ സാരാഗോ**തി 'അഹം ലാഭം ലഭാമീ'തി ഏവം ഗേഹസിതസോമനസ്സവസേന ഉപ്പന്നോ സാരാഗോ; സോ ചിത്തം പടിഹനതി. **അലാഭേ പടിവിരോധോ**തി 'അഹം ലാഭം ന ലഭാമീ'തി ദോമനസ്സവസേന ഉപ്പന്നവിരോധോ; സോപി ചിത്തം പടിഹനതി. തസ്മാ 'പടിഘാതോ'തി വുത്തോ. **യസാദീസു**പി 'അഹം മഹാപരിവാരോ, അഹം അപ്പപരിവാരോ, അഹം പസംസപ്പത്തോ, അഹം ഗരഹപ്പത്തോ, അഹം സുഖപ്പത്തോ, അഹം ദുക്ഖപ്പതോ'തി ഏവമേതേസം ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ. **അനരിയവോഹാരാ**തി അനരിയാനം വോഹാരാ.

൩൯. **പുരിസദോസാ**തി പുരിസാനം ദോസാ. **ന സരാമീ**തി 'മയാ ഏതസ്സ കമ്മസ്സ കതട്ഠാനം ന സരാമി ന സല്ലക്ഖേമീ'തി ഏവം അസ്സതിഭാവേന നിബ്ബേഠേതി മോചേതി. **ചോദകംയേവ പടിപ്ഫരതീ**തി പടിവിരുദ്ധോ ഹുത്വാ ഫരതി, പടിഭാണിതഭാവേന തിട്ഠതി. **കിം നു ഖോ തുയ്ഹ**ന്തി 'തുയ്ഹം ബാലസ്സ അബ്യത്തസ്സ ഭണിതേന നാമ കിം' യോ ത്വം നേവ വത്ഥുനാ ആപത്തിം, ന ചോദനം ജാനാസീ'തി ദീപേതി; 'ത്വം പി നാമ ഏവം കിഞ്ചി അജാനന്തോ ഭണിതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സസീ'തി അജ്ഝോത്ഥരതി. **പച്ചാരോപേതീ**തി 'ത്വം പി ഖോസീ'തിആദീനി വദന്തോ പടിആരോപേതി. **പടികരോഹീ**തി ദേസനാഗാമിനിം ദേസേഹി, വുട്ഠാനഗാമിനിതോ വുട്ഠാഹി തതോ സുദ്ധന്തേ പതിട്ഠിതോ അഞ്ഞം ചോദേസ്സസീ'തി ദീപേതി.

അഞ്ഞേനാഞ്ഞം പടിചരതീതി അഞ്ഞേന കാരണേന വചനേന വാ അഞ്ഞം കാരണം വചനം വാ പടിച്ഛാദേതി. 'ആപത്തിം ആപന്നോസീ'തി വുത്തോ 'കോ ആപന്നോ? കിം ആപന്നോ? കഥം ആപന്നോ? കിസ്മിം ആപന്നോ? കം ഭണഥ? കിം ഭണഥാ'തി വദതി. 'ഏവരൂപം കിഞ്ചി തയാ ദിട്ഠ'ന്തി വുത്തേ 'ന സുണാമീ'തി സോതം വാ ഉപനേതി. **ബഹിദ്ധാ കഥം അപനാമേതീ**തി 'ഇത്ഥന്നാമം ആപത്തിം ആപന്നോസീ'തി പുട്ഠോ 'പാടലിപുത്തം ഗതോമ്ഹീ'തി വത്വാ പുന 'തവ പാടലിപുത്തഗമനം ന പുച്ഛാമാ'തി വുത്തേ 'തതോ രാജഗഹം ഗതോമ്ഹീ'തി 'രാജഗഹം വാ യാഹി, ബ്രാഹ്മണഗേഹം വാ; ആപത്തിം ആപന്നോസീ'തി? 'തത്ഥ മേ സൂകരമംസം ലദ്ധ'ന്തിആദീനി വദന്തോ കഥം ബഹിദ്ധാ വിക്ഖിപതി. **കോപ**ന്തി കുപിതഭാവം. **ദോസ**ന്തി ദുട്ഠഭാവം. ഉഭയമ്പേതം കോധസ്സേവ നാമം. **അപ്പച്ചയ**ന്തി അസന്തുട്ഠാകാരം; ദോമനസ്സസ്സേതം നാമം. **പാതുകരോതീ**തി ദസ്സേതി പകാസേതി. **ബാഹാവിക്ഖേപകം ഭണതീ**തി ബാഹാ വിക്ഖിപിത്വാ അലജ്ജിവചനം വദതി. **വിഹേസേതീ**തി വിഹേഠേതി ബാധതി. **അനാദിയിത്വാ**തി ചിത്തീകാരേന അഗ്ഗഹേത്വാ അവജാനിത്വാ; അനാദരോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ.

അതിബാള്ഹന്തി അതിദള്ഹം അതിപ്പമാണം. **മയി ബ്യാവടാതി** മയി ബ്യാപാരം ആപന്നാ. **ഹീനായാവത്തിത്വാതി** ഹീനസ്സ ഗിഹിഭാവസ്സ അത്ഥായ ആവത്തിത്വാ; ഗിഹീ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **അത്തമനാ ഹോഥാതി** തുട്ഠചിത്താ ഹോഥ, 'മയാ ലഭിതബ്ബം ലഭഥ, മയാ വസിതബ്ബട്ഠാനേ വസഥ, ഫാസുവിഹാരോ വോ മയാ കതോ'തി അധിപ്പായേന വദതി.

൯൭. അസഞ്ഞീതി പവത്തോ വാദോ അസഞ്ഞീവാദോ; സോ തേസം അത്ഥീതി **അസഞ്ഞീവാദാ. രൂപീ അത്താതിആദീസു** ലാഭിനോ കസിണരൂപം **അത്താതി** ഗഹേത്വാ **രൂപീതി** ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി; അലാഭിനോ തക്കമത്തേനേവ , ആജീവകാനം വിയ. ലാഭിനോയേവ ച പന അരൂപസമാപത്തിനിമിത്തം അത്താതി ഗഹേത്വാ **അരൂപീതി** ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി; അലാഭിനോ തക്കമത്തേനേവ, നിഗണ്ഠാനം വിയ. അസഞ്ഞീഭാവേ പനേത്ഥ ഏകന്തേനേവ കാരണം ന പരിയേസിതബ്ബം. ദിട്ഠിഗതികോ ഹി ഉമ്മത്തകോ വിയ യം വാ തം വാ ഗണ്ഹാതി. **രൂപീ ച അരൂപീ ചാതി** രൂപാരൂപമിസ്സകഗാഹവസേന വുത്തം. അയം ദിട്ഠി രൂപാവചരാരൂപാവചരസമാപത്തിലാഭിനോപി തക്കികസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. **നേവ രൂപീ നാരൂപീതി** പന ഏകന്തതോ തക്കികദിട്ഠിയേവ. **അന്തവാതി** പരിത്തകസിണം അത്തതോ ഗണ്ഹന്തസ്സ ദിട്ഠി. **അനന്തവാതി** അപ്പമാണകസിണം. **അന്തവാ ച അനന്തവാ ചാതി** ഉദ്ധമധോ സപരിയന്തം തിരിയം അപരിയന്തം കസിണം അത്താതി ഗഹേത്വാ ഉപ്പന്നദിട്ഠി. **നേവന്തവാ നാനന്തവാതി** തക്കികദിട്ഠിയേവ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

അട്ഠകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൯.) നവകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൮. നവകനിദ്ദേസേ **നവ ആഘാതവത്ഥൂനീതി** സത്തേസു ഉപ്പത്തിവസേനേവ കഥിതാനി. പുരിസാനം മലാനീതി **പുരിസമലാനി. നവവിധാതി** നവകോട്ഠാസാ നവപ്പഭേദാ വാ.

൯൯൩. തണ്ഹം പടിച്ചാതി തണ്ഹം നിസ്സായ. **പരിയേസനാതി** രൂപാദിആരമ്മണപരിയേസനാ. സാ ഹി തണ്ഹായ സതി ഹോതി. **ലാഭോതി** രൂപാദിആരമ്മണപടിലാഭോ. സോ ഹി പരിയേസനായ സതി ഹോതി. **വിനിച്ഛയോ** പന ഞാണതണ്ഹാദിട്ഠിവിതക്കവസേന ചതുബ്ബിധോ. തത്ഥ ''സുഖവിനിച്ഛയം ജഞ്ഞാ, സുഖവിനിച്ഛയം ഞത്വാ അജ്ഝത്തം സുഖമനുയുഞ്ജേയ്യാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൨൩) അയം **ഞാണവിനിച്ഛയോ**. ''വിനിച്ഛയോതി ദ്വേ വിനിച്ഛയാ - തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ ച ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ ചാ''തി (മഹാനി॰ ൧൦൨) ഏവം ആഗതാനി അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി **തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ**. ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ **ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ**. ''ഛന്ദോ ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, വിതക്കനിദാനോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൮) ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ഇധ വിനിച്ഛയോതി വുത്തോ വിതക്കോയേവ ആഗതോ. ലാഭം ലഭിത്വാ ഹി ഇട്ഠാനിട്ഠം സുന്ദരാസുന്ദരഞ്ച വിതക്കേനേവ വിനിച്ഛിനാതി - 'ഏത്തകം മേ രൂപാരമ്മണത്ഥായ ഭവിസ്സതി , ഏത്തകം സദ്ദാദിആരമ്മണത്ഥായ , ഏത്തകം മയ്ഹം ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം പരസ്സ, ഏത്തകം പരിഭുഞ്ജിസ്സാമി, ഏത്തകം നിദഹിസ്സാമീ'തി. തേന വുത്തം ''ലാഭം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ''തി.

ഛന്ദരാഗോതി ഏവം അകുസലവിതക്കേന വിതക്കിതേ വത്ഥുസ്മിം ദുബ്ബലരാഗോ ച ബലവരാഗോ ച ഉപ്പജ്ജതി. ഇദഞ്ഹി ഇധ **ഛന്ദോ**തി ദുബ്ബലരാഗസ്സാധിവചനം . **അജ്ഝോസാന**ന്തി അഹം മമന്തി ബലവസന്നിട്ഠാനം. **പരിഗ്ഗഹോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന പരിഗ്ഗഹകരണം. **മച്ഛരിയ**ന്തി പരേഹി സാധാരണഭാവസ്സ അസഹനതാ. തേനേവസ്സ പോരാണാ ഏവം വചനത്ഥം വദന്തി - ''ഇദം അച്ഛരിയം മയ്ഹമേവ ഹോതു, മാ അഞ്ഞസ്സ അച്ഛരിയം ഹോതൂതി പവത്തത്താ മച്ഛരിയന്തി വുച്ചതീ''തി. **ആരക്ഖോ**തി ദ്വാരപിദഹനമഞ്ജുസഗോപനാദിവസേന സുട്ഠു രക്ഖണം. അധികരോതീതി അധികരണം; കാരണസ്സേതം നാമം. **ആരക്ഖാധികരണ**ന്തി ഭാവനപുംസകം; ആരക്ഖഹേതൂതി അത്ഥോ. ദണ്ഡാദാനാദീസു പരനിസേധനത്ഥം ദണ്ഡസ്സ ആദാനം **ദണ്ഡാദാനം**. ഏകതോധാരാദിനോ സത്ഥസ്സ ആദാനം **സത്ഥാദാനം. കലഹോ**തി കായകലഹോപി വാചാകലഹോപി. പുരിമോ പുരിമോ വിരോധോ **വിഗ്ഗഹോ,** പച്ഛിമോ പച്ഛിമോ **വിവാദോ. തുവം തുവ**ന്തി അഗാരവവചനം, ത്വം ത്വന്തി അത്ഥോ.

൯൮൭. ഇഞ്ജിതാനീതി ഇഞ്ജനാനി ചലനാനി. **അസ്മീതി ഇഞ്ജിതമേത**ന്തിആദീഹി സബ്ബപദേഹി മാനോവ കഥിതോ. അഹന്തി പവത്തോപി ഹി മാനോ ഇഞ്ജിതമേവ, **അയമഹ**ന്തി പവത്തോപി, **നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ ഭവിസ്സ**ന്തി പവത്തോപി. സേസനവകേഹിപി മാനോവ കഥിതോ. മാനോ ഹി ഇഞ്ജനതോ **ഇഞ്ജിതം,** മഞ്ഞനതോ **മഞ്ഞിതം,** ഫന്ദനതോ **ഫന്ദിതം,** പപഞ്ചനതോ **പപഞ്ചിതം**. തേഹി തേഹി കാരണേഹി സങ്ഖതത്താ **സങ്ഖത**ന്തി ച വുച്ചതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

നവകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

(൧൦.) ദസകനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൮൮. ദസകനിദ്ദേസേ കിലേസാ ഏവ **കിലേസവത്ഥൂനി. ആഘാതവത്ഥൂനി** പനേത്ഥ ''അനത്ഥം മേ അചരീ''തിആദീനം വസേന അവികോപേതബ്ബേ ഖാണുകണ്ടകാദിമ്ഹിപി അട്ഠാനേ ഉപ്പന്നാഘാതേന സദ്ധിം വുത്താനി.

൯൯൦. മിച്ഛത്തേസു **മിച്ഛാഞാണ**ന്തി പാപകിരിയാസു ഉപായചിന്താവസേന പാപം കത്വാ 'സുകതം മയാ'തി പച്ചവേക്ഖണാകാരേന ഉപ്പന്നോ മോഹോ. **മിച്ഛാവിമുത്തീ**തി അവിമുത്തസ്സേവ സതോ വിമുത്തസഞ്ഞിതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ദസകനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

തണ്ഹാവിചരിതനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൯൬. തണ്ഹാവിചരിതനിദ്ദേസേ **തണ്ഹാവിചരിതാനീ**തി തണ്ഹാസമുദാചാരാ തണ്ഹാപവത്തിയോ. **അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായാ**തി അജ്ഝത്തികം ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ. ഇദഞ്ഹി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **അസ്മീതി ഹോതീ**തി യദേതം അജ്ഝത്തം ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന സമൂഹഗാഹതോ 'അസ്മീ'തി ഹോതി, തസ്മിം സതീതി അത്ഥോ. **ഇത്ഥസ്മീതി ഹോതീ**തിആദീസു പന ഏവം

സമൂഹതോ ‘അഹ’ന്തി ഗഹണേ സതി തതോ അനുപനിധായ ച ഉപനിധായ ചാതി ദ്വിധാ ഗഹണം ഹോതി. തത്ഥ **അനുപനിധായാ**തി അഞ്ഞം ആകാരം അനുപഗമ്മ സകഭാവമേവ ആരമ്മണം കത്വാ ‘ഇത്ഥസ്മീ’തി ഹോതി; ഖത്തിയാദീസു ‘ഇദംപകാരോ അഹ’ന്തി ഏവം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന ഹോതീതി അത്ഥോ. ഇദം താവ അനുപനിധായ ഗഹണം. **ഉപനിധായ ഗഹണം** പന ദുവിധം ഹോതി - സമതോ ച അസമതോ ച. തം ദസ്സേതും **ഏവസ്മീതി ച അഞ്ഞഥാസ്മീ**തി ച വുത്തം. തത്ഥ **ഏവസ്മീ**തി ഇദം സമതോ ഉപനിധായ ഗഹണം; യഥാ അയം ഖത്തിയോ, യഥാ അയം ബ്രാഹ്മണോ, ഏവം അഹമ്പീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞഥാസ്മീ**തി ഇദം പന അസമതോ ഗഹണം; യഥായം ഖത്തിയോ, യഥായം ബ്രാഹ്മണോ, തതോ അഞ്ഞഥാ അഹം ഹീനോ വാ അധികോ വാതി അത്ഥോ. ഇമാനി താവ പച്ചുപ്പന്നവസേന ചത്താരി തണ്ഹാവിചരിതാനി. **ഭവിസ്സന്തി**ആദീനി പന ചത്താരി അനാഗതവസേന വുത്താനി. സേസം പുരിമചതുക്കേ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അസ്മീ**തി സസ്സതോ അസ്മി. **സാതസ്മീ**തി അസസ്സതോ അസ്മി. അസസ്മീതി സതസ്മീതി വാ പാഠോ. തത്ഥ അത്ഥീതി അസം; നിച്ചസ്സേതം അധിവചനം. സീദതീതി സതം; അനിച്ചസ്സേതം അധിവചനം. ഇതി ഇമാനി ദ്വേ സസ്സതുച്ഛേദവസേന വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. ഇതോ പരാനി **സിയ**ന്തിആദീനി ചത്താരി സംസയപരിവിതക്കവസേന വുത്താനി. താനി പുരിമചതുക്കേ വുത്തനയേനേവ അത്ഥതോ വേദിതബ്ബാനി. **അപാഹം സിയ**ന്തിആദീനി പന ചത്താരി “അപി നാമാഹം ഭവേയ്യ”ന്തി ഏവം പത്ഥനാകപ്പനവസേന വുത്താനി. താനി പുരിമചതുക്കേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. ഏവമേതേസു -

> ദ്വേ ദിട്ഠിസീസാ ചത്താരോ, സുദ്ധസീസാ സീസമൂലകാ;
> തയോ തയോതി ഏതാനി, അട്ഠാരസ വിഭാവയേ.

ഏതേസു ഹി സസ്സതുച്ഛേദവസേന വുത്താ ദ്വേ **ദിട്ഠിസീസാ** നാമ. അസ്മീതി, ഭവിസ്സന്തി, സിയന്തി, അപാഹം സിയന്തി ഏതേ ചത്താരോ **സുദ്ധസീസാ**ഏവ. ഇത്ഥസ്മീതി ആദയോ തയോ തയോതി ദ്വാദസ **സീസമൂലകാ** നാമാതി. ഏവമേതേ ദ്വേ ദിട്ഠിസീസാ, ചത്താരോ സുദ്ധസീസാ, ദ്വാദസ സീസമൂലകാതി അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതധമ്മാ വേദിതബ്ബാ.

൯൭൪. ഇദാനി പടിപാടിയാവ തേ ധമ്മേ ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **കഥഞ്ച അസ്മീതി ഹോതീ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **കഞ്ചി ധമ്മം അനവകാരിം കരിത്വാ**തി രൂപവേദനാദീസു കഞ്ചി ഏകധമ്മമ്പി അവിനിബ്ഭോഗം കത്വാ, ഏകേകതോ അഗ്ഗഹേത്വാ, സമൂഹതോവ ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. **അസ്മീതി ഛന്ദം പടിലഭതീ**തി പഞ്ചക്ഖന്ധേ നിരവസേസതോ ഗഹേത്വാ ‘അഹ’ന്തി തണ്ഹം പടിലഭതി. **മാനദിട്ഠീസുപി** ഏസേവ നയോ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അയം തണ്ഹാവിചരിതനിദ്ദേസോ, മാനദിട്ഠിയോ പന ന വിനാ തണ്ഹായ, തസ്മാ തദേകട്ഠവസേന ഇധ വുത്താ. തണ്ഹാസീസേന വാ പപഞ്ചത്തയമ്പി ഉദ്ദിട്ഠം. തം ഉദ്ദേസാനുരൂപേനേവ നിദ്ദിസിതുമ്പി മാനദിട്ഠിയോ ഗഹിതാ. തണ്ഹാപപഞ്ചം വാ ദസ്സേന്തോ തേനേവ സദ്ധിം സേസപപഞ്ചേപി ദസ്സേതും ഏവമാഹ.

തസ്മിം സതി ഇമാനി പപഞ്ചിതാനീതി തസ്മിം “അസ്മീതി ഛന്ദം പടിലഭതീ”തിആദിനാ നയേന വുത്തേ പപഞ്ചത്തയേ സതി പുന ഇമാനി

“ഇത്ഥസ്മീതി വാ”തിആദീനി പപഞ്ചിതാനി ഹോന്തീതി അത്ഥോ.

ഖത്തിയോസ്മീതിആദീസു അഭിസേകസേനാമച്ചാദിനാ ‘ഖത്തിയോ അഹം’, മന്തജ്ഝേന പോരോഹിച്ചാദിനാ ‘ബ്രാഹ്മണോ അഹം’, കസിഗോരക്ഖാദിനാ ‘വേസ്സോ അഹം’, അസിതബ്യാഭങ്ഗിതായ ‘സുദ്ദോ അഹം’ , ഗിഹിബ്യഞ്ജനേന ‘ഗഹട്ഠോ അഹ’ന്തി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഏവം ഇത്ഥസ്മീതി ഹോതീ**തി ഏവം ഖത്തിയാദീസു ഖത്തിയാദിപ്പകാരം അത്തനി ഉപ്പാദയിത്വാ ‘ഇത്ഥംപകാരോ അഹ’ന്തി ഹോതി.

യഥാ സോ ഖത്തിയോതിആദീസു ‘യഥാ സോ അഭിസേകസേനാമച്ചാദിനാ ഖത്തിയോ, തഥാ ‘അഹമ്പി ഖത്തിയോ’തി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ദുതിയനയേ ‘യഥാ സോ അഭിസേകസേനാമച്ചാദിനാ ഖത്തിയോ, നാഹം തഥാ ഖത്തിയോ; അഹം പന തതോ ഹീനോ വാ സേട്ഠോ വാ’തി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഭവിസ്സ**ന്തിആദിനിദ്ദേസാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൯൭൪. ഏവം അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായ തണ്ഹാവിചരിതാനി ഭാജേത്വാ ഇദാനി ബാഹിരസ്സ ഉപാദായ തണ്ഹാവിചരിതാനി ഭാജേതും **തത്ഥ കതമാനീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ബാഹിരസ്സ ഉപാദായാ**തി ബാഹിരം ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ. ഇദമ്പി ഹി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **ഇമിനാ**തി ഇമിനാ രൂപേന വാ…പേ॰… വിഞ്ഞാണേന വാ. അവസേസം പന ഉദ്ദേസവാരേ താവ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൯൭൫. നിദ്ദേസവാരേ പന **അവകാരിം കരിത്വാ**തി വിനിബ്ഭോഗം കത്വാ. **ഇമിനാ അസ്മീതി ഛന്ദം പടിലഭതീ**തിആദീസു ഇമിനാ രൂപേന വാ…പേ॰… വിഞ്ഞാണേന വാതി ഏവം പഞ്ചക്ഖന്ധേ ഏകദേസതോ ഗഹേത്വാ ഇമിനാ ‘അഹ’ന്തി ഛന്ദാദീനി പടിലഭതീതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇമിനാ ഖത്തിയോസ്മീതിആദീസു ‘ഇമിനാ ഛത്തേന വാ ഖഗ്ഗേന വാ അഭിസേകസേനാമച്ചാദിനാ വാ ഖത്തിയോ അഹ’ന്തി ഏവം പുരിമനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇമിനാ**തി പദമത്തമേവ ഹേത്ഥ വിസേസോ.

യഥാ സോ ഖത്തിയോതിആദീസുപി **ഇമിനാ**തി വുത്തപദമേവ വിസേസോ. തസ്മാ തസ്സ വസേന യഥാ ഖത്തിയോ, ഏവം അഹമ്പി ഇമിനാ ഖഗ്ഗേന വാ ഛത്തേന വാ അഭിസേകസേനാമച്ചാദിനാ വാ ഖത്തിയോതി ഏവം യോജേത്വാ സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇമിനാ നിച്ചോസ്മീ**തി പഞ്ചക്ഖന്ധേ അനവകാരിം കത്വാ രൂപാദീസു ഏകമേവ ധമ്മം ‘അഹ’ന്തി ഗഹേത്വാ ‘ഇമിനാ ഖഗ്ഗേന വാ ഛത്തേന വാ അഹം നിച്ചോ ധുവോ’തി മഞ്ഞതി. ഉച്ഛേദദിട്ഠിയമ്പി ഏസേവ നയോ. സേസം സബ്ബത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ഇതി ഏവരൂപാനി അതീതാനി ഛത്തിംസാതി ഏകേകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അതീതേ ഛത്തിംസ. **അനാഗതാനി ഛത്തിംസാ**തി ഏകേകസ്സേവ അനാഗതേ ഛത്തിംസ. **പച്ചുപ്പന്നാനി ഛത്തിംസാ**തി ഏകേകസ്സ വാ പുഗ്ഗലസ്സ യഥാലാഭവസേന ബഹൂനം വാ പച്ചുപ്പന്നേ ഛത്തിംസ. സബ്ബസത്താനം പന ഏകംസേനേവ അതീതേ ഛത്തിംസ, അനാഗതേ ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നേ ഛത്തിംസാതി

വേദിതബ്ബാനി. അനന്താ ഹി അസദിസതണ്ഹാമാനദിട്ഠിഭേദാ സത്താ. **അട്ഠതണ്ഹാവിചരിതസതം ഹോതീ**തി ഏത്ഥ പന അട്ഠസതസങ്ഖാതം തണ്ഹാവിചരിതം ഹോതീതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

തണ്ഹാവിചരിതനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

ദിട്ഠിഗതനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൭൭. ദിട്ഠിഗതനിദ്ദേസേ **ബ്രഹ്മജാലേ വേയ്യാകരണേ**തി ബ്രഹ്മജാലനാമകേ വേയ്യാകരണേ, ദീഘനികായസ്സ പഠമസുത്തന്തേ. **വുത്താനി ഭഗവതാ**തി സത്ഥാരാ സയം ആഹച്ച ഭാസിതാനി. **ചത്താരോ സസ്സതവാദാ**തിആദീസു ''തേ ച ഭോന്തോ സമണബ്രാഹ്മണാ കിമാഗമ്മ കിമാരബ്ഭ സസ്സതവാദാ സസ്സതം അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞാപേന്തി ചതൂഹി വത്ഥൂഹീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൯-൩൦) ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തനയേനേവ പഭേദോ ച അത്ഥോ ച വേദിതബ്ബോതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൮. ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗോ

൧. സബ്ബസങ്ഗാഹികവാരവണ്ണനാ

൯൭൮. ഇദാനി തദനന്തരേ ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗേ പാളിപരിച്ഛേദോ താവ ഏവം വേദിതബ്ബോ - ഏത്ഥ ഹി ആദിതോവ ഖന്ധാദീനം ദ്വാദസന്നം കോട്ഠാസാനം വസേന സബ്ബസങ്ഗാഹികവാരോ നാമ വുത്തോ. ദുതിയോ തേസംയേവ ധമ്മാനം കാമധാതുആദീസു ഉപ്പത്താനുപ്പത്തിദസ്സനവാരോ നാമ. തതിയോ തത്ഥേവ പരിയാപന്നാപരിയാപന്നദസ്സനവാരോ നാമ. ചതുത്ഥോ തീസു ഭൂമീസു ഉപ്പത്തിക്ഖണേ വിജ്ജമാനാവിജ്ജമാനധമ്മദസ്സനവാരോ നാമ. പഞ്ചമോ തേസം ധമ്മാനം ഭൂമന്തരവസേന ദസ്സനവാരോ നാമ. ഛട്ഠോ ഗതീസു ഉപ്പാദകകമ്മആയുപ്പമാണദസ്സനവാരോ നാമ. സത്തമോ അഭിഞ്ഞേയ്യാദിവാരോ നാമ. അട്ഠമോ സാരമ്മണാനാരമ്മണവാരോ നാമ. നവമോ തേസം ഖന്ധാദിധമ്മാനം ദിട്ഠസുതാദിവസേന സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സനവാരോ നാമ. ദസമോ കുസലത്തികാദിവസേന സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സനവാരോ നാമ.

൯൭൯. ഏവം ദസഹി വാരേഹി പരിച്ഛിന്നായ പാളിയാ പഠമേ താവ സബ്ബസങ്ഗാഹികവാരേ ''അവീചിതോ യാവ ഭവഗ്ഗം ഏത്ഥന്തരേ കതി ഖന്ധാ''തി പുച്ഛിതേ ''ഏകോതി വാ...പേ॰... ചത്താരോതി വാ ഛാതി വാ അവത്വാ പഞ്ചാതി വത്തും സമത്ഥോ അഞ്ഞോ നത്ഥീ''തി അത്തനോ ഞാണബലം ദീപേന്തോ **പഞ്ചക്ഖന്ധാ**തി പുച്ഛാനുരൂപം വിസ്സജ്ജനം ആഹ. യഥാപുച്ഛം വിസ്സജ്ജനഞ്ഹി സബ്ബഞ്ഞുബ്യാകരണം നാമാതി വുച്ചതി. **ദ്വാദസായതനാനീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **രൂപക്ഖന്ധാദീനം** പഭേദോ ഖന്ധവിഭങ്ഗാദീസു വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൨. ഉപ്പത്താനുപ്പത്തിവാരവണ്ണനാ

൯൮൧. ദുതിയവാരേ യേ ധമ്മാ കാമഭവേ കാമധാതുസമ്ഭൂതാനഞ്ച സത്താനം ഉപ്പജ്ജന്തി - കാമധാതുയം പരിയാപന്നാ വാ അപരിയാപന്നാ വാ - തേ സബ്ബേ സങ്ഗഹേത്വാ **കാമധാതുയാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ**തിആദി വുത്തം. **രൂപധാതു**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. യസ്മാ പന രൂപധാതുപരിയാപന്നാനം സത്താനം ഘാനായതനാദീനം അഭാവേന ഗന്ധായതനാദീനി ആയതനാദികിച്ചം ന കരോന്തി, തസ്മാ **രൂപധാതുയാ ഛ ആയതനാനി, നവ ധാതുയോ**തിആദി വുത്തം . യസ്മാ ച ഓകാസവസേന വാ സത്തുപ്പത്തിവസേന വാ അപരിയാപന്നധാതു നാമ നത്ഥി, തസ്മാ അപരിയാപന്നധാതുയാതി അവത്വാ യം യം അപരിയാപന്നം തം തദേവ ദസ്സേതും **അപരിയാപന്നേ കതി ഖന്ധാ**തിആദി വുത്തം.

൩. പരിയാപന്നാപരിയാപന്നവാരവണ്ണനാ

൯൯൯. തതിയവാരേ **കാമധാതുപരിയാപന്നാ**തി കാമധാതുഭജനട്ഠേന പരിയാപന്നാ; തംനിസ്സിതാ തദന്തോഗധാ കാമധാതുത്വേവ സങ്ഖം ഗതാതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **പരിയാപന്നാ**തി ഭവവസേന ഓകാസവസേന ച പരിച്ഛിന്നാ. **അപരിയാപന്നാ**തി തഥാ അപരിച്ഛിന്നാ.

൪. ധമ്മദസ്സനവാരവണ്ണനാ

൧൦൦൭. ചതുത്ഥവാരേ **ഏകാദസായതനാനീ**തി സദ്ദായതനവജ്ജാനി. തഞ്ഹി ഏകന്തേന പടിസന്ധിയം നുപ്പജ്ജതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സത്തകേ ''ദേവാനം അസുരാന''ന്തി ഗതിവസേന അവത്വാ അവിസേസേന **ഗബ്ഭസേയ്യകാന**ന്തി വുത്തം. തസ്മാ യത്ഥ യത്ഥ ഗബ്ഭസേയ്യകാ സമ്ഭവന്തി തത്ഥ തത്ഥ തേസം സത്തായതനാനി വേദിതബ്ബാനി. തഥാ ധാതുയോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. പഞ്ചമവാരേ യം വത്തബ്ബം തം ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം വുത്തമേവ.

൬. ഉപ്പാദകകമ്മആയുപ്പമാണവാരവണ്ണനാ

(൧.) ഉപ്പാദകകമ്മം

൧൦൨൧. ഛട്ഠവാരേ പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി നാനപ്പകാരേഹി വാ ഇദ്ധിവിസേസേഹി ദിബ്ബന്തീതി **ദേവാ**. **സമ്മുതിദേവാ**തി 'ദേവോ, ദേവീ'തി ഏവം ലോകസമ്മുതിയാ ദേവാ. **ഉപപത്തിദേവാ**തി ദേവലോകേ ഉപ്പന്നത്താ ഉപപത്തിയാ ദേവാ. **വിസുദ്ധിദേവാ**തി സബ്ബേസം ദേവാനം പൂജാരഹാ സബ്ബകിലേസവിസുദ്ധിയാ ദേവാ. **രാജാനോ**തി മുദ്ധാഭിസിത്തഖത്തിയാ. **ദേവിയോ**തി തേസം മഹേസിയോ. **കുമാരാ**തി അഭിസിത്തരാജൂനം അഭിസിത്തദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം ഉപ്പന്നകുമാരാ.

ഉപോസഥകമ്മം കത്വാതി ചാതുദ്ദസാദീസു അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ഉപോസഥം ഉപവസിത്വാ. ഇദാനി യസ്മാ പരിത്തദാനാദിപുഞ്ഞകമ്മം മനുസ്സസോഭഗ്യതായ പച്ചയോ, മത്തസോ കതം മനുസ്സസോഭഗ്യതായ അധിമത്തം, അധിമത്തഭാവേപി നാനപ്പകാരഭേദതോ നാനപ്പകാരസ്സ ഖത്തിയമഹാസാലാദിഭാവസ്സ പച്ചയോ, തസ്മാ തസ്സ വസേന ഉപപത്തിഭേദം ദസ്സേന്തോ **അപ്പേകച്ചേ ഗഹപതിമഹാസാലാന**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ മഹാസാരോ ഏതേസന്തി മഹാസാരാ; ര-കാരസ്സ പന ല-കാരം കത്വാ മഹാസാലാതി വുത്തം. ഗഹപതിയോവ മഹാസാലാ, ഗഹപതീസു വാ മഹാസാലാതി **ഗഹപതിമഹാസാലാ**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ യസ്സ ഗേഹേ പച്ഛിമന്തേന ചത്താലീസകോടിധനം നിധാനഗതം ഹോതി, കഹാപണാനഞ്ച പഞ്ച അമ്ബണാനി ദിവസവളഞ്ജോ നിക്ഖമതി - അയം **ഗഹപതിമഹാസാലോ** നാമ. യസ്സ പന ഗേഹേ പച്ഛിമന്തേന അസീതികോടിധനം നിധാനഗതം ഹോതി, കഹാപണാനഞ്ച ദസഅമ്ബണാനി ദിവസവളഞ്ജോ നിക്ഖമതി - അയം **ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ** നാമ. യസ്സ പന ഗേഹേ പച്ഛിമന്തേന കോടിസതധനം നിധാനഗതം ഹോതി, കഹാപണാനഞ്ച വീസതി അമ്ബണാനി ദിവസവളഞ്ജോ നിക്ഖമതി - അയം **ഖത്തിയമഹാസാലോ** നാമ.

സഹബ്യതന്തി സഹഭാവം; സഭാഗാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തന്തീതി അത്ഥോ. **ചാതുമഹാരാജികാന**ന്തിആദീസു ചാതുമഹാരാജികാ നാമ സിനേരുപബ്ബതസ്സ വേമജ്ഝേ ഹോന്തി. തേസു പബ്ബതട്ഠകാപി അത്ഥി, ആകാസട്ഠാപി; തേസം പരമ്പരാ ചക്കവാളപബ്ബതം പത്താ. ഖിഡ്ഡാപദോസികാ, മനോപദോസികാ, സീതവലാഹകാ, ഉണ്ഹവലാഹകാ, ചന്ദിമാ ദേവപുത്തോ, സൂരിയോ ദേവപുത്തോതി ഏതേ സബ്ബേപി ചാതുമഹാരാജികദേവലോകട്ഠകാ ഏവ.

തേത്തിംസ ജനാ തത്ഥ ഉപപന്നാതി **താവതിംസാ**. അപിച താവതിംസാതി തേസം ദേവാനം നാമമേവാതി വുത്തം. തേപി അത്ഥി പബ്ബതട്ഠകാ, അത്ഥി ആകാസട്ഠകാ. തേസം പരമ്പരാ ചക്കവാളപബ്ബതം പത്താ. തഥാ യാമാദീനം. ഏകദേവലോകേപി ഹി ദേവാനം പരമ്പരാ ചക്കവാളപബ്ബതം അപ്പത്താ നാമ നത്ഥി. തത്ഥ ദിബ്ബം സുഖം യാതാ പയാതാ സമ്പത്താതി **യാമാ**. തുട്ഠാ പഹട്ഠാതി **തുസിതാ**. പകതിപടിയത്താരമ്മണതോ അതിരേകേന രമിതുകാമകാലേ യഥാരുചിതേ ഭോഗേ നിമ്മിനിത്വാ രമന്തീതി **നിമ്മാനരതീ**. ചിത്താചാരം ഞത്വാ പരേഹി നിമ്മിതേസു ഭോഗേസു വസം വത്തേന്തീതി **പരനിമ്മിതവസവത്തീ**.

(൨.) ആയുപ്പമാണം

൧൦൨൨. അപ്പം വാ ഭിയ്യോതി ദുതിയം വസ്സസതം അപ്പത്വാ വീസായ വാ തിംസായ വാ ചത്താലീസായ വാ പഞ്ഞാസായ വാ സട്ഠിയാ വാ വസ്സേഹി അധികമ്പി വസ്സസതന്തി അത്ഥോ. സബ്ബമ്പി ഹേതം ദുതിയം വസ്സസതം അപ്പത്തത്താ അപ്പന്തി വുത്തം.

൧൦൨൪. ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാദീസു മഹാബ്രഹ്മാനം പാരിസജ്ജാ പരിചാരികാതി **ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാ**. തേസം പുരോഹിതഭാവേ ഠിതാതി **ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ**. വണ്ണവന്തതായ ചേവ ദീഘായുകതായ ച മഹന്തോ ബ്രഹ്മാതി മഹാബ്രഹ്മാ, തേസം **മഹാബ്രഹ്മാനം**. ഇമേ തയോപി ജനാ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം ഏകതലേ വസന്തി; ആയുഅന്തരം പന നേസം നാനാ.

൧൦൨൭. പരിത്താ ആഭാ ഏതേസന്തി **പരിത്താഭാ**. അപ്പമാണാ ആഭാ ഏതേസന്തി **അപ്പമാണാഭാ**. ദണ്ഡദീപികായ അച്ചി വിയ ഏതേസം സരീരതോ ആഭാ ഛിജ്ജിത്വാ ഛിജ്ജിത്വാ പതന്തീ വിയ സരതി വിസരതീതി **ആഭസ്സരാ**. ഇമേപി തയോ ജനാ ദുതിയജ്ഝാനഭൂമിയം ഏകതലേ വസന്തി; ആയുഅന്തരം പന നേസം നാനാ.

൧൦൨൯. പരിത്താ സുഭാ ഏതേസന്തി **പരിത്തസുഭാ**. അപ്പമാണാ സുഭാ ഏതേസന്തി **അപ്പമാണസുഭാ**. സുഭേന ഓകിണ്ണാ വികിണ്ണാ, സുഭേന സരീരപ്പഭാവണ്ണേന ഏകഗ്ഘനാ, സുവണ്ണമഞ്ജുസായ ഠപിതസമ്പജ്ജലിതകഞ്ചനപിണ്ഡസസ്സിരീകാതി **സുഭകിണ്ഹാ**. ഇമേപി തയോ ജനാ തതിയജ്ഝാനഭൂമിയം ഏകതലേ വസന്തി; ആയുഅന്തരം പന നേസം നാനാ.

൧൦൩൭. ആരമ്മണനാനത്തതാതി ആരമ്മണസ്സ നാനത്തഭാവോ. **മനസികാരനാനത്തതാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ഏകസ്സ പഥവീകസിണം ആരമ്മണം ഹോതി…പേ॰… ഏകസ്സ ഓദാതകസിണന്തി ഇദം ആരമ്മണനാനത്തം. ഏകോ പഥവീകസിണം മനസി കരോതി…പേ॰… ഏകോ ഓദാതകസിണന്തി ഇദം മനസികാരനാനത്തം. ഏകസ്സ പഥവീകസിണേ ഛന്ദോ ഹോതി…പേ॰… ഏകസ്സ ഓദാതകസിണേതി ഇദം **ഛന്ദനാനത്തം**. ഏകോ പഥവീകസിണേ പത്ഥനം കരോതി…പേ॰… ഏകോ ഓദാതകസിണേതി ഇദം **പണിധിനാനത്തം**. ഏകോ പഥവീകസിണവസേന അധിമുച്ചതി…പേ॰… ഏകോ ഓദാതകസിണവസേനാതി ഇദം **അധിമോക്ഖനാനത്തം**. ഏകോ പഥവീകസിണവസേന ചിത്തം അഭിനീഹരതി…പേ॰… ഏകോ ഓദാതകസിണവസേനാതി ഇദം

അഭിനീഹാരനാനത്തം. ഏകസ്സ പഥവീകസിണപരിച്ഛിന്ദനകപഞ്ഞാ ഹോതി...പേ॰... ഏകസ്സ ഓദാതകസിണപരിച്ഛിന്ദനകപഞ്ഞാതി ഇദം **പഞ്ഞാനാനത്തം**. തഥ ആരമ്മണമനസികാരാ പുബ്ബഭാഗേന കഥിതാ. ഛന്ദപണിധിഅധിമോക്ഖാഭിനീഹാരാ അപ്പനായപി വത്തന്തി ഉപചാരേപി. പഞ്ഞാ പന ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ.

അസഞ്ഞസത്താനന്തി സഞ്ഞാവിരഹിതാനം സത്താനം. ഏകച്ചേ ഹി തിത്ഥായതനേ പബ്ബജിത്വാ 'ചിത്തം നിസ്സായ രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനാനി നാമ ഹോന്തീ'തി ചിത്തേ ദോസം ദിസ്വാ 'അചിത്തകഭാവോ നാമ സോഭനോ, ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനമേത'ന്തി സഞ്ഞാവിരാഗം ജനേത്വാ തത്രൂപഗം പഞ്ചമം സമാപത്തിം ഭാവേത്വാ തത്ഥ നിബ്ബത്തന്തി. തേസം ഉപപത്തിക്ഖണേ ഏകോ രൂപക്ഖന്ധോയേവ നിബ്ബത്തതി. ഠത്വാ നിബ്ബത്തോ ഠിതകോ ഏവ ഹോതി, നിസീദിത്വാ നിബ്ബത്തോ നിസിന്നകോവ നിപജ്ജിത്വാ നിബ്ബത്തോ നിപന്നോവ. ചിത്തകമ്മരൂപകസദിസാ ഹുത്വാ പഞ്ച കപ്പസതാനി തിട്ഠന്തി. തേസം പരിയോസാനേ സോ രൂപകായോ അന്തരധായതി, കാമാവചരസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി; തേന ഇധ സഞ്ഞുപ്പാദേന തേ ദേവാ തമ്ഹാ കായാ ചുതാതി പഞ്ഞായന്തി.

വിപുലാ ഫലാ ഏതേസന്തി **വേഹപ്ഫലാ**. അത്തനോ സമ്പത്തിയാ ന ഹായന്തി ന വിഹായന്തീതി **അവിഹാ**. ന കഞ്ചി സത്തം തപ്പന്തീതി **അതപ്പാ**. സുന്ദരാ ദസ്സനാ അഭിരൂപാ പാസാദികാതി **സുദസ്സാ**. സുട്ഠു പസ്സന്തി, സുന്ദരമേതേസം വാ ദസ്സനന്തി **സുദസ്സീ**. സബ്ബേഹി ഏവ ഗുണേഹി ച ഭവസമ്പത്തിയാ ച ജേട്ഠാ, നത്ഥേത്ഥ കനിട്ഠാതി **അകനിട്ഠാ**.

ഏ॰ വ॰ വ്യ. ആകാസാനഞ്ചായതനം ഉപഗതാതി **ആകാസാനഞ്ചായതനൂപഗാ**. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ . ഇതി ഛ കാമാവചരാ, നവ ബ്രഹ്മലോകാ, പഞ്ച സുദ്ധാവാസാ, ചത്താരോ അരൂപാ അസഞ്ഞസത്തവേഹപ്ഫലേഹി സദ്ധിം ഛബ്ബീസതി ദേവലോകാ; മനുസ്സലോകേന സദ്ധിം സത്തവീസതി.

തത്ഥ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന മനുസ്സാനം ദേവാനഞ്ച ആയും പരിച്ഛിന്ദമാനേന ചതൂസു അപായേസു ഭുമ്മദേവേസു ച ആയു പരിച്ഛിന്നം തം കസ്മാതി? നിരയേ താവ കമ്മമേവ പമാണം. യാവ കമ്മം ന ഖീയതി, ന താവ ചവന്തി. തഥാ സേസഅപായേസു. ഭുമ്മദേവാനമ്പി കമ്മമേവ പമാണം. തത്ഥ നിബ്ബത്താ ഹി കേചി സത്താഹമത്തം തിട്ഠന്തി, കേചി അദ്ധമാസം, കേചി മാസം, കപ്പം തിട്ഠമാനാപി അത്ഥിയേവ.

തത്ഥ മനുസ്സേസു ഗിഹിഭാവേ ഠിതായേവ സോതാപന്നാപി ഹോന്തി, സകദാഗാമിഫലമ്പി അനാഗാമിഫലമ്പി അരഹത്തഫലമ്പി പാപുണന്തി. തേസു സോതാപന്നാദയോ യാവജീവം തിട്ഠന്തി. ഖീണാസവാ പന പരിനിബ്ബായന്തി വാ പബ്ബജന്തി വാ. കസ്മാ? അരഹത്തം നാമ സേട്ഠഗുണോ, ഗിഹിലിങ്ഗം ഹീനം, തം ഹീനതായ ഉത്തമം ഗുണം ധാരേതും ന സക്കോതി. തസ്മാ തേ പരിനിബ്ബാതുകാമാ വാ പബ്ബജിതുകാമാ വാ ഹോന്തി.

ഭുമ്മദേവാ പന അരഹത്തം പത്വാപി യാവജീവം തിട്ഠന്തി. ഛസു കാമാവചരദേവേസു സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ യാവജീവം തിട്ഠന്തി; അനാഗാമിനാ രൂപഭവം ഗന്തും വട്ടതി, ഖീണാസവേന പരിനിബ്ബാതും. കസ്മാ

? നിലീയനോകാസസ്സ അഭാവാ. രൂപാവചരാരൂപാവചരേസു സബ്ബേപി യാവജീവം തിട്ഠന്തി. തത്ഥ രൂപാവചരേ നിബ്ബത്താ സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ ന പുന ഇധാഗച്ഛന്തി, തത്ഥേവ പരിനിബ്ബായന്തി. ഏതേ ഹി ഝാനഅനാഗാമിനോ നാമ.

അട്ഠസമാപത്തിലാഭീനം പന കിം നിയമേതി? പഗുണജ്ഝാനം. യദേവസ്സ പഗുണം ഹോതി, തേന ഉപ്പജ്ജതി. സബ്ബേസു പന പഗുണേസു കിം നിയമേതി? പത്ഥനാ. യത്ഥ ഉപപത്തിം പത്ഥേതി തത്ഥേവ ഉപപജ്ജതി. പത്ഥനായ അസതി കിം നിയമേതി? മരണസമയേ സമാപന്നാ സമാപത്തി. മരണസമയേ സമാപന്നാ നത്ഥി, കിം നിയമേതി? നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തി. ഏകംസേന ഹി സോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേ ഉപപജ്ജതി. നവസു ബ്രഹ്മലോകേസു നിബ്ബത്തഅരിയസാവകാനം തത്രൂപപത്തിപി ഹോതി ഉപരൂപപത്തിപി ന ഹേട്ഠൂപപത്തി. പുഥുജ്ജനാനം പന തത്രൂപപത്തിപി ഹോതി ഉപരൂപപത്തിപി ഹേട്ഠൂപപത്തിപി. പഞ്ചസു സുദ്ധാവാസേസു ചതൂസു ച അരൂപേസു അരിയസാവകാനം തത്രൂപപത്തിപി ഹോതി ഉപരൂപപത്തിപി. പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം നിബ്ബത്തോ അനാഗാമീ നവ ബ്രഹ്മലോകേ സോധേത്വാ മത്ഥകേ ഠിതോ പരിനിബ്ബാതി. വേഹപ്ഫലാ, അകനിട്ഠാ, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനന്തി ഇമേ തയോ ദേവലോകാ **സേട്ഠഭവാ** നാമ. ഇമേസു തീസു ഠാനേസു നിബ്ബത്തഅനാഗാമിനോ നേവ ഉദ്ധം ഗച്ഛന്തി, ന അധോ, തത്ഥ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബായന്തീതി. ഇദമേത്ഥ പകിണ്ണകം.

൭. അഭിഞ്ഞേയ്യാദിവാരവണ്ണനാ

൧൦൩൦. സത്തമവാരേ സലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹികായ അഭിഞ്ഞായ വസേന **അഭിഞ്ഞേയ്യതാ** വേദിതബ്ബാ. ഞാതതീരണപഹാനപരിഞ്ഞാനം വസേന **പരിഞ്ഞേയ്യതാ**. സാ ച **രൂപക്ഖന്ധോ അഭിഞ്ഞേയ്യോ പരിഞ്ഞേയ്യോ ന പഹാതബ്ബോ**തിആദീസു ഞാതതീരണപരിഞ്ഞാവസേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സമുദയസച്ചം അഭിഞ്ഞേയ്യം പരിഞ്ഞേയ്യം പഹാതബ്ബ**ന്തിആദീസു പഹാനപരിഞ്ഞാവസേന.

അട്ഠമവാരേ രൂപാദിആരമ്മണാനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം വസേന സാരമ്മണാനാരമ്മണതാ വേദിതബ്ബാ. നവമവാരോ ഉത്താനത്ഥോയേവ. ദസമവാരേപി യം വത്തബ്ബം സിയാ തം സബ്ബം തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ഹാപുച്ഛകവാരേ വുത്തമേവാതി.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ

ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ച -

അഭിധമ്മം ദേസേന്തോ, ധമ്മഗരു ധമ്മഗാരവയുത്താനം;
ദേവാനം ദേവപുരേ, ദേവഗണസഹസ്സപരിവാരോ.

ദുതിയം അദുതിയപുരിസോ, യം ആഹ **വിഭങ്ഗപകരണം** നാഥോ;

അട്ഠാരസഹി വിഭങ്ഗേഹി, മണ്ഡിതമണ്ഡപേയ്യഗുണോ.

അത്ഥപ്പകാസനത്ഥം, തസ്സാഹം യാചിതോ ഠിതഗുണേന;
യതിനാ അദന്ധഗതിനാ, സുബുദ്ധിനാ ബുദ്ധഘോസേന.

യം ആരഭിം രചയിതും, അട്ഠകഥം സുനിപുണേസു അത്ഥേസു;
സമ്മോഹവിനോദനതോ, സമ്മോഹവിനോദനിം നാമ.

പോരാണട്ഠകഥാനം, സാരം ആദായ സാ അയം നിട്ഠം;
പത്താ അനന്തരായേന, പാളിയാ ഭാണവാരേഹി.

ചത്താലീസായ യഥാ, ഏകേന ച ഏവമേവ സമ്ബ്യേപി;
നിട്ഠം വജന്തു വിമലാ, മനോരഥാ സബ്ബസത്താനം.

സദ്ധമ്മസ്സ ഠിതത്ഥം, യഞ്ച ഇമം രചയതാ മയാ പുഞ്ഞം;
പത്തം തേന സമത്തം, പാപുണതു സദേവകോ ലോകോ.

സുചിരം തിട്ഠതു ധമ്മോ, ധമ്മാഭിരതോ സദാ ഭവതു ലോകോ;
നിച്ചം ഖേമസുഭിക്ഖാദി-സമ്പദാ ജനപദാ ഹോന്തൂതി.

പരമവിസുദ്ധസദ്ധാബുദ്ധിവീരിയപടിമണ്ഡിതേന സീലാചാരജ്ജവമദ്ദവാദിഗുണസമുദയസമുദിതേന സകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹണസമത്ഥേന പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയസമന്നാഗതേന തിപിടകപരിയത്തിപ്പഭേദേ സാട്ഠകഥേ സത്ഥുസാസനേ അപ്പടിഹതഞാണപ്പഭാവേന മഹാവേയ്യാകരണേന കരണസമ്പത്തിജനിതസുഖവിനിഗ്ഗതമധുരോദാരവചനലാവണ്ണയുത്തേന യുത്തമുത്തവാദിനാ വാദീവരേന മഹാകവിനാ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാപരിവാരേ ഛളഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാദിപ്പഭേദഗുണപടിമണ്ഡിതേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ സുപ്പതിട്ഠിതബുദ്ധീനം ഥേരവംസപ്പദീപാനം ഥേരാനം മഹാവിഹാരവാസീനം വംസാലങ്കാരഭൂതേന വിപുലവിസുദ്ധബുദ്ധിനാ **ബുദ്ധഘോസോ**തി ഗരൂഹി ഗഹിതനാമധേയ്യേന ഥേരേന കതാ അയം **സമ്മോഹവിനോദനീ** നാമ വിഭങ്ഗട്ഠകഥാ.

താവ തിട്ഠതു ലോകസ്മിം, ലോകനിത്ഥരണേസിനം;
ദസ്സേന്തീ കുലപുത്താനം, നയം പഞ്ഞാവിസുദ്ധിയാ.

യാവ ബുദ്ധോതി നാമമ്പി, സുദ്ധചിത്തസ്സ താദിനോ;
ലോകമ്ഹി ലോകജേട്ഠസ്സ, പവത്തതി മഹേസിനോതി.

സമ്മോഹവിനോദനീ നാമ വിഭങ്ഗ-അട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.